

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 136

Erkki Havansi

PANTTIOIKEUS OSAKKEeseen

ENSIMMÄINEN OSA

**SUOMALAISEN LAKIMIESTYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
A-Sarja N:o 136**

JOHTAMALLA ... ANA
...

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 136

ERKKI HAVANSI

PANTTIOIKEUS OSAKKEeseen

ENSIMMÄINEN OSA

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

PANTTIOIKEUS OSAKKEESEEN

ENSIMMÄINEN OSA

KIRJOITTANUT

ERKKI HAVANSI

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© Erkki Havansi 1979

Vammala 1979, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-855-006-9 (nid.)

ISBN 951-855-007-7* (sid.)

ISBN 978-951-855-603-2 (pdf)

ALKUSANAT

Käsillä oleva teos on ensimmäinen osa kahdessa niteessä julkaistavasta tutkimuksestani nimeltään »Panttioikeus osakkeeseen». Kuten tutkimuksen nimen painottuminen sanalle panttioikeus osoittaa, on teos pääpainoltaan esineoikeudellinen (sanan nykyisessä, varallisuus oikeudellisia sivullissuojakysymyksiä selvittävän oikeudenalan merkityksessä). Huomiota on toki usein ollut kiinnitettävä myös asianosaisrelaatioon panttioikeussuhteen osapuolten välillä. Oma rajoitettu sijansa tutkimuksessa on luonnollisesti myöskin yhtiöoikeudellisella elementillä, johon tuen panttikohteen (osakkeen) oikeudellisista kytkennöistä ja ominaisuuksista.

Tutkimus pohjautuu osakeyhtiönormiston osalta uuteen osakeyhtiölainsäädäntöön (1978), joskin teemaa on eräin osin tarpeellista käsitellä myös vanhan lain (1895) kannalta.

Esillä oleva nide käsittää tutkimukseni seitsemästä pääjaksosta neljä ensimmäistä. Myöhemmin julkaistavaksi jäävät kolme pääjaksoa käsittelevät (V pääjakso:) osakepanttikollisioita, jotka aiheutuvat osakekirjaduplikaattien tms. esiintymisestä taikka osakeoikeuksien sisällön muuttamispyrkimyksistä jälkiperaisilla yhtiöjärjestysmuutoksilla, (VI pääjakso:) osakepanttioikeutta perustamisensa jälkeisessä vakuus- eli odotusvaiheessa osaketuoton yms. ja hallinnoimisoikeutuksien kannalta, sekä (VII pääjakso:) osakepanttioikeuden realisoimista tai muuta lakkaamista (panttioikeudellinen selvitysvaihe).

Lainsäädäntöä on voitu seurata 31.7.1979 asti eli asetuskokoelman numeroon 646/79 saakka. Kirjallisuus- ja oikeustapausmateriaalia, joka on tullut saataville vasta 1.5.1979 jälkeen, olen voinut ottaa huomioon vain melko rajoitetusti ja 15.6.1979 jälkeiseltä ajalta vain aivan poikkeuksellisesti.

Espoossa, heinäkuun 31 päivänä 1979

Erkki Havansi

SISÄLTÖ (PÄÄKOHDAT)

Alkusanat
Sisältö (pääkohdat)
Sisällysluettelo
Kirjallisuusluettelo
Lyhenneluettelo

I PÄÄJAKSO: OSAKE PANTTINA: TAUSTANÄKÖKOHTIA

- 1 § Osakkeen käsitteestä
- 2 § Taustatietoa osakepantin käytöstä

II PÄÄJAKSO: OSAKEPANTTAUKSEN PÄÄSÄÄNNÖT

- 3 § Pääsääntöesityksen lähtökohdat
- 4 § Osakepanttaus ja asianosaissuhde
- 5 § Osakepanttaus ja takautuva sivullissuhde
- 6 § Osakepanttaus ja etenevä sivullissuhde
- 7 § Näkökohtia traditiosta osakepantin lisäaktina
- 8 § Eräitä vakuuskäytännön rutineja

III PÄÄJAKSO: OSAKEPANTIN SYNNYN ERIKOISTILANTEITA

- 9 § Johdanto
- 10 § Kokonaisosakekirjan panttaus
- 11 § Osakekirjattoman osakkeen panttaus
- 12 § Lakiperusteinen osakepanttioikeus
- 13 § Yhtiöjärjestysperusteinen osakepanttioikeus
- 14 § Lakiperusteiset osakepanttikiellot ja -rajoitukset
- 15 § Yhtiöjärjestysperusteiset osakepanttikiellot ja -rajoitukset

IV PÄÄJAKSO: OSAKEPANTTI RS-JÄRJESTELMÄSSÄ

- 16 § Osakepantin perusasetelmat RS-järjestelmässä
- 17 § RS-osakepanttausten kohteet ja toteutus

18 § *RS-osakepantti erityisissä kollisiotilanteissa (I)*

19 § *RS-pantti erityisissä kollisiotilanteissa (II)*

Oikeustapaushakemisto

Lainkohtahakemisto

Asiahakemisto

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	V
Sisältö (pääkohdat)	VII
Sisällysluettelo	IX
Kirjallisuusluettelo	XVI
Lyhenneluettelo	XXVIII

ENSIMMÄINEN PÄÄJAKSO:

OSAKE PANTTINA: TAUSTANÄKÖKOHTIA

1 §. OSAKKEEN KÄSITTEESTÄ (ss. 1—49)

I. Osakekäsitteen tarkastelun lähtökohdat	1
I.1. Rajauksia	1
I.2. Alustavia näkökohtia	4
II. Yhtiöoikeudellinen osakkeen käsite	6
II.1. Varallisuuspitoiset oikeutukset	6
II.2. Hallinnoimisoikeutukset	9
II.3. Täydentäviä näkökohtia	13
II.4. Struktuuripäätelmiä	19
III. Vaihdannallinen osakkeen käsite	21
III.1. Lähtökohdat	21
III.2. Vaihdannalliset oikeutukset	24
III.3. Oikeussuojasta vaihdannallisissa relaatioissa	28
IV. Osake esineen käsitteen kannalta	30
IV.1. Osake esineenä	30
IV.2. Osake ja osakekirja esineinä	32
V. Erikoislaatuisia näkökulmia osakkeeseen	35
V.1. Osake yhdenyhtiön tyypisissä aspekteissa	35
V.2. Osake ja määräsainen yhteisomistus	41

2 §. TAUSTATIETOA OSAKEPANTIN KÄYTÖSTÄ (ss. 50—69)

I. Piirteitä osakepantin kehityshistoriasta Suomessa	50
I.1. Kehityksen lähtökohdat	50
I.2. Nykytilanteesta numerojen valossa	54

II. Osakepantin realiteetteja nykyhetkellä	59
II.1. Osakkeiden tyypit panttikelpoisuuden kannalta	59
II.2. Huoneisto-osakkeiden panttikelpoisuus	61
II.3. Yleistyyppisten osakkeiden panttikelpoisuus	64

TOINEN PÄÄJAKSO:

OSAKEPANTTAUKSEN PÄÄSÄÄNNÖT

3 §. PÄÄSÄÄNTÖESITYKSEN LÄHTÖKOHDAT (ss. 70—75)	
I. Pääsääntöesityksen johdannoksi	70
I.1. Esityksen puitteista	70
II. Osakepanttauksen normaalitilanne	72
II.1. Normaalitilanteen hypoteesi	72
II.2. Eräitä rajauksia	74
4 §. OSAKEPANTTAUS JA ASIANOSAISUHDE (ss. 76—92)	
I. Panttisopimussynnyn pääsäännöt	76
I.1. Synty, sisältö ja sitovuus	76
I.2. Täydentäviä näkökohtia	80
II. Panttauskompetenssista osakkeen osalta	82
II.1. Johdannoksi	82
II.2. Perhe- ja perintöoikeudellisia tekijöitä panttauksessa	84
II.3. Yhteisomistus- ja yhteisönäkökohtia panttauksessa	88
II.4. Eräitä erityistapauksia	91
5 §. OSAKEPANTTAUS JA TAKAUTUVA SIVULLISSUHDE (ss. 93—129)	
I. Lähtökohdat	93
I.1. Lähtökohtien hahmotus	93
II. Kaksoisdisponointiperusteiset kollisiot	95
II.1. Uusi OYL 3:9 ja taannehtivuuskysymys	95
II.2. Kollisoratkaisuiden keskeiskohdat	98
II.3. Tarjouksen esineoikeudellisesta vaikutuksesta	101
II.4. Siirtomerkintöjen ketjun relevanssista	103
II.5. Täydentäviä näkökohtia	105
II.6. OYL 3:9:n ja VOYL 32 a §:n sisältöyhtenevyydestä	109
III. Velkaeksekuutiooperusteiset kollisiot	111
III.1. Eksekuutiooperusteiset kollisiot: yleisiä näkökohtia	111
III.2. Kollisoratkaisut (VOYL 32 a §:n ja) OYL 3:9:n mukaan ..	114
III.3. Eksekuutiovelkoja primuksena	119
IV. Oikeudenvastaisesti evätyn panttihallinnan merkitys	123
IV.1. Lähtökohtatilanne	123
IV.2. Saamatta jääneen hallinnan (lr)relevanssi	125

6 §. OSAKEPANTTAUS JA ETENEVÄ SIVULLISSUHDE (ss. 130—157)	
I. <i>Panttisaantosuojan normilähtökohdat</i>	130
I.1. Panttisaantosuoja: käsite ja (osake)normitausta	130
I.2. Taannehtivuuskysymyksiä: VOYL/OYL	134
II. <i>Pääsääntöiset kollisioratkaisut</i>	136
II.1. Pantinsaajaekstinktion edellytykset	136
II.2. Huomautuksia saantoketjuedellytyksestä	140
II.3. Eräitä tulkintakysymyksiä OYL 3:9.1:n osalta	143
III. <i>Erityiskysymyksiä</i>	148
III.1. Rikosoikeuden panttaus ja RVA 11 §.	148
III.2. Oikean (osakkeen)omistajan lunastusoikeudesta	153
III.3. Pantinsaajan suorittama oikeudeton disponointi	156
7 §. NÄKÖKOHTIA TRADITIOSTA OSAKEPANTTAUKSEN LISÄ-AKTINA (ss. 158—179)	
I. <i>Traditio ja sen eventuaaliset vaihtoehdot</i>	158
I.1. Johdannoksi	158
I.2. Osakekirjalle kirjoitettu panttausmerkintä	159
I.3. Osakkeen panttaus kirjaamisen menettelyin	163
II. <i>Tradition toteutuksesta osakepanttauksessa</i>	167
II.1. Lähtökohta	167
II.2. Traditiovaatimuksen toteutumistavoista	169
III. <i>Näkökohtia osakekirjasta traditiokohteena</i>	174
III.1. Alustavaa osakekirjan virheellisyydestä	174
III.2. Osakekirjan virheellisyys panttauksen kannalta	175
8 §. ERÄITÄ VAKIUSKÄYTÄNNÖN RUTIINEJA (ss. 180—193)	
I. <i>Panttauksessa vakiosopimuslausekkeena</i>	180
I.1. Alkusana	180
I.2. Vakiosopimusehtoinen yleispanttaus	181
II. <i>Avosiirrosta osakepanttauksessa</i>	188
II.1. Avosiirrosta osakepanttauksessa: yleistä	188
II.2. Panttikspanijan avosiirtovelvollisuus?	189

KOLMAS PÄÄJAKSO:

OSAKEPANTIN SYNNYN ERIKOISTILANTEITA

9 §. JOHDANTO (ss. 194—198)	
I. <i>Johdannoksi III pääjaksolle</i>	194
I.1. Osakepantin synnyn spesiaalitilanteista	194
I.2. Spesiaalitilanteiden tutkimuksen jäsentely	195

10 §. KOKONAISSOSAKEKIRJAN PANTTAUS (ss. 199—214)	
I. <i>Kokonaisosakekirja osakedokumenttina</i>	199
I.1. Kokonaisosakekirjan käsitteestä	199
I.2. Kokonaisosakekirja ja osakeluettelo	203
II. <i>Kokonaisosakekirja ja panttauskysymyksiä</i>	208
II.1. Kokonaisuuden osan pantiksipano	208
II.2. Erityiskysymyksiä dynaamisen suojan kohdalla	210
11 §. OSAKEKIRJATTOMAN OSAKKEEN PANTTAUS (ss. 215—244)	
I. <i>Yhtiökohtainen alkuperäinen osakekirjattomuus</i>	215
I.1. Osakekirjattoman osakkeen panttauskelpoisuudesta	215
I.2. Tradition korvattavuudesta	219
II. <i>Denuntiaation toteutus ja vaikuttavuus</i>	226
II.1. Denuntiaation toteutus	226
II.2. Denuntiaatio kollisiosuojan kannalta	228
II.3. Oikeus/velvollisuus lakkauttaa osakekirjattomuus	234
III. <i>Osakekohtainen jälkiperäinen osakekirjattomuus</i>	238
III.1. Lähtökohtia ja kollisoratkaisun perusteet	238
III.2. Oikeus/velvollisuus lakkauttaa osakekirjattomuus	241
12 §. LAKIPERUSTEINEN OSAKEPANTTIOIKEUS (ss. 245—264)	
I. <i>Käsitteestä lakiperusteinen panttioikeus (osakkeeseen)</i>	245
I.1. Alkusana	245
I.2. Näkökohtia eräistä legaalista esinevakuustilanteista	246
II. <i>Osakkeen maksamaton kauppahinta: vakuuskeinoja</i>	248
II.1. Panttioikeus tai omistuksenpidätys	248
II.2. Irtaimen kaupan myyjävakuusnormeista osakekaupassa	250
III. <i>Osakkeen kadusointi panttityyppisenä vakuutena</i>	251
III.1. Johdannoksi	251
III.2. Kadusoinnin panttioikeustyyppiset piirteet	252
IV. <i>AsOYL 16 §:n mukainen haltuunotto reaalivakuutena</i>	256
IV.1. Alustavia huomioita AsOYL 16 §:stä	256
IV.2. Haltuunotto-oikeus eräissä kollisiotilanteissa	259
13 §. YHTIÖJÄRJESTYSPERUSTEINEN OSAKEPANTTIOIKEUS (ss. 265—305)	
I. <i>Johdanto</i>	265
I.1. Tehtävän asettelu ja jäsentely	265
II. <i>Yhtiöjärjestyksellisestä säännöstyskompetenssista</i>	266
II.1. Yleisiä lähtökohtia	266
II.2. Säännöstyskompetenssin 'luonteesta' ja rajoista	267
III. <i>Yhtiöjärjestyksellisiä osakepanttioikeuksia?</i>	273
III.1. Kysymyksenasettelu	273

III.2. Konneksiteetti	276
III.3. Julkisuus	279
III.4. OYL 7:1:n panttikieltosäännöksestä	287
IV. Täydentäviä näkökohtia oikeuskäytännön pohjalta	289
IV.1. KKO 1970 II 33 ja huoneiston haltuunotto-oikeus	289
IV.2. KKO 1970 II 30 ja kadusoimistyyppinen vakuus	296
IV.3. KKO 1936 I 63 ja 1977 II 32	301
 14 §. LAKIPERUSTEISET OSAKEPANTTIKIELLOT JA -RAJOITUKSET (ss. 306—348)	
I. Johdannoksi	306
I.1. Lakiperusteisen osakepantti kiellon käsitteestä	306
I.2. Seuraavan esityksen jäsentely	307
II. Omien osakkeiden pantiksiottamisen kiello	308
II.1. Johdannoksi kieltonormiin ja sen taustaan	308
II.2. Vallitseva näkemys ja kriittisiä huomautuksia	311
II.3. OYL 12:7:n (osakaslainakiellon) suhde 7:1:een	318
II.4. Oma kanta omaosakepantin pätemättömyyteen	321
II.5. Omaosakepanti: erilliskysymyksiä	328
III. AsOYL 6.1 § ja asunto-osakkeen panttauskiello	335
III.1. Huoneiston osakkeiden ykseys: taustanäkökohtia	335
III.2. Asunto-osakkeiden osapanttauksen kiellettyisyys	337
III.3. Kiellonvastaisen osapanttauksen seuraamuksista	339
IV. Lakiperusteinen panttikiello: erillistapauksia	343
IV.1. Kiellettyisyys valtionyhtiönormiston nojalla	343
IV.2. Osakkeen välikäsi panttauksen kiellettyisyys	344
 15 §. YHTIÖJÄRJESTYSPERUSTEISET OSAKEPANTTIKIELLOT JA -RAJOITUKSET (ss. 349—389)	
I. Johdannoksi	349
I.1. Kysymyksenasettelun taustaa	349
I.2. Seuraavan esityksen jäsentely	350
II. Panttauksen kiellettävyydestä VOYL:n mukaan	351
II.1. Sallitut omistuksensiirryntärajoitukset	351
II.2. Siirryntärajoituslausekkeiden heijastusvaikutuksista	352
II.3. Suoranainen panttauskiello- tai -rajoituslauseke?	360
III. Panttauksen kiellettävyydestä OYL:n mukaan	363
III.1. Lähtökohdat	363
III.2. Siirryntärajoituslausekkeiden heijastusvaikutuksista	364
III.3. Suoranainen panttauskiello- tai rajoituslauseke?	366
IV. Lunastuksenalaisen osakkeen panttaus	369
IV.1. Kysymyksenasettelu	369
IV.2. Lunastusoikeuden ekstinktiivisestä syrjäytymisestä	371

V. Sopimusperusteinen osakepanttikielto?	378
V.1. Johdannoksi	378
V.2. Sopimusperusteisen disponointikiellon oikeusvaikutuksista	380
V.3. Panttikielto AsTuotL-rahoitteisessa sopimuksessa	386

NELJÄS PÄÄJAKSO:

OSAKEPANTTI RS-JÄRJESTELMÄSSÄ

16 §. OSAKEPANTIN PERUSASETELMAT RS-JÄRJESTELMÄSSÄ (ss. 390—408)	
I. Johdannoksi	390
I.1. Lähtökohdat	390
I.2. Osakepanttitilanteiden tyypit RS-järjestelmässä	393
II. Näkökohtia RS-osakepanttausten juridisesta kehyksestä	397
II.1. RS-oikeussuhteiden sopimus pohjaisuudesta	397
II.2. RS-sopimusnormien vaikutuksen ulottuvuudesta	398
II.3. RS-sopimuskäytäntö ja tertiuksen vilpityn mieli	406
17 §. RS-OSAKEPANTTAUSTEN KOHTEET JA TOTEUTUS (ss. 409—438)	
I. Osakedokumenteista RS-järjestelmässä	409
I.1. Alkusana	409
I.2. Piirteitä RS-osakedokumenteista	409
II. RS-osakepanttausten kohteet	413
II.1. Alustavia toteamuksia	413
II.2. Vakuuskohde RS-osakeostajan panttioikeudessa	415
II.3. Vakuuskohde RS-osakeostorahoittajan panttioikeudessa	417
II.4. Ostajan ja ostarahoittajan välinen panttikonkurrenssi	420
III. RS-panttausten esineoikeudellinen toteutus	424
III.1. Ilmoituksenvarainen hallinnansiirto	424
III.2. Denuntiaatiosta, jos osakekirjoja ei vielä ole	428
III.3. Päärahalaitos itse RS-pantinsääjana	432
III.4. Denuntiaatiosta ostarahoittajan RS-panttioikeudessa	434
18 §. RS-OSAKEPANTTI ERITYISISSÄ KOLLISIOTILANTEISSA. I. (ss. 439—461)	
I. Johdannoksi	439
I.1. Näkökulmia	439
II. Rakennusluotonantajan RS-osakepantti kollisioissa	440
II.1. Lähtökohtia	440
II.2. Useita rakennusluotonantajia RS-osakepantti velkojina	441
III. Rakennusluotonantajan RS-osakepantti »raukeaa myydyssä»	443
III.1. Rakennusluotonantajana rahalaitos	443
III.2. Rakennusluotonantajana muu kuin rahalaitos	449

IV. Panttioikeuden »raukeamisen» sisältö	457
IV.1. Rakennusluotonantajan toissijainen panttioikeus?	457
IV.2. Raukeamislauseke ja toissijainen panttioikeus	459
19 §. RS-PANTTI ERITYISISSÄ KOLLISIOTILANTEISSA. II. (ss. 462—473)	
I. Osakeostajan RS-osakepantti kollisioissa	462
I.1. Johdannoksi	462
I.2. Osakeostajan RS-panttioikeuden vaihdantasuoja	463
II. Osakeostorahoittajan RS-panttioikeus kollisioissa	468
II.1. Johdannoksi	468
II.2. Ostorahoittajan RS-panttioikeuden vaihdantasuoja	470
Oikeustapaushakemisto	474
Lainkohtahakemisto	476
Asiahakemisto	481

KIRJALLISUUSLUETTELO

A) Teokset, artikkelit yms.

<i>Aaltonen</i>	Aaltonen, Aimo: Irtaimen kauppa. Vammala 1978.
<i>Aarnio</i> Aviovarallisuus	Aarnio, Aulis: Aviovarallisuusjärjestelmät. Helsinki 1978.
<i>Aarnio</i> Jälkisäädökset	Aarnio, Aulis: Jälkisäädökset. Testamenttioikeuden oppikirja. 2. uudistettu painos. Vammala 1975.
<i>Aarnio</i> Perintöoikeus	Aarnio, Aulis: Perintöoikeus. Jäämistöoikeuden oppikirja. Vammala 1974.
<i>Adlercreutz</i>	Adlercreutz, Axel: Kritiska synpunkter på regleringen av ägarförbehållet som kreditsäkringsmedel. Festskrift till Knut Rodhe, Stockholm 1976, ss. 1—19.
<i>Alanen</i>	Alanen, Aatos: Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus. 2. uusittu painos. Porvoo 1965.
<i>Almgren</i>	Almgren, Göran: Pantsättning genom överlämnande av nycklar. Rättsvetenskapliga studier ägnade minnet av Phillips Hult, Stockholm 1960, ss. 13—32.
<i>Andenæs</i>	Andenæs, Mads Henry: Sameier og selskaper. Drammen 1977.
<i>Arnholm</i>	Arnholm, Carl Jacob: Panteretten. 3. utgave. Oslo 1962.
<i>Augdahl</i>	Augdahl, Per: Aktieselskapet efter norsk ret. Oslo 1926.
<i>Austenå</i>	Austenå, Torgeir: Løsningsrettigheter. Forkjøps-, tilbuds- og kjøperett til fast eiendom. Drammen 1976.
<i>Bengtsson</i>	Bengtsson, Bertil: Särskilda avtalstyper I. Andra upplagan. Stockholm 1976.
<i>Bergendal</i>	Bergendal, Ragnar: Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt. Lund 1922.
<i>Berning</i>	Berning, Jesper: Omsætningsformue som kreditskring. København 1973.
<i>Bernitz</i>	Bernitz, Ulf: Standardavtalsrätt. Tredje omarbetade upplagan. Uddevalla 1978.
<i>Brækhus</i>	Brækhus, Sjur: Realkreditt kontra personalkreditt. Et apropos til den forestående kodifikasjon av panteretten. Fra kredittretten og andre rettsområder. Ti artikler 1968—1978, Oslo 1978, ss. 238—278.

- Buure-Hägglund* Buure-Hägglund, Kaarina: Irtaimiin esineihin kohdistuvat reaalivakuudet kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta. Vammala 1978.
- Caselius Panttikäsité* Caselius, Ilmari: Panttioikeuden käsitteestä Suomen oikeuden mukaan. Helsinki 1925.
- Caselius DL 1939* Caselius, Ilmari: Voidaanko huoneenvuokralain säännöksiä soveltaa asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajan oikeuteen hallita huoneistoaan? DL 1939 ss. 135—151.
- Caselius DL 1939* Caselius, Ilmari: Asunto-osakeyhtiölain tulkintakysymyksiä. DL 1939 ss. 357—379.
- Caselius JFT 1946* Caselius, Ilmari: Voidaanko KK 11 luvun 4 §:ssä ja 12 luvun 4 §:ssä lausuttua periaatetta soveltaa myöskin avoimella siirrolla varustettuihin osakkeisiin? JFT 1946 ss. 86—93.
- Caselius DL 1949* Caselius, Ilmari: Osakkeen luovutuskielestä. DL 1949 ss. 289—299.
- Caselius LM 1950* Caselius, Ilmari: Osakkeiden ns. todellisesta arvosta. LM 1950 ss. 319—326.
- Caselius DL 1953* Caselius, Ilmari: Osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen otetun lunastuslausekkeen kiertämisestä. DL 1953 ss. 277—287.
- Caselius LM 1957* Caselius, Ilmari: Perustajan merkitsemän osakkeen luovutuksesta asunto-osakeyhtiössä. LM 1957 ss. 595—611.
- Caselius LM 1959* Caselius, Ilmari: Osakeyhtiön koko osakekannan kaupasta. LM 1959 ss. 288—300.
- Caselius—Heikonen—Huttunen I* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Edellinen osa. Viides, muutettu painos. Porvoo 1974.
- Caselius—Heikonen—Huttunen II: 1* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Toinen osa. Ensimmäinen nide. Porvoo 1970.
- Caselius—Heikonen—Huttunen II: 2* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Toinen osa. Toinen nide. Porvoo 1973.
- Caselius—Heikonen—Huttunen II: 3* Caselius, Ilmari — Heikonen, A. R. — Huttunen, Allan: Osakeyhtiö. Toinen osa. Kolmas nide. Porvoo 1977.
- Caselius—Rautiala* Caselius, Ilmari — Rautiala, Martti: Siviilioikeudellisia oikeustapauksia. Helsinki 1953.
- Castrén OT 1974: V* Castrén, Martti: Myyjän pysäyttämisen ja takaisinotto-oikeus. OT 1974: V ss. 63—133.
- Cederberg LM 1939* Cederberg, Lauri: Eräitä huomautuksia ulkomaalaisten oikeutta omistaa ja hallita kiinteistöjä ja osakkeita koskevan lakiehdotuksen johdosta. LM 1939 ss. 89—128.
- Cederberg DL 1940* Cederberg, Lauri: Ulkomaalaisten oikeudesta hankkia kiinteistöjä Suomessa sekä osakkeita suomalaisissa osakeyhtiöissä. DL 1940 ss. 1—31.
- Cederberg JFT 1942* Cederberg, Lauri: Aktiebolags förvärv av egna aktier. JFT 1942 ss. 78—115.

- Cederberg—Ylöstalo* Cederberg, Lauri — Ylöstalo, Matti: Vähemmistön oikeuksien turvaamisesta osakeyhtiössä. 4. painos. Porvoo 1966.
- Chydenius* Chydenius, Wilhelm: Lagen om aktiebolag. Omtryck efter författarens död ur JFT årg. 1897. Helsingfors 1927.
- Danielsson* Danielsson, Erik: Aktiekapitalet. Lund 1952.
- Drockila* Drockila, Lauri: Osingonjakokelpoiset varat osakeyhtiölain mukaan. Porvoo 1964.
- Ekelund* Ekelund, Carl Evert: Föreläsningar öfver panträtten. Efter Författarens död utgifna. Helsingfors 1854.
- Erma Pankkilait* Erma, Reino: Pankkilait 1969. Vammala 1970.
- Erma JFT 1969* Erma, Reino: En avhandling om bostadsaktieköparens rättsliga ställning. JFT 1969 ss. 203—218.
- Erma LML-koulutus 8* Erma, Reino: Asunto-osakkeen ostajan asemasta gründer-rakennusliikkeen konkurssissa. LML-koulutus 8: Käytännön konkurssioikeutta, Vammala 1972, ss. 98—106.
- Erma—Kärävä—Riihimäki* Erma, Reino — Kärävä, Simo — Riihimäki, Antti: Pankkitoimen lakiasiat. 6. painos. Vammala 1978.
- v. Eyben* Eyben, W. E. von: Panterettigheder. Femte udgave. Odense 1975.
- Forsman* Forsman, Ernesti: Suomen Suuriruhtinaanmaan ulosottolaki ja muut siihen kuuluvat asetukset. Helsinki 1896.
- Forssell* Forssell, Hans: Tredjemansskyddets gränser. Lund 1976.
- Forssell SvJT 1978* Forssell, Hans: Arvostelu teoksesta Gertrud Lennander, Panthavares skyldigheter vid pantavtal om lös egenom. SvJT 1978 ss. 138—141.
- Godenhielm* Godenhielm, Berndt: Lärobok i kontraktsrätt I. Andra omarbetade upplagan. Lovisa 1977.
- Godenhielm HVL* Godenhielm, Berndt: Uusi huoneenvuokralaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö selityksineen. Porvoo 1964.
- Godenhielm NIR 1960* Godenhielm, Berndt: Om pantsättning av immaterialrättigheter. NIR 1960 ss. 174—182.
- Gomard* Gomard, Bernhard: Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13. juni 1973. København 1974.
- Gomard Aktieselskabsret* Gomard, Bernhard: Aktieselskabsret. 2. udgave. Haderslev 1970.
- Grubbe* Grubbe, Niels: Andelslejligheder. Skjern 1973.
- Græsvænge* Græsvænge, Bent — Larsen, Viggo — Roelsen, Axel: Aktieselskabsloven af 1973. København 1973.
- Grönfors* Grönfors, Kurt: Ställningsfullmakt och bulvanskap. Stockholm 1961.
- Hakulinen* Hakulinen, Y. J.: Velkakirjalaki siihen liittyvine lakeineen. Toinen täydennetty painos. Porvoo 1965.
- Hakulinen Velvoiteoikeus* Hakulinen, Y. J.: Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. Toinen laajennettu painos. Helsinki 1965.

- Hakulinen JFT 1959* Hakulinen, Y. J.: Konventionellt förtryttringsförbud. JFT 1959 ss. 288—298.
- Hakulinen—Raninen* Hakulinen, Y. J. — Raninen, Huugo: Osamaksukauppa. Tampere 1968.
- Hakulinen—Rapola* Hakulinen, Y. J. — Rapola, Marjos: Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.
- Halila* Halila, Jouko: Konkurssioikeuden pääpiirteet. Kolmas, uusittu painos. Vammala 1975.
- Halila Todistus-
taakka* Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
- Halila Juhlajul-
kaisu HOJ* Halila, Jouko: Takaisinsaanneista. Juhlajulkaisu Häme-
läis-Osakunnan juristikerho 1935—1975, Hämeenlinna
1975, ss. 44—53.
- Halila—Ylöstalo* Halila, Jouko — Ylöstalo, Matti: Saamisen lakkaamisesta.
Luentojakso. Kolmas korjattu painos. Vammala 1971.
- Hannikainen* Hannikainen, Antti: Pidätysoikeuden rakenteesta sil-
mälläpitäen Suomen voimassaolevaa oikeutta. Vammala
1948.
- Hasselrot* Hasselrot, Berndt: Ytterligare några spörsmål ang. Pant-
rätten. Omtryckt. Malmö 1927.
- Havansi* Havansi, Erkki: Takavarikko ja hukkaamiskielto ulos-
ottolain 7 luvun mukaan. I. Vammala 1975.
- Havansi Lunastus-
lauseke* Havansi, Erkki: Lunastuslausekkeista osakeyhtiöiden
yhtiöjärjestyksissä. Hämeenlinna 1970.
- Havansi Vakuus* Havansi, Erkki: Vakuus oikeudellisia kirjoituksia. Hel-
sinki 1978.
- Havansi LM 1969* Havansi, Erkki: Tunteeko Suomen oikeus ns. reaalisopi-
muksia? LM 1969 ss. 379—416.
- Havansi JFT 1970* Havansi, Erkki: Till tolkning av samäganderättslagen
§ 9. JFT 1970 ss. 267—294.
- Havansi LM 1978* Havansi, Erkki: Arvostelu teoksesta Gösta Kedner —
Carl Martin Roos, Aktiebolagslagen med kommentarer,
del I. LM 1978 ss. 97—103.
- Havansi LM 1978* Havansi, Erkki: Arvostelu teoksesta Arto Palsala,
Asunto-osakkaan käsikirja. LM 1978 ss. 194—201.
- Heikkonen* Heikkonen, Jaakko: Tilintarkastus ja valvonta uuden
osakeyhtiölain valossa. Porvoo 1979.
- Heikonen* Heikonen, A. R.: Avoin yhtiö Suomen oikeuden mukaan.
Porvoo 1948.
- Heikonen LM 1950* Heikonen, A. R.: Arvostelu teoksesta Curt Olsson, Aktie-
förvärvares rätt i förhållande till bolaget. LM 1950 ss.
206—226.
- Helin LM 1978* Helin, Markku: Immateriaalioikeuksien kohteesta. LM
1978 ss. 645—664.

- Hernberg* *Hernberg, Alarik*: Om urkundens kraftlösförklaring. Helsingfors 1935.
- Hessler* *Hessler, Henrik*: Allmän sakrätt. Om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer. Stockholm 1973.
- Hessler Obehöriga* *Hessler, Henrik*: Obehöriga förfaranden med värdepapper. Stockholm 1958.
- Hidén LM 1971* *Hidén, Mikael*: Omaisuuden perustuslainsuoja — nyky näkymiä ja näkökohtia. LM 1971 ss. 99—134.
- Holmström* *Holmström, Leif*: Allmänna avtalsvillkor. Studiematerial i förmögenhetsrätt. Andra upplagan. Lund 1976.
- Hult* *Hult, Phillips*: Lärobok i värdepappersrätt. Sjätte upplagan, ombesörjd av Henrik Hessler. Stockholm 1969.
- Huttunen* *Huttunen, Allan*: Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963.
- Huttunen LM 1977* *Huttunen, Allan*: Arvostelu teoksesta Pauli Koski, Konserni. LM 1977 ss. 583—608.
- Huttunen LML-koulutus 24* *Huttunen, Allan*: Osakkeenomistajan asema. LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölaakiin, Vammala 1978, ss. 89—99.
- O. Hyvönen LML-koulutus 9* *Hyvönen, Olavi*: Asunto-osakeyhtiölakikomitean ehdotus asunnon ostajien suojasta. LML-koulutus 9: Vastuusta rakentamisessa, Vammala 1973, ss. 83—96.
- Hyvönen—Caselius* *Hyvönen, Olavi — Caselius, Ilmari*: Avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö. Kolmas painos. Porvoo 1972.
- Hyvönen* *Hyvönen, Veikko O.*: Määräalan luovutuksensaajan oikeusasemasta. Vammala 1970.
- Hyvönen LM 1972* *Hyvönen, Veikko O.*: Rinnakkainen sivullissuhde. LM 1972 ss. 911—916.
- Håstad SvJT 1979* *Håstad, Torgny*: Arvostelu teoksesta Gösta Walin, Lagen om skuldebrev m.m. SvJT 1979 ss. 207—214.
- Højrup* *Højrup, Hans Verner*: Pant. Aarhus 1975.
- Hørlyck* *Hørlyck, Erik*: Aktieselskaber. København 1974.
- Ikonen LML-koulutus 18* *Ikonen, Martti*: RS-järjestelmä ja konkurssi. LML-koulutus 18: Käytännön konkurssioikeutta II, Vammala 1976, ss. 183—194.
- Karlgrén* *Karlgrén, Hjalmar*: Säkerhetsöverlåtelse enligt svensk rättspraxis. Stockholm 1959.
- Kartio LM 1969* *Kartio, Leena*: Kiinteistön luovutuksensaajan kolmannen oikeutta koskevan tietoisuuden merkityksestä. LM 1969 ss. 558—574.
- Kaser* *Kaser, Max*: Roomalainen yksityisoikeus. Suomeksi toimittanut Hannu Tapani Klami. Porvoo 1968.
- Kauppinen—Paavonsalo* *Kauppinen, Tapani — Paavonsalo, Matti (toim.)*: Pankki-toiminnan käsikirja. Vaasa 1976.
- Kedner—Roos* *Kedner, Gösta — Roos, Carl Martin*: Aktiebolagslagen. Del I, kapitel 1—9. Stockholm 1977.

- Kedner—Roos II* Kedner, Gösta — Roos, Carl Martin: Aktiebolagslagen. Del II, kapitel 10—19 jämte Bokföringslagens bestämmelser om årsbokslut. Lund 1979.
- Kilpi LM 1978* Kilpi, Lassi: Varallisuusverotus — Nautintaoikeus — Osakkeen merkintäoikeus (oikeustapauskommentaari). LM 1978 ss. 171—173.
- Kivimäki* Kivimäki, T. M.: Tekijänoikeus. Turku 1948.
- Kivimäki DL 1927* Kivimäki, T. M.: Kiellonvastaisten sopimusten ja varsinakin väärän asian ajamisesta tehdyn välipuheen sitovaisuudesta. DL 1927 ss. 1—30.
- Kivimäki DL 1957* Kivimäki, T. M.: Eräitä OYL 32 §:n säännöksiä koskevia kysymyksiä. DL 1957 ss. 61—70.
- Kivimäki—Ylöstalo* Kivimäki, T. M. — Ylöstalo, Matti: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Kolmas, uudistettu painos. Porvoo 1973.
- Kivivuori—Schultén* Kivivuori, Antti — Schultén, C. G. af — Sevón, Leif —
—Sevón—Tala
Klami Klami, Hannu Tapani: Suomen kansainvälinen yksityisoikeus. Turku 1978.
- Knutsson—Lindqvist* Knutsson, Anders—Lindqvist, Inge: Bostadsrättslagen. Stockholm 1972.
- Koski* Koski, Pauli: Konserni. Vammala 1977.
- Koski Vaihtovelkakirjat* Koski, Pauli: Vaihtovelkakirjat (convertible bonds). Vammala 1972.
- Koski—Schultén* Koski, Pauli — Schultén, C. G. af: Uusi osakeyhtiölaki selityksin I. Luvut 1—9. Vammala 1978.
- Krüger—Wyller* Krüger, Kai — Wyller, Christian Fr. (red.): Boligrett. Bergen 1978.
- Kylmänen LML-koulutus 19* Kylmänen, Seppo: Vakuuksien arviointi. LML-koulutus 19: Rahoitus- ja vakuuskysymyksiä, Vammala 1976, ss. 82—94.
- Kyläkallio* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön yhtiökokouksen päätöksen pätemättömyydestä. Vammala 1970.
- Kyläkallio Yhteisomistus* Kyläkallio, Juhani: Määräosainen yhteisomistus. Vammala 1965.
- Kyläkallio LML-koulutus 24* Kyläkallio, Juhani: Yhtiöjärjestyksen sopeuttaminen uuden osakeyhtiölain säännöksiin. LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölakiin, Vammala 1978, ss. 15—28.
- Kyläkallio LML-koulutus 24* Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiön toimielinten jäsenten vastuusta. LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölakiin, Vammala 1978, ss. 158—175.
- Kärävä Rakentamispäivä* Kärävä, Simo: Rakentamiseen liittyviä luotonantokysymyksiä. Rakentamispäivä 16. 10. 1965, Vammala 1965, ss. 35—50.

- Kärävä LML-koulutus 19* Kärävä, Simo: Vakuustarpeita ja mahdollisuuksia. LML-koulutus 19: Rahoitus- ja vakuuskysymyksiä, Vammala 1976, ss. 60—81.
- Lennander* Lennander, Gertrud: Panthavares skyldigheter vid pantavtal om lös egendom. Uppsala 1977.
- Lind* Lind, Johan: Aktiebolagslagen. Kommentar till 1975 års lagstiftning. Uddevalla 1976.
- Mahkonen DL 1975* Mahkonen, Sami: Osakeyhtiölain yleislauseke — tae vähemmistösuojasta? DL 1975 ss. 413—425.
- Majamaa* Majamaa, Vesa: Toisen maalla oleva rakennus kiinnitysluoton kohteena. Vammala 1978.
- Makkonen* Makkonen, Kaarle: Luentoja yleisestä oikeustieteestä. Helsinki 1978.
- Makkonen DL 1961* Makkonen, Kaarle: Pankkitalletuksista annettujen saamistodistusten pantaaminen. DL 1961 ss. 20—33.
- Mannio LM 1916* Mannio, Niilo: Osakeyhtiölain 20 §:n tulkintaa. LM 1916 ss. 210—228.
- Mattson JFT 1965* Mattson, Robert: Arava-aktieägares besittningsrätt. JFT 1965 ss. 366—376.
- Miettinen* Miettinen, Martti (toim.): Korkeimman oikeuden ratkaisujen hakemisto 1926—1968. Helsinki 1969.
- Molander LML-koulutus 24* Molander, Antero: Yhtiökokouksen »muotomääräykset». LML-koulutus 24: Valmistautuminen uuteen osakeyhtiölakiin, Vammala 1978, ss. 100—124.
- Montgomery* Montgomery, Robert: Handbok i Finlands allmänna privaträtt I. Andra upplagan. Helsingfors 1908.
- Muukkonen* Muukkonen, P. J.: Esisopimus. Siviilioikeudellinen tutkimus. Vammala 1960.
- Muukkonen Muotosäännökset* Muukkonen, P. J.: Muotosäännökset. Varallisuusoikeudellisia sopimuksia koskeva tutkimus. Vammala 1958.
- Muukkonen Rakentamispäivä* Muukkonen, P. J.: Rakentamiseen liittyvät vakuudet. Rakentamispäivä 16. 10. 1965, Vammala 1965, ss. 17—34.
- Muukkonen DL 1977* Muukkonen, P. J.: Osakkeen arvo ja vahingonkorvaus. DL 1977 ss. 104—113.
- Nial* Nial, Håkan: Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument. Stockholm 1929.
- Nial Associationsrätt* Nial, Håkan: Svensk associationsrätt i huvuddrag. Stockholm 1975.
- Nial Bolagsstämmobeslut* Nial, Håkan: Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. Stockholm 1934.
- Nial Studier* Nial, Håkan: Aktiebolagsrättsliga studier. Röstavtal. Enmansbolag och dotterbolag. Fusion. Stockholm 1935.
- Nial TfR 1936* Nial, Håkan: Om förvärv i strid mot legala förbud. TfR 1936 ss. 1—77.
- Norri* Norri, Matti: Yhtiökäsikirja. Vammala 1978.

- Norrmén* Norrmén, Gustaf W.: Om bostadsaktieköparens rättsliga ställning i det s.k. grunderförhållandet. Borgå 1968.
- A. Olsson—Ramnek* Olsson, Anders H. S.—Ramnek, Lennart: Bo med bostadsrätt. Uddevalla 1978.
- Olsson* Olsson, Curt: Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949.
- Olsson Borgenärs-skydd* Olsson, Curt: Om köpares borgenärsskydd vid köp av lös egendom. Helsingfors 1954.
- Olsson JFT 1969* Olsson, Curt: Kritiska betraktelser kring några grunderproblem och en doktorsavhandling. JFT 1969 ss. 261—275.
- G. Palmgren* Palmgren, Gunnar: Kan lösningsrätt till hembud underkastade aktier gå förlorat oaktat hembud icke ägt rum? JFT 1945 ss. 91—103.
- Palsala* Palsala, Arto: Asunto-osakkaan käsikirja. Toinen painos. Porvoo 1977.
- Pehkonen SLYJ 1948* Pehkonen, F. A.: Eräitä OYL:n tulkintakysymyksiä. Juhlajulkaisu Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898—22/10—1948, Vammala 1948, ss. 267—272.
- Pekkala* Pekkala, Junno: Uusi alkoholilainsäädäntö. Helsinki 1970.
- Portin* Portin, Göran: Om köpares dröjsmål med särskild hänsyn till mora accipiendi. Borgå 1962.
- Portin JFT 1960* Portin, Göran: Verkan av ägareförbehåll när köpgodset infogas i byggnad. JFT 1960 ss. 277—298.
- Rabe* Rabe, Gustaf: Bankjuridik. 6. upplagan. Stockholm 1975.
- Raninen* Raninen, Huugo: Osakeyhtiön yhtiökokous ja siihen liittyviä kysymyksiä Suomen oikeuden mukaan. Porvoo 1959.
- Raninen Lausuntoja* Raninen, Huugo: Suomen kauppatapalausuntoja selityksineen I. Helsinki 1943.
- Rautiala* Rautiala, Martti: Holhousoikeus. 3. painos. Vammala 1975.
- Rissanen LM 1975* Rissanen, Kirsti: Osakkeenomistajan merkintäetuoikeudesta. LM 1975 ss. 872—891.
- T. Rissanen* Rissanen, Tom: Asuntoluottosuhteessa olevan pankki-asiakkaan oikeussuojasta. OT 1978: XI ss. 359—396.
- OT 1978: XI*
- Rodhe* Rodhe, Knut: Aktiebolagsrätt enligt 1975 års aktiebolagslag. Nionde upplagan. Stockholm 1978.
- Rodhe JFT 1973* Rodhe, Knut: Något om säkerhet i ett flöde av ekonomiska värden enligt svensk rätt. JFT 1973 ss. 239—259.
- Rodhe SvJT 1978* Rodhe, Knut: Ytterligare kring lagstiftningen om konvertibla skuldebrev. SvJT 1978 ss. 711—712.
- Roos* Roos, Carl Martin: Avtal och rösträtt. Uppsala 1969.
- Ross* Ross, Alf: Om ret og retfærdighed. København 1966.

- Routamo* Routamo, Eero: Kaupanvastuu ja oikeudellinen virhe irtaimen kaupassa. Porvoo 1969.
- Routamo LM 1979* Routamo, Eero: Lainsäätäjän sananvalinta ja Pavlovin koirat. LM 1979 ss. 44—48.
- Sandström* Sandström, Jan: Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie. Lund 1976.
- Sarin* Sarin, Matti: Kaupparekisteriopas. Jyväskylä 1979.
- Saxén* Saxén, Hans: Förlagsavtalet. Åbo 1955.
- Schybergsson* Schybergsson, Per: Aktiebolagsformens genombrott i Finland. Utvecklingen före 1895 års lag. Helsingfors 1964.
- Serlachius* Serlachius, Julian: Sakrätten enligt gällande finsk rätt. Tredje upplagan. Helsingfors 1916.
- Sevón JFT 1975* Sevón, Leif: När har speiditionsföretag säkerhet i gods? I. JFT 1975 ss. 279—322.
- Sevón—Sisula* Sevón, Leif—Sisula, Lena: Transporträtten i huvuddrag. Vammala 1978.
- Sigurjónsson SvJT 1979* Sigurjónsson, Benedikt: Ny aktieselskabslov i Island. SvJT 1979 ss. 69—70.
- Sipilä DL 1932* Sipilä, Arvo: Näkökohtia asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajan huoneiston hallinto-oikeudesta vastikkeen suoritusta silmällä pitäen. DL 1932 ss. 93—116.
- Skåre* Skåre, Jan: Lov om aksjeselskaper. Lov 4 juni 1976 nr. 59. Med kommentarer. 2. opplag. Oslo 1977.
- Suomela Kodin lakikirja* Suomela, Lauri: Omistusasunto. Kodin lakikirja, 5. painos, Keuruu 1975, ss. 330—348.
- Suomela Rahatalouden tietokirja* Suomela, Lauri: Luotonannon käytäntöä. Rahatalouden tietokirja, toim. Kimmo Kara ja Rolf Kullberg, Porvoo 1970, ss. 171—183.
- Taxell* Taxell, Lars Erik: Panträtt i skuldebrev. Åbo 1949.
- Taxell Aktierätt* Taxell, Lars Erik: Om aktierätt vid bolagsstämma. Åbo 1959.
- Taxell Ansvar* Taxell, Lars Erik: Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag. Åbo 1963.
- Taxell Avtal* Taxell, Lars Erik: Avtal och rättsskydd. Åbo 1972.
- Taxell Rättsskydd* Taxell, Lars Erik: Aktieägarens rättsskydd. Åbo 1961.
- Taxell Styrelse* Taxell, Lars Erik: Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rätts-handla. Åbo 1946.
- Taxell JFT 1959* Taxell, Lars Erik: Om dotterbolags rösträtt. JFT 1959 ss. 281—287.
- Telaranta LM 1954* Telaranta, K. A.: Sopimuksista kolmannen hyväksi. LM 1954 ss. 183—212.
- Tenkanen KOP 1973* Tenkanen, Olli: Asunnon ostajien suojajärjestelmä. KOP kuukausikatsaus 1973:1—2 ss. 17—30.

- Tenkanen LML-koulutus 9* Tenkanen, Olli: Rahalaitosten käyttöönotettava asunnon ostajien suojajärjestelmä. LML-koulutus 9: Vastuusta rakentamisesta, Vammala 1973, ss. 68—82.
- Thunholm* Thunholm, Lars-Erik: Svenskt kreditväsen. Tionde upplagan. Stockholm 1969.
- Tiberg* Tiberg, Hugo: Skuldebrev, växel och check. Stockholm 1974.
- Tirkkonen* Tirkkonen, Tauno: Oikeusvoimasta. Helsinki 1933.
- Tulokas DL 1972* Tulokas, Mikko: Puuttumattomuusperiaatteesta siviili-oikeudessa. DL 1972 ss. 212—227.
- Tulokas DL 1977 B* Tulokas, Mikko: Perusteettoman edun palautus — Konkurssi — Yhtiöjärjestyksen määräyksen sitovuus osakkaan konkurssissa — Puhelinmaksu (oikeustapauskommentaari). DL 1977 B ss. 19—22.
- Undén I* Undén, Östen: Svensk sakrätt. I. Lös egendom. Åttonde genomskedd upplagan. Lund 1973.
- Undén Rättighetspant* Undén, Östen: Om panträtt i rättigheter. Andra upplagan. Lund 1923.
- Vakuusopas* Vakuusopas. Kansallis-Osake-Pankin julkaisu. Jyväskylä 1970.
- Walín* Walín, Gösta: Lagen om skuldebrev m.m. Lund 1977.
- Walín Separationsrätt* Walín, Gösta: Separationsrätt. Lund 1975.
- Vesänen* Vesänen, Tauno: Valtiontaloutta koskevat eduskunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta. Vammala 1965.
- Wilhelmsson* Wilhelmsson, Thomas: Om styrning av försäkringsvillkor. Vammala 1977.
- Wilhelmsson OT 1978: XI* Wilhelmsson, Thomas: Om tro och heder i finsk avtalsrätt. OT 1978: XI ss. 34—88.
- Vinding Kruse III* Vinding Kruse, Fr.: Ejendomsretten. III. 3. udgave. København 1951.
- Wrede—Caselius II* Wrede, R. A. — Caselius, Ilmari: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. II. Toinen painos. Helsinki 1947.
- Ylöstalo* Ylöstalo, Matti: Takauksesta. Toinen uusittu painos. Porvoo 1969.
- Ylöstalo LM 1963* Ylöstalo, Matti: Arvostelu teoksesta Allan Huttunen, Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. LM 1963 ss. 132—143.
- Ylöstalo LM 1978* Ylöstalo, Matti: Osakeyhtiön jakautumisesta. LM 1978 ss. 716—724.
- Zitting* Zitting, Simo: Omistajanvaihdoksesta silmällä pitäen erityisesti lainhuudatuksen vaikutuksia. Vammala 1951.
- Zitting Arvopaperi* Zitting, Simo: Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta. Porvoo 1957.
- Zitting Saantosuoja* Zitting, Simo: Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. Vammala 1956.

- Zitting* Sivullissuoja *Zitting*, Simo: Sivullissuojasta varallisuus oikeudessa. Vammala 1975.
- Zitting* LM 1957 *Zitting*, Simo: Minkä perusteen mukaan määräytyy etusija osakekirjan kaksoisluovutuksessa? LM 1957 ss. 306—309.
- Zitting* DL 1968 *Zitting*, Simo: Asunto-osakeyhtiön kiinnitettyjen velkakirjojen väärinkäytöstä. DL 1968 ss. 431—444.
- Zitting* JFT 1973 *Zitting*, Simo: Om bostadsaktie som föremål för dubbel disposition. JFT 1973 ss. 317—327.
- Zitting* JFT 1977 *Zitting*, Simo: Arvostelu teoksesta Hans Forssell, Tredjemansskyddets gränser. JFT 1977 ss. 77—79.
- Zitting* DL 1977 *Zitting*, Simo: »Tiesi tai piti tietää». DL 1977 ss. 184—191.
- Zitting* LM 1978 *Zitting*, Simo: Omistuksenpidätyistä koskevia näkökohtia. LM 1978 ss. 724—732.
- Zitting—Rautiala* *Zitting*, Simo — Rautiala, Martti: Esineoikeuden oppikirja. Yleinen osa. 4. tarkistettu ja täydennetty painos. Vammala 1976.

B) Virallisuusluonteiset julkaisut

- HE 1925:18 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asunto-osakeyhtiöistä, 1925 vp. n:o 18.
- HE 1977:27 Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, 1977 vp. n:o 27.
- KM 1936:1 Komiteanmietintö 1936:1. Ehdotus velkakirjalaiksi y.m. Helsinki 1936.
- KM 1959:2 Komiteanmietintö 1959:2. Asunto-osakeyhtiölain tarkistamiskomitean mietintö. Helsinki 1959.
- KM 1965 A 3 Komiteanmietintö 1965: A 3. Saantosuojakomitean mietintö. Helsinki 1966.
- KM 1965 B 7 Komiteanmietintö 1965: B 7. Asuntolainoitus toimikunnan mietintö. Helsinki 1965.
- KM 1969 A 20 Komiteanmietintö 1969: A 20. Osakeyhtiölakikomitean mietintö. Helsinki 1969.
- KM 1972 A 9 Komiteanmietintö 1972: A 9. Asunto-osakeyhtiölakikomitean mietintö. Helsinki 1972.
- KM 1972 A 27 Komiteanmietintö 1972: A 27. Etuoikeuslakikomitean II osamietintö. Helsinki 1973.
- KM 1974:117 Komiteanmietintö 1974:117. Holhous, huolto ja uskottu mies. Holhous toimikunnan mietintö. Helsinki 1975.
- KM 1974:124 Komiteanmietintö 1974:124. Asuntoturvatoimikunnan mietintö. Helsinki 1974.
- KM 1976:29 Komiteanmietintö 1976:29. Avioliittolakikomitean mietintö II. Helsinki 1976.

KM 1976: 66	Komiteanmietintö 1976: 66. Pankkilakitoimikunnan mietintö, osa II. Helsinki 1976.
KM 1977: 30	Komiteanmietintö 1977: 30. Kulutusluottotoimikunnan mietintö. Helsinki 1977.
KM 1978: 37	Komiteanmietintö 1978: 37. Konkurssioikeuden kehittämiskomitean mietintö. Helsinki 1978.
LaVM 1978: 4	Lakivaliokunnan mietintö 1978 vp. n:o 4 hallituksen esityksen johdosta uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
LgB 1890: ABL	Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag. Helsingfors 1890.
LVK 1923: 2	Lainvalmistelukunnan mietintö 1923: 2. Ehdotus laiksi asunto-osakeyhtiöistä ynnä perustelut. Helsinki 1923.
OikM 1974: 9	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1974: 9. Ehdotus uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. (C. G. af Schultén, Sten Finne, Pauli Koski, Eino Malinen). Helsinki 1974.
OikM 1974: 12	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1974: 12. Ehdotus kuluttajansuojalainsäädännöksi. (Antti Kivivuori, C. G. af Schultén, Jyrki Tala, Leif Sevón). Helsinki 1974.
OikM 1977: 13	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1977: 13. Ehdotus kauppalaiksi. (Eero Routamo, Leif Sevón). Helsinki 1977.
OikM 1978: 8	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 1978: 8. Ehdotus osuuskuntalain tarkistamiseksi. (C. G. af Schultén, Aarne Hakala, Tauno Heikonen, Aarno Varhema, Raimo Vuori). Helsinki 1978.
SABL-prop. 1975: 103	Proposition 1975: 103 med förslag till ny aktiebolagslag, m.m. Del A. Del. B. Stockholm 1975.
SOU 1968: 59	Statens offentliga utredningar 1968: 59. Förenklad aktiehantering. Nya regler för aktiebrev och aktiebok. Stockholm 1968.
SOU 1971: 15	Statens offentliga utredningar 1971: 15. Förslag till aktiebolagslag m.m. Stockholm 1971.
SOU 1974: 55	Statens offentliga utredningar 1974: 55. Utsökningsrätt XIII. Promulgationslag till utsökningsbalk m.m. Lösöresköp. Stockholm 1974.
SOU 1974: 83	Statens offentliga utredningar 1974: 83. Generalklausul i förmögenhetsrätten. Stockholm 1974.
SOU 1978: 66	Statens offentliga utredningar 1978: 66. Andelsbolagslag. Stockholm 1978.
SuVM 1978: 96	Suuren valiokunnan mietintö 1978 vp. n:o 96 hallituksen esityksen johdosta uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

LYHENNELUETTELO

A	= asetus
AL	= avioliittolaki 13. 6. 1929/234
AlkoholiL	= alkoholilaki 26. 7. 1968/459
arg.	= johtopäätös (tietyn lainpaikan nojalla)
AsKok	= asetuskokoelma
AsOYL	= laki asunto-osakeyhtiöistä 5. 2. 1926/30
AsPeruspL	= laki asuntojen perusparantamisesta 19. 1. 1979/34
AsTuotA	= asuntotuotantoasetus 9. 2. 1968/88
AsTuotL	= asuntotuotantolaki 22. 4. 1966/247
AutoKiinL	= autokiinnityslaki 15. 12. 1972/810
av.	= alaviite
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch 1896 (Saksa)
DL	= Defensor Legis
DL B	= Defensor Legis, oikeustapausosasto
EOA	= etuoikeusasetus 9. 11. 1868
HE	= hallituksen esitys eduskunnalle
HM	= Suomen Hallitusmuoto 17. 7. 1919/94
HO	= hovioikeus
HolhL	= holhouslaki 19. 8. 1898
HS	= Helsingin Sanomat
HVL	= huoneenvuokralaki 10. 2. 1961/82
ib.	= ibidem (samassa paikassa)
i.f.	= in fine (lopussa)
IrtKiinL	= laki irtaimistokiinnityksestä 17. 2. 1923/55
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JL	= jakolaki 14. 12. 1951/604
JoukkoVKL	= laki obligatio- ja debentuurilainoista sekä muista joukko- velkakirjalainoista 29. 8. 1969/553
KauppaEdL	= laki kauppaedustajista 30. 5. 1975/389
KHO	= korkein hallinto-oikeus
KiinA	= asetus kiinnityksestä kiinteään omaisuuteen 9. 11. 1868
KiinLPL	= kiinnitysluottopankkilaki 29. 8. 1969/545
KiintVälA	= kiinteistönvälittäjäasetus 29. 2. 1968/140
KK	= vuoden 1734 lain kauppakaari
KKO	= korkein oikeus
KM	= komiteanmietintö

KO	= kihlakunnanoikeus
KRL	= kaupparekisterilaki 2. 2. 1979/129
KS	= konkurssisääntö 9. 11. 1868
KSL	= kuluttajansuojalaki 20. 1. 1978/38
KTM	= kauppa- ja teollisuusministeriö
KuoletL	= laki asiakirjain kuolettamisesta 14. 8. 1901/34
KuolJulL	= laki kuolleeksi julistamisesta 23. 4. 1901/15
L	= laki
LaVM	= lakivaliokunnan mietintö
LgB	= lagberedningens publikation
LiikePL	= liikepankkilaki 29. 8. 1969/540
LL	= laki lainhuudatuksesta ja kiinteistösaannon moittimisajasta 28. 2. 1930/86
LM	= Lakimies
LML-koulutus 24	= Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja, julkaisu n:o 24
LuottoOYL	= luotto-osakeyhtiölaki 29. 8. 1969/546
LVK	= lainvalmistelukunnan julkaisu
MaksuTalL	= laki rahan, arvopaperien tai asiakirjan tallettamisesta velan maksuna tai vapautumiseksi muusta suoritusvelvollisuudesta 9. 10. 1931/281
MalliL	= mallioikeuslaki 12. 3. 1971/221
MeriL	= merilaki 9. 6. 1939/167
MK	= vuoden 1734 lain maakaari
MustalaisAsL	= laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta 29. 8. 1975/713
MVL	= maanvuokralaki 29. 4. 1966/258
NIR	= Nordiskt immateriellt rättsskydd (Stockholm)
NJA	= Nytt juridiskt arkiv. Avd. I. Lagskipning (Stockholm)
O	= omistaja (osakkeenomistaja)
OikM	= oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu
OikN	= oikeusneuvos
OikTL	= laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13. 6. 1929/228
OKL	= osuuskuntalaki 28. 5. 1954/247
OsamKL	= laki osamaksukaupasta 18. 2. 1966/91
OsuusPL	= osuuspankkilaki 29. 8. 1969/542
OT	= Oikeustiede-Jurisprudentia vuosikirja
OYL	= osakeyhtiölaki 29. 9. 1978/734
OYLVpL	= laki osakeyhtiölain voimaannpanosta 29. 9. 1978/735
P	= pantinsaaaja, panttivelkoja
p.	= päätös
PanttilainaA	= asetus ammattimaisen panttilainausliikkeen harjoittamis-oikeudesta 19. 4. 1898/17
PatL	= patenttilaki 15. 12. 1967/550
PK	= perintökaari 5. 2. 1965/40
ProkuraL	= prokuralaki 2. 2. 1979/130

RautatKulja	= rautatiekuljetusasetus 5. 9. 1975/714
RL	= rikoslaki 19. 12. 1889
RO	= raastuvanoikeus
RS	= rahalaitosten suositttelema asunnonostajien suojajärjestelmä
RS4	= RS-järjestelmässä käytössä oleva vakiolomake n:o 4
RVA	= asetus rikoslain voimaannpanemisesta 19. 12. 1889
SABL	= Ruotsin osakeyhtiölaki 15. 12. 1975 (aktiebolagslag, Sveriges författningssamling 1975:1385)
SABL-prop.	= proposition 1975:103 med förslag till ny aktiebolagslag, m.m. (Ruotsi)
SOO	= senaatin oikeusosasto
SOU	= statens offentliga utredningar (Ruotsi)
SP	= Suomen Pankki
SuVM	= suuren valiokunnan mietintö
SvJT	= Svensk Juristtidning (Stockholm)
SäästöPL	= säästöpankkilaki 29. 8. 1969/541
t.	= tuomio
TE	= Talouselämä
TfR	= Tidsskrift for Rettsvitenskap (Oslo)
TNimiA	= asetus kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2. 5. 1895
TVL	= tulo- ja varallisuusverolaki 31. 12. 1974/1043
UL	= ulosottolaki 3. 12. 1895
UlkKiintL	= laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita 28. 7. 1939/219
VahL	= vahingonkorvauslaki 31. 5. 1974/412
VakYL	= vakuutusyhtiölaki 30. 12. 1952/450
ValuuttaL	= valuuttalaki 29. 12. 1972/910
VanhA	= asetus määrääjasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille 9. 11. 1868
WarrA	= asetus yleisistä talletusmakasiineista, joilla on oikeus antaa warrantteja 30. 9. 1892/35
VeksL	= vekselilaki 14. 7. 1932/242
VilpMenL	= laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 22. 12. 1978/1061
VJ	= valtiopäiväjärjestys 13. 1. 1928/7
VKL	= velkakirjalaki 31. 7. 1947/622
VNp	= valtioneuvoston päätös
VOYL	= laki osakeyhtiöistä 2. 5. 1895/22
vp.	= valtiopäivät
VvMp	= valtionvarainministeriön päätös
VälikäsiL	= laki osakkeita koskevista välikäsisuhteista 28. 7. 1939/224
YhdL	= laki yhdistyksistä 4. 1. 1919/1
YhtOmL	= laki eräistä yhteisomistussuhteista 25. 4. 1958/180

ENSIMMÄINEN PÄÄJAKSO

OSAKE PANTTINA: TAUSTANÄKÖKOHTIA

1 §

OSAKKEEN KÄSITTEESTÄ

I. OSAKEKÄSITTEEN TARKASTELUN LÄHTÖKOHDAT

I.1. Rajauksia

Tutkimuksessa, joka tämän teoksen tavoin koskee panttioikeutta osakeeseen, on tutkimuskohteen (= osakepanttioikeus) kohteella (= osake) luonnollisesti sangen merkittävä asema. Pääpainoltaan *esineoikeudellisesti* suuntautuvassa tutkimuksessa ei nähdäkseen ole kuitenkaan syytä pyrkiä tunkeutumaan kovin pitkälle osakkeen käsitteen yhtiöoikeudellisiin 'syviin syövereihin'. Tietyssä laajuudessa on kuitenkin aiheellista valaista tähän käsitteeseen liittyviä peruskysymyksiä, ei vähiten siksi että tähänastisen perussäädöksen (VOYL 1895) tilalle on vahvistettu uusi (OYL 1978), voimaantulopäivänään 1. 1. 1980.

Paitsi sanottua dominoivaa esineoikeudellista aspektia on syytä heti alkuun kirjata myös seuraavat, teemaa ajatellen luonnolliset rajoitukset tässä suoritettavalle osakekäsitteen tarkastelulle.

1) Edellytän osakeyhtiön jo tulleen lopullisesti perustetuksi eli siis jo rekisteriin merkityksi.¹

¹ Ks. OYL 2:14 ja VOYL 14 § sekä HE 1977: 27 s. 27: »Voimassa olevan oikeuden tavoin lähdetään siitä, ettei osakeyhtiötä sellaisenaan ole olemassa ennen rekisteröimistä.»

2) Pidän silmällä yleistyyppistä eli normaalia osakeyhtiötä, jonka lakina siis on OYL ilman mitään sitä täydentävää erityistä yhtiölakia. Erityistyyppisistä osakeyhtiöistä² tulee esiin vain asunto-osakeyhtiö, senkin suppeasti.³

Joskin OYL:n järjestelmässä erotetaan toisistaan yhtiön »perustaminen» (2:8:n mukaisena perustamiskokouksen oikeusseuraamuksena) ja myöhempi rekisteriin merkitseminen, niin jälkimmäistä voitaneen edelleenkin, kuten VOYL:n aikana, pitää yhtiön (juridisen henkilön) virallisena tai varsinaisena syntyajan kohtana, sikäli kuin tällaiseen 'syntymäpäivän' määritykseen katsotaan olevan tarvetta, ottaen huomioon osakeyhtiön synnyn pohjimmaltaan olevan suksessiivinen tapahtumasarja (simultaaniperustamisessakin).

Selvyyden vuoksi lausuttakoon lisäksi jo tässä yhteydessä julki, että pidän silmällä vain kotimaisia eli Suomessa rekisteröityjä osakeyhtiöitä ja näin ollen vain suomalaisten osakkeiden panttausta. Osakkeen/osakekirjan »suomalaisuudesta» ks. kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta *Klami* ss. 102—103: »... tulokinnallisena lähtökohtana erilaisten saamistodisteiden osalta (olisi) syytä omaksua pyrkimys, jonka mukaan yritetään määrittää koko saamistodistetta säätelevä laki yhtenäisesti, ts. ... eräänlainen velkakirjan, osakkeen jne. 'ominaisstatuutti' luonnehtimalla saamistodiste 'suomalaiseksi', 'ruotsalaiseksi' tms., jolloin väiteoikeutta, siirron oikeusvaikutuksia inter partes ja suhteessa velalliseen, maksulegitimaatiota jne. arvosteltaisiin yhtenäisen lain mukaan.» (kurs. tässä). — Hiukan lisää eräistä kansainvälisistä aspekteista ks. ss. 75 ja 91—92.

² Erityistyyppisellä osakeyhtiöllä tarkoitan osakeyhtiötä, jonka kohdalla OYL on vain täydentävä toissijainen normisto, kun taas ensisijaisena on oma, kyseisen erityistyyppin ominaispiirteet huomioon ottava (yhtiö)laki:

- a) asunto-osakeyhtiö (AsOYL)
- b) liikepankki (LiikePL)
- c) kiinnitysluottopankki (KiinLPL)
- d) luotto-osakeyhtiö (LuottoOYL)
- e) vakuutusosakeyhtiö (VakYL, myös keskinäinen vakuutusyhtiö, vaikkei olekaan osakeyhtiö, on toissijaisesti ja soveltuvilta kodin OYL:n alainen, VakYL 2 §)
- f) alkoholiyhtiö (AlkoholIL)

Sensijaan ns. keskinäinen kiinteistöyhtiö (siitä lähemmin jälj. eri yhteyksissä) ei ole tällä tasolla oma yhtiötyyppinsä, vaan (huolimatta asunto-osakeyhtiöpiirteistään) OYL:n ryhmään kuuluva. Eri tasolla ovat myös esim. sellaiset yhtiötyypittelyt kuin valtionyhtiö, yksityinen yhtiö, pörssiyhtiö, perheyhtiö, emoyhtiö, tytäryhtiö, yhdenyhtiö, ulkomainen yhtiö, suomalainen yhtiö jne. Ns. kommandiittiosakeyhtiö on kommandiittiyhtiön eikä osakeyhtiön alalaji.

³ Toistettakoon, että rajoitus koskee vain tämän luvun esitystä (osakkeen käsitteestä). Panttioikeudellisissa myöhemmissä luvuissa tulee asunto-osakkeella olemaan merkittävä asema, ja samoin on muistettava (liike)pankkiosakkeiden huomionarvoinen asema panttivakuuskohteina. Pankkiosakkeisiin tulee kuitenkin

3) Tarkastelen vain varsinaista osaketta ja sivuutan siis esim. sellaiset normaalia osaketta joissakin suhteissa ehkä lähestyvät oikeusfiguurit kuin ns. puhelinosaake⁴ sekä osuus vaihtovelkakirjalainaan, optiolainaan tai voitto-osuusdebentuurilainaan.⁵

4) Lähdän siitä, että kyseessä ovat nimettyä henkilöä edellyttävät eli ns. nimennäisosakkeet, ja sivuutan ns. haltijaosakkeet, koska nämä ovat meillä olleet VOYL:nkin aikana lähes tuntemattomia (joskin sallittuja) ja koska ne OYL:n järjestelmässä ovat kiellettyjä.⁶

pannikysymyksissä soveltumaan lähes kaikki se, mitä yleistyyppisen yhtiön osaketta ajatellen esitetään.

⁴ Puhelinyhteisö voi toki olla osakeyhtiö (ks. esim. KKO 1977 II 32), jolloin kyseessä on osake eikä ns. osake. Puhuessani ns. puhelinosaakkeesta tarkoitan esim. Helsingin Puhelinyhdistyksen kaltaisen taloudellisen yhdistyksen osuustodistusta, jollaiselle on käytännön vaihdannassa ja vakuustoiminnassa muodostunut pitkälle osakekirjaa muistuttava status. Ks. esim. *Halila—Ylöstalo* s. 115 av. 9, KKO 1961 II 56 sekä Suomen Pankin päätös valuuttalain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston päätöksen soveltamisesta, AsKok n:o 912/72, 21 § («Arvopaperit»), jossa mm. käsitellään »puhelimien saantiin oikeuttavia osuustodistuksia taikka osakekirjoja». — Todettakoon, ettei nimitys »osuustodistus» tee ko. asiakirjoista osuustodistuksia OKL:n kannalta, jos kerran ao. yhteisö on muunluonteinen ns. taloudellinen yhdistys kuin osuuskunta. Samalla mainittakoon, että osuuskuntien osalta on ehdotettu otettavaksi uutuutena käytäntöön lisäosuusmaksujärjestelmä lisäosuuksista annettavine, vaihdanta- ja vakuuskelpoisine todistuksineen, ks. OikM 1978: 8 ss. 11—12 ja 34—38; jo de lege lata ks. OsuusPL 51 a § (681/78) panktikieltokieltoineen. — Osuustodistuksen käsitteestä ks. *Kyläkallio Yhteisöomistus* ss. 27—29.

⁵ Näiden lainojen ja vastaavien asiakirjojen (vaihtovelkakirja, optiotodistus, voitto-osuusdebenturi) käsitteistä ks. esim. *Koski Vaihtovelkakirjat* ss. 7—19, HE 1977: 27 ss. 41—45. Kahta ensinmainittua ei meillä liene vielä käytetty, säännösten puuttuessa (nythän OYL 5 luku muuttaa tilanteen; myös JoukkoVKL on tällöin otettava huomioon, OYL 5:1.3). Sensijaan voitto-osuus- eli partiaarisia debentureja (ks. niistä esim. *Pirkko-Liisa Aro* Partiaarisista debentureista, LM 1965 ss. 846—871) esiintyy melkoisestikin; niille on tunnusmerkillistä, että (yleisölainan) koron suuruus on (osittain osingon tapaan, mutta etuoikeuksin ennen osinkovajeita) tavalla tai toisella riippuvaksi yhtiön vuosituloksesta.

Ks. myös jälj. s. 74 av. 9.

⁶ Haltijaosakkeista VOYL:n kannalta ks. esim. *Olsson* ss. 35—36, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 33 ja *Zitting Arvopaperi* ss. 140—142, 147 ja 161. Haltijaosakkeiden jäämistä KTM-erivapautuksin edelleenkin sallituiksi (uusissakin yhtiöissä) ehdotti KM 1969 A 20 s. 84, mutta OYL:n kanta muodostui kielteiseksi, ks. HE 1977: 27 ss. 32 ja 135, *Koski—Schultén* ss. 127 ja 150.

Haltijaosakkeiden kieltö ei ole taannehtiva, ks. OYLvPL 6 § ja HE 1977: 27 ss. 32 ja 120, LaVM 1978: 4 s. 9, *Kyläkallio LML-koulutus* 24 ss. 18—19. Epäselvää

I.2. Alustavia näkökohtia

I.2.1. Sana 'osake' on yleisessä kielenkäytössä monimerkityksinen. Sillä tarkoitetaan, paitsi tietynlaista osuutta ja oikeutta yhtiössä, usein myös tai jopa yksinomaan osakekirjaa; joskus osakkeella saatetaan tarkoittaa huoneistoa (asunto-osakeyhtiön osakeomistukseen liittyen). Juridisessa kielessä tilanne on asteen verran selkeämpi: Asiakirjaa, paperinpalasta kuvaamaan käytetään useimmiten termiä 'osakekirja', kun taas 'osake' on useimmiten varattu tarkoittamaan jotakin abstraktimpaa, joko tiettyä laskennallista, nimellisarvoltaan ja suhteelliselta pääomaosuudeltaan kiinteätä yhtiöosuutta taikka tähän osuuteen perustuvaa osakkaan oikeusasemaa.⁷

Osake jälkimmäisissä merkityksissään ei edellytä tuekseen osaketta paperikappaleen merkityksessä, ts. yhtiössä ei lain mukaan ole pakollista 'esineellistää' osakkeita osakekirjoilla eli *ei ole pakko laatia* yhtään osakekirjaa.⁸ Käyttääkseni VOYL:n kieltä (17 §), tällä kohtaa OYL:ia sel-

on, voidaanko haltijaosakkeisessa yhtiössä vielä 1.1.1980 ja sen jälkeen korottaa osakepääomaa uusin (entisenlaisin) haltijaosakkein; kielteiseen vastaukseen viittanee OYL:in 6.2 § (lakivaliokunnan luomuksena). Selvää sen sijaan on, että uusi haltijaosakekirja jatkossakin voidaan antaa esim. kuoletetun tilalle taikka sellaisessa vaihtamistilanteessa, jollaisia OYL 3:7.2 mainitsee.

Kolmantena osake(kirja)tyyppinä mainitsee *Raninen* Lausuntoja s. 177 'määränneisosakkeen'; häntä kritikoivat *Olsson* ss. 30—31 ja *Heikonen* LM 1950 s. 211.

⁷ Juridisessakin kielenkäytössä tosin — kuten esim. *Olsson* s. 14 huomauttaa — saattaa 'osake' esiintyä eri merkityksissään, jos asianyhteydestä on selvää, tarkoitetaanko »aktierätt» vai »aktiebrev». Lakiteksteissä lienee kuitenkin pyritty välttämään, osakekirjaa tarkoittaessa, puhumasta osakkeesta, vrt. kuitenkin VOYL 32 a § 3 mom. i.f. Ks. myös *Heikonen* LM 1950 ss. 208—209, ja VälikäsiL 1.1 § sekä *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 15 av. 2. — OYL 5 luvun eräiden kohtien johdosta ks. *Rodhe* SvJT 1978 ss. 711—712 (koskien vaihtovelkakirjaliitännäistä 'käsiteketjua' velkakirja — saamisoikeus — osake eli osakeoikeus — osakekirja).

Kielellisistä valinnoista todettakoon, tekstissä mainittua osakkeen abstraktista, yhtiöosuustyyppistä merkitystä ajatellen, että sana 'osuus' olisi aikanaan (suomenkielisen yhteisöoikeudellisen terminologian muotoutuessa 1800-luvun jälkipuoliskolla) soveltunut hyvin nykyisen 'osakkeen' vaihtoehdoksi, paremmin kuin ko-operatiivisen taloudellisen yhdistyksen (nykyisen osuuskuntamuodon) yhteyteen. Tältä kannalta onkin kiintoisa havainta, että Ruotsiin suunnitteilla oleva pienosakeyhtiömuoto on saanut nimen *andelsbolag*, ks. SOU 1978: 66 passim, eritt. ss. 129—133.

⁸ OYL:ssa ilmenee tämä osakekirjojen ei-pakollisuus lähinnä 3:7.1:stä e contrario: Ellei yksikään osakkeenomistaja vaadi osakkeestaan annettavaksi osa-

keämpänä: Yhtiön osakkeet ovat yhtä kuin »kaikki osakeyhtiöön kuuluvat yhtiöosuudet», ja näiden yhtiöosuuksien eli osakkeiden suhteen tuli osakeluettelosta ilmetä mm., »onko osakekirja annettu ja milloin».

Osake abstraktina yhtiöosuutta ja sen tuottamaa oikeusasemaa kuvaavana käsitteenä on luonnollisesti vain kokoava nimike tietynsisältöiselle yhtiöliitännäiselle oikeussuhdeverkostolle. Tämän oikeussuhdeverkoston monisäikeisyyden ja monimutkaisuuden takia tällainen kokoava nimike (osake) on esitysteknisesti erinomaisen tarpeellinen ja käyttökelpoinen. Näiltä ominaisuuksiltaan osake muistuttaa esim. käsitettä 'omistusoikeus', joka tiedetään jaottelevaa ja erittelevää analyysia tarvitseväksi erilaisten komponenttien kokoanimikkeeksi ja jonka osalta vallitseva käsitys oikeustieteessä katsoo, »att sådana vidsträckt och obestämda begrepp som t.ex. äganderätt inte borde användas i juridiska slutledningar».⁹ Sitaattiin sisältyvän »t.ex.»-valtuutuksen nojalla voidaan lauseeseen vaihtaa sanan »äganderätt» tilalle »aktie» tai »aktierätt».

Kun osake terminä siis viittaa (konnotoi) sanotunkaltaiseen abstraktien oikeussuhteiden monimuotoiseen verkostoon, niin selvää lieenee, ettei osake käsitteenä ole muuta tai enempää kuin *abstrahoitu ajatuksellinen summa* tämän oikeussuhdeverkoston osasista normituksineen.¹⁰ Erityisen tärkeää on havaita samalla, mitä osake ei ole. Se ei ole minkäänlainen itsenäinen tai erillinen entiteetti, olio, substanssi tms., joka olisi sanotun oikeussuhde- ja normiverkoston takaa löydettävissä ja johon osakkeen (osakasaseman) mukaiset eri oikeutukset ja velvollisuudet tms. perustuisivat jossain muussa kuin kuvainnollisen (havainnollistavan?) kielenkäytön merkityksessä.

kekirjaa, voidaan olla kokonaan ilman niitä. Ks. myös HE 1977: 27 s. 32, Koski—Schultén s. 154.

Oikeuskirjallisuuden osalta ks. (VOYL-perusteisia mutta edelleenkin relevantteja esityksiä) Olsson ss. 26—27, Huttunen ss. 49—51, Caselius LM 1957 s. 602, Muukkonen Rakentamispäivä s. 21, Kyläkallio Yhteisomistus s. 25 av. 11, Norrmén ss. 155—156, Zitting JFT 1973 ss. 319 ja 323, Havansi s. 427 (ja ss. 486—489).

VOYL:n kannalta todettakoon lisäksi, että haltijaosakkeen kohdalla tilanne lieenee kuvattavissa niin, että tuollaisen osakkeen käsite edellyttää ulkoisen esi-neellistymän eli (haltijalausekkeellisen) osakekirjan olemassaoloa.

⁹ Zitting JFT 1973 s. 323.

¹⁰ Tässä on tietenkin pidetty silmällä vain juridista osakkeen käsitettä. Taloudellisesta näkökulmasta tai esim. taloustieteiden kannalta tarkasteltaessa määritykset ovat luonnollisesti toiset.

Tämän takia on oikeustieteellisessä analyysissä suhtauduttava erittäin varovasti esim. sellaisiin *kielikuviin kuin osakkeen 'synty' tai osakkeen 'lakkaaminen'*: On varottava, etteivät tällaiset yksinkertaistavat ja konkretisoivat kielikuvat, yksinkertaisissa oikeuskysymyksissä sinänsä kätevät kielenkäytön ja ajatuksen palvelijat, pääse huomaamatta nousemaan ajatuksen herroiksi. Näin kuitenkin käy, jos konkreettisia komplisoituja oikeuskysymyksiä ratkaistaessa katsotaan voitavan ennakkoluontoisena kysymyksenä saada selville, että tietty osake on (ei ole) syntynyt tai lakannut olemasta tiettyyn ajankohtaan (tapahtumaan) kytkeytyneenä kertatapahtumana, joka sitten vuorostaan olisi kaikissa ajateltavissa olevissa relaatioissa yhtä vahvasti relevantti oikeustositiasia (siitä tehtävine 'luonnollisine' johtopäätöksineen).

1.2.2. Osakkeen (osakeoikeuden) käsitteen sisällön tarkempaa, hienojakoisempaa määrittelyä ja osasiin jakamista on osakeyhtiöoikeudellisessa kirjallisuudessa suoritettu runsaasti. Tarkastelu on tällöin yleensä painottunut luonnollisesti yhtiöoikeudellisiin aspekteihin. Laajemmasta varallisuusoikeudellisesta näkökulmasta lähdettäessä voidaan tarkastelua suorittaa useammallakin tavalla; lähestyminen voidaan suunnata esim. seuraavan kaltaisten määritysten puitteissa:

- 1) yhtiöoikeudellinen osakkeen käsite
- 2) vaihdantakohteellinen osakkeen käsite
- 3) osake esineenä.

Tarkastelen seuraavassa osaketta erikseen kunkin mainitun aspektin kannalta. Lisäksi on syytä käsitellä 4) eräitä erikoisia osaketta koskevia, määrä- eli murto-osaisen (yhteis-)omistuksen leimaamia kysymyksenasetteluja, jotka erityislaatuista näkökulmistaan voivat antaa lisävalaistusta osakekäsitteen eräisiin puoliin.

II. YHTIÖOIKEUDELLINEN OSAKKEEN KÄSITE

II.1. Varallisuuspitoiset oikeutukset

II.1.1. Yhtiöoikeudellisen osakekäsitteen kohdalla voin rajoittua joihinkin pääpiirteittäiseen ja skemaattiseen esitykseen, koska problematiikka kuuluu osakeyhtiöoikeuden alaan olennaisemmin kuin tämän tutkimuksen piiriin, ja myös koska osakeyhtiöoikeudellisessa kirjallisuudessa

onkin jo laajasti käsitelty po. kysymyksiä. Meillä tapahtuneen perusnormistovaihdon (VOYL—OYL) takia ei näitä kysymyksiä kuitenkaan ole syytä sivuuttaa pelkin lyhyin referaatein.

Osake kokoavana nimikkeenä osakeoikeudelle eli (yhdenkin) osakkeen omistukseen liittyvälle yhtiöoikeudelliselle oikeusasemalle sisältää vallitsevan kuvaustavan¹¹ mukaan lukuisia erilaisia oikeutuksia,¹² jotka tyypiltään voidaan jakaa kahteen pääryhmään, varallisuuspitoisiin oikeutuksiin ja hallinnoimisoikeutuksiin. Näistä edellisiä pidetään primaareina ja jälkimmäisiä niiden toteutumista palvelevina. Seuraavassa aloitan tarkastelun näistä primaareista elementeistä.

II.1.2. Osakkeeseen kuuluvien varallisuuspitoisten oikeutuksien lähempi jaottelu on monien yksityiskohtiensa osalta luonnostaan oleva harkinnanvarainen ehdonvallan asia.¹³ Eräs ajateltavissa oleva skeema on seuraava, lähdettyessä lakimääräisestä perustilanteesta eli sivuutettaessa mahdolliset yhtiöjärjestysperusteiset 'yksilölliset' (yhtiökohtaiset) variaatiot ja erikoisuudet.¹⁴

¹¹ Vallitsevasta kuvaustavasta, joka VOYL-pohjaisuudesta huolimatta soveltuu edelleenkin esityksen pohjaksi, ks. etenkin *Olsson* ss. 14—19, 40—44 ja 61—99, *Raninen* ss. 105—119, *Taxell Rättsskydd* ss. 19—24 ja *Drockila* ss. 16—17.

Ks. myös esim. *Chydenius* ss. 29 ja 33 av. 1, *Caselius—Heikonen—Huttunen I* ss. 83—85, *Zitting Arvopaperi* ss. 142—143, *Taxell Aktierätt* ss. 9—10, *Kyläkallio Yhteisomistus* s. 25, *Norrmén* ss. 63—64, *Koski Vaihtovelkakirjat* ss. 3—4, *La.K.* (Lassi Kilpi) LM 1978 ss. 172—173 (oikeustapauskomentti), *Koski—Schultén* s. 50; Ruotsin osalta ks. esim. *Nial* ss. 6—8, *Sandström* ss. 3—6, *Rodhe* s. 112.

¹² Oikeutuksien vastapoolista, osakkaan yhtiöoikeudellisista velvollisuuksista, ks. jälj. ss. 15—19.

¹³ Konventionvaraista (ja kontroversiaalia) voi siten esim. olla, missä määrin joku alempana lueteltavista oikeutuksista olisi paremminkin nähtävä erityisenä osakkeenomistajan oikeussuojakeinona kuin hänen oikeut(uks)enaan (esim. oikeus vahingonkorvaukseen). Tämänkaltaisiin 'hienosäädöllisiin' rajanvetoihin tms. ei esillä olevassa tutkimusyhteydessä ole mahdollisuutta puuttua. Todettakoon vain, että kaikki nyt mainittavat oikeutukset ovat tietenkin pohjimmaltaan oikeussuojailmentymiä, sillä ovathan oikeutukset riippuvaisia ainakin jonkinasteisista oikeussuojakeinoista, jotta olisi takeita oikeutuksien reaaliselle hyödynnettävyydelle.

¹⁴ Esimerkkinä yhtiöjärjestysperusteisesta varallisuuspitoisesta osaksoikeutuksesta mainittakoon oikeus »lunastaa uudelle omistajalle siirtyvä osake» (3:3.1). Toisen esimerkin tarjoaa ns. kiinteistöyhtiöissä oikeus hallita tiettyä huoneistoa (tai esim. maa-aluetta); asunto-osakeyhtiössähän tämä oikeutus on lakimääräinen (AsOYL 1 §: »jokainen osake») ja vain kohdetäsmennykseltään yhtiöjärjestyksen varassa, ks. *Olsson* ss. 19 ja 103, *Norrmén* ss. 64—67.

VARALLISUUSPITOISET OIKEUTUKSET

1. oikeus osinkoon ¹⁵
2. oikeus osuuteen osakepääoman korottamisessa tms. yhteydessä
 - a) rahastoanti (4:2)
 - b) uusmerkintä (4:2)
 - c) vaihtovelkakirjalaina (5:2.2)
 - d) optiolaina (5:2.2)
 - e) erityistapauksellinen lunastusoikeus (14:8)
3. oikeus jako-osuuteen tms. palautukseen
 - a) osakepääoman (tai vararahaston) alentaminen ¹⁶
 - b) yhtiön purkaminen (13:2.2) ja fuusiovastike (14:6)
 - c) osakkeen joutuminen lunastetuksi (osakepääomaa alentamatta, 7:2 ja 14:8)
 - d) oikeus vaatia osakelunastusta (13:3.2, 14:3 ja 14:8.1)
4. oikeus saada osakeoikeudellinen asiakirja
 - a) osakekirja
 - b) muu osakeoikeudellinen asiakirja ¹⁷
5. oikeus saada itselleen vahingonkorvausta tms.
 - a) 15:1:n mukaan perustajalta, hallituksen tai hallintoneuvoston jäseneltä tai toimitusjohtajalta
 - b) 15:2:n mukaan tilintarkastajalta
 - c) 15:3:n mukaan toiselta osakkeenomistajalta
 - d) oikeus 15:6.4:n mukaiseen hyvitykseen ¹⁸

¹⁵ Oikeus osinkoon on sekin puolestaan analysoitavissa yksityiskohtaisemmin 'osasiinsa', josta ks. esim. *Drockila* ss. 17—42 (tiivistelmänään s. 41: »1) pysyvä osinko-oikeus, 2) toistuva osinko-oikeus ja 3) osinkosaatava.»). Tässä esityksessäni ei kuitenkaan ole aihetta porautua yksityiskohtaisemmalle tasolle kuin mitä korpuustekstistä (eräin alaviitelisäyksin) ilmenee; vaatisihan oman monografiansa, jos (korpuksessa lueteltavat) varallisuuspitoiset ja hallinnoimisoikeutukset jaoteltaisiin ja käsiteltäisiin alakohtiaan ja yksityiskohtiaan myöten, tyhjentyvyyteen pyrkien.

¹⁶ OYL:n säännöksistä lueteltakoon tässä 6:1, 6:4, 12:1 ja 12:3. Ks. 6:1:n osalta *Ylöstalo* LM 1978 ss. 720—723.

¹⁷ Tällaisena »muuna» dokumenttina mainittakoon etenkin osakeantitodistus, koska sen suhteen osakkeenomistajalla on yhtiön johtoa kohtaan vahvempi 'vaatimisoikeus' (ks. 4:3.1) kuin esim. koskien väliaikaistodistusta (3:8: »yhtiö voi antaa», ks. HE 1977:27 s. 33) ja optiotodistusta (5:1.1: »voidaan määrätä ...», ks. m.t.s. 42).

Mitä tulee sellaisiin osakeoikeudellisiin asiakirjoihin kuin ns. talonki sekä osinko- ja osakeanttilippu, niin ne liittyvät oikeuteen saada osakekirja eräänlaisena pertinenssinä, jota ei kuitenkaan ole (OYL:ssakaan) tehty obligatooriseksi (edes 3:7.1:n kaltaisessa »osakkeenomistajan vaatissa» -mielessä).

¹⁸ Kyseessä on vahingonkorvauskannetta 15:1—3:n nojalla yhtiön lukuun

Luettelo on aloitettu osakeyhtiön kaltaisessa kapitaaliyhtiössä tyypillisimpänä ja tärkeimpänä pidettävästä elementistä, jatkonkin (kohdat 2—3) ollessa pääomaliitännäistä. Eräänlainen kronologinen normaali asiain järjestys voisi ehkä olla: 4(a)—1—2(a tai/ ja b)—3(a)—5—3(d)—3(b). Tosin 'normaalisuus' sinänsä lienee loppunut yhtiössä, jossa 5- ja 3-kohdat aktualisoituvat.

II.2. Hallinnoimisoikeutukset

II.2.1. Kun seuraavassa tarkastellaan osakkeenomistajan lakimääräisiä (mutta ei yhtiöjärjestysperusteisia) hallinnoimisoikeutuksia, niin luontaisena rajauksena niille muistutettakoon heti alkuun osakkeenomistajuuden ja yhtiön hallinto-orgaanien erillisyydestä (niin VOYL:n kuin OYL:nkin mukaan): Yhtiön varsinainen toiminta ja hallinto sekä sen oikeussuhteet ulospäin kolmansiin tahoihin kuuluvat erityisille yhtiöhallinnon elimille (etenkin hallitus, myös toimitusjohtaja), ilman että osakkeenomistajalla tässä ominaisuudessaan olisi em. suhteissa kelpoisuutta tai edes jäsenyyttä hallinto-orgaanissa. Näin on periaatteessa siinäkin tapauksessa, että ko. osakas omistaisi yhtiön kaikki osakkeet.¹⁹

II.2.2. Tyhjentävään detaljiesitykseen pyrkimättä voidaan hahmotella seuraava runkojaotus.

ajaneen vähemmistön (ks. 15: 6.1) oikeus saada tuomioistuimen harkinnan mukaan »ainakin jonkinmoinen korvaus siitä aktiivisuudesta, jonka tuloksena yhtiölle saadaan perityksi varoja, jotka muutoin olisivat jääneet saamatta» (HE 1977: 27 s. 114). Ks. tästä eräänlaisesta erikoislaatuudesta vähemmistöoikeudesta myös *Kyläkallio* LML-koulutus 24 ss. 169—170 (s. 170 oleva soveltamissuositus ei tosin vastanne säännöksen liityntää yhtiölle aiheutettuun vahinkoon).

¹⁹ Ks. viimeksi sanotusta tilanteesta esim. *Huttunen* ss. 107—115 sekä mm. KHO 1954 II 159 ja 1956 II 828.

Eri asia on, että tällaisen osakkaan yhtiön nimissä tekemä oikeustoimi voi tulla yhtiötä sitovaksi esim. KK 18: 3:n kautta taikka ns. toleranssivaltuutuksen ilmaiseman oikeusperiaatteen kautta. Sensijaan näyttää kyseenalaiselta, voidaanko sellaisenaan hyväksyä OYL-perustelujen lausuma (HE 1977: 27 s. 58), jonka mukaan toimivaltaylityksin tehty oikeustoimi kuitenkin sitoo yhtiötä, »jos kaikki osakkeenomistajat hyväksyvät oikeustoimen»; tosin ahtaan juridis-teknisesti voidaan tietysti sanoa, että kun yksinomistavaltakin osakkaalta puuttuu kelpoisuuskin, niin kyse ei ole vain toimivallan ylityksestä (kuten perustelujen em. lausumassa 8: 15:n kohdalla). Reaalisesti joudutaan kuitenkin kysymään, mikä on konkreettinen ero (mikäli hyväksytään em. »jos kaikki osakkeenomistajat hyväksyvät» -normi). Ks. esim. KKO t. 1925 II 178.

HALLINNOIMISOIKEUTUKSET

1. oikeus omistajuuskirjautukseen
 - a) osakeluetteloon kirjaaminen ²⁰
 - b) osakasluetteloon kirjaaminen ²¹
2. yhtiökokousliitännäiset päätösvaltaoikeutukset
 - a) kokouskutsuoikeutukset
 - oikeus kutsuun liitännäisinformaatioineen
 - oikeus kutsua kokous koolle, 9:8.2
 - b) osallistumisoikeutukset
 - läsnäolo-oikeus (itse tai edustaja ynnä avustaja)²²
 - puheoikeus
 - esityksenteko-oikeus ²³ (myös ennakkollisin ilmoituksin 9:7:n mukaan)

²⁰ Toisin kuin osakekirja on osakeluettelo yhtiössä pakollinen (3:10.1, *samoin* osakasluettelo, 3:10.2).

Samoin kuin VOYL 32.1 §:n mukaan (ks. siitä esim. *Taxell Aktierätt* ss. 12—40) on myös OYL:n järjestelmässä (3:13, ks. HE 1977:27 ss. 34—35) osakkeenomistajan merkitsemisellä osakeluetteloön sangen keskeinen merkitys hallinnomisoikeutuksien käytettävyyden kannalta; luetteloön merkitsemisen kanssa on OYL:ssa rinnastettu myös jo se vaihe, että omistaja »on yhtiölle ilmoittanut saantonsa ja esittänyt siitä selvityksen», ks. esim. *Koski—Schultén* ss. 169 ja 173.

Myös varallisuuspitoisten oikeuksien käyttö on pienissä tai muutoin 'vähäjäsenisissä' yhtiöissä saatettu kytkeä osakeluettelomerkintään (eikä asiakirjahallintaan, vrt. nyttemmin 3:13.1 i.f.); sensijaan esim. pörssi-yhtiöissä on asiakirjahallinta (osakekirja ja etenkin osinko- ja emissioliput) käytännössä ratkaiseva po. suhteissa, koska pääosa osakkeenomistajista ei välitä lainkaan kirjauttaa itseään osakeluetteloön.

²¹ Osakasluetteloon kirjaamisella ei ole osakkeenomistajan kannalta lainkaan sellaista oikeudellista positiivista vaikutusta kuin osakeluetteloon kirjaamisella. Pikemminkin voisi arvella, että moni voi kokea osakeomistuksensa kootun esiintymisen osakasluettelossa (luettelon 3:12:n mukaisine täysjulkaisuusineen) jonain muuna kuin oikeutuksena. Oikeutuksena sitä kuitenkin täytyy juridisesti pitää, esim. siinä mielessä, että osakas, joka havaitsee jääneensä siihen merkitsemättä, on oikeutettu vaatimaan korjausta. Merkintä koottuine tietoineen omistuksesta voikin joskus olla hänelle käytännön kannalta hyödyttävä, esim. myyntiaikeissa tai osakekirjojen kadotessa.

²² Ks. 9:2. Valtuutetun ja avustajan yhtäaikaisessa käytettävyydessä näyttää olevan tulkinnanvaraisuuksia, ks. HE 1977:27 ss. 59—60 ja *Huttunen LML-koulutus* 24 s. 92, *Koski—Schultén* ss. 364—365.

²³ Erityissäännettyinä esityksenteko-oikeutuksina mainittakoon 10:1.3:n ja 10:14.1:n mukaiset tilintarkastus- ja erityistarkastusliitännäiset tapaukset (esityksen vaatiessa määrävähemmistökannatuksen).

- kyselyoikeus (9:12)²⁴
- äänioikeus (veto-oikeuksin: 9:15.1, 9:17.3.2)
- oikeus väitteitse vedota päätöksen nulliteettiin ²⁶
- oikeus kokouspöytäkirjaan (9:11.3)
- c) reagointi- ym. jälkiperäiset oikeutukset
 - väliaikainen täytäntöönpanon kieltä-oikeus ²⁵
 - moitekanne-oikeus
- d) oikeus kaikkien osakkaiden suostuessa käyttää yhtiökokouksellista päätösvaltaansa muunkinlaisessa osakkaiden kokouksessa kuin laillisesti kokoonkutsutussa yhtiökokouksessa ²⁷

²⁴ Osakkeenomistajan kyselyoikeutta on VOYL:n kannalta joskus luonnehdittu sattuvan satiirisesti oikeudeksi kysyä, ilman oikeutta vaatia myös vastausta. (Optimistisemmin sävyttyneistä — tosin aivan lyhyistä ja pyöreistä — lausumista ks. esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 83, *Zitting* Arvopaperi s. 142.)

Tämän epätydyttävän asiointilan korjaaminen (lisäämällä osakkaiden oikeutta informaatioon) on ollut eräs OYL-uudistuspyrkimysten päätavoitteita, HE 1977: 27 s. 1 ja samoin jo KM 1969 A 20 s. 51. Jatkossa nähtäväksi luonnollisestikin jää, miten näissä pyrkimyksissä onnistutaan.

Osakkaan oikeudesta informaatioon ks. myös heti jälj. av. 28:n kohdalla.

²⁵ Ks. 16:3. Lopullinen täytäntöönpanon kieltä OYL:n mukaan enää ole mahdollinen (ks. HE 1977: 27 s. 115, *Huttunen* LML-koulutus 24 s. 97), toisin kuin VOYL 30.1 §:n mukaan (jota vastoin VOYL puolestaan ei tunne väliaikaiskielloa, missä suhteessa UL 7:17 on kuitenkin tarjonnut substituutin, ks. *Havansi* s. 866 av. 37 kirjallisuusviittauksineen).

²⁶ Jos yhtiökokouspäätös on 9:17.3:n osoittamin tavoin raskaan virheellisuuden johdosta vailla korjautumiskelpoisuutta siten, ettei pitemmäkään 9:17.2:ssa säädetyn moitekannemääräajan kulumisen estä osakasta vetoamasta päätöksen pätemättömyyteen (nulliteettiin), niin tällainen vetoaminen on voiva tapahtua muutoinkin kuin kantein (ks. HE 1977: 27 s. 68: »päätös pysyy pätemättömänä siitä riippumatta, milloin moitekanne nostetaan tai pätemättömyyteen muutoin vedotaan»), esim. väitteitse.

²⁷ OYL:ssa ei ole VOYL 23 §:n (»osakkailla valta muutoinkin kuin yhtiökokouksessa päättää yhtiön asioista, jos kaikki yhtiön osakkaat ovat päätöksestä yksimieliset.») suoranaista vastinetta, mutta OYL 9:10:stä ja 9:17.3:sta perusteluineen (HE 1977: 27 ss. 63 ja 70) on luettavissa, että kokouskutsuttakin voidaan yhtiökokousasioista päättää, jos yhtiön kaikki osakkeenomistajat tämän menettelyn hyväksyvät (hyväksyminen voi olla jälkikäteenkin); itse varsinaiset päätökset eivät sensijaan edellytä suurempaa yksimielisyyttä kuin jos kyseessä olisi normaalisti kutsuttu yhtiökokous. »Kaikkien osakkeenomistajien siihen suostuessa voitaneen yhtiökokous pitää myös puhelinkokouksena», KM 1969 A 20 s. 122 ja OikM 1974: 9 s. 148 (sitä vastoin on ko. lause jätetty, syytä ilmaisevasta, pois HE 1977: 27:n kyseisestä kohdasta, s. 63).

Ks. lisäksi *Huttunen* LML-koulutus 24 ss. 91—92, *Molander* LML-koulutus 24 ss. 107 ja 117, HE 1977: 27 ss. 58—59, *Koski—Schultén* s. 392.

3. oikeus informaation saantiin eräissä tapauksissa ²⁸
 - a) osakepääoman korottamiseen liittyen ²⁹
 - b) tarkastustoimintaan liittyen (10:13.1, 10:14.4)³⁰
 - c) fuusioon liittyen (14:1.3, 14:2.1)
4. oikeus yhtiön organisaatioon kohdistuvaan reagointiin puutteellisen tai virheellisen yhtiöhallinnon johdosta
 - a) oikeus orgaanitädennykseen
 - hallituksen suhteen (8:2.3)³¹
 - tarkastustoiminnan suhteen ³²
 - b) oikeus selvitystilaan saattamiseen
 - vallan väärinkäytön takia (13:3.1)³³
 - 13:4.1:ssä mainittujen toiminnallisten laiminlyöntien takia (13:4.2)

²⁸ Mitään yleistä selonsaantioikeutta (kyselyoikeutta) ei osakkaalla ole (huolimatta ed. av. 24:ssä mainitusta 'informaatioystävällisestä' suuntauksesta OYL:n yhteydessä). Niinpä esim. osakkaan oikeus vaatia hallitukselta tietoja rajoittuu edellä yhtiökokousliitännäisten oikeuksien kohdalla jo mainittuun ajallisesti ja paikallisesti siis sangen rajoitettuun kyselymahdollisuuteen (9:12). — Esillä olevassa alakohdassa onkin kyse muusta kuin yhtiökokousliitännäisestä oikeudesta informaatioon.

Todettakoon, että tämä alakohta ei sisällä vastinetta VOYL 26 b §:n mukaiselle osakkaan oikeudella saada selko osakeluettelon sisällöstä, sillä vaikka osakkaalla tämä oikeus edelleenkin on, niin se on (3:12:n kautta) jokaisella ulkopuolisellakin (samoin osakasluettelon ja 8:5:n mukaisen luettelon kohdalla). — Tämä alakohta ei sisällä liioin mainintaa osakkaan oikeudesta saada 3:3.1:n mukainen tieto lunastustilanteesta hallitukselta, koska itse lunastusoikeus on yhtiöjärjestyksen varainen, ks. ed. av. 14.

²⁹ Ks. OYL 4:4, 4:5.3, 4:6, 4:11 ja 4:14 sekä 5:2.2 ja 5:3.

³⁰ Yksityisen osakkaan mahdollisuus saada informaatiota tilintarkastajalta on 10:13.1:n valossa hyvin vähäinen (ks. HE 1977:27 s. 78 ja *Heikkonen* ss. 309—310; vain enemmistöllä on valta vaatia — yhtiökokouksessa — tilintarkastajalta tietoja merkittävämmässä määrin, 10:13.2).

³¹ Sama täydennysvaltuus kuin hallituksen jäsenen suhteen näyttää osakkaalla 8:11.3:n nojalla olevan myös hallintoneuvoston jäsenen suhteen. Ks. myös 13:6.1, jossa osakkaalle on annettu toimivaltuus myös silloin, kun toimikelpoinen selvitysmies (selvitysmiehet) puuttuu.

³² Ks. OYL 10:1.3, 10:6.3 ja 10:14 (erityinen tarkastus, josta ks. esim. *Heikkonen* ss. 300—301).

³³ Ko. selvitystilavaatimukseen oikeuttava osakkeenomistajataholta tullut vallan väärinkäyttö voi hyvin tapahtua myös muualla kuin yhtiökokouksessa, esim. »hallituksen päätöksin tai hallituksen jäseniin vaikuttamalla tehdyt väärinkäytökset» (HE 1977:27 s. 95).

5. vähemmistöoikeudet

a) negatiiviset ³⁴

b) positiiviset

- yhtiökokousliitännäiset (9: 5.3, 9: 6.2)
- tarkastustoimintaan liittyvät (10: 1.3,³⁵ 10: 4.5, 10: 14, 15: 6)³⁶
- voitonjaon suhteen (12: 4.2)³⁷
- selvitystilaan liittyvät (13: 2.1, 13: 14.2)

II.3. Täydentäviä näkökohtia

II.3.1. Yllä esitetyn kaltainen luetteloiva katsaus osakkeen sisältämiin oikeutuksiin yhtiössä vaatii täydennyksekseen, jotta päästäisiin

³⁴ Negatiiviset vähemmistöoikeudet ovat lähinnä eräänlaista vähemmistön veto-oikeutta: tietynlaisia päätöksiä ei yhtiössä saada laillisesti syntymään, jos (lain tai yhtiöjärjestyksen osoittama määräsuuruinen) vähemmistö sitä vastustaa tai, eräissä tapauksissa, on kannattamatta sitä. Keskeisesimerkin tarjoaa 9:14.1: yhtiöjärjestyksen muutosesitys raukeaa, jos vähintään yksi kolmasosa äänestysessä annetuista äänistä on muita kuin jaa-ääniä taikka jos vähintään yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista äänioikeutetuista osakkeista pidättyy kannattamasta muutosta. — Muita esimerkkejä: 9:15.2, 13:1.2 ja 14:1.2.

Positiiviset vähemmistöoikeudet sensijaan oikeuttavat vaatimaan jotakin tehtäväksi tai tapahtuvaksi (eikä vain jotakin toisten haluamaa raukeavaksi), ks. kohta b heti jälj. korpustekstissä.

Vähemmistöoikeuksista erityisesti VOYL:n kannalta ks. *Cederberg—Ylöstalo* passim, *Raninen* ss. 120—137, *Caselius—Heikonen—Huttunen* II:2 ss. 189—246. OYL:n kannalta ks. *Koski—Schultén* ss. 351—352 ja 421—422.

³⁵ Kun ko. lainkohdassa on kyse vähemmistön oikeudesta saada enemmistön valitsemien lisäksi asetetuksi ylimääräinen tilintarkastaja (ks. lähemmin esim. *Heikonen* ss. 66—67), niin vertailun vuoksi todettakoon, ettei OYL anna vähemmistölle mahdollisuutta saada asetetuksi jäsen yhtiön (monijäseniseenkin) hallitukseen. Yhtiöjärjestyksen kautta on kylläkin mahdollisuus määrätä suhteellisesti vaalitavasta (ks. HE 1977:27 ss. 50 ja 65).

³⁶ Tarkastustoimintaan liittyvien vähemmistöoikeuksien kohdalla mainittakoon eräänlaisena käänteisilmionä, eräänlaisena spesiaalisena enemmistöoikeutena 10:8:n säätämä emoyhtiö-osakkeenomistajan hyväksi voimassa oleva oikeus saada tietoja (tytär)yhtiön johdolta (olkoonkin että tietojensaantioikeus tässä toteutuu osakkeenomistajayhtiön tilintarkastajan kautta ja olkoonkin että konsernisuhde voi syntyä vähemmistöosakkeidenkin omistuksella, OYL 1:2).

³⁷ Tätä vähemmistöoikeutta voi käyttää hyväkseen myös enemmistö (tarvitsematta 'naamioitua' vähemmistöksi), jos se haluaa voittoa jaettavaksi enemmän kuin hallituksen ehdottaman tai hyväksymän määrän. Todellinen vähemmistö (eli 12:4.2:n tarkoittama suojelun kohde) ei voi tätä estää.

yksittäiset elementit ylittävään kokonaisvaltaisempaan näkemykseen, seuraavan kaltaisia huomautuksia:³⁸

A) Luetellut elementit ovat kaikki tavallaan detaljitasoisia, so. sisälöltään spesiaalisesti yksilöityneitä oikeutuksia. Niiden ohella ja 'yläpuolella', eräänlaisena niihin kaikkiin liittyvänä kehyksenä voidaan puhua myös »yleisluontoisista osakasoikeuksista»,³⁹ jotka yleisluontoisuutensa takia eivät useinkaan ole lakitekstissä expressis verbis luettavissa: oikeus lain ja yhtiöjärjestyksen mukaiseen yhtiön hallintoon sekä yhdenvertaiseen kohteluun. Uudessa OYL:ssa näitä periaatteita heijastelevat ainakin 3:1.1:n 1. lause, 8:14, 9:15.1 ja (VOYL 30.4 §:n yleislausekkeen seuraajana) 9:16.^{40, 41}

B) Luetelluissa yksittäisissä osakekomponenteissa voidaan erottaa niiden abstraktinen ja konkreettinen puoli: Kukin oikeu(tu)s on osakkeenomistajan oikeusasemassa reaalisena elementtinä mukana, riippumatta siitä, konkretisoituuko se kyseisessä yhtiössä ja kyseisen osakkeen kohdalla koskaan/joskus/säännöllisesti. Esim. oikeus jako-osuuteen yhtiön purkautuessa jää vain abstraktiseksi, jos yhtiö menestyy edes kohtalaisesti.⁴² Yhtiökokousliittännäiset kutsuinformaatio-oikeutukset (ja osakkaan halutessa myös osallistumisoikeutukset) puolestaan konkretisoituvat

³⁸ Teoksen varsinaisen teeman muistaen voidaan seuraavissa huomautuksissa rajoittua suppeahkoon esitykseen.

³⁹ Sitaatti: *Raninen* s. 108.

⁴⁰ OYL 9:16 on ilmeisesti laajempialainen kuin VOYL 30.4 § (ks. siitä esim. *Cederberg—Ylöstalo* ss. 18—29 viittauksineen, *Caselius—Heikonen—Huttunen* II:1 ss. 94—97, *Mahkonen* DL 1975 ss. 413—425 ja KKO 1977 II 35), mm. koska uudesta säännöksestä on jätetty pois sana »ilmeisesti» (epäoikeutetun edun lisäämääreenä); ks. HE 1977:27 s. 68, *Olsson* LML-koulutus 24 s. 13, *Huttunen* LML-koulutus 24 ss. 94—95, *Koski—Schultén* s. 425, vrt. KM 1969 A 20 ss. 25 ja 127, jossa »ilmeisesti» oli sijoitettu eri kohtaan. Sanan 'ilmeinen' ominaisuuksista harinnan ohjaamisessa ks. *Routamo* LM 1979 ss. 47—48.

⁴¹ Muitakin OYL:n kohtia voidaan tietysti poimia esiin tässä yhteydessä, kuten 13:3.1 ja 15:1—3.

Erityyppisestä yleisluontoisesta oikeudesta (kuin yllä käsitellyt) on sensijaan kyse 1:1.2:ssa, jossa säädetään, ettei osake tuota henkilökohtaista vastuuta yhtiön veloista ja velvoitteista. Tämä eräänlainen varallisuuspitoinen 'yleisoikeus' (»rätt att begränsa kapitalinsatsen», *Tarell Rättsskydd* ss. 20 ja 21) suuntautuu nimittäin olennaisemmin ulkopuoliseen (velkoja)tahoon kuin eo. yhtiöllisiin relaatioihin.

⁴² Tällöinhän yhtiötä ei pureta. Konkurssimuotoisessa purkamisessa jako-osuusoikeutus kyllä konkretisoituu siinä (sangen teoreettisessa) tapauksessa, että varoja jää yli (ja että tällöin päätetään 13:19.3:n mukaan yhtiön asettamisesta selvitystilaan).

säännöllisesti (ainakin) vuoden välein; reagoitioikeutukset joutunevat käytön asteelle verrattain harvoin. Oikeus olla ja pysyä osakeluetteloon kirjattuna on koko ajan aktuaalinen, jne.

C) Lueteltujen oikeutuksien pysyvyys ja toteutuvuus saattaa olla oikeussuoja-asteeltaan vaihteleva (samoin myös käytettävissä olevat oikeussuojamekanismit).⁴³ Mainitut hallinnoimisoikeutukset ovat lakimääräisyydessään lähes poikkeuksetta sellaisia, ettei niitä (ainakaan kokonaan) voi eliminoida yhtiöjärjestyksen kautta (edes yhtiötä perustettaessa, saati myöhemmällä yhtiöjärjestysmuutoksella). Sensijaan varallisuuspitoisista oikeutuksista ei osinko-oikeus ole ehdottomuus (ns. yleishyödylliset yhtiöt⁴⁴), ja samoin on yhtiöjärjestyksellisesti eliminoitavissa osakkaan oikeus jako-osuuteen purkautumisessa.⁴⁵ Ja korotettaessa uusmerkinnöin osakepääomaa tai otettaessa vaihtovelkakirja- tai optiolaina voidaan yhtiökokouksen tai jopa hallituksen päätöksinkin poiketa osakkeen tuottamasta etuoikeudesta yhtiöosuuden mukaiseen lisäosuuteen (4:2.1).⁴⁶

II.3.2. Käsiteltäessä osakkeeseen perustuvaa yhtiöoikeudellista oikeusasemaa⁴⁷ tapaa pääpaino olla oikeu(tu)ksilla, mutta kokonaishahmotuk-

⁴³ Ks. tällä kohtaa *Tarell Rättsskydd* ss. 33—142 (oikeussuojan sisällöllisistä aspekteista, erittäinkin yhtiökokouksessa tapahtuvan vallankäytön osalta) ja ss. 143—233 (oikeussuojan toteuttamiskeinojen ja niiden käytön osalta); vaikka hänen esityksensä pohjautuukin VOYL:iin, niin se on myös OYL:n kannalta (mutatis mutandis) merkittävä rakennelman ja periaatteiden selvitys.

⁴⁴ Ks. OYL 12:1.2 ja HE 1977: 27 ss. 88—89 sekä esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 23.

⁴⁵ OYL 12:1.2 ja 13:12.2. Ks. HE 1977: 27 s. 99 ja esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* II:3 s. 51.

⁴⁶ Huomattakoon kuitenkin, että tällainen (yhtiökokouksen tai hallituksen) päätös edellyttää tuekseen samanlaisen yhtiökokousenemmistön kuin mikä 9:14.1:n mukaan (ks. ed. av. 34) tarvitaan yhtiöjärjestyksen muutokseen, 4:2.3 ja 4:10.1. Vaihtovelkakirja- ja optiolainojen osalta ks. vastaavasti 5:2.2 ja 5:3.1.

Paitsi sanottua määräenemmistökriteeriä suojaa osakkeenomistajan kyseistä (uusmerkinnällistä tms. etu)oikeutta myös se — tosin lakitekstistä vain epäsuorasti ilmenevä — vaatimus, että poikkeamisen tulee olla yhtiön edun kannalta hyväksyttävästi perusteltu ja pysyä 9:16:n mukaisten yhdenvertaisuusperiaatteen rajojen puitteissa; ks. (VOYL:n kannalta, mutta edelleenkin huomionarvoisesti) *Rissanen* LM 1975 ss. 872—889 viittauksineen, sekä HE 1977: 27 s. 36 ja *Koski—Schultén* ss. 184—186.

⁴⁷ Ilmaisun »osakkeeseen perustuva oikeusasema» osalta korostettakoon metodiselta kannalta, että se on vain kuvaannollinen ilmaisu, sillä (ks. ed. ss. 5—6) osakehan kokoavana »jälkikäteen» nimityksenä tietyille oikeusasemalle ei selaisenaan perusta (tai »synnytä» tms.) mitään oikeuksia. Samanlaista kuvaannollista

seen pyrittäessä ei velvollisuuspuoltakaan saa sivuuttaa. Osakeliitännäisten *yhtiöoikeudellisten velvollisuuksien* jääminen oikeuksien rinnalla toissijaiseen ja usein unohdettuun rooliin selittyy kyllä hyvin luonnollisesti: Ainoana konkreettisena velvollisuutena koetaan yleistyyppisessä yhtiössä osakepääomapanoksen maksaminen, joka sekin yhtiön syntyyyn ajoittuvana kertaluonteisena tapahtumana⁴⁸ 'pudottaa pois' tämän velvoitteen osakkeen koko myöhemmän 'eliniän' ajaksi.⁴⁹ Velvollisuuspuoli näyttää siten olevan lyhyesti kuitattavissa: »Aktieägarens enda skyldighet är i regel att erlägga insatsen, dvs. aktiens nominella belopp jämte eventuellt överkurs.»⁵⁰

Osakkeeseen ei siten liity lisämaksu- tms. lisäpanosvelvollisuuksia (ks. myös 9: 15.1 kohta 2), minkä eräänä ilmentymänä on sekin, ettei osake johda velvollisuuteen vastata henkilökohtaisesti yhtiön veloista (1: 1.2).⁵¹

kielenkäyttöähän on esim. ilmaisu, jonka mukaan »omistusoikeus perustaa omistajalle (sen ja sen) oikeuden» (esim. oikeuden esineen fyysiseen käyttämiseen).

⁴⁸ Kertaluonteisuutta ei pidä tässä käsittää niin kirjaimellisesti, etteikö merkitsijällä voisi olla maksuaikaa (2: 2.2 ja 2: 13.1) ja 'osamaksumahdollisuutta'. Kuitenkin ottaen huomioon osakkeen ehkä vuosikymmenienkin mittaisen iän näytetään ko. pääomapanoksen maksu kertaluonteisena silloinkin, kun maksu faktisesti tapahtui useampana kuin yhtenä maksueränä.

⁴⁹ Tämä yleistyyppisen yhtiön osalta lausuttu koskee sinänsä myös (osakepääomapanosta ajatellen) asunto-osakeyhtiötä, jossa kuitenkin on erikoispiirteinä osakkeeseen liittyvä lakimääräinen (tosin yhtiöjärjestysmääräyksen ja yhtiökokouspäätöksen konkretisoituva) lisämaksuvelvollisuus ns. yhtiövastikkeen suorittamisen muodossa jatkuvine toistuvaissuorituksineen (sikäli kuin yhtiön muut tulot eivät tee yhtiövastikkeen perimistä tarpeettomaksi). Tästä maksuvelvollisuudesta säädetään AsOYL 3 §:ssä (sekä nykyisessä että 1. 1. 1980 voimaan tulevassa asussaan).

Yleistyyppisessä yhtiössä (esim. ns. kiinteistöyhtiö) tällainen lisämaksuvelvollisuus voidaan konstituoida yhtiöjärjestyksen määräyksellä.

⁵⁰ Sitaatti: Olsson s. 18.

Sanktiona tämän velvollisuuden laiminlyönnistä on vaara menettää ko. osake 2: 12:n, 4: 12:n tai 5: 4.3:n osoittamin tavoin; väliaikaissanktiona 'jäätyy' oikeus osakekirjan saantiin (3: 5.1), ei sensijaan oikeus tulla merkityksi osakeluetteloon senmukaisin hallinnoimisoikeutuksin (ks. 3: 13.1 verr. 3: 10.1 ja HE 1977: 27 s. 59).

Sanktio (av. 49:ssä mainitun) yhtiövastiketyyppisen maksuvelvollisuuden laiminlyönnistä on erikoissäännelty eli AsOYL 16 §:n mukainen huoneiston haltuunotto.

⁵¹ Huomattakoon kuitenkin OYL 12: 5:n mukainen palautusvastuu osakkeelle suoritettuna laittoman voitonjaon tai muulla tavoin kuin voitonjakona tapahtuneen yhtiövarojen laittoman jaon tapauksessa (ks. HE 1977: 27 ss. 91—92). Ja aivan

Liioin ei osake tuota velvollisuuksia osallistua yhtiön asioiden hoitoon (esim. velvollisuutta ryhtyä hallituksen jäseneksi tms. orgaanihenkilöksi, tai edes velvollisuutta yhtiökokousosallistumiseen).⁵² Myöskään ei synny mitään sellaista tukemis- tai lojaalisuusvelvollisuutta, että osakkeenomistaja olisi velvollinen ottamaan erityisesti huomioon yhtiön edun (saati asettamaan sen oman etunsa edelle) sen enempää toiminnassaan yhtiön ulkopuolella (esim. harjoittaessaan kilpailevaa toimintaa) kuin mahdollisessa toiminnassaan yhtiössä; jopa yhtiön »hallintoon osallistumiseen osakas saa ensi sijassa ottaa varteen omat etunsa».⁵³ Täysin rajoituksitta ei tällainen egoismi kuitenkaan ole sallittua, kuten ilmenee osakkeenomistajan osalta 9:16:sta, 13:3.1:stä ja 15:3:sta,⁵⁴ joten tietynasteinen joskin rajoitettu velvollisuus yhtiön ja toisen osakkaan etujen huomioon ottamiseen on olemassa.

Näiden yleisluontoisten osakevelvollisuuksien lisäksi voidaan OYL:n erinäisistä kohdista 'lukea esiin' muitakin velvollisuuksia, riippuen tietenkin osin siitä, minkälaisia 'rasituksia' tms. seikastoja katsotaan perustelluiksi sijoittaa tämän käsitteen (osakevelvollisuus) piiriin. (Sen osalta olisin valmis jättämään ulkopuolelle esim. sellaiset spesiaaliset velvolli-

erityisesti on huomattava se korvausvastuu, joka 15:3:n mukaan voi syntyä osakkeenomistajalle myös yhtiön velkojaa kohtaan, jos osakas tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta on ollut myötävaikuttamassa sellaiseen OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen, minkä seurauksena velkoja on kärsinyt luottotappion.

⁵² Myöskään ei ole velvollisuutta kirjoittautua osake- eikä osakasluetteloon. (Eri asia on 8:5:n mukainen osakeomistusluettelo, jota koskeva ilmoittamisvelvollisuus perustuu asemaan orgaanihenkilönä ja vain toissijaisesti osakkeenomistukseen.)

⁵³ Sitaatti: *Huttunen LML-koulutus* 24 s. 99.

Huomattava tietysti on, että jos osakas osallistuu yhtiön hallintoon muussa kuin osakasominaisuudessa, esim. hallituksen jäsenenä, niin hänellä on tällöin aivan toisentasoinen velvollisuus ottaa tässä ominaisuudessaan huomioon yhtiön etu (esim. hallituksen jäsenenä 15:1:ssä sanktioitu velvollisuus »noudattaa kaikkea huolellisuutta yhtiön asioita hoitaessaan», ks. HE 1977:27 s. 109 ja esim. *Kylkallio LML-koulutus* 24 ss. 160—171).

⁵⁴ OYL 15:3, suhteutettuna 9:16:n ja 13:3.1:n ilmaiseisiin periaatteisiin, tekee osakkeenomistajan vahingonkorvausvelvolliseksi toista osakasta ja yhtiötä kohtaan (samoin »muuta henkilöä» kuten yhtiön velkojaa kohtaan, josta ks. ed. av. 51), jos hän myötävaikuttaa OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen (dolos tai culpa lata).

Huomattakoon myös jäävisäännös 9:3.3:ssa, kun osakkaan ja yhtiön välillä on tietynlainen intressivastakkaisuus. Säännöksen herättämästä tulkintaproblematiikasta ks. *Huttunen LML-koulutus* 24 s. 92, *Koski—Schultén* ss. 369—372.

suudet kuin emoyhtiö-osakkeenomistajan erityisvelvollisuudet, niin myös eräitä muita erikoislaatuksuuksia.)⁵⁵ Näin voidaan päätyä esim. seuraavaan skemaattiseen osakevelvollisuuksien runkojaotteluun, pitäydyttäessä lakimääräisiin velvollisuuksiin (ja pidättäydyttäessä sinänsä mahdollisesta mutta tässä vähemmän tarpeelliselta tuntuvasta jaosta varallisuus-pitoisiin ja hallinnointiliitännäisiin velvollisuuksiin):

OSAKEVELVOLLISUUDET

1. velvollisuus pidätyä yhtiössä sellaisesta 15:3:ssa kuvatusta (OYL:n tai yhtiöjärjestyksen vastaisesta) toiminnasta, mikä aiheuttaa vahinkoa yhtiölle tai toiselle osakkaalle tai ulkopuoliselle yhtiöliitännäisen intressin haltijalle
2. velvollisuus kertaluontoiseen pääomapanoksen maksuun
3. velvollisuus luopua osakkeesta
 - a) osakkeen lakkaaminen osakepääomaa alennettaessa 6:1.4:n mukaisesti (joko lunastusmaksuin tai ilman maksupalautusta)⁵⁶
 - b) osakkeen 'pakkolunastus' eräissä tapauksissa (13:3.2 ja 14:8—9)⁵⁷
 - c) määräänemmistön halutessa yhtiön purkamista (13:1.2) tai fuusioimista (toiseen yhtiöön tai kombinoiden, 14:1.2 ja 14:2.1)
4. velvollisuus esittää osakekirja hallitukselle 3:14:n tarkoittamissa tapauksissa ⁵⁸

⁵⁵ Tällaisia ovat esim. 16:8:n sanktioima velvollisuus pidätyä välikäsiosakkuudesta ja 13:15:n mukainen velvollisuus alistua yhtiön (tuolloin minimaalisten) varojen joutumiseen valtiolle. — Käsitteellisesti eri tasolla puolestaan ovat sellaiset velvollisuudet, jotka ovat vain tarvittavia esitoimia oikeu(tu)ksien hyväksikäytölle, esim. 3:11:n edellyttämä velvollisuus »esittää luotettava selvitys» saannosta taikka 4:14:n osoittama velvollisuus rahastoantiosakkeen 'noutamiseen'. Tämänkaltaiset velvollisuudet ovat liian epäitsenäisiä ja 'toisarvoisia' tullakseen tässä huomioon otetuiksi.

⁵⁶ Toisin kuin 6:4:n ja 7:2:n sääntelemissä yhtiöjärjestyksiperusteisissa lunastamistilanteissa voidaan 6:1.4:n mukaiseen po. tilanteeseen päätyä (ilman yhtiöjärjestyksen tukea tehtävissä olevalla) yhtiökokouksen päätöksellä, johon sitäpaitsi pääsääntöisesti riittää yksinkertainen enemmistö (HE 1977:27 s. 45), vastapainonaan tosin hallituksen suostumuksen tarpeellisuus (6:1.3); yhdenvertaisuusperiaatetta on tarkoin noudatettava (HE 1977:27 ss. 45—46), joten mistään enemmistön käytettävissä olevasta 'uloshäätämisen' keinosta ei ole kyse. Käytännössä lainkohta tarjoaakin tien sovinnoholliseen järjestelyyn haluttaessa 'jakaa' yhtiö (ns. diffusio), ks. *Ylöstalo* LM 1978 ss. 720—721, *Koski—Schultén* s. 252.

⁵⁷ Nämä lainkohdat sisältävät paitsi velvollisuuden alistua lunastukseen myöskin oikeutuksen haluttaessa vaatia itse lunastusta, ks. ed. kohta 3d varallisuus-pitoisissa oikeutuksissa (s. 8).

⁵⁸ Tämä velvollisuus ylittää mielestäni ed. av. 55:ssä (i.f.) mainitun harkin-

Lakimääräisten osakevelvollisuuksien ohella on mahdollista myös yhtiöjärjestysmääräyksen luoda osakkeeseen liittyviä velvollisuuksia. Niihin ei tässä ole syytä lähemmin puuttua,⁵⁹ korostettakoon vain periaate-tasoisesti sitä oikeusajatusta, jota etenkin 9:15.1:n 2-kohta ilmaisee: Jälki-käteinen osakevelvollisuuksien lisääminen yhtiöjärjestysmuutoksin vaatii kaikkien ko. osakkaiden hyväksymisen.⁶⁰

II.4. Struktuuripäätelmiä

II.4.1. Yllä on kuvattu yhtiöllisistä (= nimenomaan relaatioissa osakas—yhtiö/yhtiöorgaani ja osakas—osakas relevanteista) varallisuus- ja hallinnoimisoikeutuksista omistajasubjektilleen koostuvaa yhtiöoikeudellista oikeusasemaa vähäisine velvollisuuselementteineen. Tämä oikeusasema on nähdäkseni se »osake» merkityksessä osakeoikeus, missä konkretisoituu »osake» merkityksessä *yhtiöosuus* eli tietyn murtolukuisen osuusluvun laskennallisesti osoittama varallisuus- ja valtaintressi ja jota voi olla esineellistämässä »osake» merkityksessä osakekirja.

Tämä osake(oikeus) monine ja kohdittain hienojakoisinekin 'osasi-neen'⁶¹ muodostaa osakeomistajuuden (osakkeen omistusoikeuden) yti-

nallisen kynnyksen, koska sanktio on niinkin kova kuin (mm.) voitonjaon 'jäädytys' ko. osakkeen osalta; voitaneenhan oikeutta osinkoon pitää sekä käytännön että teorian kannalta tärkeimpänä ja tunnusomaisimpana osakeoikeuden elementtinä.

⁵⁹ Mainittakoon esimerkkeinä lisämaksuvelvollisuus, 6:4:n ja 7:2:n mukainen velvollisuus alistua lunastukseen, 8:1.2:n ja 8:11.3:n mahdollistama velvollisuus alistua ulkopuolisten suorittamaan hallituksen/hallintoneuvoston jäsenvähemmistön valintaan, 9:1.2:n mukainen ennakkoilmoittautumisvelvollisuus yhtiökokoukseen jne. päättyen 16:4:ään.

⁶⁰ Jos velvollisuuslisäys koskee vain osaa osakkeista, vaaditaan täysi konsensus vain kyseisten osakkeiden omistajilta (9:15.1 i.f.). Ks. myös esim. 6:4.2.

⁶¹ Koko rakennelma »hienojakoisine osasineen» jäänee kylläkin osakeyhtiö-käytännössämme ehkä valtaosassa (muuta kuin asunto-osake)yhtiöitä sikäli kuolleeksi kirjaimeksi, että yhtiöstämme monet ovat siinä määrin yhdenyhtiöitä (pieniä tai suuria), että niissä yhtiöoikeudelliset oikeutukset (etenkin hallinnoimis-oikeutukset) ovat 'personaaliunionista' johtuen vain muodollisuuksia. Ja toisaalla on samaan suuntaan vaikuttamassa se, että pörssiyhtiöissä kymmenettuhannet osakkaat (suuri päälukuenemmistö) ovat mukana vain (pien)sijoittajina, säästä-jinä, vailla intressiä käyttäen muita oikeutuksiaan kuin osinko-oikeutta (ja in casu merkintäoikeuksia).

Ks. vastaavanlaisista huomioista (lähinnä) ruotsalaisten osakeyhtiöiden osalta

men.⁶² Sitä voidaan luonnehtia *primaarioikeudeksi*, jos halutaan siirtää osakkeeseen omistusobjektina se perusjaotus (termeineen), mikä meillä tavataan tehdä varsinaisen esineen (kiinteän/irtaimen) omistajapositiota analysoitaessa.⁶³ Rinnasteisuus lieenee ilmeinen: Siinä missä varsinainen esineen (esim. auton) omistuksen primaarioikeutena on omistajanhallinnallinen oikeus ja vapaus käyttää esinettä hyväkseen sen luontaisia ominaisuuksia hyödyntävin tavoin (esim. autoa henkilö- ja tavarakuljetuksiin) mutta tietysti vain lain ja eventuaalisten sopimusvelvoitteiden rajoissa, niin siinä osakkeen vastaavat luontaiset hyödyntämistavat⁶⁴ (lain ja eventuaalisten yhtiöjärjestyksellisten rajoitusten puitteissa) muodostavat yllä kuvatuissa ilmenemismuodoissaan osakeomistuksen perussisällön.

II.4.2. Jos osake yhtiöoikeudellisen käsitteensä aspektista kuvattuna, yllä hahmoteltuna osakeoikeutena, rinnastetaan varsinaisen esineen omistuksen primaarioikeuteen, niin herännee johdannaiskysymys: Mikä sitten osakkeen kohdalla vastaisi varsinaisesineen primaarioikeuden oikeus-suojallista ilmenemismuotoa, ns. staattista suojaa?⁶⁵

Roos ss. 51—52: »de vanligaste företagen i aktiebolagsform är 'denaturerade' aktiebolag», joko voimakkaasti omutuskeskitettyinä tai sitten laajan osakesäästäjätahon sijoituskohteina; sensijaan lainlaatijan aikanaan normaali- tai prototyypiksi kuvittelema välimuoto on harvinainen.

⁶² Puhuminen oikeudesta »osasineen» ja »ytimineen» lieenee nykyään (jälleen) sallittua metodisten näkökohtien estämättä, kunhan vain rajoitutaan puhumaan niistä havainnollistavana kielikuvana ja 'jälkikäteisesti' (eli yrittämättä tehdä niistä premissejä millekään päätelmille konkreettisten oikeusongelmien ratkaisemisessa). Jos substantifiointi vältetään, lieenee jopa sallittavissa puhua jonkun yksittäisen oikeutuksen »irti murtamisesta» ja muodostumisesta itsenäiseksi disponointiobjektiksi. Vaaransa tällaisella kielenkäytöllä kuitenkin aina on (ks. ed. ss. 5—6).

⁶³ Ks. eritt. *Zitting* ss. 25—102, jossa termi »omistajan primääri- eli hallinto-oikeus» (siihen liittyvine staattisine oikeussuojajineen) on kyseinen esineomistuksen perusaineosan nimitys; primaarioikeuteen puolestaan sekundaarioikeutena kohdistuu omistajan disponointikompetenssi.

Ks. myös yhteenvedollisena ja yksinkertaistettuna *Zittingin* omistusoikeus-analyysiä *Zitting—Rautiala* ss. 197—203. Ks. myös *Hyvönen* ss. 138—170.

⁶⁴ Rakenneyhtäläisyyttä ei hämärtäne se, että sisällönmukaiset luontaiset hyödyntämistavat eivät osakkeen kohdalla (toisin kuin esim. auton) ole ulkoisfyysisiä tms. faktisia toimintoja, vaan abstraktimpaa ja lähinnä tahdonilmaisullisella tasolla olevaa käyttäytymistä.

⁶⁵ Staattisen suojan käsitteestä lähemmin ks. *Zitting* ss. 39—48 ja 78—79, sama Sivullissuoja ss. 7—10.

Myös tässä, staattiseksi suojaksi kutsutun oikeussuojatyyppin kohdalla, on rakenteellinen rinnastettavuus todettavissa. Varsinaisen fyysisen esineen kohdalla staattinen suoja on omistajan primaarioikeuden edellyttämän esinehallintatilan säilymisen suojaa ynnä primaarioikeuden sisältöön kuuluvien, objektin luontaislaadun mahdollistamien nautintaoikeuksien häiriöttömän hyödyntämisen suojaa. Vastaavasti liittyy osakkeen omistajalleen tuottamaan oikeusasemaan oikeussuojamuotoja, jotka turvaavat osakeomistuksen primaarioikeutta eli yhtiöllisten varallisuuspitoisten ja hallinnoimisoikeuksien käyttöä (niiden luontaislaadun mahdollistamin käytettävöin) ja näiden oikeutusten säilymistä oikeudenloukkauksilta.

Tätä osakeoikeuden suojaa on koko se oikeussuoja, joka lain mukaan kuuluu jokaiselle osakkeen omistajalle ja hänen yhtiöllisille oikeutuksilleen suhteessa — ei jäsentymättömään ns. yleiseen sivullistahoon, vaan osakkeen ei-fyysisyydestä ja yhtiöliitännäisyydestä johtuen: — yhtiöön ja sen orgaaneihin sekä toisiin osakkaisiin. Suoja konkretisoituu etenkin osakkaan yhtiökokousliitännäisissä reagointikeinoissa sekä hänen oikeudessaan vahingonkorvaukseen (15:1—3:n mukaan);⁶⁶ myös hallinnan saantia tai palauttamista koskevat kanteet tulevat kyseeseen.⁶⁷ Ja erityisenä staattisen suojan ilmentymismuotona mainittakoon lopuksi oikeus osakekirjan saantiin ynnä (myös yleisen sivullistahon käsittäen) osakekirjan hallintaan, oikeussuojakeinoineen.

III. VAIHDANNALLINEN OSAKKEEN KÄSITE

III.1. Lähtökohdat

III.1.1. Edellä on skemaattisesti hahmoteltu osakkeen yhtiöoikeudellisen käsite varallisuuspitoisine ja hallinnoimisoikeutuksineen. Osakkee-

⁶⁶ Laajan kokonaisesityksen (VOYL:n kannalta) näistä keskeisistä oikeussuojakysymyksistä ja -keinoista tarjoaa *Taxell Rättsskydd*, passim (yhtiökokouksen osalta) ynnä *Taxell Ansvar* passim, eritt. luvut I ja III (vahingonkorvauksen osalta).

⁶⁷ Tässä tarkoitetaan, ei osakekirjan hallintaa, vaan sitä osakkeen »hallinnan» saantia ja menettämistä, mikä liittyy osakeluetteloon, oikeuteen tulla sinne merkityksi ja pysyä siellä. Mikäli yhtiö kieltäytyy osakeluetteloon merkitsemästä taikka jos yhtiö sieltä poistaa merkinnän osakkeen omistajasta, on tämä oikeutettu (yhtiön kirjaamisratkaisun ollessa väärä) tarvittaessa tuomioistuinkanteitse pääsemään oikeuksiinsa osakkeen »kirjaamishallinnan» osalta.

seen liittyvät oikeudet eivät kuitenkaan rajoitu näihin, ts. osakkeen käsitteen sisältö ei tyhjenny sanottujen yhtiöoikeudellisten elementtien (pisimmällekkään viedyllä) jaottelulla. Ne edustavat tosin osakeoikeuden primäärisisältöä, mutta kuitenkin vain *staattiselta* kannalta tarkasteltuna: osake (osakeoikeus) sellaisenaan, omistajan henkilöstä ja mahdollisista henkilövaihdoksista riippumatta, eräänlaisen abstraktin henkilötahon (osakkeenomistaja persoonattomana käsitteenä) yhteyteen 'ankkuroituneena'.

Tämän staattisen tarkastelukulman ulkopuolelle jää osakkeen dynamiikka, osake vaihdantakelpoisena varallisuusobjektina. Toisin kuin vahvaa henkilökohtaista tuntemusta ja luottamusta edellyttävä yhtiösallisuus avoimessa yhtiössä ja toisin kuin varallisuuspanoksesta riippumattoman ko-operatiivisen henkilöjäsenyyden ajatukselle rakennetussa osuuskunnassa on osakeyhtiön osuus erinomaisesti vaihdantaan soveltuva. Osakeyhtiömuodolle tyypillistä anonyymiä ja kaupallista pääomasijoituksen luonnettaan vastaten ja yhtiön ei-henkilökohtaista toimitsijahallintoa heijastellen osakkeet suhteellisen nopeasti kehittyivät vaihdantakelpoiseksi jopa niin korostetusti, että niiden vaiheille on muodostunut erityiset pörssimarkkinat ynnä osakevaihdon juridisteknistä toteutusta yksinkertaistavat osake-esineellistymät, osakekirjat. Nämä ovat, oltuaan alkujaan vain todistuksia yhtiönosuudesta, nousseet statukseltaan arvopapereiksi. Dogmi *osakkeen vapaasta luovutettavuudesta* (vaihdantakelpoisuudesta) onkin tänään eräs osakeyhtiöoikeuden tyypillisimpiä ja keskeisimpiä iskulauseita: »Osakeyhtiöoikeuden tärkeimpiä periaatteita on osakkeiden vaihdannon vapaus.»⁶⁸

⁶⁸ Tämä tyyppilausuma on peräisin uuden OYL:n esitöistä (HE 1977: 27 s. 29), taustana 3:2:n ilmaisemalle pääsäännölle: »Osake voidaan rajoituksitta luovuttaa ja hankkia». Laajemmista pohdinnoista po. periaatteen kohdalla ks. esim. Olsson ss. 20—25, Sandström ss. 3—7 ja 13—14.

Eri asia on, että käytännössä tämä kieltämättä tärkeä lähtökohtainen periaate saattaa pitkällekin syrjäytyä. Syynä voivat olla (3:2:ssa mainitut, juuri siteeratua pääsääntöä seuraavat) yhtiöjärjestyksen tai lain säätämät siirryntärajoitukset. Vaikka 3:2:ssa käytetään sanaa »vain» säädettäessä sallituista yhtiöjärjestyserusteisista rajoituksista, niin tosiasiaa nämä sallitut rajoitukset (3:3:n mukainen lunastuslauseke, 3:4:n mukainen suostumuslauseke ja UlkKiintL:n edellyttämä ns. ulkomaalaislauseke) voivat olla hyvinkin tehokkaita kyseisen yhtiön osakevaihdon tyrehdyttäjiä.

Toisena syynä osakevaihdon faktiseen rajoittumiseen voivat luonnollisesti olla taloudelliset realiteetit, ostohalun puuttuessa meillä niin yleisten yhdenyhtiöiden tms. suljettujen yhtiöiden kohdalla (osake-enemmistönkin osalta vähemmistöosakkeiden 'houkuttelevuudesta' puhumattakaan).

III.1.2. Osakkeen korostunut vaihdantakelpoisuus merkitsee osakkeen käsitteen kannalta sitä, että yllä kuvattuun osakkeen (osakeoikeuden) yhtiölliseen »yttimeen», osakkeenomistajan primaarioikeuteen kytkeytyy vaihdannallisia oikeutuksia käsittävä lisäelementti, osakevaihdannallinen kompetenssi. Osake on osakkaan (osakkeenomistajan) toimesta myytävissä ja yhtälailla saatettavissa periaatteessa muidenkin varallisuusvaihdannassa esiintyvien oikeustoimien kuten esim. panttauksen kohteeksi (ellei erityisin normiperustein ole tietyssä suhteessa muuta osoitettavissa).

Tällaiset vaihdannalliset oikeutukset, joissa siis osakas disponoi osakkeensa omistajuudesta ⁶⁹ (suoraan tai reaalivakuusteitse), kohdistuvat yllä kuvattuun »osakeyttimeen», osakkeen tuottamaan primaarioikeuteen: Myydessään (tms.) osakkeen osakas siirtää sopimuspuolelleen tuohon osakkeeseen perustuvan osakasasemansa kaikkine yhtiöllisine oikeutuksineen, esim. oikeutuksin nostaa tästä lähtien osingot, oikeutuksin tästedes osallistua yhtiökokouksiin jne. Samoin primaarioikeutta koskeva subjektinvaihdoksellisesti relevantti määräämistoimi on kyseessä, jos omistaja käyttää tätä kompetenssiaan suorittamalla osakelahjoituksen tai vaihdon taikka testamentaarisen disponoinnin. Samoin saattaa primaarioikeuden subjektinvaihdos seurata, jos osakas panttaa osakkeen ja siten altistaa sen pakkorealisaatiouhalle velanmaksun tullessa laiminlyödyksi.

Osakkeenomistajan primaarioikeuteen kohdistuvina voidaan kaikkia tällaisia vaihdannallisia oikeutuksia pitää sekundaareina, toissijaisina tai paremminkin toisenasteisina,⁷⁰ ja käyttää niiden 'summasta' nimitystä sekundaarioikeus.⁷¹ Toisin kuin osakkaan primaarioikeus, jonka relevanssi keskittyy yhtiöoikeudellisiin relaatioihin, sekundaarioikeus esiintyy osakkeenomistajan 'ulkoyhtiöllisissä' yleisissä varallisuusoikeudellisissa suhteissa, hänen oikeussuhteissaan kolmansien miehiin, riippumatta näiden mahdollisista suhteista kyseiseen osakeyhtiöön ⁷²: »Det är fråga om aktieägarens rätt att i förhållande till tredje man förfoga över aktierätten,» kuten *Taxell* (Rättsskydd s. 23) lausuu.

⁶⁹ Disponointielementtiä painotettaessa voidaan vaihdannallisista oikeutuksista myös käyttää senkaltaista nimitystä kuin »dispositionsbefogenheterna» (*Taxell* Rättsskydd s. 23).

⁷⁰ Ks. varallisuusobjektien ja niihin liittyvien (kohdistuvien) oikeudenhaltijajäsentien porrasteisesta asteisuudesta *Havansi* ss. 547—552.

⁷¹ Ks. sekundaarioikeuden käsitteestä konteksteineen ed. av. 63:ssa main. kirjallisuutta.

III.2. Vaihdannalliset oikeutukset

III.2.1. Osakkaan sekundaarioikeus (vaihdannallisten oikeutusten summa) osakkeen käsitteistämisen toisena pääkomponenttina voidaan nähdä — samalla tavoin kuin vastaavat elementit varsinaisen (irtaimen/kiinteän) esineen omistuksessa eli perinteisessä 'varsinaisessa' omistusoikeudessa⁷³ — omistajan yksityisoikeudellisina kelpuutusmuotoina eli omistajan kompetenssina.⁷⁴ Vastaavasti on mahdollista jaotella tämä osakeoikeuden toinen pääkomponentti pitkälti samanlaisiin osatekijöihin kuin tavataan tehdä varsinaisen (esineen) omistusoikeuden kohdalla.

VAIHDANNALLISET OIKEUTUKSET

1. luovutusoikeutukset

- a) kauppa
- b) vaihto tms.⁷⁵
- c) lahja
- d) testamenttaus (ja perimys⁷⁶)

⁷² Tällainen tertius tosin saattaa in casu hankin omistaa saman yhtiön osakkeita, mutta tämä mahdollinen asiointi on nyt eo. kannalta irrelevantti.

Juuri sanotusta irrelevantista johtuen pidän vähemmän onnistuneena *Taxellin* (Rättsskydd s. 23) ratkaisua hänen sisällyttäessään osakkeenomistajan »dispositionsbefogenheterna»-elementiksi myös oikeutuksen lunastaa yhtiöjärjestyksensä määräyksen nojalla osake, jonka »annan aktieägare överlätit eller ämnar överlåta till en icke-aktieägare». Tämä oikeutushan liittyy sangen kiinteästi yhtiön sisäisiin osakkaiden välisiin relaatioihin, ensisijaisena normilähteenään yhtiöjärjestys eikä sopimus.

⁷³ Viittauksella perinteiseen 'varsinaiseen' omistusoikeuteen tarkoitan sitä vallitsevaa kielenkäyttöä, jonka mukaan lyhyitä ilmaisuja »omistaja» ja »omistusoikeus» yms. yleensä käytetään vain siitä ns. täysoikeudesta, joka liittyy varsinaisiin (irtaimiin/kiinteisiin) esineisiin, kun taas objektin ollessa esim. saaminen tai osake käytetään yleensä enemmän tai vähemmän kierteleviä ilmaisuja (kuten velkoja, osakas).

⁷⁴ Ks. omistajan kompetenssin käsitteestä ja jaottelumahdollisuuksista *Zitting* ss. 30—38, *Zitting—Rautiala* ss. 199—201, *Hyvönen* ss. 113—137.

⁷⁵ Vaihtoon (suppeassa merkityksessä) rinnastan tässä mm. sellaiset dispoiminnit kuin osakkeen panemisen omaisuuspanoksena (apportina) yhtiöön.

⁷⁶ Perimys (lakimääräisenä, perimysjärjestyksen mukaisena) sukseksiona on tuottanut jossain määrin vaikeuksia (lähinnä ilmaisullisia), kun on jaoteltu ja luonnehdittu kompetenssimuotoja. Osakkeenkin kohdalla voidaan kuitenkin soveltaa *Zitting—Rautialan* (s. 200) lausumaa: »omistajan ja esineen välillä on sellainen suhde, että esine (oikeastaan oikeus esineeseen) siirtyy omistajan kuol-

2. luotto-oikeutukset

a) reaalivakuusluotto

— pantti

— pidätysoikeus ⁷⁷

— omistuksenpidätys ⁷⁸

b) henkilöluotto (ns. nimivakuusluotto)

3. nautinnansiirto-oikeutukset

a) tuottonautinta ⁷⁹

b) hallinnoimisnautinta ⁸⁰

lessa perintönä hänen perillisilleen, ellei testamentista muuta johdu (periytymis- eli perittävyyskelpoisuus).»

⁷⁷ Pidätysoikeus osakkeeseen (osakekirjan retentiohallinnan kautta) on käytännössä toki harvinaista, mutta täysin mahdollista (ks. *Hannikainen* ss. 168—170) sekä sopimusperusteisena että legaalisenä.

⁷⁸ Omistuksenpidätysmuotoisen (esine)vakuusjärjestelyn käyttö on tällöin nähty ostajan kannalta, hänen oikeutuksenaan sopia ostokohteen tällaisesta käytämisestä kauppahintavelan maksamisen vakuutena (sensijaan että ostaja ja myyjä sopisivat osakkeen jäämisestä myyjälle panttivakuudeksi, samalla kun omistusoikeuden siis sovittaisiin heti siirtyvän ostajalle).

Yleisemmin omistuksenpidätyksen vakuusfunktioista (mm. omistusoikeuden siirtymisen kannalta) ks. viimeksi *Zitting LM* 1978 ss. 727—732.

⁷⁹ Tuottonautinnan (voisi myös sanoa: käyttöoikeuden) perustamisessa osakkeeseen on kyse omistajan disponoinnista, jolla hän siirtää (keskeisen varallisuuspitoisen oikeutuksen eli) osinkoa koskevan oikeutensa toiselle tietyksi ajaksi tai toistaiseksi. Käytännössä tämä tapahtuu yleensä osinkolippujen (hallinnan) luovutuksen myötä, mikä merkitsee saajan kannalta dynaamisen suojan olennaista tehostumista. Vastaavasti on osakeanti- eli emissiolippujen (hallinnan) luovutuksella siirrettävissä oikeus osallistua mahdolliseen osakepääoman korotukseen.

Osinkoon kohdistuvaa tuottonautintaa vastaa asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä huoneiston käyttömahdollisuuden perustaminen toiselle (esim. huoneenvuokrauksin tai vaikkapa, kuten KKO 1962 II 113 osoittaa, elinikäisen vastikkeettoman nautintaoikeuksin).

⁸⁰ Johtuen osakkeen jakamattomuuden periaatteesta (ks. siitä VOYL 5.2 §:n kannalta esim. *Olsson* ss. 40—44, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 85—86 ja 182—183, sekä lisäksi eritt. *Roos* ss. 189—226; OYL:n kannalta ks. 3:13.2 ja siihen liittyen KM 1969 A 20 s. 88, *Koski—Schultén* s. 175 ja SABL:n vastaavan säännöksen osalta esim. *Kedner—Roos* ss. 19 ja 87—88) ei hallinnoimisnautinta yleensä ole erillisenä ja avoimesti (oikealla nimellään) perustettavissa yhtiötä sitovasti; hallinnoimisoikeutuksille olennainen osakeluettelolegitimaatio voi pääsääntöisesti olla vain omistajalla (ei rajoitetun oikeuden haltijalla), arg. OYL 3:13.1 verr. 3:11.

Poikkeusasemassa on testamentaarinen käyttöoikeus osakkeeseen PK 12 luvun puitteissa, mikä mahdollistaa käyttöoikeushaltijan kirjaamisen osakeluetteloon (syrjäyttäen omistusoikeuden saajan, perillisen, toistaiseksi hallinnoimis-

Osakkeenomistajan oikeusaseman yllä hahmoteltuun vaihdannalliseen osaan voidaan katsoa sisältyvän, paitsi (kokonais- tai osasiirrynnällisiä) oikeutuksia, myöskin velvollisuuksia tai paremminkin sidottuuksia. Nämä ilmenevät, samoin kuin vaihdannallisoikeudetkin, ulkoyhtiöllisissä relaatioissa (osakkeenomistaja — tertius). Sidottuuksista merkittävin on osakkeen eksekutiivinen käytettävyys osakkeenomistajaan kohdistettavassa velkapakkotäytäntössä (ulosmittaus ja konkurssi): kääntöpuoli siitä osakkeenomistajan oikeutuksenakin nähtävästä suhteesta osakkeeseen, jota nimitetään henkilöluottokompetenssiksi.⁸¹

Muitakin vaihdannallisia sidottuuksia voidaan osoittaa, sekä lakimääräisiä⁸² että yhtiöjärjestysperusteisia,⁸³ mutta niihin ei tässä ole aihetta syventyä mainintaa enemmälti.

oikeutuksien käytöstä). Ks. lähemmin *Aarnio* Jälkisäädökset ss. 247—250, *Kylä-kallio* ss. 170—171 ja (aikaisemman perintölainsäädännön kannalta) *Olsson* ss. 45—48 sekä oikeuskäytännöstä KKO 1926 I 18 ja 1974 II 51. Ruotsissa SABL 3: 15 sisältää asiasta oman säännöksensä, ks. esim. *Kedner—Roos* ss. 88—90; ks. myös SABL 3: 12.1.

Osakkeen jakamattomuuden periaatteeseen palataan myöhemmässä yhteydessä, ss. 42—46.

⁸¹ Henkilöluottokompetenssi eli omistajan oikeutus käyttää varallisuutensa kaikkia eriä (tässä: osakkeitaan) luottonsa ja luotonsaantinsa yleisenä, esinekohtaisvakuudeksi yksilöimättömänä perustana (osana ns. nimivakuuttaan), ei ole vaille käytännöllistä merkitystä, ks. jälj. s. 55, av. 19:n kohdalla. Tämän seikan kääntöpuoli eli saman kokonaisvarallisuuden eksekuutiosidonnaisuus (ulosmitattavuus ja konkurssipesään kuuluminen) lienee kuitenkin käytännössä konkreettisempänä se aspekti, joka helposti hallitsee mielikuvan muodostumista.

⁸² Paitsi eksekuutiosidottuutta voidaan viitata (myös osakkeen kohdalla olemassa oleviin, luonteeltaan yleisoikeudellisiin varallisuuden menetyssidottuuksiin kuten) ekspropriaatioon ja ekstinktion.

Eksekuution osalta muistutettakoon yhtiöllisistä (relaatioissa yhtiö — osakas esiintyvistä) erikoislaatuista eksekuutiomuodoista: a) OYL 2:12 eli panosvelvollisuuden maksutäyttämisen laiminlyönnin seurauksena totaalisesti osakkeen omistaja-asemaan kohdistuva eksekuutio, b) AsOYL 16 § eli vastikemaksun tai käyttäytymisvelvoitteen laiminlyönnin seurauksena eksekuutio, joka kohdistuu 'vain' osaan oikeutuksia ja vain ohimenevästi.

⁸³ Kuten jo ed. av. 68:ssa on todettu, saattavat yhtiöjärjestysperusteiset osakeluovutusrajoitukset olla sangen huomattavia, myös OYL:n sallimassa laajuudessaan (3:3 ja 3:4), jota paitsi on muistettava, että OYL ei vaikuta taannehtivasti, vaan OYLVpL 7 §:n mukaan jäävät voimaan sellaisetkin 'vanhojen' yhtiöjärjestysten siirryntärajoituslausekkeet, jotka liian rajoittaviksi katsottavina on OYL:n järjestelmässä karsittu pois; ks. lähemmin jälj. 15 § II—III.

III.2.2. Osakkeenomistajan vaihdannallisia oikeutuksia yllä esitellessä on hänen (luovutus- ja) panttauskompetenssiaan käsitelty 'koko osakkeen' (luovutuksen ja) panttauksen kannalta: panttausobjektina on *osakkeenomistajan koko oikeusasema (osakeoikeus)* kaikkine etuuksineen.

Osakkeenomistajan suorittaman panttauksen ei kuitenkaan tarvitse olla näin totaalinen. Hänen varallisuusvaihdannallisiin oikeutuksiinsa kuuluu nimittäin myös panttauskompetenssi eräiden yksittäistenkin varallisuuspitoisten oikeutuksien suhteen. Jo VOYL:n kannalta on ollut epäilyksetöntä, että hän voi erikseen pantata sellaisen (osakekirjansa liitteenä olevan, irroitettavan lipun eli kupongin kautta yleensä esineellistetyt) oikeutuksen kuin tiettyä osinkoa koskevan (saamis)oikeuden tai tiettyä osakepääoman korotuksessa aktualisoituvaa osakesaantia koskevan oikeuden; käytännössä tämä on järjestynyt vastaavan osinko- tai emissio-kupongin hallinnan panttaustraditiolla.⁸⁴

Mitään rajoituksia näihin 'osittaispanttauksen' mahdollisuuksiin ei OYL:lla ole tehty, kuten OYL 3:9:stä (VKL:n analogista sovellettavuutta koskevina selvennyksineen) on pääteltävissä.⁸⁵ Lisäksi OYL (3:9.2) on tuonut uutuuksina tällaisten osittaispanttausten piiriin mahdollisuuden disponoida osakeantitodistuksen ja optiotodistuksen osoittamasta varallisuusarvosta (myös panttauksin).

Näihin spesiaalsiin panttaustilanteisiin erityispiirteineen⁸⁶ ei ole

Toisentasoisia yhtiöjärjestysperusteisia vaihdannallisia sidonnaisuuksia ovat velvollisuudet alistua OYL 6:4:n tai 7:2:n tarkoittaman, osakemitätöivän lunastamisen kaltaiseen yhtiön toimittamaan 'ekspropriaatioon'.

⁸⁴ Ks. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 86—87. Ko. kuponkien oikeudellisesta asemasta yleisemmin varallisuusvaihdannalliselta kannalta ks. esim. *Hakulinen* ss. 159—164, *Zitting Arvopaperi* ss. 143—145 ja 157—158.

Todettakoon selvyden vuoksi, ettei kyseisten erillisdisponointien mahdollisuus ole juridisella välttämättömyydellä kytketty ko. lippujen (kuponkien) olemassaoloon. Sellaisten puuttuessaakin on (luovutus ja) panttaus siis suoritettavissa; hallinnan siirtoa (traditiota) vastaa tällöin esineoikeudellisena lisäaktina velallistaholle eli kyseiselle yhtiölle toimitettava (VKL 31 §:n mukainen) panttausilmoitus eli denuntiaatio.

⁸⁵ Osinkolippujen osalta on lainkohdassa (sen 3 momentissa) expressis verbis pysytetty (VKL 24—25 §:n sääntelemä) status quo. Osakeantilipun osalta on 3:9:ään sisällytetty (2 momentissa) samojen linjojen mukaiset säännöt.

Ks. myös HE 1977:27 s. 33, *Koski—Schultén* ss. 163—164.

⁸⁶ Näitä erityispiirteitä ovat etenkin: a) yhtiöjärjestyksessä mahdollisesti olevat, ko. lippuja koskevat omat määräyksensä; niitä lipun haltijan on noudatettava, b) lipun haltijan oikeusaseman vahvistuminen sen jälkeen, kun päätös

syitä mennä lähemmin, koska tarkastelukohteena teoksessa on osakkeen ('koko osakkeen') panttaus,⁸⁷ sitä koskevat tutkimustulokset antavat kylläkin laajalti johtoa myös po. osittaispanttausten arvioinnissa.⁸⁸

III.3. Oikeussuojasta vaihdannallisissa relaatioissa

III.3.1. Paitsi kuvattujen vaihdannallisten oikeutuksien (kompetenssimuotojen) osalta muistuttaa osakkeen omistajan oikeusasema rakenteeltaan 'varsinaista' omistusoikeutta (eli varsinaisen esineen omistusoikeutta) myös siinä vaihdannallisten oikeusilmiöiden toisessa osalohkossa, jonka katsotaan liittyvän normaalin omistusoikeuden (kokoama)käsitteeseen ja joka aktualisoituu vaihdantakompetenssin käytön seuraamustilanteissa: dynaaminen suoja⁸⁹ eli (tässä) suoja vaihdannallisissa — siis ulkoyhtiöissä — ristiriitatilanteissa, kollisioissa kilpailevia, samaan osakkeeseen kohdistuvia (omistus- tai velkojan)vaateita vastaan.

Osakkeen (uuden) omistajan oikeuden pysyvyydestä eli hänen osakekohtaisen oikeussaanontonsa perusteen sitovuudesta ja tehokkuudesta voidaan suhteessa kilpaileviin sivullistahoihin puhua aivan vastaavassa esineoikeudellisen *dynaamisen suojan* (»tredjemansskyddet»⁹⁰) merkityksessä

osingonjaosta tai osakepääoman korottamisesta on tehty, c) osinkolipun haltijan oikeuden pysyvyyden riippuvuus siitä, onko itse »osakkeen tuottama oikeus pätevä» (VKL 24.1 §); vastaavaa lausumaa ei osakentilipusta sisälly OYL 3:9.2:een, mutta perustelujen mukaan (HE 1977:27 s. 33) VKL 24 § on ex analogia sovellettavissa osakeantilippuunkin nähden.

⁸⁷ Ks. tutkimuskohteen rajauksia ed. s. 3.

⁸⁸ Osinko- ja osakeantioikeuksien asema (po. lippuineen) tulee kyllä esiin jäljempänä (II nide), mutta ei erillisdisonointeina vaan päinvastoin kysymyksenä siitä, miten pitkälle itse ('koko') osakkeen panttaus ulottaa vaikutuksiaan osinko- jne. oikeutuksien alueelle.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että 'koko' osakkeen panttauksen luonteesta osakkeenomistajan osakeperusteisen kokonaisuokeusaseman panttiksipanona esitti meillä *Serlachius* jo 1900 sangen kiintoisan ja oikeasuuntaisen mielipiteen (ks. *Serlachius* 1. painos, II osa, ss. 11—12).

⁸⁹ Dynaamisen suojan käsitteestä ks. etenkin *Zitting* ss. 39—46 ja 63—82, sama *Sivullissuoja* ss. 1—12 ja *Hyvönen* ss. 224—225 (viittauksineen).

⁹⁰ Tätä termiä (johdannaisineen) on Ruotsin oikeuskirjallisuudessa ryhdytty yhä näkyvämmiin suosimaan perinteisten »sagrätt»-sisältöisten sijasta. Ks. etenkin *Hessler* ss. 10—16 (*Hessler* kelpuuttaa termin teoksensa alaotsakkeen osaksi: »om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer») sekä *Forssell* pas-

kuin varsinaisen irtaimen/kiinteän esineen tai esim. velkakirjan kohdalla. Voidaanpa jopa todeta, että normaalitapauksissa eli osakkeiden esineellistyessä osakekirjoissa ovat kollisioiden rakenteet ja ratkaisumallit niin vaihdantasuojan (takautuvan sivullissuhteen) kuin saantosuojankin (ete-nevän sivullissuhteen) kohdalla muotoutuneet hyvin pitkälle samantyyppisiksi kuin varsinaisen irtaimen esineen kohdalla ja olennaisesti samalaisiksi kuin juoksevan velkakirjan kohdalla.⁹¹

III.3.2. Sanottujen tyyppillisten, kaikkeen omistajan oikeusasemaan liittyvien dynaamisen suojan muotojen lisäksi osakkeen omistukseen liittyy spesiaalisempi vaihdannallinen suojamuoto, väitesuoja. Osakkeen kohdalla tämä dynaamisen suojan muoto merkitsee sitä, että osakkeen uusi omistaja luovutuksensaajana voi vilpittömän mieltensä turvin saada ainakin jossakin laajuudessa suojaa itse yhtiötä vastaan, koskien sellaisia yhtiön taholta tulevia väitteitä, joissa on kysymys osakkeenomistajan primaarioikeuden eli yhtiöllisen osakeoikeuden (väitetystä) pätemättömyydestä tms. puutteellisuudesta.⁹²

Missä laajuudessa tätä dynaamista suojaa voidaan antaa, on lain vaietetä ⁹³ epäselvää. Vallitsevana asenteena doktriinissa näyttää olevan

sim (Forssell kelpuuttaa termin suoraan teoksen pääotsakkeen dominoivaksi osaksi).

⁹¹ Velkakirjan ja osakekirjan po. rinnasteisuudessa on viimeisimpänä etap-pina OYL 3:9, ja sitä edeltäneenä välivaiheena oli VOYL 32 a § (vuodelta 1947); rinnasteisuuden kehittämisestä tätä edeltäneenä aikakautena ks. *Zitting Arvopaperi* ss. 147—150.

Yleisemmin ks. vaihdantasuojasta ja sen edellytyksistä (osakekirjallisen) osakkeen kohdalla esim. *Zitting LM* 1957 ss. 306—309, *sama* Sivullissuoja ss. 46—48 ja 91—97. Vastaavasti ks. saantosuojasta *Zitting Arvopaperi* ss. 146—151 ja (rinnan varsinaista irtainta esinettä käsitellen) *Zitting—Rautiala* ss. 294—300.

Ne eroavuudet kollisioiden ratkaisuperiaatteissa, joita on osoitettavissa osakkeen ja varsinaisen irtaimen esineen välillä, kaventuvat de lege ferenda entisestäänkin, jos oikeuskehitys kulkee saantosuojakomitean mietinnössä (KM 1965 A 3) ehdotettuun suuntaan.

Tällaisia osakekohtaisia kollisioita sääntelevät ratkaisunormit tulevat jäljem-pänä (teoksen 5—7 §) lähemmin tarkastelun kohteeksi, osakepanttausta koske-valta osaltaan.

⁹² Ks. yleisesti väitesuojan käsitteestä *Zitting Arvopaperi* ss. 14—15 ja 37—43 ja *sama* Sivullissuoja ss. 49—51.

Väitesuojasta erityisesti osakkeen kohdalla ks. *Olsson* ss. 52—61 ja *Zitting Arvopaperi* ss. 151—160.

⁹³ Uuden OYL:n laadinnassa on tarkoituksellisesti päädytty pidättymään väitesuojan normittamisesta. Ks. HE 1977:27 s. 33 (ja samoin jo KM 1969 A 20

se, että »yhtiöoikeudellisista tekijöistä» johtuen ei »luovutuksensaajalle voida antaa (väite)suojaa yhtä laajassa määrässä kuin juoksevan velkakirjan saajalle. Mutta silti ei voida yleisen säännön muodossa evätä väite-suojaa.»⁹⁴ Esimerkkinä väitesuojasta on mainittu tapaus, jossa samasta osakkeesta on virheellisesti annettu kaksi osakekirjaa, jotka ovat siirtyneet eri henkilöiden käsiin, ilman että kyettäisiin saamaan selville, kumpi niistä on oikea; tällöin siis kumpikin osakkeen saaja on suojattu yhtiön esittämään pätemättömyysväitteeseen nähden.⁹⁵

IV. OSAKE ESINEEN KÄSITTEEN KANNALTA

IV.1. Osake esineenä

IV.1.1. Yllä suoritettut tarkastelut ovat valaisseet osakkeen käsitettä sekä yhtiöoikeudelliselta että yleiseltä varallisuusvaihdannalliselta kannalta. Osakkeeseen varallisuusobjektina on havaittu liittyvän samat rakenteelliset pääelementit kuin yleensä (varsinaisen esineen) omistusoikeudessa:

a) tietynsisältöinen primaarioikeus, joka käsittää objektille ominaiset staattisen (ei-vaihdannallisen) käyttö- yms. hyödyntämisen muodot ⁹⁶

s. 86), jossa OYL 3:9:n perusteluissa todetaan rajoitun käsittelemään »ainoastaan saantosuojaan, vaihdantasuojaan ja velkojainsuojaan liittyviä kysymyksiä», jota vastoin ko. pykälässä (sen enempää kuin muuallakaan OYL:ssa) »ei käsitellä luovutuksensaajan ja yhtiön välistä suhdetta eli väitesuojaa». (Eräitä heijastusvaikutuksia väitesuojan suuntaan voi kylläkin olla 2:5:n säännöksillä korjauskelpoisesta osakemerkinnän pätemättömyydestä relaatiassa merkitsijä—yhtiö.)

⁹⁴ Sitaatit: *Zitting* Arvopaperi s. 154. Sama peruslinja esiintyy *Olssonin* yllä (av. 92:ssa) mainitussa esityksessä.

⁹⁵ Näin *Olsson* s. 57 av. 14, samoin nähtävästi *Zitting* Arvopaperi s. 154.

Myöhemmässä yhteydessä on tarkoitukseni laajastikin palata väitesuojakysymyksiin mm. juuri selostetun esimerkin kaltaisissa konfliktitilanteissa. Tässä yhteydessä asia on vain esimerkin luonteisesti esillä, valaisemassa sitä, mistä on kysymys väitesuojan kaltaisen dynaamisen suojan muodon (eventuaalisessa) esiintymisessä osakeomistuksen kohdalla.

⁹⁶ Tätä primaarioikeutta voidaan osakkeenkin kohdalla kuvata samanlaisin sanankääntein, jotka ovat tyyppillisiä kuvattaessa varsinaisen (fyysisen) esineen omistusoikeuden keskeistä sisältömomenttia: oikeus periaatteessa mielensä mukaan ja kaikin tavoin — kuitenkin vain lain, hyvän tavan ja mahdollisten sopi-

oikeussuojineen; tämän aspektin kannalta voitaisiin ao. oikeussubjektista käyttää erittäinkin termiä *osakas* tai *yhtiömies*,

b) tämän primaarioikeuden vaihdannallisen hyödyntämisen käsittävä sekundaarioikeus, omistajan kompetenssille ominaisine muotoineen (tärkeimpinä luovutus- ja panttauskompetenssi); tämän aspektin kannalta voidaan ao. oikeussubjektista käyttää osuvimmin termiä *osakkeenomistaja*,

c) vaihdannallinen dynaaminen suoja em. sekundaarioikeuden käytön aktualisoimissa tilanteissa, joissa disponoinnin adressaatti osakekohtaisen esineoikeustasoisien oikeuden (etenkin osakkeenomistajan oikeusaseman) tavoittelijana saattaa joutua osapuoleksi kollisiotilanteeseen; tämän aspektin kannalta on hyvä nimitys ao. oikeussubjektille *osakkeensaaaja*.⁹⁷

Tällaiset tietyn objektin omistajan oikeusasemasta löytyvät rakenteelliset peruselementit antavat aiheen kysyä, onko tällaiset varallisuusobjektit katsottavissa esineiksi siinä missä ne fyysiset varsinaiset esineet, joiden omistusoikeusanalyysin yhteydessä kuvatunlainen omistusoikeuden käsitteen ymmärtämisen tapa ja muodot (jaotteluineen) varsinaisesti ovat syntyneet. Vastauksenani katson, että todetut olennaiset struktuuriyhtäläisyydet oikeuttavat käyttämään varallisuusobjektista nimitystä esine, olipa kyseisen oikeudenhaltijan primaarioikeuden sisällönkuvauksessa yksilöivänä vakiona esim. auto, kirja, osakekirja (tietystä osakkeesta) tai tietty osake (ilman osakekirjaakin).

IV.1.2. Osakkeen katsominen *esineeksi*, so. esineen käsitteen alaan kuuluvaksi kategoriaksi, edellyttää luonnollisestikin kahta asiaa.

Ensiksikin se edellyttää, että varallisuus oikeuden yleisten teoreettisten perusteiden tasolla⁹⁸ katsotaan tarpeelliseksi (tai ainakin ajattelun

musten osoittamissa rajoissa — käyttää esinettä hyväkseen sen fyysisten ominaisuuksien ja luonteen mahdollistamilla tavoilla. Osakkeen kohdalla voidaan sanoa aivan samaa, kunhan vain sana »fyysisten» jätetään pois ja kunhan »mahdollisten sopimusten» piiriin katsotaan voitavan tässä sijoittaa yhtiöjärjestyksin (eräänlaisena adheesiosopimuksena).

⁹⁷ Termissä osakkeensaaaja on tällöin pääte »-saaaja» ymmärrettävä sikäli väljästi, että saajana tulee kyseeseen muukin kuin luovutuksensaaja (tai muu omistuksensaaja), etenkin pantinsaaja.

⁹⁸ Tätä abstraktiotasoa alempana, kuten arkijuridiikan 'lattiatasossa' ei sensijaan liene samassa määrin tarvetta seuraavassa esitettävään terminologian tarkistukseen. Ei kuitenkaan sovi toisaalta unohtaa, että epätasällisyydet tms. epätydyttävyydet teoriatasolla voivat monin epäedullisin tavoin heijastua juridiikan 'alempien' tasojen konkreettisissa toiminnoissa.

loogisen tyydyttävyyden kannalta asialliseksi) saada yläkäsite kattamaan kaikki omistus- ja muiden ns. esineoikeuksien kohteeksi kelpaavat yksilöidyt varallisuusobjektit⁹⁹ riippumatta niiden käsilläkosketeltavuuden asteesta — mikä primitiivinen kriteeri! — yläkäsite, joka mieluiten on lyhyt ja kielellisesti mutkaton.¹⁰⁰

Toiseksi edellyttää sanotunlainen terminologinen täsmennys, että oltaisiin valmiit luopumaan vanhahtavasta ja jossain määrin alkukantaisesta esineen käsittämisestä vain fyysiskonkreettiseksi objektiksi. Näin suppeaan esine-sanan käyttöön ei ainakaan suomenkieli sinänsä pakota,¹⁰¹ joskin sanottu 'alkukantainen' kielenkäyttö lienee sangen vahvasti juurtunut oikeustieteelliseenkin kieleen.

IV.2. Osake ja osakekirja esineinä

Osake aineettomana esineenä ja sitä vastaava *osakekirja aineellisena* esineenä ovat luonnollisesti kaksi eri esinettä. Esineenä ei kumpikaan niistä ole totaalisesti riippuvainen toisesta. Etenkin on osake pitkälti riippumaton osakekirjasta: Edellä (s. 4 av. 8:n kohdalla) on jo todettu, että osakekirjat eivät yhtiössä ole missään vaiheessa pakollisia ja saattavat siis täysin puuttua alunperinkin. Osakkeen po. riippumattomuus ilmenee myös esim. siinä, että tuhoutuneen osakekirjan kohdalla ei ole kuolettamispakkoa (sijalle saatavine uusine dokumentteineen); osake aineetto-

⁹⁹ Ks. lähemmin *Havansi* ss. 408—429, jossa varallisuusobjektin eli esineen käsitettä ja luokituksia on jossain määrin kehitelty (erään säännösten kannalta). Sen mukaan esineeksi ja siis mm. omistusoikeuden kohteeksi kelpaa esim. suullinen saaminen tai immateriaalioikeus. Termiä 'kohde' on tällöin käytetty vain esitysteknisellä tasolla, kuvaamaan sitä yksilöivää ja yksilöityä vakiota (esim. tietty auto, tietty kirja, tietty osake, tietty velkojanoikeus eli saaminen, tietty immateriaalioikeudellinen seikasto jne.), mikä on oikeudenhaltijan oikeusaseman sisällön kuvaamisessa välttämätön ja keskeinen indikaattori oikeudellisen normikielen ja ratkaisukielen toimivuuden kannalta. Sensijaan ei termiä 'kohde' pidä ymmärtää substantiifioivasti. Ks. näistä kysymyksistä esim. *Helin LM* 1978 ss. 645—664, eritt. ss. 658—660.

¹⁰⁰ Siksi lienee suhtauduttava varauksin termiin 'varallisuusobjekti', joka muuten on suhteellisen hyvä.

¹⁰¹ Viitataan sellaisiin sanan 'esine' yleiskielellisiin käyttötapoihin (tosin harvanevasti esiintyviin, johtuen sanan 'kohde' suosiosta) kuin »mielenkiinnon esine», »riidan esine» jne.

mana esineenä (varallisuusobjektina ja osakaspositiona) ei siis suinkaan ole lakannut tai 'pudonnut pois' osakekirjan myötä.¹⁰²

Vastaavasti voi osakekirja esineenä olla olemassa ja omata oikeudellista relevanssia osakkeesta riippumatta, joskin rajoitetummin ja toisella tavoin kuin mitä on osakkeen riippumattomuus osakekirjasta. Havainnollistan tätä seuraavilla ajatuksenkuuluilla.

Vaikka itse osake (osakeoikeus) lakkaisi — esim. seurauksena koko yhtiön purkamisesta taikka siitä, että ko. yksittäinen osake on (esim. OYL 6:1.4:n tai 7:2:n mukaisesti) yhtiön lunastustoimin lakkautettu — voi silti jäädä olemaan erinäinen määrä osakekirjoja (in casu jopa ilman mitään makuloivia merkintöjä). Tällainen paperikappale saattaa esineenä edelleenkin olla vaihdannan kohteena esim. siitä syystä, että ko. paperissa on jonkun kuuluisan henkilön nimikirjoitus, joka ehkä tekee paperista paljon arvokkaamman kuin mitä se on koskaan ollut osakeomistuksen esineellistäjänä.

Juuri kuvatuunlaisesta (esim.) keräilijävaihdannan objektina arvokkaasta osakekirjasta voidaan kyllä aivan oikein huomauttaa, että se juridisesti katsoen on vain entinen osakekirja eikä siis oikea/varsinainen/-voimassaoleva tms. osakekirja. Näin on, mikä merkitsee mm. sitä, että OYL 3:9:n sijasta KK 11:4:n ja 12:4:n periaatteet tulevat kollisioissa sovellettaviksi.¹⁰³ Mutta — tämä on olennaista: — myös voimassaoleva osakekirja (siis toimivan yhtiön kiistatta oikea ja pätevä osakekirja) voi olla sanotunlainen 'erillisen ja eroittavan' paperina myynnin kohteena. Valaisen esimerkillä.

Erään toimivan, mutta sangen vähäisen osakeyhtiön osakekirjassa on allekirjoitus henkilöltä, joka aikanaan oli yhtiön ensimmäisen hallituksen jäsen ja joka nyttemmin on 'järemeimän luokan' kuului-

¹⁰² Ei edes haltijaosakkeessa (ks. siitä ed. s. 3 av. 6) ole osakkeen ja osakekirjan 'kohtalonyhteys' sitä luokkaa, että osakekirjan tuhoutuminen (ynnä kuolettamatta jääminen) vähentäisi osakkeiden lukua tai edes veisi omistajalta kaikki mahdollisuudet osakeoikeuksien käyttöön; esim. yhtiökokouspäätös ei tule virheelliseksi sen johdosta, että siihen on saatu (ehkä ratkaisevastikin) vaikuttaa tuhoutuneen haltijaosakekirjan äänillä, jos ao. henkilö on merkityttänyt itsensä osakeluetteloon ja jos hänet muutenkin tunnetaan yhtiössä ko. osakkeiden pitkäaikaisena omistajana (esim. johtava perustaja) ja jos kukaan ei esitä mitään perusteltua riitautusta hänen osakeomistuksensa edelleen jatkumisen suhteen (ks. *Kyläkallio* s. 204, vrt. *Tarell Aktierätt* s. 26).

¹⁰³ Ks. *Zitting—Rautiala* s. 37, jossa vastaava kanta on esitetty ns. vanhan rahan esineoikeudellisesta statuksesta.

suus. Keräilijä K tarjoaa osakkeenomistaja O:lle osakekirjasta hinnan, joka moninkertaisesti ylittää vastaavan osakkeen ns. käyvän arvon. O haluaa myydä ja samalla kuitenkin pysyä entisessä laajuudessaan yhtiön osakkaana. Tämä käy päinsä sopimuksin, jonka mukaan osakekirjan kauppa koskee sitä vain paperina, kaikkien osakeoikeutuksien ja siis itse osakkeen omistuksen jäädessä edelleenkin koko laajuudessaan O:lle, jolle jäävät myös talonki kuponkeineen ja jolle taataan oikeus edelleenkin olla ja jatkossakin pysyä ko. osakkeen kohdalle osakeluetteloon merkittynä. Itse osakekirjaan O tekee merkinnän »kelpaamaton osakekirjana» näkyvälle kohtaa ja vaikeasti poistettavin tavoin; osakekirjan kääntöpuolella olevaan siirtoketjutekstiin kirjoitetaan luovutuksen rajoitetun luonteen osoittava merkintä sellaisin tavoin, ettei siitä synny (OYL 3:9:n ja VKL 13.2 §:n edellyttämää siirtoa O:lta K:lle (vaan siis päinvastoin selvä varoitus transaktion aivan muunlaisesta sisällöstä).¹⁰⁴

Näin voidaan osakekirja erillisenä, osakeoikeudesta irroitettuna esi-
neenä myydä (jopa siis sikäläkin tehokkaasti, että myöhemmän tertiuksen bona fides -saanto osakekirjaan osakeoikeuden edustajana käy mahdottomaksi, osakekirjan tekstilisäysten poistaessa — 'epävirallisuudestaan' huolimatta¹⁰⁵ — mahdollisuuden vilpittömään mieleen).¹⁰⁶ Myyjä pysyy

¹⁰⁴ Selostetut osakekirjalle tehtävät yksityiset 'varoituserkinnät' turvajärjestelyinä (etenkin silmällä pitäen K:n mahdollisia myöhempiä seuraajia ja heidän vilpittömyyttä/vilpillistä mieltään) käyvät tarpeettomiksi, jos yhtiön hallitus suostuu myötävaikuttamaan OYL 3:7.2:n puitteissa, ts. suorittamaan osakekirjan vaihtamisen tekemällä nykyiseen osakekirjaan makulointimerkintänsä ja antamalla O:lle uuden osakekirjan. Nähdäkseni 3:7.2 antaa hallitukselle tähän oikeuden, mutta sensijaan en näkisi hallituksen olevan velvollinen myötävaikuttamaan tämänkaltaisiin erikoislaatuisiin liiketoimiin; ks. HE 1977: 27 s. 32, josta ilmenee hallituksen velvollisuuden osakekirjan vaihtamiseen koskevan toisenlaatuista, järkevän yhtiöliitännäisen intressin edellyttämää vaihtamista. Osakkeenomistaja ei siis ole oikeutettu, pelkästään tarjoamalla 3:7.2:ssa tarkoitetun »kohtuullisen maksun», vaatimaan minkälaisia vaihtamisia tahansa; esim. kovin kuluneen, nuhrautuneen tms. osakekirjan vaihtamista on oikeus vaatia (ks. Nial s. 13), mutta ei sensijaan täysin individuaalisten toivomusten täyttämistä.

¹⁰⁵ »Epävirallisuudella» tarkoitan tässä sitä, että makulointityyppisten merkintöjen voidaan katsoa kuuluvan vain yhtiön (asianomaisen hallinto-organin) toimivaltaan, ei yksittäiselle osakkeenomistajalle, arg. OYL 3:5.2, 3:6 ja 3:14.

Eri asia on, että yksityisenkin suorittama makulointimerkintä saattaa olla 'riittävän virallisen' näköinen, esim. makulointileimasimella suoritettuna (OYL:n ei voitane katsoa vaativan yhtiön suorittamaan makulointimerkintään mekaanisen tekstin lisäksi nimikirjoituksia).

¹⁰⁶ Vaikka tällaisia vilpittömän mielen saannot eliminoivia turvajärjestelyjä ei olisikaan suoritettu, olisi O:n ja K:n välinen luovutusjärjestely silti laajalti

epäilemättä edelleenkin osakkeen omistajana ja legitimoituna käyttämään kaikki yhtiöllisiä oikeutuksia. Samoin hänellä on luovutus- ja panttauskompetenssi, mutta osakekirjan puuttuminen voi faktisesti häitätä, myyntiä jossain määrin ja panttausta olennaisessa määrin.¹⁰⁷

V. ERIKOISLAATUISIA NÄKÖKULMIA OSAKKEESEEN

V.1. Osake yhdenyhtiön tyyppisissä aspekteissa

V.1.1. Alussa esitetyssä tämän luvun dispositiossa (ks. jakso I.2.2, ss. 6—7) on edellytetty, että osakkeen käsitettä tarkastellaan — paitsi yhtiöoikeudelliselta ja vaihdannalliselta ja esinekäsitteen kannalta — myös eräistä erikoislaatuista näkökulmista. Näiden eräänlaiseksi 'yhteiseksi nimittäjäksi' on tuolloin mainittu tietynlainen liityntä määrä- eli murto-osaisen (yhteis)omistuksen juridisesti leimaamiin tilanteisiin.

Näiden epämääräisten viitteiden konkretisointiin päästään sopivasti käiksi lähtemällä liikkeelle ns. yhdenyhtiön tarjoamasta viitekehyksestä.

V.1.2. Osakeyhtiön (ja osakkeen) alkuperäiseen ideaan, jos näin salli-

tehokas: Paitsi inter partes -suhteessa se olisi tavoitellussa laajuudessaan voimassa ao. yhtiötä kohtaan (O siis pysyisi entisessä laajuudessaan osakkaana ja kykenisi edelleenkin kaikissa suhteissa legitimoimaan itsensä yhtiötä kohtaan) sekä olisi saatettavissa voimaan kaikkia vailla vilpittöntä mieltä toimineita eventuaalisia tertiuksia vastaan.

Todettakoon, että jo niinkin rajoitettu 'järjestelyjen' määrä kuin talongin ynnä osinko- ja osakeantikuponkien hallinnan ja täyden hyödyntämisen sopiminen toiselle osapuolelle kuuluvaksi (tässä siis O:lle edelleen jääväksi) voi riittää siihen, että itse osakkeenkin on in dubio katsottava tarkoitetun hänelle kuuluvaksi: »Yleisesti katsottaneen, että kaikkien» osinko- ja osakeantilippujen »yhtäaikainen luovuttaminen — varsinkin, jos kantalippu, talonki, seuraa mukana — merkitsee omistusoikeuden ja samalla äänioikeuden luovuttamista.» *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 86.

¹⁰⁷ Se, että myynti faktisesti vaikeutuu huomattavasti vähemmän kuin mahdollisuus saada tällaista osakeomistusta vastaan panttiluottoa, johtuu siitä, että tällaisen vakuuden oikeudellinen pätevyys on vaikeasti arvioitavissa ja sen taloudellinen realisaatioarvo joka tapauksessa erittäin kyseenalainen; sensijaan vapaaehtoista kauppaa neuvoteltaessa voitaneen ostajaehdokkaalle tarkemmin selvittää ja 'todistaa' hänelle siirtyvän oikeusaseman hyvyys (kuten täysilajuiset yhtiölliset oikeutukset), mikä parantanee kauppoihin pääsyn mahdollisuuksia ja kauppahintaa (verrattuna panttirealisaatioon).

taan sanoa, on sisältynyt ajatus useiden pääomasijoittajien osallistumisesta, siis ajatus useista yhtiömiehistä ja vastaavasti osakepääoman jakautumisesta lukuisiin osuuksiin eli osakkeisiin.¹⁰⁸ Myöhempi kehitys on kuitenkin, alkuvastustuksen murtaen, tuonut mukanaan yhden miehen osakeyhtiön eli *yhdenyhtiön*,¹⁰⁹ aluksi parin muodollisen vähemmistö-osakkaan 'kulissiavun' kautta ja myöhemmänä kehitysvaiheena avoimestikin yhden ainoan henkilön kokonaan omistaman osakekannan yhtiönä. Tätä seuraavana loitonemisaskeleena alkuperäisideasta on sitten yhden ainoan osakkeen osakepääoma eli osakepääoma, joka avoimesti ja laillisesti koostuu vain yhdestä osakkeesta.

Lainsäätäjä on eri maissa ja eri aikoina suhtautunut eriasteisella kielteisyydellä ja erilaisessa tahdissa em. kehityssuunnalle periksi antaen »yhteen mieheen»¹¹⁰ ja »yhteen osakkeeseen». Niinpä VOYL on loppuun asti pitänyt kiinni muodollisesta kolmen osakkaan (ja kolmen osakkeen) vaatimuksesta (VOYL 1, 8 ja 40 §§), sisältämättä kuitenkaan efektiivisiä esteitä sille, että perustamisen jälkeen osakkeiden lukumäärä laskee yhdeksi (tai kahdeksi).¹¹¹ Sensijaan OYL:n uudistushankkeissa ja itse OYL:ssa sallitaan yhdenyhtiö

¹⁰⁸ Niinpä se, mitä yllä tässä luvussa (jakso II) on esitetty osakkeen yhtiöllisestä käsitteestä lukuisten erisisältöisten oikeutuksien koostumana ('perustana') on mielekästä — ja lainsäätäjien sekä tutkijoiden ko. kysymyksiin sijoittaman suuren työmäärän oikeuttavaa — juuri sanotunkaltaiseen 'normaaliyhtiöön' projisoituna. Mitä kauemmaksi siitä loitotaan, sitä vähemmän ko. kysymyksillä ratkaisuihin on relevanssia. Ks. myös ed. s. 19 av. 61.

¹⁰⁹ Yhdenyhtiön käsite voidaan tässä olettaa nyt riittävällä tarkkuudella tunnetuksi. Yleisviittaukseksi riittääköön *Huttunen* passim, erit. ss. 3—4, 18—45 ja 70—85.

¹¹⁰ Oikeusvertailevasta tilannekatsauksesta ks. *Huttunen* ss. 10—17.

¹¹¹ Taannehtivuuskysymyksen suhteen lienee syytä todeta, että vaikka 'vanhoihin' osakeyhtiöihin tullaan 1. 1. 1980 alkaen pääsääntöisesti soveltamaan uuden lain säännöksiä (ks. OYLvPL 1 § i.f.), niin ilmeisestikin vielä OYL:n voimaantulon jälkeenkin voidaan saattaa voimaan VOYL 40 §:n mukainen velkavastuusisältöinen sanktio, jos ko. »sitoumus yhtiön nimessä» on tehty ennen 1. 1. 1980. Viittaan OYLvPL:n perusteluihin, ks. HE 1977:27 s. 19: On olemassa »yleisiä oikeusperiaatteita, joita ei ole katsottu tarpeelliseksi lausua (voimaannpano-)laissa julki», mutta joista johtuen tietty tilanne saattaa vielä 1. 1. 1980 tai sen jälkeen tulla arvioitavaksi vanhan lain kannalta, vaikkei OYLvPL (tällaisia seikastoja lukuisissa pykälissään expressis verbis nimetessään) olisikaan maininnut juuri sitä tilannetta. Perusteluissa (ibidem) mainitut esimerkit (etenkin »hallituksen jäsenten tai toimitusjohtajan ennen uuden lain voimaantuloa tekemät vahingon syntymiseen johtavat teot») vastaavat hyvin VOYL 40 §:n tilanteistoa.

avoimesti ja jo perustamisvaiheessakin.¹¹² Ehdotettiinpa OYL:n valmistujen eräässä vaiheessa yksiosakkeisuudenkin sallimista,¹¹³ mutta lopulta on kuitenkin päädytty säilyttämään kolmen osakkeen vähimmäisvaatimus (OYL 1:1.3). Ruotsin uusi SABL sitä vastoin on ottanut 'täydet askeleet' eli sallii myös yksiosakkeisuuden.¹¹⁴

Joskin Suomen laki (OYL) siis tulee jatkossakin vaatimaan vähintään kolmea osaketta (siis yhdenyhtiöissäkin), on *yksiosakkeisuuteen* silti mahdollista päästä. Keinona tähän on käytettävissä yhtiön oikeus lunastaa (siten mitätöityviä) osakkeitaan.¹¹⁵ Yksiosakkeisuudesta ei tosin liene mitään tavoittelemisen arvoista hyötyä (pikemminkin päinvastoin),¹¹⁶ mutta juridisena ajatusrakennelmana on yksiosakkeinen yhdenyhtiö kiintoisa juridis-teknisen 'sanamagian' ilmiö, esim. pelkistettäessä seuraavasta näkökulmasta:

Henkilö, joka ns. yksityisenä elinkeinonharjoittajana tiettyä osaa varallisuudestaan erillisesti hallinnoivana (mm. erityisellä toiminimellä, erillisin toimitiloin ja erillisin kirjanpidoin, prokuristin kautta jne) ei silti

¹¹² Ks. KM 1969 A 20 ss. 9 ja 55—56, OikM 1974:9 s. 13 ja HE 1977:27 s. 7 sekä OYL 2 luku e contrario (lähinnä 2:1.1, jossa mainitulle yhtiön ainoalle perustajalle ei 2 luvussa tai muuallakaan laissa ole asetettu mitään esteitä merkitä itse koko osakepääoma; eri asia on, että OYL:n mukaan perustajan ei kylläkään ole pakko merkitä yhtäkään osaketta, joten teoriassa voisi se kaikki osakkeet merkitsevät 'yksi mies' olla joku muu kuin ainoa tai eräs perustaja).

¹¹³ Ks. OikM 1974:9 s. 38.

¹¹⁴ Ks. SABL 1:1.2 ja esim. *Kedner—Roos* s. 18, *Rodhe* s. 110. Valmisteluvaiheessa esiintyi Ruotsissakin vaatimus vähintään kolmesta osakkeesta, ks. SOU 1971:15 ss. 121—122. Todettakoon samalla, että Norjan uusi Lov om aksjeselskaper (4. 6. 1976) sallii sekin paitsi yhdenyhtiön perustamisen myös yksiosakkeisuuden, ks. esim. *Skåre* ss. 17—18. Tanskan lainsäädäntö (1973) sallii avoimen yhdenyhtiöperustamisen sekä osakeyhtiön (aktieselskab) että anpartsselskab-yhtiön kohdalla, mutta vaatii edellisessä vähintään kolme osaketta, kun taas jälkimmäisessä riittää yksikin anpart-osuus; ks. esim. *Gomard* s. 26. Aivan toista suuntaa edustaa Islannin uusi osakeyhtiölaki (nr. 32/1978): Osakkaita ja osakkeita on oltava vähintään viisi, ks. *Sigurjónsson SvJT* 1979 s. 69.

¹¹⁵ Ks. tällaisen lunastamisen mahdollistavista lainkohdista mainintoja ed. s. 18 av. 56. Ks. myös VOYL 21.3 §.

¹¹⁶ Vastaisia osakekannan perinnönjakoja tai osittaiskauppoja ajatellen olisi pikemminkin järkevää, jos laissa vaadittaisiin, että osakkeita on aina oltava vähintään 100.

Yksiosakkeisuuden sallivan SABL:n kannalta ks. tässä yhteydessä *Rodhe* ss. 110—111.

täten pysty muuttamaan tätä varallisuutta koskevia omistus-, edustusvalta- tai velkavastuusuhteita, voi päästä näihin tuloksiin lausumalla oikeassa yhteydessä ja oikeilla rituaaleilla maagisen sanan »osakeyhtiö»,¹¹⁷ tarvitsematta yhtään osakekirjaa tai oikeastaan edes yhtään osaketta (siis edes sitä yhtäkään), pelkän jakautumattoman osakepääoman itse asiassa jo riittäessä.

V.1.3. Viimeisin kohta juuri lausutusta voi herättää vastaväitteen: Täytyyhän toki jokaisessa osakeyhtiössä olla osake, vaikka vain se yksi osake, olkoonpa että se tosin on tavallaan sama kuin koko osakepääoma; ts. täysin osakkeetonta osakeyhtiötä ei voi olla olemassa.

Tämä väite (täysin osakkeetonta yhtiötä ei voi olla) ansaitsee pari kommenttia. Osakkeettomuudesta voidaan nimittäin puhua ainakin kahdessa mielessä.

1) Tilanne, jossa yhtiön kaikki (esim. kolme) osaketta on lain mukaisesti yhtiöjärjestyksen tuella ja osakepääoman yli säästyneillä vapaan oman pääoman varoilla lunastettu yhtiön toimesta ja mitätöity (ks. OYL 7:2 ja VOYL 21.3 §). Osakepääoma jää ennalleen, mutta yhtiössä ei nyt ole yhtään osaketta — ei edes sitä yhtä koko osakepääomaa vastaavaa osaketta — eikä siten liioin yhtään osakastakaan. Kukaan ei ole oikeutettu yhtiökokouksellisen päättävällän käyttöön, eikä uusia osakkeita enää siksi voida luoda (paitsi OYL 4:10:n poikkeustapauksessa). Voiko yhtiö nyt säilyä 'elossa' säätiön kaltaisena toimitsijahallintoisena omistajattoman varallisuusmassana vai onko se lakkaava (viimeistään nykyisen hallituksen ehkä vielä monivuotisen toimikauden päättymisen jälkeen vaiko ehkä jo ennemmin, hallituksen tai jonkun muun ollessa ehkä velvollinen tai oikeutettu ryhtymään toimiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan)?

Näihin ajatusvoimistelullisesti kiintoihin pähkinöihin ei ole tässä tarpeen pureutua,¹¹⁸ koska esillä on toisenlaatuinen osakkeettomuus:

¹¹⁷ Oikeilla rituaaleilla ja oikealla yhteydellä tarkoitetaan tässä tietystikin perustamismuodollisuuksia (mm. kirjallista 'maagisen' sanan julkilausumista) yhteyksineen rekisteriviranomaiseen. Osakepääoma suoritetaan apportina.

¹¹⁸ Ks. *Raninen* ss. 393—394, jossa (VOYL:n kannalta) katsotaan, että yhtiö on kuvantyyppisessä tilanteessa purettava; *Huttunen* s. 80 av. 38 jättää vastamatta, viittaamalla oman selvitettävänä olevan kysymyksensä toisensisältöisyyteen. Uuden lain kannalta on ilmeistä, että hallituksen on (13:4.2:n nojalla) pyydetävä tuomioistuinta määräämään yhtiö selvitystilaan, kun on käynyt selväksi, ettei 11:14:n edellyttämää vahvistettua tilinpäätöstä kyetä aikaansaamaan.

Toinen ajatusvoimistelullisesti kiintoisa pähkinä, joka tässä yhteydessä voi-

2) Tilanne, jossa yhtiö (jo perustamisensa myötä) on sellainen, ettei sen osakepääomaa ole jaettu osakkeisiin.¹¹⁹

Jälkimmäisessä tilanteessa voidaan 'ongelmasta' tietysti selvittää kielellisin kääntein, 'kielipelein': Yhtiö ei suinkaan ole osakkeeton, vaikka sen osakepääomaa ei olekaan jaettu kahteen tai useampaan osakkeeseen, sillä sen voidaan kuitenkin katsoa olevan jaettu yhteisen osakkeeseen.¹²⁰ Tällainenkin 'totaaliosake' on sentään osake — esim. jos omistaja panttaa, hän panttaa osakkeen eikä osakepääomaa tms. — vaikka se onkin murtoluvun 1/1 osoittama yhtiöosuus.

Tällainen kielellinen selviytyminen ei ehkä ole täysin kunniakas tapa päästä irti peruskysymyksestä. Voitaisiinhan vastaavasti yhtä perustelusti sanoa, että jokainen (minkä tahansa) esineen normaali yksinomistus on murtoluvulla 1/1 ilmaistavaa määrä- eli murto-osaista (yhteis)omistusta, jossa tosin (sillä hetkellä) on vain yksi eli jokaisen osuuden omistava omistajataho.

Siten esim. henkilö, joka yksin omistaa tietyn auton tai tietyn kiinteistön jne., omistaa sen murto-osaisesti, kokonaislukua 1 vastaavilla murtoluvuilla ilmaistavasti (esim. 48/48, jos hän on hankkinut kiinteistön itselleen ostamalla perinnönjaossa 48-osia saaneilta perillisiltä kaikki osuudet). Tällainen kuvaustapa ei tunnu kovin mielekkäältä (yksin)omistuksen kuvaustapana, mutta sen järkevyyttä lisääntyy jouduttaessa kuvaamaan määräosan (murto-osan) luovutusta tms. disponointia, esim. kun kiinteistön omistaja myy puolet eli ideaalisen 1/2-osan kiinteistöstä eli sen 2/2-osaista omistaja-

daan mainita, on kysymys siitä, kuinka yhtiön käy, jos siinä tosin on osake tai osakkeita, mutta ei yhtään osakkeenomistajaa (ks. *Huttunen* s. 8). Tähän voitaneen tulla esim. dereliktion kautta, ellei sitten (ongelman synnyn välttämiseksi) katsota, ettei osakkeen dereliktio ole edes siviilioikeudellisesti (verotus lienee eri asia) mahdollinen — outo ajatus sinänsä. Ks. osakekirjan löydön suhteen *Olsson* s. 38 av. 97, *Raninen* ss. 254—255; löytö ja siihen liittyvät saantomahdollisuudet ovat kuitenkin se 'puoli' dereliktioproblematiikasta, jolta ei vastausta eo. kysymykseen löydy.

¹¹⁹ Kuten juuri yllä (av. 113—114 kohdalla) on todettu, ei tämä tilanne ole (jo perustamisessa) meillä mahdollinen, Ruotsissa kylläkin.

¹²⁰ Ruotsin SABL 1:1.2 on tällaisen kielipelin kannalta kiintoisa. Siinä sanotaan: »Är aktiekapitalet fördelat på flera (= siis vähintään kaksi) aktier, skall dessa...». Tämä formulointi johtaa kysymään, että jos osakkeita ei ole kahta saati sitä useampia, niin onko sanottava, että »aktiekapitalet är fördelat på en aktie» vai »aktiekapitalet är ofördelat»; jälkimmäinen kuulostaisi luontevammalta, mutta johtaisi siihen päätelmään, ettei yhtiössä ole ainuttakaan osaketta.

positiosta, tai kun hän myy koko 48/48-osaisen omistajapositionsa samalla kaupalla usealle ostajalle siten, että yksi heistä saa 24/48-osaa, toinen 16/48-osaa ja kolmas 8/48-osaa, taikka kun hän panttaa (kiinnityttää) murto-osan (esim. 23/48) kiinteistöstä.¹²¹

Esineen (yksin)omistaja, esim. tietyn kiinteistön omistaja, voi perustaa tuota kiinteistöä omistamaan osakeyhtiön, jonka koko osakekannan hän merkitsee kiinteistöapporttia vastaan; yhtiöllä ei ole eikä ole tarkoituksaan olla muuta varallisuutta tai toimintaa kuin ko. kiinteistö ja sen omistaminen. Jos hän nyt haluaa myydä tämän kiinteistövarallisuutensa, ei myynti olekaan kiinteän omaisuuden luovutusta vaan irtaimen omaisuuden eli koko osakekannan kauppa. Eräissä oikeuskysymyksissä saattaa kuitenkin tällaisen oikeustoimen kohdalla sen oikeudellisessa jälkiarvioinnissa tapahtua ns. samaistus eli kaupan reaalin sisältö (kiinteistön luovutus) pääsee muodollisesta sisällöstä huolimatta vaikuttamaan oikeusseuraamusten arviointiin.¹²² Kiinteistön ensisijaisuus osakekantaan nähden voi ilmetä myös siten, että panttauksen kannalta katsottaessa on koko osakekannan panttaus (osakepanti) luotonantajalle vakuusarvoltaan huonompi vakuus kuin yhtiön kiinteistöön vahvistettu kiinteistökiinnitys.¹²³

V.1.4. Yhdenyhtiöön, etenkin yksiosakkeelliseen yhdenyhtiöön liittyviin ajatuksellisiin vaikeuksiin ja eriskummallisuuksiin¹²⁴ ei tässä ole syytä laajemmalti syventyä. Tässä riittänee, tarkastelun lähtiessä ei juridisen henkilön käsitteestä vaan osakkeen käsitteestä, kun vielä huomautetaan seuraavista näkökohdista.

¹²¹ Murto- eli määräosan itsenäisestä kiinnityskohdekelpoisuudesta ks. *Kylä-kallio Yhteisomistus* s. 109, *Zitting—Rautiala* ss. 143—144.

¹²² Samaistuksesta ks. heti jälj. av. 126. — Yhtiön koko osakekannan kaupasta ks. *Caselius LM* 1959 ss. 288—300, ja erityisesti yhdenyhtiöaspektista *Huttunen* ss. 188—195.

¹²³ Mitä enemmän yhtiön kiinteistö ja muut mahdolliset yksittäiset yhtiön omaisuusobjektit ovat panttirasitusten alaisina, sitä vähemmän niiden arvosta voidaan laskea yhtiön eli osakkeenomistajatahon hyväksi eli osakkeille (ja osakepanttaustapauksessa osakepantin haltijan vakuudelle) — olivatpa ko. velat yhtiön velkoja tai ko. omaisuusobjektin aikaisemman omistajan velkoja.

Joskus kuitenkin saattaa osakekannan pantiksiotto olla käytännössä edullisempaa kuin kiinnitysvakuus, ks. jälj. s. 69.

¹²⁴ Näihin lisäyksenä mainittakoon tilanne, jolloin tuo »yksi mies» -omistaja koostuu koko osakekannan (esim. sen ainoan osakkeen) lukuisista määräosais-yhteisomistajista; ks. tästä heti jälj. av. 129 kohdalla.

1) Yhdenyhtiö on käytännön tarpeiden, usein aivan asiallistenkin, luoma elinvoimainen realiteetti. Osakkeelle jää kuitenkin tällaisessa yhtiössä vain muodollinen ja epäaito merkitys (vrt. esim. kiinteistön 48/48- tai 1/1-määräosin hankkineen henkilön omistamat 'osuudet' tästä objektista); tämä huipentuu yksiosakkeisessa yhtiössä. Osakkeen ollessa merkityksettömässä tilassa keskittyy järjestelyn oikeudellinen relevanssi itse osakeyhtiöominaisuuteen ja siitä (erillissubjektin, oikeushenkilön statuksen kautta) seuraavaan erityiseen edustusvaltatilanteeseen (kelpoisuus on yhtiöorganilla, ei omistajalla) ja velkavastuun puuttumiseen (omistaja ei vastaa, vaan yhtiö).¹²⁵

2) Yhdenyhtiön hyväksyminen ei saa merkitä yhdenyhtiöjärjestelyn synnyttämien väärinkäytösmahdollisuuksien tai muiden epäkohtien hyväksymistä. Tämän torjunnan eräs (ja yksityisoikeudellisesti ehkä kiintoisin) ilmaus on kirjoitetun lain tuettakin tietynasteisesti mahdolliseksi katsottava ns. (negatiivinen) samaistus: juridis-muodollisen ulkokuoren korvaaminen reaalista sisältöä vastaavalla oikeudellisella arvioinnilla (osakekannan omistaja pro yhtiö todellisena subjektina / yhtiön omaisuus pro osakekanta todellisena objektina).¹²⁶ Kirjoitetusta laista löytyvinä torjuntamekanismeina on puolestaan mainittava EOA 4.1 § ja KS 46 § g-kohdan 2 kappale.¹²⁷

V.2. Osake ja määräosainen yhteisomistus

V.2.1. Yllä yhdenyhtiön yhteydessä on määräosainen (murto-osainen) eli ajatelluin, ideaalisin osuuksin jakautunut yhteisomistus ollut monessa

¹²⁵ Nämäkin kaksi kriteeriä (edustusvalta, velkavastuu) ovat yleensä yhdenyhtiössä jokseenkin formaalisia: Omistaja, jollei hän ole suorastaan yhtä kuin yhtiön hallituksen ainoa jäsen sekä toimitusjohtaja, määrää toki halutessaan yhtiöorganien toimintalinjat ja yksityiskohdatkin; toisaalta hän on yhtiön pääasiallisiin luotonantajiiin nähden joutunut sitoutumaan vastuisiin yhtiön veloista, esim. takauksin ja pantein (ei osakepantein vaan 'ulkoyhtiöllistä' henkilökohtaista varallisuuttaan panttaamalla).

¹²⁶ Ks. samaistuksesta eritt. Huttunen ss. 152—200 ja sama LM 1977 ss. 588—589 (koskien esitystä Koski ss. 55—56). Uudemmassa oikeuskäytännössä on huomion arvoinen KKO 1973 II 32.

¹²⁷ Tarkoitin näitä lainkohtia siinä (OYL:n säätämisen johdosta ja yhteydessä) muutetussa muodossa, joka tulee voimaan 1.1.1980 (L:t 739—740/78). Ks. HE 1977: 27 s. 124.

kohdin esillä (tosin erikoislaatuudessa yhteydessä, yksinomistuksen eräänä 'rakenneselityksenä'). Määräosaista yhteisomistusta on osakkeen käsitteen kohdalla syytä tarkastella lähemminkin, myös normaalissa merkityksessään, sillä osakkeen ns. oikeudellista luonnetta voidaan lisävalaista määräosaisten yhteisomistuksen kautta kahdestakin suunnasta:

1) osakkeen, yhden tai useamman, yhteisomistustilanne etenkin »normaalin» eli usean osakkaan ja lukuisten osakkeiden yhtiön kannalta;

2) osakkeen, yhden tai useamman, omistus em. »normaalissa» yhtiössä, juridismuodollisena väliportaana itse yhtiövarallisuuteen kohdistuvassa, yhtiöosuuksien lukumääräisen jakautuman mukaisessa yhteisomistuksessa.

Kuten havaitaan ovat nämä kaksi esille ottamaani osakeliittynnäistä yhteisomistuskysymystä aivan eri tason asioita, ei vähiten siinä suhteessa, että edellinen on kiistattomasti mahdollinen ja käytännössäkin esiintyvä positiivisen lain ilmiö, kun taas jälkimmäinen on vain ajatuskonstruktio ja sellaisenakin oikeuskirjallisuudessa torjuttu (vallitsevassa hahmotustavassa). Esitän seuraavassa kummastakin muutaman huomion osakkeen käsitteen kannalta, aloittaen ensin mainitusta.

V.2.2. Osake määräosaisten yhteisomistuksen kohteena ei siis ole mikään erikoisuus. On epäilyksetöntä, ettei sen enempää ns. *osakkeen jakamattomuuden periaate* kuin mikään muukaan syy estä osakkeen omistamista jaetusti eli määräosaisin (murto-osaisin) yhteisomistuksin;¹²⁸ YhtOmL 1.2 §:llä on tässä suhteessa ollut vain selventävä merkitys.¹²⁹

¹²⁸ Todettakoon tässä yhteydessä, että myös yhteisomistuksen toinen päätyyppi eli jaoton yhteisomistus (keskeistapauksinaan omistusyhteisyydet jakamattomassa kuolinpesässä, avoimessa yhtiössä ja ns. vanhoissa avioliitoissa) voi esiintyä osakeomistuksessa, ts. osake voi kuulua kuolinpesälle jne.

Yhteisomistustilanteiden jaotuksista ja määräosaisten variantin pääsääntöisyydestä ks. esim. *Havansi JFT* 1970 ss. 268—269 viittauksineen.

¹²⁹ Vieläkin vähemmän 'konstitutiivista' merkitystä on OYL 3:13.2:n säännöksellä (ks. siitä KM 1969 A 20 s. 88 ja LaVM 1978:4 s. 4).

Osakkeesta YhtOmL:n piiriin kuuluvana objektina ks. *Kyläkallio Yhteisomistus* ss. 22—31, 45—48, 56, 250—251 ja 289—291. Osakkeen yhteisomistuksesta yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta ks. esim. *Olsson* ss. 48—51, *Heikonen LM* 1950 ss. 214—215, *Raninen* ss. 183—184, *Taxell Aktierätt* ss. 45—47, *Huttunen* ss. 48—54, *Kyläkallio* ss. 171—172 ja 225—227, *Caselius—Heikonen—Huttunen I* ss. 35 ja 83, *sama II*:1 ss. 30 ja 46—47, *Koski—Schultén* ss. 175—177, *Roos* ss. 138—139 ja *Kedner—Roos* ss. 87—88.

Sanotunlainen osakkeen yhteisomistus voi syntyä esim. yhteisostolla, lahjan tai testamentin kautta tai perinnönjaossa, jopa osakemerkinnälläkin.¹³⁰ Määräosainen yhteisomistus voi koskea paitsi yhtä yksittäistä osaketta myös tiettyä 'osakenippua', esim. Oy A:n osakkeita n:o 101-200; tällöin yhteisomistus koskee koko 'nipun' jokaista osaketta, niin että esim. (jos A ja B omistavat 'nipun' yhdessä puoliksi) A omistaa puolet eli 1/2-osan jokaisesta näistä sadasta osakkeesta ja samoin B jokaisesta 1/2-osan, kummankaan siis omistamatta yksinään yhtään näistä osakkeista saati 50 kpl. Kumpikaan ei siten esim. voi pantata yksinään yhtään osaketta, vaan vain osuutensa kuhunkin niistä.¹³¹

Tietenkin tällaiset yhteisomistajat (kuten em. A ja B) voivat päästä tiettyjen osakkeiden yksinomistajaksi sopimalla keskenään yhteisomistussuhteen purkamisesta ja 'nipun' jakamisesta (50 osaketta erikseen kummallekin). Erimielisyyden vallitessa on käytettävissä YhtOmL 9 §:n mukainen 'pakkopurkaminen' yhdenkin sitä vaatiessa; sitä vastoin ei jakohalukas voi saada jakoa aikaan yhtiön puoleen kääntymällä ja vetoamalla OYL 3:7.2:een.¹³²

Asunto-osakeyhtiössäkkin voi esiintyä määräosainen osakeyhteisomistus¹³³ tiettyyn huoneistoon oikeuttavaan (yhteen osakkeeseen tai) osake-

¹³⁰ Ks. esim. Olsson s. 48 av. 128.

¹³¹ Ks. irtaimen omaisuuden luontoisen esineosuuden erillisestä pantattavuudesta *Kyläkallio* Yhteisomistus ss. 113—114, jossa on voitu tukeutua YhtOmL 3 §:ään; jo ennen YhtOmL:ia on esim. *Wrede—Caselius* II s. 513 pitänyt esineosuuden panttausta periaatteessa mahdollisena (kunhan traditiovaatimus järjestetään toteutumaan). Ks. myös *Andenaes* ss. 341—342, 445—448, 544—545 ja 571—572.

¹³² OYL 3:7.2:n mukaan yhtiön hallituksen tulee kylläkin osakkeenomistajan pyynnöstä toimittaa 'moniosakkeisen' osakekirjan jakaminen (esim. 100 osaketta käsittävän osakekirjan korvaaminen kahdella 50 osakkeen osakekirjalla). Tämä ei kuitenkaan ole tarkoitettu käytettäväksi riitaisten yhteisomistussuhteiden purkamistieksi (ks. HE 1977: 27 s. 32) eikä jakaminen, vaikka hallitus sen virheellisesti suorittaisikin (ilman kaikkien yhteisomistajien suostumusta), johda yhteisomistussuhteen muuttamiseen tai purkautumiseen. Jakopyynnössäkkin on siis voimassa 3:13.2 eli vain yhteinen pyyntö on lain mukainen. Yhteisen pyynnön kohdalla ei itse osakekirjan jakaminen sellaisenaan merkitse yhteisomistuksen purkautumista, mutta yhteisomistajien ko. yhteispyyntöön voitaneen tulkita sisältyväksi heidän välisensä sopimus yhteisomistuksen näin toteutuvasta purkamisesta.

¹³³ Erikoislaatusesti voi tällainen yhteisomistus ilmetä aviopuolisoiden välisenä, heidän yhteisen kotinsa asunto-osakkeita koskevana 'ansaintaperusteisena' oikeustilana, vaikka ko. osakkeet olisi hankittu ja osakeluetteloon kirjattu vain

sarjaan kokonaisuutena. Tässä tapauksessa ei yhteisomistussuhteen purkaminen itse 'osakenipun' jakamisella ole mahdollista (arg. AsOYL 6.1 §).¹³⁴

Osakeomistuksen ja varallisuusvaihdon kannalta (YhtOmL ym.) osake voi siten esineeksi nähtynä jakautua osuuksiin, eräänlaisiin ajatteluihin eli ideaalisiin 'alaosakkeisiin', jotka asianomainen yhteisomistaja omistaa yksinään. Sensijaan suhteessa itse yhtiöön, ts. osakkeen yhtiöoikeudellisen käsitteen kannalta, katsotaan jakamattomuuden olevan osakkeelle ominaista jo suorastaan ex lege. Meillä tämä ns. osakkeen jakamattomuuden periaate on ollut ilmaistuna VOYL 5.2 §:ssä ja OYL:n vaikeutumisesta huolimatta sen voidaan epäilyksittä katsoa säilyttävän asemansa edelleenkin.¹³⁵

Sanottu periaate estää osakkeen 'halkomisen' yhtiöoikeudellisessa suhteessa itse yhtiöön, sillä osakkeen yhteisomistajat voivat »vain yhteisen edustajan kautta» käyttää »osakkeenomistajalle yhtiössä kuuluvia oikeuksia» (OYL 3:13.2:n sanoja lainaten).¹³⁶ Etenkään ei osakkeiden tuottamia yhtiökokousliittännäisiä osallistumisoikeuksia voida heidän keskenään jakaa, vaikkapa esim. äänivallan jakaminen olisikin matemaattisesti mahdollista (ja esim. tuottaisi kullekin heistä kokonaisluvullisen määrän 'omia' ääniä).

toisen puolison nimiin. Ks. KKO 1966 II 96 ja t. n:o 1768/78/2.2.1979 (RD 1977 n:o 1027) sekä valaisevina lähitapauksina 1975 II 24 ja 62.

De lege ferenda toteutettavasta tämänkaltaisesta 'ei-omistaneen' puolison suojaamisesta hänen asuntointressinsä osalta ks. KM 1976:29 s. 65 (ehdotetut 2:3 ja 3:5); ks. jälj. ss. 86—87.

¹³⁴ Ks. esim. KKO 1952 II 107 (tietyn huoneiston hallintaan oikeuttavia asunto-osakeyhtiön osakkeita on pidettävä sellaisena kokonaisuutena, joka on jaettavissa vain määräosin). Reaaliseen erillisomistukselliseen jakoon pyritäessä jää jakotavaksi näin ollen vain 'huoneistomyynti' eli koko osakekokonaisuuden myynti ja kauppahinnan jako (tarvittaessa YhtOmL 9.2 §:n sääntelemänä yhdenkin vaadittavissa olevana pakkojakona, ks. *Havansi* JFT 1970 ss. 291—293 sekä KKO 1966 II 77 ja 1971 II 47). — AsOYL 6.1 §:stä ks. lähemmin jälj. 14 § III.

¹³⁵ Jakamattomuusperiaatteen selvänä joskin VOYL 5.2 §:ää suppeammin formuloituna ilmauksena on OYL:ssa 3:13.2. Ks. myös *Koski—Schultén* ss. 50 ja 175.

Jakamattomuudesta ks. ed. s. 25 av. 80 main. kirjallisuutta sekä esim. KKO 1954 II 46 ja 1966 II 70.

¹³⁶ Sanotunlaisena yhteisenä edustajana saattaa tulla kyseeseen mm. YhtOmL 6 §:n tarkoittama uskottu mies (hän voi joskus olla yksi yhteisomistajista, ks. *Kyläkallio* Yhteisomistus s. 221) taikka joku yhteisomistajista YhtOmL 4 §:n tarkoittamassa asiainhuoltotilanteessa ilman toisten valtuutustakin.

Erikoisuutena todettakoon, että tämä osakkeen (yhtiöllinen) jakamattomuus tekee yhdenyhtiön sellaisesta osakeyhtiöstä, jonka kaikki osakkeet (olipa osakeluku yksi tai tuhansia) ovat samojen henkilöiden yhteisomistuksessa.¹³⁷ Hehän ovat 'tavallisten' yhteisomistajienkin tavoin suhteessaan em. oikeutuksien käyttöön yhtiössä sidottuja 'jakamattomaan' yhteisesiintymiseen (3:13.2: »vain yhteisen edustajan kautta»).

Sanottu osakkeen yhtiöoikeudellinen jakamattomuus ei kuitenkaan ole poikkeukseton, sillä eräät hallinnoimisoikeudet voidaan katsoa (OYL 3:13.2:n estämättä, kuten vastaavasti on tehty VOYL 5.2 §:n estämättä) sellaisiksi, että yksikin yhteisomistajista voi hyödyntää niitä (oikeus omistajuuskirjautukseen¹³⁸ ja yhtiökokousliittännäiset reagointioikeudet¹³⁹ keskeisesimerkkeinä). Sensijaan varallisuuspitoisten oikeu-

¹³⁷ Ks. *Huttunen* s. 49.

¹³⁸ Lakitekstin vaietetessa ei ole aivan helppoa ratkaista, onko yhdellä yhteisomistajista toisten vastustaessa oikeus (yhteissaannosta selvityksen esitettyään) merkityttää osakeluetteloon kaikki yhteisomistajat tai vain itsensä (jälkimmäisessä tapauksessa rajoittavalla lisämerkinnällä, että hän on vain — tietynsuuruisen — määräosan omistaja). Kun lakimme jättää periaatteessa osakkeensaajan vapaasti valittavaksi, haluaako hän merkityttää itsensä osakeluetteloon (ks. OYL 3:11.1 verr. 3:13.1), ei yksi yhteisomistaja voine 'pakkokirjauttaa' muita. Itsensä hän sensijaan saa kirjauttaa (em. rajoitusmaininnoin) toisten myötävaikutuksetta, koska hänen tulee voida turvata mahdollisuutensa käyttää yhtiötä kohtaan niitä oikeutuksia, jotka eivät edellytä 3:13.2:n mukaista yhteisesiintymistä (ks. esim. OYL 9:9.2 sekä heti jälj. av. 139).

¹³⁹ Oikeuskirjallisuudessa on laajasti kannatettu sitä näkemystä, että yksikin yhteisomistaja voi käyttää sanottuja reagointioikeutuksia, tarvitsematta muiden tukea siihen, ks. *Olsson* s. 50, *Heikonen* LM 1950 s. 215, *Raninen* s. 184, *Kylä-kallio* ss. 172 ja 226. Näihin VOYL:n kannalta esitettyihin mielipiteisiin voidaan edelleenkin yhtyä, sillä OYL:n säätämisessä selvästikään ei ole aiottu puuttua osakeyhteisomistukseen tähänastista oikeustilaa muuttavasti (selventävä säännös 3:13.2:ssa on sitä paitsi suppeampi jakamattomuusperiaatteen ilmaisijana kuin VOYL 5.2 §). *Koski-Schultén* ei mainitse kysymyksestä mitään (ks. ss. 175—177 ja 430—431).

Vähemmistön erityisten reagointioikeutusten kannalta voi juuri mainitun periaatteen johdonmukainen seuraaminen johtaa tulkinnallisiin vaikeuksiin. Ajateltakoon esim. tilannetta, jossa A ja B yhteisomistavat tasaosuuksin 20 % osakekannasta. Ilmeinen seuraus 3:13.2:sta on nyt, ettei toinen heistä (väittämällä omistavansa puolet 20 %:sta eli 10 %) voi toisen myötävaikutuksetta esiintyä esim. 15:6.1:n tarkoittamana vastuuvapauspäättöstä vastustavana määrävähemmistönä; sensijaan ei ole yhtä selvää, eikä hän (jonkun toisen määrävähemmistön täytettyä 15:6.1:n vaatimuksen) voisi olla oikeutettu esiintymään 15:6.2:n tarkoittamana

tusten suhteen näyttää jakamattomuusperiaate olevan yhteisomistuksen kohdalla periaatteessa tiukemmin voimassa.¹⁴⁰

Eri asia kuin osakkeen juuri tarkasteltu jakaminen/jakamattomuus oikeutuksien murto-osaiseksi 'halkomisena' suhteessa itse yhtiöön on kysymys siitä, onko joku yksittäinen osakkeeseen kuuluva oikeutus 'irroitettavissa' osakeoikeutuksien omistuksellisesta (oloonpa vaikka yhteisomistuksellisesta) yhteydestä eli luovutettavissa erillisesti toisen subjektin oikeuspiiriin. Tämä problematiikka ei kuulu nyt esillä olevaan yhteisomistustusteemaan; problematiikkaa on jo edellä lyhyesti sivuttu (jakso III.2.2, s. 27) yksittäisen oikeutuksen erillisen panttauksen mahdollisuuden osalta. Laajemmin ei ko. problematiikkaan ole tässä kohden syytä puuttua kuin toteamalla, että 1) erillisluovutus torjutaan hallinnoimisoikeutuksien osalta, valtuuttamisen tosin tarjotessa eräitä kiertämismahdollisuuksia,¹⁴¹ ja että 2) varallisuuspitoisten oikeutuksien kohdalla sensijaan erillisdisponoinnit myönnetään tietyin edellytyksin mahdollisiksi.¹⁴²

kanteen nostajana. Tämä olisi loogista tämän alaviitteen ensimmä. kappaleessa puollettuun kantaan katsoen. Vrt. *Taxell* Aktierätt s. 47.

¹⁴⁰ Niinpä yhteisomistaja ei voi yksin esiintyen nostaa yhtiöltä määräosuut-taan vastaavaa murto-osaa osinkosummasta eikä yksin merkitä emissiossa ni-miinsä murto-osaansa vastaavasti uusia osakkeita (eri asia on YhtOmL 4.1 §:n suoma toimintamahdollisuus 'kiiretilanteissa' tms., jolloin kelpoisuus ulottuu koko yhteisomistusobjektiin). Myös osakekirjan saantiin nähden on yhteisesiintyminen tarpeen (ks. OYL 3:7.2:n osalta ed. av. 132:ssa lausuttua).

Joskin periaatteessa siis yhteisesiintyminen on tarpeen, niin käytännössä ti-lanne voi muodostua toiseksi sellaisissa yhtiöissä, joissa käytetään osinko- ja osakeantilippuja.

¹⁴¹ Kysymykset yhtiökokous- yms. valtuutukseksi puetuista hallinnoimis-oikeutusluovutuksista on tässä sivuutettava; problematiikkaan palataan jatkossa käsiteltäessä osakepanttauksen mahdollisesti sisällytettyjen panttaajan (= osak-kaan) hallinnoimisoikeutuksien käytön rajoittamista koskevien sopimusjärjeste-lyjen merkitystä suhteessa yhtiöön, ks. VI pääjakso (II niteessä).

¹⁴² Erillisdisponoinnin kohteeksi ei sovellu itse ko. oikeutus sellaisenaan (kaikkineen, mukaan lukien myös yhtiökokouksellinen päätösvalta osinkoa ja osakepääoman korottamista/alentamista koskien, niin että luovuttaja lakkaisi ole-masta oikeutettu tähän päätösvaltaan ja puhumattakaan siitä, että tämä päätös-valta siirtyisi luovutuksensaajalle). Sensijaan luovutus on mahdollinen ko. oikeu-tuksesta johtuvien yksittäisten varallisuusetuksien suhteen, jos ne ovat jo ak-tualisoituneet tai voivat aktualisoitua ei-kohtuuttoman-kaukaisessa tulevaisuudes-sa, esim. lähivuosien tulevien osinkosaamisten luovutus (mikä teknisesti ei välttä-mättä edellytä osinkolippujen olemassaoloa).

Ks. esim. *Olsson* ss. 42—43, *Zitting* Arvopaperi ss. 142—146.

V.2.3. Edellä (s. 42) mainittu osakeomistuksen ja yhteisomistuksen toinen (ja toisenlainen) liityntä perustuu ajatukseen osakkeista juridis-muodollisena 'menettelytapana' organisoida eräänlainen jaollinen yhteis-omistus, yhteisomistus tiettyyn varallisuusmassaan erillishallintoineen nimikkeellä osakeyhtiö: yhteisomistus (osakeperusteisesti jaollisena) osa-keyhtiön nimissä olevaan varallisuuteen. Tämänkaltainen metatasoinen osakkeen funktionaalinen kuvaus on tietysti juridiikan 'normaalitason' kannalta virheellinen,¹⁴³ koska positiivisen oikeutemme omistus- ja ekse-kuutionormien kannalta on epäilemättä todettava, että yhtiövarallisuus-den yksittäisten esinekomponenttien¹⁴⁴ omistaja on juridinen henkilö eli yhtiö itse ja vain se, ilman että osake tuottaisi omistajalleen suhteellisen osuutensa mukaista määräosaa jokaiseen yhtiön omistamaan objektiin;¹⁴⁵ tätä osuutta ei osake tuota edes yhtiön selvitystilassa velkojen maksun jälkeen vielä 'jaettavana' oleviin 'netto-objekteihin'.¹⁴⁶

¹⁴³ Vrt. kuit. *Raninen* s. 108, jonka mukaan osakkaalle kuuluu mm. »oikeus määrättyyn murto-osaan osakeyhtiön omaisuudesta». Ks. myös *Kilpi* LM 1978 s. 172 (»välillinen abstrakti osaomistus yhtiön omaisuuteen») ja suorasukaisem-minikin viimeksi *Andenaes* ss. 42—43 ja 46, ks. myös ss. 152—155. — Vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta poimittakoon tällä kohtaa kiintoisa pohdiskelu *Serlachius* s. 416 av. 3: »Panträtten i rättighet kan icke förklarar så, att dess föremål i värk-ligheten är, icke den angifna rättigheten själf, utan dennas objekt. En sådan konst-ruktion kan nämligen icke genomföras för alla fall, utan är åtminstone i vissa fall alldeles utesluten. Så exempelvis, då aktie är pant. 'Aktie' betecknar näm-ligen en samegares sameganderätt, så bestämd, som aktielagen utvisar, och be-gränsad till viss, genom aktiens nominella belopp uttryckt kvotdel. Panträtt i sa-megarens gemensamma egendom d. ä. i bolagsegendomen kan åter bolagsmannen icke konstituera.»

¹⁴⁴ Nämä komponentit voivat luonnollisesti olla in casu millaisia varalli-suusobjekteja tahansa (esine laajassa merkityksessä, alkaen yhtiön omistamasta kiinteistöstä ja päätyen sille kuuluviin ei-kirjallisiin asiakassaataviin ja teollis-oikeuksiin, unohtamatta myöskään tytäryhtiöosakkeita).

¹⁴⁵ Joskin siis määräosaisen yhteisomistuksen kuvausmalli on torjuttava, niin yhtä selvää ei ole, etteikö osakeyhtiön kohdalla voitaisi käyttää jaottomaan yh-teisomistukseen viittaavaa samanlaista kielellistä 'formulaa' kuin mikä usein esiintyy puhuttaessa avoimesta yhtiöstä, ks. esim. *Zitting—Rautiala* s. 218: »Yh-tiön omaisuus muodostaa yhtiömiesten oman varallisuuden ulkopuolella olevan erillisen varallisuuspiirin. Tähän varallisuuspiiriin on yhtiömiehillä 'yhtiöoikeus' eli 'yhtiöosa' (KK 15: 4, 6 ja 9). Mutta yhtiön omaisuus kuuluu yhtiömiehillä jaot-tomalla yhteisomistusoikeudella.» (Lienee ilmeistä, että siteeratun 'formulan' vii-meinen lause on merkityssisällöltään problemaattinen.)

¹⁴⁶ Ei nimittäin ole niin, että tässä tilanteessa (so. kun kaikki velat on selvi-tetty pois ja jäljellä on 'säätönä' muutama tietty varallisuusobjekti, siis muuta

Joskin osakeyhtiön osakas omistaa yhtiössä välittömästi siis vain osakkeen/osakkeita, voidaan metajuridisella (oikeusteorian) tasolla silti sanoa, että viime kädessä on kysymys *kvoottijakoisesta yhteisomistuksellisesta oikeussuhteesta*. Tämän oikeussuhteen juridis-teknisen sääntelyn ja juridis-praktisen käsittelyn rationalisoimiseksi on luotu 'väliportaiksi' sellaiset käsitteet kuin osakeyhtiö (juridinen henkilö) ja osake (osuus yhteisen varallisuuspiirin valtaan ja arvoon erilaisine hyödyntämismuotoineen, panttaus mukaan lukien).

Näihin oikeusteoreettisiin, mm. juridisen henkilön käsitteeseen kytkeytyviin pohdintoihin ei tässä tutkimuksessa ole syytä mennä nyt suoritettua pintaraapaisua pitemmälle.¹⁴⁷ On kuitenkin huomattava, että uuden OYL:n kautta on nyttemmin jo otettu tietynlainen oikeustekninen askel kohti kvoottiperusteisen yhteisomistuksellisen perussuhteen avoimempaa ilmentymistä. Tarkoitin 3:5:n (ynnä 3:7.2:n) avaamaa mahdollisuutta siirtyä osakenumeroittain yksilöityneestä erillisten yhtiö-osuuksien ('osakenumeroiden') omistuksesta sellaiseen koottuun osake-

kuin rahaa) kullekin osakkaalle eo ipso syntyisi jako-osuutensa suuruinen määräosainen yhteisomistaja-asema kyseisten esineiden suhteen, vaan vielä on ratkaistava (selvitystilasäännösten mukaisesti) kysymys niidenkin muuttamisesta rahaksi (ja jako-osuuksien suorittamisesta siis rahana) tai jakamisesta in natura tai — vain yhtenä vaihtoehtona kolmesta siis: — tai jakamisesta oikeudellisesti eli siis määräosaiseen yhteisomistukseen.

Määräosainen yhteisomistus syntyy siis vain ja vasta, jos päädytään valitsemaan tämä vaihtoehto, joka sitäpaitsi ei suinkaan ole pääsääntöisenä pidettävä. Normaalina voitaneen nimittäin pitää realisaatiota ja saadun hinnan jakoa rahassa; ks. VOYL:n kannalta *Caselius—Heikonen—Huttunen* II:3 s. 45 sekä OYL:n kannalta 13:10:n osalta HE 1977:27 s. 98, jonka mukaan omaisuuden realisointi yli velkamaksutarpeen ei ole välttämätöntä, vaan »saattaa olla tarkoituksenmukaisempaa jättää osa omaisuudesta myymättä ja jakaa se sellaisenaan osakkeenomistajille».

¹⁴⁷ Kajoamatta laajaan (pohjoismaiseenkin) oikeusteoriatason kirjallisuuteen juridisen henkilön käsitteen vaiheilla viittaa viimeaikaisena, aihetta varallisuus-oikeusdogmatiikan yleisten oppien tasolla keskitetysti käsittelevänä esityksenä *Hessler* ss. 47—48 ja 60—62, sekä yhteisöllisen (yhteis)omistuksen näkökulmasta viimeksi *Andenaes* s. 37—42 ja 104—109.

Viittauksellani pintaraapaisun riittävytyteen en tarkoita sitä, ettekö muussa yhteydessä ja toisin tutkimuskohtein voisi olla aiheellista ja hyödyllistä pohtia osakeyhtiön teoreettista rakennetta (mm.) juridisen henkilön käsitteen kannalta tai laajemmistakin perspektiiveistä (ks. esim. *Juha Pentti Tolonen* *Der allgemeine Erklärungs-hintergrund der wirtschaftlichen Ordnung und seine Anwendung auf das Aktiengesellschaftsrecht*. Helsinki 1974).

omistukseen, jossa henkilön osakeomistus on ilmaistavissa enää vain hänen osakkeittensa kokonaislukumäärällä muttei millään vastaavilla yksittäisillä osakenumeroilla ja jossa hänen osakekirjansa on 3:5.2:n mukainen kokonaisosakekirja, vailla liityntää mihinkään osakenumeroihin.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Ks. 3:5.2:n johdosta HE 1977:27 s. 32: »Nimenomaisesti sallittu on kuitenkin myös järjestelmä, jossa numerointi tapahtuu osakekirjojen mukaan, jolloin siis osakekirjassa on vain maininta siitä, kuinka monta osaketta kyseinen osakekirja sisältää.» — Tämä järjestelmä mahdollistaa sen, että osakeomistus 'irtaantuu' tähänastisesta osakenumerokohtaisesta yksilöitävästä sidottaisuudestaan; ks. tästä (lainlaatijan vaille nimenomaista huomiota jättämästä) seikasta siitä johtuvine eräine esineoikeudellisine ongelmineen läh. jälj. 10 §.

2 §

TAUSTATIETOA OSAKEPANTIN KÄYTÖSTÄ

I. PIIRTEITÄ OSAKEPANTIN KEHITYSHISTORIASTA SUOMESSA

I.1. Kehityksen lähtökohdat

I.1.1. Osakeyhtiö yritysmuotona ja oikeusilmiönä tuli maahamme suhteellisen myöhään. Kun ensimmäinen osakeyhtiösäädös, lyhytsisältöinen A nimettömistä eli osakeyhdyskunnista annettiin vuonna 1864, oli maassa siihen mennessä perustettu vain vajaat 40 »osakeyhdyskuntaa» ja niistäkin oli tuolloin toiminnassa vain parisenkymmentä.¹ Ja vielä VOYL:n syntyessä 1895 oli rekisteröityjen osakeyhtiöiden luku alle tuhat,² laskeakseen vielä siitäkin (1907: 567 osakeyhtiötä) ja noustakseen merkittävästi vasta I maailmansodan jälkeen, kuten ilmenee seuraavasta asetelmasta (lähde: KM 1969 A 20 s. 50):

1907	567
1917	1133
1927	9080
1937	13766
1947	20512
1957	29766
1967	39956

¹ Ks. lähemmin *Schybergsson* ss. 13—26.

Mainitusta vuoden 1864 säädöksestä (»Förordning om anonyma eller aktiebolag», annettu 24. 11. 1864) todettakoon, että tämä vain 11 pykälää käsittänyt asetus rakentui olennaisesti Ruotsissa 1848 annettuun osakeyhtiöasetukseen, jonka esikuvana puolestaan oli ollut Ranskan Code de commerce (ks. kahdesta viimeksi mainitusta säädöksestä esim. SOU 1971: 15 ss. 81—82). Ainoa panttioikeutta koskenut kohta 1864 asetuksessa oli 9 § (yttimekkäästi: »Aktiebolags fasta egendom må ej intecknas för bolagsmans enskilda gäld.»). Ks. myös *Pirkko-Liisa Aro* DL 1975 ss. 428—429 (arvostelu: Rättshistoriska studier IV).

² Tilastotietoja 1880-luvun lopun tilanteesta on VOYL:n esitöissä, ks. LgB 1890: ABL ss. 6—7.

Vuonna 1973 (mihin osakeyhtiötilastointi siihenastisessa laajuudessaan pysähtyi tilastolaitoksen resurssisyydestä) oli osakeyhtiöitä jo 55 275, eikä kasvu tässä suhteessa ole lakannut, sillä esim. 1975 rekisteröitiin 6 115 uutta osakeyhtiötä.³ Huomattavaa lisää yhtiöilukumäärään ovat merkinneet vuoden 1926 AsOYL:iin perustuvat asunto-osakeyhtiöt; niiden osuus osakeyhtiöittemme nykyisestä kokonaisluvusta on likimäärin kolmannes (1/3).

I.1.2. Kun siten osakeyhtiö itsekin on meillä vasta suhteellisen myöhään merkittäväksi vakiintunut instituutio, niin sitäkin lähempänä lähi-menneydessä ovat ne ajat, jolloin osake ja osakekirja ovat ehtineet tulla sen verran tunnetuiksi ja levinneiksi,⁴ että osakkeet ovat yleistyneet vaihdannan kohteina; vasta tätä kautta ne ovat sitten voineet saavuttaa yleisemmin hyväksytyn aseman luoton reaali- ja rahavakuuksina.

Panttioikeus osakkeeseen on siten sangen nuori varteenotettavana oikeus- ja luottoilmiönä. Eräänä tämän seikan ilmentymänä voidaan pitää juridiikan oppihistoriasta tehtävää havaintoa: Vuosisadan vaihteen esineoikeudellinen kirjallisuutemme ei lainkaan noteeraa osaketta panttiobjektina eikä juuri edes esineoikeusobjektina yleensäkään.

Se että *Ekelund* panttioikeusluennoissaan (1854, julkaistu ko. vuonna post mortem), katsoessaan panttioikeuden voivan kohdistua myös res incorporales -objekteihin ja mainitessaan tällaisina saami-

³ Ks. HE 1977: 27 s. 4. — Ko. uusien yhtiöiden vuosittaismäärä ei tietenkään ole puhdasta nettolisäystä, koska vuosittain rekisteristä poistuu tietty määrä lakkaneita yhtiöitä. Näiden määrä on kuitenkin yleensä tuntuvasti uusien yhtiöiden määrää vähäisempi, ei vähiten siksi, että tosiasiallisesti lakkaneista yhtiöistä vain osa lakkautetaan virallisia muodollisuuksia noudattaen ja rekisteröityjen osakeyhtiöiden kokonaismäärään vaikuttavalla tavalla. Näin ollen rekisterissä olevista osakeyhtiöistä on ilmeisesti melkoinen määrä sellaisia, jotka ovat (ehkä jo kauan sitten) tosiasiallisesti lakanneet toimimasta. Huomattakoon, että osakeyhtiölainsäädännössä ei ole ollut VOYL:n aikana OKL 107 §:n kaltaista 'rekisteripuhdistussäädännöstä', mutta uudet 13:18 ja KRL 24 § muuttavat tilanteen (v. 1990 vaiheilla); vielä tehokkaampi on 13:4, ks. HE 1977: 27 s. 101.

⁴ Osakkeiden levinneisyydestä vuoden 1895 (VOYL:n syntävuosi) vaiheilla todettakoon, että silloisten osakeyhtiöiden (luvultaan noin tuhat) osakkeet näyttävät pankkiyhtiötä lukuun ottamatta vielä rajoittuneen vain sangen suppean kansalaispiirin omistukseen, ks. *Schybergsson* ss. 57—58.

Osake- ym. olojemme pienuudesta oli kyllä etunsakin, sillä meillä säästettiin 'suuressa maailmassa' 1800-luvun jälkipuoliskolla esiintyneistä osakehuijauksista: »Under små förhållanden och i saknad af börs har en aktiesvindel icke hos oss varit möjlig.» (LgB 1890: ABL s. 6).

set ja servituutit (ss. 41—47), ei tällöin mainitse osakkeita (sen enempää kuin muuallakaan luennoissaan), on täysin ymmärrettävää, kun muistetaan mitä juuri edellä on sanottu vuoden 1864 tilanteesta.⁵ Oudolta sensijaan tuntuu osakkeen huomiotta jättäminen seuraavassa mainittavassa (esine)oikeuskirjallisuudessa, joka ajoittuu noin puoli vuosisataa Ekelundin luentoja myöhemmäksi, tilanteeseen jossa uusi laajahko osakeyhtiölaki (1895, vuoden 1890 mietinnön pohjalta) ja jo noin tuhat osakeyhtiötä ovat olleet realiteetteja.

Niinpä *Wrede* vuosisadan lopulla julkaistuissa esineoikeuden luentokirjoissa ei lainkaan noteerannut osaketta esineoikeusobjektina, mikä tuskin olisi ollut ajateltavissa, jos osakevaihdannalla olisi jo ollut huomattavaa reaalitaloudellista painoa; myös oikeusdogmaattiset syyt lienevät hänen kohdallaan olleet vaikuttamassa.⁶ Tämä ignorointi muuten jatkui vielä hänen vv. 1925—1926 julkaisemassaan perusoppikirjassa.⁷ Vasta *Caseliuksen* tästä oppikirjasta toimittaman uuden laitoksen kautta osakepanttikin vihdoin (1947) tunnustettiin esineoikeuden perusopetuksen oppikirjatasolla.⁸

Myös *Julian Serlachius* jätti esineoikeusteoksensa ensilaitoksessa (1899) osakkeen oikeusobjektina lähes huomiotta. Myöhemmissäkin painoksissa (1912, 1916) hän omaksumansa esinekäsitteen mukaisesti pysyi kielteisellä kannalla, joskin myönsi parissa alaviitteessä tuollaisen »epävarsinaisen» panttauksen olemassaolon.⁹ Yhteisöoikeudellisemmin suuntautunut *Montgomery*¹⁰ sensijaan suhtautui jonkin verran suopeammin sellaisiin oikeus-

⁵ Vuonna 1854 (po. luentojen julkaisemisvuosi) oli maassamme vasta n. 35 osakeyhtiötä ja niistäkin toiminnassa ilmeisesti vain vajaat 20. Ks. *Schybergsson* ss. 19—24.

⁶ Wreden esineoikeus- ja esinekäsite rakentui kiinteästi fyysis-konkreettisen (reaali)esineen varaan. Ks. myös av. 7.

⁷ Tässä teoksessa (*Grunddragen av sakrätten enligt Finlands lag, I—II*) ei osakkeita mainita edes käsiteltäessä irtaimen pantin yhteydessä Wreden vain epävarsinaisena panttioikeutena pitämää »s.k. panträtt i rättigheter», jollaisina hän mainitsee panttioikeuden saataviin ja immateriaalioikeuksiin.

⁸ Ks. *Wrede—Caselius* II s. 541.

⁹ Ks. *Serlachius* s. 392 av. 1 ja s. 416 av. 3.

¹⁰ *Montgomeryn* osakeyhtiömyönteisestä asennoitumisesta riittänee todistukseksi seuraava katkelma hänen vuonna 1870 julkaisemastaan väitöskirjasta (*Om bolagskontraktet i 1734 års lag. Helsingfors 1870, s. VII*): »För att uppskatta betydelsen af denna bolagsform behöfva vi endast erinra oss att det är den som möjliggjort den stora industrin, och hvarutom menniskan i många fall skulle förblifvit vanmäktigt gentemot de väldiga naturkrafter, hvilka genom nutidens

objekteihin kuin »lotter i bolag»,¹¹ mutta ei aiherajoituksensa takia käsitellyt lainkaan panttioikeuskysymyksiä.¹²

Vuosisadan lopun oikeuskirjallisuudesta mainittakoon lisäksi, että osakeyhtiöoikeudellinen perusesitys *Chydenius* (Aktiebolag, 1897) mainitsee osakkeen panttauksesta parin alaviiterivin verran.¹³ Mitä taas osakkeen velkaeksekuution kohteena tuli, niin kommentoidessaan (VOYL:n 'aikalaista') UL:ia (1895) *E. Forsman* mainitsee parissa kohtaa sivumennen osakkeet,¹⁴ mikä sekin on enemmän kuin itse UL-tekstin vaikeneminen, joka etenkin UL 5:3:ssa herättää huomiota (»Yleisessä liikkeessä käypiä obligatsioneja ja muita arvopapereita»¹⁵ älköön...).

vetenskapliga upptäckter erbjudit sig till hennes tjenst. Genom aktiebolaget har civilisationen vunnit många af dess stoltaste och välsignelserikaste segrar... Men det är icke blott genom sina omedelbara resultater, som denna bolagsform blifvit af så stor vikt för vår tid. Den har äfven i allmänhet återverkat civiliserande genom att stärka känslan af den såväl moraliska som ekonomiska solidaritet, hvilken förbinder icke blott individerna af samma folk utan folken inbördes.»

¹¹ Ks. *Montgomery* ss. 491—492.

¹² *Montgomeryn*, Wreden ja Serlachiuksen esinekäsitteen osalta ks. oppihistorialliselta kannalta *Caselius* Panttikäsité ss. 91—92 (eritt. av. 1) sekä etenkin (*Montgomeryn* suhteen) *Lars Björne* Siviilioikeuden yleiset opit. Tutkimus saksalaisen oikeuden vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden yleisiin oppeihin lähinnä vuosina 1889—1945. Turku 1977, ss. 78—86.

¹³ Ks. *Chydenius* s. 34 av. 1 ja s. 75 av. 2. Näiden mainintojensa lisäksi hän sivuaa (s. 95) osaketta ja panttausta tietysti VOYL 21.2 §:n erikoislaatuisen panttaustilanteen kohdalla (kielto ottaa yhtiön omia osakkeita yhtiön saatavan pantiksi). Todettakoon, että sanottu 21.2 § oli VOYL:n ainoa alkuperäinen kohta, jossa osakepantti tuli esiin (VOYL 32 a § on vuodelta 1947).

¹⁴ Ks. *Forsman* s. 166 (esimerkkeinä UL 4:16:n ryhmästä »muu oikeus, joka on vissin asiakirjan varassa» hän mainitsee »konnossementit sekä yleisen talletusmakasiinin antamat talletustodistukset ja warrantit kuin myös osakekirjat») ja s. 195 (UL 5:3:n kohdalla). Vrt. m.t.s. 137, jossa hänen UL 4:3:n kohdalla esittämässään objektiluettelossa herättää huomiota osakkeiden (osakekirjojen) puuttuminen.

¹⁵ Tähän lakiteksti-ilmaisuun, jossa siis merkittävimpinä on pidetty »obligatsioneja» ja erittelemättömälle 'kakkossijalle' on jätetty »muut arvopaperit», on kiintoisaa verrata KuoletL 1 §:n alkuperäisasussa (1901) lueteltua 'rangijärjestystä': »Jos haltijalle tai nimitetylle miehelle tahi orderille asetettu obligatsiooni, vekseli tai muu sitoumus on kadonnut tai turmeltunut, tahi myös konnossementti, talletustodistus, warranti, osakekirja, talonki, vakuutuskirja taikka muu sellainen asiakirja, johon joku oikeus on yhdistetty...».

Myöhemmin on lainsäätäjän 'rangijärjestys'-toki muuttunut, ks. esim. YhtOmL (1958) 1.2 § (»osakkeeseen, osuustodistukseen, obligaatioon tai muuhun sellaiseen arvopaperiin»).

Myöskään oikeuskäytännössä ei osakkeiden panttaus näytä noihin aikoihin (1900-luvun alkuun tultaessa) juuri lainkaan esiintyneen ainakaan julkaistun oikeustapausmateriaalin tasolla,¹⁶ joskaan osakepanti varmastikaan ei ollut luottokäytännössä täysin tuntematon.¹⁷

I.2. Nykytilanteesta numerojen valossa

I.2.1. Kuva on VOYL:n syntyajoista ja vuosisadan vaihteesta muuttamine satoine osakeyhtiöineen muuttunut erittäin voimakkaasti tultaessa 1970-luvun loppuun ja samalla VOYL-'vanhuksen' viimeiseen voimassa-olovuoteen. Osakeyhtiöiden määrä on 70 vuodessa enemmän kuin satakertaistunut, mikä on vain yksi ilmentymä osakeyhtiön taloudellisen ja oikeudellisen merkityksen olennaisesta lisääntymisestä.

Sanottu muutos on heijastunut myös osakepantiin tämän vakuuslajin erittäin huomattavana etenemisenä: Osakepanti on kasvanut *toiseksi tärkeimmäksi reaaliavakuuskohteeksi*, edellään vain perinteinen, jo vuositaisesti dominoinut kiinteistökiinnitys, mutta takanaan kaikki muut kiinnitysvakuudet sekä esim. irtaimen tavarantoiminnan, obligaatioiden, talletustodistusten ym. saamisten panttaus jne. Tilastot 1970-luvulle tultaessa kertovat rahalaitosten myöntämien luottojen vakuuskannan jakautumisesta seuraavaa (karkeistaen esitettynä).¹⁸

¹⁶ Ks. esim. (ainuttakaan osakepanttaustapausta sisältämättöminä) *J. Serlachius Samling af Justitiedepartementets domar 1829—1865* (Helsingfors 1905) ja *K. W. Wallén Oikeustapauksien hakemisto. Kokoelma ylioikeuksien tuomioita ja päätöksiä* (Porvoo 1913; koskee vuosia 1863—1912). JFT:n oikeustapausosaston (bilaga) läpikäynnissä vuosilta 1897—1916 havaitsin vain kolme osakepanttauksen liittyvää oikeustapausta (JFT bil. 1906 s. 61 b n:o 8, 1911 s. 9 b n:o 5 ja 1916 s. 16 b n:o 13).

¹⁷ Ks. esim. *Schybergsson* s. 57 av. 21 (koskien jaksoa 1865—1896): »Ett vanligt förfaringssätt var att ett aktiebolags stiftare genom banklån finansierade övertagandet av en stor aktiepost, vilken därefter förpantades i banken.»

¹⁸ Seuraavien tietojen päiväys on 31.12.1973. Tämän jälkeiseltä ajalta ei valitettavasti ole saatavissa vastaavia julkistettuja vakuustietoja, johtuen virallisessa pankkitilastoinnissa toteutetuista muutoksista.

Esitettävät tiedot on seuraavaan otettu kirjoituksesta *Kärävä LML-koulutus* 19 ss. 77—81; vastaavat tiedot Suomen tilastollisessa vuosikirjassa ovat olleet hiukan suppeammat (ks. esim. vuosikirja 1975, taulu 151, s. 188). Tilastointiperusteista johtuen ovat eri pankkiryhmien tiedot sikäli vailla täyttä yhteismitallisuutta, että luottojen kolme pankkijuridista pääasiallista antamistyyppiä (ns. laina eli

a) Liikepankkien antamien lainojen vakuuskanta jakaantui prosentuaalisesti seuraavasti (31. 12. 1973):

1) kiinnitys (myös muu kuin kiinteistö-)	40 %
2) osakkeet	28 %
3) takaus	27 %
4) obligaatiot ja talletustodistukset	4 %
5) irtain tavara	0 %

Lisäksi huomattakoon, että runsas 1/5-osa lainoista oli ilman vakuutta eli, kuten harhauttavasti usein sanotaan, nimivakuuden varassa.

Liikepankkien lainojen yhteismäärä (em. vakuudeton 'viidennes' mukaan lukien) 31. 12. 1973 oli 10.2 mrd.mk.¹⁹ Jos lisäksi otetaan huomioon liikepankkien shekkitililuotot 1.6 mrd.mk, oli osakepantin osuus vakuuksista 26 %.

b) Osuuspankkien antamien lainojen ja vekseliluottojen vakuuskannan jakauma 31. 12. 1973 oli seuraava:

1) kiinnitys (myös muu kuin kiinteistö-)	49 %
2) takaus	32 %
3) asunto-osakkeet	12 %
4) muu käteispantti (myös muu osakepantti) kuin asunto-osakkeet	6 %

Osuuspankkiryhmän em. luotoista oli nimivakuuden varassa eli vakuudetta vain vähäinen määrä, vastaten yo. prosenttiyksikköihin suhteutettuna n. 4 prosenttiyksikköä. Yhteensä em. luottoja (vakuudettomat siis mukaan lukien) vuoden 1973 lopussa oli 10.5 mrd.mk.

c) Säästöpankkien antamien lainojen ja shekkitililuottojen yhteismäärän (31. 12. 1973: 6.0 mrd.mk) jakauma oli:

1) kiinnitys (myös muu kuin kiinteistö-)	47 %
2) käteispantti (valtaosin osakkeita)	20 %

velkakirjalaina, vekseliluotto, luotollinen shekkitili) on otettu jäljempänä mainittavin tavoin huomioon eri tavoin eri pankkiryhmissä; koska kuitenkin ylivoimaisesti dominoiva tyyppi eli ns. lainat on mukana jokaisen pankkiryhmän tiedoissa, on vertailukelpoisuus kuitenkin sängen tyydyttävää tasoa suuntaa antavan informaation kannalta.

Esitettävät numerotiedot ovat 'pyöristettyjä' ja niillä pyrinkin vain likiarvoisen suuntaa antavan käsityksen luomiseen.

¹⁹ Tässä esitettävien eräiden rahamäärien (n mrd.mk/31. 12. 1973) 'ajankoh-taistaminen' vuoden 1978 viimeisen päivän luottokannan tasolle on (erittäin karkeistavasti) suoritettavissa käyttämällä kerrointa 2.

3) takaus	17 %
4) valtion, kunnan yms. varoista ja vastuulla välitetyt lainat	16 %

Nimivakuusluottoja ei säästöpankkiryhmässä esiintynyt.²⁰

I.2.2. Syitä osakepanttauksen merkityksen kasvuun ja tämän panttioikeuden saavuttamaan vahvaan asemaan käytännön luottotoiminnassa ei ole aihetta ryhtyä tässä erityisesti selvittämään. Syyt ovat pääosin sangen ilmeiset muutenkin, joten riittänee yleinen viittaus itse osakeyhtiömuodon voimakkaaseen yleistymiseen ja sen kauan jatkuneeseen suosioon valittaessa yritysmuotoa tai muunkin kuin yritystoiminnallisen yhteisön juridista organisaatiomuotoa. Eräänlaisina virstanpylväinä, merkittävinä alkukohtina voidaan lisäksi ottaa esiin kaksi vuosilukua, 1912 ja 1926.

Vuonna 1912, puoli vuosisataa kestäneen ajoittaisen 'pörssitunnustelun' jälkeen, syntyi Helsinkiin pysyvä arvopaperipörssi. Se on luonut puitteet teollisuus-, kauppa- ja pankkiosakkeisiin sijoitettujen varallisuusarvojen järjestyneelle (osake)vaihdannalle sekä samalla myös, pörssinoteerausten kiinteyttäessä vakuusarviointia ja pörssivaihdannan helpottaessa vakuusrealisointia, osakepanttauksille. Vuonna 1926 puolestaan säädettiin AsOYL, joka merkitsi tälle jo ennen oman lain saantia kehittymään läheneelle suomalaiselle osakeyhtiöerikoisuudelle virallistumista ja sittemmin voimakkaaksi muodostuneen kasvun alkua.²¹

Nämä kaksi nimenomaan edellytyksiä luonutta tekijää, arvopaperipörssi ja asunto-osakeyhtiösäännöstö, ovat erityisen mainintansa arvoisiksi, että juuri *pörssiosakkeet* ja nyttemmin erittäinkin *asunto-osakkeet* ovat ne kaksi ryhmää, joille osakepanttioikeuden laaja käyttö ja tärkeys rakentuvat.²² — Asunto-osakepantin tärkeyttä voidaan valaista mm. seuraavanlaisin havainnoin:

²⁰ Nimivakuusluottojen olematon osuus säästöpankkiryhmässä ja niiden vähäinen osuus osuuspankkiryhmässä pohjautuu SäästöPL 48.2 §:n ja OsuusPL 40.2 §:n vakuussäännöksiin, joilla on rajoitettu ko. pankkien oikeutta antaa luottoa »pelkästään luoton saajan sitoumusta vastaan». LiikePL ei sisällä tällaista säännöstä, joka rajoittaa riskin ottoa. Ks. läh. *Erma* Pankkilait ss. 306—311. Ks. myös SäästöPL 51 § ja OsuusPL 43 §, sellaisina kuin ne ovat laeissa 680—681/31.8.1978.

²¹ Ks. asunto-osakeyhtiötyyppisistä yhtiöistä vuoteen 1926 mennessä esim. *Norrmén* ss. 31—34.

²² Asunto-osakeyhtiömuotoinen rakentaminen pääsi meillä varsinaisesti vasta II maailmansodan jälkeen täyteen vauhtiin (ns. grynderisysteemeineen). Tämä

- 1) Ruotsissa, josta AsOYL-tyyppinen yhtiölaji puuttuu ('tilallaan' osuustoiminnallinen bostadsrättsförening²³), on osakkeiden prosenttinen osuus liikepankkien yleisöluotonannossa vain noin 1/10-osa siitä, mitä juuri yllä on todettu Suomen liikepankkien osalta.²⁴
- 2) Suomessa oli tilastokeskuksen laskelman mukaan kotitalouksien asuntovelasta luottolaitoksille 31.12.1976 lähes puolet eli yli 6 mrd.mk asunto-osakkeiden hankinnasta ja ko. huoneistojen peruskorjauksesta syntynyttä velkaa,²⁵ jollaisten luottojen vakuutena tunnetusti on lähes aina juuri (asunto-)osakepanti.
- 3) Virallinen tilastomme koskien osakeyhtiöiden toimialoitain yhteenlaskettuja osakepääomia²⁶ osoittaa, että kaikkien osakeyhtiöittemme yhteenlasketusta nimellismääräisestä osakepääomasta (n. 15 mrd.mk suuruusluokan suureesta) peräti n. 50 % kuuluu asunto-osakeyhtiöille, ja luku on lähes 60 %, jos mukaan lasketaan asunto-osakeyhtiöitä lähellä olevat ns. kiinteistöosakeyhtiöt.²⁷ (Siis vain n. 40 % jää teollisuus-, kauppa-, luottolaitos-,

nousu lieene pääasiallinen syy siihen, että arvopaperipanttien prosenttinen osuus (suurimman rahalaitostyyppin eli) liikepankkien lainojen vakuuskannasta (nimi-vakuus mukaan luettuna) kehittyi seuraavan lukusarjan osoittamalla viitteellisellä tavalla:

1938: 11.6 % — 1948: 8.4 % — 1957: 13.2 % — 1973: 25.1 %.

²³ Ks. esim. *Norrmén* ss. 35—40 ja vuoden 1971 bostadsrättslag-säännösten kannalta *Knutsson—Lindqvist* ss. 14—16 ja 184—186 (osakeyhtiömuodon poissuljennan osalta), *Sandström* ss. 12—13 ja 19—21, *A. Olsson—Ramnek* passim.

²⁴ Ruotsissa oli v. 1974 osakkeiden ja obligaatioiden yhteisösuus yleisöluottojen vakuuskannasta vain 2.9 %, ks. *Kärävä* LML-koulutus 19 s. 81. Ks. myös tilastoa *Thunholm* s. 87, josta havaitaan osakepantin osuuden vielä 1929 olleen 32 %, mutta seuranneen yleismaailmallisen laman ja sen ilmentymien (mm. *Kreuger-tapaus*) jälkeen romahtaneen perusteellisesti, päätyen siis 2—3 %:n luokkaa oleviin osuuksiin. Vrt. 'spekulatiiviseen' panttikohdetyyppien katsaukseen *Lenander* ss. 12—14.

²⁵ Helsingin Sanomat 14.10.1977. Kyseinen luottomäärä sisältää tosin asunto-osakeyhtiöiden em. luottojen lisäksi myös vastaavat luotot asunto-osuuskuntien osuuksien osalta, mutta näiden merkitys on häviävän vähäinen asunto-osakkeisiin verrattuna (toisin kuin esim. Ruotsissa, jossa on n. puoli miljoonaa 'osuushuoneistoa' vuoden 1971 bostadsrättslag-normiston alaisuudessa, ks. *A. Olsson—Ramnek* s. 166; Tanskassa sensijaan 'andelslejlighed'-asuminen ei ole kovin yleistä, ks. *Grubbe* s. 13; Norjassa runsas 10 % väestöstä asuu 'osuuskunnallisesti', kun taas osakeyhtiöiden osuus on hyvin vähäinen, ks. *Krüger—Wyller* ss. 18 ja 37).

²⁶ Ko. tiedot viimeksi julkaistu Suomen tilastollisen vuosikirjan vuoden 1974 laitoksessa (ss. 178—179), 31.12.1973 vallinneen tilanteen mukaisina.

²⁷ Tästä osakeyhtiötyypistä ks. lähemmin jälj. s. 59 av. 31.

vakuutuslaitos-, palvelus-, rakennustoiminta-, liikenne- ja maa/metsätalousalojen osakeyhtiöille.) Paitsi että ko. prosenttilukema jo sinänsä samoin kuin sitä vastaava miljardisumma sinänsä kuvaavat kyseisten osakkeiden merkittävyyttä, niin lisäksi on muistettava, että asunto-osakeyhtiöiden nimellinen osakepääoma yleensä on vain murto-osa yhtiöiden (osakepääomasta ynnä etenkin rahastoista koostuvista) omista pääomista.²⁸

Paitsi juuri mainittuja osakeyhtiöliitännäisiä seikkoja voitaneen 'ulko-yhtiöllisenä' osakepantin kasvusyynä viitata siihen, että vakuuksia perinteisesti dominoinut (ja yhä dominoiva) kiinteistökiinnityspankki ei voi maapohjan lisääntymättömyyden takia pysyä ekspansiivisen luottokasvun (ja johdannaisen vakuustarvekasvun) tahdissa.²⁹ Kasvupaine on siksi kanavoitunut muualle, meillä osakepanttiin ja takaukseen.³⁰

²⁸ Tosin myös muista osakeyhtiöistä (siis 'varsinaisista' liikeyritystyyppin osakeyhtiöistä) pitää paikkansa, että taseen osoittama osakepääoma on vain vähäinen osa yhtiön oman pääoman eristä. Mutta vastapainoksi ovat nämä liikeyritystyyppiset osakeyhtiöt keskimäärin tuntuvasti enemmän vieraan pääoman varassa kuin asunto-osakeyhtiöt (onhan teollisuusosakeomistuksesta joskus puhuttu, suurpääoman sijasta, »suurvelkapääomana»).

²⁹ Kiinteistökiinnityksen degressiivisestä kehityksestä saa käsitystä esim. tarkastelemalla kiinnitysvakuuden prosenttisen osuuden vaihteluja rahalaitosten yleisölle antamien lainojen vakuuskannassa (Suomen tilastollisessa vuosikirjassa oma taulunsa, päättyen tilanteeseen 31. 12. 1973; ks. lähemmin ed. av. 18). Seuraava lukusarja (pyöristettyine ja vain suuntaa-antavan tasoiksi tarkoitettuine lukuineen, joita laskettaessa myös em. ns. nimivakuus on sisällytetty kokonaisvakuuskantaan) osoittaa kiinnitysvakuuden osuuden laskeneen vähittäisesti, mutta tasaisen jatkuvasti:

1968:	51 %	1971:	47 %
1969:	50 %	1972:	46 %
1970:	48 %	1973:	43 %

(Näissä luvuissa kiinnitysvakuus sisältää myös irtaimen kiinnitykset, mutta niillä ei ole kiinnitysvakuusryhmässä muuta kuin marginaalinen asema, eikä degressiivinen tendenssi ryhmässä johdu niistä.)

Kiinnitysvakuuden tähän degressioon lieenee vaikuttanut myös (kiinnitysvelkojen korkojen vähennysoikeutta koskenut) verotuslainsäädäntö, ks. esim. *Kärävä LML-koulutus* 19 s. 75 ja *Vakuusopas* s. 39.

³⁰ Takauksen osuus av. 29:ssä mainitussa vakuustilastossa on ollut (em. kautena 1968—1973) jatkuvasti ja tasaisesti joskin lievästi nouseva. Etenkin ns. pankkitakauksen käytön kasvu on erikseen mainittava.

II. OSAKEPANTIN REALITEETTEJA NYKYHETKELLÄ

II.1. Osakkeiden tyypit panttikelpoisuuden kannalta

Luottokäytännön realiteetit sanelevat pitkälle erilaisten osakkeiden *praktisen panttikelpoisuuden*, luotonantajatahojen osoittaman suuremman tai pienemmän halukkuuden ottaa tietynlaisia osakkeita pantiksi ja suu-remmasta tai pienemmästä vakuusarvosta. Juridiselta panttikelpoisuudeltaan täysin samanveroiset osakkeet voivat reaalisessa vakuuskäytännössä olla panttikelpoisuudeltaan hyvinkin 'eriarvoisia'. Luotto- ja vakuuspraksiksen kannalta, etenkin sen ylivoimaisesti tärkeintä sektoria eli organisoituja luotonantomarkkinoita (raha-, luotto- ym. rahoituslaitokset) ajatellen, voidaan osakepanti jaotella seuraavasti, käyttämällä jakopuusteena kyseisten yhtiöiden eräitä ominaislaadullisia piirteitä, jotka heijastuvat ko. yhtiöiden osakkeiden panttikelpoisuudessa.

A) Huoneisto-osakkeet

1) asunto-osakeyhtiöissä

2) ns. keskinäisissä kiinteistöyhtiöissä³¹

Sekä ryhmä A1 että A2 on lisäksi jaettava kahtia sen mukaan, onko a) yhtiö vielä ns. rakennusvaiheessa vain onko b) yhtiö jo 'valmis' rakentamisen kannalta.

B) Yleistyyppiset osakkeet

eli vailla A-tyyppille ominaista hallintaoikeusliityntää olevat 'tavalliset' osakkeet, etenkin osakkeet OYL:n ja vain OYL:n

³¹ Keskinäisellä kiinteistöyhtiöllä (termi on käytännön luoma, 'legalisoimaton') tarkoitan sellaista OYL:n mutta ei AsOYL:n alaista — eri asia on AsOYL:n mahdollinen analoginen sovellettavuus — yhtiötä, jonka toiminta on yhtiöjärjestyksessä yksilöity tiettyyn kiinteistöljaintiin liittyväksi ja jossa osakkeet on yhtiöjärjestyksen (tms. pysyväisluonteisen oikeusperusteen, kuten yhtiökokouksen tekemän erityisen hallintaoikeuspäätöksen) nojalla yksilöity tuottamaan hallintaoikeuden tiettyyn huoneistoon yhtiön omistamassa talossa. Se että yhtiötä ei ole rekisteröity asunto-osakeyhtiönä, voi johtua joko siitä, että yhtiön yhtiöjärjestys ei täytä AsOYL 1 §:n vaatimusta («enin osa on varattu... asunohuoneistoiksi»), tai siitä, että huolimatta ko. vaatimuksen täyttymisestä perustajat ovat päättäneet valita yhtiön tyyppiä yleistyyppin.

Näitä yhtiöitä lähellä ovat (ennen AsOYL:n voimaantuloa eli ennen 1.3.1926 rekisteröidy) ns. kvasi-asunto-osakeyhtiöt, joihin sovelletaan AsOYL 10—24 §:n säännöksiä; ks. esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 171—172, *Norrmén* ss. 31—33, *Palsala* s. 12, *Kankaanranta* DL 1966 ss. 261—281, KM 1972 A 9 s. 12.

Kokonaan eri asia on kiinteistöyhtymä, josta säädetään TVL 4.2 §:ssä; se ei ole osakeyhtiö.

alaisissa yhtiöissä,³² mutta myös osakkeet pankki- ja vakuutusalan osakeyhtiöissä.³³ — Tämä 'liiketoiminnallisten' yhtiöiden ryhmä³⁴ voidaan vakuuskäytännön realiteettien kannalta jakaa osakkeiltaan seuraavasti:³⁵

- 1) pörssiosakkeet³⁶
- 2) normaalivaihdannalliset (ei-pörssi)osakkeet eli pörssipiiriin kuulumattomat mutta silti kohtalaisen yleisesti vaihdannan kohteina esiintyvät osakkeet³⁷
- 3) satunnaisvaihdannalliset osakkeet eli B1- ja B2-ryhmien ulkopuolelle jäävien yhtiöiden osakkeet (esim. perhe- tai yhdenyhtiöosakkeet), joiden vaihdantaa esiintyy vain satunnaisesti ja tilapäisesti (jos sitäkään), vailla mitään 'kurssinmuodostusta' mahdollistavaa säännöllisyyttä.³⁸

³² Rajanveto B- ja A-ryhmien välillä ei ole aivan tarkka nojaututtaessa pelkästään kriteeriin »OYL:n ja vain OYL:n alaiset yhtiöt», sillä tämä määrehän pitää piirissään myös em. keskinäiset kiinteistöyhtiöt (ks. av. 31), minkä vuoksi B-ryhmässä tarvitaan lisäkriteeri (siis puuttuva huoneistoliityntä eli osakkeilta puuttuva huoneisto-osakkeen ominaisuus; termistä huoneisto-osake ja huoneisto-osakeyhtiö ks. HE 1925:18 s. 8, jossa KKO lausunnossaan AsOYL-ehdotuksesta esitti yhtenäislakia asunto- ja kiinteistöyhtiöille).

³³ Ks. erilaisista osakeyhtiön legaalityypeistä jo ed. s. 2 (eritt. av. 2—3).

³⁴ Tätä B-ryhmää eli 'liiketoiminnallisia' osakeyhtiöitä voidaan pitää osakeyhtiömuodon alkuperäisenä ja varsinaisena kenttänä ja siten primaarina suhteessa A-ryhmään (etenkin sen kotimaiseen erikoisuuteen, asunto-osakeyhtiöön). Jälkimmäinen ryhmä on kuitenkin tekstissä yllä otettu ensimmäisenä esiin, osittain esitysteknisistä syistä (A-ryhmä on määriteltävissä positiivisesti, B-ryhmä taas helpommin negatiivisesti), osittain asunto-osakepantin käytännöllistä tarkeysrealiteettia osoittamaan.

³⁵ Ks. nyt seuraavaa kolmijaotusta lähelle tulevaa Roosin jaotusta: avoimet, prototyyppiset ja suljetut osakeyhtiöt, Roos ss. 35—37 ja 49—52, ks. myös *Sandström* ss. 32—35. — Ruotsin osalta mainittakoon samalla sellainen legaalikäsite kuin *fåmansbolag*: »aktiebolag, vari minst 75 procent av aktierna äges eller på därmed jämförligt sätt innehas, direkt eller genom förmedling av juridisk person, av högst tio fysiska personer» (ks. läh. esim. *Rodhe* ss. 240—241). — Suljetujen yhtiöiden tyyppin osalta de lege ferenda Ruotsissa ks. SOU 1978:66, jossa ehdotettu uusi eräänlainen pienosakeyhtiötyyppi (*andelsbolag*) on tarkoitettu juuri sellaisille yhtiöille, jossa yhtiömiesten määrä ja piiri on ja on tarkoituskin pitää laajuudeltaan ja koostumukseltaan suppeana ja kontrolloituna, vailla osuuk-sien vapaata luovutettavuutta.

³⁶ Pörssiosakkeet on suppeampi käsite kuin pörssiyhtiön osakkeet, sillä jälkimmäisistä saattaa vain osa (tietty yhtiöjärjestyksessä yksilöity sarja tms. ryhmä) olla pörssilistalla, kun taas loput (kantaosakeyhtyyppiset) osakkeet tällöin on jätetty pörssivaihdannan ulkopuolelle (perustajasuvun tms. tahon omistamina).

³⁷ Tästä osakeyhtyyppistä ks. lähemmin jälj. II.3.2.

³⁸ Tästä osakeyhtyyppistä ks. lähemmin jälj. II.3.3.

Seuraavassa tarkastelen ryhmittäin näiden osaketyyppien (A—B) ja niiden alaryhmien käyttöä ja käyttökelpoisuutta osakepantteina vallitsevan luottopraksiksen realiteettien pohjalta.³⁹

II.2. Huoneisto-osakkeiden panttikelpoisuus

II.2.1. Asunto-osakkeet (eli huoneisto-osakkeiden ylivoimaisesti tärkein tyyppi⁴⁰) ovat kuten tunnettua ja kuten sanottu erittäin käyttökelpoinen ja suosittu panttikohde: Panttioikeus asunto-osakkeeseen on tärkein arvopaperipanttien ryhmä ja siten myös merkittävin ryhmä koko irtaimen pantin alueella.⁴¹ Erityisesti yksityishenkilöiden saamissa luotoissa niiden merkitys on keskeinen organisoidussa luotonannossa, valtaosaltaan tietenkin asuntoluotoissa, jolla sektorilla ne myös esiintyvät yksityishenkilöiden välisissä luotoissa tärkeänä panttina (asunto-osakekaupat, joissa osake jää myyjän pantiksi hänen myöntäessään maksuaikaa kauppahinnalle). Mutta myös verraten monen liikeyrityksenkin luoton vakuutena on nykyään asunto-osake.

Asunto-osakkeen suosio panttina perustuu — paitsi tietysti reaalitaloudellisena taustaedellytyksenään siihen, että Suomessa kotitaloussektorin säästäminen poikkeuksellisen suuressa määrin tapahtuu asuntosäästämisenä siihen liittyvine luottomuotoisen lisärahoituksen tarpeineen ja tästä seuraavine vakuustarpeineen — näiden osakkeiden rahallisen vakuusarvon keskimääräisesti sangen hyvään pysyvyyteen ns. aikariskin suhteen.⁴² Asunto-osakkeiden reaaliarvot eivät ole missään vaiheessa (sotien

³⁹ Seuraavan esityksen (= jaksot II.2 ja II.3) pääasialliset lähteet: *Vakuusopas* ss. 29—33 ja 37—43, *Suomela Rahatalouden tietokirja* ss. 178—179, *Kärävä LML-koulutus* 19 ss. 69—70, *Kylmänen LML-koulutus* 19 ss. 87—90 ja 94, *Erma—Kärävä—Riihimäki* ss. 175—183 ja 215—217.

⁴⁰ Ks. ed. s. 57 av. 27:n edellä olevaa, joka osoittanee asunto-osakkeiden selvän dominanssin suhteessa kiinteistöosakeyhtiöiden osakkeisiin, etenkin kun otetaan lisäksi huomioon, että kaikki (ko. virallisen tilaston ryhmään lasketut) kiinteistöyhtiöt eivät suinkaan ole keskinäisiä juuri edellä (av. 31) määritellyssä merkityksessä eli osakkeiden pysyvälunontaisen huoneistokohtaisen sidonnaisuuden osalta.

⁴¹ Tämän 'jyvitysarvion' osalta viitataan juuri edellä jaksossa I.2. esitettyyn.

⁴² Käsitteillä vakuusarvo ja aikariski tarkoitetaan seuraavaa: Vakuusarvo eli se rahamäärä, joka panttiobjektista voidaan sitä panttina realisoitaessa arvioida saatavan panttivelkojan saamisen suoritukseksi, määräytyy siten, että objektin nykyisestä käyvästä arvosta vähennetään luottoajan pituuden mukaan määräy-

jälkeisenä normaaliaikana) laskeneet ainakaan huomionarvoisesti, vaan suuntaus on useimmiten ollut selvästi päinvastainen.

Yllä esitetyt huomiot koskevat erityisesti suurten ja keskikokoisten asutuskeskusten 'normaaleja' osakehuoneistoja (luksus- tms. erikoishuoneistot ovat eri asia vaikeamman edelleenmyytävyytensä eli realisoitavuutensa takia), sillä tällaisilla paikkakunnilla asunto-osakkeilla on suhteellisen kiinteät ja toimivat markkinat. Kaikkia asunto-osakkeita koskee vakuusarvon määrittämisessä kysymys mahdollisesta lunastus- tms. siirryntärajoituslausekkeesta yhtiön yhtiöjärjestyksessä. Jos nimittäin lunastusmahdollisuus on ja lunastushinta on yhtiöjärjestyksessä määritetty muuksi kuin todelliseksi kauppahinnaksi (kuten esim. valtion erityislakiperusteista lainoitustukea saaneessa yhtiössä), niin tämä seikka alentaa vakuusarvoa, koskapa lunastussumma jää alle käyvän kauppahintatason. OYL 3:3.2:n mahdollistama lunastushinnan sovittelu, joka koskee 'vanhojakin' lunastuslausekkeitä (OYLvpL 7.1 §), voi joissakin tapauksissa jonkin verran auttaa asiaa, mutta ilmeisen riittämättömästi (»kirkko keskelle kylää»-ratkaisun ollessa ehkä tulos pitkän prosessaamisen jälkeen).

Asunto-osakkeen normaalina vakuusarvosuosituksena pidetään yleensä, mikäli erityisiä riskitekijöitä ei ole,⁴³ 60—80 % osakkeen arvioidusta käyvästä myyntihinnasta.

II.2.2. Se mitä asunto-osakkeista on juuri esitetty, on lähtenyt (helposti havaittavasta) olettamuksesta, että kyseessä on 'valmis' asunto-osakeyhtiö, jossa siis ns. *gryndausvaihe tai muu rakennusvaihe* on päättynyt⁴⁴ ja taloyhtiön hallinnoimisvalta (ynnä osakekirjojen hallinta) siirtynyt — ehkä jo hyvinkin kauan sitten — perustajataholta huoneistojen varsinaiselle hyödyntäjätaholle. Asunto-osakkeen vakuuspotentiaalin hyväksikäyttö

tyvänä epävarmuustekijänä ns. aikariski sekä lisäksi ns. realisointiriski (mm. kyseisen objektityypin markkinoiden kehittyneisyys-/kehittymättömyysasteen funktiona ja ottaen huomioon pakkomyynteille ominainen taipumus tuottaa alhaisempi hinta kuin vapaaehtoisessa kaupassa saatava).

⁴³ Erityisenä riskiseikastona voidaan, edellä jo mainittujen lisäksi, huomauttaa osakkeenomistajan eventuaalisesta yhtiövastikevelasta ao. yhtiölle (ks. AsOYL 16 §, sanktiona huoneiston 'pakko-otto' yhtiön hallintaan määrääjäksi, josta säännöstöstä lähemmin jälj. teoksen 12 § IV).

⁴⁴ Luonnollisesti rakennusvaiheidenkin asunto-osakeyhtiö on jo juridisesti 'valmis' (eli itsenäisenä oikeushenkilönä syntyneeksi tunnustettu) heti asianmukaisen rekisteröinnin tapahduttua, ks. ed. s. 1 av. 1. — Todettakoon, että asunto-osakeyhtiölakikomitea esitti 1972 erityisen rakennusvaiheen virallistuttamista (yhtiön toiminimessä näkyvää rv-lyhennettä myöten), ks. KM 1972 A 9 ss. 11 ja 17.

on kuitenkin ollut ja edelleenkin on erittäin yleistä jo rakennusvaiheen aikana, jolloin ns. grynderi tms. vielä on osakkeiden omistajana, kun taas asunnon (tai liikehuoneiston) tuleva varsinainen hyödyntäjätaho toistaiseksi on vain ostajana (omistusoikeuden siirtyessä hänelle vasta koko kauppahinnan tultua maksetuksi ja rakennusvaiheen päätyttyä).

Mikäli tällaisen rakennushankkeen arvioidaan olevan terveellä pohjalla, on organisoidussa luotonannossa katsottu tällaisenkin 'keskeneräisen' osakevakuuden vakuusarvon nousevan 60—80 %:n luokkaan laskettuna siitä kauppahinnan osasta, minkä ostaja (luotonsaaja) on siihen mennessä maksanut perustajataholle.

Sanotun 'omistuksensiirryntä- ja rakennusvaiheessa' olevan osakearvon panttaus ostajan (tulevan omistajan) luoton vakuudeksi tapahtui aikaisemmin kuten tunnettua ns. luovutussitoumuksen kautta, jonka ostajan luotonantaja sai grynderitaholta.⁴⁵ Nytemmin eli 1.5.1972 alkaen tapahtuvat vastaavat panttaukset rahalaitosten kehittämän ja laajaan käyttöön saattaman ns. RS-järjestelmän puitteissa, aikaisemman asiain-tilan osoittauduttua (myös osakepanttausten kohdalla) liian alttiiksi erilaisille riskeille suoranaisia väärinkäytöksiä myöten.⁴⁶

RS-järjestelmää vastaava kontrolloitu asuntorakentamis- ja rahoitusmenettely esiintyy myös valtion osalainoitustuella AsTuotL:n puitteissa tapahtuvassa rakentamisessa. Vakuutena voivat AsTuotL 8.1 §:n mukaan tulla kyseeseen myös asunto-osakkeet (8.2 §:ssä määritellyn tavoin laskettavaan 95 %:n vakuusarvoon saakka ⁴⁷).⁴⁸

⁴⁵ Ostajan ja hänen pankkinsa sovittua luotosta ko. pantteineen antoi siis grynderitaho sanotun luovutussitoumuksen ostajan po. luotonantajalle, sitoutuen luovuttamaan aikanaan annettavan osakekirjan (tai kaupan ehkä purkautuessa, ostajalle palautettavaksi kuuluvat maksut) vain ja suoraan tälle ostajan pantti-velkojalle. Ks. lähemmin esim. *Kärävä Rakentamispäivä* ss. 44—48, *Norrmén* ss. 168—173.

⁴⁶ RS-järjestelmästä osakepanttauksen kannalta (mm. RS:n vaikutuksesta osakepanttausliitännäisiin oikeudellisiin riskeihin) ks. jälj. 16—19 §.

⁴⁷ AsTuotL 8.2 §:n mukaan saa asunto-osakepanttia »vastaan myönnettyjen lainojen yhteismäärä ja huoneiston arvioitu osuus yhtiön kokonaislainoituksesta olla enintään 95 prosenttia huoneiston osalle arvioidusta hyväksytystä hankinta-arvosta.» Vrt. AsPeruspL 11.3 § (90 %:n yläraja). — Ks. tällaisen osakkeen arvon määräytymisestä eräältä kannalta KKO 1978 II 22.

⁴⁸ Samantyyppisen sääntelyn kuin em. AsTuotL 8 § sisältää myös Mustalais-AsL 8 §, jonka mukaan vastaava 95 %:n enimmäisvakuusraja lasketaan »osakkeiden arvosta».

II.2.3. Mitä edellä on sanottu (valmiista) asunto-osakeyhtiöstä ja sen osakkeista, pitää pääosin vastaavasti paikkansa myös AsOYL 25 §:ssä tarkoitetuista vanhoista ns. kvasi-asunto-osakeyhtiöistä.

Samoin mitä edellä on esitetty (valmiista tai rakennusvaiheisesta) asunto-osakeyhtiöstä, on pääosin vastaavasti sovellettavissa em. keskinäisiin kiinteistöosakeyhtiöihin; rakennusvaiheisina nekin kuuluvat RS-järjestelmän piiriin samalla tavoin kuin asunto-osakeyhtiötkin.

Kiinteistöyhtiöiden, etenkin vanhempien, osalta on kuitenkin mainittava erityisenä niihin liittyvänä riskimomenttina, että niissä (toisin kuin valmiissa asunto-osakeyhtiössä) monesti yli 50 % osakekannasta on yhden yksityishenkilön tai yksityisen yhteisön omistuksessa. »Tämä seikka saattaa tehdä väärinkäytökset mahdollisiksi», joten »omistuksen keskittymisen yksiin tai harvoin käsiin saattaa alentaa osakkeiden vakuusarvoa».⁴⁹

Joissakin kiinteistöyhtiöissä saattavat lisäksi huoneistohallintaoikeus ja vastikeperustekysymykset olla yhtiöjärjestyksessä sääntelemättä ja siksi epävarmimmalla pohjalla kuin asunto-osakeyhtiössä, mikä seikka myöskin on omana riskitekijänään vaikuttamassa siihen suuntaan, ettei kiinteistöyhtiön osakkeen vakuusarvo aina yllä samalle keskitasolle kuin asunto-osakkeen.

II.3. Yleistyyppisten osakkeiden panttikelpoisuus

II.3.1. Edellä ss. 59—60 tarkoitetuista yleistyyppisistä osakkeista ovat tuolloin ensimmäisinä mainitut eli pörssiosakkeet selvästi sopivimpia ja suosituimpia pantteina, järjestyneiden vaihdantamarkkinoittensa ja jatkuvien hintanoteeraustensa ansiosta. Pörssiosakkeiden vakuusarvo laskeaan niiden pörssinoteerausten pohjalta, ei kuitenkaan päivän kurssista lähtien vaan pitemmän jakson keskipurssiin tukeutuen. Tämä pitempi jakso vaihtelee pörssiyhtiöstä ja suhdannekäyristä riippuen yleensä kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen, joskus ylikin.

Keskimääräiseksi vakuusarvoksi pörssiosakkeille on suositeltu 60—70 % yhtiölle lasketusta em. keskipurssista.⁵⁰ Aikariski on pörssiosakkeiden kohdalla kuitenkin olennaisesti suurempi kuin (lähes olematon) aikariski asunto-osakkeiden kohdalla. Vuoden tai kahden aikavälillä

⁴⁹ Sitaatit: *Vakuusopas* s. 42.

⁵⁰ On myös esitetty 'haarukkaa' 60—80 %, *Kylmänen LML-koulutus* 19 s. 90.

saattaa yhtiön osakkeiden pörssikurssi laskea enemmänkin kuin mihin em. 60 %:n mukaisen vakuusarvon puitteissa varaudutaan.⁵¹ Eri yhtiöt ja eri toimialat⁵² ovat tässä suhteessa tietysti 'eriarvoisia', joten yleistyksiä on vältettävä (esim. väitetä, että pankkiosakkeissa aikariski olisi vähäisempi kuin teollisuusosakkeissa⁵³).

II.3.2. Toiselle edellä (s. 60) mainitulle yleistytyypisten osakkeiden ryhmälle, »normaalivaihdannalliset (ei-pörssi)osakkeet», voidaan sanoa ominaiseksi, että vaikka niitä ei noteeratakaan virallisessa pörssissä — monesti kylläkin pörssin yhteydessä ns. mustalla taululla —, niin niillä silti on kohtalaisen säännöllisesti yleisempääkin kysyntää (vaihdantaa) ja sen myötä myös jossain määrin vakiintunut tai ainakin arvioitavissa oleva kurssitasonsa. Tämä edellyttää yleensä, paitsi että yhtiö on kooltaan ainakin keskisuiuri,⁵⁴ että yhtiön osakekanta on suppeita piirejä laajemmalle levinnyttä ja että yhtiöllä on suhteellisen vakiintunut osinkopolitiikka. Lisäksi voidaan edellyttää, että yhtiöjärjestyksessä ei ole lunastus- tms. siirryntärajoitusklausuulia (yli normaalin ns. ulkomaalaislausekkeen).

Tässä ryhmässä, johon juuri sanotun johdosta ei siis kuulu perheyhtiöitä, valtionyhtiöitä tai muita yhdenyhtiöitä⁵⁵ eikä pieniä yhtiöitä,⁵⁶ on

⁵¹ Viime vuosien lama on todistanut tätä heijastuessaan myös pörssinoteerauksissa Helsingin arvopaperipörssissä. Vuoden 1978 alussa saatettiin todeta, että (HS 10.1.1978 s. 19) »kurssit ovat nyt laskeneet taukoamatta syksystä 1973, yli neljä vuotta... Viime vuosi (1977) ei aiemmista lamavuosista poikennut. Osakkeiden arvosta lohkesi indeksien mukaan noin kuudennes ja päälle tulivat inflaatiotappiot.» Suurin vuonna 1977 tapahtunut yhtiökohtainen pörssi-indeksin lasku oli jopa 42 %. — Lokak. 1978 on alkanut uusi selvä kurssinousu.

⁵² Eri yhtiöitä on pörssilistalla nykyään n. 50, jakautuen päätoimialoittain: pankit (4), vakuutus (3), kauppa ja liikenne (10), teollisuus (32).

⁵³ Niinpä esim. vuoden 1977 aikana kahden suurimman liikepankin kurssi-indeksi laski 15—16 %, samalla kun eräiden teollisuusyhtiöiden indeksi nousi ainakin saman verran (ks. HS 10.1.1978, s. 19).

⁵⁴ Eräänlaisena koon mittarina voitaneen mainita pörssiyhtiöiden osakepääoma: v. 1975 lopussa oli pörssiyhtiöiden keskimääräinen osakepääoma n. 50 milj. mk:n suuruusluokkaa.

Vertailun vuoksi todettakoon, että TVL 48.1 §:n säätämä osakepääoman alaraja on 0,5 milj.mk, kyseen ollessa osakeyhtiöistä, joille osakkeen verotusarvon vahvistaa verohallitus (eikä verolautakunta). Näitä yhtiöitä oli vuonna 1978 lähes 1500 (pörssiyhtiöt pois lukien), osakekantojensa yhteenlaskettuna verotusarvona 8,4 mrd.mk (pörssiyhtiöillä 5,8 mrd.mk).

⁵⁵ Tällaisista 'faktisista' osakeyhtiötyypeistä kuin perheyhtiö, yhdenyhtiö jne. ks. mainintoja ed. s. 2 av. 2 sekä käytännön tilannekatsausta TE 1977: 28 ss. 48—53.

⁵⁶ Esitetyistä kriteereistä johtuen kyseinen (normaalivaihdannallisten osak-

osakkeiden panttikelpoisuus melko hyvä. Vakuusarvo on keskimäärin jonkun verran pörssiosakkeiden alapuolella, koska sekä aikariski että realisoinnin sujuvuus ovat asteen verran ongelmallisempia: vakuusarvoksi suositellaan rahalaitostaholla 50—60 % nykyarvosta.

Ryhmään voitaneen arvioida kuuluvan likimäärin parisataa yhtiötä.

Nyt käsiteltävän ryhmän yhteydessä voidaan erikoistapauksena mainita ns. puhelinosakkeet,⁵⁷ jotka usein hyväksytään panteiksi yksityishenkilöiden vähäisissä lyhytaikaisuutoissa (vakuusarvonaan n. 70 % käyvästä hinnasta). Riskitekijäksi on katsottu tällaisen osakkeen mahdollinen yhtiöjärjestysperusteinen vastuu maksamattomista puhelinlaskuista.⁵⁸

II.3.3. Kolmas mainittu ryhmä (ks. s. 60) eli satunnaisvaihdannalliset osakkeet käsittää valtaosan yleistyypisistä osakeyhtiöistämme, ts. kaikki muut paitsi pörssiyhtiöt ja juuri käsitellyt 'normaalivaihdannalliset' yhtiöt. Ryhmä käsittää lukuisat pienet yhtiömme, samoin perhe- ja yhdenyhtiöt, olivatpa ne pieniä tai keskikokoisia tai suuria.

Näiden yhtiöiden osakkeille on ominaista, että niiden vaihdanta, sikäli kuin sitä ylipäänsä esiintyy, on niin vähäistä ja satunnaista,⁵⁹ ettei mistään myyntihintapohjaisesta kurssista voida edes puhua. Osakkeelle voidaan kyllä laskea ns. matemaattinen arvo taseiden nojalla ja tuottoarvo osinkojen mukaan, ja tiettyä johtoa saadaan myös osakkeelle vahvistetusta verotusarvosta,⁶⁰ mutta vakuusarvon määrittäminen ei yleensä voi lähteä

keiden) yhtiötyyppi tulee lähelle niitä yhtiöitä, joita voitaisiin (ainakin hiukan pitemmällä tähtäimellä) pitää pörssikelpoisina, mutta jotka eri syistä eivät ole hakeutuneet pörssilistalle. Tädestä yhteneväisyydestä ei toki ole kyse, vaan jälkimmäinen ryhmä (pörssikelpoiset yhtiöt) lienee vaativuudessaan suppeampi.

⁵⁷ Ks. näistä ja puhelinosuuksista ed. s. 3 (av. 4:n kohdalla).

⁵⁸ Tähän liittyviä kysymyksiä käsitellään (mm. prejudikaatin KKO 1977 II 32 valossa) jälj. ss. 271—276 ja 304—305.

⁵⁹ Ks. esim. *Olsson JFT* 1969 s. 274: »De allra flesta aktiebolags aktier omsätts aldrig eller sällan och betydligt mindre ofta än bostadsaktiebolags aktier». Ja *KM* 1936: I s. 98: »Lukuisten yhtiöiden, kuten ns. yhdenmiehen yhtiöiden, perheyhtiöiden, monien tytäryhtiöiden... osakkeet eivät ole kaupan arvopaperimarkkinoilla, eikä niitä, paitsi ehkä jossakin määrin pantiksi, hanki itselleen juuri muut kuin ne, joilla on lähempiä tietoja aikaisemmista osakkeenomistajista.»

⁶⁰ Näistä ja muista osakkeen eriperusteisista arvoista sekä sellaisten tekijöiden kuin enemmistö/vähemmistö/vaa'ankieli vaikutuksesta osakke(iden) arvoon ks. esim. *Caselius LM* 1950 ss. 319—326 (pontenaan s. 326: »Puheet niin ylimalkaisesta käsitteestä kuin osakkeen niin sanotusta todellisesta arvosta ovat arvottomia.»), *Taxell Rättsskydd* ss. 216—219, *Muukkonen DL* 1977 ss. 104—113 sekä *HE* 1977: 27

sanotuista tekijöistä. Kyseisissä yhtiöissä on nimittäin ensiksikin omistuksen keskittymisen takia subjektiivinen elementti yhtiön johdossa otettava huomioon aikariskiä vaikeasti laskettavin tavoin mutta silti merkittävästi lisäävänä. Ja toiseksi näissä yhtiöissä on erittäin epävarmaa, onko (pantti)osakkeille lainkaan löydettävissä ostajaa (kohtuuhintaisesta puhumattakaan), ts. realisointiriski on poikkeuksellisen suuri. Siksi vakuusarvosuositus on niinkin laaja-alainen ja toisaalta alhainen kuin 0—50 %.⁶¹

Näiden yhtiöiden osakkeiden panttikelpoisuutta onkin mielestäni lähestyttävä toisesta näkökulmasta ja tarkastella panttaamista seuraavan jakoperusteen avulla:

- panttina vähemmistöosake-erä
- panttina enemmistöosake-erä
- panttina koko osakekanta.

Vähimmillään on vakuusarvo tietenkin silloin, kun kyseessä on vähemmistöerä osakkeita. »Yksityisten pienyhtiöiden vähemmistöosakkeet eivät luotonantajaa yleensä kiinnosta»⁶² on sangen mieto tapa ilmaista negatiivinen suhtautuminen.⁶³ Aikariski ja realisointiriski ovat

ss. 30—31, 105, 107—108 ja 116, koskien OYL:n lunastussäännöksiä lunastushinnan määräytymisineen, ja *Reijo Niemi* TE 1978:9 ss. 54—55. Verotusarvon kannalta ks. esim. (viimeisimpänä) VvMp 1. 3. 1979 (AsKok 250/79). Ekonometriselta kannalta mainittakoon *Bo-Göran Ekholm* Determinanter för transaktionsbeteendet på aktiemarknaden. Helsingfors 1978, ss. 13—55.

⁶¹ Jäljempänä selostettava oikeustapaus KKO 1968 II 66 on tässä suhteessa valaisevan varoittava: suuren ('miljoonaluokkaa' olleen) yhdenyhtiön osakekannan hinta panttirealisaatiossa oli 1 000 mk.

⁶² *Suomela* Rahatalouden tietokirja s. 179. Vähemmistöosakkeiden arvottomuudesta ks. myös esim. *Olsson* s. 236, *Muukkonen* DL 1977 ss. 108—109.

⁶³ Huomattavasti vähemmän miedosti puhuu vähemmistöosakkeiden arvosta *Caselius* DL 1949 ss. 291—292: »Jokainen tietää, kuinka vähän arvoa vähemmistöosakkeilla on varsinkin perheyhtiöissä, joissa osinkoa ei jaeta koskaan tai ei ainakaan vuosikausiin. Tilasto osoittaaakin, että suurin osa Suomen osakeyhtiöistä ei jaa milloinkaan osinkoa. Vähemmistönä olevan osakkeenomistajan omistuksestaan saama 'etu' supistuu silloin siihen, että hän jatkuvasti joutuu maksamaan sen teoreettisesta arvosta omaisuusveroa. Osakeannissa hänellä on ilo merkitä uusia samanlaisia osakkeita.»

Ei myöskään *Kyläkallio* Yhteisomistus s. 251 av. 20 syyllisty ko. osakkeiden yliarvostukseen, hyväksyessään Suomenkin käytännössä paikkansa pitäväksi *Rodhen* arvion: »Jos omistatte vähemmistöosakkeita osakeyhtiössä, jossa on vähän osakkeenomistajia, pitääkää niitä arvottomina ja olkaa iloisesti yllättyneitä, jos niillä osoittautuu yleensä olevan mitään arvoa.»

liian suuret, aikariski mm. siksi, ettei luotonantaja vähemmistön luotonantajana pääse sillä tavoin valvomaan yhtiön asioiden hoidon järkipärisyyttä kuin ollessaan enemmistön (ja itse yhtiön) luotonantajana. Realisointiriskin suuruuteen puolestaan vaikuttaa mm. se, että vähemmistö-osakkeiden faktisesti epämääräisen turvaton asema osingon saantiin nähdessä riittänee karkoittamaan ostohalukkaat. Ostaja saattaa poikkeuksellisesti löytyä siinä tapauksessa, että joku taho havittelee itselleen osake-enemmistöä, jolloin hinnat saattavat hetkellisesti olla korkeallakin;⁶⁴ tämä spekulatiivinen ja käytännössä sangen vähän todennäköinen mahdollisuus ei riitä organisoidussa luotonannossa vakuusarvon perusteeksi.

Jos kyseessä on *osake-enemmistön* panttaus, ei realisointiriski liene aivan yhtä suuri, mutta erittäin suuria realisointivaikeuksia liittyy kyllä enemmistöeräänkin. Jos nimittäin enemmistöosakkaan taloudelliset asiat ovat niin heikolla kannalla, että hänen omistamansa osake-enemmistö on joutumassa panttirealisaatioon, on se useimmiten osoitus myös itse yhtiönkin huomattavista taloudellisista vaikeuksista, ottaen huomioon tämäntyyppisen yhtiön ja sen pääosakkaan läheisen ekonominen toisiinsa kytkeytymisen.⁶⁵ Ulkopuolista ostajaa tällöin tuskin hevin löytyy.⁶⁶

Sensijaan aikariski on näissä enemmistöerän panttaustapauksissa melkoisestikin realisointiriskiä paremmin kontrolloitavissa, sillä enemmistö-panttauksen yleensä liittyy rahoittajalle mahdollisuus valvoa yhtiöiden asiainhoitoa ja tarvittaessa ohjailia sitä. Tosin osakepanttaus ei enemmistöeränkään käsittäessään tuota juridisesti hallinnoimisvaltaa yhtiössä,⁶⁷ mutta talouselämän realiteettien kannalta tällainen panttaus on selvä merkki siitä, että yhtiö on huomattavasta luotonotosta johtuvassa tosiasiallisessa riippuvaisuussuhteessa ko. luotonantajaan (tai ainakin lähellä tätä tilannetta).

Kuvatun osake-enemmistöpantin vakuusmerkitys on usein pääosin subjektiivinen (psykologinen); se on eräänlaisena muistutuksena omistajataholle alleviivaamassa yhtiön asioiden hyvän hoidon tähdellisyyttä.

⁶⁴ Tällainen ilmiö saattaa esiintyä myös 'normaalivaihdannallisissa' yhtiöissä ja pörssi-yhtiöissäkin, kuten käytännön kokemus osoittaa.

⁶⁵ Juuri sanottu, jossa on oletettu osakkeiden olevan panttina omistajansa omista veloista, pitää tietysti sitäkin suuremmalla syyllä paikkansa tilanteissa, joissa po. osake-enemmistö on osakkaan toimesta pantattu vakuudeksi itse yhtiön veloista.

⁶⁶ Ks. realisointiongelmista näissä tilanteissa esim. Roos ss. 147—148 ja 232.

⁶⁷ Ks. lähemmin VI pääjakso (II niteessä).

Konkreettista vakuuslisää yhtiön pääluotonantajalle ei tämä panttaus juurikaan luo, etenkin kun enemmistön omistava taho yleensä jo tätä ennenkin on henkilökohtaisten takaus- ja vekselisitoumusten sekä yksityisten kiinteistö- tai/ja asunto-osakepanttausten kautta sitoutunut täyslaajuisesti henkilökohtaiseen ja esinevastuuseen yhtiönsä puolesta.

Kolmas edellä (s. 67) mainituista tilanteista eli *koko osakekannan* panttaus ei useinkaan eroa realiteeteiltaan siitä, mitä juuri on lausuttu enemmistöosakkeista (jotka käytännössä monesti ovatkin hyvin lähellä 100 %:ia). Joskus kuitenkin voi tulla kyseeseen luotonantajan suostuminen sellaiseen vakuusjärjestelyyn, missä vakavaraisen yhtiön omistava luotettavaksi katsottu henkilö(taho) panttaa koko osakekannan mieluummin kuin yhtiön omaisuutta kiinnityksin, sillä kiinnitysvakuus voi olla verotuksellisesti epäedullista.⁶⁸

Tällaisessa koko osakekannan panttauksessa otetaan yhtiön hallitukselta ja yhtiökokoukselta sitoumus, että ne eivät ilman luotonantajan lupaa ryhdy tavanomaista laajempaan luotonottoon eivätkä kiinnitystms. panttaustoimiin. Kuvattu vakuusjärjestely, siis koko osakekannan panttaus em. sitoumuksineen (eräänlainen »negatiivinen kiinnitys»⁶⁹), edellyttää täyttä luottamusta yhtiön (omistajan) pidätyssitoumukseen, sillä sitoumuksen vastaiset yhtiön toimet tertiuksen kanssa (luotonotto, kiinnitykset jne.) eivät ole pätemättömiä, vaan murentaisivat ko. vakuuden arvon.⁷⁰

⁶⁸ Kiinnitettyjen velkojen koron vähennyskelpoisuuden rajoituksista ks. TVL 38.1 § ja L 20.12.1974/953, 2 §.

⁶⁹ Nimitystä »negatiivinen kiinnitys» käyttää *Vakuusopas* s. 39.

⁷⁰ Ks. tällä kohtaa siitä (kokonaankin pantittomasta) »negativ klausul» -vakuusjärjestelystä, joka suuryhtiöiden ottamissa joukkovelkakirjalainoissa on kansainvälisillä pääomamarkkinoilla muotoutunut ja jo Ruotsiin saakka saapunut, Bertil G. Bylund Något om s.k. negativa klausuler i låneavtal, Festskrift till Knut Rodhe, Stockholm 1976, ss. 113—138.

TOINEN PÄÄJAKSO

OSAKEPANTTAUKSEN PÄÄSÄÄNNÖT

3 §

PÄÄSÄÄNTÖESITYKSEN LÄHTÖKOHDAT

I. PÄÄSÄÄNTÖESITYKSEN JOHDANNOKSI

I.1. Esityksen puitteista

I.1.1. Panttioikeus osakkeeseen otetaan nyt alkavassa II pääjaksossa (3—8 §) esiin pääsääntöjensä osalta, tärkeimpiä yleisiä panttioikeuskysymyksiä silmällä pitäen. Käsiteltävät asiat eivät siis ole luonteeltaan ratkaisevasti osakepanttileimaisia, vaan *yleis-panttioikeudellisia*, ts. kaikessa panttijuridiikassa merkittäviä keskeiskohtia panttiobjektin lähemmästä tyypistä riippumatta. Erityiset osakepanttispecialiteetit, joissa siis objektin osakeominaisuus yhtiöllisine kytkentöineen olennaisesti dominoi ja eriyttää, tulevat esiin vasta myöhemmissä luvuissa. Kuitenkin jo tämän II pääjakson luvuissa (3—8 §) pyritään koko ajan projisoimaan kysymykset ja pääsäännöt osaketta ajatellen.

Tässä teoksen osassa tarkasteltavat panttinormit keskittyvät panttivakuuden *perustamisvaiheeseen*, siis sellaisen (osake)panttioikeuden luomiseen, jonka syntyseikasto täyttää lain vaatimukset, niin että ko. panttivakuuden voidaan ennakoida olevan oikeudellisesti pätevä ja tehokas mahdollisissa myöhemmissä konflikti- ja kilpailutilanteissa. Esitys tässä II pääjaksossa keskittyy siten panttioikeudelliseen perustamisvaiheeseen, jaettaessa panttioikeus säännöstönä ja tutkimuskohteena seuraavaan kol-

meen, ainakin esitysteknisesti rationalisoivaan 'kronologiseen' lohkoon: 1) perustamisvaihe, 2) odotusvaihe, 3) selvitysvaihe.¹

Näitä yleisluontoisia (osake)panttioikeuden pätevän ja tehokkaan perustamisen kysymyksiä ei ole syytä käsitellä aivan perinpohjaisesti esillä olevan laatuaisessa monografiassa, jossa pyritään keskittymään juuri niihin panttioikeusnormiston kohtiin, missä panttiobjektin osakeluonne ja osakeominaisuudet ovat *erityisen eriyttäviä*. Sen vuoksi tässä teoksen osassa voidaan tyytyä pääsääntötasoisesti kartoittamaan osakepantin yleiset juridiset perusteet, jotka eivät olennaisesti eroa niistä päälinjoista, mitkä ovat havaittavissa esim. irtaimen (varsinaisen) esineen tai juoksevan velkakirjan pantiksi panossa.

Joskaan yksityiskohtainen syventyminen siis ei ole tarpeen, ei toisaalta kuitenkaan tämänkaltaisessa teoksessa voida olla ilman (osake)panttioikeuden yleisten normien laajahkoa katsausta. Tietynlaajuinen johdannollinen esitys on aiheellinen toisaalta jo (»yleissivistyksellisistä syistä») siksi, ettei osakepantin perussääntöjä ole oikeuskirjallisuudessamme missään vielä esitetty kootusti,² ja toisaalta siksi, että näiden sääntöjen tuntemus tarvitaan eräänlaiseksi peruskehikoksi, kun tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa syvennyttään eriytyneisiin osakepanttioikeudellisiin spesiaaliongelmiin.

I.1.2. Sanottuja yleisiä panttioikeudellisia normeja esitellään (osake)panttauksen siis projisoiden) seuraavassa siten, että aluksi (I.2) mainitaan osakepanttia koskevia lainkohtia ja niihin liittyen hahmotetaan eräänlainen osakepanttauksen normaalitilanne. Sen jälkeen kuvataan, tätä normaalilähtökohtaa silmällä pitäen, osakepantin perustaminen ensin asianosaisrelaation (sopimussuhteen) kannalta (4 §) ja sitten sivullissuhteiden ja dynaamisen (kollisio)suojan kysymysten kannalta, aluksi (5 §) takautuvan sivullissuhteen ja sitten (6 §) etenevän sivullissuhteen näkökulmista. Sen jälkeen tarkastellaan hiukan lähemmin hallinnansiirto- eli ns. traditiovaatimusta ja siihen liittyviä seikkoja osakepanttauksessa (7 §); lopuksi sivutaan vakuuskäytännön rutiineja osakepanttia silmällä pitäen (8 §).

¹ Tekstissä mainittu perustamisvaiheeseen liitetty kriteeri »pätevä ja tehokas mahdollisissa myöhemmissä konflikt- ja kilpailutilanteissa» on kuitenkin jo tässä indikoimassa perustamisvaiheen normiston orgaanisia yhteyksiä selvitysvaiheeseen.

² Osakepantin kohdalla tilanne oikeuskirjallisuudessamme on käänteinen

Selvyyden vuoksi todettakoon, että yllä on käytetty termejä 'asian-
osaisrelaatio' ja 'sivullissuhteet' esineoikeudellisessa doktriinissa vakiin-
tuneissa merkityksissä. Siten niiden (ja siis myös tämän II pääjakson)
ulkopuolelle jää se erityinen henkilörelaatio, mikä johtuukin juuri pan-
tin spesiaalisesta eli osakeominaisuudesta: pantinsaaajan suhde kyseiseen
osakeyhtiöön. Tämä relaatio on tietysti sivullissuhde — eihän pantinsaa-
jan ja yhtiön välillä ole mitään sopimussuhdetta tai muutakaan välitöntä
oikeussuhdetta³ — mutta se eroaa silti melkoisesti yleisestä esineoikeu-
dellisesta sivullissuhdeproblematiikasta. Siksi pantinsaaajan ja yhtiön
väliseen relaatioon kuuluvia kysymyksiä ei esitellä käsillä olevassa yleis-
panttioikeudellisessa osassa, vaan vasta sen jälkeisissä asianomaisissa
spesiaalisten osakepanttiteemojen yhteyksissä.

II. OSAKEPANTTAUKSEN NORMAALITILANNE

II.1. Normaalitilanteen hypoteesi

II.1.1. Kirjoitettu lakimme ei sisällä kovinkaan monta säännöstä
irtaimen panttauksesta, ei varsinkaan vuoden 1734 jälkeiseltä ajalta (!),⁴
ja vielä harvalukuisempia ovat lainkohdat, jotka sääntelisivät nimen-
omaan osakkeen panttausta. Näistä harvoistakin useimmat ovat sangen
spesiaalisia panttioikeusliittynnöiltään, kuten OYL 7:1.1 (VOYL 21.2 §)
ja VälikäsiL 1.1 §. Vain yksi laajemmin merkittävä säännös panttioikeu-

(huonoon suuntaan) verrattuna velkakirjapanttiin, josta on olemassa iästään huo-
limatta käyttökelpoinen monografia (*Taxell*, 1949).

³ Saattaahan tietysti sattua, että pantinsaaaja on samalla itsekin osakkeen-
omistaja ko. yhtiössä, mutta tämä eventuaalinen välitön oikeussuhde (osakas —
yhtiö) on periaatteessa pidettävä kokonaan erillään panttioikeusliittämisistä re-
laatioista. (Silti ei pidä sulkea pois sitä mahdollisuutta, että pantinsaaajan oma
osakasominaisuus voi in casu vaikuttaa esim. siihen, mitä hänen on tai olisi pitänyt
tietää ko. osakkeisiin liittyvästä jostakin seikasta.)

⁴ Varsinaisen irtaimen panttauksen (so. irtaimen reaalisineen käteispan-
tauksen) osalta pitää vielä tänäänkin lähes sellaisenaan paikkansa toteamus 1800-
luvun puoliväliltä: »Den hos oss gällande lagstiftningen rörande denna art af pant
förekommer hufvudsakligast i 10 Cap. H. B.» (*Ekelund* s. 48). — Eri asia on käteis-
panttauksen ulkopuolelle sijoittuva kiinnityshypotekaarinen panttioikeus irtaimen
omaisuuteen (kuten IrtKiinL, aluskiinnitys, autokiinnitys ym.).

desta osakkeeseen on poimittavissa lakitekstistä: OYL 3:9 (ja sen edeltäjä, vuodelta 1947 ollut VOYL:n 32 a §).⁵

Sanottu OYL 3:9 (kuten jo VOYL 32 a §)⁶ osoittaa osakekirjan ja sen hallinnan tärkeyden osakkeen panttauksessa. Sensijaan lainkohta ei (sen enempää kuin mikään muukaan säännöksemme) ole kirjoitettu sellaista tapausta varten, että pantattaisiin osake ilman osakekirjaa, siis osake abstraktina varallisuusarvona yhtiössä, jossa ei ole olemassa (ainakaan vielä) osakekirjoja (eikä niitä edeltäviä väliaikaistodistuksiaakaan). Yleensäkin voidaan osakeyhtiölainsäädännöstä huomata, että osakekirjattomuus näyttäytyy poikkeuksellisuutena (joskin sallittuna⁷). Niinpä osakepantinkin osalta on sekä lakitekstin että luottokäytännön kannalta lähtökohdaksi otettava, että osakekirjat ovat olemassa. Panttioikeus osakkeeseen samaistuu pitkälle panttioikeuteen osakekirjaan, jonka lakiteksti edellyttää olevan siirtyneenä velkojatahon hallintaan (ks. OYL 3:9:n lisäksi VälikäsiL 1.1 § ja 4 §).

II.1.2. Normaalitilanteena voidaan siten pitää osakekirjojen olemassaoloa ja osakepanttauksen kytkeytymistä erityiseen esineellistävään osakeoikeudelliseen asiakirjaan, osakekirjaan. Kun ainoa luottopraksiksessa tästä tunnettu huomionarvoinen poikkeus menetti käytännöllisen merkityksensä RS-järjestelmän myötä (1972),⁸ niin voidaan sitäkin perustellummin ottaa tässä normaalitilanteeksi tapaus, jossa osakekirjat ovat jo olemassa ja jo poissa yhtiön hallituksen määräysvallasta.

⁵ Ks. ed. s. 53 av. 13 i.f.

⁶ Yleisviittauksina VOYL 32 a §:n sisällön suhteen mainittakoon KM 1936:1 ss. 95—99. Olsson ss. 38—40 ja 134—143, Zitting Arvopaperi ss. 149—150 ja (mutatis mutandis) ss. 54—90, sama LM 1957 ss. 306—309, ja Hakulinen ss. 242—245.

⁷ Osakekirjattomuuden sallittisuudesta ks. ed. s. 4 (av. 8:n kohdalla). Samalla muistutettakoon kuitenkin jokaisen osakkeenomistajan oikeudesta halutessaan saattaa osakekirjattomuus oman osakkeensa kohdalla päättymään, mikä ilmenee OYL 3:7.1:stä (verr. 3:5.1 i.f.); ks. myös ed. s. 8 (av. 17:n kohdalla).

⁸ Kyseessä oli se ns. luovutussitoumusten käyttö (osakekirjojen ollessa vielä painattamatta), johon jo edellä s. 63 (av. 45:n kohdalla) on viitattu.

Kuten jo ed. s. 71 on ilmennyt, ei tämän luvun esitys koske rakentamisvaiheista asunto-osakepanttia suoranaisesti, sillä tällainen panttaushan tunnetusti on juridisesti monien erityispiirteiden leimaama eikä siten muuta kuin 'rungoltaan' mahdu osakepanttauksen oikeudellisenä normaalitilanteena pidettävään tapaukseen (olkoonkin että ko. asunto-osakepanttaus tosiasiallisen yleisyytensä vuoksi voisi hyvinkin olla maassamme osakepanttauksen taloudellinen normaali-tilanne).

Alussa mainituin tavoin (s. 3, av. 6:n kohdalla) ymmärrän osakekirjalla tässä *nimennäisosaketta* eli nimetylle henkilölle asetettua osakekirjaa (3:5.1), kun taas meillä erittäin harvinaiset haltijaosakkeet sivuutetaan. Myös sivuutetaan väliaikaistodistus (3:8), osin siksi, ettei niiden panttauskäyttö varsinaista osakekirjaa edeltävinä interimistisinä erityisdokumentteina ole niin yleistä, että voisi puhua normaalitilanteen normaalista esivaiheesta,⁹ ja etenkin siksi, että osakekirjasta seuraavassa lausuttava koskee 3:9.1:n mukaan yhtäläisesti väliaikaistodistustakin.

Nimennäisosakekirjoista tullaan pääpainoisesti pitämään silmällä perinteistä normaalimallia, jossa siis osakekirja sisältää yksilöidyn maininnan ao. osakenumero(i)sta. Ns. kokonaisosakekirja ilman osakenumero-yksilöintiä (ks. ed. s. 49) tulee tarkasteltavaksi vasta myöhemmässä (III) pääjaksossa (ks. 10 §).

Normaaleista nimennäisosakekirjoista oletetaan seuraavassa, että ne ovat toimivaltaisen yhtiöorganin antamia ja muodollisestikin oikein laadittuja, niin ettei dokumentin pätevyydestä ko. yhtiön osakekirjana ole epäilystä. Täydellisyyden vuoksi on kuitenkin syytä käsitellä myös sitä (tosin vähemmän normaalia) tapausta, että osakekirja dokumenttina on jonkun virheen rasittama (ks. 7 § jakso III).

II.2. Eräitä rajauksia

II.2.1. Osakekirjan olemassaolon lisäksi on normaalitilanteen toisena keskeispiirteenä alleviivattava myös sitä (kaikessa jo lausutussakin implikoitua) seikkaa, että reaali- ja ulosmittausperustuvan tahdonilmaisulliseen panttivakuuden järjestämiseen. Eli oletetaan siis sopimuksellinen, ts. vapaaehtoisuuteen perustuva syntytilanne.

Lausuttu sulkee tämän pääjakson esityksestä siis pois toisaalta ns. legaalisen eli suoraan lakiin perustuvan panttioikeuden sekä toisaalta ns. ulosmittauspanttioikeuden. Kumpaakaan ei voida pitää normaalina panttioikeuden prototyyppinä osakkeenkaan panttauksessa. Jälkimmäistä (ulosmittauspanttioikeus) ei edes ylipäänsäkään ole syytä kytkeä oikeus-

⁹ Väliaikaistodistuksilla on toki oma 'vahva alueensa': niitä käytetään pörssinoteerattavia osakkeita osakeannissa merkittäessä (ks. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 31). Lisäksi mainittakoon, että RS-järjestelmän vakiosopimuksissa on varauduttu siihen, että ennen osakekirjojen painattamista voidaan painattaa väliaikaistodistukset.

systemaattisesti panttioikeuteen (reaalivakuutena);¹⁰ edellinen eli legaalinen panttioikeus (osakkeeseen) sensijaan kyllä ansaitsee huomiota tässä teoksessa, mutta vasta myöhemmässä spesiaalisessa yhteydessä (jälj. 12 §).

II.2.2. Toinen rajausta, joka on syytä eksplisiittisesti tuoda esiin, vaikka sitä tämänkaltaisissa positiivis-oikeudellisissa tutkimuksissa yleensä pidettäneenkin selviönä, on pitäytyminen 'kotimaisiin' oikeuskysymyksiin seuraavassa mielessä: Osakepanttioikeudellisia kysymyksiä tarkastellaan Suomen lain kannalta ilman mitään kansainvälis-yksityisoikeudellisia probleemiliityntöjä (sovellettavan lain tms. kysymyksissä). Kansainvälis-yksityisoikeudellinen esine- ym. statuuttien problematiikka ei sovellu esillä olevan kaltaisen osakepanttitutkimuksen osaksi.¹¹

10 UL 4:30.1:stä ilmenee, että kun osake (osakekirja) on asianmukaisin menettelyin ulosmitattu, niin »saakoon velkoja panttioikeuden siihen, mitä on ulosmitattu, niin myös etuoikeuden» (osakeulosmittausta valaisevina oikeustapauksina ks. esim. KKO 1950 II 317 ja 1961 II 56). Siitä, että tätä pakotäytäntöliitännäistä ja lähinnä etuoikeusnormiksi rajoittuvaa säännöstä (ja säännöstöä) ei ole syytä yhdistää rinnakkaisryhmäksi sopimusperusteisen, ennaltaturvaavan ja luotonanto-toiminnalle tärkeän panttisäännösten rinnalle, ollaan pitkälti samaa mieltä. Ks. lähemmin *Havansi* s. 611 av. 134 mainittu kirjallisuus.

¹¹ Ks. esinestatuutista yleensä ja erityisesti irtaimen panttauksen osalta *Alanen* ss. 220—222, *Klami*, ss. 80—95 ja 102—104 (ks. sitaattia ed. s. 2 av. 1:ssä) ja *Buure-Hägglund* ss. 15—45, 91—93, 126—128, 137—146, 153—158 ja 165—166.

4 §

OSAKEPANTTAUS JA ASIANOSAISSUHDE

I. PANTTISOPIMUSSYNNYN PÄÄSÄÄNNÖT

I.1. Synty, sisältö ja sitovuus

I.1.1. Tarkasteltaessa osakkeeseen kohdistuvan panttioikeuden tavanomaista syntyvaihetta voidaan siinä kuten yleensäkin panttivakuuden perustamisessa todeta asianosaissuhde (inter partes relaatio), joka muodostuu pantinomistajan (tässä siis osakkeen omistajan) ja pantinsaajan (luotonantajan tms. velkojan) välille. Ja kuten yleensäkin panttikäytännössä on myös osakepanttauksessa havaitakseni normaalia, että (ainakin perustamisvaiheessa) tämä pantinomistaja (osakas) on samalla myös kyseinen luotonsaaja, ts. hän antaa (osake)pantin omasta velastaan.

Tuntematon ei toki käytännössäkään ole se (kylläkin siis harvinaisempi) alkukonstellatio, jossa panttioikeudellinen perussuhde (pantinomistaja — pantinsaaja) ei sisällä lainkaan henkilökohtaisesti velkavastuullista tahoa, joko siksi, että a) tämä velallinen on eri henkilö kuin hänen hyväkseen osakepantin asettava pantinomistaja (esim. yhtiön velasta osakepantin asettava osakkeenomistaja, kuten pääosakas, ks. ed. ss. 68—69), taikka siksi, että b) tilanteeseen poikkeuksellisesti ei liity kenenkään henkilökohtaista suoritusvelvollisuutta vaan vain puhdas pantin esinevastuu.¹ — Alku-

¹ Tällainen pelkkä (pantti)esinevastuu lienee käytännössämme sangen harvinainen. Juridista estettä ei kylläkään lakimme mukaan ole sille, että vaikkapa jo alusta alkaen eli (luotonanto- ja vakuus)sopimusvaiheessa sovitaan, että luottoon ei ole liittyvä luotonsaajan tai muunkaan henkilön velkavastuuta, vaan vain pantin esinevastuu. Tätä mahdollisuutta ei meillä tavata käyttää edes (meikäläisittäin laskettuna) pitkäaikaisessa kiinnitysluotonannossa, vaan kiinteistönomistaja-luotonsaajalta otetaan henkilökohtainenkin velkasitoumus. — Panttilainakonttoreiden antamista panttilainoista on saatettu esittää niiden synnyttävän vain esine-

peräinen em. 'personaaliunioni' (pantinomistaja = velallinen) saat-
taa tietysti panttisuhteen myöhemmässä vaiheessa purkautua,
panttiosakkeen omistajan vaihtuessa, tähänastisen omistajan olles-
sa tästedes vain velallinen. Luotonantajan (panttivelkojan) suostu-
muksin voidaan tietysti sopia, että henkilökohtainenkin velkavas-
tuu siirtyy uudelle osakkeen omistajalle.

I.1.2. Kuten kaikki velan vakuudeksi järjestetty pantti perustuu
osakepanttikin mainittujen kahden osapuolen yhteiseen tahtoon, useim-
miten suorastaan niin, että heidän välillään on osoitettavissa nimenomai-
nen panttauksen käsittävä sopimus (ehkä peräti itsenäisenä panttaussop-
imuksena tai sitten ainakin laajemman luotto- tms. sopimuskokonaisuu-
den lausekkeena tms. osana). Panttauksessa antavaksi («uhraavaksi») osapuoleksi katsotun asianosaisen eli pantinomistajan sitoutuminen eli ns. panttauslupanta on tosin joskus nähty niin dominoivana elementtinä, että tilanteen juridisessa luonnehdinnassa on saatettu lähestyä ajatus-
kuviota 'yksipuolinen oikeustoimi' (eikä sopimus). Tämä on kuitenkin pitkälti 'optista harhaa',² ja kun myös on ilmeistä, että kukaan ei voi pakottaa toiselle omaisuuttaan pantiksi, niin panttaus selvästikin edel-
lyttää konsensusta.

Panttaus(sopimus), myös osakkeen, onkin mainittujen osapuolten yh-
teneväisen tahdon varainen ns. *konsensuaalisopimuksen* juridisen käsit-
teen mielessä: Yhtenevät tahdonilmaisut ovat osapuolten tulemiselle
panttauksen sidotuiksi välttämätön edellytys ja lisäksi myös riittävä

vastuun (ks. *Wrede—Caselius* II s. 446); toisin kuitenkin KKO 1936 I 23 oikeaan
osuneena pidettävässä prejudikaatissa.

² Pantin antamisen näkeminen 'uhrauksena' on optista harhaa silloin, jos
— kuten käytännössä yleensä onkin — pantinantaja on samalla myöskin luoton-
saaja. Meikäläisessä runsaassa luottokysynnässä — useimmiten se ylittää luotto-
tarjonnan — on luoton saaminen senasteinen positiivinen tulos, ettei oman omai-
suuden asettaminen luoton vakuudeksi ole reaalisesti ottaen uhraus tai erityisen
huomattava rasitus.

Jos luotto on jo saatu ennen panttivakuusneuvottelujen tms. alkamista, on
tilanne tietysti jossain määrin toinen, ja tällöin (jälkikäteisen) panttausluvannan
antaminen on hiukan lähempänä yksipuolisen rasitesitoutumisen luonnetta, seikka
jolla voi eräissä tapauksissa olla oikeudellista merkitystä (ks. jälj. s. 102 ja erik-
seen takaisinsaanti konkurssissa KS 46 § e-kohdan nojalla). Tällöinkin lienee
silti usein niin, että (jälkikäteisen) ko. pantin antaminen on pantinomistaja-luoton-
saajalle hyödyllinen vastaisuutta ajatellen, ts. kyseisen liike- ja luottosuhteen
jatkumisen edellytyksenä, mikä aspekti vähentää tällaisen panttauksen 'uhrauk-
sellisuutta'.

edellytys, joten sidottuus inter partes ei edellytä mitään lisää kuten esim. jotain reaalityömenpidettä (kuten osakekirjan hallinnan siirtoa tai jotain kirjaamista tms.). Pantattavan osakeobjektin riittävä etukäteinen yksilöinti osana tahdonilmaisusisältöä on sensijaan tärkeä elementti, jossa ei kuitenkaan aina ole tarpeen mennä osakenumerotasoiseen tarkkuuteen.

Pantattavan osakekohteen yksilöinnissä voi inter partes riittää esim. senkaltainen lausuma kuin »omistamani 1000 kpl X-pankin etuoikeutettuja osakkeita» tai jopa »1000 kpl omistamistani X-pankin etuoikeutetuista osakkeista»;³ asunto-osakkeiden kohdalla voi riittää jo yhteisymmärrys siitä, mistä huoneistosta on kysymys, vaikkapa kumpikaan osapuoli ei tietäisi osakkeiden numeroja eikä edes muistaisi tarkalleen ko. yhtiön nimeä (1962 II 39). Ks. myös 'ex analogia' KKO 1977 II 22, jossa irrelevantiksi jäi erehtyminen käteispanttaussopimukseen objektin (auton) ollessa vain kiinnityksin pantattavissa.

Osakkeen panttaus tapahtuu siten inter partes -suhteen kannalta pätevästi sillä syntymekanismilla, joka on säännelty OikTL 1 luvussa; näin ollen esim. ns. panttausluvanta (pantiksi tarjotun objektin omistajan yksipuolisena tahdonilmaisuna) sitoo antajaansa sopimustarjoukselle ominaisin tavoin. OikTL 1 luvun alainen konsensuaalisopimus soveltuu osakkeen(kin) panttauksen luonnehdinnaksi myös siltä kannalta, että kyseiset tahdonilmaisut ovat täysin *muotovapaita*.⁴ Onhan KK 10:1:n muutosäännös vain ohjesisältöinen neuvo.^{5, 6} Eri asia on, että or-

³ Kummassakin tapauksessa (myös jälkimmäisessä, jossa kohde on yksilöity tavallaan puoligeneerisesti) voidaan ulosottoteknisesti toimittaa UL 3:2.1:n 2-kohdan (»kun joku on velvoitettu toiselle antamaan vissi irtain omaisuus») mukainen hallinnansiirrollinen pakotäytäntö, jos pantinantaja niskuroi sitoumuksensa mukaisen tradeerausvelvollisuuden täyttämisessä. Ks. näkökohdista koskien (mm.) puoligeneerisesti ilmaistujen esineluovutusvelvollisuuksien kohteen yksilöitävyysastetta, silmällä pitäen mm. eksekutiivista luontoistäytäntöä UL 3:2.1:n 2-kohdan mukaan, *Havansi* ss. 443—449 ja 641—646.

⁴ Muotovapaus ja traditiovaatimuksen (tms. reaalisuoritusaktin vaatimuksen) puuttuminen ovat OikTL 1.2 §:n mukaan tunnusomaisia konsensuaalisopimuksen piirteitä.

⁵ Muotovapaus panttauksessa sisältää mm. sen, että osapuolen (etenkin luotonantajan) tahdonilmaisuus voi rajoittua pelkästään konkludenttiseksi (pantin hyväksynnäksi), mistä johtunee juuri edellä (av. 12:n kohdalla) mainittu näkemys panttauksesta yksipuolisena oikeustoimena (pelkästään pantinantajan tahdonilmaisuna).

Esiintyneistä de lege ferenda -kaavailuista mainittakoon, että 1959 ehdotettu

ganisoidussa luotonannossa panttaus aina tapahtuu kirjallisesti (yleensä vakiosopimuslomakkeita käyttäen ja osana laajempaa sopimuksellista luottosuhdejärjestelyä);⁷ organisoidun luotonannon (panttaus)vakiosopimuskäytäntöä sivutaan erikseen jäljempänä (8 § I).

I.1.3. Joskaan panttauksen pätevyys (sitovuus) inter partes ei edellytä pantiksi sovitun osakekirjan hallinnan siirtoa tai muita järjestelyjä, niin osakekirjan tradeeraukseen liittyvistä erittäin merkittävistä velkojaetuista oikeussuojavaikutuksista (ks. näistä teoksen 5—6 §) johtuen tämä velkoja eli siis panttausluvannan adressaatti ja hyväksyjä on oikeutettu vaatimaan osakekirjan hallintaansa. Velkojatahon halu ja intressi saada itselleen täysitehoinen panttioikeusturva etuoikeuksineen on sovitun panttikohteen osalta senlaatuinen selviö, ettei hänen oikeutensa osakekirjan hallinnan saantiin edellytä mitään mainintaa panttaussopimuksessa, vaan tämä oikeutus sisältyy sopimusjärjestelyyn jo implisiitistisesti, naturalia negotii -tyyppisenä elementtinä.

Jos panttiksiantaja kieltäytyy tradeeraamasta osakekirjaa, on velkoja oikeutettu kanteitse (ja sitten UL 3:2.1:n 2-kohdan mukaisella ulosotolla) *pakkototeuttamaan hallinnansiirron*.⁸ Valinnaisesti hänet on

asunto-osakkeen luovutussopimuksen (MK 1:2 -tyyppinen) muotosidonnaisuus ei ilmeisesti olisi ulottunut asunto-osakkeen panttaukseseen (ks. KM 1959:2 ss. 14—15), ei liioin 1972 ehdotettu luovutussopimuksen ohjeenluontoinen kirjallisuusvaatimus (ks. KM 1972 A 9 ss. 11 ja 17), paitsi rakentamisolosuhteiden asunto-osakeyhtiön osakkeen ollessa (luovutus- tai) panttauskohdeena, ks. KM 1972 A 9 ss. 14 ja 21: panttaussopimus on tehtävä hoitopankissa (ehkä suullisestikin?) ja siellä merkittävä osakeluetteloon, tullen vasta osakeluettelomerkinnällä voimaan; jollei panttaussopimusta ole tehty hoitopankissa, se tulee kuitenkin voimaan (vasta) hoitopankin suorittamalla osakeluettelomerkinnällä.

⁶ Eri tasolla kuin kysymys sopimuksen 'oikeamuotoisuudesta' (jotta sopimus olisi pätevä eli sitoi inter partes luontoistytäntöön tai ainakin positiivisen sopimusedun mukaiseen vahingonkorvaukseen) on kysymys osapuolen mahdollisista velvollisuuksista tietynmuotoisiin täyttämistoimiin tms. liitännäistoimiin (esim. kysymys osakekirjan panttiksiantajan mahdollisesta velvollisuudesta varustaa osakekirja jo etukäteen avosiirrolla, ks. jälj. ss. 189—192).

⁷ Siitä mitä ylläolevassa alajaksossa (I.1.2) on lausuttu panttaustahdonilmaisista ja panttaussopimuksen luonteesta ja muodosta ks. lähemmin kirjoitustani *Havansi* LM 1969 ss. 379—416 viitteineen, ja sitä tukien *Zitting* Sivullissuoja ss. 106—108.

⁸ Sanottu velkojan oikeus hallinnan saantiin luonnollisesti edellyttää, että velkoja on omalta osaltaan täyttänyt velvollisuutensa eli antanut ko. luoton tai ainakin ollut valmis (kuten edelleenkin) antamaan ko. luottovaluutan heti samanaikaisesti panttiahallinnan saadessaan. Viimeksi sanotun osalta lienee syytä todeta,

katsottava oikeutetuksi irtisanomaan jo antamansa kyseisen luoton tai, jollei luottovaluuttaa vielä ollut luovutettu, purkamaan velaksiantosopimuksen. Mikäli hän haluaa pitää kiinni panttauksesta ja pakkototeuttaa osakekirjatradition, on hänellä eräänä oikeussuojakeinonaan käytettävissä osakekirjan panettaminen takavarikkoon UL 7:1:n mukaisella »paremmalla oikeudella», mikäli ilmenee nopean ennakkoturvaamistoinnin tarvetta, ts. jos on vaara tarjona, että osakkeenomistaja osakekirjan »kätkee tahi hävittää» (esim. myisi tai panttaisi secundukselle).⁹

Paljon ongelmallisempaa on, voiko velkoja lisäksi vaatia avosiirron merkitsemistä tradeerattavalle osakekirjalle. Kysymys soveltuu parhaiten tarkasteltavaksi myöhemmin (8 § II).

I.2. Täydentäviä näkökohtia

I.2.1. Panttaussopimuksen pätevän aikaantulemisen yhteydessä on tietysti muistettava, että (muutkin) sopimusten pätevää syntyä sääntelevät yleiset (sopimusoikeudelliset) normit koskevat panttaustakin. Niinpä esim. pätee yleinen sääntö, että¹⁰ »ei sopimusneuvottelujakaan ole lupa käydä niin, että toinen tulee harhaanjohdetuksi tai muutoin kärsii vahinkoa. Petollinen viettely neuvottelujen aikana voi johtaa sopimuksen pätemättömyyteen, niin myös korvausvelvollisuuteen», joten pantiksi tarjoaja ei esim. saa vaieta sellaisesta ko. osakkeiden arvoon vähentävästi vaikuttavasta tuntemastaan seikasta, joka on vähäpätöistä huomattavampi ja jota vastapuoli (velkoja) ei tiedä ja jota tämän ei pitänyt-kään tietää.

Ks. KKO 1942 II 41, jossa oli annettu pantiksi asunto-osuuskunnan osuuksia salaten sen, että asunto-osuuskunta oli tätä ennen myynyt sekä ko. rakennuksensa että sen osan tonttia, jolla rakennus sijaitsi, mikä oli tehnyt osuudet arvottomiksi.

että (sopimusbausekkeen tai vakiintuneen liiketavan puuttuessa) ei kumpaakaan osapuolta voitane katsoa ensinsuoritusvelvolliseksi, vaan luottovaluutan ja panttiobjektin siirrot on järjestettävä samanaikaisiksi. Ensinsuoritusvelvollisuus voi tietysti joskus ratketa suoraan asian luonnosta, esim. kun pantti annetaan vastaisuudessa ehkä syntyvän (vahingonkorvaus- tms.) velan varalta.

⁹ Ks. panttaussopimuksen velkojalle jo synnyttämästä »paremmasta oikeudesta» UL 7:1:n kannalta suhteessa pantkisirupajaan *Havansi* s. 566 (VIII-strukturi) ja ss. 634—639.

¹⁰ Seuraava sitaatti on otettu *Kivimäki—Ylöstalo* s. 260, koskien yleisiä sopimus(neuvottelu)normeja.

Sanotusta ilmenevä kunniallisuusvelvollisuus (pantin arvon suhteen), jota tukien myös VKL 9 §:n analogia osoittaa pantiksitarjoajan vastuun ulottuvan osakkeen muodollisesta pätevydestä (voimassaolosta) myös osakkeen reaalisen arvohyvyyden suuntaan,¹¹ on eräs ilmaus mm. OikTL 3 luvun yleisten pätemättömyyssääntöjen voimassaolosta panttauksessakin,¹² panttioikeussuhteen syntyä tarkasteltaessa.¹³

I.2.2. Yhtä lailla ovat myös ne yleissiviilioikeudelliset säännöt, jotka koskevat lain tai hyvän tavan vastaisen causan vaikutusta sopimusvelvoitteiden pätevään syntyyn, voimassa myös (osakkeenkin) panttauksessa. Siten esim. ns. mustaa kauppahintaa koskevan maksuvelvoittautumisen tukeminen (ostaja-velvoittautujan antamalla) osakepantilla jää tehottomaksi samassa laajuudessa kuin missä KKO:n omaksuman praksiksen (ns. puuttumattomuusperiaatteen) puitteissa velkoja-myyjä jää vaille kannekelpoista saamisoikeutta.¹⁴ Toisena esimerkkinä hyvän

¹¹ Se mitä VKL 9 §:ssä on säädetty luovutuksesta, koskee 10 §:n mukaan myös panttausta, ja molempien osalta on mielestäni perusteltua nähdä säännöksessä ilmaus yleisemmästä, myös osakkeiden kohdalla relevantista periaatteesta.

Ks. VKL 9 §:n osalta *Hakulinen* s. 93, jossa todetaan lainkohdan 2 momentissa olevan rajoituksen (panttaaja ei ole vastuussa pantiksi antamansa saamisen hyvydestä) osalta, ettei se vapauta panttaajaa »ilmoittamasta sopimuskumppanilleen sellaisia hänen tiedossaan olevia, velallisen maksukykyä koskevia seikkoja, jotka ovat omiaan alentamaan saamisen arvoa». Vastaava koskee siis pantattavan osakkeen taloudellista hyvyttä.

¹² OikTL 3 luku sisältää yleissääntöjen lisäksi erään erikoissäännöksenkin panttaussopimuksesta, OikTL 37.2 § eli ns. *lex commissoria* -ehdon kielto (seuraamuksenaan ei koko panttaussopimuksen pätemättömyys, vaan vain ko. menettämisehdon tehottomuus).

¹³ Panttioikeussuhteen esi- ja syntytahtumien (panttaussopimuksen aikaantulemisen) jälkeenkin osapuolilla on yleisteen »kunnian ja arvon» (tro och heder) standardiin palautuvia kirjoittamattomia velvollisuuksia sopimussuhteeseen liittyvien vastapuolensa kohtuullisten intressien huomioon ottamiseksi. Näitä perustamisvaiheen jälkeiseen vaiheeseen (panttioikeudessa odotus- ja selvitysvaiheisiin, ks. s. 71 av 1:n edellä) ajoittuvia velvollisuuksia, jotka pääosin voitaneen koota ylänimikkeeseen lojaliteettivelvollisuus (*Taxellin* mukaan, ks. Avtal ss. 81—82), käsitellään lähemmin II niteessä.

¹⁴ Ks. mustasta kauppahinnasta ja puuttumattomuusperiaatteesta *Zitting—Rautiala* ss. 273—277 viittauksineen kirjallisuuteen ja KKO:n prejudikatuuriin, josta ilmenee, ettei myyjä-velkoja menesty maksamatonta mustan kauppahinnan osuutta koskevassa velkomuskanteessaan (vaikka ostaja olisi antanut ko. hintaosuudesta vekselinkin, KKO 1945 I 43 plenum). — Eri asia on, onko tämä KKO:n 'puuttumattomuuslinja' onnistunut, sillä tosiasiaassahan se puuttuu tilanteeseen sangen voimakkaasti sellaisen ostajan eduksi, joka on tuntenut ko. linjan ja osan-

tavan vastaisista velvoitteista tavataan esittää uhkapeliin perustuvat saamisoikeudet. Näiden lainuojattomuuden kannalta merkittävä ratkaisu on tässä KKO 1948 II 392: uhkapeliä varten lainattujen rahojen maksuksi annettu pankin vastakirja määrättiin luovutettavaksi takaisin sen omistajalle ('velallislle'), koska hänen po. disponointinsa noissa olosuhteissa oli pätemätön.¹⁵

II. PANTTAUSKOMPETENSSISTA OSAKKEEN OSALTA

II.1. Johdannoksi

II.1.1. Myös osakkeen kohdalla pitää tietysti paikkansa yleinen iskulauseen omainen lähtökohta, että vain omistajalla on oikeus käyttää sitä (osaketta) reaaliuutonsa perustana, ts. vain omistajalla on oikeus (kompetenssi) pantata osake. Tämä lähtökohta kaipaa monensuuntaisia täsmennyksiä ja modifikaatioitakin, joista tässä jaksossa rajoitutaan asianosaissuhteen piiriin kuuluviksi katsottaviin aspekteihin. Siksi vasta myöhemmissä yhteyksissä käsitellään seuraavia tärkeitä, (lähinnä) sivullisuhteissa ilmeneviä kysymystyppejä:

1) Omistajana esiintyneen panttaajan puuttuvan panttauskompetenssin seuraamukset, kun puute johtuu a) siitä, että hän jo aikaisemmallalla disponoinnillaan on luopunut hänellä siihen asti olleesta panttauskompetenssista (takautuvan sivullisuhteen kollisiotyyppi, teoksen 5 §) tai siitä b) että hänellä ei ole koskaan ollutkaan panttauskompetenssia (etenevän sivullisuhteen kollisiotyyppi, teoksen 6 §);

2) Asunto-osakkeen tultua omistuksenpidätysehdoon myytyä sekä myyjä että ostaja saattavat kumpikin pyrkiä käyttämään osakkeen vakuusarvoa oman luotonsa vakuutena.¹⁶

nut järjestää asian oikein (eli on jättänyt mustan osuuden maksun viimeiseksi, esim. vekselin tai velkakirjan antamalla myyjän tuodittamiseksi turvallisuuden tunteeseen). Oikeampi ratkaisulinja olisi in casu -harkinta, jossa mm. se, kuka teki aloitteen ja ehdotti lähemmän menettelytavan samoin kuin osapuolten asian-tuntemustaso kiinteistönkauppajuridilkassa olisivat relevantteja.

¹⁵ Tuloshan olisi ollut sama, jos hän maksun sijasta olisi antanut ko. vastakirjan pantiksi, tai jos hän olisi pantiksi antanut ko. vastakirjan sijasta osakekirjan. Ks. Kivimäki DL 1927 s. 22. — Ks. myös AlkoholiL 34.2 §.

¹⁶ Tämä tilannetyyppi tulee esiin grynderirakentamiseen ja RS-järjestelmään liittyvissä osakepanttauksissa.

Esillä olevassa II jaksossa pysytään siis asianosaisrelaation tasolla, nimittäin niissä yleisissä (irtaimen) panttausta koskevissa oikeustoimikelpoisuuden ja kompetenssirajoituksissa, jotka panttauksen sopijapuolten henkilöiden eräiden ominaisuuksien johdosta on otettava huomioon myös osakkeen panttauksessa. Tällaiset henkilöliitännäiset oikeustoimikelpoisuuden ja/tai kompetenssin rajoitukset keskittyvät lähinnä pantiksipanijan (osakkeen omistajan) taholle,¹⁷ kuten ilmenee seuraavasta esityksestä, jossa näiden oikeuskysymysten yleis-panttioikeudellisen luonteen johdosta tyydytään pääkohdittaiseen sääntöselostukseen.

II.1.2. Ennen tätä sääntöselostusta on osakkeen omistamisen osalta syytä mainita siitä, että omistajaksi nyt po. suhteessa voidaan katsoa jo *osakkeen merkitsijä*, merkinnän tultua hyväksytyksi. Esteenä ei tällöin ole se seikka, että hän ehkä ei vielä ole suorittanut osakkeesta maksettavaa määrää yhtiölle. Hänen disponointikompetenssinsa ilmenee (etenkin) OYL 2:11.4:stä, mihin myös panttauskompetenssi voidaan tukea (osakekirjan puuttumisen estämättä, minkä seikan merkitystä käsitellään lähemmin teoksen 11 §:ssä; ks. myös näkökohtia s. 253 av. 21).

Omistamisen merkityksen suhteen on myös huomautettava siitä, ettei omistusoikeuden puuttuminen estä henkilöä, joka aikoo hankkia toisen omistaman osakkeen omakseen, solmimasta etukäteenkin inter partes sitovaa sopimusta osakepantista. Täyden vaikutuksen panttaus saa tietysti vasta kun pantiksipanija on toteuttanut suunnittelemansa oston tms. Tällöin voi 'ennenaikaisen' panttaussopimuksen ajankohta saada esine-

Rakentamisvaiheisen asunto-osakeyhtiön (tai senkaltaisen kiinteistöosakeyhtiön) osakkeisiin liittyvät panttaukset jäävät muutenkin osakepanttauksen normaalitilanteina pidettävien tapausten ulkopuolelle, johtuen gryndausrakentamiseen liittyvien monien esineoikeudellisten (ja yhteisöoikeudellisten) oikeuskysymysten muotoutumisesta oikeuskäytännössä ja rahoituskäytännössä omaleimaiseksi erityisalueekseen (jo ennen RS-järjestelmään siirtymistä 1972).

¹⁷ Se, ettei lainsäätäjällä ole juurikaan asettanut rajoituksia tms. koskien kelpoisuutta ottaa pantti, johtuu siitä, että panttaus on pantinantajaa rasittava mutta pantinsaajalle edullinen järjestely, minkä vuoksi ei ole ainakaan henkilön itsensä suojaamisen tarkoituksessa tarvetta rajoittaa tai vaikeuttaa hänen panttivelkojaksi pääsyään. (Tämä perinteinen näkemys perustuu panttauksen ja velaksiannon irralliseen isoivaan tarkasteluun ja siksi on osin optista harhaa, kuten ed. av. 2 on todettu.)

Eri asia on, että kolmannen miehen etu taikka julkisoikeudellinen intressi saattaa joskus merkitä kieltonormia, joka diskvalifioi tietyn henkilötahon pantinsaajana. Ks. esimerkkeinä (jäljempänä sivuttavia) AL 57 §, velkojapuoliso kiellettynä tahona, ja SPp 912/72, 37 §, ulkomailta asuva velkoja kieltoaiheenaan.

oikeudellistakin merkitystä dynaamisen suojan kannalta (esim. ratkais-
taessa aikaprioriteetti mahdollisessa kahdellepanttauksessa taikka tarkas-
teltaessa KS 46 § e-kohdan kannalta panttaussitoumuksen ja velaksi-
antositoumuksen keskinäistä aikajärjestyistä).

II.2. Perhe- ja perintöoikeudellisia tekijöitä panttauksessa

II.2.1. Holhouksenalaisuudesta seuraa koko joukko myös osakkeen
panttauksessa huomionarvoisia omia sääntöjään.

A) Holhouksenalainen ei voi itse pantata omaisuuttaan, paitsi jos
kyseessä on HolhL 16 §:n tarkoittaman 15 vaan ei 18 vuotta täyttäneen
henkilön vallitsema työansio-omaisuus tai sen sijaan tullut surrogaatti
(esim. osakkeita); panttaus voi tällöin koskea vierastakin velkaa.¹⁸ Jos
osakepantin saaja oli bona fide pantiksipaniijan vajaavaltaisuuden suh-
teen, hän saa VOYL 32 a §:n ja (1. 1. 1980 alkaen) OYL 3:9:n nojalla vil-
pittömän mielen suojaa sopimuskumppaninsa (tai tämän holhoojan) pan-
ttilaatusvaatimusta vastaan.¹⁹

B) Holhooja saa viranomaisluvattakin pantata holhotin (irtainta omai-
suutta kuten) osakkeen holhotin velasta, kuitenkin rajoituksin että pant-
taus on seurannaisesti mitätön, jos holhotin nimissä oleva ko. velka olisi
edellyttänyt HolhL 40.1 §:n 4-kohdan mukaisesti holhouslautakunnan lu-
van (jota siis ei ole hankittu). Ks. KKO 1938 I 17: Holhooja, joka (viran-
omaisluvatta) oli pantannut (täysi-ikäisen) holhotin osakkeita vakuudeksi
tuomioillisesti holhotille (A:n isänä) vahvistetun elatusvelvollisuuden
täyttämisestä (A:ta kohtaan), ei ollut ylittänyt toimivaltaansa holhoojana.

C) Epäselvempi on kysymys holhoojan oikeudesta pantata (ilman
HolhL 40.1 §:n 4-kohdan mukaista lupaa) holhotin osakkeita muusta kuin
holhotin velasta, ts. vieraasta velasta (mukaan lukien holhoojan omat
velat sekä holhoojan saamiset kolmansilta). Panttaus holhoojan omasta
tai muusta holhotille vieraasta velasta sotii HolhL 43.3 §:ää, 40.1 §:n 4-
kohdan ratiota sekä yleisemminkin holhouksellisen omaisuushallinnon
ratiota vastaan (holhotin etujen korostettu suojaamistavoite muistettaes-
sa); ks. tällä kohtaa mm. 36 §, 42 § ja 56 § (jossa mainituksi vakuudeksi

¹⁸ Ks. esim. *Rautiala* ss. 169—170 ja s. 105. — Eri asia on, että vierasvelkai-
sessa panttauksessa saattaa esim. OikTL 31.1 § («ymmärtämättömyys») saada rele-
vanssia tavallista herkemmin.

¹⁹ Ks. lausutun osalta VOYL 32 a §:n kannalta *Olsson* s. 37, *Zitting* Arvopa-
peri ss. 99—103, *sama* Sivullissuoja s. 71. VKL 14 §:n osalta, johon VOYL 32 a §
rakentuu ja johon OYL 3:9 suoraan viittaakin, ks. vastaavasti *Hakulinen* s. 115,
ja *Tarell* ss. 44—45.

tuskin kelpaa holhotin omaisuudesta otettu pantti...). Kuitenkin voitaisiin väittää, tukeutumalla oikeutukseltaan mielestäni erittäin kyseenalaiseen plenum-ratkaisuun KKO 1971 I 3 (ään. 11—11),²⁰ että siinä missä holhooja voi kokonaankin lahjoittaa holhotin osakkeen pois, siinä toki osakkeen »vain» pantiksi antaminen holhotille vieraasta velasta on myös sallittua (enintään eventuaalisin vahingonkorvaussanktiolin holhoojalle). Mutta KKO on kuitenkin — vähemmän johdonmukaisesti, ajateltaessa em. plenumratkaisua 1971 I 3 — katsonut, ettei holhooja saa holhouslautakunnan luvatta pantata holhotin irtainta sen enempää omasta velastaan (1972 II 46) kuin tertiuksen velasta (1975 II 8).^{21, 22}

D) Holhotti ei periaatteessa ole oikeutettu ottamaan vastaan panttia (esim. osakkeita) sen enempää kuin antamaan luottoa. Jos kuitenkin velka on jo syntynyt (ts. luottovaluutta on jo pantiksiantajalla), niin olisi holhotinsuojan kannalta tietenkin takaperoista katsoa panttaus pätemättömäksi ja oikeuttaa pantiksiantaja saamaan osakekirjat takaisin muutoin kuin luottovaluutan palauttamista (velan maksamista) vastaan. — Lausuttu koskee luonnollisesti myös sitä tapausta, että holhooja ottaa vastaan pantin sellaisesta myöntämästään luotosta, johon olisi poikkeuksellisesti sovellettavissa 40.1 §:n 4-kohdan »toisen velasta vastuuseen meneminen» -kriteeriä,²³ tai joka on 43.3 §:ssä kielletty (holhotin varojen lainaksianto tertiukselle holhoojan omissa nimissä).

²⁰ Presidentti Hannikaisen ääni ratkaisi lopputulokseksi seuraavan kannan: Kanne osakelahjoituksen mitättömäksi julistamisesta hylättiin, koska »lahjoittaminen katsottiin voitavan pätevästi tehdä ilman holhouslain 39 ja 40 §:ssä säädettyä lupaa eikä lain 42 ja 43 §:ssä annettujen määräysten katsottu rajoittaneen holhoojan kelpoisuutta tehdä oikeustoimia holhottavan puolesta ja kun lahjoittamista ei ollut näytetty muullakaan perusteella pätemättömäksi» (sitaatti selostuksen otsakkeesta vuosikirjassa).

²¹ Oikeuskirjallisuudesta ks. *Rautiala* ss. 104—106, jonka esitys ei valaise peruskysymyksiä; ks. myös *Zitting* Sivullissuoja s. 73, jossa lyhyesti todetaan, että »lain mukaan vaaditaan holhousviranomaisen suostumus» holhoojan antaessa irtaimen pantin vakuudeksi toisen velasta, sekä *Tarell* s. 46.

²² Se vilpittömän mielen suoja, joka pantinsaajan kohdalla voi tulla kyseenseen VOYL 32 a §:n ja OYL 3:9:n perusteella, ei voi koskea sitä seikkaa (ja sen arviointia), onko oikeustoimi (tässä: panttaus) »sellainen, että sen tekemiseen vaaditaan lain mukaan holhousviranomaisen suostumus», ks. *Zitting* Saantosuoja s. 104.

²³ Yleensä holhooja ei tarvitse viranomaissuostumuksia antaessaan holhotin varoja lainaksi; holhoojallahan on 43.1 §:n puitteissa suorastaan velvollisuus sijoittaa 'ylimääräiset' rahavarat (lähinnä) velaksiantoon joko rahalaitokselle ja sitten muulle luotonottajalle »vakuutta, etupäässä kiinnitystä tahi muuta panttia vastaan». Jos kuitenkin holhooja (poikkeuksellisesti) järjestäisi luoton antamisen X:lle siten, että X saa varsinaisesti luoton joltakin muulta taholta sitä vastaan, että holhooja (holhotin puolesta) sitoutuu mukaan 'takuumiehenä' (esim. takaus

E) Oikeuskirjallisuudessamme on katsottu, että holhotin kiinteistö-intressiä suojeleva HolhL 39 §:n 1-kohta vaatii holhoustuomioistuimen suostumusta myös silloin, kun holhotin kiinteistöomistus on järjestetty osakeomistuksen kautta, ts. kun holhotti omistaa kiinteistöosakeyhtiön osakkeet (yhdenyhtiön ainoana tai pääosakkaana).²⁴ Tällöin osakekannan (luovutus tai) panttaus vaatisi holhoustuomioistuimen suostumuksen (»Älköön holhooja, oikeuden luvatta... pantiksi pankko kiinteätä omaisuutta.»). Sanotunlainen yhtiön ja (pää)osakkaan ns. samaistus²⁵ voi tuntua rohkealta,²⁶ mutta en pitäisi sitä mahdottomana hyväksyä holhotin kaltaisen tahon reaalisen oikeussuojan ollessa kyseessä.

II.2.2. Avioliitto ja sen varallisuus oikeudelliset oikeusvaikutukset ovat usealla tavalla huomionarvoisia osakkeen panttauksen kannalta.

F) Osakkeen omistavan aviopuolison panttauskompetenssia ei ole rajoitettu senkaltaisin toista puolisoa (ja lapsia) suojaavin säännöksiin kuin mitä AL 38 § ja 39 § edustavat; kysymys on kärjistynyt etenkin asunto-osakkeiden kohdalla ja ratkaistu omistavan puolison eduksi (KKO 1944 II 187 ja 1945 II 153). Tämä asiointi on jo kauan ja yleisesti todettu huomattavaksi lainsäädännölliseksi puutteeksi, milloin kysymys on perheen yhteistä kotia koskevista (vain toisen) puolison omistamista asunto-osakkeista.²⁷ Tilanteen korjaamista lainsäädännöllä²⁸ on puollettava,

tai siirtäjäksi kirjoittautuminen vekseliin), niin tällainen luoton järjestäminen on HolhL 40.1 §:n 4-kohdan tarkoittamaa toimintaa. X:n nyt holhoojalle (holhotin edustajana) vastavakuudeksi antama osakepantti on silti tehokas (yllä korpuksessa mainituissa merkityksessä).

²⁴ Näin katsovat (ko. osakekannan myynnin osalta) *Huttunen* s. 193 ja *Rautiala* s. 84. — De lege ferenda todettakoon, että ehdotetun uuden holhouslain järjestelmässä holhotin edut ovat ko. tilanteissa riittävästi suojatut, etenkin ns. hoito-suunnitelman kautta; ks. KMO 1974: 117 ss. 81—82 ja ehdotetut 37 § (mm. 3 mom.) ja 42 §.

²⁵ Samaistuksesta ks. ed. s. 41 (av. 126:n kohdalla).

²⁶ Niinpä *Ylöstalo* LM 1963 s. 143 toteaa ed. av. 24:ssä mainitun *Huttusen* kannan johdosta epäilevästi, että se »ei näytä nykyisin vallitsevan käsityksen mukaiselta».

²⁷ Ks. esim. jo *Olsson* s. 37 av. 93, ja viimeksi *Aarnio* Aviovarallisuus ss. 73—74.

²⁸ Lainsäädännön viivästyessä on eräänlaista korjautumista ollut havaittavissa sen oikeuskäytännössä ilmenneen tulkintatendenssin muodossa, jonka kautta on (yhteisponnistuksin tms. tavoin hankittujen) asunto-osakkeiden — niiden koskiessa yhteistä kotia — omistussuhde todettu yhteisomistukseksi, vaikka osakkeet olisivatkin alusta alkaen olleet yksin toisen puolison nimiin hankittuja ja osakeluettelokirjattuja. Ks. KKO 1966 II 96 (ään.) ja lähtitilanteena KKO 1975 II 62; ks. ed. s. 43 av. 133.

ja se voi tapahtua esim. avioliittolakikomitean 1976 esittämin tavoin.²⁹ Perheen 'elinkeino-osakkeita' (so. puolison osakeomistuksen kautta hallitun, perheelle keskeisen toimeentulolähteen muodostavan yrityksen osakkeita) ei sensijaan jatkossakaan asetettane panttausrajoitusten alaiseiksi.

G) Eräs avioliittoon ja avio-oikeuteen kytkeytyvä panttauksen pätemättömyysperuste (ja puolison panttauskompetenssin rajoittuma) ilmenee oikeustapauksesta KKO 1962 II 80: Puolison katsottiin antaneen (asunto-osakekittensa panttauksella tukemansa) velkakirjan, jonka määrästä vain pieni osa oli todellista velkaa, muulta osalta OikTL 33 §:ssä tarkoitetuissa olosuhteissa, kun oli ilmeistä, että hän oli tähän ryhtynyt pian tulossa olevan avioeron johdosta toimitettavaa ositusta silmällä pitäen ja vahingoittaakseen osituksessa toista puolisoa. Samanlainen puolison tasingonsaantioikeutta suojaava ratkaisu on KKO 1975 II 89.³⁰

H) Puolisoiden välisten panttauksien osalta muistutettakoon AL 57 §:stä, joka diskvalifioi velkojapuolison pantinsaajana, vaikka kyseinen velka olisi pätevä saaminen (eikä velkojien loukkaamista tarkoittava näennäisvelka), kuten puolisojen välillä toki on täysin laillisesti mahdollista. Vaikka AL 57 § onkin tarkoitettu tertiustahon (puolison velkojien) suojaamiseksi, merkinnee se panttauksen tehottomuutta myös inter partes.³¹ Aviovarallisuuslainsäädännön suunnitellussa uudistuksessa AL 57 § tulee säilymään.³²

²⁹ Ks. KM 1976:29 ss. 43—45 ja 65: ehdotetun 2:3:n mukaan puolisoilla olisi »vain yhdessä toisen puolison kanssa oikeus ... pantata asunto-osakkeitaan», joiden »nojalla perheen asuntoa hallitaan»; puolisoilla olisi 3 kuukauden moiteaika panttauksesta tiedon saatuaan (pantinsaaajalla ei olisi mahdollisuutta bona fides -suojaan). Ks. myös *Aarnio* Aviovarallisuus ss. 122—124.

³⁰ Ks. myös 1978 II 38. — Puolison tasinko-oikeuden suojaamisesta vallintavallan väärinkäytöltä de lege lata ja »ohi AL:n nimenomaisten suojasäännösten» (sitaatti: *Aarnio* Aviovarallisuus s. 81, joka samalla toteaa tämän »ohi»-suojan olevan tärkeä etenkin asunto-osakkeiden kohdalla) ks. kokoavasti *Aarnio* m.t. ss. 80—82.

³¹ Joskaan 57.1 §:n sanamuoto ei pakota tällaiseen tulokseen, niin sen tueksi voitaneen esittää, että kenenkään suojanarvoinen intressi ei vaadi ko. panttauksen katsomista tehokkaaksi inter partes siten, että velkojapuolisella olisi oikeus pitää osakekirjaa jonkinlaisessa epämääräisessä vakuushallinnassa (hänellähän ei voi olla edes pidätys-oikeutta siihen, 57.1 i.f.) tai että velkojapuolisella olisi (toisen puolison velkojien oikeussuojan kannalta sängen epäilyttävä) oikeus osakekirjan realisoimiseen (käteis)panttirealisoinnin nimellä. — Ks. 57 §:n osalta myös *Aarnio* Aviovarallisuus ss. 86—87 ja uusimman oikeuskäytännön osalta KKO t. n:o 1768/78/2.2.1979 (RD 1977 n:o 1027) koskien yhteisesti puoliksi omistettujen asunto-osakkeiden kauppahintana saadun surrogaatin yhteistä panttausta toisen (nytemmin konkurssiin asetetun) puolison velasta tertiukselle (samalle velkojalle, jolla asunto-osakkeet olivat ennen myyntiä olleet panttina).

³² Ks. KM 1976:29 s. 42: nykyinen AL 57.1 § siirtyisi sellaisenaan lainkoh-

Velkojen suojaamisen tarkoituksessa on puolisoitten välinen osakepanttaus voitu katsoa mitättömäksi myös AL 45 §:n nojalla, lahjanluonteiseksi järjestelyksi nähtynä (KKO 1936 II 355).

II.2.3. Perintöoikeudellisten normien heijastusvaikutuksista osakkeen panttauskompetenssiin riittävät seuraavat toteamukset.

I) Jäämistösaannolla osakkeen saanut henkilö saattaa olla sellainen PK 12:2:ssa tarkoitettu 'odottaja-omistaja', jonka oikeutta rajoittaa PK 12 luvun mukainen käyttöoikeustestamentti. Tällöin hän ei saa pantata osaketta ilman käyttöoikeuden haltijan suostumusta tai, jollei suostumusta saada, ilman oikeuden lupaa (12:6). Toisaalta ei myöskään käyttöoikeuden haltija saa ilman vastaavaa (omistajan/tuomioistuimen) suostumusta pantata kyseistä osaketta (12:4.2), huolimatta siitä, että hänen tähän osakkeeseen liittyvä oikeusasemansa aktuaalisesti sisältää enemmän omistajan oikeutta muistuttavia momentteja kuin (odottaja-)omistajan oikeus.³³

J) Osakkeen kuuluessa yhteishallinnossa olevaan kuolinpesään on kaikkien osakkaiden suostumus panttaukseen tarpeen (ks. KKO 1975 II 8, selostettu jälj. s. 139), poikkeuksena PK 18:2.1:n (i.f.) tarkoittama kiiretilanne. Pesän ollessa pesänselvittäjähallinnossa on yksin pesänselvittäjä oikeutettu osakepanttaukseen, ilman osakasten suostumustakin (19:14.1 e contrario, ks. kuit. 19:12.3 i.f.: »tiedusteltava osakkaiden mieltä»).

II.3. Yhteisomistus- ja yhteisönäkökohtia panttauksessa

Kuolinpesän osakkeita koskeviin huomautuksiin voidaan jatkoksi sopivasti kytkeä tilanteet, joissa osakkeen omistaa YhtOmL:n mukainen yhteisomistajataho taikka yhteisö (kuten osakeyhtiö jne.).

K) Eräitä piirteitä YhtOmL:n alaisesta osakkeen yhteisomistuksesta on käsitelty jo ed. ss. 42—46. Panttauksen kannalta todettakoon, että kun

daksi (2:1) ehdotetussa aviovarallisuussäädöksessä.

³³ Ks. heidän oikeusasemiensa luonnehinnasta ja vertailusta osakkeen suhteen *Aarnio* Jälkisäädökset ss. 247—250 ja vastaavasti luovutuskompetenssista rajoituksineen ss. 265—267 ja KKO 1974 II 51, jossa asunto-osakkeen käyttöoikeushaltijalla katsottiin vallinneessa tilanteessa olleen oikeus omistajan luvatta myydä osakkeet, kuitenkin velvoituksin 12:5:n mukaisesti kauppahintatalletukseen omistajan nimiin mutta koronnosto-oikeutuksin. Tämän prejudikaatin 'hengen' perusteella ei tunnu aiheettomalta katsoa, että käyttöoikeuden haltijan luvatta suorittama panttaus saattaa in casu olla sitova (esim. ko. asunto-osakehuoneiston välttämättömän sisäkorjauksen rahoitus, millaisen yhteydessä voidaan viitata myös KK 18:3:n ilmaisemaan periaatteeseen).

³⁴ Ks. lähemmin esim. *Aarnio* Perintöoikeus ss. 95—96, 109 ja 206—210.

YhtOmL:n mukainen omistuksenyhteys on määrä- eli murto-osaista, niin jokainen osaomistaja on periaatteessa oikeutettu yksinään panttaamaan osuutensa yhteisestä osakkeesta tai 'osakenipusta' (YhtOmL 3 §), joten tilanne on päinvastainen kuin kuolinpesässä.³⁵ Jos YhtOmL:n mukainen yhteisomistus käsittää esim. 100 osaketta, niin niistä $\frac{1}{2}$ -osuuden omistava A voi yksinään pantata $\frac{1}{2}$ -osuuden kustakin osakkeesta, mutta ei 50 osaketta. Koko yhteisomistetun osakeobjektin panttaus ilman kaikkien osaomistajien suostumusta voi tulla kyseeseen tuomioistuimen YhtOmL 5 §:n nojalla antamalla luvalla ja poikkeuksellisesti ehkä myös lain 4.1 §:n tarkoittamana kiiretoimenpiteenä.³⁶ — Lausutun soveltuvuus asunto-osakkeisiin on AsOYL 6.1 §:ssä olevan erillislouputuskiellon takia lähemmän erityistarkastelun arvoinen; tarkastelu tapahtuu sopivammin toisessa yhteydessä.³⁷

L) Yhteisön ollessa osakkeenomistaja-pantinantajana on todettava, ettei osakkeiden suhteen ole säädetty mitään sellaisia yhteisön edustusorgaani(e)n panttauskompetenssia ehdollistavia normeja kuin mitä kiinteistökiinnityksen osalta on VOYL 36.3 §:ssä,³⁸ OKL 83 §:ssä³⁹ ja YhdL

³⁵ Kuolinpesässähän yhteisomistussuhde katsotaan yhteiskätiseksi, jakamatomaksi, niin että osakas ei yksin voi pantata pesäosuuslukuun vastaavaa murtoosaa kustakin osakkeesta saati (pesäosuuslukuun vastaavaa määrää) 'koko' osakkeita.

³⁶ Ks. mitä YhtOmL:n kannalta on lausuttu jo ed. s. 43. — YhtOmL 4.1 §:n ja 5 §:n suhteen eo. kysymyksissä ks. *Kyläkalio* Yhteisomistus ss. 163—167 ja 192 (hän näyttää suhtautuvan panttauksen kaltaiseen oikeustoimeen 4.1 §:n kannalta sangen varauksellisesti, varauksellisemmin kuin mielestäni on aiheellista, ks. ed. av. 33 i.f.).

³⁷ YhtOmL:n ja osakkeiden välisestä soveltamisrelaatiosta lienee paikallaan kertauksen omaisesti muistuttaa siitä, että lain säännökset eivät ole varauksettomasti sovellettavissa osakkeisiin: YhtOmL 1.2 § sisältää sanat »soveltuvin kohdin». Siten periaatteessa on aina ensin ratkaistava kysymys siitä, mitä tämä rajoitus merkitsee ao. yksittäisen säännöksen ja osakkeen kannalta (in casu se voinee merkitä päinvastaisuuntaistakin modifikaatiota kuin rajoitusta).

³⁸ Uudessa OYL:ssa ei enää ole katsottu aiheelliseksi sitoa yhtiön kiinteän omaisuuden kiinnittämistä yhtiökokouksen suostumukseen, ks. jo KM 1969 A 20 s. 58 sekä HE 1977:27 ss. 9 ja 56, *Koski—Schultén* ss. 350—351 ja s. 302. Estettä ei sensijaan liene OYL:n mukaan sille, että yhtiökokouksen suostumuksen tarpeellisuudesta määrätään yhtiöjärjestyksessä, mutta kolmas mies ei ole velvolinen tuntemaan tällaista määräystä (ks. HE 1977:27 s. 58); hallintoneuvoston tehtäviin ei kiinnitys- tai muitakaan panttaussuostumuksia voida yhtiöjärjestyksellä siirtää (ks. OYL 8:11.4 i.f. ja 8:11.5 i.f.), joskin laajamittainen luotonotto vastaavine vakuusjärjestelyineen voi in casu olla 8:11.4:ssä tarkoitetun »toiminnan huomattavan laajentamisen» ilmausta. — Ks. vielä AsOYL 7 §:n uusi 2 mom.

³⁹ De lege ferenda todettakoon, että OKL 83 § (jossa sidonnaisuus yhteisökokouksen kiinnityslupaan ei ole läheskään niin jyrkkä kuin VOYL 36.3 §:ssä,

17.5 §:ssä.⁴⁰ Hallituksen (ja sen alaisen toimitusjohtajan) tai vastaavasti avoimessa ja kommandiittiyhtiössä vastuunalaisen yhtiömiehen kelpoisuutta sitoa yhteisöä (osake)panttauksin rajoittaa kuitenkin yhteisön tarkoitus ja toimiala sekä yhteisön toiminnan laatu ja laajuus, mistä johtuen panttaus vieraasta velasta on useimmiten pätemätön eli yhteisöä sitomaton. Sanottua 'vierautta' ei kuitenkaan voida ottaa niin kirjaimellisesti, etteikö konsernisuhde pantinantajayhteisön ja luotonsaajan välillä vaikuttaisi asiaan,⁴¹ ja muikin yhteistoimintasuhde siihen kytkeytyvine yhdensuuntaisine intresseineen saattaa oikeuttaa panttauksen.⁴² Jos 'vieraus' ylittää tämän rajan, tarvitaan yhtiön kaikkien osakkaiden suostumus panttaukseseen (KKO 1970 II 82).⁴³

Omasta velasta pantattaessa näyttää oikeuskäytännön perusteella siltä, että kyseessä on oltava yhtiön toimintamahdollisuuksia edistävästä uudes-

ks. esim. *Hakulinen—Rapola* ss. 255—257) ei ole muutosehdotusten kohteena vireillä olevassa OKL:n osittaismuutosesityksessä (OikM 1978: 8).

⁴⁰ Todettakoon sellaisen luotonottoa laajasti harjoittavan juridisen henkilön kuin valtion osalta, että sen omistamien osakkeiden luovutus ja panttaus — käytännössä ilmeisesti tuntematon tapahtuma — vaatii eräissä tapauksissa eduskunnan myötävaikutuksen. Ks. läh. *Vesanen* ss. 348—352.

⁴¹ Konsernisuhteesta po. asiansyhteyden kannalta ks. yleisesti *Koski* ss. 304—307 sekä (1. 1. 1980 alkavasti) OYL 12: 7.3 verr. 12: 7.1: Viimemainitussa momentissa oleva kielto antaa rahalaina tai asettaa vakuus yhtiön tai konserniyhtiön osakkeenomistajan hyväksi ei 3 momentin mukaan koske vakuuden asettamista samaan konserniin kuuluvan yhtiön velvoitteesta. Ks. HE 1977: 27 ss. 92—93 sekä osittaistakautuvuuden suhteen OYLvpL 17 §.

Konserniproblematiikkaan liittyen todettakoon samalla, että OYL 1: 2.2:n tarkoittama konsernisuhde ei synny vielä sillä, että osakeyhtiö on voimakkaasti velkaantunut toiselle osakeyhtiölle ja tälle pantannut vastaavasti pääosan panttaus-kelpoisesta varallisuudestaan: »lisäksi edellytetään erityisten seikkojen olemassaoloa» (HE 1977: 27 s. 19). Ks. myös *Koski* s. 79.

⁴² Ks. KKO 1936 II 428: Yhtiön antama vakuus toisen samalla toimialalla toimivan yhtiön velasta katsottiin siihen yhteistoimintaan nähden, mikä oli valinnut kummankin yhtiön välillä, yhtiötä velvoittavaksi hallintotoimeksi.

Ks. myös KKO 1933 II 461.

Sensijaan se intressien yhdensuuntaisuus, jonka voidaan presumoida vallitsevan yhtiön ja OYL 12: 7.1:ssä mainittujen henkilöiden välillä, on (1. 1. 1980 alkaen ja lisäksi OYLvpL 17 §:n osoittamin tavoin osittaistakautuvastikin) 12: 7.1:n johdosta suoranainen rajoitus yhtiön oikeudelle asettaa vakuus.

⁴³ Osakeyhtiön erään osakkeenomistajansa yksityisten velkojen vakuudeksi antama pantti oli yhtiön konkurssipesääkin sitova, kun kaikki osakkeenomistajat olivat hyväksyneet vakuuden antamisen. — 1. 1. 1980 alkaen merkitsee 12: 7.1 (ks. siitä yllä av. 41) sitä, että 'vierauden' tulee olla 'pitkälle menevää vierautta' eli 12: 7.1:n piirin ulkopuolelle menevää, jotta kaikkien osakkaiden suostumus pätevöittäisi panttauksen. (Asunto-osakeyhtiön rakentamisvaiheen osalta ks. heti jälj. av. 46:n kohdalla.)

ta luotosta eikä jo saadun luoton (antajan) turvaamisesta.⁴⁴ Sinänsä kyllä juuri osakkeet tulevat (omasta velasta pantattaessa) usein kysymykseen ennen muita irtaimen lajeja siksi, että osakkeet (ja etenkin osakekirjojen hallinta) eivät ole yhteisön toiminnan käynnissä pitämiseksi välttämättömiä.⁴⁵

Yllä lausuttu ei suoranaisesti sovellu rakentamisvaiheeseen asunto-osakeyhtiöön, jossa edustusorganien panttauskompetenssia on oikeuskäytännön omaksuman ankaran linjan kautta vielä yllä sanotustakin huomattavasti rajoitettu asunnonostajien tms. tulevien osakkeenomistajien suojaamiseksi.^{46, 47}

II.4. Eräitä erityistapauksia

Hajapöimintoina panttauskompetenssin suhteen mainittakoon vielä seuraavista osakevakuuttakin koskevista normeista.

M) Osakkeitakin koskevat valuuttalainsäädännöllä asetetut rajoitukset vakuuden antamiselle ja ottamiselle silloin, kun panttaussuhteen vas-
tapuoli on ulkomailta asuva (kansalaisuudestaan ja tšekäläisen osapuolen kansalaisuudesta riippumatta)⁴⁸: ValuuttaL 1 §:n mukaan valtioneuvos-

⁴⁴ Ks. KKO 1950 I 11 ja 1959 II 89: Yhtiön suorittama panttaus katsottiin sitä sitomattomaksi, kun panttaus ei ollut tapahtunut ennakon saamiseksi tai yhteydessä eikä yhtiön liiketoiminnan edistämiseksi, vaan yksinomaan velkojalla jo olleen saamisen turvaamiseksi.

Ratkaisuista voidaan päätellä, että pantti on kyllä annettavissa jo syntyneestäkin (eli "vanhasta") velasta, jos tällainen jälkikäteismakuus on katsottavissa tarpeelliseksi yhtiölle välttämättömän liikesuhteen tms. säilyttämiseksi; ks. myös 1966 II 35.

⁴⁵ Juuri mainittua osakkeiden panttausominaisuutta korostaa *Taxell Styrelse* s. 362, ks. myös KKO 1960 II 139.

Yleisesti edustusorganien irtaimisto-oikeudellisesta panttauskompetenssista ks. (osakeyhtiön osalta) *Taxell Styrelse* ss. 361—364 ja (avoimen yhtiön osalta) *Heikonen* ss. 259—267.

⁴⁶ Kyseiseen 1960-luvulla syntyneeseen KKO:n oikeuskäytäntöön (grynderirakentamiseen ja sen tuolloisiin epäkohtiin) on tarkoitus palata myöhemmässä yhteydessä.

⁴⁷ Yhteisöjä koskevan jakson lopuksi mainittakoon vielä se (faktisesti vain yhteisöjä luoton ottajina koskeva) pantinantamiskielto, joka on JoukkoVKL 15.1 §:ssä.

⁴⁸ Ulkomailta asuva eli siis vakuussuhteissaan rajoitusten alainen luotonantaja tai -ottaja ValuuttaL:n mielessä on sellainen luonnollinen henkilö (kansalaisuudesta riippumatta), jolla on varsinainen asuntonsa ja kotinsa muualla kuin Suomessa, sekä sellainen yhteisö tai säätiö, jonka kotipaikka tai hallinnon sijainti-

tolla on valta määrätä mm., että »luoton tai vakuuden antaminen ulkomailla asuvalle tai niiden ottaminen ulkomailla asuvalta on sallittu vain Suomen Pankin asettamin ehdoin ja rajoituksin». SP:n ao. päätöksen⁴⁹ 36.2 §:n mukaan ulkomailla asuvalta olevan saatavan turvaamiseksi saa Suomessa asuva ottaa ulkomailla asuvalta vakuuden (esim. ulkomaisia osakkeita); erityislupa ei siis ole tarpeen. Sensijaan vakuuden antaminen ulkomailla asuvalle edellyttää ao. päätöksen 37.2 §:n mukaan SP:n erityisluvalla hyväksymään sopimukseen perustuvaa (tässä:) panttausta taikka että panttaus perustuu useinmainitun päätöksen 16 §:n mukaisesti sallittuun tuontiluottosopimukseen tai 20 §:n mukaisesti sallittuun sopimukseen.

Näiden määräysten vastainen panttaus ei kuitenkaan liene siviilioikeudellisesti pätemätön, KKO 1968 II 43 (ään. 4—1), mikä selittyy ko. normien puhtaasti julkisintressejä palvelevilla tavoitteilla (ValuuttaL 1 §: »maan ulkomaisen maksukyvyn turvaamiseksi»), joiden kannalta siviilioikeudellinen (pätemättömyys)sanktiointi lienee tuskin tarpeen. Ainakin siinä tapauksessa, että 'kansainvälinen' panttaus ei in concreto johda maan rajojen ulkopuolelle suuntautuvaan eli Suomelle epäedulliseen valuuttatapahtumaan,⁵⁰ puuttuu riittävä aihe siviilioikeudelliselle sanktioinnille.

N) Eräänlaisena rajoituksena osakkeenomistajan panttioikeudellisessa asemassa voitaneen lopuksi mainita, että irtaimisto-oikeudellisen KK 10:6:n voidaan katsoa koskevan myös osakkeita, joten hänen pantiksi antamansa osake on hänen luvattaan pantinsaaajan toimesta edelleenpantattavissa mainitun säännöksen osoittamissa puitteissa pantinsaaajan velan vakuudeksi (ks. esim. KKO 1949 II 254).⁵¹

paikka on muualla kuin Suomessa. Ks. VNp valuuttalain täytäntöönpanosta 29. 12. 1972/911, 1 §.

⁴⁹ ValuuttaL 1 §:n mukainen VNp valuuttalain täytäntöönpanosta on annettu 29. 12. 1972 (AsK 911/72) ja siihen perustuva Suomen Pankin päätös valuuttalain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston em. päätöksen soveltamisesta on puolestaan annettu sekin 29. 12. 1972 (AsK 912/72).

⁵⁰ Juurimainituissa oikeustapauksessa (1968 II 43) ei tällaista epäedullisuutta ollut, kun panttina olivat kotimaisessa rahalaitoksessa (luotottomalla shekkitilillä) olevat varat, joiden maastaviennistä ei ollut nyt kysymys.

⁵¹ Edelleenpanttauksesta ks. myös jälj. s. 155 (6 § III.2.2) ja s. 421.

5 §

OSAKEPANTTAUS JA TAKAUTUVA
SIVULLISSUHDE

I. LÄHTÖKOHDAT

I.1. Lähtökohtien hahmotus

I.1.1. Kuten kaikessa panttivakuuden ottamisessa on myös osakepanttauksessa luotonantajan (velkojan) kannalta olennaista, että vakuusjärjestely saadaan ulottamaan normaaleina pidettävät ja tavoitellut panttivelkojaetuiset oikeusvaikutuksensa yli sopimussuhdesitovuuden, kolmansiin miehiin eli sivullissuhteisiin. Panttivakuuden juridinen täysivoimaisuus merkitsee jo etukäteen varmistettua panttiobjektiin (sen arvoon) kohdistuvaa etusijaa suhteessa samaa objektia koskeviin tertius-tahojen esittämiin kilpaileviin vaatimuksiin: Ollakseen täysivoimainen (eli normaali) panttioikeus tulee panttausjärjestelyn tuottaa toisaalta

1) *etusija (etuoikeus)* kilpaileviin *osakkeenomistajan muihin velkoihin* nähden, ynnä toisaalta

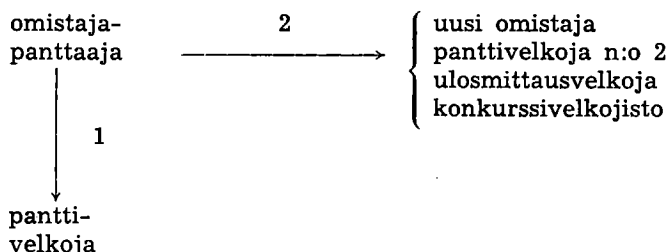
2) *etusija (parempi oikeus)* suhteessa *osakkeen uuteenkin omistajaan* tms. myöhempään esineoikeussubjektiin.

Muussa tapauksessa ei termin 'panttioikeus' käyttäminen ao. velkojan oikeusaseman kuvauksessa ole asianmukaista, vaan 'yliampuvaa' tai ainakin ennenaikaista.

I.1.2. Juuri mainitut panttioikeusetuudet merkitsevät dynaamisen eli kollisiosuojan saantia eräissä esineoikeudellisesti keskeisissä sivullissuhteissa. Nämä tertiusrelaatiot ovat jaettavissa kahteen ryhmään sen mukaan, onko kyseessä pantinomistajan ko. esinettä koskevaan tahdonilmaisuuun palautuva kollisio vaiko ko. esineeseen ulottuvan velkaeksekuution synnyttämä kollisio:

- A) pantinomistajan esinekohtaisdisponointi kollisiosyynä
- 1) panttivelkoja vastaan uusi omistaja tms.¹
 - 2) panttivelkoja vastaan toinen panttausluvannan saaja
- B) velkaeksekuutio kollisiosyynä
- 1) panttivelkoja vastaan ulosmittausvelkoja
 - 2) panttivelkoja vastaan konkurssivelkojisto.

Nämä kollisiot ovat rakenteeltaan takautuvan sivullissuhteen piiriin kuuluvia, luonteeltaan vaihdantasuojaa sivuavia tilanteita.² Niitä voidaan kuvata seuraavalla *Zittingin* esitystavan mukaisella kaaviolla³:

Kuviossa on siis oletettu (osake)pantinsaaajan olevan ns. *primus*, ts. että (osaketta koskeva) sitova asianosaissuhteen järjestely on tapahtunut ajallisesti ennen vastaavaa secundustahon tapahtumaa (omistajanvaihdos- tai panttaussopimusta tms.) tai eksekuution alkamista (osakkeen

¹ Uutena omistajana pidetään esineoikeudellisessa kollisiooliitännäisessä tutkimuksessa yleensä silmällä vain inter vivos luovutuksensaajaa (tavallisimmin kauppa, mutta myös vaihto, lahja, apportti jne.), koska jäämistöoikeudellisten ja perheoikeudellisten omistajanvaihdosten kohdalla pidetään selvänä, ettei uusi omistaja voi (edes vilpittömän mielen ja/tai muun sellaisen nojalla) saada parempaa oikeutta kuin mikä vainajalla tai puolisoilla oli.

Osakkeen kohdalla on erikoispiirteensä syytä ottaa nyt eo. kysymyksissä huomioon myös lunastusoikeus ja sen haltija, ts. tilanne, jossa osake on myyty tms. uudelle omistajalle, johon nähden kuitenkin joku muu osakkeenomistaja (tai muu) on (yhtiöjärjestyksen nojalla) oikeutettu lunastamaan kyseisen osakkeen itselleen: osakepanttia tavoitteleva velkoja voi joutua kollisioon myös tällaisen (lunastaja)-tahon kanssa. Ks. lähemmin 15 § IV.

² Vaihdantasuojan ja takautuvan sivullissuhteen käsitteistä ks. ed. s. 28 av. 89 ja 91 main. kirjallisuutta.

³ Ks. esim. *Zitting—Rautiala* ss. 5—9. Varianteista edelleenkehittelyssä ks. esim. *Hyvönen* LM 1972 ss. 911—916, *Havansi* ss. 560—567.

julistaminen ulosmitatuksi tai osakkeenomistajan konkurssin alkaminen).⁴ Huomioon on tietysti myös otettava käänteisen aikaprioriteettijärjestyksen mahdollisuus (panttivelkoja secunduksena, ja primuksena uusi omistaja tms.,⁵ ulosmittausvelkoja tai konkurssivelkojisto). Seuraavassa otan kuitenkin lähtökohdaksi ja pääasialliseksi tarkastelukohteeksi kuviassa oletetun tilanteen eli panttivelkojan (panttausluvanta-adressaatin) aikaprioriteetin sekä esittelen tältä pohjalta pääsäännöt osakepanttausta koskevissa takautuvan sivullissuhteen kollisioissa; tukeudun ed. s. 94 olleeseen ryhmittelyyn (A: 1—2 ja B: 1—2).

II. KAKSOISDISPONOINTIPERUSTEISET KOLLISIOT

II.1. Uusi OYL 3:9 ja taannehtivuuskysymys

II.1.1. Kollisioissa A1 ja A2 on panttivelkoja primuksena saanut osakkeenomistajalta asianmukaisesti annetun ja hyväksymänsä panttaussitoumuksen ennen kuin osakkeenomistaja on samaa osaketta koskien sopinut secunduksen kanssa omistajanvaihduksesta tai pantiksipanosta.⁶ Näiden kaksoisluovutustyyppisten kaksoisdisponointien aiheuttamiin kollisioihin ovat ratkaisunormit tähän asti olleet löydettävissä VOYL 32 a §:stä, nyttemmin puolestaan OYL 3:9.1:stä. Kun nämä lainkohdat, vanha ja sen tilalle säädetty uusi, eivät ole täysin identtisiä, on syytä aluksi käsitellä lyhyesti kysymystä niiden ajallisesta sovellettavuudesta rajatapauksissa:

⁴ Aikaprioriteetin määrittelyssä ei siis suoriteta 'roolijakoa' (primus, secundus) sen mukaan, kumman osalta on ensin tapahtunut tradition tms. (kuten kirjaamisen) kaltainen täydennys- tai julkisuusakti taikka (velkaeksekuutiossa) ulosmitatun omaisuuden hallinnan otto tms. ulosmittausjulistusta täydentävä akti tai vastaava hallinnan saanti tms. konkurssivelkojiston hyväksi (so. konkurssihallinnon edustaja saa syrjäytettyä konkurssivelallisen ulkoisesta, legitimaatio-oletaman perustavasta hallinta- tms. asemasta).

⁵ Ks. uuden omistajan kohdalla, mitä ed. av. 1 i.f. on sanottu omistajanvaihduksen mahdollistaman lunastusoikeuden ja sen haltijan eventuaalisesta mukautulosta kollisio-osapuoleksi.

⁶ Se että osake(kirja) on ensin pantattu (ynnä ehkä myös tradeerattu) A:lle, ei toki vie omistajalta oikeutta myydä tai pantata se sittemmin B:lle (vrt. KKO 1937 II 103, jossa HO näyttäisi olleen toisella kannalla). Kollisio syntyy vain

Kumpaa lakia sovelletaan eli onko OYL 3:9:llä taannehtivaa vaikutusta taikka, kääntäen, VOYL 32 a §:llä yli 31. 12. 1979 ulottuvaa merkitystä?

II.1.2. OYL 3:9:n osalta ei 1. 1. 1980:n eli yleisen voimaantulopäivän suhteen ole säädetty mitään OYLVpL:ssa. Tätä voimaantulon lakia säädettyä on lähtökohtana ollut, että uusi laki on voimassa myös vanhoissa yhtiöissä, ellei OYLVpL:ssa säädetä toisin (eli että vanhaa lakia on edelleen sovellettava).⁷ Tämä menettelymalli OYLVpL:ssa on kuitenkin rajoitettu vain (jokseenkin puhtaasti) yhteisöoikeudellisiin kysymyksiin, joten OYLVpL:n vaikenemisesta ei tämän alueen ulkopuolella voida tehdä e contrario -päätelmiä. OYLVpL:n perusteluissa todetaankin, että eräitä poikkeuksia OYL:n taannehtivuuteen johtuu »yleisistä periaatteista, joita ei ole katsottu tarpeelliseksi lausua laissa julki.» Esimerkkinä näistä yleisistä periaatteista lausutaan: »Siten jäävät ennen uuden lain voimaantuloa syntyneet luonteeltaan yksityisoikeudelliset oikeudet ja velvollisuudet voimaan uuden lain sisällöstä riippumatta.»⁸

Esitettyjen sitaattien perusteella on ilmeistä, että VOYL 32 a § (eikä OYL 3:9) on sovellettavana kollisionormina, milloin osakepanttauksen tms. osalta relevantit yksityisoikeudelliset tahdonilmaisut yms. seikastot ajoittuvat aikaan ennen 1. 1. 1980. Tämä vastaakin niitä pääsääntöisiä oppilauseita, joita oikeuskirjallisuudessa esiintyy lainsäädännön retroaktivisuudesta varallisuus oikeuksien synnyn ja voimassapysymisen yms. kohdalla.⁹ Muunlainen eli 'taannehtivuusmyönteisempi' kanta olisi vaatinut senkaltaisia nimenomaisia normeja kuin esim. aikoinaan (1947)

siinä tapauksessa, jos secundusta B ei ole asianmukaisesti informoitu A-panttauksesta (tai jos secundus silti vaatii parempaa oikeutta itselleen).

⁷ Ks. HE 1977: 27 s. 119.

Tällä kohtaa voitaneen mainita, että meillä ei sen enempää vanha kuin uusi lakikaan tunne sellaista mahdollisuutta, että kyseisissä (VOYL 32 a §:n ja OYL 3:9:n sääntelemisissä) kollisioissa — tai yleensäkin esineoikeudellisissa konflikteissa — voitaisiin yhtiöjärjestykseen otetuilla määräyksillä poiketa lain asettamista kollisiosäännöistä. Vrt. Norjan osakeyhtiölain 3:7, jossa velkakirjalain 13 ja 14 §:n sovellettavuus on poissuljettavissa, jos »det i medhold av vedtektene er tatt tydelig forbehold i aksjebrevet», ks. esim. Skåre s. 59.

⁸ Sitatit: HE 1977: 27 s. 119. Samoin jo KM 1969 A 20 s. 203, sekä Ruotsin uuden lain osalta SOU 1971: 15 s. 413 ja esim. Kedner—Roos s. 228.

⁹ Ks. esim. Alanen ss. 178—179 ja 184—185, Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys (R. A. Wreden saman nimisen teoksen mukaan toimitettu, 2. p., Porvoo 1970) ss. 31—32.

VOYL 32 a §:n voimaantulosäännöksessä oli.¹⁰ Huomattakoon myös, ettei OYLvPL:ia säädetty VJ 67 §:n mukaisessa järjestyksessä (ks. jälj. s. 359).

Näin ollen VOYL 32 a § saattaa tulla sovellettavaksi vielä pitkäänkin 1.1.1980:n jälkeen,¹¹ siis jos tällöin vireille pantu riita koskee ennen sanottua päivää tapahtuneita panttaus- tms. disponointeja. Niinikään on vanhan lain mukaan arvosteltava sellaista osakekirjalle yhtiön toimesta tehtyä merkintää (koskien uuden omistajan osakeluetteloon merkitsemistä), josta OYL 3:9.1:ssä — mutta ei VOYL 32 a §:ssä — puhutaan, mikäli tällainen merkintä osakeluetteloon tehtiin ennen 1.1.1980. Tätä seikkaa (po. *merkintä osakekirjalle*) lukuun ottamatta ei vanhan ja uuden lain välillä ole kollisionormistossa sellaisia eroja, jotka saattaisivat vaikuttaa ratkaisutulokseen niissä konflikteissa, joissa osa faktoista (esim. kilpailevat sopimukset) ajoittuu aikaan ennen 1.1.1980 ja osa (esim. osakekirjatraditio) senjälkeiseen aikaan.^{12, 13}

¹⁰ Ks. L lisäyksestä osakeyhtiöistä annettuun lakiin 31.7.1947/627, jonka voimaantulosäännöksen mukaan oli (silloin uutta) VOYL 32 a §:ää »sovellettava myöskin osakekirjoihin, jotka ennen sanottua päivää (so. 1.1.1948) ovat joutuneet pois omistajaltaan; kuitenkin on aikaisempaa lakia noudatettava, milloin osakkeen omistaja kahden vuoden kuluessa samasta päivästä panee vireille hakemuksen osakekirjan kuolettamisesta tai haltijaa vastaan kanteen oikeudestaan osakkeeseen.» Ks. lähemmin *Hakulinen* s. 245 sekä myös *sama* ss. 194—196 (koskien vastaavaa voimaannanosäännöstä VKL 13, 14 ja 22 §:n osalta), ks. myös KM 1936:1 ss. 98—99.

Kun siis OYLvPL ei sisällä mitään selostetun kaltaista kanneoikeusrajoitusta saati nimenomaista säännöstä (OYL 3:9:n) taannehtivuudesta, niin lainsäätäjän voidaan sanoa OYL:n uudistamisen yhteydessä suhtautuneen (arvopaperi)esineoikeudelliseen taannehtivuuteen torjuvammin kuin em. 1947 omaksutuissa ratkaisuissa.

¹¹ Mikä on se 'kohtuullisena pidettävä aika', jonka kuluessa vielä 1.1.1980:n jälkeen voidaan nostaa menestyksellä kanteita vetoamalla vanhaan lakiin ja tapahtumiin ennen 1.1.1980, on luonnollisesti mahdotonta sanoa. Oppilause esineoikeuksien vanhentumattomuudesta voisi kirjaimellisesti otettuna johtaa ainakin jossakin tapauksessa siihen, että mitään takarajaa ei olisi.

¹² Ilmaisu »senjälkeinen aika» eo. tyyppisissä yhteyksissä käsittää myös sanotun päivän (1.1.1980).

¹³ Se seikka, että esineoikeudellisesti relevantit seikastot samassa yksittäistapauksessa jakautuvat ajallisesti voimaantulohetken eri puolille, ei estä tämän jakautumisen mukaista eri lakien soveltamista ko. eri seikastoihin (ks. esim. EOA 3.2 §:n voimaantulosäännös, L 31.7.1947/626, *Hakulinen* s. 241), kunhan vain tämä ei johda yllä kuvatun pääsäännön vastaiseen varallisuus oikeuden (taannehtivaan) menetykseen — paitsi milloin näin on nimenomaan säädetty (siihen liittyvine val-

Seuraavassa käsittelen kyseisten kollisioiden ratkaisua lähtökohtaisesti VOYL 32 a §:n pohjalta, mutta kuitenkin siten, että — VOYL 32 a §:n ja OYL 3:9:n mitä läheisimmästä 'sukulaisuudesta' johtuen — esitystä voidaan pitää vastaavasti relevanttina myös uuden lain kannalta, mikäli jossain kohden ei ole tehty nimenomaista varausta. Mahdollisen varaukset ja po. säännösten 'lähisukulaisuuden' tarkka aste otetaan lähemmin esiin kohta jäljempänä, alajaksossa II.6.

II.2. Kollisoratkaisuiden keskeiskohdat

II.2.1. VOYL 32 a §:stä voidaan heti havaita — paitsi sen lakitekninen lähisukulaisuus VKL 14 §:n (ja 13 §:n) kanssa — että osakepanttauksessa kuten yleensäkin irtaimen käteispanntaukseksi luetuissa tapauksissa annetaan varsin keskeinen merkitys (osakekirjan) *hallinnan saannille*. Primuksen (pantinsaajan) kannalta lainkohdasta ilmenee — käänteisesti lukien, lainkohtahan on kirjoitettu secunduksen (ekstinktiomahdollisuuksien) kannalta — että primus on suojattu uuden omistajan tai myöhemmän panttivelkojan oikeuksia vastaan ainakin aina silloin, kun hän (primus) on saanut ko. osakekirjan hallintaansa ennen kilpailijaansa (joka siis jää hallinnatta).

Jos taas osakekirjan hallinta ei siirry primukselle (pantinsaajalle) siksi, että osakekirja on alunperinkin (ei omistajan vaan) ulkopuolisen kolmannen tahon hallinnassa, niin primus vastaavasti turvaa asemansa toimittamalla tälle ulkopuoliselle taholle panttauksesta sellaisen ilmoituksen (*panntausilmoituksen eli denuntiaation*), josta säädetään (VOYL 32 a §:n kanssa samanaikaisesti annetussa) EOA 3.2 §:ssä.¹⁴ Luonnollisesti edellytetään, että primuksen panntausta koskeva po. ilmoitus tehdään ensimmäisenä eli ennen kuin uusi omistaja tai myöhempi pantinsaaja omalta osaltaan denuntioi (arg. VKL 31.2 §).¹⁵

tiosääntöoikeudellisine, HM 6 §:ään kytkeytyvine ongelmineen, joista ks. esim. *Hidén LM 1971 ss. 99—124*).

Ks. eräistä tämäntyyppisistä kysymyksistä lähemmin jälj. ss. 134—136.

¹⁴ Tästä samanaikaisesti VKL:n ja VOYL 32 a §:n säätämisen kanssa säädetyistä lainkohdasta ja sen sisältämästä ns. ilmoituksenvaraisesta (pantti- tai muun) hallinnanluovutuksesta ks. lähemmin jälj. ss. 170—172, mm. koskien kyseiselle ulkopuoliselle hallussapitäjälle asetettavasta itsenäisyysvaatimuksesta suhteessa omistajaan.

¹⁵ VKL 31.2 § on oikeudessamme johtava lainkohta (mm. yleisyydeltään ja

Jos kumpikaan kilpailijoista ei ole saanut osakekirjaa hallintaansa siksi, että pantiksipanija kieltäytyykin sitä tradeeraamasta (sen olematta EOA 3.2 §:ssä tarkoitettu in em. tavoin kenenkään ulkopuolisen tiedetyssä hallinnassa), taikka siksi, että kumpikaan kilpailijoista ei ole osoittanut tarvittavaa aktiviteettia hallinnansiirron aikaantulemiseksi, niin primuksella on aikaprioriteettinsa turvin etusija. Tämän etusijan kannalta on irrelevanttia, onko secundus vilpillisessä vai vilpittömässä mielessä (primukselle luvatus oikeuden suhteen). Tilanne voi kuitenkin tässä suhteessa muuttua toisin arvioitavaksi, jos secundus (ostaja tms. tai myöhemmän panttausluvannon adressaatti) ensimmäisenä nostaa vapaaehtoisesta tradeerauksesta kieltäytyntä sopimuspuoltaan vastaan hallinnansaantikanteen. Jos secundus vielä tällöin on bona fide, niin katson, että hän saa hyväkseen ekstinktion, vaikkapa hänellä(kään) ei siis ainakaan vielä ole esinehallintaa ja vaikka saattaa kestää vuosiakin, ennen kuin oikeudenkäynti on päättynyt (hän voiton).

Puoltamani sääntö merkitsee siis eräänlaista 'haastepäiväekstinktiota' vilpittömässä mielessä olevan secunduksen hyväksi tilanteessa, jossa kumpikaan ei ole esinehallinnassa vapaaehtoisen tradeerauksen ilmeisen poissuljettuisuuden takia. Primus menettää aikaprioriteettiperusteisen 'etulyöntiasemansa', jos hän viivyttää konkreettisesti esinehallinnan vaatimistoimissaan niin, että (bona fide toimiva) secundus ehtii ensimmäisenä toteuttaa sen oikeustoiminnallisen aktiivisuuden osoituksen (hallinnansaantiprosessin vireillepanon), joka tässä tilanteessa — sopimuskumppanin kieltäytyttyä sovitusta tradeerauksesta — on huolelliselta ja aktiiviselta panttausluvanta-adressaatilta tai ostajalta kohdulla vaadittavissa. Primus ei siksi enää voi 'kääntää' tilannetta edukseen panemalla (siis myöhemmin kuin secundus) vireille oman vastaavan prosessinsa sopimuskumppaniaan (eli siis kaksoisdisponoijaa) vastaan.¹⁶

analogiselta kantavuudeltaan) koskien esineoikeudellista kollisoratkaisua sellaisissa oikeusobjektiryhmissä ja sellaisissa tilanteissa, missä denuntiaatioilmoitus on (tavallisempien 'vaihtoehtojen' kuten tradition tai kirjaamisen sijasta) dynaamisen suojan ytimenä.

VKL 31.2 §:stä lähemmin ks. jälj. 11 §, eritt. ss. 223—229.

¹⁶ Käytännössä nämä jutut, saman alioikeuden ollessa toimivaltainen kummassakin, olisi hyödyllistä 'yhdistää' peräkkäisinä juttuina käsiteltäviksi (varsinaiseen juttujen yhtymiseen eli kumulaatioon ei ole edellytyksiä, sen enempää ns. objektiiviseen kuin subjektiiviseenkaan kumulaatioon). Lisäksi näiden yhteyteen voitaisiin kytkeä primuksen ja secunduksen välinen juttu paremmasta oi-

Tässä puollettu erikoislaatuinen näköinen ekstinktio ('haastepäiväekstinktio') ei kollision ratkaisuna ole lainkaan erikoinen. Sehän on itse asiassa vain eräs sovellutus siitä hyvin laajalti pätevistä esineoikeudellisesta kollisionratkaisuperiaatteesta, että primus joutuu väistymään, mikäli secundus toimii bona fide ja ensimmäisenä osoittaa sitä huolellisuutta ja aktiviteettia, mitä kyseisen omaisuuslajin ja kyseisen tilanteen kohdalla edellytetään esineoikeudellisena lisäaktina tms. dynaamisen suojan tuojana (yleensä traditio tai kirjaaminen, joskus denuntiaatio, ja poikkeuksellisesti joskus joku muu akti).¹⁷

II.2.2. Jos omistaja (kaksoisdisponoija) vapaaehtoisesti tradeeraa osakekirjan ja sen saa secundus — ts. primus on hidastelunsa tai muun sellaisen syyn takia täten jäänyt vaille panttihakintaa — saattaa primus siltikin selviytyä kollisiossa voittajana. Jos nimittäin secundus (uusi omistaja tai myöhempi panttausluvannan adressaatti) on sopimuksen omistajan kanssa tehdessään tai viimeistäänkin hallinnansiirron ajankohtana mala fide¹⁸ primukselle luvatus panttioikeuden suhteen, ei ekstinktiota pääsääntöisesti voida myöntää; esteenä on VOYL 32 a §:stä ilmentyvä (sen 1 momentissa lausuttu) vilpittömän mielen vaatimus (perusteltu vilpittömän mielen: »saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää siitä»).¹⁹

keudesta ko. osakkeisiin ja osakekirjahallintaan, mikäli (tämän jutun) vastaajan forum domicilii on sama kuin osakkeenomistajan.

¹⁷ Tällaisena muuna aktina kanteen vireillepano tulee sinänsä oikeusteknisesti hyvin ellei erinomaisesti kyseeseen, (kirjaamista lähentyvän) selkeytensä ja ajankohtansa tarkan todettavuuden takia.

¹⁸ Siihen kysymykseen, tuleeko secunduksen olla bona fide paitsi sopimusajankohtana myöskin vielä tradition (tms. lisäaktin) tapahtuessa — mikäli traditio siis ei tapahdu samalla kuin sopimuksenteko — on esineoikeudellisissa yleisissä opeissa tavattu vastata jälkimmäisen vaihtoehdon mukaan: secunduksen on oltava bona fide vielä traditiohetkelläkin. Tosin vilpittömälle mielelle asetettavat vaatimukset voivat jälkimmäisen ajankohdan suhteen olla jonkin verran lievemmat kuin sopimusajankohtana. Ks. lähemmin *Zitting* Saantosuoja ss. 88—91 (kirjallisia oikeustapausviittauksineen), *sama* Arvopaperi ss. 85—86, *Hessler* ss. 127, 209 ja 377.

Oikeuskäytännöstä mainittakoon erityisesti KKO 1966 II 35, josta voidaan päätellä, että lisäaktin tapahtumistilaisuudessa saatu tieto aikaisemmasta kilpalevasta oikeustositasiasta estää ekstinktion (ks. tästä prejudikaatista lähemmin jälj. s. 121, eritt. av. 65).

¹⁹ Tästä ekstinktion epäävistä pääsäännöstä ks. (irtaimisto-oikeuden kannalta yleensäkin) esim. *Taxell* s. 35—36, *Zitting* Sivullissuoja ss. 110—112, *Hessler* ss. 375—379, *Forssell* ss. 90—91.

Heti jäljempänä (alajakso II.3) kiinnitetään huomiota siihen yleis-esineoikeu-

Poikkeuksena juuri sanotusta lienee tilanne, jossa secundus tosin on ollut tietoinen primukselle luvatussa ko. osakepantista, mutta jossa secunduksella, ottaen huomioon kuluneen pitkän väliajan jona primus ei ole tehnyt mitään panttauksen täydentämiseksi traditiolla, on ollut riittäväksi katsottava aihe olettaa primuksen luopuneen asiasta.²⁰ In casu arvioitavaksi jää, minkäasteinen selonottovelvollisuus secunduksella tässä suhteessa on, ts. pitääkö hänen ehkä suorastaan tiedustella asiaa primukselta vai oikeuttavatko olosuhteet (kuten etenkin em. primuksen passiviteetin merkeissä kulunut pitkä väliaika) secunduksen suojaamiseen il-mankin.

II.3. Tarjouksen esineoikeudellisesta vaikutuksesta

II.3.1. Yllä esitetyt säännöt, jotka osoittavat secunduksella olevan tiettyynajaan saakka ulottuvan väliintulosta pidättymisvelvollisuuden (selonottovelvollisuksineen) silloin kun hän tietää ko. objektia koskevan panttauksen olevan vireillä, johtavat kysymään: Koskeeko tämä väliintulosta pidättymisvelvollisuus (sanktioineen)²¹ vain sitä tilannetta, että primuksen ja osakkeenomistajan välillä on jo päästy panttaussopimusselliseen konsensukseen vai ulottuuko se myös siihen edeltävään vaiheeseen, jossa osakkeenomistaja on jo suorittanut sitovan panttauslupannan mutta jossa luvanta-adressaatti ei vielä ole ehtinyt ilmoittaa (epäilemättä pian odotettavissa olevasta) tarjotun pantin hyväksymisestään?

Esitetty kysymys on vain osa laajempaa yleis-esineoikeudellisestikin relevanttia ongelmakokonaisuutta: Voiko jo (myynti-, panttaus- tms.) *tarjous*, jonka omistaja on tehnyt P:lle, synnyttää P:n eduksi sellaisen ko. objektiin liittyvän sidottuisuuden, että sinä aikana, joka P:llä on olosuhteisiin nähden (ja OikTL 1 luvun säännökset huomioon ottaen) katsottava olevan hyväksymisestä päättämiseen, ei ko. objektiin saa perustaa mala fide olevalle secundukselle sellaista oikeutta, joka loukkaisi P:lle tarjouksen hyväksymisellä syntyvää oikeutta?

delliseen problemaan, voiko secundus olla mala fide jo ennen ensimmäisen panttauslupannan muotoutumista lopulliseksi, myös adressaattia eikä vain pantiksitarjoajaa sitovaksi sopimukseksi.

²⁰ Ks. tästä näkökohdasta *Undén* I s. 180, *Forssell* s. 91.

²¹ Sanktionahan on siis ekstinktion epääminen eli primusta suosiva kollisiotratkaisu (seurauksena secunduksen puuttuvasta vilpittömästä mielestä).

II.3.2. Tätä kysymysryhmää ei oikeudessamme liene juurikaan käsitelty (joskin vanha KK 1:6 kyllä lausuu tuomionsa sanotunlaiselle väliintulevalle secundukselle)²² eikä siihen tässäkään voida enemmälti puuttua kuin vain em. panttauslupantilanteeseen rajoittuen (toisten sopimustyyppien kohdalla ratkaisut voivat hyvinkin olla toisenlaisia kuin panttauksessa). Valaistakoon tätä panttauslupantilannetta seuraavalla esimerkillä:

Osakkeenomistaja O on velkaa P:lle, jolta hän velan eräännyttyä pyytää maksuvaikeuksissaan lisää maksuaikaa sitoutuen tässä tapauksessa antamaan P:lle pantiksi tietyt osakkeensa. Tämän kirjallisen tarjouksen saavuttua P:lle tämä ryhtyy heti valmistelemaan kirjallista vastaustaan, joka on hyväksyvä, koska pantti on hyvä ja koska O:n likviditeettivaikeudet tällä hetkellä ovat hyvin P:n tiedossa. O:n toinen velkoja S saa vihiä tekeillä olevasta järjestelystä ja kiirehtii O:n luokse vaatien ko. osakkeita heti itselleen käteispantiksi, uhaten muuten hakea O:n asettamista konkurssiin hänen (S) saatavansa kohta eräännyttyä. O taipuu ja tradeeraa osakekirjat S:lle. Seuraavana päivänä P:n hyväksyvä vastaus saapuu O:lle.

Nähdäkseni on ilmeistä, että S:n vilpilliselle mielelle hänen interventiossaan on annettava merkitystä, niin että sitovan panttaustarjouksen (panttausluvannan) P:lle synnyttämä oikeus ottaa (kohtuullisessa ajassa) annetuin — vaikkapa konkludenttisinkin — hyväksyvin vastauksin ko. pantti ei raukea ('ekstingvoidu') tällaisessa tilanteessa, jossa sivullinen (kuten S) voi pitää jokseenkin selvänä tai täysin selvänä, että panttaustarjous tulee (ehkä hyvinkin pian) hyväksytyksi. Kun nimittäin P jo on antanut O:lle luoton, niin täytyy olla ilmeistä, ettei hänellä voi olla mitään panttivakuuden saamista vastaan. Tilanne voisi muuttua (secundustahon hyväksi), jos P ei vielä ole luopunut valuutasta O:n (luotonsaajan) hyväksi, ts. jos P:llä on vielä tilaisuus pidättyä luoton antamisesta (esim. havaittuaan luvatus pantin joutuneenkin viime hetkellä toisaalle pantiksi). Tämänkaltaisten asianhaarojen yksittäistapauksellisesta punninnasta jää nähdäkseni riippumaan, voiko väliintulevan secunduksen mala fides muodostua relevantiksi (niin että siis jo tarjousvaiheinen omistajan disponointi P:n hyväksi voi johtaa dynaamisen suojan saantiin).

²² KK 1:6, jota ei ole (sakkokriminalisointiaan lukuunottamatta) kumottu, säätää seuraavaa: »Älköön kukaan toisen kauppaan sekautuko taikka, ostajan ja myyjän sovitellessa hintaa, enempää tarjotko;».

II.4. Siirtomerkintöjen ketjun relevanssista

II.4.1. Mikäli *secundus* on toiminut (perustellussa) vilpittömässä mielessä sekä ensimmäisenä saanut ko. osakekirjan hallintaansa (vieläkin vilpittömässä mielessä), saa hän *primus*-pantinsaaajan kustannuksella hyväkseen ekstinktion, olipa primuksen ja pantksilupajaan välinen oikeussuhde missä esitraditiolisessa vaiheessa tahansa (esim. vasta tarjousvaiheessa tai sitten jo syntyneen panttaussopimuksen tasolla taikka ehkä jo 'viittä vaille' valmistellun tradeerauksen toteutumista). Tämä ekstinktiivinen ratkaisu, joka merkitsee ostaja-secundukselle panttirasitteettoman omistuksen saantia ja panttivelkoja-secundukselle ensisijaisen panttioikeuden saantia,²³ vastaa yleistä kollisoratkaisujen periaatelinjaa irtaistamisto-oikeudellisissa takautuvan sivullissuhteen kaksoisluovutusraenteisissa kollisioissa, ja se saa tukea myös VOYL 32 a §:stä.²⁴

VOYL 32 a §:stä saattaisi kuitenkin näyttää johtuvan eräs lisävaatimus ko. ekstinktiolle. Lainkohdan 2 momentissa mainitaan tietynlaisesta osakekirjan siirtomerkintäketjua koskevasta vaatimuksesta, nimittäin että ('panttauskielelle' VOYL 32 a §:n 3 momentin nojalla käännettynä:) »pantksipaniija saattoi oikeutensa tueksi vedota katkeamattomaan, häneen ulottuvaan luovutussarjaan, vaikka jokin luovutusmerkintä olisikin avoin».²⁵ Siis pelkästään se seikka, että pantiksi luvatut osakekirjat ovat pantksipaniija-osakkeenomistajan hallinnassa (ennen kuin hän tradeeraa ne secundukselle), ei riittäisi legitimoimaan pantksipaniijaa ekstinktion edellyttämällä tavalla kaksoisdisponointitilanteessa(kaan), vaan *secun-*

²³ Panttivelkoja-secunduksen saadessa täten (ekstinktiivisesti) ensisijaisen panttioikeuden merkitsee kollisiohäviö primukselle tässä — ei suinkaan totaalista panttivakuuden menetystä niin kuin ostajan ollessa ekstingvoivana secunduksena — jäämistä toissijaiselle panttioikeudelle. Tällöin jää siis riippumaan ko. osakepantin arvosta (sen riittävydestä kattamaan molemmat panttivastuut), kärsiikö kollislon häviävä osapuoli mitään reaalista vahinkoa tai menetystä.

²⁴ Kaksoisdisponointikollisioita suoranaisesti (samalla suoranaisuudella kuin esim. KK 1:5 tai HVL 8 §) käsitteleviä lainkohtia ei VOYL:ssä sen enempää kuin VKL:ssakaan ole, vaan ko. periaatteet ilmenevät tietynasteisella välillisyydellä VOYL 32 a §:n resp. VKL 14 §:n normeista. Ks. näistä seikoista lähemmin esim. *Zitting Sivullissuoja* ss. 81—83, *sama* LM 1957 ss. 306—309.

²⁵ Tällä kohtaa, käytettäessä kaksoisdisponoihasta termiä pantksipaniija, on siis oletettu, että myös jälkimmäinen disponointi on (ko. osakkeiden) panttaus. Lausuttava koskee silti tietysti yhtäläisesti myös sitä kollisiota, että vain *primus* on pantinsaaaja, kun taas *secundus* on ostaja tms. luovutuksensaaaja (uusi omistaja).

duksen olisi varmistuttava siirtosarjaedellytyksen täyttymisestä. Tämän täyttymisessä olisi sitten omana, tutkimisvelvollisuuden tasoa koskevana alakysymyksenään se, missä määrin secundus saa luottaa osakekirjalle yhtiön toimesta tehtyyn merkintään ketjun tietyn jäsenen kirjaamisesta osakeluetteloon: Vapauttaako tämä kirjaaminen secunduksen tutkimasta sitä edeltäneitä siirtoketjuvaiheita, voi onko nekin tarkastettava (ikäänkuin yhtiön jo suorittamaa ko. tarkastusta ja sen seurauksena tapahtunutta em. kirjaamista osakeluetteloon ei olisi ollutkaan)?²⁶

II.4.2. Selostettu VOYL 32 a §:n 2 momentissa oleva (VKL 14.2 §:n verr. 13.2 § mallille rakentuva) siirtoketjunormi ei kuitenkaan ratioltaan sovellu kaksoisdisponointisyntyisiin, takautuvan sivullissuhteen kollisioihin. Kuten *Zitting* on osoittanut,²⁷ luovuttajaan (pantiksipaniijaan) saakka ulottuvaa siirtosarjaa koskevalla vaatimuksella on rationaali oikeata omistajaa tms. suojaava merkityksensä niissä konflikteissa, joissa on kyse luovuttajan (pantiksipanijan) oman saannon puuttumisesta tai pätemättömyydestä (ja tästä virheestä johtuvien seuraamusten korjaamisesta) eli lähinnä etenevästä sivullissuhteesta.

Kaksoisdisponointitilanteissa ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta virheestä (= disponoija ei ole koskaan pätevästi ollutkaan omistaja), vaan sellaisesta kompetenssitehottomuudesta, joka johtuu siitä, että disponoija, joka kylläkin on ollut (ehkä kauankin) kiistatta ja pätevästi omistaja, on sittemmin eli primuksen hyväksi suorittamansa (panttaus)disponoinnin kautta rajoittanut kompetenssiaan niin, ettei hän enää ole oikeutettu disponoimaan secunduksen hyväksi sillä tavoin (niin paljosta) kuin mitä hän siltikin nyttemmin teki. Kun näissä kaksoisdisponointikollisioissa disponoijan (kahdelle panttaajan tms.) alkuperäinen pätevä omistajuus siis on kiistaton, ei ole mieltä asettaa ekstinktion edellytykseksi sitä, osoittaako osakekirjankin siirtoketju tätä disponoijan muutenkin kiistatonta ominaisuutta.^{28, 29}

²⁶ Tästä yhtiön suorittamasta tarkastuksesta ks. VOYL:n (ja etenkin sen 32 a §:n kannalta) etenkin *Olsson* ss. 129—143.

Ks. heti jälj. s. 110 koskien tällaisen osakeluettelokirjaamisen merkitystä OYL:n (3:9:n) kannalta.

²⁷ *Zitting* LM 1957 ss. 306—309. Ks. myös *Olsson* ss. 38—39.

²⁸ Korostettakoon varmuuden vuoksi, että joskaan disponoijalta vaadittava legitimaatio siis ei (po. kaksoisdisponointitilanteissa) sisällä osakekirjan siirtoketjuvaatimusta, niin toki vaaditaan, että ko. disponoijalla on ollut osakekirja hallinnassaan eli että hän on osakekirjahallinnallaan voinut legitimoida itsensä

II.5. Täydentäviä näkökohtia

II.5.1. Edellä olevasta esityksestä on ilmennyt, millä edellytyksillä voi käydä niin, että primuksena oleva osakepanttausluvannan adressaatti (ja useimmiten myös jo sopimuspuoli) joutuu ekstinktiivisesti väistymään secunduksena olevan ostajan tms. luovutuksensaajan (tai myöhemmän panttausluvanta-adressaatin) edestä.

Ekstinktion edellytyksistä yllä lausuttu on luonnollisesti sovellettavissa myös käänteisesti siihen tilanteeseen, että panttivelkoja on secundus ja ko. osakkeiden ostaja tms. luovutuksensaaja primus. Panttivelkoja-secundus voi siten ekstingvoida (ostajan tms. uuden omistajan)³⁰ primuksen omistusoikeuden, jos osakekirjahallinnan saantia ja perusteltua vilpittömyyttä mieltä koskevat yllä selostetut edellytykset täyttyvät.

II.5.2. Seuraava prejudikaatti olkoon valaisemassa kuvattujen sääntöjen viimeaikaista soveltamista. Selostus in extenso on paikallaan:

KKO 1976 II 9 A oli 1.3.1968 ostanut rakennusliikkeen B Oy:n pääosakkaalta ja toimitusjohtajalta B eräät asunto-osakkeet B:n 'gryndaa-massa' mutta kylläkin jo rakentamisvaiheen ohittaneessa asunto-osakeyhtiössä. Kyseiset osakekirjat sovittiin tradeerattaviksi A:lle syyskuussa 1968. Omistusoikeus osakkeisiin sovittiin siirtyväksi A:lle heti kaupan-teosta (A maksoi heti koko kauppahinnan). A merkittiin myös yhtiön osakeluetteloon melko pian tämän jälkeen. — B:n kuoltua 1970 oli hänen

secunduksen silmissä. (On yleinen ilmiö irtaimisto-oikeudellisessa kollisionormistossa, että hallintavaatimus koskee paitsi hallinnan siirtymistä secundukselle tms. myöskin sitä seikkaa, että ennen objektin hallinnan siirtymistä objektin on tullut olla luovuttajan/panttaajan tms. hallinnassa luomassa olettaa tämän luovutus-, panttaus- tms. kompetenssista.)

²⁹ Siirtomerkintöjen tarkastaminen ei lausutusta huolimatta ole suinkaan secunduksen kannalta yhdenmukaista, sillä — vaikka ei ajateltaisikaan etenevää sivullissuhdetta ja po. tarkastamisen tärkeyttä siellä — onhan mahdollista, että primuksen nimi jo näkyy osakekirjasta (kaksoisdisponoija on siis jo mennyt tekemään osakekirjalle primusta koskevan siirtomerkinnän tai — meikäläisessä käytännössä harvinaisen — panttausmerkinnän). Ks. jälj. ss. 108—109, jossa käsitellään myös sitä tilannetta, että kaksoisdisponoijan osakekirjalle jo tekemä merkintä on avoin siirto (avosiirto).

³⁰ Lähelle asetelmaa, jossa ostaja tms. uusi omistaja on primuksena ja pantin-saaja secunduksena, tulee tilanne, jossa ennen panttausta on tapahtunut osakkeen luovutus tms., minkä nojalla tietty taho (yleensä yhtiön muu osakkeenomistaja) on yhtiöjärjestysperusteisen lunastusvaatimuksen esittämisellä tullut primukseksi. Tähän osakeyhtiöoikeudellisen erikoisleiman omaavaan kollision palataan jälj. 15 § IV.

kuolinpesänsä pesänselvittäjä 9.3.1971 tradeerannut kyseisen, B:lle asetetun ja B:n avosiirrolla varustetun osakekirjan pankille S pantiksi, pantinvaihdossa jossa pankki S puolestaan palautti hallussaan B:n antamana yleispanttina olleet eräät toiset asunto-osakkeet. Kyseisen pankille nyt pantatun asunto-osakekirjan pesänselvittäjä oli tätä ennen saanut haltuunsa eräältä vakuutusyhtiöltä, jolla ko. osakkeet olivat tätä ennen olleet useita vuosia panttina B:n antamana yleisvakuutena. — A nosti kanteen pankkia vastaan, vaatien ko. osakkeiden omistajana ja aikaprioriteetin turvin pankkia luovuttamaan ko. osakekirjan hänelle lunastuksetta: A katsoi, ettei pankki ollut panttia vastaanottaessaan noudattanut perustellun vilpittömän mielen edellyttämää varovaisuutta.

RO: Kun B eläessään oli toiminut rakennusliikkeiden toimitusjohtajana, niin pankilla oli ollut erityinen aihe tutkia, oliko pesänselvittäjä ollut oikeutettu määräämään osakkeista. Kun pankki ei ollut sitä tutkinut, niin A:n palautuskanne hyväksyttiin VOYL 32 a §:n nojalla.

HO: Ottaessaan ko. osakkeet B:n oikeudenomistajilta pantiksi pankin olisi, siitä huolimatta että osakkeet olivat juuri sitä ennen olleet vuosia em. vakuutusyhtiöllä B:n antamana panttina, pitänyt yleisesti noudatetun pankkikäytännön mukaisesti ottaa selko osakeluettelossa ko. osakkeiden kohdalla olevista merkinnöistä, joiden mukaan A oli jo ainakin 1969 omistanut ko. osakkeet, ja mihin toimenpiteeseen nyt olisi ollut erityinen aihe, ottaen huomioon B:n eläessään harjoittaman liiketoiminnan laatu ja se, että osakekirja oli panttaushetkellä ollut kuolinpesän hallussa B:n avosiirrolla varustettuna. Tämän vuoksi HO pysytti RO:n päätöksen lopputuloksen.

KKO: Kun ko. osakkeet olivat asetetut B:n nimiin ja osakekirjassa pankille panttattessa oli ainoana siirtona ollut B:n avosiirto, niin ja kun osakekirja oli panttaustilaisuudessa ollut pantiksimpanijan (= kuolinpesän) hallinnassa eikä A ollut näyttänyt pankin tienneen A:lle tapahtuneesta luovutuksesta tai että pankilla, ottaen huomioon osakkeiden kuulumisen B:lle jo vuodesta 1962 lähtien ja muutoinkin jutussa ilmenneet seikat, olisi ollut erityisiä syitä hankkia lisäselvityksiä kuolinpesän panttauskompetenssista, ja pankin siten pitäneen tietää osakekirjan haltijan määräämisvallan sanotusta puuttumisesta, niin VOYL 32 a §:n nojalla A:n kanne hylättiin. (Tässä yksimielisessä jaostoratkaisussa annettiin pankin kuitenkin, »asian laadun vuoksi», kärsiä juttukulunsa.)

KKO siis katsoi, toisin kuin alemmat instanssit, secunduksena olleen pantinsaajan (pankki) täyttäneen perustellun vilpittömän mielen vaatimuksen, mistä johtuen kollisoratkaisu muodostui ekstinktiiviseksi, ottaen huomioon että pantiksimpanijalla oli ollut osakekirjahallinta ja että tämän hallinta oli siirretty pantinsaajalle. Sellaisenaan ratkaisu on 'rakenteeltaan' selväpiirteinen VOYL 32 a §:n sovellutus; vaikeudet ovat olleet bona fides -kysymyksen (selonottovelvollisuuden laajuuden) arvioinnissa. Tä-

hän liittyen ja po. prejudikaatin tarjoaman hyvän tilannekehityksen hyödyntämiseksi on syytä esittää seuraavassa muutama kommentoiva huomio osakeluettelomerkinnän ja osakekirjalla olevan siirtomerkinnän relevanssin suhteen.

II.5.3. Jo siitä, mitä edellisissä alajaksoissa on ilmennyt osakekirjan hallinnan tärkeydestä (haltijaa legitimoivana) ja hallinnan tradeerauksen keskeisyydestä dynaamisen suojan saannissa (etenkin ekstinktioedellytyksenä, mutta myös — primuksen näkökulmasta: — ekstinktiovaaran lopettajana), on samalla käynyt e contrario ilmi, että lakimme ei ole korottanut osakeluetteloon tehtävää osakeluettelokirjaamista (uuden omistajan merkitsemistä ko. osakkeen kohdalle) esineoikeudelliseksi objektiiviseksi kollisionratkaisufaktaksi³¹: *Osakeluettelokirjaaminen* on tarkoitettu *vain* yhteisöllisiin, yhtiön ja osakkeenomistajatahon välisiin oikeussuhteisiin vaikuttavaksi, ei sensijaan siviilioikeudellisiin sopimus- tai esineoikeudellisiin riitoihin.³²

Näin ollen primuksen (A) osalta ei myöhemmän ekstinktion riski suinkaan sulkeutunut pois vielä osakeluettelokirjaamiselle (osakekirjan hallinnan ollessa edelleen hänelle siirtämättä). Osakeluettelokirjaamisen vaikutus rajoittuukin vain secunduksen vilpittömän/vilpillisen mielen arviointikysymykseen, erääksi mahdollisesti relevantiksi seikaksi tämän esineoikeudellisen subjektiivisen kollisionratkaisufaktan³³ (vilpittömän mielen) yksittäistapauksellisessa kokonaisarviointissa. Tältä osin voidaan em. oikeustapauksessa 1976 II 9 hyvällä syyllä kysyä, eikö pankin ammattimaisena pantinsaajana³⁴ olisi pitänyt asunto-osakevaihdannassa ja -luo-

³¹ Esineoikeudellisten kollisionratkaisufaktoiden käsitteestä ja näiden tekijöiden jaosta objektiivisiin (kuten hallinta siirtoineen, kirjaaminen, denuntiaatio jne.) ja subjektiiviseen (vilpittömän/vilpillinen mieli) ks. eritt. *Hessler* ss. 85—106 (»de sakrättliga momenten«).

³² Ks. lähemmin jälj. ss. 166—167.

³³ Ks. ed. av. 31.

³⁴ Kaikkien erilaisten 'pantinsaajatahojen' kohdalla ei vilpittömän mielen mittapuuta eli vaadittavan huolellisuuden standardi ole sama, vaikkakin oikeuskirjallisuudessa tavataan puhua ns. objektiivisesta mittapuusta (ks. esim. *Zitting Sivullissuoja* ss. 66—67: »noudattanut sellaista huolellisuutta ja varovaisuutta, jota hänen asemassaan olevalta ymmärtäväiseltä mieheltä on kohtuuden mukaan edellytettävä. Selonottovelvollisuuden aste voi käytännössä vaihdella objektin laadusta, saantotavasta, sopijapuolten ammatista, luovuttajan persoonasta, vaaditusta hinnasta ym. seikoista johtuen.« Ks. myös esim. *Hakulinen* ss. 118—119, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 247, *Zitting DL* 1977 ss. 184—191). Pantinsaajan (tai juri-

totuksessa tavanomaisen ns. isännöitsijäntodistuksen kautta hankkia itselleen selko mm. osakeluettelotilanteesta³⁵ ko. osakkeiden osalta (tätä korosti HO), jolloin A:n olemassaolo luovutuksensaajana olisi tullut pankin tietoon. KKO kuitenkin, mainitsemillaan pankin selonottovalppautta nyt vähentäneillä perusteilla (ks. ed. av. 35) ja myös primuksen A:n todistustaakan esiintuomalla³⁶, päätyi kuten sanottu katsomaan pantinsaaja-secunduksen olleen bona fide.

disen henkilön ollessa pantinsaajana, sen edustajan) koulutus, kokemus yms. seikat samoin kuin etenkin toimiala (kuten pankki- tms. rahoitustoiminta, rakennusala jne.) vaikuttavat siis objektiivista mittapuuta eräässä mielessä subjektiivisovasti.

Nämä näkökohdat huomioon ottaen on ilmeistä, että pankki (varsinkin runsaasti asunto-osakevakuuksien kanssa tekemisiin joutuva liike- tms. talletuspankki) kuuluu eventuaalisten pantinsaajien siihen ryhmään, jossa »olisi pitänyt tietää» standardi on erittäin vaativalla korkeudella.

³⁵ Isännöitsijäntodistus (ks. siitä esim. *Palsala* ss. 54—55) on rahalaitoksilla tapana vaatia otettaessa asunto-osakeyhtiön tai kiinteistöyhtiön osakekirjoja ensi kerran pantiksi; sensijaan ei tavattane vaatia uutta isännöitsijäntodistusta esitettäväksi myöhemmin esim. annettaessa lisäluottoa, jos siis osakekirjat jo ennestään ovat pankin hallussa. Käsiteltävässä tapauksessa 1976 II 9 po. osakekirja oli juuri ennen pankille tapahtunutta panttausta ollut vuosikausia yhtäjaksoisesti käteispanntina toisella luottolaitoksella (vakuutusyhtiö), jolta pesänselvittäjä oli sen lunastanut, mikä seikka ilmeisestikin vaikutti KKO:n tilannearvioon pankin S eduksi siten, että osakekirjan tällainen lähes keskeytyksetön sijainti luottolaitostaholla käteispanntina vapautti pankin sellaisesta (isännöitsijäntodistuksen kautta tapahtuvasta) osakeluettelon huomioon ottamisesta, mikä olisi ollut normaalia, jos osakekirja ei olisi ollut vanhastaan luottolaitoksen (olkoonpa toisen luottolaitoksen kuin pankki S) hallussa käteispanntina vaan jos omistajataho olisi sitä nyt vasta ensi kertaa tarjonnut luottolaitokselle pantiksi. (HO oli tässä selonottovelvollisuuden laajuutta koskevassa kysymyksessä siis toista mieltä). — KKO:lle jutussa jätetyssä asiantuntijalausunnossaan *Zitting* toteaa isännöitsijäntodistuksesta mm., että sen hankkiminen ei sellaisenaan tuota vilpittömän mielen suojaa ja ettei sen hankkiminen toisaalta ole suojan saamisen välttämätön edellytys.

Ks. myös KiintVälA 23 § (verr. 21 §), koskien välittäjän velvollisuutta (mm. asunto-osakekaupoissa) valvoa kummankin osapuolen etua hyvän liiketavan mukaisesti, johon sisältyy mm. velvollisuus esittää ostajaehdokkaalle isännöitsijäntodistus ja selvitys »mahdollisesti rasittavista panttioikeuksista».

³⁶ Kuten *Zitting* on todennut (Saantosuoja s. 86), »vilpittömän mielen merkitys kollisionratkaisuperusteena riippuu olennaisesti siitä, miten todistustaakan jako suoritetaan.»

Todistustaakkasäännöistä vilpittömän mielen osalta ks. *Halila* Todistustaakka ss. 160—165, *Zitting* Saantosuoja ss. 86—88; ks. myös *Olsson* Borgenärskydd s. 145 av. 5.

II.5.4. Tähän pantinsaaja-secunduksen (pankin) vilpittömään mieleen ei näin ollen vaikuttanut se, että osakekirjassa oli B:n avosiirto. Avosiirto osakkeessa B:n kaltaisen grynderin perustajamerkitsemässä ja myyntiin tarkoittamassa asunto-osakkeessa ei mitenkään vahvasti indikoi luovuksen jo tapahtuneen, vaan voi yhtä hyvin olla etukäteinen valmisteleva toimenpide vastaisuudessa tavoitteena olevaa kaupaksi saantia ajatellen. Ja toiseksi on avosiirron osalta — vielä painavampana kuin juuri tehty huomautus — muistettava, että meikäläisessä panttauskäytännössä on osakepantin kohdalla sangen yleinen tapa, että pantiksipaniija varustaa (joutuu varustamaan) osakekirjan jo etukäteen avosiirrolla, vastaisuudessa ehkä aktualisoituvan panttirealisoinnin helpottamiseksi.³⁷

Näistä seikoista johtuen on ilmeistä, ettei ko. avosiirto merkitse B-tahon (osakekirjahallintaan perustuvan) disponointilegitimaation huomion-arvoista 'vähenemistä' jos vähenemistä ollenkaan. Tilanne olisi olennaisesti toinen, jos kyseinen viimeisin (tässähän viimeisin oli samalla ainoa) siirto olisi nimetylle henkilölle tapahtunut (esim. B:ltä A:lle). Tällöinhän secunduksen tulisi luonnollisesti tarkoin tutkia, mistä siirtomerkintä A:lle johtuu ja mitä vaatimuksia A:lle ehkä on osakkeen suhteen. (Tässä mielessä eivät osakekirjan saantoketjumerkinnät siis suinkaan ole irrelevantti seikka secunduksen tutkimisvelvollisuuden kannalta; se mitä edellä ss. 103—104 lausuttiin siirtoketjun irrelevantssista kaksoisdisponoinneissa koski luonnollisesti vain saantoja disponoijaan itseensä päättyvältä ketjun osalta.)

II.6. OYL 3:9:n ja VOYL 32 a §:n sisältöyhtenevyydestä

II.6.1. Edellä on tarkasteltu kaksoisdisponointiperusteisia kollisioita (osakepanttaus ainakin toisena 'osapuolena') lähtökohtaisesti VOYL 32 a §:n kannalta. Osakeyhtiölainsäädännön kokonaisuudistuksen yhtenä osana on sanotun VOYL-säännöksen vaihtuminen OYL 3:9:ään.

Osakeyhtiölain vaihtuminen ja sen myötä kollisionratkaisupykälänkin vaihtuminen jättävät tällä kohtaa kuitenkin tähänastisen oikeustilan po.

³⁷ Po. oikeustapauksessa (1976 II 9) KKO:lle jätetyssä asiantuntijalausunnossaan *Zitting* viittaa tähän avosiirtotapaan ja sen yleisyyteen osakepanttauksessa, katsoen ettei avosiirtoa sellaisenaan olekaan pidettävä selonottovelvollisuutta laajentavana erityisenä syynä.

Ks. sanotusta avosiirtokysymyksestä jälj. 8 § II.

kaksoisdisponointikollisioissa muuttumattomaksi. Osakekirjan panttauksesta on OYL 3:9.1:n mukaan edelleenkin voimassa sama VKL 14.2 §:ään ja 13.2 §:ään (nimennäisosakkeiden osalta) rakentuva vastaavasti sovellettava normisto, joka VOYL 32 a §:ssä on ollut 'puettuna' omasanaiseen lakitekstiasuun; nythän sensijaan OYL 3:9.1:ssä tyydytään suoraan viittaukseen VKL:n em. kohtien vastaavan sovellettavuuden osalta.³⁸

Ainoa poikkeus, joka OYL 3:9.1:ssä on tarkoitettu tehdä VOYL 32 a §:n mukaiseen oikeustilaan, koskee siirtomerkintäketjun tarkastamisvelvollisuuden laajuutta eräässä tapauksessa (yhtiön toimesta osakekirjalle tehty merkintä tietyn 'ketjulenkin' osakeluetteloön merkitsemisestä). Kun tällä seikalla ei kuitenkaan ole relevanssia takautuvan sivullissuhteen kollisioissa, kuten jo yllä (ss. 103—104) on todettu, niin kyseistä seikkaa ei tarvitse myöskään OYL 3:9:n kannalta ottaa huomioon nyt tarkasteltavissa kaksoisdisponointikollisioissa (vaan vasta jälj. etenevän sivullissuhteen kohdalla ³⁹).

II.6.2. Näin ollen päädyn toteamaan, että materiaallinen kollisionormiston sisältö pysyy ennallaan myös OYL 3:9:n alaisissa kaksoisdisponointisyntyisissä konflikteissa: Se mitä edellä on VOYL 32 a §:n mukaisten lähtökohtien nojalla jo lausuttu, pitää paikkansa myös niissä rakenteeltaan vastaavissa kollisioissa, jotka syntyseikastonsa ajoittumisen nojalla kuuluvat OYL:n (eivätkä enää VOYL:n) alaisuuteen.

Siten tulee edelleenkin säilymään se mitä keskeisin osa, joka osakekirjan hallinnansaannilla po. kollisioissa on ollut dynaamisen suojan kriteerinä (etenkin secunduksen ekstinktion edellytyksenä, mutta myös primuksen etusijan varmistajana). OYL-kokonaisuudistus ei siis ole merkinnyt — edes primuksena olevan asunto-osakkeen omistajan kollisiosuojan kannalta (ks. AsOYL 2 § e contrario, L 742/78) — esineoikeudellisen relevanssin lisääntymistä esim. sellaisen yhtiöllisen toiminnon kohdalla kuin (omistuksen tai panttauksen tms. siviilioikeudellisen oikeussuhteen) kirjaaminen osakeluetteloön (saati yhtiölle annettu panttausilmoitus tms. denuntiaatio osakeluetteloön kirjaamattomana). Tämänkaltaisten seikas-

³⁸ Siitä, että OYL 3:9.1 on tarkoitettu (heti seuraavassa mainittua yhtä, nyt irrelevanttia poikkeusta lukuun ottamatta) vastaamaan VOYL 32 a §:n mukaista oikeustilaa, ks. HE 1977: 27 s. 33; samaa heijastaa myös Koski—Schultén ss. 160—163.

³⁹ Ks. jälj. s. 132 etenevän sivullissuhteen käsittelyn yhteydessä. Siitä, että ko. seikasto koskee nimenomaan osakkeen saajan suhdetta »aikaisempaan oikeaan omistajaan» ks. jo KM 1969 A 20 s. 86 sekä HE 1977: 27 s. 33.

tojen — muina esimerkkeinä mainittakoon osakekirjalle kirjoitettu merkintä pantiksipanosta sekä (asunto-osakepanntauksessa) ko. huoneiston hallintasuhde — relevanssi pysyy siten jatkossakin sangen rajoitettuna. (Näitä seikastoja tullaan jatkossa sivuamaan lähemmin, 7 § I.)

III. VELKAEKSEKUUTIOPERUSTEISET KOLLISIOT

III.1. Eksekuutioperusteiset kollisiot: yleisiä näkökohtia

III.1.1. Juuri käsiteltyjen kaksoisdisponointiperusteisten konfliktien lisäksi voi osakepanntaus esiintyä 'osapuolena' myös sellaisissa (niinikään tyypillisissä) takautuvan sivullissuhteen luonteisissa kollisioissa, joissa on vain 'yksöisdisponointi' eli vain yksi osakkeenomistajan osakekohtainen tahdonilmaisu (= ko. osakepanntaus): Jos osake panntausdisponoinnin jälkeen ulosmitataan omistajansa (eli pantiksipanijan) muun velkojan hyväksi taikka jos osakkeenomistaja joutuu konkurssiin,⁴⁰ syn-

⁴⁰ Konkurssiin joutumisen (konkurssin alkamisen) ajankohdasta on syytä todeta lähemmin seuraavaa: Joskin konkurssin ns. prosessuaalinen alkamishetki ajoittuu konkurssiin johtaneen hakemuksen tekemisen ajankohtaan (KS 9 §) ja joskin esim. takaisinsaantiajat (esim. KS 46 § e-kohdan mukaiset 60 päivää) laske-
taan siitä, niin nyt käsiteltävien kollisoiden kannalta on olennainen merkitys vasta sillä hakemuspäivää myöhemmällä päivällä, jona velkoja-alotteisessa konkurs-
sissa tapahtuu itse konkurssiin asettaminen eli velkojan tekemän konkurssihakemuksen hyväksyminen.

Ks. KKO 1972 II 83: konkurssivelallinen on KS 45.1 §:n säännökset huomioon ottaen kelpoinen määräämään ulosmittauskelpoisesta omaisuudestaan kunnes tuomioistu-
in on velkojan pyynnöstä tehdystä hakemuksesta lainvoiman saaneella päätöksellä määrännyt hänen omaisuutensa luovuttamisesta konkurssiin. — Ks.
myös *Halila* ss. 83—84 ja 97.

Prejudikaatissa oleva vaatimus lainvoimaisuudesta merkitsi ko. jutussa sitä, että vaikka velkoja oli tehnyt konkurssiin asettamiseen johtaneen hakemuksensa jo 4. 10. 1967, niin velallisen kompetenssi lakkasi vasta 3. 9. 1969 KKO:n antamalla päätöksellä, jolla ko. konkurssihakemusasiassa vasta saatiin lainvoimainen ratkaisu.

Mitä tulee vastaavaan (kompetenssirajoituksen alkuajankohtaa koskevaan) kysymykseen ulosmittauksessa, voidaan ratkaisevana pitää yksilöityä ulosmita-
tuksi julistamista, vaikka UL 4: 16—19:n edellyttämä (traditiota tai denuntiaatiota vastaava) lisäksi vielä puuttuisikin. Ks. lähemmin *Havansi Vakuus* ss. 94—99 (ja jälj. s. 121 av. 63).

tyy täten velkaeksekuutioperusteinen kollisio takautuvassa sivullissuhteessa ja ratkaistavaksi tulee mm. *vaihdantasuojakysymys* (pantinsaaajan suoja disponoijan ulosmittaus- ja konkurssivelkojia vastaan, ks. ed. ss. 94—95: kollisiot B1 ja B2). Pantinsaaja siis oletetaan primukseksi; alajaksossa III.3. otetaan kuitenkin huomioon käänteinenkin tilanne.

Myös nyt tarkasteltavien kollisioiden kohdalla esiintyy OYL-uudistuksen johdosta samanlainen siirtymävaihe, jota edellä ss. 96—97 jo on käsitelty koskien kysymystä, mistä alkaen on sovellettava OYL 3:9:ää (eikä enää VOYL:n mukaista normistoa). Tällöin esitettyyn viitaten voidaan todeta, että osakkeen ulosmitatuksi julistamisen tai osakkeenomistajan konkurssin alkamisen ajoittuessa voimaantulohetkeä (1. 1. 1980) myöhemmäksi on tätä hetkeä ennen tapahtunut panttaus arvosteltava VOYL:n mukaisen oikeustilan perusteella, niin ettei pantinsaaajan vaihdantasuoja heikkene taannehtivasti.

Esimerkki: Jos osakkeen panttaussopimus tehtiin joulukuussa 1979 ja osakkeenomistajan konkurssi alkoi tammikuussa 1980, niin OYL 3:9:n selvästi ilmaisema vaatimus osakekirjan tradeerauksesta ennen konkurssia ei vaikuta taannehtivasti, vaan on aikaisemman oikeustilan mukaan ratkaistava, saattoiko pelkkä (joulukuussa 1979 solmittu) panttaussopimus ilman traditiotakin riittää pantinsaaajan kannalta (po. kollisiossa pantinsaaaja — konkurssivelkojisto).

Tarkastelen seuraavassa (III.2) tilannetta ensin VOYL:n kannalta ja sen jälkeen OYL:n perusteella, jolloin mahdollinen eroavuus (ts. eventuaalinen esineoikeudellinen normimuutos OYL 3:9:n myötä) olisi nähtävissä. Tätä ennen on kuitenkin syytä mainita erästä esineoikeuskollisioissa yleensä sangen merkittävästä tekijästä, jonka osalta on nähdäkseni ilman muuta selvää, että VOYL:n vaihtuminen OYL:iin ei voi vaikuttaa millään tavoin, koska kyseessä on fundamentaalinen yleis-esineoikeudellinen periaate.

III.1.2. Vilpittömän mielen vaatimuksella (oliko *secundus bona fide* primuksen vaateen suhteen) ei ole B1- ja B2 tyyppisissä eli velkaeksekuutioperusteisissa kollisioissa lainkaan sijaa, mitä tulee kyseisten eksekuutiovelkojen tietoisuuteen: Oikeudessamme on selviön kaltaisena (, siksi) laissa lausumattomana periaatteena, että *secundus*kin olevan ulosmittausvelkojan tai konkurssivelkojan maksunsaantivaateen kollisiovoitto on riippumaton siitä, mitä hän ehkä tiesi tai varmastikin tiesi sellaisista velallisensa oikeustoimellisista disponoinneista (esim. kauppa tai panttaus), jotka ovat tapahtuneet aikaisemmin eli ennen ulosmittauk-

sen virallistoimintoista yksilöityvää kohdentumista (ko. osakkeeseen) tai vastaavasti ennen konkurssin alkamisajankohtaa.

Eksekuutiovelkojen kiistaton positiivinen tietokaan ei siis paranna pantista sopineen velkojen asemaa. Ja tässä suhteessa on irrelevanttia jopa sekin, oliko osakekirjan traditio jäänyt tapahtumatta (ennen eksekuutiota) tai oliko se ehditty sinänsä asianmukaisestikin toimeenpanna. Panttia koskevan takaisinsaantinormiston (KS 46 § e-kohta⁴¹) ratio osoittaa selvästi, että kilpailevan (pantittoman) velkojen tietoisuus (tai epäily) toisen velkojen hyväksi suoritetusta panttauksesta on legitiimi aihe nopeaan ulosmittautus- tai konkurssihakemusaktiviteettiin,⁴² jotta panttauksen mitätöiminen (peräytyksin/takaisinsaannein⁴³) päästäisiin toteuttamaan, missä suhteessa on toimittava ripeästi (KS 46 § e-kohdan mukaisen 60 päivän määräajan umpeen kulumisen estämiseksi). Secunduksena olevan ulosmittaus- tai konkurssivelkojen 'mala fides' siis suorastaan (ja täysin lain mukaisesti) hyödyttää häntä, antaessaan hänelle aiheen vaikkapa varta vasten hankkiutua (nopein eksekuutioalottein) secundukseksi.⁴⁴

⁴¹ Sanotun irtaimistollisen (käteispanttausliitännäisen) lainkohdan lisäksi on samalla syytä mainita KS 46 §:n toinenkin alakohta, k-kohta (velkakiinnityksen takaisinsaannillista tehottomuutta koskevana; kiinnitetyn velkakirjan pantiksi tradeeraaminen sensijaan kuuluu e-kohtaan). Lisäksi muistutettakoon siitä, että KS 46 §:n mukainen normisto on UL 3:35:n ja 3:36:n johdosta (ja niiden osoittamin tavoin) relevantti myös ulosmittauksellisessä eli singulaaritäytöntöönpanossa.

⁴² Se seikka, kumman aktiolinjan velkoja valitsee (tai voiko hän 'valita' niistä vain toisen tai ei kumpaakaan), riippuu tietysti (1:o) ulosmittautus- ja/tai konkurssinedellytysten olemassaolosta in casu (esim. onko velkojalla jo eksekuutiotitteli tai ehtiikö hän sellaisen hankkia vai onko hänen yritettävä löytää KS 6 §:n luettelemista konkurssinedellytyksistä joku nyt soveltuva) sekä (2:o) — jos valinnan varaa on — taloudellis-taktisesta harkinnasta vaihtoehtojen tuloksellisuuden ennakkopunninnan muodossa.

⁴³ Terminologian kaksimuotoisuudesta (peräytys/takaisinsaanti) kielellisine ja osin materiaalisinekin taustoineen ks. *Halila* Juhlajulkaisu HOJ ss. 52—53, *sama* ss. 97 ja 101, *Havansi* ss. 601 av. 114 ja ss. 605—606. Ks. myös *Zitting* Sivulissuoja ss. 98—101.

⁴⁴ Selvytyden vuoksi muistutettakoon siitä, ettei KS 46 § e-kohta oikeuta minkä tahansa panttauksen johdosta takaisinsaantiin, vaan edellytyksenä on, että ko. pantti on vasta nyt jälkikäteen luvattu ja annettu sellaisesta jo aikaisempaan luotonantoon (tms. saamissyntyyn) perustuvasta eli 'vanhasta' velasta, jonka synnytyessä tätä nyt annettua panttivakuutta ei ollut luvattu.

Vastapainoksi juuri todetulle on kuitenkin huomattava, että taloudellisissa vaikeuksissa olevan velallisen suorittama panttiansianto saattaa joskus silloinkin,

III.2. Kollisoratkaisut (VOYL 32 a §:n ja OYL 3:9:n mukaan)

III.2.1. Panttivelkojan (vaihdanta)suoja panttaajan ulosmittaus- ja konkurssivelkojia vastaan edellyttää yleisen ja kiistattomana pidettävän irtaimistopanttioikeudellisen oikeusperiaatteen mukaisesti traditiota, kyseisen irtaimen esineen hallinnan siirryntää panttivelkojan hyväksi ennen ulosmittausta tai konkurssin alkua. Tämä periaate ilmenee josta-kuinkin selkeästi ja suoraan lakitekstistäkin,⁴⁵ nimittäin EOA 3.1 §:stä (verr. 20.2 §) ja eräin osin myös UL 4:12:sta. Näiden säännösten ja siis myös traditiovaatimuksen ulottumisesta myös osakekirjoihin ei vallitse VOYL:n(kaan) kannalta epäselvyyttä, niin selkeitä ovat ko. säännökset ulottuessaan jo sanamuotonsakin perusteella paitsi varsinaiseen irtaimmeen tavaraan tms. reaalisineisiin myös muunlaiseen esinehallintakelpoiseen irtaimmeen omaisuuteen (EOA 3.1 § »irtain pantti», UL 4:12: »irtain omaisuus»⁴⁶).

Panttauksen osalta ei siten ole mitään tarvetta edes etsiä traditiovaatimukselle analogista tukea VKL 22 §:stä siihen tapaan, mitä oikeuskirjallisuudessa esiintyy kysymyksen ollessa osakkeen luovutuksensaaajan (primus) suojasta luovuttajan ko. velkojia vastaan (toisin kuin panttauksessa ei meillä irtaimen kaupassa ole yleissääntönä vaihdantasuojalle

kun kyse ei ole sanotunlaisesta 'vanhan' velan panttisuosinnasta, olla sellaista omaisuuden »hukkaamista», joka KS 6.1 § b-kohdassa on säädetty konkurssin edellytykseksi. Tästä (ja siitä, että pantin antaminen po. 'vanhasta' velasta on tätäkin suuremmalla syyllä KS 6.1 §:n sanotun alakohdan mukainen konkurssinedellytys) ks. lähemmin *Havansi* ss. 832—836.

⁴⁵ Oikeuskirjallisuuden osalta ks. tästä keskeisestä irtaimistopanttioikeudellisesta periaatteesta esim. *Taxell* ss. 32—38, *Zitting* Sivullissuoja ss. 106—108 ja 112, *Zitting—Rautiala* ss. 75—76, *Olsson* Borgenärsskydd ss. 47—60, *Undén* Rättighetspant ss. 92—99, *Undén* I ss. 54—56 ja 181—183, *Hessler* ss. 358—363.

Suomen ja Ruotsin muodostaman oikeusalueen ulkopuolella ei irtaimistopanttauksellinen traditiovaatimus omaa samaa kantavuutta. Niinpä esim. Tanskan oikeus tuntee sangen laajana kirjaamisperusteisen »underpant i løsøre» -säännösten, ks. esim. *von Eyben* ss. 424—438, *Højrup* ss. 256—268.

⁴⁶ Sinänsä ei sitäpaitsi olisi ratkaisevaa, vaikkapa tämänkaltaisissa vanhasyntyisissä lainkohdissa esiintyisi 1800-luvun oloja ja esine- yms. käsitteitä vastaavia ahtaita sanontoja (kuten »tavara» eli »gods» pro »omaisuus» eli »egendom» tms.), ks. lähemmin tällaisiin vanhoihin lainkohtiin ja niissä mahdollisesti säilyneisiin vanhahtaviin ilmaisuihin liittyvistä laintulkinnan kysymyksistä tämän päivän näkökulmasta *Havansi* ss. 108—111, 397—398 ja 478—483.

Nyt mainituista keskeisistä lainkohdista (EOA 3.1 § ja UL 4:12) voidaan siis kuitenkin todeta, ettei niiden nykyinen (suomenkielinen) sanamuoto vaadi juuri

omaksuttu traditiovaatimusta,⁴⁷ joten osakkeen kaupan tms. luovutuksen osalta on epävarmuus ja analogiatuen etsiminen — etenkin VKL 22 §:stä — ollut aiheellista).⁴⁸ Osakekirjan, myös asunto-osakekirjan, osalta panttivelkoja-primus tarvitsee näin ollen — vaihdantasuojaa po. velkojia vastaan saadakseen — tuekseen ennen eksekutioajankohtaa toteutetun osakekirjatradeerauksen (tai, edelleenkin yleisten irtaimistopanttioikeu-

viitatun kaltaisia laintulkinnallisia operaatioita ja asenteita, jotta esim. osakekirja (panttina) sisältyisi niiden soveltamisalaan.

Muina lainkohtina, jotka osoittavat panttihakinnon merkityksen (ja osakekirjankin 'mahtumisen' kyseisten hallintaobjektien piiriin) pidettäessä silmällä panttivelkojaetuuksia konkurssissa ks. KS 32.1 § (separatisti: »irtainta omaisuutta panttina tahi muuten panttioikeudella hallussaan») ja 76 § (sama sanonta), ks. myös 71.3 §.

⁴⁷ Niinpä reaalisineen eli varsinaisen irtaimen esineen ollessa kaupan tms. luovutussovituksen kohteena ostaja tms. luovutuksensaaja saa myyjän tms. ulosmittaus- ja konkurssivelkojia vastaan vaihdantasuojaa pääsääntöisesti jo pelkällä sopimuksella, ks. esim. *Zitting* Sivullissuoja ss. 92—97 sekä (kyseistä ns. sopimusteorian ja ns. traditioteorian välistä problematiikkaa laajasti esittelevänä) *Olsson* Borgenärsskydd ss. 32—142.

Eri asia kuin se, että em. ostaja saa jo pelkällä sopimuksella (ja siis ilman traditiota) po. vaihdantasuojaa, on kysymys siitä, mitä aktiivitoimia hänen mahdollisesti täytyy yksittäistapauksissa suorittaa saadakseen tämän oikeussuojan realisoiduksi sitä vaaraa vastaan, että ko. esine kuitenkin tulitaisiin (hänen oikeutensa tietämättä tai tunnustamatta) eksekutiivisesti realisoimaan myyjän omaisuutena. Tässä kollisiosuojan realisoinnissa ovat keskeisnormeina UL 4:10 ja KS 54.1 §.

⁴⁸ KKO:n prejudikaattia eo. kollisiokysymyksessä (VKL 22 §:n suhteen) ei ole ollut. Oikeuskirjallisuudessa esitetyistä mielipiteistä ks. esim. *Olsson* s. 40, sama JFT 1969 ss. 273—275, *Hakulinen* s. 159, *Zitting* Arvopaperi s. 162, sama Sivullissuoja s. 112, *Muukkonen* Rakentamispäivä ss. 23—27, *Norrmén* ss. 159—161 ja *Erma* JFT 1969 s. 212. Vallitsevana kantana voidaan em. lähteiden pohjalta pitää, että VKL 22 §:n ilmaisema traditiovaatimus on analogisesti sovellettavissa määritettäessä osakkeen (myös asunto-osakkeen) ostaja-primuksen tms. luovutuksensaajan suojaedellytyksiä luovuttajan ulosmittaus- ja konkurssivelkojia vastaan; asunto-osakkeen osalta kuitenkin *Norrmén* s. 161 luopuu traditiovaatimuksesta ja hänen kantansa hyväksyy *Erma* JFT 1969 s. 212.

Tämä (OYL 3:9.1:n myötä poistuva) epäselvä tilanne on ollut tiivistetysti luonnehdittavissa mm. sanoin »Frågan är icke avgjord i rättspraxis och den kan därför betecknas såsom i viss mån öppen.» (*Olsson* JFT 1969 s. 273, koskien asunto-osakkeita) taikka sanoin »22 §:n säännöksen uuden velkojan ja panttinsaajan velkojainsuojasta on vallitsevan käsityksen mukaan katsottu olevan analogisesti sovellettavissa myös osakekirjaan. Ennakkopäätöstä ei kuitenkaan tästä kysymyksestä ole.» (HE 1977:27 s. 33).

dellisten periaatteiden välittömänä sovellutuksena, toissijaispanttauksen ollessa kyseessä EOA 3.2 §:n mukaisen denuntiaation eli panttausilmoituksen, substituuttina puuttuvalle välittömälle panttiahallinnalleen).

III.2.2. Sanottua VOYL:n alaisissa panttauksissa voimassa ollutta/olevaa sääntöä ei siis ole tarvinnut johtaa VKL 22 §:stä — jo ennen VKL:n (22 §:n) säätämistä oli traditiovaatimus selvä juoksevan velkakirjan panttauksessa (toisin kuin luovutuksessa)⁴⁹ — mutta OYL:n säätämisen yhteydessä on katsottu aiheelliseksi *expressis verbis* säätää VKL 22 §:n vastaavasta sovellettavuudesta osakekirjoihin, koskien siis primuksena olevan osakeostajan tms. luovutuksensaajan taikka myös panttinsaajan po. vaihdantasuojaa. Selvennys onkin ollut aiheellinen luovutuksensaajan osalta, kun tässä vallinnut juuri mainittu epäselvyys täten on hälvennetty ja siis *traditio* asetettu (*asunto-osakkeenkin*) *ostajan* vaihdantasuojan edellytykseksi;⁵⁰ panttauksen osalta OYL 3:9.1 sensijaan on siis tietyssä mielessä tarpeeton varmistus.

⁴⁹ Ks. VKL 22 §:n perusteluista KM 1936:1 s. 66, jossa todetaan ehdotetusta traditiovaatimuksesta: »Panttaukseseen nähden ehdotus on voimassaolevan lain mukainen. Eikä tuskin ole erimielisyyttäkään siitä, että ... toimenpide, joka tarkoittaa juoksevan velkakirjan panttausta, on voimassa panttaajan velkojiin nähden vain edellytyksin, että sopimuskumppani on jotenkin saanut asiakirjan haltuunsa.» Heti tämän jälkeen perusteluissa todetaan, että »yhtä selvää ei sitävastoin ole», onko ko. velkakirjan luovutuksessa *traditio* tarpeen (luovuttajan velkojien tulemiseksi sidotuiksi).

⁵⁰ Voidaan kysyä, onko tämä yhtä lailla pörssi- kuin asunto-osakkeenkin ostajaa tms. luovutuksensaajaa koskeva traditiovaatimus onnistunut ratkaisu etenkin rakentamisolosuhteissa asunto-osakeyhtiössä (3:9.1 koskenee tällaisiakin asunto-osakkeita, arg. AsOYL 2 § e contrario, L 742/78), vrt. esim. KM 1972 A 9, jossa pyrittiin irti tästä asunto-osakkeen ostajalle vaarallisesta (ilman RS-järjestelmää vaarallisesta) oikeustilasta, kuten myös esitti jo KM 1959:2 s. 6 (ehdotettu uusi 6 c § 3 mom. AsOYL). Rakentamisolosuhteiden omistuksenpidätysehto asunto-osakekaupassa ei kuitenkaan liene ilman muuta sovitettavissa OYL 3:9.1:n kautta ratkaistujen tapausten piiriin, sillä tuolloisessa lykkääväehtoisessa kaupassa ei ole kyse (esim. pörssi- ja osakekauppaan rinnastuvasta) osakekirjan luovutuksesta — 3:9.1:ssä puhutaan nimenomaan »osakekirjan» luovuttamisesta — eikä edes siitä, että itse osake(oikeus) olisi omistukseltaan tarkoitettu siirtää ostajalle, vaan ostajalle on luovutettu vain suspensiivinen, kauppahintaerien maksamisen myötä kehittyvä omistajaintressi, johon nähden myyjä ja hänen konkurssi- ja ulosmittausvelkojansa ovat täysin riittävästi suojattuja omistuksenpidätysehdon tuottaman reaali- ja oikeuden kautta. Tähän reaali- ja oikeuden nähden ei ole (ainakaan de lege ferenda) perusteltua, että myyjän konkurssissa ostajan sanotun suspensiivisen omistajaintressin ja ostajanoikeuden tulisi olla mitätön (tilallaan vain etuo-

OYL 3:9.1:n puitteissa on osakepanttausta koskeva sääntö pantinsaajan suojasta ulosmittaus- ja konkurssivelkojia vastaan siis nyttemmin ilmaistavissa VKL 22.1 §:n (verr. 10 §) sanoilla: »Osakekirjan panttaus ei ole panttaajan velkojia sitova, ellei se, jolle panttaus on tapahtunut, ole saanut osakekirjaa haltuunsa». VKL 22.2 §:n poikkeussäännös (traditiovaatimuksesta luopuminen, kun disponoijana on rahalaitos) ei sensijaan koskene osakepanttausta, sillä rationsa johdosta säännös ei ulotune edes velkakirjankaan panttaukseen.⁵¹

Paitsi sanottua hallinnan saantia (tai, EOA, 3.2 §:n tapauksessa, denuntiaatiota osakekirjan haltijalle: ilmoituksenvarainen hallinnan luovutus) edellytetään tietysti, vaikkei VKL 22 §:n tekstissä sitä ole julki lausuttu, että hallinnan saanti on tapahtunut ennen ulosmittausjulistusta tai konkurssin alkamista.⁵² Samoin tietysti edellytetään, ettei pan-

keudeton saamisvaade jo maksettujen kauppahintaerien määrältä) vain sen takia, että ostajalla ei ole hallinnassaan osakekirjaa, jota hänelle ei edes vielä ole ollut tarkoitukseen luovuttaa.

⁵¹ Ks. VKL 22.2 §:n tarkoituksesta KM 1936:1 ss. 67—68 (rahalaitoksen hoitoon ja hallintaan uskottujen asiakkaan arvopaperien edustamien varojen uudelleen sijoitus, silloin kun tämä tapahtuu niin, että rahalaitos myy oman arvopaperinsa asiakkaalle, tämän näin ostaman arvopaperin jäädessä edelleen rahalaitoksen eli myyjän hallintaan). Tämä ratio ei sovellu panttaukseen, joten voitaneen katsoa kuten *Hakulinen* s. 158, että »traditio on tarpeen, jos... tarkoituksena on panttaus». Tosin lakitekstin sanamuodon kirjaimellisella tulkinnalla päädyttäisiin toiseen tulokseen (näin tuntuukin tekevän Ruotsin VKL:n samansisältöisen 22.2 §:n osalta *Walén* s. 167), mikä osakepanttauksessa merkitsisi sitä, että rahalaitoksen ollessa osakepantin antaja traditio ei olisi tarpeen vaihdantasuojan kannalta.

⁵² Tämä edellytys (tradition tapahtuminen ennen ulosmittausjulistusta tai konkurssin alkua) on VKL 22 §:n (ja vast. OYL 3:9.1:n) kohdalla — nythän on kyse VKL 22 §:n tarkoittamista kollisioista — epäilyksittä sisällytettävissä lainkohdan rekvisiittaan, vaikkei se aivan suoraan olekaan siinä julki lausuttu. Ks. lähemmin esitystäni *Havansi Vakuus* ss. 102—104 viitteineen.

Jos traditio tapahtuu vastaa em. ajankohdan jälkeen, ollaan VKL 22 §:n ulkopuolelle jäävässä tilanteessa, jota tarkastellaan erikseen heti jäljempänä, alajakso III.3.

Toinen erikoislaatuinen tilanne, joka sekin jää VKL 22 §:ssä silmällä pidetyn tapaustyyppin ulkopuolelle, syntyy silloin, jos omistajan kieltäydyttyä täyttämästä pätevää osakepanttaussopimusta panttaushupauksen saaja nostaa hallinnansaanti-oikeutensa toteuttamiseksi kanteen, joka on vielä vireillä (ja kantaja-panttivelkoja siis vielä ilman osakekirjahallintaa) eksekution alkaessa. Ks. tästä jälj. jakso IV.

tinsaaaja ole näin saamastaan panttihallinnasta sittemmin luopunut. Sensijaan ei vaadita mitään 'vilpitöntä mieltä'; varsinaisessa merkityksessään hän bona fides ei edes tule kyseeseen, koska pantinsaaaja on primus, mutta häneltä ei vaadita vaihdantasuojan edellytyksenä, että hän ei tiennyt eikä hänen olisi pitänyt tietää konkurssin (ulosmittauksen) pian alkavan. Eri asia on, että konkurssin/ulosmittauksen alkaminen 60 päivän kuluessa tradeerauksesta merkitsee saavutetusta vaihdantasuojasta huolimatta takaisinsaannillisen panttiperäytyksen riskiä (KS 46 § e-kohta, UL 3:35), jos ko. osakepantti on annettu 'vanhasta' velasta eli velasta, jonka syntyessä tätä panttia ei oltu luvattu.⁵³

III.2.3. Niitä sääntöjä, jotka edellä on esitetty osakepantin saajan vaihdantasuojasta, valaistakoon lopuksi muutamilla poiminnoilla KKO:n prejudikatuurista tilanteissa, joissa ulosmittaus- tai konkurssivelkojataho on ollut secunduksena (ts. osakevakuudesta on sovittu ennen eksekuution alkamista).

KKO 1935 I 48 Osakkeenomistaja O oli 19. 7. 1934 eli 18 päivää ennen konkurssinsa alkua pantannut ja tradeerannut osakkeita velkojalleen L yleisvakuudeksi. L nojautui konkurssivalvonnassa ko. panttiin saataviensa s1 ja s2 vakuutena. KKO: Koska L »riidattomasti oli 19. 7. 1934 saanut haltuunsa» ko. osakkeet »pantiksi saatavistaan» O:lta ja koska s1 oli syntynyt vasta panttauksen jälkeen, niin s1 vahvistettiin maksettavaksi etuoikeuksin panttiosakkeiden arvosta; sensijaan s2 jo ennen ko. panttausta syntyneenä velkana jäi KS 46 § e-kohdan johdosta panttioikeudetta.

KKO 1938 II 39 Kun osakekirjojen hallinta oli avainluovutuksin siirtynyt osakkeenomistajan O velkojalle L ennen O:n konkurssin alkua ja kun toimenpiteen katsottiin tarkoittaneen panttausta, niin hylättiin konkurssipesän kannevaatimus saada osakekirjat L:ltä pesän hallintaan.

KKO 1962 II 39 Kun osakkeenomistajan O velkojalleen L perustamasta panttioikeudesta oli osakekirjoja hallinnassaan pitävälle pankille (ensisijainen pantinhaltija) ennen O:n konkurssin alkua toimitettu EOA 3.2 §:n mukainen denuntiaatio, oli L siten saanut osakkeisiin ko. lainkohdan mukaisen panttioikeuden, ja panttioikeuden ei katsottu liioin rauenneen sen johdosta, että pankki saatuaan konkurssipesältä lunastuksen omasta saatavastaan antoi osakekirjat takaisin O-tahon eli tässä konkurssipesän haltuun.⁵⁴

⁵³ Milloin panttaus on tapahtunut olosuhteissa, joissa pantinsaaaja tiesi konkurssin olevan lähellä, saattaa in casu joku muu (tai muukin) KS 46 §:n ala-kohta kuin e-kohta osoittautua relevantiksi (esim. c-kohta).

⁵⁴ Sääntönä on, että EOA 3.2 §:n mukaisen esineoikeusdisponointia koskevan denuntiaation saanut ko. objektin haltija ei saa palauttaa — hänen oman

KKO 1972 II 29 Osakkeenomistaja O ja hänen velkojansa L olivat ennen O:n joutumista konkurssiin tehneet osakkeita koskevan omistajan-vaihossopimuksen, joka oli katsottava vakuusluovutukseksi. Kun L ei ollut saanut osakekirjoja hallintaansa, hän ei voinut konkurssivelkojia vastaan vedota tähän sopimukseen.

III.3. Eksekuutiovelkoja primuksena

III.3.1. Edellä on tarkasteltaessa ulosmittaus- ja konkurssiliitännäistä kollisiota edellytetty pantinsaajan olevan primus panttaussopimuksensa osalta. Seuraavassa on otettava esiin päinvastainen aikajärjestys: Osakkeenomistaja panttaa osakkeen vasta konkurssin alkamisen tai ulosmittauksen tapahtumisen jälkeen. Panttivelkoja on nyt siis secundus.

Sanotunlainen jälkikäteen panttaus on luonnollisestikin vastoin lakia, sillä velallinen (osakkeen omistaja) on eksekutiivitalan alkamisen myötä ja sen ajaksi menettänyt oikeutensa disponoida (esim. panttauksen) kyseisestä varallisuudesta (ulosmitattu yksilöity objekti taikka kaikki konkurssipesään kuuluvat varallisuusobjektit).⁵⁵ Hän ei voi antaa päteviä (= velkojatarhaa sitovia) uusia panttaustahdonilmaisuja eikä liioin tradeerauksin täyttää jo ennen eksekutiivitalan alkua antamia panttaussitoumuksia; tätä täyttämisvelvollisuutta tai -oikeutta ei liioin ole (todettakoon se tällä kohtaa:) konkurssihallinnollakaan, KKO 1933 I 26.^{56, 57}

Sanotusta huolimatta voi panttitradeeraus (panttaustahdonilmaisusta puhumattakaan) kuitenkin käytännössä päästä tapahtumaan, joko siksi

hallintaoikeutensa lakatessa — objekti omistajataholle, vaan objekti on annettava kyseisen denuntiaation osoittamalle subjektille; tähän velvolliseksi (vahingonkorvaussanktioin) tulee oikein toimitetun denuntiaation adressaatti suoraan ex lege, ilman mitään omaa suostumustaan. Ks. lähemmin KM 1936:1 ss. 67 ja 94, Hakulinen ss. 239—240.

⁵⁵ Siitä milloin konkurssin vaikutukset nyt eo. suhteessa lasketaan alka- vaksi, ks. ed. s. 111 av. 40.

⁵⁶ Arvopaperin omistajan antama panttaussitoumus tradeerauslupauksineen ei, omistajan jouduttua sittemmin konkurssiin, velvoittanut hänen konkurssipesäänsä täyttämään (ko. panttivelkakirjan tradeerauksin) panttaussitoumusta. Ks. myös Muukkonen ss. 96—97 (kirjallisuusviittauksin).

⁵⁷ Eri asia kuin esityksessäni koko ajan silmällä pidetty velkatyyppi (velallisen 'oma velka') on konkurssissa ns. massavelka eli pesän velka, jollaisen suhteen saattaa vakuuden antaminen joskus tulla kyseeseen; tällöin konkurssipesän hallinnolla on panttauskompetenssi.

että ulosmittauksessa on laiminlyöty erottaa UL 4:16:n mukaisesti omistaja ulosmitatun ko. arvopaperin hallinnasta (esim. KKO 1950 II 317), taikka siksi että konkurssipesän hallinto ei ollut vielä ehtinyt saada pesän varallisuutta ainakaan tuolta osin pois velallisen ulkoisesta määräysvalasta.

III.3.2. Näissä tilanteissa, joissa osakkeenomistajalla siis vielä on ollut osakekirjan hallintaan liittyvä luovutus- ja panttauslegitimaatio, on meillä arvopaperioikeudessa jokseenkin yksimielisesti katsottu, että VOYL 32 a §:n ja VKL 14 §:n tarkoittama kompetenssihottomuus (»ettei panttaaja ollutkaan oikeutettu määräämään velkakirjasta/osakkeesta») ⁵⁸ koskee myös tätä konkurssi- tai ulosmittausliitännäistä tilannetta: Ekstinktio on secunduksena olevan pantinsaajan hyväksi siten mahdollinen, jos hän on saanut pantiksi luvatus osakekirjan hallinnan ja jos hän on tällöin ollut perustellussa vilpittömässä mielessä konkurssin/ulosmittauksen suhteen. ⁵⁹ Ja kun OYL 3:9.1:ssä viitataan suoraan VKL 14 §:ään, niin jo tällä perusteella on selvää, että sanottu ekstinktiosääntö pysyy ennallaan jatkossakin (VOYL 32 a §:n väistyttyä OYL 3:9.1:n tieltä).

Kun ekstinktiomahdollisuudelle on olennaista se seikka, onko pantinsaaja vielä hallinnan saadessaankin ollut bona fide, niin ilmeisen irrelevantiksi tällöin jää se seikka, onko kyseisiä osakkeita koskeva panttaustahdonilmaisu annettu samassa tilaisuudessa kuin missä tradeeraus tapahtui vai onko tahdonilmaisullinen panttauselementti ajallisesti varhaisempi. Jos se on traditiota varhaisempi, niin po. ekstinktiomahdollisuuden kannalta on asiaan vaikuttamatonta, onko panttauksessa sovittu eksekutiivitalan syntymisen jälkeen vaiko ehkä jo ennen sitä. ⁶⁰ — Kokonaan eri asia nyt tarkasteltavan ekstinktiomahdollisuuden (OYL 3:9.1, VOYL 32 a §, VKL 14 §) ulkopuolella on eventuaalinen takaisinsaannin mahdollisuus (KS 46 § e-kohta), joka tietysti voi in casu johtaa siihen,

⁵⁸ Sitaatti on VKL 10 §:n antamin oikeutuksin suoritettu käännös 'panttaus-kielelle', yhdistellen VKL 14.1 §:n ja VOYL 32a.1 §:n ko. kohtien sanontoja. (Todettakoon, että VOYL 32a.1 §:n ao. kohta on teoksessa Suomen Laki I 1977 esitetty virheellisessä asussa.)

⁵⁹ Ks. Olsson s. 40, sama Borgenärsskydd ss. 151—153, Hakulinen ss. 115—116, Zitting Arvopaperi ss. 103—104, sama Sivullissuoja ss. 84—85, Halila ss. 83—84, Walin ss. 111—114 sekä Havansi Vakuus ss. 104—109, jossa olen käsitellyt po. problematiikkaa laajemmin kuin mihin nyt on (enää) aihetta.

⁶⁰ Ks. tämän (nähdäkseni tosin jokseenkin selviönkaltaisen) kannan perusteluista lähemmin Havansi Vakuus ss. 110—111.

ettei po. pantinsaajalla sanotusta ekstinktiostaan huolimatta ole oleva tehokasta panttivakuutta.⁶¹

Seuraavat oikeustapausoiminnat KKO:n prejudikatuurista valaisevat tässä alajaksossa (III.3.3) lausuttua.

KKO 1961 II 56 Helsingin puhelinyhdistyksen osuustodistuksen⁶² omistajan (O) velasta U:lle oli osuustodistus, joka oli panttina P:n hallinnassa, julistettu ulosmitatuksi, ilman että ulosmittauksesta oli vielä annettu ao. ilmoitusta P:lle. O kiirehti lunastamaan pantin P:ltä ja panttasi sen sitten erään P1:n hallintaan. Kun P:tä ei ollut asianmukaisesti kielletty antamasta asiakirjaa pois sen haitaksi, jolle velallisen O:n oikeus ulosmittauksen johdosta ehkä siirtyisi, ei laillista ulosmittausta katsottu tapahtuneeksi.⁶³

KKO 1966 II 35 Osakkeenomistaja O:n omaisuuden tultua luovutetuksi konkurssiin oli O kuitenkin vielä 7 päivää myöhemmin⁶⁴ sopinut eräiden P1:n hallinnassa panttina olevien osakkeiden toissijaisesta panttauksesta P2:n kanssa. P2 suoritti vielä samana päivänä EOA 3.2 §:n mukaisen denuntiaation P1:n luona. KKO katsoi P2:n olleen tosin vielä

⁶¹ Ks. 46 § e-kohdan suhteen todettakoon tällä kohtaa, että vaikka takaisin-saantimahdollisuus säännöksen sanamuodon mukaan edellyttäisi ko. pantin antamista (niin ja niin monta päivää) *ennen* konkurssin alkua (KS 9 §:n mukaan las-kien, ks. ed. s. 111 av. 40), niin säännösten ratio toki vaatii vastaavanlaisen pe-räytymahdollisuuden olemassaoloa silloinkin, kun pantti vanhasta velasta men-nään antamaan vasta KS 9 §:n mukaisen ajankohdan jälkeen (ks. *Halila* ss. 84 ja 97) ja ehkäpä vasta sen jälkeen, kun velkoja-alotteinen lainvoimainen kon-kurssiin asettamispäätös on annettu (ks. *Havansi* Vakuus s. 109).

⁶² Sanotun yhdistyksen ns. osuustodistuksen vaihdannallisesta osakkeen kaltaisuudesta ks. ed. 3 av. 4.

⁶³ P1:n panttioikeuden pysyvyyttä ei jutussa asetettu kyseenalaiseksi — P1 oli ilmeisestikin bona fide — vaan kyse oli omistaja-panttaajan rankaisemisesta RL 16:17: nojalla (ulosmitatun irtaimen omaisuuden liikuttaminen), mikä syyte siis hylättiin ulosmittausmenettelyn keskeneräiseksi jääneisyyden (»laillista ulos-mittausta ei ollut tapahtunut») takia. Mutta vaikka P olisi saanut ko. kiellon ja silti luovuttanut pantin O:lle, olisi P1 siis voinut VOYL 32 a §:n turvin saada bona fides -suoja.

Sen seikan suhteen, että ko. prejudikaatissa omaksuttu ulosmittauksen nulli-teetiksi katsominen lisäaktin puuttuessa on liian jyrkkä ratkaisulinja, ks. lä-hemmin *Havansi* Vakuus ss. 94—99 ynnä heti jälj. selostettava KKO 1978 II 2, josta ilmenee oikeampana pidettävä relatiivisen (ulosmittaus)tehottomuuden lin-ja, mikä ei suosi mala fide toimivaa tertiusta tai ulosmittausvelallista.

⁶⁴ Konkurssin alkamisen ajankohdan määräytymisestä ks. ed. s. 111 av. 40, jonka kannalta tämä ratkaisu 1966 II 35 olisi kiintoisa erillistarkastelun kohde; tällaiseen tarkasteluun ei eo. yhteydessä ole mahdollisuutta.

panntauksesta sopimisen ajankohtana bona fide konkurssin suhteen (ään. 4—1), mutta koska P2 viimeistään em. denuntiaatiotilaisuudessa P1:n luona oli saanut tiedon konkurssista eikä siten ollut ollut vilpittömässä mielessä, niin panttaus katsottiin mitättömäksi. Äänestys, jossa 3 jäsentä oli tällä kannalla; 1 jäsen katsoi P2:n olleen jo sopimuksenteon ajankohtana mala fide; 1 jäsen katsoi vilpittömän mielen vaatimuksen täyttyneen sillä, että P2 oli bona fide sanottuun denuntiaatiotilaisuudessa tapahtuneeseen ilmoitukseen asti,⁶⁵ joten tämä jäsen katsoi ekstinktiotedellytysten VOYL 32 a §:n mukaan (verr. VKL 14.1 § ja 10 §) täyttyneen, mutta panttauksen olevan KS 46 § e-kohdan nojalla peräytyvä.

KKO 1978 II 2 O:lle velkojana kuuluva, juoksevaan velkakirjaan⁶⁶ perustuva saaminen (jako-osuussaaminen ko. kiinnitetyn ns. panttivelkakirjan nojalla asianomaisen kiinteistön pakkohuutokaupassa) oli ulosmitattu hänen velkojansa U:n saatavasta, ulosottomiehen kuitenkin ottamatta UL 4:16:n edellyttämin tavoin kyseistä velkakirjaa haltuunsa. Tämän vuoksi ja kun velkakirja oli sittemmin joutunut P:n hallintaan erään jo ennen ulosmittausta solmitun panttaussopimuksen (O—P) perusteella, ilman että olisi ilmennyt P:n olleen vilpillisessä mielessä saadesaan velkakirjan hallintaansa, P:llä (eikä U:lla) katsottiin olevan oikeus kyseiseen jako-osuussaamiseen. Äänestys 4—1, vähemmistön katsoessa VKL 22 §:n soveltuvan tilanteeseen ja hylätessä P:n vaatimuksen. Yksi-

⁶⁵ Tämä vähemmistö-votum sivuaa mielenkiintoista, yleisesineoikeudellista kysymystä siitä, mihin saakka ajallisesti bona fides- vaatimus ulottuu silloin, kun eri oikeustositasiat (kuten sopimus ja ns. lisäakti) eivät tapahdu samassa tilaisuudessa. Kuten jo edellä s. 100 av. 18 on mainittu, sopimusajankohdan bona fides ei vielä riitä, vaan vilpittömyyden mieltä vaaditaan vielä lisäaktin ajankohtana. Tämän ajankohdan suhteen voidaan kuitenkin olla eri mieltä (kuten em. KKO:n ratkaisussa) siitä, riittääkö se, että henkilö on lisäaktin suorittamistilaisuuden alkaessa ja oman osuutensa siitä täyttäessään bona fide, vai voiko hän menettää ekstinktiomahdollisuutensa vielä tämän jälkeenkin (kuten KKO:n enemmistö katsoi, P2:n saatua denuntiaatioilmoituksensa vastaukseksi välittömänä jatkotapahtumana samassa tapaamistilaisuudessa P1:ltä tiedon konkurssista).

Vastauksen antaminen ei ole aivan helppoa. Olisihan P2 ilmeisestikin saanut bona fides -suoja, jos hän olisi toimittanut denuntiaation esim. (kirjatussa) kirjeessä sen sijaan että meni henkilökohtaisesti P1:n luokse. Tästä huolimatta katsotaan, että KKO:n enemmistön kanta on hyväksyttävä, sillä yleisperiaatehan on, ettei pantinsaaja voi perustellusti pitää asemaansa täysin varmana, ennen kuin lisäakti on täysin toimeenpantu; tätä ennen hänellä ei ole täyttä aihetta laskea pantin varaan (esim. omien jatkotoimiensa kuten luottovaluutan antamisen osalta), joten denuntiaatiotilaisuudessa saatava tieto konkurssista tms. primus-seikastosta ei tule sanotulta kannalta liian myöhään.

⁶⁶ Selostettavan prejudikaatin nyt relevantti sisältö pysyisi samana, vaikka panttiobjektina olisi ollut osakekirja (arg. OYL 3:9.1 viittauksineen VKL 14 ja 22 §§:iin sekä — VOYL:n kannalta — se mitä on lausuttu ed. s. 120).

mielisiä kaikki jäsenet olivat siitä, että ulosmittaus ei ollut tehoton pelkästään sen johdosta, että ko. asiakirja vastoin UL 4:16:ta ei ollut tullut otetuksi ulosottomiehen haltuun.^{67, 68}

IV. OIKEUDENVASTAISESTI EVÄTYN PANTTIHALLINNAN MERKITYS

IV.1. Lähtökohtatilanne

IV.1.1. Käsiteltäessä pantinsaajan eventuaalista vaihdantasuojaa pantinomistajan ulosmittaus- ja konkurssivelkoja vastaan on lopuksi vielä otettava esiin eräs erikoislaatuinen tilannetyyppi, joka käytännössä esiintyy vain harvoin, mutta jolla on tietynasteista laajempaaakin esineoikeudellista mielenkiintoa. Seuraava kuvitteellinen esimerkkitalanne osoittanee, millaista kollisiotilannetta tarkoitan.

Osakkeenomistaja O antaa joitakin aikoja ennen konkurssin alkamista tai ulosmittausta velkojalleen P sitovan panttaussopimuksen edellyttämän tahdonilmaisun koskien tiettyjä osakkeita, ja P hyväksyy tarjotun pantin. (Selvyyden vuoksi oletettakoon, että kyseessä on samalla sopimus uudesta luotosta, niin että KS 46 § e-kohtaa ei tarvitse jatkossa ottaa huomioon.) P vaatii heti panttaussopimuksen jälkeen ko. osakekirjoja panttihallintaansa, mutta O, aikoen vetäytyä sitoumuksistaan, kieltäytyykin. Tällöin P välittömästi nostaa O:ta vastaan kanteen, vaatien sopimuksen mukaisen hallinnansiirron toteuttamista. Kanteen tultua vireille ja oltua ensimmäistä kertaa käsiteltävänä (lykkäyksen, O:n kiistettyä kanteen ja pyydettyä lykkäystä esittääkseen kirjallisen vastineen) tapahtuu em. eksekutiiviseikka eli, osakekirjojen vielä ollessa O:n hallinnassa, konkurssi alkaa tai ulosmittaus toimitetaan.

IV.1.2. Tämänäyttötyyppisen kollision ratkaisu näyttää sangen selvältä, jos VKL 22.1 § (ja OYL 3:9.1:n viittaus siihen) luetaan täysin kirjaimelli-

⁶⁷ Ks. jo ed. s. 111 av. 40 i.f. ja s. 121 av. 63 i.f., koskien tätä ulosmittauksen vain relatiivista (eikä nulliteettityyppistä) tehottomuutta, jolloin siis mm. tertiuksen bona/mala fides saa sille oikeutetusti kuuluvan merkityksen. Lähemmin ks. *Havansi Vakuus* ss. 97—98.

⁶⁸ Yleisviittauksena tämän prejudikaatin osalta mainitsen toisaalla julkaistut laajat kommenttini ratkaisusta: *Havansi Vakuus* ss. 68—113 sekä (lyhennelmänä edellisestä) *Havansi DL* 1978 ss. 172—200.

sesti: Osakekirjan »panttaus ei ole panttaajan velkoja sitova», koskei »se, jolle panttaus on tapahtunut, ole saanut osakekirjaa haltuunsa». Näin yksinkertainen ei ratkaisumalli argumentaatioineen kuitenkaan voi olla, kuten seuraavat P-tahon (pantti-velkojaksi itsensä katsovan tahon) eduksi puhuvat seikat osoittanevat.

VKL 22.1 §:ssä selvästikään ei oteta kantaa sellaiseen erikoislaatuiseen P-tahon puuttuvaan hallintaan, joka johtuu häneen ja hänen pantti-hallintaoikeuteensa kohdistetusta oikeudenvastaisesta menettelystä. Niinpä on yleisten panttioikeudellisten periaatteiden mukaisesti selvää, että P:n panttioikeus säilyy, jos omistajataho tai muu taho oikeudenvastaisesti menetellen saattaa P:lle jo perustetun panttihallintatilan lakkaamaan: Oikeudenvastaisen hallinnanriiston tms. johdosta P:n panttioikeus ei ole menetetty, paitsi jos objekti sittemmin päättyy vilpittömässä mielessä olevalle kolmannelle luovutus- tms. inter vivos oikeustoimin (jollaisia ulosmittaus ja konkurssi eivät ole eivätkä vastaa⁶⁹).⁷⁰ Ja edellä

⁶⁹ Tämä vastaamattomuus johtuu mm. siitä, ettei ulosmittaus- ja konkurssi-velkojen kohdalla esiinny tarvetta ottaa huomioon O:lla olevaa osakekirjahallintaa sellaisena O:n luottokelpoisuuden arviointiin merkittävästi vaikuttaneena tekijänä, johon vakuudetonta (etuoikeudetonta) luottoa antanut velkoja olisi oikeutettu luottamaan, luottamaan siinä mielessä, että nuo O:n hallinnassa-tuolloin (so. velan synnyn ajankohtana) havaittavasti olleet osakekirjat yhtä lailla vielä paljon myöhemminkin (eli velan eräännyttyä ja tilanteen kärjistyttyä maksuhäiriöksi) olisivat O:n omaisuutta tai ainakaan panttirasitteetonta omaisuutta.

Vanhemmissa panttioikeusopeissa on tosin aikanaan ollut havaittavissa ajatuksenkulku, jonka mukaan traditiovaatimuksen eräs tärkeä funktio panttioikeudessa olisi se, ettei luotonantajaehdokas luotonsaajaehdokkaan varallisuusasema arvioidessaan erehtyisi yliarviointiin luotonsaajaehdokkaan ulkoisessa esinehallinnassa olevan omaisuuden paljouden takia (eli kääntäen, panttauksen liittyvä traditio vie ko. vakuusobjektin pois sanotusta luotonantajaehdokkaiden ulkoisesti havainnoitavissa olevasta omaisuuspiiristä, niin ettei luotonantajaehdokas — puuttuvan hallinnan varoittamana (negatiivinen funktio) — laske mitään sellaisen 'näkyvämmän' omaisuuden varaan).

Tämä ajatuksenkulku on kuitenkin ainakin nykyään (mm. osamaksukaupan levinneisyyden takia) sangen kyseenalainen oikeutukseltaan edes varsinaisten irtainten esineiden osalta. Erityisen inadekvaatti se on arvopaperien kuten osakekirjojen osalta, sillä tuskinpa yksikään normaalihuolellinen luotonantaja laskee mitään sen varaan, että hän havaitsee velallisella tällä hetkellä olevan hallinnassaan ko. papereita. Jos hän haluaa perustaa luotonantootaan näiden olemassaoloon, hän tietenkin hankkii itselleen panttivakuuden niistä, sen sijaan että tyytyisi (kritisoimani vanhakantaisen ajatuskulun takana olevaan) seuraavalaiseen päättelyyn: »Koska luotonpyytäjällä näkyy olevan hallinnassaan noin

selostettu prejudikaatti KKO 1962 II 39 (s. 118) osoittaa P-tahon saavan tällaista suojaa myös siinä 'hallinnattomassa' panttauksessa, jossa denuntiaatio (EOA 3.2 §) on hallinnan saannin substituuttina.

IV.2. Saamatta jääneen hallinnan (ir)relevanssi

IV.2.1. Nyt tarkasteltavassa tilanteessa P-taholla ei tosin ole missään vaiheessa ehtinyt olla panttihakintaa (joka sitten olisi oikeudenvastaisesti menetetty), vaan kyseessä on oikeudenvastaisesti evätty panttihakinnan saanti (osakkeenomistajan yrittäessä sopimusrikkomuksin välttyä sitoumuksensa täyttämisestä). P ei kuitenkaan ole jäänyt toimettomaksi, vaan hän on tässä tilanteessa osoittanut sitä *aktiviteettia hallinnansiirron ja julkisuuden aikaansaamiseksi*, mikä nyt on ylipäänsä mahdollista: kanteen vireillepano (hallinnansaantivaatimuksin) välittömästi, tässä tapauksessa ennen konkurssia/ulosmittausta. Tämä julkinen kannevaatimus (eräänlaisine aikaprioriteetteineen suhteessa konkurssiin/ulosmittaukseen) osoittaa, että kyseessä on vakavasti ja normaaliksi tarkoitettu vakuusjärjestely eikä mikään tyytyminen epätäydelliseen ('hallinnattomaan') vakuuteen eikä liioin mikään harhaanjohtamiseen tms.

paljon osakekirjoja, niin hänen luottokelpoisuutensa on varmaan hyvä, joten voin myöntää tähän luottaen hänelle luottoa, sillä kyllä hänellä varmaan nuo osakkeet tulevat edelleenkin olemaan ulosmittauskelpoisena ja panttirasitteettomana omaisuutena käytettävissä saamiseni eksekutoinnissa, jos nyt n kuukauden/vuoden kuluttua eli luoton eräännyttyä vapaaehtoista maksua ei olisikaan saatavissa.» Näin ajattelevaa velkojaa lienee päinvastoin pidettävä erittäin huolimattomana/varomattomana, eikä ole mitään syytä suosia tällaista tahoa esim. konkurssissa sellaisten osakekirjojen suhteen, jotka on ennen konkurssia pätevästi pantiksi luvattu toiselle velkojalle, mutta jotka konkurssin alkaessa yhä ovat tradeeraamatta O:n po. sopimusrikkomuksen (oikeudeton hallinnan takaisinotto tai oikeudeton alkuperäisenkin tradeerauksen laiminlyönti) johdosta, seurauksenaan P-tahon jo vireille panema hallinnansiirtoa koskeva ja materiaalisesti oikeutettu kanne.

⁷⁰ Panttihakinnan oikeudettoman menettämisen sanotusta irrelevanssista panttioikeuden pysyvyydelle ks. esim. *Serlachius* s. 405, *Wrede—Caselius* II s. 522, *Tazell* s. 132, *Undén* I ss. 218—219.

Ks. myös NJA 1958 s. 422: Panttatut arvopaperit olivat tradeerauksen jo tapahtuttua tulleet erehdyksessä pannuiksi pantinomistajalle kuuluvaan kassakaappiin; pantinsaaja havaitsi tämän vasta omistajan konkurssin jo alettua. Panttioikeuden katsottiin pysyneen voimassa (ään.).

fraudatoriseen järjestelyyn tähtäävä P:n ja O:n yhteisymmärrys (esim. muiden O:n velkojien vahingoittamiseksi, kuten olisi vakuusluovutus).

Se seikka, että kyseessä siis ei ole oikeudenvastaisesti menetetty (eli jo kerran siis saatu) panttihakintaa vaan oikeudenvastaisesti alunperinkin evätty panttihakintaa, ei nähdäkseni sellaisenaan riitä ratkaisemaan po. konfliktia P-tahon tappioksi. P-taho ei tosin ole menetellyt optimaalisella varovaisuudella salliessaan tradeerauksen jäävän tapahtuvaksi hiukan myöhemmin, mutta tähän sallimiseen on in casu saattanut olla erittäin hyväksyttävät syyt (esim. jotta O ehtisi merkittyttä saantonsa osakeluetteloon tai suorittaa muun sellaisen toimenpiteen, jossa ao. osakekirjan esittäminen on tarpeen). Tällöin olisi ilmeisen epäoikeudenmukaista, jos (O:n kieltäydyttyä nyt täyttämästä osuuttaan) O:n konkurssi- ja ulosmittausvelkojat saisivat tämän oikeudenvastaisen menettelyn kautta osalleen kollisiovoiton (huolimatta P:n jo nostamasta hallinnansiirtokanteestakin), kollisiovoiton, joka tulisi heille satunnaisena ja heidän eventuaalisiin aikaisempiin luotonantokalkylointeihinsa sisällyttömänä lisäetuutena.

Juuri sanotun lisäksi vähentää P-tahon em. 'virheen' (hallinnan jättäminen O:lle vielä vähäksi aikaa) painoa myös seuraava havainto: Yleisten panttioikeudellisten periaatteiden mukaan ei se seikka, että käteispantin jo hallintaansa saanut P tilapäisesti palauttaa pantin O:lle tiettyyn tarkoitukseen, suinkaan välttämättä merkitse panttioikeuden lakkaamista: »Om den (= panten) lämnats till ägaren men detta styrkes ha skett endast för rent tillfälligt syfte, torde emellertid avbrottet icke behöva innebära panträttens upphörande och föranleda att en ny panträtt anses stiftad vid pantens återlämnande.»⁷¹ Tämän säännön kanssa sopu- soinnussa olisi katsoa vastaavasti, että P-taho ei ilman muuta jää joka tapauksessa vaille vaihdantasuojaa, jos alkuperäinen hallinnattomuus oli sovittu »för rent tillfälligt syfte» ja lyhytaikaiseksi välitilaksi.

IV.2.2. Kun juuri todettuun lisätään se P-etuinen elementti, että P on — O:n petettyä »för rent tillfälligt syfte»-välipuheen — kanteen vireillepanoin osoittanut (ennen konkurssia/ulosmittausta) kaikkea mahdollista aktiviteettia julkisuusvaikutuksineen, niin ei tunnu mahdottomalta puol-

⁷¹ *Undén* I s. 218. — Tällaisesta tilapäisen hallinnanpalautuksen eventuaalisesta hyväksyttävyydestä (ja siis dynaamisen panttioikeussuojan säilymisestä) ks. esim. *Taxell* ss. 104—106, *Havansi Vakuus* ss. 112—113, *Undén Rättighetspant* ss. 164—165, *Lenmander* ss. 101 ja 116—117, *Højrup* ss. 251—252, v. *Eyben* ss. 416—417.

taa kollision ratkaisemista P:n eduksi ja siis konkurssi- tai ulosmittausvelkojain tappioksi. P-taho saisi siis kanneaktiviteettinsa kautta vahvistettua oikeusasemaansa dynaamisen suojan suhteen tavalla, joka muistuttaa edellä (ss. 98—100) puoltamaani 'haastepäiväekstinktiota' kaksoisdisponointiperusteisessa kollisiossa.⁷² *Esinekohtaisen kanteen vireillepanolla* olisi täten pitkälti samankaltainen (primusta panttausluvanta-adressaattina suojaava) vaikutus kuin kirjaamisperusteisessa panttioikeudessa kirjaamishakemuksen tekemisen kautta tapahtuvalla vireillepanolla, joka riittää dynaamisen suojan pohjaksi suhteessa (myöhempään) ulosmittaus- ja konkurssivelkojatahohon (ks. UL 7:3.2 ja KS 10.1 §). Hallinnansaantikanteen vireilletulolla on lisäksi tietynlaista 'tiedoksiantollista' samankaltaisuutta kuin EOA 3.2 §:n mukaisella panttausdenuntiaatiolla 'hallinnattomaksi' jäävän panttioikeuden julkistajana, mikä seikka korostaa em. prejudikaatin KKO 1962 II 39 huomionarvoisuutta P-tahon eduksi (ja O:n konkurssivelkojen tappioksi).

Mikäli P-tahon eduksi voidaan kaiken yllä jo esiin tuodun lisäksi todeta, että P on ehtinyt ennen konkurssin/ulosmittauksen alkamista turvata takavarikoin tai hukkaamiskielloin (vaikkapa vain ad interim, UL 7:17) UL 7:1:n mukaisen »paremman oikeutensa» ko. osakekirjoihin,⁷³ en epäröi puoltaa kollision ratkaisemista P:n hyväksi. Hänhän on sanotun turvaamistoimen täytäntöön panettamisella jo aikaansaanut oikeustilan, jossa on olemassa vastine kaikille niille syille, joilla ylipäänsä voidaan puoltaa traditiovaatimusta panttioikeudessa edellytyksenä suojalle panttaajan ulosmittaus- ja konkurssivelkoja vastaan.⁷⁴ En kuitenkaan

⁷² Rakenteellisena erona näiden kahden 'haastepäivätapauksen' välillä tietysti on se, että sanotussa aikaisemmassa yhteydessä (ed. ss. 99—100) on hallinnansaantikanteella secunduksen asemaa (ekstinktioon saakka) vahvistava vaikutus, kun taas nyt on kysymys siitä, onko hallinnansaantikanteella primuksen asemaa (vaihdamantasuojaan saakka) vahvistava vaikutus.

⁷³ Sen suhteen, että panttaussopimus synnyttää panttausluvanta-adressaattile UL 7:1:n tarkoittamaa tyyppiä olevan »paremman oikeuden» ko. objektiin kuin mikä on (jää) omistajapanttaajalla, ks. *Havansi* ss. 566 ja 634—638.

⁷⁴ Takavarikko (siten täytäntöönpannuna, ettei osakekirjahallinta jää O:lle) ei tässä kohden ole välttämätön, vaan hukkaamiskieltokin riittää, koska (vakuudettomalla/etuoikeudettomalla) velkojalla ei ole oikeudellisesti suojanarvoista syytä laskea mitään sen varaan, että hänen nyt näkemänsä velallisen hallussa olevat osakekirjat olisivat vielä myöhemminkin, maksuhäiriö(iden) aikana ehkä johdettua konkurssiin tai ulosmittaukseen, käytettävissä hänen saatavansa katamiseen (muuta kuin enintään siinä jokseenkin teoreettisessa mielessä, että hä-

asettaisi turvaamistoimen hankkimista ehdottomaksi edellytykseksi,⁷⁵ vaan katson painavia perusteita olevan sille, että jo kanteen vireillepano ennen konkurssia/ulosmittausta voi riittää perusteeksi, jolla estetään O:n muiden velkojien perusteeton hyötyminen P:n kustannuksella seurauksena O:n oikeudenvastaisesta menettelystä.

IV.2.3. Kun yllä on koko ajan edellytetty O:n menettelyn (hänen kieläytyessään täyttämästä tradeerausvelvollisuutta) olevan oikeudenvastaisista (sopimuksen rikkomista), niin tähän sisältyy implisiittisenä se oletamus, että P aikanaan tulee voittamaan kyseisen (jo ennen konkurssia/ulosmittausta vireille panemansa) oikeudenkäynnin niin, että tuomiollisesti vahvistetaan kerrotun panttaussopimuksen synnyttäneen O:lle sellaisen velvollisuuden ko. yksilöityjen osakekirjojen tradeeraamiseen, joka velvollisuus on ollut voimassa konkurssin/ulosmittauksen alkaessa. Tämän oikeudenkäynnin tulosta on po. eksekuutiossa odotettava, ennen kuin osakkeiden realisoinnissa saadun hinnan jakoon voidaan lopullisesti ryhtyä: On ts. ensin saatava ratkaisu siitä, onko P:llä katsottava olevan osakkeisiin (tai, jos ne on jo realisoitu, niiden hintaan) panttioikeuden mukainen paras etuoikeus.⁷⁶

nellä voi olla oikeus odottaa jako-osuutta siitä, mikä ehkä jää yli etuoikeutettujen kuten esim. panttioikeutettujen velkojien saamisten). Ks. tästä jo ed. av. 69.

Toisin kuin relaatioissa konkurssi- tai ulosmittausvelkoihin nähden on takavarikko sensijaan toki hukkaamiskieltoa tehokkaampi P-tahon suojan kannalta relaatioissa niihin tertiuksiin, joiden hyväksi O (hukkaamiskiellosta piittaamatta ja sen salaten) saattaa oikeustoimin inter vivos disponoida käyttämällä hyväkseen hänelle edelleenkin jätettyä osakekirjahallintaa ja sen luomaa legitimaatiota.

⁷⁵ Selvyyden vuoksi todettakoon, että juuri esitetty turvaamistoimen tietynasteinen P:n asemaa vahvistava vaikutus ei merkitse, että turvaamistoimenpide tuottaisi hakijalleen etuoikeuden (velkojana), ks. esim. *Havansi* ss. 252 ja 925; tässä ei sitäpaitsi turvaamistointa haetakaan saamisoikeuden välittömäksi ennakkosuojaaksi (saamisturvaaminen), vaan sen »paremman oikeuden» (pretensioturvaaminen) takia, joka P:llä on O:hon verrattuna ko. osakekirjoihin ja niiden hallintaan ja jonka toteutus varmistaisi P:n tavoitteleman panttioikeuden täysitehoisuuden.

⁷⁶ Eri kysymys ja kysymys, johon tässä ei voida varsinaisesti paneutua, on se, miten P-taho pystyy prosessuaalisesti valvomaan pantti-intressiään po. konkurssissa/ulosmittauksessa; varsinkin jälkimmäisen tapahtumisesta hän saattaa jäädä tietämättömäksi, niin että realisointi ja varojen jako UL 6 luvun mukaan ehtivät tapahtua 'liian aikaisin'.

Konkurssitapauksessa tulee P:n em. kanne konkurssipesän hallinnon tietoon pesän ryhtyessä käyttämään O:lla tässä jutussa ennen konkurssin alkua olutta vastaajan puhevaltaa. Mutta tästä riippumatta P:n on syytä konkurssissa

Käsillä olevan jakson (IV) päätteeksi on joka tapauksessa korostettava, että tässä puoltamani kanta (P-tahon mahdollisuus saada tietyissä olosuhteissa hallinnansiirtokanteen vireillepanoin vaihdantasuojaa tradeerausvelvollisuuttaan rikkovan pantiksilupaaaja-velallisansa muita velkoja vastaan)⁷⁷ on näkökulmaltaan siinä määrin uusi ja prejudisioivista tekijöistä (kuten prejudikaateista) vapaa, että tietty varauksellisuus on paikallaan.

valvoa kyseinen saatavansa panttioikeudellisin etuoikeusvaatimuksin ja pidättää itselleen riitautuksen varalta oikeus näyttää riitautettu saatava tai/ja etuoikeus eri oikeudenkäynnissä; tämä eri oikeudenkäynti voitaneen sitten kumuloida jo vireillä olevaan em. oikeudenkäyntiin.

Ulosmittaus tapauksessa P:n tulee yrittää interventiota ex analogia UL 4:10; tällaisesta muuhun kuin omistajuusväitteeseen perustuvasta väliintulosta, jota voidaan tukea myös 4:12.1:llä (siinäkin mainitaan hallinnatonkin panttioikeus, tosin lähinnä silmällä pitäen legaalista panttioikeutta, ks. *Forsman* ss. 154 ja 156) ks. esim. *Havansi* s. 597, eritt. av. 102:ssa main. kirjallisuus ja prejudikaatit, etenkin KKO 1968 II 43. Myös UL 4:9 (jälkimm. lause) ja 4:13 (i.f.) antavat perusteita P-tahon oikeuden sellaiseen huomioon ottamiseen kuin mistä näissä lainkohdissa on kyse.

⁷⁷ Näitä velkojatarhoja (konkurssi- ja ulosmittausvelkojat) vastaan ei traditiovaatimusta sensijaan voi korvata esim. merkintä panttauksesta osakeluetteloon tai osakekirjalle taikka (asunto-osakkeen kohdalla) huoneistohallinnan siirtäminen, jos siis itse osakekirjan tradeeraus tai ainakin tradeerausta vaativa kanne on laiminlyöty.

Huomattakoon kuitenkin, että (osakekirjan pantiksi tradeeraamisen korvaavana aktina) osakekirjalle panttauksesta kirjoitettava merkintä sinänsä voisi hyvin täyttää ne funktiot, joita traditiovaatimuksella on po. vaihdantasuojarelaatioissa, mutta EOA 3.1 §:n ja nyttemmin myös OYL 3:9.1:n takia olisi nimenomaisen säännös tarpeen. Ks. lähemmin jälj. ss. 159–162.

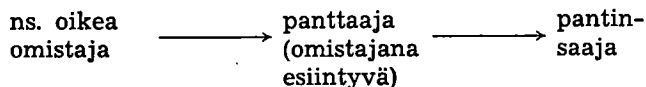
6 §

OSAKEPANTTAUS JA ETENEVÄ SIVULLISSUHDE

I. PANTTISAANTOSUOJAN NORMILÄHTÖKOHDAT

I.1. Panttisaantosuoja: käsite ja (osake)normitausta

I.1.1. Vakiintuneessa esineoikeudellisessa doktriinissa esiintyvällä etenevän sivullissuhteen esitysteknisellä apukonstruktioilla on luonnollisestikin rakenteellisesti vastaavat sovellutuksensa myös panttioikeudessa, osakkeen panttaus mukaan lukien. Tähän rakenteelliseen yhteyteen kuuluvat panttauserusteiset kollisiotilanteet voidaankin esittää vakiintunutta etenevän sivullissuhteen havainnollistamisessa käytettyä kaaviota (A —————> B —————> C) soveltaen seuraavasti:

Tämän struktuurin ¹ mukaisissa kollisioissa on siten kysymys pantin-saajan mahdollisuudesta saada saantosuojaan rinnastuvaa dynaamista suojaa suhteessa sivullisomistajaan eli (kyseisen osakkeen) ns. oikeaan omistajaan, jolta osake ei koskaan ole siirtynyt (ainakaan pätevästi) panttaajana toimineelle ja omistajana esiintyneelle ketjun 'välihenkilölle'. Välihenkilöltä on ts. puuttunut panttauskompetenssi, esim. siksi, että oikean omistajan ja panttaajan välinen luovutustoimi onkin pätemätön (esim. tahto- tai habilitteettivirheen takia), tai siksi, että heidän

¹ Ks. *Havansi* ss. 560—562 koskien etenevän sivullissuhteen jaottelun lähempiä kehittäjiä.

välinen oikeustoimensa on sisällöltään ollut muuta ja rajoitetumpaa kuin omistuksenluovutus (esim. talletus tai panttaus), taikka siksi, että osakekirja on joutunut oikealta omistajalta pois suorastaan vastoin hänen tahtoaan (esim. katoamisen tai anastuksen kautta).²

Kuvatunlaisista syistä syntyvät kollisiot ovat sekä syntyperusteiltaan että rakenteeltaan kuin pääosin myös ratkaisuiltaankin niin 'läheistä sukua' niille kollisioille, joissa oikean omistajan vastapuolena on ostaja tms. luovutuksensaaja (sivullisseuraajana) ja joissa ekstinktiotulokseen liitetään termi 'saantosuoja', että termi *panttisaantosuoja* tulee hyvin kyseeseen kuvaamaan sivullisseuraajan asemassa olevalle panttinsaajalle tietyin edellytyksin myönnettävää dynaamista suojaa.³

I.1.2. Kuvattuihin etenevän sivullissuhteen kollisioihin on pääsääntöinen ratkaisu luettavissa suoraan lakitekstistä, nimittäin VOYL 32 a §:stä ja 1.1.1980 alkaen vastaavasti OYL 3:9.1:stä (viittauksineen VKL 14 §:ään). Näiden lainkohtien osoittamat kollisoratkaisut ovat hyvin pitkälle samansisältöiset, sillä lainsäätäjä on OYL 3:9.1:n kautta pyrkinyt muutokseen — tai mahdollisesti vain selvennykseen — ainoastaan erään yksityiskohtan osalta. Tämä yksityiskohta ilmenee seuraavasta 3:9.1:n esitöistä otetusta sitaatista⁴:

² Lähemmin (mm.) tämän kollisiotilanteen erilaisista aiheutumismahdollisuuksista (syntyperusteista) ks. *Zitting Sivullissuoja* ss. 12—29.

³ Yllä tarkoitetusta panttisaantosuojan tilanteesta poikkeaa sensijaan sellainen etenevän sivullissuhteen kollisio, jossa sivullisseuraajan asemassa olevan panttinsaajan vastapuolena ei olekaan osakkeen oikea omistaja, vaan sen saamisen oikea omistaja (oikea velkoja), johon osake pätevästi panttina liittyy. Näissä kollisioissa ei osakkeenomistajalla ole varsinaisesti osaa sikäli, että hän on kiistatta sitovasti pantannut osakkeensa vakuudeksi tiettyyn velkasuhteeseen, jossa nyt muut tahot riitelevät keskenään, kenelle ko. saaminen sanottuine osakepanttivakuuksineen oikeastaan kuuluu. Nämä kollisiot eivät ole aiheeni kannalta nyt kiinnostavia; niissä (osake)pantilla on vain liitännäinen asema, pantin kohtalon seuratessa sitä ratkaisua, mikä tullaan tekemään itse velkojanoikeutta (saamisoikeutta) koskevassa kollisionratkaisussa. Tämä kollisionratkaisu puolestaan tapahtuu saamisoikeuksia (esineinä) koskevien saantosuojaliitännäisten normien mukaan, jolloin olennainen merkitys on sillä, millainen dokumentti (esim. juokseva velkakirja) mahdollisesti on ko. saamiseen liittyvänä olemassa.

⁴ Ks. HE 1977: 27 s. 33 (ja jo KM 1969 A 20 s. 86 ynnä OikM 1974: 9 ss. 70—71); ks. myös *Koski—Schultén* ss. 162—163 ja *Norri* s. 153.

Ruotsin lain vastaavan säännöksen (SABL 3:6) perustelujen osalta ks. SOU 1971:15 ss. 165—167; säännöshän ei Ruotsissa ollut (po. osaltaankaan) uutuus. — Norjan osalta ks. *Skåre* s. 59.

»Kuten (3:9:n 1) momentin toisesta lauseesta ilmenee, on (VOYL 32 a §:stä) kuitenkin tehty yksi poikkeus. Voimassa olevan oikeuden mukaan tulee nimennäisosakkeen saajan periaatteessa, jotta hän olisi suojattu suhteessa aikaisempaan oikeaan omistajaan, tarkastaa luovutusmerkintöjen muodostama siirtosarja sekä tällöin tutkia, että sarja on katkeamaton, että tarpeelliset valtakirjat ovat olemassa jne. Vastaavanlainen tarkastus on toimitettava merkitäessä osakkeen saaja osakeluetteloon. Mikäli osakeluetteloon merkitseminen on tapahtunut ja siitä on tehty merkintä osakekirjaan, luotetaan käytännössä usein yhtiön toimittamaan tarkastukseen. Yleisesti on katsottu, ettei luovutussensaajan tai pantinsaajan tarvitse tarkastaa luovutussarjaa siltä osin, kuin se koskee osakeluetteloön merkitsemistä edeltäneitä tapahtumia. On kyseenalaista, onko laista saatavissa tukea tälle näkökannalle. Painavat käytännölliset syyt kuitenkin puoltavat tätä myös osakevaihdontaa helpottavaa tulkintaa. Sen vuoksi ehdotetaan, ettei osakkeen saajan tarkastuksen tarvitse ulottua kauemmaksi taaksepäin kuin viimeksi tapahtuneeseen osakeluetteloön merkitsemiseen, paitsi milloin erityiset syyt vaativat pitemmälle menevää tutkimista.»

Tämän ehdotuksen mukaisesti säädetäänkin OYL 3:9.1:n 2 lauseessa nyt, että sovellettaessa osakekirjan panttauksen vastaavasti VKL 14 §:n (ja 13 §:n) säännöksiä »on se, jolla on osakekirja tai väliaikaistodistus hallussaan ja joka asiakirjaan yhtiön toimesta tehdyn merkinnän mukaan on omistajana merkitty osakeluetteloon, rinnastettava siihen, jolla» VKL 13.2 §:n mukaan presumoidaan olevan ko. asiakirjan »osoittama oikeus.»⁵

Muilta osin ovat pantinsaajan ekstinktiivisen suojaamisen edellytykset relaatiassa oikeaan omistajaan siis säilyneet ennallaan eli VOYL:n (32 a §:n) alaisen oikeustilan mukaisina. Muutos ts. rajoittuu vain siihen, että nyttemmin pantinsaaja voi luottaa — »paitsi milloin erityiset syyt vaativat pitemmälle menevää tutkimista»⁶ — *yhtiön toimesta suoritet-*

⁵ Huomattakoon, että säännöksessä (sen enempiä kuin muuallakaan OYL:ssa) ei mainita osakasluetteloon tehtyä merkintää (eventuaalisine vaikutuksineen eo. kysymyksissä), vaikka saantomerkintä onkin 3:11.1:n mukaan tehtävä sekä osake- että osakasluetteloon.

Osakasluettelon merkintäin merkityksestä on, lain vaikenemisen estämättä ja juuri sen vuoksi, syytä suorittaa erinäisiä tarkasteluja omana esityksellisenä jaksanaan (10 §), jolloin havaitaan, että ongelmia syntyy mm. ns. kokonaisosakekirjan (ks. siitä ed. s. 49) johdosta.

⁶ Tämä varaus — lainattu juuri edellä olleen pitkän HE 1977:27-sitaatin lopusta (ks. myös Koski—Schultén ss. 162—163, jonka esitys ei valaise asiaa) — ei

tuun viimeisimpään saantoketjututkintaan kaksinkertaisine merkitsemis-seurauksineen (merkitseminen osakeluetteloon ja merkintä osakekirjalle tästä merkitsemisestä, 3:11.2), kun sitävastoin VOYL 32 a §:n puitteissa ei ole voitu de lege lata luopua katkeamattoman kirjallisen saantoketjun nimenomaisesta vaatimuksesta⁷ (jonka kieliasu VOYL 32 a §:n 2 momentissa tosin on ollut epäonnistunut ellei suorastaan virheellinen⁸).

kylläkään ilmene itse 3:9.1:n saamasta tekstiasusta, joten ajateltavissa voisi olla sekin, että kiistettäisiin tämän perusteluissa tosin julkilausutun mutta lakitekstistä puuttuvan varauman voimassa olo. On kuitenkin muistettava, että 3:9.1:n soveltamisessa on po. viittaus VKL 13.2 §:ään nähtävä vain (VKL 13.2 §:ssä asetettua velkojaolettamaa vastaavan) osakkeenomistajaolettaman eli -presumption asettamisena, joka ei suinkaan poista vilpittömän mielen vaatimusta. Eli, siteeratakseni ('panttaus- ja osakekirjakielelle' muunnettuna) esitystä *Hakulinen* ss. 109—110, koskien sanottua VKL 13.2 §:n mukaista olettaa:

»Pantinsaaajien... hyväksi osakkeenomistajaolettamasta johtuu lähinnä vain muodollisia kelpuuttavia vaikutuksia. Mutta jos pantinsaaaja... on vilpittömässä mielessä ja eräät muutkin edellytykset on täytetty, osakkeenomistajaolettama yhdessä näiden lisäseikkain kanssa aikaansaa muodollisen kelpuutuksen muuttumisen asiallisesti vaikuttavaksi oikeudeksi niin ettei panttaus... käy pätemättömäksi, vaikka havaittaisiin, ettei sillä, joka osakkeenomistajaolettaman mukaisesti käytti omistajan oikeutta, ollutkaan aineellista oikeutta osakekirjaan.»

Näin ollen on selvää, ettei sanottu 3:9.1:n määräys osakeluettelomerkinnästä (osakekirjamerkintöineen) oikeuta pantinsaaajaa toimimaan kuinka huolimattomasti tahansa (tahallisuudesta puhumattakaan) ketjun aikaisemman osan suhteen. Kuitenkin, jottei säännös menettäisi tavoiteltua vaikutustaan, on asetettava jokseenkin korkea kynnyys niille »erityisille syille», joiden johdosta (pantin)saaajan pitää huomata lisätutkimusten aiheellisuus.

⁷ Kuten juuri edellä (s. 132) olleesta pitkästä OYL-perustelujen sitaatista (HE 1977: 27 s. 33) ilmenee, oli tosin käytännössä tahdottu katsoa jo de lege lata (siis VOYL:n kannalta) voitavan luottaa sanotuun tavoin yhtiön tekemään osakeluettelo- ja osakekirjamerkintään. Kun VOYL 32 a §:n tekstistä ei kuitenkaan ole ollut luettavissa tukea tälle kannalle, niin sitä ei nähdäkseni ole pidettävä oikeana.

⁸ Epäonnistuneisuus — ellei suorastaan virheellisyys — näyttää aiheutuneen pyrkimyksestä siirtää VKL 13.2 §:n ja 14 §:n relevantit kohdat yhdistellen ja osin 'omin sanoin' VOYL 32 a §:ään. Tuloksena on ollut, että 32 a §:n 2 momentin sanat »taikka häntä voitiin kohtuullisin perustein pitää sinä, jolle osakekirja oli asetettu tai viimeksi luovutettu.» ovat harhaanjohtavassa rinnastettavuussuhteessa katkeamatonta luovutusketjua koskevan saantosuojaedellytyksen kanssa. Tämän seurauksena olisi loogisesti mahdollista lukea ko. kohta myös siten, että saantosuojaan riittää pelkästään se, että luovuttajaa »voitiin kohtuullisin perustein pitää sinä, jolle osakekirja oli viimeksi luovutettu».

I.2. Taannehtivuuskysymyksiä: VOYL/OYL

I.2.1. Kun dynaamisen suojan edellytyksissä siten on olemassa tietty (juuri kuvattu) eroavuus, saa konkreettistakin merkitystä se ylimenokauden kysymys, kumpaa normistoa (VOYL 32 a § vaiko OYL 3:9.1) on ajallisissa 'rajatapauksissa' sovellettava. Tämän problematiikan pääkoh-tia on valaistu jo aikaisemmassa yhteydessä (ss. 95—97), jolloin esitet-tyjen peruslinjojen mukaisesti voidaan ratkaisuihin päästä myös tässä (etenevä sivullissuhde). Näin ollen voidaan kyseisen osakeluettelomer-kinnällisen seikaston suhteen rajoittua muutamaa toteamukseen seu-raavissa kolmessa ajateltavissa olevassa variantissa (A—C).

A) Jos jo ennen 1.1.1980 on tapahtunut se pantiksi luvatus osakekirjan tradeeraus, minkä yhteydessä pantinsaajalla on ollut tilaisuus täyttää osakekirjaan ja saantoketjuun liittyvä selonottovelvollisuutensa ja joka ajankohta vielä kuuluu bona fides -vaatimuksen piiriin,⁹ niin on sovellettava VOYL 32 a §:ää.¹⁰

I.2.2. Jos sensijaan (B) tämä tradeeraustapahtuma on sanottua voi-maantulohetkeä myöhempi ja jos osakekirjalla tällöin jo oleva yhtiön tekemä merkintä osoittaa osakeluetteloon merkitsemisen tapahtuneen uuden lain aikana, on sovellettava OYL 3:9.1:tä. Asiaan ei vaikuta, vaika-pa panttauksesta olisi sovittu jo ennen 1.1.1980.

Voisi ehkä ajatella, että ratkaisun pitäisi olla päinvastainen siinä tapauksessa, että panttauksesta oli sovittu jo ennen 1.1.1980, sillä jos pantinsaaja olisi jo sopimusta tehtäessä tarkastanut osakekirjan, olisi hän ollut velvollinen koko saantoketjun tutkimiseen, siis ilman sitä selonottovelvollisuuden rajoittumisetua, joka hänellä sittemmin oli hänen saadessaan osakekirjan hallintaansa (ja siis ylipäänsä nähtäväkseen) vasta 1.1.1980 jälkeen, jolloin osakekirjassa jo oli siihen nyttemmin tehty 3:9.1:n tarkoittama merkintä. — Tätä ajatuksenkulkua vastaan voidaan kuitenkin huomauttaa, että koska P-taho joka tapauksessa saisi hyväkseen em. rajoittumisedun mikäli ko. panttaussopimus olisi solmittu hiukan myöhemmin (esim. 10.1.1980 eikä 30.12.1979) — ja vaikkapa samanaikaisesti kuin tradeerauksen toimittaminen — niin ei tunnu oikeasuh-

⁹ Siitä ettei panttaussopimusajankohdan vilpityn mieli yksistään riitä, ks. ed. s. 100 av. 18 ja s. 122 av. 65.

¹⁰ Pantinhaltijan asemaa ei siis enää voi parantaa esim. se, että osakekirjan osalta on 1.1.1980 jälkeen toimitettu (pantinhaltijan ehkä toimiessa osakkeenomistajan valtuuttamana merkintäin 'hakijana') osakeluetteloon ja osakekirjalle merkitseminen.

taiselta evätä sitä häneltä nytkään, siis vain siksi että panttaussopimus on satuttu solmimaan hiukan aikaisemmin. Eri asia tietysti on, jos P on jo panttaussopimusajankohtana epäillyt pantiksitarjoajan saantoketjussa olevan jotakin epäselvää ja jos juuri tästä johtuen tradeerauksen tapahtuminen (ja sen myötä osakekirjan joutuminen ensi kertaa P:n tarkasteltavaksi ao. selonottovelvollisuuksiin) on lykätty, jotta pantiksitarjoaja tätä ennen voisi hakea osakeluettelomerkintää (osakekirjalle tulevine todistusmerkintöineen) ja jotta siis jäisi yhtiön tarkastuksen varaan, oikeuttaako pantiksitarjoajan esittämä saantoperuste ym. selvitykset kyseisiin merkitsemisiin. Jos tästä on kysymys, lienee herkästi katsottavissa, että P-taho on ollut mala fide.¹¹

C) Jos taas sanottu tradeeraus tosin tapahtuu uuden lain aikana, mutta osakekirjalla on tuolloin sellainen yhtiön tekemä merkintä, joka osoittaa osakeluetteloon merkitsemisen tapahtuneen ennen 1.1.1980,¹² niin on ko. osakeluettelomerkitsemisen (ja siitä osakekirjalle kirjoitetun todistuksen) oikeudellinen merkitys arvioitava kyseisen osakeluettelokirjaamisen suorittamisajankohdan lain (VOYL) nojalla. Vanhan lain

¹¹ Kosketellulla problematiikalla on yleisluonteista esineoikeudellista merkitystä ekstinktiotilanteissa, joissa traditio tai vastaava on tapahtunut myöhemmän ajankohtana (t2) kuin ko. luovutus-, panttaus- tms. sopimus (ajankohtanaan t1): Voidaanko ekstinktio myöntää, jos sivullisseuraaja ei ole enää t2-ajankohtana voinut esineestä havaita sellaista disponoijan kompetenssin puutteeseen viittaavaa seikkaa, joka t1-ajankohtana olisi siitä vielä ollut havaittavissa, mikäli sivullisseuraaja jo tuolloin olisi tutkinut kyseisen objektin sillä huolellisuudella, jota häneltä ainakin t2-ajankohtana vaaditaan (ks. ed. av. 9: bona fides -vaatimus koskee myös t2-ajankohtaa)? Osaltani katson siis, ettei ekstinktiomahdollisuus ainaakaan pääsääntöisesti kariudu tähän, koskapa sivullisseuraaja voi bona fide toimiessaan saada ekstinktion, vaikkapa sekä sopimus että traditio tapahtuisivat molemmat vasta t2-ajankohtana, esim. siksi että osapuolet päättävät purkaa t1-sopimuksen ja solmia myöhemmin (t2) uuden, jossakin suhteessa eriehtoisen sopimuksen. Tietysti edellytetään, ettei sopimuksenteon lykkääminen t2-ajankohtaan johdu juuri siitä, että tällä välin myyjä/panttaaja ehtisi 'järjestellä' jotakin sellaista, josta 'vihä' saanutta P-tahoa ei voida pitää bona fide olleena. — Ks. myös jälj. av. 21.

¹² Yleensä tällöin lienee myös kyseinen todistusmerkintä osakekirjalle tehty ennen 1.1.1980, mutta mahdollista toki on, että esim. 30.12.1979 tapahtuneesta osakeluetteloon merkitsemisestä kirjoitetaan po. todistus osakekirjalle vasta esim. 4.1.1980. Ratkaisevaa kuitenkin on tässä, että itse osakeluetteloon merkitseminen (ynnä sitä edeltänyt yhtiön toimittama saantoketjutarkastus) on tapahtunut ennen 1.1.1980. Osakekirjalle merkittävään todistukseen onkin pantava näkyviin juuri osakeluettelokirjaamisen päivä (ks. nyttemmin 3:11.2 i.f.), kun taas todistuksen merkitsemispäivän kirjoittaminen näkyviin ei ole keskeistä, joskin suositeltavaa.

aikaiselle merkinnälle ei siis voida taannehtivasti antaa (OYL 3:9.1:n osoittamin tavoin muuttunutta) lisääntyntä esineoikeudellista relevanssia, jollaisesta lisärelevanssista siitä aiheutuvine lisääntyneine vahingonkorvaussanktioituine huolellisuusvelvollisuuksineen¹³ merkinnän toimittaja ei ole ollut (eikä hänen ole pitänytkaan olla) tietoinen; lisäksi voidaan huomauttaa siitäkin, että vanhan lain aikaista po. merkintää osakekirjalle ei ole tehty lakisääteisenä velvollisuutena (ks. nyttemmin 3:11.2).¹⁴

II. PÄÄSÄÄNTÖISET KOLLISIORATKAISUT

II.1. Pantinsaajaekstinktion edellytykset

II.1.1. Nyt kun uuden lain (3:9.1:n 2 lauseen) mukanaan tuoma suhteellisen rajoitettu muutos pantinsaajan hyväksi tapahtuvan ekstinktion edellytyksiin on yllä selvitetty, voidaan siirtyä luettelemaan tämän

¹³ Ks. HE 1977: 27 s. 33: Jos 3:9.1:n 2 lauseen tarkoittamassa tilanteessa »hallitus tehdessään merkinnän osakeluetteloon on menetellyt virheellisesti ja siten aiheuttanut vahinkoa osakkeen oikealle omistajalle, se voi joutua korvausvelvolliseksi 15 luvun 1 §:n mukaisesti.»

Sanottu OYL 15:1 on sikäli uutuusluonteinen, että (HE 1977: 27 s. 109:) »voimassa olevassa laissa ei ole säännöksiä hallituksen jäsenen tai muun toimitsijan korvausvastuusta yhtiön osakkeenomistajia kohtaan.», mutta toki myös VOYL:n järjestelmässä hallitus jne. on voinut joutua yleisten vahingonkorvausoikeudellisten perusteiden nojalla velvolliseksi korvaamaan osakkeenomistajalle aiheuttamansa välittömän vahingon (ks. lähemmin esim. *Taxell Ansvar* ss. 162—173, *Case-ljus—Heikonen—Huttunen* II:2 ss. 118—121). Konkreettisenä erona on tietysti se (toisella tasolla oleva) seikka, että VOYL:n 'alainen' virheellinen osakeluettelokirjaaminen ei sillä tavoin kuin nyttemmin OYL 3:9.1:n puitteissa aiheuta oikealle omistajalle oikeudenmenetystä, ts. tarvetta vaatia hallitukselta vahingonkorvausta ei po. perusteella synny VOYL:n puitteissa.

¹⁴ Ks. OYL 3:11.2:sta ja sen läheisestä kytkeytymisestä 3:9.1:n po. (ekstinktioliitännäiseen) kohtaan HE 1977: 27 s. 34 ja *Koski—Schultén* ss. 170—171.

VOYL:n puitteissa ei ole ollut voimassa sellaista velvollisuutta tehdä 'ex officio' merkintöjä osakekirjalle kuin nyttemmin 3:11.2:n mukaan (velvollisuus merkitä uuden omistajan nimi osakekirjalle näkyviin, jos viimeisin luovutus on ollut avosiirto, ynnä velvollisuus merkitä osakekirjalle todistus osakeluetteloon merkitsemisestä ja tämän merkitsemisen päivämäärästä); ks. esim. *Olsson* s. 145: VOYL:n mukaan ei yhtiön toimesta ole velvollisuutta oma-aloitteisesti tehdä tällaisia merkintöjä osakekirjalle (osakeluettelokirjaamisen yhteydessä), mutta pyydettyäessä yhtiön tulee merkitä osakekirjalle sanotunlainen todistus.

ekstinktion kaikki edellytykset eli siis pääosin ne samat seikastot, jotka jo VOYL 32 a §:n puitteissa ovat olleet (ja edelleenkin ovat) huomioon otettavia. VOYL:n aikaisiin oikeuskirjallisuuden ja -käytännön kannanottoihin voidaan vastaavassa määrin edelleenkin tukeutua.¹⁵

Näin ollen voidaan todeta, että osakepantin saaja on etenevässä sivullissuhteessa suojattu ns. oikeaa omistajaa vastaan VOYL 32 a §:stä ilmennein ja nyttemmin OYL 3:9.1:stä (verr. VKL 14 §) ilmenevin edellytyksin.

II.1.2. Sanotut edellytykset ovat:

A) Pantiksi luvattu osakekirja on siirtynyt pantinsaaajan (P) hallintaan normaalien panttihallinnalle asetettavien vaatimusten mukaan (korvaavat järjestelyt mukaan lukien¹⁶).

B) Juuri sanotun siirrynnän (A) tapahtuessa osakekirjan oli oltava pantiksipaniija-'omistajan' (väärä O) hallinnassa eli, kuten VKL 14.1 §:ssä (ja VOYL 32 a §:n 1 momentissa) lukee 'panttauskielelle' sovitettuna: »Jos velkakirjan (osakekirjan) on pantannut joku, jolla se oli», tai laina-

¹⁵ Tarkoitan tällöin sitä osaa VOYL:n 'aikakaudesta', joka osa alkoi 1. 1. 1948 kun silloin uusi 32 a § tuli voimaan. Sen voimaantulosäännöksestä (nimenomaisine kannanottoineen takautuvuuden suhteen) ks. esim. *Hakulinen* s. 245.

¹⁶ Näillä järjestelyillä tarkoitan sellaisia seikkoja kuin esim. EOA 3.2 §:n mukainen denuntiaatio (toissijaispanttauksessa) ym.; ks. lähemmin jälj. 7 § II.

Sensijaan kyseeseen tuskin tulee (tradeerauksen korvaavana) hallinnansiirtoa vaativa kanne, jonka P on vielä bona fide ollessaan pannut vireille sellaista pantiksipaniijaa (em. 'vääriä omistajaa') vastaan, joka panttaussopimuksen solmimisen jälkeen onkin kieltäytynyt täyttämästä sopimuksen mukaista traditiovelvollisuuttaan. En siis pidä mahdollisena ko. etenevän sivullissuhteen tilanteessa sellaista 'haastapäivän ekstinktion' kaltaista ilmiötä, jota edellä olen kahdessa muussa yhteydessä puoltanut, ks. ss. 99—100 ja 126—128. Nyt nimittäin joutuisi menettäväksi osapuoleksi ns. oikea omistaja, joka olisi (panttauksen jäädessä pysyväksi ja velan ollessa ainakin pantin arvon määräinen) vaarassa menettää omistamansa osakkeen. Sensijaan edellä viittaamissani kahdessa muussa tilanteessa häviävän osapuolen menetys ei ole luonteeltaan näin merkittävä oikeudenmenetys (jo saavutetun ja ehkä pitkäaikaisenkin omistuksen menetys, vaan 'vain' tavoitellun uuden oikeusaseman tai -etuuden saamatta jääminen (em. kahdellepanttaus tms. kaksoisdisponointi) taikka ennalta laskemattoman satunnaisen lisäetuuden saamatta jääminen (em. konkurssi- ja ulosmittaustapaukset).

Juuri kuvatulla kollisiohäviöiden 'eriarvoisuudella' (menettäjän menetyksen skemaattisessa punninnassa) on laajempaakin relevanssia esineoikeudessa, esim. harkittaessa lunastusmahdollisuuden myöntämistä häviäjäksi joutuvalle primukselle, ks. *Zitting* Sivullissuoja s. 82 sekä (etenevän sivullissuhteen sisälläkin todettavista 'eriarvoisista' ns. oikeista omistajista) *sama* Saantosuoja ss. 173—176.

takseni ruotsinkielisen lakitekstin havainnollisempaa ilmaisu, »någon, som hade det (skuldebrevet/aktiebrevet) i händer».¹⁷

C) Tämä B-kohdassa sanottu osakekirjahallinta ei yksinään riitä legitimoimaan 'omistajaa' pätevän panttauksen suorittajaksi, vaan lisäksi asetetaan vaatimus *saantoketjun tietynlaisesta kirjallisesta ilmenemisestä*:

- VOYL 32 a §:n alaisissa tilanteissa vaaditaan, että osakekirjassa (ja/tai mahdollisissa erillisdokumenteissa¹⁸) olevien saanto-merkintöjen nojalla ulottuu pantkipsipaniijan osakkeen merkittäjästä alkava katkeamaton kirjallinen luovutus- tms. saantojen sarja,¹⁹ jossa kyllä yksi tai useampikin luovutusmerkintä voi olla avoin (esim. viimeisin, jolloin siis pantkipsipaniijan nimeä ei lainkaan esiinny osakekirjassa).
- OYL 3:9:n alaisissa tilanteissa katkeamattoman kirjallisen luovutus- tms. saantojen sarjan vaatimus on muutoin sama (em. erillisdokumentti- ja avosiirtoväljennyksineen) kuin juuri selostettu, paitsi jos osakekirjassa on (ainakin yksi) yhtiön tekemä merkintä ketjun tietyn jäsenen merkitsemisestä osakeluetteloon. Tällöinhän konkretisoituu se selonottovelvollisuuden rajoittumisetu, josta edellä on ollut useita viittauksia (ainoana OYL:n mukanaan tuomana poikkeamana VOYL 32 a §:n alaisesta sääntelystä): P:llä ei ole saantoketjumerkintöjen (katkeamattomuuden) tutkimisvelvollisuutta pitemmälle taaksepäin kuin siihen ketjun kohtaan, jossa viimeksi on tapahtunut sellainen osakeluetteloon merkitseminen, josta osakekirjalle on tehty OYL 3:11.2:n mukainen todistusmerkintä.²⁰

¹⁷ Siitä, ettei osakekirjan ole tarvinnut olla pantkipsipaniijalla »i händer» jo panttaussopimusta solmittaessa, ks. ed. av. 11:n kohdalla.

¹⁸ Luovutus- tms. saanto-merkintöjen (esim. perintö- tai perheoikeudellisen saannon dokumentoinnin) ei siis välttämättä tarvitse olla osakekirjassa, vaan 'ketjuvaatimus' ja kirjallisuusvaatimus voivat täytyä erillisdokumenttienkin kautta. Ks. lähemmin Olsson ss. 136—140, Zitting Arvopaperi ss. 71—72; vrt. Hakulinen s. 243 av. 1. Ks. myös SOU 1971: 15 s. 165 ja yleensä arvopaperioikeuden kanalta tekstissä mainituista kollisiosuojaedellytyksistä (A—D) Hessler Obehöriga ss. 253—268.

¹⁹ Kyseinen sarjavaatimus on VOYL 32 a §:ssä ja (OYL 3:9.1:n viittauspiiriin kuuluvassa) VKL 13.2 §:ssä ilmaistu sanalla »luovutussarja», mutta tämän yhdyssanan kumpaakaan osaa ei pidä lukea kirjaimellisesti. Niinpä luovutuksen (inter vivos) lisäksi tulee toki muukin saantoperuste kyseeseen, kuten perhe- ja perintöoikeudelliset omistuksensiirrynnät. Ja (saantojen) sarja puolestaan voi tietysti olla sikäli aivan 'sarjatonkin', että panttaajanahan voi olla myös se, jonka nimelle (ensimmäisenä ja originaarisena omistajana) osakekirja on asetettu ja joka siis edelleen sen omistaa.

²⁰ Ks. ed. ss. 134—136 olevaa esitystä taannehtivuuskysymyksestä, mistä ilme-

D) Pantinsaajan P tulee olla perustellussa vilpittömässä mielessä väärän O:n (puuttuvan) panttauskompetenssin suhteen. Vilpittömän mielen vaatimus on voimassa (ei vain eventuaalisen aikaisemman panttaussopimuksen solmimisen ajankohtana vaan) myös vielä A-kohdassa mainitun hallinnan siirtymisen ajankohtana, mikä sisältää mm. sen, että C-kohdassa selostetun *saantoketjumerkinnällisen legitimaation* tulee olla olemassa *viimeistään* A-ajankohtana (hallinnan siirtyessä). Aikaisemman sopimussynnyn ajankohdan mukainen tilanne ei siis ole ratkaiseva,²¹ eikä esim. riitä, että P tuolloin on tarkastaessaan osakekirjan havainnut po. legitimaatiovaatimuksen täyttyvän; tilannehan on saattanut muuttua tradeerausajankohtaan tultaessa.^{22, 23}

nee, että vain 1.1.1980 tai sen jälkeen tehtyä osakeluettelomerkintää voidaan pitää OYL 3:11.2:n ja 3:9.1:n tarkoittamana oikeustosiasiiana.

²¹ Edellä (av. 11:n kohdalla) on jo viitattu siihen, ettei ainakaan pääsääntöisesti voida vaatia, että P-tahon olisi tullut vaatia jo panttaussopimuksen solmimisvaiheessa osakekirja tarkastettavakseen. Sensijaan saatettaneen in casu katsoa, että tietyn P:n (esim. alan erityisasiantuntemusta omaavan P:n) olisi tiettyssä tilanteessa (esim. jos osakekirja oli valmiina paikalla ja vaikeuksista tutkittavissa) pitänyt jo tuossa vaiheessa tarkastaa objekti, jotta hän olisi välttynyt kollisiotap-pioltä siinä tapauksessa, että väärä O on käyttänyt panttaussopimuksen ja tradition välistä aikaa hyväkseen eliminoidakseen (esim. väärennöksin) osakekirjasta sellaisen saantoketjurekvisiittaan liittyvän puutteen, mikä vielä panttaussopimus-ajankohtana olisi ollut P:n havaittavissa.

²² Bona fides -vaatimuksesta (so. omatun tiedon ynnä tietyn selonottovelvollisuuden osalta) todettakoon varmuuden vuoksi, että normaaliin yleis-esine-oikeudelliseen tapaan tässäkin ei toki riitä se, että P toteaa pantiksipaniijalla olevan osakekirjan hallinnassaan ja että P:n suorittama saantoketjua koskeva tarkastus osoittaa pantiksipaniijan legitimaation olevan tältäkin osin kunnossa. Nämä muodolliset legitimaatiokriteerit eivät nimittäin tietenkään poista relevanssia siltä mahdolliselta seikalta, että P:n silti olisi pitänyt tietää (saati että hän suorastaan tiesi) epäillä pantiksipaniijan kompetenssia puutteelliseksi. Etenkin viimeisen siirron ollessa avosiirto voi tilanne in casu olla tällainen. Seuraava oikeustapaus valaisee lausuttua.

KKO 1975 II 8: Rouva O oli vakuudeksi erään yhtiön veloista vakuutusyhtiö P:lle tradeerannut P:lle pantiksi hallussaan olleen asunto-osakekirjan, jonka oli alunperin omistanut hänen jo useita vuosia aikaisemmin kuollut puolisonsa A ja jossa oli A:n merkitsemä avosiirto. Sittemmin panttaukseen kohdisti 'oikea omis-taja'-perusteisen riitautuksen B eli A:n jakamattoman kuolinpesän toinen osakas-taho (toinen oli juuri O), katsoen ettei osaketta avosiirrosta huolimatta ollut kos-kaan luovutettu O:n omistukseen, vaan että osake kuului A:n jälkeen kuolinpe-sälle, jonka puolesta O ei ollut ollut oikeutettu osaketta yksin panttaamaan. KKO: Koska P:llä panttaustilaisuudessa tietoonsa saamiensa seikkojen perusteella oli,

II.2. Huomautuksia saantoketjuedellytyksestä

II.2.1. Tässä luetelluista seikastoista (A—D) vaatii erityisesti C-kohta eli saantoketjumerkinnällinen osakkeenomistajalegitimaatio osakseen eräitä lähempiä huomautuksia. Ensinnäkin voidaan todeta (sekä VOYL 32 a §:n että OYL 3:9.1:n kannalta), että laki ei vaadi sitä, että P tosiasiassellisesti olisi suorittanut kyseisen merkintöjen yms. tarkastamisen. Vaikka hän olisi sen täysin laiminlyönyt, ei tästä koidu hänelle haitallisia seurauksia, jos lain vaatimukset ko. merkinnällisestä ketjusta sattuvat (P:n ansaitsemattomaksi onneksi) täyttymään.

Pelkästään uutta lakia koskevasti voidaan puolestaan ottaa esiin seuraavat huomautukset, jotka osoittavat, ettei 3:9.1:n kyseinen 2 lause liene parhaalla mahdollisella lakiteknisellä tarkkuudella muotoiltu.²⁴

osakekirjassa olleesta siirtomerkinnästä huolimatta, ollut erikoinen aihe tutkia O:n oikeus osakkeen panttaamiseen, niin P, jätettyään tutkimisen suorittamatta, ei nauttinut VOYL 32 a §:ssä tarkoitettua saantosuojaa (eikä sitä liioin saanut P:n seuraajaksi fuusion eli »yleisseuraannon perusteella» tullut nykyinen pantinhaltija-vakuutusyhtiö). Tapaukseen sisältyneestä holhousoikeudellisesta aspektista ks. ed. s. 85.

Bona fides -vaatimuksesta asunto-osakkeen panttauksessa, erityisesti ajatellen ko. huoneiston hallintasuhteiden eventuaalista merkitystä, ks. jälj. av. 46. — Asunto-osakkeen pantinsaajan selonottovelvollisuuden tiukentamista saantoketjun aikaisempien luovutusten pätevyuden tutkinnan osalta esitti KM 1959:2 ss. 6 (ehdotettu AsOYL 6c § 1 mom. i.f. ja 2 mom.). ja 16.

²³ Jos osakekirja sijaitsee itsenäisen kolmannen tahon hallinnassa ja varsinainen traditio siten tulee korvattavaksi ns. ilmoituksenvaraisella hallinnanluovutuksella (traditio longa manu, ks. EOA 3.2 § sekä jälj. ss. 170—172), niin pantinsaajan ei voida katsoa olevan bona fide sellaisten seikkojen osalta, jotka olisivat ilmenneet (tuon tertiustahon hallinnassa olevan) osakekirjan ulkoisella tarkastelulla, sillä vaikka ehkei voitaisikaan pitää moitittavana pantinsaajan menettelyssä sitä, ettei hän ole 'käynyt katsomassa' osakekirjaa ko. tertiuksen luona — sehän lienee usein hankaluuksien takana ja ehkä siksi harvinaista käytännössä po. tilanteissa — niin toisaalta kävisi liian yksinkertaiseksi kiertää oikean omistajan suojaksi asetettuja normeja. Ks. näkökohtia *Zitting* Saantosuoja s. 78 ja *Håstad* SvJT 1979 s. 213.

²⁴ Esittämäni 'moitteet' eivät ole vakavia, koska asiantunteva juristilukija — muunlaisille lukijoille ei tämänkaltainen pitkälle 'tekniistynyt' lainsäädäntö jätä riittäviä ymmärtämisen mahdollisuuksia, periaatteessa valitettavasti — päätynee suuremmilta vaikeuksilta oikeisiin tuloksiin lähtiessään ratio legis -perustalta, sellaisena kuin se ilmenee edellä siteeratusta (s. 132) lainlaatijatahon esityksestä (HE 1977:27 s. 33). Ks. kuit. ed. av. 5.

Huolimatta (mm. tämänkin) lainkohdan yhteispohjoismaisesta synnystä (ks.

II.2.2. Ensiksi: lainkohdasta puuttuu sana »viimeksi». Tämä sana voisi sijaita esim. seuraavasti: »... joka asiakirjaan yhtiön toimesta tehdyn merkinnän mukaan on viimeksi merkitty omistajana osakeluetteloon». Jos nimittäin osakekirjalla on useampia eri aikoina tehtyjä merkintöjä ketjun eri jäsenten aikoinaan tapahtuneista osakeluetteloon merkitsemisistä, niin lainkohdassa tavoiteltu vaikutus liittyy nimenomaan juuri ajallisesti viimeisimpään osakeluettelomerkitsemiseen. Sellainen osakekirjan haltija, joka kylläkin »on omistajana merkitty osakeluetteloon», ei siten ole po. tavoin legitimoitu, jos osakekirjalta ilmenee toinenkin ja myöhempi osakeluetteloon merkitseminen. Sana »viimeksi» olisi tämän vuoksi selventävä lisäys lakitekstiin, joskin lainkohdan oikea ymmärtäminen on nykyiselläänkin helppoa (kirjaimellisen lukutavan johtaessa 'mahdottomaan' tulokseen).²⁵

Toiseksi on huomautettava siitä, ettei lainkohdan kirjaimellinen lukeminen ole mahdollista edes juuri sanotulla »viimeksi»-täydennykselläkään, jos tulokseksi tulee, että osakekirjan hallinnassa olevalla ja viimeksi osakeluettelokirjatulla henkilöllä on (VKL 13.2 §:n mukaista velkojalegitimaatiota vastaava) omistajalegitimaatio. Onhan nimittäin täysin mahdollista, että osakekirjalla on (yksi tai useampikin) myöhempi siirtomerkintä, joka osoittaa, että osakekirja on siirtynyt eteenpäin siltä henkilöltä, joka osakekirjalla olevan po. todistusmerkinnän mukaan on kylläkin viimeisin osakeluetteloon merkitty omistaja. Tällöin on tietysti selvää, ettei tällä henkilöllä ole saantosuoja vaikutuksen edellyttämää legitimaatiota, vaikka osakekirja olisikin (edelleen/uudestaan) hänen hallinnassaan ja hän esiintyisi sen omistajana.

II.2.3. Kolmanneksi kiinnittyä huomio siihen, ettei lainkohdan

esim. KM 1969 A 20 ss. 86 ja 228—229), eivät po. 'moitteet' ulotu täydessä mitassa muiden pohjoismaiden osakeyhtiölakien vastaavaan kohtaan, sillä Tanskan laissa ei 24 § sisällä kyseistä osakeluetteloliitännäistä lausetta lainkaan, ja Ruotsin (3: 6.1) ja Norjan (3: 7.1) osalta taas kielten erilainen rakenne suomenkieleen verrattuna eliminoi (korpustekstissä heti seuraavana olevan) yhden huomautuksen, ks. läh. av. 25.

²⁵ Ruotsin SABL 3: 6.1:n vastaavan lauseen kommentteissa tuodaankin esiin sana »senast»; ks. SOU 1971: 15 s. 66, *Kedner—Roos* s. 67 (»den senaste i aktieboken införde ägaren till aktien»). Tämä ei kuitenkaan ole Ruotsissa sen enempää kuin Suomenkaan ruotsinkielisen lakitekstin kannalta välttämätöntä, sillä ruotsinkielinen po. lainkohdan ilmaisu »är införd» (eikä: »har införts») osoittaa selvemmin kuin suomenkielinen »on merkitty» tarkoitettavan edelleenkin voimassa olevaa tilannetta (osakeluettelomerkinnän suhteen).

(3:9.1:n 2 lause) lukeminen sellaisenaan näytä antavan mitään oikeusohjetta sen (suhteellisen tavallisen) tilanteen varalta, että osakekirja panttaus(- tai luovutus)hetkellä on sellaisen henkilön omistajahallinnassa, joka itse ei ole lainkohdan mainitsema viimeisin omistajana osakeluetteloon merkitty henkilö, vaan tällaiselta oikeutensa (kylläkin asianmukaisin merkintäketjuin) johtava taho. Lainkohdassahan annetaan pääsäännöstä (eli että koko ketju ensimmäisestä omistajasta eli merkitsijästä alkaen on oltava todettavissa) poikkeus vain sen tapauksen varalta, että osakekirja on juuri sen henkilön hallussa, joka samalla myös on viimeisin omistajana osakeluetteloon merkitty henkilö, jonka suhteen lisäksi on juuri esittämäni tavoin edellytettävä, ettei hän ole merkinnyt osakekirjalle siirtoa. Jos osakekirja on tällaisen disponoijan hallussa, on po. lainkohdasta luettavissa selvä oikeusohje: Ketjua hänestä taaksepäin ei tarvitse tarkastaa.²⁶

Mutta entä siis jos haltija-panttaaja olikin sellainen henkilö, jolla on hallinnan lisäksi tukenaan myöskin häneen ulottuva asianmukainen kirjallinen merkintäketju alkaen tuollaisesta osakeluetteloon viimeisimpänä omistajana edelleenkin merkittynä olevasta henkilöstä? Rajoituuko selonottovelvollisuus vain häneen asti eikä sen kauemmaksi? Myönteistä vastausta tähän ei (kuten sanottu) löydy 3:9.1:n 2 lauseesta sellaisenaan; sitä vastoin lainkohdan perusteluissa on (kuten jo todettiin²⁷) expressis verbis lausuttu juuri tätä tarkoitettua: tarkastuksen ei tarvitse ulottua kauemmaksi kuin viimeksi tapahtuneeseen osakeluetteloon merkitsemiseen.

Tämä lainsäätäjän selvä tarkoitus onkin otettava ohjenuoraksi 3:9.1:n 2 lauseen sisällön määrittelyssä, huolimatta siis lainkohdan sanamuodon eräänlaisesta puolitiehen jääneisyydestä.²⁸ Onhan nimittäin vain joh-

²⁶ Selvytyden vuoksi muistutettakoon siitä, ettei tämän rajoittumisedun saavuttaminen vaikuta muilta osin pantinsaajalta vaadittavaa vilpittömyyttä mieltä supistavasti: 3:9.1:n 2 lauseen mukainen legitimaatitilanne ei hyödytä pantinsaajaa, jos hän siltikin tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää ns. oikean omistajan oikeudesta.

²⁷ Ks. ed. s. 132 olevaa sitaattia esityksestä HE 1977: 27 s. 33; tämän sitaatin viimeisen lauseen pohjalta formuloituna olisi kyseisestä säännöksestä tullut sisällöltään selkeämpi ja siinä olisi suoraan (eikä kiertoteitse) lausuttu julki se, mitä loppujen lopuksi on tarkoitettu.

²⁸ Osaltaan kuvastaa tätä puolitiehen jääneisyyttä myös sekin, ettei lainkohdasta ole luettavissa vastausta siihen, koskeeko ko. 2 lauseessa mainittu »se, jolla on osakekirja hallussaan» -rekvisiitta jollakin tavoin sellaista viimeisimpänä

donmukaista, että jos kerran annetaan yhtiön suorittamalle saantotutkinnalle ja siihen perustuvalla viimeisimmälle po. osakeluettelomerkinnälle tietynsisältöinen relevanssi (saantoketjun pitemmälle takautuvan tarkastamisen käyminen tarpeettomaksi), niin tämän seuraamuksen tulee olla sama, olipa viimeisin po. osakeluettelollinen omistajalegitimäätiö pantiksipaniijalla itsellään tai olipa se jollakin sellaisella hänen edeltäjällään, josta ketju johtaa häneen (pantiksipaniijaan).

II.3. Eräitä tulkintakysymyksiä OYL 3:9.1:n osalta

II.3.1. Etenevä sivullissuhde ja siinä sivullisseuraajan asemassa olevan pantinsaajan (ekstinktiivinen) suoja ns. oikeata omistajaa vastaan²⁹ antavat osakkeen kaltaisen panttiobjektin kohdalla aiheen eräisiin erityiskysymyksiin, joiden tarkastelu on tarpeen niiden pääsääntöjen täydentämiseksi, mitä edellisissä jaksoissa (I—II) on käsitelty.

Tässä otan esiin pari erityistä tulkintakysymystä, jotka juontavat juurensa juuri käsitellystä OYL 3:9.1:n 2 lauseesta. Kun nimittäin (ko. lainkohdan mukaan) saantoketjua takenevasti seurailevan tarkastamisen velvollisuus katkeaa tultaessa viimeisimpään (so. ajallisesti lähimpään) kahden merkinnän kohtaan (osakeluettelomerkintä ynnä todistus-

omistajana osakeluetteloön merkittyä henkilöä, joka jo on luovuttanut (asianomaisine siirtomerkintöineen) osakekirjan edelleen (pantiksipaniijalle tai tämän edeltäjälle). Asian luonnosta johtunee, ettei tällaisen varhemman saannon alkaisella hallintatilanteella voi olla enää nyttemmin merkitystä: Ratkaisevaa on, että osakekirjalla olevan todistuksen mukaan kyseinen henkilö on omistajana merkitty osakeluetteloön, ei se, oliko osakekirja tuolloin hänen hallinnassaan — tähän on sinänsä sängen todennäköistä — vai ei.

²⁹ Todettakoon, että pantinsaajan tällainen ekstinktiivinen suoja (panttisaantosuoja) toisin kuin varsinainen saantosuoja (luovutuksensaajan hyväksi) ei merkitse osakkeenomistajalle (oikealle omistajalle) välttämättä totaalista tappiota tai ehkä ollenkaan tappiota. Merkitseehän oikean omistajan kollisiohäviö pantinsaajalle 'vain' sitä, että hän joutuu sietämään osakeomistukseensa kohdistuvan kyseisen 'ylimääräisen' panttirasituksen. Jos kyseinen velka tulee vapaaehtoisesti tms. suoritetuksi, saa hän osakkeensa (osakekirjoineen) täysin menetyksittä rasisituksettomaan omistukseensa.

Myöskään ei panttisaantosuoja vaikutus estä sitä, että oikea omistaja ajaa menestyksekkään (vahvistus)kanteen pantiksipaniijaa vastaan sen toteamiseksi, ettei tällä ollut oikeutta osakkeeseen. Tällöin pantinsaaja-ekstingventti joutuu panttioikeussuhteeseen oikean omistajan (eikä enää pantiksipaniija-sopijapuolensa) kanssa.

merkintä siitä osakekirjalla), niin herää kysymys: Voiko sama selonotto-velvollisuuden *katkaiseva vaikutus* liittyä myös jo *pelkkään* (ketjun tietyn jäsenen) osakeluettelomerkintään, vaikka tästä merkitsemisestä olisi jostain syystä jäänyt tekemättä todistusmerkintä (3:11.2 i.f.) kyseiselle osakekirjalle? Ja käänteiskysymys: Riittääkö pelkkä osakekirjalla oleva sanotunlainen todistusmerkintä, vaikka siinä tapahtuneeksi väitettyä ko. henkilön merkitsemistä osakeluetteloön jostain syystä ei olisi koskaan tapahtunutkaan?³⁰

Jälkimmäiseen kysymykseen on helpompi vastata. Jo suoraan 3:9.1:n 2 lauseen sanamuodon mukaan on nimittäin selvää, että pantinsaaaja on *oikeutettu luottamaan osakekirjalla olevaan merkintätodistukseen* ja sen 'sanomana' olevaan ilmoitukseen siitä, että tietty henkilö on (viimeisimpänä) omistajana merkitty osakeluetteloön,³¹ ilman että hänen lisäksi tulisi käydä yhtiön osakeluettelon säilytyspaikassa varmistautumassa siitä, että todistuksen mukainen osakeluetteloön merkitseminen todella on tapahtunut.³² Päinvastainen kanta eliminoisi juuri kaiken sen vaiku-

³⁰ Joskin tällaisten tilanteiden esiintyminen varmaankin jää poikkeukselliseksi, niin sellaisia voi silti hyvinkin sattua esim. huolimattomuuden, viivyttelyn tai sekaannuksen johdosta. Esimerkki: Osakekirja, joka on jätetty osakeluettelokirjaamispyynnön yhteydessä yhtiölle, on hakijan kiirehtiessä palautettu po. todistusmerkinnöin hakijalle jo siinä vaiheessa, kun yhtiön hallitus on kyllä tehnyt päätöksen osakeluetteloön merkitsemisestä, mutta itse tämä merkitseminen on vielä tapahtumatta. Kun omistaja-hakija nyt panttaa osakekirjan P:lle, on osakeluettelomerkintä vielä tekemättä ja saattaa sittemmin kokonaankin unohtua tekemättä, esim. tulla tehdyksi vain osakasluetteloön.

³¹ Osakekirjalle kirjoitettu po. todistus ei tietenkään sisällä lausumaa 'viimeisimmyydestä', vaan se on pantinsaaajan itse otettava selville osakekirjalla olevista päivämäärämerkinnöistä, jos osakekirjalla on useampi kuin yksi po. todistusmerkintä.

³² Selvää tietysti on, että pantinsaaaja tulee olla bona fide sanotun divergenssin suhteen, mutta hänen selonottovelvollisuutensa ei siis ulotu osakeluettelon tarkastamiseen.

Tekstissä puollettua kantaa tukee KM 1959:2 ss. 6 ja 16, missä asunto-osakkeen osalta ehdotettiin (paitsi saannon osakeluettelokirjaamisen yhteydessä tästä kirjaamisesta tehtävää pakollista merkintää osakekirjalle), että pantinsaaajalle VOYL 32 a §:ssä myönnetty tietynasteinen vapautus tutkimasta (2 mom. i.f.): »onko aikaisempi luovutus oikea ja muutoin pätevä» rajoittuisi vain sellaisiin saantoihin, jotka yhtiön toimesta osakekirjalle tehdyn merkinnän mukaan on kirjattu osakeluetteloön; tähän liittyvästi komitea ehdotti AsOYL:iin nimenomaista säännöstä, jonka mukaan pantinsaaaja ei ilman erikoista aihetta olisi ollut velvollinen tutkimaan, onko osakekirjalle tehty merkintä osakeluettelokirjattaisuudesta

tuksen, joka lainkohdassa on tarkoitettu antaa kyseiselle osakekirjalle yhtiön toimesta tehdyille merkinnälle, jolloin siis samalla eliminoidaisiin säännöksen perustana oleva ratio legis.

II.3.2. Vaikeampi vastata on sensijaan edellinen kysymys: Katkeaako selonottovelvollisuus sellaiseenkin osakeluettelomerkintään, joka kyllä on viimeisin, mutta josta on jäänyt tekemättä merkintä osakekirjalle?

Kieltävään eli siis (pantin)saajalle negatiiviseen vastaukseen näyttäisi viittaavan 3:9.1:n 2 lauseen sanamuoto, jossa expressis verbis edellytetään osakekirjaan yhtiön toimesta tehtyä merkintää (siitä, että tietty henkilö on omistajana merkitty osakeluetteloon). Toiseen suuntaan sensijaan viittaa voimakkaasti ko. säännöksen ratio, sillä sen varsinaisena tarkoituksena on oikeuttaa myöhempi luovutuksen- tai pantinsaaaja luottamaan yhtiön toimittamaan saantoketjutarkastukseen, mikäli yhtiö tällöin on päätenyt positiiviseen tulokseen ja sen seurauksena merkinnyt ko. henkilön omistajana osakeluetteloon: tähän tarkastukseen ja sen positiiviseen, osakeluettelokirjaamiseen johtaneeseen tulokseen nähden on esitöiden valossa katsottava toisarvoiseksi se todistusmerkintä, joka lopuksi tulee osakekirjalle näkyviin.³³

Säännöksen ration valossa näyttäisi siten mahdolliselta ja järkevältä antaa yhtiön suorittamalle saantoketjun tarkastukselle ja sitä seuranneelle kyseisen hakijan osakeluetteloon merkitsemiselle po. selonotto-

oikea ja muutoin pätevä, millä säännösehdoituksella komitea tahtoi vapauttaa pantinsaaajan velvollisuudesta tarkastaa itse osakeluetteloa (jolloin hänen vahingokseen ei nähdäkseen missään tapauksessa olisi voinut jäädä se, ettei — osakekirjalle tehdystä merkinnästä huolimatta — ko. saantoa tosiasiallisesti olisikaan merkitty osakeluetteloon).

³³ Ks. HE 1977: 27 s. 33, jota on laajasti siteerattu edellä s. 132. Tuon sitaatin loppupuoli on syytä tässä siteerata uudelleen:

»Yleisesti on katsottu, ettei... pantinsaaajan tarvitse tarkastaa luovutussarjaa siltä osin, kuin se koskee osakeluetteloon merkitsemistä edeltäneitä tapahtumia... Painavat käytännölliset syyt... puoltavat tätä myös osakevaihdonta helpottavaa tulkintaa. Sen vuoksi ehdotetaan, ettei osakkeen saajan tarkastuksen tarvitse ulottua kauemmaksi taaksepäin kuin viimeksi tapahtuneeseen osakeluetteloon merkitsemiseen, paitsi milloin erityiset syyt vaativat pitemmälle menevää tutkimista.»

Sitaatissa ei siis lainkaan puhuta osakekirjalle tehdystä merkinnästä, vaan primaaria on koko ajan se, että yhtiön suorittama tutkinta on johtanut osakeluettelomerkinnän tekemiseen, joka toki onkin varsinainen kirjaamistapahtuma ja varsinainen kirjaamismerkintä.

velvollisuutta rajoittava merkitys, vaikka todistusmerkintä osakekirjaan olisikin epähuomiossa tms. syystä jäänyt tekemättä. Seuraavat kaksi kuviteltua tilannetta osoittanevatkin, että olisi kyseenalaista formalismia pitää ehdottomasti kiinni osakekirjalle tehdyn merkinnän vaatimuksesta.

A) Osakkeenostaja O tarjoaa osakekirjat P:lle pantiksi ja antaa P:lle valtakirjan hoitaa yhtiön luona saantonsa osakeluetteloon merkitseminen. P saapuukin osakekirjain kanssa yhtiön toimipaikkaan, jossa paikalla oleva yhtiön (esim. yksijäseninen) hallitus käsittelee P:n O:n nimissä tekemän 'kirjaamishakemuksen' välittömästi ja päättyy myönteiseen ratkaisuun (huomaamatta sen enempää kuin P:kään ketjun eräässä aikaisemmassa kohdassa olevaa melko kätkeytyä puutteellisuutta). P:n vielä läsnäollessa ja hänen nähtensä merkitään O osakeluetteloon ko. osakkeen omistajaksi. Merkintä tästä merkitsemisestä unohdetaan kuitenkin tehdä osakekirjoille tai — oletettakoon niitä olevan 10 — yhdelle niistä. Sitten P palaa O:n luokse ja ehdotetusta panttauksesta tehdään sopimus, jonka yhteydessä O tradeeraa osakekirjat P:lle pantiksi.

B) Osakkeenostaja O hoitaa itse yllä mainitun osakeluettelo-
kirjautuksen, joka tapahtuukin A-esimerkissä mainituin tavoin (merkintä merkitsemisestä unohtuu, joko kaikista 10 osakekirjasta tai yhdestä niistä). Tämän jälkeen O tarjoaa niitä P:lle pantiksi, jolloin P kääntyy yhtiön puoleen ja saa osakeluetteloa tarkastamalla todeta, että O on merkitty ko. osakkeiden nykyiseksi omistajaksi. P ottaa tämän jälkeen osakkeet pantikseen.

Molemmissa esimerkkitapauksissa olisi 3:9.1:n ration kannalta jokseenkin eriskummallista, jollei P saisi hyväkseen kyseistä selonottovelvollisuuden rajoittumisetua, kun osakeluettelomerkintä on olemassa ja kun P vieläpä nimenomaan on siitä varmistautunutkin.³⁴ Tämän eriskummallisuuden kanssa johdonmukaista olisi sekin, että oikea omistaja voisi vindikoida P:ltä sen yhden osakekirjan, jolta merkintä oli unohtunut, kun taas loput yhdeksän olisivat pätevästi panttina.

Päädyn näin ollen katsomaan, että osakekirjalle tehtävän todistusmerkinnän unohtuminen tms. *puuttuminen ei riitä poistamaan* todella tapahtuneelta osakeluetteloon merkitsemiseltä totaalisesti sitä relevanssia, jota

³⁴ Ks. mitä ed. s. 140 (av. 24:n edellä) on todettu siitä, ettei P-tahon yleensä edes tarvitse faktisesti tarkastusta suorittaa, jos (tarkastamisen laiminlyöneen P:n ansaitsemattomaksi onneksi) tilanne sattuu olemaan po. osin 'kunnossa'.

lainkohdan ratio nimenomaan korostaa. Siten jos P on muulla tavoin — esim. käymällä itse tarkastamassa osakeluetteloa tai perehtymällä yhtiön kirjoittamaan erilliseen todistukseen osakeluettelokirjaamisesta³⁵ — hankkinut samanlaisen (tai osin jopa luotettavammankin) selon tietyn henkilön kirjaamisesta omistajana osakeluetteloon kuin minkä myös osakekirjalle yhtiön toimesta tehty merkintä antaa,³⁶ niin ei ole syytä evätä häneltä 3:9.1:n 2 lauseen tarkoittamaa selonottovelvollisuuden rajoitusetua.^{37, 38}

³⁵ Tällainen erillistodistus on sinänsä sangen kätevä, kun siinä yhdellä ainoalla paperilla ja vain muutamalla rivillä voidaan korvata koko se työ, joka aiheutuisi siitä, että erillinen todistus olisi merkittävä jokaiselle osakekirjalle (esim. satoja osakekirjoja saman kaupan kohteina). — Erillistodistus voi joskus olla käytännössä hyödyllinen silloinkin, kun osakekirjalukumäärä rajoittuu yhteen: ns. isännöitsijäntodistus asunto-osakeyhtiössä. Tämä dokumentti on, paitsi muuta, samalla myös yhtiön (toimivaltaisen edustajan) antama todistus siitä, kuka viimeksi on omistajana osakeluetteloon merkitty. — Panttaajan merkittyisyys osakseluetteloon ei sensijaan riitä, koska ko. luettelo ei yksilöi osake(kirja)omistusta.

³⁶ Kun korpustekstissä on sulkulauseke »(tai osin jopa luotettavammankin)», niin tällä tarkoitetaan sitä, että pelkkä osakekirjalla oleva yhtiön toimesta tehty merkintä osakeluettelomerkkitsemisestä ei sinänsä ole ehdoton tae tuollaisen osakeluettelomerkinnän tosiasiallisesta olemassaolosta (ks. ed. av. 31—32 kohdalla), jota vastoin suoraan itse osakeluettelosta todettu merkinnän olemassaolo on sinänsä täyden varmuuden ko. asiasta P:lle antava (vaikkapa vastaava todistusmerkintä osakekirjalta puuttuisikin).

³⁷ Tämän rajoitusedun saannista huolimatta vaaditaan P:ltä tietenkin myös tässä vilpittömyyttä mieltä, ts. tässäkin kysymys tietyn 'mekaanisesti' määriytyvän selonotto rajoituksen olemassaolosta on vain yksi osa bona fides -seikastossa.

³⁸ Jotta P:lle nyt — merkinnän osakekirjalta puuttuessa — voitaisiin myöntää po. rajoitusetu, on vaadittava, että hän on todella ottanut selon (korpustekstissä mainituin tavoin) O:n osakeluettelomerkittyisyydestä. Ei siis riitä, että P jälkeensä, oikean omistajan nostettua jo kanteen, onnistuu todistamaan, että osakeluettelosta olisi panttauksen ajankohtana ollut luettavissa ko. merkintä, jos P olisi osakeluetteloa faktisesti tarkastanut (jota hän siis ei tehnyt). Vrt. ed. s. 140, jolloin tällainen huolimattomuus (tarkastamatta jättäminen) ei vahingoita P:n oikeutta; syy ratkaisun erilaisuuteen on siinä, että jälkimmäisessä tapauksessa on kyse osakekirjalla todellakin olevasta ao. todistusmerkinnästä, jollaisen 3:9.1:n 2 lause nimenomaan merkitsee, kun taas edellisessä tapauksessa on kyse tulkinallisesta P-taholle edullisesta ratkaisusta, jollaista tulkinallista etua ei voitane ulottaa P:n hyväksi kovinkaan pitkälle ohi lainkohdan sanamuodon (ja ration, joka pyrkii nimenomaan osakeluettelomerkinnän synnyttämän luottamuksen suojaamiseen).

III. ERITYISKYSYMYKSIÄ

III.1. Rikosobjektin panttaus ja RVA 11 §

III.1.1. Voiko pantinsaaja saada dynaamista (ekstinktiivistä) suojaa osakekirjan kohdalla juuri selostetuin edellytyksin (jaksot I—II) myöskin siinä tapauksessa, että oikea omistaja on menettänyt osakekirjahallinnan varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta eli RVA 11 §:n luettelemien rikoksien?³⁹

Sangen yksimielinen opinio doctorum katsoo, että RVA 11 §:n oikealle omistajalle antama suoja on tullut VOYL 32 a §:n voimaantulon (1. 1. 1948) kautta syrjäytetyksi, niin että VOYL 32 a §:n (samoin kuin sen mallina olleen VKL 14 §:n) asettama saantosuojanormi takaa bona fide toimineelle luovutuksen- tai pantinsaajalle kollisiovoiton.⁴⁰ Tämän kannan oikeutus ei kuitenkaan ole täysin selvä, kuten seuraavassa pyrin osoittamaan.

Selvää ja kiistatonta kylläkin on, että VOYL 32 a §:n (samoin kuin VKL 14 §:n) esitöissä nimenomaan tähdättiin siihen, että saantosuoja käsittäisi myös mainitut RVA 11 §:n luettelemat menetystilanteet.⁴¹ Lain-tulkintaoppien mukaan on kuitenkin sallittua syrjäyttää esitöissä aika-naan ehkä hyvinkin selkeästi esintuodut lainlaatijan sellaiset näkemyk-set, jotka eivät ole saaneet itse lakitekstissä selkeästi julkilausuttua asua ja jotka eivät enää vastaa nykyisiä ko. kysymyksessä kehittyneitä uudem-pia arvostuksia ja näkemyksiä;⁴² esitöissä ilmenneen näkemyksen tarkis-

³⁹ Edelleenkin alkuperäisasussaan oleva RVA 11 § mainitsee rikostyyppi-katalogissaan neljäntenä näpistykseen. RL 28 luvun kokonaisuudistuksen (L 30. 6. 1972/498) jälkeen on RVA 11 § syytä lukea niin, että siinä mainittu »varkaus» käsittää myös sellaisen kvalifioitun varastamisen, josta nyttemmin säädetään RL 28:2:ssa (törkeä varkaus) ja 28:3:ssa (näpistys).

⁴⁰ Ks. Olsson ss. 38—39, Hakulinen ss. 115 ja 242, Zitting Arvopaperi ss. 93 ja 146—150, sama Sivullissuoja s. 88, KM 1965 A 3 ss. 19—20 ja 23.

⁴¹ Ks. KM 1936:1 ss. 96—98.

⁴² Dynaamista asennetta suhteessa lain esitöiden merkitykseen korostaa jo Alanen s. 135: »Oikeus muuttuu, vaikka säännökset ja niiden valmisteluun käy-tetty materiaali pysyy muuttumattomana. Ja tällainen kehityksen kulku onkin hyvin luonnollinen. ... Yleisarviointina lainlaadinta-aineiston merkityksestä tul-kinnan lähteenä on lausuttava, että se saattaa antaa tulkitsijalle arvokkaita oh-jeita, mutta lainsoveltaja voi kulkea muitakin teitä kuin minkä historiallinen lainsäätäjä on viitoittanut. Ja näin juuri nimenomaan siitä syystä, että lain val-mistelutöitä ei promulgoida.»

Ks. myös Makkonen ss. 195—198.

tamista on lisäksi omiaan helpottamaan se, ettei tuon linjan mukaista KKO:n prejudikatuuria ole muodostunut.⁴³

III.1.2. Ne arviot ja arvostukset, joille VKL:ia 1930-luvulla valmisteltaessa perustettiin VOYL 32 a §:n kautta ilmaistavaksi tarkoitettu RVA 11 §:n syrjäyttäminen, ovat nimennäisosakkeiden ja etenkin asunto-osakkeiden osalta sangen vähän vakuuttavia ainakin tänään (mutta nähdäkseni myös jo silloisessa tilanteessa, vaikka asunto-osakkeiden merkitys tuolloin olikin olennaisesti pienempi): Lainvalmistelijan perustelut näyttävät loppujen lopuksi rajoittuvan vain siihen olettamukseen, että »yleisen liikkeen edut vaativat» saantosuojan myöntämistä kaikissa tapauksissa. Tosin samalla kyllä myönnettiin, että »yleisen liikkeen turvaaminen» potavoim ei olisi olennaisen tärkeätä muuta kuin niiden yhtiöiden osakkeiden kohdalla, joiden suhteen esiintyy kaupankäyntiä »suurehkoissa määrin.»⁴⁴

Kun meillä sellaisten yhtiöiden lukumäärä, joiden osakkeet ovat huomionarvoisessa määrin ja jatkuvasti varsinaisena arvopaperivaihdantana pidettävän kaupankäynnin kohteina, on sangen vähäinen verrattuna yhdenyhtiöiden, perheyhtiöiden yms.⁴⁵ sekä asunto-osakeyhtiöiden määrään, näyttää hyvinkin mahdolliselta punnita tilannetta toisin kuin VOYL 32 a §:n esivaiheissa nelisenkymmentä vuotta sitten. Väheksymättä »yleisen liikkeen etuja» eli (modernimmalla kielellä:) vaihdannan intressejä tuntuu siltikin *perusteettomalta antaa 'vähemmistön'* eli pörssi- tms. osakkeiden — ja niiden 'takana' VOYL 32 a §:n valmistelussa väikkyneiden juoksevien velkakirjojen — 'vetää mukanaan' asunto-osakkeita, joissa jo ns. sosiaaliset syyt puoltavat (etenkin huoneistossa edelleenkin asuvan)

⁴³ VOYL 32 a §:n voimassaoloajalta ei havaitakseni ole olemassa ainoatakaan julkaistua KKO:n ratkaisua, jossa oikea omistaja olisi menettänyt osakekirjan hallustaan RVA 11 §:n tarkoittamalla tavalla.

⁴⁴ Ks. KM 1936:1 ss. 96—98, jossa »yleisen liikkeen edut», »yleisen liikkeen turvaaminen» ja »osakekaupan varmuus» muodostavat argumentaation.

⁴⁵ Ks. mitä ed. ss. 64—67 (eritt. av. 59:n edellä) on lausuttu yleistyypipisten (so. muiden kuin huoneisto-osakkeiden) osakkeiden esiintymisestä vaihdannassa.

Myös jo VOYL 32 a §:n esitöissä (KM 1936:1 s. 98) myönnettiin: »Lukuisten yhtiöiden, kuten ns. yhdenmiehen yhtiöiden, perheyhtiöiden, monien tytäryhtiöiden tai muuten epäitsenäisten yritysten osakkeet eivät ole kaupan arvopaperimarkkinoilla, eikä niitä, paitsi ehkä jossakin määrin pantiksi, hanki itselleen juuri muut kuin ne, joilla on lähempiä tietoja aikaisemmista osakkeenomistajista. Näiden osakkeiden osalta ei huomattavasti vaadita vilpittömän mielen turvaa.» Tuoloin tästä tehdyistä johtopäätöksistä ks. jälj. av. 47.

oikean omistajan suojaamista rikosperusteiselta kodin menetykseltä,⁴⁶ taikka sellaisia meillä niin tavallisten (yleensä pienten) perhe- tai yhdenyhtiöiden tms. osakkeita, joiden rinnastaminen juokseviin velkakirjoihin »yleisen liikkeen» objekteina on vähintäänkin ontuvaa.⁴⁷

III.1.3. RVA 11 §:n syrjäyttämislle ei siten löydy ratkaisevan painavia asiaperusteita niistä (»yleisen liikkeen turvaamista» koskeneista) arvioista ja arvostuksista, jotka dominoivat VOYL 32 a §:n valmistelua aikoinaan. Mutta vaikka hyväksyttäviä asiaperusteita ei olisikaan, sitoisi tuolloisen lainvalmistelijan (lainlaatijan) näkemys tavoitteineen edelleenkin, jos se sai lakitekstistä selkeän ilmaisun, ts. jos VOYL 32 a §:n saama asu, verrattuna RVA 11 §:ään, sallii vain yhden ainoan tulkinnon. Mitä sitten on sanottavissa näiden kahden lainkohdan tekstiasuista eo. kysymyksessä?

⁴⁶ Saantosuojallista ekstinktiota pantinsaajan (tai luovutuksensaajan) eduksi ei nimittäin sinänsä estä se, että oikea omistaja edelleenkin asuu huoneistossa. Ekstinktiohan ei edellytä saantomiehellä ollutta ja saajalle siirtynyttä hallintaa itse huoneiston, vaan vain osakekirjan suhteen.

Huoneiston hallinnalla voi kylläkin olla oikeaa omistajaa ekstinktiolta suojelevaa merkitystä in casu, sillä suoritettaessa kokonaisarviota siitä, onko pantinsaaja (luovutuksensaaja) ollut perustellussa vilpittömässä mielessä, on kussakin yksittäistapauksessa erikseen selvitettävä ja merkitykseltään punnittava, millaisia tietoja pantinsaajalle oli annettu ja/tai millaisia tietoja hänen olisi pitänyt ehkä itse hankkia ko. huoneiston hallintasuhteista. Ks. esim. *Zitting JFT* 1973 s. 322: »Denna besittning (av lägenheten) kan vara av betydelse vid bedömning huruvida panthavaren iakttagit nödig försiktighet.»

Yleisesti voitaneen kuitenkin todeta, että pantinsaajalla ei ole niin laajaa tutkimisvelvollisuutta huoneiston hallintatilan suhteen kuin luovutuksensaajalla, koska pantinsaajalla ei ole koskaan — luovutuksensaajalla sensijaan useimmiten — intressiä saada ko. huoneistoa käyttöönsä. Siksi pantinsaajan ei voida edellyttää perehtyvän itse huoneistoon (ja samalla sen hallintatilanteeseen) läheskään sillä tavoin kuin mitä yleensä voidaan edellyttää ostajaehdokkaalta tms.

⁴⁷ VOYL 32 a §:n valmistelussa päädyttiin siis kuitenkin tähän eli ts. annettiin kyseisen (pörssi- yms. osakkeiden) vähemmistön 'vetää mukanaan' sanotunlaisten muiden yhtiöiden (perhe- ja yhdenyhtiöt yms., samoin kokonaan huomiotta jätetyt asunto-osakeyhtiöt yms.) osakkeet kaikki saman voimakkaasti ekstinktiomyönteisen ratkaisumallin alaisiksi. Tosin lainvalmistelija (ks. KM 1936:1 s. 98) harkitsi mahdollisuutta sellaiseen 'osakekentän' kahtiajakoon, että suunniteltu ekstinktiomyönteinen säännösmalli koskisi vain niitä osakkeita, »jotka yleensä joutuvat yleiseen liikkeeseen», kun taas muiden yhtiöiden (ks. ed. av. 45 i.f. oleva sitaatti) osakkeiden kohdalla laki jäisi ennalleen (mm. RVA 11 §:n sovellettavuuden osalta). — Käännettä ekstinktiokieltisempään suuntaan esitti asunto-osakkeen osalta KM 1959:2 ss. 6 ja 16.

RVA 11 §:n sanamuoto ei sinänsä aseta mitään estettä sille, että lainkohdan luettelemien anastusrikosten objektina voi olla vaikkapa osakekirja.⁴⁸ VOYL 32 a §:n syntyä edeltäneessä prejudikatuurissa onkin katsottu, että bona fide toiminut pantinhaltija oli RVA 11 §:n nojalla velvoitettavissa lunastuksetta palauttamaan oikealle omistajalle tältä varastetun, tämän avosiirrolla varustetun osakekirjan (KKO 1929 I 11).⁴⁹ — VOYL 32 a § puolestaan ei lausu mitään suoranaista RVA 11 §:n mainitsemista rikoksista tai RVA 11 §:n eventuaalisesta syrjäytymisestä (tai ei-syrjäytymisestä), mutta on laadittu niin 'laveaan asuun' («ettei luovuttaja ollutkaan oikeutettu osakkeesta määräämään»), että myös kyseinen rikosperusteinen kompetenssin puute mahtuu — kuten siis lainvalmistelijan tarkoitus olikin — tämän saantosuojasanonnan puitteisiin.

Tämä vertailu RVA 11 §:n ja VOYL 32 a §:n sanamuotojen välillä ei nähdäkseni oikeuta tekemään pelkin grammatikaalisin perustein ratkaisua suuntaan tai toiseen. Siksi ratkaisu viime kädessä jää riippumaan kannanotoista sellaisiin kysymyksiin kuin näiden lainkohtien luonne 'lex specialis', 'lex generalis' sekä 'lex posterior' -tyyppisten lain tulkin apukäsitteiden kannalta. Näiden käsitteiden kannalta on tietysti selvää, että VOYL 32 a § on lex posterior ja että sillä siten on aikaposterioriteetin tuoma lähtökohtainen 'etulyöntiasema' kahden (ainakin näennäisesti) ristiriitaisen normin kollisionssa. Mutta lex posterior ei etulyönnistään huolimatta ole absoluuttinen 'voittaja': »Erfaringen viser, at det (lex posterior -princippet) langtfra følges undtagelsesfrit, men tilsidesættes for så vidt fortolkning eller vurdering afgørende taler for det modsatte resultat.»⁵⁰ Vain jos lex posterior samalla on myös lex specialis, ts. jos uudempi

⁴⁸ RVA 11 §:n alussa oleva objekti-ilmaisu («Jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta . . .») soveltuu mihin tahansa ulkoisen esinehallinnan kohteeksi kelpaavaan liikuteltavaan objektiin, siis mm. osakekirjaan. RVA 11 §:n myöhemmässä kohdassa oleva objektisana «esine» ei ole esteenä, sillä osakekirja on esine sekä anastusrikoksen kannalta että myöskin esineoikeudellisesti (ks. ed. ss. 30–34; ks. myös ed. s. 114 av. 46 koskien RVA:n ikäisten vanhojen lakitekstien tiettyjen 'esineellisten' sanojen tämänpäiväisen — ei eilisen — merkityssisällön määrittämisessä tarvittavaa lain tulkintaotetta). Ks. myös esim. *Caselius JFT* 1946 s. 89.

⁴⁹ Kyseinen osakekirja oli asunto-osakeyhtiön osaketta koskeva, mutta sekä yhtiö oli perustettu että anastus tapahtunut jo ennen ASOYL:n voimaantuloa 1.3.1926.

Ks. myös KKO 1926 I 48, josta ilmeni RVA 11 §:n soveltamiskelpoisuus.

⁵⁰ Ross s. 153. Ross varoittaa korottamasta lex posterior periaatetta »til et

säännös samalla on vanhempaan yleisnormiin nähden spesiaalinen, on sen voitto normikollisiossa selvä.⁵¹

Onko sitten VOYL 32 a § lex specialis suhteessa RVA 11 §:ään? Näin näyttää ainakin VOYL 32 a §:n laadinnan yhteydessä katsotun. Toisin sanoen: Antamalla spesiaalisesta irtaimen omaisuuden lajista (osakekirja) oma laajasanontainen saantosuojanormi syrjäytetään, nimenomaista mainintaa tarvitsematta, RVA 11 §:n kaltainen yleinen (so. kaikkea esinehallintaobjektiksi kelpoista irtainta omaisuutta koskeva) normi siihen sisältyvine saantosuojan rajoituksineen.

Ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta, kumpi näistä lainkohdista oikeastaan on lex specialis. Mitä tulee säännöksen sellaisenaan kattamiin omaisuuslajeihin, RVA 11 § on epäilemättä yleisluontoisempi (käsittäessään periaatteessa kaikki esinehallintakelpoiset irtaimen omaisuuden tyypit), mutta mitä tulee oikean omistajan (hallinnan)menetystapaan ja hänen kärsimäänsä oikeudenloukkaukseen, on RVA 11 § sangen spesiaalinen verrattuna VOYL 32 a §:ään, jonka sanamuodon puitteisiin mahtuvat erittelemättömästi kaikki ajateltavissa olevat menetystavat.

Argumentaatiopohjaltaan kovinkaan tyydyttävään ratkaisuun ei näin ollen voitane päästä, kun perimmäiseksi argumentiksi lopultakin jää väittämä, joka on muotoa »On katsottava, että VOYL 32 a § on lex specialis suhteessa RVA 11 §:ään». Tähän lopputulokseen lienee kuitenkin päädyttävä, muistettaessa myös lex posterior -näkökohta. En siten pidä mahdollisena poiketa siltä kannalta, joka edellä (ks. av. 40) on todettu meillä täysin vallitsevaksi.

III.1.4. Eri asia on, että tämä VOYL 32 a §:ää koskeva vallitseva kanta lepää, kuten edellä lienee näkemyksenäni ilmennyt, jokseenkin hataralla pohjalla eikä ainakaan asunto-osakkeiden osalta vastaa (de lege ferenda) suositeltavana pidettävää tulosta (asunnon) oikean omistajan ja pantintai luovutuksensaajan välisen intressikollision punninnassa.⁵²

absolut axiom»; periaate on vain yksi (joskin tärkeä) tulkintatekijä.

⁵¹ Ks. lähemmin Ross ss. 153—54; hän toteaa mm., että jos lex posterior on yleisempi säännös ja siis vanhempi normi puolestaan siihen nähden lex specialis, niin »efter omstendighederne» saattaa vanhempi säännös (lex specialis) voittaa.

⁵² Ks. KM 1972 A 9 s. 18, jossa ehdotettiin AsOYL:iin otettavaksi säännös, jonka mukaan »Asunto-osakeyhtiön osakekirjaan ei ole sovellettava osakeyhtiölain 32 a §:ää».

Ks. lisäksi sitä kritiikkiä, jota Hakulinen s. 245 av. 1 esitti jo heti VOYL 32 a §:n säätämisen jälkeen ja koskien kalkentyyppejä (eikä vain asunto-)osak-

Sopivaan lainmuutokseen (ainakin asunto-osakkeiden suhteen) olisi ollut tilaisuus sorvattaessa OYL:n kokonaisuudistuksen yhteydessä kyseistä (VOYL 32 a §:n sijaan tullutta) esineoikeudellista lainkohtaa eli 3:9:ää (ynnä asunto-osakkeiden osalta AsOYL 2 §:n uutta asua). OYL 3:9:n myötä ollaan kuitenkin *itse asiassa siirrytty selvemmin kuin* VOYL 32 a §:n alaisissa tapauksissa sen suojan poissulkemiseen, mitä RVA 11 § olisi voinut tarjota. Nythän nimittäin on OYL 3:9.1:ssä suoranaisiin viittauksin velkakirjanormistoon (VKL 14 §:ään) kytketty osakekirjoja koskevat esineoikeudelliset kollisoratkaisut juoksevien velkakirjojen luonnetta vastaaviin ratkaisuihin,⁵³ joiden oikeutettisuus osakkeiden suhteen on ilmeinen vain pörssiosakkeiden ja pörssiyhtiöihin rinnastuvien harvojen yhtiöiden osakkeiden kohdalla mutta sangen kyseenalainen yhtiöittemme enemmistön (asunto-osakeyhtiöt mukaan lukien) osakkeita ajatellen.⁵⁴

III.2. Oikean (osakkeen)omistajan lunastusoikeudesta

III.2.1. Selvempi kuin kysymys RVA 11 §:n ja (pantti)saantosuojanormiston suhteesta on osakkeen kohdalla se, että osakkeen oikealla omista-

keita. Ks. myös *Caselius JFT* 1946 s. 86 av. 2 (varauma asunto-osakkeiden ja perheyhtiöiden osakkeiden suhteen).

⁵³ Juoksevien velkakirjojen luonteen katsottiin (po. saantosuojallisissa suhteissa) meillä aikaisemmin — VKL:n ja VOYL 32 a §:n voimaantuloa 1.1.1948 edeltäneessä oikeustilassa — edellyttävän enemmän saantosuojaa kuin mikä osakekirjojen kohdalla nähtiin aiheelliseksi: Jo ennen VKL:n säätämistä meillä katsottiin, ettei RVA 11 § sovellu juokseviin velkakirjoihin (ks. KM 1936:1 s. 25, *Zitting Arvopaperi* s. 93 av. 7), eli kanta oli siis toinen kuin osakekirjan kohdalla (ks. oikean omistajan saamasta RVA 11 § -suojusta ed. s. 151 av. 49 kohdalla).

⁵⁴ Arvattavastikin jatkossa joudutaan pahimpia yksittäistapauksellisia kohutuuttomuuksia — esim. kun rikoksen kautta osakekirjan hallinnan menettänyt oikea omistaja olisi 3:9.1:n (verr. VKL 14 §) normaalin soveltamisen seurauksena menettävä asuntonsa — ehkäisemään siten, että sivullisseuraajan osalta bona fides -vaatimus 'vedetään' niin tiukalle, että sivullisseuraajan (etenkin luovutuksensaajan, ehkei niinkään pantinsaaajan, ks. ed. av. 46) voidaan katsoa olleen vailla perusteltua vilpittöntä mieltä. Näin tietysti voidaan päästä yksittäistapaukselliseen jonkin asteiseen kohtuuteen, mutta turvautuminen arvopaperioikeudessa epänormaalin tiukkaan bona fides -mittapuuhun (esim. juoksevien velkakirjojen kohdalla VKL 14 §:n mukaan vallitsevaan mittapuuhun verrattaessa) osoittaa, että lainsäädännöllinen pohja eli kaikkien osakekirjojen rinnastaminen juokseviin velkakirjoihin on vähemmän onnistunut.

jalla kollision häviäjäpuolena ollessaan ei ole KK 11:4:n (ilmaiseman periaatteen) mukaista lunastusoikeutta, olkoonkin että lunastusoikeuden tueksi voitaisiin *etenkin asunto-osakkeen* kohdalla esittää huomionarvoisia perusteita. Sama lainmuutos, jota juuri edellä on RVA 11 §:n kannalta tarkasteltu, eli siis VOYL 32 a §:n säätäminen ynnä nyttemmin VOYL 32 a §:n korvautuminen vieläkin 'ektinktioystävällisemmällä' OYL 3:9.1:llä, on samalla tavalla relevantti (oikealle omistajalle epäedulliseen suuntaan)⁵⁵ kuin RVA 11 §:n suhteen, joten samaan argumentaatioon voidaan viitata nytkin. Ja lisäksi voidaan tässä (so. evättäessä lunastusmahdollisuutta) tuoda esiin seuraava lisäargumentti sivullisseuraajan/pantinsaajan eduksi:

Suhteessa sivullisseuraajan asemassa olevaan, bona fide toimineeseen (luovutuksen- tai pantin)sajaan voidaan oikean omistajan 'rankaisemista' hänelle epäedullisella kollisionratkaisulla pitää oikeudenmukaisempana silloin, kun hän itse on vapaaehtoisesti (esim. myymällä, lainaamalla, tallettamalla tai panttaamalla) uskonut osakekirjahallinnan toiselle, kuin silloin, jos hän on menettänyt osakekirjahallinnan toiselle vastoin tahtoa, rikoksen kautta. Näin ollen, kun jo rikosperusteistenkin osakekirjamenetysten (RVA 11 §) osalta katsotaan arvopaperivaihdannallisten varmuusintressien painavan niin paljon, ettei ko. menettäjälle voida myöntää mitään (VOYL 32 a §:n ja) OYL 3:9.1:n (verr. VKL 14 §) sanamuodosta ilmenemättömiä etuja, niin sitäkin suuremmalla syyllä jää vaille tällaisia etuja sellainen menettäjä, joka on vapaaehtoisesti antanut osakekirjansa toisen haltuun.

III.2.2. Joskaan osakkeen oikealla omistajalla siis ei ole bona fide toimineeseen pantinsaajaan nähden sellaista 'kvasivindikatoorista' lunastusoikeutta kuin mitä KK 11:4 ja 12:4 ilmentävät, on hänellä siltikin eräänlainen lunastusoikeus: normaali jokaisella pantinomistajalla oleva oikeus lunastaa pantti eli saada panttiobjekti takaisin hallintaansa maksamalla se saatava, jota kyseinen panttivakuus koskee.

Sanottu yleinen pantinlunastusoikeus lienee kyseisissä etenevän sivullissuhteen erikoisolosuhteissa syytä myöntää (oikealle) omistajalle siten tehostettuna, että kyseisen perussaamisen *eräntymättömyys ei estä* väli-

⁵⁵ Muistettakoon, että ennen VOYL 32 a §:n (ja VKL:n) säätämistä vallinneessa oikeustilassa sovellettiin oikean omistajan eduksi myös kyseistä (KK 11:4:n ja 12:4:n ilmaiseman periaatteen mukaista) lunastusoikeussääntöä. Ks. esim. Hakulinen s. 242, Zitting Arvopaperi ss. 146—150 ja eritt. Caselius JFT 1946 ss. 86—93.

töntä pantin lunastamista, arg. UL 4:12.2.⁵⁶ Poikkeus lienee kuitenkin tehtävä niiden tapausten varalta, joissa (omistajana oikeudettomasti esiintynyt) pantiksipaniija itsekin oli pantinhaltija, ts. tapauksissa, joissa olisi ollut kysessä KK 10:6:n sallima edelleenpanttaus,⁵⁷ mikäli ko. pantiksipaniija olisi (omistajana esiintymisen sijasta) asianmukaisesti pantinhaltijana esiintyen menetellyt sanotun lainkohdan osoittamin tavoin. Tällöinhän pantin (oikealla) omistajalla ei ole tarvetta eikä oikeutta lunastaa panttiaan takaisin uudeltakaan pantinhaltijalta sen aikaisemmin kuin mihin hän on sitoutunut alkuperäisessä panttioikeussuhteessa.

Edelleenpanttauksen (KK 10:6) osalta todettakoon samalla myöskin se, että mikäli pantinsaaaja etenevässä sivullissuhteessa jäisi in casu vilpittömän mielen puuttumisen takia vaille ekstinktiivistä suojaa, niin häntä voitaneen kuitenkin 'suojata' KK 10:6:n puitteissa. Ts. vaikka pantinsaaaja olisi tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää osakkeenomistajana esiintyneen pantiksipaniijan todellisesta oikeudellisesta statuksesta, niin oikean omistajan intressit eivät kärsi, vaikka kyseinen pantinsaaaja saisikin osakkeeseen sellaisen enimmäismäärältään ja voimassaoloajaltaan rajoitetun panttioikeuden, minkä pantiksipaniija olisi joka tapauksessa ollut oikeutettu KK 10:6:n nojalla perustamaan.⁵⁸

⁵⁶ Kun sanotusta lainkohdasta ilmenee, että irtaimen pantin (siis esim. osakepantin) käteishaltija joutuu tyytymään ennenaikaisen (täyden) lunastusmaksun vastaanottamiseen ulosmittausvelkojan intressin sitä vaatiessa, niin ei liene kohtuutonta antaa panttiojektin oikealle omistajalle samanlaista intressisuojaa (pantinhaltijan kustannuksella, sikäli kuin nyt joutuminen ottamaan vastaan täysi maksu ennenaikaisesti on mikään reaalinen haitta velkoja-pantinhaltijalle meikäläisessä inflaatiotahdissa).

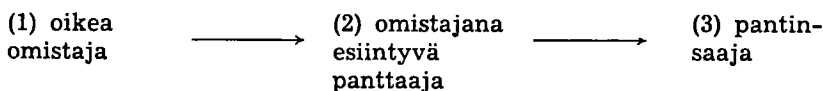
⁵⁷ Edelleenpanttauksesta (KK 10:6) ks. lähemmin jälj. s. 421.

⁵⁸ Ylläsanotussa on siis edellytetty pantinsaaajan olleen mala fide. Jos hän on ollut bona fide omistajana esiintyneen pantiksipaniijan omistusoikeuteen nähden, saa hän ekstinktioperusteisesti laajemmankin oikeaa omistajaa sitovan panttioikeuden kuin minkä KK 10:6 mahdollistaa, ks. esim. *Zitting* Saantosuoja s. 46, *Taxell* s. 101. Samaan tulokseen johtava bona fides -suoja on periaatteessa mahdollinen myös siinä tapauksessa, että (uusi) pantinsaaaja tosin tiesi kysymyksen olevan edelleenpanttauksesta, mutta oli bona fide sen seikan suhteen, kuinka suuresta summasta (ja/tai millä muilla ehdoilla) osake oli edelleenpanttaajalla panttina (oikealta) omistajalta, ks. *Taxell* s. 101. Eri asia on, että uudelta pantinsaaajalta on vaadittava keskimääräistä huolellisempaa selonottoa (oikean) omistajan sopimien panttausehtojen suhteen, jotta nyt (kun edelleenpanttausluonne siis on asianmukaisesti etukäteen ilmoitettu) voitaisiin katsoa perustellun vilpittömän mielen vaatimus täytetyksi.

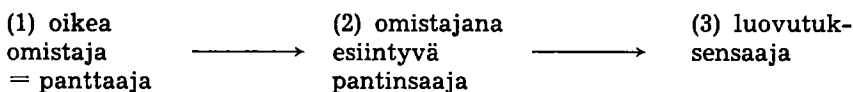
III.3. Pantinsaajan suorittama oikeudeton disponointi

III.3.1. Etenevää sivullissuhdetta koskevan esityksen lopuksi lienee vielä paikallaan todeta seuraavaa, koskien sanottuun sivullissuhteeseen omaksuttua näkökulmaa.

Yllä tässä luvussa (6 §) on etenevää sivullisrelaatiota pidetty silmällä pantinsaajan näkökulmasta, kysymyksenä siitä, missä määrin ja millä edellytyksin osakepanttaus ja annettu osakepantti voivat jäädä pysyviksi eli panttioikeus tehokkaana voimaan, vaikka pantiksipaniijalta olisikin puuttunut ko. osakkeeseen nähden tehokkaan panttauskompetenssin perustava virheetön osakesaanto. On siis tarkasteltu ns. oikean omistajan intressin syrjäytymistä pantinsaaja-sivullisen oikeuden edestä, tapahtumaja henkilöketjun ollessa tällainen (ks. ed. s. 130):

III.3.2. Entä 'päinvastainen' henkilötahojärjestys, ts. tilanne, jossa sivullisseuraajan paikalla (3) on omistusoikeusvaatimuksen esittävä ostaja tms. luovutuksensaaja, samalla kun oikeana omistajana (1) on omistaja, joka panttasi osakkeen pantinsaajalle (2), tämän siis puolestaan omistajana esiintyen myytyä tms. osakkeen sivullisseuraajalle (3):

Tässä kollisiotyypissä tarkastellaan osakepanttausta koskevassa tutkimuksessa siis sitä kysymystä, millainen riski osakkeenomistajalla on osakkeen pantattuaan ja osakekirjan pantinsaajalle tradeerattuaan menettää osakkeensa, mikäli pantinsaaja menettelee pantin suhteen vilpillisesti tai muutoin oikeudettomasti.⁵⁹

⁵⁹ Erityislaatuinen rakenteellinen lähitapaus, jossa pantinsaaja oikeudettomasti menetellen myy osakkeen sivulliselle, on tilanne, jossa pantinsaaja erheellisesti tulkitsee jotakin myöhempää uutta tilannetta niin, että hän on nyttemmin oikeutettu realisoimaan pantin, myydenkin sen sivulliselle — ei siis kuitenkaan omistajana esiintyen vaan realisointiin oikeutettuna pantinhaltijana esiintyen. Tähän konfliktityyppiin palataan lähemmin II niteessä.

Vastaus tähän kysymykseen sisältyy jo siihen, mitä yllä tässä luvussa (6 §) on lausuttu ekstinktion edellytyksistä VOYL 32 a §:n ja nyttemmin OYL 3:9.1:n mukaan: Ekstinktioedellytyksiä ei muuta miksikään se seikka, että ns. oikea omistaja tässä yksittäisessä konfliktityypissä satuu olemaan panttauksella osakekirjahallinnasta luopunut omistaja, eikä liioin se seikka, että sivullisseuraajana tällä kertaa on ostaja tms. luovutuksensaaja (eikä pantinsaaja).⁶⁰ Sanotut lainkohdat (nytemmin siis OYL 3:9.1 verr. VKL 14 § ja 10 §) koskevat yhtäläisesti ja samanlaisin kollisioratkaisuin kumpaakin juuri kuvattua etenevän sivullissuhteen tyypillistä sovellutusta. Näin ollen enempi tarkastelu on tarpeetonta.

⁶⁰ Tietenkään tilanne ei rakenteellisesti muutu muuksi, vaikkapa tällä kohtaa juuri pantinsaaja (eikä luovutuksensaaja) olisi sivullisena. Tällaisen 'ketjun' mahdollisuus (so.: 1. pantinomistaja-panttaaja, 2. pantinsaaja-uudelleenpanttaaja, 3. uusi pantinsaaja) on edellä jo eri kohdin otettu huomioon, mm. puhuttaessa KK 10:6:n eventuaalisesta relevanssista (ks. esim. av. 58).

7 §

NÄKÜKOHTIA TRADITIOSTA OSAKEPANTTAUKSEN LISÄAKTINA

I. TRADITIO JA SEN EVENTUAALISET VAIHTOEHDOT

I.1. Johdannoksi

I.1.1. Kuten edellä on takautuvan ja etenevän sivullissuhteen erilaisia kollisiotilanteita käsiteltäessä voitu havaita, on osakekirjan tradeerauksella eli hallinnansiirrolla hyvin olennainen merkitys sen (dynaamisen) oikeussuojan saannille, mikä on *conditio sine qua non* panttauksen juridiselle täystehokkuudelle reaaliavakuutena. Seuraavassa on siksi syytä viipyä jonkin aikaa traditionormiston vaiheilla ja tehdä sen kannalta eräitä huomioita ja huomautuksia *esineoikeudellisen lisäaktin* vaatimuksesta osakepanttauksessa.¹

¹ Irtaimen panttauksen traditiovaatimukselle esitetyistä (oikeuspoliittisista ja oikeusteknisistä) perusteluista ks. esim. *Tarell* ss. 55—60, *Zitting—Rautiala* ss. 75 ja 72, *Havansi* LM 1969 ss. 398—400, *Muukkonen* s. 48, *Undén Rättighetspant* ss. 92—99, *Undén I* ss. 46—48 ja 54—56, *Hessler* ss. 86—98, *Lennander* ss. 18—23, *Arnholm* ss. 100—103, *Vinding Kruse III* ss. 1377—1378 ja 1392—1393, v. *Eyben* ss. 51—53 ja 409—410; useissa kohdin näitä esityksiä osoitetaan vähemmän vakuuttavia kohtia traditiovaatimuksen traditionaalisissa perusteluissa; tässä yhteydessä on myös mainittava traditiovaatimusta lähinnä irtaimen kaupan kannalta, mutta huomionarvoisesti myös luottosuhteita koskeva esitys *Olsson Borgenärsskydd* ss. 38—68; erityisesti kehitystrendiä silmällä pitäen on puolestaan mainittava *Berning* ss. 109—148 ja *Brækhus* ss. 242—251.

Muistutettakoon tällä kohtaa samalla vielä uudestaan (ks. jo ed. s. 80) siitä, että traditiovaatimuksesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä on syytä pitää erillään kysymys siitä, missä määrin pantkipsipanijalta voidaan vaatia nyt tradeerattavan osakekirjan varustamista (myöhempää eventuaalista realisaatiomyyntiä helpottavalla) avosiirroillaan. Ks. siitä jälj. 8 § II.

Ennen itse traditiotapahtuman toteutuksen ja sisällön tarkastelua (jälj. jakso II) ja ennen itse traditiokohteesta, osakekirjasta tehtäviä eräitä huomautuksia (III) näyttää aiheelliselta ottaa esiin — osittain myös de lege ferenda -aspektista — joitakin sellaisia osakeliitännäisiä tapahtumia tai järjestelyjä, mitkä saattaisivat olla ajateltavissa vaihtoehtoisina lisä-akteina, mutta jotka siis de lege lata eivät siihen ole kelpuutettavissa, johtuen (VOYL 32 a §:stä ja) OYL 3:9:stä ja EOA 3 §:stä.

I.1.2. *Osakepanttauksen hypotekaaninen eli hallinnaton toteuttaminen* on juridis-teknisessä mielessä ajateltavissa useammallakin eri tavalla tapahtuvaksi, mitä (tradition korvaavaan julkisuutta luovaan) lisäaktiin tulee. Nämä voidaan jakaa kahteen päätyyppiin sen mukaan, onko itse osakekirjalla kyseisessä tradition substituoitissa jokin 'rooli' vai jääkö osakekirja täysin järjestelyn ulkopuolelle. Jälkimmäisessä tyypissä on nähtävissä montakin eri menettelymallia, kun taas edellinen (so. osakekirjaakin tarvitaan) rajoittunee vain yhteen varteenotettavaan toteutus-tapaan. Aloitan sen esittelystä.

I.2. Osakekirjalle kirjoitettu panttausmerkintä

I.2.1. Jos osakepanttaus suoritetaan niin, että pantiksi tarkoitettua osaketta edustavalle asianomaiselle osakekirjalle kirjoitetaan omistaja-panttaajan allekirjoituksin varustettu merkintä siitä, että osakekirja on nyt panttina tietyn nimeltä mainitun pantinsaajan hyväksi, niin mitään varsinaisia asiaperusteita ei nähdäkseni juurikaan ole löydettävissä sille, miksi tämä panttaustapa ei olisi hyväksyttävissä traditiovaatimuksen *rationaalisten tavoitteiden* kannalta. Ja mitä tarkempi ja informatiivisempi (mm. päiväys ja panttivastuun perusteen ja määrän/ylärajan määräytyksen) kyseinen panttausmerkintä on ja mitä paremmin sen oikeaperäisyyden ja oikeapäiväisyyden todistelusta on pidetty huolta (esim. kahden luotettavan todistajan läsnäolo ja todistaja-allekirjoitukset osakekirjalla), sitä enemmän tällainen panttaustapa eroaa edukseen sellaisesta pelkällä osakekirjatradeerauksella toteutetusta panttauksesta, jossa ei ole todistajia läsnä ja josta ei jää mitään kirjallistakaan todistelumateriaalia.²

² Kuvattua panttaustapaa ei siis voida torjua esim. viittauksin antedateerausmahdollisuuteen (näin kuit. *Arnholm* s. 292), sillä myös tradeerauspanttauksessa, joka on 'vain' ulkoinen tosiasiatapahtuma ilman mitään obligatoorista päi-

Kuvatonlaisella panttauksella (ilman traditiota) olisi kaikki tarvittavat funktionaaliset ominaisuudet omistaja-panttaajan seuraajia ja velkojia ajatellen, siis sivullissuhteissa. Sulkeutuhan tertiuksen myöhempi bona fides -saanto (omistus- tai panttisaanto) pois, koska osakekirjalta ilmenee selkeä tieto aikaisemmasta panttiksipanosta. Ulosmittauksessa puolestaan ulosottomies voisi osakekirjan ulosmittausta harkitessaan tai sen jo suoritettuaan ottaa huomioon panttioikeuden (nimettyine pantti-velkojineen) olemassaolon; pantinomistajan konkurssissa on niinkään suoraan osakekirjalta luettavissa tieto panttauksesta (ajankohtineen ja pantti-velkojan nimineen). Näin ollen mitään velkaeksekuutiolle haitallisia epäselvyyksiä ei syntyisi. Simulaatiovaara (esim. antedateeraus tms.) tai muu sellainen riski kilpaileville velkojille ei olisi sen suurempi kuin ne mahdollisuudet, mitä vilpillisille 'panttausosapuolille' jää normaalissa tradeerauspanttauksessa.³ Päinvastoin, ulosmittaus- ja konkurssivelkoja-

väys- tms. kirjallista todistelumateriaalia, on osapuolella/osapuolilla täydet mahdollisuudet ilmoittaa tradeerauksen ajankohta todellisuudesta poikkeavasti. Toisaalta kummassakin panttaustavassa on huolellisella osapuolella kaikki mahdollisuudet (riittävästä todistelusta ajoissa huolehtimalla) varautua menestyksekkäästi torjumaan toisen osapuolen mahdolliset totuudenvastaiset väitteet tietyn tapahtuman tapahtuneisuudesta, päivämäärästä yms.

Olennaista onkin havaita, ettei kumpikaan 'vaihtoehtoinen' panttaustapa (tradeerauspanttaus — panttaus osakekirjalle tehtävin panttausmerkinnöin) sellaisenaan, in abstracto, ole päivämääränsä tms. seikan luotettavan tai vähemmän luotettavan todettavuuden kannalta toistaan parempi (luotettavampi), vaan riippuu täysin asianomaisen panttauksen yksittäistapauksellisesta järjestelystä, miten paljon/vähän on saatavissa luotettavaa/epäluotettavaa aineistoa sen toteamiseksi (todistamiseksi), mitä ja milloin todella tapahtui.

Lausutun johdosta vrt. *Taxell* s. 67, joka juoksevan velkakirjan panttauksen osalta vastaavassa kysymyksessä painottaa nähdäkseni liikaa panttiksipanijan (hallintaan jääjän) mahdollisuuksia yksipuolisin toimin 'muunnella' panttausmerkintää.

³ Kummassakin tapauksessa riski (velallisvilpin esiintymisestä) perustuu samaan seikkaan (osakekirjan olemiseen omistaja—velallisen hallinnassa) ja kestää yhtä kauan (siihen asti, kunnes ulosottomies/konkurssihallinto erottaa velallisen osakekirjahallinnasta, niin ettei tämä enää voi tradeerata sitä tai tehdä sille panttausmerkintää). — Vrt. *Taxell* s. 67, jossa nähdäkseni aiheettoman voimakkaasti epäillään velallisen voivan tehdä totuudenvastaisia (esim. ante- tai postdateeraus-) merkintöjä hallussaan olevalle velkakirjalle velkojien vahingoksi; nähdäkseni vaara tällaisten väärin merkintöjen menestymisestä ei ole sen suurempi kuin ne monet mitä erilaisimmat mahdollisuudet yrittää vilppiä, jotka konkurssirikoskriminalisointeja pelkäämättömällä velallisella on ja joiden onnistu-

tahot saisivat sen (tradeerauspanntauksen johdosta nykyään puuttuvan) lisäedun, että omistaja—velallisen osakekirja edelleenkin löytyisi hänen hallinnastaan ja siten voi tulla eksekuutiassa asianmukaisesti huomioon otetuksi, sen sijaan että osakekirja tradeerauksen johdosta olisi 'tunte-mattomilla teillä' (eksekuutorin ja ko. velkojatahojen tietämisspiirin kan-nalta) ja omistaja—velallisen vaietessa saattaisi kokonaan sinne jäädä-kin.⁴

I.2.2. Pyrkimys tietynasteiseen julkisuusvaikutukseen täytyisi po. panttausmerkintämenetelmällä siten ainakin yhtä hyvin (tai yhtä vähäi-sesti) kuin tradeerauksella, osin ehkä paremminkin.⁵ Niinikään täytyisi vähintäänkin tyydyttävästi se traditiovaatimuksen tukena esiintynyt tavoite, että (pantin) omistaja siten saataisiin 'kypsempään harkintaan', velkaantumisen panttiluottoa vastaan vaatiessa 'uhrausta' eli hallinnasta luopumista. Tämä näkökohta on nykyään jo muutenkin kovin 'kevyt' — luottoa ei toki ole noin vain saatavissa sitä mukaa, kuinka paljon ja missä tahdissa henkilö 'epäkypsyttään' kevytmielisesti olisi valmis sitä vas-taanottamaan — mutta erityisen 'kevyt' se on osakekirjan kaltaisen pape-rikappaleen kohdalla, jonka hallinnan ja fyysis-faktisen käyttämismah-dollisuuden menetys ei ole luotonsaajalle sellainen reaalinen 'uhraus' kuin fyysis-faktisesti nautintakelpoisen omaisuusobjektin eli reaaliesineen hallinnan menetys. Siksi edustaa osakkeenomistajan kannalta ainakin

minen olennaisesti riippuu osapuolten taitavuudesta vilpin toteutuksessa/paljasta-misessa.

⁴ Esim. jonkun pörssiosake-erän suhteen voisi eksekuutiassa jäädä täysin tuntemattomaksi (ei vain osakekirjojen sijaintipaikka, vaan myös) se, että velalli-nen ylipäänsä omistaakaan tällaista varallisuutta.

⁵ Väite »osin ehkä paremminkin» on perusteltavissa (paitsi juuri av. 4:n edellä mainitulla näkökohdalla) sillä, että kuvatulainen merkintäpanttaus antaisi koko ajan todettavissa olevan oikean kuvan siitä, millaisesta oikeustoimesta ja oikeussuhteesta osakkeenomistajan ja (pantti)velkojan välillä on kysymys. Toi-sinhan on nykyisessä tradeerausmenetelmässä, jossa panttioikeussuhteen selville-tulo edellyttää osakekirjan ja osakekirjahallinnan ulkopuolelle jäävän aineiston käsilläoloa (mahdottomuus siinä tapauksessa, että sekä panttaussopimus että tradeeraus on toteutettu lakimme salliman täyden ei-kirjallisen ja muun muoto-vapauden puitteissa), jotapaitsi nykyjärjestelmässä pantattu osakekirja usein sisältää harhaanjohtavana merkintänä omistaja—pantiksipaniijan avosiirron. Ny-kyjärjestelmässä voikin (etenkin juuri sanotun avosiirtomenettelyn yhteydessä) syntyä omistajan ja pantinsaajan välillä tulkinnallisia riitoja siitä, millä oikeus-perusteella (omistajanako vaiko vain pantinsaajana tai kenties jossain muussa ominaisuudessa) osakekirja on traditioadressaatin hallussa.

yhtä tuntuva (so. yhtä rajoitettua) 'uhrausta' kuin osakekirjahallinnasta luopuminen se, että osakekirja siihen tehtyjen panttausmerkintöjen kautta hänen kädessään menettää paljon aktuaalisesta myynti- ja (lisä) panttauskelpoisuudestaan niin kauan, kunnes panttivelka on maksettu ja osakekirjalle ilmestyy panttivelkojan 'vapautusmerkintä'.⁶

Ainoa jossain määrin huomionarvoinen ero sanotunlaisen merkintäpanttauksen ja nykyisen tradeerauspanntauksen välillä esiintyisi panttivelkojan oikeusaseman jonkinasteisessa faktisessa heikentymisessä, kun omistajalla olisi (tradeerauksen puuttuessa) mahdollisuuksia panttioikeuden hyödyntämisen tosiasialliseen hankaloittamiseen (esim. osakekirjan kätkemisellä). Siten mm. pantin realisointi voisi olla hankalampaa kuin nykyään,⁷ mikä ei kuitenkaan välttämättä ole epäkohta. Vahvistuisihan vastaavasti nykyisin heikompaa luottosuhteen osapuolena pidettävän pantinomistajan asema suhteessa niihin väärinkäyttösmahdollisuuksiin, mitä nykyinen tradeerauspanntaus (etenkin avosiirtomerkinnöin) avaa osakekirjan pantinhaltijalle.⁸

⁶ Sellaisessa järjestelmässä, jossa kuvattu merkintäpanttaus olisi sallittu, olisi luonnollisesti oltava voimassa normi, jonka mukaan panttivelkojan tulee maksun saatuaan (tai panttioikeuden lakattua muusta syystä) merkitä osakekirjalle sellainen todistus, joka osoittaa panttausmerkinnässä mainitun panttioikeuden päättyneen. Tämä vaatimus ei periaatteessa ole sen erikoisempi kuin nykyinen osakepantinhaltijan velvollisuus toimittaa osakekirjojen hallinnan takaisinluovutus omistajalle panttioikeuden päätyttyä; sanottu 'vapautusmerkintä' ja velvollisuus sen tekemiseen olisivat sitäpaitsi luonteeltaan ja funktioltaan lähellä sitä merkintää, jonka osakekirjan myyjä tms. luovuttaja nykyäänkin on velvollinen kauppasopimuksen tms. täydennyksenä toimittamaan osakekirjalle, jotta luovutuksensaajan hyväksi syntyisi tarvittava saantoketjulegitimaatio.

⁷ Ero tuskin kuitenkaan olisi olennaisen suuri. Eihän nykyisessäkään traditiiosysteemissä pelkkä osakekirjan hallinta riitä legitimoimaan haltijaa pantinhaltijaksi saati sellaiseksi pantinhaltijaksi, jolla nyttemmin on jo aktualisoitunut realisointi- eli myyttämisoikeus. Nämä molemmat seikat on haltijan pystyttävä näyttämään toteen muilla tavoin. Vastaavaan näyttöön voisi panttivelkoja merkintäpanttausjärjestelmässäänkin varautua; itse osakekirjan käsilläolo osaketta myydessä ei olisi po. järjestelmässä välttämättömyys, jos on (esim. jäljennöksiin) todistettavissa, että osakekirjalla (olipa se missä tahansa) on sellainen panttausmerkintä, joka sulkee pois tertiuksen bona fides -saannon.

⁸ Pantinhaltijallahan on enemmän väärinkäyttösmahdollisuuksia nykyään (tradition 'ansioista') kuin mitä pantiksipaniijalla olisi merkintäpanttausjärjestelmässä (panttausmerkinnän estäessä osakekirjahallinnan väärinkäytön tertiusedisponoinnein). Nykyään pantinhaltija voi käyttää avosiirtoa (tai vääräntämäänsä avosiirtoa) hyväkseen myymällä osakkeen omanaan, ja samoin hänellä nykyään on

Yhteenvedon voitaneen näin ollen todeta, ettei nykyisen pantti-tradeerausvaatimuksen ration kannalta ole esitettävissä painavia torjuntaperusteita sille, että osake(kirja) olisi tehokkaasti pantattavissa kerrotunlaisella osakekirjalle tehtävällä panttausmerkinnällä.⁹

Esitetystä näkökohdista huolimatta on de lege lata toki selvää, ettei tällainen merkintäpanttaus kelpaa tradeerauksen korvaajaksi, mikäli täysitehoiseen panttioikeudelliseen oikeussuojaan pyritään. Niin selkeästi on kirjoitettu lakimme (OYL 3:9.1 verr. VKL 22 §, sekä EOA 3 § ja 20 §) traditiovaatimuksen kannalla, kysymyksen ollessa panttauksen pysyvyydestä ja etuoikeustehosta omistajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan.

I.3. Osakkeen panttaus kirjaamisen menettelyin

I.3.1. Entä sitten ne edellä (s. 159) mainitut ajateltavissa olevat tradition sellaiset vaihtoehdot, joissa osakekirjalla ei ole minkäänlaista 'roolia' (ei hallinnansiirtoa eikä panttausmerkintää)? Nämä ovat nähdäkseni kaikki tavalla tai toisella kirjaamiseen (rekisterimerkitsemiseen) perustuvia lisäaktinsa toteutuksessa, sillä pelkkä (kirjaamaton) denuntiaatio-tyyppinen ilmoitus osakeyhtiölle sen osakkeen pantatuksi tulemisesta voitaneen heti jättää pois varteenotettavien vaihtoehtojen joukosta, useastakin syystä kuten näytöllisen ja informatiivisen epävarmuutensa vuoksi.¹⁰

mahdollisuus yksipuolisesti ja viranomaiskontrollitta realisoida osake panttimyynnillä, vaikka hänen tulkintansa realisaatio-oikeuden syntyneisyydestä olisikin väärä tai ainakin huomionarvoinen (so. puolueetonta tuomioistuim- tms. tutkimusta edellyttävän) perustein riitautettavissa pantinomistajan taholta.

⁹ Eri asia on, että merkintäpanttaus puhtaasti faktisena toimituksena olisi jonkin verran hankalampi (etenkin suuren osakekirjanipun ollessa kyseessä) kuin nykyinen kätevä tradeeraus. Traditiovaatimuksen rationa ei kuitenkaan ole lainkaan se, että paperikappaleen hallinnansiirto sinänsä on nopea ja helppo 'toimitus', joten po. näkökohdalla ei ole relevanssia arvioitaessa juuri traditiovaatimuksen takana olevia perusteita (verrattuna merkintäpanttaukseseen).

Se seikka, että merkintäpanttauksessa saattaisi osakekirjalle ajan mittaan kertyä paljon panttausmerkintöjä ja 'vapautusmerkintöjä' (ks. av. 6), ei ole huomionarvoinen seikka, koska osakekirjalle voi muutenkin kertyä runsaasti merkintöjä (siirtomerkinnät ja OYL 3:11.2:n mukaiset merkinnät keskeisimpinä mainitakseni), ja tarpeen vaatiessa voidaan turvautua OYL 3:7.2:n mukaiseen osakekirjavaihtoon.

¹⁰ Pelkkä denuntiaatio, jota yhtiössä siis ei mitenkään kirjata ja joka ilmeisestikin olisi (ainakin omistajan toimittamana) vapaamuotoinen, arg. VKL 31 § ja EOA 3.2 §, on muihin eventuaalisiin vaihtoehtoihin (kuten em. merkintäpanttaus

Ja samoin voidaan asunto- ym. huoneisto-osakkeiden kohdalla heti sivuuttaa se epäkäytännöllinen ja panttauksen kumpaakin osapuolta kohtaan kohtuuton vaatimus, että tehokas osakepanttaus edellyttäisi ko. huoneiston hallinnansiirtoa pantinsaajalle.¹¹

I.3.2. Jonkinasteiseen kirjaamiseen perustuvat osakepanttaukselliset lisäaktit liittyisivät Suomen oikeudessa (ainakin nykyvaiheessa) pakostakin sellaiseen 'kirjoihinpanoon', jonka suorittaa yksityinen (oikeus)henkilö: kyseisen yhtiön itsensä toimesta ja piirissä tapahtuva rekisteröinti. Meillähän ei ole sellaista viranomaisellista organisatorista kirjaamisvalmiutta (tarvittavine erityisine rekisteröintinormeineen), josta erään esimerkin tarjoaa Tanskan tinglysning-normisto ja -organisaatio, missä on luotu täydet oikeustekniset ym. valmiudet osakkeenkin kaltaisen irtaimisto-oikeudellisen objektin hypotekaariseen kirjaamispanntaukseen »underpant i løsøre»-rekisteröimisellä asianomaisen omistajan kotipaikan personbog-rekisteriin.^{12, 13} Toisena esimerkkinä kannaltamme de lege

taikka kirjaaminen osakeluettelon) verrattuna oikeusteknisesti ilmeisen alivoimainen, kun ajatellaan luotettavan myöhemmän näytön esitettävyyttä ja etenkin tertiusten mahdollisuuksia saada luotettavaa (etukäteis)informaatiota mahdollisista panttirasituksista.

Eri asia on, että sellaisten osakkeitten panttaamisessa, joista ei ole olemassaakaan osakekirjoja, jouduttaneen de lege lata tyytymään siihen, ettei parempaakaan lisäaktitoteutusta ole nykytilanteessa osoitettavissa (eikä siten vaadittavissakaan); osakekirjattoman osakkeen panttaamisesta ks. lähemmin jälj. teoksen 11 §.

¹¹ Erityisen kohtuuton po. vaatimus olisi tietenkin pantiksipaniijalle, jonka siten tulisi luopua asuntonsa tai liikehuoneistonsa hallinnasta. Pantinsaajan kannalta järjestely olisi hankala sikäli, että hallinnansiirron efektiivinen (eikä vain näennäinen ja siksi juridisesti riittämätön) toteutus vaatisi ns. avainpanttausääntöjen mukaisia toimia, ilmeisesti siis uuden lukkosysteemin asentamista; ks. avainpanttauksesta (josta puhuttaessa ei kylläkään ole koskaan pidetty silmällä asunto-osaketta) irtaimistopanttauksellisenä tradition muotona esim. *Almgren* ss. 13—32, *Undén* I ss. 193—195, *Arnholm* ss. 104—105.

¹² Ks. yleisesti tästä irtaimisto-oikeudellisesta kirjaamispanntista *Vinding Kruse* III ss. 1638—1649, v. *Eyben* ss. 425—438, *Højrup* ss. 256—268. Todettakoon, että joskin asianomaisen lainkohdan (tinglysningssloven, § 47, eritt. sen 5 kappale) sanamuoto sinänsä sallisi myös osakekirjojen tällaisen hypotekaarisen tinglysningpanttauksen, niin osakekirjojen katsotaan kuitenkin siirtyneen yksinomaan tradearauspanttauksen piiriin sen jälkeen, kun velkakirjalain voimaantulon yhteydessä muuttamalla sanottua 47.5 §:ää katsottiin aiheelliseksi kieltää ko. tinglysning koskien »omsætningspapirer, simple gældsbreve og andre fordringer» (koska velkakirjalaki osoitti saamisten panttaukselle yksinkertaisemmat menetelmät); vaikkakaan osake ei ole »fordring» eikä osakekirja velkakirja, niin lainmuutoksen

ferenda huomionarvoisesta tulevaisuudennäkymästä osakekirjaamisessa¹⁴ on mainittava Ruotsissa toteutettu avstämningsbolag-järjestelmä, jossa osakeyhtiöt voivat siirtää virallisuontoisen keskus(osake)yhtiön ATK-toimintoiseen hoitoon monet osakkeitaan koskevat varallisuusoikeudelliset toiminnot, yhtenä toteutusmuotonaan eräistä osakepantinsaaajista pidettävä erityinen oma ATK-rekisterinsä.¹⁵

Ottaen huomioon (mm.) tämän ruotsalaisen sinänsä tosin vielä sangen rajoitetun ATK-sovellutuksen osakepanttauksen yhteydessä, ei liene utopista ennustaa sellaisten 'primitiviteettien' kuin osake-

ration on katsottu ulottuvan osakekirjoihinkin, jopa sellaisiinkin osakekirjatyyppeihin, jotka ovat »ikke-negotiable»; sensijaan anpartsselskab-yhtiön osuuksiin ei kyseisen kirjaamiskiellon katsota ulottuvan. Ks. läh. Gomard s. 52, sama Aktieselskabsret s. 243, v. Eyben s. 431, ja SOU 1974: 55 s. 267.

¹³ Toisen pohjoismaisen esimerkin (joskin oikeushistoriaan siirtymässä olevan) tarjoaa irtaimen esineen tinglysning-tyyppisessä vakuudeksipanossa Ruotsin v. 1845 säädetty ns. lösöreköpsförordningen. Ks. siitä esim. Undén I ss. 109—117 ja SOU 1974: 55 ss. 206—228 (sen tilalle ehdotetusta uudesta laista, »lag med vissa bestämmelser om överlåtelse och pantsättning av lösöre», ks. m.t. ss. 73—74, 228—231 ja 251—256, laki ei koskisi sellaisia »rättsligt verkande saker» kuin osakekirjoja, s. 230).

¹⁴ Vähemmän huomionarvoisena (so. vähemmän suositeltavana) tulevaisuudennäkymänä osakkeiden kirjaamisperusteisessa panttaamisessa mainittakoon sellainen IrtKiinL:n alan laajennus, jonka mukaan irtaimistokiinnitys voisi käsittää myös yrityksen käyttöomaisuuden, mikäli käyttöomaisuuden käsite olisi sama kuin taloudellisessa kielenkäytössä ja mm. kirjanpitolainsäädännössä; tällöinhän yrityksen omistamat arvopaperit saattaisivat joutua irtaimistokiinnityksellisen vakuuden piiriin. Ks. lähemmin DL 1977 ss. 334—335 (Suomen Asianajajaliiton lausunto oikeusministeriön lainsäädäntöosaston luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle IrtKiinL:n muuttamisesta).

¹⁵ Avstämningsbolag-säännöstöstä ks. SABL 3:8—13 (ennen: lagen om förenklad aktiehantering, 1970:596) ja SOU 1971: 15 ss. 168—171, Rodhe ss. 117 ja 133—141, Kedner—Roos ss. 71—85. — Selvyiden vuoksi korostettakoon, ettei näissä(kään) kehittyneempää ja yksinkertaistetumpaa 'osakehantteerausta' noudattavissa yhtiöissä osakekirja ja sen tradeeraus ole (vielä) menettänyt perinteistä keskeismerkitystään panttauksessa, sillä mainittu erityinen pantinsaaajaluettelo (ks. SABL 3:12.1) on siihen kirjautumisen osalta vapaaehtoinen ja sen tehtävä rajoittuu osinko-, emissio- yms. suoritteiden ohjaamiseen pantinsaaajalle, joka »med skriftlig handling» osoittaa olevansa niihin oikeutettu osakkeenomistajan sijasta. (Näistä rajoituksistaan huolimatta kyseisellä kirjaamismenetelmällä on epäilemättä oirearvoa tendenssin osoittajana.) Ks. läh. SOU 1968: 59 ss. 53—57.

Keskeisosat tästä Ruotsissa toteutetusta järjestelmästä ehdotettiin meilläkin käyttöön otettavaksi, ks. KM 1969 A 20 ss. 84—88 ja 91—92 sekä jälj. s. 205 av. 24.

kirjojen ja traditiovaatimuksen katoamista ensi vuosituhannella, korvaajanaan ajantasajärjestelmällä toimiva (ja siten tietyn osan esineoikeudellisten kollisoiden nykyisistä syntytilanteista eliminoiva) valtakunnallinen ATK-perusteinen osake- ja/tai osakasrekisteri (vrt. nykyinen autorekisteri) siihen kytkettävine mm. luovutus- ja panttauskirjaamisineen.¹⁶

I.3.3. Suomen oikeudessa osakepanttauskirjaaminen nykyvaiheessa olisi, kuten sanottu, kyseisen yhtiön toimesta ja piirissä tapahtuvaa rekisteröimistä. Kyseeseen tulevat tällöin sekä osakeluettelo (3:10.1) että osakasluettelo (3:10.2).¹⁷ Merkittävä askel kohti tällaisen kirjaamisen esineoikeudellistakin oikeusteknistä käyttökelpoisuutta kohti on otettu OYL-uudistuksen yhteydessä, kun (aivan muista syistä) päädyttiin säätämään sanotut luettelot julkisiksi, »jokaisen nähtävänä» pidettäväksi (3:12). Olennaisena puutteena on kuitenkin yhä — *de lege ferenda* ajatellen¹⁸ — se, ettei esineoikeudellisesti vaikuttavaa kirjaamisjärjestelmää luotettavasti voida rakentaa yksityisten tahojen (osakeyhtiöiden ja niiden ao. orgaanien henkilöiden) ilman virkavastuuta suorittamien toimintojen varaan.¹⁹

Yhtiön suorittaman sanotunlaisen saantokirjaamisen oikeusvaikutukset on siten edelleenkin perusteltua rajoittaa koskemaan varsinaisesti vain yhtiön ja osakkaan välistä 'inter partes -relaatiota', ilman ns. konstitutiivisia eli (tässä:) esineoikeudellisia kollisiovaikutteisia seuraamuksia.

¹⁶ Alkua, joskin erittäin varovaista, tähän suuntaan johtavalle kehitykselle olisivat merkinneet ne uudistuskaavailut, joista ks. KM 1969 A 20 ss. 78—79. Samaa voitaneen ehkä sanoa nykyisen 3:5:n mahdollistaman kokonaisosakekirjaajärjestelmän kautta avautuvista näkymistä. — Ks. myös SOU 1968: 59 s. 51: osakekirjan lakkauttamisesta luovuttiin 'vain' ulkomaiden takia.

¹⁷ Huomattakoon, että 3:11.1:n mukaan on osakesaanto merkittävä kumpaankin näistä luetteloista. Ks. läh. Koski—Schultén ss. 168—170.

¹⁸ *De lege lata* on »olennaisena puutteena» eli ehdottomana esteenä tietenkin se joukko selviä voimassaolevia säännöksiä (kuten EOA 3 § ja 20 § sekä OYL 3:9.1 verr. VKL 22 §), jotka osoittavat traditiovaatimuksen vaihtoehdottomuuden.

¹⁹ Eräänlainen puolittien mahdollisuus täysin yksityisen ja yhtiökohtaisen kirjaamisen ja toisaalta täysvaltiollisen keskitetyn virkamieskirjaamisen välillä olisi järjestelmä, jossa julkisen valvonnan alaisena toimiva, laajapohjainen ja luotettava yksityinen oikeushenkilö toimisi puoluettomana ja asiantuntevana ko. esineoikeudellisten ilmoitusten vastaanottajana, muistiin merkitsijänä (kirjaaminen) ja tertiussintresentejä niistä pyynnöstä informoivana.

Tämänkaltaisen järjestelmän toimivuudesta esimerkkinä voidaan pitää asunto-osakkeiden rakentamisvaiheiden luovutusten ja panttausten kohdalla käytettävää RS-järjestelmää. Ks. siitä lähemmin teoksen IV pääjaksossa.

Se suhteellisen rajoitettu esineoikeudellinen (tertiusten välisiin kollisioihin ulottuva) relevanssi, joka nyttemmin on 3:9.1:n 2 lauseen kautta annettu edellä ss. 130—147 (6 § I—II) esitetyin tavoin yhtiön toimittamalle saantokirjaamiselle, edustaa nykyvaiheessa nähdäkseni maksimia tässä suunnassa.²⁰ Eri asia on, että osakeluetteloon tehdyllä merkinnällä saattaa in casu olla muutoinkin kuin 3:9.1:n 2 lauseen säätämällä tavalla relevanssia ratkaistaessa kysymystä vilpittömän mielen vaatimuksen täyttymisestä yksittäisessä kollisiossa. Erityisesti asunto-osakkeiden kohdalla on sekä materiaalisia syitä että käytännön edellytyksiä (praksiksen muovaaman isännöitsijäntodistusjärjestelmän kautta) asettaa melkoisia vaatimuksia osakeluettelomerkintöihin kohdistettavalle selonotolle.²¹ Mikäli po. merkintä poikkeuksellisesti koskisi (ei omistussaantoa vaan) panttausta,²² voi silläkin yksittäistapauksessa olla merkitystä bona fides-kysymyksessä.²³

II. TRADITION TOTEUTUKSESTA OSAKEPANTTAUKSESSA

II.1. Lähtökohta

II.1.1. Traditiovaatimus, huolimatta ilmeisestä vähittäisestä väistyvydestään panttausnormistojen kehitystrendiä ajatellen,²⁴ on siis kui-

²⁰ Vahingonkorvausvastuun kysymyksistä kirjaamiseen liittyvien virheiden kohdalla ks. 3:9.1:n 2 lauseen kannalta ed. s. 136 av 13. Mitä enemmän oikeusvaikutuksia kirjaamiselle annettaisiin, sitä merkittävämmiksi (ja nykyistä tarkempia säädännäisiä järjestelyä vaativiksi) kävisivät korvausvastuukysymykset.

²¹ Ks. edellä (ss. 105—109) selostettua ratkaisua KKO 1976 II 9, joka on sangen kiintoisa po. kannalta. KKO:n päätöksessä mainittujen erityisten asianhaarojen johdosta pantinsaaaja välttyi kollisiotappiolta, vaikkei ollutkaan perehtynyt osakeluettelon (isännöitsijäntodistuksen) kautta saatavilla olleeseen omistusinformaatioon.

²² Panttausta koskevan merkinnän esiintyminen osakeluettelossa lienee hyvin harvinaista, koska laki edellyttää vain omistussaan-toja koskevien merkintöjen tekoa. Toisaalta ei ole kiellettyäkään (sanktioitua) tehdä panttauksesta merkintää, jos omistaja sitä pyytää tai siihen suostuu ja jos yhtiö katsoo voivansa tällaiseen merkitsemiseen suostua; ks. *Græsvænge* s. 71.

²³ Onhan yleensä täysin irrelevanttia se, mistä henkilö, jonka (perustellusta) vilpittömästä mielestä tai sen puuttumisesta on kysymys, on saanut tiedon tai epäilylunaiheen koskien sitä seikkaa, josta hänen 'ei pitänyt tietää'.

²⁴ Traditiovaatimuksen väistyvyys on panttioikeusnormiston pitkän aika-

tenkin osakepanttauksessa edelleenkin voimassa: osakekirja on tradeerattava täyden panttioikeusvaikutuksen aikaansaamiseksi.

Muutama lähempi huomautus tästä osakekirjatradeerauksesta ja siihen liittyvistä näkökohdista on sen vuoksi seuraavassa tarpeen. Esitys voidaan kuitenkin rajoittaa pääpiirteittäiseksi ja suppeahkoksi, koska tässä tutkimuksessa ei ole syytä paneutua sellaisiin (panttitradiotakaan koskeviin) kysymyksiin, jotka ovat luonteeltaan ja ratkaisultaan yleispanttioikeudellisia ja vailla osakeobjektista johtuvia erityispiirteitä.

II.1.2. Lähtökohtana on, että osakekirjan ollessa normaaliin tapaan esineellistämässä pantattavaa varallisuusarvoa voidaan osakekirjan panttaukselliseen traditioon soveltaa kaikessa olennaisessa niitä periaatteita, jotka ovat muotoutuneet osakepanttia tuntuvasti vanhemman käteispannisektorin kohdalla eli pantattaessa varsinaisia fyysisiä esineitä, reaalisineitä, kuten (KK 10:1:) »kultaa, hopeata tahi mitä irtainta tavaraa

välin kehityksessä ilmeinen suunta tällä vuosisadalla ja nähtävästi jatkossakin. Useimmissa tapauksissa on synnä traditiovaatimuksen korvaamiseen jollakin muulla (modernimmalla ja tarkoituksenmukaisemmalla) menettelyllä ollut se seikka, että panttiojektin hallinnan menetys on osoittautunut epätaloudelliseksi järjestelyksi, kun luotonsaaja on joutunut luopumaan elinkeinonsa tai liiketoimintaansa tarvittavan objektin hallinnasta ja sen kautta ko. objektin taloudellisesta hyödyntämisestä (johon pantinhaltija taas ei ole ollut kykenevä tai halukas-kaan). Ajateltakoon esim. viljelyä tai muuta hoitoa vaativia kiinteistöjä (mahdollisuus kiinteistön käteispanntaukseen poistettiin meillä vasta 1930, MK 9:1:n kumoamisen myötä) taikka aluksia, ilma-aluksia, elinkeinotoiminnassa käytettäviä autoja yms. (ks. AutoKiinL 1 §) tai IrtKiinL:n tarkoittamaa yritysirtaimistoa; samaa ilmiötä heijastaa hallinnattoman esinevakuuden salliminen osamaksuehtoisessa velaksimyynnissä. Samaan ei-tradition suuntaan vaikuttaa lisääntynvästi sekin, että yrityksissä aineettomien varallisuuserien suhteellinen merkitys kasvaa (ja samalla paine sopivien reaaliuottomuotojen löytymiseen).

Osakekirjojen kohdalla nämä 'traditiokielteiset' näkökohdat eivät vaikuta, kun osakekirjat symbolisina 'paperiesineinä' eivät synnytä sellaisia reaalisia faktisfyysisiä nautintamahdollisuuksia kuin em. esineet. Osakekirjan kohdalla sensijaan liene nykyään havaittavissa aivan toisenlainen 'traditiokielteiseen' suuntaan vaikuttava tekijä: ATK-teknikkaa hyödyntävän kirjaamisen mahdollisuus samoin-kuin osingonmaksujen yms. suoritusten siirtyminen ATK-perusteisesti tapahtuvaksi, jolloin paperin (osakekirjat, osinkokupongit jne.) tarve vähenee. Ks. tästä trendistä ed. s. 165 (av. 15—16 kohdalla).

Kehityssuunnan ennakkointia Ruotsin osalta ks. *Lennander* ss. 18—23; ks. myös *Walin Separationsrätt* ss. 67—69. Norjan panttioikeusreformin kannalta ks. *Brækhus* ss. 239, 248—251 ja 268—274. Laajemmista kehitysnäkymistä lisäaktivaatimuksen kohdalla ks. *Berning* ss. 149—188.

tahansa». Näiden yleisluontoisten käteispanntausperiaatteiden sisällön esittelyssä riittää osakepanttitutkimuksen tarpeisiin seuraavan kaltainen pääosin toteava esitys.²⁵

II.2. Traditiovaatimuksen toteutumistavoista

II.2.1. Kuten yleensäkin kaikessa käteispanntauksessa on myös osakepanntauksessa traditiovaatimuksen toteutuksen ytimenä, ei niinkään se että pantiksipaniija siirtää hallinnassaan tähän asti olleen panttiobjektin pantinsaajan hallintaan, vaan se, että pantiksipaniijalla tähän asti ollut ulkoisen esinehallinnan luoma legitimaatio rajoituksettomaan oikeudelliseen määrittämiseen lakkautetaan sopivin järjestelyin, jotka samalla vievät häneltä mahdollisuudet fyysis-faktisiin panttivakuuden vaarannuksiin. Luonnollisin ja yksinkertaisin tapa on tietysti useimmiten juuri traditio (hallinnan siirtona pantinsaajalle), tässä siis osakekirjan tradeeraus,²⁶ mutta on — kuten yleensäkin irtaimen panntauksessa — muitakin tapoja päästä edellä mainittuun olennaiseen tulokseen eli siihen, ettei osakkeenomistaja enää voi esiintyä omistajalle normaalissa asiakirjan rajoituksettomassa ulkoisessa yksinhallinnassa, joka legitimoisi hänet.²⁷

Eräs näistä vaihtoehtoisista traditiovaatimuksen toteutustavoista on

²⁵ Irtaimen käteispanntauksen toteutusmuotoja koskevinä yleisinä kirjallisuusviittauksina seuraavan esityksen osalta mainittakoon *Taxell* ss. 62—70 (runsain viittauksin vanhempaan materiaaliin), *Zitting—Rautiala* ss. 75—76, *Hasselrot* ss. 84—102, *Undén* I ss. 192—198, *Hessler* ss. 99—102 ja 360—363, *Arnholm* ss. 104—107, *Vinding Kruse* III ss. 1629—1634, v. *Eyben* ss. 409—417, *Højrup* ss. 245—251. — Käteispanntausvaatimuksen ratiosta ks. s. 158 av. 1.

²⁶ Osakekirjaa (mikäli siis sellainen on emittoitu) tradeerausobjektina eivät voi korvata talonki ynnä kaikki osinko- ja osakeantiliput. Osakepanntauksen osalta tämä lienee itsestään selvää. Osakkeen luovutuksen osalta vrt. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 86, jossa katsotaan, että talongin ynnä kaikkien em. lipujen yhtäaikainen luovuttaminen »merkitsee omistusoikeuden ja samalla ääni-oikeuden luovuttamista». Nähdäkseni on kyseenalaista, missä määrin tällainen tulkintapresumtio on oikeutettu (edes VOYL:n kannalta) asianosaisrelaatiossa; esineoikeudellista lisäaktia (eli itse osakekirjan kantaosan tradeerausta) kyseinen liitännäisosien tradeeraus ei missään tapauksessa korvaa, OYL 3:9.1 verr. VKL 22 § ja 14 §.

²⁷ Sattuva (ja sattuvampi kuin traditiovaatimuksesta tms. puhuminen) on olennaisen ilmaisevana se termi, jota tanskankielisessä esineoikeuskirjallisuudessa tällä kohtaa usein käytetään: *rådighetsberøvelse*.

perustaa panttausosapuolten välille sellainen yhteishallintatilanne, missä omistaja ei voi panttivelkojan myötävaikutuksesta päästä takaisin yksinhallintaan. Esimerkkinä tällaisista yhteishallintajärjestelyistä on ns. avainpanttaus, etenkin jos osakekirjaan 'oikeuttavia' avaimia on vain yksi ja se on tradeerattu pantinsaajalle (KKO 1938 II 39), mutta myös 'moniavaintilanteissa', kunhan vain pantinsaajan hallitsema avain joka tapauksessa on välttämätön (muttei välttämättä riittävä) säilytyskohteen avaamiselle. Kaikessa avainpanttauksessa²⁸ on kuitenkin nähdäkseni vaadittava, että jos lukituskohde jää pantiksipaniijan yksinhallintaan, se ei saa olla vaikeuksitta poiskuljetettavaa lajia.

Riittävä ei näin ollen ole ns. *constitutum possessorium* eli hallinnan jättäminen osakkeenomistajalle sopimuksin, että hän hallitsee tästedes osakekirjaa pantinsaajan lukuun. Vastaavasti ei myöskään sellainen hallinnansiirron myynti- tms. järjestely, joka on todettavissa vakuusluovutukseksi, johda panttioikeussuojan saantiin sivullissuhteissa (ks. esim. KKO 1972 II 29).²⁹

II.2.2. Sallittu on sensijaan ns. *traditio brevi manu* eli tilanne, jossa osakekirja jo ennestään on (jollakin muulla perusteella) velkojатаhon hallinnassa, joko hänen omaan lukuunsa tai pantiksipaniijan lukuun: Nyt sovitaan, että velkoja tästedes pitää osakekirjaa hallussaan pantinhaltijana. Tilanne voi esiintyä esim. osakekaupassa, osakekirjan jäädessä panttina kauppahinnalle tai sen osalle myönnetystä maksuajasta edelleenkin myyjän (siihenastisen omistajan) hallintaan.³⁰

Sallittu on myöskin ns. *traditio longa manu* eli tapaus, jossa pantattava osakekirja on itsenäisen kolmannen henkilön hallinnassa hänen

²⁸ Avainpanttauksen 'yleisistä opeista' ks. eritt. *Almgren* ss. 13—32.

²⁹ Eri asia on, että vakuusluovutusjärjestely saattaa *inter partes* olla sitova, ks. esim. KKO 1922 t. II 196: Osakkeiden 'myyjä' (= velallinen) velvoitettiin maksamaan 'ostajalle' (= velkoja) sopimuksen mukaisesti osakkeiden nimellisarvon määrä, sitä vastaan että hän ('myyjä') on samalla saava takaisin nuo 'myymänsä' osakkeet. Ks. myös KKO 1976 II 95 (objektina tosin muunlaista irtainta omaisuutta).

³⁰ Jos osakekirja jää myyjän hallintaan omistuksenpidätyssehdoin, niin syntävä vakuusjärjestely ei luonnollisestikaan kuulu panttioikeuden piiriin, jossa vakuusobjektin omistajana on velallinen (tai joku joka tapauksessa muu kuin vakuuden saaja). Omistuksenpidätysvakuudesta osakkeen kohdalla (mm. koskien kysymystä OsamKL:n eventuaalisesta sovellettavuudesta) ks. jälj. 12 § II.1.2. — Ongelma *po. brevi manu* -kauppahintapantissa on (ei myyjä-pantinsaajan vaan) ostajan velkojainsuojan synty.

omaan lukuunsa,³¹ ja jossa varsinaisen fyysisen hallintatilamuutoksen korvaa ns. denuntiaatio eli tälle kolmannelle henkilölle toimitettu ilmoitus osakekirjan panttauksesta tietylle velkojalle. Tämä normaalin tradeerauksen 'korvike' tuottaa, EOA 3.2 §:n³² mukaisesti toteutettuna, panttioikeudellisen dynaamisen suojan etuoikeuksineen (esim. KKO 1966 II 35 ja 1976 II 36), joskin riskimomenttina on se, että tertiuksen palauttaessa dokumentin hallinnan omistajalle panttioikeus raukeaa (KKO 1970 II 74);³³ tätä menetystä ei useinkaan riitä kompensoimaan se vahingonkorvausvelvollisuus, joka tällaisesta (pääsääntöisesti) norminvastaisesta pantinpalautuksesta syntyy tertiukselle pantinsaajaa kohtaan.³⁴ Toisena

³¹ Sellaiset vaatimukset kuin »itsenäinen» (kolmas henkilö) ja »hänen omaan lukuunsa» ovat vain johdonmukaista seurausta siitä juuri korostetusta peruskäsitelmästä, että pantiksipanijan määräysvalta objektiin on saatava katkaisuksi panttivakuuden edellyttämässä laajuudessa. Näinhän ei kävisi, jos kyseinen kolmas henkilö olisi pantiksipanijaan nähden alistus- tai riippuvuussuhteessa oleva taho, joka pantiksipanijan vaatiessa luovuttaisi objektin hallinnan tälle.

Lausutusta johtuen on virheellinen esim. se mielipide (*Kyläkallio* Yhteisomistus s. 114), jonka mukaan yhteisen esineen tai sen osuuden panttauksessa tertiushaltijana voisi toimia ko. esinettä varten määrätty YhtOmL:n tarkoittama uskottu mies. Tällaisenaan voi ensinnäkin olla yksi yhteisomistajista (ks. m.t. ss. 210 ja 221) eli yksi pantiksipanijoista (tai osuuden panttauksessa juuri ko. osuuden omistaja), ja vaikka uskottuna miehenä olisikin joku muu, niin hän on joka tapauksessa velvollinen noudattamaan yksimielisten yhteisomistajien määräyksiä (ks. m.t.s. 221) ja siten esim. palauttamaan pantin hallinnan näille. Uskotun miehen ominaisuudessaan hän ei siksi kelpaa po. rooliin; eri asia on, että hän voi itsenäisesti ottaa vastaan erillisen panttihanlintoimeksiannon.

³² Kun EOA 3.2 §:n varsinainen sisältö koskee panttauksen lisäaktin toimittamistapaa (tietyissä tilanteissa), niin sen oikea paikka olisi muualla kuin EOA:ssa. Ks. KM 1972 A 27 ss. 12 ja 108, jossa ko. normeeraus on ehdotettu siirrettäväksi KK 10:1:een (varsinaisen käteispantauksen 'perusnormiin') sen uudeksi 2 momentiksi.

³³ Riski voi ilmetä myöskin tertiushaltijan ollessa ensisijaisen panttioikeuden haltija, hänen realisoidessaan pantin. Toissijaisen panttioikeuden heikosta asemasta tällaisessa myynnissä ks. KKO 1932 I 100.

Mikäli (toissijaispantattujen) osakekirjojen palautus tapahtuu vasta omistajan konkurssin alettua, siis konkurssihallinnolle, ei panttauksen tuottama etuoikeus kuitenkaan raukea, kuten ilmenee prejudikaatista KKO 1962 II 39, jota on selostettu jo aikaisemmin (ss. 78 ja 118).

³⁴ Juuri mainitussa oikeustapauksessa KKO 1970 II 74 selvisi pantinsaaaja 'kuiville' toista tietä, tapauksessa esiintyneen erityisen konstellation johdosta: Vekselin haltija oli saanut vekselin haltuunsa edelliseltä haltijalta, joka samalla oli ko. vekselivelasta asetetun osakepantin haltija, sellaisin sopimuksin, josta

riskimomenttina on se, että vaikka pantinsaaja ei nyt voisikaan nähdä osakekirjaa, niin häntä vastaan voidaan silti vedota osakekirjalta denuntiaatioajankohtana ilmenneisiin seikkoihin. (Sensijaan tuskin voidaan häntä vastaan vedota haltija-tertiuksen mahdolliseen vilpilliseen mieleen.)

Kyseinen *traditio longa manu*³⁵ tai (paremminkin) ilmoituksenvarainen panttaus on *osakepanttioikeudessa laajassa käytössä*, nimittäin RS-järjestelmässä (sekä tietysti yleensä osakkeen ns. toissijais- tai jälkipanttauksessa). Itse asiassa voitaisiin tätä kautta päätyä eräänlaiseen osakkeen kirjaamispanntaukseen.³⁶

Tradition korvaavasta denuntiaatiosta osakepanttauksen lisäaktina toistettakoon vielä, että sen tulee tapahtua juuri osakekirjan (tertius-) haltijalle. Ts. tällaiseksi denuntiaatioksi ei kelpaa panttausilmoitus osakeyhtiölle itselleen.³⁷ Poikkeuksena on tietysti se mahdollinen tilanne, että osakekirja syystä tai toisesta on juuri yhtiön (hallituksen) hallussa, jolloin denuntiaatio on toimitettavissa ja toimitettava sille (panttauksen eventuaalisen merkitsemisen yhtiön toimesta jonnekin, esim. osakeluetteloon, ollessa nytkin irrelevanttia).

aiheutui ko. panttioikeuden raukeaminen. Kun ko. osakepantti oli vekselin sanotun viimeisimmän saajan tieteen ollut voimassa myös asettajan ja siirtäjän hyväksi, niin näiden katsottiin vapautuneen vekseliin perustuvasta maksuvelvollisuudesta haltijaa kohtaan pantin arvoa vastaavin määrin. — Samantyyppisesti KKO 1975 II 59.

³⁵ Ks. siitä lähemmin esim. *Taxell* ss. 63—65, *Hakulinen* ss. 238—241, *Zitting* Saantosuoja s. 78 ja Ruotsin osalta *Hessler* ss. 100—102, *Walén* ss. 83—86 ja 167, *sama* Separationsrätt ss. 17—19, *Håstad* SvJT 1979 ss. 212—213, *de lege ferenda* SOU 1974: 55 ss. 216 ja 258—259, *Rodhe* JFT 1973 ss. 244—249. — Ks. myös ed. s. 140 av. 23, sekä arvopaperioikeuskäytännöstä KKO 1936 II 12.

³⁶ 'Kirjaamisviranomaisena' toimisi tällöin se ulkopuolinen taho (esim. pankki tai asianajotoimisto), joka toimeksisaajana on sitoutunut pitämään tietyt osakekirjat hallinnassaan mahdollisten pantinhaltijoiden lukuun, sitä mukaa kuin osakkeenomistaja on antava (EOA 3.2 §:n vaatimukset täyttäviä) panttaussitoumuksia ensi-, tois- jne. -sijaisin panttioikeuksin, joiden kunkin panttivastuun enimmäismäärä on samalla yksilöity. Kirjaamispäivämäärä (tarkemmin: kirjaamishakemuksen vireilletulon päivämäärää) vastaisivat tällöin denuntiaatiopäivämäärät toimeksisaajalle. Tämän tehtäviin voisi kuulua myös antaa 'rasitustodistuksia' eli tietoja ko. osake-erän tähänastisista panttauksista.

Kirjaamistoimeksiannon voinee ottaa vastaan myös ao. yhtiö (sen hallitus), millä ei tarvitse olla mitään tekemistä osake- tai osakasluettelon merkintöjen kanssa.

³⁷ Tällaista denuntiaatiota ei 'pelasta' sekään, että siitä tehdään yhtiön toimesta merkintä osakeluetteloon; ks. läh. ed. tämän luvun alajakso I.3.3.

II.2.3. Denuntiaatio tertiushaltijalle ei kuitenkaan ole tarpeen, jos tämä on antanut haltuunsa uskotusta omaisuudesta sellaisen asiakirjan ('kuitin'), joka oikeusteknisesti edustaa kyseistä omaisuuserää ja sen hallintaoikeutta mm. siten, että asiakirjan haltija ja vain hän on oikeutettu (asiakirjan esittämistä vastaan) saamaan omaisuuserän haltuunsa asiakirjan allekirjoittajalta (omaisuuden tertiushaltijalta). Esimerkkeinä tällaisista esinehallintaa symboloivista asiakirjoista, joihin liittyy juuri mainitun lisäksi eräitä muitakin esineoikeudellisia vaikutuksia, voidaan mainita konossementti, talletusvaraston antama talletustodistus warrantteineen sekä panttilainakonttorin panttikuitti.³⁸ Asian luonnosta johtuen tällainen (eräänlaisen 'juridisen avaimen') tradeerauspanttaus ei ole käytännössä merkittävä osakekirjojen kohdalla, koska osakekirjoja ei tavata 'sijoittaa' sanotunlaisten asiakirjojen osoittamiin (kuljetus-, säilytys- tms.) hallintatilanteisiin (ks. kuit. KKO 1926 II 167).³⁹ Periaatteessa on kuitenkin huomionarvoista se, että jos tällainen hallintatilanne esiintyy, niin kyseisen 'avainasiakirjan' tradeeraus korvaa (paitsi itse osakekirjan tradeerauksen, myös) denuntiaation, joka esineoikeudellisesti ei siis ole tarpeen eikä liioin riittävääkään.

³⁸ Tämän asiakirjatyypin sijoittumisesta arvopaperien luokitukseen ks. *Zitting Arvopaperi* ss. 36—37: »Sen perusteella, millainen sisältö on paperista ilmenevällä oikeudella, voidaan erottaa kolme arvopaperityyppiä. Paperiin voi liittyä 1) oikeus saada tietty rahasumma (esim. juokseva velkakirja, vekseli, shekki ja henkivakuutuskirja), 2) oikeus saada määrätty omaisuus (esim. konossementti ja talletusvaraston antama talletustodistus), tai 3) osuus oikeus (esim. osakekirja).»

Kyseisestä asiakirjatyypistä ks. lähemmin *Zitting Arvopaperi* ss. 173—184 ja Ruotsin osalta *Hult* ss. 140—164, *SOU* 1974: 55 ss. 233—235.

Selvää lienee, että paperin tämänluonteisuus vaatii tuekseen lainsäädäntöä (ks. esim. *WarrA* 15 ja 16 §, huom. 15.5 § ensimmäisen panttauksen osalta) tai ainakin vakiintuneen oikeuskäytännön ja/tai -käsityksen (esim. *PanttilainaA* 3 §:n mainitsema »panttilippu» eli panttikuitti, jonka esineoikeudellisista ominaisuuksista lakiteksti vaikenee). Toisin sanoen tällaisia papereita (paperityyppejä) ei voida luoda pelkin oikeustoimin, joilla omaisuuserän haltuunsa ottava taho sitoutuu luovuttamaan objektin takaisin vain sille, joka voi esittää vastaanotetusta tavarasta nyt annettavan (kuitin- ja luovutussitoutumus)asiakirjan. Näin ollen, mikäli ko. paperi ei ole lain 'tunnustamaa' po. tyyppiä, edellyttää tehokas panttaus denuntiaatiota hallussapitäjälle. — Ks. myös näkökohtia *Serlachius* ss. 392—394 sekä huolintakäytännöstä *KKO* 1972 II 55.

³⁹ Mainituksa oikeustapauksessa tapahtui (tehokas) panttaus siten, että ko. (asunto-)osakkeiden omistaja pantattuaan osakekirjat ensin panttilainakonttorille sen jälkeen tradeerasi saamansa panttikuitin pantiksi (toiselle) velkojalleen. (Tälle

III. NÄKÖKOHTIA OSAKEKIRJASTA TRADITIOKOHTENA

III.1. Alustavaa osakekirjan virheellisyydestä

III.1.1. Kun edellä on ilmennyt, miten olennainen merkitys osakepanttioikeudessa on osakekirjalla⁴⁰ (osakekirjan hallintasuhteen oikealla järjestelyllä), niin on syytä kiinnittää jonkin verran huomiota myös seuraavaan kysymykseen: Voiko osakekirjalla olla tämä olennainen esineoikeudellinen merkityksensä pantinsaajan hyväksi myös siinä tapauksessa, että kyseinen tradeerattava/tradeerattu dokumentti osoittautuisi olevan *osakekirjana puutteellinen tai virheellinen*?

Osakekirjan puutteellisuudella (virheellisyydellä) osakekirjana tarkoitetaan tässä tilannetta, jossa kylläkin itse vastaava osakeoikeus on epäilyksittä pätevä ja jossa ei myöskään esiinny mitään kilpailevaa kaksoiskappaleita tms.,⁴¹ mutta jossa osakekirjaa rasittaa joku sen muotoa, sisältöä tai allekirjoittaja-antajaa koskeva puutteellisuus, niin että asiakirjan pätevyys OYL 3:5:n mukaisena osakekirjana on asetettavissa kyseenalaiseksi.

III.1.2. Kysymys osakekirjaksi tarkoitetun dokumentin mainitunlaisesta pätevydestä/pätemättömyydestä on ennen uutta OYL:ia ollut sääntelemättömässä tilassaan (VOYL:n valetessa) vaikeaselkoinen,⁴² ja tilanne jatkuu näiden 'vanhojen' osakekirjojen osalta ennallaan, OYL:n ollessa vailla taannehtivaa vaikutusta tässä suhteessa (OYLVpL 6 §).⁴³ Jatkossa

syntyi siten toissijainen panttioikeus osakkeisiin, panttilainakonttorin ensisijaisen panttioikeuden jälkeen.)

⁴⁰ Se mitä seuraavassa lausutaan osakekirjasta, koskee vastaavasti myös väliaikaistodistusta (ks. 3:8 i.f. ja Koski—Schultén ss. 157—158), mikäli sellaista yksittäistapauksessa käytetään (osakekirjan edeltäjä-substituuttina).

⁴¹ Osakekirjan ns. duplikaattien yms. päällekkäisyyksien synnyttämiä (panttaus)ongelmia on tarkoitus käsitellä II niteessä.

⁴² Olsson s. 29 luonnehtii tilannetta toteamalla olevan »ytterst vanskligt att, där bestämmelser saknas i bolagsordningen, angiva vad en urkund bör innehålla för att kunna betraktas såsom ett aktiebrev.»

Lähemmin osakekirjasta VOYL:n kannalta ks. esim. Olsson ss. 28—31, Heikonen LM 1950 ss. 210—211 ja Caselius—Heikonen—Huttunen I ss. 31—32 ja 241—243; huomionarvoinen on myös (vanhempaa Ruotsin oikeutta koskeva) esitys Nial ss. 11—13.

⁴³ OYLVpL 6.1 §:n mukaan osakekirja, »joka on pätevä uuden lain tullessa voimaan, säilyttää pätevyytensä sen estämättä, mitä uuden lain» 3:5:ssä, 3:8:ssa ja 4:3:ssa säädetään. Ks. myös HE 1977:27 s. 120.

eli OYL:n kannalta kysymys lienee 3 luvun 5—8 §:n ja näiden säännösten esitöiden ⁴⁴ kautta helpommin hallittavissa, ainakin mitä tulee sellaisiin normaaleina pidettäviin osakekirjoihin, joista tähänastiseen tapaan ilmenee se tai ne osakenumerot, joita osakkeita osakekirja yksilöidysti edustaa. Eräitä (uusia) ongelmia voi sensijaan liittyä (3:5.2:n nyttemmin mahdollistamaan) ns. kokonaisosakekirjaan ⁴⁵; se mitä seuraavassa tullaan tämän alajakson (III) puitteissa lausumaan lähinnä silmällä pitäen em. 'tavallisia' osakekirjoja, näyttää kuitenkin olevan vastaavasti sovellettavissa myös kokonaisosakekirjaan.

III.2. Osakekirjan virheellisyys panttauksen kannalta

III.2.1. Nyt esillä olevassa yhteydessä ei ole riittävää temaattista aihetta ryhtyä lähemmin tutkimaan (sen enempää VOYL:n kuin OYL:n kannalta), milloin tietty osakekirjaksi tarkoitettu dokumentti on tai ei ole pätevä. Jo itse asiakirjan pätevyyden/pätemättömyyden käsite on sellaisenaan problemaattinen — eikä se ole ainoa problemaattinen pätemättömyyden käsite oikeustieteessä! — ja osakekirjan kohdalla jouduttaisiin joka tapauksessa komplisoituun analyysiin: Olisi otettava huomioon toisaalta lukuisa määrä erilaisia ja eritasoisia puutteellisuksia/virheellisyyksiä, mahdollisesti erivahvaisina vaihtelevine (pätemättömyysuuntaisine) seuraamuksineen, ja toisaalta myös lukuisa määrä erilaisia henkilörelaatioita, joissa olisi kaikkea muuta kuin selvää, että osakekirjalle po. suhteissa asetettavat vaatimukset olisivat samat. Ajateltakoon vaikkapa vain toisaalta (yhteisöoikeudellista) relaatiota osakkeenmerkitsijän tai muun omistajan ja osakeyhtiön välillä, ja toisaalta (esineoikeudellista) relaatiota osakepantinsaaajan ja osakkeenomistajan konkurssivelkojien välillä. Näiden kahden relaatiotyypin erimitallisuus (osakekirjan po. pätevyyden kannalta) ilmennee jo seuraavastakin.

Osakkeenomistajan ja yhtiön välisen relaation kannalta on ilmeistä, että osakkeenomistaja on oikeutettu vaatimaan yhtiöltä lain täyttä noudattamista, so. vaatimaan yhtiöltä saadulta osakekirjaltaan täyttää OYL 3:5:n mukaista virheettömyyttä. Jos osakekirja esim. on päiväämätön tai jos sen on allekirjoittanut vain kaksi jäsentä yhtiön viisijäsenisestä

⁴⁴ Ks. HE 1977: 27 ss. 31—33, Koski—Schultén ss. 150—159.

⁴⁵ Tästä käsitteestä ks. ed. ss. 49 ja 74, sekä lähemmin jälj. 10 §.

hallituksesta⁴⁶ tai jos allekirjoittajat ovat vain prokuristeja,⁴⁷ voi osakkeenomistaja 'saattaa pätemättömyyden voimaan' yhtiötä kohtaan vaatimalla korjausta (tarvittaessa osakekirjan vaihtamista uuteen⁴⁸). Ja vastavuoroisesti on tilanteita, joissa yhtiö voi (3:14:n mukaisin) sanktio-tehostein saattaa voimaan osakekirjan tietynlaisen 'pätemättömyyden' (virheellisyiden).⁴⁹

III.2.2. Sensijaan on mainitussa esineoikeudellisessa relaatiassa (osakepantinsaaaja — osakkeenomistajan konkurssivelkojat) vaikea nähdä, miksi pantinhaltijalle koituisi 'pätemättömyysseurauksena' oikeudenmenetys (panttioikeudetta jääminen po. konkurssissa) jonkun sellaisen yhtiön taholta aiheutetun lipsahduksen takia kuin (esim.) että hänelle muutoin kaikin puolin asianmukaisesti pantatusta ja ajoissa tradeeratusta osakekirjasta puuttuu päiväys tai että vain kaksi yhtiön hallituksen viidestä jäsenestä on allekirjoittanut osakekirjan.⁵⁰ Täytyväthän tämänkaltaisesta asiakirjan teknisestä puutteellisuudesta huolimatta myös tällaisen asiakirjan panttitradeerauksella täysimääräisesti kaikki ne rationaalit tavoitteet, joita esineoikeudellisten kollisioiden (kuten po. velkojain kilpailu osakkeesta) kannalta tavataan traditiolle asettaa, etenkin julkisuus-

⁴⁶ Ks. HE 1977:27 s. 32: hallituksen kaikkien jäsenten allekirjoituksia ei vaadita, mutta enemmistön kuitenkin.

⁴⁷ Osakekirjojen allekirjoittaminen ei kuulu »päämiehen liikkeen harjoittamiseen» (sitaatti prokuristin kelpoisuutta säännelleestä TNimiA 24 §:stä sekä sen seuraajasta ProkuraL 2.1 §:stä); näin VOYL:n kannalta Olsson s. 30, eikä OYL ole muuttanut tilannetta, koska 3:5.2:ssa mainittu valtuutus on erityisvaltuutus (»hallituksen siihen valtuuttaman henkilön allekirjoittama»).

⁴⁸ Tämä vaihtaminen mahtuu 3:7.2:n sanamuodon puitteisiin (»tai muu vaihtaminen»); eri asia on, että esitöissä on pidetty silmällä suppeampaa »muuta vaihtamista», koskapa vaihtamiskulujen katsotaan kuuluvan osakkeenomistajan maksettaviksi (HE 1977:27 s. 32, Koski—Schultén ss. 155—156). Tekstissä tarkoitamassani tapauksessa kulut maksaa yhtiö (virheen tekijänä).

⁴⁹ Ks. OYL 3:14, jossa on varauduttu sellaisiin tilanteisiin, missä osakekirja ei (enää) ole vallitsevan yhtiöoikeudellisen tilanteen mukainen: Tällainen osakekirjan pätemättömyys — termin 'pätemättömyys' käyttäminen on kylläkin vähemmän luontevan tuntuista, mikä huomautus kuitenkin koskee ylipäänsä ko. termin käyttämistä osakekirjan po. teknisten yms. puutteellisuuksien kohdalla — on yhtiön taholta 'saattavissa voimaan' voitonjaosta ja osakeantitodistuksen antamisesta pidättymisen muodossa. Ks. myös ed. s. 18 (av. 58).

⁵⁰ Muistutettakoon siitä edellä (av. 41:n kohdalla) asetetusta taustaolettamuksesta, että itse kyseinen osakeoikeus on kiistatta pätevästi syntynyt ja voimassa, ja että kyseisestä osakkeesta ei ole olemassa mitään kilpailevaa dokumenttia.

vaikutuksen tavoittelu (panttauksen ajankohtaa ym. seikkoja koskevine todistelullisine näkökohtineen sekä traditionjälkeisen puuttuvan hallinnan negatiivisine julkisuusvaikutuksineen⁵¹).⁵²

Jo näiden esimerkkipoimintojen kautta esiin tulleet näkökohdat oikeuttavat toteamaan, että *pantinsaaajan esineoikeudellinen suoja ei ole riippuvainen hänelle tradeeratun osakekirjan teknisestä virheettömyydestä*.

Epäilyksiä voi syntyä vain sellaisissa ääritapauksissa, joissa osakekirjaksi tarkoitetun dokumentin virheellisyys osakekirjana on niin ilmeisen silmiinpistävä, että se sellaisenaan jo heti varoittaisi normaalihuolellista maallikkoakin (vähintäänkin jatkotutkimuksiin johtavin tavoin). Tapaukset, joissa dokumentti alittaa tämän kynnystason — voisi sanoa: 'olemattomuuskynnyksen'⁵³ — lienevät kuitenkin sangen harvinaisia, toisaalta koska olennaisesti ja tökerösti virheellisiä 'osakekirjoja' laadittaneen ja emittoitaneen vain harvoin, ja toisaalta siksi, että normaalihuolelliseltakaan maallikolta ei voida vaatia kovin paljoa osakekirjan po. teknisen puolen tutkistelun suhteen.⁵⁴ Asiaan vaikuttaa myös ko. yhtiön

⁵¹ Puuttuva hallinta on 'varoitusta' sivullisille ja ehkäisee siten kaksoisdisponointiyrityksiä ja myös (perinteisen dogmin mukaan) liiallisen henkilöluoton saantia; tämän dogmin kritiikistä ks. ed. s. 124 av. 69.

⁵² Niistä tavoitteista, jotka perinteisten irtaimistopanttauksellisten oppilauseiden mukaan motivoivat traditiovaatimuksen, ks. ed. s. 158 av. 1 main. kirjallisuus.

⁵³ Varsinaisesta osakekirjan olemattomuudesta (ineksistenssistä) on tietysti kysymys vasta silloin, kun yhtiössä ei ole laadittu minkäänlaisia osakekirjoja (edes virheellisiäkään). Tällaisten osakekirjattomien osakkeiden panttaamisesta ks. jälj. 11 §.

Tekstissä mainitunlainen 'epävarsinainen' olemattomuus (kysymyksineen 'kynnysrajan' vetämisestä) voi tulla esiin hyvinkin monenlaisten juridisten dokumenttien yhteydessä (esim. vekseli, testamentti, perukirja; ks. viimeainitun osalta Aarnio Perintöoikeus ss. 75—76: PK 20:9.2:n tarkoittamat ei-liian-suuret virheet ja toisaalla perukirja, joka on »niin vaillinainen, ettei sen voida katsoa täyttävän lailliselle perukirjalle asetettavia vaatimuksia»). Sanan 'olemattomuus' käyttämisen ei pidä johtaa näissä tapauksissa mihinkään 'ontologisiin' pohdiskeluihin realistisen oikeusseuraamusharkinnan sijasta ja kustannuksella.

⁵⁴ Mikäli ao. henkilö (pantinsaaaja) ei ole maallikko, on vaatimustaso periaatteessa korkeampi (ks. ed. s. 107 av. 34), mutta ei tällöinkään nouse käytännössä merkittäväksi kuin enintään uusien osakkeiden ja/tai uusien osakekirjojen kohdalla (ks. tästä ikätekijästä lähemmin heti jälj. s. 178 av. 55 ja 56). — Uusien asunto-osakekirjojen osalta todettakoon, että tietynasteista takuuta asiantuntevasta valmistamisesta merkitsee RS-järjestelmä vaatimuksineen Suomen Pankin

ja osakkeen ikä, siten että jos osakekirja (ja siten myös osake ja niinmuodoin myös yhtiö itse) on vähänkin vanhempi, niin 'varuillaanolevolliisuus' on minimaalinen.⁵⁵

Tässä ei ole aihetta ryhtyä enemmälti tutkimaan, missä tuollainen erittäin karkean virheellisyyden (olemattomuuden) raja kulkisi,⁵⁶ sillä myös karkeiden virheiden kohdalla voidaan perustellusti kysyä, onko sellaisenkaan takia evättävä ao. pantiksi saajalta esineoikeudellista suojaa hänen muutoin täysin asianmukaisesti syntyneeltä panttioikeudeltaan (esim. osakkeenomistajan konkurssissa tai kollisiossa sellaisen primuksen kanssa, joka on laiminlyönyt vaatia ko. 'osakekirjaa' edes nähtäväkseen saati hallintaansa). Panttioikeudellisen traditiovaatimuksen perusteiden pohjalta ei nähdäkseni olekaan asiasyitä po. suojan epäämiseen, eikä sitä

setelipainon toimittamasta painatuksesta, vaatimus joka pankkikäytännön omaksuman kannan johdosta on osakekirjojen pantiksi kelvataksaan täytettävä sellaisessakin 1.5.1972 jälkeen rekisteriin merkityssä asunto-osakeyhtiössä, joka ei kuulu RS:n piiriin. Ks. lähemmin jälj. 17 § I.2.1, eritt. s. 410 (av. 3—4 kohdalla).

⁵⁵ Vain uusien osakkeiden (ja silloinkin lähinnä vastaperustettujen yhtiöiden) kohdalla voinee joskus tulla kyseeseen huomion kiinnittäminen esim. siihen, ovatko ko. uusien osakekirjojen allekirjoittajat vielä/jo/lainkaan yhtiön hallituksen jäseniä, tai onko toiminimi oikein kirjoitettu, jne.

⁵⁶ Otettakoon kuitenkin pari esimerkkiä, joissa virhe on sinänsä sangen merkittävä, mutta joissa kuitenkin ei näytä perustellulta puhua olemattomuudesta, ts. käsitellä tilanteita, ikäänkuin osakekirjoja ei olisikaan:

A. Yhtiö on perustettu vuosikymmeniä sitten ja sen nyt käsillä olevat osakekirjat ovat tuolloin emittoituja 'alkuperäisdokumentteja', jotka vastaavat yhtiöjärjestyä edelleenkin ja jotka ovat olleet nämä vuosikymmenet häiriöttömässä osakevaihdannassa. Jos sitten nyttemmin ilmeni, että ne henkilöt, jotka tuolloin olivat nämä edelleenkin 'kurantit' osakekirjat yhtiön nimissä allekirjoittaneet, eivät olleetkaan olleet siihen juridisesti kelpoisia (he olivat esim. sellaisia yhtiön perustamisessa merkittävällä tavalla mukana olleita keskeishahmoja, joista kuitenkin kukaan ei — ainakaan juuri osakekirjojen laatimis- ja emittointiajankohdasta — ollut yhtiön asianomaisen orgaanisen henkilön virallisessa asemassa), niin tämä ei voine enää vaikuttaa ko. osakekirjojen saavuttamaan statukseen (voisi ehkä puhua ajan kulumisen ratihabitioivasta vaikutuksesta). Jos sensijaan kysymys olisi juuri viikko sitten kaupparekisteriin merkitystä osakeyhtiöstä, tilanearvio voisi olla toinen, mikäli kelpoisuutta vailla oleva henkilöryhmä laatisi ja allekirjoittaisi tällaisen vastaperustetun yhtiön osakekirjat.

B. Osakekirjat ovat muuten täysin asianmukaiset tekstiltään ja allekirjoituksiltaan jne., mutta ne on painettu muussa (kirja)painossa kuin Suomen Pankin setelipainossa, jossa ne yhtiöjärjestyksen määräyksen mukaan (kuten RS-järjestelmässä) olisi ollut painettava.

vaadi myöskään kilpailevien velkojien tai primus-saajien sellainen intressi, joka motivoisi kollision ratkaisemisen heidän edukseen.⁵⁷

III.2.3. Lopuksi todettakoon pantinhaltijan ja virheellisen osakekirjan suhteen, että pantinhaltijalla tuskin on itsenäistä oikeutta vaatia yhtiötä korjaamaan puute (esim. tarvittaessa osakekirjan vaihtamalla). Tämä oikeus kuuluu selvästikin vain osakkeenomistajalle (arg. OYL 3:5 ja 3:7), mutta pantiksipanijana tämä lienee velvollinen sopimuskumppanin (pantinsaajan) sitä vaatiessa kääntymään yhtiön puoleen (esim. käyttämällä valtuutettunaan tähän suostuvaa pantinsaajaa) korjauksen aikaansaamiseksi. Tämä vaatimus ei ylitä sitä yleistä, panttaussopimussuhteissakin vallitsevaa lojaliteettivelvollisuutta, jollaista voidaan pitää kirjoittamattomanä yleisenä sopimussuhdeoikeudellisena standardina.⁵⁸ Koituuhan sitäpaitsi korjauksesta saatava etu jatkossa myös osakkeenomistajan itsensä hyväksi.

⁵⁷ Muistettakoon, että tilanteessa ei oleteta esiintyvän mitään kilpailevaa (duplikaatti- tms.) dokumenttia. Kaksoisdokumenttitilanteissa voi jo olla aivan toisella tavoin syytä antaa relevanssia sille, mitä normaalihuolellisen pantinsaajaehdokkaan tms. olisi pitänyt osakekirjan ulkoisen asun 'varoittamana' tutkia. Tätä problematiikkaa sivutaan käsiteltäessä (toisessa yhteydessä, ks. av. 41) duplikaatti- yms. konflikteja.

⁵⁸ Ks. tästä lojaliteettiperiaatteesta sopimussuhteissa ed. s. 81 av. 13 ja lähemmin jälj. VI pääjaksossa.

8 §

ERÄITÄ VAKUUSKÄYTÄNNÖN RUTIINEJA

I. PANTTAUKSESTA VAKIOSOPIMUSLAUSEKKEENA

I.1. Alkusana

Osakepanttauksen normaalitilanteiden pääsääntöjä esittelevän II pääjakson lopuksi otetaan vielä esiin valittuja, osakepanttauksen(kin) kannalta huomionarvoisia kohtia vakuuskäytännössä yleisesti esiintyvistä (ellei suorastaan normaali-) menettelyistä. Vakuuskäytännöllä tarkoitan tällöin etenkin organisoidun luotonannon piirissä noudatettuja rutiineja (mm.) osakkeiden pantkisiotossa.¹

Tarkasteltavien kohteiden valinta ja tarkastelun näkökulma seuraa vassa määräytyvät sen mukaan, mitä jo pääjakson alussa johdannollisesti on esitetty (ss. 70—71). Pyrin siten pääsääntöjen esittelyyn tilanteissa, joilla on yleis-panttioikeudellinen (eikä vain spesiaalinen osakepanttauksellinen) tausta, eräänä sovellutusalueenaan siis kuitenkin myös panttioikeus osakkeeseen.

Ensiksi otan esiin luotto- ja vakuuskäytännön vakiosopimusehdot käteispanttauksessa (alajakso I.2.). Senjälkeen (jakso II) kiinnitän huomiota sellaiseen järjestelyyn, jossa panttaus 'puetaan' luovutuksen (omistuksen siirron) muotoon; yleiseen vakuusluovutusproblematiikkaan ei kuitenkaan ole siinä tarpeen paneutua, vaan tarkastelukulma rajataan siihen osakepanttauksessa yleiseen vakuuskäytännön mukaiseen järjestelyyn, että pantkisiapanija jo pantattaessa merkitsee osakekirjalle avosiirron.

¹ Organisoidun luotonantotoiminnan ne osakepanttausrutiinit, jotka ovat spesiaalisesti ominaisia RS-järjestelmälle ja sen mukaisille rakentamismuutoksille erityistilanteille, soveltuvat paremmin käsiteltäväksi muualla kuin esillä olevassa, yleisluontoisille panttioikeuskysymyksille ja -säännöille rakentuvassa pääjaksossa. RS-osakepanttausta käsitellään jälj. 16—19 §:ssä.

I.2. Vakiosopimusehtoinen yleispanntaus

I.2.1. Vakiosopimuksiin liittyvä tarkastelu tässä tutkimuksessa ja sen tässä kohdassa on syytä rajata *rahallaitosten yleisissä vakiolomakkeissa* käytettäviin panttausehtoihin ja niissä niihin kohtiin, jotka ovat relevantteja panttioikeuden perustamista (syntyä ja ulottuvuutta) ajatellen; panttioikeussuhteen odotus- ja selvitysvaiheiden piiriin kuuluvilta osiltaan vakiosopimusehtoja sivutaan myöhemmin asianomaisissa yhteyksissä.² Tässä ei myöskään ole syytä kajota siihen 'ylemmän tason' ongelmakenttään — varsin monitahoiseen — joka käsittää vakiosopimusten (standardisopimusten, »typavtal», »massavtal», »allmänna avtalsvillkor» jne.) juridiiikan peruskysymykset 'yleisine oppeineen'.³

Rahallaitosten käyttämistä vakiosopimuksista⁴ ovat nyt esillä olevalta kannalta keskeisimmät tyypit toisaalta erillinen (so. asiakirjana itsenäinen) yleispanntaussitoumus sekä toisaalta ne panttiklausuulit, jotka muodostavat (merkittävän) osan niistä yleisistä luottosopimusehdoista, mitkä on painettu velkakirjalomakkeeseen (ns. lainan ollessa kyseessä) ja shekki-luottosopimukseen (sovittaessa luotollisen shekkitilin muodossa annettavasta luotosta). Kaikissa näissä lomaketyypeissä on vakuusobjekti käsitelty ao. valmiiksi painetuissa lausekkeissa irtaimena käteispanntina erottelematta mitään lähempiä objektityyppejä (esim. reaalisineet, arvopaperit, kiinnitetyt velkakirjat), mihin nähden ei lienekään huomauttamista osakepanntauksen normaalitapauksen (osakekirjan käteispanntauksen) kannalta.

I.2.2. Sellaisena näihin vakuuskäytännön vakioehtoihin liittyvänä kysymyksenä, joka on yleis-panttioikeudellisesti merkittävä ja joka samalla huomionarvoisesti ilmenee myös osakepanntauksessa, voidaan ennen kaik-

² Näihin kysymyksiin tullaan II niteessä.

³ Tältä osin viitattakoon yleisesti *Taxell Avtal* ss. 37—46, *Wilhelmsson* ss. 373—377 ja 387—389 (viittauksineen), *Godenhjelm* ss. 32—34 ja Ruotsin osalta SOU 1974: 83 ss. 25—163, *Bernitz* (passim).

⁴ Seuraavan tarkastelun pohja-aineistona ovat olleet ne velkakirja-, yleispanntaus- ym. lomakkeet, jollaisia nykyään käytetään maamme kahden suurimman liikepankin ja osuuspankkiryhmän piirissä; näiden kolmen tahon po. vakioehdot poikkeavat vain sangen vähän toisistaan eo. kohdiltaan. Ks. myös *T. Rissanen* OT 1978: XI ss. 369—379.

Ruotsin vastaavasta rahallaitosten vakioehtokäytännöstä ks. *Rabe* ss. 15—18, 21—27 ja 101—105 ja *Walin* ss. 77—78, sekä kaavakekokoelmaa *Holmström* ss. 101—104 ja 114—116.

kea mainita ns. yleispanntauksen (*yleispanntauslausekkeen*) sitovuuden laajuus.

Yleispanntauslausekkeen⁵ muotoiluista rahalaitoskäytännössä todettakoon esimerkin omaisesti seuraavaa. Jos luotonsaaja itse antaa pantin (esim.) tietyn velkakirjalainan yhteydessä, hän samalla sitoutuu siihen, että nyt annettu pantti on myös kaikkien niiden sitoumusten ja saatavien vakuutena, joista hän nykyään on pankille vastuussa tai joista hän vastedes saattaa joutua pankille vastuuseen ennen kuin luotto on täysin maksettu. — Mitään rajoitusta ei siis mainita siihen suuntaan, että muilla mahdollisilla velkavastuilla tulisi olla joku asiallinen liityntä nyt annettuun luottoon; näin ollen myös muilta velkojilta pankille siirtyneet tai vastedes siirtyvät saamiset voivat tulla kyseeseen. Mikäli pantin antaa muu kuin luotonsaaja itse, rajoittuu kuitenkin pantin vakiosopimusehtoinen vastuu vain kyseiseen velkakirjaan (tms. yksilöityyn sitoumukseen) perustuviin luotonsaajan vastuihin, ellei erikseen ole toisin sovittu. — Erillinen yleispanntauskaavake tapaa sisältää samankaltaiset ehdot, tietysti sillä formulointierolla, että panntausklausuuli ei ala viittauksella mihinkään tiettyyn luottoon, vaan mahdollisimman ei-yksilöidysti (»Kaikkien niiden sitoumusten ja muiden saamisten vakuudeksi, joista ... on tai vastedes tulee olemaan pankille vastuussa» jne.).

Yleispanntauslausekkeen mukaisen panttivastuun tällainen laajuus herätti kritiikkiä jo 1930-luvulla velkakirjalainsäädäntöä valmisteltaessa ja VKL 8 §:n kaltaista kohtuullistamissäännöstä suunniteltaessa,⁶ ja kriit-

⁵ Yleispanntauslauseketta ja -problematiikkaa ei tässä yhteydessä ole syytä käsitellä kaikilta haaroiltaan. Eräiden nyt sivuutettavien näkökohtien osalta viittaa esitykseeni *Havansi* Vakuus ss. 17—23.

⁶ Ks. KM 1936:1 ss. 47—48, eritt. s. 48 av. 1.

Tässä yhteydessä ei ole aihetta puuttua sellaiseen suuren luokan varallisuus-oikeudelliseen (ja laajemminkin yksityisoikeudelliseen) periaatekysymykseen kuin kysymykseen (VKL 8 §:n ynnä muiden lukuisten, jatkuvasti lisääntyneiden säännösten omilla alueillaan ilmaisevan) yleisen sopimusoikeudellisen sovittelu- eli kohtuullistamissäännön voimassaolosta jo de lege lata, huolimatta nimenomaisen lainkohtatuen puuttumisesta (Ruotsissahan on 1. 7. 1976 alkaen tällainen lainkohta olemassa oikeustoimilain 36 §:ään sijoitettuna; ks. SOU 1974: 83 ss. 193—199, *Bernitz* ss. 50—63). Viitattakoon vain viimeisimpään laajaan po. problematiikkaa koskevaan esitykseen *Matti Norri* Vallitseeko Suomen sopimusoikeudessa kohtuuttomien ehtojen sovittelusääntö? OT 1977: X ss. 125—183; omalta osaltani viittaa *Havansi* s. 246 av. 127. Ks. myös *T. Rissanen* OT 1978: XI ss. 382—388. De lege ferenda todettakoon, että meilläkin valmistellaan yleistä, OikTL:iin sisällytettävää sovittelusäännöstä (uusi 36 §).

tisyys on ilmeisesti vain vahvistunut tultaessa 1970-luvun loppuun, johon mennessä ja jolloin heikomman sopimuspuolen suojalainsäädäntö, kuluttajansuojanormisto oireellisimpänä ilmentymänään, on voimakkaasti kehittyntä, heijastuen myös 'luotonkuluttajien' hyväksi ainakin asenteissa ja ilmeisesti myös uuden lainsäädännön kautta.⁷

Yleispanntauslausekkeen osalta kritiikki näyttää kohdistuneen etenkin siihen, että pantti asetetaan vastuuseen sellaisistakin luotonantajalle siirron kautta tulleista (ja jopa vasta jatkossa ehkä siirtyvistä) saatavista, joilla alkuperäisen velkojan kädessä ei ole ollut kyseistä panttietua ja joilla lisäksi useimmiten ei alunperin ole ollut mitään hyväksyttävää konneksiteettia yleispanntin antajan ja saajan välisen perussuhteen kanssa. Hyväksyttävä konneksiteetti saattaa sitäpaitsi joskus puuttua silloinkin, kun luotonantaja-pantinsaaaja on alkuperäinen velkoja.^{8, 9}

Kritiikkialttiista kohdistaan huolimatta voitaneen luottokäytännön vakiinnuttamia yleispanntauslausekkeitä pitää lähtökohtaisesti pätevinä,

⁷ Varsinainen kulutusluottolaki on tosin vasta valmisteilla (KM 1977:30). Rahalaitosluottojen 'kuluttajien' (käyttäjien, joihin tällä kohtaa — toisin kuin kuluttajansuojalainsäädännössä — luetaan myös elinkeinonharjoittajat ja muut ei-kuluttajat) tehostunut lainsäädännöllinen suoja on sensijaan jo tullut voimaan 1.1.1979, pankkilainsäädännön osittaisuudistuksen yhteydessä, mistä ks. läh. heti jälj. av. 11.

Itse KSL ei sitä vastoin ole varsinaisesti luotonsaaajia suojaava laki, paitsi jos tietty luottomuoto voidaan katsoa kulutuspalveluksi ja luotonsaaaja kuluttajaksi (luotonantajan puolestaan ollessa elinkeinonharjoittaja); näillä kriteereillä ainakin osamaksukauppa ja muut sellaiset kulutusluottojärjestelyt tulevat kuulumaan KSL:n (lähinnä 2—4 lukujen) soveltamisalaan, ks. *Kivivuori—Schultén—Sevón—Tala* ss. 93 ja 103. Rahalaitosten osalta todettakoon, että joskin niiden eräät palvelumuodot ovat kulutuspalveluksia KSL:n mielessä, niin itse varsinainen antolainastoiminta ei sellaista ilmeisestikään ole, ks. OikM 1974:12 ss. 3, 142—143 ja 392, *Kivivuori—Schultén—Sevón—Tala* ss. 28—29 ja 103 sekä s. 19 (Sevón) ja s. 83 (Schultén) teoksessa *Kuluttajansuoja, LML-koulutus 23* (Helsinki 1978). Ks. myös KM 1976:66 ss. 19—21.

⁸ Esitetyistä konneksiteettia koskevista näkökohdista ks. esim. KM 1936:1 s. 48 av. 1, *Hakulinen* s. 83, *Caselius—Rautiala* s. 247, SOU 1974:83 ss. 186—187, *Walén* ss. 70 ja 77—78, *Rabe* ss. 23—26. Ks. myös KKO 1962 II 138 (pantinomistajan väite, jota prosessuaalisista syistä ei käsitelty).

⁹ Huomattakoon, että yleispanntausklausuulin lähisukulaiseksi funktioltaan katsottava ns. kytkentäehto vakuusjärjestelynä osamaksukaupoissa on nimenomaan kielletty (OsamKL 7.2 §), ks. esim. *Hakulinen—Raninen* ss. 62—66, SOU 1974:83 s. 185, *Walén* s. 77.

ja monesti ne ovat sangen käytännöllisiä ja järkeviä kummankin (tai kaikkien kolmen) tahon kannalta. Kun lauseke kuitenkin saattaa sanamuotonsa mukaisessa koko laajuudessaan kirjaimellisesti sovellettuna merkitä in casu laatijalleen eli pantinsaajataholle kohtuuttomaksi osoittautuvaa etua 'ei-laatijan' (pantinantajan) kustannuksella,¹⁰ niin VKL 8 §:n tarjoama (mm. juuri yleispanttauslausekkeitä silmällä pitäen valmisteltu) sopimusehdon sovittelu- eli kohtuullistamismahdollisuus muodostaa merkittävän periaatteellisen rajoituksen ko. panttaussitoumusten sitovuudelle. Vieläkin pitemmälle rajoittavaksi — verrattuna VKL 8 §:n edustamaan, pantinantajan henkilökohtaista kanneaktiviteettia vaativaan ja jälkikäteiseen in casu -harkintaan perustuvaan normitekniikkaan — voi muodostua pankkilainsäädännön äskettäisen osauudistuksen sisältämä vakiosopimusehtojen kontrolli pankkitarkastusviraston taholta.¹¹

I.2.3. Näiden juuri mainittujen rajoituskeinojen (VKL 8 §, pankkitarkastuskontrolli) käyttötarvetta saattaa esiintyä osakepanttauksessa etenkin sillä osakepantin tyypillisellä ja tärkeällä osa-alueella, jonka muodos-

¹⁰ Tämä erivoimaisuus ja siihen liittyvä vakioehtojen laadinnan jääminen vain toisen osapuolen valtaan ovat tunnetusti keskeisiä ongelmalähteitä tällä sopimusjuridikan aina vain tärkeämmäksi käyvällä alueella. Eräänä keinona heikkomman osapuolen aseman parantamiseksi mainittakoon tässä yhteydessä iskulause »in dubio contra proferentem (stipulatorem)»: laatijataho on tulkinnallisissa epäselvyyksissä kärsivä sopimusehdon tulkinnanvaraisuudesta. Ks. tästä periaatteesta esim. *Wilhelmsson* ss. 375—377 (kirjallisuusviittauksin), *Bernitz* ss. 31—34; oikeuskäytännöstä on erityisesti mainittava KKO 1978 II 126 (ks. DL 1979 B ss. 1—5), jossa äänin 3—2 on ko. periaatetta korostettu nimenomaisin perustelumaininoin.

¹¹ Ks. L 678—681/31.8.1978, joista esimerkkinä siteerattakoon LiikePL:n uusi 42 b §: »Liikepankin on toimitettava pankkitarkastusvirastolle sen määräämässä laajuudessa pankin ja sen asiakkaan välisissä sopimuksissa käytettävät kaavakkeet. Mikäli pankkitarkastusvirasto katsoo, että kaavakkeeseen sisältyy kohtuuton ehto, valtiovarainministeriö voi pankkitarkastusviraston esityksestä kieltää tällaisen ehdon käytön.» (Samoin KiinLPL 42 b §, SäästöPL 53 b § ja OsuusPL 45 b §; postipankki ei ole pankkitarkastusviraston valvonnassa eikä siten muodollisesti po. rajoituksen alainen, mikä ei kuitenkaan merkinne, että se voisi pätevästi käyttää kiellettyä ehtoa.)

Ks. selostetun säännöksen taustasta KM 1976:66 ss. 19—21 sekä (mm. yleispanttausehdon vaarallisuudesta mainintoja sisältäneitä) pankkitarkastusviraston ylijohtaja *Jussi Linnamon* haastattelulausuntoja HS 8.7.1976 ja Osuuspankki-lehti 1978:5 s. 5. Ks. myös *Kivivuori—Schultén—Sevón—Tala* ss. 103—104, *T. Rissanen* OT 1978:XI ss. 393—396.

taa asunto-osakkeen pantiksiapano. Seuraavat kuvitellut esimerkkityypit valaissevat tavallisimpia sellaisia osakepanntaustapauksia, joissa pantin-saajan täysimittainen nojautuminen yleispanntauslausekkeen sanontoihin voi oikeuttaa (etenkin VKL 8 §:n mukaisen) reaktion.

1) A menee takaukseen ystävänsä B:n saamasta luotosta; myöhemmin A ottaa asunnon oston rahoittamiseksi lainan samalta luotonantajalta, jolloin ko. lainoitettavat asunto-osakkeet annetaan vakiosisältöisin yleispanntausehdoin pantiksi. Jos luotonantaja sittemmin, suoritushäiriön aktualisoiduttua B:n kohdalla, aikoo käyttää asunto-osakepantin em. takausvastuun realisoinniseksi, voidaan in casu pitää mahdollisena VKL 8 §:n soveltamista kyseisen asunto-säästäjän hyväksi.¹²

2) A on saanut asuntolainan ko. asunto-osakkeiden ollessa luotonantajalla normaalein vakiosopimusehdoin panttina. A, joka on yrittäjä, käyttää samaa rahalaitosta yritykseensä liittyvissä rahaliikenne- ja rahoitusasioissa. Jos luotonantaja aikoo nojautua asunto-osakkeiden yleispanntauslausekkeeseen niiden (etenkin vasta asuntolainaa myöhemmin syntyneiden) saamistensa osalta, jotka perustuvat A:n sanottuun yrittäjätoimintaan, voidaan saamisen konneksiteetin riittävyys asettaa in casu kyseenalaiseksi VKL 8 §:n kannalta.¹³

3) Puolisot A ja B ovat saaneet yhteisen luoton (johonkin perheliitännäiseen tarkoitukseen kuten asuntorahoitukseen) ja pantanneet sen vakuudeksi, tavanomaisin yleispanntauslausekkein, yhteisesti murto-osin omistamansa asunto-osakkeet. Myöhemmin, avioliiton purkautumisen aktualisoiduttua, A velkaantuu samalle luo-

¹² Tässä »in casu» merkitsee mm. sitä, että VKL 8 §:n soveltamisen todennäköisyys vähenee (esim.), jos luotonantaja oli asuntoluoton myöntämisen yhteydessä A:lle erityisesti huomauttanut, että velkakirjan takasivulle painettuihin yleisiin lainaehtoihin sisältyvä yleispanntauslauseke tarkoittaa myös sanottua vanhaa takausvastuuta. — Ks. vertailun vuoksi esim. *Holmström* s. 101, josta ilmenee Ruotsin rahalaitoskäytännön vakiosopimusten jo etusivulla ja typografisesti näkyvällä tavalla 'varoittavan' pantinantajatahoa panttivastuun laajuusmäärittäviä yms. koskevista takasivun (tms.) liitännäisklausuuleista.

¹³ Esimerkit 1 ja 2 ovat mukaelmia *Jan Hellnerin* esittämistä tapauksista (ks. *SOU* 1974: 83 ss. 186—187). Jälkimmäisen osalta ei nähdäkseni ole esitettävissä aivan yhtä vahvoja perusteita kuin edellisen kohdalla VKL 8 §:n sovellettavuuden tueksi, koska päävelallinen on jälkimmäisessä esimerkissä koko ajan sama henkilö, joka sitäpaitsi yrittäjänä on 'maallikkoa' laajemmin velvollinen osamaan varautua pääluotonantajansa vakuustarpeiden ja -vaatimusten 'ulottuvaisuuteen'. Ruotsissa tilannearvion lähtökohdat (2-esimerkissä) lienevät pantinantajalle hiukan meikäläisiä edullisemmat, ks. *Rabe* ss. 23—27 ja *Walén* ss. 77—78.

tonantajalle lisää, omien »erityisten tarpeiden tyydyttämiseksi» (sitautti: AL 55 §). VKL 8 §:n soveltaminen tulee kyseeseen, jos luotonantaja katsoo pantatut osakkeet kokonaisuudessaan pantiksi myös sanotuista A:n myöhemmistä 'yksityisistä' luotoista,¹⁴ katsoen olevansa oikeutettu ryhtymään panttirealisaatioon¹⁵ (vaikka B esim. olisi tarjonnut asuntolainan loppuosan ennaaikaista maksua koko pantin lunastukseksi).

4) A, joka on osakkaana yrityksessä Y1, ja hänen puolisonsa B omistavat yhteisesti eräät asunto-osakkeet. Tukeakseen yritystä A ja hänen pyynnöstään myös B allekirjoittavat yrityksen luotonantajan hyväksi ko. asunto-osakkeita koskevan yleispanttauslomakkeen, jonka ao. kohta on laadittu seuraavasti:

»Pantiksi kaikista sitoumuksista ja veloista, joissa allekirjoittanut tai joku meistä

(jos pantti annetaan myös jonkun muun kuin pantinantajan sitoumuksesta, merkitään asianomaisen nimi tähän:)

tai

on nyt tai vastaisuudessa erikseen tai yhdessä muiden kanssa yllämainitulle luotonantajalle, allekirjoittanut antaa tälle seuraavat arvopaperit:»

Yrityksen nimi (Y1) merkitään yllä olevan sitaatin »tai»-alkuile tyhjälle riville varattuun tilaan. — Myöhemmin A menee ko. luotonantajan hyväksi takaussitoumukseen erään toisen yrityksen (Y2) veloista. Aikanaan, kun kaikki Y1:n velat on asianmukaisesti hoidettu pois, B pyytää luotonantajaa palauttamaan em. asunto-osakekirjan. Jos tämä katsoo, että em. yleispanttausmuotoilun mukaan asunto-osakkeet ovat B:inkin osuudelta panttina A:n antaman

¹⁴ Tällainen panttivastuun ulottaminen lienee ajateltavissa torjuttavaksi jo panttausklauusulin itsensä tulkinnan nojalla, jos luotonantaja on laatimaansa ko. lomakkeeseen sisällyttänyt (rahalaitoskäytännössämme tavanomaisen, ks. s. 182) panttaajaetuisen lausekkeen, jonka mukaan muun kuin velallisen itsensä antama pantti on vakuutena vain kyseiseen velkakirjaan (tms.) perustuvasta velkavastuusta. Sillä vaikka puoliso B tässä onkin ko. velkakirjassa (toisena) velallisena, niin hänet lienee kuitenkin katsottava vieraspantin antajaksi nyt po. mielessä oman osakeosuutensa osalta suhteessa niihin em. A:n ottamiin luottoihin ym. velkavastuuihin, jotka jäävät sanotun asuntoluottosuhteen ulkopuolelle.

¹⁵ Todettakoon, että huomioon ottaen ko. pantattujen asunto-osakkeiden muodostaman kiinteän taloudelliskäytännöllisen kokonaisuuden (huoneisto) on B:n kannalta joka tapauksessa sangen hankalaa jo se, että (edes) A:n omistama osuus ko. osakkeista (esim. 1/2) voi tulla panttirealisaatiossa myydyksi, sillä ellei B pysty tässä realisaatiomyynnissä ostamaan ko. osuutta itselleen, on käsillä vaara, että syntyy sellainen 'ulkoaviollinen' yhteisomistussuhde, jossa toinen osapuoli järjestää YhtOmL 9.2 §:n tuella koko kyseisen osakekokonaisuuden myynnin yhteisomistussuhteen purkamiseksi (ks. ed. s. 44 av. 134).

Y2-takauksen vakuudeksi (josta takauksesta B ei ehkä tiedä mitään), näyttää VKL 8 §:n sovellettavuus jokseenkin selvältä.

I.2.4. Viipymättä enempää panttausten vakiosopimusproblematiikassa voidaan edellä esitetyn nojalla päätyä toteamaan, että *erityisesti asunto-osakkeen panttauksessa* (ja eritoten puolisoiden meillä tavallisen yhteisomistuksen kohdalla) on jo panttioikeutta perustettaessa otettavissa ja otettava huomioon VKL 8 §:stä johdettavissa olevat rajoitukset vakiosopimuslausekkeen kirjaimen mukaiselle panttivastuulle. Sillä vaikka VKL 8 § -tyyppiset sovitteluratkaisut tehdään vasta ex post ja vain kyseisen yksittäistapauksen erityispiirteiden — ja joskus vasta jälkikäteisesti muuttuneiden olosuhteiden aiheuttamien erityispiirteiden — nojalla kasuaalisina kohtuusratkaisuina, niin panttausvakioehtojen osalta on kyllä mahdollista suorittaa jo etukäiteistä (mieluiten siis jo lomakesuunnittelu-vaiheessa) ja yleissovelteistakin arviointia jonkun lauseketyypin kestävyydestä »ilmeisesti hyvän liiketavan vastainen tai muutoin kohtuuton» -kriteerin valossa.¹⁶

Toisin kuin VKL 8 §:n kaltainen, 'vain' yksittäistapauksellisesti, jälkikäteisesti ja individuaalisesta reagointiaktiivisuudesta riippuvasti vaikuttava suoja voi äskettäin voimaan saatettu pankkitarkastusviraston vakiosopimuskontrolli¹⁷ vaikuttaa ehtotyyppikohtaisesti, etukäteisesti ja kollektiivireagoinnilla eli tähänastista tehokkaammin (mm.) panttausvakioehtoihin, osin ehkä taannehtivastikin.¹⁸

¹⁶ KSL merkitsee tässä suhteessa edistysaskelta mahdollistaessaan, paitsi (kuten VKL 8 §:kin) yksittäisen sopimuksen kasuaalisen jälkikäteisen kohtuullistamisen (ks. KSL 4:1 ja esim. *Kivivuori—Schultén—Sevón—Tala* ss. 113—122), myös kollektiivisesti ehtotyyppikohtaisen ja preventiivisesti vaikuttavan torjumisen viranomaisaloitteisesti, KSL 3 luku.

¹⁷ Ks. siitä ed. av. 11 (pankkitarkastusvirasto—valtiovarainministeriö).

¹⁸ Sanotunlainen viranomaistoimintoinen kollektiivireagointi tietynsisältöisen ehdon kieltoineen voi de facto omata taannehtivaa vaikutusta sikäli, että ehdon nyttemmin tapahtunut kollektiivinen kieltäminen toki on vahva indisio siitä, että ko. ehto myös nyt tarkasteltavassa yksittäisessä, ennen kiellon antamista solmituun vakiosopimukseen perustuvassa tilanteessa johtaa kohtuuttomaan tulokseen. Ehdottoman ratkaiseva tämä 'indisiovaikutus' ei toki ole (ja monin verroin vähemmän on aihetta päätellä päinvastaisuuntaisesti eli että tietty vakiosopimusehto ei käy in casu sovittelu VKL 8 §:n nojalla, koskapa tätä ehtolauseketta ei ole kollektiivisesti kielletty!); ks. näihin yksittäiskohtuuttomuuden ja kollektiivikiellon välisiin riippuvuuksiin ja riippumattomuuksiin liittyen esim. *Kivivuori—Schultén—Sevón—Tala* ss. 113—114 ja 121—122.

II. AVOSIIRROSTA OSAKEPANTTAUKSESSA

II.1. Avosiirrosta osakepanttauksessa: yleistä

II.1.1. Toinen luottokäytännössä sangen yleinen menettelyrutiini, joka on syytä ottaa esiin tarkasteltaessa panttioikeuden normaalia perustamista osakkeeseen, on avosiirron merkitseminen osakekirjalle: Panttaaja-osakkeenomistaja kirjoittaa tradeerattavalle osakekirjalle avosiirron, ikään kuin kyseessä olisi omistuksen siirtäminen eikä vain panttaus.

Tällainen organisoidussa luotonannossa varsin tavallinen menettely tähtää pantinhaltijan realisointioikeuden myöhemmän eventuaalisen käytön helpottamiseen siltä varalta, että osakepanttiin jouduttaisiin konkreettisesti turvautumaan eli se myymään. Blanco-siirtohan yksinkertaistaa olennaisesti osakkeen (osakekirjan) myyntiä¹⁹ legitimoidessaan haltijan mm. luovutukseen oikeutetuksi.²⁰ Siirtomerkinnän puuttuessa joutuisi osaketta realisoiva pantinhaltija erikseen toteennäyttämään ostajaehdokaille sekä panttioikeutensa että realisointivaltansa aktualisoitumisen.²¹

Tätä avosiirtokäytäntöä on esiintynyt siinäkin tapauksessa, että panktiksipaniija itsekin on saanut osakkeen avosiirtoisena (eikä ole sen jäl-

¹⁹ Voitaneen sanoa, että nimennäisosakekirjalle merkitty avosiirto tekee osakekirjasta haltijaosakekirjan kaltaisen vaihdannallisesti, mikä lienee osasyynä siihen, etteivät haltijaosakkeet ole meillä koskaan yleistyneet (niin että ne on OYL-uudistuksen yhteydessä katsottu voitavan jatkossa kieltää, ks. tarkemmin ed. s. 3 av. 6:n kohdalla ja siinä). Suomenkin osalta pitää paikkansa Ruotsin oikeuden kannalta esitetty toteamus, jonka mukaan haltijaosakekirjojen harvinaisuus »synes bero på att svenska namnaktiebrev försedda med indossament in blanco i praktiken kunnat fungera såsom innehavarpapper» (SOU 1968: 59 s. 63).

²⁰ Tietysti avosiirron lisäksi vaaditaan, että siirtoketju on 3:9.1:n edellyttämässä kunnossa avosiirtoa edeltävältä osaltaan.

²¹ Yllä selostetusta avosiirtokäytännöstä osakepanttauksessa ks. esim. KM 1936: 1 ss. 53—54, Olsson ss. 37 ja 136 («pantindossament på aktiebrev» ovat käytännössä harvinaisia), Wrede—Caselius II s. 537 av. 1, Zitting Arvopaperi ss. 72—73, Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 33, Suomela Rahatalouden tietokirja s. 179, Erma—Kärävä—Riihimäki s. 216; Ruotsin osalta ks. Undén Rättighetspant s. 150, Undén I s. 198, Rabe ss. 47—51, Lennander s. 282 (Ruotsin rahalaitoskäytännössä panttauksen vakiosopimusehdot sisältävät pantinhaltijalle peruuttamattoman valtuutuksen tarvittavan siirron merkitsemiseen, ks. läh. av. 29:n edellä). Vastaavista kysymyksistä juoksevan velkakirjan panttauksessa ks. Taxell ss. 65—67 ja 69—70 sekä yleisemminkin blanco-siirrosta arvopaperioikeudessa esim. Hessler Obehöriga ss. 292—299.

keenkään merkityttänyt itseään osakekirjalle, esim. osakeluettelokirjautuksen kautta, 3:11.2). Avosiirto ei tosin ole pantinsaajan esineoikeudellisen suojan kannalta tradeerausta mitenkään korvaava, vaan on siinä suhteessa sekä riittämätön että tarpeeton.

II.1.2. Kun po. avosiirrolla kuitenkin on erityisesti realisaatiotarpeen kannalta pantinsaajalle ylläsanottu, ilmeisen huomattava merkitys, voidaan asettaa kysymys, onko pantiksipanijalla sopimuskumppaniinsa (pantinsaajaan) nähden velvollisuus tällaisen siirtomerkinnän tekemiseen.²²

Asetettu kysymys ei tietenkään kaipaakaan tutkimista, jos osapuolet ovat sopineet jotakin po. suhteessa, mikä ei välttämättä aina merkitse nimenomaista (saati kirjallista) erityismainintaa. Käytännössä voi olla luotonpyytäjälle/luotonsaajalle muutenkin käynyt selväksi, että avosiirto on panttivakuuden hyväksymisen ja luottovaluutan luovuttamisen edellytys. Tämä voi johtua esim. kyseisten osapuolten välisestä jo aikaisemmasta käytännöstä tai tietyllä kahdenvälisellä laajemmalla alalla vallitsevasta käytännöstä, mikäli pantiksipanija on katsottavissa velvolliseksi ko. praksiksen tuntemaan. Jos näin on, on luotonantaja avosiirron puuttuessa oikeutettu pidättymään luottovaluutan luovuttamisesta ao. osalta; mikäli luotonantosuoritus hänen taholtaan on jo tapahtunut, saattaa tulla kyseen (yksittäistapauksellisesta seuraamuksen oikeasuhtaisuuspunninnasta riippuen) niinkin kova sanktio kuin luoton ennaikainen irtisanominen heti maksettavaksi.²³

II.2. Pantiksipanijan avosiirtovelvollisuus?

II.2.1. Yllä sanotut seuraamukset ovat asetetun kysymyksen ratkaisun kannalta konkreettisina ongelmina niissä tapauksissa, joissa mitään ei oltu

²² Vertailun vuoksi todettakoon, että osakekaupan kohdalla on ilmeistä, että luovuttajan suoritusvelvollisuuden oikeaan täyttämiseen kuuluu, paitsi osakekirjan tradeeraus ostajalle, myös sellaisen siirtomerkinnän kirjoittaminen osakekirjalle, mikä legitimoit ostajan (suhteessa yhtiöön ja kolmansiin henkilöihin). Ks. *Olsson* s. 37.

²³ Ks. tällaisista (usein vakio)sopimusehdoista velkakirjoissa yms. luotto-sopimuksissa esim. *Hakulinen* ss. 83—84, *Havansi* s. 306 (kirjallisuusviittauksin), *SOU* 1974: 83 ss. 167—169.

avosiirtomenettelyn suhteen sovittu eikä edes voida katsoa sovitun (esim. sellaisen noudatetun käytännön nojalla, minkä ko. luotonsaaja-panttaaja olisi velvollinen tuntemaan): Saako luotonantajaksi sitoutunut pidättyä luottovaluutan luovuttamisesta siihen saakka, kunnes vastapuoli merkitsee ko. avosiirron, vai onko jälkimmäisellä oikeus (tarvittaessa kanteitse²⁴) pitäytyä velaksiantosopimukseen, kunhan vain on tradeerannut (tai tradeeraamaan tarjoutunut) sovitun osakekirjan (siis ilman avosiirtoa)? Ja vastaavasti: Jos valuutan anto tms. luotonantajan suoritus jo on tapahtunut, saako tämä vaatia ennen aikaista luoton takaisinmaksua, mikäli panttiosakekirja jää vaille legitimoivaa siirtomerkintää?

Lakitekstin ja prejudikatuurin vaietessa on esitettyihin kysymyksiin jossain määrin ongelmallista löytää yleispätevää vastausmallia. Lienee kuitenkin lähdettävä siitä, että koska kerran kyseessä ei kuitenkaan ole omistuksenluovutus (osakkeen siirron normaalisisältö) vaan vain rajoitetun ja väliaikaiseksi aiotun oikeuden perustaminen (panttaus), niin omistajalta ei voida vaatia lain ja sopimuksen vaietessa mitään niin riskialtista ja 'totuudenvastaista' toimenpidettä kuin (osakekirjan hallinnansiirtoon lisänä tulevaa) siirtomerkintää. Siirtomerkintä ynnä osakekirjan hallinta synnyttäisivät panttinsaajalle OYL 3:9.1:n mukaisen legitimaation kaikkiin kolmansiin tahoihin, tästä syntyvine väärinkäytösmahdollisuuksineen tai (esim. kuolemantapauksessa) epä tietoisuuksineen.²⁵ Jopa inter partes voidaan myöhemmin joutuu näytöllisesti vaikeisiin erimielisyyksiin siitä, onko avosiirrolla tarkoitettu vain panttausta vai sitä, mitä sillä normaalisti tarkoitetaan eli omistuksen siirtämistä (ks. KKO 1945 II 236).²⁶

²⁴ Kanne voisi olla joko suorastaan luontoissuorituskanne (vaatimus velaksi-antoon lupautuneen velvoittamisesta luovuttamaan sovitun luottovaluutta) tai todennäköisemmin vahingonkorvauskanne (luoton ottajan jouduttua hankkimaan korvaavan luoton jostakin muualta epäedullisemmin ehdoin).

²⁵ Esimerkki kuolemantapauksen yhteydessä mahdollisesta epä tietoisuudesta tai tietämättömyydestä: Omistaja O panttaa avosiirron ja tradeerauksin osakekirjan velkojalleen P (yksityishenkilö). Ennen luotto- ja vakuussuhteen joutumista selvitysvaiheeseensa P kuolee, ja hänen kuolinpesänsä selvittäessä kyseisten osakkeiden oletetaan kuuluvan hänelle, kun mistään ei ilmene tietoja, jotka viittaisivat muuhun. Osakkeet myydään kuolinpesästä tertiukselle, joka on bona fide.

Ks. myös KKO 1975 II 8, jossa avosiirto oli kuolemantapauksen yhteydessä toisella tapaa kollisio synnyn taustana.

²⁶ Tässä oikeustapauksessa KKO katsoi äänin 4—1, että kyseiset avosiirretyt osakkeet olivat olleet tosin aluksi vain panttina, mutta että omistusoikeuden niihin

II.2.2. Joskaan siis näin merkittäviä riskejä ei voida osakepanttauksessa sälyttää omistaja-panttaajan pääsääntöisesti kannettavaksi,²⁷ lienee tästä pääsäännöstä kuitenkin tehtävissä (käytännölliseltä kantavuudeltaan sangen laajamittainen) *poikkeus: julkisen tarkastuksen alaiset* rahaja luottolaitokset pantinsaajina. Paitsi sanottua julkiskontrollia voidaan niiden kohdalla osin vedota myöskin vakiintuneeseen alan tapaan (pankkikäytäntöön)²⁸ sekä katsoa, että panttaaja-omistajan todennäköisyys joutua avosiirron mahdollistamien väärinkäytösten kohteeksi on erittäin vähäinen, jotapaitsi tällaisen laitoksen maksukykyisyyttä eventuaalisen virheen aiheuttaman vahingonkorvausvelvollisuuden suhteen voidaan pitää turvaavana. Aivan selvänä ei asiaa tosin voitane institutionaalistenkaan luotonantajien osalta pitää muuta kuin pörssi- tms. osakkeiden kohdalla; ajateltakoon vain tällaisten osakkeiden eräänlaisena vastapoolina sellaista sangen 'yksilöllistä' osake-erää kuin luotonantajien asuntoon oikeuttavat asunto-osakkeet, joiden oikeudeton menetys ei yleensä ole pelkkä markkamääräinen vahingonkorvauskysymys.

Vertailun vuoksi todettakoon, että Ruotsin pankkikäytännössä on arvopaperin panttausvaiheessa tapahtuva realisaatioon varautuminen hoidettu aivan toisenlaisella juridis-teknisellä menetelmällä

oli katsottava myöhemmin siirtyneen pantiksipanijan suostumuksin haltijalle; vähemmistö katsoi, ettei tilanne myöhemminkään ollut muuttunut.

Ks. myös SOO t. 8. 2. 1911 (JFT bil. 1912 s. 9 b n:o 5): Kysymys siitä, olivatko A:n omistamat ja hänen avosiirroltaan varustamansa osakkeet tulleet B:n haltuun panttina vaiko sijaissuorituslyhennyksenä A:n velasta B:lle; RO: panttaus, HO = SOO: sijaissuoritus.

Ks. niinkään KKO 1923 t. II 367 (avosiirto: panttaus vaiko omistuksen siirto?).

²⁷ Tästä pääsääntöisestä lähtökohdasta seuraa johdonmukaisesti, että pantk-silupaaja-omistajalla on vastaavalla pääsääntöisyydellä oikeus vielä viime vaiheessa ennen tradeerausta täydentää osakekirjassa viimeisimpänä oleva avosiirto omalla nimellään; muutoinhan pantinhaltijalle syntyisi pelkällä tradeerauksella sellainen legitimaatio, jollaisen sallimiseen siis omistajaa ei pääsääntöisesti voida katsoa velvolliseksi.

²⁸ Tietenkään ei vielä pelkkä se seikka, että tietty menettelytapa on tietyllä liike-elämän tms. osa-alueella vakiintunut tavaksi tai ns. vakiintuneeksi käytännöksi, tee tällaisesta tavasta ns. hyvää liiketapaa (esim. VKL 8 §:n mielessä, jossa tätä ilmaisua käytetään). Tavan vakiintuneisuus kuitenkin luo tietynlaista presumptiota siihen suuntaan, että kyseinen menettely ei ole kohtuuton ja/tai hyvän tavan vastainen; arvioon vaikuttaa kuitenkin mm. se, missä määrin tavan synty ja vakiintuneisuus perustuu ko. tavan käyttöön ottaneen osapuolen vahvemmuuteen (esim. 'akselilla' luotonantaja — luotonkysyjä).

kuin etukäteisellä avosiirrolla, nimittäin vakiosopimusehtoisella valtuutuksella: »Banken bemyndigas oåterkalleligen att själv eller genom någon som banken utser, teckna pantsättares namn, då detta erfordras för att genomföra realisation av pant.»²⁹ Valtuutuksen nimellä pantinhaltija siis automaattisesti (vakiosopimusehtoisesti) varaa itselleen oikeuden siirtomerkinnän kirjoittamiseen, mikäli siirtomerkintä aikanaan osoittautuu tarpeelliseksi. Merkinnän kirjoittaja ja kirjoittamisen ajankohta ovat siten päinvastaiset kuin meillä. Todellisuudessa ero suomalaisen ja ruotsalaisen käytännön välillä ei kuitenkaan liene merkittävä, sillä kummassakaan ei po. seikka (avosiirto/valtuutus) muuta pantinhaltijan realisoimisoikeuden synnylle lain mukaan asetettavia edellytyksiä eikä kavenna hänen velvollisuuttaan toimia realisaatiossa pantinomistajankin edut kohtuullisessa määrin huomioon ottavalla huolellisuudella.³⁰

II.2.3. Lopuksi lienee syytä todeta, että selostettua osakepanttauksen *avosiirtomenettelyä ei* ole syytä nähdä *vakuusluovutuksena*, ei edes sellaisena vakuusluovutuksena, joka osakekirjahallinnnan siirtämisen kautta kylläkin on panttioikeudellisesti tehokas dissimulaatio.³¹ Tosin avosiir-

²⁹ Ks. tämän vakiosopimussitaatin ja siihen liittyvän pankkikäytännön osalta *Rabe* ss. 47—51. — Peruuttamattoman valtuutuksen problematiikka tulee esiin VI pääjaksossa (II niteessä).

³⁰ Kuvatonlainen (vakio)sopimusehto olisi ilmeisesti Suomenkin oikeuden mukaan hyväksyttävissä, ts. se ei olisi jo sellaisenaan kohtuuton esim. edellä av. 11:ssä selostetussa mielessä (joskin epäilemättä VKL 8 §:n alainen). Avosiirtoon verrattuna valtuutusmenettely voisi olla pantinomistajan kannalta sikäli ehkä hiukan turvallisempi, että siirtomerkinnän ollessa (ei omistajan vaan) velkojan tai hänen edustajansa tekemä johtaisi tämän valtuutuksen olemassaolon todistaminen ostajalle siihen, että panttausta ja osakemyynnin perustumista pantinrealisaatioon olisi — edes haluttaessakaan — ilmeisen mahdotonta salata ostajaehdokkailta; tämä seikka puolestaan merkitsee omistajan eduksi sitä, että täysin oikeudeton yksipuolinen pantinhaltijan tulkinta realisaatio-oikeuden syntyneisyydestä ja tähän tulkintaan perustuva panttiosakkeen oikeudeton myynti ei onnistuisi niin helposti kuin panttioikeussuhteen salaamisen mahdollistavan avosiirron tapauksessa, koska ostajaehdokkaalla panttauksessa tietoisena ollessaan on tietynasteinen selonottovelvollisuus pantinhaltijan väittämän realisaatio-oikeuden olemassaolon suhteen, mikä poissulkee in casu ekstinktion.

Selostettuihin, panttioikeudelliseen selvitysvaiheeseen olennaisemmin kuuluviin kysymyksiin ei tämän luvun yhteydessä ole syytä paneutua.

³¹ Osakkeen vakuusluovutussopimus on nähdäkseni *inter partes* monessa suhteessa sitova (OikTL 37.2 §:stä johtuvin rajoituksin ja olettaen tietysti, että kyse ei ole pelkästä kollusiivisesta yhteisymmärryksestä 'myyjän' velkojien harhaanjohtamiseksi, siis ilman mitään tarkoitusta saada aikaan *inter partes* todellisia oikeusvaikutuksia). Ilman hallinnansiirtoa ei vakuusluovutus kuitenkaan tuota

tomenettelyn ratio on sama kuin mihin vakuusluovutuksellakin (tradeeraukseen liittyvänä) voidaan sinänsä järkevästi pyrkiä, so. luovutuslegitimäation luominen: »En säkerhetsförvärvare är nämligen alltid legitimerad att realisera objektet.»³² Ja tosin avosiirtomenettelyllä on myös se yhteinen piirre vakuusluovutuksen kanssa, että kumpikin johtaa ulkopuolisen tarkastelijan harhaan, vakuusjärjestelyn jäädessä näkymättömiin presumtiivisen omistuksensiirrän taakse.

Sanotusta huolimatta on avosiirtomenettelyllä ja vakuusluovutuksella selvät eronsa. Olennaisimpana erokriteerinä on tuotavissa esiin se seikka, että avosiirron takana oleva oikeustoimi on täysin avoimesti panttaus — vilkaisu vakiosopimuslomakkeiden muodostamaan kirjalliseen todistusaineistoon riittää osoittamaan tämän³³ — kun taas vakuusluovutuksessa osapuolet esiintyvät myyjänä ja ostajana, usein vielä kirjallisen dokumentin eli kauppakirjan voimalla. Vastaavasti avosiirtoinen panttaus on vailla mitään sellaisia ehkä suorastaan fraudatoorisia tai ainakin jossain suhteessa vähemmän hyväksyttäviä 'verhoavia' tarkoituksia, mitkä ovat vakuusluovutuksille meillä ominaisia; osakkeen vakuusluovutuksen yhteydessä voidaan eräänä tällaisena vähemmän hyväksyttävänä tarkoitukseksi mainita pyrkimys siirtää osakkeenomistajalle kuuluvat hallinnoimis-oikeudet toistaiseksi 'ostajalle'.³⁴

vakuuden tavoittelijalle kollisiosuojaa. Ks. mitä vakuusluovutuksesta on lausuttu jo ed. s. 170 (av. 29:n kohdalla ja siinä) sekä s. 119 oikeustapauksen KKO 1972 II 29 kautta.

³² Roos s. 235. Sitaatti jatkuu: »Härtill kan blott sägas, att man kan nå samma verkan vid pantsättning av aktier genom överlåtelse in blanco.»

³³ Organisoidun (vakiosopimus)käytännön ulkopuolella avosiirto tosin saattaa in casu johtaa tulkinnallisiin ja näytöllisiin riitoihin siitä, onko tarkoitettu panttausta vai jotain muuta, mutta tällöinkin panttauksen vaihtoehtona yleensä on jokin muu kuin vakuusluovutus, nimittäin todellinen omistuksensiirto; ks. mitä tältä osin on lausuttu jo ed. s. 190 (av. 25 ja 26 kohdalla).

³⁴ Ks. tämän aspektin suhteen esim. Roos ss. 235—236. Ks. myös II niteessä olevaa esitystä osakepanttauksen merkityksestä hallinnoisoikeutuksien käyttöön yhtiössä.

KOLMAS PÄÄJAKSO

OSAKEPANTIN SYNNYN ERIKOISTILANTEITA

9 §

JOHDANTO

I. JOHDANNOKSI III PÄÄJAKSOLLE

I.1. Osakepantin synnyn spesiaalitulanteista

I.1.1. Edellä olevassa teoksen II pääjaksossa (3—8 §) on tarkasteltu osakkeeseen kohdistuvan panttioikeuden synnyn (perustamisen) pääsääntöjä sellaisissa tapauksissa, joiden olen katsonut edustavan osakepanttauksen normaalitulannetta. Tämän normaalitulanteen keskeiset tunnusmerkit on määriteltä edellä ss. 72—75 (3 § II).

Tällaisen oletetun normaalitulanteet peruspiirteiksi edellytettiin: 1) osakkeesta on olemassa osakekirja; 2) tämä osakekirja on nimennäisosakekirja ja nimenomaan sellainen nimennäisosakekirja, jossa on yksilöidysti merkitty näkyviin ao. osakenumero(t); 3) tämä osakekirja on synnyltään ja muodoltaan pätevä osakekirjana ja muutoinkin kiistaton ao. osake(id)en ainoa edustaja; 4) panttioikeus tähän objektiin perustuu yksityisautonomiseen, sopimukselliseen tahdonilmaisuu (panttaussopimus); 5) tämä panttaus koskee muunlaista osaketta kuin rakentamisvaiheisen asunto-osakeyhtiön (tai muun sellaisen¹⁾ osaketta.²

¹ Ks. mitä ed. s. 59 (eritt. av. 31) on lausuttu käsitteistä huoneisto-osake ja keskinäinen kiinteistöosakeyhtiö ja kvasi-asunto-osakeyhtiö.

² Rakentamisvaiheensa ohittaneen asunto-osakeyhtiön tms. osakkeiden panttaus sensijaan kyllä on sisältyntä siihen, mitä edellisissä luvuissa on pidetty normaalitulanteena.

Näiden yllä 3 §:ssä eksplisiittisesti ilmaistujen lähtökohtien lisäksi on sanotun normaalitilanteen taustana ollut luonnollisena (ja siksi julkilau-sumattomana) edellytyksenä se, ettei mikään spesiaaliseksi katsottava osakepanttia koskeva normi ole ollut sovellettavissa tilanteeseen. Eli kääntäen: tilanteeseen soveltuviksi on oletettu vain sellaisia normeja, jotka ovat yleisluontoisia panttausnormeja osakkeen panttauksessa (OYL 3:9) tai irtaimen panttauksessa yleensäkin (esim. KK 10:1—7, EOA 3 §, UL 4:12, KS 46 § e-kohta).

I.1.2. Kun nyt alkavassa teoksen III pääjaksossa on tarkoituksena käsitellä osakepantin synnyn erityis- eli spesiaalitilanteita, on näiden 'spesialiteettien' piiri ja tunnusmerkistö tullut jo sangen pitkälti esiin — tosin käänteisessä muodossa — siinä normaalitilanteen elementtien tiivistelmässä, mikä juuri yllä on esitetty. Näin ollen voidaan muodostaa, juuri käytettyjä numeroita 1—5 hyödyntäen, eräänlainen erityistilanteiden perusluettelo:

- 1) Osakekirjaa ei ole olemassa.
- 2) Osakekirja on sellainen nimennäisosakekirja, jossa mitään osakenumero(it)a ei ole merkitty näkyviin.
- 3) Osakekirjan ainoakappaleisuus tai/ja sen tai itse osakkeen pätevä synty on kiistanalaista.
- 4) Panttioikeus ei ole sopimusperusteista, vaan nojautuu muuhun syntytapaan.
- 5) Panttaus koskee rakentamisvaiheisen asunto-osakeyhtiön osaketta.
- 6) On olemassa joku spesiaalinen, kohtien 1—5 tilanteiden ulkopuolelle jäävä osakepanttia koskeva säännös.

Näin muodostettujen erityistilannekriteerien pohjalta voidaan seuraavassa hahmottaa jäsentely teoksen nyt alkavalle III pääjaksolle, jossa käsiteltävät 'spesiaaliteetit' eivät erikoislaatuisuutensa takia ole kaikin osin merkittäviä käytännössä, mutta kylläkin (usein sitäkin enemmän) huomionarvoisia osakepanttioikeuden juridisen rakenteen oikeustieteellisessä selvittelystä.

I.2. Spesiaalitilanteiden tutkimuksen jäsentely

I.2.1. Yllä erityistilanteiden luettelossa ensimmäisenä mainittu tapaus eli osakekirjaton osake on siinä määrin spesiaalinen, että sopivamalta näyttää aloittaa 2-tapauksesta, koska siinä esiintyy nimennäisosa-

kekirja, minkä vuoksi tätä tapausta koskeva esitys niveltyy tarkoituksenmukaisimmaksi jatkoksi II pääjaksolle (3—8 §). Näin ollen seuraava luku (10 §) koskee sellaista osakekirjaa (osakepanttauksen kannalta), joka poikkeaa tavallisena nimennäisosakekirjan tyyppinä pidettävästä siinä, että osakekirjassa on näkyvissä vain osakekirjan numero mutta ei yhdenkään osakkeen numeroa. Tällaista uuden OYL:n legalisoimaa osakekirjatyyppejä on edellä nimitetty kokonaisosakekirjaksi.³

Sitä seuraavana lukuna (11 §) voidaankin sitten jo ottaa esiin juuri mainittu *osakekirjattoman* osakkeen tilanne. Siinä voidaan osakepanttauksen tarkastelu jakaa kahteen pääryhmään sen mukaan, onko kyseessä yhtiö, jossa ei ole laisinkaan annettu osakekirjoja (yhtiökohtainen osakekirjattomuus), vai onko yhtiössä kylläkin osakekirjat normaaliin tapaan emittoitu, mutta tietty osakkeenomistaja on osakkeensa osalta vailla osakekirjaa yksilöllisestä syystä, esim. hänen osakekirjansa tuhouttua.

Sen jälkeen näyttää tarkoituksenmukaisimmalta ottaa esiin 4-tapaus eli osakepanttioikeudet, jotka eivät perustu normaalina pidettävään eli kahdenväliseen *panttaussopimukselliseen* seikastoon, vaan johonkin muuhun. Tämä »joku muu» on silloin oleva — torjuttaessa ns. ulosmittauspanttioikeus pois panttioikeussäännösten varsinaispiiristä⁴ — lähinnä ns. legaalinen eli suoraan lakiin perustuva panttivakuustilanne (12 §). Mutta lisäksi on syytä ottaa huomioon, osakkeesta kun on kysymys, myös yhtiöjärjestys eventuaalisena sellaisena tavallista kahdenvälistä sopimusta 'ylempitasoisena' normilähteenä, johon osakepantti voisi perustua (13 §).

Kun on käsitelty lain säännös ja yhtiöjärjestyksen normi eventuaalisina osakepanttioikeuden 'perustajina', on johdonmukaista kiinnittää huomiota samoihin normilähteisiin myös päinvastaisessa suunnassa eli osakepantin synnyn kannalta negatiivisina tekijöinä: Jos jokin erityinen normi tekee poikkeuksen osakkeen pääsääntöisesti panttauskelpoisuudesta ja panttauksen sallittuisuudesta jonkin erikoisen tilanteen varalta, on tällöinkin kyse osakepantin syntyyn liittyvästä spesiaalitilanteesta. Esillä olevan pääjakson temaattisiin yhteyksiin soveltuu siten legaalisten eli *lakiperusteisten* erityisten *osakepanttikieltojen* tarkastelu (14 §) samoin kuin vastaava tarkastelu koskien mahdollisia *yhtiöjärjestysperusteisia* osakepanttikieltoja (15 §).

³ Ks. ss. 49 ja 74.

⁴ Ks. ulosmittauspanttioikeuden osalta ed. ss. 74—75.

Mitä sitten tulee edellä mainittuihin 3-tapaukseen ja 5-tapaukseen,⁵ on niiden osalta näyttänyt esitysteknisesti aiheelliselta siirtää niiden käsittely eo. III pääjakson ulkopuolelle, omiksi kokonaisuuksikseen. Rakentamisvaiheeseen asunto-osakeyhtiöön liittyy osakepanttauksen(kin) kannalta niin paljon omaleimaisia, lähinnä *RS-järjestelmään* kytkeytyviä spesiaaliongelmia, että on tarkoituksenmukaista ottaa nämä (RS)-osakepanttausjärjestelyt esiin omana tutkimuksellisenä kokonaisuutenaan (eli seuraavana IV pääjaksona). Tätä ratkaisua puoltaa myöskin se erittäin huomattava käytännöllinen ja taloudellinen merkitys, mikä RS-järjestelmällä faktisesti on.

Omana erityisenä tutkimuskohteenaan on niinkään syytä käsitellä ne osaketta koskevan panttioikeuden tehokasta aikaantulemista vaarantavat konfliktit, joissa osakekirjan ainoakappaleisuus ja/tai osakekirjan osoittaman osakkeen (osakeoikeuden) pätevä synty/voimassaolo ovat kiistanalaisia (ed. s. 195: 3-tapaus). Näiden osakepanttioikeuden pätevälle synnylle lajityypillisten yhtiöoikeudellisestikin värittyneiden ongelmien tarkastelua erillisenä kokonaisuutenaan puoltaa tutkimusekonomisten seikkojen ohella etenkin niiden se vaikeaselkoisuus, mikä on yhteydessä varsinaisen panttikohteen eli osakkeen yhtiöoikeudellisiin käsitteellisiin ominaisuuksiin. Tarkastelu jää V pääjaksoon (II nide).

I.2.2. Teoksen jäljempänä olevien lukujen disposition hahmottelun täydennykseksi ja päätteeksi on vielä syytä uudestaan mainita seuraavaa.

Esitys nyt alkavassa III pääjaksossa on laadittu näkökulmasta, jossa (osake)panttioikeuden perustaminen ja tehokas aikaantuleminen ovat dominoivia. Esitys siten pääosin koskee panttioikeudellista perustamisvaihetta (kolmijaossa: perustamisvaihe — odotusvaihe — selvitysvaihe),⁶ mitä ei kylläkään pidä käsittää sillä tavalla 'ajalliseksi' rajoittumiseksi, etteikö panttioikeuden synnyn oikeudellinen tehokkuus merkitsisi huomion kiinnittämistä (niin jatkossa kuin jo edellä II pääjaksossakin) esineoikeudellisen kollisiosuojan saavuttamisedellytyksiin, vaikkapa nämä dynaamisen suojan kysymykset ehkä aktualisoituisivatkin vasta kauan (esim. vuosia) varsinaisten perustamistoimintojen jälkeen. Sensijaan merkitsee sanottu näkökulman rajausta sitä, että varsinaisia panttioikeudelli-

⁵ Ks. ed. s. 195: 3-tapaus = osakekirjan ainoakappaleisuus tai/ja pätevä synty on kiistanalaista; 5-tapaus = panttaus koskee rakentamisvaiheisen asunto-osakeyhtiön osaketta.

⁶ Ks. tästä esitysteknisestä kolmijakoisuudesta ed. ss. 70—71.

sen odotusvaiheen ja selvitysvaiheen omia tyyppikysymyksiä⁷ ei käsitellä. Ne soveltuvat luontevasti tarkasteltaviksi omina erillisinä jaksoina II niteessä (VI pääjakso: odotusvaihe; VII pääjakso: selvitysvaihe).

⁷ Esimerkkinä tällaisista tyyppikysymyksistä (jotka voidaan ja useimmiten on syytäkin käsitellä erillään esim. sellaisista kollisiosuojaongelmista kuin pantinsaajan suoja panttaajan velkoja ja seuraajaa vastaan) mainittakoon odotusvaiheen osalta pantinsaajan eventuaalinen oikeus osakepantin tuottoon sekä selvitysvaiheen osalta pantinsaajan oikeudet ja velvollisuudet pantinomistajaa kohtaan hänen (pantinsaajan) ryhtyessään pantin realisoimiseen.

10 §

KOKONAISSAKEKIRJAN PANTTAUS

I. KOKONAISSAKEKIRJA OSAKEDOKUMENTTINA

I.1. Kokonaisosakekirjan käsitteestä

I.1.1. Edellä olevassa II pääjaksossa (3—8 §) on osakepanttauksen pääsääntöjä tarkasteltu siitä normaalitapaukseksi määritellystä lähtökohdasta, että pantattavasta osakkeesta on olemassa osakekirja ja että tämä osakekirja on sellainen nimennäisosakekirja, jossa on merkitty näkyviin se osakenumero tai ne osakenumerot, jota osaketta (joita osakkeita) ko. osakekirja edustaa.¹ Osakenumero(ide)n ilmenemistä osakekirjan tekstistä on VOYL:n kannalta voitu pitää välttämättömänäkin, lakitekstin vaikenemisesta huolimatta (ks. tosin VOYL 17.1 §)²: »Ordet *aktie*³ är icke absolut nödvändigt i aktiebrevets text ... Aktiens *nummer*⁴ måste däremot anses nödvändig och detta icke blott för namnaktier utan även

¹ Osakekirjalta tulee siten suoraan olla luettavissa, että osakekirja koskee (esim.) osaketta n:o 12 taikka B-osakkeita n:o 101—110 taikka osakkeita n:o 8801—8960 (oikeuttaen huoneiston n:o 63 hallintaan). — Sanotun normaalitapauksen määrittelystä ks. ed. ss. 73—74.

² Se mitä VOYL 17.1 §:ssä on säädetty osakeluettelon osakenumerokohtaisesta eli osakekohtaisesta luettelonpidon perusyksiköstä, voisi olla luettavissa mainitunlaisen numeroinnin (epäsuoraksi) vaatimukseksi, sillä (kuten kohta jäljempänä ilmenee) osakeluettelon eksakti ja johdonmukainen pitäminen muodostuu käytännössä myöhempien omistajanvaihdojen ja niiden luettelokirjaamisen myötä sängen hankalaksi ja osin vapaaharkintaiseksikin, jollei po. numerointia ole.

³ Kurs. alkutekstissä.

⁴ Kurs. alkutekstissä ja tässä.

för innehavaraktier, ty för vartdera slaget av aktier komme t.ex. vindikation och mortifikation annars att allvarligt försvåras.»^{5, 6} Ja myös VOYL:n seuraajassa on asianomaisessa lainkohdassa (3:5.2) mainittu ensimmäisenä — siis normaalina tai ainakin lähtökohtana — sellaiset osakekirjat, joissa mainitaan osakkeen järjestysnumero.⁷

I.1.2. Paitsi kuvatunlaista osakekirjatyyppejä legalisoi uusi laki nyttemmin expressis verbis toisentyypin nimennäisosakekirjan,⁸ OYL 3:5.2: »Osakekirjassa on mainittava ... osakkeen tai osakekirjan järjestysnumero». Tämän vaihtoehtoisuuden perustelut OYL:n esitöissä on syytä siteerata laajahkosti:

»Osakekirjoissa on mainittava niiden osakkeiden numerot, joita osakekirja koskee. Nimenomaisesti sallittu on kuitenkin myös järjestelmä, jossa numerointi tapahtuu osakekirjojen mukaan, jolloin siis osakekirjassa on vain maininta siitä, kuinka monta osaketta kyseinen osakekirja sisältää.⁹ Tämä mahdollistaa käytännössä tarkoituksenmukaiseksi osoittautuneen osakekirjojen ns. litterointijärjestelmän, jossa erisuuruisia osakemääriä sisältävät osakekirjat numeroidaan omalla numerosarjallaan.»¹⁰

⁵ Olsson ss. 29—30. Sitaatin ilmaisuista »icke absolut nödvändigt» sekä »måste däremot anses nödvändig» voinee päätellä, että määre »absolut nödvändig» olisi liitettävissä osakenumero(ide)n ilmaisemiseen osakekirjassa.

⁶ Ruotsin osakeyhtiölaeissa on ollut jo vanhastaan nimenomainen säännös siitä, että osakekirjalta on ilmettävä »ordningsnummer å den eller de aktier, varå breven lyda» (SABL 1910, 26.1 §; ks. myös Nial s. 12 sekä SABL 1944, 34.1 §).

⁷ OYL 3:5.2: »osakkeen tai osakekirjan järjestysnumero».

⁸ Esitys koskee (jo teoksen alussa mainituista syistä, ks. s. 3, eritt. av. 6) vain nimennäisosakkeita, mutta on mutatis mutandis sovellettavissa pääosin myös haltijaosakekirjoihin (niissä hyvin rajoitetuissa puitteissa, mitä niillä maassamme on niin käytännössä kuin, OYL:n myötä, de jure).

⁹ Tämä lause, jossa »vain»-sanon kursivointi on minun, osoittaa siis selkeästi, ettei noiden niin ja niin monen osakkeen osakenumeroitten tarvitse ilmetä osakekirjasta.

¹⁰ HE 1977: 27 s. 32. Pantakoon merkille, että OYL-ehdotuksen 1974 kanta oli toinen eli osakekirjan olisi pitänyt ilmoittaa myöskin ao. osakkeen/osakkeiden osakenumerot, ks. OikM 1974: 9 ss. 66—68 ja 308, ks. myös ss. 16—17. Sen edeltäjä puolestaan sisälsi ns. osaketodistusjärjestelmän, joka olisi vienyt nykyistä pitemmälle osakenumerosidonnaisuudesta irtautumisen tiellä, kohti Ruotsissa toteutettua avstämningsbolag-järjestelmää; ks. KM 1969 A 20 ss. 57, 78—79 ja 84—88 sekä (avstämningsbolag-järjestelmästä) ed. s. 165 av. 15. Ks. myös Koski—Schultén s. 128.

Sitaatin lopussa mainittu litterointijärjestelmä, jossa siis osakekirjat voidaan kirjoittaa yhtä osaketta useammalle(kin) ja yleensä jollekin pyöreälle osakelukumäärälle (esim. 5, 10, 20, 50, 100, 500 jne.)¹¹ niitä vastaavine sarjatunnuksineen, ns. litteroineen, on meillä kylläkin tuttu jo ennen OYL:n 'aikakauttakin': Suurten ja vilkkaasti 'osakevaihdettuja' yhtiöiden, lähinnä pörssiyhtiöiden, piirissä on jo vanhastaan ja VOYL:n vaikenemisen siis estämättä otettu käyttöön sanotunlaisia 'ryhmäosakekirjoja'. Osakekirjassa lukee tällöin (esim.) »100 osaketta à 20 mk, Litt. D N:o 16195», ja siis ilman että kyseisiä (sataa) osaketta olisi osakenumerokohtaisesti yksilöity vastaavalla määrällä (sata) osakkeiden numeroja.

Kuvatunlainen valööriryhmittely (ilman osakenumeroita), joka käytännöllisten etujensa vuoksi (käsiteltävien paperimäärien ja -tekstien vähentyminen ja standardisoituminen) on siis päässyt laajaan käyttöön lain vaikenemisesta ja VOYL 17.1 §:n osakeluettelosäännöksen herättämistä epäilyistä¹² huolimatta, on nyttemmin kuten sanottu kiistattomasti lainmukaista (OYL 3:5.2). Tällaista 'kokoavaa' mutta siis ilman osakkeiden (numero- tai muutakaan) yksilöintiä olevaa osakekirjatyyppiä kutsun seuraavassa nimityksellä *kokonaisosakekirja*. Olennaista sille on siis (osake)kirjan numero.

Kokonaisosakekirjan juuri kuvattu tyyppi (standardisoituine 'pyöreine' osakemäärineen, esim. 10 tai 100 vastaavine litteratunnuksineen) ei ole ainoa OYL:n sallima kokonaisosakekirjan tyyppi. Tämä laki ei nimittäin aseta mitään estettä yksilöllisillekään, esim. aivan 'epäpyöreille' osakelukumäärille kirjoitetuille osakekirjoille. OYL 3:5.2 ei sulje pois ja 3:7.2 suorastaan edistää sitä, että osakekirja kirjoitetaan yksittäisen osakkeenomistajan haluamalle individuaaliselle määrälle, esim. 3:7.2:n mukaisin yhdistämisin tai jakamisin (tietysti hänen kokonaisomistuksensa asettamissa ylärajoissa ja tähänastisten osakekirjan tai osakekirjojen vaihtoon luovuttamista vastaan). Otettakoon kuviteltu esimerkkitalanne:

Henkilö A omistaa Oy X:n osakkeita 362 kpl, nimittäin numerot 1—100, 601—662 ja 1151—1350, joista kustakin hänellä on vas-

¹¹ Siitä, minkäsuuruisia osakemääriä tällaisiin 'nippuihin' tavataan sisällyttää, ks. Ruotsin osalta tietoja SOU 1968: 59 ss. 39 (pörssiyhtiöissä n. 65 % on »fleraktiebrev» ja n. 35 % yhden osakkeen kirjoja) ja 47—48 (joskus esiintyy osakekirjoja »i mycket höga valörer, såsom på 500 eller 1000 aktier per brev»).

¹² Sanotut VOYL 17.1 §:ään liittyvät epäilyt otetaan lähemmin esiin heti jälj. s. 203.

taavasti numeroitu osakekirja (siis 362 osakekirjaa).¹³ Hänen vaatimuksestaan yhtiö nyt 3:7.2:n mukaisesti yhdistää osakekirjat vaihdoin niin, että A saa yhden ainoan osakekirjan, joka on 3:5.2:n mukaisesti kirjoitettu käsittäväksi 362 osaketta ilman mitään viittauksia mihinkään yksilöityihin osakenumeroihin, mutta varustettuna osakekirjanumerolla (esim. n:o U1).¹⁴ — Tässä ei ole tarpeen tutkia, onko yhtiön pakko antaa tällainen yksilöllinen osakekirja, jos se rikkoisi yhtiössä tähän asti noudatetun osakekirjakäytännön; olennaista nyt tarkasteltavan kysymyksen kannalta tässä tutkimuksessa on se, että yhtiö ainakin ilmeisesti voi antaa tällaisen laillisen osakekirjan. (Enemmittä perusteluitta totean kantanani, että 3:7.2:n valossa näyttää siltä, että yhtiö ei voi kieltäytyä, ja jopa lienee niin, ettei yhtiö edes yhtiöjärjestyksen kautta voi evätä osakkeenomistajiltaan uuden lain 3:7.2:n mukaisia etuja,¹⁵ joihin siis kuuluu mahdollisuus saada koko osakeomistustaan osoittava yksi ainoa — vaikka kuinka 'yksilöllinen' — osakekirja, ilman vanhoja osakenumeroja; ks. jälj. s. 206). Jos A sittemmin haluaa esim. pantata 150 osaketta, on hän oikeutettu 3:7.2:n mukaisella jakamisella saamaan kaksi osakekirjaa, toisen 150 osakkeelle (osakekirjanumeroltaan esim. n:o U2) ja toisen 212 osakkeelle (n:o U3), ilman että kummassakaan on mitään yksilöityjä osakkeiden numeroja.

Näin ollen osakenumerotomia mutta osakekirjanumerollisia OYL 3:5.2:n sallimia osakekirjoja, kokonaisosakekirjoja, voi olla kahta päätyyppiä:

¹³ Esimerkkutilanne voidaan kyllä yhtä hyvin rakentaa myös sille lähtökohdalle, että A:n omistamat osakkeet ovat jo nyt ('valmiiksi') kokonaisosakekirjoina, vaikkapa siten, että hänellä on 2 yhden osakkeen osakekirjaa (litt. A), yksi 10 osakkeen osakekirja (litt. B), yksi 50 osakkeen osakekirja (litt. C) ja kolme 100 osakkeen osakekirjaa (litt. D).

Huomattava on kuitenkin, että — rakentuipa esimerkkutilanne kummin tahansa — kaikkien ko. osakkeiden tulee olla samanlaisia, 3:5.3 ja 3:7.2.

¹⁴ Kirjain U voi olla 'vanhoissa' yhtiöissä käyttökelpoinen lyhenne sanasta »uusi», osoittamassa tämän aivan uuden osakekirjatyypin ilmestymistä yhtiön tähänastisten osakekirjatyypien (esim. litt. A—D) jatkoksi.

¹⁵ Yhtiöjärjestyksen suhteen todettakoon samalla, että OYL ei vaadi yhtiöjärjestykseen otettavaksi mitään mainintaa siitä, millaisia yhtiön osakekirjat ovat oleva po. suhteissa, OYL 2:3 e contrario (ks. myös Koski—Schultén ss. 77—78). Jää riippumaan lähinnä yhtiön hallituksesta, käytetäänkö litterointisysteemiä (ja millä valööreillä) ja jos käytetään, pannaanko osakekirjaan näkyviin vain osakekirjan numero vai (myös) ko. osakkeiden numerot; yksittäisestä osakkeenomistajasta puolestaan jää riippumaan, esiintyykö sellaisia 3:7.2:een perustuvia yhdistämis- tai jakamisvaatimuksia, jotka johtaisivat yhtiön johdon luoman standardisoidun osakekirjasysteemin 'rikkoutumiseen'.

1) Valmiiksi pyöreille osakelukumäärille (esim. 10, 50)¹⁶ laaditut, ryhmittäin litteroidut osakekirjat.

2) Yksilölliset kokonaisosakekirjat.¹⁷

Siinä missä ensinmainitun tyytin kokonaisosakekirjat standardisoituine tasalukuisine osakemäärineen palvelevat etenkin yhtiön (rationaalisointi)tarpeita,¹⁸ siinä jälkimmäinen tyyppi puolestaan palvelee yksittäisen osakkeenomistajan individuaalisia tarpeita: Hän voi vaatia yhden ainoan, koko osakeomistuksensa käsittävän osakekirjan, taikka — esim. suunnitellessaan osan myymistä tai panttaamista — kulloinkisiin tarpeisiinsa soveltuvan määrän sellaisia osakekirjoja, joista kukin osakemäärältään sopii hänen tarkoituksiinsa.

I.2. Kokonaisosakekirja ja osakeluettelo

I.2.1. Kokonaisosakekirjaan liittyy ongelmallisia piirteitä osakelutelon pitämisen kannalta. Erityisesti näin on asianlaita VOYL:n kannalta, koska VOYL 17.1 §:ssä vaadittiin, että yhtiön jokaisen osakkeen tulee olla erikseen numerolla varustettu, omana yksikkönään osakeluettelossa esiintyvä 'individi'¹⁹ ja sellaisena siis myös kirjaamisen (pienin, ainoa ja varsinainen) yksikkö. Tällaiseen VOYL:n edellyttämään osakeluetteloon ei ilman 'väkivaltaa' ole kirjattavissa esim. sellainen kokonaisosakekirja kuin edellä (s. 201) mainittu malli »100 osaketta à 20 mk, Litt. D N:o

¹⁶ Mahdollinen osakelukumäärä jossakin litterassa on toki myöskin yksi (1).

¹⁷ Yksilöllinen kokonaisosakekirja voi sisältää, mutta sen ei siis suinkaan tarvitse sisältää ko. osakkeenomistajan kaikkia osakkeita. Osakkeenomistajahan saa 3:7.2:n nojalla, kustannuksista vastatessaan, toimituttaa haluamiansa yhdistämissä ja jakamisissa. Jakamisen tuloksena voi periaatteessa olla sellainenkin yksilöllinen kokonaisosakekirja, joka sisältää vain yhden (1) osakkeen (ilman osakenumeroa).

¹⁸ On tietysti myös osakkeenomistajien kannalta useimmiten rationaalialia ja yksinkertaistavaa, että osakeomistus on 'koottu' muutamaan litteroituun kokonaisosakekirjaan, jos vaihtoehtona olisi se, että jokaisesta osakkeesta olisi oma erillinen osakekirjansa.

¹⁹ Ks. tältä osin osakeluettelosta VOYL:n mukaan esim. *Olsson* ss. 116—118 («aktieboken skall uppläggas enligt s.k. realfolieprincipen, d.v.s. så att varje aktie får ett särskilt upplägg.» m.t.s. 116, kurs. alkutekstissä), *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 76—77. Tällainen 'yksilöllinen käsittely' lienee (ainakin ennen ATK-kautta) ollut mahdotonta »suurissa yhtiöissä, joissa saattaa olla ... jopa miljoonia osakkeita, jolloin osakkeiden mukainen luettelo olisi valtavan laaja ja raskaskäyttöinen» (siteerattu osuus: *Koski—Schultén* s. 165).

16195», josta ei ilmene, mitkä ovat numeroiltaan ne sata osaketta, joita edustavan osakekirjan tunnus on Litt. D N:o 16195. Näiden osakekirjojen mukaan laadittu osakekirjaluettelo ei täytä VOYL 17.1 §:n vaatimuksia, ei edes siinä tapauksessa, että tällaisessa osakekirjaluettelossa lukisi ao. osakekirjanumeron kohdalla niiden sadan osakkeen yksilöidyt numerot, joita osakekirja edustaa. Osakeluettelon on nimittäin VOYL:n mukaan oltava yksittäisistä, omalla numerollaan yksilöidyistä osakkeista lähtevä;²⁰ eri asia on, että (esimerkissäni) sadan erillisen osakkeen (alus-teen) osakeluettelotekstissä voi lukea viittaus siihen, että tästä osakkeesta on 99 muun kanssa laadittu yksi yhteinen osakekirja tunnuksella Litt. D N:o 16195.²¹

VOYL 17.1 §:n korvannut OYL 3:10 alkaa sanoin (1 momentin 1 lause), jotka näyttävät vaativan osakeluettelolta samaa yksiköitymistä joka ainoan yksittäisen osakkeen tasolle kuin VOYL 17.1 §: »Kun yhtiö on perustettu, hallituksen on viivytyksettä laadittava luettelo yhtiön *kai-kista osakkeista* (osakeluettelo).» Jotta tällä vaatimuksella kaikkien osakkeiden luetteloinimisesta olisi normaali kielenmukainen merkityksensä, se merkitsisi (VOYL 17.1 §:n tapaan) vaatimusta jokaisen osakkeen luetteloinimisesta eli erillisestä esiintymisestä luettelossa; osakkeita ei siis saisi merkitä osakeluetteloon esim. 10 tai 100 osakkeen yksilöimättöminä kokonaisuuksina. Myös 3:10.3 (»kukin osake») tukee käsitystä, jonka mukaan osakeluettelon avulla pitäisi myös OYL:n järjestelmässä voida 'tunnistaa' jokainen osake (mikä luonnollisesti vaatisi yksilöllistä numerotunnusta kullekin osakkeelle erikseen, niin että sen vaiheita jatkuvasti voitaisiin yksilöidysti seurata osakeluettelon perusteella).

Kuitenkin jo lainkohdan seuraavasta lauseesta (so. 3:10.1:n 2 lauseesta) on luettavissa, että luetteloa voidaan pitää myös osakekirjojen mukaan: »Luetteloon merkitään osakkeet *tai* osakekirjat numerojärjestyksessä». Perusteluissa tätä vielä selvennetään toteamalla: »Merkille pan-

²⁰ Asunto-osakeyhtiön osakeluettelon suhteen on luonnollisesti voitava rationaalisesti ottaa huomioon tietyn osakeryhmän kiinteä yhteenkytkeytyminen samaan huoneistoon oikeuttavana kokonaisuutena (ks. etenkin AsOYL 6 §). Ks. lähemmin Olsson s. 117 av. 3, Palsala s. 46.

²¹ Ks. VOYL 17.1 §:n sitä kohtaa, jossa vaaditaan osakeluettelossa mainittavaksi, »onko osakekirja annettu ja milloin». Lakitekstin mukaan ei siis tarvitsisi ilmoittaa ao. osakekirjan numeroa, mikä osoittaa lainsäätäjän olleen varautumaton kokonaisosakekirjoihin ja ts. oletaneen, että osakekirjalla ilman muuta on oleva sama numero kuin sillä osakkeella, jota vastaamaan dokumentti on annettu.

tavaa on, että osakeluettelo voidaan laatia joko osakkeiden tai osakekirjojen numeroinnin mukaan». ²² Sitaattien disjunktiiiviset ilmaisut »tai» sekä »joko — tai» viittaavat siihen, ettei »sekajärjestelmää» eli samanaikaista osin osakkeiden (numerojen) ja osin osakekirjojen (numeroiden) mukaista kirjaamista saa yhtiön osakeluettelossa esiintyä. Tämän luonnollisestikin hyväksyttävän päämäärän (»sekajärjestelmän» eliminointi) saavuttamiseksi olisi ollut suotavaa, että »joko — tai» ilmenisi suoraan 3:10.1:n tekstistä ja että 3:5.2:n avaama mahdollisuus antaa kahdenlaisia osakekirjoja olisi samoin »joko — tai» -rajoituksin nivelletty expressis verbis osakeluettelon pitotapaan. (Samalla olisi voitu välttää nyt mahdolliset komplikaatiot osinko- ja osakeantilippujen kohdalla). ^{23, 24}

²² HE 1977:27 s. 34.

²³ Yhtiölle koituu melkoisesti vaivaa, kun yhdistämisen samoin kuin jakamisen kohdalla on laadittava aivan uudet osinko- ja osakeantiliput vastaamaan uuden osakekirjan numeroa ja niitä yksilöllisiä osakemääriä, mitä uusi osakekirja tai jakamalla syntyvät uudet osakekirjat edellyttävät »liitteikseen». Käsiteltävien paperien (lippujen) määrä lisääntyisi tuntuvasti näissä vaihtoissa, väärin käsiin joutumisen riski kasvaisi, ja laskennallisiakin ongelmia voisi esiintyä, kun esim. yhdistettäessä useita osakekirjoja lippuineen yhdeksi osa yhdistettävien osakekirjojen kupongeista olisi jo irroitettu ja luovutettu jollekin tertiukselle.

²⁴ Nämä monet huomautukset antavat aiheen olettaa, ettei lainsäätäjät ole parhaalla mahdollisella tarkkuudella harkinnut ko. säännöksiä ja niiden konsekkvensseja.

Perimmäisenä syynä siihen, että OYL 3:5.2, 3:7.2 ja 3:10 eivät muodosta kaikin osin loppuunajateltua kokonaisuutta, on nähdäkseni se, että lainsäätäjät on osakekirjoja ja osakeluetteloa koskevilla säännöksillä »avannut oven» erälle — mutta ei johdonmukaisesti kaikille — osille sitä systeemiä, mitä KM 1969 A 20 esitti osaketodistusjärjestelmällä (ks. m.t. ss. 57, 78—79, 84—88 ja 91—92) ja joka systeemi Ruotsissa on »avstämningssystem»-säännösten kautta toteutettu (ks. ed. s. 165 av. 15). OYL:n aiheuttama »puolitiehen jääminen» ei voine olla aiheuttamatta komplikaatioita, sillä nyt avautunut mahdollisuus antaa ilman osakenumeroa käytettyjä useita osakkeita käsittävä kokonaisosakekirja oikeuksin (3:7.2) jakaa tai yhdistää niitä yksilöllisesti miten tahansa edellyttäisi luopumista osinko- ja osakeantilipuilla operoimisesta (näinhän KM 1969 A 20, ehdotetut 23 ja 31 §§; samoin SABL:n em. systeemi), ja tämä puolestaan vaatisi yhtiöltä erityistä luettelonpitoa säänneltyine tarkistuksineen (»avstämning») osinkojen ja emissioiden hoitamisen ainoana perustana. Ks. lähemmin SOU 1968:59 ss. 51—71, missä nämä ja eräät muut »systeemin sisäiset» yhteydet käyvät hyvin ilmi.

Vrt. Koski—Schultén ss. 151, 154—155 ja 165—166, jossa (yhtä vähän kuin muuallakaan ko. kommentaarissa) ei ole kiinnitetty huomiota tässä luvussa käsiteltäviin, kyseisestä »uudesta» osakekirjatyypistä johtuviin kysymyksiin.

1.2.2. 'Sekajärjestelmään' joutumista saattaa kuitenkin olla hyvin vaikea kokonaan välttää; ainakaan OYL:n tekstin kautta ei tällaiseen välttämiseen saada riittävää ja selvää tukea (yhtiöiden hallitusten jou-
tuessa harkitsemaan vaihtoehtoisia luettelokirjaamis- ym. malleja alla mainittavissa ja muissa mahdollisissa senkaltaisissa 'rajatapauksissa').
Asiaa valaissee seuraava kuvitelu esimerkki, jossa itse yhtiö voi olla joko 'vanha' (eli ennen 1. 1. 1980 rekisteriin merkitty) tai uusi, sillä OYL:n ky-
seiset kohdat ovat 1. 1. 1980 alkaen voimassa 'vanhojenkin' yhtiöiden osalta.²⁵

Yhtiön osakeluettelo on laadittu luettelemalla numerojärjes-
tyksessä jokainen osake erikseen, siis perinteiseen (VOYL:n) mal-
liin; joka osakkeesta on emittoitu yksi, vastaavasti numeroitu osa-
kekirja. A omistaa yhtiössä 662 osaketta, joiden numeroissa on
perättäisiä osakenumeroja niin vähän, että tarvitaan kaikkiaan 40
eri (osake)numeroa (enimmäkseen 3-numeroisia) yksilöimään ne
kaikki. Nyt A käyttää 3:7.2:n mukaista yhdistyttämisoikeuttaan ja
saa yhden ainoan osakekirjan (esim. n:o U1, ks. ed. av. 14), joka siis
käsittää kaikki hänen 662 osakettaan. Onko yhtiön hallituksen
kirjoitettava uudelle kokonaisosakekirjalle näkyviin erikseen kaik-
ki nuo 40 yksilöivää lukua? OYL (sen 3:5 ja 3:7) vaikenee tästä,
joten on vain sangen luonnollista, että yhtiö valitsee (3:5.2:n tuella:
»tai osakekirjan numero») kätevemmän tavan eikä merkitse osake-
kirjaan noita 40 (enimmäkseen 3-numeroista) lukua. Etenkin kun
nämä olisivat entistäkin hankalampia jatkossa, jos A myy 250
osaketta B:lle, 150 C:lle ja pitää itse loput 262, määrittelemättä
mitkä osakenumerot tulevat kullekin heistä; tulisiko yhtiön tällöin
(vaadittaessa yhtiötä nyt jakamaan em. osakekirja kolmeksi uudek-
si po. suhdeluvuin) itse 'keksiä' — tarkan laskennan myötä —
mitkä käytettävissä olevista vanhoista yksilöllisistä 662 osakenu-
merosta siirretään millekin uudesta kolmesta osakekirjasta?²⁶ (Ja
ad infinitum, saantojen ja jakautumisen vuosien mittaan lisään-
tyessä.)

²⁵ Ks. OYLVpL 1 § sekä e contrario lain 2—17 §§ (erittäinkin 6 §).

²⁶ Nähdäkseni on selvää, ettei osakkeenomistaja, joka on yhtiöltä saanut ko-
konaisosakekirjan sen normaalissa eli yksittäisistä osakenumeroista vapaassa
asussa, ole velvollinen osan osakkeistaan myydessään tai pantatessaan taanneh-
tivasti selvittämään, mitä osakenumeroita hänellä aikanaan oli, voidakseen
sanoa, mitkä noista vanhoista osakenumeroista kauppa/panttaus käsittää. Tällai-
nen keinotekoinen palaaminen vanhoihin osakenumeroihin ei ole tarpeen sen
enempää kauppasopimuksessa/panttaussopimuksessa kuin jälkikäteenkään 'kek-
saistuina' (asioitaessa yhtiön suuntaan osakekirjan jakamisen ja/tai osakeluette-
loon merkitsemisen osalta).

Ainoa rationaali linja näyttää olevan se, että vanhat yksilöidyt osakenumerot menettävät merkityksensä ja 'putoavat pois', jos kerran käytetään hyväksi lain avaamaa mahdollisuutta osakenumeroittomien kokonaisosakekirjojen antamiseen. Osakeluettelon pitämisen kannalta lieenee tällöin meneteltävä seuraavasti (po. esimerkkitilanteessa): Siinä vaiheessa kun A yhdistää 662 osakettaan kokonaisosakekirjaksi (n:o U 1), osakeluetteloon merkitään kunkin noista 662 osakkeesta kohdalle, että se on yhdistetty sisältymään 662 osaketta käsittävään uuteen osakekirjaan n:o U 1 (lakaten esiintymästä tämän jälkeen itsenäisenä osakenumeron); samanaikaisesti osakeluettelossa avataan siihen nyt liitettävä uusi osasto, uusista U-osakekirjoista osakekirjojen numerojärjestyksen mukaan pidettävä luettelo.²⁷

Näin yhtiöllä voi samanaikaisesti olla kahdenlaisia osakekirjoja ja vastaavasti kahtiajakoinen osakeluettelo. Tällaisessa osakeluettelossa osa osakkeista vielä 'elää' perinteisinä yksilöitävissä olevina yksikköinä omine osakekohtaisine alusteineen tms. osakeluettelossa (ja normaalisti myös tietyllä osakekirjalla esiintyvänä osakenumeron), kun taas toisten osakkeiden alusteessa tms. on mainitunlainen viittaus tämän osakkeen sulautumisesta vastedes yksilöllisyytensä menettäneenä, vain laskennallisena yhtiöosuuden edustajana tietyn uuden kokonaisosakekirjan muodostamaan kokonaisuuteen. Mitään olennaista haittaa ei tällaisesta sekajärjestelmästä syntyne, eikä siitä liioin tarvinne pitää OYL 3:10.1:n sanamuodon vastaisena.²⁸

Jo se seikka, että ylipäänsä syntyy juuri hahmotellun kaltaisia turhautumisia ongelmia, osoittaa osaltaan, että järjestelmässä (säännöksissä) on jotain vikaa, jos vielä osakenumeroittomaan kokonaisosakekirjaan siirtymisen jälkeen todella pitäisi (eräänlaisina kuolleina sieluina) 'roikuttaa' taustalla näkymättömissä mukana vanhoja yksilöllisiä osakenumeroita.

²⁷ Tässä uudessa osakeluettelon osastossa (osakekirjaluettelossa), joka siis etenee osakekirjojen numerojärjestyksessä, voisivat seuraavina olla n:ot U2, U3 ja U4, jos (ed. s. 206 olevaan esimerkkiin palatakseni) A myy osan osakkeista B:lle ja osan C:lle pitäen itse loput. Tällöinhän osakekirja n:o U1 mitätöidään jakamalla sen edustama 662 osakkeen kokonaisuus kolmelle uudelle kokonaisosakekirjalle. Osakeluetteloon tehdään tällöin n:o U1:n kohdalle viittausmerkintä tämän osakekirjan 'perillisistä' U2, U3 ja U4, ja vastaavasti kunkin näistä yhteyteen osakeluetteloon kirjoitetaan viittaus 'kantaosakkeeseen' (vrt. kantatila lohkomisessa ja halkomisessa) U1.

²⁸ Kuten edellä s. 205 (av. 22:n kohdalla) on todettu, ei itse lakitekstiin sisälly (OYL 3:10.1:ssä) »joko — tai » ilmaisua (se esiintyy vain perusteluissa), joten la-

II. KOKONAISSOSAKEKIRJA JA PANTTAUSKYSYMYKSIÄ

II.1. Kokonaisuuden osan panttisiipano

II.1.1. Osakepanttauksen edellä käsiteltyt pääsäännöt eivät suinkaan menetä merkitystään sen takia, että osakkeista on annettu yksilöidyistä osakenumeroista riippumaton kokonaisosakekirja. Tämähän on joka tapauksessa osakekirja (nimennäisosakekirja) niin OYL:n kuin panttioikeudellistenkin normien kannalta; esim. 3:9.1:n 2 lauseessa tarkoitettu osakeluettelomerkintä omistajuudesta osakekirjalle tästä tehtyine merkintöineen voi tietysti esiintyä tällaisessakin osakekirjassa.

Näin ollen voidaan lähteä siitä, että normaaleja osakepanttauksen sääntöjä sovelletaan myös silloin, kun pantattavaa osakearvoa edustamassa on kokonaisosakekirja. Jos panttaus on tarkoitettu käsittämään tarkalleen sen osakemäärän, mikä sisältyy ao. osakekirjaan, ei tilanteeseen liity mitään panttausjuridisia erikoisongelmia, vaan dokumentin tradeeraus tapahtuu ilman erityisjärjestelyjä. Mikäli sensijaan tällaista kätevää yhtenevyyttä ei panttaukseseen ryhdyttäessä ole, syntyy eräitä kokonaisosakekirjan 'luonteesta' johtuvia kysymyksiä, joita seuraavassa on syytä tarkastella.

II.1.2. Panttauksen sopimusosapuolten välisessä relaatiossa voi esiintyä teknisiä järjestelyongelmia, jos käytettävissä olevan (yhden tai useamman) kokonaisosakekirjan osakelukumäärä on soveltumaton suhteessa pantiksi tarvittavaan osakemäärään.²⁹ Näiltä välttytään, jos osakkeenomistaja suostuu tradeeraamaan 'liikaa' (esim. 362 osaketta käsittävän osakekirjan, siinä missä 200 osaketta määrällisesti riittäisi), missä kuitenkin on hänen kannaltaan riskinsä. Tosin osapuolet voivat pätevästi sopia, että panttioikeus rajoittuu vain (esimerkissäni:) 200 osakkeeseen, mutta

kitekstin »tai» voidaan tältäkin kannalta vaikeuksista tulkita siten, että kyseessä ei ole poissulkeva disjunktio.

²⁹ Teknisiä ongelmia voi esiintyä myös pantiksi tarkoitettujen osakkeiden (osakekirjan/osakekirjojen) riittävän tarkassa yksilöinnissä, mikäli panttaussopimus tehdään ennen tradeerausta ja ilman että ao. osakekirja(t) on paikalla helpottamassa panttauskohteen asianmukaista yksilöintiä. Ongelmat eivät tältä kohdista kuitenkaan mitenkään olennaisesti poikkea niistä yksilöintikysymyksistä, joita voi esiintyä muunkin osakekirjatyyppin kuin kokonaisosakekirjan kohdalla; ks. ed. s. 78 (av. 3:n kohdalla).

rajoituksen voimaansaattaminen tertiuksen bona fides -saannon³⁰ ehkäiseväksi on ongelmana; sanotun (200-) rajoituksen merkitseminen näkyviin osakekirjalle poistaa kyllä vilpittömän mielen, mutta vaikeuttaisi panttirealisaatiota tuntuvasti.³¹

Ellei tällaisesta 'liikatradeerauksesta' ole sovittu, ei osakkeenomistaja-panttaajaa voitane pitää velvollisena kyseisen kokonaisosakekirjan tradeeraamiseen. Tämä ei luonnollisestikaan merkitse panttaussopimuksen sitomattomuutta eikä sitä, että osakkeenomistaja pantiksipanimena välttyisi panttaukseen sitoutuneelle osapuolelle kuuluvasta yleis-panttioikeudellisesta velvollisuudesta myötävaikuttaa sellaisen lisäaktin toteutumiseen, mikä kulloinkin kyseessä olevan panttiobjektin laadun mukaan on tarpeen esineoikeudellisen (kollisio)suojan aikaansaamiseksi panttivelkojajatahon hyväksi. Kysymys on siten vain siitä, kuinka tämä lisäakti nyt on juridis-teknisesti hoidettava, kokonaisosakekirjan ollessa esillä.

Sinänsä luonnollinen menettely olisi kokonaisosakekirjan jakaminen, niin että panttivelkoja saa hallintaansa toisen uusista osakekirjoista ja osakkeenomistaja toisen, osakemäärien jakautuessa sovitun pantattavan osakemäärän mukaan. Jakamiselta (siitä aiheutuvine vaivannäköineen ja kustannuksineen) lienee kuitenkin järkevää pyrkiä välttymään — sehän osoittautuisi turhaksi, jos panttia ei tarvitsekaan (kuten useimmiten ei tarvitse) realisoida — jolloin ratkaisuksi jää kokonaisosakekirjan tradeeraaminen puolueettoman kolmannen hallintaan, tämän sitoutuessa hallinnoimaan osakekirjaa pantiksi sovitun osakemäärän osalta panttivelkojan lukuun ja muilta osin omistajan lukuun.³²

³⁰ Lähinnä tulee kyseeseen osakekirjan panttirealisaatio-ostaja. Ongelmia ei sensijaan esiinny, jos tertius on mala fide eli tietoinen panttioikeuden rajoittumisesta vain 200 osakkeeseen. Samoin osakkeenomistajan konkurssissa tilanne on ongelmaton (tradition suojatessa pantinsaajan panttioikeutta): panttioikeus on konkurssivelkojia vastaan saatettavissa voimaan 200 osakkeen osalta mutta vain niiden. Loput 162 konkurssihallinto on oikeutettu osakekirjan jakamisen kautta saamaan yksinomaiseen vallintaansa (elleivät osapuolet sovi koko osakekirjan eli koko 362 osakkeen ryhmän myynnistä sellaisenaan, siten että pantinsaajalla on panttioikeuden tuottama etu- ja separaatio-oikeus 200/362-osaan saatua hintaa).

³¹ Pantinhaltijan tulisi tällöin ilmeisesti — taatakseen panttirealisaation kitkattoman kulun myyntivaiheessa — ensin aikaansaada ko. osakekirjan jakaminen ja hänelle jäävälle, 200 osaketta käsittävälle uudelle osakekirjalle omistajan avosiirto, järjestelyjä, joiden sujuminen hankaluuksitta ei enää olekaan taattua (suoritushäiriövaiheen mahdollisine riitaisuuksineen siis jo alettua).

³² Ollakseen kätevä ja turvaava tämä järjestely edellyttäne, että omistaja

Mikäli osakkeenomistaja-panttaaja kieltäytyy myötävaikuttamasta vapaaehtoisesti jompaan kumpaan juuri selostetuista menettelyistä, on velkojataho oikeutettu kanteen nostamalla saamaan tuomiollista ja eksekutiivista oikeussuojaa, jolla tarvittava traditiojärjestely toteutetaan (osakekirjan jakamisen kautta³³).³⁴

II.2. Erityiskysymyksiä dynaamisen suojan kohdalla

II.2.1. Mitä tulee panttaussopimuksen velkojaosapuolen dynaamiseen suojaan sivullissuhteissa kokonaisosakekirjaan liittyvissä kollisioissa, on näiltäkin osin luonnollisesti lähdettävä normaaleista (edellä jo käsitellyistä) osakekirjapanttauksen säännöistä: traditiovaatimus (traditio longa

heti alussa antaa ko. kolmannelle riittävän laajan valtakirjan, jotta 'uskottu mies' voi osakeyhtiöön päin omistajan valtuutettuna esiintyen toimituttaa ehkä tarvittavan jakamisen, etenkin panttivelkojan hyväksi realisaatio-oikeutuksen alettua ja velkojan tarvitessa 'oikeaa' osakemäärää edustavan, siirtomerkinnöin valmiiksi varustetun osakekirjan (ks. av. 31); uskotun miehen omistajalta saaman kirjallisen valtuutuksen tulee siten käsittää myös kelpuutus tälle menkitä uudelle osakekirjalle omistajan avosiirto. — Järjestely edellyttää luonnollisestikin osapuolten taholta täyttä luottamusta valitun henkilön luotettavuuteen ja puolueettomuuteen.

³³ Kantajan tulee siis vaatia, että vastaaja velvoitetaan luovuttamaan osakekirja ao. yhtiön haltuun tarvittavan jakamisen toimittamiseksi ja että (vain) hänet — kantaja — oikeutetaan saamaan yhtiöltä se uusista osakekirjoista, joka vastaa sovittua panttia. — Sensijaan on epävarmaa, voitaisiinko tässä pitää mahdollisena yllä selostetun laisen tertiushallinnon (ks. av. 32) perustamista tuomiollisesti, ottaen huomioon tämän järjestelyn monimutkaisuuden; järjestely muistutaisi YhtOmL 6 §:ssä säänneltyä uskotun miehen asettamista.

Joka tapauksessa kantajalla on oikeus ennakkoturvata em. osakekirjajärjestelyä koskevan oikeutensa reaalinen toteutuus käyttämällä hyväkseen UL 7:1:n mukaista ko. osakekirjan takavarikkoa: Hänellä on panttaussopimuksen kautta osakekirjaan UL 7:1:n tarkoittama »parempi oikeus» kuin osakkeenomistajalla (siinäkin tapauksessa, että panttaus koskisi vähempää kuin puolta osakekirjan edustamista osakkeista), ks. lähemmin *Havansi* ss. 617—620 ja 635—638.

³⁴ Käytännössä tällaisia kanteita ei varmaan useinkaan tarvita, koska luotonantajataho pitäne jo sopimuksellisesti huolta traditiojärjestelyn toteutuksesta (tai ainakin, mikäli tässä suhteessa ilmenisi vaikeuksia tai epäselvyyttä, pidättymällä luottovaluutan siirtämisestä turvaa asemansa luottotappiolta). Periaatteelliselta kannalta on kuitenkin huomionarvoista todeta kanteitsekkin saatavissa olevan oikeussuojan mahdollisuus.

manu ao. tilanteissa mukaan luettuna, EOA 3.2 §) on samassa laajuudessa voimassa eli yleensä ratkaisevan tärkeä, poisluettuna kuitenkin mala fide toimineen secunduksen kaksoisdisponointisyntyinen omistus- tai pantti-oikeus. Eräitä erityispiirteitä on kuitenkin todettavissa, mikäli panttaus ei koske kokonaisosakekirjan edustamaa koko osakemäärää.

Mikäli kokonaisosakekirjan jakaminen juurisanotusta syystä on tekeillä, edellyttää pantinsaaajan suoja omistajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan tradition suuntaisen järjestelyn ehtineen ainakin niin pitkälle, että ao. kokonaisosakekirja on jo annettu jakamisen toteuttamista varten sellaisen kolmannen tahon haltuun, johon nähden pantinsaaajalle on perustettu *itsenäinen oikeus* saada hallintaansa *jakamisessa syntyvä* pantattua osuutta edustava uusi osakekirja. Siten ei riitä, että kokonaisosakekirja on jo annettu yhtiön haltuun jaettavaksi (panttauksen edellyttämille uusille osakemäärille), jos jakamisvaatimus on tapahtunut osakkeenomistajan nimissä, niin että hän (eli pantiksipaniija) on yhtiöön nähden edelleenkin oikeutettu saamaan hallinnan, ts. saamaan hallintaansa kaikki jaossa laadittavat osakekirjat. Asiaa ei muuta sekään, että pantinsaaaja hoitaa jakamisasiaa yhtiöön päin osakkeenomistajan antamalla valtakirjalla, koska valtuutus on milloin tahansa peruutettavissa ja omistaja siten voi esim. peruuttaa jakamisvaatimuksen tai ottaa kaikki uudet osakekirjat haltuunsa. Vain jos valtuutus tms. järjestely on hoidettu niin, että yhtiö on tietoinen pantinsaaajan itsenäisestä oikeudesta saada haltuunsa tiettyä osuutta vastaava uusi osakekirja (esim. 200/362-osaa vastaten), voivat traditiolle EOA 3.2 §:n periaatteiden mukaan nyt asetettavat vaatimukset täyttyä.

II.2.2. Kaksoisdisponointitilanteisiin liittyviä erikoispiirteitä valaisee parhaiten esimerkki kokonaisosakekirjaan liittyvästä kahdellepanttauksesta.

Osakkeenomistaja O sopii P1:n kanssa siitä, että 362 osaketta edustavasta kokonaisosakekirjasta on 200 osaketta oleva panttina. Ennen kuin tradeeraus tapahtuu (tai ryhdytään juuri kuvatuin tavoin jakamiseen EOA 3.2 §:n vaatimukset täyttävien tavoin) O sopii-kin P2:n kanssa ko. osakekirjan suhteen panttauksesta (variantti a:) 200 osakkeen osalta tai (variantti b:) kaikkien 362 osakkeen osalta; O tradeeraa osakekirjan P2:lle.

Jos P2 on tradition tapahtuessa mala fide, hänen panttioikeutensa (joka kyllä on täysitehoinen O:n konkurssi- ja ulosmittausvelkoihin sekä myö-

hempiin seuraajiin nähden) väistyy toissijaiseksi P1:n ensisijaiseksi katsottavan panttioikeuden edestä 200 osakkeen osalta (ollen siis kuitenkin 'ylijäävien' 162 osakkeen osalta ensisijainen).³⁵ Jos taas P2 oli bona fide, hän saa ensisijaisen panttioikeuden, P1:n joutuessa tyytymään toissijaiseen panttioikeuteen (b-variantissa:) koko osakeryhmään tai (a-variantissa:) siltä osin kuin hänen ensisijainen panttioikeutensa P2-panttaukseseen kuulumattomiin 162 osakkeeseen ei riitä kattamaan hänen po. saatavaansa.³⁶ Huomattakoon siis viimeksi mainitun variantin (a) osalta, ettei O suinkaan menesty, jos hän väittäisi panttanneensa sekä P1:lle että P2:lle juuri samat 200/362-osaa ko. kokonaisosakekirjan edustamista osakkeista eli että joka tapauksessa 162 osaketta jäisi kokonaan kummankin panttauksen ulkopuolelle ja siis hänelle (omistajalle) rasitteettomina.³⁷

Mitä lopuksi tulee etenevän sivullissuhteen kollisioihin ja siinä OYL 3:9.1:n 2 lauseen (osakeluettelomerkinnästä osakekirjalle tehdyn yhtiön todistusmerkinnän) relevanssiin, ei ole luonnollisesti mitään estettä sille, etteikö kyseisellä todistusmerkinnällä olisi lainkohdan säättämä merkitys myös siinä tapauksessa, että osakeluetteloa pidetään (ainakin po. osaltaan) osakekirjan/osakekirjojen eikä osakkeiden (numerojärjestyksen) mukaan. OYL 3:9.1:n 2 lauseessa mainitun »omistajan» ei siis tarvitse olla minkään

³⁵ P1:n on kuitenkin syytä (turvatakseen panttivakuutensa mm. konkurssiin ja ulosmittausvelkoja vastaan) ensi tilassa ilmoittaa P2:lle oikeudestaan EOA 3.2 §:n edellytykset täyttävin tavoin tai, ellei se ole mahdollista EOA 3.2 §:n edellyttämän asiakirjan puutteessa, haastamalla P2.

³⁶ Molemmissa tapauksissa P1:n on lisäksi syytä ensi tilassa ilmoittaa oikeudestaan P2:lle, turvatakseen toissijaisvakuutensa muissa sivullissuhteissa (esim. konkurssin varalta, ks. av. 35).

³⁷ Se ettei omistaja (O) menesty tällaisella 'tulkinallaan' johtuu jo siitä, että kokonaisosakekirjassahan ei ole (kyseisten 362) osakkeiden numeroita lainkaan, joten 'päällekkäisyysväitteen' tarkistaminen olisi teknisestikin mahdollista. Mutta vaikka osakekirjassa olisikin kaikki osakenumerot näkyvissä (esim. 1—100, 601—662 ja 1151—1350, ks. s. 201), ja vaikka sekä P1:n että P2:n kanssa solmituissa panttaussopimuksissa olisi kiistatta mainittu juuri samat 200 osakenumeroa (esim. 1151—1350), olisi tuskin hyväksyttävissä, että O, joka vilpillisellä kaksoispanttauksella on syypää konfliktin syntyyn, voisi sanotunlaisella vähintäänkin kunnianvastaisella ja arvottomalla (OikTL 33 §) 'numerotempulla' pitää itsellään rasitteettomina 162/362-osaa tuon kokonaisosakekirjan edustamasta arvosta, häviävän kollisio-osapuolen kustannuksella.

osakeluettelosta yksilöidysti ilmenevän osakkeen omistaja (ts. sellaiseksi merkitty), vaan riittää, kun hän on tietyn kokonaisuosakekirjan omistajan ominaisuudessa osakeluetteloon merkitty.³⁸

II.2.3. Eräs yksittäiskysymys herää kuitenkin 3:9.1:n nyt mainitulta osalta: Jos panttaussopimus koskee osaa (esim. 200/362) kokonaisuosakekirjan osakemäärästä ja jos tradeeraus toteutetaan luovuttamalla pantinsaajalle uusi, panttauksen johdosta toimitetussa po. kokonaisuosakekirjan jakamisessa syntynyt (200 osakkeen) osakekirja, niin saako pantinsaaja 3:9.1:n 2 lauseen mukaisen etuuden (selonottovelvollisuuden rajoittuminen siirtoketjulegitimaation osalta³⁹) jo sillä, että sanottu hänelle tradeerattu uusi osakekirja on ko. suhteessa 'kunnossa' (jota se periaatteessa aina on⁴⁰)? Vai onko vaadittava, että tätä uutta 'jakamistulosta' edeltänyt kokonaisuosakekirja eli se dokumentti, joka panttaussopimuksen ajankohtana oli ainoana ko. osakkeita edustavana dokumenttina olemassa, oli siirtoketjurekvisiitaltaan 'kunnossa' eli sellainen, että pantinsaajan bona fides (ns. oikean omistajan suhteen) olisi ollut senkin osalta mahdollinen?

Rakenteeltaan samanlaista kysymystä pantinsaajan selonottovelvollisuuden (ajankohdan) osalta on käsitelty jo edellä 3:9.1:n 2 lauseen perusesittelyn yhteydessä,⁴¹ ja tuolloin esitetyin perustein voidaan tässäkin päätyä samaan tulokseen: Ei voida pääsääntöisesti vaatia, että panttiobjektin (tai sitä edustavan asiakirjan) olisi oltava jo panttaussopimustilaisuudessa paikalla tutkittavana, vaan pantinsaajan bona fides on mah-

³⁸ Merkittisyys osakasluetteloon ei riittäne tässäkään (ks. jo ed. s. 147 av. 35), koska yksilöitävyysvaatimus ei toteudu osakasluettelon ilmoittaessa vain osakeomistuksen kokonaismäärän. Rajatapauksena lienee tilanne, jossa osakasluettelon mukaan ko. henkilö omistaa juuri niin monta osaketta (esim. 362) kuin mistä panttaussopimuksessa on kokonaisuosakekirjaan liittyvästi kyse.

³⁹ Ks. tästä etuudesta ed. mm. s. 132 (av. 4:n kohdalla) ja ss. 138—139 (av. 20:n edellä).

⁴⁰ Jakamisen kautta syntyneessä aivan uudessa osakekirjassahan on periaatteessa aina yhtiön toimesta tehty merkintä siitä, että kyseinen O on tämän osakekirjan osakeluetteloitu omistaja. Yhtiö ei nimittäin ryhdy jakamiseen, ellei olla vakuuttuneita siitä, että O on 3:7.2:n mainitsema »osakkeenomistaja», ja jos yhtiö taas (omistajuudesta vakuuttauduttuaan) jakamisen toimittaa, tulee sen merkitä uuteen osakekirjaan näkyviin sen omistajan nimi (ks. 3:5.1) ja maininta osakeluettelomerkittisyydestä (ks. 3:11.2).

⁴¹ Ks. ed. s. 135 av. 11 (viimeinen kappale) ja s. 139 (av. 21:n kohdalla).

dollinen, vaikka hän vasta myöhemmässä tradeeraustilaisuudessa tutkii (asianmukaisella huolellisuudella) objektia.⁴²

⁴² Edellä viitatuissa (av. 41) yhteyksissä on jo tuotu esiin ne perusteet, joiden nojalla saatetaan (poikkeuksellisesti) lukea bona fides -kysymyksessä pantinsaajan viaksi se, ettei panttiobjektia ole tutkittu jo panttaussopimuksen syntyvaiheessa.

Muistutettakoon samalla siitä, että joka tapauksessa pantinsaajan tulee olla bona fide vielä (sopimussyntyä myöhemmän) tradeerauksen ajankohtana, ts. häntä ei vapauta objektin normaalihuolellisesta tutkimisesta tradeerausajankohdana se, että hän aikaisemmassa sopimustilaisuudessa jo oli asianmukaisesti tutkinut objektin.

11 §

OSAKEKIRJATTOMAN OSAKKEEN PANTTAUS

I. YHTIÖKOHTAINEN ALKUPERÄINEN OSAKEKIRJATTOMUUS

I.1. Osakekirjattoman osakkeen panttauskelpoisuudesta

I.1.1. Sen mukaan, mitä edellä 9 §:ssä (ks. eritt. s. 196) on lausuttu teoksen käsillä olevan III pääjakson jakautumisesta lukuihin, ryhdytään tässä 11 §:ssä tarkastelemaan niitä osakepanttauksen spesiaalikysymyksiä, joiden aiheena ja erityispiirteenä on *osakekirjan puuttuminen*: On olemassa (asianmukaisesti perustettu ja rekisteröity sekä normaalisti toiminnassa oleva) osakeyhtiö lain ja yhtiöjärjestyksen mukaisine osakepääomineen ja tämän jako-osuuksina asianmukaisine osakkeineen, mutta vastaavat osakekirjat (paperikappaleet) puuttuvat.

Sanottua tilannetta on syytä tarkastella toisaalta yhtiökohtaisena osakekirjattomuutena, joka tällöin yleensä on alkuperäistä ja 'kokonaisvaltaista': yhtiössä ei ole laisinkaan laadittu eikä emittoitu osakekirjoja (jaksot I ja II), ja toisaalta on otettava huomioon osakekohtainen osakekirjattomuus, joka tällöin yleensä on jälkipäätöistä, tyyppiesimerkkinään tilanne, jossa kaikista osakkeista on normaaliin tapaan emittoitu osakekirjat, mutta tietty yksittäinen osakekirja on sittemmin tuhoutunut (jakso III).

I.1.2. Yhtiökohtainen osakekirjattomuus ei sataprosenttisen totaalisenaan ole vastoin lakiamme. Kuten jo alumpana on esitetty,¹ ei sen enempää VOYL:n kuin OYL:nkaan puitteissa ole lakisääteistä pakkoa siihen, että yhtiössä koskaan (laadittaisiin ja) emittoitaisiin ainoatakaan osakekirjaa tai väliaikaistodistustakaan. Yhtiö ja sen osakkeet voivat siis olla kokonaan ja pysyvästikin niin sanoakseni osakekirjattomia.²

¹ Ks. s. 4 (av. 8 kohdalla ja siinä) ja s. 73 (av. 7 kohdalla).

² Osakekirjattomuus voi tietyissä 'yhtiötyypeissä' kuten yhdenyhtiöissä ja

Tarkasteltaessa osakekirjatonta osaketta tutkimuksessa, joka käsittelee panttioikeutta osakkeeseen, on luonnollisesti ensimmäisenä otettava esiin kysymys siitä, onko tällainen erikoislaatuiseksi luonnehdittavassa tilassa oleva osake ylipäänsä panttauskelpoinen objekti. Säädännäiseltä kannalta tämä kysymys on avoin, sillä lakiteksti (OYL 3:9.1 samoin kuin jo VOYL 32 a §) puhuu vain osakekirjan panttauksesta.³

Mitään epäilyksiä ei havaitakseni ole esiintynyt siitä, etteikö osake osakekirjattomanakin voisi olla omistuksellisen vaihdannan objekti, ts. etteikö se kelpaisi esim. kaupan kohteeksi ja yleisemminkin saanto-objektiksi (siis myös originaarin eli osakemerkintäperusteisen 'alkusaannon' jälkeenkin). Käytännössä ei olekaan ollut harvinaista (ennen 1972 tapahtunutta RS-järjestelmään siirtymistä), että uusien asunto-osakeyhtiöitten osakkeet ovat olleet pitkäkhön ajan osakekirjattomassa tilassa ja silti vilkkaan myyntivaihdannan kohteina.⁴

Epäilyksiä ei voi olla siitäkään, etteikö osakekirjattoman osakkeen omistajan täten sijoittama pääoma-arvo olisi hänen konkurssi- ja ulosmittausvelkojensa tyydyttämiseen käytettävissä olevaa varallisuutta. Onhan näet selvää, ettei velallinen voi saada omaisuuttaan velkojensa ulottumattomiin yksinkertaisesti vain hankkimalla osakekirjattomia osakkeita⁵ (kenties juuri itsensä tähän tarkoitukseen perustamasta yhtiöstä).

pienissä (etenkin perhe-) yhtiöissä olla hyvinkin käytännöllistä ja tarkoituksenmukaista, »mikäli ei ilmene tarvetta osakkeiden myymiseen tai panttaamiseen» (HE 1977: 27 s. 32).

Muistutettakoon samalla, että eri asia kuin lain mahdollistama totaalinenkin osakekirjattomuus on yhdenkin osakkeen omistajan oikeus saada niin halutessaan yhtiöltä osakekirja (OYL 3:7.1); tästä on jo aikaisemmin huomautettu (ks. s. 4 av. 8).

³ VOYL 32 a §:n osalta todettakoon kylläkin, että sen viimeisessä eli 3 momentissa esiintyy lipsahduksen kaltaisena ilmaisu »osakkeen panttaukseen», vaikka selvästi tarkoitetaan osakekirjaa, kuten lainkohdan ruotsinkielinen asukin osoittaa: »pantsättning av dylik handling» (»handling» viittaa sanaan »aktiebrev»).

⁴ Ks. viitatus 'esi RS-kautisen' grynderikäytännön osalta esim. Muukkonen Rakentamispäivä s. 22, Kärävä Rakentamispäivä s. 44, Caselius LM 1957 ss. 602—603, Norrmén ss. 155—156.

⁵ Rinnasteisesti mainittakoon, että tällainen velkojen 'poispudistaminen' ei järjesty liioin sellaisellakaan osake- ja yhtiöjuridiikan 'keinolla', että yhtiöjärjestykseen sisällytetään osakkeen luovutuksen kokonaan epäävä täyskieltolauseke (ks. tällaisesta VOYL:n sallimasta ja OYLVP 7.1 §:n kautta jatkossakin tähän-

Kun osakekirjaton osake siten on periaatteessa samantasoisesti ja yhtä laajasti luovutuskelpoinen ja pakkotäytäntökelpoinen kuin vastaava osakekirjallinen osake, niin liioin mitään erityistä *estettä ei* liene tällaisen osakekirjattoman osakkeen *panttikohdekelpoisuudellekaan*. Tätä ei havaitakseni olekaan asetettu periaatteena kyseenalaiseksi,⁶ vaan ongelmaksi jää periaatekysymyksen tasoa alempana oleva praktis-juridinen kysymys siitä, missä määrin ja miten tällainen panttaus voi tuottaa panttinsaajalle esineoikeudellista (dynaamista) suojaa, kun normaali lisäakti-toteutus eli osakekirjan hallinnan siirto on mahdottomuus. Siirryn tämän probleeman tarkasteluun.⁷

astisen pätevyytensä säilyttävästä yhtiöjärjestyksellisestä siirryntärajoituslausekkeesta lähemmin jälj. 15 § II.2).

Todettakoon tässä yhteydessä, että yleensäkin ei osuus- tms. dokumentin puuttumisella (ei-olemassaololla) ole yhteisöoikeudellisena seikastona mitään pakkotäytäntöobjektiksi kelpaavuutta poissulkevaa tai vähentävää periaatteellista merkitystä (eri asia ovat eräät ulosmittaus tekniset 'kohdedokumentin' puuttumisesta johtuvat hankaluudet); ks. esim. avoimen yhtiön yhtiömiehen (täysin 'osuuskirjattoman') yhtiöosuuden ulosmittauskelpoisuudesta *Heikonen* ss. 223—227 ja *Hyvönen—Caselius* ss. 42—43. Osuuskunnassakin ovat jäsenen varallisuus-pitoiset oikeusaseman elementit ulosmitattavissa täysin dokumenttipohjasta riippumatta, kun taas itse jäsenyyden osalta on nimenomainen lainsäädännös (OKL 23.1 §), joka tekee siitä henkilökohtaisen ja vaihdanta- ynnä eksekuutiokelvottoman oikeusaseman (ks. esim. *Hakulinen—Rapola* ss. 126—127), jälleen täysin osuuskirjattoman pohjasta riippumatta; ehdotetusta ns. lisäosuusmaksusta eventuaalisine dokumentteineen ks. OikM 1978: 8 ss. 36—38.

⁶ Päinvastoin on kautta linjan poimittavissa esiin panttauskelpoisuudelle myönteistä lähtökohtaa heijastavia esityksiä; mainittakoon *Norrmén* s. 169, *Kärävä* Rakentamispäivä s. 48, *Zitting* JFT 1973 s. 319, *Koski—Schultén* s. 154, *Hessler* ss. 421 ja 426.

⁷ Oma probleemansa, jota tässä ei tietenkään tarvitse käsitellä, on tällaisen osakekirjattoman osakkeen faktis-taloudellinen kelpaavuus ('haluttisuus') reaali-vakuutena. Selvää lienee, että yleensä tällaisella pantilla ei ole 'kysyntää', koska siihen liittyy monia (jäljempänä ilmeneviä) oikeudellisia epävarmuustekijöitä (unohtamatta sitä psykologistakaan näkökohtaa, että tarjotun panttiobjektin esi-neellinen 'olemattomuus' vaikuttanee sellaisenaan kielteisesti, verrattuna tilan-teeseen, jossa panttiksitarjoajalla on tarjota vastapuolen käteen jotain konkreet-tista kuten paperikappale). Kun osakekirjakin yleensä on haluttaessa saatavissa yhtiöltä (OYL 3: 7.1), minimoi tämänkin osaltaan osakekirjattoman osakkeen pant-taustilanteen esiintymisiä käytännössä; silloinkin kun osakkeen kauppa on voinut sujua osakekirjattomastikin (ks. ed. av. 4 kohdalla mainittua esi-RS-tilannetta) on panttauksen tapahtuessa tavattu vaatia osakekirja ensin laadittavaksi (ks. esim. KM 1972 A 9 ss. 8—9).

I.1.3. Kun osakekirjattoman osakkeen kohdalla siis puuttuu mahdollisuus vaatia osakekirjatradeerausta — edellytyksenä dynaamiselle suojalle, siihen mukaan luettuna panttietuoikeus (EOA 3 §) — sen enempää varsinaisessa mielessä kuin edes EOA 3.2 §:n mukaisena ilmoituksen-varaisena traditiona, niin jäljelle jäävät vaihtoehdot tilanteen selvitte-lyssä ovat seuraavat:

a) Katsotaan tällaisen erikoislaatuisen objektin kohdalla olevan mahdollista poikkeuksellisesti hyväksyä, että täysivaikutteinen panttioikeus voi syntyä ilman erityistä lisäaktia, siis pelkästään asianosaisten (pantinantaja-pantinsaaaja) välisellä panttaussopimuksella.⁸

b) Vaaditaan panttaussopimuksellisen elementin lisäksi joku erityinen lisäakti ja, traditiokenon puuttuessa, hyväksytään sellaiseksi joku ajattel-tavissa oleva muu julkisuussuuntainen lisätoimi.

c) Jollei kumpaakaan juuri mainituista vaihtoehtoista pidetä mah-dollisena hyväksyä, jää vain todettavaksi, ettei tehokasta panttioikeutta (esim. pantiksipanijan konkurssivelkoja vastaan) ole aikaansaataavissa osakekirjattomaan osakkeeseen.

Ratkaisun etsintä on edullisinta aloittaa b-vaihtoehdon tarkastelulla, kahdestakin (tosin toisiinsa kietoutuvasta) syystä. Ensiksi jo siksi, että muut vaihtoehdot (a, c) ovat luottosuhteiden oikeuspoliittisen aspektin kannalta vähemmän toivottavana pidettäviä: c-vaihtoehto on vähemmän toivottava, koska silloin kyseisen luovutus- ja pakkotäytäntökelpoisen objektin reaaliuottopotentiali olisi hyödyntämiskelvotonta, mikä ei ole ekonomiselta kannalta järkevää;⁹ a-vaihtoehto taas on vähemmän onnis-

⁸ Tällöin olisi tietysti asetettava korkeat vaatimukset sopimuksesta esitet-tävälle näytölle, mm. kyseisten osakkeiden yksilöinnin suhteen ja sopimuksen sol-mimisen todellisen ajankohdan todettavuuden osalta.

Periaatteelliselta kannalta todettakoon, ettei panttioikeusjuridiikan kannalta ole mitään 'mahdotonta' siinä ajatuksessa, että (jokseenkin) normaalitehoista dy-naamista suojaa tuottava panttausjärjestely rajoittuu pelkkään (kirjalliseen) panttaussopimukseen, mikäli ko. omaisuuslajin kohdalla ei ole mahdollisuutta mihinkään sellaiseen lisäaktiin kuin esim. rekisteröinti tms. kirjaaminen, traditio, denuntiaatio tai panttimerkin tms. kiinniasettaminen. Ks. esimerkkinä *Kivimäki* ss. 273—275 tekijänoikeuden panttauksen suhteen positiivisesti, vrt. *Godenhjelm* NIR 1960 ss. 174—182; yleisemmin ks. *Hessler* s. 431.

⁹ Sängen yleinen tendenssihän on jo suhteellisen kauan ollut ja edelleen on (eikä suinkaan vain Suomessa, vaan yleisestikin markkinatalousjärjestelmissä, aikaisemmin kuin meillä konkretisoituneena), että laajan luottotarpeen mukanaan tuoman laajan vakuustarpeen yhä tehokkaammaksi ja monipuolisemmaksi tyy-dyttämiseksi on pyritty luomaan tai on ainakin esitetty luotavaksi yhä uusia pant-

tunut ratkaisumalli siksi, että pelkästään sopimusvaraisten panttioikeuksien tämä 'luonne' (enemmän tai vähemmän) salaisina panttioikeuksina ei puolla a-vaihtoehtoa, jos vain jonkunlainen julkisuussuuntainen lisääkti suinkin on järjestettävissä panttioikeusjuridiikan tuntemissa rajoissa.¹⁰

Toiseksi on b-vaihtoehdon tarkastelulla alkaminen järkevää myös siksi, että jos b-mallin suhteen voidaan päätyä positiiviseen vastaukseen, käy muiden (a, c) tarkastelu itsestään tarpeettomaksi, jota vastoin tarkastelemalla aluksi yksistään a-vaihtoehtoa (tai yksistään c-vaihtoehtoa) ei näytä mahdolliselta päätyä sellaiseen vastaukseen, jonka johdosta b-mallin saisi jättää huomiotta ja käsittelemättä.

I.2. Tradition korvattavuudesta

I.2.1. Juuri lausutun mukaisesti on nyt harkittava, onko löydettävissä joku sellainen järjestely, jolle voidaan ajatella annettavaksi osakekirjan tradeerausta vastaava merkitys panttioikeudellisena julkisuutta luovana

taus- tms. reaaliavakuusmuotoja, uusien vakuuskohteiden käydessä lajiltaan ja laadultaan yhä abstraktisemmiksi (esim. immateriaali- ja oikeuksien panttaus tai know how'n käyttö reaaliavakuutena) ja/tai rakenteeltaan kompleksisemmiksi (esim. yritysliikennitys Ruotsin mallin kaltaisessa laajuudessa). Kun tämä tendenssi selvästikin ilmentää reaalityökalu- ja talouselämän paineita talouselämän rahoitus- ja vakuus-sektoreiden kohdetoiminnoissa, tulee myös panttausjuridisissa avoimissa kysymyksissä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan löytämään — lainsäätäjän mahdollista myöhempää auktoritatiivista ratkaisumallia odoteltaessa — sellaisia ratkaisuja, jotka eivät ilman erittäin painavia syitä muodostu esteeksi olemassaolevien varallisuusarvojen käytölle reaaliavakuuksinakin. — Ks. näistä näkymistä myös ed. s. 167 av. 24.

¹⁰ Kuten jo ed. av. 8:ssa on todettu, ei erityisen lisäaktin vaatimuksesta ole ehdottoman välttämätöntä pitää kiinni, jos mitään mielekäästä ja yleisiin panttioikeudellisiin perusratkaisutyypeihin nivellettävää julkisuussuuntaista lisäaktia ei voida ko. objektityypin kohdalla toteuttaa. Lausuttu ei merkitse sitä, että lisäaktin — jotta sitä koskeva vaatimus voitaisiin ao. panttauksessa asettaa — tulisi välttämättä olla kirjoitetun lain expressis verbis tuntema, vaan riittävää voi olla, että ko. lisäakti 'analisisella' läheisyydellä ja rationaalisti niveltyy johonkin lain tuntemaan 'normaaliin' lisäaktityyppiin ja sillä tavoiteltaviin päämääriin. Esi-merkkinä voisi olla tekijänoikeutta koskevaan kustannussopimukseen perustuvan kustannusoikeuden panttaus (kustantajan antamana reaaliavakuutena), jossa voidaan puoltaa kustantajan ja tekijän välisen kirjallisen kustannussopimuksen (sopimuspaperin) hallinnan siirtämistä riittäväksi lisäaktiksi, ks. lähemmin esim. Kivimäki s. 275, Saxén ss. 272—273, Undén Rättighetspant ss. 108—110.

lisääktina. Huomio kiintyy tällöin seuraavaan kolmeen seikastoon, joiden osalta tällaisen esineoikeudellisen relevanssin mahdollisuutta on syytä tarkastella lähemmin:

- 1) omistajalla eli pantiksipaniijalla olevan kauppakirjan tai muun ko. osaketta koskevan saantoasiakirjan tradeeraus (mahdollisesti lisävaatimuksenaan merkinnän tekeminen panttauksesta saantokirjalle);
- 2) panttauksen kirjaaminen (rekisteröiminen) jonnekin;
- 3) panttauksesta toimitettava denuntiaatiotyypinen ilmoitus jollekin adressaatille.¹¹

Näistä vaihtoehtoista selvimmin hylättävissä lienee 2-kohta eli osakepanttauksen kirjaaminen (rekisteröiminen). Panttioikeudellinen (kuten yleensä toki muukin varallisuus oikeudellinen) kirjaaminen edellyttäisi nimenomaisia säännöksiä, joista ilmenisi (mm.), paitsi panttauksen kirjaamisen tarpeellisuus, tietty kirjaamiseen velvollinen taho. Tällaisena tulisi luonnollisesti mieluiten olla, virkavastuuseen ynnä julkisyhteisön virkamiesvastuuseen (ks. VahL 3:2) liittyvien luotettavuus- ym. takeiden vuoksi, joku julkinen viranomainen rekistereineen tms.,¹² joskin toissijaisena vaihtoehtona olisi ajateltavissa panttauksen yksityinen kirjaaminen osakeyhtiön toimesta osakeluetteloon.

¹¹ Eräänä ajateltavissa olevana vakuuden järjestelykeinona voitaisiin tässä mainita vakuusluovutus. Siihen tosin suhtaudutaan oikeudessamme melko torjuvasti, mikä onkin paikallaan silloin kun ko. objektin panttaamiseksi on olemassa joku tunnustettu (lisääktillinen) normaalimenettely; tällöinkään ei vakuusluovutukselta liene syytä kieltää panttioikeudellista tehoa, jos ko. luovutus on sattunut (ilmeisen poikkeuksellisesti) tapahtumaan kyseisen panttioikeudellisen lisäaktivaatimuksen samalla täyttävästi, arg. KKO 1968 II 43.

Mutta mikäli siis mitään tunnustettua normaalia panttausmenettelyä ei ole, ei vakuusluovutusta voida ilman muuta sulkea pois eventuaalisesti käyttökelpoisten järjestelyjen joukosta. Ks. mitä juuri ed. on lausuttu alaviitteissä 8 ja 9 sekä (Ruotsin laajahkosti näitä vakuusluovutuskysymyksiä käsitelleestä oikeuskirjallisuudesta) *Karlgrén* passim, eritt. ss. 174—209, *Hessler* ss. 419—421, *Walén* *Separationsrätt* ss. 67—69.

Vakuusluovutuksesta Suomen oikeuden kannalta ks. myös ed. ss. 126, 170 ja 192—193.

¹² Esimerkkeinä tällaisesta viranomaiskirjaamisesta mainittakoon KlinA:n mukainen kiinteistökiinnitys, sähkölaitoskiinnitys, irtaimistokiinnitys, aluskiinnitys, ilma-aluskiinnitys, autokiinnitys, panttausmerkintä patenttirekisteriin, mallioikeusrekisteriin ja tavaramerkkirekisteriin sekä eräät merkinnät ulosmitattujen kiinteistöjen luetteloon.

Kumpikin kirjaamisvaihtoehto edellyttäisi siis kuitenkin nimenomaista normipohjaa, jota nykyään ei ole. Jo edellä (ss. 164—167) on tarkasteltu ajatuskokeen kannalta panttauskirjaamista osakeyhtiön toimesta osakeluetteloon (ja/tai osakasluetteloon); viitaten siihen mitä tuolloin on todettu tällaisen kirjaamisen erittäin rajoittuneesta esineoikeudellisesta relevanssista voidaan tässäkin kyseinen kirjaaminen sivuuttaa riittämättömänä: Osakkeen — osakekirjattomankaan — panttauksesta osakeluetteloon ao. kohtaan tehdyllä 'kirjaamismerkinnällä', mikäli sellainen poikkeuksellisesti olisi tehty (pantinsaaajan ja/tai pantinantajan pyynnöstä tai omaloitteisesti), ei ole kirjaamisperusteista esineoikeudellista relevanssia pantinsaaajan oikeuden dynaamisen suojan kannalta.

I.2.2. Jäljelle jäävistä vaihtoehtoista (kohdat 1 ja 3, ed. s. 220) on ensinmainittua eli osakesaantokirjan tradeerausta meillä puollettu oikeuskirjallisuudessa erään erikoistilanteen osalta, nimittäin kun henkilö, joka on ostanut (toistaiseksi) osakekirjattoman asunto- tai kiinteistöyhtiöosakkeen (RS-järjestelmän ulkopuolella olleelta) ns. grynderiltä, haluaa pantata kaupan kohteen omalle luotonantajalleen; tämän kauppakirjan on tosin saatettu katsoa vastaavan väliaikaistodistusta,¹³ jolloin siis ikäänkuin kiertoteitse päädyttäisiin normaalin osakekirjaliitännäisen traditiösäännön soveltamispiiriin. Nähdäkseni ei tätä kantaa kuitenkaan voida hyväksyä sen enempää sanotun erikoistilanteen kohdalla kuin yleisempänäkään, osakesaantokirjan traditiolle esineoikeudellisen relevanssin antavana sääntönä. Torjuvaa kantaani perustelen seuraavasti.

Mitä ensinnäkin tulee mainittuun erikoistilanteeseen (RS-ulkopuolinen gryndausvaiheinen vakuus), niin en pidä mahdollisena hyväksyä tavallista osakekauppakirjaa väliaikaistodistukseksi. Tämä on täysin selvää uuden lain kannalta, ottaen huomioon OYL 3:8:ssa tälle dokumentille asetetut vaatimukset ja dokumentin rinnasteisuuden arvopaperina (ks. 3:9.1) osakekirjaan, jota se on tarkoitettukin vastaamaan (lukuun ottamatta osakekesta yhtiölle maksettavan pääomasijoituksen vielä keskeneräistä suoritustilannetta ja siitä juuri johtuvaa väliaikaisuusominaisuutta). Mutta myös VOYL:n kannalta lienee ilmeistä, ettei osakeoikeudellisen arvopaperin kvaliteettia voida myöntää kahdenväliselle sopimusasiakirjalle, kauppakirjalle, jonka on allekirjoittanut (ostajan lisäksi), ei suinkaan itse

¹³ Ks. *Muukkonen Rakentamispäivä* s. 22, *Norrmén* s. 169. (Todettakoon, että kummatkin pitävät silmällä tilannetta, jossa grynderi eli myyjä ei — poikkeuksellisesti — ole pidättänyt osakkeen omistusoikeutta itselleen.)

yhtiö, ts. ei kukaan yhtiön nimissä sen edustajana, vaan vain yksi perustajaosakas omista nimissään osakkeenomistajana.¹⁴

Mitä sitten tulee yleisemmin traditiovaatimukseen koskien kauppakirjaa tms. osakesaantodokumenttia yksityisenä sopimus- tms. asiakirjana, siis ilman väitettäkään väliaikaistodistuksen luonteisuudesta,¹⁵ niin tältäkin osin ko. traditiovaatimuksen soveltumattomuus osakekirjattoman osakkeen yleiseksi panttausnormiksi on ilmeinen. Kaikissa saannoissa ei suinkaan synny mitään (uudelle) omistajalle jäävää dokumenttia, esim. kun on kyseessä osakemerkintään tai rahastoantiin perustuva saanto tai kun luovutus inter vivos tapahtuu ei-kirjallisesti. Ja jos osakekauppa tapahtuisikin kirjallisesti, olisi vaaramomenttina kahden yhtäpitävän kauppakirjakappaleen olemassaolo.¹⁶ Ja tuskinpa jäämistösaannon kohdalla olisi järkevää vaatia osakesaantoa koskevan jäämistöselvitykselli-

¹⁴ Po. gryndaustapauksessa pitäisi — jos oltaisiin johdonmukaisia em., vääränä pitämässäni kannassa — väliaikaistodistuksena pitää sellaistaakin kauppakirjaa, jossa asunto-osakkeen myyjänä ei olekaan se perustajaosakas, joka samalla on ko. grynderi ja asianomaisen asunto-osakeyhtiön yksimiehistön hallituksen ainoa jäsen ja puheenjohtaja, vaan se perustajaosakas, joka grynderifirman konttoripäällikkönä tms. on merkinnyt talosta yhden yksikön nimiinsä, jotta yhtiöllä perustettaessa olisi VOYL:n vaatimat kolme perustajaosakasta, ja joka konttoripäällikkö tms. ei ole kyseisen perustetun yhtiön hallituksen jäsen eikä muutenkaan oikeutettu kirjoittamaan sen toiminimeä.

¹⁵ Väliaikaistodistukseksi tuskin kukaan katsoo esim. sellaista kauppakirjaa, joka koskee jo vuosia sitten perustetun yhtiön useasti omistajaa vaihtaneiden osakkeiden viimeisintä kauppakirjaa. — Em. grynderitapauksen osalta voitaisiin vastaavasti kysyä, voisiko — perustajaosakkaalta G osakkeen ostaneen A:n myydessä osakkeen edelleen B:lle — A:n ja B:n välistä erillistä kauppakirjaa pitää sitäkin väliaikaistodistuksena vai olisiko heidän syytä tehdä kauppa siten, että myyjä A merkitsisi siirtomerkinnän B:n hyväksi alkuperäisessä kauppakirjassa (G—A) olevaan johonkin tyhjään kohtaan, toivoen että tämä alkuperäinen kauppakirja (G—A) täten säilyttäisi paremmin 'esineoikeudellisen' merkityksensä B:inkin hyväksi. Nämä pohdinnat osoittanevat, että jouduttaisiin kestävämmiin seurauksiin, jos väliaikaistodistuksen käsitettä venytettäisiin luonnottomasti vain (siinä sinänsä yleisesti hyväksytyssä) tarkoituksessa jollakin tavoin löytää asunonostajataholle suojaa gryndaustilanteiden komplikaatioissa.

¹⁶ Osakekaupoissa (asunto-osake/kiinteistöyhtiöosake erittäinkin) tehdään melko usein (ainakin) kaksi yhtäpitävää kauppakirjan kappaletta, yksi myyjälle ja yksi ostajalle, eikä suinkaan aina ilmene yksittäisestä tällaisesta kappaleesta, onko se myyjän vai ostajan kappale. Jouduttaisiin eräänlaiseen duplikaattivaraan.

sen (jako mukaan lukien) asiakirja-aineiston tradeerausta (osittaisesti-kaan) luotonantajalle; sama koskee perheoikeudellisia osakesaantoja.

I.2.3. Kolmantena mahdollisuutena osakekirjattoman osakkeen panttauksessa on edellä (s. 220) mainittu denuntiaatiotyypinen panttausilmoitus jollekin adressaatille. Tämä *denuntiaatio* ei olisi EOA 3.2 §:n tarkoittama lisäakti, koska se edellyttää esineellisen traditio-objektin olemassaoloa (ja adressaatin hallinnassa sijaitsemista). Mutta oikeutemme tuntee myös toisenlaisen esineoikeudellisesti huomionarvoisen denuntiaatiotyypin, joka onkin muotoutunut juuri (erään) sellaisen varallisuusobjektin kohdalla, joka ei esineellisty reaalisineenä tai arvopaperina. Tätä denuntiaatiotyyppiä edustaa VKL 31 § (verr. 10 §), jonka mukaan tavallisen velkakirjan osoittaman saamisoikeuden panttauksessa esineoikeudellisenä lisäaktina on panttauksesta tehtävä ilmoitus »velalliselle» (so. panttavan saamisoikeuden velallistaholle eli siis pantkipsipanijan velalliselle). Sama denuntiaatioidea on nähtävissä myös UL 4:18:ssa (verr. 4:16).

Joskin VKL 31 § koskee sananmukaisesti luettuna vain tietyntylaisia saamisoikeuksia, nimittäin saamisia, joita dokumentoimassa on teknisen termin »tavallinen velkakirja» piiriin kuuluva asiakirja,¹⁷ niin lainkohta on epäilyksittä sovellettavissa analogisesti laajemmaltikin, kuten jos (luovutus- tai) panttikohteena on suullinen saaminen tai muu asiakirjaliittymättä vailla oleva (kuten esim. vahingonkorvaus-) saaminen.¹⁸ Tällainen täysin 'asiakirjaton' saaminen on totaalisessa esineellistymättömyydessään pitkälle samankaltaisessa 'tilassa' kuin osakekirjaton osake. Kysymykseksi muodostuukin nyt, onko VKL 31 §:n (verr. 10 §) osoittama denuntiaatiojärjestely sovellettavissa ex analogia myös osakekirjattoman osakkeen panttaukseen.

¹⁷ Tavallisesta velkakirjasta teknisenä terminä (VKL 3 luvun mukaan) ks. esim. *Hakulinen* ss. 98 ja 166—167, *Hult* ss. 31—32, *Walén* ss. 180—181 ja 205—206, *Tiberg* ss. 21—24. Ks. myös KKO 1972 II 58.

¹⁸ VKL 31 §:n analogisesta sovellettavuudesta velkakirjattomiin saamissuhteisiin ks. esim. KM 1936:1 s. 75, *Hakulinen* ss. 36, 166 ja 184, *Zitting Sivullis-suoja* s. 110, *Hult* ss. 54—55, *Tiberg* ss. 60—61, *Hessler* ss. 253 ja 423—424, *Walén Separationsrätt* s. 65, *Walén* s. 180.

Ks. myös niitä näkökohtia, joita denuntiaation esineoikeudellisesta 'käyttökelpoisuudesta' sisältävät (VKL 31 §:n kannalta huomionarvoisista eri näkökulmista) *Undén Rättighetspant* ss. 115—124, *Saxén* ss. 272—273, *Majamaa* ss. 173—175, *Rodhe JFT* 1973 ss. 244—249, *Makkonen DL* 1961 ss. 24—31.

Sanotunlaisessa osakepanttauksessa ei ole osoitettavissa ketään sel-laista henkilötahoa, joka (denuntiaation adressaattina) olisi suoranaisesti »velallinen» tämän sanan suppeassa, VKL 31 §:n varsinaisella soveltamis-alueella eli velkasitoumussuhteissa vallitsevassa saamisoikeudellis-tekni-sessä merkityksessä. Tämä seikka ei kuitenkaan muodosta ylipääsemä-töntä estettä silloin kun analogiasta on kyse. Oikeuskirjallisuudessa on-kin esitetty, että osakekirjattoman osakkeen panttauksesta on denuntiaa-tio toimitettavissa (ja siten myös toimitettava) *asianomaiselle osakeyh-tiölle*,¹⁹ jonka siis katsotaan asemaltaan vastaavan riittävässä määrin ve-lallistahoa voidakseen olla kyseinen adressaatti.

Nähdäkseni tämä kanta on perusteltavissa, sillä yhtiöhän on etenkin ns. varallisuuspitoisten (osakkeenomistajan) oikeutuksien osalta pitkälti velallisen — jopa 'toistuvaisvelallisen'²⁰ — asemassa, usein aivan rahalli-sestikin, suhteessa pantkipsipaniijaan eli osakkeenomistajaan. Myös eräi-den hallinnoimisoikeutuksien osalta voidaan nähdä yhtiön ja osakkaan välisessä oikeussuhteessa, vaateen suunnan ja vaateen muotoutumassa olevan sisällön kohdalla, tietynlaista velallisen ja velkojan välisen relaa-tion luonnetta.²¹ Oikeana pidettävä kanta saa tukea myös eräästä KKO:n ratkaisusta (t. n:o 1141/16. 4. 1962, R.D. 1960 n:o 169).

Tässä oikeustapauksessa²² oli perustamansa yhtiön (AsOY) hal-lituksen puheenjohtajana toimiva grynderi G, joka oli oikeutettu yksin kirjoittamaan yhtiön nimen, pantannut eräät perustajana mer-kitsemänsä vielä osakekirjattomat osakkeet rakennusliikkeensä (R) luotonantajalle P. Kun vastaavaa osakekirjaa ei vielä ollut pai-nettu, oli G panttaussitoumuksessa sitoutunut luovuttamaan osake-kirjan, sen tultua painetuksi, P:lle, samalla kun G panttaussitou-muksen yhteydessä luovutti P:lle allekirjoittamansa ko. osakkeita koskevan luovutussopimuksen, jossa ostajan nimeä koskeva kohta oli jätetty tyhjäksi. Rakennusliikkeen (R) jouduttua konkurssiin oli P toimituttamassaan panttiosakkeiden julkisessa huutokaupassa

¹⁹ Ks. *Kärävä Rakentamispäivä* s. 46, *Zitting JFT* 1973 ss. 319—320, *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 217; epämääräisemmin *Norrmén* s. 172. Ruotsin oikeuden osalta ks. vertailevasti esim. *Hessler* ss. 253—254, *Walén Separationsrätt* s. 65.

²⁰ Tarkoitin tällä tilikausittaista toistuvaa osinko-oikeutta (ks. tästä termistä ja sen sisällöstä *Drockila* ss. 33—41), joka in casu konkretisoituu osinkosaatavaksi eli tavalliseksi saamisoikeudeksi yhtiötä kohtaan (ks. *expressis verbis VOYL* 22.3 §).

²¹ Yhtiö on tältä osin, lainatakseni *Hesslerin* (s. 234) eräässä toisessa mutta läheisesti rinnasteisessa tilanteessa käyttämää termiä, »rättighetsgäldenären».

²² Ks. siitä myös *Norrmén* ss. 172—173 ja *Zitting JFT* 1973 s. 320 av. 4.

ostanut osakkeet itselleen, vaatien nyt AsOY:tä merkitsemään P:n osakeluetteloon niiden omistajana. AsOY, joka osakekirjan tultua painetuksi oli saanut sen haltuunsa, kieltäytyi katsoen P:n jääneen em. olosuhteissa vaille laillista panttioikeutta ja siksi myös vaille pätevää saantoa huutokaupassa. KKO hyväksyi P:n nostaman, osakeluetteloon merkitsemiseen velvoittamista koskevan kanteen, katsoen P:n »saaneen panttioikeuden osakkeisiin» (ja panttihuutokaupassa omistusoikeuden) mm. sen johdosta, että AsOY oli ollut tietoinen panttauksesta saadessaan myöhemmin (painattamisen tapahduttua) osakekirjan haltuunsa.^{23, 24}

Puolletun kannan tueksi on myös vielä syytä huomauttaa siitä merkittävästä näkökohdasta, että sanotunlainen denuntiaatio osakeyhtiölle on juridisen tekniikan kannalta 'patenttiratkaisu' siinä suhteessa, että denuntiaatio on toteuttamiskelpoinen kaikissa mahdollisissa osakekirjattomuustilanteissa, siis myös sellaisissa, joissa omistaja-pantiksipaniijalla ei ole mitään kauppakirjaa tms. osakesaantidokumenttia (jollaisen traderausta on ed. ss. 221—222 kerrotuin tavoin voitu ajatella vaadittavaksi lisäaktiksi). Samoin on kyseinen denuntiaatio käyttökelpoinen myös siitä

²³ Tämän perustelman johdosta *Zitting JFT* 1973 s. 320 av. 4 toteaa oikeaan osuvasti: »Utgående från att aktiebrev ännu inte förelåg då pantsättningen ägde rum har den kändedom bolaget erhållit förmodligen haft samma betydelse som anmälan om pantsättningen (ex analog. SBL 31 § 1 mom., jfr. 10 §).»

Tähän voidaan yhtyä — samalla kun on perusteettomana torjuttava väite (*Norrmén* s. 173), että KKO »tydiligen» on pitänyt G:n allekirjoittamaa em. luovutuskirjaa väliaikaistodistuksena (ks. ed. s. 222) — sekä todeta, että selvin ja P:n kannalta varmin tapa aikaansaada yhtiön taholla ilmoitusperusteinen tietoisuus panttauksesta on luonnollisesti erillinen todisteellinen tiedoksianto, sillä on 'riskipitoisen' kyseenalaista, saatetaanko denuntiaatio yhtiölle katsoa tapahtuneeksi sellaisena 'konkludenttisena' tapahtumana kuin (esim. po. oikeustapauksessa vallinneen) personaaliunionin kautta välittyneenä tietona: pantiksipaniijan (G) ja yhtiön hallituksen puheenjohtajan (G) samaistuminen, jolloin panttaustieto yhtiölle voitaisiin katsoa annetuksi jo sen kautta, että yhtiö (em. tavoin toimivaltaisen edustajansa G:n välityksellä) on mukana panttaustilaisuudessa. Väittaamani riski johtuu siitä, että esineoikeudellisessa denuntiaatiossa ei suinkaan riitä pelkästään se, että tieto panttauksesta on tavalla tai toisella kulkeutunut adressaatille, vaan vaaditaan ilmoitusta, joka on yhtiölle osoitettu ja joka tulee denuntiaatioon oikeutetun henkilön taholta.

²⁴ Ks. lisäksi KKO 1970 II 30 (jälj. s. 296), jossa on ratkaistu (muuta koskenut) seurannainen riita saman P:n ja saman AsOY:n välillä samoihin osakkeisiin liittyen.

seikasta riippumatta, onko kyseessä (faktisesti) pysyväluonteinen osakekirjattomuus vaiko vain väliaikaiseksi tarkoitettu alkuvaihe (kuten esim. oli gryndausrakentamisessa ennen RS-järjestelmää).²⁵

II. DENUNTIAATION TOTEUTUS JA VAIKUTTAVUUS

II.1. Denuntiaation toteutus

II.1.1. Osakekirjattoman osakkeen panttauksessa tarvittavasta denuntiaatiosta — adressaattinaan siis kyseinen osakeyhtiö — on sen teknisen suorittamisen kannalta todettavissa, että panttausilmoitukselta ei ole muoto- tms. seikkojen suhteen vaadittavissa enempää kuin mitä 'analogialähteestä' eli VKL 31 §:stä ilmenee.

Ilmoitus osakekirjattoman osakkeen pantiksipanosta on näin ollen yhtä hyvin pantiksipanijan kuin pantinsaaajankin — ja tietysti molempien yhdessä — suorittamana riittävä ja myös vapaamuotoinen (toisin kuin EOA 3.2 §:n mukainen denuntiaatio²⁶). Suositeltavaa tietenkin on, että ilmoitus tapahtuu myöhempää ehkä tarvittavaa todistelua ajatellen mahdollisimman luotettavalla tavalla, vaikka periaatteessa siis riittää suullinenkin ilmoitus, joskus jopa konkludenttinenkin tiedon antaminen (esim. jos yh-

²⁵ Kuten grynderitilanteet henkilösamaistumisineen osoittivat, voidaan puolettaa denuntiaatiomallia vastaan huomauttaa, että denuntiaatio ei merkitse minäkään kolmannen tahon mukaantuloa panttauksessa tietolisten piiriä laajentavana 'julkisuusaktina', jos pantiksipanija on sellainen osakkeenomistaja, jolla on (esim. yhtiön hallituksen ainoana jäsenenä ja toimitusjohtajana) kelpoisuus yhtiön puolesta vastaanottaa denuntiaatioilmoitus (ks. esimerkkinä juuri yllä av. 23 i.f.).

Tähän samaistumishuomautukseen voidaan kuitenkin vastata toteamalla, ettei kysymys ole osakekirjattoman osakkeen panttauksen synnyttämä erityisongelma VKL 31 §:n mukaisessa esineoikeudellisessa lisäaktimallissa, vaan sama ongelma esiintyy yhtä lailla myös VKL 31 §:n soveltamisen ydinalueellakin eli kun taval- lisen velkakirjan osoittama saaminen pantataan, osakeyhtiön ollessa ko. velka- kirjassa velallisena ja dominoivan osakkeenomistajan ollessa velkojana eli pant- tiksipanijana.

²⁶ Edellyttään EOA 3.2 § tietynlaista määrämuotoista kirjallista toimintoa, jos denuntiaation suorittajana on pantinsaaaja.

VKL 31 §:n mukaisesta vapaamuotoisesta denuntiaatiosta ks. lähemmin esim. *Hakulinen* ss. 183—184, *Tazell* ss. 71—77, *Tiberg* ss. 56—61, *Walén* ss. 199—202; ks. myös näkökohtia *Rodhe* JFT 1973 ss. 247—249 ja *Håstad* SvJT 1979 ss. 212—213.

tiön toimivaltainen edustaja on panttaustilaisuudessa läsnä tässä tai mm. tässä tarkoituksessa).²⁷

Samalla todettakoon, että suositeltavaa (myöhempien kollisioiden synnyn ehkäisyyn pyrkivästi) on myös lisäksi siirtää omistajalla ehkä oleva kauppakirja tms. saantodokumentti pantinsaajan (tai puolueettoman kolmannen) hallussa säilytettäväksi.

Kyseisen denuntiaation tulee siis kohdistua osakeyhtiöön (»osakeoikeusvelallisen») ilmoituksena, joka tulee pantiksipaniijalta tai/ja pantinsaajalta. Tämä vaatimus merkitsee mm. sitä, ettei pantiksipaniijalta tai/ja pantinsaajalta tulevaa panttausilmoitusta voi korvata yhtiölle jotakin muuta kautta kulkeutunut tieto tapahtuneesta osakepanttauksesta.²⁸

Asianmukaiseen denuntiaatioilmoitukseen ei edellytetä yhtiön taholta mitään vastausta tai hyväksyntää tms. (tässä sen enempää kuin yleensä-kään oikeudessamme esineoikeudellisten denuntiaatioiden — kuten VKL 31 §, EOA 3.2 § — ollessa kyseessä). Asiaan ei liioin vaikuta, jättääkö yhtiö ilmoitukseen perehtymättä.²⁹ Ilmoituksen kohdentamisessa yhtiöön

²⁷ Tähän konkludenttiseen tiedonsaantiin liittyvästä (samaistus)problematiikasta ks. ed. av. 23.

²⁸ Näin VKL 31 §:n osalta esim. KM 1936:1 s. 79, *Taxell* s. 74, *Hakulinen* ss. 181—182, *Walén* s. 199.

²⁹ Vrt. *Taxell* s. 74, jossa nähdäkseni vailla riittävää perustetta jätetään pantinsaajan esineoikeudellisen suojan syntyminen riippuvaksi siitä, vaivautuuko denuntiaatioadressaatti ottamaan selon hänelle toimitetusta panttausilmoituksesta. Tämä kanta on vastoin VKL 31.1 §:n ja 31.2 §:n sanamuotoa (»ilmoittanut velalliselle») ja jättää asianmukaisen denuntiaation lähettäneen pantinsaajan suojan riippuvaiseksi adressaatin (ehkä tietoisesti valitsemasta) laiminlyöntisuhtautumisesta; näiden näkökohtien vastapainoksi ei riitä se argumentti, että vasta ilmoitukseen perehdyttyään adressaatti voi toimia mahdollisia tiedusteluja esittäviin kolmansiin päin julkisuusvaikutusta toteuttavana 'rasitustodistus'-informoijana, näkökohta jolla ensinnäkään ei ole mitään relevanssia kollisioissa, joissa pantinsaaja on primus ja secunduksena on konkurssi- tai ulosmittausvelkojataho, ja jonka näkökohdan painavuus on riittämätön myös niissä kollisioissa, missä secunduksena on bona fide toiminut luovutuksen- tai pantinsaaja, jolle ei ole syytä myöntää kollisiovoittoa (ekstinktiota) asianmukaisesti toimineen primuksen kustannuksella vain sen johdosta, että adressaatti on päättänyt suosia secundusta. Primus säilyttää siis etusijansa, jos hän pystyy todistamaan denuntiaationsa saapuneen ja olleen adressaatin 'käytettävissä' ennen jälkimmäisen denuntiaation saapumista.

Ks. myös *Hakulinen* s. 183 (saapumisajankohdan selvittäminen ratkaisevaa); myös *Taxell* s. 76 av. 3 esittää näkökohtia, jotka poikkeavat yllä kritikoitusta

on tietysti otettava huomioon ne edustusvaltaa koskevat (lähinnä OYL 8 luvusta ilmentyvät) säännöt, jotka osoittavat tämänkaltaisten ilmoitusten vastaanottamiseen yhtiön puolesta kelpoisten henkilöiden piirin. Tähän kelpoisuusproblematiikkaan ei eo. yhteydessä ole aihetta lähemmin puuttua.³⁰

II.1.2. Yllä olevissa tarkasteluissa, joissa on päädytty osakeyhtiölle toimitettavan panttausdenuntiaation kannalle, on kyseisen (osakekirjattoman) osakkeen omistusoikeuden oletettu kuuluvan pantiksipaniijalle normaalina 'täyskehittyneenä' osakeomistuksena. Tilanne komplisoituu, jos pantiksi tarkoitettu osake on omistuksenpidätysehdon tms. seikan johdosta vielä omistuksensiirrynnällisessä pendenssivaiheessa, kuten esim. asunto-osakeyhtiön perustajaosakkaan myytyä omistuksenpidätysehdoin osakkeen ostajalle, joka nyt haluaa pantata tämän ostamansa osakekohtaisen oikeuden omalle luotonantajalleen. Tämänkaltaisen spesiaalisen (mutta käytännössä ennen sangen yleisenä esiintyneen) tilanteen käsittely soveltuu parhaiten tapahtuvaksi myöhemmässä eri yhteydessä, RS-järjestelmän piiriin kuuluvien osakepanttausten kohdalla.

II.2. Denuntiaatio kollisiosuojan alan kannalta

II.2.1. Kun edellä (II.1) on päädytty katsomaan yhtiöön («osakevelallisenä») kohdistettava panttausdenuntiaatio kollisiosuojan kannalta vaa-dittavaksi lisäaktiksi, niin tuolloin ei vielä ollut syytä eritellä kollisiosuojaa lähemmin eri relaatioiden kannalta. Seuraavassa on sensijaan aiheellista esittää täsmentäviä huomautuksia siitä, missä (esineoikeudellisen suojan piiriin kuuluvissa keskeisissä) panttioikeudellisissa kollisioissa denuntiaation oikeussuojallinen vaikuttavuus ilmenee.

Sanotunlaiset täsmentävät huomautukset ovat lähes koko tarvittavassa laajuudessa johdettavissa mainitun denuntiaatiosäännöksen eli VKL 31 §:n tekstistä, käyttämällä 'täydentävänä lähteenä' edellä teoksen 5 ja 6 §:ssä

kannasta oikeana pitämäni suuntaan. Ks. lisäksi *Walin* s. 200 av. 11, *Håstad* SvJT 1979 s. 213.

³⁰ Lähemmin mainittakoon vain, että osakeyhtiön prokuristilla on TNimIA 24 §:n nojalla katsottu olevan tällainen kelpoisuus (arg. ad minus KKO 1929 I 13: haaste voitiin antaa tiedoksi prokuristille, jolla oli oikeus yksin kirjoittaa yhtiön toiminimi). Ks. myös *Taxell* s. 76. Uusi ProkuraL 2 § (verr. 3.2 §) ei muuta tilannetta.

normaalin (osakekirjallisen) panttauksen tarkastelussa esitettyjä yleisiä kollisiokohtaisia panttioikeudellisia näkökohtia. Näin ollen muodostuvat pääsäännöt osakekirjattoman osakkeen panttauksen kohdalla seuraaviksi.

VKL 31 §:n 1 momentti koskee pantinsaajan (vaihdanta)suojaa osakekehenomistaja-pantiksipanijan velkoja vastaan. Pantinsaajan suoja osakekirjattoman osakkeen omistajan konkurssi- ja ulosmittausvelkoja vastaan edellyttää siten, että pantinsaajan tai pantiksipanijan ilmoitus panttauksesta on saapunut osakeyhtiölle ennen konkurssin alkamista tai ulosmittauksen tapahtumista. Kyseinen 1 momentti ei sensijaan koske, huolimatta väljästä sanamuodostaan (»ei ole pantiksipanijan³¹ *velkoja* sitova»), pantinsaajan suoja toista saman pantin saajaa vastaan.³² Tämä kaksoispanttauskollisio nimittäin kuuluu 31 §:n 2 momentin piiriin, jossa säännellään kahdelleluovutus ja (VKL 10 §:n kautta) myös vastaava panttauksellinen kaksoisdisponointi.

Kuten yleensäkin kaksoisluovutus- ja kaksoispanttaustilanteiden esineoikeudellisessa sääntelyssä tulee myös tässä (osakkeen kaksoispanttaus-kollisiossa) secunduksen bona fides mukaan tilanteen arviointiin, niin että esineoikeudellinen lisäakti ei olekaan primuksen aikaprioriteettisuojaan säilymisen kannalta sillä tavoin välttämätön kuin secunduksen ollessa konkurssi- tai ulosmittausvelkoja. Toisin sanoen: Osakekirjattoman osakkeen pantinsaaja voi panttivakuudessaan olla ilman denuntiaatiotakin suojattu saman osakkeen myöhempää luovutuksensaajaa tai myöhempää toista pantiksisaajaa vastaan, mikäli tämä secundus on ollut mala fide aikaisemman panttauksen suhteen. Secundushan voi VKL 31.2 §:n mukaan selvitä 'voittajaksi' (ekstingventiksi) vain mikäli hän on toiminut bona fide eli ollut vilpittömässä mielessä; vilpittömän mielen vaatimus ulottuu tässäkin kuten yleensäkin esineoikeudessa vielä siihen (panttaus-sopimusta myöhempään) ajankohtaan, jolloin secunduksen oikeutta koskeva (po. ilmoitus saapuu niin että adressaatti voi ottaa siitä selon, eli:) denuntiaatio tapahtuu.^{33, 34}

³¹ Tämän »pantiksipanija»-sanan tilalla on VKL 31.1 §:n tekstissä tietenkin sana »luovuttaja», mutta olen VKL 10 §:n suomin valtuuksin suorittanut ko. sana-vaihdon.

³² *Hakulisen* esitys (ss. 182—183) VKL 31 §:n sisällöstä ja merkityksestä panttauksessa ei tältä kohdin ole täysin tyydyttävä.

³³ VKL 31.2 §:n sana »tällöin» näyttäisi viittaavan siihen, että riittää, jos secundus on bona fide (vielä) juuri denuntiaationsa tapahtumishetkellä. Prejudikaatti KKO 1966 II 35, jota edellä on jo selostettu (ks. s. 121, eritt. av. 65), anta-

Oikeustapaus KKO 1956 II 84 valaisee juuri lausuttua kaksoisdisponoinnin (eli takautuvan sivullissuhteen) osalta, osoittaessaan secunduksen tietoisuuden relevanssin, denuntiaation puuttumisesta huolimatta:

KKO 1956 II 84 Urakoitsija G myi rakentamisvaiheisen yhtiön (AsOY) eräät osakkeet liikkeenharjoittaja O:lle omistuksenpidätys ehdoin. O panttasi luovutussopimuksen³⁵ luotonantajapankilleen (P). Sittenkin O kuitenkin, täytettyään jo kauppasopimuksen (G—O) mukaiset maksuehdot ja muutkin osakekirjan saannin ehdot, oli luovuttanut oikeutensa ko. osakkeisiin takaisin G:lle. Pankki P vaati nyt, katsoen saaneensa G:tä sitovan panttioikeuden osakkeisiin, että G velvoitettaisiin hallustaan luovuttamaan osakkeista nyttemmin laadittu osakekirja P:n hallintaan pantinsaajana. KKO (4—1): Koska O oli maksanut koko sovitun hinnan ja muutkin ehdot olivat täyttyneet, niin se seikka, että O »sen jälkeen kun hän jo oli pantannut luovutussopimukseen perustuvan oikeutensa pankille, oli luovuttanut tämän oikeutensa takaisin G:lle, jonka sitä ennen oli katsottava saaneen tiedon panttauksesta, ei voinut vaikuttaa pankin oikeuteen osakkeisiin», joten pankin kanne hyväksyttiin.

nee kuitenkin aiheen epäillä, että vilpittömän mielen vaatimus ei täytykään, jos secundus denuntiaatioilaisuudessa aivan välittömästi oman 'osuutensa' suorittamaan saa adressaatilta tai muulta läsnäolevalta tiedon primuksen oikeuden ole-massaolosta. Secundus ei siis voi pitää asemaansa turvattuna, ennen kuin adres-saatilla on ollut tilaisuus 'vastata'.

³⁴ Selvytyden vuoksi todettakoon, että jos primuksen oikeutta koskeva denuntiaatio yhtiölle on tapahtunut ensimmäisenä, ei secundus saa vilpittömän mielen suojaa silloinkaan, kun hän on (ennen oman asianmukaisen denuntiaationsa toimittamista) kaikella ajateltavissa olevalla huolellisuudella ottanut etukäteen selkoa mahdollisista aikaisemmista osakekohtaisista oikeuksista eventuaalisine denuntiaatioineen ja tällöin jäänyt omatta syyttään — saatuaan panttiksipaniijalta ja yhtiöltä vääriä tietoja — siihen erheelliseen käsitykseen, ettei aikaisempaa kil-pailevaa oikeutta ole. Tämä kollisiosuojan puuttuminen on eräs ilmentymä niistä luotonantajan oikeudellisista riskimomenteista, mitä sisältyy osakekirjattoman osakkeen pantiksi hyväksymiseen hänen taholtaan. — Vrt. juuri kuvattua kollisio-asetelmaa siihen (kohta jäljempänä s. 232 käsiteltävään) tilanteeseen, jossa yhtä lailla huolellisesti toimiva secundus saa sittemmin laadittavan osakekirjan hal-lintaansa.

³⁵ Puhuminen »luovutussopimuksen panttauksesta» tms. on tietysti jossain määrin ineksaktia, etenkin siksi, että se saattaa olla synnyttämässä sensuuntaista harhakuvaa kuin että itse ko. luovutussopimuspaperin (kauppakirjan tms.) pan-tiksi tradeerauksella voisi olla esineoikeudellisen lisäakstin juridinen asema. Il-maisu on kuitenkin, paitsi käytännössä melko usein nähty, lyhydessään käytän-nöllisempi kuin tarkemmat kuvaukset (esim.: luovutussopimukseen perustuva osa-keostajan ehdollinen oikeus) eikä sitä siksi ole syytä 'julistaa pannaan'.

G:n on tässä oikeustapauksessa katsottava olleen (paitsi alkuperäinen myyjä) secundus suhteessa pantinsaajaan, koska panttaus tapahtui ennen kuin (omistuksensiirryntäehdot jo täyttänyt) O luovutti nämä omistamansa osakkeet G:lle (vastikkeellisesti: eräiden muiden velkojensa lyhennyksenä).³⁶ Tiedonannosta ei ilmene, miten G oli saanut tiedon panttauksesta, joskin KKO:n käyttämä sanonta viittaa siihen, ettei mitään erillistä denuntiaatioilmoitusta ko. osakeyhtiölle ollut tapahtunut (edes G:lle toimitetun erillisen denuntiaation välityksellä). Yhtiölle toimitetun denuntiaation tapahtumatta jääminen tai tapahtuminen olisikin ollut tässä reaaliassa (primus P vastaan luovutuksensaaja-secundus G) merkityksetön, koska secundus G ei ollut ollut bona fide takaisinluovutuksen (O—G) tapahtuessa.

II.2.2. Mikä sitten on pantinsaajan (primuksen) asema, jos näissä alunperin osakekirjattomissa tilanteissa syntyy kollisio siten, että sittemmin kuitenkin vastaava *osakekirja laaditaan* ja joutuu secunduksen hallintaan (omistus- tai panttioikeusvaatein)? Tällöin siis kohdistuu samaan osakekeeseen (joskaan ei suoranaisesti samaan osakekirjaan) kaksi kollisiossa olevaa oikeutta: Primuksena on pantinsaaja P1, jonka oikeus syntyi ja yhtiölle asianmukaisesti denuntioitiin jo osakekirjattomassa vaiheessa, ja secunduksena on osakekirjahallintaan tukeutuva myöhempi (ostaja tms. tai) pantinsaaja P2. Tämän secunduksen osalta puolestaan on mahdollista, että hänenkin panttioikeutensa sovittiin (ja ehkä myös denuntioitiin) jo osakekirjattomassa vaiheessa; toinen variantti on se, että P2 on sopinut panttauksesta vasta osakekirjan jo oltua laadittuna.

Selvää on molemmissa varianteissa, että secunduksen oikeus osakekirjahallinnan saannista huolimatta syrjäytyy, jos hän ei ole ollut bona fide. Onhan jo todettu alumpana,³⁷ että mala fide ollut secundus joutuu väistymään (hallinnansaannistaan riippumatta) siinäkin tapauksessa, että osake on koko ajan ollut osakekirjallinen, jolloin siis primus 'voittaa', vaikka hänen menettelynsä on ollut olennaisesti vähemmän huolellista ja siten vähemmän oikeussuojan (kollisiovoiton) ansaitsevaa kuin nyt tarkoitettun (osakekirjattomassa vaiheessa pantista sopineen ja siitä asianmukaisesti yhtiölle denuntioineen) primuksen.

³⁶ Tätä oikeustapausta ovat oikeuskirjallisuudessa käsitelleet eri tavoin *Kärävä* Rakentamispäivä ss. 47—48, *Norrmén* s. 172, ja *Zitting* JFT 1973 s. 321 av. 7. Viimemainittu on nähdäkseni osoittanut tapauksessa esiintyneen em. kollisio-oikean rakenteen katsoessaan G:n yllä esitetyn tavoin secundukseksi.

³⁷ Ks. ed. 5 §:n pääjakso »Kaksoisdisponointiperusteiset kollisiot» (s. 98 ss.).

Ongelmallisempi on sensijaan tilanne, jossa secundus P2 on toiminut vilpittömässä mielessä. Nythän molemmat ovat pantinsaajina toimineet moitteettomasti, hoitamalla asianmukaisesti kuntoon sellaisen esineoikeudellisen lisäjärjestelyn, joka vastaa silloisen tilanteen vaatimuksia: P1 on huolehtinut asianmukaisen panttausilmoituksen toimittamisesta yhtiölle koskien osakekirjattoman ko. osakkeen panttausta, ja P2 puolestaan on pitänyt huolta asianomaisen osakekirjan panttiahallinnasta saannista (mikä onkin hänen osaltaan minimivaatimus, jos osake tuolloin jo oli siirtynyt osakekirjattomasta tilasta osakekirjalliseen, mutta mikä ylittää vastaavan esineoikeudellisen minimivaatimuksen, jos osake vielä oli osakekirjattomassa tilassa ja nimenomaan hänen, P2:n vaatimuksesta esineellistettiin).

Lakitekstin ja muidenkin ratkaisuinformaation lähteiden vaietessa on nähdäkseni perusteltua asettua *secunduksen kollisiovoiton* kannalle (jollain primukselle siis kylläkin jää toissijainen panttioikeus osakkeeseen). Perusteltuna tätä voidaan pitää siksi, että osakekirjattoman osakkeen pantiksi ottaminen on — kuten primus on velvollinen oivaltamaan ja ottamaan huomioon — siinä määrin erikoislaatuinen ja epävarmuustekijöille altis vakuusjärjestely, että tällaisen pantiksiottajan tulee varautua komplikaatioihin, etenkin kun osakekirjattoman tilan päätyminen on OYL 3:7.1:stä luettavissa olevin tavoin koska tahansa mahdollista. Primuksen luottamusta panttivakuutensa kaikinpuoliseen täysitehoisuuteen ei siten ole täyttä aiheutta suojella, jos hän tyytyy (sinänsä asianmukaiseen) denuntiaatioon yhtiölle ja osakekirjattoman tilan lopettamatta jättämiseen.⁹⁸ Erittäinkin on ilmeistä, ettei häntä ole syytä (aikaprioriteetista ja denuntiaatiosta huolimatta) suojata täysimittaisesti, jos hän saa tietoonsa omistaja-panttaajan käyttäneen OYL 3:7.1:n mukaista oikeutta osakekirjan laadituttamiseen (tai osakekirjan muutoin, esim. yhtiön aloitteesta, tulleen laadituksi) eikä silti ryhdy toimenpiteisiin sen estämiseksi, että uusi osakekirja saattaa tulla tradeeratuksi bona fide olevalle jollekin secundukselle.

⁹⁸ Tällainen primushan voi yleensä riittävästi turvata asemaansa jo etukäteen, esim. ottamalla yhtiöltä luovutussitoumuksen eli sitoumuksen, että ko. osaketta vastaava osakekirja, jos (tai kun) sellainen myöhemmin laaditaan, on luovutettava hänen (eikä omistajan tai jonkun ulkopuolisen) hallintaansa. Lisäksi primus voi ottaa ko. osakepantin osakekirjattoman tilan huomioon muokkaamalla luotonantonsa korko- ym. ehtoja sen mukaisesti kuin vakuuden 'vähemmän vakuuttavan' tilan takia aiheelliselta saattaa näyttää.

Juuri sanotun pohjalta on nähdäkseni erityisen ilmeistä, että ekstink-tiosuojaa on annettava sellaiselle P2:lle, joka on ryhtynyt osakepantista neuvottelemaan vasta siinä vaiheessa, kun osakekirja jo on ollut asian-mukaisesti laadittuna ja pantiksitarjoaja-omistajan normaalilta näyttäv-ässä hallinnassa. Tällaisen secunduksen ei voida vaatia ottavan huo-mioon sitä mahdollisuutta, että osake on aikaisemmin ehkä ollutkin (ehkä kauankin) osakekirjattomassa tilassa ja tuolloin kenties jo joutunut oi-keustointien kohteeksi (primuksen hyväksi). Toisin sanoen tällainen sec-undus ei ole velvollinen tiedustelemaan esim. yhtiöltä, onko osake ehkä ollut aikaisemmin osakekirjattomassa tilassa ja onko tältä osin yhtiölle ehkä toimitettu esineoikeudellisia denuntiaatioita.³⁹ Vain siinä tapauk-sessa, että erityinen konkreettinen epäilyksen aihe olisi yksittäistapauk-sellisesti ollut käsillä, voi tulla kyseeseen sen pohtiminen, olisiko secun-duksella katsottava olleen jonkinasteista selonottovelvollisuutta juuri sanottuun suuntaan eli koskien osakkeen aikaisempaa, osakekirjatonta vaihetta.⁴⁰

Jos sensijaan P2 on hyväksynyt ko. osakepantin osakkeen vielä ollessa hänen tietten osakekirjattomassa tilassa, niin kyseisen nyttemmin laaditun osakekirjan panttiahallinnan saannin lisäksi on hänen osaltaan sisällytet-tävä bona fides -vaatimukseen selonottovelvollisuus myös eventuaalisten yhtiölle jo aikaisemmin toimitettujen denuntiaatioiden suhteen. Toisin

³⁹ Lausuttu merkitsee mm. sitä, ettei henkilö, jolle osakkeenomistaja tarjoaa pantiksi hallinnassaan olevaa osakekirjaansa, ole yleensä velvollinen tutkimaan osakekirjan päiväystä ja ottamaan selkoa yhtiön (ja po. osakkeen) syntyästä, ver-ratakseen niitä keskenään saadakseen selville, onko osake aikaisemmin ollut ja kuinka kauan osakekirjattomassa tilassa. Näin laaja selonottovelvollisuus, joka silloin koskisi myös osakekirjojen luovutuksia eli koko osakevaihdamista, veisi suurelta osin pohjan pois siltä osakevaihdamman joustavuudelta ja hankaluudetto-muudelta, johon lainsäätäjät meillä(kin) tietoisesti ja asteittain lisääntyneessä määrin pyrkivät (ensin vuoden 1947 VOYL 32 a § ja sitten OYL 3:9.1, jossa se-lonottovelvollisuutta on edelleen kavennettu lainkohdan 2 lauseella, josta ks. ed. 6 § ss. 131—133 ja 140—147).

⁴⁰ Tämä mahdollinen yksittäistapauksellinen selonottovelvollisuus voi kyllä kehittyä ja laajeta kasuaalisesta poikkeuksesta tyyppitilannekohtaiseksi sään-nöksi, mikäli käytännön (osakeliitännäisessä) muotoutumisessa on tietyllä alalla tietyn tyyppisine oikeussuhteineen tapahtunut sellaista vakiintumista, että voi-daan katsoa jo tavaksi se, että osakkeista disponoidaan jo osakekirjattomassa vai-heessa. Näin voidaan katsoa meillä käyneen siinä osakeyhtiömuotoisessa ns. gryn-derirakentamisessa, joka edelsi tämän rakentamissysteemin siirtymistä 1972 RS-järjestelmään.

sanoen, jotta osakekirjattomuudesta tietoinen tällaisen osakkeen (luovutuksen- tai) pantinsaaaja ylipäänsä voisi olla perustellussa vilpittömässä mielessä, hänen on tiedusteltava (ei vain omistajalta vaan etenkin) yhtiötä, onko nyt pantiksi tarjotun osakkeen osalta tähän mennessä denuntioitu mistään aikaisemmista muista oikeustoimista. Jos secundus näin menettelee ja vielä tämän jälkeenkin on bona fide (saatuun siis paikkansapitämättömiä tietoja), merkitsee myöhempi ja bona fide tapahtunut osakekirjan hallinnan saanti ja sen osoittama 'oikeudenhoidollinen' aktiviteetti perustetta myöntää hänelle ekstinktiivinen kollisiosuoja primuksen aikaprioriteetista ja ajoissa suorittamasta denuntiaatiosta huolimatta.⁴¹

II.3. Oikeus/velvollisuus lakkauttaa osakekirjattomuus

II.3.1. Edellä olevassa alajaksossa II.2 esiintyvät havainnot antavat aiheen kysyä, missä määrin osakekirjattoman osakkeen pantiksi ottaneella on oikeus vaatia osakekirjattoman tilan lopettamista (saadakseen itselleen osakekirjahallinnan) tai, tämän tilan sittemmin lakattua muutoin (ts. hänen sitä vaatimatta tai hänen vaatimuksestaan riippumattakin), vaatia syntynyt osakekirja hallintaansa. Tähän 'oikeus'-kysymykseen liittyvänä ja kietoutuvana on samalla syytä pitää silmällä velvollisuusaspektiakin, ts. voidaanko häntä jossakin merkityksessä pitää velvollisena (eikä vain oikeutettuna) toimimaan osakekirjattoman tilan lopettamiseksi.

Tässä kysymysryhmässä on aiheellista erottaa kaksi pääasiallista tilannetyyppeä, osakekirjattomuuden 'vakiintuneisuusasteen' pohjalta:

- a) Osakekirjattomuus tämän yhtiön perinteisenä tai ainakin aiottuna normaalitilana: Yhtiössä ei vanhastaankaan ole ollut osakekirjoja eikä yhtiön tarkoituksena ole ryhtyä jatkossakaan niiden laadintaan.

⁴¹ Vrt. tämän secundusetuisen ratkaisun suhteen sitä, mitä ed. s. 230 av. 34 on todettu (primusetuisesta) ratkaisusta silloin, kun osakekirjaa ei ole myöhemminkään laadittu. Vertailu osoittaa tradition 'vahvemmuuden' esineoikeudellisena lisäaktina denuntiaatioon nähden, kun kyseessä on objekti, jonka osalta voidaan normaalina pitää esineellistynyttä (ja siis hallinnansirron mahdollistavaa) tilaa. Poikkeukselliseksi katsottavaa eli osakekirjatonta tilaa ei ole syytä suosia normaalitilanteen kustannuksella kollisio esiintyessä, vaikka siis denuntiaatio onkin myönnettävä sinänsä asianmukaiseksi ja esineoikeudellisen lisäaktin vaikutuksia omaavaksi toimenpiteeksi osakekirjattomassa vaiheessa.

b) Osakekirjattomuus ohimeneväksi tarkoitettuna välivaiheena: Aikomus on laatia ja emittoida osakekirjat lähitulevaisuudessa. Esi-merkkinä tällaisesta ovat olleet useat hiljattain perustetut asunto-osakeyhtiöt ennen RS-järjestelmää tai sen ulkopuolella; toisena esimerkkinä voisi mainita osakepääoman korottamisen yhteydessä tiettyssä vaiheessa mahdollisen osakekirjattoman välitilan.

II.3.2. Ensimmäisen tilanteen (a) osalta on jo OYL 3:7.1:n valossa ilmeistä, ettei pantinsaajalla ole itsenäistä eli osakkeenomistajan (pantiksipanijan) myötävaikutuksesta riippumatonta oikeutta vaatia yhtiötä antamaan (laatimaan) vastaavaa osakekirjaa. Alunperin (ss. 175—179) on jo katsottu osakepantin saajan olevan vailla tällaista omaa yhtiöön kohdistuvaa oikeutta siinä tapauksessa, että hänelle heti alussa tradeerattu ko. osakekirja osoittautuu osakekirjana virheellisesti tai puutteellisesti laadituksi, mihin sääntöön nähden on vain johdonmukaista, ettei pantinsaajalla ole sellaista oikeutta nyt, kun hän alunperinkin on hyväksynyt panttiseen osakekirjattomaksi tietämänsä osakkeen sellaisessa yhtiössä, jossa osakekirjattomuus on vakiintunut normaalitila.

Vaikeampi on sanoa tämän tilanteen (a) osalta, mikä mahdollisuus pantinsaajalla ehkä on kääntyä pantiksipanijan eli osakkeenomistajan puoleen ja vaatia tätä käyttämään yhtiöön nähden OYL 3:7.1:n mukaista oikeuttaan, jotta osakekirja tulisi laadituksi hänelle (pantinsaajalle) luovuttamista varten. Mainituissa aikaisemmassa yhteydessä (eritt. s. 179) on katsottu (virheellisesti laaditun osakekirjan panttihakemustaan saanut) panttivelkoja oikeutetuksi vaatimaan pantiksipanijalta tällaista lojaalia myötävaikutusta, mutta tuossa tilanteessahan panttivelkoja on alusta alkaen edellyttänyt asianmukaista osakekirjan tradeerausta ja pitänyt siitä huoltakin. Nyt sensijaan pantinsaaja on (osakekirjan myöhempääkään laadittamista ko. pantin hyväksymisen ehdoksi asettamatta) alunperin tyytynyt tietämäänsä osakekirjattomuuteen.⁴² Kun osakekirjan aikaantulemisesta ei voine olla omistajalleen ainakaan mitään haittaa, edellyttäen että laatimista vaativa pantinsaaja katsotaan velvolliseksi vastamaan mahd. kuluista,⁴³ ei liene aivan riittäviä syitä evätä pantinsaajalta

⁴² Selvää on, että jos panttivelkoja panttauksesta sovittaessa ei tiennyt osakekirjattomuudesta vaan edellytti tradeerauksen pian tapahtuvaksi, niin hän on oikeutettu vaatimaan omistaja-panttaajan myötävaikutusta osakekirjan ja sen tradeerauksen aikaansaamiseksi (omistajan kustannuksella).

⁴³ Kuten OYL 3:7.1:stä verr. 3:7.2 ilmenee, ei mitään kuluja aiheudu osakkeenomistajalle hänen osakekirjansa ensiladinnasta, vaan niistä vastaa yhtiö.

tällaista oikeutta vaatia (kuluista vastatessaan) omistajan myötävaikutusta osakekirjan syntyyn ja pantinsaajalle tradeeraamiseen.

Mitä sitten tulee edellä (s. 235) kuvattuun b-tilanteeseen, lienee luonnollista ja selvää kaikille osapuolille (omistaja-panttaaja ja pantinsaaja sekä, jos panttausdenuntiaatio on välivaiheen varmistukseksi toimitettu, yhtiö), että kyseisen lähitulevaisuudessa odotettavissa olevan uuden osakekirjan hallintasuhde on edellytetty järjestettäväksi panttioikeudellisen traditiovaatimuksen täyttävällä tavalla. (Pantinsaajan on siltikin syytä turvata asemansa vaikkapa lyhyeksikin ennakoitun välivaiheen ajaksi: denuntiaatio yhtiölle.) Nytemmin laadittua uutta osakekirjaa ensimmäisenä hallussaan pitävä taho eli siis yhtiö itse ei ole oikeutettu, panttaukselta tiedon saatuaan, luovuttamaan osakekirjaa omistajalle, vaan pantinsaajalla on siihen parempi oikeus.⁴⁴ Tämä yhtiön velvollisuus pantinsaajaa kohtaan ei ole riippuvainen siitä, onko yhtiö sitoutunut tällaiseen huomioon ottamiseen vai ei,⁴⁵ vaan siis riittää, että yhtiö on saanut (VKL 31 §:n vähäisen vaatimustason täyttävän) informaation panttauksesta.⁴⁶ — Eri asia on, että yhtiö ei ole velvollinen tradeeraamaan osakekirjaa pantinsaajalle(kaan), jos yhtiöllä itsellään on osakkeen johdosta omistaja-panttaajalta sellaista saamista, jolla on katsottava olevan etusija ennen omistajan 'ei-yhtiöllisen' panttivelkojan oikeutta;⁴⁷ näitä tilanteita käsitellään erikseen jälj. teoksen 12 §:ssä.

Mutta mikäli syntyy (muita) kuluja kyseisestä, pantinsaajan aloitteesta alkaneesta operaatiosta, on pantinsaaja niistä vastuussa suhteessa omistajaan.

⁴⁴ Epäselvässä tapauksessa yhtiö voi, ellei epäselvyys ala hälvetä, tallettaa osakekirjan ulosotonhaltijalle MaksuTalL 1.2 §:n mukaisesti.

⁴⁵ Suositeltavaa on kuitenkin, että pantinsaaja pyrkii hankkimaan yhtiöltä luovutussitoumuksen — näinhän on menetelty grynderirakentamisessa RS:n piirin ulkopuolella — sillä vaikka tämä ei olekaan esineoikeudellisesti ratkaisevaa, niin se kuitenkin on omiaan ehkäisemään kollisioiden syntyä ja ainakin selvittämään ja helpottamaan eventuaalisen vahingonkorvausvaateen toteutusta (siltä varalta että yhtiö sittenkin luovuttaa osakekirjan muualle).

⁴⁶ Ks. mitä *Hakulinen* ss. 239—241 lausuu EOA 3.2 §:n tarkoittamasta tilanteesta, johon esillä oleva tapaus läheisesti rinnastuu (jälkisyntyisenä eli osakekirjan tultua laadituksi, mistä jälkisyntyisyydestä johtuen ei voida vaatia EOA 3.2 §:n sisältämän kirjallisen määrämuodon noudattamista, vaan voidaan rajoittaa VKL 31 §:n vaatimustasoon).

⁴⁷ Tällaisessa tilanteessa on yhtiölle kuuluva hallussapito-oikeus verrattavissa EOA 3.2 §:n mukaiseen (ensisijaisen panttioikeuden tuottamaan) hallintaan, pantinsaajan oikeuden ollessa vastaavasti rinnastettavissa sellaiseen toissijaiseen

II.3.3. Yllä olevassa alajaksossa (II.3.2.) on tarkasteltu pantinsaajan oikeutta eventuaalisesti vaatia osakekirjattoman tilan lopettamista (ja laadittavan osakekirjan hänelle tradeeraamista). Kun tällöin on havaittu hänet tähän oikeutetuksi, joudutaan kysymään, onko hänellä ehkä myös velvollisuus siihen. Sanktiona tällaisen mahdollisen velvollisuuden laiminlyömisestä tulisi lähinnä kyseeseen sen esineoikeudellisen kollisiosuojan menettäminen tai osittainen heikentyminen, minkä suojan hän epäilemättä saavuttaa (ainakin siis väliaikaisesti) yhtiölle toimitetulla panttausdenuntiaatiolla.

Lakitekstin vaietessa tämänsuuntaisen velvollisuuden olemassaolosta ja ottaen huomioon, että osakekirjat eivät lakimme mukaan ole pakollisia eivätkä osakkeen vaihdantakelpoisuuden edellytys, on päädyttävä siihen tulokseen, että osakekirjattoman osakepantin saajalla *ei ole velvollisuutta* ryhtyä osakekirjan aikaansaamista (ja tradeerausta) tarkoittaviin toimiin. Siten esimerkiksi jos osakkeenomistaja on nyttemmin asetettu konkurssiin, on (osakekirjattoman) osakkeen panttaus konkurssivelkoja sitova, kunhan vain denuntiaatio yhtiölle on ajoissa saapunut; konkurssivelkojiston taholta ei ts. voida menestyksellisesti vedota siihen, että pantinsaajalla olisi panttauksen (ja denuntiaationkin) jälkeen ollut riittävän runsaasti aikaa (esim. vuosia) hankkiutua osakekirjan laadintavaatimuksen kautta osakekirjahallintaan. Tätä suojaa konkurssivelkoja vastaan katsoisin sanotunlaisen (panttauksesta asianmukaisesti osakekirjattoman tilan aikana denuntioineen) pantinsaajan nauttivan siinäkin tapauksessa, että osakekirja on sittemmin laadittu omistajatahon aloitteesta ja tullut yhtiön toimesta (vastoin denuntiaation synnyttämää pidättymisvelvollisuutta) omistajatahon haltuun luovutetuksi, arg. KKO 1962 II 39.⁴⁸

panttioikeuteen, (mm.) jollaista EOA 3.2 § pitää silmällä ja jollaiselle kollisiosuoja luodaan denuntiaation kautta.

⁴⁸ Lausutun oikeutus on nähdäkseni ilmeinen, jos osakekirjan laadinta tapahtui vasta (osakkeen realisoinnin helpottamiseen tähtäävän) konkurssihallinnon aloitteesta: KKO 1962 II 39 (ks. ed. s. 118) koskee nimenomaan konkurssin alkamisen jälkeen tapahtunutta rinnasteista hallinnansiirtoa. Mutta vaikka osakekirjan laadinta ja omistajalle tradeeraus olisi tapahtunut jo ennen konkurssin alkua, niin ei ole nähtävissä reaalisia perusteita sille, miksi konkurssivelkojatahon pitäisi saada satunnainen hyöty aikanaan asianmukaisen denuntiaation toimitaneen pantinsaajan kustannuksella siitä, että osakekirjapaperi konkurssin alkaessa sattuu olemaan omistajan (= konkurssivelallisen) hallinnassa seurauksena hänen ja yhtiön moitittavasta menettelystä, moitittavasta suhteesta po. pantinsaajaan, joka tietämättömänä tästä menettelystä ei ole voinut syyllistyä mihin-

Toisin kuin konkurssi- eli eksekuutioperusteisessa kollisiossa saattaa osakekirjan myöhempi syntyminen kuitenkin merkitä pantinsaajalle (asianmukaisesta denuntiaatiosta huolimatta) kollisiotappiota kaksoisdisponointiperusteisessa kollisiossa, jos secundus (luovutuksen- tai pantinsaaaja) saa bona fide hallintaansa tuon jälkikäteen laaditun osakekirjan; tästä ekstinktiostahan on juuri edellä ollut esitys.⁴⁹ Näin ollen on tämän vaaramomentin eliminoimisen kannalta aiheellista, että pantinsaaaja pyrkii osakekirjattoman tilan lopettamiseen ja osakekirjan hallinnan saantiin, ja tässä mielessä voidaan tietysti haluttaessa sanoa, että hänellä on velvollisuus osakekirjattoman tilan lakkauttamiseen. Tämä velvollisuus (tai pikemminkin sen juurimainittu ekstinktiivinen sanktio) on kylläkin sitä vähämerkityksisempi, mitä epätodennäköisempää in casu on, että omistaja yrittäisi pantinsaaajan selän takana vaatia yhtiöltä osakekirjaa itselleen laadittavaksi ja luovutettavaksi ja että yhtiö tähän (saamastaan denuntiaatiosta huolimatta) suostuisi.

III. OSAKEKOHTAINEN JÄLKIPERÄINEN OSAKEKIRJATTOMUUS

III.1. Lähtökohtia ja kollisioratkaisun perusteet

III.1.1. Edellä tässä teoksen 11 §:ssä on yhtiön koko osakekanta tms. osakekokonaisuus oletettu osakekirjattomaksi (joko pysyväisluontoisesti⁵⁰ —yhtiössä ei ole missään vaiheessa ilmennyt tarvetta osakekirjalaadintaan — tai tilapäisesti siksi, että kyseessä on vastaperustettu yhtiö tai juuri tapahtunut osakepääoman korotus). Seuraavassa otan esiin käänteistilanteen, tarkasteltavaksi panttausmahdollisuuden, -toteutuksen ja -kollisioiden kannalta.

Käänteistilanteessa on yhtiö asianmukaiseen ja normaalina pidettävään tapaan laatinut ja emittoinut osakekirjat, ehkä jo kauankin sitten, mutta nyttemmin on tietty yksittäinen osake tai osakeryhmä joutunut osakekirjattomaan tilaan osaketta/osakkeita vastanneen *osakekirjan tuhoutumi-*

kään 'esineoikeudelliseen laminlyöntiin'. (Jos pantinsaaaja olisi onnistunut saamaan ennen konkurssin alkua tiedon ko. osakekirjan laadinnasta ja hallintasuhteesta, voidaan vaatia, että hän ryhtyy ensi tilassa vaatimaan osakekirjan tradeerausta itselleen; ks. mitä ed. teoksen 5 §:ssä ss. 99 ja 127 on esitetty 'haastepäivän' merkityksestä kollisiosuojan synnyssä.)

⁴⁹ Ks. ss. 232—234.

⁵⁰ Ks. tästä 'pysyväisyydestä' ed. s. 214, eritt. av. 2 i.f.

sen vuoksi.⁵¹ Itse osakehan säilyy tästä huolimatta periaatteessa ennallaan yhteisöoikeudellisena oikeuspositiona ja varallisuus oikeudellisena objektina; eri asia on, että paperin tuhoutuminen saattaa teknisesti vaikeuttaa osakeoikeutuksien hyödyntämistä käytännössä.

III.1.2. Kuvatussa tilanteessa on normaaliksi katsottava menettely se, että osakekirja *kuoletetaan* KuoletL:n mukaisessa järjestyksessä ja että tämän jälkeen saadaan yhtiöltä uusi vastaava osakekirja (sille tehtyine merkintöineen tapahtuneesta kuolettamisperusteisesta vaihdosta⁵²). On kuitenkin otettava huomioon ja tarkasteltavaksi sekin mahdollisuus, että syystä tai toisesta halutaan osakkeen luottopotentiaalia käyttää panttivaikutena jo osakekirjattomassa vaiheessa — kuolettamismenettelyhän vie aikaa vähintään useita kuukausia — tai ehkäpä lainkaan ryhtymättä kuolettamiseen. Voiko tällaisen osakekirjattoman osakkeen panttaus olla tehtävissä, normaalein panttioikeudellisin oikeussuojavaikutuksin (esim. omistajan pakkotäytäntövelkoja sitovasti)?

Osake (osakeoikeus) säilyttää sanotussa jälkiperaisestikin osakekirjattomassa tilassa luovutus- ja eksekuutiokelpoisuutensa: Omistaja voi epäilemättä myydä tällaisen osakkeen ja yhtä epäilyksetöntä on, että osake osakekirjan tuhoutumisesta huolimatta pysyy omistajansa ulosmittaus-

⁵¹ Eritasoinen osakekirjattomuus kuin tuhoutumisessa tms. syntyy osakekirjan kadotessa. Tällöinhän osakekirja edelleen on olemassa tai ainakin on syytä varautua sen jatkuvaan olemassaoloon. Vaarana on tällöin tuon osakekirjan myöhempi ilmentyminen jälleen 'näkyviin', jolloin konflikti on valmis, mikäli kadonnut osakekirja oli tällä välin kuoletettu. Täten syntyviä kahden kilpailevan osakekirjan aiheuttamia kollisioita on tarkoitukseni käsitellä myöhemmässä yhteydessä.

⁵² Nykyään osakeyhtiölaki nimenomaan määrää tällaisen merkinnän tehtäväksi osakekirjalle, ks. OYL 3:6.2 ja Koski—Schultén s. 153—154. VOYL:n aikana ollaan oltu KuoletL 16 §:n yleisen säännöksen varassa, ja sanotun säännöksen sanamuoto näyttäisi viittaavan siihen, että po. vaihtomerkintä on osakekirjalle ehdottomasti tehtävä vain siinä tapauksessa, että 'kuolettaja' nimenomaan sitä vaatii («hänellä olkoon valta ... vaatia ... vaihtoa merkittäväksi siihen»); jos hän ei tällaista merkintää vaatisi, näyttäisi tulkinnalliselta, olisiko yhtiö velvollinen tai (esim. 'kuolettajan' vastustaessa) edes oikeutettu tekemään po. merkintää. Ratio legis puoltaa tulkintaa, jonka mukaan yhtiön on (riippumatta siitä, mitä 'kuolettaja' ehkä vaatii tai vastustaa) tehtävä sanotunlainen merkintä; ks. Halila—Ylöstalo s. 119, joka pitää tätä näköjään selvänä, vrt. Hernberg ss. 67 ja 70, jossa asiaa sivuavat ilmaisut ovat epämääräisiä, ilmeisesti johtuen siitä, että KuoletL 16 §:n ruotsinkielinen asu on tällä kohtaa suomenkielistä selkeämpi («med påteckning om utbytet»), johtaessaan vaikeuksitta siihen oikeana pitämään tulokseen, että vaihtoon liittyy ilman muuta »påteckning om utbytet».

ja konkurssivelkojen ulottuvilla. Näin ollen ei liene myöskään mitään syytä evätä tällaiselta osakekirjattomalta osakkeelta panttauskelpoisuutta.⁵³

Osakekirjatradiation mahdollisuuden puuttuessa on tässäkin, kuten juuri yllä on todettu alkuperäisen osakekirjattomuuden kohdalla, vaadittava (ja toisaalta tyydyttävä) esineoikeudellisen lisäaktin osalta, että yhtiölle on toimitettava panttausdenuntiaatio soveltamalla analogisesti VKL 31 §:ää. Näin meneteltäessä pantinsaaaja on suojattu omistajan konkurssi- ja ulosmittausvelkoja vastaan ja samoin sellaista vilpittömässäkin mielessä toiminutta myöhempää luovutuksen- tai pantinsaaajaa vastaan, jonka oikeudesta on denuntioitu vasta myöhemmin.

Komplisoidumpi kollisiotilanne syntyy, jos panttauksen (ja asianmukaisen denuntiaation) jälkeen osakkeenomistaja kuolettaa osakekirjan ja sen tilalle saamansa uuden panttaa ja tradeeraa secundukselle, joka on tietämätön aikaisemmasta (osakekirjattoman vaiheen aikana tehdystä) panttauksesta. Tilanne on rakenteellisesti hyvin pitkälle sama kuin edellä alajaksossa II.2.2 (ss. 231—234) käsitelty konflikti, jossa osakekirja myöhemmin ilmestyy lakkauttamaan alkuperäisen osakekirjattoman tilan. Noissa tapauksissa päädyttiin edellä myöntämään bona fide osakekirjahallinnan saaneelle secundukselle ekstinktio (huolimatta primuksen hyväksi aikanaan asianmukaisesti toimitetusta denuntiaatiosta). Voidaanko nytkin, jälkipäätöksen osakekirjattomuuden päättymiseen liittyvässä vastaavanlaisessa kollisiossa, päätyä samaan (secundus-etuiseen) ratkaisuun?

Erona mainitun (alkuperäisen osakekirjattomuuden) päättymistilanteen ja nyt tarkasteltavan jälkipäätöksen osakekirjattomuuden päättymistilanteen välillä on se seikka, että uusi (kuolettetun osakekirjan tilalle annettu) osakekirja sisältää nimenomaisen maininnan kuolettamisperusteesta osakekirjavaihdosta.⁵⁴ Secundus tietää siis nyt, että osakkeesta on vielä jokin aika sitten ollut olemassa osakekirja, ja että sitten on seurannut tietynpituisen osakekirjaton välivaihe ennen hänelle nyt tarjotun uuden (surrogaatti)osakekirjan syntyä.

Kollision ratkaisu kulminoituu tässä kysymykseksi siitä, onko secundus katsottavissa velvolliseksi — voidakseen olla perustellussa vilpittömässä mielessä — ottamaan yhtiöltä selkoa, onko osakekirjattoman vai-

⁵³ Ks. vastaavasti, mitä ed. ss. 216—217 on jo sanottu alkuperäisesti osakekirjattoman osakkeen panttauskelpoisuudesta.

⁵⁴ Ks. mitä tästä on lausuttu juuri ed. av. 52:n kohdalla ja siinä.

heen aikana yhtiölle denuntioitu ko. osaketta koskevasti. Nähdäkseni ei secundukselle voida asettaa näin laajaa selonottovelvollisuutta ehdottomana sääntönä; eri asia ovat tietenkin sellaiset mahdolliset yksittäistapaukset, joissa esiintyy joku sellainen kasuaalinen erityinen olosuhde tai asianhaara, minkä johdosta normaalihuolellisen ostaja- tai pantinsaaja-ehdokkaan olisi pitänyt varautua siihen, että osakkeesta on ehkä disponoitu tuon osakekirjattoman välitilan aikana.

Se ettei secundukselle pääsääntönä voida asettaa selonottovelvollisuutta mahdollisen denuntiaation osalta, on perustettavissa osakevaihdannan yleiseen yksinkertaistamis- ja suojaamistavoitteeseen, sellaisena kuin lainsäätäjä on sen ilmaissut osakekirjalle annetulla arvopaperikvaliteetilla.⁵⁵ Tämä kvaliteetti on myös sellaisella osakekirjalla, joka on annettu kuoletetun sijaan: Laki ei ole tehnyt näistä osakekirjoista millään muotoa niin 'heikkoja' tai 'toisen luokan' osakekirjoja, että niiden osalta haltijoiden olisi aina normaalien hallinnansaanti- ym. vaatimusten (saantoketjuvaatimus) lisäksi suoritettava denuntiaatioita koskeva tutkimus yhtiön suunnassa.⁵⁶ Perustellumpaa on *asettaa riski pääasiassa sen kannettavaksi*, joka on uskaltanut osakekirjattoman tilan aikana (ostamaan tai) pantiksi ottamaan tällaisen yleensä vain ohimenevästi osakekirjattomassa vaiheessa olevan osakkeen, jonka suhteen hänen siis olisi ollut syytä varautua osakekirjallisen tilan (kuolettamisen kautta) palautumisen todennäköisyyteen.⁵⁷

III.2. Oikeus/velvollisuus lakkauttaa osakekirjattomuus

III.2.1. Samalla tavoin kuin edellä (alajakso II.3) alkuperäisen yhtiökohtaisen osakekirjattomuuden kohdalla voidaan tässäkin kysyä, missä

⁵⁵ Ks. tästä aspektista ed. s. 233 av. 39 i.f.

⁵⁶ Jos tällainen ehdoton selonottovelvollisuus asetettaisiin — tällöin jouduttaisiin kysymään, kuinka kauan (esim. montako vuotta) kuolettamisen jälkeisen sijaantulevan osakekirjan antamisen jälkeen tuo velvollisuus on voimassa — menettäisi kuolettamissäännöstö (sijaantulevan osakekirjan saantimahdollisuuksiin) huomattavan osan merkityksestään osakekirjojen osalta.

⁵⁷ Osakekirjattoman osakkeen pantiksiottajaa ei näin ollen ole aihetta suojata hänen primusoikeudessaan yhtä pitkälti kuin mitä edellä alajaksossa II.2.2. (ss. 231—234) on pidetty mahdollisena silloin, kun osakekirjattomuus on alkuperäistä ja koko yhtiössä vallitsevana normaalitilanteena; silloinhan ei ole yhtä suurta syytä varautua pian tapahtuvaan osakekirjattoman tilan päättymiseen kuin nyt, jälkipäätöksessä ja vain tätä yhtä osaketta koskevassa (tuhoutumissyntisessä) osakekirjattomuudessa.

määrin pantinsaaja (tuhoutuneen osakekirjan edustaman osakkeen osakekirjattomana pantiksi ottanut velkoja) on oikeutettu tai suorastaan velvollinen toimimaan osakekirjattoman tilan lakkauttamiseksi. Lakkauttaminenhan ei nyt tapahtuisi alkuperäisen osakekirjattomuuden lopettamisena OYL 3:7.1:n mukaisella osakekirjan ensilaadinnalla, vaan osakekirjan kuolettamisella sitä seuraavine sijaantulevan osakekirjan laatimisineen (KuoletL 16 §). Joudutaan siis kysymään, onko po. pantinsaajalla oikeus/velvollisuus kuolettamisen aikaansaamiseen (jatkotoimineen), joko suorastaan omissa nimissään kuolettamisasiassa esiintyen⁵⁸ tai sitten osakkeenomistajan asialegitimaation kautta.

Kysymyksen tarkastelussa on syytä seuraavassa erottaa kaksi tilannetyyppeä sen mukaan, oliko panttivelkoja osakepantista sovittaessa tietämätön vai tietoinen osakekirjan tuhoutuneisuudesta eli osakekirjattomuustilasta.

III.2.2. KuoletL 2 §:n mukaan saa asiakirjan kuolettamista vaatia, paitsi viimeisin haltija (hallussapitäjä), myös »muu, jolla on oikeus asiakirjaan». Jos pantinsaaja panttauksesta osakkeenomistajan kanssa yksilöidysti sopiessaan oli tietämätön osakekirjan ei-olemassaolosta, voidaan pitää selviönä — ellei muuta nimenomaan voida osoittaa — hänen oletta- neen normaalin osakekirjatradition tapahtuvan lähitulevaisuudessa (esim. lupaamansa luottovaluutan luovuttamisen yhteydessä), ja näin ollen on luontevaa katsoa hänellä olleen »oikeus asiakirjaan». Viittaan edellä teoksen 4 §:ssä olleeseen esitykseen siitä, kuinka jo pelkkä panttaussopimus synnyttää hänelle oikeuden — osakkeenomistajaan nähden »paremman oikeuden» — asiakirjan hallinnansaantiin ja hallussapitoon, oikeuden joka on täysin kanne- ja eksekutointikelpoinen.

Kun KuoletL:n mukainen kuolettaminen sijaantulevan asiakirjan saanteineen on tässä erityistilanteessa juuri se tie, joka pantinsaajalle luvatuksi katsottavan osakekirjahallinnan saantiin on olemassa, lienee johdonmukaista myöntää pantinsaajalle tämän asiakirjakohtaisen hallinnansaantioikeutensa toteuttamiseksi KuoletL 2 §:n mukainen status »muuna, jolla on oikeus asiakirjaan.» Tätä hänen suojaamistaan tukee sekin, että hänellä ei ole mahdollisuutta pelkällä yhtiölle toimitettavalla denuntiaa-

⁵⁸ Panttivelkojan itsenäistä kuolettamislegitimaatiota tullaan myöhemmässä yhteydessä vielä sivuamaan uudestaan, nimittäin sen tilanteen kannalta, jossa ko. osakekirja on ollut jo hänen hallinnassaan pantiksi tradeerattuna ja vasta tässä vaiheessa tuhoutunut tai kadonnut.

tiolla saada täysimittaista dynaamista suojaa (kuten juuri on todettu, mikäli secundus bona fide toimien saa sittemmin syntyneen sijaantulleeseen osakekirjan hallintaansa); hänen on tosin syytä toimittaa ko. denuntiaatio ollakseen välitilan aikana mahdollisimman pitkälle suojattu eventuaalisten kollisioiden varalta.

Pantinsaaaja on näin ollen oikeutettu (asialegitimaation omaavana tahona) omissa nimissään toimituttamaan kuolettamismenettelyn, jossa omistajaa luonnollisesti on kuultava (KuoletL 5.2 §), sekä sen jälkeen saamaan yhtiöltä KuoletL 16 §:n ja OYL 3:6.2:n mukaisesti hallintaansa nyt laadittavan sijaantulevan osakekirjan.

III.2.3. Jos pantinsaaaja sitä vastoin oli panttauksesta sovittaessa jo tietoinen po. jälkipäisestä osakekirjattomuudesta, on vaikeampaa ratkaista, onko hänelle myönnettävä itsenäinen kuolettamisoikeus. Tilanteen arviointi tietysti helpottuu, jos panttauksen yhteydessä on sovittu jotakin osapuol(t)en oikeudesta ja/tai velvollisuudesta ryhtyä kuolettamismenettelyin luomaan sijaantulevaa osakekirjaa.⁵⁹ Ellei mitään tällaista sopimuksellista seikastoa ole, joka osoittaisi pantinsaaajan aikomusta pyrkiä normaaliin osakekirjan panttihakemiseen, hän selvästikin on vähemmässä määrin oikeussuojan (eli tässä: itsenäisen kuolettamisoikeuden) arvoinen kuin juuri yllä käsitellyssä tapauksessa, jossa pantinsaaaja panttauksesta sovittaessa oli ollut tietämätön osakekirjan puuttumisesta.

Sanotusta huolimatta näyttää kuolettamisoikeuden myöntäminen po. pantinsaaajalle rationaalimmalta kuin sen epääminen. Seuraavat kuusi näkökohtaa puoltavat tällaista ratkaisua.

Ensiksikin pantinsaaajalla joka tapauksessa on asianmukaisen panttaus-sopimuksen ja denuntiaation myötä kiistattomasti panttioikeus kyseiseen (osakekirjattomaan) osakkeeseen. Toiseksi hän voi kuolettamisen ja surrogaattiosakekirjan hallinnan saannilla turvata tämän sinänsä jo lainmukaisen oikeutensa siltä ekstinktiovaaralta, joka edellä esitetyn mukaan uhkaa, jos omistaja kuolettamisesta huolehdittuaan menettelee inkorrek-

⁵⁹ Selvää tietysti on, ettei kahdenvälisin yksityisin sopimuksin voida perustaa sellaisia kuolettamisprosessin asiavaltuuksia, jollaisia ei jo ex lege olisi KuoletL 2 §:n puitteissa, mutta sopimus osakkeenomistajan ja pantinsaaajan välillä voi merkitä jälkimmäiselle oikeutta edellisen valtuuttamana ja tämän nimissä hoitaa kuolettaminen omassa intressissään. Samoin sopimus voi indisioida osapuolten tarkoitusta perustaa normaali osakekirjahallintaan pohjautuva osakepanttioikeus, jolloin voidaan katsoa todistetuksi pantinsaaajalla oleva inter partes -relaatiassa parempi oikeus osakekirjaan ja sen hallinnansaantiin.

tisti disponoimalla uudesta osakekirjasta vilpittömässä mielessä olevan secunduksen hyväksi. Kolmanneksi voidaan todeta, että osakkeenomistajankaan järkevien intressien vastaista ei voi olla se, että osakkeesta laaditaan (hänen nimelleen) osakekirja. Neljänneksi: yhtiöllekään ei koidu asiasta mitään haittaa.⁶⁰ Viidenneksi on ilmeistä, että kuolettamisen kaltaisessa hakemuslainkäytöllisessä prosessissa ei ole järkevää asettaa näytön kohteeksi sellaisia subjektiivisia seikastoja kuin pantinsaajan tietoisuustila osakepantista sovittaessa.⁶¹ Ja lopuksi lienee aivan yleisestikin rationaalia suosia sensuuntaisia toimia ja ratkaisuja, joilla vähennetään (epävarmuusmomenttejaan sisältävien) osakekirjattomien osakkeiden esiintymistä, etenkin jos ne on (luovutuksin/panttauksin) tuotu vaihdannan piiriin.

III.2.4. Joskin pantinsaajalla näin ollen on katsottava olevan asiavaltuus kuolettamisprosessiin *omissa nimissään* (olipa hän panttauksesta sovittaessa ollut tietämätön tai tietoinen osakkeen osakekirjattomaan tilaan joutumisesta), niin tämä oikeus ei merkitse, että hänellä olisi velvollisuus ryhtyä kuolettamiseen. Viittaan niihin näkökohtiin, mitä edellä alajakossossa II.3.3 (ss. 237—238) on esitetty vastaavasta kysymyksestä alkuperäisessä osakekirjattomuudessa. Näin ollen, jos pantinsaaja katsoo voivansa tyytyä siihen eräässä relaatiotyypissä puolinaiseen kollisiosuojaan, mihin denuntiaatio riittää, ei hänellä ole muiden sanktioiden uhkaa (eli muuta velvollisuutta).⁶²

⁶⁰ Kulut sijaantulevan osakekirjan laadinnasta eivät jää yhtiön kannettaviksi, kuten KuoletL 16 § osoittaa, oikeuttaessaan yhtiön saamaan jopa edeltäksin korvauksen kuluista. (Yhtiön kannalta on siksi irrelevanttia, kuinka osakkeenomistajan ja pantinsaajan välisessä suhteessa kysymys kulujen maksamisesta viime kädessä ratkeaa; kuluvastuu jäänee sellaiselle pantinsaajalle, joka tietoisena osakekirjattomasta jälkiperäisestä tilasta on tällaisen osakepantin hyväksynyt, sopimatta omistajan kanssa mitään kuolettamisesta.)

⁶¹ Näytöllisesti luonnottomalta tuntuisi kuolettamisprosessin aloittaminen sillä, että pantinsaaja-hakija joutuisi asiavaltuutensa olemassaolon todistamiseksi esittämään näyttöä siitä, mitä hän ei tiennyt ja mitä hänen ei pitänytkaan tietää ko. osakkeen osakekirjattomuudesta osakepantista sovittaessa. Ks. *Halila* Todistustaakka ss. 160—161 koskien hankaluuksia oman vilpittömän mielen toteennäyttämässä (etenkin hakemuslainkäytöllisessä asiassa, jossa ei ole vastapuolta, joka esittäisi mala fidekseen viittaavia selkkoja, mihin vastanäyttö sitten olisi kohdistettavissa).

⁶² Eri asia ovat ne faktiset hankaluudet myöhemmässä panttioikeussuhteen selvitysvaiheessa, jos velkoja joutuu turvautumaan osakepanttinsa realisointiin ja jos osake vielä tuolloin on osakekirjattomassa tilassa. Ks. siitä VII pääjaksossa.

12 §

LAKIPERUSTEINEN OSAKEPANTTIOIKEUS

I. KÄSITTEESTÄ LAKIPERUSTEINEN PANTTIOIKEUS
(OSAKKEESEEN)

I.1. Alkusana

Teoksen nyt esillä olevan pääjakson dispositiota esiteltäessä edellä (9 § I.2, s. 196) mainitaan eräinä osakepantin synnyn erikoistilanteina ne tapaukset, joissa osakepantti perustuu (normaalina pidettävän eli kahdenvälisen panttaussopimuksellisen seikaston sijasta) joko suoraan lakiin tai mahdollisesti 'yhtiön lakiin' eli yhtiöjärjestykseen. Edellisessä tapauksessa olisi siis kysymys *lakiperusteisesta (lakimääräisestä)* eli legaalista osakepanttioikeudesta, jälkimmäisestä puolestaan voitaisiin käyttää nimitystä yhtiöjärjestysperusteinen osakepanttioikeus.

Tutkittavaksi tulee siis, sisältääkö laki ja voiko yhtiöjärjestys lain puitteissa sisältää panttioikeuden synnyttäviä säännöksiä tai vast. määräyksiä, kohteenaan osake: Onko osakepanttioikeudessa olemassa lakiperusteisia panttioikeuksia ja/tai yhtiöjärjestysperusteisia panttioikeuksia taikka ainakin edes tällaisten panttioikeuksien lähi-ilmiöitä¹?

Seuraavassa käsittelen ensin (12 §) kysymystä lakiperusteisesta (legaalista) panttioikeudesta osakkeeseen. Vastaavat kysymykset yhtiöjärjestysperusteisen panttioikeuden kannalta tulevat esiin tätä seuraavana omana lukunaan (13 §).

¹ Sanotunlaisten 'lähi-ilmiöiden' etsintäkuuluttamisella haluan jo tässä vaiheessa viitata siihen mahdollisuuteen, että ainakin osa jäljempänä esiin otettavista osakevakuusilmiöistä voi olla siinä määrin erityispiirteiden leimaamaa, että niiden sisällyttäminen ('varsinaisen') panttioikeuden käsitteen piiriin voi olla 'puhdasoppiselta' kannalta hyvin vaikeaa, vaikkapa näiden erityistapausten reaalitytöidelliset ja monet oikeudellisetkin vakuusfunktiot olisivat lähellä panttioikeutta.

I.2. Näkökohtia eräistä legaalisisista esinevakuustilanteista

1.2.1. Lakiperusteisen eli legaalisen panttioikeuden käsitettä (erinäisine problemaattisine piirteineen)² ei tässä ole tarpeen erikseen tarkastella, vaan se voidaan edellyttää pääkohdiltaan riittävän tunnetuksi, esim. kotimaisen 'paraatiesimerkin' eli maksamattoman kiinteistönkaupanhinnan legaalisen panttioikeuden (MK 11:2) kautta: panttioikeussisältöinen velkojanoikeus, joka tiettyyn yksilöityyn omaisuuteen kohdistuvana syntyy suoraan ex lege eli suoraan lain nojalla, kun lain säännöksen osoittama tunnusmerkistö täyttyy, tunnusmerkistö, johon ei sisälly osapuolten vakuustahdonilmaisuja tai ei ainakaan (pantin)omistajatahon panttaustahdonilmaisuja eikä liioin viranomaisen erityistä yksilöivää toimenpidettä.

Tällaisesta legaalisen panttioikeuden määrittelystä lähdettäessä on ilmeistä, ettei sellaisia 'tyylypuhtaan' legaalisen panttioikeuden perustavia lainkohtia kuin kiinteistöoikeudessa MK 11:2 tai ratkaisussa KKO 1978 II 14 sovellettu säännös ja irtaimisto-oikeudessa RautatKulJA 56 §³ ole osoitettavissa erityisesti osakkeita koskien. Eri asia on, että osakekirjoja(kin) saattaa sisältyä johonkin sellaiseen varallisuuserään, johon joku lainsäännös määrää syntyväksi legaalisen panttioikeuden (siis ilman mitään juuri osakkeisiin liittyvää erityistä ratiota).⁴

Lähimmäksi legaalista osakekohteista panttioikeutta tultaneen VakYL 47 ja 57 §:ien tarkoittamassa tilanteessa, mikäli 47.1 §:ssä mainittu eräiden vakuutusvastuiden luetteloitu kate sisältää momentin 6-kohdassa

² Ks. tästä käsitteestä esim. *Wrede—Caselius* II ss. 453—454, *Sevón JFT* 1975 ss. 292 ja 294, *Undén* I ss. 221—228, *Arnholm* ss. 89—92, v. *Eyben* ss. 14—19; suhtautuminen käsitteen positiiviseen määriteltävyyteen ja jopa sen tarpeellisuuteen on usein kriittistä.

³ Ks. tästä rautatiekuljettajan panttioikeudesta tavaraan (56 §) ja matkatavaraan (26 §) *Sevón JFT* 1975 ss. 307—308, *Sevón—Sisula* ss. 72—73.

⁴ Tällaisen teoreettisen mahdollisuuden tarjoaa WarrA: talletusmakasiinin legaalinen panttioikeus A:n 7 §:n ja 24—26 §:n mukaan. A:n tarkoittamia talletuksia ei käytännössä kuitenkaan enää harrasteta (minkä vuoksi on ainakin tässä turha pohtia, onko ko. vakuusoikeus soveliaimmin luokiteltavissa legaaliseksi panttioikeudeksi vai pidätysoikeudeksi, ks. siitä esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 48 ja *Sevón JFT* 1975 ss. 294—295).

Hiukan vähemmän teoreettinen on se mahdollisuus, että osakekirjoja sisältyy sellaiseen (matka)tavaraan, johon rautatiekuljettajalla on RautatKulJA 56 §:n (verr. 26 §) mukainen panttioikeus. (Ks. tosin A:n 19 §, jonka mukaan rautatie ei ole velvollinen ottamaan matkatavarana kuljetettavaksi mm. arvopapereita.)

tarkoitettuina »varmoina arvopapereina» myös osakekirjoja (jollaiset 47.3 §:n mukaan »on säilytettävä erillään yhtiön muusta omaisuudesta kahdella eri avaimella suljettavassa säilytyspaikassa»). VakYL 57 §:stä ilmenee kyseisten vakuutuksenottaja-velkojen nauttivan erityisiä etuoikeuksia vakuutusyhtiön vararikkotilassa: luetteloidun kateomaisuuden erillishallinto omana erityisenä selvityspesänään sekä ko. velkojen etuoikeus »kuin irtaimen pantin haltijalla.»⁵

Lähelle legaalista osakepanttioikeutta tullaan niinikään senkaltaisen säännöksen yhteydessä kuin AsTuotL 8 §, jossa mainittua tyyppiä olevan lainan vakuudeksi »on ... annettava pantiksi asuinhuoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet taikka jälkipanttausoikeus niihin» (samoin MustalaisAsL 8 §). Faktisestihan tällainen säännös merkitsee ostajalle, joka hankkii osakkeet sanotun lainkohdan tarkoittamaan luottorahoitukseen turvautuen, panttauspakkoa vastapoolinaan ko. rahoitusviranomaisen (virka)velvollisuus tämän osakepantin hankkimiseen. Juridis-teknisesti kyseessä on kuitenkin sopimusperusteinen panttioikeus, sillä pelkkä lainsäädännön olemassaolo ei tässä riitä, vaan panttaus (esim. vakiosopimuslomakkeen panttiklausuulina) on tarpeen. Se ettei legaalisesta panttioikeudesta tämän termin varsinaisessa merkityksessä ole kyse, ilmenee mm. jo lainkohdan (AsTuotL 8 §) 3 momentista: »Mikäli... ei voida saada ... panttioikeutta osakkeisiin», voidaan muukin vakuus hyväksyä.

I.2.2. Legaalisen panttioikeuden synnyttävien säännösten suhteellisen vähäinen määrä lienee, yleisemmältäkkin kannalta katsottaessa, nähtävissä ilmauksena siitä, että lainsäätäjä katsoessaan ylipäänsä aiheelliseksi muodostaa legaalisia vakuusoikeuksia irtaimeen omaisuuteen on tällöin yleensä pitänyt *pidätysoikeutta* riittävänä.⁶ Ilman erityistä sopimuksellista (tahdonilmaisullista) oikeuttamista ei kyseinen velkojataho näin ollen omaa (panttioikeudelle tunnusmerkististä) vakuusobjektin realisointivaltaa; esimerkkinä sopimuselementin tarpeellisuudesta po. suh-

⁵ Ilmaisua »tavallaan legaalinen panttioikeus» käyttää *Caselius* (ks. *Wrede—Caselius* II s. 508) luonnehtiessaan nykyisen VakYL:n edeltäjän (VakYL 27. 5. 1933) sääntelemää samanlaista vakuusoikeutta. Samoin Ruotsin oikeudessa vastaavan lainkohdan osalta *Undén* I s. 226.

⁶ Ks. legaalisesta pidätysoikeudesta ja sen perusteena kyseeseen tulevista lainkohdista esim. *Hannikainen* ss. 109—113, *Zitting—Rautiala* ss. 83—85, *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 48—50, *Sevón* JFT 1975 ss. 294—298 ynnä *KauppaEdL* 19 § ja *tiekuljetussopimuslain* (23. 3. 1979/345) 25 §; etuoikeuskysymyksen suhteen on mainittava plenum-ratkaisu 1978 I 1 (ks. jälj. av. 47).

teessa voidaan mainita ratkaisu KKO 1973 II 30 verrattuna tapaukseen 1972 II 55. Uuden lainsäädännön tarjoamana esimerkkinä mainittakoon KauppaEdL 19 §, jossa kauppa-agentilla on vain pidätysoikeus, realisoitioikeuden edellyttäessä siis sopimusta; vertailukohteena mainittakoon pörssiosakkeiden osto- ja myyntikomission toimeksiantosopimusten vakioehdot, joilla toimeksisaaja (pörssinjäsen) varaa itselleen panttioikeus-tyyppisen realisoitioikeuden (ostokomissiossa:) päämiehelle ostettuihin osakkeisiin.⁷

II. OSAKKEEN MAKSAMATON KAUPPAHINTA: VAKUUSKEINOJA

II.1. Panttioikeus tai omistuksenpidätys

II.1.1. Se mitä on juuri edellä (I.2) lausuttu merkitsee mm., että laissamme ei ole osakkeiden kohdalla mitään vastinesäännöstä MK 11:2:lle, jossa maksuaikaa eli kauppahintaluottoa myöntävälle myyjälle säädetään lakiperusteinen panttioikeus kaupan kohteeseen vakuudeksi maksamattoman kauppahinnan suorittamisesta. Osakekaupoissa on siksi käytettävä, velaksi myytäessä, jotakin sopimus pohjaista järjestelyä, jos halutaan kyseisten osakkeiden toimivan myyjän kauppahintasaatavan esinevakuutena.

Sanotunlaisena järjestelynä tulee kyseeseen joko sopimus panttioikeudesta tai omistuksenpidätysehto. Edellisessä siis sovitaan omistusoikeus heti siirtyneeksi, mutta osakekirja jää panttina myyjän hallintaan⁸ (seikka joka tosin vaarantaa ostajan aseman vaihdantasuojalli-

⁷ Esimerkkinä mainittakoon KOP:n käyttämän arvopaperien ostotoimeksiannon yleisten ehtojen seuraava kohta: »Asiakas saa arvopaperit haltuunsa maksettuaan pankille niiden hinnan kuluineen ja välityspalkkioineen. Maksun tulee tapahtua kolmantena pankkipäivänä kaupan päättämisestä lukien. ...Maksun viivästyessä pankilla on oikeus myydä arvopaperit, ja asiakas sitoutuu korvaamaan rahaksimuutossa tai muutoin pankille aiheutuneen vahingon.» Pankilla on siten sopimusperusteinen arvopaperien hallintaoikeus ynnä erääntymistä seuraava realisoitioikeus panttioikeuden tapaan.

⁸ Tällainen järjestely lienee kohtalaisen tavallinen asunto- tms. osakkeiden (gyrndausvaiheen jälkeisissä) kaupoissa, ks. esim. *Palsala* s. 33 sekä KKO 1969 II 93 ja t. 1. 2. 1979 (selostettu DL 1979 B ss. 43—46).

sessä suhteessa eli relaatiossa myyjän velkoihin⁹). Jälkimmäisessä taas omistusoikeus sovitaan hinnan täysmaksuun saakka myyjälle jääväksi, samoin luontevimmin myös osakekirjan hallinta, joskin hallinnasta voidaan sopia toisinkin: puolueeton tertiushallinta¹⁰ tai ostajan hallinta. Kaksi jälkimmäistä mahdollistavat ostajankin aseman turvaamisen suhteessa myyjän velkoihin, sillä tällöin voidaan ostajalle perustaa *maksetun* kauppahinnan panttioikeus osakkeeseen.¹¹

II.1.2. Omistuksenpidätyksen esillä ollessa voitaneen kysyä, voiko osake(kirja) kauppaobjektina kuulua sen kirjoitetussa laissa tarkoin säännellyn esinevakuusjärjestelmän piiriin, jota normeerataan OsamKL:ssa. Jos osakekirja olisi OsamKL 1.1 §:n tarkoittamassa mielessä »irtain esine», on OsamKL:n soveltaminen pakollista, mikäli omistuksenpidätys(- tai takaisinotto)ehdoin luotolla myyty osakekirja heti siirtyy ostajan hallintaan. Kun tällainen varhainen hallinnan luovutus kuitenkin on käytännön osakekaupoissa erittäin epätavallista, jää kysymys ns. akateemiseksi, kuten huomauttaa *Godenhjelm*,¹² suhtautuen torjuvasti OsamKL:n sovellettavuuteen. Sensijaan *Hakulinen—Raninen* (s. 19) katsoo osakekirjojen kuuluvan OsamKL:n piiriin.

Omalta osaltani katson, että joskin sellainen ilmaisu kuin »irtain esine» (OsamKL 1.1 §) voi joissakin yhteyksissä käsittää mm. arvopapereit (ainakin ex analogia; ks. esim. YhtOmL 1 §), niin tällä kohtaa se tus-

⁹ *Olsson* s. 40 av. 103 a huomauttaakin, että myyjälle jäävän hallinnan sijasta voisi olla syytä käyttää tertiushallintaa. — Ks. myös heti jälj. av. 10:n kohdalla.

¹⁰ Tällaisena tertiushallintana tulee käytännössä kyseeseen esim. pankin notariaatin ns. avoin säilytys sellaisin erityisehdoin, jotka turvaavat ostajan oikeuden saada osakekirja omistajahallintaansa osoitettuaan täyttäneensä kaikki kaupan (maksu- yms.) ehdot.

¹¹ Tällainen maksetun kauppahinnan panttioikeus voidaan liittää po. tertiushallintaan sopimusehdolla, jonka mukaan ostajalla on osakkeeseen panttioikeus maksamiensa kauppahintaerien määrältä (kaupan ehkä purkautuessa ja takaisinmaksun aktualisoituessa). Käytännön esimerkin tästä tarjoaa RS-järjestelmän mukainen ostajan po. panttioikeus osakkeeseen RS-lomakkeen n:o 4 eli kauppakirjan 13 kohdan 2 kappaleen nojalla.

Tradeeraus suoraan ostajalle (osakkeen omistuksenpidätysehtoissa kauppassa) ei sensijaan tunnu tarkoituksenmukaiselta. Myyjän kannalta syntyisi nimittäin OYL 3:9:n sisältämä ekstinktoriski, jos siirtomerkintä olisi jo tapahtunut; jos taas kuten todennäköistä, siirtomerkintää ei vielä olisi tehty, jouduttaisiin osakekirjaa myöhemmin liikuttelemaan edestakaisin siirtomerkinnän ajan-kohtaistuttua kauppahinnan täyden maksun tapahduttua.

¹² Ks. *Godenhjelm* s. 222.

kin on sopusoinnussa säännösten ration kanssa. Ajateltakoon vain esim. OsamKL 19 a §:n säättämää erityistä lomakepakkoa sakkosanktioineen.

II.2. Irtaimen kaupan myyjävakuusnormeista osakekaupassa

II.2.1. Osakkeen maksamattoman kauppahintasaatavan juuri mainitut vakuusturvamuodot ovat siis sopimusperusteisia. Kokonaan poissuljettua ei kuitenkaan ole sekään, että myös lakiperusteinen (legaalinen) kauppahintasaatavan turvaamiskeino on osakkeen myyjän käytettävissä kaupan objektiin (osakekirjan muodossa) esinekohtaisesti yksilöitynä liittyvästi. Tämä kytkeytyy yleisiin *irtaimen kaupan* normeihin.

Osakkeen kauppaa voidaan soveltuvin kohdin käyttää sanottuja irtaimen kauppaa koskevia yleisiä normeja.¹³ Nähdäkseni tähän sisältyy myös mm. se, että ex analogia voidaan soveltaa niitä normeja, jotka irtaimen kaupassa myöntävät myyjä-velkojalle kauppaojektin pysäyttämisoikeuden eli *traditiosta pidättymisoikeuden* (KS 49.1 §, MeriL 166 §) ostajan konkurssin takia tai jo ennakkoiviivästyksenkin johdosta.¹⁴ Sama koskee myyjä-velkojan oikeutta ottaa takaisin vasta konkurssin alkamisen jälkeen ostajan haltuun tullut kauppaojekti (KS 49.2 §).¹⁵

II.2.2. Näistä myyjän — osakkeenkin myyjän — kauppahintasaatavan legaalista suojakeinoista etenkin edellinen, traditiosta pidättymisoikeus (siihen mukaan lukien ostajalle jo lähetetyn kauppaojektin pysäyttää-

¹³ Ruotsin IrtKL (1905) koskee välittömästi eikä vain ex analogia osake(kirja)kauppaa, ks. lain 19 §. Tämä tilanne legalisoitaneen meilläkin jatkossa, ks. kauppalakiehdotuksen (OikM 1977:13) 10:2 ja e contrario 1:2. Mutta jo ennen tällaista mahdollista legalisointiakin voidaan irtaimen kaupan normien ala nähdä sanotussa laajuudessa, ks. esim. *Aaltonen* s. 4; ks. myös *Olsson* ss. 36—38, *Godenhielm* s. 17, *Routamo* s. 29.

Selvää tietysti on, että varovaisuus on paikallaan harkittaessa, mitkä irtaimen (reaaliesineen) kaupassa muodostuneet normit soveltuvat ja missä määrin osakkeen (erikoisryhmänään asunto-osake, ks. *Routamo* s. 29) kauppaan.

¹⁴ Myyjän tässä mainitusta (ns. passiivisesta) pysäyttämisoikeudesta ks. esim. *Hannikainen* ss. 327—343, *Hakulinen* Velvoiteoikeus I ss. 217—218, *Portin* ss. 108—120, *Godenhielm* ss. 187—192, *Aaltonen* ss. 170—172, *Zitting—Rautiala* ss. 319—320, *Castrén* OT 1974: V ss. 67—116, *Havansi* ss. 631—634. De lege ferenda ks. OikM 1977:13 s. 46.

¹⁵ Tästä myyjän oikeudesta saada kauppaojekti takaisin itselleen (tai täysi maksu konkurssivalvonnasta) ks. esim. *Portin* ss. 120—121, *Godenhielm* ss. 192—194, *Aaltonen* s. 172, *Zitting—Rautiala* ss. 319—320, *Castrén* OT 1974: V ss. 116—120. Oikeuskäytännöstä on syytä mainita KKO 1965 II 88 ja 1977 II 64.

misoikeus), on legaalisen panttioikeuden kaltainen. Sehän on yksilöidysti esinekohtainen ja voi kohdistua (ostaja-)velallisen omaisuuteen;¹⁶ se tietysti määrin myös sallii vakuusjärjestelyille ominaisen ennakollisen riskivarautumisen luottoa antavalla taholla. Niinikään se tuottaa suojaa ostajan konkurssivelkojia vastaan (KS 49.1 §) ja samoin ulosmittausvelkojaa vastaan (EOA 3.1 § i.f. verr. 20.2 §). Sen lisäksi se oikeus kaupan purkamiseen, joka myyjälle näissä maksuhäiriötilanteissa yleensä muodostuu, muistuttaa funktioltaan erästä panttivastuun realisoimistapaa (menettämisehtoinen pantti¹⁷) vakuusobjektin arvon koituessa täysimääräisesti velkojan (myyjän) hyväksi.

On tietysti konventionvarainen harkintakysymys, käytetäänkö näistä (myyjä-)velkojan saamista suojaavista säännöstöistä vakuusoikeuden nimitystä¹⁸ saati jotain legaaliseen panttioikeuteen viittaavaa nimikettä; pääasia on tässä havaita monet funktionaaliset yhtäläisyydet myös panttioikeustyyppisen esinevakuuden suuntaan (erojen olemassaoloa kieltämättä).

III. OSAKKEEN KADUSOINTI PANTTITYYPPISENÄ VAKUUTENA

III.1. Johdannoksi

III.1.1. Legaalisen osakepantin yhteydessä on syytä ottaa esiin kaksi spesiaalista osakeyhtiöoikeudellista säännöstöä, joissa yhtiölakimme

¹⁶ Se seikka, onko (inter partes) katsottavissa omistusoikeuden jo siirtyneen (esim. sopimusklausuulin nojalla) ostajalle, ei katkaise myyjän pidättymisoikeuden käyttömahdollisuutta, pysäyttämisoikeuden käyttö mukaan luettuna.

¹⁷ Ostajahan menettää osakkeen (takaisin) velkojalleen, myyjälle. — Joskin menettämis- eli lex commissoria -ehto on OikTL 37.2 §:ssä kielletty tehottomuus-sanktioin, ei tämä lainkohta sovellu eo. tapaukseen (ei vaikka osapuolten välillä olisi solmittu välipuhe ostajan ennakkoviivästyksen em. seuraamuksista: pidättämis- ja jatkossa purkuoikeus), mikä ei johdu siitä, etteivätkö 37.2 §:n sanat »pantti tai muu vakuus» voisi mahdollistaa piiriinsä kuvatunlaista turvaamisjärjestelyä, vaan siitä, että ratio legis 37.2 §:ssä ei koske keskenään samanarvoisten suoritus-ten peräytymistä ja palautumista lähtökohtaan, synallagmaattisen sopimuksen purkautuessa.

¹⁸ Vrt. *Zitting—Rautiala* s. 320, jossa lausutaan, että »irtaimen myyjän oikeus joko estää kaupan kohteen joutuminen ostajan tai hänen konkurssipesänsä hallintaan tai ottaa se takaisin ostajan konkurssipesästä... ei ole vakuusoikeus».

(OYL/AsOYL) velkojan saamisvaateen toteutumisen takeeksi sisältää velallisen omistamaan osakkeeseen kohdistuvasti sellaisen velkojaetuuden, millä on erinäisiä panttivakuuden piirteitä. Kummassakin näistä tapauksista on velkojana asianomainen osakeyhtiö itse, velallisen ollessa vastaavasti kyseisen yhtiön osakkeenomistaja ja saamisvaateen liittyessä tähän yhteisölliseen relaatioon:

- 1) maksamattomaan osakemerkintävelkaan kytkeytyvä osakkeen ns. kadusointi (VOYL 20 §, OYL 2: 12 ja 4: 12),
- 2) maksamattomaan yhtiövastikevelkaan kytkeytyvä osakehuoneiston pakko-otto yhtiön hoitoon (AsOYL 16 §).

III.1.2. Esitän seuraavassa näistä tapauksista, joissa siis kyseinen velkasuhde on mitä suurimmassa määrin osakeperusteinen, muutamia huomautuksia panttioikeudellisen aiheen rajoittamasta näkökulmasta. Jälkimmäinen tilanne (AsOYL 16 §) tulee esiin omana myöhemmän jaksoaan (IV), jota ennen tarkastelen kadusointia.

Kadusoinnin tarkastelu näyttää aiheen kannalta tarkoituksenmukaiselta suorittaa niin, että ensin otetaan esiin VOYL 20 § eli kadusointi pian oikeushistoriaan siirtyvässä muodossaan.¹⁹ Kadusoinnin panttioikeuspiirteet ovat nimittäin selvemmin havaittavissa tämän säännösten VOYL:n mukaisessa muodossa. Sen jälkeen suoritettava OYL:n vastaavan säännösten tarkastelu osoittaa eroavuudet suhteellisen vähäisiksi.

III.2. Kadusoinnin panttioikeustyyppiset piirteet

III.2.1. VOYL:n kadusointisäännös (20 §)²⁰ on tehnyt osakkeesta erikoislaatuisen vakuus- ja pakkotäytäntöobjektin siinä velkasuhteessa, joka osakemerkinnän yhteydessä voi syntyä yhtiön (velkoja) ja osakkeen-

¹⁹ Tässä ei ole syytä ryhtyä OYLvPL:n (erityisesti sen 5.2 §:n) tulkinnalliseen tarkasteluun sen selvittämiseksi, missä määrin VOYL 20 § voi tulla noudatettavaksi vielä uuden OYL:n voimassaoloajanakin sellaisissa tapauksissa, joissa kadusoinnilla on perusteliitnytä johonkin ennen uuden lain voimaantuloa esiintyneeseen oikeustositseikkaan.

²⁰ Kadusointikysymyksistä VOYL:n kannalta ks. lähemmin *Chydenius* ss. 40—42, *Mannio* LM 1916 ss. 210—228, *Raninen* ss. 247—252, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 72—74.

Käytännössä kadusointimenettelyyn turvautuminen lienee ollut jokseenkin harvinaista; mainittakoon kuitenkin KKO 1975 II 33 sekä eräässä pörssiyhtiössä 1977 esiintynyt laajahko kadusointioperaatio.

merkitsijä-omistajan (velallinen) välille, mikäli jälkimmäinen ei ole heti merkinnän yhteydessä maksanut koko asianomaista määrää (merkitty nimellismäärä ynnä mahdollinen agio).²¹ Tällä oikeussuhteella on useita panttivakuuteen rinnastettavia piirteitä, kuten seuraavasta ilmenee.

1) Velallisen joutuessa maksuviivästykseen velkoja (yhtiö) voi nopeasti ja omatoimisesti sekä muutoinkin irtaimen (arvopaperi)pantin realisoitua muistuttavin tavoin myydä osakkeen saamisensa kattamiseksi²² (yliäämän palautusvelvollisuuksin ja toisaalta alijäämän velkomisoikeuden säilyttäen).²³

2) Vakuusobjektin (osake) omistajanvaihdos, esim. kauppa, ei vaikuta esinevastuurelaatiota katkaisevasti: kadusointi on kohdistettavissa myös uutta omistajaa vastaan²⁴ entisen omistajan suorittamatta jättämästä

²¹ Merkitsijä on (alumpana s. 83 jo todetuin tavoin) merkinnän tultua hyväksytyksi ja riippumatta täyden maksun puuttumisesta katsottavissa osakkeen omistajaksi, sekä suhteessa yhtiöön että kolmansiin. VOYL:n kannalta tämä ilmenee jo useiden lainkohtien sanavalinnoista, ks. 20 §:n lisäksi 17.1 § ja 19 §. OYL:n sanonnat ovat tässä suhteessa varovaisempia; »osakkaan» tai »omistajan» sijasta puhutaan »maksuvelvollisesta», jolle osake »kuuluu». Kuitenkin voidaan myös OYL:n kannalta pitää merkitsijää em. suhteissa omistajana, mikä ilmeneekin esim. 3:10:stä: merkitsijä on heti yhtiön perustamispäätöksen jälkeen ja siis ennen täyden maksun tapahtumista merkittävä osake- ja osakasluetteloon merkitsemiensä osakkeiden mukaisesti omistajaksi (hänellä on siten mm. äänioikeus yhtiökokouksessa eikä sitä voida yhtiöjärjestyksen määräyksinkään ehdollistaa riippuvaksi täyden maksun tapahtumisesta, ks. HE 1977: 27 s. 59). Eri asia on, että hänen omistusoikeutensa on (maksulaiminlyönnistä riippuvasti) tavallaan resolutiivisesti ehdollinen. — Ks. myös 2:11.4 (»osake luovutetaan toiselle ennen kuin» täysi maksu on suoritettu).

²² Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 73: »yhtiön on noudatettava osaketta myytäessä kaikkea huolellisuutta. Rahaksimuuttomenettelyssä voivat siis tulla kysymykseen vain arvopaperipörssi tai ulosottolain mukainen huutokauppanenettely (UL 5:7), ikään kuin olisi kysymys pantin myymisestä» (kurs. tässä), SOO 1916 t. n:o 148 ja 257.

Vrt. Mannio LM 1916 ss. 220—221, joka katsoo kadusoinnissa kysymyksen olevan erikoislaatuista sopimussakosta, joka »ei tarkoita varmuuttua itse osakemaksun suoritusta vaan suoritustapaa».

²³ Lähinnä vain muodollista eroa on merkinnyt se seikka, että toisin kuin normaalissa panttioikeudessa, jossa panttiosake »menetetään» vasta realisaatioliitännäisessä omistajanvaihdoksessa (pantin myynti), kadusoinnissa (VOYL 20 §) osake ensin »julistetaan menetetyksi» ja vasta sitten sille »etsitään» uusi omistaja (ostaja).

²⁴ Tämä ilmenee VOYL 20.2 §:stä. Todettakoon samalla, että myös edellinen omistaja (luovuttaja, joka useimmiten siis myös on ollut ko. osakkeen merkitsijä) pysyy maksuvastuussa (19.3 §).

po. saamisesta, ainakin jos yhtiö VOYL 19.4 §:n asettaman velvoitteen mukaisesti on pitänyt vakuusobjektin esineellistymän eli osakekirjan hallinnassaan, niin ettei sitä ole voitu luovuttaa bona fide olevalle tertiukselle. Jos osakekirjan hallinta on 19.4 §:n vastaisesti luovutettu ennenaikaisesti, voitaneen vilpittömässä mielessä olevaa luovutuksensaajaa tai pantinsaajaa tradition tapahduttua suojata kadusointimahdollisuutta vastaan;²⁵ ts. osakekirjan pysyttäminen velkojan (yhtiön) hallinnassa on yhtä tärkeää vakuuden säilymiselle kuin vastaavassa kollisiossa normaalin panttioikeuden kohdalla.

3) Kadusointioikeutus on — jos niin voidaan sanoa: — dynaamisesti suojattu myös relaatiossa velallisen (osakkeenmerkitsijän) konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan, mikä viime kädessä ilmenee siten, että se joka eksekuutiomyyynnissä ostaa velalliselle kuuluvan po. osakkeen, on yhtä lailla maksuvelvollinen kuin saantomiehensäkin (arg. VOYL 19.3 § ja 20.2 §), mikäli haluaa saada osakekirjan hallintaansa yhtiöltä ja saavuttaa täysilajuisen (so. kadusointimahdollisuudesta vapautuneen) osakkeenomistaja-aseman. Sama koskee osakeoikeuden panttausta, jos sellainen tapahtuisi (denuntiaatioin yhtiölle) ennen osakkeen täyttä maksua.

4) Lueteltujen panttioikeuspiirteiden täydennykseksi voidaan vielä viitata siihen, että kadusointimahdollisuuden kaltainen esinekohteinen eksekutointioikeus merkitsee maksuajan myöntäjälle (yhtiö) samantyyppistä ennakollisen harkinnan tilaisuutta kuin normaalissa (kauppahinta)-luotonannossa: Luottotappioriskiä harkittaessa voidaan kadusointioikeus ottaa jo ennakolta huomioon tietynarvoisena reaalisena (so. velallisen henkilökohtaisesta maksukyvyystä ja -halusta riippumattomana) vakuutena.

Kadusointioikeutuksen sisältämän osakekohtaisen vakuuden yllä kuvatut piirteet riittävät mielestäni hyvinkin perusteiksi sille, että säännöstyössä nähdään legaalinen eli lakiperusteinen osakepanttioikeus, sikäli kuin tällaiseen nimitys- tai luokituskysymykseen katsotaan aiheelliseksi ottaa kantaa. Omalta osaltani en pidä merkityksettömänä tämänkaltaisten rakenteellisten tai funktionaalisten yhteyksien osoittamista oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Eri asia on, että 'nimilapusta' kuten »le-

²⁵ Näin Olsson ss. 60—61 ja Zitting Arvopaperi s. 157, mahdollisesti myös Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 74. — Todettakoon, ettei tertiuksen bona fides -suoja tässä perustu välittömästi VOYL 32 a §:ään, koska tertiuksen saantomies ei (osakekirjahallinnan saatuaan) enää ollut 32 a §:n tarkoittamassa merkityksessä vailla oikeutta »osakkeesta määräämään».

Ks. tässä yhteydessä KM 1972 A 9, jossa ehdotettu AsOYL 4 § sallisi ao. asunto-osakeyhtiöoikeudellisissa tilanteissa osakekirjan antamisen jo ennen täyttä merkitsijämaksua.

gaallinen panttioikeus» ei pidä dedusoida suoria ratkaisuja osakeyhtiölain kadusointisäännösten tulkintakysymyksiin.

III.2.2. Edellä on siis tarkasteltu osakkeen kadusointia VOYL:n (20 §:n) pohjalta. Uudessa OYL:ssa keskeinen kadusointisäännös on 2:12.²⁶ Siitä samoin kuin eräistä muista (lähinnä lain 2 luvun) säännöksistä ilmenee, että kadusoimisen sisältö on eräissä suhteissa muuttunut verrattuna VOYL:iin. Tältä osin mainittakoon seuraavista seikoista.

Toisin kuin VOYL:n puitteissa, joissa kadusointi on ollut sallittua vasta ao. yhtiön tultua rekisteröidyksi, on OYL:n mukaan kadusointi käytettävissä vain ennen (yhtiön tai osakepääomakorotuksen) rekisteröimistä, arg. 2:12.2 ja 2:9.2.²⁷ Tätä ennen yhtiö voi, julistettuaan osakkeen menetetyksi, »päättää, että osake maksuvelvollisuuksineen kuuluu toiselle» eli siis luovuttaa vastikkeellisesti ('myydä' ao. maksuvelvollisuutta vastaan) tähän suostuvalle henkilölle osakkeen, joka tähän asti kuului (maksunsa laiminlyöneelle) merkitsijälle. Tämä osakkeen siirtämispäätös (sopimuksineen uuden omistajan kanssa) ei ole niin selväpiirteinen myynti (edellä kuvattuine osakepantti realisaatiota muistuttavine piirteineen)

²⁶ Ks. myös 2:13 sekä 4:12 ja 5:4.3. Oikeuskirjallisuudesta ks. uuden lain kannalta HE 1977:27 ss. 26—27 ja 40—41, Koski—Schultén ss. 113—119 ja 217—218 ja (Ruotsin lain vastaavan säännösten osalta) Kedner—Roos ss. 46—48.

Todettakoon, että OYL:n kadusointisäännökset eivät suoraan käsittele kysymystä, onko kadusoiminen kohdistettavissa myös luovutuksensaajaan, merkitsijän (eli osakkeen ensimmäisen omistajan) myytyä tai muutoin luovutettua osakkeen ennen täyden maksun suorittamista. Lienee kuitenkin selvää, ettei yhtiön asema voi olla heikennettävissä sanotunlaisella luovutuksella, joten merkitsijän seuraaja ei voi olla 'suojassa' kadusointimahdollisuudelta, ei vaikka hän olisi vältellyt 2:11.4:ssä mainittua toimenpidettä (»ilmoitettuaan saantonsa osakeluetteloon merkittäväksi» on myös luovutuksensaaja »vastuussa maksun suorittamisesta»). Sanotun 2:11.4:n mukaisen velkavastuun (so. vastuun koko omaisuudellaan eikä vain kadusoimisen mukaisin osakkeeseen rajoittuvien vastuun) syntyminen seuraa jalle tai — esim. tahallisen välttelyn tuloksena: — syntymättä jääminen ei luonnollisestikaan voi vaikuttaa siihen osakekohtaiseen ja monin osin esinevakuus-tyypiseen oikeuteen, mitä kadusoiminen yhtiölle merkitsee.

²⁷ Voidaan kysyä, onko tämä lainsäätäjän asettama (tai ainakin tavoittelema — lakiteksti ei ole tältä osin täysin yksiselitteinen) — rajoitus järkevä, sillä kadusointi saattaisi olla käyttökelpoinen pakkotoimivaihtoehto vielä yhtiön rekisteröimisen jälkeenkin, sen yhden vuoden kuluessa, joka 2:13:n mukaan on maksimi sille maksuajalle, joka osakkeenmerkitsijöille on voitu antaa. — Ks. jälj. 300 (av. 67 kohdalla).

kuin VOYL:n puitteissa, mutta funktioltaan ja pääkohdiltaan yhtäläisyys on silti ilmeinen.²⁸

Ellei menetetyksi julistettua osaketta ole em. tavoin luovutettu uudelle omistajalle ennen yhtiön rekisteröintiä, tällainen 'isännätön' osake tulee rekisteröinnin myötä ex lege »mitättömäksi» (näin OYL 2:12.2) eli — substanssijuridiikan termein — 'lakkaa olemasta', seuraamus jota VOYL:n kadusointisysteemi ei tuntenut.²⁹ Jos yhtiö valitsee tämän mitättömyyslinjan, ei esiinny mitään (VOYL 20 §:lle ominaista) legaalisen osakepanttioikeuden kaltaista tilannetta, olkoonpa että tässäkin velkoja (yhtiö) selviää maksamatta jääneen saamisensa aiheuttamista ongelmista velallisensa (merkitsijä-omistajan) tiettyyn omaisuusobjektiin (osake) kohdistamallaan pakkotäytännön kaltaisella toimenpiteellä.

IV. AsOYL 16 §:n MUKAINEN HALTUUNOTTO REAALI- VAKUUTENA

IV.1. Alustavia huomioita AsOYL 16 §:stä

IV.1.1. AsOYL 16 § täydentävine säännöksineen lain 17—20 ja 24 §:ssä,³⁰ siltä osin kuin koskee *huoneiston haltuunottoa* ("hoidettavaksi")

²⁸ Erona on lähinnä se, että VOYL:n mukaisessa kadusoidun osakkeen myynnissä vastike on kauppahinnan luonteisena periaatteessa vapaasti määräytyvä, kun taas OYL:n mukaisessa kadusoidun osakkeen luovutuksessa (»osakkeen antaminen maksuvelvollisuuksin», Koski—Schultén s. 116) vastike on etukäteen ja ex lege selvä: ns. täysi maksu eli osakkeen nimellisarvo ynnä mahdollinen ylikurssi.

²⁹ Tämä uutuus (eli osakkeiden lisääntynyt 'kyky' mitätöityä olemattomiin, jos näin sallitaan sanoa) on luonnollisesti yhteydessä OYL:n myötä meillä käytöön tulevaan osakepääoman vähimmäis-enimmäismääräysysteemiin (ks. OYL 2:3.1:n 4-kohta ja HE 1977:27 ss. 21—22), joka VOYL:n aikana muodostuneeseen käytäntöön verrattuna juridis-teknisesti yksinkertaistaa etenkin osakepääoman alentamista (ks. 2:9.2 ja 2:13.2) yhtiön tai osakepääomakorotuksen rekisteröimisen yhteydessä (ks. 6:1.1): joittenkin osakkeiden lakkaaminen ei ole ongelma, kunhan vain ei jouduta alle vähimmäispääoman määrän.

³⁰ Ks. AsOYL 16—20 §:n johdosta esim. Caselius DL 1939 ss. 368—371, Olsson ss. 104—113, Casellus—Heikonen—Huttunen I ss. 176—177 ja 180—181, Palsala ss. 171—175, Tauvo LML-koulutus 18 ss. 118—119.

AsOYL 16 §:ssä luetelluista eri perusteista, joiden nojalla omistaja on vel-

ottamista) erääntyneen mutta maksamattoman yhtiövastikkeen johdosta, sisältää eräitä funktioltaan (legaalisen) panttioikeuden kaltaisia piirteitä, tosin melko erilaisia kuin mitä on havaittavissa osakkeen kadusoinnissa. Sanottu funktionaalinen yhteys on ilmeinen, kun todetaan, että ko. lainkohta on luonnehdittavissa mm. seuraavin tavoin:

AsOYL 16 § antaa velkojalle (= asunto-osakeyhtiö) ex lege oikeuden kohdistaa tietynlaisen saatavansa johdosta velallisen (= osakkeenomistaja) tiettyyn yksilöityyn omaisuusobjektiin (= kyseinen asunto-osake) omatäytäntöisen pakkotoimen, joka ei rajoitu vain pidätys-oikeustyyppiin hallinnansaantiin ja hallussapitoon³¹ vaan joka oikeuttaa myös rahamaksun saantiin objektin tuottoarvosta, mahdollisen ylijäämän palautusvelvollisuuksineen.

IV.1.2. Itsestään selvää on, että tarkasteltavana oleva yhtiövastikevelan esinekohtaisen pakkotäytäntön säännöstö toisaalta poikkeaa monin kohdin panttioikeudellisesta esinevakuudesta. Niinpä säännöstöön liittyy omaperäinen disiplinaarinen aspektinsa, sillä haltuunottohan jatkuu koko alunperin asetetun määräajan, vaikka osakkeenomistajan vastikevelka olisi jo sitä ennen saatu huoneiston vuokratuotosta täysin katetuksi. Erityispiirteitä on myös siinä päätöksentekoprosessissa, jota efektiivinen tähän vakuuskeinoon turvautuminen edellyttää.

Erottavana piirteenä sensijaan tuskin on syytä pitää sitä, että (hoidettavaksi luovuttamiseen velvoittaminen eli) haltuunotto voi tapahtua vasta suoritushäiriön jo tapahduttua eli yhtiövastikkeen eräännyttyä.

voitettavissa luovuttamaan huoneisto yhtiön hoidettavaksi (eli lyhyesti: joiden nojalla yhtiöllä on haltuunotto-oikeus), on vastikevelan maksulaininlyönti käytännössä tavallisin, ks. esim. *Caselius* DL 1939 s. 369.

Maininnan arvoista lienee, että kyseinen haltuunottooperuste ei lainkaan sisältynyt alkuperäiseen AsOYL-ehdotukseen (ks. LVK 1923:2), vaan otettiin mukaan vasta KKO:n po. lakiehdotuksesta antaman lausunnon seurauksena (tämä 11. 12. 1924 annettu lausunto sisältyy HE 1925:18 ss. 8—12); ks. myös *Sipilä* DL 1932 ss. 108—109.

³¹ Eri asia on tietysti AsOYL 15 §:n mahdollistama pidätys-oikeus huoneisto-irtaimistoon. — Kun tekstissä on käytetty adjektiivia 'omatäytäntöinen', ei tällä tietenkään ole tarkoitettu sitä, että yhtiö saisi itse täytäntöönpanna varsinaisen häätämisen tms., velallisen ehkä kieltäytyessä vapaaehtoisesta myötäväikuttamisesta, ks. AsOYL 18.2 §. On vain tahdottu korostaa sitä, että velkoja (= yhtiö) voi omalla päätöksellään aikaansaada omistajaa sitovan (ja tarvittaessa viranomaisapuisesti pakkototeutettavan) osakekohtaisen normin velallisomaisuuden käytöstä omaksi hyväkseen.

Legaaliselle panttioikeudelle näyttää nimittäin useimmiten olevan ominaista, että kyseessä ei ole ennakkoturvaava varautuminen mahdollisen suoritushäiriön ja maksukyvyttömyyden varalle, vaan maksunsaannin varmistus jo kannekelpoisen maksuvaateen yhteydessä.³² (Eri asia on, missä määrin legaalisen panttioikeuden ja tavallisen tahdonilmaisuperusteisen panttioikeuden yhteiskäsittely on sanotusta seikasta johtuen ehkä asetettavissa kyseenalaiseksi). AsOYL 16 § ei kylläkään ole merkityksetön ennakkollisenaan varautumisen kannalta sikäli, että yhtiö tietoisena tämän pakkokeinon olemassaolosta voi pitemmälle kuin muutoin harkita 'maksuajan' myöntämistä eli pidättymistä ainakin vielä toistaiseksi — maksulaininlyönnin ollessa vielä suhteellisen vähäinen — ryhtymästä pakkoperintään.

Erottavana piirteenä panttioikeuden ja AsOYL 16 §:n sisältämän keinon välillä ei myöskään ole aihetta pitää sitä, että jälkimmäinen ei tuota vakuusobjektin suhteen mitään (osakkeen) myyntioikeutusta, vaan vain oikeutuksen käyttöoikeudesta ja sen tuotosta määräämiseen. Panttiobjektin varallisuusarvon panttioikeudellinen hyödyntäminen suoritushäiriötilanteessa ei nimittäin suinkaan edellytä millään käsitteellisellä välttämättömyydellä pantin myymistä,³³ joka tämän reaalivakuussääntöön oikeushistoriallisessa kehityskaaressa onkin realisaatiomuotojen joukossa 'vain uusin tulokas'.³⁴ Mitään erikoisen merkillistä ei siten ole sellaisessa panttirealisaatiossa, jossa suorituksen maksamatta jäänyt määrä otetaan panttiobjektista *käyttämällä sitä*, so. käyttämällä sitä jollakin sille ominaisella tuloa tai tuottoa antavalla tavalla. Esimerkkeinä

³² Poikkeuksena on mainittava MK 11:2, jossa legaalinen panttioikeus syntyy kaupantekopäivästä alkaen, olipa ostajan kauppahintavelka sopimuksenmukainen tilanne tai myyjälle yllätyksenä tullut maksuhäiriöseuraamus.

³³ Ks. esim. *Taxell* s. 145: »Det har sagts, att realisation genom försäljning är något för panträtten väsentligt och att andra sätt att realisera icke kunna ifrågakomma. En sådan åsikt är felaktig. Särskilt när det gäller panträtt i rättigheter, icke minst skuldebrevspant, finner man snart, att försäljningen ofta måste ersättas med andra realisationssätt.»

Ks. myös esim. *Undén Rättighetspant* ss. 180—181, *Undén I* ss. 215—216 ja *Vinding Kruse III* s. 1675, jossa katsotaan immateriaalioikeuksien panttirealisaatiossa kaikkien osapuolten kannalta parhaaksi realisaatiomuodoksi pantin ottaminen »til brugelighed»; ks. myös heti jälj. av. 35 kiinteistöpannin käyttörealisaatiosta.

³⁴ Historian kannalta ks. esim. *Kaser* ss. 129 ja 133, *Undén Rättighetspant* ss. 180—181, *Vinding Kruse III* ss. 1297—1317.

mainittakoon skandinaavisissa oikeuksissa tunnettu kiinteistön (pantti)-realisaatio ottamalla panttikiinteistö käyttöoikeudelliseen pakkohallintoon, »til brukelig pant» tms.³⁵; osakehuoneiston ottaminen velkojan 'pakkohallintoon' oikeuksineen vuokraamiseen ja vuokratuloon on tähän nähden melko läheinen rinnakkaismuoto.³⁶

IV.2. Haltuunotto-oikeus eräissä kollisiotilanteissa

IV.2.1. AsOYL 16 §:n mukaisen haltuunotto-oikeuden panttioikeudellisten piirteiden lähemmäksi toteamiseksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, minkä asteinen esinekohteinen dynaaminen suoja tällä asunto-osakeyhtiön saatavaa suojaavalla oikeudella on velallisen (osakkeenomistajan) seuraajia ja velkojia vastaan.³⁷

AsOYL 20 §:stä ilmenee, että yhtiökokouksen tehtyä haltuunottopäätöksen joutuu sellainen ko. osakkeen uusi omistaja, jonka saanto on yhtiökokouspäätöstä myöhempi, väistymään yhtiön haltuunotto-oikeuden edessä: uusi omistaja joutuu esinevastuuseen (ei henkilökohtaiseen velkavastuuseen) eli sietämään haltuunoton jatkotoimineen, ellei hän katso parhaaksi 'lunastaa panttia' eli maksaa edeltäjänsä kyseistä vastikevelkaa.

³⁵ Ks. Norjan lain osalta *Arnholm* ss. 237—248 ja Tanskan lain osalta *Vinding Kruse* III ss. 1611—1614, v. *Eyben* ss. 305—311, *Højrup* ss. 241—243.

Ruotsin osalta mainittakoon, että siellä tunnettiin vv. 1912—1971 kiinteistölisessä velkaeksekuutiassa vaihtoehtona kiinteistön pakkomyynnille »tvångsförvaltning av fast egendom»; ks. tämän vähäkäyttöiseksi jääneen säännösten sisälöstä esim. *Åke Hassler Utsökningsrätt* (2. p. Lund 1960) ss. 120—123; säännösten kumoamisesta ks. esim. *Peter Westerlind Kommentar till Jordabalken* 6 kap. (Stockholm 1977) s. 383 viittauksineen.

³⁶ Vertailun vuoksi todettakoon, että Ruotsissa bostadsrätt-perusteisessa huoneiston hallinto-oikeudessa saattaa »bostadsrättshavare» maksulaiminlyönnin seurauksena menettää asumisoikeutensa (käyttöoikeutuksineen) kokonaankin ja tulla yhteisön suorittaman irtisanomisen kautta siis 'oikeudellisestikin hädetyksi' (yhteisön jäsenyydestä). Ks. esim. *A. Olsson—Ramnek* ss. 59—69, *Knutsson—Lindqvist* ss. 87—97. Tanskan andelslejlighed-säännösten kannalta ks. *Grubbe* ss. 138—139; Norjan osalta ks. *Krüger—Wyller* ss. 35—36 ja 42—43.

³⁷ Esiin tulevia (osin vaikeaselkoisiakin) kollisiokysymyksiä ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta tarkastella kuin vain kursorisesti. Huomattakoon, että esillä olevaan yhteyteen eivät kuulu kysymykset mahdollisuuksista laajentaa yhtiöjärjestykseen otettavin määräyksiin yhtiön lakiperusteista eo. velkojanoikeutta suhteessa tertiuksiin (ks. siitä jälj. 13 § III ja IV).

Tämä uuden omistajan sidottuus ei jää syntymättä, vaikkapa hän olisi toiminut 'vastikerästästä' tietämättömänä³⁸ ja saanut hallintaansa sekä osakekirjan että (edeltäjänsä faktisessa hallinnassa vielä olleen) huoneiston.³⁹

Sama sääntö lienee johdonmukaista ulottaa koskemaan myös pantinsaajaan, ts. panttivelkojaan, joka on tehnyt ko. asunto-osakkeen suhteen panttaussopimuksen osakkeenomistajan kanssa vasta yhtiökokouksen tekemän haltuunottopäätöksen jälkeen. Tätä puoltaa, paitsi (osakkeen tms.) arvopaperin luovutussääntöjen laaja yleinen sovellettavuus panttaukseenkin,⁴⁰ myös kiertämismahdollisuuden poissulkemisen tarve. Ja voitaneenpa yhtiölle puoltaa etusijaa siinäkin tapauksessa, että panttaussopimus olisi tosin tehty ennen haltuunottopäätöstä, mutta osakekirjan traditio on tuolloin toimeen panematta. Kiertäminen olisi nimittäin muutoin helppoa (väitetty panttaussopimus antedateeraamalla), minkä lisäksi voidaan VKL 22 §:n (ja siihen tukeutuvan OYL 3:9.1:n) analogian tuella katsoa panttausluvannan adressaatti ensisijaisesti velvolliseksi kantamaan sen esineoikeudellisen riskin, mitä arvopaperin tradeerauksen viivyttely/laiminlyönti merkitsee.

Samoin lienee selvää, ettei osakkeenomistaja-velallinen enää sen jälkeen kun haltuunottopäätös on tehty voi konkurssiin hakeutumalla aikaansaada yhtiölle oikeudenmenetystä; sama prioriteettipohjainen sääntö on tietysti voimassa myös velkoja-alotteisessa konkurssissa. Tämä on

³⁸ Tämä tietämättömyys ei suinkaan välttämättä ole samaa kuin (perusteltu) vilpityn mieli, jos ostaja tms. on laiminlyönyt vastikevelkaa koskevan selonoton, esim. jos hän ei ole edes myyjältä kysynyt asiaa saati ottanut (esim. isännöitsijäntodistuksen kautta) tilanteesta selvää yhtiön taholta. Se missä normaalihuolellisen ostajaehdokkaan selonottovelvollisuuden raja asunto-osakekaupoissa nykyään kulkee, on tässä jätettävä erityisellä selvittelyllä. (Ks. vastaavasta ongelmasta pantinsaajan osalta ed. 5 § II.5, av. 35:n kohdalla, prejudikaatin KKO 1976 II 9 yhteydessä käsiteltynä.) — Erityislaatuinen uuden omistajan (tietoisuus ja) sidottuusperuste esiintyi ratkaisussa KKO 1968 II 62.

³⁹ Ks. esim. Olsson ss. 111—113. Vrt. KM 1959:2 s. 18, jossa sääntöesittely (viittauksin 'alan perusprejudikaatteihin' KKO 1933 I 52 ja I 79 sekä 1935 I 21) on mielestäni epätarkasti suoritettu; lukija saa mm. sen käsityksen, että huoneiston hallinnan saanti suojaa uutta omistajaa siinäkin tapauksessa, että hän on solminut kaupan vasta haltuunottopäätöksen jälkeen (ja vaikkapa siitä tietoisenaakin).

⁴⁰ Viitataan siihen arvopaperioikeudelliseen 'yhtälöön' luovutus = panttaus, jollaista kollisiokysymyksissä edustavat VKL 10 § ja (VOYL 32 a.3 §, seuraaja-naan:) OYL 3:9; ks. myös esim. KuolJulL 16.2 §.

myös KKO:n kanta (1970 II 33). Toisin sanoen: Se, joka ostaa tässä tilanteessa konkurssipesän⁴¹ varallisuuden realisaatiossa kyseisen asunto-osakkeen, saa sen yhtiön po. esinekohteisen haltuunotto-oikeuden rasittamana. Tilanne on luonnollisesti sama ulosmittauksessa, jos siis yhtiö haltuunottopäätöksineen on primus ja ulosmittausvelkoja (ja siten myös ulosmittausostaja) secundus.

IV.2.2. Edellä (IV.2.1) on keskeisiä kollisiotyyppejä tarkasteltu edellyttäen, että asunto-osakeyhtiö on primus (haltuunotto-päätöksen tekemispäivästä luettavin aikaprioriteetin, arg. AsOYL 20 §). Seuraavassa esitän muutaman huomion päinvastaisesta lähtökohtatilanteesta: Voiko yhtiö saattaa kyseisen osakekohteisen velkojanoikeutensa voimaan secunduksenakin, ts. vaikka haltuunottopäätös olisi tehty kauppa- tms. sopimuksen jälkeen taikka konkurssin/ulosmittauksen alettua?

Kaupan (tms. inter vivos luovutuksen) osalta viittaa *Olssonin* esitykseen, jonka mukaan ostaja tms. on lähtökohtaisesti aikaprioriteettinsa turvaama, mutta että lisäksi edellytetään omistajanvaihdoksesta yhtiölle ostajataholta tehtyä ilmoitusta, jollaisena yleensä lienee osakeluetteloon merkitsemiseen tähtäävä rekisteröinti-ilmoitus; ilmoituksen tapahtuminen sellaisenaan jo riittää turvaamaan saajan haltuunottopäätökseltä (ts. itse osakeluettelomerkinnän tapahtuminen ei ole välttämätöntä).⁴² Irrelevanttia sensijaan lienee de lege lata sinänsä se, oliko luovutuksen-saaja bona/mala fide vastikevelan suhteen, kuitenkin nähdäkseni vain edellyttäen että kyseessä ei ole kollusiivinen simuloitu luovutus.⁴³

⁴¹ Todettakoon (eri kysymyksenä), että haltuunottopäätös on toki tehtävissä konkurssipesääkin vastaan, jos pesän puolesta on laiminlyöty maksaa konkurssin alkamisen jälkeisiä yhtiövastikkeita ja siten on syntynyt ns. massavelkaa. — Massavelan 'statuksesta' konkurssipesään kohdistettavan eksekuution perustana ks. yleisemmin *Havansi* ss. 300—302 viittauksineen, ja KM 1978: 37 ss. 106—108.

⁴² *Olsson* ss. 112—113 oikeustapausviittauksineen. Ks. myös *Norrmén* ss. 70—72.

⁴³ Esinekohteista oikeuttaan loukkaavan sanotunlaisen kollusiivisen sopimuksen osalta lienee velkoja (asunto-osakeyhtiö) oikeutettu vaatimaan sopimuksen julistamista kantajaan nähden tehottomaksi ynnä huoneiston luovuttamista vastaajan hallinnasta; viittaa kantani tueksi prejudikaattiin KKO 1931 II 482 (ks. siitä lähemmin jälj. VI pääjaksossa), jossa kollision struktuuri on olennaisin kohdin sama kuin tekstissä tarkoitettu.

De lege ferenda todettakoon ostajan tms. selonottovelvollisuuden suhteen, että KM 1959:2:ssa esitettiin pakkoa liittää osakeluovutus sopimuksiin yhtiön antama erityinen (mm. vastikevelkatiedot sisältävä) todistus, josta johtuen esitettiin luovutuksensaajalle ex lege syntyvää henkilökohtaista velkavastuuta ko.

Tähän kantaan on kyseisessä tulkinnallisesti vaikeahkossa tilanteistossa syytä yhtyä. Kantaa voidaan perustella, paitsi Olssonin tavoin (»En motsatt regel — enligt vilken alltså tidpunkten för övergången inter partes vore avgörande — kunde leda till antedaterade pro forma-överlåtelse efter det tvångsförvaltningsbeslut fattats.»⁴⁴), myös suoralla viittauksella VOYL 32.1 §:ään ja nyttemmin OYL 3:13.1:een: Siirto ei ole voimassa yhtiötä vastaan, ennen kuin uuden omistajan taholta on vai-vauduttu (lunastuslausekkeen voimassa ollessa ehkä: uskaltauduttu) ilmoittamaan saannosta yhtiölle.⁴⁵

Panttauksen osalta viittaa juuri edellä (av. 40:n kohdalla) lausut-tuun: pantinsaaja turvaa aikaprioriteettinsa hankkimalla ko. asunto-osa-kekirjan panttiahallinnan ajoissa (eli ennen haltuunottopäätöstä).

Jonkin verran vaikeammalta tuntuu kollision ratkaisunormin löytä-minen siinä tapauksessa, että yhtiö haltuunottopäätöksineen on secundus suhteessa osakkeenomistajan konkurssin alkamiseen tai osakkeen ulos-mittaukseen. Kirjaimellisesti AsOYL 20 §:ää lukien voisi tällöinkin yhtiön velkojanoikeus saada etusijan, jos haltuunottopäätös on tehty ennen kuin eksekution alaiset osakkeet konkurssi- tai ulosotto-oikeu-dellisin (pakko)myynnein »siirtyvät toiselle omistajalle» (velallisen omis-tusoikeuden lakkauttaen). Kuitenkin lienee ilmeistä, että AsOYL 20 §:ssä pidetään silmällä vain ei-eksekutiivisia saantoja.

Yleisten esineoikeudellisten periaatteiden mukaista onkin, että kon-kurssi- ja ulosmittaustapauksissa lasketaan eksekutiivivelkojalle tärkeä prioriteettivaikutus jo itse pakkotäytännön (tietyin, täsmennettävin ta-voin laskettavasta) alkamisesta eikä suinkaan vasta siitä, kun velallisen

vastikevelasta (ks. m.t. ss. 18 ja ehdotetut uudet AsOYL 6 a, 6 b ja 20.2 §). Täl-löin tietysti haltuunottopäätöskin olisi ollut ilman muuta mahdollinen luovut-tajan vastikevelasta.

⁴⁴ Olsson s. 113. — Todettakoon, että pro forma -luovutuksille (tai todelli-sillekin luovutuksille) jää joka tapauksessa runsaasti aikaa, kun velallista on ensin varoitettava (AsOYL 16.1 §) ja sen jälkeenkin hänelle jää vielä yhtiökokouskutsun saatuaan aikaa solmia luovutussopimus. Ks. esim. KKO 1933 I 52, jossa kokous-kutsu ao. ylimääräiseen yhtiökokoukseen oli annettu 28.9.1931 ja kokous sen mukaisesti pidetty 2.10.1931; osakekauppasopimus oli kuitenkin ehtinyt väliin (30.9.1931); tämän jutun vastaaja eli em. ostaja on kirjoittanut asiasta laajan tutkimuksen, ks. *Sipilä* DL 1932 ss. 93—116.

⁴⁵ Tekstissä on lainattu VOYL 32.1 §:n sanontaa, joka po. suhteessa on iske-vämpi kuin uuden lain (3:13.1) samaa tarkoittava formulointi (samansisältöisyy-destä ks. HE 1977:27 s. 34 ja *Koski—Schultén* ss. 168 ja 173—174).

omistusoikeus lopullisesti lakkaa pakkomyynnin aikana (ehkä hyvinkin paljon myöhemmin) tapahduttua.⁴⁶ Onkin lähtökohtaisesti suhtauduttava kielteisesti siihen, että *eksekuutiomenettelyn jo alettua* vielä voitaisiin eksekuution kohdevarallisuuteen kohdistaa sellaisia 'esineoikeudellisia' toimia yksityisen velkojan taholta, jotka vielä nyt parantaisivat tämän velkojan eksekutiivista tai muuta sellaista kilpailuasemaa (ilman nimenomaista tähän oikeuttavaa lainsäädännöstä, kuten esim. KS 10.1 §:n sallima kiinnityshakemus ja -vahvistus maksamattoman kauppahinnan tapauksessa). Jälkikäteistä 'vigilanssia' ei ole syytä suosia. Tätä periaatetta valaisevana mainittakoon tässä yhteydessä KKO 1970 II 47:

Vuokralaisen konkurssiin asettamisen jälkeen vuokranantaja (asunto-osakeyhtiö) ei enää voinut toteuttaa pidätys-oikeuttaan vuokrahuoneistossa olevaan vuokralaisen irtaimen omaisuuteen ennen konkurssin alkua erääntyneen vuokran vakuudeksi.

Vuokranantajan (asunto-osakeyhtiön) pidätys-oikeus perustui tässä tapauksessa HVL 50 §:ään, mutta AsOYL 15 §:n johdosta ratkaisu olisi ollut sama,⁴⁷ jos yhtiö olisi ollut saamassa yhtiövastikkeita ja tilanne siten olisi ollut AsOYL 15 §:n alainen. Näin ollen voidaan prejudikaatista saada tukea myös AsOYL 16 ja 20 §:ien suhteen sille näkemykselle, että yhtiö velkojana ei voi enää konkurssin alkamisen jälkeen tehdä haltuun-ottopäätöksin parantaa (etuoikeussuhteessa) asemaansa. Tätä tukee niinkään KKO 1970 II 33, jossa on katsottu aiheelliseksi sisällyttää ratkaisun otsakkeeseen oikeusohjeena se, että AsOYL 16 §:n mukainen hal-

⁴⁶ Eri asia on, että henkilö, joka ulosmittaus- tai konkurssipakkomyynnissä on ostanut objektin, saattaa määrätyin edellytyksin saada 'omaa' ekstinktiivistä kollisiosuojaansa siinä tapauksessa, että hän ei voita 'kollisiossa' primusta tms. vastaan jo sillä perusteella, että primus tms. on häviäjä jo suhteessaan ulosmittaus- tai konkurssivelkojiin. Ks. tästä problematiikasta irtaimisto-oikeudessa esim. *Zitting* Saantosuoja ss. 46—52 ja kiinteistöoikeudessa (UL 4:26:n tarjoaman selkeän tyyppitilanteen pohjalta) *Zitting* ss. 365—367.

⁴⁷ Lainataanhan AsOYL 15 §:ssä huoneenvuokralainsäädännön mukaista pidätys-oikeutta (vuoden 1925 HVL:n 26 §, seuraajanaan nykyään siis HVL 50 §). Näihin vuokranantajan pidätys-oikeutta koskeviin etuoikeusongelmiin ei tässä ole syytä puuttua enemmälti kuin toteamalla KKO:n äskettäisessä plenumratkaisussa 1978 I 1 (äänin 21—4) omaksuttu kanta: vuokranantajan valvottua vuokralaisen konkurssissa vuokrasaatavansa EOA 3 §:ssä säädetyllä etuoikeudella ennen konkurssin alkua HVL 50 §:n nojalla pidättämästään vuokralaisen omaisuudesta hänen saatavalleen vahvistettiin vain EOA 5 §:n mukainen etuoikeus.

tuunottopäätös oli voimassa myös »siitä huolimatta, että osakkeenomistaja sittemmin oli asetettu konkurssiin».⁴⁸

Päinvastaisen eli asunto-osakeyhtiölle edullisen kannan tueksi, kannan joka merkitsisi yhtiölle täysimittaista legaalista panttioikeutta, voidaan ajatella viitattavaksi ex analogia niihin legaalisiin etuoikeuksiin, joita tavallaan hoitovastike- tai hoitokustannustyyppisille saamisille on myönnetty KiinA 22.4 §:ssä.⁴⁹ Joskaan tällainen analogiaperustelu ei mielestäni ole suinkaan hatarimpia oikeuskirjallisuudessa tavattavia analogiaan tukeutumisia,⁵⁰ niin nähdäkseni kuitenkin nimenomainen lain-säädännöllinen tuki olisi (kuten KiinA 22.4 §:ssäkin) tarpeen niin vahvan aseman myöntämiselle asunto-osakeyhtiön velkojanoikeudelle de lege lata.⁵¹

⁴⁸ Joskin tässä haltuunottopäätös siis oli tehty ennen konkurssin alkua ja joskaan KKO:n po. lausuma siten ei loogisesti sulje pois sitä mahdollisuutta, etteikö tehokas haltuunottopäätös olisi tehtävissä konkurssin alkamisen jälkeenkin, niin silti katsoisin, että se tapa, jolla KKO on katsonut prejudikaattina ratkaisua kaipaavaksi ongelmaksi ja korostamisen arvoiseksi otsakelausumaksi sen, että myöhempi konkurssi ei sentään lakkausta haltuunottopäätöksen vaikutusta, on osoitus siitä, että vasta konkurssin alkamisen jälkeen tehtävää (tehokasta) haltuunottopäätöstä tuskin on edes pidetty vakavasti otettavana mahdollisuutena.

Kun kyseisen yksimielisen jaostoratkaisun tekoon osallistui myös Olsson, niin todettakoon hänen vältöskirjassaan esiintyvä lyhyt, arvoitukselliseksi jäävä lausuma: »Vid aktieägares konkurs är bolagets vederlagsfordran i regel säkrad genom bestämmelserna i BABL §§ 15, 16.» (Olsson s. 105). Kun hän ei käsittele kysymystä yo. sitaattia enempää, on vaikea päätellä, mitä viittaus AsOYL 16 §:ään tarkoittaa; lukija saa kuitenkin lähinnä sen vaikutelman, että yhtiön velkoja-asema on »säkrad» jo ex lege, siis sen kautta, että on olemassa sellaiset säännökset kuin po. 15 ja 16 §.

⁴⁹ Ks. JFT 1932 s. 70 (anonymi keskustelukysymysalustus); vrt. Stipilä DL 1932 s. 107.

⁵⁰ Onhan yhtiövastikkeiden saannin reaalin merkitys monen asunto-osakeyhtiön 'elinkelpoisuudelle' ja toiminnan jatkumiselle (konkurssin ja sitä kautta tapahtuvan yhtiön lakkaamisen estämiseksi) olennaisempi kuin KiinA 22.4 §:ssä tarkoitettujen saamisten syntyyn johtaneiden suoritteiden merkitys ao. kiinteistölle. Ks. myös av. 51.

⁵¹ De lege ferenda mainittakoon, että KM 1959:2 s. 14 korosti asunto-osakkeen rinnastettavuutta monessa suhteessa kiinteistöön, ehdottaen mm. MK 1:2:n tyyppistä luovutuksen määrämuotoisuutta ja eräänlaista rasisitustodistusjärjestelmää (ks. ed. av. 43 i.f.) sekä yhtiön po. saamisen kollisiosuojan tehostamista uuteen omistajaan nähden. Tällaisessa järjestelmässä ei KiinA 22.4 §:n kaltaisen periaatteen vastaava soveltaminen enää olisi kaukana.

13 §

YHTIÖJÄRJESTYSPERUSTEINEN OSAKEPANTTIOIKEUS

I. JOHDANTO

I.1. Tehtävän asettelu ja jäsentely

I.1.1. Teoksen nyt esillä olevan pääjakson dispositiota esiteltäessä edellä (9 § I.2, s. 196) mainittiin eräinä osakepantin synnyn erikoistilanteina ne tapaukset, joissa osakevakuus perustuu (normaalina pidettävän eli kahdenvälisen panttaussopimuksellisen seikaston sijasta) joko suoraan lakiin tai sitten lain sallimaan 'yhtiön lakiin' eli yhtiöjärjestykseen. Edellistä tapausta eli lakiperusteista (legaalista) osakepanttioikeutta on juuri käsitelty 12 §:ssä ja nyt siirrytään jälkimmäisen eli yhtiöjärjestysliitännäisen kysymyksen käsittelyyn.

Tutkittavaksi tulee näin ollen, voiko osakeyhtiön *yhtiöjärjestys* laillisesti ja tehokkaasti sisältää sellaisia määräyksiä, joiden nojalla voi — niissä asetettujen edellytysten täytyttyä — syntyä tahdonilmaisu(i)sta riippumatta panttioikeus osakkeeseen. Panttioikeuden käsitän tällöin väljästi, niin että kiinnitän huomiota myös tapauksiin, joissa joku sellainen määre kuin esim. 'muu senkaltaisen esinekohteinen vakuusoikeus osakkeeseen' voisi yhtä hyvin tulla kyseeseen.¹

I.1.2. Tämän luvun esitys on jäsennelty siten, että aluksi tarkastellaan yhtiöjärjestystä yleiseltä säännöstyskompetenssin kannalta (jakso II). Sellaisenaan tämä problematiikka eli kysymykset yhtiöjärjestyksellä pätevästi säänneltävien asioiden laadusta (ominaisuuksista) ja laajuudesta (sääntelyn enimmäisulottuvuudesta) on luonnollisestikin niin laaja

¹ Ks. mitä edellisen luvun (12 §) ensimmäisessä alaviitteessä on lausuttu 'puhdasoppisuusvarauksena' (s. 245 av. 1).

ja pääosin niin yhteisöoikeudellinen ongelmaryhmä, että sitä tullaan tässä panttioikeudellisessa tutkimuksessa sivuamaan vain yhdestä näkökulmasta rajoitettuihin päämääriin.

Sanotun tarkastelun jälkeen tullaan jaksossa III ottamaan esiin muutama sellainen osakeyhtiön (velkojana) ja osakkeenomistajan (velallisen) välinen yhteisöliitännäinen velkasuhde, jollaisessa osakekohteinen yhtiöjärjestysperusteinen panttivakuus voisi II jaksossa selviteltyjen lähtökohtien nojalla olla ainakin ajateltavissa juridisesti mahdollisena sekä lisäksi olla myös järkevien reaalitaloudellisten näkökohtien kannalta puolitettavissa.

Lopuksi (jakso IV) tarkastelen problematiikkaa eräiden huomionarvoisten KKO:n prejudikaattien pohjalta, praktisen lisävalaistuksen saamiseksi niihin lähinnä oikeusdogmaattisiin näkökohtiin, jotka ovat tulleet esiin jaksoissa II ja III.

II. YHTIÖJÄRJESTYKSELLISESTÄ SÄÄNNÖSTYSKOMPETENSSISTA

II.1. Yleisiä lähtökohtia

II.1.1. Kun seuraavassa esitetään eräitä yleisluontoisia näkökohtia *yhtiöjärjestyksellisestä* normitus- eli *säännöstyskompetenssista*, niin heti alkuun on syytä todeta uuden OYL:n ilmeisestikin pysyttävän yhtiöjärjestyksen statuksen ennallaan, mitä tulee yhtiöjärjestyksen yleiseen luonteeseen, rakenteeseen ja funktioon: Mikään OYL:n esitöissä tai itse lakitekstissä ei viittaa siihen, että tällaisissa keskeisissä periaatetason ratkaisuissa olisi pyritty muuttamaan osakeyhtiöoikeutemme tähänastisia peruslinjoja.²

Näin ollen voidaan seuraavassa jotakuinkin täysimääräisesti tukeutua OYL:nkin osalta myös siihen aineistoon ja 'yleiseen ilmastoon', jolla on juurensa VOYL:n kahdeksankymmenvuotisessa kaudessa.³

² Ks. (e contrario) OYL:n yleisperusteluista HE 1977: 27 ss. 4—11 sekä yhtiöjärjestyksen statuksen ja tehtävien osalta ss. 20—21. Myös lain 9 luvun 14—17 §:n perustelut heijastavat nähdäkseni tätä periaatetasoista muuttumattomuutta.

³ Eri asia tietysti on, että OYL on huomattavasti täydellisempi kuin VOYL ja sen johdosta vähentäneen (ainakin joksikin ajaksi) tarvetta säätää tietyistä (esim.

II.1.2. Ne lukuisat OYL:n ja AsOYL:n kohdat, jotka koskevat yhtiöjärjestyksen sisältöä — pakollista tai mahdollista täydentävää — eivät lainkaan kajoa panttioikeuskysymyksiin. Toisin sanoen panttioikeudet (saati osakekohteiset panttioikeudet) jäävät kokonaan sen asiapiirin ulkopuolelle, jota on käsiteltävä yhtiöjärjestyksen pakollisessa minimisäädöksessä (OYL 2:3,⁴ ennen VOYL 2 §, sekä AsOYL 3 §) tai joka on kyseessä silloin, kun näissä laeissa on säännös, jonka mukaan tietystä ao. laissa säädetystä ratkaisumallista saadaan poiketa (ottamalla yhtiöjärjestykseen nimenomainen 'poikkeusmääräys' sellaisessa ns. dispositiivisessa asiassa).

Kysymykseksi jää siten, missä määrin yhtiöjärjestyksellinen säännöstyskompetenssi voi ulottua senlaatuisiin asioihin, joita toisaalta ei ole ratkaistu osakeyhtiölain pakottavin nimenomaisin säännöksin ja joita toisaalta ei myöskään mainita yhtiöjärjestyksen pakollista tai edes dispositiivistakaan sisältöä koskevissa säännöksissä: Voidaanko tällaisista yhtiösäännöksille tuntemattomista kysymyksistä ylipäänsä määrätä yhtiöjärjestyksen kaltaisessa normistossa? Jos voidaan, niin ulottuuko tämä sallittu 'lisäalue' panttioikeuteenkin?

Näihin kysymyksiin sisältyvään (yleisen normiopin ja yhteisöoikeuden yleisten perusteiden tasolla olevaan) problematiikkaan voidaan tässä kajota vain (kuten jo sanottu) sangen rajoitetusti. Seuraavasta kuitenkin ilmennee, että sekin riittää esillä olevan panttioikeudellisen rajatun ongelman kannalta.

II.2. Säännöstyskompetenssin 'luonteesta' ja rajoista

II.2.1. Lainsäätäjä on, tunnustaessaan yhtiöjärjestyksen kaltaisen instituution ja salliessaan sille yli pakollisen minimisäädöksen ulottuvat rajat, jättänyt tietynasteisen säännöstyskompetenssin yksityisille, so. osakeyh-

vasta lain syntymisen jälkeen käytännössä esiin tulleista ja edes jonkinasteista normitusta tarvitseviksi koetuista) kysymyksistä yhtiöjärjestystasolla.

Samoin eri tason (tekniinen) asia on se, että yhtiöjärjestyksen KTM-vahvistusmenettely on 28.2.1979 pääsääntöisesti lakannut, yhtiöjärjestyksen sisällön lainmukaisuuden tarkastamisen ollessa siten yksin rekisteriviranomaisen asiana.

⁴ Tämä minimiyhtiöjärjestys on »varreltaan varsin vähäinen» (Norri s. 268), minkä vuoksi on esitetty niinkin 'kumouksellista' mahdollisuutta kuin tällaisen yhtiöjärjestyksen laadittavuutta ilman pykälä- tms. numerointijakoa, »osoitukseksi, että yhtiöoikeudessakin on mahdollista särkeä totunnaiset ajatusradat» (Norri ib.).

tion perustajalle/perustajille ja (perustamisen jälkeen) osakkeenomistajille. Tämä kompetenssi on yhtiökohtainen ja yhtiöliittäminen, rajoituksensa koskemaan periaatteessa vain yhtiötä itseään sen yhteisöoikeudellisissa dimensioissa: kyseeseen voivat tulla yhteisölliset pääoma-, organisaatio-, päättäväis-, järjestys-, menettelytapa- ja toimintalinjakysymykset sekä yhteisölliset oikeudet ja velvollisuudet niissä yhtiöllisissä relaatioissa, joissa osapuolena voivat olla yhtiö, yhtiöorgaani, organihenkilö, osakkeenomistaja ja toinen osakkeenomistaja.

Lain vaietessa on kyseenalaista, voidaanko tällaisille täydentäville yhtiöjärjestysmääräyksille asettaa mitään muita sisältöä koskevia laadullisia vaatimuksia kuin että ne eivät saa olla lain tai hyvän tavan vastaisia eivätkä keskenään ristiriitaisia. Yhtiöjärjestyksen lainmukaisuuden tarkastava (rekisteri)viranomainen tuskin on sen enempää velvollinen kuin oikeutettukaan puuttumaan siihen, onko joku omavalintainen yhtiöjärjestyksen määräys esim. järkevä tai onko se esim. vain ohimenevää seikkaa tai 'liian löyhästi' yhtiöön liittyvää olosuhdetta koskeva tai onko se 'liian pientä' asiaa tai yksityiskohtaa koskeva.⁵ Sisällöllisi-

⁵ Voiko yhtiöjärjestyksessä esim. olla niinkin detaljitetasolla olevia ja 'pienen luokan' asioita säänteleviä määräyksiä kuin että yhtiön markkinointi-ilmoittelun tulee tapahtua tietyissä nimetyissä sanomalehdissä? Myöntävästi vastaa se, joka em. esimerkin mainitsevan *Håkan Nialin* tavoin (Svensk associationsrätt, 2. p. Stockholm 1976, s. 42) katsoo, että »i avseenden som ej alls berörs av lagen (ABL) kan i författningen intagas bestämmelser av allehanda slag ..., förutsatt naturligtvis att de ej avser brottslig verksamhet eller eljest är lagstridig». Tällä liberaalilla kannalla oltaessa tuskin voitaneen evätä pätevyyttä esim. sellaiseltakaan yhtiöjärjestysmääräykseltä, että yhtiön — oletettakoon sen toimivan kuljetusalalla — omistamaa kuljetuskalustoa ei saa maalata siniseksi.

Uuden OYL:n linja lienee todettavissa liberaaliksi, HE 1977: 27 s. 21: »Yhtiöjärjestykseen voidaan lisäksi ottaa muunlaisia määräyksiä edellyttäen, etteivät nämä määräykset ole lain vastaisia.» Samoin Koski—Schultén ss. 73—74, jossa vain neuvon luonteisesti (ei siis lain kieltämäksi katsomalla) esitetään: »Yhtiöjärjestykseen ei myöskään tulisi sisällyttää yhtiön perustajien tai myöhempien osakkeenomistajien keskenään sopimia yhtiön hallintoa tai taloudellista toimintaa koskevia yksityiskohtaisia järjestelyjä, vaan suositeltavampi tapa on sisällyttää ne erilliseen osakassopimukseen.» Ks. myös suositusta Roos s. 139, joka liian detaljipitoisia ja tähän hetkeen sidottuja yhtiöjärjestysmääräyksiä ajatellen toteaa: »Att ändra en bolagsordning är ju tids- och kapitalkrävande.» Ruotsin uuden lain, SABL, linja on yllä kuvatuin tavoin liberaali, ks. SOU 1971: 15 ss. 32—33 ja Kedner—Roos s. 33 (»alla slags bestämmelser, som inte står i strid mot aktiebolagslagen eller annan lag eller författning»).

VOYL:n kannalta mainittakoon, että senkin osalta on puollettu jokseenkin

seltä kannalta siten tuskin voi olla kiellettyä ottaa yhtiöjärjestykseen sellaisia määräyksiä, jotka koskevat panttioikeutta (vaikkapa osakkeeseen), kunhan niillä vain on yllä edellytetty edes jonkinasteinen yhtiölinen liityntä.

Huomattavasti selkeämpi ja restriktiivisempi on yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin rajaus henkilöllisen ulottuvuuden suunnassa. Kun tämä kompetenssi on 'luonteeltaan' lähinnä yksityisautonomisen tahdonvallan käyttöä yhtiökohtaisen adheesiosopimustyyppisen sidonnaisuuden⁶ luomiseksi, niin ei tietenkään ole syytä myöntää tällaiselle 'adheesiosopimukselle' siihen liittymättömiä eli *ulkopuolisia* henkilöitä sitovia vaikutuksia, kaikkein vähiten jos ne olisivat tällaista teriustahoa *rasittavia* (kuten panttirasituksia).⁷

liberaalia linjaa, ks. *Taxell Styrelse* ss. 5—6, *Olsson* s. 109. Ks. myös *Havansi LM* 1978 ss. 99—100.

Eri asia on, että käytännössä on saattanut olla vaikeuksia 'saada läpi' ensimmäisessä viranomaiskontrollin portaassa sellaisia yhtiöjärjestysmääräyksiä, jotka poikkeavat ao. viranomaisen rutiineista (eikä perustajilla/yhtiöllä yleensä ole aikaa muutoksenhakuun). Aika näyttää, syntyykö uuden OYL:n järjestelmässä samanlaista 'kaavoihin kangistumista'.

⁶ Ks. *contrat d'adhésion* -ilmiöstä esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 276, *Bernitz* s. 10. Yhtiöjärjestys muistuttaa monin kohdin tätä sopimusfiguuria, mutta lienee syytä korostaa, ettei yhtiöjärjestystä silti ole syytä ryhtyä yleistävästi (saati deduktiivisesti) näkemään sopimuksena. Erottavia 'sui generis' -piirteitä on huomionarvoisessa määrin, vaikka yhtiöjärjestys syntyykin sopimuksena (yhtiösopimuksen esiintyminen OYL:n terminologiassa perustamiskirjana ei ratkaisevasti muuta reaalista taustatilannetta, ehkä lukuunottamatta OYL:n sallimaa 'säädekirjaa' yhden ainoan perustajan tapauksessa) ja sen myöhemmätkin muutokset perustuvat yksityisautonomiseen tahdonilmaisulliseen kompetenssin käyttöön yhtiökokouksen päätöksenä, johon sitäpaitsi voidaan soveltaa OikTL 3 luvun pätemättömyyssäännöksiä (ks. OikTL:n po. periaatteiden sovellettavuudesta *Taxell Rätts-, skydd* ss. 50—54 sekä KKO 1947 II 263, 1961 II 100, 6.9.1965 n:o 1873 — selostettu in extenso *Kyläkallio* s. 32 av. 29 — ja 1978 II 55).

Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa on yhtiöjärjestyksen oikeudellista luonnetta pohdittu laajastikin, ks. esim. *Bergendal* ss. 57—68 viittauksineen ja *Augdahl* ss. 152—155. Ks. myös *Taxell Styrelse* ss. 267—273, *Olsson* ss. 182—183 (»varken ... något avtal eller någon del av den objektiva rätten, utan ett egenartat komplex av rättsligt bindande regler»).

⁷ Ajateltakoon toimeksiantoja (esim. huolinta- tms. alalla) hoitavan yhtiön yhtiöjärjestyksessä määräystä, jonka mukaan yhtiöllä on oleva panttioikeus haltuunsa joutuvaan toimeksiantajan omaisuuteen kaikista saatavistaan tältä. Pidän ilmeisenä, että määräys ei tässä ominaisuudessaan sido sellaistakaan toimeksiantajaa, joka sattuisi tietämään ko. yhtiöjärjestysmääräyksestä, ei edes siltä osin

Poikkeuksellisesti kuitenkin laki (yhteisöainsäädäntö; sen yhteydessä myös kaupparekisterilakiin on kiinnitettävä huomiota) sallii, että yhtiöjärjestyksen määräyksellä voi olla sitova (rasittava tms.) vaikutus 'sopimusosapuolten' lisäksi myös tertiukseen, jolloin motiivina on se, että tertiut itse on asettumassa oikeussuhteeseen yhtiöön: Tertiut saattaa suorastaan aikoa tulla yhtiön osakkaaksi, jolloin hän oikeastaan ei enää olekaan tertiut, tai hän on aikeissa tehdä oikeustoimen yhtiön kanssa.⁸ Mikäli kyseessä on osakkaaksi liityntä, ei liene periaatteellisia esteitä sille, että tällainen tertiut — tai entinen tertiut, jos hän on jo sitovasti merkinnyt osakkeen tai solminut 'vanhaa' osaketta koskevan kauppamts. sopimuksen — on velvollinen alistumaan yhtiöjärjestyksessä olevaan hänen osakasasemaansa rasittavaan määräykseen, esim. panttioikeusmääräykseen.⁹

kuin saatavan ja hallussa olevan omaisuuden välillä vallitsee asiallinen konnektioteetti (tästä konnekteettivaatimuksesta ks. esim. KKO 1973 II 30).

Eri asia (yo. esimerkin pohjalta) on, mikäli jollakin erityisellä perusteella voidaan katsoa toimeksiantajan hyväksyneen em. panttiklausuulin, esim. jos yhtiö on lähettänyt yhtiöjärjestykspaleen viittauksin panttiklausuuliin toimeksiantajalle ja tämä siihen reagoimatta on jatkanut toimeksiantojaan. Ks. KKO 1972 II 55 ex analogia (yhtiöjärjestyksellä on esimerkissäni siten eräänlainen vakiosopimusehtojen kaltainen vaikutus).

Erilainen tilannearvio saattaa myös olla paikallaan, jos ko. yhtiö on alan toimeksiantajien taholta perustettu, näiden käyttäessä osakkeenomistajina hyväksyneen yhtiönsä suoritteita.

⁸ Jälkimmäisessä tapauksessa tertiukselle tärkeitä ja huomioon ottamista vaativia ovat sellaiset yhtiöjärjestyksen kohdat, jotka koskevat yhtiön toimialaa ja yhtiöorganien (toiminimenkirjoittajat mukaan lukien) oikeustoimellista yms. edustusvaltaa. Tertiuksen selontovelvollisuuden kannalta on tällöin erotettava toisaalta sellaiset yhtiöjärjestyksen määräykset, jotka on merkittävä kaupparekisteriin ja kuulutettava sekä myös todella kuulutettu (tietämisvelvollisuus KRL 26 §:n mukaisesti), ja toisaalta ne määräykset, jotka eivät kuulu tähän (KRL 9 §:n osoittamaan) keskeispiiriin.

⁹ »Den som vill köpa aktier har nämligen möjligheter att granska bolagsordningen före köpet; underlåter han att företa en dylik granskning, handlar han vårdslöst på samma sätt som annan köpare, vilken underlåter att före köpet undersöka köpgodset, och aktieköpare bör därför icke gentemot bolaget kunna åberopa 'god tro' ifråga om bolagsordningens innehåll. Detta gäller bolagsordningen i dess helhet.» Olsson s. 174. Ks. myös m.t.s. 109 (siteerattu jälj. av. 70 kohdalla).

Tämä VOYL:n kannalta periaatteessa hyväksyttävä, joskin eräissä tapauksissa ehkä liian ankara vaatimus ostajalle saa OYL:n puitteissa lisää perustetta, ks. jälj. av. 22.

II.2.2. Panttioikeudelliset yhtiöjärjestysmääräykset yllä hyväksytyissä puiteissaan eivät luonnollisestikaan saa mennä yleisten esine- ja eksekuutio-oikeudellisten säännösten ja normien alueelle, niitä muuttavassa tai syrjäyttävässä mielessä. Sanottu yleinen normisto on pakottavaa oikeutta (siihen sisältyvien lukuisten kilpailevien tertiussintressien vuoksi), johon ei voida sopimuksilla tai muulla yksityisautonomian käytöllä vaikuttaa.

Valaistakseni juuri lausuttua hiukan konkreettisemmin esimerkein totean, että yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin ulkopuolella (ja yläpuolella) ovat mm. normit, jotka määräävät osakepanttauksessa — myös tuon yhtiön osakkeiden panttauksessa — dynaamisen suojan saantiedellytykset ja niitä vastaavat kollisoratkaisut, esim. pantinsaajan suhteessa panttaajan ulosmittaus- ja konkurssivelkojiin tai kaksoisdisponointikilpailijaan. Sama koskee lain normeja, jotka sääntelevät pakotäytäntöönpanoa, kuten esim. osakkeen kelpaavuutta eksekuutiokohdeksi.¹⁰ Myös eräät sopimusoikeudellisetkin yleiset panttausnormit ovat, eräänlaisesta kahdenvälisyydestään huolimatta, siinä määrin yleisen intressin kannattamia, ettei yhtiöjärjestyksin niihin voida puuttua, esim. määräämällä että tämän yhtiön osakkeiden panttausten on oltakseen päteviä tapahduttava kirjallisesti tai/ja yhtiölle tehtävin ilmoituksin panttauksesta.¹¹

Kontrolloivan viranomaisen tuleeikin yhtiötä tai yhtiöjärjestyksen muutosta rekisteröidessään tarkastaa (mm.) tämän säännöstyskompetenssin rajoissa pysyminen, eivätkä kuvatus kaltaiset yhtiöjärjestysmääräykset tule päteviksi, vaikka ne olisivatkin jostain syystä läpäisseet tarkastuksen. Niiden pätemättömyyttä (tehottomuutta)¹² osoittavat lu-

¹⁰ Siitä, ettei omaisuutta voida yhtiöjärjestykseen otettavalla (siirtämiskielto) määräyksellä tehdä ulosmittaukselta ja konkurssilta 'rauhoitettua', ks. Olsson ss. 167—168 sekä jälj. s. 355 (av. 15 kohdalla). Samoin yleisemminkin *Kivimäki—Ylöstalo* s. 392 sopimuserusteisen pelkän ulosmittauskiellon osalta.

¹¹ Panttaussopimushan on lakimme mukaan vapaamuotoinen (ks. ed. 4 § I.1, s. 78), eikä liene mitään syytä sallia yhtiökohtaisia 'erikoislakeja' tällaisissa asioissa, ei edes suhteessa sellaiseenkaan pantinsaaja-tertiukseen, joka on ollut tietoinen ko. yhtiöjärjestysmääräyksestä. Tilannetta ei muuttane sekään, vaikka molemmat panttausosapuolet sattuisivat olemaan yhtiön osakkeenomistajiakin; eiväthän heidän välisensä velka- ja vakuussuhteet ole yhtiön asioita.

¹² Tällainen tehottomuus on pysyväluonteista (korjauskelvotonta). — Mainitakoon tässä yhteydessä kuriositeettina nimenomaiseen lainkohtaan perustuva tietynlaisen yhtiöjärjestysmääräyksen ohimenevä tehottomuus: AsTuotL 15 d §

kuisat KKO:n prejudikaatit, joista tässä mainittakoon erityisesti 1977 II 32.¹³

KKO 1977 II 32 Puhelinosakeyhtiön osakkeenomistaja A oli ennen konkurssiin joutumistaan jäänyt puhelinosakkeittensa edellyttämien puhelinliittymien kautta tapahtuneista puheluista velkaa puhelin-yhtiölle, jonka yhtiöjärjestyksen mukaan osakastilaajan siirrettyä osakkeensa toiselle siirronsaaaja oli velvollinen maksamaan yhtiölle kaikki siirtäjän suorittamatta olevat maksut, ennen kuin siirronsaaajan puhelin liitettiin asianomaiseen keskukseseen. Yhtiön vaadittua A:n konkurssipesältä maksua yhtiöjärjestyksessä sanotulla uhalla oli pesä, voidakseen realisoida ko. osakkeet, suorittanut yhtiölle tämän saatavan ilmoittaen tulevansa vaatimaan suoritusta takaisin.

KO: Koskei yhtiöllä A:n jouduttua konkurssiin ollut laillista oikeutta nojautua po. yhtiöjärjestysmääräykseen, hyväksyttiin pesän kanne maksun palauttamisesta.

HO: Koska kyseisten maksujen periminen yhtiöjärjestyksen po. määräykseen nojautuen »johtaisi siihen, että puhelinyhtiö saavuttaisi konkurssipesän muihin velkoihin¹⁴ nähden lakiin perustumatoman etuoikeuden maksun saantiin, mikä loukkaisi konkurssivel-

(koskien osakkeiden hankkimista varten myönnetyn lainan takaisinmaksamista ja tarkoittaen turvata mm. osakepanttioikeutta, ks. AsTuotL 8 §).

¹³ Ks. myös esim. KKO 1959 II 24: Vahvistetuksi tulleen yhtiöjärjestysmääräyksen mukaan päättäminen yhtiön kiinteän omaisuuden velasta kiinnittämisestä kuului hallintoneuvostolle; kun kuitenkin lain mukaan (VOYL 36.3 §) kiinnittämiseen vaadittiin yhtiökokouksen päätös, hylättiin yhtiön hakemus hallintoneuvoston hyväksymän kiinnityksen vahvistamisesta. Tässä prejudikaatissa korostettakoon sitä piirrettä, että vahvistettu mutta lain kanssa ristiriidassa oleva yhtiöjärjestyksen panttioikeudellinen määräys oli vaikutukseton jo 'yhtiönsisäisesti', ts. rikkoessaan lakia vain yhtiötä itseään ja sen osakkeenomistajia koskevassa oikeuspiirissä. Vaikutuksettomuus olisi luonnollisesti jos mahdollista vieläkin 'herkemässä', jos yhtiöjärjestyksen määräys puuttuisi suoranaisesti jonkun ulkopuolisen (tertiuksen) panttioikeusintressiin. — Uuden lain kannalta todettakoon, että kiinteistökiinnityksellinen kompetenssi on OYL:ssa siirretty yhtiökokoukselta 'alaspäin', ks. HE 1977: 27 s. 56 ja Koski—Schultén ss. 302 ja 350; asunto-osakeyhtiön osalta tilanne on kuitenkin säilytetty VOYL:n perinteen mukaisena, ks. AsOYL 7.2 § (L 29. 9. 1978/742).

Ulkopanttioikeudellisena esimerkkinä lainvastaisen yhtiöjärjestysmääräyksen tehottomuudesta (siis vaikkapa yhtiöjärjestys onkin vahvistettu ja vaikka ko. määräys olisi osakekirjaan painettuna helposti havaittavissa) mainittakoon KKO 1938 II 90 ja 1962 II 18.

¹⁴ »Konkurssipesän muilla velkojilla» tarkoitettaneen tässä konkurssivelkoja, kuten HO-sitaatista ilmenee heti seuraavasta sivulauseesta.

kojen tasaveroisuuden periaatetta», niin KO:n päätöksen lopputulos pysytettiin.

KKO:n (ään. 3—2): Ei syytä muuttaa HO:n tuomiota. Vähemmistö katsoi, että »kysymyksessä oleva sinänsä pätevä määräys, jonka tarkoituksena on yhtiön toiminnan turvaaminen ja jonka mukaan siirronsaaja olematta velvollinen puhelinliittymän saamiseksi suorittamaan liittymismaksua joutuu sen sijasta maksamaan yhtiölle siirtäjän mahdolliset puhelinvelat, on voimassa myös osakkaan jouduttua konkurssiin ja konkurssipesän luovuttaessa osakkeen liittymisoikeuksineen kolmannelle»; vähemmistö hylkäsi kannan.

Tässä ratkaisussa ¹⁵ ilmenevään KKO:n kantaan, siltä osin kuin siinä on torjuttu mahdollisuus yhtiöjärjestyksen määräyksiin luoda tyyppiominaisuuksiltaan lakiin perustumaton etuoikeus konkurssissa, on yhdyttävä. Eri kysymys, johon seuraavissa alajaksoissa (III—IV) tullaan, on sensijaan se, olisiko puhelinosakeyhtiö voinut menestyä käyttämällä yhtiöjärjestyksessään osakkeeseen kohdistettua panttioikeutta tai pidätysoikeutta, so. jotain esine- ja etuoikeussuhteissa vakiintunutta oikeusfiguuria (nyt esiintyneen erikoislaatuisten pakotemekanismin sijasta: positiivisesta kesto-suorituksesta eli puhelinliittymäpalvelusta pidätyminen ja siitä osakkeen käyttöoikeusarvon katkeamisen kautta osakkeen myyntirealisaatioarvolle aiheutunut merkittävä väheneminen painostuskeinona).

III. YHTIÖJÄRJESTYSPERUSTEISIA OSAKEPANTTIOIKEUKSIA?

III.1. Kysymyksenasettelu

III.1.1. Yllä esitetyn mukaan ei siis ole esitetty sille, että yhtiöjärjestyksen vapaavalintaisessa osassa on panttioikeudellisiakin määräyksiä, edellyttäen että niillä (tertiuksen oikeuteen kajoamatta) on jonkinasteinen yhtiöllinen liityntä yhtiön ja sen osakkeenomistaja(i)n väliseen oikeussuhteeseen ja että ne eivät mene yleisten indispositiivisten normien kuten esine- ja eksekuutio-oikeudellisten sääntöjen alueella poikkiteloin näiden kanssa. Sanotunlainen oikeussuhde yhtiön ja osakkaan välillä on täl-

¹⁵ Ks. ratkaisun kommentaarina yleisesti *Tulokas* DL 1977 B ss. 19—22. Ratkaisua sivutaan myös jäljempänä tässä luvussa eri yhteyksissä, eritt. s. 304.

löin, johtuen asian luonteesta (panttivakuus), jonkinsisältöisesti yhtiöön kytkeytyvä velkasuhde.

Kun panttikohteeksi nyt oletetaan osake, jää käytännöllistä merkitystä nähdäkseni vain niiden tapausten tarkastelulle, jossa kyseinen osake on asianomaisen yhtiön *omia* osakkeita eli osakkeenomistajan omistama tämän yhtiön osake.¹⁶ Pantinomistajana eli pantinantajana eli panttivelallisenä (ei etukäteisvälttämättömyydellä henkilökohtaisesti maksuvelvollisena) on siis osakas, vastapuolenaan eli (pantti)velkojana siten yhtiö itse. Mitään sinänsä kovin ihmeellistä ei periaatteessa olisikaan tällaisessa yhtiöjärjestysperusteisessa osakkaalle koituvassa varallisuusrasituksessa, kun muistetaan, että yhtiöjärjestyksellisen 'sopimusvapauden' (eli sisällöllisen säännöstyskompetenssin) puitteissa on sallittua asettaa osakkeenomistajille erityisiäkin maksuvelvollisuuksia yhtiötä kohtaan (ks. OYL 3:5.3 i.f. ja 9:15.1:n 2-kohta),¹⁷ siitä syntyvine osakkeenomistajan koko varallisuuteen ulottuvine velkavastuineen.

¹⁶ Kokonaan ulkopuolelle ajateltavissa olevien tapausten piirin jää sellainen yhtiöjärjestysmääräys, jonka mukaan yhtiö itse olisi velvollinen asettamaan (osake- tai muunkaan) pantin osakkeenomistajan veloista (saati että tällainen panttioikeus syntyisi suoraan yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla, ilman panttausta). Eri asia on, että yksittäistapauksessa yhtiö saattaa poikkeuksellisesti antaa pätevästi vakuuden muusta kuin omasta velastaan, siis esim. jonkun osakkeenomistajansa veloista, nimittäin edellyttäen yhtiön kaikkien osakkeenomistajien antamaa suostumusta tällaiseen yksittäistoimenpiteeseen, ks. ed. 4 § II (s. 90).

Ajateltavissa ei liioin ole, että yhtiöjärjestyksen (panttioikeudellinen tms.) määräys voisi suoraan rasittaa osakkeenomistajan 'ulkoyhtiöllistä' varallisuutta eli hänen muuta omaisuuttaan kuin hänen osakkeitaan tässä yhtiössä, esim. hänen omistamiaan muiden yhtiöiden osakkeita. Epäsuoran 'rasitusvaikutuksen' mahdollisuuden osalta ks. av. 17.

¹⁷ 3:5.3:n mukaan yhtiöjärjestyksellä »osakkeenomistajalle voidaan asettaa velvollisuus suorittaa erityisiä maksuja yhtiölle», ja 9:15.1:stä ilmenee, että »osakkeenomistajien maksuvelvoitteita yhtiötä kohtaan» voidaan jälkikäteenkin lisätä.

Ks. näistä lainkohdista HE 1977: 27 ss. 18, 32, 66—67 ja 129, LaVM 1978: 4 s. 6 (9:15.1:n 2-kohdan sana »velvoitteita» selvennettiin: »maksuvelvoitteita») ja Koski—Schultén ss. 47—48, 152 ja 415—416, jonka mukaan kyseeseen ilmeisesti tulisivat vain ns. palvelumaksut »yhtiön omaisuuden tai yhtiön tarjoamien palvelujen hyväksikäytöstä». Aivan selvää ei kuitenkaan ole, onko estettä sellaisellekaan yhtiöjärjestyksen määräykselle, jonka mukaan osakkeenomistaja on yhtiöjärjestyksen yksilöimässä tilanteessa ja yhtiöjärjestyksen osoittamin laskentaperustein velvollinen lisäsuoritukseen (esim. velkojen vakauttamisrahastoon tms.) tilanteessa, jossa yhtiö on vaikeuksissa velkojensa kanssa. Tällainen määräys, joka muistuttaisi osuuskuntaoikeudellista (rajoitettua tai rajatonta) lisämaksuvelvollisuutta, ei vielä

III.1.2. Millainen sitten voisi olla se yhtiön (velkoja) ja osakkeenomistajan (velallinen tai ainakin panttivelallinen) välinen velkasuhde, joka olisi riittävässä rationaalisessa määrin yhtiöllinen/yhtiöliitännäinen ja toisaalta myös osakkeeseen liittyvä motivoitakseen sen, että yhtiöjärjestyksen kautta syntyvä panttioikeus yhtiön osakkeeseen on puollettavissa? Seuraavat kolme vaatimusta on nähdäkseni asetettava.

- A) Konneksiteettivaatimus
- B) Julkisuusvaatimus
- C) OYL 7:1:n kanssa yhteensovitettavuuden vaatimus.

Konneksiteettivaatimuksella tarkoitan sitä, että yhtiön saamisen tulee perustua johonkin sellaiseen yhtiön ja ko. osakkeenomistajan väliseen yhtiöliitännäiseen oikeussuhteeseen, missä kyseinen (panttikohde)osake ja sen omistus on tavalla tai toisella aiheena yhtiön oikeudelle vaatia maksua.

Julkisuusvaatimuksella tarkoitan, panttioikeudelliseen yleiseen julkisuusvaatimukseen kytkeytyvästi, sitä että huolellisesti toimivalla ulkopuolisella (esim. osakkeen ostajaehdokkaalla tai osakkeenomistajan potentiaalisella luotonantajalla) tulee olla mahdollisuus havaita sanotunlaisen velan tai/ja vakuuden olemassaolo, niin ettei yhtiön osakekohteinen esinevakuusvaade yllättäisi häntä 'salaisena panttioikeutena' tms.

OYL 7:1:een sovitettavuuden vaatimuksella tarkoitan sitä, että yhtiöjärjestysperusteinen yhtiön panttivakuus omaan osakkeeseensa ei saa olla yhteensovittamaton sen kiellon kanssa, joka 7:1:ssä ilmaistuna pyrkii suojaamaan yhtiön osakepääoman koskemattomuutta ja osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta: »Osakeyhtiö ei saa vastiketta vastaan hankkia eikä ottaa pantiksi omia osakkeitaan».

Seuraavassa tarkastelen näitä kolmea kriteeriä jonkin verran lähemmin, jolloin saataneen riittävästi konkretisoitunut käsitys yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden esiintymismahdollisuuksista.

tekisi osakkeenomistajista henkilökohtaisesti yhtiön veloista vastuussa olevia (vastoin nähtävästi indispositiivista OYL 1:1.2:n säännöstä, ks. *Koski—Schultén* s. 47 ja VOYL:n osalta esim. *Tarell Rättsskydd* ss. 111—112), koska yhtiön velkojat eivät voisi sen perusteella kohdistaa vaatimuksia osakkeenomistajiin. Määräys ei myöskään loukkaisi yhtiön velkoja (pääinvastoin) eikä siihen suostuneita ja sen tasapuolisesti rasittamia nykyisiä osakkeenomistajia, ei liioin tuleviakaan osakkeenomistajia (inter vivos saannoin), koska näiden on perehdyttävä etukäteen yhtiöjärjestykseen (ks. ed. av. 9) ja koska sitäpaitsi myös osakekirjan tekstistä ilmenee 'varoitusta' erityisen maksuvelvollisuuden mahdollisuudesta (3:5.3 i.f.).

III.2. Konneksiteetti

III.2.1. Konneksiteettivaatimus, joka on ominainen legaalisen panttioikeuden ja legaalisen pidätys oikeuden tapauksille ja ilmeisesti yleisemminkin lainsäätäjän 'erityismyönnytykseen' pohjautuvassa esinevakuus-oikeudessa (ks. OsamKL 7.2 § omistuksenpidätysvakuuden rajoituksena), merkitsee nyt tarkasteltavana olevan yhtiöetuisen osakepanttivakuuden kannalta nähdäkseni sitä, että vain seuraavantyyppiset osakeomistukseen kytkeytyvät velat tulevat kyseeseen yhtiöjärjestysperusteisessa panttioikeudessa:

1) *Osakemerkintään* perustuva maksuvelvollisuus yhtiötä kohtaan: osakkeen nimellisarvo, mahdollinen ylikurssi tai muu rahastotyyppinen (esim. ns. rakennusrahasto) suoritus¹⁸ sekä mahdollinen muu merkintäehtojen mukainen maksuvelvollisuus, kuten viivästyskorko tms., pantti-kohteenaan kyseinen merkitty osake.

2) Yhtiöjärjestysmääräyksin edellytetyt *vastike-* tms. maksut, jollaisen suorittamiseen osakkeenomistaja tulee velvolliseksi pelkästään jo olemalla tilaisuudessa käyttämään hyväkseen hänelle osakkeenomistajana tarjolla olevalla ja yhtiön toiminta-ajatusta vastaavalla normaalilla tavalla yhtiön omaisuutta tai palveluja.

Esimerkkejä: Asunto- tai kiinteistöosakeyhtiön yhtiövastike (perusvastike, joka on maksettava, vaikka omistaja pitäisi huoneistoa tyhjillään); sellainen vesimaksu- tms. velvollisuus, joka yhtiöjärjestyksen nojalla on (esim. henkilöluvun mukaan määräytyvänä) riippumaton kulutuksen määrästä; tähän ryhmään kuuluu myös puhelin-, sähkö- tms. osakeyhtiössä osakeperusteisesti (käytöstä riippumattomasti) maksettava perus- tms. maksu (ks. edellä s. 272 selost. KKO 1977 II 32).^{18a}

¹⁸ Ylikurssin pakollisesta sidotusta rahastoinnista vararahastoon ks. OYL 12:3.1 (VOYL:n aikaisesta erilaisesta tilanteen säännöstyksestä ks. Drockila ss. 167—185). Rakennusrahastosta tms. ks. jälj. ss. 297—299.

^{18a} Näiden maksujen luonnetta valaistakoon myös kuluttajansuoja-aspektista: »Kuluttaja-asiamies katsoi, ettei puhelin yhdistyksen perimä perusmaksu siltäkin ajalta, kun puhelinliittymä on poissa käytöstä, muodosta kuluttajansuojalain kannalta kohtuutonta sopimusehtoa. Puhelin yhdistyksen perimä perusmaksu on verrattavissa jäsenmaksuun ja kattaa yhdistyksen toiminnasta aiheutuvia kiinteitä kustannuksia. Veroituskäytäntö perustuu yhdistyksen sääntöihin. Kuluttaja-asiamies huomautti kuitenkin, että perusmaksun perimisestä on tiedotettava riittävästi jäsenille.» (Kuluttaja-asiamiehen vuosikertomus 1978, Helsinki 1979, s. 16).

3) Vailla suoranaista yhtiöjärjestystukea olevat erityiset *lisävastike*-tyyppiset maksut, jollaisia asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä saatetaan yhtiökokouspäätöksen nojalla periä peruskorjaus- tms. erikoistarkoitukseen (yli vuotuiset normaalit hoito- ja pääomakustannukset kattavan perusyhtiövastikkeen).¹⁹

¹⁹ Oma problematiikkansa, johon tässä ei voida varsinaisesti perehtyä, on se, missä tapauksissa ja millillä perusteilla osakkeenomistaja saattaa (yhtiöjärjestyksen siis vaietetessa) joutua sidotuksi yhtiössä (yleensä yhtiökokouksessa) tehtyyn päätökseen koskien sanotunlaista enemmän tai vähemmän lisäpanostyyppistä suoritusvelvollisuutta. Rajoitun viittaamaan seuraaviin oikeustapauksiin, jotka valaisevat asunto-osakeyhtiöissä esiintyvien kysymysten lähempää sisältöä ja mahdollisia ratkaisumalleja.

KKO 1930 II 308: Yhtiökokous päätti yhtiön raha-asiaan järjestelyä varten hankkia lisävastikkeina rahaa osakkailtaan siten, että kunkin oli suoritettava tietty rahamäärä nelimetrillään kohti yli tavallisen kuukausivastikkeen; yhtiön yhtiöjärjestys ei suoranaisesti kosketellut tällaisia kysymyksiä. KKO katsoi, että yhtiökokous oli »yhtiöjärjestyksen mukaan ollut oikeutettu» päättämään lattiapinta-alojen mukaan nelimetriltä maksettavaksi määrättyjen perusvuokrien korottamisesta saman suhdelukuperusteen mukaan, VOYL 18 §:n (ks. nyttemmin OYL 1:1.2) estämättä.

KKO 1958 II 28: Yhtiökokous päätti, että osakkaiden oli rakennuksen perusparannusten rahoittamiseksi perustettavaan rakennusrahastoon maksettava kuukausittainen summa lattiapinta-alojen mukaisessa suhteessa; päätöksen ei katsottu sisältävän osakkaan velvoittamista suorittamaan yhtiöön sellaista lisämaksua, jota VOYL 27.2 §:ssä tarkoitetaan.

KKO 1958 II 84: Yhtiökokous päätti korottaa yhtiövastiketta (225 mk/m² → 945 mk/m²) osakepääoman osoittauduttua riittämättömäksi kattamaan rakennuskustannuksista yhtiön varoilla maksettavaa osaa; päätös oli tehoton (VOYL 30.1 §) siihen osallistumatonta osakasta kohtaan, kun yhtiön ko. vuoden talousarvio osoitti 225 mk/m² riittävän ko. vuoden kulujen ja ulkopuolisilta saatujen lainojen kuoletuksien maksuun.

KKO 1959 II 81: Päätös lainanlyhennys- ja perusparannusrahaston perustamisesta sekä siitä, että osakkaiden tuli asuntoedusta yhtiölle maksettavan vastikkeen lisäksi suorittaa tähän rahastoon maksu lattiapinta-alojen mukaisessa suhteessa, voitiin tehdä yksinkertaisella ääntenenemmistöllä.

KKO 1966 II 1: Yhtiökokous saattoi yksinkertaisella enemmistöllä päättää rakennukseen jälkikäteen asennettavien hissien hankintakustannusten peittämisestä 8 vuoden kuoletusajataulun mukaisina maksuina, jaoteltuina osakkaille normaalin vastikeperusteen (pinta-alojen) mukaisesti (ei käyttöhyödyn mukaisesti, vrt. KKO 1937 II 129).

Yleisesti voitaneen todeta, että osakkeenomistaja, joka yhtiökokouksessa tai myöhemmällä suhtautumisellaan on (ilman motiivierehdys- tms. tahdonmuodostusvirhettä) hyväksynyt yhtiökokouksen päätöksen, joka (ainakin sillä enemmistöllä

4) Sellaiset palvelu- tms. maksut, jollaisten suuruus ja suorittamisvelvollisuus määräytyvät yksilöllisesti sen mukaan, onko osakkeenomistaja in concreto käyttänyt hyväkseen hänelle osakkeenomistajana tarjolla olevalla ja yhtiön toiminta-ajatusta vastaavalla normaalilla tavalla yhtiön omaisuutta tai palveluja (ks. esim. ed. s. 272 selost. KKO 1977 II 32); maksuvelvollisuudesta saattaa olla perustemaininta yhtiöjärjestyksessä, mutta useimmiten se perustunee osakaskohtaisella yksilötasolla olevaan sopimusperusteeseen, joskus yhtiökokouspäätökseen.

Esimerkkejä: Yhtiöjärjestykseen tai yhtiökokouspäätökseen perustuva velvollisuus maksaa pinta-alaperusteisen perusyhtiövastikkeen lisäksi todellista kulutusta vastaava ja huoneistokohtaisesti mitattava vedenkulutus tms.²⁰; yhtiöjärjestyksessä mainitsematon velvollisuus maksaa puhelin- tms. osakasliittymän todellisen käyttömäärän mukainen puhelu- tms. maksu; yhtiöjärjestyksessä mainitsematon sopimusperusteinen velvollisuus maksaa vuokra- tms. maksu, jos osakkeenomistaja on varannut käyttöönsä yhtiön osakkaittensa 'ostettavissa' pitämiä sauna- tms. vuoroja, varasto- tai autotallitiloja yms. Tähän ryhmään voitaneen sisällyttää myös eräät sakko- tms. sanktiotyyppiset korvausvelvoitteet yhtiön omaisuuden tms. 'vääristä' käytöstä.²¹

tehtynä) on moitteenvaarainen, tulee päätökseen sidotuksi. Ks. OYL:n kannalta HE 1977: 27 s. 69, Koski—Schultén ss. 430—431.

²⁰ Sanotunlaisista vesi- yms. maksuista ja niiden suhteesta yhtiövastikkeeseen (etenkin yhtiöjärjestyksen vaietetessa) ks. esim. Palsala ss. 144—147, HE 1977: 27 s. 129 ja yhtiökokouksen kompetenssin osalta (av. 19:n lisäksi) KKO 1969 II 27: Kun asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä ei ollut määräystä siitä, miten yhtiölle veden jakelusta aiheutuneet kustannukset oli suoritettava, ja noita kustannuksia oli pidettävä sellaisina yhtiön menoina, jotka oli suoritettava yhtiöjärjestyksessä vahvistetuin osakeluvun mukaan määräytyvin perustein kaikilta osakkeenomistajilta perityillä vastikkeilla, kumottiin vesimaksujen määräämistä yhden huoneiston kohdalta kulutuksen perusteella koskeva yhtiökokouksen päätös, jota kaikki osakkeenomistajat eivät olleet kannattaneet.

²¹ Ks. esim. KKO 1931 II 414: Yhtiökokouksen päätöksen osallistunut osakkeenomistaja oli sidottu päätökseen, jonka mukaan sellainen osakkeenomistaja, joka jätti määräaikaan vastikkeen suorittamatta yhtiölle, oli velvollinen maksamaan sakkokorkoa.

Eräänlaisesta sanktiosta on kysymys myös siinä lisävastikkeessa, jota eräissä yhtiöissä peritään (yleensä yhtiöjärjestyksen tuella, mutta yhtiökokouspäätöksen hyväksyminenkin riittää sitovusperusteeksi) veronlisän kompensoimiseksi tai muusta syystä, milloin huoneisto on osakkaan toimesta annettu vuokralle tai muuhun kuin asuinkäyttöön, ks. esim. Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 184 av. 1, Palsala s. 146.

III.2.2. Näissä neljässä yhtiölle syntyvässä saamisvaadetyypissä on korkea-asteinen saamisen syntyperusteen ja osakeomistuksen välinen niin juridinen kuin reaalitaloudellinenkin konneksiteetti. Kyseisten maksuvelvollisuuksien täyttäminen on sitäpaitsi yhtiön perustamisen tai myöhemmän normaalin toiminnan turvaamisen kannalta sangen tärkeää, joten oikeuspoliittisesti on nähdäkseni täysin hyväksyttävää ja puollettavaa suosia näiden maksuvelvollisuuksien reaalisen täyttämisen turvaamista tehosteineen, jollainen myös yhtiön yhtiöjärjestysperusteinen panttioikeus (mahdollisen laiminlyöjän omistamaan) ao. osakkeeseen on.

Täten edistetään yhtiön ja sen velkojen etuja, niin myös maksunsa täsmällisesti hoitavan osakkeenomistajaenemmistön oikeutettua intressiä. Myös tulevien uusien osakkeenomistajien intressissä on yhtiön vakava-raisuus ja hyvä 'maksukuri', ajateltaessa uusia osakkeenomistajia erittelemättömänä kollektiivisena etutahona. Kyseisen panttirasitetun yksittäisen osakkeen uuden omistajan (kuten ostajaspekulantin) 'egoistisessa lyhyen tähtäyksen' intressissä sensijaan olisi saada osake piittaamatta edeltäjänsä laiminlyönneistä. Tällaiselle intressille ei kuitenkaan ole syytä antaa etusijaa, kun laki ei siihen pakota ja kunhan vain on tyydyttävästi pidetty huolta siitä, että ostajaehdokas tms., erittäinkin pantiksiottajaehdokas, voi vaikeuksista varautua sanotunlaisen panttirasituksen olemassaoloon ja saada siitä halutessaan tarkemmankin selon.

Juuri sanotun kautta tullaankin julkisuusvaatimukseen (ks. ed. s. 275), jota siirryn käsittelemään.

III.3. Julkisuus

III.3.1. Julkisuusvaatimuksella tarkoitan siis sitä, että (kuten yleensäkin panttioikeudessa) myös yhtiöjärjestysperusteisessa osakepanttioikeudessa on esineoikeudellisten oikeussuojavaikutusten ehdoksi asetettava joku senkaltaisen *julkisuutta synnyttävä järjestely*, joka suo tertiukselle (kuten ostaja- tai pantiksiottajaehdokkaille) selonsaantimahdollisuuden

Vahinkojen korjaamisesta ja korvaamisesta todettakoon tässä yhteydessä prejudikaatin KKO 1972 II 81 tuella, että yhtiöjärjestyksen määräyksiin on mahdollista lisätä osakkeenomistajan maksuvastuuta korjauskustannuksista verrattuna siihen 'vastuualuejakoon', minkä AsOYL 12 § säättää (e contrario) koskien huoneiston ulkopuolisiksi katsottavia vahinkoja.

panttirasitusten suhteen ja jollaista panttioikeusnormistossa myös tava-taan edellyttää suojan myöntämiseksi osakkeenomistajan pakkotäytäntö-velkoja vastaan.

On selvää, ettei tällaiseksi julkisuusvaatimuksen täyttymiseksi voida katsoa pelkästään sitä, että yhtiöjärjestyksessä on panttioikeusmääräys. Sellainenhan ei missään tapauksessa saavuta KRL 26 §:n mukaista rekis-terijulkisuutta, eikä toisaalta liioin kaikkia kyseeseen tulevia tertiustahoja voida kohtuudella pitää velvollisina tutkimaan yhtiön koko yhtiöjärjes-tystä. Etenkään osakkeen (osakekirjan) pantiksi ottamista harkitsevaa luotonantajaehdokasta ei voida katsoa siihen velvoitetuksi; sitävastoin (osakeoston tai -merkinnän kautta) yhtiöön liittymistä harkitsevalta on vaadittava enemmän.²²

Tarvittavan julkisuusvaikutuksen luomiseen on ajateltavissa lähinnä seuraavia keinoja: (a) osakekirjoille painettava merkintä panttioikeus-määräyksen olemassaolosta, (b) osakekirjan hallussapito eli yhtiölle jär-jestetty (pantti)hallinta, sekä (c) mahdollisuus saada yhtiöltä 'rasitusto-distustyyppisesti' tieto ehkä olemassaolevista tiettyä osaketta koskevista yhtiön (osakekohtaisvakuuksin turvatuista) saatavista.

²² Ks. mitä edellä av. 9 on sanottu ostajaehdokkaan — osakemerkintää har-kitseva voidaan tässä hyvin rinnastaa ostajaehdokkaaseen — selonottovelvolli-suudesta yhtiöjärjestyksen suhteen; ks. niinkään *Taxell Rättskydd* s. 193: »Har aktieägarna i något avseende begränsat aktierätten — med avseende på dividend, rösträtt etc. — gäller detta även gentemot dem som senare förvärvar aktier. En aktieförvärvare måste finna sig i det rättsläge som gäller vid förvärvet» (lausuma koskee yhtiöjärjestyksen muutosta, eikä osakkeen myöhempi ostaja tms. voi edes vilpittömään mieleensä vedoten torjua osakeoikeuden rajoitusta, m.t. s. 193).

Nyttemmin, OYL:n puitteissa, selonottovelvollisuuden merkitys korostuu, kun ostajaehdokas (ollakseen varma ettei hänen suunnitelmansa kariudu lunastuslau-sekesisältöiseen siirryntärajoitukseen yhtiöjärjestyksessä) joutuu käymään yhtiö-järjestyksen läpi, voimatta luottaa (kuten VOYL:n puitteissa voi luottaa) siihen negatiiviseen tosiasiaan, että ao. osakekirjassa ei ole mitään mainintaakaan tuollai-sesta rajoituksesta.

Siitä kuinka VOYL:n puitteissa ostajan tms. positiivinen tietoisuuskaan lunas-tuslausekkeesta ei haitannut häntä osakekirjan tekstin ollessa (vastoin VOYL 32.2 §:n määräystä) vailla lausekkeen tekstiä, sekä siitä kuinka tilanne OYL:n järjestelmässä on päinvastainen, ks. KKO 1942 II 108, 1945 II 53, 1949 I 5, 1952 II 76 ja 1961 II 15 sekä *Olsson* ss. 174—182, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 134—135, *Caselius* DL 1949 ss. 297—298 (erityisesti ns. kieltolausekkeiden kan-nalta, ks. myös KKO 1949 I 12), HE 1977: 27 ss. 29—30, 32 ja 120, *Koski—Schultén* ss. 152—153. Ks. lähemmin jälj. 15 § II.2.5.

III.3.2. Osakekirjoille valmiiksi painettu ilmoitus panttioikeusmääräyksestä on tehokas keino tertiusten 'varoittamiseksi' ja heidän ohjaamiseen ottamaan lähempi selko osakkeen nykyisen omistajan mahdollisista yllä esitetyn tyyppisten maksuvelvollisuuksien laiminlyönneistä. Viitataan OYL 3:5.3:n ilmaisemaan periaatteeseen, jonka mukaan osakekirjoissa on »mainittava» yhtiöjärjestyksen (tässä yhtiössä) sisältämistä tietyntyypillisistä 'rasittavista' määräyksistä, kuten osakesiirryntää rajoittavasta lunastus- tai suostumuslausekkeesta taikka mahdollisuudesta joutua suorittamaan »erityisiä maksuja yhtiölle». Nähdäkseni säännöksen ratio ulottuu myös panttioikeusmääräykseen,²³ koska sillä on tiettyä 'rasiteytäläisyyttä' mainitun »erityisen maksun» kanssa ja etenkin koska sillä on pitkälle sama ratio kuin sellaisella epäilemättä lainmukaisella suostumuslausekkeella, jossa suostumuksen antaminen »osakkeen hankkimiseen luovutustoimin» (3:4.1) on tehty riippuvaksi siitä, että tähänastisen omistajan mahdolliset yhtiövastike- tms. (konneksiteettivaatimuksen täyttävät) velat on ensin hoidettu.²⁴

Panttioikeusmääräyksen esiintuominen (paitsi yhtiöjärjestyksessä myös) osakekirjojen tekstissä olisi siten (paitsi OYL 3:5.3:n mielessä vält-

²³ Yhtiöjärjestyksen panttioikeusklausuulista on ts. oltava maininta osakekirjoissa (maininnan puuttumisen merkityksestä ks. av. 25), samalla kun itse ao. yhtiöjärjestyksen määräyksessä tulee todeta, että »tämä määräyksestä on mainittava osakekirjassa». (Siitä että OYL:n järjestelmässä riittää osakekirjalle tehtävä selvä viittauskin ao. yhtiöjärjestyksensä määräykseen, ilman että tämä tulisi VOYL:n edellyttämin tavoin laajasti lähes 'sanasta sanaan' kopioida osakekirjaan, ks. HE 1977: 27 s. 32; Ruotsissa riittää yksikin standardisana kuten »hembud» täyttämään po. informaatiovaatimuksen, ks. *Kedner—Roos* s. 65.)

Sanotunlainen osakekirjalla oleva maininta mahdollisesta panttioikeusvastuusta täyttää tehtävänsä, kun se antaa ostaja-, pantiksiottaja- tms. ehdokkaalle aiheen kääntyä yhtiön puoleen aktuaalisen rasisitustilanteen selville ottamiseksi. Ks. lähemmin jälj. s. 285 sekä s. 368 av. 54, josta ilmenee, ettei OYL 3:5.3:n lueteloa osakekirjalle tehtävistä merkinnöistä tarvitse pitää tyhjentyvänä.

²⁴ Esityksistä HE 1977: 27 s. 31 ja *Koski—Schultén* ss. 147—149 ei mielestäni ole luettavissa mitään kannanottoa eo. kysymykseen. Suostumuslausekkeen ratioon soveltuu kuitenkin hyvin se tavoite, että ostajaehdokas tms. ei pääse yhtiöön, ellei hän ole halukas järjestämään myyjän kanssa näitä osakekohtaisia ja yhtiöliittännäisiä laiminlyötyjä maksuasioita. Ostajallahan on tähän erinomaiset mahdollisuudet: hän asettaa kaupan tai (koko) kauppahinnan maksamisen ehdoksi, että myyjä hoitaa 'räsimmäksensä' ensin kuntoon, taikka sitten ostaja sopii siitä, että hän kauppahinnan lyhennyksenä vastaa noista maksuista. — Ks. *Olsson* s. 107, joka (VOYL:n kannalta) näyttää hyväksyvän juuri puoltamani kannan mukaisen ajatuksenkulun.

tämättömäksi katsottava) myös riittäväksi katsottava julkisuusakti,²⁵ jos pidetään silmällä vain sopimuskumppanituyppeja tertiuksia.²⁶ Sensijaan suhteessa osakkeenomistajan konkurssi- ja ulosmittausvelkoihin on lakitekstituen puuttuessa tuskin mahdollista hyväksyä eksekuutiokollisioissa pantti- ja etuoikeusvaikutusta pelkän yhtiöjärjestysmääräyksen ja siitä osakekirjoilla tehdyn maininnan (tai täydellisenkään sitaattimerkinnän) nojalla. Huomio on siksi kiinnitettävä edellä (s. 280) olevassa b-kohdassa mainittuun osakekirjahallintaan eli siis normaaliin osakepanttioikeudelliseen lisäaktiin (julkisuusvaikutuksineen).

III.3.3. Nähdäkseni ei olekaan mitään perustetta sille, miksi yhtiö ei voisi normaalin pantinhaltijan tapaan saada eksekuutiokollisioissakin etusijan osakkeen arvoon, jos yhtiöllä on kyseinen *osakekirja hallinnassaan* sekä sellainen tähän osakkeeseen kytkeytyvä maksamaton saatava, joka täyttää edellä selostetun konnekteettivaatimuksen (III.2.1). Tällainen osakekirjahallinta yhtiöllä voi olla (ja pitääkin olla: OYL 3:5.1) etenkin silloin, kun kyseessä on osakemerkintään perustuva uusi osake, jonka suhteen omistaja-merkitsijä ei vielä ole täyttänyt kaikkia em. maksuvelvollisuuksiaan (nimellisarvo ynnä mahdollinen ylikurssi ynnä mahdollinen rakennus- tms. rahasto-osuus ynnä mahdollinen viivästyskorko tms.). Silloinhan se seikka, että omistaja-merkitsijältä puuttuu osakekirjan hallinta ja ettei hän velkojan (yhtiön) myötävaikutuksesta edes voikaan päästä osakekirjan hallintaan, täyttää hyvin irtaimistopanttioikeudellisen panttihallintavaatimuksen kriteerit.²⁷

²⁵ Jos merkintä osakekirjalle on jäänyt tekemättä, vaikka sellainen OYL 3:5.3:n mukaan olisi pitänyt tehdä, ei tämä OYL:n järjestelmässä (toisin kuin VOYL:n alaisissa lunastuslausekkeissa) johda 'rasituslausekkeen' vaikutuksettomuuteen, vaan vain siihen, että (merkinnän poisjäämisestä vastaava) yhtiön hallitus on ehkä syntyvästä vahingosta korvausvelvollinen. Ks. ed. av. 22:ssa main. kirjallisuus.

²⁶ Ks. *Sandström* ss. 280—290 (kirjallisuusviittauksineen), josta ilmenee, että Ruotsin oikeuskirjallisuudessa ollaan valmiita antamaan luovutuksensaaja- tms. sopimuskumppanituyppeja tertiuksia sitovia (esineoikeudellisia) vaikutuksia sellaisillekin osakekirjaan kirjoitetuille ilmoituksille, jotka koskevat (osakkeen siirtymä)kelpoisuudesta tms. solmittua osakassopimusta. Tällöin tietysti on selvää, että huomattavasti painavammin perustein voidaan puoltaa relevanttia sellaisille osakekirjalle tehdyille merkinnöille, jotka perustuvat yhtiöjärjestyksessä olevaan 'rasituslausekkeeseen' (vaikkei a.o. lauseke olisikaan täsmälleen sellaista tyyppiä, jotka luetaan kyseisessä lainkohdassa eli meillä OYL 3:5.3:ssa).

²⁷ OYL 3:5.1:n kielto (»osakekirjaa ei saa antaa ennen kuin...») ei tietenkään estä yhtiötä heti laatimasta valmiiksi a.o. osakekirjoja, jotta hallintavaatimus to-

Muunlaisten edellä kuvattujen 'konneksiteettisaamistensa' kuin osake-merkintäsaamistensa kohdalla ei yhtiöllä (velkojalla) ole sanotunlaista itsestään syntyvää osakekirjan hallintaa. Erityisellä yhtiöjärjestysmääräyksellä on kylläkin luotavissa velvollisuus kyseisiä maksuja laiminlyöneelle osakkaalle luovuttaa osakekirja yhtiön hallintaan pantiksi,²⁸ mikäli osakas yhtiöltä maksukehoituksen saatuaan ei määrääjassa maksa, mutta tällöin yhtiö-velkojan kollisiosuoja jää riippumaan siitä, miten pian (jos ollenkaan) osakas täyttää tradeerausvelvollisuutensa.²⁹

Panttihallinnan turvaamiseksi yhtiölle alusta alkaen on kyllä ajateltavissa sellainenkin yhtiöjärjestysmääräyksen luotu (RS-järjestelmää kohdittain muistuttava) systeemi, jossa yhtiön osakekirjat ovat valmistumisestaan alkaen tietyn rahalaitoksen tms. puolueettoman toimeksisaajan hallinnassa, kaikkien oikeudenhaltijain lukuun: kulloinenkin omistaja, yhtiö yhtiöjärjestysperusteisine panttioikeuksineen ('konneksiteettisaatavien' osalta), osakkeenomistajan muut mahdolliset panttivelkojat jne.. Pantti- ym. velkojien keskinäiset etuoikeussijat ratkeaisivat normaalien esineoikeudellisten normien mukaan eli pääasiallisesti (EOA 3.2 §:n mu-

teutuisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja kiistattomasti (so. ilman että tarvitsisi ottaa kantaa siihen kysymykseen, voidaanko yhtiön katsoa jo ennen osakekirjalaadintaa olevan osakekirjahallintaa vastaavassa hallinnassa, kun kyseisten paperikappaleiden 'syntyminen' i. laadinta on täysin yhtiön vallassa, yhtiön myös saadessa automaattisesti ensimmäisenä hallintaansa nämä paperikappaleet).

²⁸ Lienee vaikeata esittää mitään reaalista perustetta, miksi tällaisen 'inter partes'-velvoitteen eli yhtiön ja (siihen vapaaehtoisesti osakkaaksi tulleen/tulevan) osakkeenomistajan välisen velvoitteen luominen ei voisi kuulua yhtiöjärjestykselliseen säännöstyskompetenssiin, etenkin kun sillä suojataan vain rajoitettuja eli konneksiteettivaatimuksen täyttäviä yhtiön saamia, saamia joiden yleisesti katsottaneen edustavan yhtiön täysin legitimejä ja osin fundamentaaliakin tarpeita. Siksi ei liene syytä suhtautua negatiivisesti näitä yhtiön intressejä turvaaviin yhtiöjärjestysperusteisiinkaan järjestelyihin, jotka myös suojaavat yhtiön velkojia ja osakasvelvollisuutensa lojaalisti täyttäviä osakkeenomistajia ja rasittavat vain sellaista osakkeenomistajaa, joka laiminlyö itse kannettavakseen ottamansa osakasvelvollisuudet.

²⁹ Jollei osakkeenomistaja (suorittaisi 'rästejään' tai) luovuttaisi vaadittua osakekirjahallintaa, on hänet siihen kantein velvoitettavissa (aivan kuin jos hän olisi kahdenvälisin sopimuksin sitoutunut osakepanttaukseen ja nytten aikoisikin jättää tradeerauksen suorittamatta). Jos po. tilanteessa osakekirja olisikin tertiuksen hallinnassa, esim. osakkeenomistajan jo pantattua sen ko. tertiukselle, jää yhtiölle vain toissijainen panttioikeus EOA 3.2 §:n mukaisin ko. tertiukselle osoitettu denuntiaatioin, jossa yhtiöjärjestysoitteen esittäminen korvaa lainkohdassa mainitun omistajasitoumuksen.

kaisen) denuntiaation ajankohdan nojalla, yhtiön ollessa tässä suhteessa yhtiöjärjestysperusteisesti ensimmäisellä sijalla.³⁰ — Esitetylle järjestelmälle, jossa panttiahallintavaatimus yhtiön eduksi olisi alusta alkaen täytetty, ei nähdäkseni löydy estettä OYL 3:7:stä³¹ tai muustakaan OYL:n (taikka UL:n/KS:n) säännöksestä,³² jota vastoin järjestelmän kompastuskivenä voi kyllä olla (paitsi sen kyseenalainen käytännön hyöty³³) sen outous totunnaisten yhtiöjärjestyksellisten ja eksekuutio-oikeudellisten ajatuksenkulkujen kannalta.³⁴

³⁰ Pelkkä yhtiöjärjestyksen lauseke ei tietenkään voi luoda yhtiölle etuoikeutta, saati parassijaista, mutta tähänhän päästään faktisesti vaivattomasti sen kautta, että yhtiö on 'etulyöntiasemassa' eli tilaisuudessa suorittamaan varhaisimman denuntiaation valitsemalleen toimeksisaajalle, luovuttaessaan tälle osakekirjat niiden tultua valmistetuiksi tai vaikkapa jo antaessaan (RS-systeemissä noudatetuin tavoin) toimeksisaajan tehtäväksi painattaa ja haltuunottaa yhtiön osakekirjat.

³¹ Yhtiöhän ei jää osakekirjattomaan tilaan, vaan osakekirjat ovat laadittuina olemassa ja niiden (tertius)hallinta tapahtuu myös osakkeenomistajan lukuun. Osakkeen normaali esineellistymä on siis olemassa, joten esim. osakkeen luovutus ja panttaus esineoikeudellisin vaikutuksin on selkeästi toteutettavissa EOA 3.2 §:n mukaisin (mm. RS-järjestelmästä tutuin) denuntiaation. Osakekirjattomuuden aiheuttamaa mm. vaihdannallista tietynasteista epävarmuustilaa (ks. siitä ed. 11 § II) ei siis ole, epävarmuustilaa jonka eliminointi (mm. myymisen ja panttauksen intressissä) on eräänä merkittävänä perusteena OYL 3:7.1:n kaltaisen säännöksen olemassaololle, ks. HE 1977: 27 s. 32, Koski—Schultén s. 155.

³² Ulosmittauksessa haltija-toimeksisaajalle annettaisiin UL 4:19:n mukainen 'poisantamiskielto' ja muutenkin tilanne olisi ulosmittauksessa ja konkursissa samankaltainen kuin se tilanne, joka syntyy kun osakekirja on rahalaitoksen tms. pantinsaajan tulevatkin saamiset kattavalla yleispanttauksella jo pantattu ja tradeerattu ko. luotonantajien hallintaan. Ja vastaava tilannehan syntyy myös silloin, jos esim. asunto-osakeyhtiön osakas osakekirjansa yhtiölle tradeeraten panttaa sen yhtiölleen yleispanttauslausekkein vakuudeksi kaikista nykyisistä ja ehkä tulevaisuudessa syntyvistä yhtiövastike- ym. konneksiteettiveloistaan. (Oman osakkeen pantiksiottokiellon kannalta ks. jälj. III.4.)

³³ Järjestelmään (pysyvine tertius-toimeksisaajineen) aiheuttaa kustannuksia ja tiettyä 'hallintobyrokratiaa', mistä johtuen sen käytännöllinen hyötyisyys (kannattavuus) edellyttäisi, että yhtiövastike- ym. laiminlyönnit olisivat jokseenkin yleisiä ja nousisivat ao. yhtiöiden talouden kannalta toimintahäiriöitä aiheuttaviin summiin. Nykyään ei näin liene, mutta kuten RS-järjestelmän syntyminen osoittaa, saatetaan konkreettisiin erikoislaatuksiinkin järjestelyihin päätyä, milloin tietty epäkohta saavuttaa laadultaan, laajuudeltaan ja frekvenssiltään tason, joka ylittää 'sietorajan'.

³⁴ Järjestelmän yhtiöjärjestyksellinen outous ylittää senkin »totunnaiset ajatusradat särkevän» ehdotuksen, josta on mainittu ed. av. 4. Kuitenkaan ei

III.3.4. Kolmantena ajateltavissa olevana keinona julkisuusvaikutuksen kohdalla on yllä viitattu mahdollisuuteen saada yhtiöltä (etukäteis)-tieto ehkä olemassaolevista tiettyä osaketta rasittavista yhtiön kyseisistä saatavista. Tällainen eräänlainen 'rasitustodistusjärjestelmään' on käytännössä jo olemassa asunto-osakeyhtiöiden antamien ns. isännöitsijäntodistusten muodossa, näiden todistusten sisältäessä tiedon mahdollisesta yhtiövastikevelasta ja mahdollisesti tehdystä huoneiston haltuunottopäätöksestä; huolellisen ostaja- ja luotonantajaehdokkaan voidaan yleensä edellyttää perehtyvän tähän tietolähteeseen ennen päätöksentekoaan.

Kaikkien edellä selostettujen konneksiteettivaatimuksen täyttävien yhtiösaamisten kohdalla ei kuitenkaan ole muodostunut juurisanotun yhtiövastikepraksiksen kaltaista informaatiokäytäntöä. Eikä edes näissä asunto-osakeliitännäisissä tilanteissa ole yhtiön haltuunotto-oikeudelle myönnettävän kollisioetusijan edellytyksenä se, että yhtiön taholta olisi tertiusta varten annettu vastikevelasta ja/tai haltuunottopäätöksestä (oikeata) tietoa, vaan (edellä 12 § IV.2 selostetuin tavoin) se, että haltuunottopäätöksellä on AsOYL 20 §:n mukainen aikaprioriteetti.³⁵

Kun otetaan huomioon nämä juuri sanotut seikat ynnä lisäksi se, että kuvatulnainen informaatiojärjestelmä nykyään toimii (jos ollenkaan) vain yksityisesti hoidettuna, yhtiökohtaisesti ehkä kovinkin kirjavasti vaihtelevana 'systeminä' ilman virkavastuuta ja sisällöllisesti ohjaavia virallismormeja, niin on päädyttävä epäämään sanotunlaiselta 'rasitustodistusajattelulta' nyt po. esineoikeudellinen relevanssi.³⁶ Näin lienee tehtävä periaatteellisen johdonmukaisuuden vuoksi sellaisessakin yksittäistapauksessa, että tietyn yhtiön yhtiöjärjestyksessä olisi yksityiskohtainen määräys yhtiön (hallituksen tai toimitusjohtajan) velvollisuudesta antaa pyydettäessä tertiuksellekin tieto osakekohtaisista ko. veloista.³⁷ Sanotunlai-

kyse viime kädessä ole sen erikoisemmasta asiasta kuin että yllä av. 32:ssa (i.f.) mainittu kiistattomasti mahdollinen osakkeen yleispanntaus tapahtuu yksittäisten (yhtiön ja kunkin osakkaan välisen) panttaussopimusten sijasta yhtiöjärjestyksen kaltaisella 'yleissopimuksella', johon kenenkään ei tarvitse vasten tahtoaan joutua osakkaaksi.

³⁵ Eri asia on yhtiön (ja sen puolesta toimineen orgaanienhenkilön) vahingonkorvausvastuu tertiusta kohtaan, mikäli informointivirhe aiheuttaa tälle varallisuusvahinkoa.

³⁶ Ks. vastaavasti, mitä jo edellä 7 §:ssä (ss. 164—167) on lausuttu osakeyhtiöiden itsensä hoitamasta kirjaamisesta esineoikeudelliselta kannalta.

³⁷ Nämä osakekohtaiset tiedot eivät sisälly siihen informaatioon, joka osak-

nen yhtiöjärjestysmääräys olisi sitäpaitsi yhtiöjärjestysmääräyksiin poistettavissa tertiustahon voimatta tätä etuusmenetystä estää.³⁸

III.3.5. Yhteenvetona julkisuusvaatimuksen osalta voidaan näin ollen esittää (konneksiteettivaatimuksen täytyttyessä) seuraavaa.

Pelkkä kyseisen panttioikeudellisen yhtiöjärjestysmääräyksen olemassaolo on riittämätön, sillä yhtiön on — välttyäkseen vahingonkorvausvelvollisuudelta luovutuksen- tai pantinsaajaa kohtaan — huolehdittava osakekirjojen varustamisesta maininnalla panttioikeusklausuulista (arg. 3:5.3). Näissä puitteissa siis panttivaikutus voidaan aikaansaada osakkeenomistaja-velallisen sopimuskumppaniin (ostaja tms., pantinsaaja) nähden, kuitenkin huomioon ottaen yhtiön eventuaalisen vahingonkorvausvelvollisuuden, mikäli yhtiöltä ei ole pyydettyessä saatu (oikeata ja riittävää) etukäteistietoa kyseisestä velkarasituksesta. — Sanotunlainen yhtiön kollisioetusiija osakkeenomistaja-velallisen sopimuskumppaniin nähden ei kuitenkaan ulotu velallisen konkurssi- ja ulosmittausvelkojiin asti, vaan panttioikeussuojalta on virallisessa eksekuutiomenettelyssä edellytettävä samanlaista ao. osakekirjaan kohdistuvaa velkojaetuista hallintatilaa kuin yleensäkin osakepanttioikeudessa.³⁹

keesta on lain mukaan (OYL 3:10) merkittävä näkyviin osakeluetteloon (saati osakasluetteloon), joten 3:12:n mukainen yleisöjulkisuus ei koske ko. seikkoja. Joskaan tertiuksella siten ei ex lege ole oikeutta velka- yms. informaation vaatimiseen, estettä ei ole sille, että yhtiöjärjestysmääräyksiin yhtiöjohto veloitetaan tietojen antamiseen tertiukselle.

³⁸ Osakeyhtiöoikeudessa on sääntönä, ettei tertiustaho — ei edes yhtiöjärjestyksessä nimeltä yksilöitynäkkään, saati nyt kyseessä olevana epämääräisenä kollektiivina — voi estää osakeyhtiöoikeudellisesti sellaista yhtiöjärjestyksen muutosta, jolla joku yhtiöjärjestyksessä hänelle tertiuksena myönnetty etuus lakkautetaan (vahingonkorvaus- tms. kysymykset ovat eri asia). Ks. esim. HE 1977:27 s. 70, Koski—Schultén ss. 433—434, SOU 1971:15 s. 239, Kedner—Roos s. 217 sekä vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta Bergendal ss. 263—269, Nial Bolagsstämmbeslut ss. 42—49 ja 73.

³⁹ Jos yhtiö ei konkurssin alkaessa (tai ulosmittauksen tapahtuessa) vielä ollut onnistunut saamaan osakekirjahallintaa niskoittalevalta osakkeenomistajalta siitä huolimatta, että yhtiö oli jo sitä ennen esittänyt yhtiöjärjestyksen nimenomaiseen lausekkeeseen perustuvan hallinnansaantivaatimuksen (ks. siitä ed. s. 283 av. 28:n kohdalla), voitaneen yleisiä osakepanttioikeudellisia sääntöjä soveltaa siltäkin osin kuin edellä 5 §:n IV-jaksossa on puollettu pantinsaajatahon suostumista, milloin tämä hallinnansaannin tultua oikeudenvastaisesti velallisen taholta evätyksi on ehtinyt ennen konkurssin alkua ryhtyä kannetoimiin hallinnansaantioikeutensa toteuttamiseksi.

III.4. OYL 7:1:n panttikieltosäännöksestä

III.4.1. Tähän asti on yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden sallittavuutta tarkasteltu kiinnittämättä huomiota OYL 7:1:ssä olevaan selväsanaiseen tuntuiseen kieltosäännökseen, jonka mukaan osakeyhtiö »ei saa... ottaa pantiksi *omia* osakkeitaan», uhalla että »kiellon vastainen sopimus on pätemätön».

Sanottua panttikieltosäännöstä tullaan perusteellisemmin käsittelemään jäljempänä kokonaisvaltaisemmassa ja siten 'oikeammassa' yhteydessään (14 § II). Nyt esillä olevan kysymyksen kannalta riittänevät seuraavat toteamukset sen seikan osoittamiseksi, että kieltosäännöksen ratio ei ilmeisestikään ulotu siihen erikoislaatuisen omiin osakkeisiin kohdistuvaan panttioikeuteen, mitä yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden hyväksyminen (edes yllä rajatuissa puitteissa) merkitsee.

III.4.2. Argumentiksi OYL 7:1:n kiellon syrjäyttämislle ei luonnollisestikaan riitä pelkästään senkaltainen grammatikalismi kuin viittaus »sopimukseen» (7:1.1: »Tämän kiellon vastainen sopimus on pätemätön».): Kielto tarkoittaisi vain sopimusperusteista osakepanttausta eikä siten ulottuisi luonteeltaan eritasoiseen eli yhtiöjärjestysperusteiseen 'pakko-panttiin'. Tällainen argumentaatio on riittämätön kiellon muutoin helppohkon kiertämisen estämiseksi, missä suhteessa on myös viitattava yhtiöjärjestyksen tietynasteiseen sopimukselliseen 'luonteeseen'⁴⁰ ja senmukaiseen sisällölliseen järjesteltävyyteen.

Olenaisesti vahvempi argumentti on sensijaan saatavissa yllä asetetusta konneksiteettivaatimuksesta, tarkasteltuna suhteessa 7:1:n ratioon. Konneksiteetista johtuen yhtiöjärjestysperusteinen panttioikeus omaan osakkeeseen voi tulla kyseeseen vain sellaisten perusteiltaan luonnollisten ja tavanomaisten, (voisi sanoa:) väkisinkin syntymään pääsevien yhtiösaamisten turvaamiseksi, joiden kohdalla ei voida (normaalin juridisen kielenkäytön puitteissa) puhua luoton- tai lainanannosta, ei ainakaan OYL 12:7:ssä epäilyttäväksi katsotun (raha)luototuksen merkityksessä;⁴¹ yhtä luonnotonta olisi (esim. maksamattoman yhtiövastikkeen kohdalla)

⁴⁰ Ks. mitä ed. s. 269 (av. 6 kohdalla) on lausuttu.

⁴¹ OYL 12:7:n osakslainakiellosta ks. HE 1977: 27 ss. 92—93 ja 122; Ruotsin SABL 12:7:n osalta ks. *Kedner—Roos* II ss. 269—282, *Rodhe* ss. 96—106 (ko. ruotsalainen säännös on laajempi ja monihaaraaisempi kuin OYL 12:7, mutta pääkohdat ratioineen ovat täysin vertailukelpoiset). Laajemmin 12:7:n osalta ks. jälj. 14 § II. 3.

puhua laittomasta osingon- tms. varojenjaosta. Edesauttaahan ko. panttioikeus nimenomaan päinvastaista asiointilaa, antaessaan yhtiölle tehostetut mahdollisuudet saada osakkeenomistajan varallisuuspiiristä maksu noista 'rästeistä', joten järjestely ei loukkaa (vaan päinvastoin edistää) yhtiön velkojien intressejä (yhtä lailla kuin AsOYL 16 §:n mukainen huoneiston haltuunottomahdollisuus vastikevelasta eräänlaisena latenttina käyttöoikeuspanttina).

Kun yhtiön velkojien suojaaminen on osakepääoman koskemattomuuden periaatetta osaltaan ilmentävän 7:1:n keskeisiä ellei keskeisin tavoite,⁴² niin ei sanottujen yhtiöjärjestysperusteisten panttivakuuksien hyväksyminen voi loukata 7:1:n ratiota sen 'enempää' kuin esim. lainkohdan itsensäkin *expressis verbis* (7:1.2) hyväksymä yhtiön saamisesta ulosmitatun oman osakkeen ostaminen eksekutiivisessa huutokaupassa yhtiölle itselleen. Molemmissa (sekä em. panttioikeudessa että huutokauppaostossa) turvataan tilanteen kulloinkin edellyttämin tavoin yhtiön saatavien reaalista toteutuvuutta, saatavien jotka kummassakin po. tilanteessa ovat jo erääntyneet ja jätetty maksamatta. »Osakkeenomistajain suojaksi yhtiötä vastaan kieltoa ei ole annettu.» (*Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 117).

⁴² Niinpä 'omaosakekieltoa' meillä laajimmin tutkinut *Cederberg* näkee kielion (VOYL 21.2 §) päärationa »den omständigheten, att regeln är nödvändig för att skydda aktiekapitalet. Om än icke formellt så reellt innebär bolags förvärv av egna aktier... en nedsättning av aktiekapitalet»; toiselle sijalle hän näyttää asettavan sen vaaran, että yhtiönjohto voisi muutoin spekuloida yhtiön osakkeilla (esim. tarkoituksin vaikuttaa kurssitasoon). Ks. JFT 1942 ss. 82—83.

OYL 7:1:n ratiota tarkastellaan laajemmin jäljempänä, 14 § II. Jo tällä kohdalla mainittakoon kuitenkin kolmantena ko. kiellon ration taustatekijänä osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaate eli (tässä:) osakkeenomistajien ei-yhdenvertaisen 'luototuskäsittelyn' estäminen. Sanotulla näkökohdalla ei kuitenkaan nyt ole painoa, koska se seikka, millä ('tasa- tai eriarvoisella') ponnella yhtiön johto perii yhtiön suoritteista maksamatta olevia yleensä kohtalaisen vähäisiä vastike- tms. hintavelkoja, on osakkeenomistajien välisenä yhdenvertaisuuskysymyksenä nähtävä olennaisesti muiden osakeyhtiöissännösten kuin 7:1:n soveltamisongelmana (ks. erityisesti OYL 8:14.1 ja sen johdosta esim. *Koski—Schultén* s. 344, *Kedner—Roos* s. 186). Yhtiöjärjestysperusteinen panttioikeus po. saamisen kohdalla onkin eriarvoisuussuhteessa yhtä vähän kyseenalainen kuin esim. AsOYL 16 §:n säännös, jonka sisältämä haltuunottomuotoinen vakuuskeino tuskin sekään on olemassaolollaan 'syypää' siihen, jos jossakin yhtiössä in casu todellakin pääsetään joku osakkeenomistaja velkaantumaan yhtiölle enemmän kuin toinen.

Näin ollen päädyn erityisittä epäilyksittä katsomaan, että OYL 7:1:n kielto­säännös ei muodosta oikeudellista estettä sellaisen yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden sallittavuudelle, jossa turvattava saaminen täyttää edellä asetetut konneksiteettivaatimukset.

IV. TÄYDENTÄVIÄ NÄKÖKOHTIA OIKEUSKÄYTÄNNÖN POHJALTA

IV.1. KKO 1970 II 33 ja huoneiston haltuunotto-oikeus

IV.1.1. Seuraavassa on tarkoitukseni esittää eräiden KKO:n prejudikaattien pohjalta täydentäviä näkökohtia lisävalaistuksen saamiseksi siihen, mitä edellä on lausuttu yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden sallittavuudesta. Yksikään tarkasteltavaksi tulevasta neljästä prejudikaatista ei kirjaimellisesti koske yhtiöjärjestysperusteista osakepanttioikeutta, mutta nähdäkseni kukin niistä valaisee osaltaan (joko AsOYL 16 §:ään kytkeytyvästi tai muulla tavoin) niitä keskeisiä periaatekysymyksiä, joiden kohdalla kyseinen erikoislaatuinen panttioikeus 'seisoo tai kaatuu'.

IV.1.2. Ensimmäisenä po. oikeustapauksista on syytä ottaa esiin KKO 1970 II 33.

KKO 1970 II 33 Kun kiinteistöosakeyhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan kaikessa, mistä yhtiöjärjestyksessä ei ollut erikseen mainittu, noudatettiin osakeyhtiöistä ja soveltuvin osin myöskin asunto-osakeyhtiöistä annettujen lakien säännöksiä, niin yhtiössä oli sovellettava myös AsOYL 16 §:ää, joten yhtiöllä oli oikeus päättää, että huoneisto oli luovutettava yhtiön hoidettavaksi yhtiövastikkeiden maksamatta jättämisen vuoksi. Päätös oli voimassa myös sen jälkeen, kun ko. osakkeiden omistaja oli asetettu konkurssiin.

Prejudikaatin nojalla on todettavissa, että *yleistyyppisenkin* osakeyhtiöryhmän ⁴³ piirissä on sallittua yhtiöjärjestyksen määräyksen perustaa

⁴³ Kyseessä on ns. kiinteistöosakeyhtiö — ei siis asunto-osakeyhtiö eikä edes kvasi-asunto-osakeyhtiö — joka kuuluu OYL:n alaiseen osakeyhtiöiden yleistyyppiin, olkoonkin että se on lähellä asunto-osakeyhtiötä monessa reaali-taloudellisessa suhteessa (oikeudellisinekin heijastusvaikutuksineen, ks. esim. KKO 1972 II 81). — Yllä mainituista osakeyhtiötyyppien käsitteistä ks. lähemmin ed. s. 2 (av. 2—3 kohdalla) ja ss. 59—60 (av. 31—34 kohdalla).

yhtiövastikevelan tyyppisen saatavan vakuudeksi senkaltainen osakkeen eräänlaisena käyttöpanttioikeutena kohdistuva vakuusoikeus,⁴⁴ jollainen asunto-osakeyhtiössä on ex lege voimassa (AsOYL 16 §).

Tämä havainto on erittäin merkittävä, kun otetaan huomioon, kuinka puutteellisesti sanotun osakekohtaisen pakotteen julkisuus toteutui po. tapauksessa. Yhtiöjärjestyksessähän (saati osakekirjoilla) ei ollut edes minimaalista suoraa mainintaa haltuunottomahdollisuuden olemassaolosta (ei edes AsOYL 16 §:n pykälänumeron mainitsemisen muodossa), saati erillistä haltuunottopykälää yksityiskohtaisine haltuunottooperusteiden ym. mainintoineen (vaikkapa sanatarkkana AsOYL 16 §:n kopiona). Puutteellisesta publisiteetista huolimatta haltuunotto-oikeus siis oli saatettavissa voimaan, vaikka koko haltuunotto-oikeuden olemassaolo po. tapauksessa oli yhtiöjärjestyksen epämääräisen lakiviittauksen takia tulkinnanvaraista (RO ja HO katsoivatkin AsOYL 16 §:n soveltamisen tässä mahdottomaksi) ja ehkä yllätys osakkeenomistajalle ja hänen muille velkojilleen. Jopa konkurssivelkojiakin vastaan haltuunotto-oikeus käyttöpanttifunktiointeen oli sanottujen 'puutteitten' estämättä saatettavissa voimaan (haltuunottopäätöksen aikaprioriteetin turvin⁴⁵).

IV.1.3. Kun haltuunotto-oikeuden kaltainen (käyttöpantti)oikeus voi olla voimassa prejudikaatin osoittaman sangen tulkinnallisen viitteellisen yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla ja minimaalisen julkisuuden (selville-saatavuuden) estämättä, niin tämän havainnon valossa hälvenevät nähdäkseni melkoisesti epäilykset sellaisen osakepanttisältöisen yhtiöjärjestysmääräyksen sallittavuudesta, joka täyttää edellä (alajakso III) asetetut jokseenkin tiukat julkisuus- ja konneksiteettivaatimukset. Seuraa-va ajatuskoe lienee tässä suhteessa selkiyttävä.

Oletettakoon, että kyseisen kiinteistöosakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä olisi ollut yllä selostetun epämääräisen viittauksen sijasta seuraavansisältöinen erillinen pykälä:⁴⁶

⁴⁴ Tästä käyttöpanttiluonnehinnasta ks. ed. 12 § IV.1.

⁴⁵ Sanotusta aikaprioriteettitekijästä ks. lähemmin ed. 12 § IV.2.

⁴⁶ Seuraavaan hahmotellusta yhtiöjärjestysmääräyksestä on syytä todeta, etten ole sen sommittelussa katsonut tässä tarpeelliseksi pyrkiä erityisen hiottuun ja 'lopulliseen' formulointiin kaikkine ehkä tarpeellisine detaljeineen. Olen rajoittanut vain niihin pääsuuntaviivoihin, jotka nyt ovat tarpeellisia ajatuksenkulun riittäväksi havainnollistamiseksi.

Lisäksi on syytä todeta, että seuraava 'koepykälä' on laadittu osakkeenomistajan oikeussuojaa ehkä ylikorostavaksikin, mm. vaatimalla yhtiökokouksen pää-

»Maksamatta jätetyistä yhtiövastikkeista ja niiden jälkikäteisestä perinnästä aiheutuvista kuluista yhtiöllä on panttioikeus asianomaiseen huoneistoon oikeuttaviin osakkeisiin, joiden omistajan on tällöin yhtiön niin vaatiessa luovutettava asianomainen osakekirja yhtiön panttihakintaan. Yhtiön on ensisijaisesti toteutettava panttioikeutensa sellaisella huoneiston haltuunotolla ja vuokraamisella, mistä säädetään asunto-osakeyhtiöistä 5.2.1926 annetun lain 16—20 ja 24 §:ssä, joita tällöin on kaikin soveltuvin osin noudatettava. Jos tällöin ilmenee, ettei huoneistoa voida saada paikkakunnalla käyvästä vuokramaksusta vuokratuksi, on yhtiökokous oikeutettu päättämään, että panttioikeus toteutetaan myymällä kyseiset osakkeet. Yhtiökokouksen tätä koskeva päätös on annettava omistajalle tiedoksi sanotun lain 17 §:n mukaisessa järjestyksessä. Ellei kolmenkymmenen päivän kuluessa tiedoksiannosta velkaa ole maksettu tai sanotun lain 18 §:n 1 momentissa mainittua oikeudenkäyntiä pantu vireille yhtiötä vastaan, myytäköön osake yhtiön parhaaksi katsomalla tavalla ja tarvitsematta noudattaa mitä kauppakaaren 10 luvun 2 §:ssä on säädetty.»

Verrattaessa keskenään prejudikaatissa 1970 II 33 vallinnutta epämääräistä ja tulkinnallista yhtiöjärjestystilannetta sekä juuri hahmoteltua 'koepykälää' on jälkimmäinen todettavissa olennaisesti selkeämmäksi ja informatiivisemmaksi, samalla kun saamista koskeva konneksiteettivaatimuskin täysimääräisesti toteutuu. Jos vielä lisäksi edellytetään em. koepykälän tekstin olevan (kokonaan tai tiivistettynä siltikin vielä riittävän informatiiviseksi) painettuna yhtiön osakekirjoihin, niin näiltä keskeisiltä osin koepykälä täyttää olennaisesti paremmin osakekohteiselle esinevuodelle (vaikkapa 'vain' käyttöpanttityypisellekin) asetettavat vaatimukset kuin se yhtiöjärjestyksellinen tila, jonka em. prejudikaatissa kuitenkin katsottiin olleen oikeudellisesti riittävä osakkeeseen kohdistettavan käyttöpanttityypisen oikeuden voimassaololle (ja voimaan saatettavuudelle omistajan konkurssivelkojiakin kohtaan).

Huomattakoon, että koepykälässä on varmemmaksi vakuudeksi sen hyväksyttävyyttä ajatellen muodostettu osakkeenomistajan 'puolustus-

töksiä jopa kahdessakin vaiheessa. Ks. näistä näkökohdista hiukan lähemmin heti jälj. av. 47:n kohdalla.

Lisäksi todettakoon, että vaikka 'koepykälä' onkin laadittu velallistahon suhteen sikäli persoonattomasti, että se koskee yhtä hyvin omistaja-velallistakin kuin tällaisen maksujaan laiminlyöneen omistajan seuraajaakin (esim. ostajaa), niin silti on selvyiden vuoksi syytä täydentää 'koepykälää' sen jälkeen liitettävällä esinevastuuta selkiyttävällä määräyksellä. Ks. ehdotusmalli jälj. av. 73:ssa.

asemat' sangen vahvoiksi ja kaikessa olennaisessa AsOYL 16—20 §§:ien mukaiset edut hänelle suoviksi (vastikevelan ei-vähäisyys, varotus, tiedoksiantomenettelyt ja tuomioistuinprosessimahdollisuudet ynnä lisäksi erityinen viimeinen lisäaika velan maksamiseen osakemyynnin estämiseksi). Näin ollen ei voida sanoa, että koepykälä saattaisi velallisen (osakkeenomistajan) oikeusturvan kyseenalaiseksi suhteessa siihen suojaimekanismiin, jonka lainsäätäjät on AsOYL 16—20 §:ssä rakentanut. Kun kiinteistöosakeyhtiö ei ole asunto-osakeyhtiö, niin ei sinänsä sitäpaitsi liene estettä jossain kohtuullisessa määrin kaventaa sanottua velallisen suojaimekanismia yhtiön hyväksi,⁴⁷ sillä kiinteistöyhtiössä ei voida asunto-osakeyhtiön tavoin väittää AsOYL 16—20 §:ien olevan sellaista pakottavaa (osakkeenomistajaa tietyllä vähimmäisstandardilla suojaavaa) oikeutta, mistä ei saisi poiketa yhtiöjärjestyksen nimenomaisinkaan määräyksiin.⁴⁸

⁴⁷ Kohtuussuystä ei voitane hyväksyä esim. sitä, että ei-vähäisyyden kriteeristä luovuttaisiin; myös lienee vaadittava riittävän selkeän ennakkovaroituksen antamista, samoin erityisen 'viimeisen maksumahdollisuuden' varaamista (jota paitsi huomattakoon, ettei yhtiöjärjestysmääräyksellä voida kaventaa pantinomis-tajalle jo yleisten panttinnormien nojalla kuuluvaa oikeutta lunastaa pantti vielä viime heikkelläkin ennen myyntirealisaatiota).

Sensijaan voitaneen luopua vaatimasta sitä, että on tehtävä kaksi erillistä yhtiökokouspäätöstä ennen panttimyynnin mahdollistumista: riittävä lienee yksi-kin päätös, jossa yhdistetään toisaalta haltuunottopäätös sekä toisaalta myynti-päätös toissijaisena vaihtoehtona (vuokrauksen mahdollisen epäonnistumisen varalta).

Yleisemmin on syytä kiinnittää huomiota osakkeenomistajan oikeussuojan tarpeen arvioinnin kannalta siihen, että tavanmukaisista (AsOYL 16 §:n luettele-mista) haltuunottooperusteista maksamaton vastikevelka on kiistattomin ja selkein, sillä sen toteamisessa ei tarvita sellaisia moraali- tms. harkinnallisia arvioita kuin muissa haltuunottooperusteissa. Näin ollen maksujaan laiminlyöneeksi väi-tetty osakkeenomistaja ei yleensä kiistäneekään tai ei ainakaan millään menes-tymisen mahdollisuudella voine kiistää maksu(je)n jääneen tapahtumatta. Kun ojentumisenkaan (eli puuttuvan rahamäärän maksamisen, vaikkapa lainaa jos-takin ottamalla) ei pitäisi olla hänelle kovin vaikeata, ei sinänsä järeän tuntui-nen 'panttiase' osakemyyntiuhkauksineen ole hänen kannaltaan kohtuuton pakote osakasvelvollisuutensa täyttämiseen.

⁴⁸ Voidaanko sitten asunto-osakeyhtiön osalta väittää perustellusti, että AsOYL 16—20 § ovat sanotuina tavoin kaikin osin pakottavaa oikeutta?

Mitä menettelyllisiin kysymyksiin tulee, näyttää prejudikaatti KKO 1974 II 20 viittaavan siihen, että yhtiöjärjestyksen määräyksiin ei voida kaventaa mi-tään sanotuissa lainkohdissa säädettyjä osakkeenomistajan kannalta edullisia sääntöjä: Päätettäessä AsTuotL:n alaisen asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajan huoneiston ottamisesta yhtiön hoitoon oli noudatettava AsOYL 16 §:ssä säädettyä

IV.1.4. Viimeksi lausuttu viittaus tietyn tasaisen oikeussuojamekanismin mahdollisesti ehdottomasta pakottavuudesta tuo esiin lähikysymyksen: Onko AsOYL 16.1 §:ssä mainittu velka (»eräytynyt vastike») ainoa lain sallima velkatyyppi, jonka kohdalla asunto-osakeyhtiössä voi haltuunotto-oikeus tulla kyseeseen? Vai onko AsOYL 16.1 § vailla sellaista pakottavuutta, niin että yhtiöjärjestysmääräyksen on mahdollista ulottaa haltuunotto-oikeus (käyttöpanttifunktion) muihinkin osakkeenomistajan mahdollisiin velkoihin yhtiölle? »Eräytynyt vastike» eli yhtiövastike on sentään vain eräs tyyppi niistä monenlaisista konneksiteettivaatimuksen täyttävistä asunto-osakkeen omistajan eventuaalisista veloista yhtiölle, joista edellä on mainittu (III.2).

Tässä kysymyksessä on *Caselius* puoltanut yhtiöjärjestyksellistä sopimusvapautta, sallien siis haltuunottooperusteiden luettelon laajentamisen ⁴⁹ ja katsoen siis AsOYL 16.1 §:n tältä osin dispositiiviseksi säännökseksi. ⁵⁰ *Mattson* kritikoi hänen kantaansa, vedoten KTM:n asunto-osakeyhtiöiden yhtiöjärjestysten vahvistamisessa omaksumaan erittäin tiukkaan linjaan ⁵¹ (muissa kuin ns. aravayhtiöissä, joissa KTM hyväksyi erään 16.1 §:ssä mainitsemattoman haltuunottooperusteen ⁵²). Oppikirjassa *Caselius—Hei-*

menettelyä — oikeustapauksessa oli varoitettu osakkeenomistajalle jäänyt antamatta — kun AsTuotL:ssa ei ollut tästä poikkeavia määräyksiä (jota vastoin siis KKO ei nyt lausunut olevan mahdollista, että ko. poikkeavia määräyksiä oli yhtiöjärjestyksessä, vrt. KKO:n käyttämää perustelutapaa ratkaisussa 1972 II 81).

Mitä sitten tulee aineellisiin kysymyksiin haltuunottooperusteiden piirin yhtiöjärjestysperusteisen laajentamismahdollisuuden kannalta, ks. heti seuraavaa alajaksoa (IV.1.4).

⁴⁹ *Caselius* DL 1939 s. 151: »Kun AOYL 16 § 1 mom:ssa ei ole määrätty, ettei yhtiöjärjestykseen saataisi sisällyttää muita kuin siinä lueteltuja tapauksia huoneiston hallintaan ottamiseksi, niin täytynee olettaa sopimusvapauden olevan voimassa. AOYL:n luonne ei sitä paitsi ole niin selvästi sosiaalinen kuin HVL:n. Tätä tulkintaa tukevat lainkohdan sanat »taikka jos osakkeenomistaja muuten jättää noudattamatta, mitä järjestyksen säilymiseksi talossa on tarpeellista», joka sanonta viittaa laajaan tulkintaan ja mahdollisuuteen vapaasti määritellä yhtiöjärjestyksessä, mitä asianomaiset pitävät tarpeellisenä järjestyksen säilymiseksi.»

⁵⁰ *Caselius* DL 1939 ss. 368—369: »AOYL 16 § 1 mom. luettelee viisi eri tapusta, jotka se mainitsee perusteena huoneiston hoitoonottamiselle. Säännöksen dispositiivisesta luonteesta johtuen voitaneen näitä lisätä yhtiösopimuksella. Osakkeenomistaja ei nimittäin ole samassa asemassa kuin vuokralainen, joka kaipaava lainsäätäjän suojaa vuokranantajaa vastaan.»

⁵¹ Ks. JFT 1965 ss. 368—369.

⁵² Kyseessä on ollut huoneiston tai sen osan luovuttaminen yhtiön luvatta muun kuin osakkeenomistajan (perheineen) itsensä asuttavaksi, ks. *Mattson*

konen—Huttunen I katsotaan 16.1 §:n luettelevan tyhjentävästi haltuunottotapaukset, ja lainkohtaa »on sen tähden tulkittava ankarasti»;⁵³ suoranaisesta kannanotosta yhtiöjärjestykselliseen säännöstyskompetenssiin ei siis kuitenkaan ole kyse.⁵⁴ Sensijaan se, joka *Palsalan* tavoin tulkitsee 16.1 §:n sanaa »vastike» siten, että yhtiövastikkeeseen lisäksi vastikkeena »lienee tässä yhteydessä käsiteltävä laillisesti määrättyjä muita korvauksia, kuten lämminvesimaksua»,⁵⁵ lienee ilman muuta valmis hyväksymään tämän selvennyksen kaikkia osapuolia palvelevan julkistamisen yhtiöjärjestysmääräyksessä.

Oman kantani mukaan⁵⁶ ei pitäisi olla reaalisia syitä torjua AsOYL 16.1 §:n »vastike»-sanan sellaista rationaalia tulkintaa jo *de lege lata*, että vastikkeeksi katsotaan myös sellaiset perusvastikkeeseen lisäksi määrättyvät asunto-osakeyhtiössä tyypilliset maksut, joista jo edellä konnekteettivaatimuksen yhteydessä (III.2) on ollut puhe. Ja näin ollen on mielestäni sitäkin vähemmän esteitä sille, että yhtiöjärjestyksessä nimenomaisesti luetellen (ja siis tilanteen kaikkien osapuolten hyödyksi jo etu-

JFT 1965 ss. 370—376, joka katsoo tällaisen haltuunottoerusteen (ja KTM:n siihen siis omaksuman hyväksyvän kannan) lainvastaiseksi. Oikeuskäytännöstä ks. KKO 1974 II 20 (ed. av. 48:ssa).

⁵³ Mt. ss. 180—181.

⁵⁴ Se seikka nimittäin, että tietty lainkohta katsotaan lainkohtana enumeratiivisesti tyhjentäväksi, ei vielä loogisella välttämättömyydellä merkitse kannanottoa siihen, etteikö lainkohta voisi olla dispositiivinen eli että yksityisautonomian käytöllä (esim. sopimuksin tms. järjestelyin kuten yhtiöjärjestysmääräyksen) voi olla mahdollista saattaa asianosaisten välillä voimaan sellainenkin peruste, jota lainkohdan luettelo ei mainitse ja jota ei tulkinnallisestikaan katsota voitavan lainkohdasta johtaa, vaan josta siis on erityisesti sovittava, mikäli halutaan asianosaisten kesken saattaa ko. lisäperuste voimaan.

Jää siis aina säännöskohtaisesti erikseen harkittavaksi kunkin enumeratiivisen luettelon kohdalla, onko säännös indispositiivinen (»muu sopimus olkoon mitätön») ja ehkä lisäksi myös suppeasti tulkittava vai sallii ko. säännöksen ratio laajentumia jompaan kumpaan tai molempiin näistä suunnista (sopimus/tulkinta). Vertailltakoon esim. keskenään HVL 31 §:n luetteloa vuokraoikeuden menettämisperusteista ja AsOYL 16 §:n vastaavaa luetteloa: sosiaaliset syyt (heikomman osapuolen erittäin tehokkaan suojaamisen pyrkimys HVL:ssa) johtaisivat ilmeisesti näiden luetteloiden kohdalla keskenään eri tuloksiin (HVL-luettelo on enumeratiivisesti tyhjentävä ja indispositiivinen), vaikkapa HVL 33 §:n kaltaista lainkohtaa ei olisikaan kirjoitettu näkyviin. (Huomattakoon, että AsOYL:ssa ei ole HVL 33 §:n tai MVL 4 §:n kaltaista huoneistonsaltijan suojauslainsäädännöstä, ks. ed. av. 50 i.f.).

⁵⁵ *Palsala* s. 172.

⁵⁶ Ks. jo alustavana kannanottona *Havansi* LM 1978 ss. 200—201.

käteen selkiyttäen ja julkistaen) mainitaan ne tällaiset maksut, joiden kohdalla haltuunottomahdollisuus tulee kyseeseen.⁵⁷

Tämä kanta ei nähdäkseni loukkaa sitä tiettyä suojattuisuuden vähimmäistasoa, jonka takaamiseen osakkeenomistajalle voidaan AsOYL 16—20 §:n kaltaisin säännöksiin katsoa pyrityn ja edelleenkin olevan aiheellista pyrkiä. Eihän osakkeenomistajaa voida po. yhtiöjärjestysmääräyksen johdosta 'häättää' muutaman lämminvesi- tai saunamaksun laiminlyömisestä, sillä 16.1 §:n vaatimus rikkeen ei-vähäisyydestä on tietenkin esteenä. Ja lisäksi todettakoon, että tässä puollettu 'ylimääräinen' yhtiöjärjestysperusteinen haltuunotto-oikeutus on oikeudellisesti ja näytöllisesti huomattavasti selkeämpi ja objektiivisempi sekä siten osakkeenomistajan oikeussuojan kannalta vaarattomampi kuin eräät 16.1 §:n mainitsemat sängen epämääräiset haltuunottoerusteet.⁵⁸

Puollettu positiivinen suhtautuminen asunto-osakeyhtiössäkin yhtiöjärjestykselliseen säännöstyskompetenssiin tavanomaisten vastike- ja palvelumaksujen kohdalla on, paitsi sellaisenaankin jo eräänlainen argumentatiivinen lisätekijä yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden sallittavuudelle myönteisen 'ilmaston' muodostumisessa, samalla myös aihe jatkokysymykselle: Entä tavanomaisten vastike- ja palvelumaksutyyppeiden

⁵⁷ Selkeyttämisen tarpeen toteaaakin KM 1959: 2 s. 17, jossa katsottiin tarpeelliseksi lisätä AsOYL 16.1 §:n alkuun »vastike»-sanana jälkeen viittaus muuhun siihen verrattavaan maksuun. Tätä perusteltiin sillä, että käytännössä oli ilmennyt epätietoisuutta maksulaiminlyöntien seuraamuksista, milloin kysymys oli sellaisista maksuista kuin rakennusrahasto-osuuden suoritus tai lisämaksu perusparannusten tms. rahoittamiseksi taikka sakkokorko yhtiövastikemaksun viivästymisen johdosta. Komitea näyttääkin perusteluista päätellen pyrkineen vain selvennykseen tilanteessa, jossa yhtiöjärjestyskin (eikä vain laki) on vaiennut; komitea ei ts. näytä mieltäneen ehdotustaan sellaiseksi, että sillä olisi muutettu jotakin siihen asti kokonaan kiellettyä sallituksi.

⁵⁸ Tällaisia tavallaan puolittaisia blanco-haltuunottoerusteita ovat »pahan tapainen elämä» ja etenkin jättäminen »muuten noudattamatta, mitä järjestyksen säilymiseksi talossa on tarpeellista»; ks myös *Caseliuksen* argumentointia ed. av. 49 i.f.. Viime kädessä joutuu tuomioistuimen in casu ratkaistavaksi, millaiset seikatot näissä tapauksissa ovat todellisia (kelvollisia) haltuunottoerusteita ja missä tapauksissa taas osakkeenomistajan vireille panema AsOYL 18 §:n mukainen kanne on hyväksyttävä. Huomattakoon, että tämä sama suojakeino on osakkeenomistajan käytettävissä toki silloinkin, jos yhtiöjärjestyksessä lukee eräänä haltuunottoerusteena »erääntyneen vastikkeen tai muun senkaltaisen maksun laiminlyönti» ja jos osakkeenomistaja katsoisi, että yhtiö tulkitsee »muuta senkaltaista maksua» liian laajasti.

yhtiösaamisten lisäksi senkaltaiset vähemmän jokapäiväiset ja enemmänkin kertainvestointiluonteiset erityissuoritukset kuin maksu yhtiön rakennusrahastoon tai lisävastikemaksu perusparannus- tms. tarkoitukseen (-rahastoon)? Ovatko ne yhtiöjärjestyksen määräyksiin saatettavissa haltuotto-oikeuden kaltaisen käyttöpanttityyppisen vakuuden piiriin taikka peräti osakemyyntirealisointiinkin oikeuttavan panttioikeuden piiriin? Näitä kysymyksiä on soveliainta käsitellä omana alajaksonaan, oman 'läh- tökohtaisen' prejudikaattinsa pohjalta.

IV.2. KKO 1970 II 30 ja kadusoimistyyppinen vakuus

IV.2.1. Edellä on kehitelty täydentäviä näkökohtia yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttioikeuden problematiikkaan oikeustapauksen KKO 1970 II 33 pohjalta. Lähes samanpäiväinen toinen prejudikaatti tarjoaa seuraavassa pohjaa eräille toisille täydentäville näkökohdille.

KKO 1970 II 30 Tämä oikeusjuttu on tavallaan jatkoprosessi edellä ss. 224—225 kuvatulle oikeustapaukselle KKO t. n:o 1141/16. 4. 1962. Viitataan tuohon selostukseen ja siinä käyttämiini henkilötunnuksiin (AsOY, G, P ja R): KKO katsoi G:n R:n veloista pantiksi P:lle antamien AsOY-osakkeiden siirtyneen panttihuutokaupassa pätevästi P:lle, minkä vuoksi AsOY velvoitettiin merkitsemään P osakeluetteloon niiden omistajaksi.

Nyt AsOY haastoi P:n osakkeiden uutena omistajana, vaatien P:tä maksamaan yhtiölle 37.000 nmk osakkeiden osuutena yhtiön rakennusrahastoon (perustaja-merkitsijä G oli maksanut yhtiölle osakkeista vain niiden osakepääomaosuuden 45.000 nmk). RO ja HO hyväksyivät kanteen. KKO (ään. 3—2): Koska AsOY:n osakepääoma ko. osakkeiden siirtyessä P:lle oli ollut täysin maksettuna ja koska osakkeenomistaja yhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan ei ollut ollut velvollinen maksamaan niistä yhtiölle osakepääoman lisäksi muita maksuja ja koskei P:n ostaessaan osakkeet tietoisena rakennusrahasto-osuuden maksamattomuudesta voitu katsoa saaneen epäoikeutettua etua tai tahallaan toimineen AsOY:n vahingoksi, niin yhtiön kanne hylättiin.

Vähemmistöön jääneistä toinen OikN oli alioikeuksien kannalla, toisen (OikN *Leivonen*) pysyttäessä HO:n tuomion lopputuloksen seuraavin osakepanttioikeudellisesti sangen kiintoisin perusteluin:

Perustaja G on ollut velvollinen suorittamaan yhtiölle, jonka oma pääoma on koostunut osakepääoman lisäksi rakennusrahastosta, merkitsemiensä osakkeiden nimellisarvon lisäksi

myös po. rakennusrahasto-osuuden. AsOY:llä puolestaan on ollut, vaikka rakennusrahastosta ei ole määrätty yhtiöjärjestyksessä eikä ko. osuuden suoritus ole osakkeiden omistusoikeuden saantiedellytys, oikeus pitää G:n osakkeita vastaavaa osakekirjaa hallussaan rakennusrahastosaamisensa vakuutena, oikeutuksin maksun tullessa laiminlyödyksi realisoida osakkeet maksun saamiseksi. Kun P sopiessaan G:n kanssa ko. osakepanttauksesta ja myöhemmin osakkeet panttihuutokaupassa ostaessaan on ollut tietoinen siitä, että osakekirja tuolloin oli AsOYL:n hallinnassa sekä ettei osakkeista ollut maksettu rakennusrahasto-osuutta ja ettei osakkeiden panttirealisaatiohinta ollut tullut osaksikaan AsOY:n hyväksi, niin näin ollen AsOY:llä, vaikka P ei ollut velvoittanut rakennusrahastosuoritukseen ja vaikka P oli nyt saanut omistusoikeuden osakkeisiin, on edelleen ollut oikeus pitää osakekirja hallussaan saatavansa vakuutena ja saada osakkeiden ostajaltakin osakkeiden arvosta suoritus rakennusrahasto-osuudesta.

Kyseinen saaminen oli siis sellainen perustamisvaiheisen osakeyhtiön oman pääoman keruuta tarkoittava osakemerkintäliitännäinen lisäpanos-suoritus, joka asunto-osakeyhtiöperustamisen käytännössä on ollut faktisesti osakepääoman kaltaista, usein (joskaan ei tässä) yhtiöjärjestyksellä sidotuksi rahastoksikin määrättyä peruspääomaa, mikä kuitenkin omista syistään (lähinnä verotussyistä) jätetään vaille juridista osakepääoman statusta.⁵⁹ Kun se ei liioin ole osakemerkintään liittyvää ylikurssiakaan, jää sitä koskeva merkitsijän (ja hänen mahdollisen seuraajansa eventuaalinen) maksuvelvollisuus sen saatavapiirin ulkopuolelle, jonka osalta laki säätää yhtiön eduksi ja saamisturvaksi osakkeen kadusoimisen mahdolliseksi. Rajoittuahan yhtiön kadusointioikeus, jota jo edellä (12 § III.2) on kuvattu eräänlaisena legaalisenä osakepanttioikeutena, vain osakkeen nimellismäärään ynnä (mahdolliseen) ylikurssiin.⁶⁰ Sama rajoitus koskee sitä paitsi myös 2:11.4:n mukaista luovutuksensaajan maksuvelvollisuutta.

IV.2.2. Ottaen huomioon *rakennusrahastomaksujen* erittäin merkittävän pääomafunktion kyseisten perustamisvaiheisten yhtiöiden rahoituksessa on ilmeinen epäkohta, mikäli niskoittelevaa osakkeenomistajaa (merkitsijää tai hänen seuraajaansa) vastaan ei yhtiön taholta voida kohdistaa kyseisiin osakkeisiin mitään kadusointityyppistä reaalivaluuttasäilytystä

⁵⁹ Tästä (rakennus)rahastokäytännöstä ks. esim. KM 1972 A 9 s. 6, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 181 ja 187, *Palsala* s. 23, HE 1977: 27 s. 130.

⁶⁰ OYL 2:12:n käyttämän ilmaisun »osakkeesta maksettava määrä» tästä tulkinnasta ks. HE 1977: 27 s. 27 ja eritt. s. 130, ja *Koski—Schultén* ss. 104 ja 118

pakotetta. Tässä suhteessa tarjoutuu yhtiöjärjestysperusteinen osakepanttioikeus apukeinoksi, jolla sanottu epäkohta voidaan jo de lege lata eliminoida. Kuten käsiteltävästä prejudikaatista (1970 II 30) ilmenee, olisikin KKO:n enemmistö (3 OikN) ollut valmis hyväksymään osakkeen myöhemmänkin omistajan (perustaja G:n seuraajan P) osalta sidottuisuuden rakennusrahastomaksuun, mikäli maksusta olisi ollut määräys yhtiöjärjestyksessä; neljäs oikeusneuvos (em. Leivonen) hyväksyi sidottuisuuden jopa yhtiöjärjestyksen vaikenemisesta huolimatta, myöntäen myös asunto-osakeyhtiölle ko. osakekirjan vakuussisältöisen hallussapito-oikeuden ynnä (tällaisen pidätysoikeuden lisäksi) myös oikeuden myyntirealisointiin (eli selvästikin panttioikeudeksi katsottavan kokonaisuuden).

Jotta yhtiöllä olisi (tulkinnallisista epävarmuustekijöistä riippumattomasti) osakekohtainen esinevakuus, on siis yhtiöjärjestykseen otettava rakennusrahastovelvoitetta koskeva lauseke, jolla yhtiölle myönnetään tällainen etuus. Nähdäkseni on sinänsä vapaasti valittavissa, muotoil-laanko lauseke kadusoimissisältöiseksi (joko suoraan pykäläviittauksin OYL:n kyseisiin kohtiin tai epäsuoremmin »omin sanoin»)⁶¹ vaiko panttioikeussisältöiseksi (joko avoimesti panttioikeusterminologiaa käyttäen tai epäsuoremmin kuvaamalla yhtiön oikeutta osakekirjan hallussapitoon ja myyntirealisaatioon), kunhan vain osakkeenomistajalle (merkitsijä tai hänen seuraajansa) taataan OYL 2:12:n mukainen menettelyllinen minimioikeussuoja tietynmuotoisine maksukehoituksineen ja vähintään kuukauden mittaisine viimeisine maksuaikoineen. Kyseisen yhtiöjärjestysmääräyksen muotoilu panttioikeussisältöiseksi on nähdäkseni suositeltavampaa kuin kadusointilinja, seuraavista syistä.

Panttioikeudellehan ovat nyt olemassa poikkeuksellisen edulliset ja selkeät edellytykset (verrattuina moniin muihin yhtiöjärjestysperusteisen panttioikeuden mahdollisiin tapauksiin), sillä julkisuusvaatimus toteutuu paitsi yhtiöjärjestysmääräyksen kautta myös ja etenkin osakekirjan negatiivisen hallinnan varoitusfunktion kautta, osakekirjan alun alkaenkin

⁶¹ Katson siis periaatteessa, ettei OYL:n kadusointisäännöstö (2:12 ym.) ole siinä mielessä indispositiivinen, etteikö yhtiöjärjestyksen määräyksiin voitaisi — menettelylliset osakkeenomistajan lakiperusteiset suojamuodot tietysti säilyttäen — lisätä jotakin niiden maksuvelvollisuuksien (osakepääoman nimellismäärä ynnä mahdollinen ylikurssi) tyyppiluettelo, minkä laki sisältää. Edellytyksenä on kuitenkin, että lisäys koskee sellaista maksuvelvollisuutta, jolla on hyväksyttävä konneksiteetti osakepääomasuoritukseen. Rakennusrahastomaksu on epäilemättä tällainen.

ollessa ja täyteen (osakepääoma- ynnä) rakennusrahastomaksuun saakka pysyessä yhtiön hallinnassa; tähän hallintaanhan liittyy myös täysi panttioikeudellinen kollisiosuoja.⁶²

Toinen panttioikeudellista lausekemuotoilua puoltava seikka on se, että asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä ei kadusointi 2:12.1:n mukaisena osakkeen annihiloivana toimenpiteenä ole mahdollinen, sillä huoneistotahan eivät voi — toisin kuin osakkeet osakepääoman vähimmäismäärän rajaansaakka⁶³ — kadota olemattomiin (lakata olemasta) samalla tavoin 'noin vain' eli yhtiön hallituksen verbaalitoiminnon ja vastaavanlaisen rekisteriviranomaisaktin normatiivisena tuloksena. Kadusointi tulisi tästä johtuen joka tapauksessa olemaan vain 2:12.2:n mukaista osakkeen omistajanvaihdoksen pakkojärjestämistä, minkä läheinen yhtäläisyys (osake)pantin realisaatioon on jo edellä todettu.⁶⁴

IV.2.3. Yllä rakennusrahastotyyppisen saamisen kohdalla esiin tulleet näkökohdat, jotka heijastavat lakiperusteisen kadusoimisen ja vastaavanlaisen yhtiöjärjestysperusteisen (kadusoimis- tai panttioikeusmallin mukaan muotoillun) osakevakuuden sekä yhtäläisyyksiä että yhtäläistä tarpeellisuutta, omaavat nähdäkseni laajempaakin kantavuutta. Nämä näkökohdat nimittäin tukevat nähdäkseni osaltaan sitä jo edellä (s. 276) varovaisesti puollettua näkemystä, että yhtiöjärjestysperusteinen osakepanttioikeus on sallittavissa myös kadusoimisen varsinaisten perustesaamisen eli osakemerkintään suoraan perustuvien maksuvelvollisuuksien (osakepääoman nimellismäärä ja mahdollinen ylikurssi) kohdalla.

Pidän siten mahdollisena, että osakeyhtiön — myös siis OYL:n alaiseen yleistyyppiin kuuluvan yhtiön (eikä vain asunto- tai kiinteistöosakeyhtiön) — yhtiöjärjestyksessä voidaan yhtiölle perustaa merkittyyn osakkeeseen kohdistuva panttioikeus *merkintäperusteisen saamisen* vakuudeksi. Viittaan julkisuusvaatimuksen ja osakekirjahallintaedellytyksen erinomaiseen toteutuvuuteen sekä konneksiteettivaatimuksen jopa optimaaliseen toteutumiseen, onhan osakepääoma niin yhtiön itsensä kuin sen velkojienkin kannalta lainsäätäjän rakentama juridinen kulmakivi.

⁶² Ks. tällaisesta osakekirjahallinnasta ed. alajakso III.3.3.

⁶³ Eri asia on, että nykyään näyttäisi olevan mahdollista perustaa asunto-osakeyhtiökin vähimmäis-enimmäispääoma-järjestelmän mukaisin osakepääomin, ks. (e contrario) AsOYL 2—3 § (L 742/78). Ks. kuitenkin *Sarin* s. 51 päinvastaista tulostoa tukevine argumentteineen.

⁶⁴ Ks. s. 256 (av. 28 kohdalla).

Sanotunlaisen yhtiöjärjestysmääräyksen tulee luonnollisesti sisältää useinmainitut OYL 2:12:n mukaiset osakkeenmerkitsijän suojaksi asetetut mekanismit, ennen kuin osakkeen panttimyynti saa tapahtua. Pantti-realisaation muotona tulee lisäksi asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöissä periaatteessa kyseeseen myös haltuunotto- tai käyttöpantti,⁶⁵ mutta käytännössä se lienee liian epäkäytännöllinen. Osakepääoma- tai rakennusrahastovelka lienee nimittäin useimmiten niin suuri summa (verratuna muutaman kuukauden tai yhden vuodenkin maksamattomiin yhtiövastikkeisiin), että sen pakkoperiminen huoneistosta saatavan vuokratulon ja yhtiövastikkeen periodisista erotuksista kestäisi kummankin osapuolen kannalta kohtuuttoman kauan.

Yhtiöjärjestysperusteinen panttioikeus voidaan nähdäkseni myös formuloida lakiperusteiseen kadusoimismahdollisuuteen siten kytkettynä, että yhtiö voi 2:12.1:n mukaisesti kadusoimisella uhattuaan ja menetetyksi julistamiseen oikeutetuksi sittemmin tultuaan valita osakkeen mitätöitymisen, 2:12.2:n mukaisen toiselle siirtämisen tai (osaketta menetetyksi julistamatta) panttina myymisen välillä. Viime mainitussa tapauksessa yhtiö siis ei julista osaketta menetetyksi, vaikka yhtiö jo tähän onkin 2:12.1:n mukaan oikeutettu,⁶⁶ vaan pitää kiinni ko. merkitsijästä, jolla siis tulee olemaan 2:13:n mukainen vuoden mittainen mahdollisuus täyttää maksuvelvollisuutensa, samalla kun yhtiö koko tämän ajan on jo oikeutettu osakkeen panttina myyntiin. Yhtiölle jää siis tällöin tietynasteinen jatkoaika ja valinnanvara ja sen kautta jossain määrin ehkä in casu edullisempi asema kuin pelkästään lakiperusteisessa kadusoinnissa.⁶⁷ Kun tämä edullisempi asema ei ole saatu ao. osakkeenmerkitsijän kustannuksella — saahan tämäkin maksulaiminlyönnistään huolimatta lisääaikaa — eikä

⁶⁵ Osakemerkintäperusteinen velka ja rakennusrahastovelka ovat siis eräitä sellaisia konneksiteettivaatimuksen täyttäviä muita velkoja (kuin »eräytynyt vastike»), joita edellä (alajakso IV.1.4) omaksutun kannan puitteissa voidaan luetella yhtiöjärjestyksessä AsOYL 16.1 §:n täydennykseksi huoneiston haltuunotto- ja käyttöpannteina.

Todettakoon, että KM 1959:2 s. 17 sisällyttääkin rakennusrahasto-osuuden esimerkkinä niihin »siihen (eli yhtiövastikkeeseen) verrattaviin maksuihin», jotka komitean AsOYL 16.1 §:ään ehdottaman selvennyksen (ks. ed. av. 57) mukaan suorastaan ex lege olisivat oikeuttaneet haltuunottoon.

⁶⁶ Kuten OYL 2:12.1:n sanat »hallitus voi» osoittavat, ei yhtiö suinkaan ole velvollinen viemään kadusoimintaa loppuun saakka, vaikka sanotun lainkohdan mukaiset menetetyksi julistamisen edellytykset olisivatkin täyttyneet.

⁶⁷ Ks. ed. s. 255 av. 27.

yhtiön velkojia vaarantaen, ei liene mitään syytä evätä tätä yhtiöjärjestysperusteista järjestelyä.

Puoltamaani ratkaisua vastaan voidaan ajatella tehtäväksi seuraava huomautus, koskien velkavastuun yhtiöjärjestyksellistä ulottamista siis myös osakkeenomistajan (merkitsijän) seuraajaankin: Oikeuskäytännösämme on eräs (oikeuskirjallisuudessaakin argumentaatiossa usein esiintyvä) KKO:n prejudikaatti, jonka mukaan yhtiöjärjestyksellinen säännöstykskompetenssi ei voi ulottua niin pitkälle, että osakkeenomistajan — sellainenhan osakkeenmerkitsijäkin jo on po. tilanteissa — osakeliitännäisenkään velka olisi inter vivos omistajanvaihdon yhteydessä siirtyvä ostajan tms. luovutuksensaajan kannettavaksi. Seuraavassa onkin syytä hiukan tarkastella kyseistä prejudikaattia ja sen merkitystä yhtiöjärjestysperusteiselle osakepanttioikeudelle.

IV.3. KKO 1936 I 63 ja 1977 II 32

IV.3.1. Yllä yksilöimättömin viittauksin mainittu prejudikaatti vie takaisin asunto-osakeyhtiön (ja vast. kiinteistöosakeyhtiön) piiriin, kysymykseen ostajan tms. luovutuksensaajan vastuusta saantomiehensä yhtiövastikevelasta, kysymykseen jota aikaisemmassa yhteydessä (12 § IV) on käsitelty 'vain' lakitekstiperusteisena eli yhtiöjärjestyksen vaietessa. Nyt sensijaan tulee esiin yhtiöjärjestyksen asiaa koskeva määräys ja sen sallittuus.

KKO 1936 I 63 AsOY:n osakkeenomistaja O1:n osakkeiden siirtymässä kaupalla O2:lle oli ko. huoneiston osalta jäänyt tietty määrä maksamatonta yhtiövastikevelkaa. Yhtiö vaati nyt velkomuskantein O2:n velvoittamista maksamaan sanotun vastikevelan; yhtiö vetosi yhtiöjärjestyksensä määräykseen, jonka mukaan osakkeen siirtyessä toiselle tälle siirtyy myös vastuu edellisen omistajan vastikevelasta yhtiölle. RO ja HO hyväksyivät velkomuskanteen. **KKO:** Koska sanotunlainen yhtiöjärjestyksen määräys, mikäli sillä oli tarkoitettu »säättää osakkeen ostajalle velvollisuus vastata edellisen omistajan vastikevelasta, ei ollut laillisesti velvoittava», kanne hylättiin. Äänestys 3—2, vähemmistön ollessa samalla periaatekanalla kuin RO ja HO.

IV.3.2. Tätä prejudikaattia on lähemmin tarkastellut ⁶⁸ Olsson, joka

⁶⁸ Ilman lähempää tarkastelua ovat tätä oikeustapausta sivunneet esim.

kritisoi sitä väitöskirjassaan, mikä ei ole hämmästyttävää ottaen huomioon sen, että hän on samassa yhteydessä esittänyt sangen huomionarvoisia perusteita jopa sillekin, että ostajan tms. luovutuksensaajan voitaisiin katsoa yhtiöjärjestyksen vaietetakin olevan edeltäjänsä vastikeveloista tämän kanssa yhteisvastuussa.⁶⁹ Siteeraan hänen kritiikkiään KKO 1936 I 63:n johdosta.

»Denna dom tyder på att man i HD vinnlagt sig om att skydda förvärvaren mot obehagliga överraskningar i form av bolagsordningsklausuler. Det förefaller mig dock som om detta skulle innebära ett något överdrivet nit. Det är icke någon svårighet för förvärvaren att få kännedom om bolagsordningens bestämmelser, och man kan med skäl påstå, att den som köper bostadsaktier utan att skaffa sig kunskap om bolagsordningen, handlar vårdslöst och borde stå risken härför. Då bolagsordningen i princip bör kunna upptaga bestämmelser, som icke uttryckligen äro förbjudna eller strida mot god sed, kan jag icke finna sagda dom riktig. En aktieförvärvare är ju icke en utomstående; om så vore fallet, kunde bolagsordningen självfallet icke förplikta honom.»⁷⁰

Kuten jo aikaisemmista yhteyksistä lieene ilmennyt, ovat Olssonin esittämät näkökohdat sellaisia, joihin voin yhtyä. Kun lisäksi otetaan huomioon, että yhtiöjärjestyksen ko. määräyksen varoittama ostajaehdokas — ja normaalihuolellinen ostajaehdokas sitäpaitsi muutenkin — ymmärtää hankkia yhtiön taholta (normaalisti ns. isännöitsijäntodistuksen kautta) tiedon mahdollisen vastikevelan olemassaolosta, siten välttymällä yllätyksiltä, niin olen taipuvainen katsomaan KKO:n (niukan enemmistön) kannan vähintäänkin kyseenalaiseksi. Muistettakoon nimittäin myös, että tässä prejudikaatissa — täysin varsinaisista perusteluista (»ei ollut laillisesti velvoittava») — hylätty yhtiöjärjestyslauseke on kuitenkin rationaalisesti olennaisesti rinnastettavissa lain (OYL 3:4.1) hyväksymään ns. suostumuslausekkeeseen, milloin tällaisessa suostumuksen antaminen on tehty riippuvaksi vastikevelkojen suorittamisen järjestämisestä.⁷¹

Caselius DL 1939 s. 369, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 177 av. 2, *Norrmén* s. 71, *Palsala* s. 147 ja *Tulokas* DL 1977 B s. 22.

⁶⁹ Ks. *Olsson* ss. 108—111. Todettakoon, että hänen johtamansa AsOYL-tarkistuskomitea ehdotti lakia täydennettäväksi AsOYL 20 §:ään otettavalla uudella 2 momentilla, jossa luovutuksensaajalle olisi ex lege asetettu (solidaarinen) vastikevelkavastuu luovuttajan kanssa, ks. KM 1959:2 s. 18.

⁷⁰ M.t.s. 109.

⁷¹ Ks. mitä suostumuslausekkeesta on po. suhteessa lausuttu jo ed. s. 281 (av. 24 kohdalla).

Painavia perusteita on siis esitettävissä sen tueksi, että yhtiöjärjestyksellinen säännöstyskompetenssi ulottuu sellaiseen vastikevastuulausekkeeseen, jollainen ratkaisussa 1936 I 63 on torjuttu. Ja kun tämä vastikevastuulauseke olisi merkinnyt luovutuksensaajan joutumista laajimpaan mahdolliseen eli normaaliin henkilökohtaiseen, hänen koko ulosmittauskelpoisen omaisuutensa käsittävään velkavastuuseen, niin astetta selvempää on tällöin luonnollisesti se, että lievempi yhtiöjärjestysperusteinen velkavastuu eli vastuun rajoittaminen vain kyseiseen osakkeeseen (esinevastuuna) on sitäkin vähemmässä määrin hylättävää. Tässä panttioikeudellisessa esityksessäni onkin koko ajan kyse vain osakkeeseen kohdistuvasta (rajoittuvasta) esinevastuusta ja sen suhteesta yhtiöjärjestykselliseen säännöstyskompetenssiin.⁷²

Näin ollen prejudikaattia KKO 1936 I 63, henkilökohtaista rajoitukse-
tonta velkavastuuta koskeneena, ei voi käyttää ainakaan suoranaisena argumenttina *vain osakkeeseen rajoitettavan* esinevastuun epäämiseen, jota vastoin siis kylläkin päinvastaiseen suuntaan on loogista katsoa, että tässä esinevastuun osalta puoltamani kanta voi saada lisätukea siitä monipuolisesta kritiikistä, jota kyseiseen prejudikaattiin voidaan kohdistaa (jo de lege lata). KKO 1936 I 63 ei ts. ole argumentatiivisena esteenä sellaisen yhtiöjärjestysmääräyksen hyväksyttävyydelle, jossa osakkeen uuden omistajan vastikevelkavastuu on rajattu ko. osakkeeseen, formuloina joko pelkin haltuunotto-oikeutuksin (viittauksin AsOYL 16—20 ja 24 §:iin) tai lisäksi expressis verbis panttioikeudellisinkin ilmaisin.⁷³

⁷² Nimenomainen lakitekstin (AsOYL:n, esim. sen 20 §:n) muutos lienee tarpeen, mikäli halutaan muuttaa yleiseen tietouteen ilmeisen vankasti juurtunut käsitys siitä, että luovutuksensaajalla ei ole henkilökohtaista laista johdettavissa olevaa velkavastuuta (edes tietämistään) luovuttajan vastikeveloista; nimenomaisen lainmuutoksen tarpeellisuuden tältä kannalta totesivat jo Olsson s. 111 ja Heikonen LM 1950 s. 218.

Juuri lausuttu koskee siis tilannetta, jossa ostaja lain ja yhtiöjärjestyksen vaikenemisesta huolimatta (siis ehkä täysin yllättäen) joutuisi koko omaisuudellaan henkilökohtaiseen velkavastuuseen edeltäjänsä vastikevelosta. Se vastuu, jonka puolesta yllä olen argumentoinut, ei siis olisi henkilökohtaista vaan vain ko. osakkeisiin rajoittuvaa esinevastuuta, ja lisäksi se vaatisi tuekseen yhtiöjärjestyksen nimenomaisen määräyksen ynnä edellä (ss. 281—282) mainitun osakkekirjalle tehtävän informatiivisen merkinnän, mitkä selkat takaisivat riittävän julkisuuden ko. rasitukselle niin että se ei voisi tulla yllätyksenä normaalihuo-
lelliselle ostajalle.

⁷³ Eri formulointimahdollisuuksien suhteen viittaan ed. s. 291 (av. 46 jäljessä) olevaan preliminääristi hahmoteltuun 'koepykälään', jota nyt voitaisiin käyttää

IV.3.3. Ne näkökohdat, jotka juuri ovat tulleet esille KKO 1936 I 63:n kohdalla, antavat aiheen myös palata alumpana (s. 272) jo selostettuun prejudikaattiin KKO 1977 II 32, koskien puhelinosakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä olevaa määräystä, jonka mukaan osakastilaajan siirrettyä osakkeensa toiselle oli siirronsaaaja velvollinen maksamaan yhtiölle kaikki siirtäjän suorittamatta olevat maksut ennenkuin siirronsaaajan puhelin liitettiin puhelinverkkoon.

Sanotussa ratkaisussa (1977 II 32) on ymmärtääkseni oltu kaikissa instansseissa yksimielisiä siitä, että kuvatonlainen puhelinvelkavastuuta koskeva yhtiöjärjestysmääräys sitoo vapaaehtoisen luovutuksen tms. kautta uudeksi omistajaksi tullutta henkilöä.⁷⁴ Alioikeushan lausui, ettei puhelinyhtiöllä (B) osakkeenomistajan »A:n jouduttua konkurssiin» ollut lailista oikeutta nojautua ko. yhtiöjärjestysmääräykseen; lausumasta voidaan e contrario lukea, että pakkotäytäntöönpanon ulkopuolella puhelinyhtiö olisi voinut nojautua määräykseen. HO, jonka tuomion KKO(n enemmistö) jätti pysyväksi, korosti puolestaan sitä, että yhtiöjärjestyksen määräyksen noudattaminen synnyttäisi yhtiölle »konkurssipesän muihin velkoihin nähden lakiin perustumattoman etuoikeuden maksun saantiin, mikä loukkaisi konkurssivelkojen tasaveroisuuden periaatetta». Tämä korostus oikeuttanee päättelemään, että pakkotäytäntön ulkopuolisessa konfliktissa eli yhtiön ja ostajan tms. luovutuksensaajan välisessä erimielisyydessä ei pitäisi olla estettä katsoa yhtiöjärjestysmääräys sitovaksi. Tämänhän KKO:n vähemmistö lausuihin suoraan julki.

(uuden omistajan esinevastuun julkilausumiseksi) hyväksi siten, että ko. yhtiöjärjestysmääräyksen lopussa olisi esim. seuraavankaltainen kappaleensa: »Edellä sanottu yhtiön oikeus osakkeisiin (vaihtoehtoja: panttioikeus osakkeisiin/oikeus osakkeisiin sekä huoneiston haltuunottoon) on voimassa osakkeiden omistajan vaihtumisen estämättä. — Tämä pykälä on merkittävä osakekirjoihin.»

Mikäli katsotaan, että s. 291 olevassa (kiinteistöosakeyhtiötä ensisijaisesti silmällä pitäen laaditussa) 'koepykälässä' sen loppuosassa oleva osakemyyntirealisaationkin (eikä vain haltuunoton) salliva määräys ylittää vastikevelan kyseessä ollen asunto-osakeyhtiössä yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin rajat, niin silloin on luonnollisesti rajoituttava lausekkeen formuloinnissa pelkkään haltuunotto-oikeuteen (minkä ilmaisemisessa kylläkin voidaan käyttää panttioikeusterminologiaa) ynnä osakekirjan hallintaan saantioikeuteen (jolloin osakekirjahallinta rajoittuisi pidätysoikeustyyppiseksi, mutta olisi silti tärkeä periaatteessa silmällä pitäen mahdollista kollisiota konkurssi- tai ulosmittausvelkoja vastaan).

⁷⁴ Näin ilmeisesti myös *Tulokas* DL 1977 B s. 21.

Nämä havainnot prejudikaatista 1977 II 32 tukevat osaltaan sitä kantaa, jota juuri on puollettu — ratkaisua 1936 I 63 kritikoitaessa — asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen vastikevelkakysymyksessä.

Joskin tarkasteltu puhelinosaakelauseke samoin kuin po. asunto-osake-lauseke siten voivat olla tehokkaita osakkeenomistaja-velallisen sopimus-kumppani-seuraajaan nähden, niin oma kysymyksensä on niiden relevanssi velkojainkilpailussa osakkeenomistajan pakkotäytäntövelkojain kanssa. Edellä (s. 273) olen jo yhtynyt KKO:n enemmistön kantaan ratkaisussa 1977 II 32 siinä, ettei siten muotoiltu yhtiöjärjestysmääräys (eräänlaisena omasta leveroimissuorituksesta pidättymisoikeutena) voi luoda lakiin perustumatonta osakkeen arvoon epäsuorastikaan kohdistuvaa uutta etuoikeuslajia konkurssissa.⁷⁵ Yhtiöjärjestysmääräyksen tulisi-kin olla muotoiltu osaketta koskevaksi panttioikeussisältöiseksi lausek-keeksi, jotta etuoikeus konkurssissa voisi tulla kysymykseen, ja tällöinkin on lisäksi muistettava se jo yllä (s. 282) asetettu vaatimus, jonka mukaan osakekirjan hallinnan saanti (tai asunto-osakeyhtiössä vaihtoehtoisesti haltuunottopäätöksen tekeminen) ennen pakkotäytäntön alkua on tar-peen.

⁷⁵ Ks. myös *Tauvo* LML-koulutus 18 s. 118.

14 §

LAKIPERUSTEISET OSAKEPANTTIKIELLOT
JA -RAJOITUKSET

I. JOHDANNOKSI

I.1. Lakiperusteisen osakepanttikiellon käsitteestä

I.1.1. Teoksen esillä olevaa (III) pääjaksoa ja sen dispositiota edellä 9 §:ssä (s. 196) hahmoteltaessa todettiin, että osakepanttioikeuden synnyn spesiaalityytilanteita koskevassa pääjaksossa on välittömään lakiperusteisuuteen kiinnitettävä huomiota lakiperusteisten eli laillisten osakepanttioikeuksien tarkastelun (ed. 12 §) lisäksi myös päinvastaisessa suunnassa kuin osakepanttioikeuden synnyttäjänä. On ts. otettava esiin myös mahdolliset lakiperusteiset osakepanttikiellot.

Lakiperusteisella osakepanttikiellolla tarkoitan sellaista suoraan kirjoitetusta laista löytyvää normia (ja sillä luotua kiellettyisyyttä), josta säännöksestä on välittömästi luettavissa (ehkä suorastaan *expressis verbis*) osakkeen panttauksen olevan tietyn erityisperusteen olemassaollessa kielletty. Totaalisen osakepanttikiellon lisäksi on tähän asiansidontaan asianmukaista sijoittaa myös sellaiset lähitaustat, joissa osakkeeseen liittyvä (heti selostettavien tavoin spesiaalinen) kiellonnormi sisältää pikemminkin rajoituksen kuin (täys)kiellon osakkeen panttaukselle.

I.1.2. Mainitun erityisperusteen tulee jollakin yhteisöllisellä tavalla liittyä itse osakkeeseen, osakkeen ja pantinantajan tai/ja pantinsaaajan väliseen erityissuhteeseen tms. erityisyyteen, jotta kyseessä olisi juuri osakepanttikielto. Tarkoituksena ei siten ole tässä ottaa huomioon sellaisia panttauksen kieltäviä lainsäädäntöjä, jotka tosin koskevat myös osakkeen panttikieltoa, mutta jotka ovat luonteeltaan yleisiä panttikiel-

toja ja vain tästä johtuen kieltävät osakkeen(kin) panttauksen, ilman että kiello johtuisi mitenkään osakkeesta tms. yhtiöllisestä seikasta.

Tällaisia yleisluontoisia (osakkeenkin) panttauskieltoja on jo si-
vuttu aikaisemmassa yhteydessä, teoksen 4 §:n jaksossa II. Otet-
takoon sieltä esimerkeiksi tähän vaikkapa valuuttalainsäädännöstä
johtuva laajahko pantin antamisen kiellettyisyys, mikäli luotonan-
taja on ulkomailla asuva; toisena esimerkkinä olkoon AL 57.1 §:stä
luettavissa oleva kiello koskien aviopuolisoiden välistä panttausta.¹
Myös voidaan mainita OYL 12:7.1:ssä oleva yhtiöön itseensä koh-
distuva spesiaalinen vakuudenantokiello, joka estää yhtiötä anta-
masta takausta tai (osake- tai mitä tahansa muutakaan) panttia
lähitahojen puolesta.

I.2. Seuraavan esityksen jäsentely

I.2.1. Lakiperusteisten osakepanttikieltojen tarkastelun aloitan näistä
kiellonormeista merkittävimpanä pidettävästä, nimittäin OYL 7:1:n sään-
nöksestä, joka kieltää yhtiöltä omien osakkeiden pantiksi ottamisen (jakso
II). Sen jälkeen tarkastelen toista periaatteellisesti huomionarvoista kiel-
tosäädännöstä, jollainen näyttäisi olevan luettavissa AsOYL 6.1 §:stä kos-
kien tiettyyn huoneistoon oikeuttavien osakkeiden muodostamaa koko-
naisuutta.

Luvun viimeisessä (IV) jaksossa tulee esiin kirjavahko joukko erillis-
tapauksia, joissa kysymys lakiperusteisen osakepanttikiellon tai ainakin
-rajoituksen olemassaolosta ja sisällöstä ansaitsee huomiota erityisesti jul-
kisintressiä sivuavana.

I.2.2. Ennen siirtymistä osakepanttikiellon teeman varsinaiseen käsit-
telyyn lienee paikallaan muistuttaa vielä kertaalleen siitä, että lakimme
ei sisällä mitään kielloa tai muutakaan estettä sille, että osake ilman osa-
kekirjaa pantataan (ks. 11 §: osakekirjattoman osakkeen panttaus).²

¹ Ks. valuuttalakiesimerkistä lähemmin ed. s. 91 (av. 48:n kohdalla) ja AL
57 §:n osalta ed. s. 87 (av. 31:n kohdalla).

² Osakekirjattoman osakkeen panttaukselle ei ole kielloa edes sellaisen omis-
tajan osalta, joka osakkeen merkitsijänä ei vielä ole maksanut osakkeesta yhtiölle
maksettavaa määrää (arg. OYL 2:11.4, ks. ed. 4 § II.1). Sensijaan laki kyllä kieltää
osakeyhtiötä itseään panttaamasta tällaiseen merkitsijään kohdistuvaa po. mer-
kintäperusteista saamisoikeuttaan, 2:11.3 (ks. tästä kiellosta esim. Koski—
Schultén s. 112, Kedner—Roos s. 46).

II. OMIEŃ OSAKKEIDEN PANTIISIOTTAMISEN KIELTO

II.1. Johdannoksi kieltonormiin ja sen taustaan

II.1.1. Ilmeisen yleismaailmallinen osakeyhtiöoikeudellinen kielto-säännösilmiö on normi, joka kieltää osakeyhtiötä vastikkeellisesti hankkimasta omia osakkeitaan. Meidän lainsäädännössämme on tämän kielon ilmauksena ollut VOYL 21.2 §, jonka seuraajana nyttemmin on (edeltäjänsä pääsäännöille rakentuva, mutta yksityiskohtaisempana täydellisempi) OYL 7:1.

Edellä on jo jossain määrin sivuttu niitä motiiveja, jotka ovat omien osakkeiden vastikkeellisen hankkimisen eli *omaosakehankinnan* kiellettyisyyden taustana.³ Keskeisin ratio on huoli (yhtiön velkojia suojaavan) *osakepääoman koskemattomuuden* periaatteen koskemattomuudesta, sillä omien osakkeiden ostaminen yhtiön toimesta sen omilta osakkailta on vaikutuksiltaan pääomapanoksen palauttamisen kaltaista *eräänlaista osakepääoman alentamista*, kuitenkin ilman niitä lain asettamia tiukkoja aineellisia edellytyksiä ja menettelyllisiä takeita, jotka rajaavat 'virallisen' eli lainmukaisen (osakepääoman) alentamisen sallittuisuuden.⁴

Muina merkittävänä perusteluina hankkimiskielölle voidaan esittää toisaalta se epäterveen spekulatiion mahdollisuus, mikä yhtiöllä olisi, jos se omia osakkeitaan hankkimalla voisi pyrkiä vaikuttamaan osakkeitten

³ Ks. ed. ss. 287—289 (13 § III.4).

⁴ Kieltonormin juuri mainitusta ratiosta ja heti seuraavassa korpustekstissä mainittavista muista perusteista samoin kuin kielto-säännöksen tulkintakysymyksistä ks. yleisviittauksena VOYL 21.2 §:n osalta LgB 1890: ABL ss. 37—38, *Chydenius* ss. 94—95, *Cederberg JFT* 1942 ss. 78—115, *Taxell Styrelse* ss. 333—350, *Pehkonen SLYJ* 1948 ss. 270—272, *Olsson* ss. 150 ja 207—209, *Raninen* ss. 237—239, *Caselius—Heikonen—Huttunen I* ss. 117—121, *Koski Vaihtovelkakirjat* ss. 68—72 ja *Koski* ss. 141—145 sekä vastaavasti OYL 7:1:n osalta HE 1977:27 ss. 48—49, LaVM 1978:4 ss. 4—5, *Koski* ss. 145—150 ja *Koski—Schultén* ss. 261—268.

OYL 7:1:n yhteydessä ks. myös muiden pohjoismaiden uusien osakeyhtiölakien vastaavien säännösten osalta esim. SOU 1971:15 ss. 201—202, *Rodhe* ss. 91—92 ja 94, *Kedner—Roos* ss. 161—164, *Lind* ss. 158—159, *Skäre* ss. 97—99, *Hørlyck* ss. 64—65, *Gomard* ss. 59—60 ja (Tanskan nykytilannettakin edelleen valaisevasti) *Gomard Aktieselskabsret* ss. 167—172, sekä (Islannin uuden lain osalta) *Sigurjónsson SvJT* 1979 s. 70. Ks. myös SOU 1978:66 s. 181, jossa ehdotetaan suunniteltuun andelsbolag-yhtiölakiin 'kopiota' SABL 7:1:stä (»Andelsbolag får ej ... såsom pant mottaga egen andel.»). Ruotsin vanhempia osakeyhtiölakeja (1895, 1910 ja 1944) koskeva kiintoisa esitys on *Danielsson* ss. 249—254.

kurssitasoon, sekä toisaalta se vaara osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatteen toteutuvuudelle, jos yhtiö ostaisi (ehkä hyvästäkin hinnasta) jonkun tai joidenkin osakkaiden osakkeita mutta epäisi tämän edun muilta. Lisäksi estyy yrittäjärisikin ja yhtiön johtovallan epäsuotavaksi katsottava siirtyminen pois osakkeenomistajilta, yhtiölle itselleen. (Sitä vastoin ei kiellon takana ole mitään sellaista suoranaista julkisintressiä kuin esim. UlkKiintL:n osakehankintakielloissa.).

Omia osakkeita koskevassa vanhemmassa kieltonormissa eli VOYL 21.2 §:ssä ei ole lausuttu mitään kiellon mahdollisesta ulottumisesta *tytär-yhtiöön*, so. tytär-yhtiön oikeuteen hankkia emoyhtiönsä osakkeita, minkä vuoksi on saatettu katsoa, että »21 §:n 2 mom:ssa annettua kieltoa, joka sisältää suppeasti tulkittavan rajoituksen, ei voida ilman muuta soveltaa tytär-yhtiöön, eikä sanottua kieltoa voitane yleensäköän laventaa. ... oltakoon kysymyksestä de lege ferenda mitä mieltä hyvänsä.»⁵ Toinen (mielstäni oikeampi) mielipide kuitenkin piti mahdollisena kiellon ulottamista tytär-yhtiöönkin »på grund av allmänna rättsgrundsatser», jos esillä olisi »ett uppenbart kringgående av ifrågavarande lagförbud».⁶ Uudessa osakeyhtiölaissa kysymys onkin ratkaistu jälkimmäisen vaihtoehdon mukaisesti, OYL 7:1.1:n nimenomaisin sanoin »omia osakkeita eikä emoyhtiönsä osakkeita».⁷

II.1.2. Yleisen kieltoäännöksen (OYL 7:1) ohella on eräitä erityistyyppisiä osakeyhtiöitä koskevissa omissa laeissaan sama omaosakehankinnan kiello niinikään julkilausuttuna: LiikePL 30 § ja KiinLPL 28 §.⁸

⁵ Caselius—Heikonen—Huttunen I ss. 120—121. Ks. myös Huttunen s. 167.

⁶ Cederberg JFT 1942 s. 113. Hänen kantansa näyttää hyväksyvän Taxell Styrelse s. 333 av. 1, *sama* JFT 1959 s. 282 ja *sama* Aktierätt s. 51. Ks. myös Koski ss. 144—145 (ei kannanottoa).

Ks. lisäksi Cederbergin (ibid.) mainitsema samaistuserusteinen oikeustapausryhmä KKO 1929 II 638—640.

⁷ Ks. lähemmin Koski ss. 145—148, Koski—Schultén ss. 261—265.

⁸ Lainkohtien lyhyen ja ainoan lauseen mukaan pankki »ei saa itselleen hankkia omia osakkeitaan eikä ottaa niitä pantiksi.» Ks. lähemmin Erma ss. 262—264.

Säästö- ja osuuspankeissa ei kysymystä omista osakkeista luonnollisestikaan esiinny, mutta merkille pantavaa on, että pankkilainsäädännön vuoden 1978 ositaisuudistuksessa (L:t 678—685/31.8.1978) luodut säästöpankin lisärahastosijoitukset (SäästöPL 61 §) ja osuuspankin lisärahastosijoitukset (OsuusPL 51 a §) on säädetty panttikieltoon ko. pankkien luotonannon vakuuksina, ks. SäästöPL 61.5 § ja OsuusPL 51 a.6 § sekä KM 1976:66 s. 34.

Nämä säännökset ovat sikäli 'turhia', että kielto olisi ilman niitäkin voimassa, suoraan (ennen VOYL 21.2 §:n ja nyttemmin) OYL 7:1:n kautta.⁹

Juuri sanotusta syystä on selvää, että kieltonormi on 7:1:n mukaisesti voimassa niissäkin osakeyhtiön erityistyypeissä (esim. asunto-osakeyhtiöissä, AsOYL 2 §), joiden erityislakitekstissä ei ole asiasta omaa (esim. LiikePL 30 §:n kaltaista) mainintaansa.

II.1.3. Jotta edellä mainituista syistä pääsääntöisesti hylättävä omien osakkeiden vastikkeellinen hankkiminen¹⁰ ei olisi kierrettävissä, on aiheelliseksi katsottu kieltää myös näiden osakkeiden *pantiksi ottaminen* (eli *omaosakepantti*). Muutoinhan kiertäminen olisi mahdollista, joko tahallisen eli 'panttauksen' alkuperäisenäkin dissimuloituna tarkoitukseksi taikka tahattomana, yhtiön (luotonantajan) ehkä joutuessa aikanaan osakkaan (luotonsaajan) maksuvaikeuksien takia ostamaan ko. osakkeet panttirealisaatiossa itselleen.¹¹

Panttauskielto on ilmaistu OYL 7:1.1:ssä lyhyesti, eräänlaisena hankkimiskiellon kylkiäisenä, ilman sellaisia täydentäviä määräyksiä, joita kyseisen pykälän 2 momentissa on omaksi hankkimisen osalta. Panttauksen osalta lakiteksti-informaatio rajoittuu siihen, että panttauskiellon »vastainen sopimus on pätemätön» ja että kielto koskee myös emoyhtiön

⁹ Arg. LiikePL 3 §, KiinLPL 3 §. Nyttemmin, osakeyhtiölain 'vaihtumisen' (VOYL—OYL) jälkeen, on sanottujen yleisviittaussäännösten kautta selvää, että OYL 7:1:n 2 momentissa olevat poikkeukset koskevat myös ko. pankkeja, jolle niiden erityislainsäädännöstä muuta johdu. Siten esim. 7:1.2:n säännös ulosmittattujen omien osakkeiden huutokauppahankinnasta on voimassa myös po. pankki-osakeyhtiöiden hyväksi.

¹⁰ Vastikkeeton (kuten testamentti- tai lahja-) saanto omiin osakkeisiin on siis sallittu, sillä eihän yhtiön varallisuudesta tällöin palaudu mitään kauppahinnan tms. vastikkeen muodossa osakkeenomistajalle.

Vastikkeellinenkin hankkiminen on 7:1.2:n luettelemissa poikkeustapauksissa sallittu. Näistä poikkeuksista on osakepantin kannalta kiintoisa yhtiön oikeus ostaa huutokaupassa itselleen yhtiön saatavasta ulosmitattu oma osake, siis yhtiön saavuttaman ns. ulosmittauspanttioikeuden rasittama osake tilanteessa, jossa osakkeenomistaja on ollut yhtiöltä luottoa saaneena velallisenä.

¹¹ Onhan tunnettua, että ulkopuolisten ostohalukkaiden löytäminen osakeerälle (muussa kuin pörssiyhtiössä taikka asunto-osakeyhtiössä) sellaista pakkomyyntiänsäkin on vaikeaa (ks. ed. 2 § II.3, eritt. ss. 66—68, av. 59—63 kohdalla), minkä vuoksi velkoja (kuten pantinhaltija) usein joutuu huutamaan sen itselleen (ks. esim. KKO 1968 II 66), seikka jonka lainsäätäjän on OYL 7:1.2:ssa ottanut huomioon (ks. av. 10).

osakkeita, joita siis tytäryhtiö ei saa ottaa pantiksi.^{12, 13} Lakitekstin vähäsanaisuus antaa seuraavassa aiheen ottaa lähemmin tarkasteltavaksi eräitä po. panttauskieltoon liittyviä periaatteellisesti tai/ja tulkinallisesti huomionarvoisia kysymyksiä.¹⁴

II.2. Vallitseva näkemys ja kriittisiä huomautuksia

II.2.1. OYL 7:1.1:n kategorisen tuntuinen lausuma »Tämän kiellon vastainen sopimus on pätemätön» ei ole läheskään ongelmaton pantiksi-otettujen omien osakkeiden kohdalla, sillä kielto­säännös on selvästikin ensisijaisesti kirjoitettu pitämällä silmällä kiellon (epäilemättä tärkeämpää) toista osa-aluetta, omien osakkeiden hankkimista.

OYL 7:1:n kielto­säännös ei kylläkään ole niin problemaattinen kuin edeltäjänsä VOYL 21.2 §, sillä jälkimmäinen sisälsi vain kielto-lauseen (»Älköön myöskään osakeyhtiö ostako tahi pantiksi ottako

¹² Vielä niukkasanaisempia ovat pankkiosakeyhtiölakien vastaavat pantti-kiellot, ks. ed. 8.

Pankkien (myös säästö- ja osuuspankkien) osalta todettakoon, että ne pankkilakien rajoitussäännökset, jotka rajoittavat pankkien oikeutta hankkia ja omistaa tietynlaisten (muiden) osakeyhtiöiden osakkeita (ks. esim. LiikePL 22—28 § ja *Erma* ss. 206—250), eivät merkitse pankille kieltoa ottaa sellaisia osakkeita pantiksi, kuten ilmenee (esim.) LiikePL 29 §:stä, joka sallii pankin ko. pykälien estämättä hankkia »väliaikaisesti omistukseensa maksamatta jääneen saamisensa panttina tai vakuutena ollutta omaisuutta».

¹³ Joskaan tytäryhtiö ei saa ottaa pantiksi emoyhtiönsä osakkeita, niin selvää tietysti on, ettei kielto ole voimassa käänteiseen suuntaan, ts. emoyhtiö saa luonnollisestikin ottaa pantiksi tytäryhtiönsä (muiden osakkaiden omistamia) osakkeita. Emoyhtiöhän on oikeutettu hankkimaan vastikkeellisesti(kin) omakseen kaikkikin tytäryhtiön osakkeet, ollen siihen joskus jopa velvollinen (14:8.1, ks. myös 13:3.2).

Eri asia on, että emoyhtiön suorittama tytäryhtiön osakkeiden pantiksiotto ei saa olla 12:7:ssä olevan osittaisen lainakiellon ja siihen liittyvän »hyväksyttävä vakuus» -vaatimuksen rikkomista. Ks. tähän liittyvistä seikoista esim. *Kedner—Roos* II ss. 271—274.

¹⁴ OYL 7:1:n kieltonormin panttauksellista osaa koskevaa kirjallisuutta ei vielä ole (*Koski—Schultén* ss. 261—265 keskittyy ko. lainkohdan hankkimiskielto-osaan). VOYL 21.2 §:n kannalta on jonkin verran kirjoitettu panttauksestaakin, ks. *Chydenius* s. 95, *Cederberg JFT* 1942 ss. 84, 102—103 ja 108—109, *Taxell Styrelse* ss. 348—349, *Pehkonen SLYJ* 1948 ss. 270—272, *Raninen* s. 239, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 119.

omia osakkeitansa.») ilman mitään viittaustakaan sopimuksen kohdalosta. VOYL 21.2 §:n tulkinnassa on siten ollut mahdollista eräänä vaihtoehtona ajatella, että kyseessä olisi vain järjestysluontoinen määräys vailla sopimukseen itseensä suoranaisesti kohdistuvaa sanktiointia (ja enintään osakeyhtiöoikeudellisin vahingonkorvauksureaamuksin, VOYL 41 ja 46 §). Vallitseva kanta kylläkin on katsonut VOYL 21.2 §:n merkitsevän panttauksen pätemättömyyttä, joskaan yksimielisyyteen ei näy päästyn kysymyksessä »nulliteetti vaiko vain moitteenvaraisesti pätemätön?» eikä liioin siinä kysymyksessä, merkitsikö (osake)panttauksen pätemättömyys myös itse velaksiannon tms. luottojärjestelyn purkautumista vai jäikö velkasuhde entisellään voimaan.¹⁵ — VOYL 21.2 §:n soveltamisesta oikeuskäytännössä mainittakoon seuraavat ratkaisut:

KKO 1928 II 175 Pankkiosakeyhtiö P oli kommissiosopimuksen nojalla ostanut O:n lukuun omia osakkeitaan, joiden kauppahinnan maksamista varten P myönsi O:lle velkakirjalainan; osapuolten välillä syntyi erimielisyyttä siitä, oliko ko. osakkeet sovittu jääväksi P:n haltuun vakuudeksi sanotusta luotosta; O katsoi näin olevan, pitäen sopimusta OYL 21.2 §:n johdosta lainvastaisena, niin ettei se olisi velvoittanut häntä maksamaan luotosta sovittua korkoa. RO = HO = KKO: Kanne maksetun koron palauttamisesta hylättiin, koskei pankin (P) ollut näytetty syyllistyneen lainvastaiseen menettelyyn ja koska O, »även om pantsättning av de inköpta aktierna till säkerhet för återbetalningen av lånet skulle hava ägt rum, därigenom icke frikallats från ansvarigheten för lånet och skyldigheten att för detsamma under lånetiden erlagga av honom utfäst ränta».

KKO 1932 II 149 O oli antanut omistamiaaan Oy Y:n osakkeita tälle yhtiölle pantiksi yhtiön hänelle myöntämän luoton vakuudeksi. O:n jouduttua konkurssiin vaati hänen konkurssipesänsä osakkeiden palauttamista. RO = HO = KKO: Koska osakeyhtiö OYL 21.2 §:n johdosta »ei ollut oikeutettu ottamaan pantiksi omia osakkeitaan ja kerrottu panttaus niin ollen oli mitätön», kanne hyväksyttiin.

II.2.2. Senkaltainen kategorinen ratkaisumalli, jota OYL 7:1.1 ensi lukemalta näyttää tarjoavan niin omaosakehankinnassa kuin -pantissa-

¹⁵ Näistä VOYL 21.2 §:ään pohjautuvista erilaisista kannanotoista ks. lähemmin *Chydenius* s. 95, *Cederberg JFT* 1942 ss. 106—109, *Taxell Styrelse* ss. 345—346 ja 349, *Pehkonen SLYJ* 1948 ss. 270—271, *Olsson* s. 208, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 119. Sanottujen mielipiteiden voidaan katsoa kysymyksessä »nulliteetti/moitteenvaraisuus» painottuvan jälkimmäisen vaihtoehdon suuntaan, kun taas siinä em. kysymyksessä, joka koskee panttauksen pätemättömyyden seurannaisvaikutusta velkasuhteeseen, mielipiteet ovat voimakkaammin jakautuneet.

kin, ei johda *panttauksen* osalta sellaiseen hyväksyttävänä pidettävään tulokseen kuin *hankinnassa*. (Tämä ei hämmästyttä, koska säännös on laadittu voittopuolisesti omaosakehankintaa silmällä pitäen.) Sopimuksen pätemättömyys johtaa nimittäin kohtuullisen tasapainoiseen tulokseen vain hankinnassa, koska tällöin kumpikin osapuoli joutuu palauttamaan vastapuolelle kaiken tältä saamansa: ostaja eli yhtiö joutuu luopumaan osakkeiden omistuksesta ja osakekirjoista, kun taas myyjä tämän restitutiion vastapainoksi joutuu palauttamaan koko kauppahinnan. Yhtiön sopimuspuoli ei siten pääse ilman muuta hyötymään sopimuksen pätemättömyydestä, mikä onkin oikein, koska juuri hän on kaikkein vähiten se osapuoli, jota lainsäätäjä on po. kieltonormilla tahonut suojata¹⁶ (ja jonka oikeus kiellonvastaiseksi tietämänsä kaupan mitätöintiin voitaisiin siksi suorastaan asettaa kyseenalaiseksi).

Samanlaiseen tasapainoon ei päästä omaosakepantin vastaavanlaisessa pätemättömäksi selittämisessä. Joutuisihan pantinsaaja eli yhtiö palauttamaan pantin (osakekirjan) eli luopumaan antamansa luoton vakuudesta, kun taas osakkeenomistaja eli panttaaja ei joudu panttauksen mitätöitymisen kautta palauttamaan mitään (ellei katsota ko. luoton nyt ennenaikaisesti erääntyneen, mihin palaan kohta), vaan olisi pelkästään edunsaaja. Tämä olisi nurinkurista, muistaen sen että hän kaikkein vähiten on tarkoitettu panttauskiellolla suojattavaksi.¹⁷ Hän siis kuitenkin hyötyisi, kun taas kiellolla suojeltavaan henkilöpiiriin kuuluva taho eli osakeyhtiö vakuuden menettäneenä kärsisi, samalla kun tällainen negatiivinen vaikutus ulottuisi ko. kiellon *ensisijaiseenkin* 'suojeluobjek-

¹⁶ Ks. mitä juuri ed. alajaksossa II.1.1 on kieltonormin ratiosta lausuttu ja jonka nojalla voidaan todeta, että ensisijaisesti pyritään suojaamaan yhtiön velkojien (yleisen velkojatahon) intressejä, toissijaisesti yhtiön omia intressejä ja sen kautta myös yhtiön tulevien osakkeenomistajien etua, minkä lisäksi suojaa saa myös yhtiön muiden nykyisten osakkeenomistajien (kuin sopimuskumppani-osakkeenomistajan) yhdenvertaisuusintressi. Suojeltavien tahojen henkilöpiiriin ulkopuolelle jää siis kokonaan yhtiön sopimuskumppaniksi ryhtyvä osakkeenomistaja (esim. myyjä tai pantiksipaniija), niin myös hänen velkojansa. Ks. myös heti jälj. av. 17.

¹⁷ Ks. ed. av. 16, jossa lausuttua tehostettakoon siteeraamalla osuvaa lausumaa *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 117:

»Kysymyksessä olevan kiellon ratio on muistettava tulkittaessa OYL 21 §:n 2 mom.:a. Osakkeenomistajain suojaksi yhtiötä vastaan kieltä ei ole annettu.»

Ks. myös *Nial* TfR 1936 s. 69 av. 2: »förbudets syfte att skydda bolaget (eller rättare sagt dess borgenärer)».

tiin' eli *yhtiön yleiseen velkojatahoon*, jonka kannalta on sitä haitallisempaa mitä epävarmemmiksi yhtiölle kuuluvat saamiset käyvät.

II.2.3. Olisiko sitten katsottava, juuri selostetun epätydyttävän tuloksen välttämiseksi, että omaosakepanttauksen pätemättömyyden aktualisoituessa myös vastaava luotto olisi (ehkä sovituista maksuajasta riippumatta) heti palautettava? Ja olisiko tällöin yhtiön velvollisuus palauttaa panttiosakekirja(t) ehkä jotenkin riippuvainen siitä, että vastapuoli todella palauttaa (eli maksaa) oman osuutensa?

Näitä kysymyksiä on hyödyllistä tarkastella ensin sen tilanteen kannalta, jossa käsillä on omien osakkeiden vastikkeellinen hankkiminen ja sen purkautuminen pätemättömyyden aktualisoiduttua. Tällöinhän on (juuri edellä todetuina tavoin) myyjän tms. luovuttajan »palautettava saamansa vastike ja muutoinkin tehty oikeustoimi peräytyy kokonaisuudessaan».¹⁸ Vastike on tällöin luonnollisesti palautettava heti, myyjän (osakkeenomistajan) olematta siis oikeutettu viivyttämään palautussuoritustaan muulla syyllä tai sen kauemmin kuin että yhtiö samanaikaisesti palauttaa hänelle osakekirjan.

Tämä vastakkaisten (lainvastaisten) suoritusten samanaikaisen palauttamisen velvollisuus siihen liittyvine pidättymisoikeuksineen¹⁹ on voimassa myös yhtiön hyväksi: Ellei myyjä ole halukas tai kykenevä kauppahinnan täyteen samanaikaiseen palautukseen, saa yhtiö pitää osakekirjan hallinnassaan. Päinvastainen ratkaisu, so. yhtiön yksipuolinen palautusvelvollisuus myyjä-osakkaan ollessa maksuhaluton tai maksukyvytön, olisi 7:1:n ration kannalta absurdi, kääntäessään tämän kieltosäännöksen tavoitteleman 'suojeluobjektijärjestyksen'²⁰ pääläelleen ja kenties in casu sinetöidessään (osakkeessa olleen ehkä riittävänkin vakuuden eliminoimalla) juuri sen tuloksen, mitä kiellolla pyritään estämään (so. rahamäärän vastikkeettomaksi jäävä siirtyminen yhtiöltä takaisin osakkaalle).

¹⁸ Koski—Schultén s. 261, OYL 7:1:n asettaman pätemättömyyssanktion tulkintana omaosakehankinnan osalta. Samantapaisesti VOYL:n kannalta Chydenius s. 95, Cederberg JFT 1942 ss. 106—107 ja Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 119.

¹⁹ Ks. näistä palautuskysymyksistä eritt. Nial TFR 1936 ss. 16—26. Vastakkaisten samanaikaisten suoritusten (häiriöiden) problematiikasta yleisemmin ks. esim. Hakulinen Velvoiteoikeus ss. 154—160, Taxell Avtal ss. 237—240 sekä pidättysoikeussäännösten ja sen lähikäsitteiden teorian kannalta Hannikainen ss. 322—327.

²⁰ Ks. mitä juuri edellä av. 16—17 on lausuttu.

Kauppahinnan tms. vastikkeen palautuksen viivästyessä (ennakollisesti antisipoitava viivästys mukaan lukien) yhtiöllä on siten pidätysoikeuden kaltainen hallussapito-oikeus. Tämä oikeus on voimassa paitsi osakkeenomistajaa (myyjää) ja hänen yleisseuraajaansa vastaan myöskin hänen sopimusseuraajaansa inter vivos kohtaan, mahdollisesti jopa hänen (siis myyjän) pakkotäytäntövelkojiinkin nähden,²¹ siis EOA 3.1 §:n kaltaisin retinentin (panttioikeustasoisin) etuoikeuksin. Ja luonnollisesti yhtiöllä on oikeus tuomion saatuaan ulosmittauttaa hallussaan olevat ko. omat osakkeet sekä tämän jälkeen tarvittaessa ostaa ne 7:1.2:n osoittamin tavoin huutokaupassa itselleen.

Tässä puoltamani ratkaisumallin tueksi on jo lausutun lisäksi esitettävissä myös seuraavat näkökohdat. Ensiksikin on huomattava, että myyjä-osakkeenomistaja ei ansaitse ostajaan (yhtiöön) verrattaessa mitään erityistä vilpittömän mielen suojan kaltaista etuutta, sillä jos on yhtiö (yhtiön edustaja) velvollinen tuntemaan 7:1:n kieltonormin niin on sitä samaten osakkeenomistajakin.²² Periaate 'ignorantia juris nocet' koskee yhtäläisesti kaikkia oikeussubjekteja. Eri asia on, että käytännössä osakkeenomistajapuolella saattaa joskus faktisesti esiintyä tässä lain-tuntemattomuutta.²³ Vastapainoksi on kuitenkin todettava — verrattaessa yhtiötä ja myyjä-osakasta toisiinsa 'oikeussuoja-ansainnan' näkökulmasta — että käytännössä osakkeenomistajalla on paremmat, suorastaan lakiperusteiset mahdollisuudet vaikuttaa yhtiön päätöksentekoon (esim. omaosakekauppaan päädyttyäessä) kuin yhtiöllä vaikuttaa osakkeenomistajan

²¹ On muistettava, että osakkeenomistajan (myyjän/panttaajan) velkojat — toisin kuin yhtiön velkojat — eivät kuulu niihin henkilötahoihin, joita omaosakekiellolla tahdotaan suojata (ks. ed. av. 16). — Ostajan pidätysoikeudesta tällaisissa 'kielletyissä kaupoissa' ks. yleisemmin *Nial* TfR 1936 ss. 24—26.

²² Ks. *Cederberg* JFT 1942 s. 107, *Nial* TfR 1936 s. 72. Vrt. HE 1977:27 s. 48 ja *Koski—Schultén* s. 261, jossa pidettäneen periaatteessa mahdollisena, että luovuttaja-osakkeenomistaja voisi olla bona fide (joskaan »ei käytännössä», jos osakkeiden »luovutus tapahtuu suoraan yhtiölle»). Ks. myös SOU 1971:15 s. 201, *Kedner—Roos* s. 163, *Lind* s. 159 ja *Skåre* s. 98 (joka tosin ei esitä yhtään esimerkkiä siitä, milloin myyjä voisi olla »i aktsom god tro»).

²³ Laintuntemattomuus on siis siltikin po. mielessä 'anteeksiantamatonta' («olisi pitänyt tietää»). Eri asia on yhtiön (edustajan) taholla ehkä syntyvä vahingonkorvausvelvollisuus, jos osakkeenomistajan asiantuntemattomuutta on pyritty käyttämään hyväksi, ks. *Koski—Schultén* s. 261, *Kedner—Roos* s. 163. — Oikeuskäytännössä näyttää ignorantia juris nocet -periaatteen soveltamisessa esiintyvän jonkinasteista relatiivisuutta, ks. *Wilhelmsson* OT 1978: XI ss. 69—70.

päätöksentekoon. Tämä seikka kallistaa vaakaa entisestäänkin osakkaalle epäedullisempaan suuntaan (sitä enemmän mitä suurempi vaikutusvalta ko. henkilöllä on yhtiössä).

II.2.4. Yllä (omaosakehankinnan kannalta) esitettyjen näkökohtien pohjalta voidaan nyt palata edellisen alajakson (II.2.3) alussa esitettyihin kysymyksiin omaosakepanttauksessa, pitäen silmällä vain todellista eli dissimuloimatonta panttausta (simulaatiosta ks. ed. s. 310, av. 11:n edellä; palautuskysymyksissä voidaan tällöin soveltaa omaosakehankintaa koskevia ratkaisumalleja). Merkitseekö omaosakepanttauksen pätemättömyyden aktualisoiminen osakkaan taholta sitä, että samalla myös vastaava velaksiantosopimus tms. luottojärjestely mitätöityy (ehkä sovitusta maksuajasta riippumatta)? Ja onko tällöin yhtiön velvollisuus palauttaa panttiosakekirja riippuvainen siitä, että vastapuoli todella palauttaa oman osuutensa eli maksaa kyseisen velan?

Ensinmainittuun kysymykseen on VOYL 21.2 §:n kannalta vastannut kieltävästi *Chydenius*: panttauksen pätemättömyys ei yleensä (»i allmänhet») vaikuta luottosopimukseen, koska »aktiebolaget från början vetat, att pantsättningen varit ogiltig».²⁴ Tämä argumentti on kuitenkin vähemmän vakuuttava, kuten juuri (s. 315, av. 22—23 kohdalla) olen osoittanut todetessani osakkeenomistajan yhtä lailla kuin yhtiönkin velvolliseksi tuntemaan lain ja sitä noudattamaan. Ja kun muut näissä asiayhteyksissä ajateltavissa olevat argumentit, sen mukaan kuin yllä tässä jaksossa (II.2) on ilmennyt, puhuvat yhtiön sopimuskumppanin suosimista — saati yksipuolista suosimista — vastaan, niin vaaka kallistuu pikemminkin sen ratkaisuvaihtoehdon puolelle, että »panttauksen purkautuessa velka on heti erääntynyt, sillä oikeustoimi peräytynee kokonaisuudessaan».²⁵

Juuri puollettua ratkaisua tukee lisäksi niissä tapauksissa, joissa velaksianto ja panttaus ovat samanaikaisia yhden sopimuskokonaisuuden osia, se seikka, että pantin täten oltua osaltaan luotonsaannin edellytys olisi ilmeisen kohtuutonta sallia toisen sopimuspuolen (pantinantaja-velallisen) yksipuolisesti perua sanansa sopimuskokonaisuuden häntä rasittavalta (panttaus)osalta ja samalla kuitenkin sallia hänen edelleenkin

²⁴ *Chydenius* s. 95. Hänen kantaansa yhtyi, ilman omia perusteluja, *Cederberg* JFT 1942 s. 108.

²⁵ Näin (niinikään VOYL 21.2 §:n kannalta) *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 119; samansuuntaisesti *Pehkonen* SLYJ 1948 ss. 270—271.

nauttia sopimusedut (luotto maksuaikoinen), vastapuolen siis jäädessä yhä sopimusrasitukseen sidotuksi huolimatta ehkä merkittävänkin edellytyksen (osakepanttivakuus) raukeamisesta. Tällaisen ilmeisen kohtuuttomuuden kohdalla voidaan viitata OikTL 33 §:n ilmaisemaan periaatteeeseen, joka estää sopimuspuolta hyötymästä sopimuksen syntyolosuhteisiin nähden kunnianvastaisesta ja arvottomasta vetoamisesta pätevyysperusteeseen.²⁶ — Tämä näkökohta ei kylläkään ole relevantti kysymyksen ollessa vanhasta velasta eli jo ennen omaosakepanttausta annetusta ja siis tästä vakuudesta riippumattomasti myönnetystä luotosta,²⁷ mutta tällöinkin luonnollisesti pätee se yhtiöetuinen perusargumentti, että panttauksen yksipuolinen mitätöityminen suosisi täysin 'vääää' henkilötahoa²⁸ ja vain edesauttaisi kieltonormin oman ration toteutumatta jäämistä (lisätessään luottotappion toteutumisriskiä yhtiön ja yhtiön velkojien vahingoksi).

Näyttäisi siten siltä, että panttauksen pätemättömyyden aktualisoituessa myöskin vastaava *luotto- tms. järjestely peräytyy*, jolloin siis osakkeenomistaja velallisenä ja pantinantajana olisi velvollinen heti maksamaan koko velkansa. Johdonmukaista on myös tällöin katsoa, että kuten vastaavassa tilanteessa omaosakehankinnan purkautuessa niin nytkin yhtiön velvollisuus osakekirjapalautukseen kytkeytyy saman-

²⁶ Tilanne nyt on verrattuna OikTL 33 §:ssä mainittuun tilannetyyppiin sikäli käänteinen, että OikTL 33 §:ssä eliminoidaan mahdollisuus kunnianvastaisesti ja arvottomasti vedota sopimuksen lähtökohtaiseen pätevyYTEEN, kun taas nyt evätään mahdollisuus kunnianvastaisesti ja arvottomasti vedota sopimuksen lähtökohtaiseen pätemättömyYTEEN. Perusidea on kuitenkin siis kummassakin tapauksessa sama: evätään oikeusjärjestyksen suoja sellaiselta sopimuspuolen esittämältä vaatimukselta, jonka takana tosin saattaa lähtökohtaisesti tai muodollisesti olla peruste, mutta jonka voimaansaattaminen ao. syntyolosuhteet huomioon ottaen olisi kunnianvastaista ja arvotonta.

²⁷ Vanhasta velasta otettu eli jälkikäteinen omaosakepantti on yhtiön (ja sen velkojien) kannalta sikäli vähemmän vaarallinen, että tuolloin luoton myöntäminen on yhtiössä perustunut muihin laskelmiin tms. kuin sanotun kyseenalaisen panttivakuuden varaan, teoriassa siis terveemmälle pohjalle. Käytännössä tilanne kuitenkin voi yksittäistapauksittain olla päinvastainenkin, ts. luotto on myönnetty ilman vähintäkään vakuutta ja muutenkin ilmeisen suureen luottotappioriskiinkin viittaavissa olosuhteissa.

Ks. vanhasta velasta omaosakepantin kannalta esim. *Arnholm* ss. 52—53, *Gomard Aktieselskabsret* s. 168.

²⁸ Ks. ed. av. 16 ja 17 henkilötaholuokitukseen.

aikaisen reaalisen maksusuorituksen saantiin vastapuolelta, yhtiön ollessa muussa tapauksessa oikeutettu pidättämään osakekirjan hallinnassaan retentiotyypisin vakuuksin.²⁹

II.3. OYL 12:7:n (osakslainakiellon) suhde 7:1:een

II.3.1. Yllä esitettyä argumentaatiota ja sen mukaisia ratkaisusuosituksia horjuttaa kuitenkin eräs seikka, nimittäin eräs uuden OYL:n uutuusluontoinen säännös (siis säännös, jota ei VOYL:ssa ole ja josta johtuen omaosakepanttiakiellon arviointi VOYL 21.2 §:n 'aikakautena' on ollut astetta vähemmän komplisoitua). Tarkoitin 12:7:ssä olevaa luotonantokieltoa, jonka mukaan osakeyhtiö ei saa antaa osakkeenomistajalleen rahalainaa, paitsi vapaan oman pääoman sallimissa puitteissa (viimeksi vahvistetun taseen mukaan) ja silloinkin vain hyväksyttävää vakuutta vastaan. Tämä *osakslainakiello*³⁰ pohjautuu legislaatiiviselta ratioltaan sangen pitkälle samoihin näkökohtiin kuin omaosakekiello (7:1), kuten ilmenee 12:7:n perusteluistakin:

²⁹ Ks. ed. s. 314 (av. 18—21 kohdalla). Toisin kuin omaosakehankinnassa on tosin omaosakepantissa esitettävissä pidätys oikeuden myöntämisestä vastaan, että »pantstätningens ogiltighet eljest i avsevärd mån bleve illusorisk» (*Nial Tfr* 1936 s. 25 av. 3, minkä vuoksi hänen mielestään »mähända retentionsrätt måste anses utesluten»), sillä saisihan yhtiö tavoitellun mutta kielletyn panttioikeuden sijasta vakuutena lähes samantasoisien pidätys oikeuden. Nähdäkseni ei kuitenkaan ainaakaan panttiksipanijan (osakkeenomistajan) tai hänen velkojensa intressejä tässä(kään) pidä nostaa asiaan vaikuttaviksi, sillä heidän eivät kuulu omaosakekiellolla suojeltavaksi tarkoitettuun henkilöpiiriin eikä heitä siten ole syytä erityisesti pyrkiä 'pelastamaan' osakkeeseen kohdistuvalta yhtiön pidätys oikeudelta sen enempää kuin panttioikeudeltakaan. — Ks. myös KKO 1974 II 74.

³⁰ Tästä kieltosäännöksestä ks. lähemmin KM 1969 A 20 ss. 167—168, OikM 1974: 9 ss. 217—219 ja HE 1977: 27 ss. 88 ja 92—93; Ruotsin osalta ks. vastaavasta säännöksestä esim. SOU 1971: 15 ss. 322—324, SABL-prop. 1975: 103 ss. 486—498, *Rodhe* ss. 96—106, *Kedner—Roos* II ss. 270—283 ja *Lind* ss. 259—268 (SABL 12:7 poikkeaa tosin monin osin OYL 12:7:stä).

Huomattakoon, että 12:7 kieltää rahalainat eräille muillekin lähitahoille kuin osakkeenomistajille, mutta tässä voidaan nämä aspektit sivuuttaa.

Niinikään huomattakoon, että 12:7 kieltää vain rahalainat eikä siten koske esim. tavaraluottoja (ellei ole kyse rahalainakiellon kiertämisestä, HE 1977: 27 s. 93, *Kedner—Roos* II s. 271) tai jo edellä 13 §:ssä käsiteltyä yhtiölle velkaantumista yhtiövastike- tms. maksujen laiminlyönnin kautta.

Lainakiellon voimaantulosta siirtymäkauden kannalta ks. OYLVpL 17 § ja HE 1977: 27 s. 122.

»Tällä kiellolla pyritään osakkeenomistajien osalta estämään se, että velkojainsuojaa ja yhtiön varojen jakoa koskevia sääntöjä kiertetään naamioimalla varojen jako lainaksi: jollei lainaa makseta takaisin, on sen myöntämisellä sama vaikutus kuin varojen jakamisella. Toisaalta pyritään kiellolla vaalimaan yhdenvertaisuusperiaatetta, jota loukattaisiin, jos yhtiö myöntäisi lainoja edullisin ehdoin tietyille osakkeenomistajille, mutta epäisi ne muilta osakkeenomistajilta.»³¹

Osakaslainakiellolle ei 12:7:ssä tai muuallakaan OYL:ssa ole säädetty mitään senkaltaista sopimukseen kohdistuvaa sanktiota kuin pätemättömyys tms. Sanottu asiantila on ilmeisen merkittävä, kun muistetaan, että 7:1:ssä on nimenomainen sopimussanktio (»Tämän kiellon vastainen sopimus on pätemätön.»). Säännösten tämä eroavuus oikeuttanee päättelemään — olettaen lainsäätäjän toimineen (mm. 7:1:n ja 12:7:n yhteyksissä) johdonmukaisesti ja kokonaisuuden huomioon ottavasti — että 12:7:n kohdalla ei ole pätemättömyyssanktiota³²; lainsäätäjä näyttää tyytyneen 16:9:ssä olevaan rangaistustehosteeseen³³ sekä 15 luvun mukaiseen reparaatioon vahingonkorvauksella.³⁴

Osakaslainasopimus ei siten olisi kiellonvastaisuudestaan huolimatta pätemätön.³⁵ Yhtiö ei näin ollen voisi esim. vaatia luottovaluuttaa heti palautettavaksi (sovitusta laina-ajasta riippumatta), vaikka luotto rikkoisi osakepääoman 'koskemattomuusrajan tai olisi annettu ilman hyväksyttävää vakuutta',³⁶ jollaisena omaosakepantti ei 7:1:n takia voi missään

³¹ HE 1977: 27 ss. 92—93.

³² OYL:n esityöt vaikenivat tämän seikan suhteen, minkä voisi katsoa oikeutavan e contrario -tyyppiseen päätelmään, ottaen huomioon samoissa esitöissä 7:1:n kohdalla julkilausutut käsitykset pätemättömyydestä ja sen luonteesta omaosakekieltoa rikottaessa. Ks. lähemmin jälj. ss. 321—323 (av. 39—42:n kohdalla).

³³ OYL 16:9:n 4-kohdassa on ns. osakeyhtiörikkomuksena kriminalisoitu rahalainan tai vakuuden antaminen 12:7:n säännösten vastaisesti. Tämä kriminalisointi liittyy läheisesti lainpaikan 3-kohdassa mainittuun »jakaa yhtiön varoja tämän lain säännösten vastaisesti»-rikkomukseen, ks. HE 1977: 27 s. 118. Todettakoon samalla, että 7:1:n vastaista menettelyä ei OYL:ssa (ks. 16:8 ja 16:9) ole erikseen kriminalisoitu; eri asia on juuri mainitun 16:9:n 3-kohdan ulottuvuus.

³⁴ Sensijaan lain 12:5:ssä säädetty reparatiivinen palautusvastuusanktiointii ei koske 12:7:n vastaisia menettelyjä, ks. HE 1977: 27 s. 91.

³⁵ Kysymyksen ei tässä ole tarkoitus ottaa lopullista kantaa. Ks. lähemmin jälj. ss. 321—323.

³⁶ Korostettakoon, että 12:7.1:n asettama vaatimus hyväksyttävästä vakuudesta koskee myös sitä tapausta, että osakaslaina laskennallisesti 'mahtuisi' lainkohdan osoittamin tavoin määräytyvälle sallitulle vapaan oman pääoman 'yli-

tapauksessa tulla kyseeseen (olipa se de facto kuinka hyvä tahansa, esim. pankkiyhtiön pörssinoteerattuja osakkeita³⁷).

Osakaslainasopimuksen sanottu ei-pätemättömyys eli pätevyys (esim. hyväksyttävän vakuuden puuttumisesta huolimatta) on hyvin merkittävä seikka omaosakepantille, ottaen huomioon omaosakepanttauksen normaalisti liittyvän juuri osakaslainaan (yhtiö lainaa osakkeenomistajalleen rahaa ja tämä antaa yhtiölle pantiksi yhtiön omia osakkeita).³⁸ Kun nimittäin itse pääsopimus eli velaksianto on kiellonvastaisuudestaan (12:7) huolimatta pätevä ja siis (ainakin) sopimuspuolia eli yhtiötäkin sitova, niin olisi ilmeisen nurinkurista, jos tämä pääsopimus (velaksi-anto) muuttuisikin pätemättömäksi ja siis yhtiöetuisesti heti erääntyneeksi vain sen takia, että tämän velaksiannon yhteydessä esiintyy sen vakuutena omaosakepantti, jota nyt 7:1:n nojalla vaaditaan palautettavaksi. Yhtiöhän ei ole oikeutettu luotonpurkuun siinä tapauksessa, että kiellonvastainen luotto on annettu täysin ilman mitään (hyväksyttävää tai ei-hyväksyttävää) vakuutta, joten nurinkurista olisi tilanteen kääntyminen pääläelleen vain sen takia, että edes jonkinlainen vakuus omaosakepantin muodossa on aluksi ollut annettuna ja nyt vaadittu pois (eli palattaisiin totaalisen vakuudettomuuden tilaan, joka siis alun alkaenkaan ei oikeuttanut yhtiötä luotonpurkuun).

II.3.2. Näin ollen näyttää siltä, että 12:7:n ja 7:1:n välinen sanotunlainen (lainlaadinnassa ilmeisesti puutteelliselle huomiolle jäänyt) vuorovaikutuksellinen yhteys johtaa omaosakepantissa epätydyttävään tulok-

jäämäalueelle'. Vielä KM 1969 A 20 s. 168 oli tässä suhteessa toisella kannalla eli olisi sallinut kyseisistä taselaskennallisista rajoista riippumatta osakslainan aina milloin lainasta olisi ollut »varma vakuus»; nyttemmin laiksi tulleeella kannalla olisi sensijaan jo OikM 1974:9 s. 218.

³⁷ Ajatellen tällaisia yksittäisluottojen kannalta katsottuina hyviä omaosakepantteja, jotka vähäisessä määrin vastaanotettuina eivät reaalisesti voine vaarantaa yhtiön velkojien etuja, voisi kysyä de lege ferenda, eikö omaosakepantteja tule sallia tiettyyn enimmäismäärään saakka. Tanskan ja Islannin osakeyhtiölakien mukaan sallitaankin enintään 10 % osakepääoman nimellismäärästä käsiteltävät omaosakehankinnat ynnä -pantit, ks. *Gomard* ss. 59—60, *sama* Aktieselskabsret s. 167, *Hørlyck* ss. 64—65, *Sigurjónsson* SvJT 1979 s. 70.

³⁸ Omaosakepanttaus ei toki millään käsitteellisellä välttämättömyydellä rajoitu vain osakslainoihin (12:7:n merkityksessä), sillä po. osakslainojahan ovat vain rahalainat (ks. ed. av. 30, kolmas kappale). Myös on ajateltavissa tilanne, jossa luotonsaaja on eri henkilö kuin pantiksipaniija-osakkeenomistaja, ts. tilanne, jossa osakkeenomistaja antaa yhtiölle omaosakepantin sellaisen henkilön hyväksi, joka itse ei ole yhtiön (näiden tai muidenkaan) osakkeiden omistaja.

seen, joka on ristiriidassa näiden säännösten keskeisen ration kanssa (pyrkimys suojata yhtiön velkoja estämällä osakepääoman koskemattomuuden periaatteen kiertäminen osakepääoman laittomaan alentamiseen rinnastuvalla tai muulla varojen laitonta jakoa merkitsevällä järjestelyllä): Yhtiön varoja laittomasti eli 12:7:n vastaisesti käyttöönsä saanut osakkeenomistaja-pantinantaja, jota 7:1:n ja 12:7:n säännöksillä kaikkein vähiten on tarkoitus suojata, pääsee yhtiön velkojen ja yhtiön kustannuksella hyötymään näistä säännöksistä ollessaan oikeutettu 7:1:n nojalla saamaan heti takaisin omaosakepantin, ilman että yhtiö voisi vastapainoksi vaatia luottovaluutan samanaikaista takaisinmaksua (oikeutuksin pitää osakekirja siihen asti hallussaan).

Joskin tällainen tulos näyttää johdonmukaisesti seuraavan selkeäsanaisen tuntuisista kirjoitetun lain säännöksistä (7:1 ja 12:7), niin siihen ei mielestäni kuitenkaan ole pakko alistua. Eräitä näkökohtia voidaan nimittäin vielä löytää tilanteen lisäharkintaa valaisemaan, ja seuraavassa esitänkin oman, vallitsevasta (VOYL 21.2 §:n ja 7:1:n mukaisen) omaosakepantin kiellon tulkintaperinteestä poikkeavan ehdotukseni siitä, kuinka tilanne voidaan (7:1:n säännökselle 'väkivaltaa' tekemättä) rationaalimminkin jäsentää ja ratkaista.

II.4. Oma kanta omaosakepantin pätemättömyyteen

II.4.1. Ajateltavissa oleva tapa päästä järkevään ratkaisuun omaosakepantin pätemättömyyskysymyksessä olisi katsoa OYL 12:7:ssä olevan osakaslainakiellon sisältävän, lakitekstin vaikenemisesta huolimatta, myös pätemättömyysseuraamuksen kiellonvastaisen rahalainan (eräänä) sanktiona. Osakaslainasopimus olisi siten pätemätön ja näin ollen vähintäänkin relatiivisesti tehoton, jolloin yhtiöllä olisi (ainakin) tätä kautta mahdollisuus vaatia luotto heti täysin palautettavaksi, mikäli luoton saanut ja siitä omaosakepantin antanut osakkeenomistaja vaatisi 7:1:n nojalla panttauksen mitätöimistä.

Onko sitten mahdollista tulkita 12:7:n yhteyteen kiellonvastaisuuden (erääksi) sanktioksi — jo mainittujen rangaistavuuden ja korvausvelvollisuuden lisäksi — lainasopimuksen pätemättömyys? Estettä tälle ei muodosta ainakaan pelkkä se seikka, että 12:7 itsessään vaikenee asiasta. Kuten *Nial* on legaalaisia luovutuskielto- ja saantokieltonormeja tutkies-

saan osoittanut,³⁹ ei yksittäisen tällaisen sopimuskieltosäännöksen vai-
keneminen sopimusoikeudellisen pätemättömyyskysymyksen suhteen vielä
sinällään ratkaise suuntaan eikä toiseen oikeana pidettävää kantaa ao.
normin kohdalla sen suhteen, onko kiello katsottavissa vain järjestyk-
luontoiseksi vai onko kiello tosin sanktioitu, mutta muulla tavoin (esim.
rangaistus- ja korvausvelvollisuusseuraamuksin) kuin sopimuksen päte-
mättömyydellä vai onko sanktiona (pelkästään tai myöskin) pätemättö-
myys. Nämä kysymykset on *kunkin kiellonormin kohdalla erikseen rat-*
kaistava tulkinnalla, erityisesti silmällä pitäen kiellon ratiota ja sen
*tehokasta toteutuvuutta.*⁴⁰

Hyvän esimerkin kieltosäännöksestä, jossa pätemättömyyssanktiosta
(tai muustakaan seuraamuksesta) ei lausuta mitään, mutta jonka koh-
dalla kuitenkin on tulkinnallisesti päädytty katsomaan kiellonvastainen
sopimus pätemättömäksi, tarjoaa tähänastinen omaosakekiellonormimme,
VOYL 21.2 §, kuten edellä (II.2.1) on esitetty.

Näin ollen on vakavasti harkittavana tulkintavaihtoehtona 12:7:n
kohdalla pidettävä sitä, että kiellonvastainen lainasopimus on pätemätön,
kysymys johon OYL:n esitöistä ei saa johtoa⁴¹ ja jossa mielipiteet hyvin-
kin saattavat jakautua kummankin vastausvaihtoehdon puolelle (kuten
Ruotsissa SABL 12:7:n kohdalla onkin havaittavissa⁴²). Kysymykseen

³⁹ Ks. *Nial* Tfr 1936 passim, eritt. ss. 4—10.

⁴⁰ *Nial* Tfr 1936 s. 7 mainitsee tällaisessa tulkinnassa erityisesti huomioon
otettavina seikkoina: »1) förbudets syfte, 2) förbudets effektivitet, och 3) vad som
parterna emellan framstår såsom billigt. Slutligen 4) kan god eller ond tro tänkas
ha betydelse i frågan.»

Ks. myös *Kivimäki* DL 1927 ss. 3—26, *Cederberg* JFT 1942 ss. 103—106 sekä
Kivimäki—Ylöstalo s. 386 (»milloin pätemättömyyttä ei ole laissa nimenomaan
säädetty kiellon rikkomisen seuraamukseksi l. sanktioksi, on kiellon tarkoitus-
perää ja kantavuutta silmälläpitäen harkittava, ulottuuko oikeusseuraamus
oikeustoimen pätemättömyyteen.»).

⁴¹ Esityöt vaikenavat tästä pätemättömyyskysymyksestä: KM 1969 A 20 ss.
167—168, OikM 1974:9 ss. 217—219 ja HE 1977:27 ss. 92—93.

⁴² SABL 12:7:n valmistelussa edusti SOU 1971:15 s. 323 sitä kantaa, että
koska yhtiön hallitus kiellonvastaisen lainan tai vakuuden antaessaan ylittää
kelpoisuutensa, niin »lånet eller säkerheten blir därför ej juridiskt giltiga». SABL-
prop. 1975:103 s. 496 tuo viittauksin lainakiellon ratiioon esiin päinvastaisen näke-
myksen; samoin *Rodhe* s. 106 katsoo kiellonvastaiset oikeustoimet päteviksi, pää-
tellen rangaistussäännöksen olemassaolosta ja muiden nimenomaisten sanktio-
säännösten puuttumisesta tätä tarkoitettua. *Kedner—Roos* II s. 280 puolestaan ei
pidä mahdollisena tehdä pelkästään lakitekstin tällaisesta vaikenemisesta pää-

ei tässä omaosakepanttia koskevassa ja 7:1:een ensisijaisesti liittyvässä tarkastelussa kuitenkin ole syytä ottaa lopullista kantaa, sillä vaikka päädyttäisiinkin pätemättömyyden kannalle, niin tästä yhtiölle seuraava lainasopimuksen mitätöimisoikeus osoittautuisi kuitenkin riittämättömäksi omaosakepantin pätemättömyyden (7:1) yksipuolista, pantinomis-taja-osakkeenomistajan taholta tulevaa voimaansaattamista vastaan seuraavissa tilanteissa:

1) Pätemättömyys koskisi vain rahalainoja, ei esim. tavaraluottoja,⁴³ joiden kohdalla velallinen (eli pantinomistaja-osakas) siis edelleen jäisi omaosakepantin mitätöitymisessä yksipuolisesti suosituksi tahoksi, jyrkästi vastoin 7:1:n ratiota.

2) Rahalainojenkin osalta pätemättömyys jäisi ulottumatta tapauksiin, joissa lainaaja-osakkeenomistaja on ollut lainan saadessaan vilpittömässä mielessä 12:7.1:ssä mainittujen kahden seikaston suhteen.⁴⁴ Yhtiö ei siten tässäkään voisi — lainansaajan vaatiessa 7:1:n nojalla omaosakepanttia takaisin — tasapainottaa ja turvata asemaansa vaatimalla lainan heti takaisinmaksettavaksi osakekirjan palautusta vastaan.

II.4.2. Tyydyttävää ratkaisua 7:1:n ja omaosakepantin suhteen ei siten löydy (edes) 12:7:n tulkitsemisesta pätemättömyysseuraamukseen johtavaksi. Sensijaan katson, että hyväksyttävä ratkaisulinja on löydettävissä 7:1:ssä säännellyn pätemättömyyssanktion lähemmällä, kiellon ratioon tukeutuvalla erittelyllä, jossa sopimusosoikeudellisen pätemättö-

telmiä, vaan katsoo ratkaisun kussakin legaalisen sopimuskiellon tapauksessa olevan »beroende av vilka syften som uppbär det legala förbudet»; 12:7:n kohdalla ratio legis ei kuitenkaan vaadi sopimuksen pätemättömyyttä. *Lind* s. 261 rajoittuu viittaamaan siihen, mitä (juuri selostetusti) sisältää SABL-prop. 1975: 103 s. 496.

⁴³ Ks. ed. av. 30 (kolmas kappale).

⁴⁴ Toisin kuin 7:1:n kohdalla, jossa vilpittömällä mielellä ei inter partes ole sijaa (ks. ed. s. 315, av. 22—23 kohdalla), voi yhtiön sopimuskumppanin osalta bona fides tulla kyseeseen sekä osakepääoman koskemattomuuden taseperusteisessa arvioinnissa (siinähan otetaan periaatteessa kaikki ko. tyyppin luotot yhteissummuna huomioon, josta summasta lainansaajan ei kuitenkaan ilman muuta voida vaatia olevan aina perillä) kuin myös vakuuden »hyväksyttävyyden» arvioinnissa. »Hyväksyttävä» vakuus, joka termi tuli lakiin valiokuntakäsittelyssä (ks. LaVM 1978: 4 s. 7) hallituksen ehdottaman »riittävän» vakuuden tilalle, on väljempi ja vähemmän tarkkaa vakuusarviointia vaativa kuin »riittävä» vakuus (ks. m.t.s. 7), puhumattakaan alunperin lainkohdan esitöissä edellytetystä »varmasta» vakuudesta (KM 1969 A 20, ehdotettu 115 §).

myyskäsitteen moderni analyytinen tutkimusote ja -tulokset ovat taustana.⁴⁵

OYL 7:1.1:n pätemättömyyssäännös ei lyhydessään lausu mitään yli minimin, vaan jättää runsaasti sijaa ja tehtävää tulkinnalle. Ilmeisenä kuitenkin voitaneen pitää, ettei kiellon takana ole mitään sellaista voimakasta (ordre public- tai muuntyyppistä kuten esim. kansantaloudellista tai sosiaalista) julkista intressiä, joka johtaisi (pätemättömyyssanktion lajina suhteellisen harvoin tarvittavaan) nulliteettiin.⁴⁶ Oikeuskirjallisuudessa 7:1:n kohdalla pidetäänkin selvänä, että kyseessä on 'vain' moitteen tai muun reaktion varainen pätemättömyys.⁴⁷

Seuraava kysymys tässä 7:1:n mukaisen pätemättömyyden 'relativismissä' on kysymys siitä, kuka tai ketkä ovat oikeutettuja saattamaan pätemättömyyden voimaan, so. käyttämään oma-alotteisesti hyväkseen sopimuksen moitteen- tai väitteenvaraisuuden. Tämä onkin nyt avain-

⁴⁵ Sanotun pätemättömyystutkimuksen osalta mainittakoon esim. *Zitting* ss. 52—59, *Muukkonen* Muotosäännökset ss. 107—157, *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 368—392.

⁴⁶ Selväähän lienee, ettei (VOYL 21.2 §:n eikä) 7:1:n 'takana' ole mitään sellaista suoranaista ja voimakasta julkista intressiä kuin esim. UlkKiintL:n ja VälkäsiL:n sisältämissä ulkomaalaisiin ja muihin 'vaarallisiin' subjekteihin kohdistuvissa kiinteistö- ja osakehankintakielloissa taikka esim. kun L luottoehdoista osamaksukaupassa (21.12.1962/622), maan ulkomaisen maksuvalmiuden turvaamiseen pyrkien, säätää 3 §:ssään mitättömyysseuraamuksen.

Ks. myös *Kivimäki—Ylöstalo* s. 387: »Pätemättömyyssanktion oikeusperusteena on tavallisesti tärkeä yhteiskunnallinen etu, jota laki tahtoo suojata, toisinaan sivullisen etuus, jota muutoin voitaisiin vaarantaa tai loukata (vrt. OYL 21 § 2 mom.)» Siis VOYL 21.2 §:n kohdalta puuttuu tämän mukaan »tärkeä yhteiskunnallinen etu, jota laki tahtoo suojata» ja sen tilalla on yksityinen (sivullisen) »etus». — Ks. lisäksi av. 50.

⁴⁷ Ks. *Koski—Schultén* s. 261, *Kedner—Roos* s. 163.

OYL 7:1:n esitöistä todettakoon, että sekä KM 1969 A 20 s. 103, OikM 1974:9 ss. 108—109 että HE 1977:27 s. 48 sisältävät saman lauseen: »Pätemättömyyden käsitettä ei ole tässä yhteydessä täsmennetty.» Sensijaan KM 1969 A 20:n ruotsinkielisessä laitoksessa (s. 97) kyseinen lause kuului: »Ogiltighetsbegreppet har ej i detta sammanhang preciserats på annat sätt än att det angivits att ogiltighet ej utgör ren nullitet.» Tämä kiintoisa nulliteettilausuma viittaa tuolloin ehdotettuun lauseeseen »Avtal i strid mot detta förbud är ogiltigt.» jollaisena lause nyt sanatarkasti onkin OYL 7:1.1:ssä; siteeratun lakitekstilauseen katsoi komitea siis osoittavan sellaisenaan, että nulliteetista ei voi olla kyse. (Komitean silloinen 2. sihteeri ei nytemmin, vuosikymmenen jo kuluttua, ole enää onnistunut saamaan selville, mistä komiteamietintöjen suomenkielisen ja ruotsinkielisen eli alkukielisen version po. erilaisuus johtui.)

kysymys, sillä (VOYL 21.2 §:n ja OYL 7:1:n kohdalla näyttään pidettävän selvänä, että (ainakin) pantinantaja-osakkeenomistaja saa milloin tahansa vedota antamansa osakepantin kiellonvastaisuuteen.⁴⁸ Ja juuri tähän on 'syynä' siihen, että (sen myötä) päädytään edellä jo monin kohdin kritisoituun ja kiellon ration kannalta sangen epätydyttävään tulokseen: osakkeenomistaja-panttaaja voisi milloin tahansa mitätöidä pantin (samoin tietysti yhtiö⁴⁹)⁵⁰ ja saada osakekirjan takaisin, yhtiön voimatta vaatia vastaavaa luottoa heti takaisinmaksettavaksi osakekirjahallinnan ylläpitämisen (jatkamisen) uhalla.

II.4.3. Nähdäkseni ei kuitenkaan ole selvää, että panttaajalle (osakkeenomistajalle) on 7:1:n yhteydessä myönnettävä sanotunlaista oikeutta pätemättömyysnormin hyväksikäyttöön omaosakepantissa — omaosakehankinnassa tilanne on toinen⁵¹ — koska se merkitsisi hänen yksipuolista suosimistaan yhtiön ja yhtiön velkojien kustannuksella ja johtaisi siten kieltonormin ration kannalta nurinkuriseen tulokseen.⁵² Tällaisen epäonnistuneen tuloksen, jota lainsäätäjän ei missään tapauksessa voitane olettaa tarkoittaneen,⁵³ torjuminen on paitsi aiheellista⁵⁴ myös nähdäk-

⁴⁸ Ks. HE 1977:27 s. 48, *Koski—Schultén* s. 261.

⁴⁹ »Kumpikin sopimuspuoli voi yleensä vedota pätemättömyyteen.» HE 1977:27 s. 48, samoin *Koski—Schultén* s. 261 (tosin vain luovutuksesta puhuen, mutta selvästikin edellyttäen, että sama koskee panttaustakin).

Selvää tietysti on, että yhtiön (pantinsajaan) kannalta tämä oikeus saattaa oman panttinsa pätemättömyysvoimaan on arvoton, jos siihen ei sisälly samalla oikeutta vaatia (12:7:n kiellon ehkä soveltuessa, ks. ed. av. 30) luotto heti takaisinmaksettavaksi, ehtona panttiosakekirjan palautukselle.

⁵⁰ Se seikka, että pätemättömyyden voimaansaattamiseen oikeutettuina tarkastellaan kirjallisuudessa (ks. av. 48—49) vain sopimuspuolia (yhtiö ja omaosake-luovuttaja tai -panttaaja) eikä lainkaan viitata mahdollisuuteen, että viranomaisen voisi ex officio ottaa kiellonvastaisuuden huomioon, on sekin osoitus siitä, että nulliteetista ei ole kysymys.

⁵¹ Ks. tästä lähemmin jo ed. s. 313 (av. 16:n edellä). Ks. myös jälj. av. 53, ensimmäinen kappale, sekä av. 54.

⁵² Tästä nurinkurisuudesta ks. ed. alajakso II.2.2 sekä s. 314 (av. 20:n kohdalla).

⁵³ Syy siihen, miksi 7:1 kirjaimellisesti tulkittuna näyttää johtavan lainsäätäjän ilmeisen tarkoituksen kannalta epäonnistuneisiin tuloksiin, on nähdäkseni siinä, että 7:1 (kuten nähtävästi myös monet sen ulkomaiset edeltäjät) on laadittu voittopuolisesti omaosakehankintaa silmällä pitäen ja harkitsematta tarkemmin, missä määrin kaikki se, mitä säädetään omien osakkeiden luovutuksin hankkimisesta, soveltuu sellaisenaan myös omien osakkeiden pantiksi ottamiseen.

Toinen seikka, joka tässä yhteydessä on myös aiheutta ottaa huomioon, on se

seni täysin mahdollista, nimittäin soveltamalla ns. *puuttumattomuusperiaatetta*.

Puuttumattomuusperiaate⁵⁵ ('klassisesti' ilmaistuna »in pari turpitudine melior est causa possidentis» eli vapaasti suomentaen »yhtä hylyttävästi menetelleiden kesken on parempi asema sillä, jolla on kielletty suoritus hallussaan») soveltuu sangen hyvin juuri nyt esillä olevan kaltaiseen tilanteeseen: Toisaalta kumpikin sopimuspuoli on yhtäläisesti »in pari turpitudine» tai 'mala fide' eli yhtäläisesti tiennyt tai ainakin ollut velvollinen tietämään omaosakepanttauksen kiellettyisyyden,⁵⁶ ja toisaalta tällainen kielletty panttaus ja sen luoma tilanne (osakkeiden panttina olo pätevän ja siis mm. täysin 'siveellisin perustein' syntyneen saamisen vakuutena) ei ole läheskään siinä määrin oikeusjärjestyksemme perusteiden vastaista, että julkisvallan taholta olisi pakko puuttua (edes osapuolen pyynnöstä) tilanteeseen.⁵⁷

mielestäni puutteellinen koordinointi, joka on jäänyt 7:1:n ja 12:7:n välisiin yhteyksiin (esim. harkittaessa sitä seikkaa, kumpiko on yhtiön ja etenkin sen velkojien kannalta vaarallisempaa, sekö että yhtiö antaa täysin vakuudettomiakin osakas- tai muita raha- tai muunlaisia luottoja, vai sekö, että yhtiö saa saatavilleen edes jonkunlaisen — joskus ehkä turvaavankin, ks. av. 37 — vakuuden).

⁵⁴ Ks. mitä *Nial* TfR 1936 ss. 31—32 lausuu sellaisista luovutuskieilloista, jotka on annettu jommankumman (luovuttajan tai saajan) sopimuspuolen suojaamiseksi (kuten OYL 7:1 painottuu ratioltaan yhtiön suuntaan eikä missään tapauksessa yhtiön sopimuspuolen hyväksi, ks. ed. av. 16 ja 17): »man måste hesitera för ogiltighetspåföljden i fråga om förbud, som just syfta till att skydda den ena av parterna. Den förstärkning av förbudets preventiva funktion som ogiltighetsregeln innebär kan kanske köpas för dyrt, om man i de fall då förbudet likväl överträdes alldeles stjälpur den man vill skydda.» (Tämä soveltuu hyvin omaosakepanttauksen; omaosakehankintaan sensijaan soveltuu seuraava sitaatti, joka on välitön jatko juuri siteeratulle *Nialin* esitykselle:) »Å andra sidan kan det hända, att ogiltigheten av särskild anledning vid visst förbud icke innebär risker för den man vill skydda, och att man alltså ur denna synpunkt icke kan göra någon speciell invändning mot ogiltigheten.» — Ks. myös m.t. ss. 67—73, jossa *Nial* Ruotsin silloisen osakeyhtiölainsäädännön kannalta suhtautuu huomionarvoisin argumentein varovan kielteisesti omaosakehankinnan pätemättömyyssanktointiin.

Ks. myös *Kivimäki* DL 1927 s. 12 (av. 1:n kohdalla).

⁵⁵ Puuttumattomuusperiaatteesta ks. lähemmin *Tulokas* DL 1972 ss. 212—227 viittauksineen (ks. eritt. s. 222 av. 29), joihin uudemman materiaalin osalta lisätäköön *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 311—312, *Zitting—Rautiala* ss. 274—276 sekä KKO 1972 II 25.

⁵⁶ Ks. ed. s. 315 (av. 22—23:n kohdalla).

⁵⁷ Esimerkkeinä tällaisista tilanteista, joissa huolimatta osapuolten 'yhtä-

Esimerkin ja omaosakepantin kannalta rinnastuskohteen tällaisesta lainvastaisuudesta, joka ei yllä oikeusjärjestyksen perusperiaatteiden törkeään loukkaukseen ja jossa siten lievempimuotoinen 'paheksunta' eli puuttumattomuuslinja on käytössä, tarjoaa oikeuskäytäntömme kiinteistönkauppojen ns. mustan kauppahinnan oikeusjutuissa.⁵⁸ Rinnastus OYL 7:1.1:n lauseeseen »Tämän kiellon vastainen sopimus on pätemätön» on hyvinkin paikallaan, sillä lähtehän mustan kauppahinnan kohdalla vallitseva kanta siitä, että MK 1:2.1:ssä varsinaisen (pätemättömyydellä sanktioidun) muotomääräyksen jatkeena on ikäänkuin luettavissa kirjoittamattomana konsekvenssina: »Tämän muotomääräyksen vastaisella tavalla solmittu sopimus kauppakirjassa ilmoitettua korkeammasta kauppahinnasta on pätemätön.»⁵⁹

II.4.4. Kun puuttumattomuusperiaatteen soveltaminen mustan kauppahinnan kohdalla merkitsee toisaalta sitä, ettei suorittaja (ostajamaksaja) lupaamansa kiellonvastaisen suorituksen täytettyään enää voi edukseen vedota pätemättömyyteen, ja toisaalta sitä, että kiellonvastaisen suorituksen ollessa yhä sopimusasteella eli täyttämättä lupauksensaaja ei voi menestyksellisesti vaatia erääntyneenkään sopimuslupauksen täyttämistä, niin vastaavasti saadaan omaosakepanttauksessa seuraavat säännöt.

Jos omaosakepanttaus on vasta siinä vaiheessa, että on solmittu (sinänsä muissa suhteissa pätevästi) panttaussopimus, mutta osakekirja-tradeeraus on toimeenpanematta, ei oikeuskoneisto puutu pantinsaaajatohon (yhtiön) eduksi tilanteeseen, jos pantin lupaaaja (osakkeenomistaja) kieltäytyykin täyttämästä tätä hallinnansiirtosuoritusta.⁶⁰ Normaalistihan

läisestä häpeästä' (»in pari turpitudine») ei voida jättää puuttumatta tilanteeseen (vaikkapa possidentin eli suoritusetuuden haltuunsa saaneen vahingoksikin) ks. *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 393—395. Ks. myös *Wilhelmsson* OT 1978: XI s. 65 av. 68.

⁵⁸ Ks. näistä *Tulokas* DL 1972 ss. 224—226 ja *Zitting—Rautiala* ss. 273—277.

⁵⁹ MK 1:2:een liittyvään pätemättömyysproblematiikkaan ei tässä tietenkään ole syytä syventyä. Sensijaan on syytä huomauttaa siitä, että tässä suorittamani puuttumattomuusperiaatteen eksemplifiointi mustan kauppahinnan (oikeuskäytäntöpohjaisella) kieltonormilla ei merkitse sitä, että pitäisin puuttumattomuusperiaatteen jäykän noudattamisen synnyttämiä ratkaisuja mustan kauppahinnan jutuissa onnistuneina, ks. ed. s. 81 av. 14.

⁶⁰ Saako tällöin yhtiö, jos se ei vielä ole luovuttanut lainavaluuttaa, vastaavasti kieltäytyä siitä? Myöntävä vastaus on paikallaan, ei vain 7:1:n ration kannalta (jossa suhteessa pantiksipaniija-osakkeenomistaja on viimeisin suojattavaksi tarkoitettu taho) tai 12:7:n lainakiellon rationon tukeutumalla, vaan myös

jo pelkkä panttaussopimus sitoo inter partes niin, että pantinlupaajan niskoittellessa hallinnan siirto pakkototeutetaan tuomioistuin- ja ulosottoviranomaisten avulla.⁶¹

Jos taas omaosakepanttaus on edennyt niin pitkälle, että osakkeenomistaja on täyttänyt hallinnansiirtosuorituksin sitoumuksensa, niin oikeuskoneisto ei puutu hänen edukseen tilanteeseen, jos hän ryhtyykin vaatimaan pantin mitätöitymistä tms. osakekirjahallinnan palautuksineen. Sen verran panttauksen kiellonvastaisuuden kuitenkin voitaneen katsoa vaikuttavan tilanteeseen yhtiön 'haitaksi', että jos osakkeenomistaja tällöin tarjoutuu vastaavaan palautukseen eli (luotettavasti) tarjoutuu maksamaan koko kyseisen luoton siihenastisine korkoineen, niin yhtiö on velvollinen sallimaan tällaisen 'pantinlunastuksen', vaikka sovittu luottoaika olisi ollut pitempi.⁶²

II.5. Omaosakepantti: erilliskysymyksiä

II.5.1. Seuraavassa tarkastelen juuri kehitellyn (puuttumattomuus)-linjan pohjalta eräitä omaosakepanttiin liittyviä erilliskysymyksiä. Ensimmäisenä näistä lienee luonnostaan kysymys siitä, mitä puuttumattomuuslinja merkitsee osakkeenomistajan eli panttaajan *seuraajan* ja *velkojain* kannalta.

soveltamalla yleisiä täysin laillistenkin luotto- ja panttaussopimusten keskinäisiä kytkentöjä heijastavia sääntöjä vastakkaisista suorituksista pidättymisen oikeudesta silloin, kun toisella sopimuspuolella ilmenee suoritushaluttomuutta tai -kyvyttömyyttä.

Jos yhtiö on jo aikaisemmin luovuttanut lainavaluutan tai kyseessä on muu vanha velka, ei juuri mainitun kaltaista vastakkaisuus- ja samanaikaisuuskytkentää ole, joten yhtiö ei voine edukseen tukeutua panttaussuunnitelman raukeamiseen.

⁶¹ Ks. lausutusta ed. 4 § I.1.2.

⁶² Periaatteessahan on panttivelkojan kannalta epäkohdaksi tai menetykseksi katsottava se, jos hän joutuu vastoin tahtoaan luopumaan edullisena pitämässään luottosijoituksesta ennenaikaisesti, vaikkapa täyttä maksuakin vastaan (pääoman ja siihenastisen koron osalta), koska eihän ole takeita, että hän tämän jälkeen pystyy heti sijoittamaan pääoman yhtä edullisin korko-, vakuus- yms. ehdoin jonnekin muualle. (Todettakoon, että tämä epäkohta rasittaa lakimme mukaan käteispanntioikeutta suhteessa pantinomistajan etuoikeudettomiinkin velkojiin, UL 4:12.2, jota vastoin kiinteistöpanntioikeudessa tilanne on parempi, UL 5:27.1.)

Mitä tulee panttaaja-osakkaan sellaiseen sopimuskumppaniin, joka esim. ostajana tai velkojana solmii yhtiön hallinnassa (7:1:n vastaisesti) olevista panttiosakkeista kauppa- tai panttaussopimuksen, niin pidän ilmeisenä, että tällainen seuraaja, joka puuttuvan osakekirjahallinnan sisältämästä 'varoituksesta' huolimatta tai panttauksesta ehkä täysin tietoisenaakin ryhtyy sanotunlaiseen sopimukseen, ei saa parempaa oikeutta kuin hänen auktorinsakaan. Paitsi että hän osakkeenomistajan sopimuskumppanina on sanotuista tavoin vailla vilpittömyyttä mieltä oleva secundus, on hänen kollisiotappionsa tuettavissa myös sillä painavalla argumentilla, että hän (auktorinsa tapaan) kuuluu siihen henkilöpiiriin, jonka suojaksi 7:1:n kieltoa ei ole (etenkään yhtiön velkojien kustannuksella) vähimmässäkään määrin tarkoitettu.

Vaikeammin ratkaistava on kysymys yhtiön omaosakepanttiin kohtalosta panttaaja-osakkaan pakkotäytäntövelkojen vaatimusten edessä. Yllä on VOYL:n (21.2 §:n) ajalta havaittu, että ratkaisussa KKO 1932 II 149 osakkeenomistaja-panttaajan konkurssivelkojat katsottiin oikeuteiksi saattamaan panttauksen kiellonvastaisuus yhtiötä vastaan voimaan⁶³ (vaikkei VOYL 21.2 § edes sisältänyt OYL 7:1.1:n kaltaista pätemättömyyslausumaa). Katsoisin kuitenkin, että päinvastaisen linjan tueksi voidaan esittää painavampia perusteita.

Painavimpana perusteena voidaan viitata seuraavaan yleiseen periaatteeseen. Henkilön konkurssivelkojat voivat kyllä vedota niihin tämän velallisansa (= A) varallisuus oikeudellisia disponointeja rasittaviin pätemättömyysperusteisiin, joihin A itsekään olisi voinut (ellei olisi konkurssin johdosta menettänyt asialegitimaatiotaan) edukseen vedota,⁶⁴ mutta eivät niihin, joissa pätemättömyysnormin tarkoituksena ei ole suojata A:n vaan hänen sopimuspuolensa tai jonkun erityisen tertiustahon intressejä ja joihin näin ollen A itse ei olisi voinut vedota. Ajateltakoon (tämän suuntaisena esimerkkitalanteena) juuri käsiteltyä mustan kauppahintasopimuksen oikeuskäytäntöpohjaista pätemättömyyttä: Jos mustan kauppahinnan jo maksanut ostaja ei kerran ole oikeutettu vaatimaan myyjältä tätä erää palautettavaksi, niin ei tilanne toki hänen konkurssiin joutumisestaan niin muutu, että konkurssipesä voisi sen paremmin menestyä saman palautusvaatimuksen ehkä esittäessään.

⁶³ Ks. s. 312.

⁶⁴ Ks. esim. *Halila* ss. 96 ja 109, KM 1978:37 s. 134, *Zitting* Sivullissuoja s. 98, *Hessler* ss. 106—107. Oikeuskäytännöstä mainittakoon tässä yhteydessä KKO 1960 II 84 ja 1967 II 98.

Sovellettaessa juuri sanottua omaosakepanttiin saadaan vastaavasti: Kun omaosakepantin kieltoa ei — kuten jo useaan otteeseen on esitetty — ole säädetty osakkeenomistaja-panttaajan suojaksi yhtiötä vastaan, vaan päinvastoin yhtiön velkojen suojaksi sitä vastaan, että yhtiövarallisuutta vähentävästi yhtiön varoja siirtyy takaisin osakkeenomistajille, niin olisi täysin tämän ration vastaista, että osakkeenomistajan konkurssivelkojilla olisi parempi oikeus kuin tällä itsellään, vieläpä tilanteessa, jossa (konkurssin manifestoimin tavoin) yhtiön velkojen suojantarve on muodostunut mitä konkreettisimmaksi.⁶⁵

Tämän yhtiöetuksen kannan tueksi voidaan myös viitata siihen, ettei lainsäätäjällä ole sinänsä mitään sitä vastaan, etteikö osakeyhtiöllä voisi osakkeenomistajansa konkurssissa olla esinekohtainen (eli erityinen) etuoikeus omiin osakkeisiin. OYL 7:1.2 osoittaa nimittäin, että yhtiöllä on EOA 8 §:n mukainen omiin osakkeisiin kohdistuva etuoikeus, mikäli ko. osakkeet on ehditty (yli 30 päivää) ennen konkurssin alkua ulosmitata osakkeenomistajan velasta yhtiölle.

II.5.2. Edellä kehiteltyjen näkökohtien mukaan on ratkaisu löydettyvissä myös seuraavassa tilanteessa kysymykseen, onko omaosakepantti kieltä kierretty kielletyksi katsottavalla tavalla: Osakeyhtiö antaa osakkeenomistajalleen A luoton, josta eräs B menee A:n puolesta takaukseen, saaden vastavakuudekseen A:lta pantiksi ko. yhtiön osakkeita, samalla kun takaukseen otetaan ehto, jonka mukaan takaajan vastuu rajoittuu vain siihen rahamäärään, mikä näistä osakkeista on myymällä saatavissa sinä ajankohtana, jolloin takaajan vastuu aktualisoituu.

Kuvattu eräessä norjalaisessa oikeustapauksessa esiintynyt ja Norjan korkeimman oikeuden laillisena pitämä järjestely⁶⁶ jättää epäilemättä lain kiertämisen vaikutelman. Olen kuitenkin taipuvainen hyväksymään

⁶⁵ Tietysti po. konkurssin johdosta myös osakkeenomistajan (muiden) velkojen suojantarve on korkeimmillaan, mutta jollei ko. panttauksessa ole mitään moitittavaa muulta kuin 7:1:n kannalta (esim. OikTL 3 luvun tai KS 46 §:n kannalta), niin olisi kilpaileville konkurssivelkojille perusteeton satunnainen etu voida hyötyä 7:1:n kaltaisesta normista tilanteessa, jossa (nytemmin konkurssiin joutunut) osakeyhtiön velallinen eli ko. osakkeenomistaja olisi täysin pätevästi voinut pantata osakeyhtiölle sanottujen omien osakkeiden sijasta omistamiaan minkä muun tahansa osakeyhtiön osakkeita vaikkapa huomattavasti suuremman erän (siis velkoja-osakeyhtiön saatavaa huomattavasti enemmän kattavan osakepantin kuin nyt pantatut omat osakkeet).

⁶⁶ Ks. Norsk Retstidende 1932 s. 786. Ratkaisuun suhtautuvat kriittisesti *Arnholm* s. 53, *Gomard* Aktieselskabsret s. 168.

Norjan Høyesterett'in kannan, johdonmukaisena seurauksena siitä näkemyksestä, jota edellä olen puoltanut jo suoran omaosakepanttauksen kohdalla (ts. jos yllämainittu A olisi pantannut osakkeet suoraan yhtiölle eikä takaaja B:lle). Jälleen kerran on korostettava, että ongelmien ytimenä on se 'väljyys', jolla laki (eritt. 12:7) suhtautuu yhtiön myöntämiin osakasluottoihin eli juuri siihen toimintaan, joka on yhtiön velkojien suojan kannalta varsinainen vaaramomentti eli vaaran lähteen avaaminen, minkä rinnalla omaosakepantti vain seurannaistoimena on riskitekijänä enää aivan toissijainen⁶⁷ tai ehkei mikään riskitekijäkään, vaan päinvastoin luotonannolla jo otetun perusriskin kaventaja (riippuen osakkeiden vakuusarvosta). Olisi siis ongelman lähestymistä väärästä päästä, 7:1:n ration kannalta nurinkurisine lopputuloksineen, jos kuvattunlainen vakuusjärjestely olisi mitätöitävissä A:n (osakkeenomistajavelallisen) tai B:n (takaajan) toimesta.

II.5.3. Yllä esitetyn peruslinjan mukaisesti ratkaisen myös sen kysymyksen, koskeeko 7:1:n omaosakepanttauksen kielto sellaisiakin tapauksia, joissa velallinen (luotonsaaja) on joku yhtiön osakkeita omistamaton *ulkopuolinen* eli siis eri henkilö kuin se osakkeenomistaja, joka antaa hänen puolestaan vieraspantin (panttaamalla yhtiölle omia osakkeita).⁶⁸

Luoton (rahalainan, tavaraluoton tms.) antaminen ulkopuoliselle ei ole 7:1:n perustavoitteen (pääoman laittoman osakkeenomistajille pa-

⁶⁷ Omaosakepanttia voitaneen useimmiten luonnehtia (korpustekstissä juuri tehdyin tavoin) seurannaistoimeksi eikä siis luotonannon syyksi, sillä yhtiössä, jossa johto on valmis ryhtymään omien osakkeenomistajien luototuksen kaltaiseen usein epäilyttävään ja monesti jopa kiellettyynkin (12:7) toimintaan ilman hyväksyttäviä vakuuksia, ovat vaikutusvaltasuhteet ja ehkä asenteetkin tavallisesti sellaisia, että omaosakevakuuden tarjoaminen tai tarjoamatta jättäminen ei olisi ratkaisevasti vaikuttanut siihen, että osakkeenomistaja saa luotollisesti yhtiön varoja käyttöönsä.

⁶⁸ Tähän asti on siis pidetty silmällä sitä normaalitapausta, että (omaosake) pantin antaja on samalla myös vastaavan luoton saaja tms. velallinen. Nyt siis luovutaan tällaisesta 'personaaliunionin' olettamuksesta ja edellytetään velallisen olevan eri henkilö kuin panttaaja—osakkeenomistaja. Erillisyyks on tässä samalla viety niin pitkälle, että velallinen on ei-osakkeenomistaja eli kyse ei ole osakslainasta tms. osakasluotosta muulle osakkeenomistajalle kuin panttaaja—osakkeenomistajalle. Sanotunlaiset kahden eri osakkeenomistajan mukanaolon tilanteet voidaan nähdäkseni rinnastaa (niin 7:1:n kuin 12:7:nkin kannalta) personaaliunionitilanteeseen, koska vaarat ovat yhtiön velkojien kannalta samat ja kiertäminenkin olisi helppoa vastavuoroisin osakepanttauksin toinen toisensa osakasluotoista.

lautumisen estämisen) kannalta kiellettyä⁶⁹ — kokonaan eri asia on yhtiön toimialasta, luoton laadusta ja laajuudesta yms. tekijöistä in casu johtuva luottosopimuksen osoittautuminen yhtiötä sitomattomaksi — joten sen kannalta ei ole syytä katsoa panttia kiellonvastaiseksi. Ja kun sanotunlainen 'ulkopuolisen' luotonannon sallittuus ei liioin ole yleissäännöllä sidottu siihen, saako yhtiö vastapainoksi (velalliselta tai muulta-kaan) vähäisintäkään vakuutta, niin on vaikea nähdä, kuinka yhtiön ja sen velkojien intressit hyötyisivät siitä, että se usein vähäinen mutta joskus ehkä huomattavakin vakuus, mitä omaosakepantti kulloinkin edustaa, olisi pätemätön. Vanhasta velasta annettuna vieraspanttina omaosakepantti sitäpaitsi on lähellä lahjoitusta, ja omaosakelahjahan on 7:1:n mukaan sallittu. Mitään likimainkaan riittävää syytä ei siten ole nähtävissä, miksi panttaaja-osakkeenomistajan (tai em. ulkopuolisen velallisen) pitäisi tässäkin saada edukseen nojautua 7:1:een, jota ei ole säädetty lainkaan hänen suojakseen.

II.5.4. Kuten edellä⁷⁰ jo on huomautettu, koskee omien osakkeiden pantiksi ottamisen kieltö myös velkoja-yhtiön *emoyhtiön* osakkeita.⁷¹ Se mitä edellä tässä II-jaksossa on esitetty omien osakkeiden pantiksi ottamisesta, soveltuu mutatis mutandis siihen tapaukseen, jossa tytäryhtiö ottaa pantiksi emoyhtiönsä osakkeita. Konserniproblematiikkaan tämän panttaustilanteen osalta enemmälti paneutumatta otan esiin pari erilliskysymystä näiden 'emo-osakepanttien' suhteen.

Jos osakkeet on pantattu ennen kuin pantinsaajayhtiöstä on tullut kyseisen toisen yhtiön tytäryhtiö, näytään pidettävän selvänä, ettei osakepantti enää tämän johdosta käy pätemättömäksi.⁷² Onkin ilmeistä, että muu (eli pantinsaajayhtiölle epäedullisempi) ratkaisu olisi tämän alunperin täysin laillisen panttauksen kohdalla vielä voimakkaammin säännöksen (7:1) oman tarkoituksen vastainen irrationaliteetti kuin

⁶⁹ Ulkopuolisiksi nyt eo. suhteessa ei ole katsottava sellaisia 12:7.1:ssä (i.f.) mainittuja osakkeenomistajan sukulaisia, jotka osakaslainakiellon kiertämisen estämiseksi (ks. HE 1977: 27 s. 93) on lainkohdassa otettu huomioon. Ulkopuolisina ei liioin liene syytä pitää 12:7.1:ssä mainittuja yhtiön johtavia edustajia, vaikka tällainen henkilö ei sattuisikaan omistamaan yhtään yhtiön osaketta.

⁷⁰ Ks. ed. s. 310 (av. 12—14 kohdalla).

⁷¹ Todettakoon, että sensijaan 12:7:n osakaslainakielto ei koske konserni-suhteita, 12:7.3.

⁷² Näin (omaosakehankinnan osalta, mutta esitystavasta päätellen myös omaosakepanttiin ulottuvasti) Koski—Schultén s. 263, Skäre s. 98.

Ks. myös OYLVL 7.2 §.

alkuperäisestikin kiellonvastaisissa panttitilanteissa, joissa kieltosäännöksellä sentään on ollut mielekäs preventiivinen funktio.⁷³

Entä sitten tilanne, jossa toisen yhtiön (E) osakkeita pantiksi saanut yhtiö (T) on jo panttauksen ajankohtana ollut OYL 1:2:n mukaisesti tuon E-yhtiön tytäryhtiö, mutta T-yhtiön taholla ei vielä ole oltu tietoisia konsernisuhteen muodostumisesta, tilanne joka on täysin mahdollinen esim. OYL 8:7:ssä säädetyn ilmoituksen ollessa vielä tapahtumatta.⁷⁴ Onko (emoyhtiön) osakkeiden panttaus tällöinkin kiellonvastainen (7:1), siis vaikka pantinsaajayhtiön voitaisiin katsoa toimineen vilpittömässä mielessä?

Kysymykseen on (emoyhtiön) osakkeiden vastikkeellisen hankinnan kannalta vastattu myöntävästi eli katsottu siis ko. osakekauppa tms. pätemättömäksi tytäryhtiön vilpittömästä mielestä riippumatta.⁷⁵ Joskaan omaosakehankintaa koskevat säännöt eivät suinkaan ilman muuta sovellu omaosakepanttiin,⁷⁶ voitaneen tässä kuitenkin lähteä samalta linjalta. Muodollisesti tätä kantaa voidaan perustella sillä, että konsernisuhte on syntynyt jo 1:2:n tunnusmerkistön täytyessä ja siis riippumatta esim. 8:7:n mukaisen ilmoituksen tekemisestä.⁷⁷ Reaalisempina

⁷³ On syytä korostaa 7:1:n kaltaisen kiellon preventiivistä funktiota, sillä vaikka kiellonvastaisesta menettelystä (kuten tässä omaosakepantista) ei koituisi yhtiölle erityisen merkittävää vakuusmenetykseuraamusta (ks. ed. s. 328, av. 62:n kohdalla), niin silti on luonnollisesti syytä suositella ja suosia omaosakepanttauksista pidättymistä. Tässä psykologisessa mielessä voidaan 7:1.1:n kategorista lausumaa »tämän kiellon vastaisen sopimuksen pätemättömyydestä» pitää onnistuneenakin (vaikka se siis pätemättömyyskäsitteen ja -seuraamuksen juridisen 'jaollisuuden' eli monensuuntaisen relatiivisuuden huomioon ottaen onkin informaatioarvoltaan rajoitettu).

⁷⁴ Ks. 8:7:n osalta HE 1977:27 s. 53, Koski—Schultén ss. 309—311, Kedner—Roos s. 178, Rodhe s. 248.

⁷⁵ Tämä kanta on pääteltävissä esityksestä Koski—Schultén s. 310, kun siinä katsotaan emoyhtiöksi tulleen yhtiön hallituksen jäsenten voivan joutua vahingonkorvausvelvollisiksi, mikäli 8:7:n mukaisen ilmoituksen viivyttelyn johdosta konsernisyntynyt tietämätön tytäryhtiö on suorittanut osakehankinnan 7:1:n vastaisesti »ja osakehankinta on sittemmin pätemättömänä purkautunut».

⁷⁶ Ks. ed. alajakso II.2.2.

⁷⁷ HE 1977:27: »Konsernisuhteen syntyminen ei kuitenkaan riipu siitä, onko ilmoitus tehty vai ei.» — Muodolliseksi voidaan tällainen konsernisuhteen 'syntymiseen' palautuva perustelu katsoa siinä mielessä, että eihän missään vaiheessa 'synny' mitään reaalista, olemassaololtaan havaittavissa olevaa, vaan kysymys on vain siitä, mihin alkamisajankohtaan eri konsernisäännösten vaikutuksellisuuden alku on sijoitettavissa, eikä tällöin suinkaan liene a priori selvää, että ko. oikeus-

perusteluina voidaan esittää se, että tytäryhtiön tietoisuuden relevanssi avaisi tietoisuuskysymyksille ominaisten näyttövaikeuksien johdosta kiertämismahdollisuuksia (esim. 8:7:n mukaista ilmoitusta viivyttämällä), sekä se, että panttauksen katsominen kiellonvastaiseksi (7:1) ei yllä omaksutun puuttumattomuuslinjan puitteissa merkitse pantinsaaaja-tytäryhtiölle osakevakuuden reaalista heikentymistä suhteessa pantinantajaan tms. tahoon, jonka suojaksi 7:1 ei ole tarkoitettu pantinsaajayhtiön vahingoksi.

II.5.5. Kun tähän asti on tarkasteltu omien (tai emoyhtiön) osakkeiden pantiksi ottamista ja sen kiellettyisyyttä (7:1), niin todettakoon omaosakepantin yhteydessä, että 7:1 ei merkitse kieltoa *antaa pantiksi* omia osakkeita. Yhtiöhän voi laillisesti omistaa omia osakkeitaan⁷⁸ eikä ainakaan 7:1:n kannalta ole estettä sille, että yhtiö käyttää tämän(kin) varallisuuseränsä mahdollista reaaliuottopotentiaalia luotto-rahoituksensa järjestelyssä hyväkseen.⁷⁹ Näiden panttiosakkeiden eventuaalinen joutuminen panttirealisaatiossa myydyiksi olisi sitäpaitsi vain omiaan edesauttamaan lainsäätäjän suotavana pitämää tilanteen kehitystä (omaosakeomistusta eliminoivaan suuntaan).

II.5.6. Omaosakepanttia koskevan esityksen lopuksi palautettakoon mieleen, että jo edellä 13 §:ssä (jaksot III ja IV) on sivuttu 7:1:n sisältämää omaosakepanttauksen kieltoa, kun kyse oli mahdollisuudesta yhtiöjärjestysmääräyksen perustaa yhtiölle itselleen panttioikeustyyppinen vakuus sellaiseen omaan osakkeeseen, jonka osalta ao. osakkeenomistaja on laiminlyönyt osakkeeseen ja sen omistukseen läheisesti liittyvän maksuvelvollisuuden täyttämisen yhtiötä kohtaan (merkitystä osakkeesta yhtiölle maksettava määrä, asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden yhtiö-vastike- tms. maksut jne.)

vaikutukset kaikkien konsernisäännösten ja niissä esiintyvien relaatioiden kannalta alkaisivat samasta hetkestä. Vasta yksityiskohtainen analyysi osoittaisi, onko konsernisuhteella yksi vai useampia 'syntyhetkiä'.

⁷⁸ Kuten 7:1 e contrario osoittaa, voi yhtiö vastikkeettomasti saada omia osakkeita omistukseensa, olematta niiden suhteen edes 7:1.2:n osoittamin tavoin velvollinen pyrkimään irti omistuksesta. Ks. esim. *Koski—Schultén* s. 262.

⁷⁹ Eri asia (ja tähän 7:1:n yhteyteen kuulumaton) on se, että kyseinen luotonotto tai/ja pantin antaminen voivat olla yhtiön toimialan, yhtiön toiminnan laadun ja laajuuden yms. huomioon ottaen in casu yhtiötä sitomattomia. Valaisevia tässä suhteessa ovat mm. prejudikaatit KKO 1950 I 11 ja 1959 II 89 (ks. ed. s. 91 av. 44).

Näiden erityisen konneksiteetin leimaamien yhtiöllisten perus- tai käyttöpääomasuoritusten kohdalla on jo em. yhteydessä katsottu, että 7:1 ei muodosta ylittämätöntä estettä sanotunlaisille yhtiötä ja sen velkojia turvaaville omaosakevakuuksille. Yllä (II-jaksossa) suoritettua lähemmän tarkastelun päätteeksi on syytä todeta, että nyt esille tullut ja nyt esitetty on 7:1:n ration kannalta ja 7:1:n sisällön (mm. pätemättömyyssanktion) rationaalien tulkinnan valossa omiaan vahvistamaan tuolloin omaksuttua kantaa.

III. AsOYL 6.1 § JA ASUNTO-OSAKKEEN PANTTAUSKIELTO

III.1. Huoneiston osakkeiden ykseys: taustanäkökohtia

III.1.1. AsOYL 6.1 § sisältää erikoislaatuisten osakeluovutuskiellon: »Samaan huoneistoon kuuluvia osakkeita älköön muussa kuin 8 §:n 2 momentissa mainitussa tapauksessa erikseen luovutettako; älkööt sellaiset osakkeet muutenkaan erikseen toiselle omistajalle siirtykö.» Ja jotta kaikkien samaan huoneistoon kuuluvien osakkeiden tällainen vaihdannallinen kiinteä toisiinsa kytkeytyminen saisi riittävästi julkisuutta tertiustahoa (esim. ostaja- tai pantiksiottajaehdokasta) ajatellen, on saman 6 §:n 2 momentissa vielä täydentävä määräys siitä, että jokaiseen osakekirjaan on merkittävä, »minkä huoneiston hallintaan osake, yksin tai yhdessä toisten osakkeiden kanssa, oikeuttaa».⁸⁰

Tämän samaan huoneistoon kuuluvien kaikkien osakkeiden 'kohtalon-yhteyttä' korostavan luovutuskieltosäännöksen ratio on täysin ilmeinen. Niinpä ainoassa lainkohdan (6.1 §) sallimassa poikkeuksessa eli 8.2 §:n tapauksessa on kyse juuri siitä, että (ao. osakkeenomistajien sopimuksin ja yhtiökokouksen hyväksymisin) tietty huone siirretään kuulumaan

⁸⁰ Alunperin AsOYL-ehdotuksen (ks. LVK 1923:2) 6 § ei sisältänyt nykyistä 2 momenttia, mutta lakiehdotuksesta annetussa KKO:n lausunnossa puollettiin tertiusten tiedon- ja turvantarvetta ajatellen tällaista lisäystä 6 §:ään (ks. HE 1925:18 s. 8), jollaiseen sitten päädyttiinkin.

Tiettyä julkisuutta osakkeiden huoneistokohtainen liityntä ja kokonaisuus saa tietysti yhtiöjärjestyksen kautta (ks. AsOYL 3 § niin alkuperäisessä kuin nykyisessäkin muodossaan, L 742/78), mutta tämän tärkeän informaation esilletulo myös osakekirjoissa on toki puollettavaa.

huoneistosta toiseen luovuttamalla vastaava määrä osakkeita.⁸¹ Näillä normeilla (ks. myös 23.1 §) halutaan estää tietyn toiminnallisen ja luonnollisen käyttökokonaisuuden, huoneiston osakeomistuksen pirstoutuminen eri käsiin, so. *osakekokonaisuuden hajoaminen* eri omistajille kullekin yksittäin kuuluviin osakkeisiin. Asunto-osakkeiden yhteisomistuskuskin on siten oleva 'vain' sellaista (YhtOmL:n mukaista jaollista) murto- eli määräosaista yhteisomistusta, jossa kukin yhteisomistajista omistaa osuuden kustakin kokonaisuuteen sisältyvästä yksittäisestä osakkeesta, mutta ei ainoatakaan niistä kokonaan eli yksin.⁸²

III.1.2. Yllä todetun huomioon ottaen olisi ilmeisen järkevää, jos laissa olisi erillisten luovutusten lisäksi ja juuri niiden vaikeuttamiseksi kielletty useamman kuin yhden osakekirjan antaminen saman huoneiston osakkeiden kohdalla: Saataisiin antaa vain yksi osakekirja, joka siis käsittäisi (AsOYL 6.2 §:n mukaisin tekstimerkinnoin) kaikki tuohon huoneistoon oikeuttavat osakkeet. Käytännössä onkin näin menetelty (varovaisesti sanoen:) erittäin usein.

Sanotunlaiseen osakekirjaykseyteen ei laki kuitenkaan pakota, sillä AsOYL 6.2 §:n puitteissa täytyy katsoa sallituksi sekin, että huoneiston osalta on annettu *useampia* (kaksi tai useampiakin) osakekirjoja, joista kukin edustaa vain tiettyä osaa huoneiston osakkeista, kunhan vain niissä kaikissa on 6.2 §:n mukainen kokonaisuutta koskeva teksti-informaatio.⁸³ Vanhemmissa asunto-osakeyhtiöissä ei tällainen tilanne olekaan käytän-

⁸¹ Vaatimus siitä, että huoneen sanotunlaisessa siirtämisessä on myös vastaava määrä osakkeita luovutettava laajentuvan huoneiston osakekokonaisuuteen, perustui yllä mainittuun (ks. av. 80) KKO:n lausuntoon (ks. HE 1925:18 s. 9); laki- ja talousvaliokunta (mietintö 1925:13/HE 1925:18) tosin vastusti tätä ja poisti lakiehdotuksesta sanat »luovuttamalla vastaava määrä osakkeita».

AsOYL 8.2 §:n mukaisesta huonesiirrosta ks. esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 174, *Palsala* ss. 153—154.

⁸² Ks. lähemmin osakkeen yhteisomistuskysymyksistä jo ed. 1 § V.2.2, eritt. s. 43 (av. 134:n edellä).

⁸³ Lisäksi tietysti on edellytettävä, että osakekirjat eivät miltään osin koske päällekkäisesti samoja 'osakenumeroja' ja että ne toisaalta kattavat kaikki ko. huoneistoon oikeuttavat osakkeet.

Esimerkki (ks. KKO 1936 I 63): Jos yhtiöjärjestyksen mukaan huoneistoon n:o 5 oikeuttavat yhtiön osakkeet n:o 11, 12, 13 ja 14, niin olisi mahdollista antaa (enintään) neljä osakekirjaa, yksi kullekin em. 'osakenumeralle'; kussakin näistä neljästä osakekirjasta tulee olla merkintä siitä, että kyseinen osake tuottaa yhdes- sä em. toisten kanssa oikeuden huoneiston n:o 5 hallintaan (AsOYL 6.2 §).

nössä tuntematon.⁸⁴ Ja sellaisia voisi jatkossa syntyä lisää, jos OYL 3:7.2:n (verr. AsOYL 2 §) katsotaan antavan myös asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajalle oikeuden vaatia useita 'osakenumeroja' käsittävän osakekirjan haluamaansa jakoa (jakamiskustannukset yhtiölle korvaten);⁸⁵ nähdäkseni ei kuitenkaan ehkä ole pakko käsittää OYL 3:7.2:n koskevan asunto-osakeyhtiöitä AsOYL 6 §:n ration vastaiselta osaltaan.⁸⁶

III.2. Asunto-osakkeiden osapanttauksen kiellettyisyys

III.2.1. Edellä kuvattu asunto-osakeyhtiölle⁸⁷ ominainen ja luonnollinen huoneistosisidonnainen osakeykeys ynnä tätä julkituova AsOYL 6.1 §:n kielto (yksittäisten ykseyteen kuuluvien osakkeiden erillisen omistajanvaihdon kielto) johtaa kysymään, onko AsOYL 6.1 § paitsi osakkeen spesiaalinen luovutuskieltonormi myöskin vastaavanlainen osakkeen spesiaalinen panttauskieltonormi. Onhan irtaimisto-oikeudellisessa varallisuusvaihdon normistossa melko yleistä, että se mikä koskee tietyn objektin luovutusta, on vastaavasti voimassa myös sen panttauksessa,⁸⁸

⁸⁴ Palsala s. 31.

⁸⁵ Tätä päätelmää voisi tukea viittaamalla siihen, että OYL 3:7 ei ole niiden OYL:n kohtien joukossa, jotka luettelaa uusitun AsOYL 2 §:n (L 742/78) enumeratiivisen näköisessä luettelossa, niiden OYL-kohtien luettelossa, joita »ei sovelleta asunto-osakeyhtiöihin». Ks. kuitenkin vasta-argumentaatiota av. 86:ssa.

⁸⁶ Juuri av. 85:ssä mainittu AsOYL 2 §:n luettelo ei HE 1977:27 s. 125 mukaan ole tyhjentävä sikäli, että luettelossa mainittujen lisäksi OYL:ssa on kohtia, jotka »asian luonteen vuoksi» eivät sovellu asunto-osakeyhtiöissä käytettäväksi. Tosin HE 1977:27 s. 125 luo sen käsityksen lainlaatijan kannasta, että kaikki nämä OYL:n kohdat on eliminoitu ehdotetulla AsOYL:n osittaismuutoksella; ks. L 742/78, joka ei sisällä mitään OYL 3:7.2:n poissulkevaa. Esitöiden po. jakson kirjallinen tulkinta johtaa siten siihen, että OYL 3:7.2 on voimassa asunto-osakeyhtiöissäkin. Tätä tuskin on tarkoitettu ja joka tapauksessa sellainen oikeustila olisi epäilyttävässä ristiriidassa AsOYL 6.1 §:n kieltorätkän kanssa.

⁸⁷ Edellä ja jatkossa oleva esitys 'osapantista' soveltunee mutandis kiinteistöosakeyhtiöihin, joissa yhtiöjärjestyksen määräyksin tietyt osakekoko-
naisuudet on asunto-osakeyhtiön malliin kytketty saman huoneiston hallinta-oikeuteen ja joiden yhtiöjärjestyksissä on määräys asunto-osakeyhtiölainsäädännön noudattamisesta soveltuvin osin niissä kohdin, mistä yhtiöjärjestyksessä ei ole omia määräyksiä.

⁸⁸ Tällaisina lainkohtina mainittakoon VKL 10 §, VOYL 32 a § 3 mom., OYL 3:9, AL 39.3 § ja 58 § sekä KuolJUL 16.2 §. Samanlaisen rinnastuksen sisältää myös OYL 7:1, jossa rinnastus kuitenkin on juuri (II-jaksossa todetuin tavoin) vähemmän paikallaan.

joten on aiheellista kysyä: Onko *osapanttaus* kielletty eli onko kiellettyä pantata samaan huoneistoon kuuluvia osakkeita erikseen?

Valaisen kysymystä parilla esimerkillä: A) Jos huoneistoon n:o 5 oikeuttavista neljästä osakkeesta n:ot 11—14 on kustakin oma osakekirjansa (ks. av. 83 i.f.), niin onko kiellettyä pantata n:o 11 erillään muista tai n:ot 11 ja 12 yhdessä mutta erillään lopuista? B) Jos huoneistoon n:o 5 oikeuttavat osakkeet n:ot 101—200, joista on annettu normaali yksi osakekirja, niin voiko osakkeenomistaja pantata niistä vain osan, esim. n:ot 101—150? ⁸⁹

Kysymyksellä ei liene käytännön merkitystä, sillä luotonantaja ei hyväksy tällaista sisällöltään (parhaimmillaankin) epämääräistä 'osapanttia', vaan vaatii huoneiston koko osakekokonaisuuden panttukseen; tähän tulokseen on osaltaan luonnollisesti myötävaikuttamassa se normaalitilanne, että ko. osakkeista on vain yksi osakekirja, joka siten rutiinin mukaisesti tulee luotonantajalle tradeerattavaksi.⁹⁰ 'Osapantti' saattanee siten esiintyä vain siinä em. poikkeustapauksessa, että huoneiston osakkeet on jaettu useammalle eri osakekirjalle; tällöinkin voitaneen useimmiten presumoida luotonantajan edellyttäneen koko osakekokonaisuuden panttausta, mutta epähuomiossa tyytyneen tavanmukaisen osakekirjamäärän eli yhden osakekirjan hallinnansaantiin.

III.2.2. Etsittäessä vastausta kysymykseen, onko kiellettyä pantata samaan huoneistoon kuuluvia osakkeita erikseen, on ratkaisu nähdäkseni johdettavissa AsOYL 6.1 §:n ratiosta. Kun tällä lainkohdalla on nimenomaan haluttu estää (ymmärrettävistä ja rationaaleista syistä) saman huoneiston yksittäisten osakkeiden kuuluminen eri henkilöiden erillisomistukseen ja kun tämän vuoksi on kielletty yksittäisosakkeiden erillinen luovuttaminen ja myös muunlaiset kuin luovutusperusteiset erilliset

⁸⁹ Jos B-esimerkissä 50 osaketta 100:sta pantannut omistaja olisi yhteisomistaja (toinen kahdesta yhtä suuren osuuden omistavasta yhteisomistajasta), hän kyllä voisi pantata 50 % kyseisestä osakekokonaisuuden arvosta panttaamalla 1/2-suuruisen osuutensa jokaisesta ko. osakkeesta. Ks. lähemmin ed. 1 § V.2.2 ja 4 § II.3 (kohta K).

⁹⁰ Vähemmän rutiininomainen tilanne syntyy eo. B-esimerkissä, jos luotonantajalle tradeerataan osakkeet n:o 101—150 käsittäneen panttauksen yhteydessä 'koko' osakekirja eli osakkeet n:o 101—200 käsittävä ao. osakekirja. Tällainen 'koko' osakekirjan tradeeraus on kyseisen pantinsaaajan kannalta B-esimerkissä joka tapauksessa tarpeen kollisiosuojan saamiseksi (esim. osakkeenomistajan ostaja—seuraajaa ja konkurssivelkojia secunduksina ajatellen).

omistajanvaihdot,⁹¹ niin osapanttaus on myöskin katsottava 6.1 §:n nojalla kielletyksi: Johtaisihan tuollaisen osakepantin panttirealisaatio juuri kielletynlaisen omistustilanteen syntymiseen. Panttirealisaatio mah-
tuukin luovutusperusteisena saantona 6.1 §:n ensimmäisen lauseen (»älköön erikseen luovutettako») piiriin, puhumattakaan jälkimmäisestä lauseesta (»älkööt muutenkaan erikseen siirtykö»).

III.3. Kiellonvastaisen osapanttauksen seuraamuksista

III.3.1. Juuri otettu kanta (AsOYL 6.1 §:n on katsottava kieltävän osapanttauksen) ei vielä sano mitään siitä, mikä on oleva kiellonvastaisen panttauksen kohtalo. Eihän 6.1 §:ssä ole luovutuksenkaan osalta lausuttu mitään seuraamuksista; lainkohdassa ei ole edes sellaista »Tämän kiellon vastainen sopimus on pätemätön» -tyyppistä lausumaa kuin edellä II-jaksossa käsitellyssä OYL 7:1:ssä, jollaisesta lausumasta havaittiin, ettei sekään vielä anna läheskään riittävää informaatiota todellisista seuraamuksista.

Tarkasteltaessa seuraavassa kiellonvastaisen osapanttauksen seuraamuksia on lähdeittävä olettamuksesta, että osapuolet ovat panttauksesta sopiessaan olleet tietoisia siitä, että ko. huoneisto käsittää muitakin osakkeita ('osakenumeroita') kuin panttauksessa yksilöidyt. Jos nimittäin tässä suhteessa on erehdytty, ts. jos kumpikin osapuoli tai ainakin toinen (lähinnä luotonantaja-pantinsaaaja) on tarkoittanut ja olettanut pantin tulevan/tulleen käsittämään 'koko huoneiston' eli huoneiston koko 'osakekannan',⁹² niin tilanne ei ole puhdas osapanttaus vaan sopimustulkin-

⁹¹ AsOYL 6.1 §:n sisältämä luovutuskielto olisi liian kapea-alainen lainkohdan ration toteutumisen kannalta, jonka takia onkin aiheellista, että lainkohdassa on »älkööt muutenkaan erikseen siirtykö»-kielto kattamassa muut kuin luovutustyyppiset saannot, ks. esim. KKO 1952 II 107 (perinnönjako, jollaisessa asunto-osakkeita ei saman huoneiston osalta voitu jakaa muutoin kuin määräosaiseksi ko. osakekokonaisuuden sellaisenaan käsittäväksi, nyttemmin YhtOmL:n tarkoittamaksi yhteiseksi omaisuudeksi).

⁹² Erehtyminen tms. voi myös esiintyä siinä muodossa, että tarkoituksenaan ei ole ollut pantata huoneiston koko 'osakekantaa', koska panttaaja on vain kyseisten osakkeiden (n:o 101—200) yhteisomistaja 1/2-osuuksin; tarkoituksena on nyt ollut pantata tämä hänen osuutensa, mutta lakia lähemmin tuntematta osapuolet ovat luulleet sen voivan tapahtua 'yksilöimällä' (ehkä toisen yhteisomistajan luvalla) panttaajan osuus tiettyihin viiteenkymmeneen osakenumeroon. Ks. ed. av. 89.

nallinen tilanne, jolle erehdys- ja/tai edellytyslementit antavat leimansa. Näistä tilanteista selvittää siten yleensä joko (sovinnoisesti) sopimusta täydentäen tai selventäen taikka (erimielisyyden ilmetessä) panttauksen oikeaa sisältöä ja laajuutta koskevalla vahvistuskanteella.⁹³ In casu saataan tällainen prosessi joutua käymään tilanteessa, jossa toisen sopimuspuolen tilalla käyttää puhevaltaa hänen konkurssipesänsä.⁹⁴

Todettakoon samalla, että jos luotonantajan erehtyminen osapanttaukseseen on johtunut siitä, että osakekirjassa ei olekaan ollut AsOYL 6.2 §:n mukaista informaatiota osakekokonaisuudesta, niin hänen ehkä kärsimästään varallisuusvahingosta on korvausvastuussa asunto-osakeyhtiö (johtoineen). Yhtiön asiana (siitä seuraavine vastuineen) nimittäin on pitää huolta siitä, että yhtiön osakekirjat ovat lainmukaiset eivätkä johda sivullisia(kaan) harhaan.⁹⁵

III.3.2. Tarkasteltaessa puhtaasti osapanttauksena pidettäviä tilanteita (mahdollisten sanktioiden kannalta) AsOYL 6.1 §:n kieltonormin ration valossa, voitaneen todeta, ettei kyseinen kielto­säännös pyri erityisesti suojaamaan tiettyä sopimuspuolta (toista heistä) toista vastaan ja ettei liioin voitane sanoa (kuten voidaan esim. OYL 7:1:n kohdalla), ettei säännös ainakaan ole missään tapauksessa tarkoitettu tuottamaan suojaa panttauksen tietyllä 'rooliosapuolelle'.⁹⁶ Pääpaino kyseisessä kieltonormissa on pantava yleiselle osakehuoneistokohtaisten oikeussuhteiden

⁹³ Vahvistuskanteeseen voi liittyä (puuttuvien osakekirjojen hallintaa koskeva) suorituskanne sellaisessa tapauksessa (ks. s. 338, esimerkki A), jossa kaikkia huoneistoon liittyviä osakekirjoja ei ole tradeerattu kantaja—pantinsaajalle.

⁹⁴ Jos konkurssissa oleva sopimuspuoli on osakkeenomistaja, tulee tradition olla ollut kunnossa ennen konkurssin alkamista (ks. ed. av. 90).

⁹⁵ Tertiuksen (kuten pantiksiottajan) kannalta riittää tässä relaatiassa (yhtiötä kohtaan) se, että hän on osakekirjatekstin tarkastettuaan bona fide AsOYL 6.2 §:n edellyttämään oikeaan tietoon nähden, ts. ei voida vaatia, että hänen olisi ennen panttausjärjestelyyn suostumistaan myös tarkastettava se informaatio yhtiöjärjestyksen kyseisestä pykälästä, mikä olisi ollut saatavissa kaupparekisteristä ja mistä olisivat oikeat osakkeiden ja tietyn huoneiston kytkentätiedot ilmenneet.

⁹⁶ Tosin voidaan katsoa, että osakkeenomistajalla (panttaajalla) on käytännössä keskimäärin paremmat mahdollisuudet kuin luotonantajalla olla erehtymättä osakenumeroiden kattavuuden ja osakekirjojen ehkä poikkeuksellisen lukumäärän suhteen, mutta tästä ei nähdäkseni vielä seuraa kuin enintään sängen lievä preferenssi pantinsaajatahon suuntaan, jolla preferenssillä sitäpaitsi lienee pääasiallinen merkityksensä yllä (av. 92—93:n kohdalla) mainituissa tulkintatilanteissa.

selkeyden ja hallittavuuden intressille sekä komplikaatioalttiiden 'osa-oikeustilanteiden' synnyn estämispyrkimykselle, mitkä näkökohdat riittävät oikeuttamaan 6.1 §:n kaltaisen säännöksen olemassaolon, vaikka sillä (jokaiseen lakitekstissä julkilausuttuun kieltoon presumtiivisesti liittyvän) yleisen preventiivisen vaikutuksen ohella ei olisikaan muita (esim. pätemättömyys- tai rangaistus)seuraamuksia.

Esitettyjen näkökohtien pohjalta pidän ilmeisenä, ettei AsOYL 6.1 §:n vastainen 'puhdaskaan' osapanttaus ole ilman muuta pätemätön. Erityisesti tämä koskee jo täytettyä panttausta, jossa panttauksen mitätöityminen (osakekirjahallinnan palautuksineen) suosisi yksipuolisesti ja ansiottomasti toista osapuolta. Lainsäätäjän kannatettava pyrkimys estää tällaisten tilanteiden synty merkitsee kuitenkin toisaalta sitä, että jos osapanttaus on vasta sopimuksen asteella, niin panttauslupauksen saajalle ei ole syytä antaa oikeuskoneiston suojaa, mikäli hän (vastapuolen vedotessa sopimuksen kiellonvastaisuuteen ja kieltäytyessä tradeerauksesta) nostaa hallinnansaantia koskevan kanteen.⁹⁷ Ja vastaavasti on tuettava pyrkimyksiä päästä (tasapainoitetusti) eroon tällaisista osapanttaustilanteista, mikäli sellainen jo on aikaansaatu: osakkeenomistaja on oikeutettu osapantin ennenaikaiseenkin lunastukseen.⁹⁸

III.3.3. Osapanttauksen sanotunlainen tietyissä tilanteissa ylläpidettävä pätevyys (tehokkuus) voi näyttää ensi katsomalta vaikeisiin eksekutiivisiin ym. komplikaatioihin johtavalta, mikäli ko. osakkeet joutuvat kilpailevien 'yhteentörmäävien' vaateiden kohteeksi alkuperäisen sopimussuhteen piirin ulkopuolella. Ajateltakoon esim. tilannetta (X), jossa omistaja-panttaaja pantattuaan A:lle osakkeet n:o 101—150 (osakekokoisuuden käsittäessä n:o 101—200) myy B:lle n:o 101—200. Tai tilanne (Y), jossa A:n saatua pantiksi mainitut n:o 101—150 osakkeenomistaja joutuu konkurssiin ja osakkeet n:o 101—200 tulevat siten kuulumaan pesän varoihin.

Syntyvien ongelmien ratkaisemiseen on kuitenkin rationaali ja eri kollisio-osapuolten intressit oikeudenmukaisesti — voisi sanoa: materiaattisen oikeudenmukaisesti — huomioon ottava keino, josta voidaan käyttää vaikkapa nimitystä *konvertointi*: Panttaus muunnetaan (konver-

⁹⁷ Pantksilupaajan kieltäytyessä tradeerauksesta saa vastapuoli luonnollisesti pidättyä tuota panttia vastaan lupaamansa luottovaluutan luovuttamisesta.

⁹⁸ Ks. mitä edellä s. 328 (av. 62:n kohdalla) on lausuttu vastaavanlaisesta tapauksesta.

toidaan) käsittämään osakenumeroittensa mukainen laskennallinen osuus huoneiston osakekokonaisuuden arvosta. Täten vältetään lain (AsOYL 6.1 §) vastainen osakekokonaisuuden 'hajoaminen', mutta säilytetään panttauksella tarkoitetun vakuuden arvo-osuus osakekokonaisuuteen, käyttämällä hyväksi lain sallimaa (ja edellyttämää) murto- eli määrä-osaisen yhteisomistuksen tekniikkaa.

Konvertointi merkitsee juuri mainitussa X-esimerkissä, että ostajasta (B) tulee kyllä heti kaikkien ko. huoneistojen osakkeiden (n:o 101—200) omistaja, mutta hänen omistustaan rasittaa pantinhaltija-primuksen (A) panttioikeus, joka käsittää 1/2-osuuden kustakin osakkeesta (n:o 101—200). Panttirealisaatiossa tämä merkitsee sitä, että A:n saamisen suorittamiseksi voidaan myydä 1/2-suuruinen osuus osakkeista n:o 101—200;⁹⁹ tällöin pantin ostajan ja A:n välillä siis syntyy tasaosuuksin YhtOmL:n mukainen yhteisomistus kyseisen huoneiston 'osakekantaan'.¹⁰⁰ — Vastaavasti em. Y-esimerkissä (konkurssi) A:lla pantinhaltija-primuksena on EOA 3.1 §:n mukainen etuoikeus puoleen koko (yhtenä kokonaisuutena realisoitavan) 'osakenipun' n:o 101—200 arvosta.¹⁰¹

⁹⁹ Vastaavasti, jos panttaus olisi käsittänyt osakenumerot 101—140, käsittäisi panttioikeus vain 2/5-osuuden osakekokonaisuudesta, jne.

¹⁰⁰ Tällainen osapanttioikeus ja sen realisoinnin jälkeen syntyvä määrä-osainen yhteisomistus ei ole osakkeiden kohdalla periaatteessa mitään erikoista, vaan vain sama ilmiö kuin esim. kiinteistöoikeudessa, milloin kiinteistö omistetaan määräosin, jotka kiinnitetään erikseen ja kiinteistömääräosan pakkohuutokaupassa panttivakuuden realisoinnissa myydään tertiukselle.

Asunto-osakkeiden kohdalla voi täten syntyvä yhteisomistussuhde tietysti olla käytännössä osapuolille hankala hallinnon ja hyödyntämisen juridinen olomuoto, jolloin helposti päädyttäneen vaatimaan yhteisomistussuhteen purkamista, tarvittaessa YhtOmL 9 §:n mukaisena yhdenkin osakkaan (myös vähemmistöosakkaan) vaadittavissa olevana osakekokonaisuuden myyntinä. Yhteisomistussuhteen 'pakkopurkamisesta' YhtOmL 9 §:n kannalta ks. lähemmin *Havansi JFT* 1970 ss. 267—294. Ks. myös *Kyläkallio Yhteisomistus* ss. 250—252 (näkökohtia lähtilanteesta eli yhteisomistajan osuuden ulosmittauksesta). — Yhteisomistustilanteiden synnyn preventiopyrkimystä ilmentävänä mainittakoon tässä AsOYL 23 §.

¹⁰¹ Todettakoon lopuksi, että osakkeet yhteisomistustilanteissa soveltuvat (tavallisessakin osakeyhtiössä eikä vain asunto-osakeyhtiössä AsOYL 6 §:n erityisenä seurauksena) laskennallisen, ei-reaaliesineisen olemuksensa takia erikoisen hyvin konvertoinnin kaltaisten menettelyjen kohteeksi. Vrt. esim. kanat yhteisomistusobjektina (*Kyläkallio Yhteisomistus* s. 251); niiden kohdalla lienee sallittava konvertoinnille käänteinen menettely.

IV. LAKIPERUSTEINEN PANTTIKIELTO: ERILLISTAPAUKSIA

IV.1. Kiellettyisyys valtionyhtiönormiston nojalla

IV.1.1. Välittömimpiä ja suoraviivaisimpia julkisessa intressissä säädettyjä osakkeiden luovutuskelpoisuuden rajoituksia ovat ne valtion-yhtiöitä koskevat säännökset, jotka osakeyhtiön nimeltä mainiten määräävät, että yhtiön osakkeista on vähintään tietyn, säännöksessä numeerisesti yksilöidyn enemmistömäärän oltava valtion omistuksessa. Tällaisesta lakimääräisesti pakollisesta omistussidonnaisuudesta seuraa, että valtion omistukseen säädetty osakkeet eivät ole (lakia muuttamatta) luovutettavissa. Tämän seurauksena puolestaan on katsottava, ettei kyseisiä osakkeita liioin saa altistaa omistajanvaihdokselle panttirealisat-ionkaan kautta, ts. kyseisten osakkeiden panttaus on kielletty.¹⁰²

Kuvattua erikoislaatuista panttauskieltoa valaistakoon esimerkillä, jonka kohteeksi kuriositeetin vuoksi valitsen alkoholiyhtiön. Tällä yhtiöl-lähän on AlkoholiL 2 luvun muodossa oma spesiaalinen 'osakeyhtiö-lakinsa',¹⁰³ jonka 6.1 §:n mukaan yhtiön osakkeet omistaa valtio, »kui-tenkin niin, että kaksi osaketta voi olla muidenkin omistuksessa».¹⁰⁴

¹⁰² Joskin näiden osakkeiden omistaja esiintyy tiiviisti luotonottajana, ei tarvetta (ainakaan kyseisten osakkeiden käyttöön) vakuuksien antamiseen ole ilmennyt. Näiden osakkeiden panttauskysymykset ovat siten enemmän akatee-misia kuin aktuelleja, mutta palautettakoon mieliin, että vielä 1800-luvulla ei ollut harvinaista, että valtiot tms. suuria (etenkin kansainvälisillekin pääoma-markkinoille tarkoitettuja) obligaatio- tms. lainoja ottaessaan asettivat vakuu-deksi jonkun monopolinsa (esim. viina- tai tupakkamonopolin) tulot, siis tulot toiminnasta, jollaista nykyään yleisesti harjoitetaan valtionyhtiöiden tms. kautta. Ks. jäänteinä noiden aikojen olosuhteista panttauskieltoa HM 74.1 §:ssä.

¹⁰³ Ks. AlkoholiL 20 §: »Mikäli tässä laissa ei ole toisin säädetty, sovelletaan alkoholiyhtiöön osakeyhtiöistä voimassa olevia säännöksiä.» Itse alkoholiyhtiö on yksilöity asetustasolla (A alkoholijuomista 29.11.1968/644, 2 §): »Alkoholi-laissa tarkoitettuna alkoholiyhtiönä toimii Oy Alko Ab.»

¹⁰⁴ Tämän 'kahden osakkeen säännöksen' taustasta ks. *Pekkala* s. 35 av. 10: »Jo yhtiön perustamisvaiheessa on kaksi osaketta tullut muiden omistukseen; yhtiötä perustettaessa helmikuun 11 päivänä 1932 yhtiön osakkeet päätettiin jakaa siten, että valtio otti 29.998 osaketta, valtiovarainministeri Kyösti Järvinen yhden osakkeen ja oikeusministeri T. M. Kivimäki samoin yhden osakkeen.» — Alkoholi-yhtiön sanottujen vähemmistöosakkaiden asema ei liene kaikin ajoin ollut kadeh-dittava, ks. T. M. Kivimäki Suomalaisen politiikan muistelmät (Porvoo 1965) ss. 63—64. (Todettakoon, että tuolloin voimassa olleen lain eli VOYL:n puitteissa vähemmistöosakkailta ei ollut uuden OYL:n 13:3.1:n muodostamaa puolustautu-miskeinoja eli mahdollisuutta uhata alkoholiyhtiön asettamisella selvitystilaan.)

Muut kuin enintään nuo kaksi osaketta eivät ole luovutettavissa¹⁰⁵ eivätkä pantattavissa.

Vastaavanlaisia joskin väljempää osakekantajakautumaa koskevia säännöksiä (niistä seuraavine luovutus- ja panttausrajoituksineen) on annettu monien muidenkin valtionyhtiöiden osalta. Näistä¹⁰⁶ uusimpana mainittakoon Teollisen Kehitysyhteistyön Rahasto Oy nimisestä osakeyhtiöstä annettu laki (L 291/9.3.1979), jonka 1.2 §:n mukaan yhtiön »osakkeista on aina vähintään viisikymmentäyksi prosenttia oltava valtion välittömässä omistuksessa ja hallinnassa».

IV.1.2. Seuraamuksena selostettujen, omistusrajoituksiin sisältyvien osakevaihdannallisten kieltojen rikkomisesta on nähdäkseni oleva oikeustoimen pätemättömyys. Kieltojen rationa oleva valtiollisen yhtiökohtaisen vallankäytön pysyvyysintressi on niin vahva *julkinen* intressi, että lainmuutos (vaikkapa jälkikäteisenä ratihabitona) on katsottava tarpeelliseksi, ennen kuin kahdenvälinen sopimus voi johtaa muuhun kuin pätemättömyyteen. Tämän pätemättömyyden voitaneen sitäpaitsi katsoa olevan itsestään vaikuttavaa mitättömyyttä.¹⁰⁷

IV.2. Osakkeen välikäsipanttauksen kiellettyisyys

IV.2.1. Vuoden 1939 ns. rajoituslainsäädäntö (UlkKiintL ynnä mm. VälikäsiL)¹⁰⁸ pyrkii estämään ulkomaalaisia ja sellaisiin rinnastettavia

¹⁰⁵ Yhtiön määräysvallan säilyminen valtiolla (eli kyseisten kieltojen ratio) ei kylläkään näytä huolestuttaneen enää 1968, alkoholilainsäädäntöä uudistettaessa; AlkoholilL:ia edeltäneeseen väkijuomalakiin »sisältyi nimenomainen säännös siitä, että yhtiön osake-enemmistön lisäksi valtiolla tuli olla yhtiössä ehdoton määräamisvalta; tätä säännöstä ei ole pidetty tarpeellisenä ottaa alkoholilakiin.» (Pekkala s. 35). Sanotunlaisen valtaa turvaavan säännöksen sinänsä järkevää funktiota osoittaa OYL 1:2.2 tuodessaan esiin osake- ja/tai äänenemmistöstä riippumattoman määräysvallan esiintymisen mahdollisuuden.

¹⁰⁶ Ks. esim. L 216/34, 3 § (vähintään 90 % perustettavan yleisradioyhtiön osakkeista oltava valtion omistuksessa) sekä L 192/47, 3 § (Imatran Voima Oy, Outokumpu Oy, Rikkihappo Oy ja Veitsiluoto Oy: vähintään 75 % osakkeista pysyttävä valtion tai kansaneläkelaitoksen omistuksessa ja hallinnassa, kuitenkin niin, että 51 % aina oltava valtion välittömässä omistuksessa (ks. tähän liittyen Vesanen s. 349). Sensijaan Oy Veikkaus Ab:n osakkeiden valtiolle hankkimista koskeneessa laissa (L 575/75) ei ole rajoitussäännöstä.

¹⁰⁷ Ankaran nulliteettityyppisen sanktion tueksi voidaan lisäperusteluna viitata siihenkin, että myös sopimuskumppani on ollut velvollinen tuntemaan lain (ao. yhtiötä koskien säätämän rajoituksen): ignorantia juris nocet.

¹⁰⁸ Rajoituslainsäädännön tavoitteista ja keinoista ks. sen 'pääarkkitehdin'

tahoja »pääsemästä käsiksi meidän kansallisvarallisuuteemme, nimittäin kiinteistöihin, mineraaleihin, vesivoimaan ja metsiin».¹⁰⁹

Tämä tavoite (tarkemmin sanoen: sen kiertämisen estäminen) on pakottanut lainsäätäjän ulottamaan ulkomaalaisten yms. niin sanotusti vaarallisten subjektien omistajuusrajoitukset osakkeisiin, so. suomalaisten osakeyhtiöiden osakkeisiin: Valtaosa yhtiöistämme on (yhtiöjärjestystekniikalla) liittänyt osakkeisiinsa kieltävän ns. ulkomaalaislausekkeen, jonka vastaiset osakeluovutukset on UlkKiintL 13.1 §:ssä säädetty mitättömiksi. Ja jotta tätä kiertämisen estämiskeinoa ei kierrettäisi, on olemassa erityinen VälikäsiL, joka (5 §) kriminalisoi näiden osakkeiden omistamisen *välikätenä* eli bulvaanina UlkKiintL:n kiertämistarkoituksessa.¹¹⁰

IV.2.2. VälikäsiL sisältää osakkeen panttaustakin koskevia säännöksiä: 1.1 §, 2.2 §, 3.3 § ja 4 §.¹¹¹ Ne liittyvät tilanteeseen, jossa välikäsi eli osakkeiden muodollisena omistajana todellisen (eli ns. vaarallisen) omistajan lukuun esiintyvä taho on pantannut kyseiset ulkomaalaislausekkeella varustetut osakkeet. Onko sitten näistä VälikäsiL:n säännöksistä, jotka eivät ainakaan *expressis verbis* kiellä panttausta, luettavissa osake-

esityksiä *Cederberg* LM 1939 ss. 89—128 ja *sama* DL 1940 ss. 1—31. Sittenmin eli 1970-luvulla on rajoituslainsäädäntöä osittaisuudistuksin tiukennettu (L 323/73 ja L 400/74, ks. myös L 737/78).

¹⁰⁹ *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 166.

¹¹⁰ VälikäsiL 5 §:n kriminalisointi ei koske muussa tarkoituksessa tapahtuvaa osakkeen välikäsiomistusta. OYL 16:8 kriminalisoi puolestaan toimimisen »välikätenä tässä laissa tai yhtiöjärjestyksessä olevan äänioikeuden rajoittamista koskevan säännöksen tai määräyksen kiertämiseksi», ks. HE 1977: 27 s. 118.

Mikäli kyseessä ei ole kuvatonlainen nimenomaisen kielto- tai rajoitusnormin kiertäminen, ei osakebulvaanina toimiminen sinänsä ole kiellettyä tai yhtiöoikeudellisesti vaikutuksetonta, ks. esim. *Olsson* ss. 71—76, *Taxell* Aktierätt s. 29, *Huttunen* ss. 41—43, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 80, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 329.

Välikäden 1. bulvaanin käsitteestä rajoituslainsäädännön kannalta ks. *Cederberg* LM 1939 ss. 101—108, *sama* DL 1940 ss. 29—31 ja *Grönfors* ss. 288—290. Välikäsikeyksymyksistä erityisesti osakeomistuksessa ks. lisäksi esim. *Huttunen* ss. 70—73, *Koski* ss. 86—87, *Nial* TfR 1936 ss. 32—36, *Roos* ss. 218—222.

¹¹¹ Todettakoon, että sensijaan itse UlkKiintL ei sisällä osakkeen panttausta käsitteleviä säännöksiä, vaan koskee vain osakkeen omistajanvaihdoksia (ks. tosin 13.2 §, joka on lakiteknisesti vähemmän onnistuneesti kirjoitettu niin, että se ensi lukemalta näyttäisi koskevan osakkeeseenkin kohdistuvaa »vuokra- tai muuta sopimusta»). Mahdollisista UlkKiintL:n heijastusvaikutuksista osakepanttauksen tulee puhe kohta jäljempänä.

panttauksen kiellettyisyys? Panttauksen kiellettyisyydellä en tässä tietenkään tarkoita tilannetta, jossa välikäsi panttaa osakkeet omiaan ja omasta velastaan päämiehensä luvatta,¹¹² vaan tilannetta, jossa välikäsi päämiehen ohjeiden mukaisesti ja *päämiehen luotonsaannin* tukemiseksi panttaa osakkeet vakuudeksi luotosta, joka myönnetään (tai on jo myönnetty) joko suoraan päämiehen nimiin tai välikäden kautta päämiehen hyväksi.

Pidän ilmeisenä, että sanotunlainen osakepanttaus on kielletty siinä mielessä, ettei laki voi hyväksyä rajoituslainsäädännön vastaisena kieltämisensä ja jopa kriminalisoimansa omistuksen käyttöä vaarallisen subjektin hyväksi reaalityluotonkaan muodossa. Tällaista torjuvaa asennetta osoittaa panttina käytön osalta prejudikaatti KKO 1962 II 68.¹¹³ Periaate-tasoisesta kiellettyisyydestään huolimatta kyseinen osakepanttaus ei kylläkään ole sellaisenaan kriminalisoitu, sillä välikäden (pantiksipanimin) osalta jo itse kyseinen välikätenä oleminen (panttauksittakin) konstituoii rangaistavuuden, ja mitä taas pantiksiottajaan tulee, ei VälikäsiL 5 § yllä häneen, vaikka hän olisi ollut mala fide.

Panttauksen kiellettyisyys ilmenee siinä, että pantinsaajan vilpittömänkään mielen estämättä kyseiset osakkeet voidaan määrätä VälikäsiL:n mukaisesti pakkotoimin myytäviksi. Pantinhaltijan etu saa siis tältä osin väistyä kielletyn osakeomistustilan lopettamista vaativan julkisen intressin edessä. Pantinhaltijan edut on kuitenkin otettu toimitettavassa pakkomyynissä sangen tyydyttävästi huomioon, sillä hän saa kauppahinnasta etuoikeuksin maksun saamisestaan eikä siten (mikäli kauppa-

¹¹² Jos tällöin pantinsaaja on bona fide toimien saanut osakekirjahallinnan, herää kysymys panttisaantosuojan mahdollisuudesta tässä etenevässä sivullissuhteessa (VOYL 32 a §:n ja nyttemmin) OYL 3:9.1:n nojalla. Kollisiosuoja päämiestä vastaan onkin normaalien sääntöjen mukaisesti mahdollinen, samoin sitä henkilötahoa vastaan, jolle osakkeet (päämiehen määräyksestä) sittemmin ehkä siirtyvät vapaaehtoisperustein. Sensijaan panttaus ei estä VälikäsiL:n mukaista pakkomyyntiä, sillä pantinsaajan suojaamista painavammat näkökohdat vaativat VälikäsiL:n ilmentämän julkisintressin toteutumista eli osakeomistuksen pakko-siirtämistä VälikäsiL:n mukaisella osakkeiden myynnillä. Tässä myynissä pantinhaltija on kuitenkin riittävästi suojattu (kuten heti jälj. lähemmin esitetään).

¹¹³ Kun kaupunkitontista vuokraamaansa määräälaan ja sillä olevaan elokuvateatterirakennukseensa velkakiinnitystä hakeneen osakeyhtiön osakkeiden omistusoikeutusta ei ollut rajoitettu UlkKiintiL:ssa säädetyin tavoin ja kun yhtiö ei ollut hankkinut UlkKiintiL:ssa tarkoitettua lupaa ko. maanvuokraukseen, niin kiinnityshakemus hylättiin. Ks. lisäksi KKO 1969 II 12.

hinta on riittävä) kärsine mitään reaalista menetystä.¹¹⁴ Tämä ilmenee VälikäsiL 2.2 §:stä ja 3.3 §:stä, joista on nähdäkseni myös pääteltävissä, että pantinhaltijalla on sanotunlainen tyydyttävä oikeusasema siitä riippumatta, onko hän ollut tietoinen tai tietämätön välikäsisuhteesta ja omistuksen lainvastaisuudesta.

VälikäsiL:n säännöksillä on käytännössä ollut vain vähäinen merkitys.¹¹⁵ Uuden OYL:n myötä voi välikäsiomistuksen oikeudellinen merkitys kasvaa, kun OYL 1:2.2:n mukainen konsernisuhde voi syntyä myös välikäsisessä (emo)yhtiön lukuun tapahtuvassa toisen yhtiön osakkeiden omistuksessa.¹¹⁶ Osakepanttioikeuteen tällainen ei kuitenkaan tule heijastumaan VälikäsiL:n puitteissa, vaan edellä II-jaksossa käsitellyn oma-osakepanttauksen kiellon muodossa (tytäryhtiö ei saa ottaa pantiksi emoyhtiön osakkeita).

IV.2.3. Lopuksi voidaan tässä 'ulkomaalais-vaaralliseen' henkilötahoon liittyvässä asiayhteydessä sopivasti sivuta päinvastaistakin suuntaa osakepanttauksessa: Voiko vaarallinen subjekti olla pantinsaajana? Vai tekeekö osaketta koskeva UlkKiintL 3.1 §:n mukainen rajoituslauseke¹¹⁷ kielletyksi paitsi osakkeen luovutuksen (UlkKiintL 13.1 §: »mitätön», ja 20 §: »rangaistakoon») myös osakkeen panttauksen vaaralliselle subjektille?

¹¹⁴ Ks. mitä ed. s. 328 (av. 62) on lausuttu koskien täten tapahtuvaa luottosijoituksen ennen aikaista palautumista. — Mikäli pantti osoittautuu riittämättömäksi, aktualisoituu kysymys bulvaanin ja/tai päämiehen eventuaalisesta henkilökohtaisesta velkavastuusta; ongelman ratkaisulinjoista ks. esim. *Grönfors* ss. 317—321.

¹¹⁵ Ks. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 169: VälikäsiL »on käytännössä jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi». Tämä kuollut tila saattaa nähdäkseni kuitenkin johtua joltain osin siitä, että laki ei ole jäänyt kokonaan vaille preventiivistä vaikutusta.

¹¹⁶ Ks. tällaisesta omistuksesta HE 1977: 27 ss. 19—20, *Koski—Schultén* s. 60.

¹¹⁷ Kun rajoituslauseke on yhtiöjärjestysmääräys eikä lain säännös, olisi tämä panttauskielto muodollisesti pikemminkin yhtiöjärjestysperusteinen kuin lakiperusteinen, mutta teema soveltuu kuitenkin asiallisesti tässä yhteydessä (teoksen tässä luvussa) käsiteltäväksi, mikä (*Nial TFR* 1936 s. 42:) »beror på det nära samband dylika förbehåll ha med ifrågavarande förbuds lagstiftning».

Yhtiöjärjestysten tavanmukaisiksi muodostuneiden rajoituslausekkeiden 'aiheuttajasäännöksen' (UlkKiintL 3 §) osalta ks. yleisesti esim. *Cederberg LM* 1939 ss. 96—101, *Olsson* ss. 157—158 ja 163—166, *Huttunen* ss. 47—69, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 166—169.

Vastauksena on todettava, ettei panttaus ulkomaalaiselle tms. ole katsottavissa kielletyksi rajoituslainsäädännön kannalta ¹¹⁸ (eri asia on valuuttalainsäädännön sisältämä kiello pantin antamisesta ulkomailla asuvalle ¹¹⁹). Perusteluna on se, että rajoituslainsäädännössä pyritään estämään vain 'vaarallinen' osakeomistus eikä suinkaan sitä, että vaarallinen henkilötaho antaa luottoa (panttivakuuksin tai ilman) 'vaarattomalle' osakkeenomistajalle. Panttihan ei siirry pantinhaltijan omaisuudeksi, ei edes velanmaksun laiminlyönnin tapahtuessa, vaan realisoidaan myynnillä; tässä myynnissä ei nyt kylläkään pantinhaltija (toisin kuin muutoin melko yleisesti käy) ole oleva ostajana, sillä UlkKiintL:n säännökset (ks. 3 ja 13 § sekä e contrario 7 §) kieltävät myös velkarealisaation kautta tapahtuvan osakehankinnan (vrt. OYL 7:1.2).

Tosin juurimainittujen kielto­säännösten ratio (vaarallisen osakeomistuksen synnyn ja siitä seuraavan vaarallisen määräysvallan estäminen) ei ole täysin merkityksetön panttauksenkaan kohdalla. Laajamittainen luotonanto (panttauksineen) saattaa nimittäin merkitä luotonantajalle määräysvaltaa luotonsaajayhtiössä. Vaarallinen osakeyhtiö voikin OYL 1:2.2:n puitteissa laillisesti tulla (laajamittaisen luotonannon ym. lisä­kriteerien kautta ¹²⁰) kotimaisen vaarattoman yhtiön emoyhtiöksi hankkimatta jälkimmäisessä yhtään osaketta (tai enintään yhtiöjärjestyksen salliman maksimaalisen viidesosan).

¹¹⁸ Samoin *Undén Rättighetspant* s. 177 av. 2, *Hasselrot* s. 138 av. 2.

¹¹⁹ Ks. valuuttalainsäädännön osalta ed. s. 91 (av. 48:n kohdalla).

¹²⁰ Luotonannosta vaadittavine lisä­kriteereineen konsernisuhteen synnyn aiheuttajana ks. esim. HE 1977: 27 s. 19, *Koski* ss. 78—80, *Huttunen LM* 1977 ss. 590—591, *Havansi LM* 1978 s. 99, *Koski—Schultén* ss. 58—61, SABL-prop. 1975: 103 ss. 278—280, *Kedner—Roos* ss. 21—23, *Håkan Nial Till begreppet moder- och dotterbolag*, JFT 1973 ss. 232—236. — Ks. myös, mitä edelleenkin huomionarvoista on VOYL:n kannalta lausunut *Tarell* JFT 1959 s. 281 ja s. 286 av. 7.

15 §

YHTIÖJÄRJESTYSERUSTEISET OSAKE-
PANTTIKIELLOT JA -RAJOITUKSET

I. JOHDANNOKSI

I.1. Kysymyksenasettelun taustaa

I.1.1. Teoksen esillä olevan III pääjakson alussa esitetyn disposition mukaan (ks. 9 § I.2.1, s. 196) on lakiperusteisten osakepanttioikeuksien (12 §), lakiperusteisten osakepanttiikieltojen (14 §) ja yhtiöjärjestysperusteisten osakepanttioikeuksien (13 §) tarkastelun jälkeen vuorossa, eräänlaisena loogisena päätepiirteenä, yhtiöjärjestysperusteinen osakepantti-kielto. Sen tarkastelu suoritetaan nyt alkavassa luvussa.

Kysymyksenä tulee siten olemaan, missä määrin ja minkäsisältöisesti voi ehkä olla mahdollista asettaa *yhtiöjärjestyksen määräyksiin kieltoja* tai senkaltaisia rajoituksia yhtiön osakkeen panttina käytölle. Paitsi suoranaisen kieltomääräyksen sallittuisuutta on tällöin kiinnitettävä huomiota myös siihen, saattaako osakepantin kiellettyisyys olla johdannaisena seurauksena jostakin muunlaista kieltä koskevasta yhtiöjärjestysmääräyksestä.

Käsiteltävät rajoituskysymykset koskevat siis ao. yhtiön omia osakkeita ja osakkeenomistajien disponointimahdollisuuksien rajaamista. Eri asia on, että »yhtiöjärjestykseen voidaan ottaa määräyksiä, joissa *yhtiötä itseään* kielletään hankkimasta tai omistamasta *muiden* yhtiöiden tai tiettyntyyppisten toisten yhtiöiden osakkeita»¹, jollaisessa kieltolausekkeessa nähdäkseni voidaan kieltää myös sellaisten osakkeiden pantiksi ottaminen.

¹ Koski—Schultén s. 133 (kurs. tässä).

I.1.2. Edellä 13 §:ssä yhtiöjärjestysperusteisia osakepanttioikeuksia käsiteltäessä on jo eritelty kysymystä yhtiöjärjestyksellisestä säännöstyskompetenssista (13 § II.2, ss. 267—273). Tämän nytkin keskeisen taustaprobleemin osalta tulen tukeutumaan sanottuun esitykseen ja siinä puollettuun jokseenkin liberaaliin asenteeseen sen seikan suhteen, millaisista asioista yhtiöjärjestyksellä voidaan lain vaietetessa määrätä omavalintaisesti.

I.2. Seuraavan esityksen jäsentely

I.2.1. Tutkittavaa kysymysryhmää näyttää tarkoituksenmukaisimmalta lähestyä siten, että ensiksi todetaan, millaisia yhtiöjärjestyspoikkeuksia laki sallii tehtävän ex lege voimassa olevasta pääsääntöisestä osakkeen vapaan luovutettavuuden normista.² Kun näiden ns. siirryntärajoituslausekkeiden osalta uusi OYL ei vaikuta taannehtivasti, vaan vanha laki jää sovellettavaksi ennen uuden lain voimaantuloa yhtiöjärjestykseen otetun siirryntärajoituslausekkeen osalta (OYLVpL 7.1 §),³ niin on esityseconomisesti järkevää käsitellä tutkimuskohdetta ensin VOYL:n kannalta (jakso II). Siten saatavien tulosten pohjalta voidaan sitten (jakso III) kätevästi tarkastella OYL:n mukaista oikeustilaa.

Omana jaksonaan (IV) on lisäksi syytä tässä asiayhteydessä kiinnittää huomiota niihin mahdollisiin kollisiotilanteisiin, joita voi syntyä osakepanttauksen adressaatin ja samaan osakkeeseen kohdistuvan siirryntärajoituslausekkeeseen perustuvan lunastusoikeustyyppisen intressin haltijan välillä.

I.2.2. Yhtiöjärjestyksellä ja sen määräyksillä on aikaisemmassa yhteydessä (s. 269, av. 6:n kohdalla) todettu olevan tiettyä (adheesio)sopimuksen kaltaista luonnetta. Erityisesti voitaneen näin sanoa sellaisista (omavalintaisista) yhtiöjärjestysmääräyksistä, jotka koskevat asioita, joita laki

² Ks. tästä keskeisestä osake(yhtiö)oikeudellisesta normista läh. ed. s. 22 (av. 68:n kohdalla ja siinä).

³ Ks. OYLVpL 7 §:n johdosta HE 1977: 27 s. 120, *Kyläkallio* LML-koulutus 24 ss. 19—21, *Koski—Schultén* ss. 133—134. Kuten kohta jälj. lähemminkin ilmenee, rajoittuu uuden lain taannehtiva vaikutus po. yhtiöjärjestysmääräyksiin siihen, että VOYL 32.2 §:n ehdoton vaatimus lunastuslausekkeen merkitsemisestä (»ollakseen pätevä») osakekirjoihin ei jää voimaan, sekä siihen, että OYL 3:3:n 2 ja 3 momentin säännökset lunastushinnan sovittelusta ja lunastusriitojen käsitelystä ovat voimassa lunastuslausekkeen syntyajankohdasta riippumatta.

ei sääntele eikä edes vaadi yhtiöjärjestyksessäkään säännellyiksi. Kuva-
tun sopimuksellisen aspektin johdosta katson mahdolliseksi käsitellä tä-
män luvun erillisenä loppujaksona (V) puhtaasti *sopimusperusteistakin*
osakepanttikieltoa. Tarkoitán siis tilannetta, jossa (yhtiöjärjestyssisällöstä
sinänsä riippumattomasti) on tehty sopimus, millä kielletään sopimukseen
osallisen (yhden, kahden tai vaikkapa useammankin) osakkeenomistajan
omistamien osakkeiden panttaaminen.

II. PANTTAUKSEN KIELLETTÄVYYDESTÄ VOYL:N MUKAAN

II.1. Sallitut omistuksensiirryntärajoitukset

II.1.1. Ennen OYL:n voimaantuloa syntyneet osakkeen vapaata omis-
tussiirryntää rajoittavat yhtiöjärjestyslausekkeet pysyvät siis jatkossakin
voimassa (OYLVpL 7.1 §), ilmeisesti jopa tulkinnaltaankin VOYL:n aikana
muotoutuneiden 'vanhojen' linjojen mukaisina.⁴ Siksi esittelen ne siir-
ryntärajoituslausekkeiden tyypit, jotka VOYL:n puitteissa ovat sallittuja
osakkeen vapaan luovutettavuuden yhtiöjärjestyksellisiä rajoituksia. Luo-
vutusrajoitusten sallitun piirin esitleminen (tunteminen) on tärkeää
myös panttauksen kannalta, sillä irtaimisto-oikeudellisessa vaihdantanor-
mistossahan sangen usein se, mikä koskee luovutusta, on vastaavasti voi-
massa saman objektin panttauksestakin.⁵

VOYL:n sallimat siirryntärajoituslausekkeet voidaan tyypitellä seu-
raavasti:⁶

⁴ On yhdyttävä toteamukseen *Kyläkallio LML-koulutus* 24 s. 21: »Tulevai-
suudessa syntyy varmaan jonkin verran epävarmuutta vanhojen yhtiöjärjestysten
tulkinnasta uuden lain aikana. Mielestäni nykyisen lain (so. VOYL:n) aikana
yhtiöjärjestykseen otettujen lunastuslausekkeiden tulkinnan tulisi uudenkin lain
aikana noudattaa niitä suuntaviivoja, mihin oikeuskäytäntö on nykyään yhtiö-
järjestysten lunastuslausekkeitä tulkitessaan päätenyt, koska muussa tapauksessa
jouduttaneen hyvin vaikeasti ennustettaviin tilanteisiin.»

⁵ Ks. ed. s. 337 av. 88. Ks. myös *Caselius* DL 1949 s. 295: »Osakkeen pant-
tauskielto on... osittainen luovutuskkielto» (Tätä seuraavassa lauseessaan *Caselius*
tosin tekee virheellisen päätelmän.)

⁶ Seuraavan jaotuksen suhteen ks. *Havansi* Lunastuslauseke ss. 10—12, jossa
olevaa ryhmittelyä olen tässä modifioinut ja laajentanut (m.t.s. 11 av. 16:ssa lau-
sutun pohjalta).

1. Kieltolausekkeet
 - a. täyskielto
 - b. henkilölauseke
 - ba. suoraan kieltävä henkilölauseke
 - ulkomaalaislauseke
 - muu
 - bb. epäsuorasti kieltävä henkilölauseke
2. Suostumuslausekkeet
 - a. täsmentämätön suostumuslauseke
 - b. täsmennetty suostumuslauseke
3. Lunastuslausekkeet
 - a. esivaiheinen lunastuslauseke
 - b. jälkivaiheinen lunastuslauseke

II.1.2. Esitetyn VOYL-pohjaisen lausekejaotuksen ⁷ perustalta voidaan nyt lähestyä yhtiöjärjestysperusteisen osakepanttikiellon problematiikkaa asettamalla kaksi kysymystä: 1) Seuraako jostakin yllämainittua tyyppiä olevasta yhtiöjärjestyksellisestä siirryntärajoituslausekkeesta tuossa yhtiössä myös osakkeen panttaukseen ulottuva vastaava kieltö tai rajoitus? Tässä siis oletetaan, että kyseinen omistuksensiirryntälauseke ei sisällä mitään nimenomaista mainintaa panttauksesta, jollaiset maininnat lienevätkin yhtiöjärjestyskäytännössämme lähes tuntemattomia. 2) Voidaanko yhtiöjärjestyksessä nimenomaisesti mainitsemalla osakkeen panttaus tehdä (yhdessä omistuksensiirryntärajoituksen kanssa tai yksinäänkin) kiellon tai rajoituksen alaiseksi, ja jos voidaan, niin millainen lausekeformulointi on sallittavissa?

Esitetyt kaksi kysymystä ovat näin ollen kysymyksiä (1) omistuksen siirryntää rajoittavien lausekkeiden mahdollisesta *heijastusvaikutuksesta* panttaukseen sekä (2) *itsenäisten* panttausrajoituslausekkeiden sallittisuudesta. Tarkastelen näitä ongelmia sanotussa järjestyksessä.

II.2. Siirryntärajoituslausekkeiden heijastusvaikutuksista

II.2.1. Kun harkitaan omistuksensiirryntää rajoittavien, mutta panttauksesta siis vaikenevien yhtiöjärjestysmääräysten heijastumista osake-

⁷ VOYL:n sallimista siirryntärajoituslausekkeista ja niiden tavoitteista ks. lähemmin esim. *Olsson* ss. 150—200, *Caselius* DL 1949 ss. 289—299, *sama* DL ss. 277—287, *Kivimäki* DL 1957 ss. 61—70, *Taxell* Rättsskydd ss. 125—132, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 87—89, 123—127, 131—136 ja 144—146, *Havansi* Lunastuslauseke ss. 5—46, KM 1969 A 20 ss. 80—83.

panntaukseen, voidaan ratkaisut nähdäkseni perustaa seuraaviin periaatteellisiin näkökohtiin.

Lain (tässä: VOYL:n) hyväksymät eli legitiimejä intressejä palvelevat omistuksensiirryntää rajoittavat lausekkeet eivät voi olla sivuutettavissa saati kierrettävissä osakepanntauksella ja siihen perustuvalla panttirealisaatiolla. Näin ollen panntausta ehkä seuraava omistuksensiirryntä osakepanntin realisaatiolla on oleva yhtä laajalti kielletty tai rajoitettu, kuin jos panntaaja-osakkeenomistaja olisi panntauksen sijasta suoraan luovuttanut osakkeen ko. (realisaatio-)ostajalle. Panntauksen mahdollista kiellettyisyyttä tai rajoitettuisuutta määritettäessä ei näin ollen pantinsaaajan henkilö ole ratkaiseva, vaan realisaatio-ostajan (tietysti edellyttäen, että ko. rajoituslausekkeen mukaan uuden omistajan henkilöön liittyvillä kriteereillä ylipäänsä on relevanssia, kuten kyllä useimmiten on.)

Konkretisoituina edellä (s. 352) lueteltuihin kolmeen rajoituslauseketyyppiin (lunastus-, suostumus- ja kieltolauseke) johtavat juuri esitetyt periaatteet seuraavan suuntaisiin ratkaisuihin.

II.2.2. Lunastuslauseke ei sellaisenaan mitenkään estä tai rajoita osakkeen pantiksi panemista. Lauseke ei siten synnytä (esivaiheisen lunastuslausekkeen kuten ns. etuosto-oikeuslausekkeen kyseessä ollen) pantiksi-panija-osakkeenomistajalle velvollisuutta ensin tarjota osake lunastettavaksi, eikä muutoinkaan kenellekään synny oikeutta lunastusvaatimuksen esittämiseen (ainakaan tässä vaiheessa). Vasta jos panttiosake joutuu *realisoitavaksi*, muuttuu lunastuslauseke relevantiksi:⁸ Jos realisaatio-ostaja, olipa hän pantinhaltija tai kolmas, on sellainen henkilö, yleensä ns. ulkopuolinen eli yhtiöön kuulumaton (ts. hän ei tähän mennessä omista yhtään yhtiön osaketta⁹), jonka saannot on määrätty lunastuksen alaisiksi, astuu

⁸ Ei kuitenkaan niin, että esivaiheisen lunastuslausekkeen (kuten etuosto-oikeuslausekkeen) kohdalla syntyisi sen enempää osakkeenomistajalle kuin pantinhaltijallekaan velvollisuutta tarjota panttiosakkeita ennen niiden suunniteltua panttimyyntiä lunastukseen oikeutetulle taholle. Etuosto-oikeustyyppisten lausekkeiden vaikutuksettomuudesta tämänkaltaisissa suhteissa (mm. 'väärän tapahtumajärjestyksen' kannalta) ks. esim. *Olsson* ss. 153—154, 189, 206 ja 231, *Kivimäki* DL 1957 s. 68.

⁹ Tästä ulkopuolisuusominaisuudesta ks. esim. *Havansi* Lunastuslauseke ss. 6—7 siellä mainittuine oikeustapausesimerkkeineen, joihin uusimman oikeuskäytännön osalta lisättäköön KKO 1978 II 146. — Yhtiöjärjestyksellä on toki sallittua tehdä myös 'ei-ulkopuolisen' eli nykyisenkin osakkeenomistajan uusi saanto rajoituksen alaiseksi (rationaalina tavoitteenaan määräysvallan keskittymisen estäminen).

lunastusmahdollisuus yhtiöjärjestyksen mukaisena voimaan,¹⁰ mm. lunastushintaa koskevine määräyksineen, jotka saattavat jo alusta alkaen vaikuttaa alentavasti osakkeen panttivakuusarvoon.¹¹

Panttiosakkeen realisaatio-oston joutuminen in concreto lunastuksen alaiseksi edellyttää (ostajan henkilöominaisuuksien ohella) myös sitä, että lunastuslausekkeessa käytetty lunastuksenalaisten omistuksensiirryntätapojen saantotyyppien) määrittelyformulointi käsittää vastikkeelliset inter vivos omistajanvaihdot (kuten kaupan ja vaihdon) — näinhän käytännössä lienee lähes aina¹² — sekä tietysti myös sitä, ettei yhtiöjärjestyksessä itsessään ole osoitettu panttirealisaatiosaantoa vapaaksi lunastuksenalaisuudesta (kuten oikeustapauksessa KKO t. n:o 957/30.3.1962, R.D. 1960 n:o 553).¹³

¹⁰ Ks. analogisesti KKO 1933 II 276: osakkeen siirtyessä ulosmittaukseen perustuneessa pakkohuutokaupassa yhtiöön kuulumattomalle tuli normaalityyppinen (»jos osake myydään yhtiöön kuulumattomalle» -tyyppinen) lunastuslauseke sovellettavaksi.

Yleisemmin eksekutiivisaantojen ja lunastuslausekkeen välisestä suhteesta ks. *Sandström* ss. 221—225.

¹¹ Ks. tästä jo ed. s. 62; OYL 3:3.2:n ja OYLvPL 7.1 §:n mahdollistama lunastushinnan kohtuullistaminen ei täysin pysty eliminoimaan vakuusarvon alentumista, koska kohtuullistaminenkin edellyttää prosessaamista eikä johtane kuin puolittaiseen menestykseen (»kirkko keskelle kylää»). — Yleisemmin lunastusoikeuden vaikutuksista objektin arvoon (myös vakuusarvoon) ks. *Austenå* ss. 171—176 ja 393—401.

¹² Lunastuslausekkeitä tuskin koskaan muotoiltaneen niin, että oikeustoimelliset inter vivos luovutukset suljettaisiin lunastusmahdollisuuden ulkopuolelle ja siis rajoitettaisiin lunastusmahdollisuus muunlaisiin (kuten perhe- ja perintöoikeudellisiin) saantoihin. Tilanne on siis yleensä päinvastainen, ts. jos joitakin saantotyyppisiä on suljettu lunastusmahdollisuuden ulkopuolelle, niin ne ovat perhe- ja perintöoikeudelliset saannot. (Näistä tosin testamenttisaanto voi joskus 'vaarallisuudeltaan' yhtiön kannalta olla lähellä inter vivos luovutusta, ks. *Sandström* s. 214 ja *Austenå* ss. 301—302.)

Vastikkeellisiin omistajanvaihdoksiin rajoitetun lunastuslausekkeen tulkintakäytännöstä mainittakoon KKO 1971 II 86: Valtio luovutti perintönä saamansa omaisuuden (mm. asunto-osake) yksityishenkilölle ehdoin, että tämä vastasi kuolinpesän veloista ja maksuista; lunastusvaatimus hylättiin, kun osakkeen saanto ei perustunut kauppaan tai siihen rinnastettavaan vastikkeelliseen oikeustoimeen.

¹³ Äänestys 3—2: Kun yhtiöjärjestyksen mukaan sellaisia osakkeita, jotka ovat panttia rahaksi muutettaessa siirtyneet yhtiön osakkeenomistajalle asetetut edellytykset täyttävälle henkilölle, ei ollut oikeutta lunastaa, ja kun realisaatio-ostaja osakkeet ostaessaan oli täyttänyt mainitut edellytykset, ei häneen kohdistettu ko. asunto-osakkeiden lunastus ollut laillinen.

II.2.3. Suostumuslauseke¹⁴ yhtiöjärjestyksessä merkitsee sitä, että osakkeen omistajanvaihdos voi yhtiötä kohtaan voimaan tulevalla tavalla tapahtua vain jos yhtiö antaa siihen suostumuksensa. Yhtiössä asian ratkaisee hallitus, ellei yhtiöjärjestyksessä toisin määrätä; yhtiön suostumus voidaan pyytää jo etukäteenkin. Muussa tapauksessa riippuu lausekkeen lähemmästä sisällöstä (suostumusedellytysten mahdollisesta määrittelystä enemmän tai vähemmän informatiivisesti), missä määrin voidaan ennakolta arvioida, onko ostajaehdokas tms. 'osakaskelpoinen'.

Tällaista yhtiölle lainmukaisesti varattua oikeutta osakkaitensa 'seulomiseen' ei osakkeenomistaja voi tehdä tyhjäksi panttaamalla osakkeen — se on tietysti muissa relaatioissa sallittua — ja jättämällä panttinsa lunastamatta. Näin ollen jos yhtiö suostumuslausekkeeseen nojautuen ei hyväksy realisaatio-ostajaa, joutuu ostaja väistymään. Hän voi joko yrittää löytää osakkeelle 'kelvollisen' uuden ostajan tai vaatia realisaatio-kauppaansa purettavaksi, jolloin pantiksipaniija palautuu omistaja-asemaan ja osakekirja puolestaan palautuu pantin myyneelle luotonantajalle takaisin vakuudeksi.

Esitettyä tulosta (panttirealisaatio-ostajan väistyminen yhtiön optiovallan edessä) voitaisiin ajatella kritikoitavaksi seuraavalla 'logiikalla': Kun varallisuuden siirtäminen omien velkojen ulottuvilta ei voi olla mahdollista niin yksinkertaisesti kuin perustamalla osakeyhtiö suostumustai kieltolausekkeineen eli kun siten (UL 4:9.2:n estämättä) osakkeen pakkomyynti on kuitenkin sanotunlaisen yhtiöjärjestyslausekkeen estämättä mahdollinen ja pysyvä ulosmittaukseen tai konkurssiin perustuvassa pakkorealisaatiossa (KKO 1941 II 49),¹⁵ niin onko syytä asettaa eri asemaan pantinhaltijan järjestämää realisaatiomyyntiä?

Tähän on vastattava, että panttaus ynnä pantinhaltijan yksityisesti järjestettävissä oleva panttimyynti ilman tuomiota tai päätöstä sekä ulosmittausta olisi liian helppo tapa kiertää suostumuslauseke. On tietysti ajateltavissa, että kiertäminen järjestetään hankkimalla 'sovinnollinen'

¹⁴ Suostumuslausekkeista VOYL:n kannalta — VOYL itse vaikenee kokonaan tällaisista lausekkeista — ks. esim. *Chydenius* s. 36, *Olsson* ss. 153, 178—179, 185 ja 195—196, *Caselius* DL 1949 ss. 293 ja 297—298, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 88—89, *Palsala* s. 35.

¹⁵ Ks. lähemmin muun rajoituslausekkeen kuin lunastuslausekkeen merkityksen supistumisesta ulosmittauksen tai konkurssin aiheuttamassa pakkomyynnissä *Olsson* ss. 167—171, *Caselius* DL 1949 ss. 294—297, *Heikonen* LM 1950 ss. 220—222, *Kivimäki* DL 1957 s. 70, *Taxell Rättsskydd* s. 128.

tuomio tai päätös ja ulosmittaamalla sitten (asianosaisosoituksen mukaisesti) osake, mutta tämä on kahden viranomaisportaan myötävaikutusta vaativana ja (negatiivista) julkisuutta aiheuttavana jo niin paljon hankalampi kiertotie,¹⁶ että on aiheellista tehdä yllä puollettu ero: Pantti-realisaatiosaanto väistyy suostumuslausekkeen edessä, ulosmittaus- tai konkurssiperusteinen saanto ei.

II.2.4. Kieltolausekkeiden¹⁷ suhteen seuraa yllä hahmotelluista ratkaisulinjoista ensinnäkin se lähtökohta, että panttauksella ei tässäkään voida syrjäyttää lain (VOYL:n) mukaista yhtiöjärjestyslauseketta.

Näin ollen täyskiellon sitoman osakkeen panttaus ei ole yhtiötä kohtaan tehokkaasti toteutettavissa siten, että velkoja voisi myydä osakkeen panttirealisaationa; velkojan asema näyttäisi rajoittuvan enintään pidätysoikeuden kaltaiseen oikeuteen pitää osakekirja hallinnassaan velallisen (osakkeenomistajan) painostamiseksi maksuun. Kun kuitenkin kieltolauseke täyskieltomuodossakaan ei tee osakkeenomistajan osakevarallisuutta ulosmittauskelvottomaksi eli suojatuksi hänen velkojiltaan, on eksekutiivinen pakkomyynti ulosmittauksen tai konkurssin yhteydessä mahdollinen.¹⁸ Tällöin ei liene syytä evätä 'pantinhaltijalta' EOA 3.1 §:n mukaista etuoikeutta pakkomyyntihinnan jaossa, sillä kieltolauseke ei suinkaan ole tarkoitettu suojaamaan yksittäisen osakkeenomistajan (etuoikeudettomia) velkoja, vaan yhtiötä itseään.¹⁹

¹⁶ Tosin nämäkään riskimomentit eivät kaikin ajoin näy estäneen turvautumista simuloidun velkomusprosessin ynnä viralliseksekution tarjoamaan kiertotiehen, ks. *Caselius* DL 1949 ss. 294—295, *Sandström* s. 224.

¹⁷ Kieltolausekkeistakin (kuten suostumuslausekkeista) VOYL vaikenee. Näiden lausekkeiden (etenkin täyskiellon) sallittuisuudesta ja oikeusvaikutuksista ks. esim. *Chydenius* s. 36, *Olsson* ss. 27, 153 ja 168—171, *Caselius* DL 1949 ss. 289—299, *Heikonen* LM 1950 ss. 221—222, *Kivimäki* DL 1957 ss. 69—70, *Taxell Rättsskydd* ss. 127—128, *Havansi* Lunastuslauseke ss. 11—12.

¹⁸ Ks. tästä juuri yllä av. 15:n edellä sekä av. 15:ssä mainittu kirjallisuus.

Oikeuskirjallisuudessa ollaan myös yksimielisiä siitä, että täyskieltolauseke ei liioin voi estää perhe- tai perintöoikeudelliseen perusteeseen tukeutuvaa omistajanvaihdoista, ks. *Chydenius* s. 36, *Olsson* ss. 171—173, *Raninen* s. 253, *Taxell Rättsskydd* s. 127 sekä (laajemminkin kieltolausekkeen sivuuttamismahdollisuuksia puoltavasti) *Caselius* DL 1949 ss. 292—299.

¹⁹ Kun lausekkeen tarkoituksena on suojata yhtiötä itseään (osakaspiirin muutoksilta), niin jottei eksekutiomyynti liian voimakkaasti johtaisi tämän intressin syrjäytymiseen, on oikeuskirjallisuudessa puollettu lunastusmahdollisuuden myöntämistä muille osakkeenomistajille eksekutiio-ostajaa kohtaan, ks. *Olsson* ss. 168—171, *Kivimäki* DL 1957 s. 70, vrt. *Heikonen* LM 1950 ss. 221—222. Pidän

Jos kieltolauseke ei ole täyskielto vaan rajoittuu henkilölausetekyyppiseksi, laajenevat panttauksen mahdollisuudet aikaansaada tavoiteltuja panttioikeudellisia vaikutuksia, sillä pantin realisaatiomyynti voi nyt tapahtua lausekkeen sallimalle henkilöpiirille.²⁰

II.2.5. Lopuksi on, käsiteltäessä omistuksensiirryntää rajoittavia yhtiöjärjestyslausekkeitä VOYL:n kannalta suhteessa osakepanttauksen, kiinnitettävä huomiota VOYL 32.2 §:n säännökseen, jonka mukaan lunastuslausekkeen on, »ollakseen pätevä», ilmentävä osakekirjoista. VOYL:n aikana muodostuneen käytännön mukaan on tästä seurannut, että osakekirjasta puuttunutta lunastuslauseketta ei voida saattaa voimaan edes sellaista uutta omistajaa (esim. panttirealisaatio-ostajaa) vastaan, joka on ollut täysin tietoinen yhtiöjärjestyksen ko. kohdasta;²¹ sitävastoin suostumus- ja kieltolausekkeiden osalta tilanne on VOYL:n vaietetessa jäänyt epäselväksi KKO:n katsottua (1949 I 12), VOYL 32.2 §:ää ilmeisesti suppean kirjaimellisesti tulkiten, että suostumuslauseke on osakekirjasta puuttuessaankin voimassa, ratkaisu jota on syystäkin arvosteltu.²²

Uuden lain mukaan (OYL 3:5.3 e contrario) on tosin kaikki sallitut siirryntärajoituslausekkeet merkittävä osakekirjalle (ainakin viittauksena), mutta tämän laiminlyönnistä ei enää seuraa lausekkeen pätemättömyyttä (tehottomuutta), vaan 'vain' yhtiöjohdon vahingonkorvausvelvollisuus sekä rangaistus.²³ Ja tämä uusi asiointi tulee OYLVL 7.1 §:n mukaan *koskemaan jatkossa myös 'vanhoja'* (eli vanhan lain mukaisia) osakekirjoja ja yhtiöjärjestykseen vanhan lain aikana (eli 1. 3. 1979 mennessä) otettuja siirryntärajoituslausekkeitä,²⁴ kuitenkin niin, että vanhan lain

tällaista oikeudenmukaisena siirryntärajoitusintressin ja velkojaintressin yhteensovituksena, jolle nimenomaisen kirjoitetun lainkohdan puuttuminen ei aseta ylipääsemätöntä estettä; KK 15:9:n analogia riittänee.

²⁰ Ks. mitä jo ed. 14 § IV.2.3 (s. 347) on todettu ulkomaalaislausekkeen — sehan on henkilölausetekyyppinen kieltolauseke — vaikutuksesta osakkeen panttauksen ja pantinrealisaatioon.

²¹ Ks. esim. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 134—135 ja HE 1977: 27 s. 29 sekä mm. KKO 1942 II 108, 1945 II 53, 1949 I 5, 1952 II 76 ja 1961 II 15.

²² Ks. *Olsson* ss. 174—179, *Caselius* DL 1949 ss. 297—298, *Kivimäki* DL 1957 s. 65.

²³ Ks. lähemmin HE 1977: 27 ss. 29—30 ja 32 sekä (OYL 16:9:n 1 kohdassa i.f. olevan kriminalisoinnin suhteen) s. 118, *Kyläkallio* LML-koulutus 24 s. 20, *Havansi* LM 1978 s. 100, *Koski—Schultén* ss. 137 ja 152—153.

Lisäksi on tällaisessa tilanteessa (osakekirjan antaman teksti-informaation ollessa puutteellinen) otettava huomioon panttaajan (osakkeenomistajan) velvolli-

mukaan pätevä osakekirja säilyttää OYL 3:5:n estämättä pätevyytensä jatkossakin (OYLVpL 6.1 §).²⁵ Viimeksi sanottu merkitsee mm. sitä, ettei vanhoja osakekirjoja, joista suostumus- tai kieltolauseke puuttuu, tarvitse täydentää.

Miten sitten nämä siirtymä- ym. säännökset vaikuttavat tilanteeseen, jossa lunastusoikeusriita aktualisoituu 1.1.1980 tai sen jälkeen koskien vanhaa osakekirjaa, mistä lunastuslausekemerkintä puuttuu, jos osakkeen (osakekirjan) panttaus tai panttirealisaatio (tai muu luovutus) on tapahtunut ennen 1.1.1980? Samankaltaista siirtymävaiheen problematiikkaa taannehtivuusaspekteineen on eräiden lähitilanteiden osalta käsitelty jo edellä teoksen 5 ja 6 §:ssä,²⁶ ja rajoitunkin viittaamaan tuolloin lausuttuun (mm. periaatteeseen, jonka mukaan uusi laki ei ilman nimenomaista päinvastaista säännöstä voi vaikuttaa lakkauttavasti tai heikentävästi jo ennen 1.1.1980 saavutettuihin osakekohtaisiin subjektiivisiin oikeuksiin, kuten omistus- tai panttioikeuteen). Täten saadaan nyt esillä olevassa kysymyksessä seuraavat ratkaisulinjat.

Jos osake on ennen 1.1.1980 myyty panttirealisaatiolla (tai muutoin luovutettu) henkilölle, jonka tällainen saanto sinänsä mahtuu lunastuslausekkeen alaisuuteen, voi tämä henkilö torjua VOYL 32.2 §:n nojalla

suus kiinnittää luotonantajan huomiota tietämäänsä siirryntärajoituslausekkeeseen, vahingonkorvausvelvollisuuden uhalla.

²⁴ Ks. HE 1977:27 s. 120, *Kyläkallio LML-koulutus* 24 ss. 20—21, *Koski—Schultén* s. 440.

Se että yhtiöjärjestykseen laillisesti otettavien siirryntärajoituslausekkeiden osalta rajapäivänä on 1.3.1979 (eikä 1.1.1980 tai alunperin täksi rajapäiväksi suunniteltu lain vahvistamispäivä, 29.9.1978) johtuu OYLVpL 3 §:stä ja sen valio-kuntakäsittelyssä saamasta hallituksen esityksestä poikenneesta asusta; ks. läh. HE 1977:27 s. 119, *Kyläkallio LML-koulutus* 24 s. 18 ja *LaVM* 1978:4 s. 9.

²⁵ Ks. OYLVpL 6.1 §:n suhteen HE 1977:27 ss. 119—120, *Koski—Schultén* ss. 151 ja 440.

Rajapäivästä osakekirjan sisältämän (mm. siirryntärajoitus-) informaation suhteen ks. *Koski—Schultén* s. 440: »Jälkeen 1.3.1979 liikkeeseen laskettavien osakekirjojen... on oltava uuden lain mukaisia.» — Seuraavassa en kuitenkaan ota erikseen huomioon sellaista ilmeisen harvinaista komplikaatiomahdollisuutta, että aikana 1.3.1979—31.12.1979 olisi emittoitu sellainen osakekirja, josta puuttuu uuden 3:5.3:n edellyttämä informaatio yhtiöjärjestyksessä olevasta vanhan lain aikaisesta siirryntärajoituslausekkeesta ja jollainen osakekirja olisi ennen 1.1.1980 luovutettu tms. ulkopuoliselle taikka tradeerattu pantiksi.

²⁶ Ks. ed. 5 § II.1, eritt. ss. 96—97 (av. 7—10 kohdalla), ja myös 6 § I.2.

lunastusvaatimuksen, vaikka vaatimus olisi esitetty vasta 1.1.1980 tai sen jälkeen.²⁷

Jos osake on ennen 1.1.1980 pantattu ja tällöin tradeerattu, niin että pantinhaltija on ennen 1.1.1980 voinut osakekirjaa tarkastelemalla todeta lunastuslausekkeen puuttuvan, on hän ollut oikeutettu luottamaan VOYL 32.2 §:n tuella siihen, ettei pantin vakuusarvoa alentavaa lunastusmahdollisuutta ole (ainakaan pätevästi, ks. 32.2 §: »ollakseen pätevä») olemassa. Se seikka, että pantin realisaatio tapahtuu vasta uuden lain aikana, ei voine viedä häneltä sanottua etua eli oikeutta sellaiseen pantin vakuusarvoon, jota alentamassa ei ole lunastusoikeutta (eventuaalisine 'alihintaisine' lunastussummamääräyksineen). Näin ollen panttirealisaatio-ostajan saanto ei ole (lunastuslausekkeen puuttuessa osakekirjalta) lunastuksen alainen. Kannan tueksi voidaan viitata myös siihen, ettei OYL:ää ei ole säädetty VJ 67 §:n mukaisessa järjestyksessä.²⁸

²⁷ Eihän voitane ajatellakaan, että esim. vuosien takainen ulkopuolisen saanto, jonka suhteen hän on välittömästi voinut olla lunastusmahdollisuuteen nähden turvallisin mielin VOYL 32.2 §:n ja sen vallitsevan tulkinnan (ks. ed. av. 21) tuella ja jonka osalta hän on tyytynyt osinkotuottoihin eli pidättynyt merkityttämästä saantaan osakeluetteloon (määräajassa tehtävät mutta tässä siis torjuttavissa olleet lunastusvaatimukset provosoidakseen, määräajan kulumisen prekludoivine vaikutuksineen), muuttuisikin 1.1.1980 lunastuksen alaiseksi.

Yhtä vähän voi tuollainen muutos 1.1.1980 tapahtua esim. tilanteessa, jossa sanotunlainen osakekirjan puutteellisuuden takia lunastukselta heti turvattu saanto on tapahtunut niin lähellä 1.1.1980 (esim. 1.12.1979), että saannon tultua sitä ennen (esim. 15.12.1979) muiden osakkeenomistajien tietoon näille yhtiöjärjestyksessä säädetty määräaika lunastusvaatimuksen tekemiseen (esim. 1 kk) umpeutuisi vasta 1.1.1980 jälkeen. Olisihan lunastusvaatimus 15—31.12.1979 tehtynä ilman muuta kilpistynyt VOYL 32.2 §:ään, eikä tällaista lunastusoikeuden eräänlaista (jo saannolla eli 1.12.1979) tapahtunutta ekstinktiota tietenkään voi tehdä tyhjäksi taktikoimalla eli odottamalla lunastusvaatimuksen esittämisen kanssa 1.1.1980 asti.

²⁸ Ks. HM 6.1 §:ssä säädetystä »omaisuuden» turvasta (omaisuus-termin laaja-alaisesta sisällöstä) siihen puuttuessa tarvittavan perustuslainsäädäntöjärjestyksen kannalta *Paavo Kastari* Kansalaisvapauksien perustuslainturva (Vammala 1972) ss. 54—126, eritt. ss. 60—63 ja 102—106, sekä *Hidén* LM 1971 s. 107 (»Osakkeen... arvon olennainen vähentäminen taikka osakkeen luovuttamisen, panttaamisen tai perimisoikeuden kieltäminen voivat kaikki olla puuttumista omaisuuteen...»), ss. 112—113 (esimerkkejä panttivelkojaetuisista lainsäädäntöjärjestysratkaisuksista), s. 116 (lisää esimerkkejä) ja s. 115 (»Esim. laki, joka tietyn omaisuuden lunastamiseen liittyvän panttioikeuden menetyksen vuoksi muuten vaatisi VJ 67 §:n soveltamista, voidaan tämän seikan puolesta säätää tavallisessa järjes-

II.3. Suoranainen panttauskielto- tai -rajoituslauseke?

II.3.1. Yllä (II.2) on tarkasteltu VOYL:n sallimien *omistuksensiirryn-*tää koskevien lausekkeiden mahdollisia heijastusvaikutuksia osakepanttauksen (ja viime kädessä osakepanttirealisaation seuraamusten) suhteen. Entä sitten suoranainen *panttausta expressis verbis* koskeva kielto- tai rajoituslauseke yhtiöjärjestyksessä? Onko sellaista voitu VOYL:n puitteissa sisällyttää yhtiöjärjestykseen? Näillä kysymyksillä on periaatteellista merkitystä yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin kannalta, joskaan käytännössä sanotunlaisia panttilausekkeita tuskin esiintyy ainakaan itsenäisenä, so. ilman että yhtiön yhtiöjärjestyksessä olisi omistuksensiirryntää rajoittavaa lauseketta (johon panttilauseke liittyisi, ilmeisesti tällöin vain täydentävänä tai toissijaisena lisänä).

Sanotunlainen panttilauseke, mikäli sellainen katsotaan mahdolliseksi, voisi tyypiltään olla jaoteltavissa saman perusteen mukaan kuin omistuksensiirryntälausekkeetkin: kieltolauseke (alkaen yhtiön osakkeiden pantiksipanon täydestä kiellosta), suostumuslauseke (yhtiön suostumus tarpeen pantiksipanoon) ja lunastuslauseke (jo pantiksipano synnyttää lunastusoikeuden).²⁹

II.3.2. *Itsenäiselle* eli siis omistuksensiirryntärajoituksesta täysin irralliselle panttauksen kielto- tai rajoituslausekkeelle lienee vaikea löytää rationaalialia perustetta. Sillä jos yhtiön yhtiöjärjestyksessä siis ei ole omistajanvaihdoksille asetettu mitään estettä (lunastus-, suostumus- tai kielto-

tyksessä, jos on selvää, että ko. omaisuuteen ei kellään tosiasiaassa ole panttioikeutta.»).

²⁹ Näistä vain viimeinen eli lunastuslauseketyyppi on muotoilun kannalta josakin määrin ongelmallinen. Lausekkeessa on määriteltävä lunastushinta tavalla, joka ei ole kohtuuton kumpaankaan suuntaan: Jos esim. käyvältä hinnaltaan noin 50.000 mk arvoinen osake(nippu) pantataan vakuudeksi 10.000 mk luotosta, ei lunastukseen oikeutetun voida sallia saavan lunastaa osakkeita maksamalla pantinhaltijalle 10.000 mk, mutta toisaalta yhtä vähän lunastushinta voi olla po. osakkeiden osalta 200.000 mk, jos osakkeet on pantattu noin suuren luoton vakuudeksi. Ja entä jos panttivelan määrä selviää vasta tulevien tapahtumien myötä, ollen toistaiseksi täysin määrittelemättömissä (esim. pantti vastaisen eventuaalisen vahingonkorvaus- tms. velvollisuuden vakuutena).

Paitsi lunastushinnan määrittelytapaa on lausekkeessa myös syytä tuoda ilmi se (tosin muutenkin selvä) seikka, että pantinhaltijalla on oikeus ennen omistajapanttaajaa saada lunastushinta tai osuutensa siitä. Samoin on syytä määrätä, kuka ja miten on velvollinen ilmoittamaan yhtiölle panttauksesta.

lausekkein) ulkopuolisiin pään, niin tätä 'pahempaan' seuraukseen ei panttaukseen voi (panttirealisaation ehkä tapahtuessa) johtaa.

Toiseen suuntaan puhuu seuraava seikka: Kun kerran sallitaan yhtiöjärjestyksen määräyksiin ottaa osakkeenomistajalta kokonaankin luovutuskompetenssi (täyskieltolauseke) tai sitä muutoin pitkälti rajoittaa (esim. tiukalla suostumuslausekkeella), niin miksi yhtiöjärjestykselliseen säännöstyskompetenssiin ei sitten mahtuisi lievempi rajoituslauseke eli vain panttauskompetenssin menetys (täyskieltolauseke) tai rajoitus. Se seikka, onko tällainen panttilauseke kovin *rationaali tai tarpeellinen*, ei sekään muodosta tämän säännöstyskompetenssin ulkorajaa (kunhan lauseke vain ei ole suoranaisesti lain eikä hyvien tapojen vastainen), mikäli hyväksytään tässä teoksessa edellä jo puollettu kanta yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin alasta.³⁰

Olenkin taipuvainen katsomaan, myös viittauksin oikeustapaukseen KKO 1951 II 12,³¹ ettei nyt tarkasteltavan lain (so. VOYL:n) kannalta ole estettä panttilausekkeelle itsenäisenäkään, tietysti edellyttäen, että lausekkeesta osakekirjoille merkittävän informaation suhteen noudatetaan, mitä VOYL 32.2 §:stä seuraa.³² Reaalisia seurausvaikutuksia ennen realisaatiotilannetta voi tällaisella lausekkeella kuitenkin olla vain lunastuslauseketyyppisenä, sillä kieltolauseke tai suostumuslausekkeeksi muotoillun panttilausekkeen kohdalla ei nähdäkseen mikään taho voi tehokkaasti vedota panttaussopimuksen kiellonvastaisuuteen.³³ Lunastuslausekkeen

³⁰ Ks. ed. 13 § II.2, eritt. s. 268 (av. 5:n kohdalla).

³¹ Tässä ratkaisussa näytetään olleen valmiita antamaan relevanssia panttilausekkeelle, jos sellainen olisi ao. yhtiöjärjestykseen sisältynyt. RO totesi suoraankin, että omistuksensiirryntälausekkeeseen perustunut kanne oli hylättävä »av orsak att pantförskrivning av bolagets aktier ej enligt bolagsordningen berättigade till inlösen av aktierna».

³² Siis ainakin lunastustyyppisen lausekkeen osalta on merkintä osakekirjalla VOYL 32.2 §:n mukaisen pätevyyden ehdoton edellytys, johon pantinsaaaja voi vedota sen estämättä, että hän ehkä tiesi lunastuslausekkeesta (ks. *G. Palmgren JFT* 1945 s. 93); suostumus- ja kieltolausekkeiden osalta tilanne on epäselvä (ks. ed. s. 357, av. 21–22 kohdalla).

³³ Ainakin osakkeenomistaja-panttaajan ja hänen (esim. konkurssi)velkojiensa osalta on selvää, etteivät he voi vaatia panttia palautettavaksi. Myöskään pantinsaaajan reaaliset intressit eivät vaarannu, vaikka hänellä ei olisikaan oikeutta vaatia saamansa osakepantin purkamista (oikeuksin vaatia luotto heti takaisinmaksettavaksi), sillä ilmeisesti yhtiökään ei voi puuttua lausekkeen vastaiseen panttaukseen (vaikka olisi siitä jostakin saanut tiedon), koska mitkään sen suojanarvoiset edut eivät vaarannu, päätyipä panttaustilanne kumpaan suuntaan

kohdalla siis sensijaan seuraamuksia voi ilmetä hetikin, nimittäin tietoenkin siten, että (joku) lunastukseen oikeutettu esittää yhtiöjärjestysmääräyksen mukaisen lunastusvaatimuksen.³⁴

II.3.3. Vähemmän epäilyksiä kuin juuri tarkastellun itsenäisen (irralisen) panttilausekkeen sallittuus herättää vastaava kysymys sellaisen epäitsenäisen tai paremminkin *liitännäisen* panttilausekkeen hyväksyttävyydestä, joka esiintyy (täydentävänä osana) jonkin omistuksensiirryntärajoituksen yhteydessä. Esimerkiksi: »Jos osake kaupalla, vaihdolla, lahjalla tai niihin verrattavalla luovutustoimella taikka velan maksuksi toimeenpannalla pakkomyynnillä siirtyy yhtiöön kuulumattomalle taikka jos osake annetaan pantiksi tällaiselle henkilölle, on osakkeenomistajilla oikeus lunastaa» (jne.). Vastaava maininta panttauksesta (sen joko suostumuksenvaraisuudesta tai kiellettyisyydestä) on sallittavissa omistuksen-siirrynnällisten suostumus- ja kieltolausekkeiden kohdalla.

Suoranainen panttikielto- tai -rajoituslauseke ei tosin liitännäisenäkään (omistuksensiirryntärajoituksen täydentäjänä) liene kovin rationaali, sillä omistuksensiirryntärajoituksilla torjuttavaksi nähty vaara piilee vasta omistajanvaihdoksessa, so. syystä tai toisesta ei-toivottavassa uudessa omistuksessa, kun taas pelkkä panttaus (panttioikeussuhde odotusvaiheineen) ei ilman panttirealisaatiota ole 'vaarallinen'.³⁵ Tosin liitännäisessä suostumustyyppisessä panttausrajoituksessa voi olla 'ajatusta' sellaisessa pienestä osakspiiristä mutta suurin panoksin koostuvassa suljetussa yhtiössä, jossa kaikkien alkuperäisten osakkaiden intressin yhtiötä kohtaan tahdotaan jatkuvasti pysyvän optimaalisena. Rationaalisuuden puute ei sitäpaitsi ole (kuten sanottu ed. av. 30:n edellä) ratkaiseva este sellaiselle yhtiöjärjestyksen omavalintaiselle määräykselle, jossa ei ole sinänsä mitään lain tai hyvien tapojen vastaista.

tahansa (panttaaja-osakas lunastaa panttinsa taikka pantti realisoidaan myynnillä, jollaista vastaan yhtiöjärjestyksessä siis ei tässä yhtiössä ole mitään siirryntärajoituslauseketta).

³⁴ Ks. syntyvistä seuraamuksista ed. av. 29.

³⁵ Panttaus jatkonaan vakuus- eli odotusvaihe voisi olla yhtiön tärkeiden intressien kannalta vaarallinen, jos panttaus merkitsisi yhtiöllisten hallinnoimis-oikeutuksien joutumista pantinhaltijan käyttöön odotusvaiheen ajaksi. Näin ei kuitenkaan Suomen oikeuden mukaan tapahdu, kuten tutkimuksen II niteessä tullaan lähemmin esittämään. — Yleisemmin eo. problematiikasta ks. esim. *Anders* ss. 466—467.

Väärän päätelmän rinnastuksineen (tai epätarkasti muotoillun ajatuksen) sisältää siten seuraava lausuma (*Caselius* DL 1949 s. 295): »samalla tavoin kuin

Osakekirjoille tehtävistä merkinnöistä sekä siitä, että suostumus- ja kieltolausekkeiden kohdalla pelkkä pantiksipano (ilman realisaatiota) ei vielä johda reaaliin seuraamuksiin, on mutatis mutandis voimassa samat säännöt, joihin juuri on viitattu itsenäisen panttilausekkeen kohdalla.³⁶ Samoin voidaan lunastuslausekkeen formuloinnin ja seuraamusten osalta viitata juuri esitettyihin periaatteisiin.³⁷

III. PANTTAUKSEN KIELLETTÄVYYDESTÄ OYL:N MUKAAN

III.1. Lähtökohdat

III.1.1. Mahdollisuutta yhtiöjärjestyksen määräyksellä tai sellaisen heijastusvaikutuksena rajoittaa tai kieltää yhtiön osakkeen panttaus on edellä II-jaksossa tarkasteltu VOYL:n (jatkossakin eli myös 1. 1. 1980 jälkeen relevantin) järjestelmän kannalta. Nyt siirryn tarkastelemaan samoja kysymyksiä uuden OYL:n kannalta, jolloin on sekä mahdollista että tarkoituksenmukaista käyttää samaa dispositiota kuin II-jaksossakin. Siten aloitan tarkastelemalla lyhyesti, mitkä siirryntärajoituslausekkeiden tyypit uusi laki sallii (III.1.2), jonka jälkeen käsittelen näiden lausekkeiden heijastusvaikutuksia panttauskelpoisuuteen (III.2) sekä kysymystä itse näistenkin panttauslausekkeiden mahdollisuudesta (III.3).

III.1.2. Uudessa OYL:ssa on katsottu aiheelliseksi melkoisestikin kaventaa sallittujen omistuksensirryntää rajoittavien lausekkeiden tyyppi-
valikoimaa.³⁸ Niinpä edellä s. 352 luetelluista VOYL:n puitteissa sallituista lauseketyypeistä ovat OYL:n järjestelmässä kiellettyjä täyskielto, muu henkilölausake kuin ns. ulkomaalaislausake, sekä esivaiheinen (eli etuostotyyppinen) lunastuslausake.

Ulkomaalaislausekkeen ohella jäävät sallituiksi näin ollen vain *suostumuslausekkeet* (OYL 3:4)³⁹ ja *jälkivaiheiset lunastuslausekkeet* (OYL

osakkeenomistajaa kielletään perustamasta toiselle omistusoikeutta hän ei saa perustaa myöskään panttioikeutta.» Lausuma siis rinnastaa väärin omistuksen luovutuksen ja (omistuksen luovutukseen ainakin toistaiseksi johtamattoman) pelkän pantiksipanon.

³⁶ Ks. ed. s. 361, av. 32—33 kohdalla.

³⁷ Ks. ed. av. 29:ssä ja av. 34:n edellä lausuttua.

³⁸ Tyyppi-*valikoiman* rajoittamisen perusteluista ks. KM 1969 A 20 ss. 78 ja 80—83, OikM 1974:9 ss. 57 ja 59—61 ja HE 1977:27 ss. 28—31.

³⁹ Täsmäntämätönkin suostumuslausake säilyy sallittuna, mutta se ei merkit-

3:3, jossa tosin sana »siirtyvä» on esivaihepitoisena vähemmän onnistunut, pro »siirtynyt»). Lunastuslausekkeen kombinointi suostumuslausekkeeseen pysyy niinikään hyväksyttävänä.⁴⁰ Suostumuslausekkeen sallitun ulottuvuuden osalta on nyten laissa (3:4.1) *expressis verbis* rajattu suostumuksen tarpeellisuus vain »luovutustoimin» tapahtuvaan osakkeen hankkimiseen (perhe- ja perintöoikeudelliset saannot eivät siis koskaan ole suostumuksen varassa), jollaista suostumuksenvaraista luovutustoimin hankkimista eivät ole ostot »pakkohuutokaupassa tai konkurssipesästä» (3:4.1 i.f.).

III.2. Siirryntärajoituslausekkeiden heijastusvaikutuksista

III.2.1. Kysymys siitä, mitä osakepanttausmahdollisuuksien rajoittumista ehkä saattaa johtua heijastusvaikutuksena yhtiön yhtiöjärjestyksessä olevasta OYL 3:3:n mukaisesta lunastuslausekkeesta tai 3:4:n mukaisesta suostumuslausekkeesta, on rakenteeltaan täysin sama kysymys kuin mitä edellä alajaksossa II.2 on analysoitu VOYL:n kannalta. Ne argumentit ja peruslinjat, jotka tuolloin on tuotu esiin, pitävät nähdäkseni kaikessa olennaisessa paikkansa myös OYL:n sallimien vastaavien lausekkeiden kohdalla, joten seuraavassa voidaan tyytyä lyhyisiin sääntötoteamuksiin.

Mitä ulkomaalaislausekkeen heijastusvaikutukseen osakepantissa tulee, voidaan siltäkin osin viitata aikaisempaan esitykseen (14 § IV.2.3, s. 348).

se, että suostumus olisi evättävissä mielivaltaisista perusteista. Ks. HE 1977:27 s. 31: Edellytetään, että »hakemuksen hylkääminen on asiallisesti perusteltua. Oikeudenkäynnissä, jossa luovutuksensaaja vaatii suostumuksen antamista väittäen sen epäämisen tapahtuneen asiallisista syistä tai suorastaan shikaanitarkoituksessa, joutuneen yhtiö, mikäli se kiistää väitteen, yleensä esittämään epäämisen syyt.» Samoin Koski—Schultén s. 149. Norjassa uusi osakeyhtiölaki säättää tästä *expressis verbis*, ks. Skåre ss. 55—56 ja yleisemmin Andenæs ss. 500—503.

Ruotsin osalta todettakoon suostumuslausekkeista, että vastoin alkuperäistä suunnitelmaa (ks. SOU 1971:15 s. 162) ei SABL:iin otettu säännöstä, joka olisi tehnyt Ruotsissa siihen asti kielletyksi katsotun tämän lauseketyypin (ks. *Havansi* Lunastuslauseke s. 13) hyväksytyksi. Kannan muutoksen syistä ks. SABL-prop. 1975:103 ss. 229—230, *Sandström* ss. 43—45 ja 56—58 ja *Rodhe* ss. 144—145.

Norjassa ja Tanskassa ovat suostumuslausekkeet sallittuja, ks. esim. Skåre ss. 53—56, *Gomard* ss. 48—49, *Græsvænge* ss. 58—59, *Hørlyck* ss. 46—47.

⁴⁰ Ks. Koski—Schultén ss. 146—147.

III.2.2. Lunastuslauseke (3:3) ei rajoita mitenkään itse panttiksipane-
mista ja panttioikeuden kohdistumista osakkeeseen. Vasta jos pantti-
osake joutuu realisoitavaksi ja sen kautta henkilölle, jollaista ja jonka
tällaista saantoa lunastuslauseke koskee, syntyy lunastusoikeus.⁴¹ Nimen-
omaista mainintaa panttirealisaatiosaannon lunastuksenalaisuudesta ei
yhtiöjärjestyksessä tarvita eikä sellainen ilmeisesti edes olisi (3:3.1:n
1-kohdan jyrkästä muotoilusta johtuen) sallittukaan.⁴² Vain nimenomai-
sella lunastuksenalaisuudesta vapauttavalla panttirealisaation mainitse-
misellä päästäisiin (yhtiössä poikkeuksellisesti niin haluttaessa) pantti-
realisaation 'lunastusvapauteen'.

Mitä tulee lausekkeesta osakekirjalle tehtävään merkintään ja mer-
kinnän puuttumisen seuraukseen, viitaan jo edellä s. 357 (av. 23:n koh-
dalla) lausuttuun.

⁴¹ Näin myös Koski—Schultén s. 137.

Kenelle lunastusoikeus syntyy, riippuu yhtiöjärjestyksen konkreettisesta sisäl-
löstä, jonka suhteen 3:3.1:n sanonta »osakkeenomistajalla tai jollakulla muulla
on oikeus lunastaa» avaa senkin mahdollisuuden, että yhtiöllä itselläänkin on tämä
oikeus (kuten VOYL:nkin järjestelmässä). Alunperin yhtiön lunastusoikeus oli
tarkoitus OYL:ssa evätä (ks. HE 1977:27 s. 29), mutta ensinnäkään tätä ei saatu
itse lakiehdotustekstiin selkeästi 'esiinkirjoitetuksi' (perusteluillahan ei ole sito-
vuutta), ja toisekseen lakiehdotuksen valiokuntakäsittelyn yhteydessä syntynyt
uusi 7:2 vei lopullisesti pohjan pyrkimykseltä. Ks. LaVM 1978:4 ss. 4—5 ja (nä-
däkseni osin epätydyttävästi) Koski—Schultén s. 138. Yhtiön lunastusoikeus,
joka 7:2:n mukaan on määrättävissä omistajanvaihdoksesta riippumattomaksi
(7:2:n osalta ks. Koski—Schultén ss. 265—268), edellyttää aina — lunastettiinpa
omistajanvaihdoksen johdosta tai siitä riippumatta — että vapaata omaa pääomaa
on riittävästi. — Ks. myös Pirkko—Liisa Aro DL 1979 ss. 294—295.

Ks. myös AsOYL 23 §:n uusi 2 momentti (L 742/78) ja sen johdosta HE 1977:
27 s. 128. Lainkohdan mukaan on, lunastusoikeus yhtiölle(kin) varattaessa, yh-
tiöllä aina etuoikeus lunastukseen ennen muita lunastusoikeutettuja.

⁴² Sanoessani 3:3.1:n 1-kohdan muotoilua jyrkäksi tarkoitan sitä, että jos
lainkohtaa sovelletaan kirjaimellisesti ja perusteluissa esitettyyn tapaan (ks. HE
1977:27 s. 30: »yhtiöjärjestyksessä tulee mainita, mitkä saannot ovat lunastus-
menettelyn ulkopuolella. Lähtökohta on siis se, että kaikki saannot ovat lunastus-
oikeuden piiriin kuuluvia, jollei nimenomaan jotain saantoa ole poissuljettu.»),
niin lunastuslausekkeitä ei enää saa muotoilla tähänastiseen sangen yleiseen ta-
paan eli rakenteella »Jos osake myydään yhtiöön kuulumattomalle, niin...» (tms.
lunastuksenalaiset saantotyypit positiivisesti luetteleva muotoilu, ks. esim. Norri
s. 275, vaihtoehto 2, jossa on positiivisesti lueltu parikymmentä saantotapaa,
tosin panttirealisaatio julkisin vapaaehtoisin huutokaupoin unohtaen tai se sanaan
»kauppa» sisällyttäen).

Ainoa sallittu tapa olisi käyttää formuloinnissa rakennetta (Norri s. 275:)

III.2.3. Suostumuslauseke (3:4) voi OYL:n järjestelmässä koskea enää vain »luovutustoimin» tapahtuvaa osakkeen hankkimista. Jo tästä syystä on selvää — muiden syiden osalta viittaa VOYL-esitykseen edellä alajaksossa II.2.3 — ettei suostumuksen tarvetta voi olla itse panttisiipanon osalta,⁴³ vaan vasta panttiosakkeen realisaation seurauksena. Osakkeen ostaminen panttirealisaatiossa (esim. julkisella vapaaehtoisella panttihuutokaupalla) on vaikeuksitta mahdutettavissa 3:4.1:n ilmaisuun »osakkeen hankkiminen luovutustoimin», ei vain siksi, että säännöksen rationa oleva yhtiön suojaaminen osakaskuntansa valikoinnissa vesittyisi kiertämisen käydessä helpoksi, vaan jo siksi, että 3:4.1:ssä (i.f.) on lunastusvapaina mainittu *expressis verbis* hankinta »pakkohuutokaupassa tai konkurssipesästä»⁴⁴ tavalla, joka oikeuttaa päätelmään *e contrario*.^{45, 46}

III.3. Suoranainen panttauskielto- tai -rajoituslauseke?

III.3.1. Käsiteltäväksi tulee nyt OYL:n kannalta sama kysymys, mitä edellä (II.3) on tarkasteltu (tässäkin monin kohdin hyödyntämiskelpoisesti) VOYL:n kannalta: Onko sallittua ottaa yhtiöjärjestykseen määräystä, jossa nimenomaisesti mainitaan osakkeen panttaus ja tehdään se joko kielletyksi, suostumuksenvaraiseksi tai lunastuksenalaiseksi?

Kysymykseen ei löydy vastauksia suoraan OYL:sta eikä nähdäkseeni

»Lunastusoikeus syntyy osakkeen siirtyessä, paitsi milloin se siirtyy... nojalla», jossa kolmen pisteen kohdalla on yhden tai useamman saantotavan käsittävä yksilöity luettelo lunastusvapaista saannoista. Kyseenalaista on, onko syytä tulkita 3:3.1:n 1-kohtaa näin kirjaimellisesti (jolloin esim. *Norri* s. 275 olisi vaihtoehtojen 1 ja 2 osalta väärässä).

Todettakoon, että Norjan ja Tanskan osakeyhtiölakien vastaavan pykälän vastaavassa kohdassa ei aseteta selostetun kaltaisia rajoja lunastuslausekkeen formuloinnille. Sensijaan SABL 3:3.1:n 1-kohta on samanlainen kuin meillä.

⁴³ Ks. KM 1969 A 20 s. 83 ja HE 1977:27 s. 31: »Suostumuslauseke ei voi koskea panttausta.» Samoin Koski—Schultén s. 147.

⁴⁴ Kun myynti »konkurssipesästä» ei ole suostumuksenvarainen, kannattanee pantinhaltijan nostaakseen panttiosakkeen realisaatiohintaa jättää se konkurssihallinnon myytäväksi, vaikka hänellä itsellään olisi KS 76 §:n mukainen valta myyttää osake konkurssin ulkopuolella.

⁴⁵ Ks. Koski—Schultén s. 147: »Vapaaehtoisella huutokaupalla tapahtuvaan saantoon suostumuslauseke sitä vastoin kohdistuu.»

⁴⁶ Mitä lopuksi tulee suostumuslausekkeesta osakekirjoille tehtävään merkintään ja merkinnän laiminlyömisestä seuraamuksiin, ks. mitä on lausuttu ed. s. 357 (av. 23:n kohdalla).

sen esitöistäkään.⁴⁷ Pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa on uusien osakeyhtiölakien osalta löydettävissä joitakin kysymystä valaisevia lausumia. *Kedner—Roos* esittää lyhyen lausuman,⁴⁸ joka Suomen OYL:n kannalta saattaisi merkitä, ettei osakkeenomistajan disponointioikeutta (»förfoganderätten över aktie») voida rajoittaa muuta kuin 3:2:ssa sallituiksi nimetyin omistuksensiirryntälausekkein, jolloin nähdäkseni siis sellainen »förfogande över aktie» kuin osakkeen panttaaminen ei olisi rajoitettavissa erikseen. *Skåre* näkee Norjan osakeyhtiölain samankaltaisen normilähtökohdan pohjalta tilanteen toisin: Lain 3:2 »kan ikke anses å regulere adgangen til å stille aksjen som sikkerhet for gjeld. Bestemmelsen inneholder derfor ikke noe forbud mot å begrense aksjeeierens adgang til dette ved bestemmelse i vedtektene. Heller ikke andre bestemmelser i loven kan anses å forby slike vedtektsbestemmelser.»⁴⁹ Islannissakin ovat panttirajoituslausekkeet yhtiöjärjestyksessä sallittuja.⁵⁰

III.3.2. Selostettujen mielipiteiden pohjalta voidaan ydinkysymys muotoilla seuraavasti: Koskeeko OYL 3:2 (siihen orgaanisesti kytkeytyvine jatkosäännöksineen 3:3 ja 3:4) vain omistuksen siirrynnän rajoitettavuutta ja jättääkö se siten sääntelemättä eli piirinsä ulkopuolella osakkeenomistajan sellaiset osakekohteiset disponointimuodot, jotka ovat jotakin muuta (ja dogmaattisesti vähäisempää) määräämistä osakkeesta esineenä⁵¹ kuin omistuksen siirtämistä, esim. siis panttaamisen ja käyttöoikeusdisponoinnit?⁵²

⁴⁷ Edellä av. 43:ssa siteerattu esitöissä oleva lausuma ei ymmärtääkseni voi koskea nyt esillä olevaa kysymystä, vaan lausumassa on kyse siitä, että jos yhtiöjärjestyksessä on 3:4:n mukainen (eli »luovutustoimin hankkimista» koskeva) eli omistuksensiirrynnällinen suostumuslauseke, niin se ei tee itse panttikipanoa (panttaussopimusta jne.) suostumuksenvaraiseksi.

⁴⁸ *Kedner—Roos* s. 60: »Bolagsordningsbestämmelser med andra inskränkningar i förfoganderätten över aktier är däremot ogiltiga.» (kurs. tässä). Asian yhteydestä päätellen tästä lausumasta ja sanasta »förfoganderätten» ei liene tarkoitettu tehtäväksi pitkälle meneviä johtopäätöksiä, joten tekstissä heti esitetävä tulkinto on vain eräs ajateltavissa oleva looginen mahdollisuus.

⁴⁹ *Skåre* s. 49. Samoin aikaisemman lain pohjalta *Augdahl* s. 296.

⁵⁰ *Sigurjónsson SvJT* 1979 ss. 69—70. — Tanskan lain (1973) kannasta ei oikeuskirjallisuus anna selvää kuvaa, ks. kuit. *Græsvænge* s. 58.

⁵¹ Ks. osakkeesta esineenä, so. varallisuusobjektina, joka siihen sisältyvien omistajalle kuuluvien vaihdannallisten sekä muiden oikeutus- ja hyödynnettävyyssominaisuuksiensa kannalta kaikessa olennaisessa on esineenkaltainen objekti, ed. 1 § (eritt. III.2 ja IV.1).

⁵² Käyttöoikeuksista osakkeen kohdalla ks. ed. 1 § s. 25 (av. 79—80 kohdalla).

Vastaukseksi OYL:n kannalta muodostuu nähdäkseni se kanta, joka ilmenee juuri siteeratusta Skåren esityksestä: Kun 3:2:ssa (liitännäissäännöksineen 3:3 ja 3:4) puhutaan vain »luovuttamisesta» ja »hankkimisesta» (sekä 3:3:ssa »uudelle omistajalle siirtymisestä» ja 3:4:ssä »hankkimisesta luovutustoimin»), niin ei tämän kautta voida katsoa ratkaisuksi muuta kuin se, mitä *omistuksen* siirrynnästä ja sitä tarkoittavista disponneista yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä. Muunlaiset disponinnit osakkeesta, kuten panttaus, jäävät siten yhtiöjärjestyksellisen säännöstyskompetenssin osalta käsiteltäviksi 3 luvun 2—4 §:n ulkopuolella.

Sanottu ulkopuolisuus ei kuitenkaan voi merkitä täyttä riippumattomuutta niistä periaatteista, joita 3 luvun sanotut pykälät ilmaisevat, sillä panttirajoituslausekkeilla on toki luonnollinen yhteys omistuksensiirtotärajoiutuksiin.⁵³ Näin ollen panttilausekkeet eivät saa olla perusteiltaan ristiriidassa 3 luvun kyseisten säännösten kanssa, mikä merkinnee sitä, että osakepanttauksen täyskielto ei tule kyseeseen. Samoin on katsottava, että panttioikeuttakin koskevasta rajoituslausekkeesta on osakekirjoilla oltava sellainen teksti-informaatio kuin 3:5.3:ssa säädetään.⁵⁴

Kuvatuilla perusteilla ja sanottujen edellytysten puitteissa katson siten OYL:n mukaan sallituksi ottaa yhtiöjärjestykseen lausekkeitä, jotka joko suostumuslauseke- tai lunastuslauseketyyppisesti (ja vastaavasti 3:4:n tai 3:3:n määräyksiä sovelletusti noudattaen) rajoittavat osakkeen panttaamista. Tällainen panttilauseke voi olla joko liitännäinen ('epäitsenäinen') tai — kyseenalaisesta rationaalisuudestaan huolimatta — itsenäinenkin (näiden adjektiivien siinä merkityksessä kuin on yllä VOYL:n osalta esitetty).⁵⁵ Niinikään viittaa VOYL:n osalta lausuttuun (s. 361, av. 33—34 kohdalla) sen suhteen, johtavatko lausekkeet konkreettisiin seuraamuksiin tilanteessa, jossa lausekkeen tarkoittama panttaus(sopimus) on tehty.

⁵³ Augdahl s. 296.

⁵⁴ Tosin 3:5.3:ssa ei mainita tällaisia osakekirjamerkintöjä, mutta lainkohdassa olevaa luetteloa ei voitane käsittää suljetuksi ja tyhjentäväksi; ks. Koski—Schultén s. 152 ja s. 200 av. 4, jossa puolletaan tällaista merkitsemivelvollisuutta eräissä OYL 7:2:een liittyvissä tapauksissa, jotka lainsäätäjältä ovat jääneet 3:5.3:n kohdalla huomaamatta.

⁵⁵ Ks. ss. 360—362.

IV. LUNASTUKSENALAISEN OSAKKEEN PANTTAUS

IV.1. Kysymyksenasettelu

IV.1.1. Osakkeen panttaus ja yhtiöjärjestysperusteinen osakkeen omistuksensiirrynnällä aktualisoituva lunastusoikeus saattavat kytkeytyä toisiinsa muunkinlaisella oikeudellisilla komplikaatioilla aiheuttavalla tavalla kuin mitä edellä tämän luvun II ja III jaksoissa on ollut esillä. Tarkoitetaan tilanteita, joissa uudelle omistajalle lunastuksenalaisella saannolla siirtynyt osake on pantattu tämän *uuden* omistajan toimesta ⁵⁶ tertiukselle siten, että panttausta koskeva »sopimus on tehty sinä aikana, jolloin lunastusoikeus oli voimassa».⁵⁷

Valaisen esimerkillä tämänkaltaisen kollisiotilanteen tyypillistä syntymistä:

Osakkeenomistaja O1:n osake siirtyy kaupalla (tai millä tahansa muulla ao. yhtiössä lunastuksenalaisella saantotavalla) ulkopuoliselle O2:lle ja O2, ennen kuin lunastusvaatimusten esittämiselle määrätty aika on kulunut umpeen (tai edes alkanutkaan kulua) kenenkään esittämättä lunastusvaatimusta, panttaa osakkeen eräälle P:lle.⁵⁸ Lunastuslausekkeeseen tukeutuen eräs lunastusoikeussubjektien ryhmään kuuluva L esittää sittemmin, mutta oikeassa ajassa (ja muutoinkin asianmukaisesti) lunastusvaatimuksen.⁵⁹

⁵⁶ Panttaajana on siis nyt uusi omistaja, kun taas edellä II ja III jaksoissa panttaajaksi oletettiin sellainen 'vanha' osakkeenomistaja, jonka oma osakesaanto on kiistattomasti yhtiötä kohtaan 'kunnossa' ja voimassa, mitä tulee lunastus- tms. omistuksensiirryntälausekkeeseen.

⁵⁷ Sitaatti on otettu HVL 27 §:n lopusta, säännöksestä joka on kollisorakenteeltaan täysin nyt esille tulevaa vastaava ja siksi mitä huomionarvoisin. Ks. lainkohdasta lähemmin *Godenhielm* HVL ss. 196—197.

⁵⁸ Irrelevanttia jäljempänä esitettävän keskeisen linjaratkaisun kannalta on, onko panttinsaaja P yhtiöön kuulumaton vaiko yhtiön osakas (O1 tai joku muu). P:n vilpittömän mielen ehkä saadessa relevanssia tilanne tietysti muuttuu (siten että ulkopuolisen P:n »olisi pitänyt tietää» -kynnys on vähemmän korkealla kuin yhtiön osakkaan).

⁵⁹ Kuten sana »sittemmin» osoittaa, oletetaan esimerkissä L:n olevan tässä mielessä secundus. Sillä seikalla, missä ajallisessa vaiheessa O1—O2 -saannolla alkanutta lunastuksenalaisuuden aikaa tapahtuu O2:n suorittama jatkodisponointi, voi kyllä olla merkitystä *luovutuksessa* (O2 siirtää omistuksen itseltään pois joko O3:lle tai kaupan peruen O1:lle), sillä jos O2:n seuraaja (O3 tai O1) ei ole ulkopuolinen, niin tämä jatkoluovutus katkaisee lunastusmahdollisuuden, mikäli jatkoluovutus tapahtui ennen sitä ajankohtaa, jonka jälkeen L-tahon lunastusintressi on

Myös muunlaisia siirryntärajoituslausekkeesta samankaltaisesti johtuvia panttauskonflikteja voidaan ajatella, sekä suostumuslausekkeen että kieltolausekkeen kohdalla (osakkeen O1:ltä kiellonalaisesti tai yhtiön epäamin suostumuksin hankkinut O2 on ehättänyt panttaamaan osakkeen P:lle), mutta rajoitun tässä käytännön kannalta selvästi merkittävimpään eli lunastuslauseketapaukseen.⁶⁰

IV.1.2. Esimerkillä juuri kuvatuin tavoin syntyvässä kollisiossa voidaan lähtökohtaisesti ajatella seuraavat neljä ratkaisumallia (ainakin

jo riittävästi konkretisoitunut. Mikä tämä ajankohta sitten on, on tutkimuskohde sinänsä: VOYL:n kannalta ks. *G. Palmgren JFT* 1945 ss. 91—101 ja *Olsson* ss. 251—258, joiden tuloksiin nojautuen voitaneen OYL:nkin kannalta katsoa, että jatkuvoitus ei enää vaikuta L:n oikeuteen, jos O2:n saannosta jo on tehty asianmukainen siirtoilmoitus yhtiölle — esim. osakeluetteloon merkitsemistä koskevana pyyntönä — taikka jos siirtoilmoituksen laiminlyömistapauksessa muuta tietä siirrosta 'vihiä' saanut L esittää lunastusvaatimuksen tai vaatimuksen sellaisten hinta- ym. tietojen ilmoittamisesta, joka mahdollistaa lunastusvaatimuksen esittämisen; ks. myös *Koski—Schultén* ss. 139—140, *Sandström* ss. 240—250 ja yleisemmin *Austenä* ss. 364—377.

Toisin kuin juuri käsitellyssä jatkuvoituksessa (O2 →) ei jatkodisponoinnin ollessa panttaus (O2 → P) ole merkitystä sillä, tapahtuuko ko. panttaus ennen vai jälkeen juuri sanotun ajallisen rajakohdan, sillä panttauksessahan ulkopuolinen O2 jää edelleen omistajaksi (kun taas luovutuksessa on se yllä mainittu mahdollisuus, että luovutuksensaaja O3 tai O1 on 'sallittu' eli ei-ulkopuolinen).

⁶⁰ Suostumus- ja kieltolausekkeiden osalta todettakoon luvattoman O1—O2-luovutuksen ja sitä seuranneen O2—P -panttauksen vaikutuksista lyhyesti seuraavaa, nojautumalla jo II-jaksossa esiin tulleisiin näkökohtiin (ks. eritt. av. 15—19 kohdalla ja niissä lausuttua).

O2:n panttaus P:lle on P:n taholta pidettävissä voimassa sekä O2:ta että O1:tä ynnä näiden (esim. konkurssi)velkojia vastaan ainakin pidätysoikeustyypisesti (ja mm. etuoikeuksin EOA 3.1 §:n mukaan) eikä yhtiölläkään ole kannevaltaa vaatia panttauksen julistamista mitättömäksi ja osakekirjan palautusta O1:lle. Yhtiön edut ovat riittävästi suojatut kieltolauseketapauksessa siten, että syntyy av. 19:n mukainen lunastusmahdollisuus (jos P osakkeen ulosmittaamalla myytää sen eksekutiivisesti), ja suostumuslauseketapauksessa siten, että joko osake myydään P:n toimittamassa panttirealisaatiossa yhtiön suostumuksen saavalle/ saaneelle henkilölle tai sitten P ulosmittauttaa osakkeen pakkohuutokauppaseuraamukseensa.

Näitä ratkaisusuosituksia voidaan lisäksi perustella sillä, että samoihin lopputilanteisiin päädyttäisiin O1:n ja O2:n (yhtiöjärjestyksestä piittaamatta) niin halutessa myös vaikka katsottaisiin O1—O2 -saanto seurannaispanttauksineen yhtiötä kohtaan tehottomiksi: Voisihan tällöin (omistajaksi edelleen katsottava) O1 pantata osakkeen tuolle samalle P:lle vakuudeksi siitä samasta P:n saatavasta O2:lta, josta O2 jo 'panttasi' osakkeen P:lle.

teoriassa) mahdollisiksi, lueteltuina eniten pantinsaajaa suosivasta alkaen ja päätyen L:lle edullisimpaan.

- a) P:n panttioikeus pysyy voimassa ja rasittaa L:lle lunastusmenetelyin siirtyvää omistusoikeutta, ilman että L olisi edes oikeutettu ennenaikaisesti lunastamaan panttia P:ltä.⁶¹
- b) Muuten = a-ratkaisu, mutta L saa ennenaikaisestikin lunastaa pantin P:ltä.
- c) P:n panttioikeus katsotaan tehottomaksi L:n suhteen ja P:n on luovutettava osakekirja L:n hallintaan, kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että L suorittaa (ei O2:lle vaan) P:lle sen osan lunastushinnasta, joka kattaa P:n ko. saatavan, tarvittaessa siis koko lunastushinnan (jos saatava on tämän suuruinen tai suurempi).⁶²
- d) Muuten = c-ratkaisu, mutta L:n ei tarvitse ottaa P:n ja O2:n välisiä saamissuhteita huomioon, vaan voi suorittaa koko lunastushinnan O2:lle (johon nähden P sitten saa hoitaa vakuudettomaksi käynnyttä saatavaansa niinkuin parhaiten taitaa).

Näissä ratkaisuvaihtoehdoissa ei ole erikseen kiinnitetty huomiota siihen, onko pantinsaaaja P ollut bona fide. Ratkaisut a—c ovat luonnollisesti sitä edullisempia P:lle, mitä vähemmän (jos lainkaan) relevanssia annettaisiin sille, ettei hän ollut bona fide. Ja vastaavasti L-etuiset ratkaisumallit ovat hänelle sitäkin suosiollisempia, mitä vähemmän niihin vaikuttaa P-etuisesti se, että P on toiminut vilpittömässä mielessä.

IV.2. Lunastusoikeuden ekstinktiivisestä syrjäytymisestä

IV.2.1. Ryhdyttäessä etsimään ja täsmentämään parhaana pidettävää kollision ratkaisuvaihtoehtoa, voitaneen ensinnäkin pitää lähtökohtaisesti selviönä, että kun »yhtiöjärjestyksessä on lunastuslauseke, on kohtuullista, ettei osakkeen saaja lunastusoikeuden ollessa voimassa ryhdy toi-

⁶¹ Siitä periaatteellisesta haitasta, mitä ennenaikaisen maksun hyväksymispakko merkitsee panttioikeudessa, ks. ed. s. 328 av. 62.

Em. tilanteessa (a) saa L luonnollisestikin vähentää O2:lle nyt kuuluvasta lunastushintasuorituksesta koko panttirasituksen osuuden.

⁶² Reaalisesti eroksi b- ja c-vaihtoehdon välillä jää se, että c-tapauksessa L ei joudu maksamaan P:lle missään tapauksessa enempää kuin O2-saannon mukaan laskettavan lunastushinnan, kun taas b-tapauksessa, jos P:n panttisaatava on sanottua lunastushintaa suurempi, on L:n maksettava P:lle tämä suurempi summa.

menpiteisiin, jotka voisivat vaikuttaa mahdollisen lunastajan oikeuteen».⁶³ Tai toisilla sanoilla: »Osakkeiden panttaus, vuokraus tai muu oikeustoimi ei luonnollisestikaan saata olla esteenä lunastusoikeuden käyttämiselle.»⁶⁴

Näiden lähtökohtien mukaisia L-etuasia ratkaisuja voitaneenkin pitää kiistattomina, mikäli P on toiminut vilpillisessä mielessä, sillä vähintäkään syytä ei luonnollisesti voi olla suosia henkilöä, joka mala fide toimien solmimallaan sopimuksella suorittaa tietoisesti katsottavan intervention primuksen hyväksi jo voimassa olevan oikeuden alueelle. Tällaisen secunduksen suosimiseen tarvittaisiin nimenomainen lainsäädännös, jollainen tosin O2:n osalta onkin ollut VOYL 32.2 §:ssä, jota kuitenkin ei enää OYL:n puitteissa sovelleta vanhojenkaan yhtiöjärjestysmääräysten kohdalla.⁶⁵

VOYL 32.2 §:n mukaisen 'mala fides'-suojan siirtyminen oikeushistoriaan OYL 3:5.3:n tieltä ei kuitenkaan ratkaise kysymystä bona fides-suojan mahdollisuudesta, ts. kysymystä, voiko (OYL:n alaisissa kyseistä tyyppiä olevissa kollisioissa) panttinsaaja P saada vilpittömän mielen suojaa lunastukseen oikeutettua L-tahoa vastaan.

IV.2.2. Kysymys P:n mahdollisesta vilpittömän mielen suojasta kytkeytyy OYL:ssa siihen tulkintaan, mikä annetaan tämän lain esineoikeudelliselle 'kollisiopykälälle' eli 3:9:lle. Sanottu lainkohtahan sääntelee osake(kirja)kohtaisten takautuvan sivullissuhteen kollisioiden ratkaisut (ks. teoksen 5 §), johon kollisiotyyppiin myös nyt käsiteltävä L—P -kon-

⁶³ *Godenhjelm* HVL s. 197, koskien ed. av. 57:ssä mainittua säännöstä, jossa säädetään osakelunastajalle suoja (vuokralaisen irtisanomiseen oikeuttavana) sitä vastaan, että ulkopuolinen osakkeensaaja on tehnyt vuokrasopimuksen sinä aikana, jolloin lunastusoikeus on voimassa.

⁶⁴ *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 155.

⁶⁵ Ks. mitä VOYL 32.2 §:n, OYL 3:5.3:n ja OYLvpL 7.1 §:n osalta on esitetty ed. II.2.5, ss. 357—359.

VOYL 32.2 §:n kautta P:n hyväksi koitua suoja olisi tässä heijastusvaikutusta siitä, että jo hänen auktorinsa (O2) on osakekirjojen puutteellisen teksti-informaation kautta suojattu lunastusoikeuden voimaansaattamista vastaan. VOYL 32.2 § voi kylläkin merkitä suoranaista (eikä vain O2:n kautta välittyvää) suojaa panttinsaajallekin, nimittäin tilanteessa, jossa vanha osakkeenomistaja (O1-taho) panttaa P:lle osakkeen yhtiössä, missä lunastuslauseke nimeää panttauksen(kin) lunastuksenalaiseksi disponoinniksi. Ks. ed. s. 361 (av. 32:n kohdalla) ja *G. Palmgren* JFT 1945 s. 93: VOYL 32.2 § »avser tydligen att skydda icke blott köpare utan även annan tredje man, t.ex. kreditgivare, som i pant mottager hembud underkastade aktier.»

flikti rakenteeltaan kuuluu.⁶⁶ Secunduksen (tässä siis P) ekstinktiivisen turvaamisen ehtonahan OYL 3:9:n mukaan on (edellä 5 §:ssä, eritt. II.2 ja II.3, esiintuodun mukaisesti) mm. se, että secundus P ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää, »ettei panttaaja ollutkaan oikeutettu määräämään osakekirjasta» (siteeratakseni lakitekstiä 3:9.1:n kannalta sellaisena kuin lainkohdan viittaus VKL 14 §:ään oikeuttaa sen lukemaan, VKL 10 §:n suomin valtuuksin 'panttauskielille' käännettynä). Jos lainkohdan asettama kriteeri »ei ollut oikeutettu määräämään osakekirjasta» tulkitaan niin, että lunastuslausekkeen mukaisen lunastusoikeuden voimassaolo rajoittaa O2:n määräysvaltaa osakekirjaan, niin on tätä lainkohtaa (3:9.1) sovellettava, myös siltä osin kuin bona fide toiminutta secundusta suojataan.

Nähdäkseni ei ole epäilystäkään, etteikö OYL 3:9.1 soveltuisi esillä olevaan tilanteeseen, niin jo kerrotun sanamuotonsakin puolesta kuin myös ratioltaan. Ratio legis vaatii arvopaperivaihdannassa sellaisen bona fide osakekirjan hallintaansa hankkineen (luovutuksensaajan tai) pantinsaajan suojaamista, jonka ei pitänytkään tietää, että auktorin (tässä pantiksipaniija O2:n) kompetenssia rajoittaa joku primuksen hyväksi voimassa oleva oikeus (tässä lunastusoikeus). Kun tämä OYL 3:9.1:n mukainen secundussuoja on jopa kahdellemyyntitapauksissakin voimassa sellaisin seurauksin, että osakkeen jo ostanut ja ehkä koko kauppahinnankin maksanut primus kokee totaalisen menetyksen (omistusoikeuden joutuessa secundukselle ja kahdellemyyjän ehkä ollessa jo täysin varaton), niin paljon vähemmän huomauttamista voi olla sellaisen primuksen kollisiotappiossa, joka L:n tavoin ei, panttauksesta tiedon saadessaan, (ehkä vielä ole edes tehnyt esitoimia lunastusvaatimuksen esittääkseen eikä) missään tapauksessa vielä ole joutunut maksamaan mitään eikä joudukaan; hänhän saa pidättyä lunastushinnan suorituksesta O2:lle havaitessaan, ettei O2 olekaan kykenevä luovuttamaan osakekirjojen hallintaa.⁶⁷

⁶⁶ Sanotun L—P -konfliktin synnyssä esiintyy kyllä etenevänkin sivullissuhteen tyyppiä oleva ketju (O1—O2—P), mutta takautuvaan sivullissuhteeseen kuuluva kollisiotilanne syntyy O2:n saannon hetkellä, jolloin jo L-tahon hyväksi on voimassa O2:n sidottuus lunastuksenalaisuuteen, sidottuus johon nähden myöhempi pantinsaaja P on secundus (ks. KKO 1949 II 100). Ks. tällaisesta takautuvan sivullissuhteen rakenteesta *Havansi* ss. 564—565 (VI-struktuuri).

⁶⁷ Ks. HE 1977:27 s. 30: »lunastushinta on maksettava osakkeen saajalle, mikäli tällä on osakekirja hallussaan.»; samoin Koski—Schultén s. 142. Jos ilme-
nee, ettei O2-taho pysty välittömään osakekirjojen vastavuoroiseen luovuttamiseen,

Mikäli pantinsaaaja P edellä esitetyn mukaisesti selviää kollisiossa voitajana, on vielä ratkaistava, seuraako tästä a- vai b-vaihtoehdon mukainen tilanne (ks. ed. s. 371). Vastaavasti ei se seikka, että P häviää konfliktissa (vilpittömän mielen puuttumisen takia tai esim. siksi, ettei ole saanut osakekirjaa hallintaansa), vielä sisällä vastausta c- ja d-vaihtoehtojen valintaan. Ennen kuin näihin valintoihin ryhdytään, on kuitenkin syytä ensin ottaa lähemmin tarkasteltavaksi, millä edellytyksillä secunduspantinsaaaja P ylipäänsä saattaa olla perustellussa vilpittömässä mielessä lunastusoikeuskysymyksessä pantiksipanjansa (O2) saannon suhteen.

IV.2.3. Pantinsaaajan vilpittömyys/vilpillistä mieltä tarkasteltaessa on ensiksi huomattava, että tietämisvelvollisuuden (selonottovelvollisuuden) kohteena voitaisiin tässä ajatella kahta 'eriateista' seikasta: 1) kysymys lunastuslausekkeen olemassaolosta; 2) kysymys siitä, onko olemassaolevaksi tiedettyyn lunastuslausekkeeseen perustuva L-tahon lunastusoikeus nyttemmin (so. panttauksen tapahtuessa) jo lakannut (esim. lunastusvaatimuksen esittämiselle määrätyn tai lunastushinnan suorittamiselle asetetun määräajan laiminlyömisestä tai taikka lunastusoikeuden käyttämisestä luopumistahdonilmaisun kautta).⁶⁸

Nämä kaksi seikasta olisivat vilpittömän mielen kohteina sikäli porasteisia, että kysymys lunastuslausekkeen olemassaolosta on ensisijainen, eli jos P on perustellusti bona fide luullut, ettei mitään lunastuslauseketta ylipäänsä ole, niin jälkimmäinen seikasto käy irrelevantiksi P:n suojattaisuudelle. Jos taas P tiesi lunastuslausekkeesta, niin tällöin edellytetään, että hän on perustellussa vilpittömässä mielessä siinä käsityksessään, että lunastusoikeus O2:n saannon osalta on jo rauennut.

Voiko sitten pantinsaaaja olla perustellussa vilpittömässä mielessä lunastuslausekkeen olemassaolon suhteen? Bona fides ei luonnollisestikaan tule kyseeseen, jos osakekirjassa on OYL 3:5.3:n edellyttämä informaatio (Esim. lyhyesti: »Osakkeenomistajilla on oikeus lunastaa yhtiöön kuulu-

on L:n talletettava lunastussumma, ks. lähemmin Olsson ss. 249—250, Sandström s. 268.

⁶⁸ Näiden kahden seikaston lisäksi on mainittava sekin O2:n erehtymismahdollisuus, että hän tulkitsee lunastuslauseketta väärin (esim. kysymyksen ollessa tietyn saantotyyppin kuulumisesta vastoin O2:n käsitystä lunastuksenalaisiin saantotapoihin). Tässä ei kuitenkaan ole varsinaisesti kysymys vilpittömästä mielestä tai sen puuttumisesta, vaan laintuntemattomuuteen verrattavasta seikasta, seuraamuksenaan »ignorantia juris nocet».

mattomalle siirtynyt osake. Ks. yhtiöjärjestyksen 13 §:n⁶⁹), ts. pantinsaajan on tutkittava osakekirja.⁷⁰ Jos sensijaan tämä informaatio puuttuu osakekirjasta, tulee P:n vilpittömän mieli kyseeseen, sillä pantiksiottajaa ei yleensä voitane pitää velvollisena tutkimaan yhtiön yhtiöjärjestystä,⁷¹ josta siis olisi rajoituslausekkeen olemassaolo ilmennyt.

P:n bona fides lunastuslausekkeen olemassaolon suhteen jää kuitenkin OYL 3:5.3:ssa omaksutun, VOYL 32.2 §:n linjalle päinvastaisen kannan takia vaikutuksettomaksi: OYL 3:5.3:sta seuraa, että lunastuslauseke on osakekirjan puutteellisuudesta huolimatta pätevä ja saatettavissa voimaan ulkopuolisen saajan *vilpittömästä/vilpillisestä mielestä riippumatta*,⁷² ja nähdäkseni tämä vilpittömän mielen irrelevanssi ei rajoitu vain ensimmäiseen saajaan (O2), vaan myös hänen eventuaalisiin jatkosopimuskumppaneihinsa (esim. O3 tai P). Muutenhan 3:5.3:n kautta tavoiteltu 'uusi järjestys' jäisi perin aukolliseksi (mm. helposti kierrettäväksi). Näin ollen P:n vilpittömän mielen merkitys tässä asiassa rajoittuu yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuuden syntyyn.⁷³

⁶⁹ Ks. malleja Koski—Schultén s. 152.

⁷⁰ Jos osakekirja on sellaisen tertiuksen hallinnassa, jolle suoritettava EOA 3.2 §:n mukainen panttausilmoitus (denuntiaatio) on nyt korvaava tradeerauksen, on P:llä riski siitä, että osakekirjalla (jota hän siis ei käy tertiuksen luona tutkimassa) on relevanttia teksti-informaatiota. Ks. lähemmin ed. 7 § II.2.2, s. 171 (av. 34:n jäljessä).

⁷¹ Pantiksiottajaehdokkaan selonottovelvollisuus yhtiöjärjestyksen suhteen on luonnostaan rajoitetumpi kuin yhtiöön osakkaaksi mukaan menemistä suunnittelevan eli ostajaehdokkaan. Ostajaehdokkaankaan kohdalla ei voitane yleissäännöksi asettaa ehdotonta yhtiöjärjestyksen tutkimisvelvollisuutta, vaan paljon riippuu kyseisen yhtiön luonteesta: Suhteellisesti vähimmillään tutkimisen tarve on sellaisissa suurissa yhtiöissä, joiden osakkeita esiintyy runsaasti yleisessä vaihdannassa, kun taas 'suljetun' yhtiön kohdalla tilanne on päinvastainen (ks. ed. 2 § koskien yhtiötyyppejä osakevaihdannallisen vilkkauksen ja 'avoimuuden' asteikoissa); myös asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden kohdalla on laaja selonottovelvollisuus puollettavissa ostajaehdokkaan kohdalla (ulottuen myös — toisin kuin pantiksiottajalla — huoneiston ja sen hallintasuhteiden tasolle). Selonottovelvollisuuden taso voi myös vaihdella — muistutettakoon tästäkin jo aikaisemmassa yhteydessä sivutusta seikasta — ao. henkilön eräiden ominaisuuksien mukaan, jotka merkitsevät eräänlaista subjektiivisuuntaista elementtiä ns. objektiiviselle huolellisen miehen mittapuulle («mitä hänen asemassaan olevan huolellisen miehen piti tietää»). — AsOYL 6.2 §:n merkityksestä ostajan hyväksi ks. s. 340 av. 95. Inter partes riidoista ks. KKO 1973 II 89 ja LM 1979 s. 381.

⁷² Ks. HE 1977: 27 ss. 29—30 ja 32, joista tämä tavoite selkeästi ilmenee.

⁷³ Ks. lähemmin s. 357 av. 23. Jos vahingonkorvausvaatimuksen kohteeksi

Entä sitten pantinsaajan (P) mahdollinen bona fides sen suhteen, että (hänenkin tietämänsä) lunastuslausekkeen mukainen lunastusoikeus näyttää jo rauenneen? Lunastuslausekkeesta tietoisin P:n on luonnollisesti otettava selkoa — pelkkään pantiksipanijan (O2) ilmoitukseen luottamatta — onko pantiksipanijan saanto tässä suhteessa jo lopullistunut.⁷⁴ Seuraava prejudikaatti on valaiseva.

KKO 1938 II 90 Osakkeenomistaja O1 myi osakkeensa O2:lle 65.000 mk hinnasta; samana päivänä O2 panttasi osakekirjan P:lle vakuudeksi 70.000 mk lainasta. Yhtiöjärjestyksen lunastuslausekkeen tuella esitti L muutamia päiviä myöhemmin asianmukaisen lunastusvaatimuksen O2:lle. RO=HO=KKO: Koska L oli täyttänyt, mitä yhtiöjärjestyksessä oli säädetty lunastusoikeuden käyttämisestä ja koska P:n olisi pitänyt osakekirjan pantiksi ottaessaan »hankkia selvyys siitä, ettei yhtiöjärjestyksessä säädettyä ja osakekirjoihin merkittyä lunastusoikeutta tulisi käyttämään», niin L julistettiin ko. osakkeen omistajaksi ja P velvoitettiin luovuttamaan osakekirja hallustaan L:lle kauppahinnan eli lunastushinnan määrää (em. 65.000 mk) vastaan.

Ratkaisu on valaiseva siinäkin suhteessa, että KKO on ottanut kantaa myöskin L:n kollisiovoiton lähempään seuraamussisältöön, jonka osalta viittaaan edellä (s. 371) esitettyihin c- ja d-vaihtoehtoihin. KKO on päättänyt c-vaihtoehtoon kannalle: Se seikka, että pantinhaltijan saatava (70.000 mk) on suurempi kuin lunastushinta (65.000 mk), ei voi merkitä L:lle velvollisuutta maksaa enempää kuin yhtiöjärjestyksen mukaisen lunastushinnan; tämä hintasuoritus on tehtävä P:lle eikä (kuten d-vaihtoehdossa) O2:lle. Nämä KKO:n kannanotot ovatkin oikeaan osuneita,

joutunut yhtiön hallitus pystyy osoittamaan P:n olleen tietoinen lunastuslausekkeesta (ja siis silti ottaneen ko. osakepantin vastaan), ei liene perusteita P:n korvausvaatimuksen hyväksymiselle.

Samoin lienee yhtiön hallitus vapaa korvausvastuusta, jos osakekirjan puutteellisuus johtuu siitä, että rajoituslauseke on otettu yhtiöjärjestykseen vasta jälkeinpäin, ao. osakekirjojen emittoinnin jälkeen, edellyttäen lisäksi, ettei hallituksella ole tällä välin ollut mahdollisuutta (edes 3:14:n tuella) saada tarvittavaa lisämerkintää osakekirjalle tehdyksi. Ks. HE 1977:27 s. 32. — Se seikka, ettei yhtiön hallitus ole korvausvelvollinen juuri käsitellyssä tapauksessa, ei merkitse, etteikö yhtiötä itseään voitaisi katsoa korvausvelvolliseksi, jos se yhtiöjärjestyksensä em. olosuhteissa muuttamalla on »avannut vaaranlähteen». Ks. *Taxell* Ansvar s. 184.

⁷⁴ Ks. vastaavasti VOYL:n kannalta G. Palmgren JFT 1945 s. 93 av. 2, Olsson ss. 252—253.

ottaen huomioon toisaalta P:n velvollisuuden väistyä L:n intressin tieltä ja toisaalta kuitenkin P:n oikeuden panttisurrogaattiin ennen sopijapuoltaan, pantiksipaniijaa O2.

Lunastusoikeuden mahdollista rauenneisuutta koskeva selonottovelvollisuus ei myöskään täyty sillä, että P toteaa osakekirjalle tehdystä päivätystä siirtomerkinnästä (tai O2:n erillisestä saantoasiakirjasta) O2:n saannon tapahtuneen jo kauan sitten, esim. jo pari vuotta sitten. Tämähän ei vielä riitä todistamaan, ettei lunastusoikeus voisi olla avoinna, sillä onhan O2 saattanut laiminlyödä sellaisen ilmoittautumisen yhtiön suuntaan, joka olisi johtanut lunastusmääräajan kulumisen alkamiseen. Näin ollen, jollei osakekirjalla ole yhtiön hallituksen toimittamaa merkintää O2:n merkitsemisestä tämän osakkeen omistajana osakeluetteloon tai jollei O2 pysty muulla yhtiön antamalla todistuksella (esim. ns. isännöitsijäntodistuksella) osoittamaan kirjattuisuuttaan osakeluetteloon,⁷⁵ on P:n kääntytävä yhtiön puoleen tiedusteluineen, menetelläkseen huolellisen miehen tavoin.

Yhtiöltä sanotuvin tavoin saatu informaatio O2:n osakeluettelokirjattuisuudesta osoittaa P:lle, ettei lunastusoikeutta enää voida käyttää, sillä OYL 3:11.1 kieltää kyseisen luettelomerkinnän tekemisen aikaisemmassa vaiheessa. Jos yhtiön hallitus on tällä kohtaa tehnyt virheen (liian aikaisen merkinnän),⁷⁶ syntyy vaikeasti ratkaistava kollisio oikea-aikaisen lunastusvaatimuksen tehneen L:n ja osakeluettelomerkintään luottaen osakepantin ottaneen P:n välillä, mikäli P oli muutenkin bona fide.⁷⁷

⁷⁵ Saannon osakeluettelokirjattuisuus näkyy kylläkin säännönmukaisesti jo ao. osakekirjaltakin, mikä OYL:n puitteissa johtuu suoraan laista (ks. 3:11.2) ja mikä VOYL:nkin aikana on ollut tavallista (ks. *Olsson* s. 145, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 77, vrt. *kuit. Palsala* s. 48 koskien käytäntöä asunto-osakeyhtiöiden hallituksissa).

⁷⁶ Toisenlainen virhemahdollisuus on se, että hallitus P:n tiedusteluun vastatessaan toteaa osakeluettelomerkinnän tosin vielä olevan (esim. teknisistä syistä) tekemättä, mutta ilmoittaa lunastusvaatimusten esittämisaajan jo kuluneen umpeen ilman että yhtään lunastusvaatimusta olisi sille esitetty.

⁷⁷ P:llä saattaa in casu olla (jatkotutkimuksia vaativaa) aihetta epäillä osakeluettelomerkinnän lainmukaisuutta, esim. jos hän havaitsee sen tapahtuneen samana päivänä kuin O1—O2 -kaupan, vaikka yhtiöjärjestyksessä on varattu esim. 2 kuukautta aikaa lunastusvaatimusten esittämiselle (ja kun yhtiön suurehkon osaksmäärän tietäen on epätodennäköistä, että kaikki olisivat etukäteen luopuneet käyttämästä lunastusoikeuttaan). Ks. KKO 1965 II 35, jossa esiintyi tämänkaltaisen tilanne; sanottu samana päiväinen osakeluettelomerkintä olisi enintään käynyt yhtiölle osakkeiden siirtymisestä tehtävästä ilmoituksesta.

Kallistun puoltamaan pantinsaajan suojaamista, sillä: »Det ligger otvivelaktigt närmast till hands att låta de lösningsberättigade lida skadan av styrelsens försummelse. Det är ju i regel dessa, som utsett styrelsen och som ha de största möjligheterna att påverka och övervaka dess verksamhet.»⁷⁸ Tämän perusajatuksen (»osakkaat vastatkoot hallituksestaan vilpittömälle tertiukselle») hyväksyttävyyden⁷⁹ lisäksi voidaan konkreettisesti sempanakin argumenttina viitata siihen esineoikeudellisestikin relevanttiin luotettavuuteen, jonka uusi laki 3:9.1:n 2 lauseessa antaa yhtiön toimittamalle osakeluettelokirjaamiselle eräissä painoltaan merkittävämmissäkin kollisioissa.⁸⁰

P:n täten saadessa vilpittömän mielen suojaa on lopuksi katsottava, että tämä suoja sisältää täydet panttioikeudelliset etuudet, joten L:lle ei ole oikeutta vastoin P:n tahtoa ennenaikaiseen pantinlunastukseen (ks. s. 371, a-vaihtoehto).

V. SOPIMUSPERUSTEINEN OSAKEPANTTIKIELTO

V.1. Johdannoksi

V.1.1. Kun edellä 14 §:ssä on tarkasteltu lakiperusteisia osakepanttauksen kieltoja ja rajoituksia ja kun sen jälkeen (eli yllä tässä 15 §:ssä) on käsitelty vastaavia panttirajoituksia lain ja sopimuksen väliin 'normihierarkkiselta luonteeltaan' sijoittuvan *yhtiöjärjestyksen*⁸¹ asettamina, niin voitaneen lopuksi loitota toinenkin askel lakitasolta yksityisautonomian suuntaan: osakkeenomistajatasen tavalliset eli yhtiöjärjestyksen

⁷⁸ Olsson s. 233.

⁷⁹ Tästä perusasenteesta ks. lähemmin (hyväksyvästi) Olsson ss. 233—234 ja Caselius—Heikonen—Huttunen I s. 153; oikeuskäytännössäkin tämä asenne näyttää olevan vaikuttamassa lunastusoikeusriidoissa, ks. esim. KKO 1941 II 202, 1944 II 72 ja 1954 II 122. Ks. myös Sandström ss. 250—253, joka SABL:n vastavien normien osalta suhtautuu varauksellisemmin ulkopuolisen saajatahon prioritointiin lunastukseen oikeutettujen (eli osakkeenomistajien) kustannuksella, ks. eritt. s. 253 av. 12.

⁸⁰ Ks. 3:9.1:n 2 lauseen osalta ed. 6 § I.1.2, II.2 ja II.3 sekä esim. s. 167 (av. 20:n kohdalla).

⁸¹ Yhtiöjärjestyksen oikeudellisesta 'luonteesta' ks. ed. 13 § II.2.1.

määräyksinä ilmentymättömät *sopimukset* koskien osakkeen vapaan luovutettavuuden ja pantattavuuden rajoittamista.

Tutkittavaksi tulee siten kysymys, voiko tällainen kahden tai useampien (joskus jopa yhtiön kaikkien) osakkeenomistajien välinen sopimus, jollaisesta usein käytetään nimitystä konsortiosopimus, aikaansaada osakepanttauksen kiellettyisyyden tai rajoituksen.

Olennainen osa tällaista sopimusta tapaa olla sopijapuolten osakkeiden vaihdantarajoituslauseke, joko vain omistajanvaihdot nimenomaisesti mainitsevana tai sitten myös panttauksen *expressis verbis* nimeten. Esimerkkejä:

»Så länge detta avtal gäller äger ingen av parterna utan övrigas medgivande till annan överlåta eller pantsätta aktie.»⁸²

»Innan aktie i bolaget av part pantsättes, försäljes eller på annat sätt överlåtes skall hembud till andra parten ske.»⁸³

Konsortio- eli *osakassopimuksiin* liittyvät panttauskysymykset tulevat seuraavassa (V.2) vain melko suppean, päälinjojen hahmottamiseen rajoittuvan tarkastelun kohteeksi. Rajoittaminen johtuu ensiksikin siitä, että näiden osakas- eli konsortio- yms. sopimusten keskeisproblematiikka on jo sangen kaukana tämän tutkimuksen varsinaisesta kohteesta, muodostaen oman laajan tutkimuskohteensa, joka sitäpaitsi lakitekstin vaiteissa olisikin ilmeisen vaikeaselkoinen (sopimus-, yhtiö- ja esineoikeudellinen) ongelmakokonaisuus. Toiseksi jouduttaisiin sanottujen panttauskysymysten perusteellisessa analysoinnissa aloittamaan tutkimalla perinpohjin 'taustakysymys' puhtaasti sopimusperusteisen luovutuskiellon sallittaisuudesta ja mahdollisista esineoikeudellisista vaikutuksista; tällaiseen siviilioikeuden yleisiin oppeihin luettavan laajan periaatekysymyksen osalta on nyt esillä olevassa tutkimuksessa pakko rajoittua suuntaa-antavien näkökohtien sivuamiseen.

⁸² Roos s. 130.

⁸³ Sandström s. 190 (koskien »kompanjonsavtal»-sopimusta vain kaksi tai kolme osakasta käsittävässä osakeyhtiössä).

⁸⁴ Ks. Sandström s. 176: Sen sijaan että vaihdantarajoituksia pidettäisiin vain eräänä ko. sopimusten osana, on »mera korrekt att beskriva förtryttingsbegränsningarna i sådana avtal som ett *conditio sine qua non*».

⁸⁵ Ks. Nial Studier ss. 9–60, Roos passim, sopimusten (tertius)sitovuuden kannalta eritt. ss. 92–94, 130–132, 195–196, 321–331 ja 385–387, Forssell ss. 187–193 ja Sandström ss. 39–41, 171–196 ja eritt. (tertius)sitovuuden kannalta ss. 275–290.

V.1.2. Tämän jakson lopussa (V.3) otetaan päätteeksi esiin eräs erikoislaatuinen tilanne, jossa osakkeen kohdalla esiintyy samanaikaisesti sopimusperusteisen, yhtiöjärjestysperusteisen sekä lakiperusteisen panttausrajoituksen elementtejä. Sanottu erikoisuus esiintyy asuntotuotantolainsäädännön 'luomuksena', lähinnä AsTuotL 8 §:n ja 15 §:n heijastusvaikutuksena.

V.2. Sopimusperusteisen disponointikiellon oikeusvaikutuksista

V.2.1. Konsortio- yms. sopimuksia niihin *conditio sine qua non* -tyyppisesti sisältyvine osakkeen vaihdantarajoituksiin⁸⁴ on Ruotsin oikeustieteessä tutkittu verrattomasti enemmän kuin Suomessa⁸⁵; meillä tämän teeman käsittely on rajoittunut lyhyehköihin toteamuksiin.⁸⁶ Ero mielenkiinnon määrässä selittyy nähdäkseni sillä, että siinä missä VOYL on sallinut hyvin laajan yhtiöjärjestysperusteisen rajoituslausekefloran kielto-lausekkeisiin saakka,⁸⁷ niin siinä Ruotsin osakeyhtiölainsäädäntö on ollut erittäin restriktiivisellä kannalla.⁸⁸ Jatkossa tilanne 'tasoittunee', kun uusi OYL on edellä kerrotuin tavoin ottanut negatiivisen kannan kielto-lausekkeisiin ja esivaiheisiin lunastuslausekkeisiin.

Lakitekstin vaietessa ja prejudikaattien puuttuessa perustan seuraavan esitykseni pääosin siihen, mitä juuri mainitussa ruotsalaisessa oikeustieteessä on lausuttu.⁸⁹

V.2.2. Sanotunlaiset osakassopimukset vaihdantarajoituslausekkeineen katsotaan normaalein sopimusoikeudellisin edellytyksin epäilemättä sitoviksi *inter partes*.⁹⁰ Siten esim. sopimustehosteeksi otettu sopimussakko-

⁸⁴ Ks. *Olsson* ss. 151—152, *Caselius—Heikonen—Huttunen* I ss. 158—161, *Kyläkallio* ss. 34—36, *Koski* s. 111 av. 64, HE 1977:27 s. 29, *Koski—Schultén* ss. 50—51, 60, 74 ja 133.

⁸⁷ Ks. ed. ss. 351—352.

⁸⁸ Ks. ed. s. 364 av. 39, josta ilmenee Ruotsin lain edelleenkin torjuvan suostumuslausekkeet (kieltolausekkeista puhumattakaan). Ks. myös *Havansi Lunastuslauseke* s. 13 (eritt. av. 28), josta ilmenee myös vv. 1910 ja 1944 osakeyhtiölakien olleen restriktiivisellä kannalla.

⁸⁹ Ks. ed. av. 85 main. kirjallisuus, johon viittaan seuraavan esityksen osalta yleisesti. Luonnollisesti on ko. ruotsalaista materiaalia käytettäessä ollut muistettava, että lainsäädännöllinen tausta ei ole täysin sama, joten aineisto on hyödyntämiskelpoista (vain) soveltuvin osin.

⁹⁰ Määre »normaalein sopimusoikeudellisin edellytyksin» sisältää siis mm. mahdollisuuden tuomita sopimus pätemättömäksi esim. OikTL 33 §:n nojalla tai

klausuuli on pätevä, ja samaten sitoo osapuolia sopimussakon tms. korvausvelvollisuuden vakuudeksi suoritettu kyseisten konsortio-osakkeiden panttaus (tradeeraamalla osakekirjat yhteisesti valitun tertius-luottamusmiehen tallettaviksi⁹¹).

Sopimussitovuus inter partes ei kuitenkaan ulotu itse kyseiseen osakeyhtiöön, vaan jokseenkin yksimielisiä ollaan siitä, ettei sopimus pysty modifioimaan yleisiä yhtiöoikeudellisia normeja, esim. siten, että osakkaan sopimuksenvastainen äänestyskäyttäytyminen yhtiökokouksessa vaikuttaisi yhtiökokouspäätöksen pätevyYTEEN.⁹² Tai, toisen esimerkin mainitakseni: Sopimuksen käsittämän osakkeen uuden omistajan saannon merkitsemistä osakeluetteloon ei estä se, että hänen saantonsa on ollut osakassopimuksen vaihdantarajoituslausekkeen vastainen.⁹³

Ulkopuolisiin *kolmansiin henkilöihin* ulottuvia sitovuusvaikutuksia osakevaihdannassa ei näille osakassopimuksille yleensä näytä halutun antaa, lähinnä dogmaattisista syistä eli ajatuksen täten muodostuvista eräänlaisista uusista esineoikeuksista näytettyä perinteisen numerus clausus -ajattelun kannalta liian uskalletulta.⁹⁴ Tähän dogmaattiseen

kohtuullistettavaksi esim. VKL 8 §:n nojalla tai (sopimussakkosanktiointinsa osalta) OikTL 36 §:n nojalla; myös OikTL 38 §:n periaatteilla voi olla relevanssia soimusten eräiden ajateltavissa olevien rajoituslausekkeiden kannalta.

⁹¹ Tällä osakekirjojen tallettamisella, johon usein liittyy osakekirjoille valmiiksi tehty avosiirto, on muitakin rationaaleja tarkoituksiperiä (kuin panttioikeudellisen hallinnansiirtovaatimuksen täyttäminen), mm. sopimuksenumukaisen etuosto- tai lunastusoikeuden käytön tekninen helpottaminen, puhumattakaan siitä, että osakekirjojen poissaolo omistajansa hallinnasta melko tehokkaasti rajoittanee tertiusten halua ryhtyä osto- tai panttaustoimiin tuollaisen omistajan kanssa.

⁹² Ks. eritt. *Nial Studier* ss. 10—15, *Roos* ss. 332—360 sekä viimeksi 'pähkinäkuoressa' *Nial Associationsrätt* ss. 178—179, *Kedner—Roos* s. 202.

Suomen oikeuskirjallisuudessa näin *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 160, *Kyläkallio* ss. 35—36 (viitaten mahdollisuuteen, että jossakin tapauksessa saattaisi OikTL 33 § tulla kysymykseen sopimuksenvastaisen yhtiökokouspäätöksen johdosta), *Koski—Schultén* s. 133.

⁹³ *Koski—Schultén* s. 133. Nähtävästi ratkaisu on sama, vaikka yhtiön hallitus olisi tietoinen tilanteesta.

⁹⁴ Ks. sanotun perinteisen ajattelutavan analyysistä ja kritiikistä yleisesti *Forssell* passim, mm. ss. 31—43 ja 203—224, sekä nyt käsiteltävässä kysymyksessä *Sandström* ss. 281—290.

Suomen varallisuusoikeudellisessa doktriinissa näyttään jo jonkun verran aikaisemmin — ja huomattavasti vähemmällä debatilla — kuin Ruotsissa omaksutun numerus clausus -dogmatiikasta suhteellisen riippumaton tarkastelutapa ns. esineoikeudellisen suojan (saantiedellytysten) kysymyksissä. Numerus clau-

aspektiin kantaa ottamattakin voidaan nähdäkseni pitää selvänä, että osakassopimus ei voi 'jäädyttää' osaketta siten, ettei se olisi osakkaan velasta otettavissa pakkotäytäntöön.⁹⁵ Ongelmaksi jää näin ollen vain kysymys sopimukseen osallisen osakkeenomistajan sopimuskumppanin, kuten ulkopuolisen osakeostajan tai pantinsaajan mahdollisesta sidottuisuudesta, niin että kyseinen sopimusperusteinen luovutus- ja panttauskielto olisi saatettavissa häntä kohtaan voimaan. Tämän ongelman yleisen periaate-tasaisen taustan valaisemiseksi on syytä sivuta edellä jo mainittua kysymystä sopimusperusteisen luovutuskieillon sallittuisuudesta ultra partes.

V.2.3. Oikeuskirjallisuudessamme näytään suhtaudutun jokseenkin torjuvasti sellaiseen oikeusfiguuriin kuin *sopimusperusteinen luovutuskielto*, torjuvasti osin jopa inter partes -suhteenkin osalta⁹⁶ mutta etenkin ajateltaessa tällaisen kiellon vaikutusten ulottuvuutta tertiukseen (esim. ostajaan C, joka ostaa A:n B:lle luovutuskieilloin luovuttaman esineen B:ltä),⁹⁷ olipa tertiус C kiellon suhteen bona fide tai ei.⁹⁸ Kuitenkin on

sus -periaatteen osalta ks. meillä esim. *Juhani Wirilander* Lailla säätelemättömistä käyttöoikeuksista oikeuskäytännön valossa, LM 1975, ss. 200—202 kirjallisuuttauksineen. Ks. myös *Zitting JFT* 1977 ss. 77—79.

⁹⁵ Jotta taloudellisissa vaikeuksissa olevan sopimusosallisen osakkeenomistajan osakkeet eivät 'ehtisi' joutua pakkotäytäntöön piiriin ja sitä tietä ehkä ulkopuolisille, saatetaan osakassopimukseen ottaa lauseke, jonka mukaan toisilla sopimuspuolilla on oikeus lunastaa sellaisen osapuolen osakkeet, joka on tullut maksukyvyttömäksi (obestånd). Lauseke on nähdäkseni paitsi sopimuspuolia sitova myös tehokas luovuttajan konkurssivelkojia kohtaan sikäli, että ennen konkurssin alkua tapahtunut lunastus pysyy voimassa, mikäli konkurssioikeudellisista takaisinsaantisäännöksistä ei muuta johdu (eli — käytännössä — lunastushinta on ollut määrältään hyväksyttävä).

⁹⁶ Ks. *Hakulinen JFT* 1959 ss. 289—290 ja 294 sekä oikeuskäytännöstä KKO 1969 II 3 (erityisesti HO:n kanta, mutta myös KKO:n lausuma koskien konekauppaa harjoittavan myyjäliikkeen asettamaa traktorin edelleenmyynnin kieltävää ehtoa: Esiintyneissä olosuhteissa ostajan »ei ollut katsottava pitäneen käsittää myyjän asettaneen sellaista yleisiin kauppatapoihin nähden poikkeuksellista kieltöä kaupan ehdoksi»).

⁹⁷ A:n ja B:n välisen selostetun saantosuhteen osalta todettakoon, että osakassopimuksissa ei siihen osallisten A:n ja B:n välillä yleensä ole tällaista saanto-relaatiota, vaan osalliset ovat normaalisti hankkineet osakkeensa kukin omia teitään. Ks. lähemmin heti jälj. alajakson V.2.4 alussa.

⁹⁸ Erityisen torjuvasti suhtautuu *Hakulinen*, ks. *Hakulinen JFT* 1959 ss. 288—298, sama Velvoiteoikeus ss. 6—8, *Hakulinen—Raninen* ss. 27—28; varauksellisesti lähtökohtanaan myös *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 391—392.

irtaimen esineen osalta⁹⁹ katsottu, että (*Kivimäki—Ylöstalo* s. 391) »esine-oikeudellinen vaikutus voidaan saada aikaan liittämällä kauppaan ehto, että myyjä on oikeutettu esineen siirtyessä kolmannelle lunastamaan sen itselleen».

Siteerattu mielipide (ilmeisen laajakantoisine konsekvensseineen yleisen irtaimistoesinekohtaisen lunastusoikeus- ja etuosto-oikeussäännösten suuntaan) lieenee pohjattavissa samaan perusajatukseen, joka meillä KK 11:4:n ja 12:4:n oikeusohjeista johdettuna rajoittaa mala fide toimivan sivullisen (C) mahdollisuuksia mitätöidä saantomiehensä (B) aikaisempi sopimus: Sopimusperusteinen luovutuskieito lunastusoikeuksin täydennettynä synnyttää omistajan (B) taholla kompetenssirajoituksen A:n (edellisen omistajan tms.) hyväksi, eikä mala fide toimiva C ole oikeutettu interventiollaan rikkomaan tätä tuntemaansa oikeustilaa.

Kiellonvastaisen luovutus- tai panttausobjektin ollessa osake voidaan lisäksi viitata suoraan OYL 3:9.1:een, josta (viittauksin VKL 14 §:ään) ilmenee, että osakekirjan saajan (C) oikeuden »estää se, ettei luovuttaja ollutkaan oikeutettu määräämään osakekirjasta, ... milloin saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää siitä.» Tässähän pitää sananmukaisesti paikkansa, »ettei luovuttaja (B) ollutkaan oikeutettu määräämään osakekirjasta». Se seikka, että tätä lainkohtaa ja sen edeltäjää VOYL 32 a §:ää valmisteltaessa lieene rajoituttu ajattelemaan muuntyyppisiä, voisi sanoa tavallisempia kompetenssitehottomuuden tapauksia,¹⁰⁰ ei estä säännöksen sanamuodon hyvinkin sallimaa tulkintaa atyyppisemmässä tapauksessa, mikäli merkittäviä asiallisia vastasyitä ei ole.

Tällainen vastasyys ei voi yksittäistapauksessakaan olla se, että ko. sopimus on tässä yksittäistapauksessa vailla jopa sitovuutta inter partes (ainakaan enää), esim. pitkän kestoaikansa ja/tai muun, saajan (B) oikeusasemaa kohtuuttomasti rasittavan ominaisuutensa vuoksi (huomioon ottaen mm. kyseisen objektilajin normaalit vaihdannalliset 'ominaisuudet'

⁹⁹ Kiinteää omaisuutta koskevat erityiset julkisuusvaatimuksensa omistussuhteiden selkeys- ja pysyvyyssdimensioissa, purkavien ehtojen kieltoineen ym., mistä johtuen seuraavien kysymysten käsittelyssä on syytä rajoittaa pitämään silmällä vain irtainta omaisuutta. Tendensseistä kiinteistöoikeudessamme ks. esim. *Kartio* LM 1969 ss. 558—574, *Zitting* Sivullissuoja ss. 40—42, *Majamaa* ss. 62—83.

¹⁰⁰ Ks. VOYL 32 a §:n esitöiden osalta KM 1936: 1 ss. 54—56 ja 95—98, *Hakulinen* ss. 242—244 ja *Zitting* Arvopaperi ss. 146—150. OYL 3:9:n osalta ks. HE 1977: 27 s. 33 ja *Koski—Schultén* s. 162.

sekä osapuolten henkilölliset erityispiirteet, ks. KKO 1969 II 3).¹⁰¹ Sopimushan olisi siis nyt jo inter partes tehoton eli oltaisiin varsinaisen ydinkysymyksen ulkopuolella, koskapa selvitettävänä on juuri se, voiko inter partes hyväksyttäväksi katsottavissa oleva konventionaalinen disponointikielto ulottua tertiukseenkin.

Tulokseksi näyttää siten muodostuvan, että sopimusperusteisella eli konventionaalaisella luovutus(- ja panttaus)kiellolla voi olla *esineoikeudellisia vaikutuksia mala fide* toimineen sivullisen osalta;¹⁰² Ruotsissa tämä asenne on uusimmassa oikeuskirjallisuudessa jo täysin vallitseva.¹⁰³ Kannan tueksi viittaaan myös siihen yleiseen esitykseen, mikä jo edellä 6 §:ssä on koskenut kollisoratkaisun periaatteita samankaltaisissa takautuvan sivullissuhteen kollisioissa kaksoisdisponointitilanteissa (6 § II: kahdellepanttaus, ks. siellä eritt. II.2. ja panttaustarjouksenkin esineoikeudellista relevanssia koskien II.3): Osakkeen panttaussopimus osakekirjatraditiotakin — ja pääsääntöisesti jopa panttaustarjouskin — on saatettavissa voimaan sellaista sivullista kohtaan, joka secunduksena suorittaa mala fide intervention ja primuksen oikeudesta piittaamatta ottaa ko. osakekirjan pantiksi tai ostaa sen.

V.2.4. Ne perustelut, joilla täten on päädytty myöntämään sopimusperusteisille disponointikielloille tehokkuus myös sellaiseen sivulliseen (C) nähden, joka mala fide solmii kieltosopimuksen toisen osapuolen (B) kanssa kieltosopimusta rikkovan sopimuksen, pitävät nähdäkseni vastaavasti paikkansa myös osakassopimustilanteissa. Niissähän ei ole usein-

¹⁰¹ Ks. tästä prejudikaatista yllä av. 96, koskien sopijapuolen henkilöllisten ominaisuuksien merkitystä (alalla toimiva myyjäliike) ja kyseisen objektilaadun kohdalla ehkä muodostuneiden kauppa- tms. tapojen relevanssia.

¹⁰² *Zitting* ei näytä monografisessa KK 11:4:n ja 12:4:n periaatteiden esineoikeudellisessa analyysissään (Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa, 1956) käsitelleen eo. kysymystä sellaisenaan, mutta hän antanee C:n vilpilliselle mielelle relevanssia tämänkaltaisissa kollisioissa, päätellen siitä, kuinka hän (m.t. ss. 144—147) puoltaa KK 11:4:n ja 12:4:n analogista soveltamista ehdon, etenkin (nyt kiinnostavan) resoluutiivisen ehdon rasittaessa B:n oikeutta A:n hyväksi. — Yleisemmältä kanala ks. *Zitting* DL 1977 ss. 184—191.

Oikeuskäytännöstä mainittakoon tässä yhteydessä KKO 1927 II 374 (osakepanttauksen ja vakuusluovutuksen 'välimaastossa' ollut tilanne), jossa KKO näyttää pitäneen mahdollisena, että etuosostosopimus olisi voinut olla tehokas siitä tietänyttä tertiusta kohtaan.

¹⁰³ Ks. etenkin *Hessler* s. 453 ja ss. 457—468, *Forssell* ss. 178—181, *Sandström* ss. 282—291.

kaan kyse kaupan tai muun luovutuksen yhteydessä (yleensä myyjän intressissä) sovitusta edelleendisponoinnin estämisestä, vaan esillä on tilanne, jossa osapuolet eivät ole toisiinsa myyjä-ostaja -suhteessa tms. saatoketjuasetelmassa, vaan päinvastoin ku(mpi)kin on hankkinut osakkeensa omia teitään (esim. osakemerkinnällä). Tämä eroavuus taustassa ei siis vaikuta edellä esitettyyn tilannearvioon, ei ainakaan tällaisen (osakas)-sopimusperusteisen disponointikiellon tehokkuuden kannalta negatiiviseen suuntaan; ovathan nyt sopijapuolet tasa-arvoisempia (verrattuna luovuttajan luovutuksensaajalleen sanelemaan disponointikieltoon) ja sopimus palvelee yhtäläisesti ku(mma)nkin intressejä (verrattuna ensisijaiseen luovuttajaintressiin em. kaupoissa tai muissa luovutuksissa).

Puoltamaani ratkaisua, joka siis ulottuu myös osakassopimuksista erillisiin rajoitus sopimuksiin, ei voitane painavasti vastustaa väittämällä osakevaihdannan (arvopaperivaihdannan) joustavuuden ja kitkattomuuden joutuvan vaaraan. Esiintyyhän loppujen lopuksi vain suhteellisen harvojen osakeyhtiöiden osakkeita yleisessä l. markkinatyypissä vaihdannassa, useimpien yhtiöiden osakkeiden ollessa käytännössä kokonaan tämän vaihdannan ulkopuolella.¹⁰⁴ Ja toisekseen: Mala fides -kriteeriä on näissä sopimusperusteisten luovutus- ja panttauskielten melko harvoin esiin tulevissa tapauksissa¹⁰⁵ syytä 'säännellä' siten, että sivullisen (ostaja, pantinsaaaja) selonottovelvollisuus rajoitetaan vähäiseksi, sitä vähäisemmäksi mitä enemmän yleisessä vaihdannassa kyseisen yhtiön osakkeet tai kyseinen osaketyyppi (kuten asunto-osake) tapaavat esiintyä. Osakekirjoille tehtävä merkintä rajoituksesta ei välttämättä poistaisi vilpittömyyttä mieltä.¹⁰⁶ Monesti voinee vain positiivinen tietoisuus sopimusrajoituksesta muodostua relevantiksi.

¹⁰⁴ Ks. *Sandström* s. 289: »Det har t.ex. sagts, att (denna tolkning) skulle försvåra omsättningen av aktier. Men det är ju just det man vill åstadkomma med de särskilda avtalen om förtryttringsbegränsningar. I de flesta aktiebolag finns ingen markand för aktierna, medan det däremot existerar högst legitima behov att förhindra från aktieägarmajoritetens synpunkt olämpliga personer att inträda i bolaget. Omsättningsintresset som rättspolitisk skäl har alltså ingen bärkraft i de slutna bolagen.» Ks. myös *Routamo* s. 149, jossa yleisemminkin suhtaudutaan skeptisesti »vaihdannasta johdettavien argumenttien käyttöön».

¹⁰⁵ Osakassopimusriidat tullevat vain harvoin esiin asianosaisspiirin ulkopuolelle. Ks. *Caselius—Heikonen—Huttunen* I s. 161 (»ne tuskin koskaan joutuvat tuomioistuimen ja harvoin välimiesoikeudenkaan ratkaistaviksi.»).

¹⁰⁶ Ks. *Forssell* ss. 191—192: »Aktier överläts ofta i stora poster och genom förmedling av kommissionärer. Det är uteslutet att av en köpare eller hans kom-

V.3. Panttikielto AsTuotL-rahoitteisessa sopimuksessa

V.3.1. Lopuksi tarkastelen AsTuotL:n eräiden sääntelyjen yhteydessä esiintyvää tilannetta, johon edellä (s. 380) viitatuin tavoin sisältyy niin sopimusperusteisen, yhtiöjärjestysperusteisen kuin lakiperusteisenkin osakepanttirajoituksen elementtejä.

AsTuotL 15 §:ssä (L 4. 5. 1979/459) rajoitetaan tuntuvasti *lain tarkoitamaa asuntolainaa* saaneen asunto-osakkeen ostajan oikeutta luovuttaa osakkeensa. Tämä disponointikompetenssin rajoitus, josta on maininta asuntolainoitettun yhtiön¹⁰⁷ yhtiöjärjestyksessä ynnä merkintä osakekirjoissa, ei koske panttauskompetenssia sellaisenaan. AsTuotL 8.1 §:ssä edellytetään nimenomaan, että ko. lain mukaisesti asunnontarvitsijalle myönnetty laina pääsääntöisesti turvataan siten, että lainansaajan »on annettava pantiksi asuinhuoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet taikka jälkipanttausoikeus niihin».¹⁰⁸

Sopimuksellisesti on ostaja-lainansaajan panttauskompetenssia rajoitettu siten, että hän joutuu osakkeiden hankkimissopimuksen (asuntohallituksen hyväksymälle lomakkeelle) allekirjoittaessaan yhtenä sopimusehtona sitoutumaan seuraavaan: »Ostaja ei ole oikeutettu siirtämään tätä sopimusta. Ostajalla on kuitenkin oikeus antaa tähän sopimukseen perustuva oikeus osakkeiden saantiin pantiksi julkisen tarkastuksen alaiselle rahalaitokselle.»¹⁰⁹ Rajoituksen perusajatuksena on varata osakkeen va-

missionär kräva en undersökning före köpet av varje enskild aktie i syfte att uppdaga eventuella anteckningar om röstbindningar.» Vrt. Roos s. 322.

Näin ollen on tertiuksen preventiiviseksi 'karkoittamiseksi' syytä turvautua kyseisten osakekirjojen tallettamiseen ed. av. 91:ssä kerrotuin tavoin.

¹⁰⁷ Po. asuntolainaa voi asunnontarvitsija saada osakehankintaan sellaisenkin asunto-osakeyhtiön osakkeiden suhteen, jolle yhtiölle ei talon rakentamista varten ole myönnetty asuntolainaa. Ks. AsTuotL 6.1 § 5-kohta.

¹⁰⁸ Ks. mitä tästä säännöksestä on lausuttu jo edellä, 12 § I.2.1, s. 247.

Osakepanttioikeuden rakenteen kannalta todettakoon, että siteerattu lainkohdan ilmaisu on juridis-teknisesti vähemmän onnistunut, koska siitä saa käsityksen, jonka mukaan toisessa tapauksessa panttikohteena ovat itse osakkeet ja toisessa jälkipanttausoikeus (niihin). Kummassakin tapauksessa on kuitenkin sama panttikohde, osake; eri tasolla oleva seikka on se, onko osakkeeseen kohdistuva panttioikeus ensi- eli parassijainen tai etuoikeudeltaan sitä huonompi jälkipanttioikeus. — Jälkipanttauksen kohteen korrektista ilmaisemisesta ks. esim. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 378.

¹⁰⁹ Asuntohallituksen lomake 79/77, »Asunto-osakkeiden luovutussopimus», yleisten ehtojen 4. kohta.

kuusarvo ensimmäisillä etuoikeussijoilla vakuudeksi julkisvallan ja sanotun luottolaitoksen tähän osakehankintaan myöntämästä asuntolainoituksesta (eli luottolaitoksen myöntämästä ns. ensisijaislainasta ynnä valtion varoista järjestetystä osalainoituksesta).

V.3.2. Kuvattu sopimuksellinen panttikielto verrattuna yllä siteeratun AsTuotL 8.1 §:n jälkipanttioikeusmainintaan johtaa kysymään, onko kiellolla esineoikeudellisia vaikutuksia eli onko sanotun sopimuslausekkeen vastainen panttaus mitätön, jos pantinsaaja on tertius (eli lausekkeen sallimaan pantinsaajapiiriin kuulumaton).¹¹⁰ Tai kääntäen: Voiko tertius saavuttaa ostajan suorittaman, sopimuksenvastaisen panttauksen kautta laillisen panttioikeuden, mahdollisesti jopa parhaalla etuoikeudella?¹¹¹ Lisäksi voidaan kysyä, eikö tällainen tertiukselle panttaus ole katsottavissa tehottomaksi jo AsTuotL 8.1 §:n johdosta, kun siinä pyritään järjestämään turvaksi julkisvallan hyväksymälle asuntolainoitukselle osakepanttioikeus.

Siteeratussa sopimuskohdassa on panttauksen kohteeksi määritelty »tähän sopimukseen perustuva oikeus osakkeiden saantiin». Kohteeksi ei siis mainita itse osakkeita, mikä perustuu siihen, että ao. sopimuksen mukaan (3. kohta) omistusoikeus osakkeisiin siirtyy ostajalle vasta (yleensä paljon) myöhemmin. Siitä, millaisena tällöin on syytä käsittää panttioikeuden osakeliittinäinen kohde, ks. lähemmin jälj. 17 § II.2, jossa analysoidaan vastaavanlaista sopimuksellista tilannetta RS-järjestelmän puitteissa.

RS-järjestelmän osalta todettakoon, että vastaavassa kauppakirjaklausuulissa (RS4-kauppakirjan 12. kohdan 2 kappale) ei lainkaan rajoiteta sitä saajapiiriä, jolle ostaja on oikeutettu panttaamaan kyseisen oikeutensa.

¹¹⁰ Kysymyksellä on enemmän teoreettista kuin käytännöllistä mielenkiintoa, sillä jo inter partes -sanktiot (kuten lainoituksen epäminen ja lainan välitön ennaikainen erääntyminen; ks. AsTuotA 34 §) pidättänevät asuntolainoituksen saajaa panttauksellisilta 'välistävedoilta', mikäli nyt edes halukkuutta sellaiseen ilmenisi. Sen lisäksi vaikuttaa samaan suuntaan tietysti sekin, että kyseiset institutionalisoidut asuntolainoittajat pystyvät pitkälle huolehtimaan eduistaan omistuksenpidätys- tai esisopimustekniikalla sekä pitämällä huolta osakekirjojen pysymisestä poissa lainansaajan ja hänen mahdollisen panttisopimuskumppaninsa ulottuvilta. Hallintasuhde ei kuitenkaan sinänsä ole panttauspreventiivisesti täysin riittävä, sillä periaatteessahan ko. pantinsaaja voi osakekirjahallinnattaakin, pitämällä huolta välittömästä EOA 3.2 §:n mukaisesta denuntiaatiosta, saada esineoikeudellisen vahvistuksen oikeudelleen ennen sellaisia pantti- tai muita oikeuksia, jotka perustetaan myöhemmin.

¹¹¹ Periaatteessahan tälle ei ole estettä, mikäli tämä pantinsaaja (juuri av. 110:ssä mainituin tavoin) pitää huolta (esineoikeudellisen lisäaktin kuten) denuntiaation asianmukaisesta toimittamisesta siten, että kollisiosäännöt osoittavat hänen panttioikeutensa saavan parhaimman etuoikeussijan.

Mitä ensiksikin AsTuotL 8 §:ään tulee, on ilmeistä, ettei säännöksellä ole välitöntä siviilioikeudellista vaikutusta. Säännös on selvästikin laadittu niin, että normiadressaattina on kyseistä julkisrahoitteista lainoitusta hoitava viranomaistaho (ks. myös AsTuotL 22 §), jolle säännös antaa ohjeita, ilman esineoikeudellisia vaikutuksia.¹¹² Ero on huomattava, kun verrataan sanottua 8 §:n laadintaa edellä mainitun 15 §:n asettamaan luovutuskieltoon, joka on selkeästi sanktioitu »luovutus on mitätön» -seuraamuksella (15.4 §): Normiadressaattina tässä ovat (myös) yksityishenkilöt, luovuttaja ja hänen sopimuskumppaninsa, eikä kyse ole mistään pelkästä viranomaisohjeesta tai järjestysluontoisesta säännöksestä.

Entä sitten sanottu sopimusperusteinen panttauskielto ja sen mahdollinen esineoikeudellinen relevanssi kieltolausekkeen vastaisen panttauksen ehkä tapahtuessa? Sen perusteella, mitä edellä (alajakso V.2) on yleiseltä kannalta lausuttu sopimusperusteisten luovutus- ja panttauskieltojen pääsääntöisestä sitovuudesta inter partes sekä tämän sitovuusvaikutuksen vastaavasta relevanssista myös sellaiseen tertiukseen nähden, joka mala fide solmii kiellonvastaisen sopimuksen, muodostuu vastauksen antamisen helpoksi, kun tässä sen lisäksi voidaan vedota myös niihin hyväksytäviin sosiaalipoliittisiin päämääriin, joita asuntotuotantolainsäädäntö lainoitus- ja vakuusjärjestelyineen toteuttaa. Näin ollen voidaan todeta, että kyseinen sopimusperusteinen (ja tavallaan legaalinenkin eli kyseisessä lainsäädännössä edellytetyksi katsottava) panttikielto on tehokas mala fide toiminutta ostajan ulkopuolista lainoittajaa kohtaan. Tämä joutuu aikaprioriteetistakin huolimatta väistymään.¹¹³

Kyseisen ulkopuolisen pantinsaaajan vilpittömälle mielelle on nyt eo. tapauksissa asetettavat tiukat vaatimukset, siis päinvastoin kuin edellä (V.2.4) yleiseltä kannalta käsitellyssä sopimusperusteisessa luovutus- ja panttauskiellossa, jollainen palvelee täysin yksityisiä intressejä ja jollaiseen ei normaalisti osakkeiden kohdalla tarvitse tertiuksen varautua. Nyt tarkasteltavassa 'asuntotuotannollisessa' tapauksessa sensijaan lienee täysin poikkeuksellista, ettei tertiukseen voitaisi kohdistaa vähintäänkin

¹¹² Ks. mitä on lausuttu jo ed. 12 § I.2.1, s. 247.

¹¹³ Häneltä ei kuitenkaan liene syytä kokonaan evätä panttioikeutta, vaan riittänee, kun hänen oikeutensa syrjäytyy huonommalle etuoikeussijalle kuin se tai ne panttioikeudet, jotka kyseiselle lainoitusjärjestelmälle normaaliin tapaan perustetaan panttikieltolausekkeessa viitatuille rahalaitokselle ja/tai julkisyhteisölle.

'olisi pitänyt tietää' -moitetta, sillä pantiksipanijan ollessa vailla osakekirjahallintaa olisi pantinsaajan pitänyt perehtyä pantiksipanijalla olevaan osakkeiden luovutussopimukseen ja tällöin havaita tämän kaavakkeen perusteella pantiksipanijan ostajanoikeuden ehdollisuus ynnä (yllä av. 109:n edellä siteerattu) panttikieltolauseke.

NELJÄS PÄÄJAKSO

OSAKEPANTTI RS-JÄRJESTELMÄSSÄ

16 §

OSAKEPANTIN PERUSASETELMAT RS-JÄRJESTELMÄSSÄ

I. JOHDANNOKSI

I.1. Lähtökohdat

I.1.1. Jo teoksen aikaisemmassa kohdassa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka osakeyhtiömuotoisella talonrakentamisella on ollut ja edelleen on kansantaloudellisestikin erittäin merkittävä asema maasamme; samassa yhteydessä on myös jo tuotu esiin näiden asunto-osakeyhtiöiden ja niitä lähellä olevien osakeyhtiötyyppien osakkeiden sangen huomionarvoinen asema organisoidun luotonantotoiminnan suosimina panttivakuuksina.¹ Tuolloin niinikään kävi ilmi, että osakeyhtiömuotoisen talonrakentamisen käytännössä (etenkin 1950-luvulla) muovautunut ja laajaan käyttöön vakiintunut ns. perustajaurakointi eli gryndaus johti monien ilmenneiden paitsi taloudellisten myös oikeudellisten — osakepanttioikeudellistenkin — epävarmuustekijöittensä ja epäkohtiensa kautta ns. *RS-järjestelmään* (»rahalaitosten suosittelema asunnon ostajien suojajärjestelmä») v. 1972.²

¹ Ks. ed. ss. 56—64. Asunto-osakeyhtiöitä »lähellä olevista osakeyhtiötyypeistä» ks. mitä ed. s. 59 av. 31:ssä on lausuttu ns. kvasiasunto-osakeyhtiöistä ja ns. keskinäisistä kiinteistöosakeyhtiöistä.

² Ks. ed. ss. 62—63.

Se kansantaloudellisestikin tärkeä reaaliluottopotentiaali, jota rakentamisvaiheisten asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden osakkeet (eli niihin kulloinkin jo sijoitettu pääoma) ovat edustaneet ja edelleen edustavat, on sanotusta vuodesta (1972) alkaen juridisilta muodoiltaan valtaosin ohjautunut juuri tämän RS- eli rahalaitosten (neuvottelukunnan) suosittaman asunnonostajien suojajärjestelmän normipuitteisiin. Siten on syntynyt joukko erityislaatuista osakepanttioikeudellisia menettelymalleja ja oikeuskysymyksiä, jotka erityislaatuutensa kannalta soveltuisivat sinänsä hyvin käsiteltäväksi tämän teoksen juuri päättyneen III pääjakson teeman («osakepantin synnyn erityistilanteita») piirissä. RS-järjestelmän puitteissa tapahtuva osakeyhtiöperustaminen talonrakentamistoimintoihin koskee kuitenkin niin suuria pääomia ja sen kautta jo niin suurta sektoria käytännön osakepanttauksista, että tämä sellaisenaan riittää perusteeksi RS-osakepanttikysymysten käsittelyyn teoksessa omana (IV) pääjaksonaan. Lisäksi voidaan jo ennakoidusti todeta RS-osakepantin sisältävän monia puhtaasti juridiikan kannalta kiintoisia spesiaalteettejä, mikä osaltaan puoltaa dispositioratkaisua.

I.1.2. Kun seuraavassa siirrytään suorittamaan tutkimusta RS-järjestelmän muodostaman viitekehysten puitteissa, on syytä tuoda esiin seuraavat rajaukset.

Ensiksikin on korostettava, että tarkoituksena ei ole esitellä saati analysoida itse RS-järjestelmää sellaisenaan, kokonaisuutena, enempää kuin mitä teoksen tutkimusteema eli panttioikeus osakkeeseen vaatii. Rajoitan järjestelmän yleisesittelyn tässä minimiin, koska katson voitavan edellyttää RS:n olevan tunnettu (ainakin pääkohdiltaan). Onhan kyseessä tärkeäksi 'yksityiseksi lainsäädännöksi' muodostunut sopimus pohjainen normisto,³ joka lyhyessä ajassa 1. 5. 1972 alkaneen soveltamisensa jälkeen

³ Yleisesittelyn RS-järjestelmästä sisältävät esim. *Tenkanen KOP* 1973 ss. 17—30, *sama LML-koulutus* 9 ss. 68—82, *Erma—Kärävä—Riihimäki* ss. 175—184, *Suomela Kodin lakikirja* ss. 336—343.

Ks. myös *KM* 1974: 124 ss. 23—24 ja 42—44, *Ikonen LML-koulutus* 18 ss. 184—187, *Kauppinen—Paavonsalo* ss. 263—265, *Palsala* ss. 15—17. RS-järjestelmän ulkopuolelle jää — se todettakoon varmuuden vuoksi — se kontrolli- ja vakioehtojärjestelmä talonrakentamisessa, jota noudatetaan julkisista varoista asuntotuotantolainsäädännön puitteissa lainoitettussa ja asuntohallituksen valvonnassa rakentamisessa. Sen osalta ks. esim. *Asuntohallituksen ohjekirja* 1 («Talo-kohtaiset lainat») ja *Asuntohallituksen ohjekirja* 2 («Henkilökohtaiset osakelaimat»), *T. Rissanen OT* 1978: XI ss. 368—369 ja 391—392 sekä ed. 15 § V.3. RS-järjestelmä koskee siten ns. vapaarahoitteista asuntotuotantoa.

on lähes täysin eliminoinut aikaisemmassa 'vapaassa' grynderirakentamisessa esiintyneet vaikeat (mm.) panttioikeudelliset ongelmatilanteet. (Näitä 'esi-RS-kaudelle' ominaisia panttikomplikaatioita käsitellään eri yhteydessä myöhemmin.⁴⁾

RS-järjestelmässä esiintyvistä panttioikeuksista tulen tarkastelemaan luonnollisesti vain osakkeeseen kohdistuvia panttivakuuksia,⁵⁾ ja niiden

Todettakoon, että kun edellä tekstissä on RS-järjestelmästä käytetty luonnehdintaa "yksityinen lainsäädäntö", niin tämän vertauskuvan oikeutusta tukee mm. seuraava: RS-järjestelmä jouduttiin luomaan, kun virallinen lainsäätäjä jo kauan tiedossa olleista grynderirakentamiseen liittyneistä epäkohdista huolimatta ei päässyt komitea- ja toimikuntamietintöjä pitemmälle (ks. esim. KM 1959:2 sekä selostuksia siihenastisista mietinnöistä tms. ehdotuksista KM 1972 A 9 s. 5 ja KM 1974:124 ss. 18—22); valmistuttuaan RS-järjestelmä pian osoittautui niin käyttökelpoiseksi, että onkin aiheellisesti esitetty »harkittavaksi, onko erityisen (asunnonostajan) suojalain säätäminen enää RS-järjestelmän käyttöönoton jälkeen tarpeellista» (Tenkanen LML-koulutus 18 s. 82). Siihen, ettei erityinen suojalainsäädäntö enää ole tarpeellinen, näyttäisikin viittaavan se, että lakiehdotukset mietinnössä KM 1972 A 9 ja KM 1974:124 eivät ole johtaneet tulokseen (edes hallituksen esityksen muodossa), mikä puolestaan lieenee yhteydessä siihen, että RS-järjestelmä 1975 ja 1979 tehtyine täydennyksineen kattaa monet em. mietinnöissä ehdotetut suojajärjestelyt.

Todettakoon vielä, että äskettäinen OYL-uudistus (1978) eräine AsOYL:n muutoksineen ei ole tarkoitettu puuttumaan asunnonostajien suojakysymyksiin, vaan nämä on jätetty vastaisten erityisselvitysten varaan. Ks. HE 1977:27 s. 130.

4 Teoksen II osassa (pääjakso V) käsitellään sellaisia osakepanttaukseseen liittyviä erityisiä konfliktityyppejä, jotka juuri ennen RS-järjestelmän mukanaan tuomia suojamekanismeja ehtivät (1960-luvulla etenkin) esiintyä grynderirakentamisessa huomiota herättävällä tavalla (ns. osakekirjaduplikaatit sekä yhtiöjärjestyksen muuttaminen alkuperäisten huoneistokokonaisuuksien osalta). — Eräitä tämän esi-RS-vaiheisen tai ehkä paremminkin RS-ulkopuolisen perustajarakentamisen oikeudellisia ongelmia valaissee kuitenkin jo se esitys, mikä nyt alkavassa IV pääjaksossa annetaan samantyyppisistä kysymyksistä RS-tilanteissa.

5 Osakeliitännäisten panttivakuuksien ohella RS-järjestelmän puitteissa esiintyy toki muitakin tälle järjestelmälle ominaisia panttioikeudellisia järjestelyjä ja muita esinevakuuksia. Niiden osalta riittävät tässä yhteydessä seuraavat maininnat:

a) yhtiön kiinteistökiinnityskelpoiseen omaisuuteen vahvistetut kiinnitykset panttivakuuksina yhtiön saamasta, taloussuunnitelman edellyttämästä (pitkäaikaisesta) luotosta;

b) osakemyyjän omistuksenpidätysehtoinen oikeus, osakkeeseen kohdistuvana vakuutena ostajan velkoja vastaan;

c) se RS2-lomakkeen kohdassa 1 ja RS4-kauppakirjan kohdassa 18 mainittu

osalta keskityn sellaisiin kysymyksiin, jotka ovat leimallisesti juuri RS-järjestelmän omia osakepanttikysymyksiä. Luonteeltaan tätä yleisemmät osakepanttioikeudelliset säännöt ja näkökohdat eivät enää tässä tarvitse tarkastelua, vaan voivat toimia RS-spesialiteettien analyysin taustana.

Eräänlaisena esitysteknisenä rajoituksena on mainittava, että tulen jatkossa puhumaan lähes poikkeuksetta vain asunto-osakeyhtiöistä ja niiden osakkeista, vaikka RS-järjestelmää sovelletaan myös keskinäisiin kiinteistöosakeyhtiöihin ja (saneerausrakentamiseen liittyvästi) kvasi-asunto-osakeyhtiöihin. Kaikkia näitä yhtiötyyppejä voidaan nimittäin (ainakin tämän tutkimuksen teeman kannalta) käsitellä yhtenä kokonaisuutena samojen RS-sääntöjen pohjalta, joten se mitä seuraavassa esitetään asunto-osakkeen RS-panttikysymyksissä, soveltuu vastaavasti muihinkin juuri mainittuihin yhtiötyyppeihin, ellei muuta sanota tai asian luonnosta johtuen ilmene muutenkin.

I.2. Osakepantttilanteiden tyypit RS-järjestelmässä

I.2.1. Se laajamittainen osakevaihanta (luovutukset ja panttaukset), joka kytkeytyy RS-talonrakentamiseen (uudisrakentaminen ja saneeraus), tapahtuu rahalaitosten piirissä yhteisesti luodun mittavan *vakiosopimus- ja kaavaakeverkon* puitteissa. Osakepanttioikeuksien ilmaisijoina ja sääntelijöinä ovat näistä vakiosisältöisistä asiakirjoista erityisen huomionarvoisia nimikkeellä »Kauppakirja» varustettu lomake RS 4 (jälj. lyhenteenään RS4-kauppakirja tai pelkkä RS4) ja nimikkeellä »Sopimus» varustettu lomake RS 2 (lyhenteenään jälj. RS2-sopimus tai pelkkä RS2);⁶

vakuus, joka perustajatahon on luovutettava päärahallaitokselle ostajien lukuun ja jonka on oltava vähintään 10 % tehtyjen osakekauppojen kauppahintojen yhteismäärästä; tällaisena vakuutena voi olla joko pankkitakaus tai luottovakuutus (siis henkilövakuus) taikka talletus (eli panttioikeus pankkitalletukseen, ks. tällaisesta pantista lähemmin *Makkonen* DL 1961 ss. 20—33), mutta ei siis esim. osakepantti;

d) se RS4-kauppakirjan kohdassa 9.3 mainittu asunto-osakeyhtiölle luovutettava vakuus, joka koskee vuositakuuajan velvoitusten täyttämistä ja jonka määrä on 2 % taloussuunnitelmaan merkityistä rakennuksen hankintakustannuksista; tämä vakuus voi periaatteessa olla (paitsi henkilövakuus) myös pantti.

⁶ Nämä kaksi keskeistä lomaketta on v. 1979 alussa uusittu, osakepanttioikeudellisten kohtien kuitenkin pysyessä samansisältöisinä kuin aikaisemminkin.

samoin on mainittava lomake RS 5, »Todistus» (osakekirjojen säilytyksestä rahalaitoksessa).⁷

Näiden vakiosopimuslomakkeiden sekä muun RS-käytännön tarkastelun kautta voidaan RS-järjestelmässä havaita kolmentyyppisiä osakepanttitalanteita, jotka eräänlaisessa kronologisessa esiintymisjärjestyksessä voidaan jaotella seuraavasti:

- 1) rakennusluotonantajan panttioikeus
- 2) osakkeen ostajan panttioikeus
- 3) osakeostorahoittajan panttioikeus.

I.2.2. Ennen näiden panttioikeustilanteiden varsinaista tutkimuksellista analyysia on paikallaan antaa niistä alustava ja hahmottava luonnehdinta.

7 Luettelomuotoinen "kokonaiskuva" RS-vakiodokumenteista on seuraava:

- RS1: Ohjeet rahalaitoksille asunto-osakeyhtiötä lainoitettaessa (3-sivuinen moniste)
- RS2: Sopimus (toimeksiannosta, toimeksiantajina asunto-osakeyhtiö ja sen perustajaosakkaat, toimeksisaajana rahalaitos; painettu 4-sivuinen vakiosopimus)
- RS3: Taloussuunnitelma (painettu 3-sivuinen lomake)
- RS4: Kauppakirja (perustajaosakkaan myydessä merkitsemiään osakkeita; painettu 4-sivuinen vakiosopimus)
- RS5: Todistus (rahalaitoksen allekirjoittama yhtiön osakekirjoja koskeva todistus ja sitoumus säilyttämisestä pantinsaajain lukuun; painettu 1-sivuinen lomake)
- RS6: Osakeluettelo (painettu 1-sivuinen kortti koskien tiettyä huoneistoa osakkeineen ja osakekirjoineen)
- RS7: Kiinnitettyjen haltijavelkakirjojen luettelo (painettu 1-sivuinen kortti)
- RS8: Otsikoimaton painettu 1-sivuinen lomake, jolla vakuuden antaja luovuttaa säilytettäväksi rahalaitokselle sen vakuuden, joka on mainittu ed. av. 5:ssä (kohta c)
- RS9: Vakuus (RS8:n tarkoittamia »10 %:n vakuuksia» koskeva painettu 2-sivuinen kortti)
- RS10: Suostumus (osakkeenomistajan taholta siihen, että talon nyt valmistuttua saadaan em. »10 %:n vakuus» vapauttaa ko. osakkeiden osalta; painettu 1-sivuinen lomake).

Näiden dokumenttien yllä siteeratuista alkuperäisistä otsakkeista/nimikkeistä todettakoon, että »Osakeluettelo» RS6:n kohdalla ei vastaa osakeluetteloa sen enempää VOYL:n (17 §:n) kuin OYL:n (3:10:n) kannalta. Ks. lähemmin jälj. s. 427 av. 42.

1) Rakennusluotonantajan panttioikeus

Rakennettavalla talolle laadittu taloussuunnitelma (lomake RS 3) merkitsee RS-järjestelmässä tehokasta rajausta (varsinkin kiinnitysvakuudellisen luoton osalta) sille velkarahoituksen enimmäismäärälle, joka rakentamisvaiheen aikana voidaan ottaa asunto-osakeyhtiön nimissä (yhtiötä hallinnoivan perustajatahon toimesta). Jos kohteen osakemarkkinointi sujuu laskettua hitaammin, saattaa perustaja—rakentaja joutua ottamaan omissa nimissään tilapäistä luottoa täyttääkseen ko. rahoitusvajauksen.

Tämän tilapäisen rakennusluoton vakuutena perustaja—rakentaja voi käyttää merkitsemiään ja vielä myymättömiä asunto-osakkeita, panttaamalle ne rakennusluoton antajalle. Jottei osakkeen sittemmin saadessa ostajan syntyisi sellaista kollisiota (pantinsaaaja—primus vastaan ostaja—secundus), jollaisten välttäminen on eräs RS-järjestelmän syitä ja tavoitteita, ovat rahalaitokset »sopineet siitä, että myymättömien asunto-osakkeiden panttauslausekkeeseen on liitettävä ehto siitä, että panttaus raukeaa heti, kun pantatusta osakkeesta on tehty kauppa».⁸ Sanotun raukeamisklausuulin vuoksi on kyseinen rakennusluotonantajan panttioikeus luonnollisestikin sangen labiili ja lyhytaikainen vakuus;⁹ käytännössä se onkin melko harvinainen.

2) Osakeostajan panttioikeus

Rakentajan (asunto-osakeyhtiön perustajatahon) myydessä tiettyä huoneistoa koskevat osakkeet hän omistuksenpidätysehdon turvin pysyy edelleenkin osakkeiden omistajana (kuten oli tavallista jo ennen RS-järjestelmää). Jotta hänen sopimuspuolensa, so. omistusoikeutta vailla oleva ostaja — tämä on ehkä jo maksanut valtaosan kauppahinnasta — ei myyjän vararikkotilanteessa olisi enää esi-RS-kauden tapaan esineoikeudettoman ja etuoikeudettoman velkojan yleensä 'nollan arvoisessa' suojatto-

⁸ Sitaatti: Tenkanen KOP 1973 s. 29. — Raukeamislausekkeen muotoilemisesta käytännössä ks. jälj. s. 444.

⁹ Siksi tätä vakuutta tavataankin täydentää osakepantin ulkopuolelta, saamisoikeuksien panttauksin: a) rakentaja antaa pantiksi sen urakkasopimusperusteisen saamisen, joka hänellä on asunto-osakeyhtiöltä (rakennuttajalta); b) rakentaja panttaa ne kauppahintasaatavat, jotka hänellä osakkeiden myyjänä jo on tai tulee olemaan kauppakirjojen perusteella osakkeiden ostajilta (tämä panttaus on, esineoikeudellisen suojan saamiseksi, annettava tiedoksi ao. ostajille pantattujen saamisten velallisina: denuntiaatio VKL 31 §:n mukaisesti).

massa asemassa, on ostajalle RS4-kauppakirjan klausuulein myönnetty panttioikeus ostamiinsa (mutta siis myyjän yhä omistamiin) osakkeisiin, vakuudeksi jo suorittamiensa kauppahintaerien yms. takaisinmaksusta.¹⁰

Kyseessä on siis eräänlainen *maksetun* kauppahinnan panttioikeus,¹¹ joka RS4-kauppakirjan kohdassa 13.2 on formuloitu näin: »Ostaja saa tällä kauppakirjalla panttioikeuden myytyihin osakkeisiin vakuudeksi kauppahinnan erien ja edellä olevissa kohdissa mainittujen lisäkustannusten takaisinmaksamisesta sekä 15. kohdassa mainitun mahdollisen vahingon korvaamisesta.»¹²

3) Osakeostorahoittajan panttioikeus

Asunto-osakkeen ostaja (usein ns. asuntosäästäjä) tarvitsee käytännössä useimmissa tapauksissa henkilökohtaista luottoa kyetäkseen rahoittamaan tällaisen (hänen oloissaan yleensä erittäin suuren luokan) oston.¹³ Tavallisimmin luottorahoitus järjestyy ns. asuntolainana, jonka ostaja hankkii 'omasta' pankistaan. Rahalaitoksen tarvitessa tälle myöntämälleen osakeostoluotolle vakuuden on yhtä tavallista, että luotonsaajalla ei ole (ollenkaan tai sopivammin) tarjota muuta riittävän luokan vakuutusta kuin juuri kyseisen osakekaupan edustama varallisuusarvo. Tähän onkin RS-vakioehdoissa varauduttu myöntämällä RS4-kauppakirjassa (kohta 12.2) ostajalle »myyjän suostumuksesta oikeus pantata tähän kauppakirjaan perustuvat oikeutensa, mitkä käsittävät oikeuden sekä osakkei-

¹⁰ Mainittakoon, että KM 1972 A 9 pyrki antamaan ostajalle po. tapauksen varalta suojaa lakitasoisesti (ks. ehdotettu 14 § lakiehdotuksessa asunnon ostajan turvaamisesta eräissä tapauksissa): Osaketta ei omistuksenpidätysehdosta huolimatta saisi enää ulosmitata myyjän velasta, ja myyjän konkurssissa katsottaisiin ostaja omistuksenpidätysehdosta huolimatta osakkeen omistajaksi. Ks. myös O. Hyvönen LML-koulutus 18 s. 93.

¹¹ Vrt. käänteisilmiönä *maksetun* kauppahinnan panttioikeus (osakekaupoissa sopimuksenvaraisena, kiinteistönkaupoissa legaalisenä, MK 11:2), silloin kun omistuksenpidätysehdon sijasta on käytetty 'omistuksenpäästämisestä'.

¹² Sitaatissa viittauksin mainittu kohta 15 koskee ostajan suorittamaa kaupanpurkua myyjän rikottua »kauppakirjan ehtoja olennaisesti» ja jätettyä rikkeen oikaisematta 30 päivässä saatuaan tiedoksi ostajan kirjallisen huomautuksen.

¹³ Se mitä yllä on sanottu luonnollista henkilöä asunnontarvitsijana ajatellen pitäneen rahoitustarpeen osalta kylläkin paikkansa useimmiten myös silloin, kun juridinen (tai luonnollinen) henkilö on ostamassa liikehuoneistoa asunto- tai kiinteistöosakeyhtiöstä. — Henkilökohtaisista asuntoluotoista pankkitoiminnassa ks. esim. T. Rissanen OT 1978: XI ss. 366—367, 370—371 ja 377.

den saantiin että kaupan ehkä purkautuessa ostajalle palautuviin maksuihin.»^{14, 15}

Siteerattua panttauslauseketta täydentävästi lausutaan samassa sopimuksessa (RS4, kohta 13.3), että jos täten »osakkeet on 12. kohdassa edellytetyin tavoin pantattu, tällä panttioikeudella on parempi etuoikeus kuin ostajan panttioikeudella». Näin siis (juuri edellä s. 395 esitelty) osakeostajan panttioikeus on sopimusklauusulein tahdottu asettaa huonompisi-jaiseksi panttioikeudeksi kuin (juuri esiteltävä) osakeostorahoittajan panttioikeus.

I.2.3. Esitetyn kolmijakoisen RS-osakepanttitilanteiden hahmotuksen pohjalta tulen jatkossa suorittamaan yksityiskohtaista esineoikeudellisten kysymysten tarkastelua tilannetyypeittäin.¹⁶ Sitä ennen on kuitenkin syytä esittää eräitä sellaisia huomioita, jotka ovat yhtäläisesti relevantteja kaikkien mainitsemiäni tapaustyyppien kannalta ja jotka voivat valottaa RS-osakepantin peruslähtökohtia ja yleistä juridista rakennetta.

II. NÄKÖKOHTIA RS-OSAKEPANTTAUSTEN JURIDISESTA KEHYKSESTÄ

II.1. RS-oikeussuhteiden sopimus pohjaisuudesta

II.1.1. Yleiseltä kannalta on RS-järjestelmän suhteen syytä korostaa — myös vain osakepanttiin rajautuvassa esityksessä — selvyyden vuoksi RS-normiston keskeistä juridista piirrettä: RS-normisto on *vain sopimus-tasoista*. Kyseessä on tahdonilmaisulliseen yksityisautonomiseen sää-nöstämiskompetenssin pohjautuva sopimusverkosto, ei normisto, jonka

¹⁴ Sitaatissa käytetyt sanat »myyjän suostumuksesta» ovat sikäli turhia, että ostaja ei suinkaan tarvitsisi myyjän lupaa sanotunlaisen oikeutensa pantaamiseen, koska panttauksessahan ei ole kyseessä velallisen vaihdos (joka motivoisi myyjä-velkojan suostumuksen tarpeellisuuden; velallisen vaihdoksesta po. kauppasuhteessa ks. RS4, kohta 12.1, vrt. av. 15).

¹⁵ Vastaava kohta asuntohallituksen vahvistamassa asunto-osakkeiden luovutus sopimuksessa kuuluu: »Ostaja ei ole oikeutettu siirtämään tätä sopimusta. Ostajalla on kuitenkin oikeus antaa tähän sopimukseen perustuva oikeus osakkeiden saantiin pantiksi julkisen tarkastuksen alaiselle rahalaitokselle.» Ks. näistä oikeussuhteista ed. av. 3, kolmas kappale sekä 15 § V.3.

¹⁶ Teoksen 17—19 §.

sitovuus olisi verrattavissa lakiin, asetukseen tai muuhun (ns. alemman-asteiseen) säädännäiseen 'normilähteeseen'.

Tämä sinänsä itsestään selvä seikka merkitsee mm., että RS-sääntöjen sitova vaikutus ei yleensä voi ulottua ultra partes, sopijapuolia itseään kauemmaksi. Ja vaikka RS-järjestelmän ja sen sääntöjen noudattaminen lieneekin sekä perustaja—rakentajataholla että huoneisto-ostajataholla paljon tuntuvampaa todellisuutta kuin moni alaa koskeva laki tai asetus, niin tämä johtuu (ei normihierarkkisesta statuksesta vaan) 'vain' siitä suuresta faktisesta vaikutusvallasta, mikä järjestelmän takana olevilla rahalaitoksilla on talonrakentamisen ja huoneistohankintain luottorahoittajina.¹⁷ Juridisesti ei RS-normistolla ole mitään senkaltaista ultra partes ulottuvaa vaikutusta, mikä on — lainsäätäjän myöntämänä — työehtosopimusten ns. normimääräyksillä (jo ennen 1970 säädettyä valtakunnallisten työehtosopimusten yleissitovuutta).

II.1.2. RS-järjestelmän sääntöjen muodollisesti alhainen normihierarkkinen taso ilmenee erityisesti kahdessa suhteessa. Ensiksikin (A) jää sidotuksi tulevien henkilöiden piiri ainakin lähtökohtaisesti sangen suppeaksi, rajoittuessaan yksittäistapauksellisesti määräytyen kulloinkin kyseessä olevan sopimuksen sopijapuoliin. Toiseksi (B) on todettavissa, että niiden oikeuskysymysten piiri, joissa sopimuksellinenkaan sitovuusvaikutus voi esiintyä, rajoittuu yksityisautonomisesti säänneltävissä oleviin seikkoihin eli sellaisiin, joita koskevat oikeusnormit ovat vain dispositiivisia (eivätkä pakottavia).

Nämä kaksi sinänsä selvää toteamusta tarvitsevat jonkin verran konkretisoivaa valaisua RS-järjestelmän puitteissa. Tämän konkretisoinnin (jakso II.2 seuraavassa) aloitan jälkimmäisen toteamuksen (B) pohjalta.

II.2. RS-sopimusnormien vaikutuksen ulottuvuudesta

II.2.1. RS-järjestelmän vakiosopimusten yms. kaltaisella sääntöjen asettamisella, olipa sen käytännöllinen merkitys ja vaikuttavuus kuinka

¹⁷ Asian voi ilmaista eufemistisesti: »Rahalaitoksilla ei luonnollisesti ole mitään oikeutta antaa rakennustoimintaa taikka asunto-osakkeiden markkinointia koskevia määräyksiä, mutta luotonantajina ne ovat nyt keskenään sopineet siitä, että ne rahoittavat asunto-osakeyhtiömuodossa tapahtuvaa asuinrakennustoimintaa ainoastaan RS-järjestelmän edellyttämällä tavalla.» Tenkanen LML-koulutus 9 s. 69.

huomattava tahansa, ei voida puuttua yksityisoikeudellisen säännöstämiskompetenssin ulkopuolelle jääviin oikeuskysymyksiin. Tutkimukseni teeman kannalta keskeinen normityyppi eli *esineoikeudelliset* normit ovat esimerkiksi tällaisesta lainsäätäjän yksinomaisessa säännöstämisvallassa pysytetyistä oikeussäännöistä, mikä onkin luonnollinen asiointi, koska esineoikeudelliset eli kollisionormit koskevat sivullissuojakysymyksiä¹⁸ ja siten kolmansien, sopimussuhteen ulkopuolella olevien tahojen varallisuusintressejä, joista sopijapuolet eivät voi disponoida.

Näin ollen on harhaanjohtava esimerkiksi sellainen 'esineoikeudellinen' lausuma kuin »RS-järjestelmä ei valitettavasti anna suoraa vastausta kysymykseen, siirtyykö omistusoikeus osakkeeseen ostajalle (myyjä—rakentajan) konkurssin tapahtuessa»,¹⁹ sikäli kuin lausumaan sisältyy käsitys, että RS-järjestelmän säännöllä voitaisiin vaikuttaa siihen, mitä lain mukaan on (ollut ennen RS-järjestelmää ja edelleen on RS:n ulkopuolella) voimassa tuollaisessa esineoikeudellis-eksekutiivisessa kollisio-tilanteessa. Esimerkin mainitsema kysymys saa ratkaisunsa vain lakitasolla (kirjoitetulla tai kirjoittamattomalla²⁰). Ratkaisuun ei näin ollen päästäisi esim. siten, että RS-vakiokauppakirjassa olisi (myyjäetuisen normaalin) omistuksenpidätysehdon yhteydessä lisäklauzuuli, jonka mukaan »omistusoikeus kuitenkin siirtyy välittömästi ostajalle, jos myyjä joutuu konkurssiin tai osake ulosmitataan myyjän velasta».²¹

Panttioikeudellisesti merkitsee sanottu RS-säännöstämiskompetenssin rajoittuneisuus mm. sitä, että edellä (ss. 395—397) kuvattujen RS:n puitteissa esiintyvien osakepanttivakuuksien esineoikeudelliset vaikutukset

¹⁸ Tästä esineoikeuden (oikeudenalana) nykyisestä luonnehdintatavasta ks. esim. *Zitting—Rautiala* s. 4: »... esineoikeus, jota aikaisemmin on pidetty esineoikeuksia koskevana oppiaineena, voittaa uutta alaa. Se näyttää olevan muuttumassa varallisuusoikeudellisia sivullissuojakysymyksiä selvitteleväksi oikeustieteen haaraksi.» — Ks. myös ed. s. 28 (eritt. av. 90).

¹⁹ Sitaatti: *Ikonen LML-koulutus* 18 ss. 188—189. Siteerattu kohta jatkuu: »Tämä keskeinen kysymys on jäänyt säätelemättä monestakin syystä» (jollaisena kirjoittaja ei mainitse puuttuvaa säätelykompetenssia).

²⁰ Esimerkin yrityksestä ratkaista po. kysymys kirjoitetulla lailla tarjoaa KM 1972 A 9, jonka ratkaisumalli on selostettu ed. av. 10:ssä. Tähän suoraviivaiseen ratkaisumalliin ei sovellu komiteamietinnön ehdottamasta järjestelmästä (RS-systeemiin verrattuna) esitetty kriittinen huomautus, jonka mukaan ehdotetut säännökset merkitsisivät »monessa suhteessa menettelyn monimutkaistumista» (*O. Hyvönen LML-koulutus* 18 s. 96), ks. myös *Erma LML-koulutus* 8 s. 105.

²¹ Ks. tästä ratkaisumallista ed. av. 10 ja 20.

(dynaamisen suojan saannin edellytyksineen) määräytyvät *yleisten (osake)panttioikeudellisten* normien mukaisesti eikä näitä voida RS-klausulein modifioida.²² Niinpä olisi tehoton (pantinsaajaksi tarkoitetun tahon dynaamisen suojan kannalta) esim. sellainen kuviteltu RS-asiakirjojen osoittama järjestely, jonka mukaan osakeostajan em. panttioikeus toteutettaisiin kyseisen asunto-osakeyhtiön osakeluetteloä pitävälle rahalaitokselle (sen tässä ominaisuudessa) tehtävin ilmoituksin ja ilmoituksesta osakeluetteloön tehtävin merkinnöin.²³ Elleivät osakekirjan (resp. väliaikaistodistuksen) hallintasuhdetta tai/ja denuntiaatiota koskevat yleiset (osake)panttioikeudelliset vaatimukset toteudu, ei tehokasta panttioikeutta ole syntynyt, huolimatta (esitetyn kuvittelun) RS-määräyksen tarkasta noudattamisesta.

Ei kuitenkaan ole syytä kokonaan kieltää sitä mahdollisuutta, että tietty jollakin erityispiirteisellä oikeusilmiöiden alueella yleisesti ja vakiintuneesti noudatettu käytäntö aikaa myöten saattaa johtaa tavanomaisoikeudellista tietä normitason kirjoittamattomaan muokkautumiseen jopa esineoikeudessa. RS-järjestelmä, joka sinänsä näyttäisi hyvinkin voivan soveltua tällaiseksi »erityispiirteiseksi oikeusilmiöiden alueeksi», on kuitenkin vielä melko 'nuori' po. normimuodostuksen kannalta. Esimerkin sanotunlaisesta normisynnystä tarjoaa Norjan oikeus borettslag-'asunto-osuuskunnan' jäsenoikeuden panttauksessa, koskien dynaamisen suojan edellyttämää lisäaktia (osakekirjan kaltaisen arvopaperin puuttuessa kirjoitetusta borettslag-normistosta): »Det har likvel utviklet sig en innarbeidet praksis, visstnok i sin tid instituert av Statens Pensjonskasse, med håndpantsettelse av borettsdokumenter, andelsbrev og innskuddsbevis. Vel gjorde det seg opprinnelig gjeldende en viss tvivl, om dette ga rettsvern. Men systemet er nå såpass utbredt og innarbeidet at det vel kan være mulig å si at det har sedvanerettshjemmel.» (*Krüger—Wyller* s. 155).

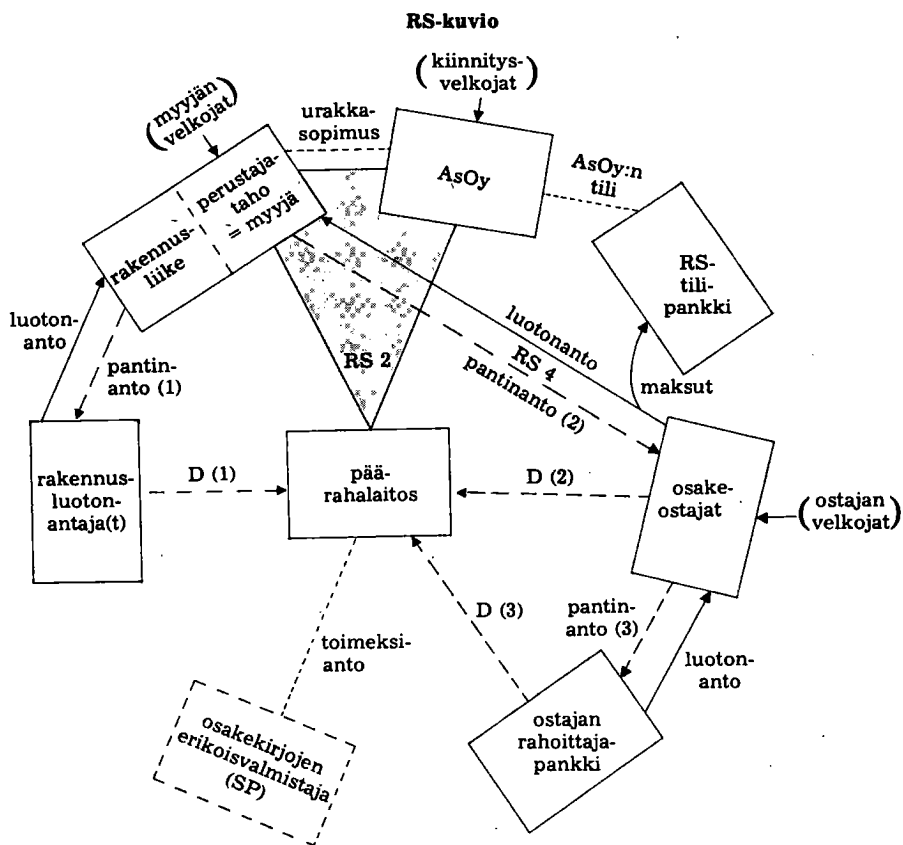
II.2.2. Toinen juuri edellä mainittu seikka (s. 398, A-kohta) eli RS-sidonnaisuuden rajoittuminen vain sopimuspuolten väliseen oikeussuh-

²² Todettakoon, että yhtä vähän niitä voitaisiin modifioida tms. asuntohallituksen (vakiolomakkeillaan tai muuten) antamilla määräyksillä valtion lainoittamassa asuntotuotannossa (ks. ed. av. 3, toinen kappale), sillä sanotun keskusviraston toimivaltaan ei luonnollisestikaan kuulu esineoikeudellisen normiston modifiointi.

²³ Toistettakoon varmuuden vuoksi, että esimerkkitalanne on kuvitteellinen eikä RS-todellisuuden mukainen; mm. osakeluettelon pitämisestä ks. ed. av. 7 i.f. sekä jälj. s. 427, av. 42.

teeseen on lisävalaisun tarpeessa, kun otetaan huomioon, että RS-järjestelmän puitteissa esiintyvissä tilanteissa normaalisti on mukana, tavalla tai toisella, ei vain kaksi sopimuspuolta vaan huomattavasti useampi taho. Tällä en tarkoita sitä, että suoranaisia sopimuspuolia voi olla useampikin kuin kaksi (onhan esim. RS2-sopimus sellaisenaan jo vähintään kolmen osapuolen sopimus, ks. ed. av. 7), vaan sitä, että (tiettyä samaa huoneistoa osakkeineen koskien) hyvinkin monen eri tahon eri sopimussuhteet ja intressit tapaavat olla toisiinsa 'limittäisesti' liittyneinä silloinkin, kun suoranaista sopimussuhdetta ei ole.

Sanottuja osin suoraan sopimussuhteisia ja osin muunlaisia intressi-kytkeytymiä valaissee alle laadittu kaaviopiirros, joka tyhjentävyy-

teen pyrkimättä on rakennettu edellä selostettujen kolmen RS-osakepanttaustilanteen ympärille, kuvaamaan mukana olevien tahojen runsaslukuisuutta ja intressien erityyppisiä yhteenkietoutumisia.

RS-kuvion selityksiä:

Kuvion keskipisteeksi, RS-systeemin 'langat' kokoavaan päärooliin on merkitty *päärahailaitos*. Se saattaa in casu olla samalla myös RS-tilipankki tai/ja osakkeenostajan rahoittajapankki tai/ja rakennusliikkeen luotonantaja (sekä asunto-osakeyhtiön kiinnitysluotonantaja; yhtiön kiinnitysluotto sivuutetaan tässä osakepanttitutkimuksessa).

Perustajataho ja rakennusta urakoiva rakennusliike on kuviossa merkitty samaan, katkoviivan jakamaan suorakaiteeseen, osoituksiksi siitä, että perustajataho usein (muttei mitenkään välttämättä) hallitsee rakennusliikettä. Tämän 'personaaliunionin' johdosta ja osin piirustuksellisista syistä on rakennusurakkasopimus rakennusliikkeen ja asunto-osakeyhtiön välillä merkitty kuvioon pisteviivalla, joka kulkee yhtiön ja (sitä dominoivan) perustajatahon välillä.

Vinolla poikkiviivoituksella ja tunnuksella RS 2 merkitty kolmio kuvaa järjestelmän *perussopimusta*, RS2-*toimeksiantosopimusta*, jossa perustajaosakkaat ja asunto-osakeyhtiö toimeksiantajapuolen muodostaen antavat rahalaitokselle (päärahailaitos) toimeksisaajana RS-järjestelmän mukaiset tehtävät oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Sopimuksen 2. kohdan mukaan avataan (yhdessä tai useammassa rahalaitoksessa; tässä = RS-tilipankki) perustajien toimesta asunto-osakeyhtiön nimellä rahalaitostili, jolle mm. ostajien kauppahintasuoritukset ohjataan. Toimeksiantosopimukseen perustuu mm. se asema, joka päärahailaitoksella on Suomen Pankin setelipainoon (SP) nähden osakekirjojen ja mahdollisten väliaikaistodistusten valmistuttamisen suhteen.

Perustajatahon ja osakkeiden ostajien välistä kauppasopimusrelaatiota kuvataan kahdella nuolella, joiden välissä tunnus RS 4 viittaa ao. vakiosopimukseen. Ehjä nuoli (ostajasta myyjään) osoittaa luotonantoa, ts. etumaksettuja kauppahintaeriä, jotka omistuksenpidätysehdon takia ovat luonteeltaan luottoa. Katkoviivanuoli (myyjästä ostajaan) osoittaa sitä tähän kauppaan liittyvää panttausta, jota on edellä (s. 395, numero 2) kuvattu nimityksellä osakeostajan panttioikeus.

Vastaavat nuolet kuviossa ostajan ja hänelle asuntolainaa myöntäneen rahalaitoksen välillä osoittavat luotonantoa ja sen vakuudeksi tapahtuvaa panttausta (osakeostorahoittajan panttioikeus, ks. ed. s. 396, numero 3).

Katkoviivanuoli tekstinään »pantinanto (1)» kuvaa vastaavasti

rakennusluotonantajan panttioikeutta, luotonsaajana ja panttaajana rakennusliikkeen 'takana' oleva perustajataho (ks. ed. s. 395, numero 1).

Kirjain »D» merkitsee denuntiaatiota, katkonuolten kuviossa osoittaessa, kenelle ja kenen pantinsaaajan hyväksi denuntiaatio tapahtuu. Numerot 1, 2 ja 3 kirjaimen D jäljessä viittaavat samalla numerolla kuvioon merkittyjä panttintoja.

Ulointa piiriä RS-kuviossa edustavat myyjän (muut kuin kuviossa yksilöidyt) velkojat sekä ostajan (muut kuin kuviossa yksilöidyt) velkojat. Nämä muut velkojat ovat RS-panttioikeuksien kanssa kilpailevia tahoja, joiden intressissä tietysti on kyetä eliminoimaan RS-osakeliitännäisiin panttauksiin tuettuja etuoikeusvaatimuksia.

Selostetun RS-kuvion havainnollistamassa erilaisten RS-johdannaisten sopimus- ja muiden oikeussuhteiden verkostossa on tärkeänä yleisenä näkökohtana otettava huomioon, että kun (sopimus)oikeutemme periaatteiden mukaan kahden välinen sopimus ei voi synnyttää velvollisuuksia (sidonnaisuutta) kolmannelle, niin tämä eräänlainen 'negotium in disfavorem tertii' -kielto²⁴ koskee luonnollisesti myös RS-oikeussuhteita. Siten esimerkiksi rajoittuu perussopimuksen eli 'kolmikantaisen' RS2-sopimuksen velvoitteita perustava vaikutus vain päärahalaitokseen, perustajaosakastahoon ja asunto-osakeyhtiöön, jota vastoin tällainen sopimussidonnaisuus ei ulotu esim. osakeostajaan, ostajan rahoittajapankkiin eikä rakennusluotonantajaan.²⁵ — Valaisen lausuttua eräin esimerkki-poiminnoin RS-sopimuksista.

Esimerkki I: RS2-sopimuksen kohdassa 5.3 oleva määräys, jonka mukaan perustajaosakas-myyjä sitoutuu »suorittamaan osakkeiden ostajille osakekaupan purkautuessa palautettavat maksut (pää)rahalaitokselle ostajan ja mahdollisten pantinhaltijain lukuun», ei sido ulkopuolista tahoja eli ko. ostajaa eikä vie tältä kaupanpurkutilanteille ominaista ostajan oikeutta saada palautettava kauppahinta

²⁴ Ks. sopimuksista kolmannen rasitukseksi sekä myös, sanotun sopimusilmiön läheisproblematiikkana, sopimuksista kolmannen hyväksi (in favorem tertii) *Hakulinen* Velvoiteoikeus ss. 192—207, *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 258—259 ja 288, *Telaranta* LM 1954 ss. 183—212, prosessuaaliselta kannalta ks. *Tirkkonen* ss. 403—409.

²⁵ Eri asia, johon tässä ei ole aihetta puuttua; on se, että ostajan rahoittajapankki samoin kuin rahalaitos rakennusluotonantajana voi olla rahalaitosryhmänsä järjestöllisin tms. velvoittein sidottu noudattamaan RS-järjestelmän 'peli-sääntöjä'.

myyjältä suoraan itselleen, ilman (päärahalaitoksen tms. kaltaista) välivaihetta (tietysti edellyttäen, ettei em. panttivelkoja ole).²⁶

Esimerkki II: RS2-sopimuksen 6-kohdan eräänlainen muotomääräys (mm. osakekaupat »laaditaan rahalaitosten neuvottelukunnan suosittelemille lomakkeille») ei sido ostajatahoa, joten RS4-kauppakirjalomaketta käyttämättä solmittu osakekauppa on täysin pätevä ja esim. kelpaa osakeostajan em. panttioikeuden perusteeksi (jos se sisältää klausuulin ostajan sanotusta panttioikeudesta nyt myytävään osakkeisiin).

Esimerkki III: Kun RS4-kauppakirja on vain myyjän ja ostajan välinen sopimus, ei sen kohdassa 11.1 oleva välipuhe siitä, mistä ajankohdasta alkaen ostajan vastuu yhtiövastikkeista alkaa, sido ulkopuolista eli asunto-osakeyhtiötä niin, ettei yhtiö voisi nojautua yleisiin (luonteeltaan ei-kontrahdillisiin) normeihin koskien vastikevastuun siirryntää myyjältä ostajalle.²⁷

Joskaan (RS-)sopimuksin ei voida ultra partes synnyttää velvoitteita (rasituksia),²⁸ niin käänteiseen suuntaan on kyllä mahdollista saada sopi-

²⁶ Joskaan myyjä ei siis voi ostajaa vastaan vedota RS2-sopimukseen ostajan vaatiessa suoraa hinnanpalautusta, niin RS4:n eli siis juuri heidän välisensä (kauppa)sopimuksen voidaan ajatella antavan myyjälle ko. oikeutuksen. RS4:n kohdassa 15.3 nimittäin sanotaan, että »Sopimuksen purkauessa myyjä sitoutuu suorittamaan ostajalle palautettavan kauppahinnan ja muut maksut osakkeita säilyttävälle rahalaitokselle ostajan ja mahdollisten pantinhaltijain lukuun.» Kun kuitenkin tämä myyjän sitoutuminen kohdistuu vain sopijapuoleen eli ostajaan, tämä voi vapauttaa myyjän po. sitoutumisestaan ja osoittaa palautusmaksun tapahtuvaksi suoraan itselleen (edellyttäen ettei panttivelkoja ole). Jos po. RS4:n kohta kuuluisi (esim.) »Sopimuksen purkauessa myyjällä on oikeus ja velvollisuus suorittaa... osakkeita säilyttävälle rahalaitokselle», niin silloin kyseisen RS2-klausuulin tavoite olisi turvattu (jo RS4:n puitteissa).

²⁷ Näitä vastikevastuun siirryntäsääntöjä sivutaan edellä, 12 § IV.2.

Todettakoon, että RS4-lomakkeessa on varsinaisen kauppasopimuksen osan jälkeen (sivun 4 alaosassa) erityinen asunto-osakeyhtiön allekirjoittama lausuma, jossa yhtiö ilmoittaa saaneensa kaupasta tiedon; lausumassaan yhtiö ei kuitenkaan sitoudu expressis verbis muuhun kauppakirjan ehtojen noudattamiseen kuin mikä koskee osakekirjojen hallinnan luovuttamista. On hyvin kyseenalaista, voidaanko tällaisen (joka tapauksessa itse kauppasopimuksen ulkopuolelle jäävän) lausuman presumoida sisältävän yhtiön hyväksymisen vastikevastuuklausuulille (joka in casu saattaa olla yhtiölle hyvinkin epäedullinen, riippuen myyjän ja ostajan maksukykyisyydestä). Eri asia on, että asunto-osakeyhtiö mahdollisesti on RS2-sopimuksen kautta (ks. esim. sen kohta 6) sidottu hyväksymään sanotunlaisen klausuulin.

²⁸ Tuotakoon jo tässä esiin se eri asia (ks. siitä lähemmin heti jälj. alajak-sossa II.3), että RS-sopimuksesta/sopimuksista kylläkin voi eräissä suhteissa

mukseen perustuva sitovuusvaikutus ulottumaan ulkopuoliseen eli kolmanteenkin: Lähes yhtä selvästi kuin sopimus kolmannen rasitukseksi on hylättävä, on *sopimus kolmannen hyväksi* (negotium in favorem tertii) puollettavissa oikeusfiguurina. Tällöin on jäävä tulkinnasta in casu riippumaan, missä määrin voidaan katsoa kahden väliseen sopimukseen otetun, kolmannen eduksi tarkoitetun klausuulin perustavan suorastaan kannekelpoisen oman oikeuden tuolle kolmannelle suhteessa ao. sopimuspuoleen.²⁹ Rakenteestaan ja luonteestaan johtuen RS-sopimuskenttä on 'maaperältään' mitä otollisinta aluetta tertiusetusopimuksille. Tätä valaisevat seuraavat esimerkkipoiminnot, joissa olen rajoittunut vakuuskysymysten piiriin.

Esimerkki IV: Kuten yllä (s. 397) on jo esitetty, on RS4-kauppa-kirjassa klausuuli (kohta 13.3), jonka mukaan tähän sopimukseen perustuvalla osakkeen ostajan panttioikeudella (ks. siitä s. 395) on oleva huonompi etuoikeussija kuin sillä panttioikeudella, jonka ostaja on saattanut omalle luotonantajalleen luvata (ks. s. 396: osake-ostorahoittajan panttioikeus). Selostettu kahden välinen eräänlainen postponointisopimus on selvästikin tarkoitettu tuottamaan ulkopuoliselle kolmannelle (ostajan em. asuntolainan antajalle) sellaisen itsenäisen oikeuden, johon tämä on oikeutettu (tarvittaessa kanne-teitsekin) vetoamaan kumpaakin sopimuspuolta vastaan.

Esimerkki V: Edellä rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeutta selostettaessa (s. 395, eritt. av. 8:n kohdalla) mainittu sopimusehto tämän panttioikeuden raukeamisesta panttiosakkeiden tullessa myydyiksi näyttää niinikään selvästi tarkoitetuksi tuottamaan kolmannelle (eli ko. osakkeet nyttemmin ostaneelle) itsenäisen oikeuden koskien osakkeiden vapautumista po. rakennusluotonantajan panttioikeudesta.³⁰

Esimerkki VI: RS2-sopimuksen kohdassa 1.2 oleva perustaja-osakkaiden velvoittautuminen (sopimusvastapuoltaan eli päärahailtosta kohtaan) osakkeenostajien lukuun säilytettävän vakuuden

heijastua sidottuisuuteen vaikutuksiltaan osin rinnastuvia seurauksia myös ultra partes sen vilpittömän mielen vaatimuksen nojalla, joka kollisiotilanteissa asetetaan.

²⁹ »Kolmannen hyväksi tehtyjen sopimusten ydinongelma keskittyykin kysymykseen, voiko henkilö (A) toisen (B) kanssa tekemässään sopimuksessa sitoutua suorittamaan jotain kolmannelle henkilölle (T:lle) siten, että tämä saa itsenäisen oikeuden vaatia suoritusta sitoumuksen antajalta (A:lta).» *Telaranta LM* 1954 s. 183. Lähemmin ks. negotium in favorem tertii -kysymyksistä edellä av. 24:ssä main. kirjallisuus sekä oikeuskäytännön suhteen *Miettinen* ss. 408—410.

³⁰ Ks. tästä vapautumiskysymyksestä lähemmin jälj. ss. 444—448.

asettamiseen³¹ on nähdäkseni katsottavissa sellaiseksi tertiusetuiseksi määräykseksi, joka tuottaa kyseiselle tertiustaholle (osakkeiden ostajat) itsenäisen oikeusaseman, mm. oikeuden vaatia vakuus todella asetettavaksi, voimassa pidettäväksi ja tarvittaessa realisoitavaksi, ilman että tällaisen oikeusaseman syntymiseksi olisi oikeudellisesti välttämätöntä (selventävää kylläkin) sisällyttää RS4-kauppakirjaan nimenomainen määräys myyjän kyseisestä vakuusvelvollisuudesta.³²

II.3. RS-sopimuskäytäntö ja tertiuksen vilpityn mieli

II.3.1. Se että RS-sopimusverkoston klausuuleilla ja niiden mukaisilla järjestelyillä voi osoittautua olevan myös ultra partes ulottuva vaikutus, jopa rasisiteellinenkin (in disfavorem tertii), voi perustua myös erääseen aivan toisenlaiseen lähtökohtaan kuin negotium in favorem/disfavorem tertii -tyyppiseen sopimus oikeudelliseen perusteeseen (tai muuhun senkaltaiseen ajateltavissa olevaan oikeustoimiopilliseen ajatuskuvioon³³). Tämä tarkoittamani toisenlainen lähtökohta on yleinen varallisuus oikeudellinen vilpittömän mielen vaatimus.

³¹ »Perustajaosakkaat huolehtivat siitä, että rahalaitoksen haltuun luovutetaan ostajien lukuun vakuus, joka on vähintään 10 % tehtyjen osakekauppojen kauppahintojen yhteismäärästä. Vakuutena voi olla pankkitakaus, talletus tai luottovakuus. Vakuus voi käsittää yhden tai useamman kaupan vakuuden ja sen on oltava rahalaitoksen hallussa ennen vastaavan kauppakirjan allekirjoittamista.»

³² Huomattakoon, että RS4-kauppakirjan sanottu määräys sitoo sellaisenaan vain sitä perustajatahoon kuuluvaa perustajaosakasta, joka on (ko. osakkeet merkinneenä niiden) myyjä; hän saattaa olla jompikumpi niistä dominoivan (grynderi)-perustajaosakkaan kahdesta 'apuhenkilöstä', jollaiset ovat VOYL:n mukaan tarpeen (asunto-)osakeyhtiön perustamisessa.

³³ Tällainen »muu ajateltavissa oleva oikeustoimiopillinen ajatuskuvio» voisi olla:

a) Selitetään päärahailaitos (tulevien) osakeostajien hyväksi toimivaksi negotiorum gestor -asiainhuoltajaksi, jollainen siis toimii toisen, varsinaiseksi asia-
puoleksi katsottavan tahon — 'päämiehen' — edustajana ilman valtuutusta.

b) Käytetään sopimus oikeudellista edellytysoppia selityspäruusteena.

c) Turvauvutetaan naturalia negotii -ajatuskuvioon.

Näitä doktriinin luomia sopimusliitännäisiä selitystapoja ei tässä ole syytä lähemmin käsitellä, etenkin kun ne selityspäruusteina käytettyinä ulottavat eventuaalisen tertiukseen ulottuvan vaikutuksensa vain epäsuorasti, heijastusvaikutuksina inter partes -relaatiosta.

Tällainen vilpittömän mielen vaatimus on luonnollisesti asetettavissa myös RS-liitännäisissä konflikteissa sopimussuhteen ulkopuoliselle kolmannelle, jos samaan varallisuusarvoiseen etuun (objektiin) kohdistuvien keskenään ristiriitaisten tai kilpailevien oikeuksien kollisio on syntymässä tai (aikanaan) ratkaistavana. Kuvatuslainen ultra partes ulottuva sopimuksen (lähinnä aikaprioriteettiperusteinen) tietynlainen sitovuus liittyy toki mitä harvinaisimpaankin ja sisällöltään mitä yksilöllisimpäänkin sopimukseen, mutta erityisen huomionarvoinen tällainen sitovuus on (esim. juuri RS-sopimusten kaltaisten) vakioehtoisten, käytännössä laajalti tunnettujen ja usein esiintyvien massasopimusten yhteydessä.

II.3.2. Yleinen varallisuusvaihdannallinen bona fides -vaatimus (kysymyksineen luottamuksensuojasta ja selonottovelvollisuudesta: »tiesi tai piti tietää»³⁴) on osoittautunut sängen merkittäväksi juuri asuntotuotannonellisessa ym. perustajarakentamisessa, siinä esiintyneiden kollisiotilanteiden käsittelyssä: »Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on pyritty suojaamaan asunnonostajien ja asunto-osakeyhtiön etuja kiristämällä rakennusluoton antajan tai muun velkojan asemassa olevan sivullisen selonottovelvollisuutta», toteaa *Zitting*.³⁵ Toteamus liittyy tosin pääosin ennen RS-järjestelmään siirtymistä (1. 5. 1972) tapahtuneisiin kollisioaiheutuksiin — niiden jälkipuintia kylläkin esiintyyneen tuomioistuimissa vielä 1980-luvun puolella — mutta ilmeistä on, että RS-järjestelmän kaltaisella vakiintuneella sääntösystemillä on sopimusluonteensa estämättä oleva merkittävä vaikutus silloin, kun näiden sopimusten sivutessa ulkopuolisen intresentin asemaa kollisiotyyppisesti ryhdytään arvioimaan, mitä tämän ulkopuolisen olisi pitänyt tietää.

Selostetun bona fides -kriteerin suhteen lienee aiheellista ja oikeutettua huomauttaa yleisenä lähtökohtaisena presumtiona johdannollisesti jo tässä (ennen kuin seuraavissa luvuissa siirrytään RS-panttaustilanteiden lähempään tarkasteluun), että *talonrakennus- ja -rahoitusalan* henkilöiltä, toimivatpa he omissa nimissään tai juridisen henkilön edustajina, voidaan edellyttää RS-sopimusverkoston kaikkien olennaisten kohtien (ja tavoitteiden) tuntemusta: ignorantia (ju)r(i)s nocet.³⁶ Tällaisten hen-

³⁴ Kuten tiedetään tai pitäisi tietää, on tätä problematiikkaa meillä analysoinut erityisesti *Zitting*, ks. esim. *Zitting* ss. 122—130, Arvopaperi ss. 78—90, Sivullissuoja ss. 34—43 ja 66—70, ja DL 1977 ss. 184—191.

³⁵ DL 1977 s. 188.

³⁶ Kääntäen voitaneen sanoa, että RS-sääntöjen ja -käytännön suhteen voi perusteltu vilpiton mieli tulla kyseeseen vain maallikkotiedollisen ja -taidollisen

kilöiden osalta voitaneen samalla jo nyt todeta, että heidän kohdallaan korostuu (yleisen kunniallisuusvaatimuksen eksponenttina) hyvän liiketavan mukaisen menettelyn vaatimus, siis myös *velvollisuus pidäytyä* hyvän liiketavan vastaisiksi katsottavista RS-liitännäisistä toimenpiteistä silloinkin, kun varsinaista sopimussidonnaisuutta ei ole.

(yleensä luonnollisen) henkilön kohdalla, vastapoolinaan siis henkilötaho (yleensä juridinen henkilö ammattitaitoisine edustajineen), joka enemmän kuin aivan satunnaisesti on mukana talonrakennustoimintaan liittyvässä rahoitus- taikka tavaroiden ja palvelusten vaihdantatoiminnassa (itse suoranaisen rakentamisen sopimustoiminnasta puhumattakaan).

17 §

RS-OSAKEPANTTAUSTEN KOHTEET JA TOTEUTUS

I. OSAKEDOKUMENTEISTA RS-JÄRJESTELMÄSSÄ

I.1. Alkusana

Sen jälkeen kun juuri edellä 16 §:ssä on hahmoteltu eräitä piirteitä RS-järjestelmän juridisesta kentästä ja alustavasti luonnehdittu RS-liitännäisten osakepanttausten kolme tyyppiä, siirrytään tässä luvussa (17 §, samoin kuin seuraavassa eli 18 §:ssä) näiden panttioikeustilanteiden yksityiskohtaisempaan analyysiin.

Ensiksi tulen esittämään eräitä huomioita osakeoikeuden (osakkeen) esineellistamisestä osakeoikeudellisilla dokumenteilla (väliaikaistodistus, osakekirja) RS-järjestelmässä omaksutussa ratkaisumallissa (jakso I.2). Sen jälkeen tarkastelen useinmainittuja kolmea osakepanttaustyyppiä lähemmin erityisesti sen seikan selvittämiseksi, kuinka näiden panttausten (panttioikeuksien) kohteet on syytä määritellä (II). Tämän määrittelyn avulla voidaan sitten (III) tutkia, kuinka nämä panttaukset on toteutettava, erityisesti silmällä pitäen esineoikeudellisen suojan saavuttamisen kannalta tarpeellista lisääktiä. Erikseen eli vasta seuraavassa luvussa (18 §) tullaan sitten käsittelemään eräitä keskeisiä esineoikeudellisia kolli-siotyyppejä konkreettisine ratkaisuineen.

I.2. Piirteitä RS-osakedokumenteista

I.2.1. Osakkeen normaali esineellistymä ja osakepanttioikeuden normaali 'instrumentti', osakekirja, on RS-järjestelmässä useassakin suh-

teessa erityisjärjestelyjen tai -piirteiden leimaama. Näistä keskeisinä (teemani kannalta) on mainittava:

1) Osakkeiden esineellistäjinä tavataan RS-järjestelmässä käyttää alkuvaiheen aikana väliaikaistodistuksia.¹ Vasta myöhemmin eli talon valmistumisen ja osakkeen lopullisen omistuksensiiirrynnän (perustaja—myyjältä ostajalle) tullessa ajankohtaiseksi tapahtuu osakeoikeusdokumenttien osalta 'vakinaistaminen' eli väliaikaistodistusten korvaaminen vastaavilla osakekirjoilla.²

2) Väliaikaistodistukset ja osakekirjat ovat erikoisvalmisteisia, sillä ne painatetaan Suomen Pankin setelipainossa (kaksoiskappalevalmistuksen väärinkäytöksineen estämiseksi); yhtiöjärjestyksessä on oltava tällaista painattamista koskeva määräys, jotta setelipaino ottaa painamisen tehtäväkseen.³ (Mainittakoon, että rahalaitosten omaksumasta linjasta johtuen on myös RS-ulkopuolisten asunto-osakeyhtiöiden osakekirjat — rahalaitospanteiksi kelvatakseen — painatettava setelipainossa, paitsi jos kyseessä on jo ennen 1.5.1972 kaupparekisteriin merkitty yhtiö.⁴)

3) Toisin kuin yleensä osakeyhtiötä perustettaessa ei RS-yhtiöissä osakeoikeusdokumenttien painattaminen, säilytys ja (maksunsa suorittaneille osakkaille) emittointi ole yhtiön itsensä tehtävänä, vaan RS2-sopimuksen nojalla on nämä tehtävät (eräänä osana perustajien ja yhtiön päärahalaitokselle antamasta toimeksiannosta) siirretty ulkopuoliselle

¹ Ks. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 182: »Jotta panttioikeuden kohde olisi esinekohtaisesti olemassa, valmistetaan RS-järjestelmän mukaan ... aina ... väliaikaistodistukset jo osakkeiden markkinoinnin alkuvaiheessa.» Väliaikaistodistuksia ei ole tarkoitus luovuttaa lainkaan liikkeeseen ja ne »vaihdetaan aikanaan osakekirjoihin ja tehdään mitättömiksi» (ib.).

² Tämä vaihto on RS-systeemissä siis kytketty muuhun seikastoon kuin yleensä osakeyhtiöoikeudessa, jossa lopullinen osakekirja annetaan, kun ao. osakkeelta on yhtiölle suoritettu osakemerkinnän mukainen summa. Tämän osakepääomasuorituksen ajankohta yhtiömuotoisessa perustajarakentamisessa on huomattavasti aikaisempi (tai sen ainakin tulee olla) kuin yhtiön talo(je)n valmistuminen jne.

³ Ks. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 179.

⁴ Ks. *Tenkanen KOP* 1973 s. 20: »Pankit eivät nimittäin vastedes tule hyväksymään muulla tavoin painettuja asunto-osakeyhtiön osakekirjoja pantiksi, ellei kysymyksessä ole yhtiö, joka on merkitty kaupparekisteriin ennen 1. 5. 1972. Tämä painatusohje on täysin riippumaton siitä kuuluuko asunto-osakeyhtiö RS-järjestelmään vai ei.»

Myös asuntohallituksen lainoittamien taloyhtiöiden osakekirjat painatetaan (yhtiöjärjestyksessä olevan vakiopykälän mukaisesti) setelipainossa.

taholle, päärahallitukselle. Tämä siis huolehtii painatusasioinnista seteli-painon kanssa sekä (väliaikaistodistusten ja) osakekirjojen⁵ hallussa-pidosta ynnä aikanaan luovuttamisesta.⁶

I.2.2. Päärahallituksen juuri sanotussa toimeksiannossa on erityisen merkillepantavaa se, että rahallitus ei ole sellainen 'tavallinen' toimeksi-saaja, jollaisen toimeksiantaja voisi yleisten toimeksiantosopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaisesti vapauttaa tehtävistään halutessaan (tosin tietysti vahingonkorvausvelvollisuuksin, jos vapauttaminen on kat-sottavissa sovitusta poikkeavaksi ennenaikaiseksi toimeksi ilman toimek-sisaajan tällaiseen antamaa aihetta⁷). Perustajat ja yhtiö eivät voi näi-den periaatteiden nojalla purkaa tai irtisanoa toimeksiantosopimusta, jol-loin mm. osakekirjojen hallinta siirtyisi rahallitokselta heille. Tällainen hallinnan siirtyminen vaarantaisi osakeostajien ja panttivelkojien asemaa ja vesittäisi erään merkittävän osan RS-järjestelmän yleisesti tunnetuista ja hyväksytyistä oikeussuojallisista tavoitteista.

⁵ Esityksen tekniseksi yksinkertaistamiseksi puhutaan jatkossa useimmiten vain osakekirjoista silloinkin, kun sama koskee myös väliaikaistodistuksia; asian-yhteyden perusteella lienee tällöin yleensä vaikeuksitta selvää, että lausuttu soveltuu väliaikaistodistuksiinkin. Jälkimmäiset mainitaan kuitenkin jatkossakin expressis verbis silloin, kun epäselvyyksien välttämiseksi on näyttänyt aiheelli-selta niin menetellä.

⁶ Sensijaan kyseisten dokumenttien allekirjoittaminen ei kuulu rahallitok-selle, koska sanottu tehtävä on VOYL:n mukaan katsottava hallitukselle ja vain sille kuuluvaksi (siis ilman oikeutta valtuutetun käyttöön, ks. Olsson s. 30) ja koska uuden lain sinänsä salliman valtuutuksen tapahtuvan allekirjoittamisen (OYL 3:5.2) sulkee pois RS2-sopimuksen kohta 3.2: »Väliaikaistodistukset ja osakekirjat alle-kirjoittaa asunto-osakeyhtiön koko hallitus.»

⁷ Ks. esim *Bengtsson* ss. 152—153: »Huvudmannen har sálunda i normala fall rätt att när som helst återkalla uppdraget utan att behöva ange något skäl härför. ... Sysslomannen har alltså inte getts något anspråk på att få utföra uppdraget, även om detta av särskild anledning har intresse för honom — t.ex. när en ung jurist åtagit sig att föra talan i ett uppmärksammat mål, som kan göra hans namn känt bland allmänheten. Vad han kan fordra är bara att få ersättning för den förlust han lidit genom huvudmannens åtgärd, och denna ersättningsskyldighet gäller endast om den förtida återkallelsen skett utan tillräcklig anledning.» (Huomattakoon, että siteeratussa esimerkissä mainittu toi-meksisaajan erityinen intressi oli puhtaasti henkilökohtainen eikä siis liittynyt mihinkään hänen juridisiin velvollisuuksiinsa kolmansia kohtaan, saati sellaisiin tertiusvelvollisuuksiin, joista toimeksiantaja on tietoinen oltuaan — kuten RS-tilanteissa — itse niitä ensisijaisesti luomassa.).

Yllä kuvattua periaatetta kirjoitetussa laissamme ilmentää KauppaEdL 24.1 §.

Näin ollen RS2-sopimuksen viimeinen, sopimuksen voimassaoloa koskeva kohta (12), jonka mukaan sopimus on voimassa siihen asti, kunnes (viimeinenkin yhtiön) talo on hyväksytysti luovutettu ja osakekirjat rahalaitoksesta omistajille tai pantinsaaajille annettu,⁸ ei ole tulkittavissa niin, että toimeksisaaja olisi ennenäikaisesti vapautettavissa tehtävästään (maksamalla sille tulevat palkkiot yms. ja sitoutumalla sille ehkä aiheutuvan vahingon korvaamiseen). RS-päärahailaitoksen tehtävät osakeostajien, osakepantinsaaajien ja yhtiön (perustamisvaiheen jälkeisten) intressien tietynasteisena valvojana edellyttävät ilman muuta laajaa itsenäisyyttä ja *riippumattomuutta toimeksiantajiin nähden*, ja tämän itsenäisyyden eräänä ilmauksena on rahalaitoksen 'irtisanomissuoja', sen oikeus — ja myös velvollisuus — hoitaa järjestelmän edellyttämät tehtävät siihen loppupisteeseen saakka, mitä järjestelmä jo sellaisenaan vaatii ja minkä RS2-sopimuksen sanottu viimeinen kohta myös julkilausuu. Ilman tätä sopimuksellista julkilausumistakin olisi nähdäkseni ilmeistä — mm. monien muiden RS-sopimuksissa olevien kohtien nojalla — että päärahailaitoksen asema on sanotuvin tavoin itsenäinen.

Esimerkkeinä juuri sanotun kaltaisista RS-sopimusten kohdista mainittakoon erityisesti osakekirjoja ja niiden hallintasuhteita ajatellen seuraavaa:

RS2-sopimuksen 3.1 ja 4 kohdissa on selvästi ilmaistu, että päärahailaitos hallinnoi osakekirjoja myös niiden (sopimuksen ulkopuolisten tahojen) lukuun, joilla on osakkeeseen kohdistuva ostajan oikeus tai panttioikeus.⁹ Myös tämän sopimuksen kohta 10 ilmentää monin tavoin toimeksisaajan toimeksiantajistaan laajalti riippumattomaa asemaa osakekirjojen hallinnoinnissa, siirtomerkinnän tekemisessä niihin ja niiden emittoinnissa 'ulos' (mm. panttioikeuden saaneelle). Samaa ilmentää RS4-kauppakirjan — sen osaltahan rahailaitos on (sopimuksen) ulkopuolinen — kohta 13.1: »osakekirja on rahalaitoksen hallussa säilytettävänä siihen asti, kunnes osakekirja 11. kohdan ehtojen tultua täytetyiksi, luovutetaan ostajalle tai ...

⁸ Sanatarkasti kyseinen lauseke kuuluu näin: »Tämä sopimus on voimassa siihen saakka, kun asunto-osakeyhtiön talo tai jos yhtiölle rakennetaan useampia taloja viimeinen talo on rakennusviranomaisten puolesta hyväksytty käyttöön otettavaksi ja vastaanottotarkastuksessa luovutettu asunto-osakeyhtiölle ja rahalaitoksen hallussa olevat asunto-osakeyhtiön osakekirjat on edellä 10. kohdassa tarkoitettu tavoin luovutettu.»

⁹ Erityisen huomionarvoinen on mainittu 3.1 kohta, koska siinä perustaja-osakkaat ja asunto-osakeyhtiö »*sitoutuvat pitämään*» osakekirjat ja väliaikais-todistukset »*rahalaitoksen hallussa tämän sopimuksen tarkoittamalla tavalla*».

pantinhaltijalle.» Ja lopuksi mainittakoon koko RS5-lomake sellaisenaan (päärahallituksen todistus osakekirjojen hallinnastaan ja sitoumus säilyttää niitä nyt ilmoitetun panttivelkojan lukuun ja tälle aikanaan tradeerattavaksi, mihin sitoumukseen toimeksiantajakin muodollisesta ulkopuolisuudesta huolimatta on sidottu),¹⁰ mihin liittyen on ilmeistä, että päärahallituksen oikeus antaa tietoja (esim. ostaja- ja pantinsaajaehdokkaille) ulottuu osakkeisiin eikä vain RS2:n 9.1:ssä (verr. 1-kohta) mainittuihin asiakirjoihin.

II. RS-OSAKEPANTTAUSTEN KOHTEET

II.1. Alustavia toteamuksia

II.1.1. Kuten yleensäkin osakepanttioikeudessa on myös RS-liittämässä osakepanttauksissa varsinaisena kohteena jotakin muuta ja jotakin abstraktisempaa kuin tietynlainen paperinpala (jollaisia osakeyhtiössä ei edes välttämättä tarvitse ollakaan, OYL 3:7.1 e contrario). Kun osakepanttauksen objektina normaalisti ('valmiissa' yhtiössä) on se aineeton varallisuusarvoinen oikeuspositio, jota sana osake lukuisien yhteisö- ja varallisuus oikeudellisten oikeu(tu)ksien kokoavana nimikkeenä (käsitteenä) tarkoittaa,¹¹ niin on useinmainituissa kolmessa RS-panttaustilanteessakin luonnollista asettaa kysymys sanotun normaalitilanteen mukaisesti: Onko RS-panttauksissakin panttikohteena paperikappaleiden (kuten väliaikaistodistusten tai osakekirjojen) 'takana' oleva normaalikohde, osake (osakkeenomistajan oikeusposition kokoavana nimikkeenä)? Vai merkitseekö RS-oikeussuhteiden monensuuntainen omaleimaisuus jotakin modifiointin tarvetta panttikohdekysymyksessä?

Vastauksen lähtökohtana on oleva toteamus, että huolimatta rakentamisvaiheen taloyhtiöhankkeen tietynasteisesta, alussa olennaisestakin konkreettisesta keskeneräisyydestä on itse RS-yhtiö kuitenkin jo juri-

¹⁰ Tietenkään ei toimeksiantaja normaalisti (siis RS:n ulkopuolella ym. 'tavallisissa' toimeksiantosuhteissa) tule sidotuksi, jos toimeksiantaja päättää antaa ulkopuoliselle taholle sitoumuksen säilyttää tiettyä päämiehen omaisuutta tämän ulkopuolisen lukuun ja tälle (päämiehen mahdollisesta kiellosta riippumatta) luovutettavaksi. RS-järjestelmässä tällainen toimeksiantajan sidottuus seuraa (suoranaissimmin) siitä hänen sitoumuksestaan, joka mainitaan juuri yllä av. 9:ssä.

¹¹ Näistä käsitteellisistä peruskysymyksistä ks. ed. 1 §:ssä olevia pohdiske-luja, eritt. ss. 4—35.

disesti syntynyt ja 'olemassa'.¹² Vastaavasti ovat myös sen asianmukaisesti merkityt osakkeet juridis-teknisinä abstraktioina jo 'olemassa' (täysin riippumatta väliaikaistodistusten/osakekirjojen valmistumisen ajankohdasta).

Edellytykset pantin normaalille kohdemäärittelylle ovat näin ollen käsillä. Panttikohteina olisivat ts. osakkeet, ja pantinomistajana olisi vastaavasti osakkeen ensimmäinen eli osakemerkintäperusteinen omistaja, ts. perustajaosakas. Hänhän säilyttää vielä osakekaupan solmittuaankin omistaja-asemansa omistuksenpidätysehdon turvin aina rakentamisvaiheen päättymiseen saakka.¹³

II.1.2. Kun näistä lähtökohtaisista toteamuksista tarkastellaan usein mainittuja kolmea RS-panttausta (eli 1. rakennusluotonantajan panttioikeus, 2. osakeostajan panttioikeus, ja 3. osakeostorahoittajan panttioikeus),¹⁴ niin havaittaneen, että ilmeisestikin vain ensinmainitussa on

¹² Onhan yhtiö RS-järjestelmässään ohittanut perustamisvaiheensa siinä mielessä, että yhtiön on oltava — voidakseen ylipäänsä kuulua järjestelmän piiriin — juridisesti eli itsenäisenä oikeushenkilönä jo 'olemassa', ts. OYL 2 luvun mukaisen perustamismenettelyn läpikäytyään tullut kaupparekisteriin merkityksi (ks. OYL 2:9 ja 2:14 sekä HE 1977:27 s. 27: »Voimassa olevan oikeuden tavoin lähdetään siitä, ettei osakeyhtiötä sellaisenaan ole olemassa ennen rekisteröintiä.»)

Paitsi yllä tarkoitettuja uusia yhtiöitä (= normaalitapaus RS-käytännössä) voi järjestelmän piiriin kuulua hyvinkin vanhoja asunto- tai kiinteistöosakeyhtiöitä, nimittäin jos tällaisessa vanhassa yhtiössä on ryhdytty rahalaitosluototuksiin saneeraukseen tms. tarkoituksin korjausvaiheen aikana markkinoida osakkeita yleisölle.

¹³ Joskin RS-järjestelmää edeltäneenä 'vapaan gryndauksen' kautena tarve ja pyrkimys osakeostajatahon suojaamiseen grynderin velkoja vastaan on antanut perustetta pohtia po. omistuksenpidätysehdon relevanssia mm. sensuuntaisesti, että ostaja voisi joissakin suhteissa siltikin saavuttaa sovittua aikaisemmin omistajuuteen viittaavia oikeutuksia/oikeussuojaa (ks. eritt. *Zitting* DL 1968 ss. 437—444 ja sen johdosta *Olsson* JFT 1969 ss. 272—273; ks. myös *Erma* LML-koulutus 8 ss. 100—106), niin juridisena lähtökohtana on siltikin pidettävä (niin nykyään kuin myös em. 'grynderiaikanakin') sitä, että perustaja-myyjä eikä vielä ostaja on katsottava omistajaksi (ks. myös *Zitting* LM 1978 s. 730), sikäli kuin hyväksyttävää tarvetta »omistaja»-nimilapun erittelemättömaan kohdentamiseen ylipäänsä on (esim. esitysteknisistä syistä). Tällöinkin on tietysti varottava johtopäätöksiä pelkästään 'nimilapun' sijainnin perusteella, esim. ratkaistaessa kollisio-ongelmia. — Ks. viimeisimpänä omistuksenpidätysproblematiikan perusteiden analyttisenä hahmotuksena *Zitting* LM 1978 ss. 723—732.

¹⁴ Ks. näistä ed. ss. 394—397.

panttauskohde määriteltävissä täysin normaalitilanteen mukaisesti: Rakennusluotonantajan saama panttioikeus kohdistuu tiettyihin (panttaus-tahdonilmaisuihin yksilöityihin) osakkeenomistajalle eli ao. perustajaosak-kaalle kuuluviin osakkeisiin sellaisinaan.¹⁵

Sensijaan kahdessa muussa em. RS-panttauksessa näyttää siltä, että panttioikeuden kohteen määrittelyssä on tehtävä täsmennyksiä tai va-rauksia, verrattuna osakepanttauksen normaalitilanteeseen. Tältä kan-nalta tarkastelen seuraavassa ensin (II.2) osakeostajan panttioikeutta ja sitten (II.3) osakeostorahoittajan panttioikeutta.

II.2. Vakuuskohde RS-osakeostajan panttioikeudessa

II.2.1. Osakeostajan RS-panttioikeuden kohde on (jo s. 396 esitetyin tavoin) määritelty perustamisaktissaan eli RS4-kauppakirjan mukaisessa (kauppa)sopimuksessa siten, että ostaja saa »tällä kauppakirjalla *pantti-oikeuden myytyihin osakkeisiin* vakuudeksi kauppahinnan erien ... ta-kaisinmaksamisesta» (RS4:n kohta 13.2). Panttikohde näyttäisi tämän mukaan olevan normaali, toisin sanoen tietty osake (tietyt osakkeet: kaup-pakirjassa yksilöidyt »myydyt osakkeet»).

Tilanteeseen vaikuttaa kuitenkin eriyttävästi se, että pantinsaaja on samalla juuri se henkilö, joka nyt on ostanut samat täten pantatut osak-keet. Kaupan johdosta on pantinantaja (eli myyjä—omistaja) menettänyt huomattavan osan (osakkeen)omistajan oikeusasemaan kuuluvista oikeu-tuksista tms. komponenteista (kuten luovutus-, panttaus- ja käyttöoikeus-luovutus- eli vuokrauskompetenssin sekä huoneiston käyttöoikeuden¹⁶ samoin kuin osan yhteisöoikeudellisesta vallastaan¹⁷).

¹⁵ Tämän panttioikeustyypin erikoispiirre, raukeaminen myöhemmän kau-pan johdosta (ks. s. 395, av. 8—9 kohdalla), ei liity panttikohdemääritykseen.

¹⁶ RS4-kauppakirjan mukaan (kohta 11.1) kyseisen huoneiston käyttöoikeus kuuluu alusta alkaen ostajalle: »Ostaja saa huoneiston hallintaansa heti, kun rakennusviranomaisen on hyväksynyt huoneiston käyttöön otettavaksi ja talon vastaanottotarkastus on pidetty.»

¹⁷ Tältä osin ks. RS4:n kohta 8, jossa perustajaosakas-myyjä rajoittaa kom-petenssiaan disponoida yhtiöjärjestyksen sisällöstä. Tätä sopimusperusteista (ja yhteisöoikeudellisilta vaikutuksiltaan siksi problemaattista) rajoitusta täydentää se perustajatahon yhteisöoikeudellisen vallankäytön erikoislaatuinen rajoittumi-nen, jota grynderirakentamisen osalta ilmentää KKO 1967 II 27: perustajatahon sidottuus siihen, »mitä osakkeiden myynti- ja talon rakennusvaiheessa osakkei-

Näin syntyneen panttaustilanteen erikoislaatuisuutta kuvaa mm. se, että toisin kuin yleensä kaikessa panttioikeudessa, nyt ei ole tarkoituksena eikä tavoitteena, että pantti tulisi lunastetuksi: Tarkoituksena ei ole, että pantinomistaja (myyjä) tai kukaan muukaan maksaisi rahaa pantinsaaja-luotonantajalle' (ostaja) ja että pantin omistus siten jälleen kuuluisi rasitteettomana pantin antajalle (myyjä), vaan käänteisesti pyritään siihen, että rahasuorituksen suunta olisi päinvastainen eli että pantinsaaaja maksaisi pantinomistajalle rahaa (vielä lisää). Pantin 'lunastaakin' itselleen siis pantinsaaaja eikä pantiksipaniija.

II.2.2. Lausutun perusteella voidaan todeta, että osakeostajan RS-panttioikeuden kohteena oleva osake (osakeomistuksen tuottaman kokonaisuusosajaksen merkityksessä) on jossain määrin normaalista poikkeava, sitä rajoitetumpi. Tämä on heijastusta valitusta juridisesta menettelytavasta (omistuksenpidätys & maksetun kauppahinnan panttioikeus,¹⁸ sen sijaan että olisi valittu omistuksensiirryntä & maksamattoman kauppahinnan panttioikeus¹⁹).

Panttikohteena olevan osakkeen yllä tarkoitettu rajoitettuus kestää niin kauan kuin ollaan panttioikeudellisessa odotusvaiheessa, joka tässä yhtenee osakekaupan pendenssivaiheen kanssa: Molemmat päättyvät joko omistusoikeuden aikana tapahtuvaan (sopimuksenmukaiseen) lopulliseen ostajalle siirryntään taikka, vaihtoehtoisesti, osakekaupan eventuaaliseen purkautumiseen saakka.

Jos panttioikeudelliseen selvitysvaiheeseen joudutaan myyjän (perustaja—rakentajatahon) sellaisen suoritushäiriön takia, minkä antamin

den ostajille oli tulevana yhtiön määräämisvallan käyttäjinä luvattu». Ks. myös *Zitting* DL 1968 ss. 439—440.

¹⁸ Ks. maksetun kauppahinnan panttioikeudesta ed. s. 396.

¹⁹ Tämä vaihtoehto, jonka mukaan siis ostajasta tulisi heti osakkeen omistaja ja myyjällä olisi siihen pantinhaltijana maksamattomalta kauppahinnan osalta panttioikeus, on juridisteknisesti poissuljettu sen takia, että perustajaosakastahon rakentamisvaiheen ajaksi tarvitsema yhtiöoikeudellinen (osakkeenomistuksen tuottama) määräysvalta (yhtiökokouksissa ja siellä asetetun yhtiön johdon toiminnassa) kuuluisi ostajataholla osakkeiden (uusina) omistajina. Tosin voisi ajatella sellaista menettelyä, että osakekaupan yhteydessä ostaja eli uusi omistaja antaisi myyjälle yhtiökokouksia koskevan valtakirjan, joka olisi peruuttamaton sen määrääjän, mikä rakentamisvaiheen loppuun saattaminen kestää. Kysymys peruuttamattomasta (edes tietyksi ajaksi peruuttamattomasta) yhtiökokousvaltuutuksesta on kuitenkin oikeudellisesti epäselvä; asiaan palataan tutkimuksen VI pääjaksossa (II niteessä).

oikeutuksin ostaja purkaa kaupan saaden oikeuden kauppahintaerin takaisin vaatimiseen (RS4, kohta 15), muuttuu hänen panttioikeutensa objekti normaaliin osakepantin laajuuteen: Purkamalla kaupan ostaja (panttivelkoja) on lakkauttanut samalla kaupalla aikanaan itselleen hankimansa, myyjän osakeomistaja-asemaa monin tavoin rajoittaneen osakekohtaisen oikeutensa (sekundaarioikeuden²⁰), joten tämän jälkeen myyjän omistusoikeus osakkeeseen on — kuvakieltä käyttääkseni — jälleen palautunut normaalin osakeomistuksen laajuuteen. Myyjän suoritusvelvollisuuden ei-normaali kehitys (suoritushäiriö kaupanpurkuseurauksiin) merkitsee siis osakepantin kohteen kehitystä normaaliksi.²¹

II.3. Vakuuskohde RS-osakeostorahoittajan panttioikeudessa

II.3.1. Myös osakeostorahoittajan RS-panttioikeuden kohteella on erikoispiirteensä osakepanttauksen normaalitilanteeseen verrattuna. Osakeostorahoittajan pantissa ei edes olla niin lähellä normaalia kuin juuri esitellyssä osakeostajan RS-panttioikeudessa, sillä ostajahan panttaa ostarahoitusvelkojalleen (RS4, 12.2:) »tähän kauppakirjaan perustuvat oikeutensa, mitkä käsittävät oikeuden sekä osakkeiden saantiin että kaupan ehkä purkautuessa ostajalle palautuviin maksuihin».

²⁰ Termillä sekundaarioikeus viitataan erääseen mahdolliseen, meillä *Zittingin* esittämään (Saantosuoja ss. 138—145) tapaan selittää omistaja-aseman vaihtumista omistuksenpidätysehtoisessa kaupassa. Tämän selitysmallin mukaan ostajalla on omistusoikeuden keskeiselementtiin eli omistajan hallinta- eli primaarioikeuteen kohdistuva kompetenssiluonteinen kelpuutus (»sekundäärinen oikeus») saada loppukauppahinnan maksulla objekti omakseen, ts. aikaansaada subjektin-vaihdos omistajan hallintaoikeuden (eli primaarielementin) ja siihen liittyvien omistajakompetenssimuotojen suhteen. Pendenssivaiheessa ei ostajan sekundaarioikeus tuota hänelle sellaisenaan vielä oikeutta objektin hallintaan, mutta siitä voidaan hänen edukseen sopia. Tällainen sopiminen onkin normaalia sekä OsamKL:n mukaisessa kaupassa että asunto-osakkeiden RS-ehtoisessa kaupassa (ks. ed. av. 16 ostajan oikeudesta huoneiston hallintaan, mikä tosin on vain osa objektihallinnasta asunto-osakkeen kohdalla, muun osan esiintyessä päärahalaituksen suorittamassa osakekirjojen hallussapidossa ja hallinnoinnissa kaikkien intressientien lukuun).

²¹ Kun nämä myyjän oleellisen suoritushäiriön tilanteet ovat ostajan po. panttioikeuden funktion kannalta käytännössä ratkaisevan tärkeitä — silloinhan vakuuteen saatetaan joutua reaalisestikin turvautumaan — niin yllä kuvattu ostajan panttioikeuden (odotusvaiheinen) erikoispiirteisyys jää lähinnä teoreettisen tason havainnoksi.

Kuten sitaattikin osoittaa, osakeostorahoittajan panttioikeuden kohde on kaksijakoinen,²² riippuen siitä miten kauppasopimussuhde myyjän (perustajaosakkaan) ja ostajan välillä kehittyy. Osakekaupan omistuksen siirrynnällisen pendenssivaiheen aikana ovat panttikohteina toisaalta (1) se omistuksenpidätysehdon rasittama ostajanoikeus osakkeeseen, joka omistajanvaihdoksen alulle panneena rajoittaa (juuri yllä II.2-jaksossa kuvatulla) merkittävällä tavalla myyjälle jäävää osakekohteista (omistajan)asemaa,²³ sekä toisaalta (2) se suspensiivisesti ehdollinen ostajan saamisoikeus myyjältä, joka kaupan ehkä purkautuessa lopullistuu palautettavien kauppahinta- ym. erien määräiseksi kannekelpoiseksi ja osakepanttioikeuksin turvatuksi saatavaksi.

Joskin nämä kaksi ostajatahon ehdollista oikeutta ovat keskenään poissulkevasti vaihtoehtoisia — vain toinen niistä toteutuu, joko ehdoton osakeomistusoikeus tai ehdoton saamisoikeus — niin kuitenkin ne molemmat ovat yhtäläisesti osakeostorahoittajan panttioikeuden kohteina niin kauan kuin osakekauppasuhteen pendenssivaihetta kestää. Tämä ilmenee mm. siitä, mikä on oleva panttirealisoinnin objekti, jos osakekaupan pendenssivaiheen edelleenkin jatkuessa panttioikeudellinen pendenssi- eli odotusvaihe päättyy eli jos panttioikeussuhteessa joudutaan selvitysvaiheeseen (suoritushäiriö ja erääntyminen ostajan ja hänen ostorahoittajansa, esim. hänelle asuntolainan myöntäneen pankin välisessä luottosuhteessa).²⁴ Panttina realisoitavaksi tulee tällöin juuri se yllä kuvattu

²² Tähän kaksijakaisuuteen viittaa ohimennen *Zitting JFT* 1973 s. 323. Vrt. *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 181: »ostaja haluaa luovuttaa ostamansa osakkeet oman lainansa vakuudeksi.»

²³ Sanassa '(omistaja)asema' olen katsonut sulkumerkit tarpeellisiksi korostamaan sitä varovaisuutta, mikä juridisissa tilannearvioissa on tarpeen, kun monien erityyppisten sivullisrelaatioiden kannalta harkitaan, mikä relevanssi olisi annettava kahden välisessä sopimuksessa olevalle senkaltaiselle sopimus-klausuulille kuin (esim.) »omistusoikeus säilyy myyjällä siihen saakka kunnes» (jne).

²⁴ Suoritushäiriö tässä relaatiossa (osakeostaja ja hänen lainoittajansa) ei sinänsä vaikuta mitään osakekaupparelaatioon ja siihen liittyvään osakeostajan RS-panttioikeuteen. Tämä panttioikeussuhde pysyy siis odotusvaiheessa, vaikka osakeostorahoittajan panttioikeus olisikin joutunut selvitysvaiheeseen. (Eri asia on, että osakeostajan tällaiset vaikeudet suhteessa osakeostorahoittajaan, kuten esim. asuntolainan myöntäneeseen pankkiin, voivat heijastua hänen maksuvaikkeitensa myös osakekauppasuhteeseen. Niinikään toinen asia on, että käytännössä osakekauppasuhte yleensä ehtii päättyä kauppasopimuksen mukaiseen omistus-

alternatiivisesti kaksijakoinen osakeliitännäinen ostajanoikeus, joka koostuu (osakekauppasuhteen pendenssitilan häiriöttömästi edelleen jatkuessa) toisaalta ostajan ehdollisesta osakekohtaisesta (saanto-)oikeudesta ja toisaalta ostajan ehdollisesta (raha)saamisoikeudesta.

II.3.2. Yksiselitteinen sensijaan on osakeostorahoittajan panttioikeus kohteeltaan silloin, kun osakekauppasuhteen pendenssvaihe on päättynyt (riippumatta siitä, onko panttioikeussuhde odotus- vai selvitysvaiheessa):

A) Jos osakekaupan pendenssitila on päättynyt kaupan purkautumisen kautta, ei panttikohteena enää ole osake missään suhteessa, vaan vakuusobjektina on se (nyt lopullistunut) rahamääräinen saamisoikeus, jonka omistajana eli velkojana on (entinen) ostaja ja jossa velallistahona on perustajaosakas (entinen myyjä). Tämä saamisoikeus käsittää summaltaan ne kauppahintaerät, jotka ostaja oli ehtinyt maksaa, ynnä RS4-kauppakirjan kohdassa 13.2 tarkoitetut (korvaus- ym. lisä)erät.²⁵

B) Jos osakekaupan pendenssitila on päättynyt kaupan normaalin eli häiriöttömän etenemisen kautta omistusoikeuden sovittuun lopulliseen siirtymiseen ostajalle, on osakeostorahoittajan panttikohteena yksistään ja rajoituksitta osake, ts. ostajalle nyttemmin siirtynyt (ainakin myyjään nähden ehdoton ja rajoitukseton) osakkeenomistajan oikeusasema (= normaali osakepanttioikeuden kohde).

Jälkimmäisessä tapauksessa (B) tapahtuu näin ollen, omistuksenpidätysehdon vaikutuksen lakatessa, panttiobjektin kohdalla eräänlainen positiivinen 'kehitysmutaatio'. Osakeostajan rahoittaja saa aikaisemman erityistyyppisen panttiobjektin tilalle surrogaattina panttikseen osakkeen. Tällaisesta panttikohteen muuttumisesta ei tosin ole mitään sopimuskohdtaa expressis verbis sisällytetty RS-vakioasiakirjoihin — panttioikeudellinen surrogaatio esineoikeudellisin vaikutuksin ei sitäpaitsi olekaan pelkin sopimuksin aikaansaataavissa täysitehoisesti — mutta lukuisat RS-klausuulit edellyttävät ja ilmentävät tätä kohdemuutosta.²⁶ Surrogaatiota voidaanakin eo. intressitilanteessa pitää niin itsestään selvänä ja kaikille

oikeuden lopulliseen ostajalle siirryntään, ennen kuin ostajan eventuaaliset taloudelliset vaikeudet alkavat aktualisoitua ostarahoittajan myöntämässä luotossa.)

²⁵ Siitä, mikä oikeus ostarahoittajalla on tämän saamisen (osake)panttivakuuteen eli osakeostajan panttioikeuteen, ks. heti jälj. ss. 420—421.

²⁶ Ks. esim. RS2:n kohdat 5.1 ja 10.1 sekä RS4:n kohdat 12.2 ja 13.3 ynnä RS4:ssä kauppasopimuksen jäljessä oleva asunto-osakeyhtiön sitoumus osakkeeseen panttioikeutetun tahon hyväksi, sekä RS5 kokonaisuudessaan.

osapuolille ilmeisenä, että mitään erityistä lauseketta siitä ei ole tarpeen ottaa ostajan ja hänen pankkinsa tms. osakeostorahoittajansa väliseen (luotto- ja vakuus)sopimukseen.

II.4. Ostajan ja ostarahoittajan välinen panttikonkurrensси

II.4.1. Yllä muodostettu kuva panttioikeusobjekteista useinmainituissa kolmessa RS-panttauksessa vaatii täydennykseksi vielä huomion kiinnittämistä erään 'kohdekonkurrenssin' kautta avautuvaan näkökulmaan.

Yllä suoritettua erittelyssä on osakeostajan RS-panttioikeuden kohde todettu muuksi kuin mikä on hänen osakeostorahoittajansa RS-panttioikeuden kohde. Sensijaan RS-vakiosopimusnormisto käsittelee näitä panttiobjekteja ikäänkuin samaistuvina, mikä ilmenee edellä (s. 397) jo siteeratusta RS4-kauppakirjan lausekkeesta (kohta 13.3, verr. 12.2): »Jos osakkeet on» ostajan omalle luotonantajalleen myöntämällä (ostorahoitus) panttioikeudella »pantattu, tällä panttioikeudella on parempi etuoikeus kuin ostajan panttioikeudella». Kahden eri panttioikeuden asettaminen tällä tavoin keskenään etuoikeusjärjestykseen merkitsee loogisesti, että niillä katsotaan olevan sama panttiobjekti.

Tämän käsityksen (panttikohteet samat) ja edellä esittämäni kohdeanalyysin poikkeavuus toisistaan (ainakin näennäisesti) antaa aiheen selvittää, mistä tämä ristiriitaisuus johtuu. Huomio kiinnittyy tällöin erityisesti siihen juuri siteerattuun RS4-kauppakirjatekstin sanavalintaan (»Jos osakkeet on» ostaja velkojalleen pantannut jne.), johon liittyen vaikutelma panttikohteiden samuudesta perustuu. Vaikutelma johtuu sanavalinnan väljyydestä, mutta on 'kumottavissa' tarkastelemalla kyseisten kahden RS-panttioikeuden kohteita vertaillen niitä keskenään lähemmin kussakin kolmessa omistuksenpidätysehdon johdosta mahdollisessa kehitystilassa: 1) omistuksenpidätyksellinen pendenssvaihe on vielä menossa; 2) pendenssvaihe on (rakennustyön ja hinnanmaksujen asianmukaisesti tapahduttua) päättynyt osakeomistuksen lopulliseen ostajalle siirtymiseen; 3) pendenssvaihe on (osapuolen suoritushäiriöiden takia) päättynyt kaupanpurkuun.

Tarkastelen seuraavassa näitä kolmea tilannetta käänteisessä järjestyksessä (3—2—1), koska panttikohteita havainnollistavat ko. tilanteiden ominaisuudet ovat selvimmät tässä käänteisjärjestyksessä.

II.4.2. Osakekaupan rauettua (tilanne 3) on myyjän osakeomistus (kuvainnollisesti:) palautunut alkuperäislaajuuteensa ostajan saanto-oi-

keuden rauettua. Ostajan panttioikeuden kohteena on nyt siis tämä (myyjä—perustajaosakkaan) normaali osake(omistus), joka on vakuutena ostajalle kuuluvan (hinnanpalautus)saamisen hyväksi. Tähän ostajalle kuuluvaan (raha)saamisoikeuteen on puolestaan ostajan velkojalla eli osakeostorahoittajalla panttioikeus. Osakkeeseen suoranaisesti kohdistuvaa panttioikeutta ostarahoittajalla ei sensijaan ole.²⁷ Hänen panttivakuutensa ulottuu kylläkin toista tietä myös osakkeeseen, nimittäin ostajan em. panttioikeuden välityksellä ja puitteissa, ostajan *panttioikeuteen kohdistuvana panttioikeutena*. Tämä havainto vaatii hieman valaisua.

Yleinen saamisoikeuksien panttauksessa vallitseva pääsääntö on, että jos pantiksi pantuun saamisoikeuteen liittyy sitä itseään turvaava panttivakuus, niin kyseisen saamisen panttaus sisältää (ellei toisin ole sovittu tai erityisestä syystä muuta johdu) ilman nimenomaista sopimustakin myös panttia (eli pantiksi pantua saamista) turvaavan pantin.²⁸ Nythän onkin pantattua saamista turvaamassa pantti: Ostajan ostarahoittajalleen panttaamaa (myyjään kohdistuvaa, kaupan purun lopullistamaa) saamisoikeutta turvaamassa on osakepantti, nimittäin osakeostajan (RS-)panttioikeus kauppaan sisältyneisiin osakkeisiin.

Kun sanottua saamisoikeuksien panttausta koskevaa yleissääntöä sovelletaan nyt käsiteltävään tilanteeseen (em. tilanne 3: kaupanpurku), voidaan todeta — kun toisinkaan ei ole nimenomaisesti sovittu ja kun osapuolten tarkoitusta mitä parhaiten vastaa ostarahoittajan vakuuden saanti mahdollisimman kattavaksi — että ostajan suorittama (hinnanpalautus)saamisensa panttaus sisältää myös sen osakepantin, joka turvaa tätä pantattua saamista. Tilanteeseen sisältyy näin ollen panttioikeuden panttaus (edelleenpanttaus, KK 10: 6).²⁹

²⁷ Toisin kuin väljäsanaisempi kohta 13.3 (RS4) ilmaisee 12.2 (RS4) tämän riittävän selkeästi: »Ostajalla on ... oikeus pantata tähän kauppakirjaan perustuvat oikeutensa, mitkä käsittävät oikeuden ... kaupan ehkä purkautuessa ostajalle palautuviin maksuihin.»

²⁸ Ks. *Taxell* ss. 82 ja 173—174, eritt. s. 82: »Är pantfordringen säkrad av handfången pant, kan också denna komma att omfattas av den nya panträtten. Juridiskt sett blir det här fråga om en panträtt, vars föremål är en annan pant. Därmed inte annat avtalats, kan panträtten överföras jämte fordringsrätten; där denna pantsättes, kan man också presumera att den existerande panträtten inbegripes, likväl under förutsättning att panten traderas.» (Tradition korvaa eo. RS-tilanteessa panttausdenuntiaatio, josta lähemmin heti jälj. III-jaksossa.)

²⁹ Edelleenpanttauksista ja KK 10: 6:sta ks. *Taxell* ss. 98—102, *Hasselrot* ss. 29—38, *Lennander* ss. 153—159 (vrt. *Forssell* SvJT 1978 s. 141) ja ss. 171—179.

Ostorahoittajan panttivakuuden »etuoikeus» ennen ostajan panttioikeutta onkin siten, ei kahden samaan objektiin kohdistuvan panttioikeuden kilpailua, vaan yhden ja saman panttioikeuden sisäistä 'rangijärjestystä': Kyseiseen asunto-osakkeeseen kohdistuu vain yksi panttioikeus (osakeostajan panttioikeus) ja vain yhden saamisen vakuutena (saaminen, jonka velallisena on myyjä ja jonka sisältönä on kauppahintaerien ym. palauttaminen), mutta kun ostaja on pantannut tämän saamisensa sanottuine osakepanttivakuuksineen vakuudeksi omalle velkojalleen (osakeostorahoittajalleen), niin jälkimmäisellä on tuohon saamiseen osakepanteineen parempi (etu)oikeus kuin ostajalla.³⁰ Kyseessä on sovellutus siitä itsestään selvästä säännöstä, että panttivelkojalla on omistajan antamaan panttiin parempi oikeus kuin omistaja—pantinantajalla. (Tätä sinänsä yksinkertaista peruskuviota komplisoi tässä se, että panttina on saamisoikeus, sekä se, että tähän panttina olevaan saamisoikeuteen liittyy oma panttinsa eli asunto-osake, omistajanaan ulkopuolinen kolmas eli myyjä—perustajaosakas.³¹)

³⁰ Kaavamainen esimerkki valaiskoon tilannetta: RS-osakekaupan purkauttua myyjä G on velvollinen palauttamaan ostajalle O kauppahintaeriä 50.000 mk, minkä vakuudeksi O:lla siis on vakioehtoinen RS-panttioikeutensa ko. asunto-osakkeisiin. Ostaja O on puolestaan velkaa 40.000 mk ostarahoittajalleen P tältä nostamasta asuntolainan määrästä; P:llä on normaali RS-panttioikeutensa, joka nyttemmin (kaupan siis purkaututtua) kohdistuu sekä siihen 50.000 mk määräiseen saamisoikeuteen, joka O:lla on G:ltä, että myös siihen asunto-osakepanttiin, joka on O:n sanotun saamisen vakuutena. Jos G sitten joutuu konkurssiin, niin sanottuun G:n konkurssissa valvontakelpoiseen 50.000 mk saamisoikeuteen ynnä sen osakepanttivakuuteen P:llä on 40.000 mk määrään saakka parempi oikeus kuin O:lla (jonka osalle ylijäävä 10.000 mk tulee); tämä rangijärjestys koskee siis vain P:n ja O:n keskinäistä etuoikeusjärjestystä sanotun saamisoikeuden 'sisällä', kun taas suhteessa G:n muihin konkurssivelkoihin he ovat tavallaan yhteissubjekti, jonka etuoikeus näihin muihin velkoihin nähdessä määrätty yleisten konkurssioikeudellisten normien mukaan (osakepantin merkityksessä tälle 'yhteissubjektille' EOA 3 §:n mukaista etuoikeutta).

Ks. lähemmin *Taxell* ss. 214—219 koskien yleissääntöjä silloin, kun panttussa saamisoikeudessa velallisena oleva taho (tässä siis G) joutuu konkurssiin. Asialegitimaation kannalta ks. saatavan panttinaolosta *Tirkkonen* ss. 433—434.

³¹ Myyjä-perustajaosakashan on ulkopuolisen sivullisen asemassa sen luotto- ja vakuussopimussuhteen osalta, jossa ostaja ja häntä lainoittava pankki tai muu ostarahoittaja ovat. (Eri asia on, että käytännössä perustajaosakastahon ja sanotun pankin välillä saattaa olla mm. tämän rakennushankkeen osalta läheistä ra-
hoitusyhteistyötä.)

Mitä sitten tulee (ed. s. 420 mainittuun) 2-tilanteeseen, jossa siis pendenssivaihe on häiriöttömästi päättynyt omistusoikeuden lopulliseen siirtymiseen ostajalle, niin tässäkin ei esiinny kahta samakohteista RS-panttioikeutta. Ostajallahan ei enää ole mitään panttioikeutta ko. osakkeeseen, jonka omistajaksi hän nyttemmin on tullut (omistuksenpidätys-ehtoisen pendenssivaiheen päätyttyä em. tavoin),³² joten jäljellä on vain ostarahoittajan panttioikeus tähän osakkeeseen.³³

Mitä vihdoin tulee (ed. s. 420 mainittuun) 1-tilanteeseen eli edelleenkin jatkuvaan pendenssivaiheeseen, niin voidaan todeta seuraavaa. Osakekaupan omistuksenpidätyksellisen pendenssitilan aikanakin pitää vastavasti paikkansa se, mitä juuri on tilanteiden 3 ja 2 osalta esitetty osakeostajan RS-panttioikeuden ja hänen ostarahoittajansa RS-panttioikeuden erikoiteisuudesta ja keskinäisestä 'rangista'. Modifikaationa nyt on vain se, että ostarahoittajan panttioikeusobjekti ei tässä ole vielä lopullisesti kohdentunut, vaan kaksijakoisesti rasittaa alternatiivisesti ostajan eventuaalista omistusoikeutta ja ostajan eventuaalista (hinnanpalautus)säämis-oikeutta.³⁴

³² Sitä seikkaa, että ostajalla nyt omistajaksi lopullisesti tultuaan ei ole enää panttioikeutta (omaan) osakkeeseensa, ei pidä nähdä ilmauksena tai dedusoitavissa olevana seurauksena mistään senkaltaisesta ajatuksenkulusta tai konstruktiosta, että omistajalla ei voi olla panttioikeutta omaan esineeseensä (esim. omaan osakkeeseensa). Tässä eo. tilanteessa ostajan (uuden omistajan) panttioikeuden lakkaaminen johtuu yksinkertaisesti siitä, että myyjän täytettyä asianmukaisesti koko suoritusvelvollisuutensa ei enää ole mitään (eventuaalistakaan) palautus- tai korvaussaamista (tai sellaisen mahdollisen myöhemmän synnyn perustetta), jota varten kyseinen ostajan RS-panttioikeus oli perustettu ja jonka varalta se oli tarpeellisen ajan voimassa.

Varsinaisesti ei ole tässä syytä eikä mahdollisuutta puuttua siihen problematiikkaan, missä määrin omistajalla saattaa olla panttioikeus omaan omaisuuteensa, ts. missä määrin saattaa voimassa olevan oikeuden normeista löytyä riittävä oikeutus senkaltaiselle kielenkäytölle, että tiettyjä omistajalla olevia oikeuteuksia kutsutaan panttioikeudeksi omaan omaisuuteen.

³³ Tällä oikeudellahan on sitten panttioikeutena parempi oikeus (etusija) osakkeen (realisaatio)arvoon kuin osakkeenomistajan oikeudella; on konventionvarainen kielenkäyttökysymys, nimitetäänkö tätä heidän oikeusasemiensa eritasoisuutta etuoikeustermein (näiden termien EOA:n mukaisessa käytettävässä). Ks. näkökohtia *Havansi* ss. 611—612 ja 722.

³⁴ Jälkimmäisen osalta ostajan siis katsotaan pantanneen ostarahoittajalleen eventuaalisen saamis-oikeuden, johon vakuutena liittyvä osakepanttioikeus (osakeostajan RS-panttioikeus) sisältyy yllä mainituin tavoin siihen panttivakuuteen, jonka ostarahoittaja po. saamispanntauksen myötä on saanut.

III. RS-PANTTAUSTEN ESINEOIKEUDELLINEN TOTEUTUS

III.1. Ilmoituksenvarainen hallinnansiirto

III.1.1. Kuten yleensäkin kaikessa tahdonilmaisuperusteisessa panttioikeudessa edellyttää myös RS-osakepanttauksessa pantinsaajan vakuuden esineoikeudellinen suoja (dynaamisen suojan saantikelpoisuus kolli-sioiden varalta) jotakin muutakin kuin pelkän sopimus pohjan. Asiaa ei muuta se, että sopimus pohja on sillä erikoislaatuiseella tavalla monitahoi-sesti vaikuttava ja 'puoliviralliseksi' käytännössä vakiintunut kuin RS-järjestelmässä.

Sen 'esineoikeudellisen lisän' määrittämiseksi, mitä siis RS-sopi-muksen täydennykseksi on vaadittava, on syytä hiukan aikaisempaa enemmän valaista RS-panttaustilanteiden struktuuria, nyt kuitenkin osin toisesta näkökulmasta kuin mitkä tähän asti ovat olleet etualalla.

III.1.2. Panttioikeudellisesti normaali menettelytapa osakepanttauksessa eli (teoksen 5—7 §:ssä esillä ollut) osakekirjan tai sitä alussa vas-taavan eventuaalisen väliaikaistodistuksen hallinnan siirtäminen pantin-saajalle (traditio) ei sovellu RS-järjestelmän piirissä käytettäväksi. Tälle järjestelmälle ominaista ja sen toimivuuden kannalta sangen keskeistä on nimittäin juuri se, että (väliaikaistodistukset ja) osakekirjat ovat jo selostetu in tavoin³⁵ alusta alkaen ja koko RS-rakentamisvaiheen ajan poissa niin omistajaintresanttien (myyjä/ostajat), velkasuhdeintresanttien (luotonantajat/luotonsaajat) kuin itse yhtiönkin hallusta, intresanttien määräysvallasta riippumattomasti toimivan kolmannen tahon (pääraha-laitoksen) hallinnassa ja hallinnoinnissa.

Sanottu päärahailaitoksen itsenäinen asema osake(kirja)hallinnoinnissa on tärkeä elementti RS-panttausten juridisen toteutuksen kannalta. Näissä panttauksissa on nimittäin esineoikeudelliseksi lisäaktiksi tuleva normaalin osakekirjatradition sijasta ns. traditio longa manu eli ilmoituks-envarainen hallinnansiirto: Panttikohde-esine eli tässä siis väliaikaistodistus/osakekirja³⁶ on jo etukäteen tietyn tertiustahon (tässä: pääraha-

³⁵ Ks. ed. ss. 409—412.

³⁶ Kun osakestoraohittajan RS-panttioikeus on kohteeltaan komplisoidumpi kuin osake (ks. tästä kohdekysymyksestä ed. ss. 417—420), niin jäljempänä on erikseen otettava tarkasteltavaksi (alajaksossa III.4), missä määrin ko. pantti-

laitos) hallinnassa ja pysyy siellä edelleenkin, samalla kun tälle tertiustaholle toimitetaan nyt sovitusta panttauksesta ilmoitus eli denuntiaatio tarkoituksin, että tertiustahon pitäisi objektiivisesti hallinnassaan myös ilmoitetun pantinsaajan lukuun. Ja jotta tällainen panttausdenuntiaatio täyttäisi esineoikeudellisen tehtävänsä, ts. merkitsisi EOA 3.2 §:n (ja 20.2 §:n) mukaisen vaihdantasuojauksen syntymistä pantinsaajan eduksi, niin sanotun tertiuksen tulee olla sellainen (päärahallituksen tavoin) itsenäinen taho, joka ei ole subordinaatiosuhteessa pantinomistajaan eikä muutoinkaan velvollinen tämän vaatiessa antamaan panttiobjektia tämän hallintaan.³⁷

III.1.3. RS-panttauksissa tapahtuva panttausilmoitus l. denuntiaatio on, eräänä EOA 3.2 §:n sovelletustapauksena, toimitettava siis joko siten, että 1) päärahallitus »on panttauksesta saanut tiedon omistajalta», joka tieto omistajan (myyjän) antamana on toimitettavissa täysin vapaamuotoisesti, taikka siten, että 2) »pantin saaja on» hallussapitäjälle »esittänyt omistajan kirjallisen todistuksen panttauksesta».³⁸

Jälkimmäisen denuntiaatiotodistuksen määrämuotoelementti (»omistajan kirjallinen todistus panttauksesta») täyttyy yksinkertaisimmin panttaussopimuksen esittämisellä eli, osakeostajan RS-panttioikeuden ollessa kyseessä, RS4-kauppakirjan kappaleen esittämisellä. Sitä vastoin — se lienee syytä alleviivatuksi todeta — RS4-kauppakirjassa luvataan liikaa, mikäli sen kyseinen panttauslauseke eli kohta 13.2 (»Ostaja saa tällä kauppakirjalla panttioikeuden myytyihin osakkeisiin» jne.) johtaa lakia tarkemmin tuntemattoman ostajan luulemaan pelkän kauppasopimuksen teon RS4-kauppakirjan allekirjoituksineen riittävän (tehokkaan) panttioikeuden syntymiseen.³⁹

oikeuden kohdalla voidaan soveltaa sitä, mitä päärahallitukselle toimitettavasta denuntiaatiosta seuraavassa lausutaan.

³⁷ Lähemmin denuntiaatiosta (ja sen suhteesta traditioon) panttioikeudellisenä lisäaktina ks. ed. ss. 170—173.

³⁸ EOA 3.2 §:stä ks. lähemmin esim. KM 1936:1 ss. 94—95, Hakulinen ss. 238—241, Taxell ss. 63—65, KM 1972 A 27 s. 108.

³⁹ Saman luulon voi synnyttää myös esityksen *Suomela* Kodin lakikirja s. 339 muotoilu. — Eri asia on, että tilannetta parantaa (sanotunlaisen maallikko-ostajan kannalta) jossain määrin jo se, että hänenkin RS4-kauppakirjakappaleensa alussa (aivan 1. sivun yläreunassa, tosin pienikokoisin kirjaimin) lukee kehoitus: »Ostajalle kuuluva kauppakirjan kappale on vilpymättä esitettävä allamainitulle rahallitukselle»; vielä merkittävämpää (tällaisen ostajan kannalta) on se,

Lisäksi todettakoon myös, että RS4:n 12.2-kohdan lausuma koskien ostajan ostopaikkaajalleen myöntämää panttioikeutta (»Panttaukselta ei välittömästi annettava kirjallisesti tieto» päärahallaitokselle) ei poista eikä modifioi EOA 3.2 §:n vaatimusta, että denuntiaation tullessa pantinsaajalta (esim. siltä pankilta, joka on myöntänyt osakeostajalle asuntolainan) on kyseiseen kirjalliseen ilmoitukseen sisällyttävä pantinantajan eli ostajan »kirjallinen todistus panttaukselta»; pelkkä ostopaikkaajan (esim. mainitun pankin) oma ilmoituskirjelmä tms., esimerkiksi RS5-todistuksen tilauskirje päärahallaitokselle, ei siis riitä — ostajan allekirjoituksen puuttuessa ⁴⁰ — vaihdantasuojavaihtuksen luomiseen (esim. ostajan konkurssissa). Selvään on, ettei rahallaitoksilla (eikä rahoituslaitoksilla) ole 'erivapauksia' tms. erityisstatusta esineoikeudellisten normien suhteen (jollei laissa nimenomaan toisin säädetä, esim. VKL 22.2 § ja 32—33 §).

Pantinsaajatahojen on jokaisessa RS-panttaustyyppissä (kuten muutoinkin denuntiaationvaraisissa panttaustilanteissa) syytä omassa intressissään pitää itse huolta denuntiaation (oikeamuotoisen denuntiaation) tapahtumisesta. Jos pantinsaaja nimittäin jättäytyy sen varaan, että pantinantaja (kuten perustajaosakas esim. RS-myyjänä) hoitaa denuntiaation, niin laiminlyönnin sattuessa ei pantinsaajaa auta esineoikeudellisesti se, että pantinantajalla ehkä on ollut sopimus- tai käytäntöperus-

että RS4-kaupparikaria laaditaan vakiintuneesti kolme kappaletta, kolmannen tullessa päärahallaitokselle, joka sen saadessaan saa EOA 3.2 §:n mukaisen panttausilmoituksen osakeostajan RS-panttioikeudesta.

⁴⁰ EOA 3.2 §:n sisältämää po. muotovaatimusta tuskin voitaneen 'venyttää' niin, että riittäväksi katsottaisiin se, kun pantinsaajan (esim. ostopaikkaaja-pankin) lähettämään kirjalliseen denuntiaatioilmoitukseen sisältyy liitteenä (virallisesti oikeaksi todistamaton) valokopio tms. kopio pantinantajan eli osakeostajan allekirjoittamasta asiakirjasta, mihin panttauslauseke(kin) sisältyy. Ks. Hakulinen s. 239: EOA 3.2 §:n edellyttämänä »Panttaustodistuksena voidaan käyttää joko itse panttauskirjaa taikka omistajan erityisesti antamaa todistusta.»

Mainittakoon, että denuntiaation (muoto- tms.) virheellisyyttä ei korvanne se, että päärahallaitos ehkä kuitenkin on antanut ao. pantinsaajan hyväksi sellaisen säilytysvakuutuksen, mikä sisältyy RS5-lomakkeeseen (ks. ed. s. 394 av. 7). 'Pelastavan' relevanssin antaminen tällaiselle seikalle ei saa ainakaan EOA 3.2 §:stä mitään tukea; päinvastoin on irrelevanttia EOA 3.2 §:n kannalta, miten denuntiaatioadressaatti reagoi samaansa ilmoitukseen (esim. hyväksyntää tms. sitoutumista ei hänen taholtaan edellytetä, ks. KM 1936:1 ss. 67 ja 94—95, Hakulinen ss. 238—239, Taxell ss. 63—65), jota vastoin siis itse ilmoituksen (oikeamuotoinen) tapahtuminen on ratkaisevaa.

teinen velvollisuus huolehtia denuntiaatiosta.⁴¹ Pantinantajan vahingonkorvausvelvollisuus saattaa tällöin olla kovin arvoton korvike menetetyille panttivakuudelle.

Kun denuntiaatio RS-panttauksesta on asianmukaisin muodoin toimitettu päärahallaitokselle, ei sen lisäksi enää voida vaatia esim. että rahalaitos tekee denuntiaatiosta merkinnän siihen erityiseen luetteloon, jota se pitää ao. RS-hankkeen osakkeista ja osakeintresenteistä (»osakeluettelo»⁴²). Luettelon pitämistä koskeva päärahallaitoksen sopimusvelvollisuus (RS2, kohta 5.1) ei nimittäin voi muuttaa esineoikeudellista kollisionormia (tiukentavaankaan, saati väljentävään suuntaan).⁴³ — Samoin todettakoon, että asianmukainen denuntiaatio ei enää tarvitse lisätuek-

⁴¹ Ks. RS2-sopimuksen kohta 5.2 (»Perustajaosakkaat sitoutuvat huolehtimaan siitä, että rahalaitokselle ilmoitetaan ... osakkeita koskevista luovutustoimista kauppakirjan kappaleella ja panttaustoimista panttaussopimuksen jäljennöksellä...»), joka tosin saattaa riittää perustajaosakas-myyjän vahingonkorvausvelvollisuuden perusteeksi osakeostajaa kohtaan (vaikka RS2-sopimuksessa osakeostaja ei olekaan sopijapuolena; vrt. RS4-kauppakirja, jossa perustajaosakas-myyjä ei ainakaan selväsanaisesti velvoitaudu toimittamaan kauppakirjakappaletta päärahallaitokselle, vaan käytetyt persoonattomat sanonnat ko. sopimuskaavakkeessa ovat tältä kohdin tulkinnanvaraisia), ei missään tapauksessa siis voi 'yltää' esineoikeudelliseen relevanssiin.

Kun RS4-kauppakirjoja laaditaan kussakin kaupassa kolme kappaletta (tästä on vakiolauseke painettuna RS4:n kauppakirjaosuuden loppuun: »yksi kummallekin sopijapuolelle ja yksi edellä mainitulle rahallaitokselle»), niin lienee yllä juuri siteeratun RS2-sopimuksen 5.2-kohdan huomioon ottaen selvää, että myyjä voidaan katsoa velvolliseksi huolehtimaan päärahallaitokselle tulevan sopimus-kappaleen toimittamisesta rahallaitoksen haltuun, jolloin siis samalla EOA 3.2 §:n denuntiaatiovaatimus tulee täytetyksi (sekä siksi, että pantinomistaja on denuntiaation toimittajana, että siksi, koska denuntiaatioon liittyy pantinomistajan allekirjoittama panttaussitoutumus, jolloin siis denuntiaation olisi voinut toimittaa pantinsaajakin eli ostaja).

⁴² Ks. tästä luettelosta ja RS6-lomakkeesta ed. s. 394 av. 7 i.f. Luettelo ei ole lain edellyttämä osakeluettelo, jollaisen pitämistä osakeyhtiö (sen hallitus) ei voi delegoida ulkopuoliselle (ks. VOYL 17.1 § ja OYL 3:10.1) ja jollaiseksi sitä ei olekaan (esim. sisällöltään) yritetty muodostaa, harhaanjohtavasta nimikkeestä huolimatta.

⁴³ Käänteisesti todettakoon, että panttausmerkinnän tekeminen tähän luetteloon ei riitä korvaamaan denuntiaatiota siinä (teoreettiselta tuntuvassa) tapauksessa, että kumpikaan panttaussosapuoli ei ole päärahallaitokselle panttauksesta asianmukaisesti ilmoittanut, mutta tämä on kuitenkin jotakin tietä tiedon saatuaan tehnyt luettelomerkinnän.

seen mitään sellaista adressaatin (päärahallituksen) sitoutumista osakekirjasäilytykseen pantinhaltijan lukuun, kuin millainen sisältyy päärahallituksen antamaan RS5-sitoumukseen.⁴⁴

III.2. Denuntiaatiosta, jos osakekirjoja ei vielä ole

III.2.1. Yllä käsiteltäessä (oikeamuotoisesti toimitetun) päärahallitukselle osoitetun panttausdenuntiaation merkitystä RS-osakepantin saajan kollisiosuojalle on lähdetty olettamuksista, että A) asunto-osakeyhtiön osakekirjat (tai aluksi ainakin väliaikaistodistukset⁴⁵) jo on asianmukaisesti laadittu ja että B) ne ovat jo päärahallituksen hallinnassa.⁴⁶ Asianmukainen laatiminen sisältää paitsi (setelipaino)painatuksen myöskin sen, että dokumenttien on jo oltava asunto-osakeyhtiön puolelta asianmukaisesti allekirjoitettuja (mikä kyllä voi tapahtua painatuksenkin kautta⁴⁷); ennen asianmukaista allekirjoitusta ei (pätevien) osakekirjojen synnyn ole syytä katsoa tapahtuneen.⁴⁸

Näiden havaintojen johdosta on aiheellista kysyä, onko päärahallitukselle panttauksesta toimitetulla ilmoituksella merkitystään dynaamisen suojan kannalta, jos A) osakekirja ei vielä ole olemassa, tai jos B) osakekirja tosin on jo laadittu, mutta ei ole päärahallituksen hallinnassa. Kysymysten merkitys ei ole käytännössä suuri, sillä »jotta panttioikouden kohde olisi esinekohtaisesti olemassa, valmistetaan RS-järjestelmän

⁴⁴ Ks. adressaatin sitoutumisen tarpeettomuudesta s. 426 av. 40. RS5-sitoumuksella ei siten ole po. suhteessa juridista relevanssia, mutta luonnollisesti se on omiaan selventämään tilannetta näytöllisesti ja 'psykologisesti'.

Nykyään päärahallitukset noudattavat käytäntöä, jonka mukaan tietyn huoneiston osakkeista annetaan kaikkiaan vain yksi RS5-asiakirja (ostajan ostoraioittajapankille). Jälkipanttaukseen ei siis haluta myötävaikuttaa.

⁴⁵ Kun jatkossa puhun osakekirjattomasta tilasta tai että osakekirjoja ei vielä ole, tämä tarkoittaa myös sitä, että väliaikaistodistuksiakaan ei vielä ole.

⁴⁶ Päärahallituksen hallinnassa ne ovat jo siinä vaiheessa, kun ne painettuina ovat vielä setelipainossa, koska tämä pitää niitä hallussaan toimeksiantajansa eli päärahallituksen lukuun.

⁴⁷ Allekirjoitusten mekaanisesta 'laadinnasta' ks. VOYL:n kannalta Olsson s. 30 ja OYL:n kannalta 3:5.2 i.f., jossa se sallitaan nimenomaisesti.

⁴⁸ Ks. Olsson ss. 28—30, jossa osakekirjalle VOYL:n kannalta asetetut vaatimukset ovat OYL:n (3:5:n) puitteissa sitäkin perustellummat. Osakekirjan pätevydestä ks. myös ed. ss. 174—176.

mukaan ... väliaikaistodistukset jo osakkeiden markkinoinnin alkuvaiheessa.»⁴⁹ Juridisesti valaisevaa sisältöä kysymyksillä kylläkin on.

III.2.2. Jos osakekirjoja (tai aluksi edes väliaikaistodistuksia) ei vielä ole olemassa, ei denuntiaatio päärahallaitokselle voi saada EOA 3.2 §:n mukaista esineoikeudellista merkitystä. EOA 3.2 § edellyttää nimittäin selvästi, että on olemassa tietty fyysinen esineobjekti, joka siis voi olla varsinaisen esinehallussapidon kohteena ja jonka siten tulisi normaalisti olla pantinsaajan hallinnassa, mutta jonka tässä sallitaan samanveroisesti olla tertiuksen (denuntiaatioadressaatin) hallinnassa; olennaistahan on koko 'ilmoituksenvaraisen hallinnanluovutuksen' (*traditio longa manu*) käsitteelle, että fyysinen hallintaobjekti on.

Osakeoikeusdokumenttien (vielä) puuttuessa ovat kyseiset osakkeet (toistaiseksi) osakekirjattomassa tilassa, jollaista on osakepanttauksen kannalta käsitelty jo edellä teoksen 11 §:ssä.⁵⁰ Tuolloin on todettu, että esineoikeudellisen lisäaktin asemassa osakekirjattoman osakkeen panttauksessa on sellainen panttausilmoitus eli -denuntiaatio, joka johdetaan analogisesti VKL 31 §:n (verr. 10 §) ilmaisemasta oikeusajatuksesta sellaisten saamis-oikeuksien panttauksessa, jotka ovat valla (juoksevaan velkakirjaan perustuvaa eli) arvopaperiliityntää. Sanottu VKL 31 §:n mukainen denuntiaatioilmoitus, joka EOA 3.2 §:n denuntiaatiosta poiketen on vapaamuotoinen myös pantinsaajan suorittamana, on kohdistettava osakeoikeussuhteen 'velalliseen' eli kyseiseen osakeyhtiöön.

Ilmeisesti ei ole löydettävissä mitään syytä, miksi nämä osakekirjattoman osakkeen yleiset panttausnormit eivät (lain vaietetessa) yhtäläisesti koskisi myös RS-tilanteita, mikäli pantiksi tarkoitettu osake on osakekirjattomassa tilassa; eihän RS-oikeussuhteilla voida presumoida olevan 'omaa esineoikeuttaan', so. lain esineoikeusnormeista poikkeavaa omaa juridiikkaansa.

⁴⁹ Tenkanen KOP 1973 ss. 28—29, *Erma—Kärävä—Riihimäki* s. 182. Näin ollen, kun ensimmäinen osakekauppa (ja sen aineosana ensimmäinen osakeostajan RS-osakepanttioikeus) syntyy, on sitä vastaava osakeoikeusdokumentti ko. RS-yhtiössä jo olemassa. Ennen tätä kauppavaihetta on kylläkin jo voinut tapahtua osakepanttaus rakennusluotonantajalle (ks. ed. s. 395).

⁵⁰ Ks. eritt. ss. 223—234. Tuolloin esitettyjen sääntöjen soveltamisessa RS-panttauksiin on muistettava, että ko. säännöillä voi olla välitön relevanssi RS-tilanteissa vain siltä osin kuin RS-panttausten kohteen on osake; edellähän on juuri todettu, että RS-ostorahoittajan panttioikeuden kohteena on osakkeen ohella ja (eräissä tilanteissa) osakkeen sijasta saamis-oikeus (ks. tältä osin jälj. alajakso III.4).

Näin ollen joudutaan toteamaan, että panttioikeudellinen denuntiaatio on oletetussa osakekirjattomassa RS-vaiheessa osoitettava kyseiselle yhtiölle eli ao. vastaperustetulle *asunto-osakeyhtiölle*. Samalla herää kysymys, onko näin ollen päärahailaitokselle ko. vaiheessa toimitettu 'normaali RS-denuntiaatio' vailla esineoikeudellista relevanssia, ehkä pysyvästikin tai mahdollisesti ainakin siihen saakka, kunnes osakeoikeusdokumentit on valmistettu.

Nähdäkseni on selvää, että ainoa oikea panttausilmoituksen adressaatti osakekirjattomassa tilassa on kyseinen asunto-osakeyhtiö; ts. päärahailaitoksella sellaisenaan ei ole denuntiaatioadressaatin ominaisuutta (sen enempää VKL 31 §:n kuin EOA 3.2 §:nkään kannalta). Tästä seuraisi mm. se, että osakeostaja ei saisi RS4-kauppakirjan mukaista osakeostajan panttioikeuttaan vaihdantasuojallisesti voimaan (esim. myyjän konkurssin varalta), jos denuntiaatio on toimitettu päärahailaitokselle ja vain sille.

Tulos on ilmeisen johdonmukainen, mutta myös ilmeisen kohtuuton panttinsaajataholle (esim. juurimainitulle ostaja-osakesäästäjälle), jonka ei voida vaatia osaavan varautua tällaista yllättävää (so. osakekirjatonta) tilannetta varten. Tältä kohtuuttomuudelta voidaan kuitenkin välttyä haluttaessa, sillä käytettävissä on ikksikin tilanteen sellaista juridista selitystapaa, jotka merkitsevät suojaa panttinsaajalle (ja jotka samalla sisältävät tarpeellisen määrän muodollis-juridista argumentointia tuloksen 'legalisoimiseksi', niin ettei tulos ole puhdas kohtuusratkaisu).

1) Ensiksikin voidaan, valtuutuskysymyksissä vallitsevaan juridiseen paradigmaan pitäytyen, nähdä tilanne *asemavaltuutustyyppisenä*: Päärahailaitoksella on RS2-toimeksiantosopimuksen perusteella ynnä tertiuksille (mm. ns. suurelle yleisölle) käytännössä RS-oikeussuhteista muodostuneen (muodostetun) käsityksen pohjalta katsottava olevan ko. asunto-osakeyhtiön suhteen niin laaja kelpoisuus (mm. siinä osakekauppaperusteisessa relaatiossa, mikä yhtiön ja osakeostajan välille muodostuu), että päärahailaitos on kelpoinen vastaanottamaan yhtiön — yhtiö siis kylläkin myönnetään ainoaksi oikeaksi denuntiaatioadressaatiksi — puolesta panttausilmoituksen.⁵¹

2) Kun myyjänä on yhtiön perustajaosakas, niin jos hän samalla on

⁵¹ Ks. asemavaltuutuksen tunnusmerkeistä *Grönfors* ss. 136—194 ja meillä esim. *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 337—341, jossa mainituista oikeustapauksista ks. eritt. KKO 1952 II 25. Lisäksi mainittakoon KKO 1962 II 11 (ks. jälj. av. 57).

yhtiön hallituksen jäsen tms. edustusvaltaa yhtiössä omaava taho (tämä on yleistä), niin yhtiön voitaneen jo tämän henkilön 'kaksoisroolin' kautta katsoa saaneen kaupasta ja siihen sisältyvästä RS4-panttauksesta sellaisen tiedon, mitä VKL 31 §:n puitteissa edellytetään.

Ensinmainittu selityssperuste (1), jota vastaan en näe olevan huomauttamista, ansaitsee etusijan. Jälkimmäinen selitystapa sisältää vahvan 'itsekontrahoinnillisen' piirteen eikä edellytä mitään erillistä ilmoitus-toimintoa,⁵² mistä johtuen siihen on suhtauduttava varauksin,⁵³ joskin lienee liian jyrkkää torjua totaalisesti tämänkaltaisen tilannetulkinnan sallittavuus.

III.2.3. Päärahallaitokselle toimitetun denuntiaation osalta kysyttiin yllä (s. 428, B-kirjain) tämän panttausilmoituksen merkitystä myös sellaisessa tilanteessa, että osakeoikeusdokumentti tosin jo on asianmukaisesti valmiina olemassa, mutta että se (syystä tai toisesta) ei olekaan denuntiaatioajankohtana päärahallaitoksen hallinnassa.⁵⁴

Tällaisessa (käytännössä ilmeisen poikkeuksellisessa) tilanteessa ei liene muuta mahdollisuutta kuin todeta päärahallaitokselle toimitettu denuntiaatio ei-haltijalle toimitettuna vaikutuksettomaksi pantinsaaajan dynaamisen suojan kannalta. Eihän po. denuntiaation merkitystä nyt voida tukea sen enempää EOA 3.2 §:ään (= adressaatilla olisi oltava osakekirja hallinnassaan) kuin VKL 31.1 §:n analogiaankaan (= osakkeen olisi oltava osakekirjaton). Vain jos päärahallaitos on tulkittavissa osakekirjahaltijan asemavaltuutetuksi,⁵⁵ voi tilanne olla toinen. Muussa ta-

⁵² Ks. näistä seikoista ed. s. 225 av. 23 i.f. ja av. 25.

⁵³ Tämä jälkimmäinen selitystapa on sikälikin kyseenalaisempi pantinsaaajan kannalta, että osakeoikeusdokumentin aikana valmistuttua se esineoikeudellisesti suojaava vaikutus, mikä pelkällä VKL 31 §:n mukaisella denuntiaatiolla on ollut osakekirjattomassa tilassa, eliminoituu vilpittömässä mielessä olevaan secundukseen (ostaja/pantinsaaaja) nähden, mikäli jälkimmäinen saa kyseisen nyttemmin laaditun osakekirjan hallintaansa (ks. lähemmin ed. 11 § II.3, ss. 234—238); tällaista ekstinktiota vastaa RS-tilanteissa tapaus, jossa primus ei ole toimittanut denuntiaatiota osakekirjahallinnassa olevalle taholle eli päärahallaitokselle, kun taas bona fide oleva secundus denuntioi omasta saannostaan päärahallaitokselle.

⁵⁴ Päärahallaitoksen osakekirjahallintaan rinnastuu sen toimeksisaajien (kuten setelipainon, ks. av. 46) ja hallinta-apulaisten hallinta. Nyt siis oletetaan hallinnan olevan jollakin muulla kuin tällaisella subjektilla.

⁵⁵ Asemavaltuutuksesta selityssperusteena ks. s. 430. Jos kyseiset osakeoikeusdokumentit ovat väliaikaisesti ko. asunto-osakeyhtiön hallinnassa (tarvittavia allekirjoituksia varten), voitaneen päärahallaitoksen katsoa omaavan asemavaltuutuksen.

pauksessa, jos päärahalaitys myöhemmin saa osakekirjahallinnan, astuvat sille 'ennenaikaisesti' osoitetun denuntiaation oikeusvaikutukset voimaan vasta tästä myöhemmästä eli hallinnan saannin ajankohdasta.⁵⁶

III.3. Päärahalaitys itse RS-pantinsaaajana

III.3.1. Päärahalaitykselle toimitettavan panttausdenuntiaation kohdalla syntyy tarkastelun arvoinen erityistilanne myös silloin, jos pantinsaaajana RS-panttauksessa onkin juuri tämä rahalaitys itse.

Tällainen 'personaaliunionin' sisältävä tilanne on mahdollinen useammallakin perusteella. Päärahalaityshan saattaa samalla olla — mikään välttämättömyyshän se ei ole: — perustajatahon rakennusliikkeen luotonantaja, jolloin rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeus tulee kyseeseen. Myös osakeostajan RS-panttioikeus on mahdollinen, esim. jos päärahalaitys ostaa RS-yhtiöstä konttorihuoneistoa varten osakkeita. Sängen mahdollinen on ostopaikkaajan RS-panttioikeus: päärahalaitys on samalla jonkun tai joidenkin ko. yhtiöstä osakkeita ostavien henkilöiden (asiakkaitensa) 'oma pankki', joka myöntää näille ko. asunto-osakeostoa varten lainan.

Todettakoon, että näihin erilaisiin eventuaalisiin henkilösamaistumisiin (päärahalaitys = RS-pantinsaaaja) ei vaikuta se, että nämä eri toiminnot ehkä välittyvät asianomaisen rahalaityksen kahden tai useamman konttorin kautta (eikä saman konttorin kautta). *Eri konttoreistaan huolimatta* kyseessä on vain yksi, sama juridinen henkilö.⁵⁷

⁵⁶ Tällaisesta denuntiaation vain ex nunc alkavasta vaikutuksesta ks. rinnasteisen tapauksen osalta *Hakulinen* s. 239.

⁵⁷ Todettakoon selvytyden vuoksi, ettei konttori tms. ole sellainen 'tietoisuusyksikkö', jonka tietoisuus tai toiminta olisi ao. juridiselle henkilölle (kuten rahalaitykselle) oikeudellisesti relevanttia, vaan kysymys on jonkun tässä konttorissa toimivan fyysisen henkilön (lakiin tai muuhun seikkaan) perustuvasta kelpoisuudesta toimia ja 'tietää' ao. juridista henkilöä sitovin vaikutuksin. Ks. esim. KKO 1962 II 11: Säästöpankin toimitusjohtajalla oli sellainen asema, että hänellä oli pankin puolesta oikeus ottaa vastaan pankin antaman säästökirjan panttausta koskeva ilmoitus; ks. myös KKO 1968 II 41: Pankin konttorin virkailijalla oli sellainen asema, että siihen pankkitavan mukaan liittyi kelpoisuus pankin puolesta antaa sitä sitova vastaus konttorissa olevan shekkitilin katetta koskevaan toisen pankin tiedusteluun. Ks. lisäksi KKO 1978 II 93.

III.3.2. Näissä samaistumistilanteissa muodostuu kysymykseksi pantausdenuntiaation asema: Onko denuntiaatio nyt tarpeeton, kun pantinsaaaja (päärahallaitos) on panttikohteita esineellistävien osakekirjojen hallinnassa (= käteispanntaukselle normaali hallintajärjestely) ja kun se joutuisi denuntiaation — jos sellaista vaadittaisiin — suorittamaan itselleen?

Vastaus lienee selvä. Minkään 'itsedenuntiaation' vaatiminen ei ole mielekästä, kun normaalia käteispanntihallintaa vastaava olotila on jo olemassa pantinsaaaja—päärahallaitoksen hyväksi.

Tämä vastaus koskee (denuntiaation) esineoikeudellista tarpeellisuutta pantinsaajaroolin kannalta. Denuntiaatio, joskin se siis vaihdantasuojallisesti yms. kollisiosuojan kannalta on nyt tarpeeton, voi muussa suhteessa omata relevanssia. Niinpä päärahallaitos voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi tertiukselle ehkä aiheutuvasta luotto- tms. tappiosta, jos päärahallaitos antaessaan RS2-sopimuksen (9-kohdan) edellyttämiä rasitustietoja ko. tertiukselle⁵⁸ on laiminlyönyt antaa tiedon omasta RS-panttioikeudestaan sen takia, ettei päärahallaitoksen kyseinen RS-tehtäviä hoitava konttori ole saanut (denuntiaationkin sisällön täyttävää) tietoa toisen konttorinsa toiminnassa syntyneestä pankin omasta RS-panttioikeudesta.⁵⁹

⁵⁸ Kyseinen RS2-sopimuksen 9-kohta ei tosin suoranaisesti koske muuta kuin sellaisia tietoja, jotka perustuvat tämän RS2-sopimuksen 1-kohdassa mainittuihin asiakirjoihin, jotka puolestaan eivät suoranaisesti koske osakekirjoja niihin liittyvine kauppoinen/panttauksineen, mutta sanottu 9-kohta yhdessä RS2:n eräiden muiden kohtien kanssa ilmentää sellaista päärahallaitoksen itsenäistä, ulkopuolisten ostaja- ja pantinsaajatahojen etuja suojaavaa tehtävää niin informaation vastaanottajana kuin sen jakajanakin (ks. lähemmin ed. s. 412), että päärahallaitoksen oikeus antaa (esim. osakeostaja- tai -pantinsaaajaehdokkaille) rasitustietoja lienee selviä ja riippumaton (esim.) perustajaosakkaiden tai asunto-osakeyhtiön suostumuksesta. Päärahallaitoksen tällainen itsenäisyys voidaan johtaa myös siitä yleisestä esineoikeudellisesta säännöstä, että jos tietty taho on EOA 3.2 §:n tarkoittama denuntiaatioadressaatti eli julkisuutta luovan lisäaktin kohde, niin tietenkin ko. taho tällöin on oikeutettu tuota julkisuusvaikutusta tehostavaan informaatiotoimintaan eli (ainakin pyynnöstä) ilmoittamaan kenelle tahansa siitä, mitä ko. objektin suhteen on denuntioitu.

⁵⁹ Päärahallaitoksen korvausvelvollisuutta ulkopuolista kohtaan po. informaatiovirhetilanteissa ei poista RS2:n kohta 9.3, jonka mukaan päärahallaitos »on oikeutettu antaessaan tiedon tai todistuksen perustamaan sen yksinomaan tämän sopimuksen nojalla saamiinsa asiakirjoihin ja tietoihin». Tällaisen vastuurajoituslausekkeen irrelevanssi nyt ei johdu siitä, että kyseinen RS2:n kohta ei suoranaisesti koske osakekohtaisia rasitustietoja (ks. av. 58), vaan siitä, että

III.4. Denuntiaatiosta ostorahoittajan RS-panttioikeudessa

III.4.1. Kun edellä (ss. 425—433) on tarkasteltu päärahailaitokselle toimitettavaa denuntiaatiota RS-järjestelmälle olennaisena RS-panttausten esineoikeudellisen toteutuksen mekanismina, niin kyseisten panttausten kohteeksi on edellytetty osake. Onhan EOA 3.2 §:n mukaisen denuntiaation esineoikeudellisen relevanssi ehtona, että ko. kolmas (denuntiaation adressaatti) pitää hallinnassaan panttikohdetta, ja tällaisena päärahailaitoksen hallinnassa olevana objektina on RS:n mukaisesti juuri osakekirja. Panttioikeuden edellytetään siis kohdistuvan (tämän osakekirjan esineellistämään) osakkeeseen.

RS-panttioikeuden kohde osakeostorahoittajan saamassa panttivakuudessa on kuitenkin erikoislaatuinen ja normaalisti osakepantista poikkeava, kuten edellä (II.3, ss. 417—420) on todettu: Toisin kuin rakennusluotonantajan RS-panttioikeudessa ja osakeostajan RS-panttioikeudessa, joissa objektiksi voidaan katsoa osake, on ostorahoittajan panttioikeuden kohde esitetyn tavoin kaksijakoinen, kohdistuen toisaalta pantiksipanian (ostajan) ehdolliseen rahamääräissaatavaan tertiukselta (myyjältä) ja toisaalta ostajan osakekohteeseen omistuksenpidätysrajoitteeseen ostajan oikeuteen.

Ostorahoittajan panttikohteen tällaisen erikoislaatuisen rakenteen johdosta ei ole ilman muuta selvää, mikä oikeudellinen merkitys päärahailaitokselle toimitetulla denuntiaatiolla tässä saattaa olla. Kysymystä on aiheellista tarkastella lähemmin, etenkin sanotun eventuaalisen (hinnanpalautus)saamisen osalta, koska panttikohteena tällöin on selväpiirteisesti jotain muuta kuin osake: kauppakirjaan perustuva (ehdollinen) saatava.

III.4.2. Kauppakirjaan perustuva saaminen on VKL:n järjestelmässä lähellä ns. tavalliseen velkakirjaan perustuvaa saamisoikeutta, ja näin ollen VKL 3 luvun säännökset, mm. VKL 31 §, ovat epäilyksittä analogisesti sovellettavissa kauppakirjasaamisiin.⁶⁰ Esineoikeudellisena lisä-

rajoitusklausuuli sitoo vain sopimuspuolia (päärahailaitos, perustajaosakkaat, yhtiö) eikä voi olla 'negotium in disfavorem tertii'. Sanotun rajoituslausekkeen nojalla päärahailaitos voinee enintään perustella regressivaateen kohdistamista perustajaosakasta vastaan, jos tämä on ollut pantinantajana ja laiminlyönyt RS2:n 5.2-kohdan mukaisen informaatiovelvollisuutensa päärahailaitosta kohtaan.

⁶⁰ VKL 3 luvun säännösten analogisesta sovellettavuudesta ks. ed. s. 223 av. 18:ssa main. kirjallisuus. Erityisesti panttauksen kannalta ks. Hakulinen s. 184, Tarell s. 71.

aktina VKL 31 §:n piiriin (suoranaisesti tai ex analogia) kuuluvissa panttauksissa on jo aikaisemmin todetuin tavoin⁶¹ denuntiaatioilmoitus sille henkilötaholle, joka on pantattavan saamisoikeuden velallisenä. Ja velallisenä kyseisessä RS-osakekauppaan perustuvassa kaupanpurun aiheuttamassa hinnanpalautussaamisessa on *myyjä* eli perustajaosakas.

Kun päärahallitus ei ole juuri kuvatus saamisoikeussuhteen (eli panttikohteen) velallisenä, ei päärahallitukselle toimitettu denuntiaatio voi sellaisenaan täyttää VKL 31 §:n tuella asetettavaa lisäaktivaatimusta, joten tämä denuntiaatio näyttäisi olevan irrelevantti (kun lisäksi muistetaan, ettei EOA 3.2 § lainkaan koske tätä panttikohteen tyyppiä). *Zitting* on kuitenkin eräässä yhteydessä — teemastaan johtuen lähemmältä perustelulta lausunut, että päärahallitukselle osoitetulle denuntiaatiolle voitaneen nytkin, siis ko. hinnanpalautussaamisenkin osalta, antaa sama relevanssi kuin mikä myyjälle (palautusvelvolliselle) osoitetulla denuntiaatiolla olisi VKL 31.1 §:n (verr. 10 §) mukaan.⁶²

Zittingin kantaa voidaan nähdäkseni puoltaa käyttämällä argumenttina samanlaista *edustusvaltaan* (asemavaltuutukseen) pohjautuvaa selitystapaa kuin mihin olen yllä (s. 430) nojautunut asunto-osakeyhtiölle eräässä tilanteessa osoitettavaksi kuuluvan panttausilmoituksen suhteen: Päärahallituksella on RS2-toimeksiantosopimuksen perusteella ynnä tertiusten (kuten ns. suuren yleisön) RS-käytännöstä saaman käsityksen nojalla katsottava olevan perustajaosakastahon (osakkeen myyjän) suhteen ainakin sentasoinen edustusvalta, että sen puitteisiin mahtuu myös VKL 31 §:n tarkoittaman denuntiaation vastaanottaminen myyjä—perustajaosakkaan puolesta.⁶³

Joskin siis tämän eräänlaisen asemavaltuutusperusteen kautta voidaan katsoa päärahallitukselle ostopäätöksen RS-panttioikeudesta toi-

⁶¹ Ks. ed. ss. 224—226.

⁶² *Zitting* JFT 1973 s. 323: »Till den del föremålet för pantsättningen utgörs av köparens rätt att av säljaren vid eventuell hävning av köpet återbekomma erlagda rater, torde denna denuntiation tillmätas samma betydelse som en anmälan till säljaren (den prestationsskyldiga) skulda ha (SBL 31 § 1 mom. jfr. 10 §).»

⁶³ RS2-sopimuksen osalta viitattakoon tällä kohtaa, paitsi muuhun, sen kohtaan 5.3, jossa perustajaosakastaho (myyjätaho) velvoitetaan kaupan purkautumisen ehkä tapahtuessa suorittamaan ostajalle tulevat palautusmaksut juuri päärahallitukselle »ostajan ja mahdollisten pantinhaltijain lukuun». Ks. myös tähän sopimuskohtaan niveltävästi RS4-kauppakirjan 15.3.

mitetun denuntiaation täyttävän VKL 31 §:n vaatimuksen »velalliselle» osoitettavasta denuntiaatiosta, niin tämä ei suinkaan merkitse sitä, etteikö tätä (ostorahoittajan panttivakuudelle tärkeää) ilmoitusta voitaisi toimittaa myöskin suoraan »velalliselle» itselleen. Onkin oikeastaan saamis-oikeuden panttaussääntöjen kannalta pidettävä normaalimenettelynä sitä, että panttausilmoitus tapahtuu suoraan velalliselle eli tässä siis myyjälle, joten tässä mielessä on mahdollisuus osoittaa tämä denuntiaatio muuallekin (so. päärahailtokselle) luonteeltaan poikkeuksellinen.⁶⁴

III.4.3. Juuri lausuttu koski ostorahoittajan RS-panttioikeuden kaksijakoisen kohteen toista elementtiä, (eventuaalista) saamis-oikeutta. Mitä sitten tulee toiseen tämän panttioikeuden kohteeseen, osakekohtaiseen omistuksenpidätyksrajoitteeseen ostajanoikeuteen, niin sen osalta päärahailtoksen kelpoisuus denuntiaation vastaanottajaksi on selvä, ellei jo osakekirjahallinnan johdosta niin ainakin juuri mainitun asemavaltuutus-tyyppisen edustusvallan puitteissa. Kysymyksellä siitä, kumpi näistä kelpoisuusperusteista on ensisijainen,⁶⁵ on kylläkin merkitystä, nimittäin siinä suhteessa, että ensinmainittu vaihtoehto merkitsee EOA 3.2 §:n soveltamista (denuntiaatio osakekirjahaltijalle) ja jälkimmäinen VKL 31 §:n relevanssia. Jos VKL 31 §:n mukaisesta denuntiaatiosta olisi kysymys, panttausilmoitus voitaisiin suorittaa (paitsi vapaamuotoisena) myöskin »velalliselle» eli myyjälle eikä vain (kuten EOA 3.2 §:n puitteissa) päärahailtokselle. Jos taas tilanne kuuluu EOA 3.2 §:n piiriin, on panttausilmoituksen oltava määrämuotoinen ja adressaattina tulee kyseeseen vain osakekirjahaltija.

Kysymykseen on vastattava EOA 3.2 §:n mukaisen vaihtoehtojen perusteella. Lienee nimittäin melko luonnotonta nähdä kyseisen yksilöidyn osakeobjektin myyneen perustajaosakkaan sidottuus tapahtumassa olevaan vaiheittaiseen omistuksensiirryntäprosessiin sellaisena saamis-oikeudellisena velallisasemana, saati sellaisena rahasaamistyyppisenä suoritusvelvollisuutena, jollaista VKL:n normisysteemi (31 § mukaanlukien) pitää silmällä. VKL:n järjestelmän kannalta tämä osakemyyjä on ennenkaikkea velkoja, jolle ostaja on rahamääräisessä velassa. Yhtä vähän

⁶⁴ Olisi tosin selkeyden vuoksi toivottavaa, että kaikki tällaiset denuntiaatiot tapahtuisivat keskitetysti vain yhdelle adressaatille (eli päärahailtokselle), mutta de lege lata ei tietenkään voida evätä (sinänsä normaalimenettelynä pidettävältä eli) suoraan myyjä-velalliselle itselleen tapahtuvalta denuntiaatiolta po. relevanssia.

⁶⁵ Zitting JFT 1973 s. 323 ei ota tähän kysymykseen kantaa.

luontevaa olisi siksi nähdä ostaja sellaisena myyjän velkojana, joka nyt siis panttaisi VKL:n tarkoittaman saamisoikeuden. EOA 3.2 §:n osakekohteinen, yksilöityä esineobjektia koskeva normi on siten soveliaampi, kun ostajan oikeus (eli ostarahoittajan panttikohde) kohdistuu — tosin omistuksenpidätysehdon suspensiivisesti ehdollistamana — yksilöidyn osakkeen tuottamaan osakasoikeuteen/osakeomistajuuteen (tätä esineellistävine päärahalaitoksen hallinnassa olevine osakekirjoineen).

III.4.3. Yhteenvetona denuntiaatiosta ostarahoittajan RS-panttioikeuden osalta voidaan näin ollen todeta, että *päärahalaitokselle* EOA 3.2 §:n *muotomääräysten mukaisesti* toimitettu panttausilmoitus on 'kaikenkattavana' varma menettely, riittäessään siis dynaamisen suojan aikaantulemiseen tämän RS-panttikohteen kummankin komponentin suhteen (so. sekä myyjään velallisen kohdistuvan hinnanpalautussaaamisen osalta että osakekohtaisen omistuksellisen ostajanoikeuden osalta).⁶⁶

Sitä vastoin ovat vain puolitehoisia yksinomaan myyjälle toimitettu denuntiaatio sekä *päärahalaitokselle* EOA 3.2 §:n muotomääräystä täyttämättä (mutta siis kylläkin VKL 31 §:n mukaisella muotovapaudella) toimitettu denuntiaatio. Mikäli panttivastuun kohteeksi kauppasuhteen pendenssivaiheen päätyttyä konkretisoituu po. hinnanpalautuksellinen saatava myyjältä, ovat nämäkin denuntiaatiot tehoisia, mutta niiden puolitehoisuus ilmenee silloin, jos kauppasuhte normaalisti ja häiriöittä edeten johtaa ostajanoikeuden lopullistumiseen eli siihen, että panttikohdeeksi täten muodostuu itse osake. Osakkeeseen kohdistuvan RS-panttioikeuden tehokkuus edellyttää EOA 3.2 §:n muotovaatimuksen mukaista denuntiaatiota osakekirjahallinnassa olevalle taholle eli *päärahalaitokselle*.

Vertailun vuoksi todettakoon, että mikäli tällaisen omistuksenpidätysehtoisesti rajoitetun osakeostajaoikeuden panttaus (ostaja panttaa ostarahoittajalleen) tapahtuu rakentamisvaiheisessa yhtiössä ulkopuolella RS-järjestelmän (tai tapahtui grynderirakentamisessa ennen RS-järjestelmää), niin panttikohde ja vastaavasti esineoikeudellinen lisäaktikin ovat samalla tavoin kahtia jakautuvia kuin RS-tilanteissa: Eventuaalisen hinnanpalautussaaamisen osalta on suoritettava denuntiaatio ja osoitettava se myyjänä olevalle pe-

⁶⁶ Selvyyden vuoksi todettakoon, että itse denuntiaatioilmoituksen ei sisältöään tietenkään tarvitse olla nimenomaisesti kaksijakoinen (molempiin panttikohteen osiin viittaava), vaan riittää, kun denuntiaatiosta ilmenee (esim. kyseeseen RS4-kauppakirjaan viittaavan panttausasiakirjan kautta) panttauksen tarkoittavan RS-osakekaupan vakiosisällön mukaista ostajanoikeutta.

rustajaosakkaalle, kun taas osakekohteisen omistuksellisen komponentin osalta denuntiaatio on osoitettava osakekirjoja hallussaan pitävälle taholle, olipa tämä myyjä—perustajaosakas tai muu perustajaosakas tai asunto-osakeyhtiö tai joku muu. Jälkimmäisessä suhteessa saattaa siten vallita melkoinen epäselvyys ja epävarmuus, kun ei ole RS:n kaltaisia takeita siitä, kenen hallussa osakekirjat ovat tai ovatko ne edes vielä olemassakaan (jossa osakekirjattomassa tapauksessa oikea denuntiaatio-adressaatti olisi em. tavoin kyseinen asunto-osakeyhtiö); tästä johtuen denuntiaatio on syytä varmuuden vuoksi osoittaa sekä perustajaosakkaille että asunto-osakeyhtiölle, minkä lisäksi näiltä on samalla syytä ottaa osakekirjoja koskeva ns. luovutussitoumus ja vastaava sitoumus kaupan mahdollisen purkautumisen johdosta palautettavien maksujen suhteen.⁶⁷

⁶⁷ Näistä ns. luovutussitoumuksiin liittyneistä ostajanoikeuden panttauksista RS-kautta edeltäneessä grynderirakentamisessa ks. esim. *Caselius LM 1957 s. 608*, *Kärävä Rakentamispäivä ss. 44—48*, *Norrmén ss. 169—171*, *Vakuusopas ss. 41—42*, *Erma LML-koulutus 8 ss. 102—103*.

18 §

RS-OSAKEPANTTI ERITYISISSÄ KOLLISIOTILANTEISSA (I)

I. JOHDANNOKSI

I.1. Näkökulmia

I.1.1. Edellisessä luvussa (17 §) on valaistu RS-järjestelmän puitteissa esiintyviä kolmea osakepanttauksen (tai ainakin osakeliitännäisen panttauksen¹⁾ tyyppitilannetta niiden juridisen rakenteen ja esineoikeudellisen toteutuksen kannalta. Tuolloin ei kuitenkaan vielä ulotettu tarkastelua näiden osakepanttauksien ja niiden esineoikeudellisen toteutuksen lähempään tarkasteluun konkreettisissa kollisiotilanteissa, joissa panttivakuuden oikeudellisen tehokkuuden olennaisin 'mittaus' tapahtuu. Nyt seuraavissa luvuissa (18—19 §) on tarkoituksena suorittaa juuri tällaista kollisiotilanteiden aiheuttamaa 'mittausta' useinmainittujen kolmen RS-panttioikeuden osalta.

Seuraavassa otetaan siis esiin sellaisia esineoikeudellisia kollisioita, joissa toisena (tai kumpainakin) osapuolena on RS-pantinsaaajan vakuusoikeus. Toisen näissä kollisioissa osapuolena olevan oikeuden valinta on tapahtunut siten, että pyrkimättä mihinkään tyhjentävään ajateltavissa olevien kollisiotilanteiden kartoitukseen on valittu sellaisia konfliktityyppejä, jotka ovat RS-panttioikeuksien juridisen sisällön kannalta valaisevia. Tämän kriteerin johdosta voi seuraavassa tulla esiin (laajahkostikin käsiteltyinä) kysymyksiä, joiden merkitys on enemminkin niiden teoriatasoisessa selventävyydessä tms. kuin niiden käytännöllisessä ylei-

¹ Tämä varauma («ainakin osakeliitännäinen») on paikallaan ottaen huomioon, mitä edellä 17 § II.3:ssa on todettu osakeostorahoittajan RS-panttioikeuden kaksijakoisuudesta: saamisoikeus ko. panttioikeuden toisena kohteena.

syydessä tms.; erityisesti näin lienee laita rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeuden yhteydessä esiintyvistä »raukeaa myytäessä»-ehdosta jatkossa lausuttavan kohdalla.

Valitusta näkökulmasta johtuen ei seuraavassa toisaalta tulla kiinnittämään erityistä huomiota sellaisiin kollisiotilanteisiin, joissa RS-panttioikeuden asema määräytyy täysin yleisten panttioikeudellisten kollisionormien mukaan, vailla RS-liitännäisiä erityispiirteitä.

I.1.2. Tämän ja seuraavan luvun esitys on jaoteltu siten, että kutakin kolmesta RS-panttioikeuden tyypistä käsitellään omana esityksellisenä kokonaisuutenaan. Aloitan käytännön tärkeysjärjestyksestä poiketen eli 'kronologisessa järjestyksessä' vanhimmasta² RS-osakepanttityypistä, rakennusluotonantajan osakepanttioikeudesta, jota tarkastelen tässä luvussa (18 §), erityisesti »raukeaa myytäessä»-ehdon valossa. Sen jälkeen 19 §:ssä tulevat esiin osakeostajan RS-osakepanttioikeus (19 § I) sekä osakeostorahoittajan RS-vakuus (19 § II). Näiden kahden viimeksi mainitun välistä keskinäistä 'kollisiota' eli niiden keskinäistä etusijajärjestystä on käsitelty jo edellä 17 § II.4:ssä (jakso: »Ostajan ja ostarahoittajan välinen panttikonkurrensi»).

II. RAKENNUSLUOTONANTAJAN RS-OSAKEPANTTI KOLLISIOISSA

II.1. Lähtökohtia

II.1.1. Nyt tarkasteltava rakennusluotonantajan RS-panttioikeus (hiltaintain perustetun, RS-vaiheisen asunto-osakeyhtiön tiettyyn) osakkeeseen on määritelty jo edellä ss. 394—395. Sen mukaan pantinantajana on perustajaosakastaho (yksi tai useampi perustajaosakkaista), joka ei ole vielä myynyt — ei ole vielä saanut myytyä — osaketta.³ Luotonsaajana

² Ks. tästä 'ikäjärjestyksestä' ed. s. 394.

³ Sinänsä ei olisi kiellettyä sekään, että panttaus rakennusluotonantajan hyväksi tapahtuisi vasta osakkeen jo tultua RS4-kaupoin omistuksenpidätyksellisesti myytyä. Tällöin olisi tietysti edellytettävä, että pantinsaajaa on asianmukaisesti informoitu kaupasta ja että hänen panttioikeutensa osakkeeseen on ostajan oikeuden rajoittama ('sammuen' omistusoikeuden siirtyessä ostajalle lopullisesti); tällaiseen osakekohteeseen panttivakuuteen liittyisi tällön luontevasti se pantti-

on (perustajatahon hallitsema) rakentaja eli rakennusliike, joka tarvitsee lyhytaikaista lisäluottoa (käyttöpääomaa). Luotonantajana eli pantinsääjiana on normaalisti rahalaitos, ts. se rahalaitos, jonka asiakasyritys kyseinen rakennusliike on. Mitään juridista estettä ei toki ole sillekään, että joku muukin taho antaa tällaista osakepanttia vastaan rakennusliikkeelle lyhytaikaista rakennusluottoa;⁴ kyseeseen voi tulla esim. *rakennustarvikemyyjän* antama *tavaraluotto* (maksuajan myöntäminen).

Edellä 17 § III:ssa esitetyin tavoin on esineoikeudellisesti olennaisena lisäaktina tässä(kin) RS-panttauksessa denuntiaatioilmoitus, joka toimitetaan päärahailaitokselle EOA 3.2 §:n mukaisesti; denuntiaatiosta (VKL 31 §:n mukaan) siinä tapauksessa, ettei osakeoikeusdokumenteja vielä olisi laadittu, on niinikään ollut puhetta edellä 17 §:ssä (ss. 428—432).

II.1.2. Tällaisessa lähtökohtatilanteessa otan ensiksi tarkasteltavaksi sellaisen eventuaalisen kollisiotapauksen, jossa esiintyy useampi kuin yksi kuvatonlainen rakennusluotonantajataholle perustettu RS-osakepanttioikeus samoihin tai ainakin osittain samoihin osakkeisiin (II.2). Toisen huomionarvoinen konfliktityyppi, jossa rakennusluotonantajan panttioikeus esiintyy osapuolena, perustuu sensijaan niin erilaiseen ja erikoislaatuiseen lähtökohtaan, nimittäin useinmainittuun »raukeaa myydessä» -klausuuliin, että nämä kollisio-ongelmat — osakkeen ostajataho toisena konfliktin osapuolena — on aiheellista käsitellä omana esityksellisenä kokonaisuutenaan (jakso III).

II.2. Useita rakennusluotonantajia RS-osakepanttivelkojina

II.2.1. Laki sen enempää kuin nykyiset RS-vakiosopimuksetkaan eivät kiellä perustajaosakasta käyttämästä osakkeenomistajallista panttauskompetenssiaan myymättömään asunto-osakkeeseen useampikertaisesti. Jos hän on näin menetellyt, esim. pantannut saman osakkeen toisaalta rahalaitokselle, joka luotottaa rakennusliikettä, ja toisaalta rakennusliikkeen tavaraluotonantajalle, on kyseessä tyypillinen kaksois-

oikeus saamisoikeuteen, jossa ostaja on kauppahintavelallisenä (ks. ed. s. 395 av. 9 i.f.).

⁴ Eri asia tietysti on, että rakennusliikkeen RS- ja muut luottosuhdesidonnaisuudet rahalaitostahoon päin hyvinkin voivat merkitä sitä, ettei rakennusliikkeellä käytännössä ole 'varaa' RS-systeemin kannalta kyseenalaisiin panttausoperaatioihin.

tauskollisio, johon sovellettavat ratkaisunormit ovat löydettävissä edellä 5 §:ssä esitetyistä tämän kollisiotyyppin säännöistä (ks. ss. 95—111).

Näin ollen aikaprioriteetti eli varhaisempi panttaussopimuksen solmimisajankohta ratkaisee kollision periaatteessa primuksen hyväksi, mutta hänen etusijansa syrjäytyy, jos secundus-pantinsaaajan panttioikeudesta on ensimmäisenä toimitettu denuntiaatio päärahalaitokselle ja jos secundus on ollut bona fide vielä denuntiaation ajankohtana. Mikäli päärahalaitos on sama rahalaitos (juridisena henkilönä, vaikkakin ehkä eri konttoreittensa kautta) kuin po. rakennusluotonantaja—rahalaitos, ei sen osalta denuntiaatio (sille itselleen ko. osakekirjan haltijana) ole tarpeen aikaprioriteettiedun säilyttämiseksi eli esineoikeudellisen suojan kannalta (mutta kylläkin eventuaalisen vahingonkorvausvelvollisuuden välttämiseksi).⁵

II.2.2. Sanottu kollisionnormi koskee kahta keskenään kilpailevaa rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeutta täysin siitä riippumatta, onko rahalaitos (rakennusliikkeen asiakassuhdepankki) kollisiossa primuksen tai secunduksen asemassa (tai vaikkapa kokonaan kollision ulkopuolella). Jokaisen luotonantajan, joka aikoo hyväksyä po. osakepantin,⁶ on siten syytä ensin varmistua päärahalaitokselle tehdyin tiedusteluin siitä, onko ko. osake-erän suhteen jo tehty denuntiaatioilmoituksia (panttauksesta/myynnistä).

Päärahalaitoksen asema denuntiaatioadressaattina ei tässä poikkea yleisistä EOA 3.2 §:n yhteydessä voimassa olevista normeista esim. siten, että päärahalaitos voisi kyseiseen osakkeeseen liittyen muodostumassa olevassa kollisiossa 'suojella' tai 'suosia' jotakin pantinsaaajista (esim. rahalaitosta, toista tai itseään). Denuntiaatioadressaatti ei siis voi tehokkaasti esim. torjua ensimmäistä, yllättävältä taholta tehtyä panttausilmoitusta hyväksyäkseen (ja esim. kirjatakseen RS6-luetteloon⁷) odotettavissa olevan mutta siis 'myöhästyneen' toisen panttausilmoituksen (esim. rahalaitoksen taholta). EOA 3.2 § ei (kuten sanottu⁸) aseta panttausilmoituksen

⁵ Tästä tilanteesta (päärahalaitos = pantinsaaaja) ks. ed. ss. 432—433.

⁶ Tämän RS-osakepantin rajoitetusta esiintymisestä käytännössä on jo huomautettu s. 395.

⁷ Ks. tästä »osakeluettelosta» ed. s. 394 av. 7 ja s. 427. — Nykykäytännössä päärahalaitos ei yleensä kirjaa RS6-luetteloonsa useampaa kuin yhden panttausilmoituksen huoneistoa kohti.

⁸ Ks. s. 426 av. 40 i.f.; ks. myös mitä on lausuttu s. 227 (av. 29:n kohdalla ja siinä).

tehoisuuden edellytykseksi mitään adressaatin hyväksyntää tms. positiivista suhtautumista.

Kuitenkin lienee syytä katsoa, juuri lausuttua tavallaan tasapainottavasti eli ko. rakennusliikettä luotottavan rahalaitoksen eduksi, että rahalaitoksen ollessa varhaisimman panttausluvannan saajana (= primus) tulee *vilpittömän mielen* vaatimus secundus-pantinsaaajan ekstinktion edellytyksenä asettaa tasoltaan melko *korkealle*. Lienee nimittäin käytännössä sangen harvinaista (RS-järjestelmän tultua käyttöön 1972), että tällaisia myytäväksi tarkoitettuja ja siten vain lyhytaikaisesti rakennusluoton vakuudeksi soveltuvia osakkeita tarjotaan pantiksi muualle kuin rakennusliikkeen (= perustajaosakastahon) omalle asiakassuhdepankille. Näin ollen, jos perustajaosakas tarjoaisi sanotunlaista osakepanttia muulle taholle (lähinnä siis tarviketoimittaja—velkojalleen), tulee tämän toimia erityisen huolellisesti ollakseen (rakennustarvikealalla toimivana ja RS-käytännön tuntemiseen velvollisena kauppiana tms.) bona fide kyseiselle rahalaitokselle jo aikaisemmin ehkä luvattun RS-osakepanttivakuuden suhteen.⁹

III. RAKENNUSLUOTONANTAJAN RS-OSAKEPANTTI »RAUKEAA MYYTÄESSÄ»

III.1. Rakennusluotonantajana rahalaitos

III.1.1. Mielenkiintoisia kollisiokysymyksiä voi syntyä siihen liittyen, että rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeuteen sisältyy »raukeaa

⁹ Mikään vilpittömän mieli secunduksen taholla ei tietenkään ole mahdollinen, jos hänen denuntiaationsa ajankohtana oli denuntiaatio primuksen oikeudesta jo tapahtunut. Tässä suhteessa on irrelevanttia, onko secundus suorittanut (kuten huolellinen mies hänen asemassaan ilman muuta suorittaa) vai laiminlyönyt suorittaa sellaisen etukäteisen 'rasitustodistus'-tiedustelun päärahallaitoksen luona, jonka kautta hän olisi saanut tiedon jo toimitetusta denuntiaatiosta. Sensijaan voi secunduksen laiminlyönnillä suorittaa po. tiedustelu olla relevanssia siinä tapauksessa, jos hän tuollaisen tiedustelun kautta olisi voinut saada selon siitä, että vaikkakaan mitään denuntiaatiota ei vielä ole toimitettu niin kuitenkin on jo sovittu perustajatahon ja sen rahalaitoksen välillä ryhtymisestä po. RS-osakepanttauksen rahalaitoksen myöntämän rakennusluoton vakuudeksi.

Voitaneenpa pitää mahdollisena jopa sitäkin, että secunduksen selonottovelvollisuus — jos secundus on, kuten tässä oletetaan, rakennus(tarvike)alan yritys

myytäessä»-lauseke, jos luotonantaja—pantinsaajana on (kuten normaalia) rahalaitos.¹⁰ Tämä *raukeamislauseke* on rahalaitoskäytännössä seuraavan kaltainen: »Kun jokin yllämainituista osakkeista myydään, raukeaa tämä panttaus myydyn osakkeen osalta kauppakirjan allekirjoitus-hetkellä. Tämä raukeamiseksi ei ole voimassa silloin, kun osakkeet myydään ulosottoin tai konkurssipesästä pantinantajan omaisuutena.»

Raukeamislauseke on orgaaninen osa RS-järjestelmän avulla tavoitellun osakeostajasuojan kannalta, pyrkiessään varmistamaan sen, että osakkeen ostaja (asunnon ostaja) saa kaupan kohteen vapaana grynderitahon synnyttämistä panttirasituksista (olipa kyseinen rakennusluotto maksettu tai ei).

Muodollisesti raukeamislauseke on vain kahdenvälinen sopimus (osa kahdenvälisestä sopimuksesta). Sillä on kuitenkin katsottava olevan vaikutuksia myös *ultra partes*, jopa merkittäviäkin vaikutuksia. Tässä suhteessa voidaan erottaa kaksi näkökulmaa (A, B).

A) Raukeamislausekkeella on yleis-esineoikeudellinen relevanssi kyseisen panttioikeuden lakkaamisen kannalta. Heti kun lausekkeen tarkoittama myynti (kauppakirjan allekirjoituksin) on tapahtunut, on rakennusluotonantajan RS-panttioikeus käynyt vaikutuksettomaksi ('pudonnut pois'), ja tämä tapahtuu *eo ipso*, ilman mitään aikanaan suoritettua denuntiaation vastatointia (lisäaktin vasta-aktia, kuten esim. raukeamisilmoitus päärahallaitokselle). Kaikessa panttioikeudessa on nimittäin sääntönä, että toisin kuin tehokkaan tertiussuojatun panttioikeuden aikaansaaminen, joka edellyttää tahdonilmaisuelementin lisäksi muutakin (osakepanttauksessa *traditio* tai denuntiaatio), käy kaikesta *panttioikeudesta luopuminen* päinsä *pelkällä tahdonilmaisulla*, so. (pantinsaajalta tulevan) tahdonilmaisullisen elementin kautta, ilman että pantista luopumisen tehokkuus edellyttäisi — sen enempää *inter partes* kuin kolmansiiinkin päin — lisäksi tradition purkua hallinnan palautuksin tai 'vastadenuntiaatio'.^{11, 12} Raukeamislauseke on siten sisältönsä mukaisesti sitovana vaiku-

— voi käsittää velvollisuuden kääntyä etukäteistiedusteluin sen rahallaitoksen (tässä: muu kuin päärahallaitos) puoleen, jonka *secundus* tietää hoitavan rakennusliikkeen rahoitusasiat.

¹⁰ Sen tilanteen osalta, että pantinsaajana onkin muu kuin rahallaitos ja että »raukeaa myytäessä» -lauseketta ei ole käytetty, ks. seuraavassa alajakso III.2.

¹¹ Ne yleiset perustelut, joiden nojalla nykyajan lainsäätäjät lähes kaikkialla hylkivät pelkkään kahdenväliseen sopimukseen perustuvaa eli siis salaista pantti-

tuksellinen tertiusten(kin) eduksi, esim. sekä pantinantajan konkurssissa¹³ että pantinsaaajan konkurssissa.¹⁴

B) Kahdenvälinen panttioikeuden raukeamissopimus on yleensä peruutettavissa heidän välisellään uudella sopimuksella, ts. he voivat saattaa raukeamissopimuksensa raukeamaan. Jos peruutuksesta sovittiin jo ennen alkuperäisen raukeamisedellytyksen täyttymistä (ja jos objekti-hallintaa ei väliaikaisestikaan oltu palautettu), niin pääsääntöisesti voidaan panttioikeuden katsoa pysyneen voimassa keskeytyksittä; jos sitä-vastoin alunperin sovittu pantinraukeamisen edellytys oli jo ehtinyt täytyä, alkavat panttioikeusvaikutukset vasta uudesta (eli raukeamisen peruutus)sopimuksesta, vaikkapa osakekirjan hallinta olisi koko väliajankin ollut luotonantajalla.

III.1.2. Selostettu kahdenvälinen eli sopijapuolten pääsääntöinen sopimuksellinen valta (disponoimiskompetenssi) heidän välillään alunperin

oikeutta ja sensijaan vaativat, hyväksyäkseen panttausperusteisen tietyn velkojan suosinnan, lisäksi jotain erityistä julkisuus- tms. aktia (traditio, denuntiaatio, kirjaaminen, kuuluttaminen, objektiesineen varustaminen panttausmerkillä jne.), eivät päde käänteissuuntaisesti, kun siis kyseessä on luopuminen panttausperusteista etuisuuksista.

¹² Pantista luopuminen ei inter partes edellytä sopimustakaan, vaan voi perustua pantinsaaajan yksipuoliseen luopumistahdonilmaisuuksiin. Eri asia on, että luopuminen ei ilman muuta voi vaikuttaa kaikkiin asianosaisrelaation puoliin (esim. pantinhaltijan huolenpitovelvollisuuden loppumisajankohta tai pantinsaaajan mahdollisuus vaatia uusia tai lisävakuuksia), ja kokonaan eri asia on myös sellainen tilanne, jossa kolmas taho on esim. pantinantajan takaajana oikeutettu panttiin (tavalla josta takaussitoumuksen sitovuus riippuu ja joka siten koskee pantinantajankin intressejä; ks. po. kysymyksistä *Ylöstalo* ss. 199—202 ja 284—288).

¹³ Tämä ilmenee normaalissa osakepanttauksessa mm. siten että konkurssipesän hallinto on oikeutettu vaatimaan (aikanaan pantiksi tradeeratun) osakekirjan palautusta (entiseltä pantin)haltijalta, ja mikäli tämä yrittäisikin vaatia etuoikeutta ko. osakekirjan hallinnan nojalla, on vaatimus menestyksellisesti riitautettavissa ja torjuttavissa (edellyttäen tietysti riittävän näytön esittämistä raukeamissopimuksesta tms. luopumistahdonilmaisusta ynnä raukeamiselle ehkä asetettujen ehtojen täyttymisestä).

¹⁴ Tämä ilmenee osakepanttauksessa mm. siten, että konkurssihallinto on pantinantajan vaatimuksesta velvollinen palauttamaan osakekirjan hallinnan pantinantajalle (KS 54.1 §) maksua saamatta. — Eri asia tietysti on, että pantinsaaajan (eli nyttemmin konkurssivelallisen) aikanaan antama raukeamistahdonilmaisu saattaa in casu olla KS 46 §:n piiriin kuuluva (ks. eritt. 46 § a- ja b-kohdat).

sovitusta raukeamisklausuulista joutuu kuitenkin uuteen valoon, jos raukeamishedosta oli sovittu *kolmannen tahon intressissä* ja vartavastisin tarkoituksin turvata tietylle (henkilönimen tai muun ominaisuuden kautta — esim. »tuleva ostaja» — määritetylle) tertiustaholle mahdollisuus saada (pantti)objektiin oikeus tuosta panttirasituksesta vapaana. On tietysti selvää, ettei mikä tahansa kahdenvälinen pantinrajoitus- tai -raukeamissopimus, vaikkapa sen (ehkä ainoanakin) rationa olisi jonkun tertiuksen etu, riittä eliminoidaan sopijapuolilta disponoimisvaltaa (eli raukeamishedon peruutusvaltaa), vaan rajanvedossa tulee jälleen esiin alumpana¹⁵ jo lyhyesti sivuttu säännöstö (tai pikemminkin selityspäriste) *negotium in favorem tertii*.

Sanotun oikeusfiguurin puitteissa ei oikeustieteessä kylläkään ole voitu eikä voitaneakaan luoda kiinteitä sääntöjä sille, milloin kahdenvälinen kolmasetuinen sopimus tai sopimusklausuuli sitoo sopijoita tertiusestis niin, että tämä tertiüs saa itsenäisen oikeuden/kannevallan, josta sopimuspuolet siis eivät enää voi (esim. purkamalla) disponoida. Sidottuus lienee kiistaton vain silloin, jos sopimuksessa on *expressis verbis* julkilausuttu tertiuksen itsenäinen asema ja jos tämä on saanut asiasta tiedon (arg. KKO 1970 II 62).

Muissa (ja tavallisemmissa) tilanteissa joudutaan turvautumaan harkintaan *in casu*, jolloin harkintaa ohjaava 'formula' voi kuulua esim. näin: »Sopimuksen sisällöstä ja olosuhteista jää pääteltäväksi, onko tällaisessa tapauksessa tahdottu aikaansaada sellainen vaikutus, että sivullinen sopimukseen nojautuen saa» itsenäisesti voimaansaattaa sopimuksen mukaisen tertiusedun.¹⁶

Nimenomaista mainintaa kyseisen RS-panttauksellisen »raukeaa myytäessä» -ehdon vaikutuksesta edunsaajan (osakkeen ostajan) oikeusasemaan ei yleensä sisälly niihin panttaussopimuksiin, joita rahalaitoksen (ko. RS-osakepantin saajan) ja perustajaosakastahon (pantinantajan) välillä tehdään.¹⁷ Ei liioin RS2-sopimuksessa eli 'kolmikantaisessa' toimeksiantosopimuksessa ole tästä mainintoja, luonnollisestikaan. Eikä

¹⁵ Ks. ss. 403—405.

¹⁶ Siteerattu 'formulan' osa: *Kivimäki—Ylöstalo* s. 258. Ks. myös toista (hyvin samansuuntaista) 'formulaa' *Hakulinen Velvoiteoikeus* s. 195. Kysymyksen ylikansallisesta luonteesta johtuen ei ole yllätys, että em. formuloinnit ovat sangen lähellä sitä tulkintasääntöä, jonka BGB 328.2 § *expressis verbis* antaa.

¹⁷ Kuten ed. s. 444 (av. 10:n jäljessä) olevasta käytännössä yleisestä raukeamisklausuulin formuloinnista ilmenee, ei siinä lainkaan sivuta po. kysymystä.

myöskään (mikä on ehkä vähemmän luonnollista:) RS4-kauppakirja sisällä mitään myyjän (perustajaosakkaan) vakuutuslausumaa siitä, että nyt myytävä osake on vapaa panttirasituksista.¹⁸ Näin ollen on ratkaisu jätettävä tapahtuvaksi siten, että (lainatakseni juuri siteerattua formulaa:) »sopimuksen sisällöstä ja olosuhteista jää pääteltäväksi, onko tällaisessa tapauksessa tahdottu saada aikaan sellainen vaikutus, että sivullinen» eli osakeostaja saa (tarvittaessa) itsenäisesti vedota raukeamislausekkeen mukaiseen rakennusluotonantajan panttioikeuden lakkaamiseen.

Suoritettaessa »sopimuksen sisällöstä» ja etenkin »olosuhteista» lähtien sanottua päättelyä ei nähdäkseni voida tulla siihen tulokseen, että osakeostajalle on RS-järjestelmässä (»olosuhteissa») tarkoitettu suoda tällainen itsenäinen panttirasitussuoja.¹⁹ RS-järjestelmän eräs (oikeuspoliittisesti kaikin puolin edistämisen arvoinen) nimenomainen keskeistavoite, rakentamismisvaihetoista yhtiöistä osakkeita ostavan yleisön suojaaminen myöhemmin ilmentyviä mutta aikaisemmin tapahtuneita samojen osakkeiden panttauksia/myyntejä vastaan vesittyisi, jos oltaisiin toisella kannalla. Ostajataho on oikeutettu luottamaan RS-järjestelmän piiriin kuuluvia osakkeita hankkiessaan siihen, että niin perustajaosakkaat kuin myös (etenkin) rahalaitokset noudattavat RS-järjestelmän tavoitteiden ja toimivuuden edellyttämiä 'kirjoittamattomiakin' pelisääntöjä, joista näiden (so. perustajaosakkaat ja rahalaitokset) tulee olla täysin selvillä.

III.1.3. Juuri korostettu näkökohta, so. *ostavan yleisön luottamuksen-suoja järjestelmässä*, jonka juuri kyseinen pantinsaaajataho eli rahalaitokset ovat luoneet nimenomaan ostajan suojajärjestelmäksi ja sellaisena markkinoineet (siitä syntyvine vastuineen²⁰), on siinä määrin painava,

¹⁸ Tällainen myyjän (pantinantajan) vakuutusselitys ei tietysti sinänsä voi hänen panttivelkojansa vahingoksi vaikuttaa tällä olevaan osakepanttioikeuteen, mutta lausumalla olisi eo. yhteydessä toki tulkinnallista arvoa panttaussopimuksen osapuolten tarkoituksen selkiyttäjänä.

¹⁹ Tällainen itsenäinen suoja on tarvittaessa kanneteitse realisoitavissa, lähinnä vahvistuskantein, jolla vaaditaan vahvistettavaksi rakennusluotonantajan osakepanttioikeuden raukeaminen; in casu voidaan vahvistuskanteeseen liittää suorituskanne-elementti, mikäli osakekirjan hallinnansaantivaatimus on ostajan kohdalla jo ajankohtainen (hänen täytettyään kaikki RS4:n mukaiset omistuksen-siirrynnän ehdot).

²⁰ Tämä vastuu on osittain senkaltaista 'laatijan' vastuuta, jota esim. vakiosopimusjuridiikassa sääntö »in dubio contra proferentem (stipulatorem)» ilmentää — ks. ed. s. 184 av. 10 — sukulaisilmiönä nyt tarkoittamalleni vastuulle: RS-jär-

että se merkitsee eo. RS-osakepanttioikeuden kohdalla ostajaetuisesti seuraavaa ostajan selonottovelvollisuudelle.

Osakeostajalla ei ole selonottovelvollisuutta (esim. velvollisuutta etukäteiseen tiedusteluun päärahailtokselta) sen suhteen, ovatko ko. osakeet ehkä pantattu rahalaitokselle rakennusluotonantajana,²¹ vaan ostaja on oikeutettu luottamaan siihen, että RS-järjestelmässä myytävät osakeet ovat vailla grynderitahon perustamia panttirasituksia tai että kyseinen rahalaitoksen saama panttioikeus, jos sellainen on perustettu, on normaalin RS-käytännön mukaisesti raukeava osakekaupan myötä.²² Ostajan oikeus saada raukeamislausekkeesta koituva etu ei siksi ole riippuvainen siitä, oliko raukeamiseksi in concreto saatettu tai muutoin tullut hänen tietoonsa.

Johdonmukaisesti yllä lausutun kanssa on lisäksi todettava osakeostajan RS-luottamuksensuojan merkitsevän myös sitä, että panttausosapuolet (perustajaosakastaho ja rakennusluottoa myöntävä rahalaitos) eivät voi tehdä ostajan suojaa tyhjäksi sopimalla ennen osakekaupan tapahtumista siitä, että raukeamislauseke poistetaan panttaussopimuksesta. Tällainen inter partes tosin sitova *poistaminen ei sido osakeostajaa*. Vain jos ostajalle — tai oikeammin: ostajaehdokkaalle — on etukäteen ja selkeän nimenomaisesti ilmoitettu, että kyseisiin osakkeisiin kohdistuu ja on vastedeskin kohdistuva sellainen ja sellainen panttioikeus, voidaan

jestelmän kaltaisen vakiosopimusverkoston (ynnä sitä täydentävän soveltamiskäytännön) laatinut taho on 'laadintatulokseen' liittyvissä tulkinta- tai muissa komplikaatiotilanteissa katsottava ensisijaiseksi vastuun ja riskin kantajaksi.

Astetta konkreettisemmin on rahalaitostahon tällainen 'ensisijaisvastuu' perusteltavissa järjestelmän suoranaiseen markkinoimiseen yleisölle nimenomaan »rahailaitosten suositteluksena *asunnon ostajien suojajärjestelmänä*»; tältä kannalta on tiettyä oikeudellista merkitystä esim. jo niillä RS-esitteillä, joita yleisö voi vapaasti ottaa rahailaitosten konttoreiden tiskeiltä.

²¹ Ks. Zitting DL 1968 s. 441: »... osakkeenostaja yleensä luottaa myyjään eikä hanki räsitusodistusta, jonka hankkimista tuskin voitaneen edellyttääkään». Tämä esi-RS-aikakautta koskeva kanta ostajan selonottovelvollisuuden tasosta pitää nähdäkseni edelleenkin paikkansa — vieläpä a fortiori, ottaen huomioon RS-järjestelmällä tavoitellun lisäturvan ja sillä ostajatahossa aikaansaadun turvallisuuden tunteen — paitsi yhtiön kiinteistön räsitusien (räsitusodistuksen) suhteen myöskin koskien niitä funktioltaan räsitusodistustyyppisiä tietoja ja todistuksia, joita päärahailaitos RS2-sopimuksen mukaisesti voi antaa, mm. (RS5-todistusten puitteissa:) panttirasituksista.

²² Mitä tämä rakennusluotonantajan osakepanttioikeuden raukeaminen lähemmin merkitsee, siitä ks. jälj. ss. 457—459.

katsoa ostaja velvolliseksi ottamaan tämä huomioon. Hänen on ts. valittava, luopuuko hän kokonaan tästä aikomastaan osakeostosta vai ostaako hän osakkeen panttirasitteisena (oikeutuksin ottaa panttirasitus huomioon kauppahintamaksujensa vähennyksenä tai ainakin myöhentäjänä).

III.2. Rakennusluotonantajana muu kuin rahalaitos

III.2.1. Käsiteltäessä yllä (III.1) rakennusluotonantajan RS-osakepanttioikeuden suhdetta myöhempään ostajanoikeuteen on panttinsaajaksi eli rakennusluotonantajaksi oletettu rahalaitos (kuten käytännössä yleensä lieneekin). Kun juridista estettä ei ole sillekään, että perustajaosakas suorittaa tällaisen myyntiä edeltävän osakepanttauksen muulle(kin) luotonantajalleen, kuten esim. yritykselle, jolta perustajatahon rakennusliike ostaa (maksuajalla) rakennustoiminnassaan tarvitsemiaan tavaroita/palveluksia, niin kysymykseksi muodostuu: Kun osakepanttinsaaja ei ole rahalaitos vaan RS-järjestelmän laatija- ja suosittelijatahon ulkopuolella oleva henkilö, niin missä määrin hänenkin osakepanttioikeutensa ehkä on väistytävä myöhemmän ostajanoikeuden edessä?

Kysymyksen käsittelyn voisi alkaa tässäkin sellaisesta panttaussopimustilanteesta, jossa oletetaan panttaussopimukseen otetun samankaltaisen nimenomaisen raukeamislausekkeen kuin mitä yllä (III.1) on käsitelty rahalaitoskäytännön osalta. Tutkimusekonomisesti on kuitenkin edullisempaa lähteä siitä tilanteesta, että ko. panttaukseseen ei ole lainkaan sisällytetty tätä raukeamislauseketta. Jos nimittäin nyt päädyttäisiin siihen tulokseen, että osakkeen ostajan myöhempisyntyinen ostajanoikeus kuitenkin (so. nimenomaisen raukeamislausekkeen puuttumisen estämättä) saa kollisiossa etusijan ennen panttivelkojan oikeutta, niin silloinhan osoittautuu tarpeettomaksi tutkia enää sitä tilannetta, jossa osakeostajan vastaava kollisioasema jo alusta alkaen on sitäkin vahvempi (panttaussopimukseen otetun raukeamislausekkeen johdosta).

III.2.2. Esillä on näin ollen kollisio, jossa samaan RS-asunto-osakeeseen kohdistuu kaksi samalta auktorilta eli perustajaosakkaalta johdettua tahdonilmaisuperusteista oikeutta. Primuksena on rakennusluotonantaja—panttivelkoja, jonka oletetaan ajoissa eli ennen osakekauppaa ja siitä toimitettua denuntiaatiota suorittaneen panttioikeuttaan koskevan, EOA 3.2 §:n mukaisen denuntiaation päärahallaitokselle. Secunduksena on osakeostaja, jonka oletetaan ostaneen osakkeen tietämättömänä em.

panttauksesta; ostaja ei ole ennen kaupantekoa tiedustellut tilannetta päärahalaitokselta eikä hän liioin ole saanut sopimuskumppaniltaan (myyjä—perustajaosakkaalta) asiasta ilmoitusta.²³

Yleisten kaksoisdisponointeja (kaksoisluovutus, kaksoispanttaus, luovutus/panttaus jne.) koskevien eli takautuvan sivullissuhteen normien pohjalta näyttäisi kyseisen tilanteen ratkaisu selvältä primuksen (pantinsaajan) eduksi. Hänellä on tukenaan sekä panttaussopimuksen aikaprioriteetti että ajoissa (so. ensimmäisenä) toimitettu panttausdenuntiaatio. Sitävastoin secunduksen taholla näyttävät kollisiovoiton eli ekstinktion edellytykset tyystin puuttuvan: Secunduksen (ostajan) oikeudesta on denuntiaatiokin tapahtunut myöhemmin, ja lisäksi voidaan kysyä, eikö secundus olekin toiminut huolimattomasti jättäessään päärahalaitostiedustelun tarjoaman selonottokeinon käyttämättä.

Näistä näkökohdista huolimatta ei ole suljettava pois sitä mahdollisuutta, että kollisio voisi ratketa secundusetusisesti, nimittäin yleisten dynaamista suojaa koskevien esineoikeusoppien kannalta niinkin erikoislaatuisten seikan johdosta kuin *primuksen mala fides*.

Primuksen vilpillinen mieli näyttää esineoikeusopillisen dynaamisen suojan käsitteistön kannalta loogiselta mahdottomuudelta, sillä kuinka olisi edes ajateltavissa, että primus »tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää» jostakin, jota ei tuolloin vielä edes ollutkaan. Selvää onkin, että kyseisen käsitteistön kannalta voidaan vain secunduksen kohdalla mielekkäästi asettaa kysymys vilpittömästä/vilpillisestä mielestä, koskien jotakin jo olevaa (primustahoon liittyvää) seikkaa.

Esillä olevan konkreettisen RS-osakekollision kannalta ei siltikään, huolimatta juuri esitetyistä lähinnä terminologisista huomautuksista, näytä katteettomalta puhua pantinsaaja—primuksen vilpillisestä *menettelystä*, vilpillisestä ostaja-secunduksen myöhemmin syntyvää ostajan-oikeutta kohtaan. Seuraava kärjistetty esimerkkitalanne valaisee asiaa.

Perustajaosakas G, hänen rakennusliikkeensä jouduttua likviditeettivaikeuksiin, panttaa hiljattain rekisteröidyn RS-yhtiön osakkeita rakennustarvikemyyjälle P, saadakseen tältä tavaraluottoa. Pantinsaaja P rakennus(tarvike)alalla toimivana yrityksenä on täysin tietoinen siitä, että panttiosakkeet ovat (päärahalaitoksen hallinnassa olevia) RS-osakkeita, jotka G:n on tarkoitus mahdollisim-

²³ Jos ostajakandidaattia on jo ennen kaupan solmimista selkeästi informoitu ko. panttirasituksesta ja sen voimassapysyttämisestä, ei mitään kollisiota synny (ks. ed. s. 448).

man pian saada myydyiksi asunnontarvitsijoille, joiden voidaan olettaa olevan maallikkotietoisia luonnollisia henkilöitä (ko. huoneistot ovat asuinhuoneistoja). Samaten P on muutoinkin hyvin perillä RS-järjestelmästä ja siinä muodostuneista käytännöistä, kuten mm. siitä, että tällainen kohta myytävien osakkeiden ennakkollinen panttaus rakennusliikkeen (ja G:n) hyväksi on epätavallista ja että sitä yleensä enintään tapahtuu rahalaitoksille ja siten, että tämä rahalaitos—pantinsaaaja pitää huolta 'pahaa aavistamattomien' eli panttirasituksiin valmistautumattomien tulevien ostajien eduista sisällyttämällä panttaussopimukseen »raukeaa myytäessä» -lausekkeen. Edelleen oletettakoon, että P:llä on perusteltua aihetta epäillä, että G aikoo toimittaa osakemyynnit tavanomaisella RS-kaupparikirjalla eli vaikenemalla tapahtuneista osakepanttauksista; tämän estämiseksi P ei tee mitään, koska katsoo etujensa mukaiseksi, että osakkeita saadaan mahdollisimman pian kaupaksi ja siten hänen saatavansa voisivat tulla maksetuiksi ostajien suorittamista ensimmäisistä kauppahintaeristä.²⁴

III.2.3. Näin hahmotetussa kollisiotyypissä, rakennusluotonantajan eli osakepantinsaaajan ollessa alalla toimivana perillä RS-järjestelmästä ja sen puitteissa kehittyneistä käytännöistä, tuntuu sangen epäoikeudenmukaiselta sellainen kollisoratkaisu, jossa P:n muodolliseen primusasemaan nojautuen sallitaan panttioikeuden jäädä rasittamaan osakkeeseen kohdistuvaa ostajan oikeutta (ostajan 'suojan' tällöin rajoittuessa vain sopimusperusteisiin korvaus-, purku- tms. vaateisiin G:tä kohtaan). Mutta se seikka, että tällainen kollisoratkaisu »tuntuu epäoikeudenmukaiselta», ei vielä riitä de lege lata perusteluksi, vaan osakeostajan suojaamiselle edellytettäneen voitavan esittää myös juridisesti sävytettyä argumentaatiota, vastapainoksi P:n eduksi esitettävissä oleville em. juridis-teknisille kaksoisdisponointitilanteiden normaaleille ratkaisukriteereille.

Tällaista juridis-teknisesti kestävää ja de lege lata hyväksyttävää argumentaatiota²⁵ osakkeenostajan eduksi tuskin voidaan rakentaa sel-

²⁴ Kenties P on jopa antanut G:n enemmän tai vähemmän selvästi ymmärtää, että osakekauppojen mahdollisimman nopeaa syntyä ei ole syytä vaarantaa antamalla ostajaehdokkailla mahdollisuuksia päästä perille panttauksien olemassaolosta.

²⁵ Juridis-teknisesti kestäväällä ja de lege lata hyväksyttävällä argumentaatiolla tarkoitetaan sitä, että yleensä juridisessa argumentaatiossa — pyrittäessä saamaan asiantunteva auditorio vakuuttuneeksi jo voimassa olevan oikeuden kannalta — ei riitä pelkkä »on katsottava»-tyyppinen vakuuttelu viittausten ratkaisuvaihtoehdon A ilmeiseen kohtuuttomuuteen tai epäoikeudenmukaisuuteen

laiselle ajatuksenkululle, että selitetään kyseinen rakennusluotonantaja—pantinsaaja vain muodollisesti primukseksi ja todellisuudessa siis secundukseksi suhteessa osakeostajaan. Ajatuksenkulku olisi tällöin seuraavan-kaltainen.

Katsomalla P secundukseksi ja ostaja primukseksi päästään siihen, että P secunduksena voisi vain bona fide toimiessaan saada ostajaa sitovan panttioikeuden, mutta perustellussa vilpittömässä mielessä ei RS-asunto-osakkeiden suhteen voida missään tapauksessa hyväksyä olleen kenenkään sellaisen, joka itsekin rakennustoiminnan tai sen liitännäistoimintojen piirissä työskentelevänä tai elinkeinoa harjoittavana on (ainakin velvollinen olemaan) perillä RS-järjestelmän pääpiirteistä ja RS-osakkeiden normaalista myyntisysteemistä ostajien suojaamispyrkimyksineen. Osakeostajataho olisi siis eräänlainen kollektiivinen, tosin vielä yksilöitymätön primusintresanttien taho, jonka osakeintressi katsottaisiin syntyneeksi asunto-osakeyhtiön rekisteröimisen (synnyn) ja RS-järjestelmään liittymisen myötä. Vastaavasti rakennusluotonantaja P olisi RS-osakepantin ottajana secundus ja velvollinen RS-systeemistä tietoisena ottamaan huomioon potentiaaliset ostajat ja näille RS-järjestelmässä tar-koitetun suojan mm. kaikkia 'ylimääräisiä' (yhtiöjärjestyksestä, talous-suunnitelmasta ja RS4-kauppakirjasta ilmentymättömiä) rasituksia yms. vastaan.

III.2.4. Esitetty ajatuksenkulku, jossa rakennusluotonantaja—pantin-saaja siis selitetään esineoikeudellisen kollisionormiston kannalta secundukseksi²⁶ ja sellaisena mala fide toimineeksi, on nähdäkseni liian pit-

ynnä vaihtoehdon B kohtuullisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen, joiden johdosta B ainakin de lege ferenda on kiistattomasti suositeltavin normi. Tällaisen argu-mentaation ei-riittävyys on sitäkin ilmeisempi silloin, kun — kuten nyt käsitel-tävässä kollisiossa — normaalisti ratkaisevat (de lege lata) juridis-tekniset kri-teerit (pantinsaajan aikaprioriteetti ja ensimmäinen denuntiaatio) puhuvat tavoiteltua lopputulosta vastaan, asettaen siten huomattavia vaatimuksia tavoitellun lopputuloksen juridiselle jälkikäteiselle justifiointille.

²⁶ Tosin voitaisiin pyrkiä käyttämään hyväksi edellä ss. 101—102 esitettyä mahdollisuutta, että jo sitova tarjous voi synnyttää siitä tietoiselle interventio-kiellon kaltaisen esineoikeudellisestikin relevantin sidottuisuuden. Tämän selitys-mallin nojalla voitaisiin katsoa pantinsaaja secundukseksi, mikäli perustajataho jo oli aloittanut osakemarkkinoinnin ja tarjonnut ko. RS-yhtiön osakkeita yleisölle ostettaviksi ilmoittamillaan kiinteillä hinnoilla ja muilta osin normaalein RS-vakioehdoin; tällöin jos pantinsaaja pantin ottaessaan tiesi tai hänen olisi

källe menevää sanotun kollisionormiston venyttämistä juridis-tekniseltä näyttävän oikeutuksen löytämiseksi sinänsä tavoiteltavalle ratkaisulle.

Sensijaan kuvatussa ajatuksenkulussa on nähdäkseni eräs käyttökelpoinen elementti, nimittäin näkemys siitä, että jo ennen yksittäisten RS-osakekauppojen tapahtumista on osakkeenostajat otettava huomioon oikeudellisesti relevanttina *kollektiivisena* etutahona: Tämän etutahon oikeusaseman konkretisoituminen lähitulevaisuudessa solmittavin vakioehtoisin RS-osakekaupoin on *RS-alaa tuntevan henkilön* kannalta täysin ennakoitavissa oleva ja sisällöltään tyyppisidonnaisuudessaan tiedossa oleva tapahtuma, minkä johdosta sanotunlaisen henkilön ryhtyminen vaikiintuneen käytännön kannalta epätavalliseen 'välisiirtoon', myyntiin tarkoitettujen RS-osakkeiden pantiksiottoon ilman »raukeaa myytessä»-varaumaa, on juridisessa arvioinnissa asetettavissa kritiikin kohteeksi. 'Välisiirron' muodollinen laillisuus ei ratkaise asiaa, sillä sallittua ei välttämättä ole kaikki se, mikä ei nimenomaan ole kiellettyä.

Juuri viitatulla kritiikillä pantinsaaajan menettelyä kohtaan on mitä läheisin rakenteellinen vastaavuutensa RS-järjestelmää edeltäneen grynderirakentamisen kaudelta, nimittäin tilanne, jossa niinkään on ollut kyse ulkopuolisen pantinsaaajan muodollisesti lainmukaiselta näyttäneen pantiksioton hylättävyydestä silloin, kun sinänsä lailliselta vaikuttanut perustajatahon toimesta aikaansaatu panttaus on loukannut *kollektiivisen* asunnonostajatahon *jatkossa konkretisoituvia omistajaintressejä* odottamattomilla panttirasituksilla.

Lähemmin sanoen tarkoitan asunto-osakeyhtiön kiinteistöön kiinnitettyjen ns. panttivelkakirjojen (taloussuunnitelman ylittävinä tms. syystä) väärinkäytökselliseksi katsottuja panttauksia, joiden osalta oikeuskäytäntö 1960-luvulla kehittyi asunnonostajien eli »tulevien yhtiön määräämisvallan käyttäjien»^{26a} kollektiivista (asunto-osakeyhtiön juridisessa

pitänyt tietää markkinoinnin jo alkaneen, häntä voitaisiin pitää mala fide toimineena secunduksena.

Kyseinen ajateltavissa oleva mutta kieltämättä kyseenalainen selitysmalli ei kuitenkaan ratkaisisi kuin osan po. ongelmaa, koska sen ulkopuolelle jäisivät ne RS-osakepanttauksset, jotka perustajataho suorittaa jo ennen osakemarkkinoinnin aloittamista.

^{26a} Siteerattu luonnehdinta on KKO:n käyttämistä perusteluista prejudikaatissa 1967 II 27. Luonnehdinta, joka tosin koski muunlaista 'grynderisyntyistä' konfliktia kuin tekstissä selostettua kiinnitysten väärinkäyttöä, on silti tässäkin suhteessa mitä merkittävin, koska siinä tunnustetaan kollektiivinen osakeostaja-

henkilössä oikeudellisesti ilmentyvää) etua voimakkaasti suojaavaan suuntaan, kun pantinsaajatahon menettelylle asetettiin korkeat vaatimukset edellytyksenä panttioikeuden tehokkuudelle asunto-osakeyhtiötä kohtaan. Tällöin mm. pääsi esiin vaatimus, että pantinsaajan menettely sellaista (pantti velkakirja)panttia otettaessa ei saanut olla *hyvän liiketavan vastainen*, perustelu joka mahdollisti osakkeenostajatahon suojaamisen sellaisissakin tapauksissa, joissa panttaus sinänsä olisi ollut yleisten siviili- ja yhteisöoikeudellisten panttaus- ja toimivaltanormien kannalta lainmukainen²⁷ ja joissa ei liioin olisi ollut luontevaa esineoikeudellisten kollisionormien kannalta katsoa pantinsaajan toimineen vilpillisessä mielessä.²⁸

Nyt tarkasteltava RS-osakepanttia koskeva kollisio on kuten sanottu rakenteeltaan hyvin pitkälle samankaltainen kuin juuri mainittu (erityisesti 1960-luvulla aktualisoitunut) kiinnitettyjä pantti velkakirjoja koskeva kollisio. Kummassakin on pantinantajalla ollut vielä panttaushetkellä muodollinen panttauskompetenssi, mutta kummassakin panttaus synnyttää asunnonostajatahon ennakoitavissa olevalle omistajaintressille ennakoimattoman rasituksen. Siksi on kummankin tilanteen osalta perusteltua asettaa kysymys, eikö rakennusalan kyseiset olosuhteet ja käytännön tuntevan pantiksiottajan ole katsottava menetelleen hyvän liiketavan vastaisesti ottaessaan tällaisen pantin aikomuksin pitää se voimassa myös asunnonostajatahon rasitukseksi.

Vastaus on ollut myöntävä (= pantinsaaja on menetellyt hyvän liiket-

taho, oikeuksiensa tilapäisestä rajoittuneisuudesta (omistuksenpidätysehto) huolimatta, oikeudellisesti jo huomioon otettavaksi edunhaltijaksi. Ks. mainituissa prejudikaatissa käytetyn luonnehdinnan osalta lähemmin *Zitting* DL 1968 s. 440, joka kannattaa ko. näkemystä, ja *Olsson* JFT 1969 s. 273, joka myöntää näkemyksen periaatteellisen oikeutuksen, mutta joka katsoo tämän tyyppisen ostajansuojan annetuksi — nimenomaisten lainsäädännösten jäätyä antamatta — »till priset av betydande rättosäkerhet».

²⁷ Lainmukainen esim. siksi, että asunto-osakeyhtiön yhtiökokous oli yhtiön kaikkien osakkeenomistajien yksimielisin päätöksin hyväksynyt panttauksen (ks. KKO 1963 II 27, vrt. 1970 II 82, jossa kyseessä oli yleistyyppinen osakeyhtiö ja jota on selostettu ed. s. 90).

²⁸ Sanotun 1960-luvun oikeuskäytännön ja sen oikeudellisen analyysin osalta — niihin ei tässä ole aihetta varsinaisesti syventyä — ks. eritt. *Zitting* DL 1968 ss. 431—444; ks. myös *Muukkonen* Rakentamispäivä ss. 27—34, *Norrmén* ss. 260—271, *Olsson* JFT 1969 ss. 271—273, *KM* 1972 A 9 ss. 8—9 ja *Zitting* DL 1977 ss. 188—190.

tavan vastaisesti) mainittujen 1960-luvun velkakirjakiinnitystapausten kohdalla,²⁹ ja vastaus on nähdäkseni sama myös po. RS-osakepanttausten osalta: Rakennusluotonantajan tms. RS-osakepanttiin ottajan voidaan katsoa ottaessaan kyseisen osakepanttiin ilman »raukeaa myytäessä»-varauksia menetelleen hyvän liiketavan vastaisesti, sillä »ei kenelläkään ole valtaa toimia kansalais- ja etenkin liike-elämässä vallitsevien kunniallisuuden ja arvon käsityksien vastaisesti saavuttaakseen muodollisen oikeuden nojalla kohtuuttomia etuja».³⁰

Sitaatissa mainittua »muodollista oikeutta» vastaava perustajaosakkaan muodollisesti rajoitukseton mutta todellisuudessa jo ostajatahon kollektiivisen omistajaintressin rajoittama osakepanttauskompetenssi ei näin ollen riitä ilman pantinsaaajan perusteltua vilpittömyyttä mieltä. Täten vain siinä (jokseenkin epätodennäköisessä) tapauksessa, että kyseisen RS-osakepanttiin ottanut panttivelkoja ei ole tällä tai lähialalla toimiva juridinen/luonnollinen henkilö eikä hänen muutoinkaan pitänyt tietää RS-rahoituksen ja osakemyynnin käytännöstä,³¹ voisi osakepanttaus olla

²⁹ Ks. eritt. *Zitting* DL 1968 ss. 434—437, jossa mm. todetaan (s. 437), että hyvän liiketavan vastaisuus on tehottomuusperusteena ollut tarpeellinen etenkin silloin, »kun on lähdetty siitä, että» yhtiökokouksen tai kaikkien osakkaiden (siis perustajaosakkaiden) »suostumus poistaa asunto-osakeyhtiön hallituksen kelpoisuuden ylityksestä johtuvan tehottomuuden», ts. silloin kun muodollisesti panttauskompetenssi olisi ollut (ko. suostumuksen kautta) järjestyksessä.

Sanotulla KKO:n 1960-luvulla omaksumalla kannalla oli melko pian kyseisiä väärinkäytöksiä ehkäisevä vaikutus, sillä 1972 saatettiin todeta (KM 1972 A 9 s. 9:) »että aikaisemmin esiintynyt kiinnitettyjen velkakirjojen luovuttaminen yhtiölle vieraaseen tarkoitukseen tai yhtiöiden ylivelkaiseksi saattaminen oli oikeuskäytännössä (katso esimerkiksi KKO 1963 II 27 ja 1964 II 29) omaksutun kannan vuoksi käynyt suhteellisesti harvinaisemmaksi.» Esimerkkiluettelossaan komitea olisi voinut mainita myös ratkaisut 1966 II 95 ja 1968 II 61.

³⁰ Tähän sitaattiin (lähde: *Kivimäki—Ylöstalo* ss. 424—425, OikTL 33 §:n periaatteellisen taustan selvittelyssä) on viitannut po. panttivelkakirjakollisista käsitellessään *Zitting* DL 1968 s. 435, joka näkee periaatteen soveltuvan kyseiseen pantinsaaajan ja asunnonostajatahon väliseen konfliktiin pantinsaaajan tappioksi. *Zittingin* edustama periaatekanta soveltuu nähdäkseni täysin myös nyt po. RS-kollisioon. Ks. myös näkökohtia *Ikonen* LML-koulutus 18 ss. 192—193.

³¹ Vilpittömän/vilpillisen mielen arvioinnille ominainen »tiesikö tai olisiko ainakin pitänyt tietää?» -kysymys on siis relevantti harkittaessa pantinsaaajakohdasta vaatimustasoa hyvän (liike)tavan kannalta. Sensijaan tässä ei ole kysymys esineoikeudellisille kollisioiden ratkaisunormeille ominainen bona/mala fides, koska kyseinen pantinsaaaja eittämättä on näiden normien juridis-teknisessä

saatettavissa myöhempää osakeostajaa vastaan voimaan.³² Osakeostajan kaikinpuolinen myöhemmyys (aikaposterioriteetti) ei siis sinänsä estä oikeussuojan myöntämistä hänelle,³³ ei liioin se seikka, että ostaja olisi ehkä voinut päärahailtokselle tehdyin tiedusteluin saada 'ennakkovaroituksen', sillä tavalliselle asunnonostajalle ei voida normaaleissa RS-osakekaupoissa asettaa kuin vain sangen rajoitettu selonottovelvollisuus.³⁴

III.2.5. Tuloksena edellä tässä alajaksossa (III.2) suoritetusta tarkastelusta on näin ollen seuraava kanta: Osakkeenostajataho on secunduksenakin suojattu perustajaosakkaan suorittamaa RS-osakkeiden rakennusluotonantajalle tms. panttaamista vastaan myös siinä tapauksessa, että panttaus tapahtui ilman »raukeaa myytäessä» -varaumaa; poikkeuksena on vain se teoreettinen tapaus, että pantinsaajana olisi puhtaasti 'maallikkotasoinen' henkilö, johon ei voida ulottaa RS-tuntemukseen ja -tuntemisvelvollisuuteen kytkeytyvästi kriteeriä »hyvän (liike)tavan vastainen menettely».³⁵

merkityksessä primus ja koska vain secundus voi po. juridis-teknisessä mielessä olla bona/mala fide.

³² Tällöin ostajalle on myönnettävä oikeus myyjään nähden joko kaupanpurkuun tai kauppahinnan maksusta pidättymiseen panttirasitusta vastaavalta osalta; kyseisen panttirasituksen suuruudesta jää in casu riippumaan, onko ostajan tyydyttävä kaupanpurkua rajoitetumpaan eli jälkimmäiseen vaihtoehtoon.

³³ Useinmainittujen 1960-luvun panttivelkakirjakollisoiden piiristä löytyvänä rinnastuksena on merkillepantavaa todeta, että Zitting DL 1968 s. 441 katsoo kyseisissä monisärmäisissä konflikteissa (grynderi-pantinsaaaja-yhtiö-asunnonostajataho) asunnonostajatahon voivan saada oikeussuojaa jo niin varhaisen vaiheen oikeustoimilta, että osakekauppasopimuksia ei silloin — grynderitahon perustaes- sa panttirasituksia — vielä edes oltu ryhdytty solmimaan: Panttauksen tehotto- muuden voimaansaattamiseen on (s. 441:) »tuleva osakkeenomistaja kelpuutettava ... myös ennen sopimuksentekoa tapahtuneiden toimenpiteiden osalta. Ostajatahon suojan täydellistämiseksi ... saattaa olla aiheellista antaa puhevalta rakennusai- kaisten väärinkäytösten osalta riippumatta siitä, onko osakkeita myyty rakennus- aikana sitä ennen tai sen jälkeen, kun» perustajataho aikaansai ko. panttirasiti- tuksen.

³⁴ Ks. mitä selonottovelvollisuuden rajoittuneisuudesta on todettu edellä s. 448 (av. 21 kohdalla).

³⁵ Sulkumerkit ilmaisussa »hyvä (liike)tapa» ovat tässä tarpeen siksi, koska vilpittömässä mielessä ollakseen pantinsaaajan tulee olla 'maallikko' eli muu kuin liikeyritys tai liikemies tms. Näin ollen termin »hyvä liiketapa» sijasta on syytä viitata sen yläkäsitteeseen »hyvä tapa». (Kyseiset käsitteethän voitaneen porras- taa siten, että ylinnä on »hyvä tapa», johon esim. KSL 2:1 viittaa; seuraavassa tasossa on mm. »hyvä liiketapa», johon esim. uusi VilpMenL 1 § viittaa; sitten

Kun kyseinen osakepanttaus siis kuitenkin muissa tapauksissa ja siis huolimatta »raukeaa myytäessä»-ehdon puuttumisesta on väistytävä osakeostajan oikeuden edessä, niin a fortiori voidaan päätellä, että tulos on ostajaetuisesti sama silloinkin, jos panttaussopimukseen liittyy tai ainakin aluksi (ennen peruutusta) liittyy tuollainen ostajanoikeudelle etusijan antava varauma.³⁶

IV. PANTTIOIKEUDEN »RAUKEAMISEN» SISÄLTÖ

IV.1. Rakennusluotonantajan toissijainen panttioikeus?

IV.1.1. Juuri tarkasteltu RS-osakeostajan oikeudelle myönnettävä kollisiosuoja suhteessa ajallisesti sitä vanhempaan rakennusluotonantajan tms. RS-osakepanttioikeuteen silloinkin, kun panttioikeus on perustettu ilman »raukeaa myytäessä»-ehtoa, merkitsee luotonantajalle luonnollisesti oikeudellista tappiota. Tämän tappion ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla totaalinen, ts. sellainen, että luotonantaja jäisi kokonaan vaille kyseisiin osakkeisiin liittyvää eventuaalista panttivakuutta.

Tässä väläytetty mahdollisuus, että luotonantajan RS-panttioikeus ei raukeaisi totaalisesti, voidaan perustaa siihen havaintoon, että kyseisten osakkeiden ostajan oikeuden turvaamiseksi riittää jo se, että sanottu panttioikeus todetaan hänen ostajanoikeutensa suhteen toissijaiseksi ja väistytväksi, mutta vasta silloin raukeavaksi, kun ostajan omistusoikeus aikanaan lopullistuu. Ennen tätä lopullistumista (edellytyksenään mm. kauppahinnan täysi maksaminen) on aina mahdollista, että suoritushäiriön johdosta kauppa purkautuu, jolloin osakkeiden omistus jälleen kuuluu myyjälle (pantinantajalle) 'täysimääräisesti' eli ilman ostajanoikeuden synnyttämää rajoittuneisuutta.

seuraavat liikealakohtaiset standardit kuten esim. »hyvä pankkitapa», »hyvä vakuutustapa», jolla tasolla sijaitsee myös sellainen mittapuun kuin 'talonrakennusalalla vallitseva hyvä tapa', jonka spesiaalialueena puolestaan on 'RS-rakentamisessa ja -rahoituksessa vallitseva hyvä tapa'.

³⁶ Tämän korpuskappaleen johdosta ks. mitä ed. s. 449 on todettu enemmän tarkastelun osoittautumisesta tarpeettomaksi näissä tilanteissa, joissa »raukeaa myytäessä» -ehto on (tai ainakin aluksi oli) osana ko. RS-osakepanttausta.

IV.1.2. Juuri kuvatun kaupanpurkutilanteen kannalta olisi rakennusluotonantajan kannalta merkityksellistä, jos hänen RS-panttioikeutensa katsotaan säilyneen osakekaupasta huolimatta siten voimassa, että hän on kaupan purkauduttua oikeutettu nojautumaan siihen *toissijaisin* panttioikeuksin, siis etuoikeuksin ennen myyjän muita velkojia kuin osakeostajaa. Osakeostajan RS-panttioikeus, joka hänellä aikaisemmin jo esitetyin tavoin on kaupan purkautuessa vakuutenaan kauppahintapalautussaatavalleen myyjää kohtaan,³⁷ on luonnollisestikin paremmalla etusijalla, sillä tätähän vaatii johdonmukaisuus, jos kerran hyväksytään juuri edellä (III.2) puollettu lopputulos eli osakeostajan oikeuden asettaminen rakennusluotonantajan (aikaisempisyntyisen ja ilman raukeamislauseketta perustetun) panttioikeuden edelle.³⁸ Mutta siltä osin kuin ko. osakkeiden arvo on suurempi kuin ostajan hinnanpalautussaatavan määrä, on rakennusluotonantajalla reaalista hyötyä toissijaisestakin osakepanttioikeudesta.

Nähdäkseni ei olekaan mitään syytä, miksi rakennusluotonantajalla, joka on ottanut RS-osakepantin ilman »raukeaa myydessä»-tyyppistä oman vakuusoikeutensa rajoittamista, ei olisi sanottua toissijaista osakepanttioikeutta. Ts. se seikka, että hänen pantinottomenettelynsä ei ole

³⁷ Ks. osakeostajan RS-panttioikeudesta ed. ss. 395 ja 415—417.

³⁸ Olisihan selittämättömällä tavalla epäjohdonmukaista, jos normaalia eli suoritushäiriötöntä osakekauppasuhdetta silmällä pitäen osakeostajalle yllä myönnetty kollisiovoitto eli mahdollisuus kauppahinnan täydellä maksamisella tulla osakkeen lopulliseksi omistajaksi ilman mitään rakennusluotonantajan RS-osakepanttirasitusta kääntyisi kauppasuhteen suoritushäiriöiden ja kaupanpurun kautta kollisiotappioksi (eli tilanteeksi, jossa rakennusluotonantajalla nyt olisikin osakeeseen parempisijainen panttioikeus kuin se osakeostajan RS-panttioikeus, jonka tämä sai osakekauppasopimuksen solmimisen yhteydessä). Se selkeä, että rakennusluotonantajasta riippumattomassa myyjän ja ostajan välisessä (kauppa)sopimussuhteessa esiintyy suoritushäiriö, ei voi parantaa (vieläpä totaalisesti) sopimussuhteen ulkopuolella olevan (rakennusluotonantajan) asemaa ja eliminoida hänen panttisiottomenettelynsä mainittua hyvän liiketavan vastaisuutta.

Todettakoon, että samassa laajuudessa kuin osakeostajan oikeudelle myönnetään etusija rakennusluotonantajan panttioikeuden edellä, samassa määrin myös osakeostorahoittajan RS-panttioikeus sivuuttaa rakennusluotonantajan panttioikeuden, sillä kaupan purkautuessa ostajan RS-panttioikeus osakkeisiin hinnanpalautussaaamisen vakuutena 'pitää sisällään' ostajan oman luotonantajan eli osakeostorahoittajan saaman RS-panttioikeuden, jolla ostajan oikeuden puitteissa on parempi etusija ko. rahasaamiseen osakepantteineen kuin ostajalla itsellään (ks. tästä ed. ss. 420—423).

ollut tulevaan osakeostajatahohon nähden hyvän liiketavan mukaista, ei riitä perusteeksi kieltää hänen sinänsä asianmukaisesti perustetulta osakepanttioikeudeltaan panttivakuusvaikutuksia sen laajemmalti kuin mitä osakeostajatahon suoja vaatii.

IV.2. Raukeamislauseke ja toissijainen panttioikeus

IV.2.1. Saavutettu tulos eli rakennusluotonantajan RS-panttioikeuden voimassapysyminen (vaikkakin toissijaisena) tilanteessa, jossa hän — kyseessähän on nyt muu luotonantajatyyppeä kuin rahalaitos — on menetellyt muulla kuin hyvän liiketavan mukaisella tavalla ottaessaan RS-osakepantin ilman »raukeaa myytäessä»-rajoitusta, johtaa itsestään seurannaiskysymykseen:

Eikö samanlainen toissijainen panttioikeusetuus ole oikeudenmukaisuuden vuoksi tulkittava jääneeksi myös sellaiselle rakennusluotonantajalle, joka kyseisessä RS-osakepanttauksessa menettelee hyvän liiketavan mukaisesti eli hyväksyy tavanmukaisen »raukeaa myytäessä»-ehdon? Olisihan nimittäin tuskin oikeudenmukaista tai johdonmukaista, että korrektisti toimiva taho jäisi (myynnin tapahtumisen kautta ja sen purkautumisen enää asiaan vaikuttamatta) kokonaan ilman panttivakuutta, kun taas hyvän liiketavan vastaisesti menettelevä saisi joka tapauksessa toissijaisen panttioikeuden.

IV.2.2. Nähdäkseni onkin mahdollista ja perusteltua tulkita kyseinen rahalaitosten RS-pantinsaaajina käyttämä »raukeaa myytäessä»-lauseke siten, että se tarkoittaa *vain osakeostajan* (syntyväksi oletetun) ostajan-oikeuden suosimista, mutta että RS-pantinsaaajalla ei suinkaan ole tämän yli tarkoitus suosia itsensä kustannuksella ketään muuta eventuaalista kilpailijatahoa (esim. pantinantaja—perustajaosakkaan konkurssi- ja ulosmittausvelkoja yleensä). Tätä näkemystä, jonka mukaan siis rakennusluotonantaja ei raukeamislausekkeella suinkaan tahdo luopua vakuus-oikeudestaan kenen tahansa hyväksi, tukee vahvasti kyseisen lausekkeen (pankkikäytännön mukainen) loppuvirke: »Tämä raukeamissehto ei ole voimassa silloin, kun osakkeet myydään ulosottotoimin tai konkurssipesästä pantinantajan omaisuutena.»³⁹

³⁹ Raukeamislausekkeen tavanmukaisesta muotoilusta ks. ed. s. 444.

Siteerattu varaus kohdistuu tosin varsinaisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa po. velkaeksekuutio tapahtuu ennen kuin osaketta on lainkaan myyty asunnonhankkijalle tms., mutta varauksen ratiosta voidaan lähteä myös silloin, kun osake on aluksi myyty normaalisti asunnonhankkijalle tms., mutta tämä kauppa on sittemmin suoritushäiriöperusteisesti purkautunut. Purkautumisen tapahduttua ei rationaalisti tarkastellen liene estettä nähdä rakennusluotonantajan panttioikeus jälleen siten vaikutuksellisenä, että se ohittaa pantinantajan (perustajaosakkaan) etuoikeudettomat velkojat, edellään siis vain osakeostajan useinmainittu RS-panttioikeus, joka nyt kaupan purkauduttua on ostajalla hinnanpalautussaa tavansa vakuutena.⁴⁰

Tällaista tulosta ei ole aihetta nähdä, edes allegorisesti, minään kertaalleen jo lakanneen («raunneen») panttioikeuden jälkikäteisenä 'henkiin heräämisenä' tms. Sensijaan on kyseessä »raukeaa myytäessä»-klau suulin oikaiseva tulkinta: Asetetaan kyseinen tarpeettoman 'laajavaikutteisoin' (ja siis hiukan epäonnistunein) sanonnoin formuloitu raukeamisklausuuli oikeisiin mittasuhteisiinsa, sitoutujan (rahallaitoksen) järkeenkäyvää tarkoitusta vastaavasti ja mitenkään loukkaamatta pantinantajan etuoikeudettomien velkojien oikeutettuja intressejä.⁴¹ — Tulosta voidaan

⁴⁰ Se mitä edellä s. 458 (av. 37—38 kohdalla) on lausuttu osakeostajan oikeuden pysymisestä etusijalla rakennusluotonantajan oikeuteen nähden, pitää luonnollisesti tässäkin vastaavasti paikkansa (vieläpä a fortiori, ottaen huomioon rakennusluotonantajan tässä jo alunperin ja nimenomaisesti hyväksyneen osakeostajan oikeuden 'paremmuuden').

Vastaavasti kuin mitä ed. av. 38:ssa on esitetty ostopahtajan RS-panttioikeuden etuoikeussijasta voidaan tässäkin todeta sen kytkeytyvän osakeostajan RS-panttioikeuteen.

Selvää myös lienee, että »raukeaa myytäessä»-ehtoinen varhempi panttaus ei raukea myöhemmän 'ehdottoman' panttauksen eduksi.

⁴¹ Etuoikeudettomat velkojathan joutuisivat epäilyksittä alistumaan rahallaitoksen RS-osakepanttioikeuden etuoikeutettuisuuteen, jos rahallaitosten »raukeaa myytäessä»-ehto olisi formuloitu selkeämmin ja suppeammin, käyttämättä panttioikeuden 'kokonaissammumiseen' viittaavaa sana 'raueta', esim. jos klausuuli olisi muotoiltu seuraavasti: »Kun jokin yllämainituista pantatuista osakkeista myydään vapaaehtoisella RS-järjestelmän mukaisella kaupalla, rajoittuu panttioikeuden vaikutus siten, että panttioikeus on ostajan oikeuteen nähden toissijainen eikä jää rasittamaan osakkeiden omistusoikeutta sen jälkeen, kun se on siirtynyt ostajalle tämän maksettua koko kauppahinnan ja omistusoikeuden siirtymisen ehtojen muutoinkin täytyttyä kauppasopimuksen mukaisesti. Ostajan oikeuteen, jonka hyväksi panttioikeus rajoittuu, sisältyy myös ostajan oikeus

myös tukea toteamalla — haluttaessa käyttää jotakin allegoriaa tyyliin 'velkojanoikeuden palautuminen eo ipso alkuperäiseen laajuuteensa' — että tämänkaltainen velkojanoikeudessa havaittava restaaraatio ei ole oikeudessamme mitenkään ainutkertaista (ks. esim. KKO 1930 II 226 ja 1931 II 32).⁴²

pantata kauppakirjaan perustuvat oikeutensa rahalaitokselle vakuudeksi tähän osakeostoon myönnetystä luotosta. — Muissa suhteissa ei panttioikeuden vaikutus rajoitu sanotunlaisen osakekaupan johdosta.»

⁴² Mainitut prejudikaatit ilmentävät velkojanoikeuteen liittyvää 'ominaisuutta' (ts. järkeväksi katsottua ratkaisulinjaa), jonka mukaan tietty velkojanoikeuden elementti tms., joka myöhemmän voimakkaammin vaikuttavan tapahtuman johdosta on lakannut/rauennut/väistynyt tms., voi palautua alkuperäiseen tilaansa, jos tuo myöhempi tekijä lakkaakin vaikuttamasta:

Ulosmittaus, joka oli keskeytynyt konkurssin alkamisen johdosta, ei ollut tämän johdosta käynyt vaikutuksettomaksi (rauennut), vaan konkurssin tultua sittemmin jätettyä sillensä se muodosti pohjan (mm. ulosmittausperusteisen etuoikeuden saannin suhteen) ko. singulaarieksekuution loppuunsaattamiselle (KKO 1931 II 32).

Saatavan vakuudeksi myönnetyn myymis- ja hukkaamiskiellon katsottiin jääneen voimaan, vaikka objekti oli saman saatavan suorittamiseksi sittemmin ulosmitattu, koska ulosmittaus kumottiin (KKO 1930 II 226).

19 §

RS-PANTTI ERITYISISSÄ KOLLISIOTILANTEISSA (II)

I. OSAKEOSTAJAN RS-OSAKEPANTTI KOLLISIOISSA

I.1. Johdannoksi

I.1.1. Sen mukaan, mitä edellä s. 440 on lausuttu, tullaan nyt alkavassa luvussa käsittelemään osakeliitännäisen RS-pantin erityisiä kollisiotilanteita toisaalta osakeostajan RS-pantin kannalta (jakso I) ja toisaalta osakeostorahoittajan RS-pantin kannalta (jakso II).

I.1.2. RS-osakeostajan osakepanttioikeus eli kauppakirjan lausekkeeseen (RS4:n 13.2) ynnä päärahalaitokselle toimitettuun denuntiaatioon perustuva ostajan osakepanttivakuus myyjän eventuaalisesta hinnanpalautus- ja korvausvelvollisuudesta (kaupan ehkä purkautuessa) saattaa esiintyä 'kilpailevana osapuolena' monentyyppisissä oikeuksien kollisioissa. Näistä on kahta konfliktityyppiä jo tarkasteltu jo aikaisemmissa yhteyksissä, nimittäin toisaalta käsiteltäessä edellä (18 § III.2 ja IV) rakensuotonantajan RS-panttioikeutta ja sen suhdetta osakeostajan oikeuksiin, ostajan RS-panttioikeus mukaan luettuna (»raukeaa myytäessä»-ehdon puitteissa tai puuttuessa) sekä toisaalta käsiteltäessä edeltäneessä luvussa (17 § II.4) osakeostajan ja hänen ostorahoittajansa RS-panttioikeuksien konkurrenssiasetelmaa.

Sivuutettaessa nämä jo tarkastellut konfliktityypit kiinnittyy päähuomio osakeostajan RS-pantissa seuraaviin kollisiotilanteisiin:

A) Osakeostajan RS-(pantti)oikeuden suoja myyjä—pantinantajan suorittaman myöhemmän kaksoisdisponoinnin varalta eli primus—ostajan

suoja myöhempää saman osakkeen panttausta/myyntiä vastaan (alajakso I.2.1).

B) Osakeostajan RS-panttioikeuden suoja myyjä—pantinantajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan (alajakso I.2.2).

Näihin kollisioryhmiin (A, B) kuuluvia konfliktitilanteita koskeva esitys voidaan seuraavassa rajoittaa suhteellisen suppeaksi, sillä niihin ei näytä sisältyvän sellaisia (esine)oikeudellisella teoriatasolla kiintoisia erikoiskysymyksiä kuin esim. yllä laajahkosti huomiota saanut »raukeaa myytäessä»-varauksellinen oikeusvaikutuksineen.¹ (Sellaisia panttiliitännäisiä kollisiokysymyksiä, jotka vailla erityisiä RS-johdannaisia piirteitä ovat 'vain' sovellutuksia 5—7 §:ssä käsitellyistä osakepanttioikeudellisista pääsäännöistä, ei ole seuraavassakaan tarkoitus ottaa esiin lyhyitä mainintoja lukuunottamatta).

I.2. Osakeostajan RS-panttioikeuden vaihdantasuoja

I.2.1. Nyt tarkasteltava osakeostajan RS-panttioikeuden joutuminen kollisioon perustuu kaksoisdisponointiin, jossa osakeostaja oletetaan primukseksi. Secunduksena on lähinnä ajateltavissa saman osakkeen myöhempi ostaja;² kun tälläkin on kauppakirjassaan sama standardilauseke (RS4:n kohta 13.2) osakepanttioikeudesta kuin primus-ostajalla, niin kahdellemyynti merkitsee siis samalla eräänlaisena 'sivutuotteena' itsestään myös kahdellepanttausta.

Käytännössä tällainen kahdellemyynti/kahdellepanttaus lienee RS-järjestelmän puitteissa erittäin harvinaista, (mm.) koska päärahalaituksen kontrolloiva rooli osakekaupoissa johtaisi denuntiaatiosysteemin kautta suurella todennäköisyydellä kaksoisdisponoinnin paljastumiseen välittömästi, siitä myyjälle (perustajaosakkaalle) aiheutuvine ehkä hyvinkin

¹ Jälleen on siis havaittavissa, että tietyn kysymyksen oikeustieteellinen kiinnostavuus (esim. esineoikeusteoreettinen mielenkiintoisuus) ei ole suoraan verrannollinen sen käytännöllisen esiintymistiheyden tms. merkittävyyden kanssa. Perustutkimuksellisen intressin johdosta ei jälkimmäisen tekijän kuitenkaan voi antaa yksin määrätä painotuksia.

² Teoriassa voi kollisio tietysti syntyä myös siten, että secundus ei ole ostaja vaan yksinomaan pantinsaaaja, so. hän ja perustajaosakas-myyjä solmivat vain panttaussopimuksen. Tapaus lienee kuitenkin vielä harvinaislaatusempi kuin po. kahdellemyynti.

raskaine seuraamuksineen³: »myydyn osakkeen panttaaminen ja pantatun osakkeen myyminen ei enää onnistu» eikä »osakkeiden kaksoisluovutuksia ... voi enää tapahtua.»⁴

Sanotuista syistä on *tahallisen kaksoisdisponoinnin* kiusaus, jota RS-järjestelmää edeltäneenä 'grynderikautena' jossain määrin esiintyi, käynyt aikaisempaa olennaisesti olemattommaksi. Enäähän ei ole käytettävissä sitä joskus hyvinkin pitkää väliaikaa ennen (talon ja) osakekirjojen lopullista luovuttamista, jonka kestäessä kaksoisdisponointiin syylistynyt saattoi toivoa ehtivänsä järjestää 'asiat kuntoon' (lunastamalla pantin tms.), niin ettei kollisio koskaan paljastuisi aktuaalisena. RS-systeemissä voinee kahdellemyyntiin perustuva kahdellepanttaus tapahtua vain jonkun väärinkäsityksen tms. johdosta, esim. kun perustaja myy osakkeen ensin A:lle ja sitten, katsoessaan (vastoin A:n kantaa) kauppasopimuksen pätemättömäksi tai purkautuneeksi, myy saman osakkeen B:lle.

Tällaisiin kahdellemyynteihin (kahdellepanttauksineen) sovelletaan normaaleja kahdelleluovutukseen tms. kaksoisdisponointiin liittyviä kollisionormeja, tilanteen RS-kehuksesta huolimatta. Toisin kuin edellä (18 § III) käsitellyissä kollisioissa (primus: rakennusluotonantaja RS-osakepantteineen, secundus: osakeostaja) ei konfliktiin nyt sisälly mitään sellaista tyypiltään jo ulkoisestikin erikoista lisäseikastoa kuin em. kollisioissa esiintyvä »raukeaa myydessä»-ehtoinen panttaus, mikä antaisi aiheutta harkita yleisten kollisionormien modifiointia RS-perusteisesti. Nyt tarkasteltavassa kollisiossa esiintyy vain ulkoisesti täysin normaali RS-osakekauppa, ostajankin ollessa yleensä vailla RS-erikoiskvalifikaatioita (jollaisia RS-rakennusliikkeen rakennusluotonantajilla lähes aina on).

Sovellettaessa siis kahdellepanttausta koskevia yleisiä vaihdantasuoja-normeja muodostuu käsiteltävän kahdellemyynnin/kahdellepanttauksen ratkaisumalli siten seuraavaksi.

Primus-ostajan oikeus (osakekohtainen RS-pantteineen) on aikaprioriteetin tuottamalla lähtökohtaisella etusijalla, mutta secundus voi saada hyväkseen ekstinktion, jos hänen oikeuttaan koskeva denuntiaatio päärahailtokselle toimitetaan ennen vastaava primuksen denuntiaatiota ja

³ Faktisesti raskaimmat seuraamukset eivät liene suoranaisesti siviilioikeudellisia, vaan perustajaosakkaan yritystoiminnan harjoittamisedellytyksiin kohdistuvia taloudellisia sanktioita, yrityksen joutuessa rahoitussektorin piirissä huonoon valoon.

⁴ Sitaatti: *Tenkanen KOP 1973 s. 23*, jossa viitataan juuri po. ilmituloriskiin. Ks. myös *Erma—Kärävä—Riihimäki s. 179*.

jos secundus on ollut primuksen oikeuden suhteen perustellussa vilpittömmässä mielessä sekä sopimuksenteon ajankohtana että myös vielä denuntiaation tapahtuessa.

Toisin kuin yleensä kaksoispanttauksissa, joissa häviävällekin osapuolelle, olipa hän secundus tai primus, voidaan katsoa syntyvän (toisijainen) panttioikeus, johtaa tässä RS-kollisiossa pantinsaajain eli ostajain osakekohtainen omistuksensaanti-intressi siihen, ettei häviävä osapuoli saa osakkeeseen toissijaistakaan panttioikeutta (vakuudeksi myyjään kohdistuvalle hinnanpalautus- yms. saatavalleen). Ainoastaan siinä tapauksessa, että voittavan osapuolen kauppa purkautuu (omista syistään), on hävinnyt ostaja—pantinsaaja oikeutettu saattamaan oman kauppasopimuksen mukaisen ostajanoikeuden (osakepantteineen) voimaan, tietenkin sillä rajoituksella, että osaketta rasittaa voittaneen osapuolen RS-panttioikeus koskien purkautuneen kaupan aktualisoimaa myyjän hinnanpalautusvelvollisuutta.

Juuri kuvattu eli kaupan purkautumiseen liittyvä tilanne voi syntyä, paitsi yllä kuvatun kahdellemyynnin jälkeen, myöskin jälkiperäisesti eli siten, että ensimmäisen kaupan purkaututtua mutta myyjän palautus-suorituksen ollessa vielä tapahtumatta myyjä, vastoin RS4-kauppakirjan kohdan 15.3 sisältämää jälleenmyyntikieltoa,⁵ myy osakkeen secundukselle. Tämä kauppa ei po. kiellosta huolimatta ole pätemätön, mutta uuden ostajan osakekohtaista oikeutta rasittaa purkautuneeseen kaupan perustuva aikaisemman ostajan RS-panttioikeus.

I.2.2. Kysymys osakeostajan RS-osakepanttioikeuden dynaamisesta suojasta myyjä—pantinantajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojia vastaan, so. kysymys sanotun panttauksen tehokkuudesta (esineoikeus- ja etuoikeusvaikutuksineen) mainittuja velkojia vastaan, on vain osakysymys siinä ongelmakentässä, joka koskee osakeostajan huoneistokohtaisen omistustressin mahdollista oikeussuojaa perustajaosakastahon vararikossa rakentamisen ja osakekauppasuhteen ollessa vielä kesken. Ostajan sanottu omistussisältöinen perustintressi ei luonnollisestikaan ole täysimääräisesti suojattu vielä (esim.) sillä, että hänellä ehkä on panttioikeus ostamiinsa osakkeisiin kaupan purkautumisen varalta. Tässä yhteydessä, tutkimuk-

⁵ RS4:n 15.3: »Sopimuksen purkautuessa myyjä sitoutuu suorittamaan ostajalle palautettavan kauppahinnan ja muut maksut osakkeita säilyttävälle rahalaitokselle ostajan ja mahdollisten pantinhaltijain lukuun. Myyjällä on oikeus myydä osakkeet uudelleen vasta sen jälkeen, kun tässä tarkoitetut maksut ovat tulleet rahalaitokselle.»

sen koskiessa panttioikeutta (RS-)osakkeeseen, ei kuitenkaan ole mahdollista ottaa mainittua kokonaisproblematiikkaa esiin,⁶ vaan on pidäytävä vain ostajan kyseisen RS-osakepanttioikeuden piirissä.

Eräänä RS-järjestelmän keskeistavoitteista on ollut osakeostajan aseman parantaminen *myyjän* (*perustajatahon rakennusliikkeineen*) vararikkotilan varalta, ja tämän tavoitteen tärkeänä toteutusmuotona on juuri kyseinen osakeostajan RS-panttioikeus. Jotta tavoite tältä osin toteutuisi,

⁶ Tältä osin todettakoon vain, että on ilmeisen virheellistä lähteä (omistus-oikeuden vanhempaan, substantiaalis-käsitelainopilliseen ymmärtämistapaan palautuvasta) käsityksestä, jonka mukaan omistuksenpidätyssehto kauppasopimuksessa voisi merkitä sitä, että objekti (esine kuten esim. osake) kuuluisi sellaisenaan ja kokonaisuudessaan myyjän konkurssipesään luettaviin myyjän varoihin aina siihen asti, kunnes kaikki sopimuksessa luetellut omistusoikeuden siirtymisen ehdot ovat täyttyneet (asunto-osake esim. joutuisi myyjän konkurssipesään vielä siinäkin vaiheessa, kun ostaja on maksanut koko kauppahinnan, mutta rakennuksen lopputarkastusehto on vielä täyttymättä). Myyjälle ei ole syytä katsoa kuuluvan (konkurssissakaan) muuta kuin vain se ostajanoikeuden jo voimakkaasti rajoittama oikeus, mikä on ostajan pysyvälouonteiseen omistus- ja käyttöhyötyintressiin verrattuna vain ohimenevä (välitilan alkaen rajoittuva) ja pääosin 'vain' rahasaamislouonteinen velkojanintressi vastaavine ohimenevine vakuusintresseineen (»säljarens främsta intresse av ett ägareförbehåll är att säkerställa fordran på köpeskillingen», *Portin JFT* 1960 s. 277). Myyjän joutuminen konkurssiin omistuksenpidätysvaiheessa ei merkitse, että kauppa eo. ipso (tai edes myyjän konkurssipesän yksipuolisesta vaatimuksesta) purkautuisi tai että myyjä (ja hänen konkurssipesänsä) vararikkonsa avulla saavuttaisi osakkeeseen mitään muuta tai laajempaa oikeutta kuin mikä myyjällä oli ennen konkurssiaan; ostaja säilyttää siis edelleenkin oikeutensa tulla sopimuksenmukaisin kauppahintamaksuin ym. ehdoin osakkeen yksinomaiseksi ja lopulliseksi omistajaksi. Se seikka, ettei osakeostajalla luonnollisestikaan ole voinut olla ao. osakekirjaa ennenaikaisesti hallinnassaan, ei VOYL:n kannalta ole ollut esteenä yllä kuvatun ratkaisulinjan oikeana pitämiselle; sensijaan OYL 3:9.1:n kannalta, suoran VKL 22 §:ään viittauksen johdosta, tilanne on käynyt komplisoidummaksi ja oikean ratkaisulinjan osoittaminen laajempaa argumentaatiota vaativaksi kuin asiasta vaienneen VOYL:n aikana. Kysymykseen ei tässä voida puuttua enempää; pääsääntöjen osalta ks. ed. ss. 114—117.

Yllä lausutun osalta ks. eritt. *Zitting LM* 1978 ss. 725—732, ja *Hessler* ss. 189—194. (Kirjoittajat käsittelevät problematiikkaa yleisluontoisesti, osakekirjan kaltaisen tilannetta komplisoivan tekijän merkitystä analysoimatta). Ks. myös *Adlercreutz Festskrift Rodhe* ss. 1—6.

Todettakoon, että rakentamisen yhteydessä esiintyy toisenlaistakin spesiaalista omistuksenpidätysproblematiikkaa: »Verkan av ägareförbehåll när köpgodset infogas i byggnad» (*Portin JFT* 1960 ss. 277—298; ks. myös *Zitting—Rautiala* ss. 44—45 ja uusimmasta oikeuskäytännöstä plenum-ratkaisu 1977 I 4).

ts. jotta myyjän konkurssissa ostajan eventuaalinen hinnanpalautussaaminen (kaupan ehkä purkaututtua⁷) nousisi RS-systeemiä edeltäneen ajan etuoikeudettoman saamisen tasolta etuoikeutetuksi panttivelkojan maksuvaateeksi,⁸ tulee po. osakepanttauksen tietysti olla siten tapahtunut, että vaihdantasuojan saannin edellytykset ovat oikea-aikaisesti täyttyneet.

Mitään yleisistä vaihdantasuojanormeista poikkeavia sääntöjä ei näytä olevan asetettavissa niiden vaatimusten suhteen, jotka täyttäessään kyseisen osakepanttioikeus on suojattu pakkotäytäntövelkojen oikeuksia vastaan. Näiden yleisten (edellä 5 §:ssä ss. 111—123 käsiteltyjen) normien RS-sovellutuksena voidaan siten todeta, että osakeostajan panttioikeuden suoja edellyttää oikea-aikaista denuntiaatiota päärahailtokselle. Vaaditaan siis EOA 3.2 §:n mukaisen panttausilmoituksen (eli ko. kauppasopimuksesta ilmoittamisen⁹) tapahtumista ennen konkurssin alkua tai ulosmitatuksi julistamista. Poikkeuksellisesti saattaa kuitenkin bona fide toimineen osakeostajan panttioikeus olla tehoisa vielä sanotun eksekuutioajankohdan jälkeenkin perustettuna, kuten on pääteltävissä alumpana selostetusta prejudikaatista KKO 1966 II 35.¹⁰ Toisaalta taas se seikka

⁷ Myyjän konkurssi tai osaketta koskeva (myyjän oikeuden) ulosmittaus eivät suinkaan eo ipso merkitse osakekaupan purkautumista, vaan ostaja on pääsääntöisesti oikeutettu pitämään kiinni kaupasta maksuaikataulukkoineen, ellei hän sitten valitse nojautumista kauppakirjan suomaan purkumahdollisuuteen (ks. RS4, kohta 15.1). Seuraavassa pidän silmällä jälkimmäistä eli purkuvaihtoehtoa, koska juuri siinä nousee (tutkimuskohteena oleva) osakepanttioikeus olennaiseksi. Sen tilanteen osalta, että ostaja pitää kiinni kaupasta ja siis haluaa toteuttaa osakeomistuksen saantiin johtavan oikeutensa, ks. esim. *Ikonen LM-koulutus* 18 ss. 188—189.

⁸ Eri asia on, miten hyvä/huono reaalivakuus tällainen oikeudellisesti kylläkin vahva (eli vaihdantasuojaa saava) osakepanttioikeus on käytännössä. Ks. siitä esim. *Ikonen LML-koulutus* 18 s. 188: »... tämän panttioikeuden toteuttaminen saattaa käytännössä tuottaa vaikeuksia, koska keskeneräistä rakennusta koskevan osakekirjan realisointi ei ole helposti toteutettavissa. Yleensä realisointi tapahtuu panttihuutokaupalla, jossa myydään koko osakekanta.»

⁹ Kun osakeostajan ko. panttioikeus perustuu RS4-kauppakirjan vakiolausekkeeseen, niin jo itse osakekauppaa sellaisenaan koskeva denuntiaatioilmoitus sisältää samalla automaattisesti myös ilmoituksen ostajan panttioikeudesta (ilman että tätä kauppaehtoja panttauskohtaa mitenkään tarvitsee erikseen mainita saati korostaa adressaatille osakekaupasta denuntiaatiota toimitettaessa).

¹⁰ Ks. viitatus oikeustapauksen osalta ed. s. 121 (myös av. 65), mistä voidaan eo. RS-tilanteen suhteen päätellä panttioikeuden pysyvän (siis osakeostajan secundus-ominaisuudesta huolimatta) voimassa, jos panttivelkoja ei edes denun-

ei auta osakeostajaa ja hänen RS-panttioikeuttaan, että hän on jättänyt denuntiaation toimittamisen eli osakekaupasta päärahailtokselle toimittavan ilmoituksen myyjän tehtäväksi, jos myyjä on laiminlyönyt tämän ottamansa tehtävän suorittamisen (kokonaan tai ajoissa).¹¹

Lopuksi lienee syytä todeta osakeostajan RS-panttioikeuden suojasta myyjän pakkotäytäntövelkoja vastaan vielä se seikka, että KS 46 §:n mahdollistamaa irtaimistopanttiin takaisinsaannillisen menetyksen riskiä¹² ei tällä kohtaa ole. Onhan panttivakuuden lupaaminen (so. myyjän panttaussitoumus) tapahtunut samanaikaisesti eli RS4-kauppakirjan allekirjoituksin kuin panttivelkojan eli ostajan oma sitoutuminen koskien myyjälle annettavaa luottoa kauppahinnan (etu)maksujen muodossa: KS 46 § e-kohdan tarkoittama (takaisinsaannin poissulkeva) samanaikaisuus velan syntysopimuksen ja tästä velasta annetun panttaussitoumuksen välillä toteutuu itsestään.

II. OSAKEOSTORAHOITTAJAN RS-PANTTIOIKEUS KOLLISIOISSA

II.1. Johdannoksi

II.1.1. Seuraavassa tarkastellaan RS-osakeostajalle asuntolainaa tms. ostarahoitusta antaneen luotonantajan eli osakeostorahoittajan (yleensä

tiaation yhteydessäkään saa sellaista informaatiota konkurssista/ulosmittauksesta, joka lakkauttaa hänen vilpittömän mielensä. Tämän ekstinktiomahdollisuuden katkaisemiseksi tulee ulosottomiehen viipymättä toimittaa UL 4:19:n mukainen ilmoitus päärahailtokselle ulosmittauksesta, ja periaatteessa olisi myös konkurssihallinnon taholta syytä menetellä samoin.

¹¹ Ks. ed. s. 426 (eritt. av. 41) koskien pantinantajan eli myyjä-perustaja-osakkaan asemaa osakeostajan (pantinsaaajan) oikeudesta toimitettavan denuntiaation hoitajana. Esineoikeudelliselta kannalta on selvää, että osakeostajan asema on tekstissä mainituin tavoin huono denuntiaation jäätyä tapahtumatta, sen seikan voimatta tässä suhteessa vaikuttaa asiaan, onko myyjällä ollut vain yksittäinen sopimussuhdetasoinen toimeksianto hoitaa ko. denuntiaatio vai voidaanko myyjä-perustajaosakas ehkä sopimuksesta riippumatta katsoa vakiintuneen käytännön tms. perusteen nojalla suoraankin velvolliseksi toimittamaan (kauppakirjan kolmannen kappaleen edelleentoimittamisen kautta) tieto kaikista solmimistaan osakekaupoista päärahailtokselle.

¹² Ks. KS 46 § e-kohta sekä vastaavasti ulosmittauksessa UL 3:35.

rahalaitoksen) RS-panttioikeuden¹³ asemaa niissä kollisioissa, joihin tämä panttioikeus saattaa joutua pantinantajan muihin velkoihin ja pantinantajan seuraajaan nähden. Kun pantinantajana nyt on osakkeenostaja, tullaan siis käsittelemään kollisioita, joissa osakeostorahoittajan vastapuolena on: osakeostajan toinen (saman pantin saanut) panttivelkoja taikka osakeostajan konkurssi- tai ulosmittausvelkoja taikka osakeostajan seuraaja *inter vivos*.

Sensijaan ei tässä yhteydessä enää käsitellä sitä eräänlaista panttioikeuksien kurrensia, mikä vallitsee ostarahoittajan nyt tarkasteltavan RS-panttioikeuden ja osakeostajan RS-panttioikeuden välillä, kurrensia johon RS4-kauppakirjan kohdassa 13.2 on otettu kantaa sopimusmääräyksellä, jonka mukaan ostajan omalle luotonantajalleen perustamalla RS-panttioikeudella »on parempi etuoikeus kuin ostajan panttioikeudella». Sanottua kysymystä »paremmasta etuoikeudesta» on analysoitu jo edellä 17 §:n alajaksossa II.4, jolloin todettiin ostarahoittajan RS-panttioikeuden olevan suhteessaan ostajan RS-panttioikeuteen ei rinnakkainen vaan tähän kohdistuva (panttioikeus panttioikeuteen -tyyppisesti).

II.1.2. Juuri mainittu ostarahoittajan RS-panttioikeuden kohdistuminen (ei ko. osakkeeseen vaan) osakeostajan oikeusasemaan (osakkeeseen kohdistuvine panttivakuuksineen) merkitsee ostarahoittajan panttioikeudelle dynaamisen suojan kannalta erikoislaatuista johdannaista riskimomenttia, josta tässä yhteydessä on syytä mainita erikseen, vaikka kysymys liikkuu eri tasolla kuin yllä juuri mainitut 'normaalitasoiset' kollisiot ostajan velkoja ja seuraajaa vastaan. Tarkoitin ostarahoittajan panttioikeuden erityistä kytkentää ja riippuvuutta suhteessa osakeostajan oikeuden kollisiosuojaan *myyjän* pakkotäytäntövelkoja vastaan: Jos osakeostajan RS-panttioikeus ei ole tehokas myyjän konkurssi- tai ulosmittausvelkoja vastaan, niin tämä panttivakuuden arvottomuus heijastuu myös ostarahoittajan RS-panttioikeuteen, vaikka se sinänsä (mm. suhteessa ostajan muihin velkoihin) olisi esineoikeudellisesti täysitehoinen.¹⁴

¹³ Ks. tästä RS-panttioikeudesta ed. s. 396 ja ss. 417—423.

¹⁴ Esimerkki: RS-osakeostajan oikeudesta on laiminlyöty denuntioida päärahalaitokselle; myyjä joutuu konkurssiin; ennen konkurssin alkua oli päärahalaitokselle tullut pankin P taholta denuntiaatio koskien panttausta, jolla em. osakeostaja oli pantannut P:lle oikeutensa sen em. osakekaupan nojalla, josta siis on laiminlyöty toimittaa denuntiaatio. Kun sanottua P:n omasta panttioikeudesta on laiminlyöty toimittaa denuntiaatio ei voitane katsoa samalla myöskin denuntiaatioksi ostajan oikeudesta (tämän denuntiaationhan tulee EOA 3.2 §:n mukaan

Dogmaattisesti tämän voisi selittää siten, että panttioikeudessa (pantti- tai muuhun) oikeuteen ei pelkkä ensinmainitun oikeuden eli panttioikeuden pätevyys sellaisenaan (panttioikeutena) riitä, jos kohdeoikeus (kuten RS-osakeostajan oikeus RS-panttivakuuksineen) on pätemätön tai tehoton tms. .

II.2. Ostorahoittajan RS-panttioikeuden vaihdantasuoja

II.2.1. Ostorahoittajan RS-panttioikeus voi joutua kollision toisen panttioikeuden kanssa, jos ostaja panttaa RS-kauppaan perustuvan oikeus- asemansa myös toiselle velkojalleen kuin sille asuntolainan myöntäneelle rahalaitokselle, jonka näkökulmasta tilannetta on tarkoituksenmukaisinta lähestyä. Tällainen muu panttaus ei sinänsä ole kiellettyä, koska ei ole mitään (edes sopimustason) normia, joka varaisi RS-ostajan hankkiman oikeuden reaaliavaruuspotentiaalin yksinomaisesti sille rahalaitokselle, joka ostajan asiakassuhde- tms. pankkina myöntää tälle asuntolainan.

Ostaja voi siten pantata ostajanoikeutensa muullekin velkojalleen ja vaikkapa sellaisestakin velastaan, jolla ei ole mitään tekemistä eo. osake- oston finanssioinnin kanssa, ja tietysti myös sellaisesta luotosta, joka (ra- halaitoksen asuntolainaa täydentävästi) tarkoittaa juuri tämän kaupan rahoittamista. Jälkimmäisessä tapauksessa on vastakkain siis kaksi osake- ostarahoittajan RS-panttioikeutta, ostajan pankin myöntämä asunto- laina ja ostajan (esim.) sukulaisen antama tarvittava 'lisälaina'.¹⁵

Kuvattu kahden RS-panttioikeuden kilpailutilanne on samojen yleis- sääntöjen alainen, jotka koskevat *kahdellepanttauksen* synnyttämää kolli- siota; 'ostajan pankilla' eli ostajaa henkilökohtaisesti asuntolainoitta- neella rahalaitoksella ei periaatteessa ole mitään suositummuusasemaa tms. etua puolellaan. Lähtökohtana on siten aikaprioriteetti panttaus- tahdonilmaisujen mukaisessa aikajärjestyksessä; secundus voi kuitenkin saada ekstinktiivisesti primusta paremman panttioikeussijan, jos secun- duksen osalta toimitetaan ensimmäisenä esineoikeudellinen lisäakti eli

tulla joko myyjältä tai ostajalta eikä siis ulkopuoliselta P:ltä, ellei P samalla toimi ostajan edustajana ja täytä lisäksi 3.2 §:n muotovaatimusta), niin P:n asema myyjän konkurssissa muodostuu yhtä heikoksi kuin miksi ostajanoikeuden asema jää denuntiaation laiminlyömisestä seurauksena.

15 Ei liene harvinaista, että asunto-osakkeen ostaja tarvitsee pankiltaan saatavissa olevan asuntolainan lisäksi vielä täydentävän luoton (esim. vanhem- miltaan tms.).

denuntiaatio päärahailtokselle (tai, kauppahinnan palautussaamisen osalta suoraan velalliselle eli myyjälle¹⁶) ja jos secundus on toiminut bona fide.

Asuntolainan RS-panttia vastaan ostajalle (asiakkaalleen) myöntänyt rahalaitos saattaa näin ollen joutua, jopa vaikka se olisi primus,¹⁷ edellyttämäänsä huonommalle etuoikeussijalle. Tilanne lienee tosin käytännössä harvinainen, sillä on epätodennäköistä, että ostaja (asuntolainan tarvitsija) uskaltautuu vaarantamaan rahalaitokseen nähden ko. lainansa pysyvyyden¹⁸ ja yleisemminkin asiakassuhteen jatkuvuuden ryhtymällä kerrotunlaiseen 'välistävetoon' panttauksella, jolla hän eliminoisi pankkinsa ilman muuta edellyttämän ensisijaisuuden panttivakuudelta.

Asuntoluottopankin kanssa kilpaileva secundus-panttiavelkoja lienee perustellussa vilpittömässä mielessä vain siinä tapauksessa, ettei hänen asemassaan olevan huolellisen miehen pitänyt tietää tämänkaltaisten RS-osakeostojen (ja hänelle tarjotun erikoislaatuisen panttiobjektin) tavanmukaisista rahoitusjärjestelyistä ja ostajan 'takana' olevan asuntoluottopankin normaalista roolista niissä. Jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt

¹⁶ Denuntiaation adressaattitahon 'kaksimuotoisuudesta' ostopankin RS-panttioikeuden kohdalla ks. ed. ss. 434—438.

¹⁷ Rahalaitos on primus epäilyksittä silloin, jos sen ja osakeostajan väliset luottoasiakirjat panttauslausekkeineen on allekirjoitettu ennen kuin ostajan ja hänen muun velkojansa välillä on syntynyt panttaussopimus. Usein lienee kuitenkin mahdollista katsoa rahalaitoksen pantinsaantihetki varhemmaksi kuin allekirjoitusajankohta, nimittäin jos jo luotto- ja vakuusneuvottelujen alkaisemmassa vaiheessa on päästy yhteisymmärrykseen asuntolainan saannista (normaaleine mm. vakuusehtoineen); velkakirjan ym. dokumenttien myöhempi allekirjoitustilaisuus on tällöin nähtävissä vain järjestysluonteisena vahvistustoimenpiteenä eikä siis luottosopimuksittomuuden alkuajankohtana.

¹⁸ Päätyisihän ko. lainan 'pysyvyys' tuota pikaa siihen, että pankki — sanotunlaisen 'salaisen' ensisijaispanttauksen heti denuntiaation myötä paljastuttua — käyttäisi hyväkseen luottosopimuksellista vakioehtoista oikeuttaan vaatia laina sovituista erääntymisajoista riippumatta heti takaisinmaksettavaksi, kun vakuus pankin arvion mukaan on käynyt riittämättömäksi. Tällaisessa tapauksessa, jossa osakeostaja on menetellyt 'ylimääräisellä panttauksellaan' inkorrektilisti ja jossa luotonantaja saattaisi olla oikeutettu sopimuksen katsomiseen pätemättömäksi esim. OikTL 33 §:n nojalla, ei luotonantajan nojautumista sanotunlaiseen sinänsä yksipuoliseen ja in casu ehkä kohtuuttomaan (VKL 8 §) lausekkeeseen voida pitää torjuttavana; sanotusta vakiosopimustyyppisestä ennakkonerääntymislausekkeesta ks. esim. Hakulinen ss. 83—84, Taxell Avtal ss. 435—436 ja 467, T. Rissanen OT 1978: XI ss. 375—377, SOU 1974: 83 ss. 167—169, Walin ss. 46, 70 ja 76—77.

tietää tästä rahoitussysteemistä, hänellä on katsottava olevan sangen laajan selonottovelvollisuuden sen seikan varmistamiseksi, rahoittaako ostaja (= pantin tarjoaja) osakeostonsa ilman tavanmukaista rahalaitoslainaa.

Mikäli sanotulla 'ulkopuolisella' on tieto tai perusteltu epäily tällaisen rahalaitosrahoituksen vireilläolevasta perustamissuunnitelmasta ja jos hän siitä huolimatta — tai paremminkin juuri sen vuoksi — kiirehtii hankkimaan itselleen ensimmäisen panttaussopimuksen (denuntiaatioineen), saattanee hänen panttioikeutensa kuitenkin olla syrjäytettävissä toissijaiseksi: Hänen menettelynsä voitaneen katsoa hyvän (liike)tavan vastaiseksi. Viittaan edellä ss. 449—457 (alajakso III.2) esitettyyn argumentaatioon samankaltaisen ongelman kohdalla, joskin on todettava, että tuolloin käsitellyssä tilanteessa (so. rakennusluotonantajan tms. RS-osakepanttioikeuden »raukeaa myytäessä»-sisältöinen rajoitus osakeostaja-secunduksen eduksi) voitaneen keskimääräisesti useammin kuin nyt edellyttää pidättymistä interventiota 'lajityypillisesti' ennakoitavan, tosin *vasta kehitteillä olevan*, mutta pian perustettavan muun oikeuden vahingoksi.¹⁹

II.2.2. Viivytyksetön denuntiaatio ostorahoittajalle myönnetystä RS-panttioikeudesta on joka tapauksessa kahdellepanttauksienkin varalta mitä suositeltavin toimenpide. (Ja muistettakoon, ettei denuntiaatiosta käy vielä se, että ostorahoittajapankki tilaa päärahallaitokselta RS5-todistuksen.²⁰) Erityisen keskeinen merkitys tälle RS-panttioikeudelle on denuntiaatiolla ajateltaessa kollisiomahdollisuutta osakeostajan pakkotäytäntövelkoja vastaan, sillä tällaisen kilpailevan velkojatahon kohdalla ei vilpittömän mielen vaatimuksella ole relevanssia (mahdollisena 'pelastavana' tekijänä primuksen denuntiaation myöhästyttyä): Jos ostajan oikeus ulosmitataan tai ostaja joutuu konkurssiin ennen kuin panttaussitoumuksesta on ehditty toimittaa denuntiaatio, jää kyseinen ostorahoittajan

¹⁹ Tässä yhteydessä palautettakoon mieleen rakenteeltaan samantyyppinen kahdellepanttaustilanne, jollaisen teoreettista mahdollisuutta on edellä (15 § V.3) käsitelty AsTuotL 8.1 §:ssä olevan osakepanttausta rajoittavan normin kannalta, siis asuntohallituksen valvomassa julkisista varoista lainoitusta saavassa asunotuotannossa. Tuolloin esitetyn mukaan myös sanotussa 'valtiollisessa' järjestelmässä vallitsee normaalia ostorahoittajapankkia (ks. ss. 388—389) suosiva tiukka vilpittömän mielen vaatimus esteenä (korpustekstissä juuri kuvatulle) pantti-interventiolle.

²⁰ Ks. mitä jo edellä s. 426 (av. 40 kohdalla) on lausuttu siitä, kuinka EOA 3.2 § muotomääräyksineen velvoittaa myös (pää-, ostorahoitus- ja mitä tahansa muutakin) rahalaitosta. Ks. myös s. 428 av. 44.

RS-panttioikeus vaikutuksettomaksi, riippumatta siitä, mitä secundus-taho (ulosmittausvelkoja taikka joku/jotkut/kaikki konkurssivelkojista) on ehkä tiennyt solmitusta RS-panttisopimuksesta.

II.2.3. Paitsi kilpailevia velkojainoikeuksia saattaa ostopahoittajan RS-panttioikeus joutua kollisioon myös luovutuksensaajan oikeuden eli ostajan seuraajan (omistus)oikeuden kanssa. RS-osakekaupan solminut ostaja voi nimittäin luovuttaa — esim. myymällä siirtäen — kauppaan perustuvan osakekohtaisen ostajanoikeutensa (= panttiobjekti ostopahoittajan kannalta), tarvitsematta luovutukseen edes myyjän suostumusta muilta osin kuin velallisvaihdooseen.²¹ Tällöin syntyy kollisio primukselle (ostorahoittaja) luvaton panttioikeuden ja secundukselle luovutetun samaan objektiin kohdistuvan omistusoikeuden välillä.

Tähän kollisioon voidaan mutatis mutandis soveltaa samoja ratkaisuperiaatteita kuin juuri edellä (II.2.1) käsitellyssä toisessa kaksoisdisponointiperusteisessa kollisiossa, kahdellepanttauksessa. Näin ollen secundus eli ostajan ostaja-seuraaja voi saada ostopahoittajan RS-panttioikeuden eliminoivasti hyväkseen ekstinktion, jos hän oikeudestaan denuntioidaan ensimmäisenä ja jos hän on vielä tällöin bona fide. Perustellun vilpittömän mielen vaatimus on myös tässä kuten edellä kahdellepanttauksessa asetettava sangen korkealle, ottaen huomioon sen mitä todennäköisimmän mahdollisuuden, että luovuttaja (= ensimmäinen ostaja) on joutunut rahoittamaan ostopaan luotolla.

²¹ Ks. RS4-kauppakirjan kohta 12.1: »Ostaja on oikeutettu ennen osakkeiden omistusoikeuden siirtymistä hänelle, siirtämään tähän sopimukseen perustuvan oikeutensa ..., mutta hän vastaa myyjälle ... sitoumuksistaan, ellei myyjä anna siirtoon kirjallisesti suostumustaan.»

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Hakemistossa viitataan oikeustapauksiin ilmoittamalla vastaava(t) sivunumero(t) tässä teoksessa; alaviitteissä esiintyvien oikeustapausten osalta ei alaviitteen numeroa ole merkitty hakemistoon.

Senaatin oikeusosasto (SOO)

1905 t. 8. 5. 1905 (JFT 1906 bilaga s. 61b n:o 8)	54
1911 t. 8. 2. 1911 (JFT 1912 bilaga s. 9b n:o 5)	54, 191
1915 t. 8. 2. 1915 (JFT 1916 bilaga s. 16b n:o 13)	54
1916 t. n:o 148	253
1916 t. n:o 257	253

Korkein oikeus (KKO)

1922 t. II 96	170	1938 II 39	118, 170
1923 t. II 367	191	1938 II 90	272, 376
1925 t. II 178	9	1941 II 49	355
1926 I 18	26	1941 II 202	378
1926 I 48	151	1942 II 41	80
1926 II 167	173	1942 II 108	280, 357
1927 II 374	384	1944 II 72	378
1928 II 175	312	1944 II 187	86
1929 I 11	151	1945 I 43	81
1929 I 13	228	1945 II 53	280, 357
1929 II 638—640	309	1945 II 153	86
1930 II 226	461	1945 II 236	190
1930 II 308	277	1947 II 263	269
1931 II 32	461	1948 II 392	82
1931 II 414	278	1949 I 5	280, 357
1931 II 482	261	1949 I 12	280, 357
1932 I 100	171	1949 II 100	373
1932 II 149	312, 329	1949 II 254	92
1933 I 26	119	1950 I 11	90, 334
1933 I 52	260, 262	1950 II 317	75, 120
1933 I 79	260	1951 II 12	361
1933 II 276	354	1952 II 25	430
1933 II 461	90	1952 II 76	280, 357
1935 I 21	260	1952 II 107	44, 339
1935 I 48	118	1954 II 46	44
1936 I 23	77	1954 II 122	378
1936 I 63	301, 305, 336	1956 II 84	230
1936 II 12	172	1958 II 28	277
1936 II 355	88	1958 II 84	277
1936 II 428	90	1959 II 24	272
1937 II 103	95	1959 II 81	277
1937 II 129	277	1959 II 89	91, 334
1938 I 17	84	1960 II 84	329

1960 II 139	91	1971 II 47	44
1961 II 15	280, 357	1971 II 86	354
1961 II 56	3, 75, 121	1972 II 25	326
1961 II 100	269	1972 II 29	119, 170, 193
1962 II 11	430, 432	1972 II 46	85
1962 II 18	272	1972 II 55	173, 248, 270
1962 II 39	78, 118, 125, 127, 171, 237	1972 II 58	223
1962 II 68	346	1972 II 81	279, 289, 293
1962 II 80	87	1972 II 83	111
1962 II 113	25	1973 II 30	248, 270
1962 II 138	183	1973 II 32	41
1962 t. 30. 3. 1962/n:o 957		1973 II 89	375
(RD 1960 n:o 533)	354	1974 II 20	292
1962 t. 16. 4. 1962/n:o 1141		1974 II 51	26, 88
(RD 1960 n:o 169)	224	1974 II 74	318
1963 II 27	454, 455	1975 II 8	85, 88, 139, 190
1964 II 29	455	1975 II 24	44
1965 II 35	377	1975 II 33	252
1965 II 88	250	1975 II 59	172
1965 t. 6. 9. 1965/n:o 1873	269	1975 II 62	44, 86
1966 II 1	277	1975 II 89	87
1966 II 35	91, 100, 121, 171, 229, 467	1976 II 9	105, 107, 109, 167, 260
1966 II 70	44	1976 II 36	171
1966 II 77	44	1976 II 95	170
1966 II 95	455	1977 I 4	466
1966 II 96	44, 86	1977 II 22	78
1967 II 27	415, 453	1977 II 32	3, 66, 272, 276, 278, 304
1967 II 98	329	1977 II 35	14
1968 II 41	432	1977 II 64	250
1968 II 43	92, 129, 220	1978 I 1	247, 263
1968 II 61	455	1978 II 2	121, 122
1968 II 62	260	1978 II 14	246
1968 II 66	67, 310	1978 II 22	63
1969 II 3	382, 384	1978 II 38	87
1969 II 12	346	1978 II 55	269
1969 II 27	278	1978 II 93	432
1969 II 93	248	1978 II 126	184
1970 II 30	225, 296	1978 II 146	353
1970 II 33	261, 263, 289	1979 t. 1. 2. 1979	
1970 II 47	263	(DL 1979 B ss. 43—46)	248
1970 II 62	446	1979 t. 2. 2. 1979/n:o 1768	
1970 II 74	171	(RD 1977 n:o 1027)	44, 87
1970 II 82	90, 454	1979 t. 9. 3. 1979 (LM 1979	
1971 I 3	85	s. 381)	375

LAINKOHTAHAKEMISTO

Lainkohtahakemisto käsittää toisaalta osakeyhtiölainsäädännön, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan säädöksiä OYL, VOYL, OYLvPL ja AsOYL, sekä toisaalta valitun ryhmän muita tutkimusteeman kannalta keskeisiä säädöksiä eli EOA, KK, KS, UL ja VKL.

Hakemistossa kunkin lainkohdan jäljessä olevat kantanumerot tarkoittavat teoksen sivuja, eksponentit alaviitteitä.

Niiden lainkohtien osalta, joiden jäljessä on suuri määrä viittauksia, voidaan pääsääntöisesti joskaan ei poikkeuksettomasti todeta, että lainkohdan sisältö on keskeisimmin esillä siellä, missä kantanumeron jäljessä on jatkumista osoittava lyhenne ss (tai s).

Osakeyhtiölaki 29.9.1978/734 (OYL)

- 1:1 14⁴¹, 16, 37, 274¹⁷, 277¹⁹
- 1:2 13³⁶, 90⁴¹, 333, 344¹⁰⁵, 347 s
- 2:1 37¹¹²
- 2:2 16⁴⁸
- 2:3 202¹⁵, 256²⁹, 267
- 2:5 29⁹³
- 2:8 2¹
- 2:9 255, 256²⁹, 414¹²
- 2:11 83, 253²¹, 255²⁶, 297, 307²
- 2:12 16⁵⁰, 268², 252, 255 s, 297⁶⁰, 298 ss
- 2:13 16⁴⁸, 255²⁷, 256²⁹, 300
- 2:14 1¹, 414¹²
- 3:1 14
- 3:2 22⁶⁸, 367 s
- 3:3 71⁴, 22⁶⁸, 62, 354¹¹, 363 ss, 367 s
- 3:4 22⁶⁸, 281, 302, 363 s, 366 ss
- 3:5 16⁵⁰, 341⁰⁴, 48 s, 73⁷, 74, 166¹⁶, 174 ss, 179, 200 ss, 213⁴⁰, 274, 281 s, 286, 357 s, 368, 372, 374 s, 411⁶, 428^{47,48}
- 3:6 341⁰⁴, 239⁵², 243
- 3:7 48, 81⁷, 341⁰⁴, 43, 461⁴⁰, 48, 73⁷, 163⁹, 176⁴⁸, 179, 201, 203¹⁷, 205²⁴, 206, 213⁴⁰, 216², 217⁷, 232, 235, 242, 284, 337, 413
- 3:8 81⁷, 74, 174⁴⁰, 221
- 3:9 27, 278⁶, 299^{1,93}, 33 s, 73 s, 84, 85²², 95 ss, 109 ss, 114 ss, 123, 131 ss, 134 ss, 140 s, 143 ss, 153, 157, 167, 188²⁰, 190, 195, 208, 212 s, 216, 233³⁹, 260, 346¹¹², 372 s, 378, 383, 466⁶
- 3:10 10²⁰, 16⁵⁰, 166, 204 s, 207, 252²¹, 285³⁷, 394⁷, 427⁴²
- 3:11 18⁵⁵, 258⁰, 451³⁸, 132⁵, 133, 135¹², 136, 138, 144, 163⁹, 166¹⁷, 189, 213⁴⁰, 377
- 3:12 10²¹, 122⁸, 285³⁷
- 3:13 10²⁰, 16⁵⁰, 258⁰, 421²⁹, 431³², 44, 441³⁵, 45, 451^{38,139}, 262
- 3:14 341⁰⁴, 176, 376¹³
- 4:2 8, 15, 154⁶

4:3 817
 4:4 1229
 4:5 1229
 4:6 1229
 4:10 1546, 38
 4:11 1229
 4:12 1650, 252, 25526
 4:14 1229, 1855
 5:1 35, 817
 5:2 8, 1229, 1546
 5:3 1229, 1546
 5:4 1650, 25526
 6:1 816, 18, 1856, 33, 25629
 6:4 816, 1856, 1959.60, 2683
 7:1 72, 275, 287 s, 307, 308 ss, 318 ss, 329 ss, 339, 348
 7:2 8, 1856, 1959, 2683, 33, 38, 36541, 36854
 8:1 1959
 8:2 12
 8:5 1228, 1752
 8:7 333 s
 8:11 1231, 1959, 8938
 8:14 14, 28842
 8:15 919
 9:1 1959
 9:2 1022
 9:3 1754
 9:5 13
 9:6 13
 9:7 10
 9:8 10
 9:9 45138
 9:10 1127
 9:11 11
 9:12 11, 1228
 9:14 1334, 1546, 2663
 9:15 11, 14, 16, 19, 1960, 2663, 27417
 9:16 14, 1440, 1546, 17, 1754, 2663
 9:17 11, 1126.27, 2663
 10:1 1023, 1232, 13
 10:4 13
 10:6 1232
 10:8 1336
 10:13 12, 1230
 10:14 1023, 12, 1232, 13
 11:14 38118
 12:1 816, 1544.45
 12:3 816, 27618
 12:4 13, 1337
 12:5 1651, 31934
 12:7 9041-43, 287, 307, 31113, 318 ss, 331
 13:1 1334, 18
 13:2 8, 13
 13:3 8, 12, 1441, 17, 1754, 18, 31113, 343104
 13:4 12, 38118, 513
 13:6 1231
 13:10 48146

13:12 15⁴⁵
 13:14 13
 13:15 18⁵⁵
 13:18 51³
 13:19 14⁴²
 14:1 12, 13³⁴, 18
 14:2 12, 18
 14:3 8
 14:6 8
 14:8 8, 18, 311¹³
 14:9 18
 15:1 8, 8¹⁸, 14⁴¹, 17⁵³, 21, 136¹³
 15:2 8, 8¹⁸, 14⁴¹, 21
 15:3 8, 8¹⁸, 14⁴¹, 16⁵¹, 17, 17⁵⁴, 18, 21
 15:6 8, 8¹⁸, 13, 45¹³⁹
 16:3 11²⁵
 16:4 19⁵⁹
 16:8 18⁵⁵, 319³³, 345¹¹⁰
 16:9 319, 357²³

Laki osakeyhtiöistä 2. 5. 1895/22 (VOYL)

1 § 36
 2 § 267
 5 § 25⁸⁰, 44 s
 8 § 36
 14 § 11
 17 § 4, 199, 201, 203 ss, 253²¹, 394⁷, 427⁴²
 18 § 277¹⁹
 19 § 253²¹, 254
 20 § 252 ss
 21 § 37¹¹⁵, 38, 53¹³, 72, 288⁴², 308 ss, 318, 329
 22 § 224²⁰
 23 § 112⁷
 26b§ 122⁸
 27 § 277¹⁹
 30 § 112⁵, 1440, 277¹⁹
 32 § 10²⁰, 262, 280²², 350³, 351, 357 ss, 361, 372
 32a§ 47, 29⁹¹, 53¹³, 73, 84, 85²², 95 ss, 103 s, 106 s, 109 s, 120, 131 ss, 137 ss,
 140, 144³², 148 ss, 157, 216, 233³⁹, 254²⁵, 337⁸⁸, 346¹¹², 383
 36 § 89, 272¹³
 40 § 36, 36¹¹¹
 41 § 312
 46 § 312

Laki osakeyhtiölain voimaannpanosta 29. 9. 1978/735 (OYLVpL)

1 § 36¹¹¹, 96 ss, 134, 206²⁵
 3 § 358²⁴
 5 § 252¹⁹
 6 § 36, 174, 206²⁵, 358
 7 § 26⁸³, 62, 216⁵, 332⁷², 350 s, 354¹¹, 357
 17 § 90^{41,42}, 318³⁰

Laki asunto-osakeyhtiöistä 5. 2. 1926/30 (AsOYL)

1 § 71⁴, 59³¹
 2 § 110, 116⁵⁰, 299⁶³, 310, 337, 337⁸⁶

- 3 § 164⁹, 267, 299⁶³
 6 § 44, 89, 307, 335 ss, 375⁷¹
 7 § 272¹³
 8 § 336⁸¹
 12 § 278²¹
 15 § 257³¹, 263, 264⁴⁸
 16 § 165⁰, 268², 624³, 252, 256 ss, 263, 264⁴⁸, 288, 289 ss, 293 ss, 300⁶⁵, 303
 17 § 291
 18 § 257³¹, 291, 295⁵⁸
 20 § 256, 259, 261 s, 285, 292, 302⁶⁹, 303
 23 § 336, 365⁴¹
 24 § 256, 291, 303
 25 § 64

Etuoikeusasetus 9. 11. 1868 (EOA)

- 3 § 97¹³, 98 s, 114, 116, 118⁵⁴, 125, 127, 140²³, 163, 163¹⁰, 171, 172³⁶, 195, 211,
 218, 223, 226 s, 236⁴⁶, 47, 263⁴⁷, 283, 284³¹, 315, 342, 356, 370⁶⁰, 375⁷⁰, 387¹⁰,
 422³⁰, 425 ss, 429 ss, 433⁵⁸, 434 ss, 441 s, 449, 467, 469¹⁴
 4 § 41
 5 § 263⁴⁷
 8 § 330
 20 § 114, 163, 251

Kauppakaari 1734 (KK)

- 1:5 103²⁴
 1:6 102
 10:1 78, 168, 171³²
 10:2 291
 10:6 92, 155, 421
 11:4 33, 154, 383, 384¹⁰²
 12:4 33, 154, 383, 384¹⁰²
 15:6 47¹⁴⁵
 15:9 47¹⁴⁵, 356¹⁰
 18:3 91⁹, 88³³

Konkurssisääntö 9. 11. 1868 (KS)

- 6 § 1134²⁻⁴⁴
 9 § 111⁴⁰
 10 § 127, 263
 32 § 114⁴⁶
 45 § 111⁴⁰
 46 § 41, 77², 84, 111⁴⁰, 113, 118, 120, 121⁶³, 122 s, 195, 330⁶⁵, 445¹⁴, 468
 49 § 250 s
 54 § 115⁴⁷, 445¹⁴
 76 § 114⁴⁶, 366⁴⁴

Ulosottolaki 3. 12. 1895 (UL)

- 3:2 78³, 79
 3:35 113⁴¹, 118
 4:3 53¹⁴
 4:9 128⁷⁶, 355
 4:10 128⁷⁶
 4:12 114, 128⁷⁶, 155, 195, 328⁶²
 4:13 128⁷⁶

4:16 53¹⁴, 111⁴⁰, 120, 122 s
 4:18 223
 4:19 468¹⁰
 4:30 75¹⁰
 5:3 53
 5:7 253²²
 5:27 328⁶²
 7:1 80, 80⁹, 127, 210³³
 7:3 127
 7:17 11²⁵, 127

Velkakirjalaki 31.7.1947/622 (VKL)

8 § 182 ss, 191²⁸, 192³⁰, 381⁹⁰, 471¹⁸
 9 § 81
 10 § 157, 223, 229, 260⁴⁰, 337⁸⁸, 429
 13 § 34, 96⁷, 97¹⁰, 98, 104, 132⁸, 133⁸, 141
 14 § 84¹⁹, 96⁷, 97¹⁰, 98, 104, 120, 122, 132, 133⁸, 137, 148, 153, 157,
 169²⁸, 373, 383
 22 § 97¹⁰, 114 ss, 122, 123 s, 163, 166¹⁸, 169²⁸, 260, 426, 466⁸
 24 § 278^{5,86}
 25 § 278⁵
 31 § 27⁸⁴, 98, 163¹⁰, 223 ss, 226 ss, 236, 240, 395⁹, 429 ss, 434 ss, 441
 32 § 426
 33 § 426

ASIAHAKEMISTO

Hakemistossa kantanumerot tarkoittavat teoksen sivuja, eksponentit alaviitteitä. Lyhenteet s ja ss osoittavat jatkumista sekä useimmiten myös suhteellista 'painavuutta'.

Niiden hakusanojen (asioiden) osalta, jotka liittyvät kiinteästi *lainkohtahakemistossa* olevien säädösten (OYL, VOYL, OYLVpL, AsOYL, EOA, KK, KS, UL ja VKL) tiettyyn pykälään, voidaan lainkohtahakemistoa käyttää asiahakemiston täydentäjänä. Asiahakemistossa on eräiden tällaisten hakusanojen kohdalla sivunumeroviittausten lisäksi viittaus lainkohtahakemistoon; tämä viittaus lainkohtahakemistoon tapahtuu seuraavankaltaisin ilmaisin: » ja §-hakemisto OYL 3:7».

- Aikariski (pantissa) 614², 64 s, 67 s
- Alkoholiyhtiö ja -laki 22, 821⁵, 343 ss
- Argumentaatio, juridikassa 5 ss, 31 s, 254 s, 333⁷⁷, 430, 451²⁵
- Arvopaperi (ks. myös traditio, väite-suoja) 22, 299¹, 531⁵, 116, 120, 149, 153, 173³⁸
- Arvopaperipörssi (ks. myös pörssi-) 56, 65
- Asemavaltuutus 430 s, 432⁵⁷, 435 s
- Asianosaissuhde panttauksessa 76 ss
- Asuntolaina (RS-osakeostorahoituksen, ks. myös osakeostorahoittajan RS-panttioikeus) 396 s, 402, 405, 426, 436, 470 ss
- Asunto-osake 2³, 43 s, 61 ss
 - aviosuhteen kannalta 86 s, 185 s
 - huoneiston osakeykeys 335 ss
 - setelipainovalmistus 410
 - yleispanttauksessa 185 ss
- Asunto-osakeyhtiö
 - kvasi-asunto-osakeyhtiö 593¹, 393
 - OYL:n osittainen soveltumattomuus 299⁶³, 337⁸⁶
 - RS-järjestelmän osapuolena 393, 395, 402, 404²⁷, 410 ss, 430 s
 - yhtiötyyppinä 2², 56 s
- Asunto-osuuskunta 572⁵
- Asuntosäästäjä, ks. asuntolaina, osakeostajan RS-osakepanttioikeus
- Asuntotuotantolainsäädäntö (AsTuotL ym.) 63, 247, 2711², 386 ss, 391³, 410⁴, 472¹⁹
- ATK (automaattinen tietojenkäsittely osakekirjaamisessa tms. 165 s, 168²⁴)
- Avainpanttaus 170, (173)
- Aviosuhde ja osake(panttaus) 431³³ 831⁷, 86 ss, 185 s, 307, 337⁸⁸
- Avoin yhtiö 471⁴⁵, 217⁵, 356¹⁹
- Avosiirto osakekirjalla 105²⁹, 109, 139²², 161⁵, 162⁸, 188 ss
- Bona fides, ks. vilpiton/vilpillinen mieli
- Bulvaani (välikäsi) 73, 344 ss
- Debentuuri 34
- Denuntiaatio (panttausilmoitus)
 - yleistä 98, 170 ss, 223 ss, 226 ss
 - RS-panttauksissa 424 ss, 433 ss
 - §-hakemisto EOA 3 §
 - §-hakemisto VKL 31 §
- Dereliktio (omistushyläntä) 391⁸
- Diffuusio (yhtiön jakaminen) 185⁶
- Duplikaatti (osakekirjan) 30, 174⁴¹, 179⁵⁷, 222¹⁶, 392⁴
- Dynaaminen suoja 28 s, 400, 450
- Edelleenpanttaus 92, 155, 157⁶⁰, 421
- Ekstinktio (ks. myös haastepäiväekstinktio, saantosuoja, vaihdantasuoja, vilpiton/vilpillinen mieli) 268², 98, 100 s, 105, 120 s, 132, 136 ss
- Emoyhtiö, ks. konserni
- Esine käsitteenä
 - yleistä 30 ss
 - osakekäsitteen kannalta 32 ss, 168 s
- Esineoikeudellinen julkisuus- eli liisääkti osakepanttauksessa (ks. myös denuntiaatio, kirjaaminen, traditio) 158 ss, 169 ss, 279 ss

- Esineoikeusnormit (luonne) 271, 399 s, 426 s, 450, 452 s
- Esinevastuu (vain pantin arvolla) 77 s, 303
- Etenevä sivullissuhde (ks. myös panttisaantosuoja, saantosuoja) 130 ss, 137¹⁶, 156
- Etu oikeus, panttioikeuskäsitteen kannalta 75¹⁰, 79, 93, 103²³, 128, 273, 304 s, 420 ss
- Grynderirakentaminen (ks. myös RS)
- yleistä 62 s, 216, 390, 392, 407, 414³, 453 ss, 464
 - grynderi (perustaja) 109, 221 s, 225²³, 226²⁵, 230, 395, 402, 405, 411, 414, 430 s, 435, 443, 447, 454
- Haastepäiväekstinktio (ks. myös hallinta, oikeudenvastaisesti evättynä) 99 s, 127 s, 137¹⁶
- Hallinta, pantin (ks. myös denuntiaatio haastepäiväekstinktio, traditio)
- oikeudenvastaisesti evättynä 125 ss
 - oikeudenvastaisesti menetettynä 124 s
 - tilapäisesti palautettuna 126
 - erikoistilanteita 282 ss
- Hallitus, osakeyhtiön (ks. myös asemavaltuutus, prokuristi, toimitusjohtaja) 9, 123¹, 133⁵, 17, 41¹²⁵, 175 s, 222¹⁴, 375⁷³, 377 s, 411⁶, 430 s ja §-hakemisto OYL 8 luku
- Haltijaosake 3, 5⁸, 33¹⁰², 74, 188¹⁹
- Haltuunotto-oikeus, huoneiston (AsOYL 16 §), ks. huoneiston haltuunotto
- Hoidettavaksi ottaminen, huoneiston (AsOYL 16 §), ks. huoneiston haltuunotto
- Holhousoikeus ja osakepanttaus 84 ss
- Huoneistohallinta (osakehuoneiston) esineoikeudelliselta kannalta 111, 129⁷⁷, 149 s, 164¹¹, 260³⁹
- Huoneiston haltuunotto yhtiön hoitoon (AsOYL 16 §)
- yleistä 256 ss, 288
 - suhde uuteen osakeomistajaan 259 ss
 - suhde pantinsaajaan 260
 - suhde omistajan velkoihin 261 ss
 - kiinteistöyhtiössä 289 ss
 - millaisista veloista? 293 ss, 300
 - §-hakemisto AsOYL 16 § ja 20 §
- Huoneiston osakeyhteys (AsOYL 6.1 §)
- yleistä 335 ss
 - osapanttauskielto 337 ss
 - §-hakemisto AsOYL 6 §
- Huoneisto-osake 59, 61 s
- Hypoteekki, ks. kiinnitys, kirjaamis-panti, salainen panttioikeus
- Hyvä tapa (ks. myös liiketapa) 81 s, 191²⁸, 408, 453 ss, 456³⁵
- Ignorantia juris nocet 315, 374⁶⁸, 407
- Ilmoituksenvarainen hallinnansiirto, ks. denuntiaatio
- Immateriaalioikeuden panttaus 218^{8,9}, 219¹⁰, 258³³
- Isännöitsijäntodistus 108, 147³⁵, 167, 260³⁸, 285, 302, 377
- Jakamattomuusperiaate, osakkeen 258⁰, 42 ss
- Jakaminen (ks. myös jakamattomuusperiaate)
- osakekirjan 201 s, 211, 213, 337 ja §-hakemisto OYL 3:7
 - yhtiön 185⁶
 - yhtiön varojen (laiton) 165¹, 319 ja §-hakemisto OYL 12 luku
- Joukkovelkakirjalaina 35, 69⁷⁰, 914⁷
- Julkisuusperiaate, ks. esineoikeudellinen julkisuus- eli lisäakti
- Julkisuus, osakeomistuksen 102¹, 122⁸, 175², 285³⁷
- Juridinen henkilö 11, 48, 414¹²
- Kadusointi (osakkeen menetyksi julistaminen) 252 ss, 297 ss ja §-hakemisto OYL 2:12, 4:12, 5:4
- Kahdellepanttaus, ks. kaksoispanttaus
- Kaksoiskappale osakekirjasta, ks. duplikaatti
- Kaksoisluovutus, osakkeen, ks. (mutatis mutandis) kaksoispanttaus
- Kaksoispanttaus (kahdellepanttaus) 94, 98 ss, 229 s, 238, 463 ss, 470 s
- Kansainvälinen yksityisoikeus ja osake 21, 75
- Kantalippu (talonki) 817, 351⁰⁶, 169²⁶
- Kaupparekisteri 11, 513, 268, 270⁸, 271, 280, 410⁴, 414¹²
- Keskinäinen kiinteistöyhtiö, ks. kiinteistöosakeyhtiö
- Kieltolauseke, osakesiirrynnällinen (yhtiöjärjestyksessä) 356 ss
- Kiinnitys (ks. myös pantti velkakirja)
- kiinteistökiinnitys 401²³, 54 s, 58, 69, 264, 272¹³, 392⁵
 - muu 72⁴, 164 s, 168²⁴
 - 'negatiivinen kiinnitys' 69
- Kiinnitysluottopankki 22, 309
- Kiinteistöosakeyhtiö, ns. keskinäinen 22, 714, 164⁹, 57, 59, 64, 276 s, 289, 292, 337⁸⁷, 393
- Kiinteistöyhtiö, ks. kiinteistöosakeyhtiö

- Kirjaamispannti (osakkeen) 159, 163 ss, 165¹⁴, 167, 168²⁴, 172³⁶, 218⁸, 220 s, 427⁴³
- Kokonaisosakekirja 49, 74, 175, 196, 200 ss
- Konkurssi (ks. myös takaisinsaanti)
— osakeyhtiön 8, 13, 144², 904³
— osakkeenomistaja-panttaajan 94 s, 111 ss, 119 s, 124, 125 s, 237, 260, 262, 329 s
— osakkeen luovuttajan 115 ss
— RS-osakkeen (perustaja-)myyjän 399, 465 ss
- Konneksiteetti (velan ja vakuuden välillä) 276 ss, 287 s
- Konnossementti 53¹⁴, 173
- Konsensuaalisopimus 77 s
- Konserni 133⁶, 90, 309, 310 s, 332 ss, 344¹⁰⁵, 347 s
- Konsortio- eli osakassopimus ja osakepanttaus 379 ss
- Kuluttajansuojanäkökohdat ja luotonanto 183, 187¹⁶, 276^{18a}
- Kuolettaminen, osakekirjan 239 ss
- Kvasi-asunto-osakeyhtiö 59³¹, 64, 393
- Käyttöpantti 258 s, 288
- Laiton varojen jako 16⁵¹, 319
- Lakiperusteinen (legaalinen) osakepanttioikeus 245 ss, 254 s, 258
- Lex commissoria (OikTL 37.2 §) 81¹², 192³¹, 251¹⁷
- Lex generalis/specialis/posterior 151 s
- Liikepankki 2², 23, 55, 56²⁰, 184¹¹, 191, 309, 311¹²
- Liiketapa, ks. myös hyvä tapa 189, 191, 382⁹⁶, 384¹⁰¹, 400, 408, 453 ss, 456³⁵
- Lisämaksuvelvollisuus 144¹, 16, 195⁹, 274¹⁷, 277¹⁹
- Lisäosuusmaksu 34, 217⁵
- Lojaalisuusvelvollisuus
— osakkaan yhtiötä kohtaan 17
— panttisopimussuhteen osapuolten toisiaan kohtaan 80, 81¹³
- Lunastuslauseke yhtiöjärjestyksessä (ks. myös lunastusoikeus)
— yleistä 353 s, 357, 364 s
— sen alaisen osakkeen panttaus 369 ss
- Lunastusoikeus, osakkeen
— OYL 3:3 (ja VOYL 32 §) 353 s, 357, 364 s ja §-hakemisto OYL 3:3, VOYL 32 §
— sen vaikutus vakuusarvoon 62
— OYL 6 luvun mukaan §-hakemisto OYL 6:1, 6:4
— OYL 7:2:n mukaan 8, 185⁶, 195⁹, 268³, 33, 38, 365⁴¹, 368⁵⁴
— ns. oikean omistajan (KK 11:4, 12:4)? 153 ss
— muu 8, 18
- Luotto-osakeyhtiö 2²
- Luovutettavuus, osakkeen vapaa (ks. myös siirryntärajoituslausekkeet) 22, 350
- Luovutussitoutumus (ostajanoikeuden panttauksessa rakennusvaiheessa) 634⁵, 73⁸, 236⁴⁵, 438
- Mala fides, ks. vilpitön/vilpillinen mieli
- Menetetyksi julistaminen, osakkeen (kadusointi) 252 ss, 297 ss ja §-hakemisto OYL 2:12, 4:12, 5:4
- Merkitsijä, osakkeen (ks. myös kadusointi, menetetyksi julistaminen)
— osakemerkintäoikeutukset yms. 8, 15
— panttauskompetenssi 83, 224 s, 253²¹
— maksuvelvollisuus 276, 282, 299, 307²
— maksulaiminlyönti, ks. kadusointi, menetetyksi julistaminen
- Muoto, panttaustahdonilmaisujen 78 s
- Musta kauppahinta 81, 327, 329
- Musta taulu, arvopaperipörssin 65
- Määrännäisosake 4⁶
- Nimennäisosake 3, 74, 188¹⁹, 199 s
- Nimivakuus (vakuudettomuus) 25, 55, 56²⁰
- Numerus clausus -periaate 381
- Oikeustoimilaki (OikTL) ja panttaus (ks. myös sovittelu, tarjous, vakiosopimukset) 78, 81, 84¹⁸, 87, 101, 182⁶, 192³¹, 251¹⁷, 317, 380⁹⁰, 455³⁰, 471¹⁸
— yhtiökokouspäättös 269⁶
- Oma osake, kieltä ottaa pantiksi (tai hankkia) 53¹³, 287 ss, 308 ss, 319 ss ja §-hakemisto OYL 7:1, VOYL 21 §
- Omaosakepannti, ks. oma osake
- Omistajanpanttioikeus (osakkeeseen) 423³²
- Omistuksenpidätys 25, 116⁵⁰, 170³⁰, 228, 248 ss, 392⁵, 395, 396¹⁰, 399, 414¹³, 416, 418²³, 419 s, 466⁶
- Omistusoikeus osakkeeseen, struktuuri 19 ss, 247³
- Optiolaina 3, 15, 27
- Osakaslaina yhtiöltä 287, 318 ss ja §-hakemisto OYL 12:7
- Osakasluettelo 102¹, 122⁸, 165², 132⁵, 147³⁵, 166, 213⁸, 285³⁷

- Osakassopimus eli konsortiosopimus ja osakepanttaus 379 ss
- Osake (ks. myös osakekirja, osakekirjaton osake, osakeoikeutukset, osakevelvollisuudet)
- käsite yleensä 4 ss
 - synty ja lakkaaminen 6, 32 s
 - yhtiöoikeudellinen käsite 6 ss
 - vaihdannallinen käsite 22 ss
 - yhtiöosuutena 5, 19, 48
 - esineenä 30 ss
 - jakamattomuusperiaate 25⁸⁰, 42 ss
 - panttikelpoisuustyypit käytännössä 59 ss
- Osakeanttilippu 81⁷, 10²⁰, 25⁷⁹, 27, 351⁰⁶, 1651⁵, 169²⁰, 205
- Osakeanttioikeutukset, osakkaan 8, 15
- Osakeantitodistus 81⁷, 27
- Osakekanta, panttauskohteena 69
- Osakekauppa (ks. myös isännöitsijäntodistus, kaksoisluovutus, selontotovelvollisuus osakeostajan) RS-järjestelmässä 395 s, 402 ss, 415, 425, 456, 464 s, 467⁷, 473
- Osakekirja (ks. myös arvopaperi, avosiirto, duplikaatti, haltijaosake, jakaminen, kokonaisosakekirja, kuolettaminen, määrännäisosake, nimennäisosake, siirtomerkintä, vaihtaminen, yhdistäminen)
- ei pakollinen 4, 73, 215
 - painatus (setelipainossa, RS) 177⁵⁴, 56, 402, 410
 - sisältö 281 s
 - virheellisesti laadittu 174 ss
 - tulevaisuudessa tarpeeton? 166¹⁶
- Osake(kirja)numero 199 ss, 339
- Osakekirjaton osake
- yleistä 4, 73, 215 ss
 - tilanne osakekirjan laadinnan jälkeen 231 ss
 - pantinsaajan oikeus vaatia laadintaa 235 s
 - osakekirjan tuhouduttua 239 ss
 - RS-näkökohtia 428 ss
- Osakeluettelo (ks. myös RS-'osakeluettelo') 10, 15, 16⁵⁰, 16⁵², 216⁷, 25⁸⁰, 79⁵, 107 s, 110, 129⁷⁷, 132 ss, 141 ss, 166 s, 203 ss, 207, 212 s, 261, 285³⁷, 377 s, 427⁴² ja §-hakemisto OYL 3:10, VOYL 17 §
- Osakemerkintä, ks. merkitsijä
- Osakeoikeutukset
- hallinnoimisioikeutukset 9 ss, 44 ss, 415¹⁷, 416¹⁹
 - vaihdannalliset oikeutukset 24 ss
- varallisuuspitoiset oikeutukset 6 ss, 27, 46
- Osakeomistusluettelo (OYL 8:5) 12²⁸, 175²
- Osakeostajan RS-osakepanttioikeus 395 s, 415 s, 420 ss, 463 ss
- Osakeostorahoittajan RS-panttioikeus 396 s, 417 ss, 426, 434 ss, 468 ss
- Osakepääoma (ks. myös rakennusrahasto, ylikurssi)
- enimmäis-vähimmäispääoma 256²⁹, 299, 299⁶³
 - jakautuminen yhteen/useampaan osakkeeseen 37 ss
 - koskemattomuusperiaate 308, 319
- Osakevelvollisuudet (ks. myös lisämaksuvelvollisuus) 16 ss
- Osakeyhtiö
- tyypit 2, 196¹, 60, 289
 - osakkeeton 38
 - yhteisomistusmuotona 41 ss
 - panttauskompetenssi yhtiössä 89 s, 334
- Osakkeenomistaja 19 s, 22 s, 31
- Osakkeeton osakeyhtiö 38
- Osamaksukauppa 249 s
- Osinko
- yleistä 25, 25⁷⁹, 27, 67⁶³, 1651⁵
 - osinkolippu 81⁷, 10²⁰, 351⁰⁶, 461⁴², 169²⁶, 205
 - osinko-oikeus 81⁵, 15, 461⁴², 224²⁰
- Osuuskunta (ks. myös asunto-osuuskunta) 34, 51³, 89, 217⁵
- Palvelumaksut asunto-osakeyhtiössä 278, 294 s
- Pankki (ks. myös liikepankki, päärahalaitos)
- luottojen vakuudet 55 s, 56²⁰, 59 s, 65
 - RS-asuntoluoton antajana, ks. osakeostorahoittajan RS-panttioikeus
 - selontotovelvollisuus pantinsaajan 106 ss
 - vakiosopimukset 181 ss
 - muuta 117⁵¹, 191, 309⁸, 432
- Pankkikäytäntö, ks. hyvä tapa, liiketapa, vakiosopimukset
- Pankkitarkastusvirasto 184, 187
- Panttausilmoitus, ks. denuntiaatio
- Panttauskielto sopimuksen nojalla, ks. sopimusperusteinen osakepanttauskielto
- Panttauskielto- tai rajoituslauseke yhtiöjärjestyksessä
- VOYL:n kannalta 360 ss
 - OYL:n kannalta 366 ss

- Panttauslupanta
— inter partes 77 ss
— vaikutus tertiukseen 101 s, 125 ss
- Panttaussopimus (ks. myös panttauslupanta, tarjous)
— yleistä 77 ss
— vakiosopimuksena 181 ss
- Panttihallinta, ks. hallinta
- Panttiukuitti 173
- Panttilainakonttori 761, 17339
- Panttioikeudesta luopuminen 444 ss
- Panttioikeus (ks. myös lakiperustein osakepanntioikeus, yhtiöjärjestysperusteinen osakepanntioikeus)
— käsitteellisiä näkökohtia (ks. myös etuoikeus) 74 s, 77 s, 93 s
— vaiheet: perustamis-, odotus-, selvitysvaihe 70 s, 197 s
— luopuminen siitä 444 ss
— käyttöpannti 258 s
— legaalinen eli lakimääräinen 74, 246
— ulosmittauspanntioikeus 74 s
- Panttioikeus panntioikeuteen 421 s
- Panttisaantosuoja
— käsite 130 s, 14329
— edellytykset 131 ss, 346112
- Panttilvelkakirja, kiinnitetty (ks. myös kiinnitys) 3947, 453 ss
- Parempi oikeus esineeseen, UL 7:1 (pretensioturvaaminen) 809, 127, 21038
- Perheyhtiö 22, 60, 65, 66
- Perintöoikeudelliset näkökohdat ja osakepanntaus 2476, 88, 941, 13819, 17753, 33991
- Perustaja (rakentaminen), asunto- tai kiinteistöosakeyhtiön, ks. grynderirakentaminen, RS
- Perustajavakuudet (RS-osakeostajille ja yhtiölle) 3925, 3947, 405
- Perustuslain säätämisyjärjestys ja panntioikeus 97, 359
- Pidätysoikeus
— yleistä 25, 247 s, 263, 315
— eritt. AsOYL 15 §:n kannalta 25731, 263, 26418
— eritt. OYL 7:1:n kannalta 315, 317 s, 328
- Pienosakeyhtiötyyppi 47
- Pretensioturvaaminen (parempi oikeus esineeseen, UL 7:1) 809, 127, 21038
- Prokuristi 176, 228
- Puhelinyhteisö (velkojana) 272 s, 27618a, 304 s
- puhelinosaakeyhtiö 34, 66
— puhelinosuuskunta 34
— puhelinyhdistys 34, 66, 121
- Puuttumattomuusperiaate (ks. myös musta kauppahinta) 326 s
- Pysäyttämisoikeus, myyjän 250 s
- Päärahallaitos RS-järjestelmässä (ks. myös RS-toimeksiantosopimus) 402 s, 405, 411 s, 425 ss, 430, 432 s, 435, 442
- Pörssi (arvopaperipörssi) 56, 65
- Pörssiosake 56, 6036, 64 s, 11650, 149, 153, 201, 248
- Pörssiyhtiö 22, 1961, 65
- Rahallaitos, ks. pankki, päärahallaitos
- Rakennusluotonantajan RS-osakepanntioikeus 395, 415, 440 ss, 446 ss, 457 ss
- Rakennusrahasto 276, 282, 29557, 297 s, 30065
- Rakennusvaihe (rakentamisyvaihe) (ks. myös grynderirakentaminen, RS) 6244, 738, 795, 8316, 197
- Rasitustodistus tms. informaatio osakepanntauksessa (ks. myös isännöitsijäntodistus, kirjaamisypannti) 16619, 26451, 413, 43358, 59, 442, 4439, 44821
- Rautatiekuljetuspannti 246
- Realisointi, osakepanntin (ks. myös aikariski, realisointiriski) 6761, 15659, 16278, 18618, 188, 191 s, 209, 24462, 31011, 4678
- Realisointiriski, osakepanntin 6242, 67
- RS eli rahallaitosten (neuvottelukunnan) suosittama asunnonostajien suojajärjestelmä 63 s, 8316, 172, 17754, 28433, 390 ss, 397 ss, 410, 424, 447 s, 463 s, 466 s
- RS-'osakeluettelo' (RS6) 3947, 427, 4427
- RS-osakepanntioikeustyytit 393 ss
— rakennusluotonantajan panntioikeus 395
— osakeostajan panntioikeus 395 s
— osakeostorahoittajan panntioikeus 396 s
- RS-säilytysitoumus panntinhaltijalle ym. (RS5) 3947, 413, 41926, 42640, 427 s, 44821, 472
- RS-toimeksiantosopimus (RS2) 402, 410 ss, 430 s, 435
- RS-vakiosopimukset ja -kaavakkeet 393 s
- Saamisoikeuden panntaus 54, 223 s, 3959, 418 s, 434 ss

- Saantosuoja (ks. myös panttisaanto-suoja) 29 s, 130 s
- Salainen panttioikeus (ks. myös esi-neoikeudellinen julkisuusakti, va-kuusluovutus) 218 s, 279 s, 444¹¹, 448²¹
- Samaistus (ks. myös yhdenyhtiö) 40, 41
- Selonottovelvollisuus
- pantinsaajan, ks. vilpítőn/vilpilli-nen mieli
 - osakeostajan 270, 275¹⁷, 279, 280²², 285, 302, 340⁹⁵, 375⁷¹, 385, 448, 456
- Siirryntärajoituslausekkeet yhtiöjär-jestyksessä (ks. myös kieltolause-ke, lunastuslauseke, panttauskiel-to- tai rajoituslauseke, suostumus-lauseke, ulkomaalaislauseke)
- sallitut tyypit (VOYL) 351 ss
 - sallitut tyypit (OYL) 363 s, 367
 - ilmeneminen osakekirjasta (VOYL) 357 ss
 - ilmeneminen osakekirjasta (OYL) 357, 365
- Siirtomerkintä(ketju) osakekirjalla, saajan selonottovelvollisuuden kannalta 103 ss, 138 ss, 213 s ja §-hakemisto OYL 3:9, VOYL 32 a §
- Sopimus kolmannen hyväksi/rasituk-seksi 403 ss, 446
- Sopimusperusteinen osakepanttaus-kielto 379 ss
- Sovittelu (kohtuullistaminen), sopi-muksen 187, 380⁹⁰ ja §-hakemisto VKL 8 §
- Staattinen suoja 20 s
- Suostumuslauseke yhtiöjärjestyksessä 355 s, 366 ja §-hakemisto OYL 3:4
- Taannehtivuus, uuden OYL:n 36¹¹¹, 95 ss, 112, 134 ss, 174, 350 s, 357 ss ja §-hakemisto OYLvPL
- Takaisinsaanti
- konkurssissa 41, 77², 84, 111⁴⁰, 113, 118, 120, 121¹⁶, 122, 123, 195, 330⁶⁵, 445¹⁴, 468
 - ulosmittauksessa (peräytys) 113⁴¹, 118, 468¹²
- Takausta 58, 330 s, 445¹²
- Takautuva sivullissuhde (ks. myös kaksoispanttaus, vaihdantasuoja) 94 ss, 372 s
- Takavarikko ja hukkaamiskielto (ks. myös parempi oikeus esineeseen) 80, 127 s, 210³³, 461⁴²
- Talletus tavaravarastoon 53¹⁴, 173
- Talonki (kantaliippu) 817, 351⁰⁶, 169²⁶
- Tapa, ks. hyvä tapa, liiketapa
- Tarjous, pantin (ks. myös panttaus-luvanta, panttaussopimus) 78, 101 s, 384, 452²⁶
- Testamenttaus ja osakepantti 247⁶, 258⁰, 88, 310¹⁰
- Toimitusjohtaja 9, 4125
- Toissijainen panttioikeus (ks. myös denuntiaatio) 115 s, 171 s, 236⁴⁷, 212, 457 ss
- Traditio, pantin (ks. myös denuntiaa-tio, hallinta)
- yleistä 124⁰⁰, 158 s, 161 s, 165 s, 167 ss, 176 s, 218 s, 282 s
 - pakkototeutettavuus panttauslu-vannan jälkeen 79 ss, 127 ss, 209 s, 235⁴², 283
 - toteutustapa osakepanttauksessa 169 ss, 189, 208 s
 - vaihdantasujan edellytyksenä 114 ss, 126 ss, 163
 - traditio brevi manu 170
 - traditio longa manu 170 ss
- Tuotto, osakkeen (ks. myös osinko) 257⁹
- Tytärtyhtiö, ks. konserni
- Ulkomaalaislauseke yhtiöjärjestyk-sessä 65, 345 ss, 363, 364
- Ulkomaalainen pantinsaajana 91 s, 347 s
- Ulkomailla asuva ja panttaus 91 s
- Ulosmittaus, osakkeen (pantiksipani-jan velasta) 111 ss, 119 ss, 125 s, 465 ss
- Ulosmittauspanttioikeus 74 s
- Vahingonkorvaus
- OYL 15 luvun mukaan 8, 144¹, 17, 21 ja §-hakemisto OYL 15:1, 15:2, 15:3 ja 15:6
 - pantin primushaltijan 118⁵⁴, 171
- Vaihdantasuoja 29, 94, 112, 229
- Vaihtaminen, osakekirjan (ks. myös jakaminen, yhdistäminen) 176
- Vaihtovelkakirja 3, 15
- Vakiosopimukset ja panttaus 79, 181 ss, 247 s, 393 s, 447²⁰
- Vakuusarvo, osakepantin 614², 62, 359
- Vakuusluovutus 119, 126, 170, 192 s, 220¹¹
- Vakuutus(osake)yhtiö 2³, 60, 246 s
- Valtionyhtiö 2², 65, 343 ss
- Valuuttalainsäädäntö 91 s, 348
- Varkaus tms. (RVA 11 §) 148 ss
- Vesimaksu 276, 278²⁴, 294
- Vilpítőn/vilpillinen mieli 100¹⁸, 106 ss, 112 s, 120, 122⁰⁵, 135¹¹, 139²², 140, 150⁴⁰, 153³⁴, 155⁵⁸, 213 s, 229 s, 232 ss, 340⁹⁵, 373 ss, 388 s, 407 s, 443,

- 450 s, 453 s, 455³¹, 471 s
 Voitto-osuusdebenttuuri 3
 Vähemmistö
 — suoja osakeyhtiössä 91⁸, 13, 451³⁹, 67⁶³, 343¹⁰⁴
 — vähemmistöosake panttina 67 s
 Väitesuoja 29 s
 Väliaikaistodistus 81⁷, 73, 74⁹, 132, 174⁴⁰, 215, 221 s, 225²³, 410, 411⁵
 Välikäsi (bulvaani) 73, 344 ss
 Yhdenvertaisuusperiaate, osakkaiden 14, 185⁶, 309, 319
 Yhdenyhtiö (ks. myös konserni) 22, 190¹, 35 ss, 65 s, 149
 Yhdistäminen, osakkeiden osakekirjaan 201, 206
 Yhteisomistus 39, 41 ss, 451³⁹, 48, 531⁵, 86²⁸, 88 s, 171³¹, 1861⁵, 210³³, 249, 336, 342
 Yhtiöjärjestys
 — säännöstyskompetenssi 967, 266 ss, 274, 283, 286³⁸, 293 ss, 303, 350, 360 s, 368
 — osakeoikeutuksien kannalta 7, 19
 Yhtiöjärjestysperusteinen osakepant-
 tioikeus 265, 269, 271 ss, 281 ss, 298 ss
 Yhtiöjärjestysperusteinen osakepant-
 tauskielto
 — VOYL:n kannalta 360 ss
 — OYL:n kannalta 366 ss
 Yhtiökokous
 — osallistumis- ja reagointioikeutuk-
 set 10 ss
 — OikTL:n kannalta 269⁶
 — pantinsaajan yhtiökokousasema
 362³⁵
 — perustajarakentamisessa 415¹⁷,
 4161⁹, 454²⁷, 455²⁹
 Yhtiövästike (ks. myös huoneiston
 haltuunotto, rakennusrahasto)
 — vastuu maksamattomasta 164⁹, 50,
 256 ss, 276 s, 285, 292⁴⁷, 301 ss, 404
 — lisävästike tms. 277, 293 ss
 Yksilöinti, osakepantin 78, 208²⁹, 339 s
 Yksiosakkeinen yhtiö 37 ss
 Yleispanntaus 118, 182 ss, 284^{32,34}
 Ylikurssi (agio) 253, 276, 282, 297
 Äänioikeus yhtiökokouksessa
 — grynderirakentamisessa 4161⁹
 — osakepantin saajan 362³⁵

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

21. PAAVO KASTARI, Eduskunnan hajottus. 1940, nid. 7,50 mk (3,75 mk)
24. TAUNO SUONTAUSTA, Valtion alueellisesta puoleettomuudesta. 1944, nid. 6 mk (3 mk)
26. INKERI ANTTILA, Loukatun suostumus oikeuden vastaisuuden poistavana perusteena. 1946, nid. 21 mk (11 mk)
27. TAUNO ELLILÄ, Siviilisen oikeussuojan takelista ulosotossa, nid. 31 mk (18 mk)
28. HARRY VENOJA, Takavarikko. 1947, nid. 6 mk (3 mk)
30. NIILLO SALOVAARA, Rikoksen yrityksestä, nid. 25 mk (13 mk)
31. ANTTI HANNIKAINEN, Pidätysoikeuden rakenteesta. 1948, nid. 8 mk (4 mk)
32. OLAVI RYTKÖLÄ, Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. 1948, nid. 7,50 mk (3,75 mk)
33. J. N. LEHTINEN, Mitä oikeus on? 1949, nid. 4 mk (2 mk)
34. REINO ELLILÄ, Tutkintavankeuden vähentämisestä RL 3. 11 mukaan. 1949, nid. 9 mk (4,50 mk)
35. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, Brynolf Honkasaloille 1. 4. 1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1949, nid. 4 mk (2 mk)
36. MIKAEL LIVSON, Epävarsinainen laiminlyöntirikos. 1949, nid. 25 mk (13 mk)
37. OLAVI RYTKÖLÄ, Julkisoikeudellinen sopimus. 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)
38. ERIK CASTRÉN, Kansainvälinen oikeusseuraanto. 1950, nid. 8 mk (4 mk)
40. JORMA UITTO, Vankien ehdonalaan vapautteen päästäminen. 1950, nid. 6,50 mk (3,25 mk)
41. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II, Bruno A. Salmalalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)
42. AARO AHTEE, Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset. 1950, nid. 25 mk (nid. 13 mk)
44. PAAVO HILTUNEN, Syyllisyyksälte rikoksen uusimisessa. 1951, nid. 10 mk (5 mk)
46. E. J. MANNER, Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä. 1953, nid. 10 mk (5 mk)
48. LASSI KILPI, Harkintataksotus. 1955, nid. 7 mk (3,50 mk)
50. INKERI ANTTILA, Alakäislin kohdistuneet si-veellisyysrikokset ja niiden tekijät. 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)
52. SIMO ZITTING, Saantosuoja lrtalmisto-oikeudes-sa. 1956, sid. 11,50 mk (sid. 7 mk)
53. VÄINÖ VIHMA, Suorituksen mahdottomuus varal-lisuus-oikeudellisissa sopimussuhteissa. 1957, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)
54. VEIKKO REINIKAINEN, Prosessinedellytyksen puuttuminen oikeusseuraamuksista. 1958, sid. 14 mk (sid. 8 mk)
56. SIMO ZITTING, Kaupunkimaan omistuksesta. 1960, nid. 9 mk, sid. 11 mk (nid. 4,50 mk, sid. 6,50 mk)
59. OLAVI RYTKÖLÄ, Merenkulkumaksut. 1958, nid. 8 mk (nid. 4 mk)
60. OLLI IKKALA, Kunnan yleinen toimivalta. 1959, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
61. TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta er-lytisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen. 1959, nid. 15 mk, sid. 17 mk (nid. 7,50 mk, sid. 9,50 mk)
63. K. A. TELARANTA, Erehdys oikeustoimioin pe-rusongelmana. 1960, sid. 28 mk (sid. 14 mk)
68. KAUKO SIPPONEN, Lainsäädäntövalan delegoi-minen. 1965, nid. 32 mk, sid. 35 mk (nid. 16 mk, sid. 19 mk)
69. ERIK CASTRÉN, Siviiliväestön oikeussuoja maa-ja ilmasodassa. 1964, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
72. TAUNO VESANEN, Valtiontaloutta koskevat edus-kunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta. 1965, nid. 23 mk, sid. 26 mk (nid. 11,50 mk, sid. 14 mk)
73. TENHO AUTERE, Oikeus ilmatilan käyttöön sivi-il-ilmailutarkoituksessa rauhan aikana. Erityisesti Suomen ilmailujulkisoikeutta silmällä pitäen. 1955, nid. 22 mk, sid. 25 mk (nid. 11 mk, sid. 13 mk)
74. JORMA S. AALTO, Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista. 1965, nid. 24 mk (nid. 14 mk)
75. ESKO HOPPU, Rahdinottajan tavaravastuusta. 1966, nid. 19 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 13 mk)
76. ANTERO JYRÄNKI, Sotavoiman ylin päällikkyy-sä. 1967, nid. 27 mk, sid. 30 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)
77. ESKO HOPPU, Valtion oikeudesta luopua saata-vistaan. 1968, sid. 30 mk (sid. 22 mk)
80. TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta II. 1969, nid. 24 mk, sid. 28 mk (nid. 17 mk, sid. 20 mk)
81. TOIVO HOLOPAINEN, Kunnan asema valtiossa. Oikeudellinen rakennetutkimus. 1969, nid. 36 mk, sid. 40 mk (nid. 27 mk, sid. 30 mk)
83. TENHO AUTERE, Kansainvälisten riitojen rauhan-omaisesta selvittelystä. Erityisesti tuomiovaltaa silmällä pitäen. 1968, nid. 20 mk, sid. 23 mk (nid. 15 mk, sid. 17 mk)
84. KAARLO SARKKO, Työrauhavelvollisuudesta. 1969, nid. 30 mk, sid. 33 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)
85. HANNU TAPANI KLAMI, Julius Paulus, 1969, nid. 20 mk, sid. 25 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)
86. AULIS AARNIO, Kysymyksiä testamenttioikeuden alalta. 1969, nid. 20 mk, sid. 25 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)
90. MIKAEL HIDÉN, Eduskunnan oikeusasiamies. 1970, nid. 30 mk, sid. 34 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)
91. JUHA VIKATMAA, Erehdyksestä. Rikosoikeudel-linen tutkimus. 1970, nid. 44 mk, sid. 48 mk (nid. 33 mk, sid. 36 mk)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

95. **ILKKA SARAVIITA**, Lakiehdotuksen lepäämäänjättäminen. 1971, nid. 50 mk, sid. 55 mk (nid. 37 mk, sid. 41 mk)
96. **MIKKO KÄMÄRÄINEN**, Huoltajan tuottamusperusteen korvausvastuu. 1972, nid. 38 mk, sid. 43 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)
98. **TERTTU APALA-ARLANDER**, Yleislausekkeista. 1972, nid. 36 mk, sid. 41 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)
99. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III. Niilo Salovaa-**
ralle 13. 10. 1972 omistettu. 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)
100. **PIRKKO-LIISA ARO**, Ennakkokäyttöoikeus patentinhaltijan yksinoikeuden rajoituksena. 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)
101. **ESKO RIEPULA**, Eduskunnan perustuslakivaliokunta perustuslakien tulkitsijana. 1973, nid. 40 mk, sid. 44 mk (nid. 30 mk, sid. 33 mk)
102. **MARTTI CASTRÉN**, Liikesalaisuuksien oikeussuojasta. 1973, nid. 38 mk, sid. 44 mk (nid. 29 mk, sid. 33 mk)
103. **EERO VILKKONEN**, Hallintolainkäytön alasta. 1973, nid. 40 mk, sid. 46 mk (nid. 30 mk, sid. 34 mk)
104. **ILKKA SARAVIITA**, Kansainvälisen järjestön perussääntönnön hyväksyminen ja voimaansaattaminen Suomessa. 1973, nid. 46 mk, sid. 51 mk (nid. 35 mk, sid. 39 mk)
105. **PEKKA KOSKINEN**, Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä. 1973, nid. 44 mk (nid. 33 mk)
106. **RAIMO LAHTI**, Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä. 1974, nid. 96 mk, sid. 104 mk (nid. 72 mk, sid. 78 mk)
107. **LEENA KARTIO**, Rakennuksenomistajan oikeusasemasta erityisesti silmälläpitäen maapohjan omistussuhteiden merkitystä. 1974, nid. 52 mk, sid. 57 mk (nid. 39,—, sid. 43,—)
108. **MIKAEL HIDÉN**, Säädosvalvonta Suomessa. I Eduskuntalait. 1974, nid. 58 mk, sid. 63 mk (nid. 44 mk, sid. 48 mk)
109. **TAUNO VESANEN**, Vientimaksusta. Vero-oikeudellinen tutkimus. 1974, nid. 32 mk, sid. 38 mk (nid. 24 mk, sid. 29 mk)
110. **SEPPO LAAKSO**, Hallituksen muodostaminen Suomessa. Tutkimus HM 36 §:n taustasta, geneetikasta, tulkinnasta ja sovellutuskäytännöstä. 1975, nid. 82 mk, sid. 90 mk (nid. 62 mk, sid. 68 mk)
111. **ERKKI HAVANSI**, Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan. I. 1975, nid. 174 mk (nid. 130 mk)
112. **PIRKKO-LIISA ARO**, Sattumanvaraiset edut elinkeinotoiminnassa. 1975, nid. 50 mk, sid. 58 mk (nid. 38 mk, sid. 44 mk)
113. **ERKKI J. HOLLO**, Pilaamiskiellon sisältö vesilain mukaan. 1976, nid. 94 mk, sid. 104 mk (nid. 70,50 mk, sid. 78 mk)
114. **PAULI KOSKI**, Konserni. 1977, nid. 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50 mk)
115. **EERO BACKMAN**, Rikoslaki ja yhteiskunta. Nid. 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50)
116. **ERKKI AUREJÄRVI**, Urakkasopimus. Työnsuoritusopimuksia koskevan teorian arviointia. 1976, nid. 88 mk (nid. 66 mk)
117. **LARS BJÖRNE**, »...syihin ja lakiin eikä mieltä valtaan...» 1977, nid. 131 mk (nid. 98 mk)
118. **MATTI NIEMIVUO**, Valtionavut kunnille ja kuntainliitoille. 1976, nid. 94 mk, sid. 106 mk (nid. 71 mk, sid. 80 mk)
119. **PIRKKO-LIISA ARO**, Kasvinjalostajan oikeudellisesta asemasta — kehityskulkuja ja nyky näkymiä. 1977, nid. 48,—, sid. 60,— (nid. 36,—, sid. 45,—)
120. **JYRKI VIROLAINEN**, »Reformatio in pejus-kiellostä». 1977, nid. 114,—, sid. 126,— (nid. 85,—, sid. 94,—)
122. **ILKKA SARAVIITA**, Kansainvälisten järjestöjen sanktiojärjestelmät. 1977, nid. 90 mk, sid. 102 mk (nid. 68 mk, sid. 77 mk)
123. **ANTERO JYRÄNKI**, Presidentti. Tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa v. 1919—1976. 1977, nid. 112 mk (nid. 84 mk)
124. **PEKKA HALLBERG**, Hallinto-oikeudellisen valituksen käyttöalasta. 1978, nid. 134 mk, sid. 146 mk (nid. 101 mk, sid. 110 mk)
125. **LAURI HORMIA**, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. 1978, nid. 114 mk, sid. 126 mk. (nid. 86 mk, sid. 95 mk)
126. **VESA MAJAMAA**, Toisen maalla oleva rakennus kiinnitysluoton kohteena. 1978, nid. 130 mk, sid. 142 mk (nid. 98 mk, sid. 107 mk)
127. **KAARINA BUURE-HÄGGLUND**, Irtaimiin esineisiin kohdistuvat reaali- ja oikeudelliset kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta. 1978, nid. 100,— (nid. 75,—)
128. **KAUKO WIKSTRÖM**, Oikeuskäytännön tulkinnasta. 1979, nid. 84,—, sid. 96,— (nid. 63,—, sid. 72,—)
129. **MARTTI KAIRINEN**, Perussuhdeteoriasta työ-oikeuden yleisten oppien osana. 1979, nid. 120,—, sid. 132,— (nid. 90,—, sid. 99,—)
130. **MARTTI CASTRÉN**, Vahingonkorvaus immateriaalioikeudessa. 1979, nid. 123,—, sid. 135,— (nid. 92,—, sid. 101,—)
131. **KIRSTI RISSANEN**, Kilpailu ja tavaramerkit. 1978, nid. 144,—, sid. 156,— (nid. 108,—, sid. 117,—)
132. **JUHANI WIRILANDER**, Rasitteesta maankäyttömääräyksenä. 1979, nid. 288,—, sid. 300,— (nid. 216,—, sid. 225,—)
133. **MIKKO TULOKAS**, Oilyvahingoista. 1978, nid. 136,—, sid. 148,— (nid. 102,—, sid. 111,—)
134. **KARI-PEKKA TIITINEN**, Työ- ja virkaehtosopimusten neuvottelulausekkeista. 1979, nid. 144,—, sid. 156,— (nid. 108,—, sid. 117,—)
135. **LAURI HORMIA**, Todistamiskielloista rikosprosessissa II. 1979, nid. 96,—, sid. 108,— (nid. 72,—, sid. 81,—)

Julkaisut ovat **Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen** jäsenten myöhemmin tilattavissa sulkeissa mainittuun erityishintaan, os. Annankatu 16 B, Helsinki 12. (Kirjakauppahinnat ovat ohjeittomia)